

VE RI
TAS

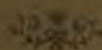
A
SZÉKELY HATÁRŐRSÉG SZERVEZÉSE
1762—64-BEN

OKÍRATTÁRRAL
(1761—1796)

ÍRTA ÉS SZERKESZTETTE

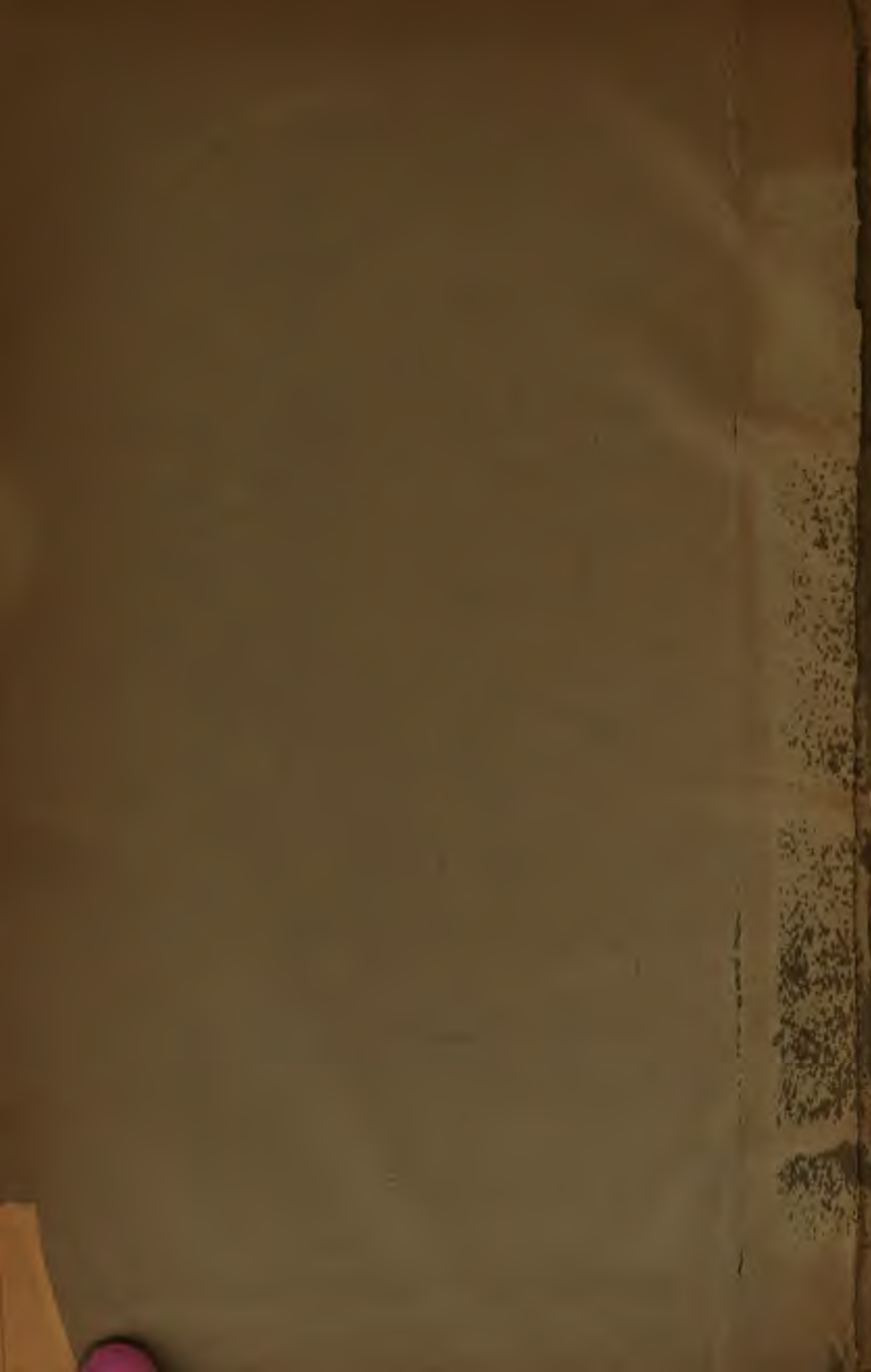
DR. SZÁDECZKY LAJOS
A M. T. AKADÉMIA L. TAGJA

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BUDAPEST 1908
A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓHIVATALA
(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN)

Ára 16 korona.

A SZÉKELY HATÁRŐRSÉG SZERVEZÉSE 1762—64-BEN

OKÍRATTÁRRAL

(1761—1790)

ÍRTA ÉS SZERKESZTETTE

DR. SZÁDECZKY LAJOS

A M. T. AKADÉMIA L. TAGJA

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA

BUDAPEST 1908

MAGYAR TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓHIVATALA

(AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN)

Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

TARTALOM.

ELŐSZÓ.

Harmadfél évvel ezelőtt Halmágyi István Naplói kiadása alkalmával az Előszóban felhívtam a figyelmet Halmágyi jegyzőkönyvére, melyet ő a székely határőrség szervezéséről vezetett. Ismertettem annak tartalmát s kifejeztem ama meggyőződésemet, hogy az »nagybecsű történelmi forrásúl szolgálna s kiadásával XVIII. századi történelmünk nagy-érdekű fejezetét világítanók meg.«

Gróf Teleki Domokos »A székely határőrség története« cz. érdemes munkáját legnagyobbrészt ennek a jegyzőkönyvnek alapján írta, mint a mely (az ő ítélete szerint) a székely-határőrséget szervező »katonásító bizottság jegyzőkönyvének csaknem teljes példánya.«

E jegyzőkönyv 1871-ben gr. Toldalagi Viktor tulajdona volt, s jelenleg az Erdélyi Muzeumegylet könyvtárának kézírattárában van. Táblája sarkán elmosódott írással ezt a czímet viseli: *A Székelyek militarizatiója Protocolluma.* Első papírlapján egykorú írás ily czímet adott neki: »*A' Limitanea Militia felállítására rendeltetett Commissionak Protocolluma.*«

1906. tavaszán előterjesztésemben A M. T. Akadémia Történelmi Bizottságához azt a kérdést intéztem, hogy hajlandó volna-e Halmágyi szellemi hagyatékának ezt a részét, mely a székely határőrség okírattárát foglalja magában, kiadni, vagy esetleg a Székely történelmi bizottságot annak kiadásában támogatni, hogy az mint a »Székely Oklevéltár« VIII. kötete láthasson napvilágot.

A Történelmi Bizottság 1906. jun. 16-án tartott ülésén azon nézetének adott kifejezést, hogy hasonló újkori, a XVIII.

század második feléből való akták inkább feldolgozásra valók s ha kiadatnék, az anyag a bécsi hadi és egyéb levéltárak anyagával kiegészítendő volna; mindazonáltal felszólít, hogy a rendelkezésre álló anyagot a bizottság valamelyik ülésén személyesen mutassam be.

Ennek a kívánságnak eleget teendő, Halmágyi jegyzőkönyvének anyagát kiegészítettem a bécsi hadi levéltár anyagával (melyet már régebben összegyűjtöttem), továbbá a székelyföldi, főkép a csík- és udvarhelyvármegyei levéltárak anyagával (melyet szintén már előbb átdolgoztam) s kiegészítettem az országos levéltár erdélyi kanczelláriai és guberniumi osztályában lévő legfontosabb aktákkal. Innen pótoltam főkép a székely határőrséget szervező bizottság jegyzőkönyveit, melyek mind Halmágyi jegyzőkönyvében, mind a bécsi hadi levéltárban hiányosan, csak 1764 elejéig voltak meg.[1])

Időközben az Erdélyi Muzeum kéziratttárában Halmágyinak még egy kéziratkötetére akadtam, melyben egyebek közt a székely határőrség szervezésére vonatkozó akták is voltak.[2])

Az így kiegészített és lehetőleg teljessé tett anyagot 1907 jun. 8-án bemutattam a M. T. A. Történelmi Bizottságának, mely a tervezett kiadványhoz az elvi hozzájárúlást

---

1) Megjegyzendőnek tartom itt, hogy a szervező bizottság jegyzőkönyveit a kiadványba csak addig az időpontig vettem fel, míg az kizárólag a székely határőrség szervezésével foglalkozik, tehát 1763 jun.—1764 márcziusáig. A bizottság tovább is folytatta még munkálatait és vezette jegyzőkönyveit, de azután már többnyire az oláh határőrség szervezésével foglalkozván, a jegyzőkönyvekben a székelységről csak annyiban van szó, a mennyiben a Székelyföldön 1764—65-ben működő bűnfenyítő bizottság jelentései ehez a »főbizottság«-hoz intéztettek. Ezeknek anyagát azonban csak a feldolgozásban használtam fel, az Okírattárba nem vettem fel.

Az Okírattárba csak a fontosabb aktákat vettem fel teljes szövegükben, a kevésbé lényegeseket kivonatban adom, vagy csak a feldolgozásban értékesítettem, követve ebben is a Tört. Bizottság útasításait.

2) Ezt a »*Libellus*«-t Halmágyi fivére, *Ferencz*, Belső Szolnok vm. számvevője, köttette össze, de az aktákon H. *István* kéziratai vannak s a gyűjtemény tőle származik.

megadta, »oly föltétellel, hogy a kiadvány félig feldolgozott legyen és csakis a legfontosabb oklevelek közöltessenek szó szerint.«

Ennek következtében 1907 nyarán megírtam a székely határőrség szervezésének történetét, úgy vélekedvén, hogy ezzel nagyobb szolgálatot teszek a hazai történelemnek, mint ha »félig feldolgozott« munkát végzek. Czélszerűbbnek véltem a teljes feldolgozást azért is, mert *gr. Teleki Domokos* jeles munkája »A székely határőrség története« (Budapest, 1877) után történeti tudásunkat előbbre vinni csakis így remélhettem.

Gr. Teleki munkája ugyanis, bármily érdemes és hasznavehető mű legyen is (nem a teljes történelmi anyagkészlet alapján íratván, ő levéltári kutatásokat nem végezvén, sem Bécsben, sem a Székelyföldön) nem nyújt világos és teljes képet a székely határőrség szervezéséről. Ő jórészt csak a hívatalos aktákat ismerte (egyes gyűjteményes kéziratokból) s így inkább azt írhatta meg, hogy mit végeztek a hívatalos körök, az udvar, gubernium, bizottságok; de nem láthatta tisztán, hogy miként forrongott a belső Székelyföld, mint egy megbolygatott méhkas, hogy minő zavarokat és anarchiát idézett elő Buccow és társai erőszakos fellépése s hogy milyen nagy munkájába és erőfeszítésébe került később az u. n. »királyi bizottságnak« újra kezdeni és végrehajtani azt, a mit Buccowék balsikerrel megkisérlettek és elrontottak. Ezekre az én levéltári kutatásaim és nagy anyagkészletem sokkal nagyobb világosságot derítenek s ezekből a belső Székelyföld állapota, a nép forrongása és az események forgataga jobban szemlélhetővé válik.

A határőrség szervezése a Székelyföld története és a székely intézmények terén kétségtelenűl új korszakot alkot: nem kicsinylendő azért annak igaz történetét megismernünk. Következményei nagyjelentőségűek és mélyrehatók voltak s még napjainkig is éreztetik hatásukat. Csak hogy egyet említsek: a nagymérvű kivándorlás, melyet előidézett, évtizedekig tartott utána s az abból összeverődött bukovinai székelység visszatelepítése éppen a mi korunkban került napirendre. Erről a M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága inten-

czióival egyetértve, jónak láttam külön fejezetben is (a Bevezetésben) megemlékezni.

A M. T. Akadémia Történelmi Bizottsága az így elkészült munkát (Marczali Henrik bírálata alapján) 1907 decz. ülésén kiadásra elfogadta és 1908-iki költségvetésébe fölvette.

Hálás köszönettel tartozom ezért úgy az egész Bizottságnak, mint azoknak a kartársaknak, kik munkálkodásomban elősegítettek, főként dr. Fejérpataky László előadó, dr. Marczali Henrik biz. bíráló, dr. Károlyi Árpád és dr. Thallóczy Lajos bécsi levéltárigazgató, Barabás Samu orsz. levéltárnok uraknak és Kelemen Lajos főgimn. tanár úrnak, ki a br. Huszár-levéltár Bornemisza-aktáit hozzám juttatni szíves volt. A név- és tárgymutatót fiam (Sz. Lajos ügyvédjelölt) készítette.

A történetkedvelő közönség elé másfél évtized óta gyűjtött anyag kerül ebben a kötetben, melynek egyharmada feldolgozás, kétharmada okírat-közlemény. Remélem, hogy a rá fordított munkával, fáradsággal és költséggel arányban fog állani az a szellemi haszon és gyarapodás, melyet történettudásunk ebből meríteni fog.

A történetírót és kutatót az a tudat kell hogy lelkesítse, hogy nemcsak a jelennek, hanem a jövőnek is dolgozik: ez ad erőt, kitartást a munkára, ez nyújt megnyugvást azzal a — sajnos — nálunk általánosan érezhető közönynyel szemben, melylyel az u. n. nagyközönség a tudományos irodalom iránt viseltetik. E téren is hisszük, hogy még jönni fog, mert jönni kell, egy jobb kor, midőn a szellemi munkát jobban meg fogják becsülni. Addig is a költő intelme: »fiaim csak énekeljetek« a történetíróknak is szólhat.

Kolozsvárt, 1908. okt. 20-án.

Szádeczky Lajos.

BEVEZETÉS.

A bukovinai székelyek visszatelepítése 1883-ban.

A székely határőrség erőszakos szervezése alkalmával Csík-Gyergyó-Kászon és Háromszék lakosai közűl néhány ezeren, a kik az új intézménynyel nem tudtak megbarátkozni, vagy ellenállásuk miatt üldözést szenvedtek, 1763 és 1764-ben kivándoroltak Moldvába. Évek múltával némelyek visszatértek, mások véglegesen letelepedtek, legnagyobb részük pedig átköltözött Bukovinába és ott alakítottak új községeket.

Bukovina 1775-ben szakíttatott el a török birodalomhoz tartozó Moldvától és csatoltatott Ausztriához. A gyér népességű új tartomány betelepítésére felhasználták a Moldvába kivándorolt székelyeket is. 1776/77 telén száz székely család költözött át Moldvából Bukovinába, hol a moldvai határszélen Tzibény és Jakobestie falvakban telepedett meg, melyeknek *Istensegíts* és *Fogadjisten* magyar neveket adtak. II. József császár a többi Moldvában éldegélő székely menekűlteket is betelepítette Bukovinába s ezek építették 1785-ben és 1786-ban a császárról nevezett *Józseffalvát* Erdély határán és a gróf Hadik Andrásról nevezett *Hadik-* és *Andrásfalvát* a Szucsava völgyében.[1])

---

[1]) Ezeket az adatokat »Az Osztrák-magyar monarchia írásban és képben« »Bukovina« kötete 310. l. mondja így. Biedermann »Die Bukovina« (Lemberg, 1875) cz. műve szerint azonban Fogadjisten és

Ebben az öt faluban laknak máig is Bukovinában a másfélszázaddal ezelőtt kivándorolt székelyek ivadékai, mintegy 12.000-en, miután 25 évvel ezelőtt egy részüket betelepítettük Magyarországra, az Alduna mellé.

Ez a visszatelepítés mintegy évszázados visszhangja lévén a székely kivándorlásnak s a legújabb betelepítési tervek épen időszerűvé tevén az erről való megemlékezést: jónak látom (a M. T. Akadémia történelmi bizottságában is kifejezett óhajtásnak is eleget teendő) ennek a visszatelepítésnek rövidre foglalt történetét elmondani.

Hivatva érzem magamat erre azért is, mert a betelepítést intéző küldöttségnek tagja és tollvivője voltam (mint Halmágyi a határőrséget szervező bizottságnak); megvannak erről szóló jegyzeteim, hírlapi tudósításaim s így senki sem lehet jobban beavatva a visszatelepítés intézésének történetébe. Ez egyszersmind azt a kötelességet róvja rám, hogy ezt a már történetté vált bukovinai székely betelepítést, legalább dióhéjba szorítva, megírjam — emlékezetnek okáért, de meg praktikus tanulság czéljából is a jövendőben történendő betelepítések intézésénél.

Egy kisebbfajta népvándorlás volt az, mely nagy hullámokat vert fel a monarchia mindkét államában. Ezer embert akartunk behozni s bejött négyezer, mert a mint egy jellemző megjegyzés mondotta: »Ilyen a népvándorlás; azt nem lehet, mint a hordót, csapra ütni és literszámra ereszteni belőle

Istensegíts 1779-ben keletkezett volna. A betelepülőknek vezetője Mártonffy Mór minorita szerzetes volt, a kit báró Splényi tábornok, az okkupáló csapatok fővezére és a tartomány első »császári biztos«-a támogatott. (Ez azonban 1778 áprilisában eltávozott Bukovinából, tehát az első betelepítésnek korábban: 1776/77-ben kellett történnie.) A bécsi főhaditanács (melynek elnöke ekkor gr. Hadik András lovassági tábornagy volt, a székely kivándorlás után Erdély főparancsnoka és kormányzója később, 1772-től Galiczia első kormányzója) 1785-ben eme »székely remigransok«-nak fentartási segélyt és kiváltságokat adott az áttelepülésre. Igy alakult aztán *Hadikfalva* eredetileg 106 házzal, *Andrásfalva* 56 házzal és legutoljára *Józseffalva*, a többiektől távol. A főhaditanács ágense Moldovában 1786-ig Bedeus kapitány volt, a ki az ottani magyarokat (illetőleg székelyeket) Bukovinába áttelepülésre toborzotta.

tetszés szerint; a népet, mikor megindult, feltartóztatni akarni képtelenség.«[1])

Lássuk tehát, hogy történt ez a modern népvándorlás.

*

Az 1882-ik év végén országos mozgalom indult meg a bukovinai székelyek visszatelepítése érdekében. Alkalmat adott rá az Alduna szabályozása, a hol telepítésre alkalmas földterületek jutottak a kincstár birtokába.

A bukovinai székelyeknek egy küldöttsége jött Magyarországba és *Tisza Kálmán* miniszterelnöknél és *Szapáry Gyula* pénzügyminiszternél tisztelegve, kérték, hogy hozzák vissza őket a régi, igazi, édes hazába.

A kormány beleegyezett a telepítésbe, de tekintettel Ausztriára, hívatalosan ő maga nem intézhette a telepítést, hanem rábízta a magyar társadalomra, támogatást nyújtván az Alduna szabályozását végző kormánybiztosság által, melynek élén Nagy György kormánybiztos állott.

A betelepítés intézésére országos bizottság alakult, gróf Somsich Pál képviselőházi elnök vezetése alatt. Benne voltak a képviselőház leglelkesebb tagjai (köztük gr. Apponyi Albert, Szilágyi Dezső, Prónay Dezső, herczeg Odescalchi Arthúr, Jókai Mór, gr. Bánffy Béla, gr. Teleki Géza, Eötvös Károly, Hoitsy Pál, Ugron Gábor, a bukovinai székely László Mihály) s a közélet jelesei, köztük Budapest főváros polgármestere Kammermayer Károly, Rákosi Jenő, a »Budapesti Hírlap« szerkesztőtársa és e sorok írója, mint a ki Bukovinában járva 1880-ban, a »Pesti Napló« hasábjain felhívta a figyelmet hontalanságban sínylődő elszakadt véreinkre.[2])

A bizottság [3]) 1882 deczemberében kezdette meg műkö-

---

[1]) A »Pesti Napló« 1883. ápr. 21. száma »*A csángók*«-ról írt vezérczikkében.

[2]) »*A bukovinai magyarok között*« a »Pesti Napló« 1880 decz. 25. karácsonyi számában. »*Moldován át*«, a »Pesti Napló« 1881 jan. 13. tárczájában.

[3]) »*Csángó bizottság*« cz. a. szerepelt, azért, hogy a moldovai csángókat is bele akarta foglalni működési körébe. Ebből alakult meg

dését, mely legelőbb is arra irányult, hogy pénzalapot gyűjtsön a beszállítás költségeire. Egyelőre ezer embert akartunk betelepíteni, a mennyinek elhelyezésére Pancsova közelében hely és földbirtok volt.

A magyar társadalom lelkesen karolta fel az eszmét s a napilapok támogatásával gyorsan gyűlt a pénz, úgy hogy néhány hónap alatt több mint 50.000 forint állott rendelkezésre.[1])

A bizottság 1883 elején megbízta herczeg *Odescalchi Arthúr* akkor országgyűlési képviselőt és e sorok íróját, hogy menjünk ki Bukovinába és hozzunk be ezer székelyt az Alduna mellé.[2])

Márczius 16-án indultunk el Budapestről s keleti Gaficzián át 40 órai vasútazással éppen virágvasárnapján érkeztünk Hadikfalvára. Keleti véreink úgy fogadtak mint megváltót. A lovas bandérium, mely körülrajzotta kocsinkat, az etelközi ősöket juttatta eszünkbe, azok is így száguldozhattak ezen a területen. Andrásfalván, a legfelsőbb magyar faluban, a hova legelőbb igyekeztünk, diadalívvel és mozsárdurrogással fogadtak.

Másnap (márcz. 19-én) munkához láttunk, meglátogattuk a kerületi kapitányokat Radautzon és Szereten, majd Szucsaván (mert e három kerületben laknak ott a magyarok), hogy a szükséges engedélyeket kieszközöljük. Mindenféle nehézségeket gördítettek a kivándorlás megakadályozására, melyeket Budapest és Bécs (a két kormány) között váltott távírati tárgyalások oszlattak el. Azután bejártuk az öt falut, összeírtuk a kiköltözni óhajtókat, pénzsegélyeket osztottunk ki közöttük a moldovai munkaelőlegek visszatérítésére.[3]) A nép

---

aztán a »*Csángó magyar egyesület*«, mely pár évvel ezelőtt feloszlott, átadván a kezelése alatt lévő összeget a belügyminiszteriumnak.

[1]) Az ú. n. »csángó-bizottság« 1883 ápr. 11. ülésén tett jelentés szerint akkor már 52.000 forint volt a gyűjtés eredménye.

[2]) Velünk jött Benedek Elek, mint a Bp. Hírlap kiküldötte és Klopp Károly mérnök az Aldunai kormánybiztosságtól s ott találtuk Bereczki Ottót, a kit Nagy György kormánybiztos már előbb kiküldött.

[3]) Csak Hadikfalva (a legnagyobb magyar falu) 30.000 forint előleggel volt lekötve Moldovába tavaszi és nyári munkára.

tömegesen tódult elénk és íratta fel magát, úgy hogy ezer helyett kétezernél is többen íratkoztak fel, a kik készen állottak a vasúton való bejövetelre és 200 ember husvét után szekereiken Erdély felé volt indúlandó.

Jelentést tévén a nagyméretű mozgalomról a bizottságnak: ez, minthogy hatásköre csak ezer ember behozatalára terjedt ki, a kormányhoz fordult a megfelelő intézkedések megtételére.[1]) Az eredmény az lett, hogy engedélyt és megbízatást nyertünk az összes jelentkezők behozatalára.

Márczius 30-án megindúlt a modern népvándorlás. Ekkor indítottuk az első vonatot a hadikfalvi állomásról, több mint 600 emberrel, leginkább Andrásfalváról. Ezzel jött vissza a küldöttség is.

Április 2-án indúltak a második vonattal a fogadjisteni és istensegítsi székelyek, Klopp mérnök vezetése alatt, mintegy 900-an, és április 3-án a hadikfalviak. Összesen 2200 lélek jött be ekkor, köztük 1150 férfi és 1050 nő és gyermek.

A bevándorlókat a magyarországi vasúti állomásokon (Homonnától, S.-A.-Újhelyen, Tokajon, Nyiregyházán, Debreczen, Szolnokon át Szegedig) rajongó lelkesedéssel fogadták és vendégelték. Szegedtől hajón mentek Pancsovára, a melynek közelében, Hertelendyfalván és Sándoregyházán telepíttettek le.

A szekeres gazdák Istensegítsről április 18-án a maguk fejétől [2]) indultak neki a beszterczei útnak, 41 fedeles szekéren, családjaikkal. Ezek aztán Marosvásárhely, Déva, Arad felé mentek le az Aldunához, hol a többiek közé telepíttettek.

Mindezzel még nem ért véget a megindúlt áramlat. *Józseffalva*, az Erdélyhez legközelebb fekvő, a többiektől távoleső falu 7—800 lakosa közűl 200 szintén felíratta magát a bejövetelre, de ottlétünkkor még néhány heti előkészűletre volt szükségük, hogy indúlhassanak. A többi falvakban is voltak néhány százan, a kik az első alkalommal nem jöhettek,

---

[1]) A bizottság 1883 márcz. 23. ülése határozata a 24-iki hírlapokban.

[2]) A bizottság nem biztatta őket s csak táviratilag értesült, hogy immár Beszterczére értek. E sorok íróját küldötte aztán Marosvásárhelyre eléjük, intézkedéseket és jelentést tenni útjokról.

de azután csakhamar felkészültek a bejövetelre. Ezek aztán sürgető kérésekkel ostromolták a bizottságot, hogy szállíttassa őket is be, mert eladván mindenüket, különben koldusbotra jutnak.

A »csángó-bizottság«, a mely feladatát az első betelepítéssel befejezettnek vélte, 1883 április 11-én tartotta utolsó ülését és átadta az ügyek további intézését az április 29-én megalakult *»Csángó-magyar egyesület«*-nek.

Az új egyesület átlátta, hogy nem hagyhatja cserben a bejövetelre felkészült szegény népet s május elején ismét kiküldötte Bukovinába herczeg Odescalchi Arthúrt és e sorok íróját, hogy szállítsuk be egy vonaton azokat, a kik szegénységeiket eladva, Bukovinában többé nem maradhattak. Letelepítésökre Kubin mellett az Aldunánál, Balvanistie határában (melyet a régi *Keve* vára emlékére *Székelykevé*-nek neveztünk el) jelölvén ki helyet.

Ez alkalommal Erdélyen át mentünk Bukovinába, hogy lássuk a szekerekkel jövő népvándorlók útját. Marosvásárhelyről kocsin mentünk Szászrégen, Besztercze felé; innen postakocsin a borgoprundi hágón át egyenesen Józseffalvára.[1])

Pünkösd előtti vasárnapon (május 7-én, mint elsőízben a husvét előtti virágvasárnapon) érkeztünk meg székelyeink közé *Józseffalvára*, a mely örömmámorban úszott, hogy remény és kétség között várva-várt vágyuk beteljesült. Még ugyanazon napon összeírtunk 220 kivándorlót s éjjelre már *Istensegítsre* mentünk s hétfőn estére Hadikfalván át *Andrásfalvára* érkeztünk. Mindenik faluból néhány százan készültek bejönni, részben már bevándorolt családtagjaik után. Csak azokat írtuk fel és soroztuk be, a kiket kényszerítő okok késztettek a bejövetelre: első sorban a józseffalviakat (220 személyt), aztán a már beköltözött andrásfalviak visszamaradt családtagjait (m. e. 320 asszonyt és gyermeket) s a vonatra még felférő 2—300 személyt *Fogadjisten*, *Istensegíts* és *Hadikfalva* legszegényebbjei közűl válogattuk ki. Nem volt

[1]) Velünk jött multkori útitársunk Benedek Elek a Bp. Hírlap részéről és Erdélyben hozzánk csatlakoztak gr. Lázár Jenő és Vincze urak.

könnyű feladat, mert csupán Hadikfalván 442 ember íratta fel magát előzetesen a plebánusnál, a kik mind jönni kívántak. 150-re redukáltuk. Fogadjistenről 16 családot (50—60 taggal), Istensegítsről 140 embert írtunk fel.

Megjegyzendő, hogy éppen Bukovinába érkezésünk napján (május 7-én) indult Istensegítsről a szekeres bevándorlók második csapata, 33 fedeles szekérrel, Besztercze felé.

A különvonat május 11-én (pünkösd előtti csütörtökön) indult Bukovina fővárosából, Szucsaváról, a józseffalviakkal. Az istensegítsieket a millesutzi, a hadik- és andrásfalviakat a hadikfalvi állomáson szállítottuk be, honnan d. u. 2 órakor indultunk meg a második népvándorlás m. e. 900 emberével.

Még ezzel sem ért véget ez évben a betelepítés. Az andrásfalvi ref. gazdák, m. e. 150 család, aratás végeztével szintén bejöttek, Tomka Károly lelkészük vezetése alatt; úgy hogy őszre Andrásfalváról az egész ref. hitközség Hertelendyfalvára telepedett át.

Ezekkel együtt a beköltözött bukovinai székelyek száma m. e. 4000-re emelkedett, a kik az említett 3 községben telepíttettek le.

Az utólagos bevándorlás apróbb csapatokban még később is hullámzott; vissza is mentek többen Bukovinában hagyott családjaik- rokonaikhoz. Később újabb telepek is alakultak, pl. Gyorokon Aradmegyében, majd évek mulva Déva mellett telepített le a kormány egy csapatot.

A földmívelési miniszterium legújabb telepítési akcziójában is tervbe van véve újabb betelepítés Bukovinából.

Igy azoknak a székelyeknek, kiket a mostoha sors és az erőszakos kormánypolitika a határőrség szervezésekor, másfélszázaddal ezelőtt, a hazából kiüldözött, utódaik egy része immár visszatért és még visszatérendő a régi hazába, hogy annak hasznos polgárai és hazaszerető fiai legyenek.

I.

A székely határőrség első kísérlete. Buccow kudarcza Udvarhelyen.

Mária Teréziának trónja és országai megvédelmezéséért erős küzdelmeket, véres harczokat kellett folytatnia. Ez okból nagy szüksége volt a hadsereg szaporítására és a hadiszervezet javítására. A nyolcz évig tartott örökösödési háború, majd a genialis Nagy Frigyes porosz királylyal Szilézia birtoka felett vívott hétéves háború tanúlságai meggyőzték a királynét és minisztereit arról, hogy a hadsereget fejleszteni kell, ha vetélytársaival diadalmasan akar megmérkőzni.

A hétéves háború vége felé egy különleges ok is siettette a keleti határszélek őrséggel ellátását: az a diplomácziai bonyodalom, mely 1761—62-ben török háborúval fenyegetett. 1762-ben II. Péter czár is szövetségre lépvén Nagy Frigyessel, nem ok nélkűl lehetett tartani (a miről a fenyegető hír is mindegyre szárnyalt, a tatárok hadi készűleteiről és a keleti határszorosokon át betörésre készűléséről.[1])

A török és tatár betörések eme fenyegető veszedelme elhárítása felől egy vegyes (katonai és polgári) bizottság is tanácskozott a királyné megbízásából.

Mindezek az általános és különös okok sugalmazták azt az idők folyamán többször fölmerűlt eszmét [2]) és siettették

---

[1]) Br. Buccow jelentéseit a haditanácsnak ezekről Nagyszebenből, ld. az Okírattárban 1762 aug.—nov. keletteI.

[2]) Már 1702-ben gr. Pekry Lőrincz adott be Rabutin generális főhadparancsnoknak egy tervezetet, hogy miképpen lehetne és kellene a székelyekből 3 ezredet alakítani a spanyol örökösödési háborúra. (Gr. Degenfeld József ltrában, Degenfeldtanyán.)

annak megvalósítását, hogy a székelyeket, Erdély keleti határainak régi hírneves őreit, a harczias szellemű székelyeket, kiket csak nemrég, a Rákóczi-forradalom után, fegyverezték le, most újra felfegyverezzék és határőr-katonasággá szervezzék.

Ez általános katonai és hadi szempontok mellett különleges czélok és szükségletek ellátása is siettette azt a nagyszabású és mélyreható hadügyi reformot, melynek a székely határőrség szervezése egyik láncszszeme volt.

A bevallott főczél, a mi ennél a királyné és kormánya előtt lebegett, Erdély keleti határának megvédése volt a fenyegető tatár és más ellenséges beütések ellen. De a hátsó gondolat az volt, hogy szükség esetén külháborúkra is felhasználják a szervezendő székely ezredeket. A második czél a keleti pestis (»mirígy, vagyis döghalál«) behurczolásának, mely Erdély lakosságának a XVIII. század elején felét elragadta, megakadályozása leendett. A harmadik a határszélen elharapózott nagymérvű *csempészet* meggátlása volt. Ezek mellett a »belső csendességnek megtartására« és szükség esetén »minden országainak és birodalmainak oltalmára is« hasznosnak és szükségesnek ítélte és hirdette a királyné a székelyek katonai szervezését, illetőleg a határőrség felállítását.[1])

Magyarország délnyugati határán már akkor fennállott a határőrszervezet; Szerém, Pozsega, Verőcze, Valkó és Bács-Bodrog vármegyékben 1750-ben állíttattak fel a határőrezredek.[2])

Erdélyben abban az időben a határőri szolgálatot egy tökéletlen, polgári zsoldos őrség, az úgynevezett *plájások* teljesítették.[3])

Ez a czélnak igen kevéssé tudott megfelelni, úgy hogy gyökeres javításra volt szükség. Ezt kívánták elérni az erdélyi határőrségnek magyarországi mintára való szervezésével.

---

1) Mária Terézia 1763 okt. 8-iki patense ezeket a czélokat állítja fel. Ld. az Okírattárban.

2) Gr. Teleki Domokos: A székely határőrség története. 9. l.

3) *Plaj*-nak (planitium) nevezik oláhúl a határszéli havasokban lévő ama tisztásokat, a hol a határőrség tanyázni szokott. Innen jő a *plájás* szó.

A czél kétségtelenűl helyes volt, de az magában véve még nem szentesítheti az eszközöket. Végrehajtása alkotmányellenesen és erőszakosan történvén: zavargás, békétlenség, a székelyek társadalmi és jogi viszonyainak felforgatása, üldöztetés és nagymérvű kivándorlás járt a nyomában.

A székelység, eme harczias nép (a mint Verbőczy törvénys könyve a Lipót-féle diploma őket nevezi,[1]) régi kiváltságai alapján nem adófizetéssel, de honvédelemmel szolgálta a hazát. A Lipót-féle diploma is fentartotta adómentességét s katonai kötelezettségét. A Rákóczi-forradalom után azonban (melyben a székelyek kiváló részt vettek) a bécsi kormány a székelyek hadiszervezetét szándékosan megszűntette, a főkapitányi állásokat (a székek egyik főtisztségét) sem töltötte be többé s a székelyeket előbb önkéntes, majd kényszerű adózás alá vetette.

Most, hogy a határőrséget felállítani kívánták, a régi hadikötelezettség jogczímét vették elő a bécsi diplomaták és hadvezérek.

A székely határőrség eszméje értelmi szerzőjének gr. Bethlen Gábor erdélyi udvari kanczellár tartotta magát,[2]) de ő bizonyára alkotmányos úton gondolta azt életbeléptetni. A bécsi kormány azonban nem sokat törődött a magyar alkotmánynyal, székely kiváltságokkal (az utolsó erdélyi országgyűlést Mária Terézia alatt 1761-ben tartották) s a legkönnyebben és leggyorsabban akartak czélt érni.

A guberniumban nem bíztak, még kevésbé az országgyűlésben s ezeket a határőrség szervezésében mellőzni kívánták.

Nemcsak a székelyeket akarták határőrökké tenni, hanem az oláhok egy részét is s ezekkel akarták kezdeni, a kiknél könnyebben véltek czélt érhetni.

Az oláhok között is nagy forrongás volt ez időtájon Erdélyben. Félszázaddal azelőtt megkezdették a görög-keleti egyházból a katholikus egyházba áttérítésüket, a mi ellen ez időtájban az óhitűek között nagy visszahatás keletkezett

---

[1]) Verbőczinél: »rerum bellicarum expertissimi« a Lipót-féle diploma szerint »genus hominum belicosissimum«.

[2]) Gr. Teleki Domokos id. m. 14. l.

és sokan visszapártoltak az uniótól. A templomok felett aztán elkeseredett viszály dúlt az óhitű és egyesült oláhság között, melynek kiegyenlítése az államkormány gondoskodását igényelte.

Az oláhok vallási viszálya kiegyenlítésére és a határőrség szervezése végett 1761 elején *br. Buccow* Adolf Miklós lovassági tábornok küldetett Erdélybe, katonai főparancsnokká és királyi biztossá neveztetvén ki. Ő az oláhok közt kitört vallási viszályt (az óhitűek több kolostorát lerombolván) erős kézzel elnyomta és csakhamar megkezdte a Naszód-vidéki oláhság között a határőrség szervezését. Ezek a katonaság által Besztercze város igényelt jobbágysága alól szabadulván, mintegy 4000-en készörömest iratkoztak fel katonának és vették fel az egyesült hitet, Buccow kívánsága szerint.

Buccow az oláhok közt elért könnyű siker által elkapatva, azt hitte, hogy a székelyek közt is könnyen menne a dolog s 1762 jan. 31-én Brukenthal Sámuellel együtt Bécsbe utazott, hogy ott a határőrség szervezésének tervéről jelentést tegyen.

A királyné elfogadta br. Buccow tervét s ennek végrehajtására 1762 ápr. 11-én teljes hatalmú királyi biztossá nevezte ki, meghagyván a guberniumnak, hogy őt ebben támogassa.[1]) Gr. Kemény László gubernátort pedig, a ki a székely határőrség szervezését a rendek megkérdezése és beleegyezése nélkül nem helyeselte, lemondatta, nyugdíjazta[2]) s helyette br. Buccowot nevezte ki a gubernium elnökévé.[3]) A kik e tervet helyeselték és javallották, azokat előléptették. Igy Brukenthal Sámuel báróságot kapott és tartományi kanczellárrá, gr. Nemes Ádám itélőmester a királyi tábla elnökévé neveztetett ki.[4])

---

1) Ld. az Okírattárban.

2) A királyné leírata (1763 május 7.) gr. Kemény Lászlóhoz nyugdíjaztatásáról. Ki van adva Benkó J. Transilvania, II. k. 24. l.

3) Br. Buccow kinevezési okmányait ld. az Okírattárban (1762 május 7., 17.)

4) *Halmágyi* István naplói (Mon. Hung. Hist. XXXVIII. k.). 3—6. l. *Heidendorf* Mihály Konrád önéletrajza (Archiv des Vereines für siebb. Landeskunde. Neue Folge XV. k. 128. l.)

Erdély polgári és katonai kormányzása így egy kézbe, az idegen, magyarúl sem tudó és a magyarok iránt gyűlölettel viseltető br. Buccow tábornok kezébe jutván (a kinek méltó társa br. Brukenthal mindenben kezére játszott), megkezdődött Erdélyben a törvénytelen, erőszakos kormányzás.[1]

Buccow minden előleges előkészítés nélkűl, országgyűlést össze nem híva, a rendeket, de még a guberniumot sem kérdezve meg, hozzá látott a székely határőrség szervezéséhez. Katonai biztosokat küldött Gyergyóba és Csíkba, hogy a népet a fegyver felvételére bírják, összeírják és mérték alá állítsák. Megbízottjai voltak *báró Schröder* ezredes, *Zambler* százados (háromszéki, csernátoni származású) s támogatásukra rendelte *br. Bornemisza* Pál csíki főkirálybírót.[2]

Br. Bornemisza Pál, midőn br. Buccow őt Nagyszebenbe rendelte és közölte vele a királyné rendeletét és megparancsolta neki, hogy székébe menvén, a lakosokat a katonaság felvállalására bírja : írásbeli utasítást kért a főhadparancsnok gub. elnöktől, hogy azzal ő magát mind a trón, mind a nép előtt igazolhassa. Buccow azonban csak azzal a szóbeli utasítással bocsátotta haza, hogy a népet azzal az érveléssel buzdítsa a fegyverfelvételre, hogy régi elejeknek vitézségére emlékeztesse és arra, hogy ha a katonai álapotban megmaradtak volna, annyian közűlök nyomorúságra és jobbágyságra nem jutottak volna és annyi földet és erdőt nem kellett volna átengedniök a szomszédoknak.[3]

Br. Schröder sem kapott bővebb utasítást, mindössze egy német és egy magyar párhuzamos szövegű előterjesztést, melyet a székelyeknek fel kellett olvasni. Ebben elő van adva, hogy a királyné elrendelte az országban véghelyeket őrző katonaságot állítani, melyre a hű székelyeket is kiválasztotta.

---

[1]) Buccow legelső rendelete arról szól, hogy ezután minden beadvány a guberniumhoz magyar nyelvről latínra fordíttassék. (Ld. az Okírattárban 1762 május 18-áról.)

[2]) Buccow Bornemiszát jún. 1-ére Szebenbe hívta s ott látta el szóbeli útasítással. (Ld. az Okírattárban 1762 május 26., jún. 1. és 1763 ápr. alatt Bornemisza feljegyzéseit.)

[3]) B. Bornemisza jelentése gr. Bethlen Gábor kanczellárnak 1762 nov. 20. és szereplése leírása 1763 ápr. (az Okírattárban).

Magasztalja a székelyek ősi katonai vitézségét, melyet ők már az anyatejjel szívnak magukba; ezt akarja feléleszteni, nem kételkedvén, hogy a határőrségre teljes örömmel vállalkozni fognak, főként mert ennek az a czélja, hogy Erdély határait a moldovai és tatár beütéstől oltalmazzák és a csempészetet meggátolják. A székelyek régebben is katonák voltak, melyben ha megmaradtak volna, nem szenvedtek volna a szomszédoktól annyi zaklatást és kárt s nem jutottak volna annyin jobbágyságra. Kiváltságokkal látják el a vállalkozókat, ú. m. földadót nem fizetnek, csak fej- és marhaadót. Csak a szabadok vétetnek fel, a jobbágyok nem. Előfogatokat nem fognak adni s a katona-elszállásolástól mentesek lesznek. Nem fognak besoroztatni a rendes katonasághoz. Tetszés szerint lehetnek gyalogok vagy lovasok. 21 hónap alatt csak 3 havon át szolgálnak napi 4—8 kr. zsold mellett.

Kötelességök lesz ellenben a tiszteknek lakóházakat építeni, fizetéssel a királyné látván el a tiszteket. Egyenruhát tartoznak viselni, de csak szolgálatban. Fegyvert Bécsből kapnak. 3 hónapig szolgálnak a határszélen, vagy az országban bent, 18 hónapig gazdálkodnak. Ha a székből ki akarnak menni, tisztjeiktől útlevelet kapnak. Bajaikban tisztjeiktől segedelmet nyernek. A főhadparancsnoktól fognak függeni, kinek engedelmeskedvén, ennek védelme alatt fognak állani.[1])

A biztosok 1762 június 24-én Gyergyóba kiszállván, br. Bornemisza főkirálybíró a falvak bíráit összehívta Alfaluba s ott eléjök terjesztette a királyné rendeletét a határőrség felvételéről. A bírák azt felelvén, hogy ők a nép tudta és beleegyezése nélkűl semmit sem válaszolhatnak, a főkirálybíró rendeletet adott ki, hogy minden szabad székely jelenjék meg a kijelölendő napon a falvakban, 500 frt büntetés, jószág- és fővesztés terhe alatt.[2]) Igy faluról falura járván, az összehívott nép előtt br. Bornemisza beszédet tartott, melyben a királyné »bölcs rendeléseit« kihirdette, hogy a székely nem-

---

[1]) Az előterjesztés megvan az Okírattárban 1762 júl. 24. alatt.

[2]) Br. Bornemisza jelentése 1763 ápr. alatt az Okírattárban.

zetet, »mely erős fegyverhordozó nép volt«, régi állapotra visszatéríteni akarja »holmi privilegiumoknak elnyerésivel«. Javasolja és tanácsolja azért, hogy a királyné »szent kívánságát teljes örömmel fogadván, minden hívségeket bizonyítsák«.[1]) Br. Bornemisza felhívása után br. Schröder ezredes terjesztette elő azokat a pontokat, melyekben a határőrségre vállalkozók kiváltságai és kötelességei számláltattak elő.[2])

A nép tisztelettel hallgatta meg az előterjesztéseket és válaszolt azokra.

Mindenütt csak azt felelték, hogy ők mindig szabadok voltak s katonáskodni is törvényeik és kiváltságaik szerint szoktak volt, saját nemzetbeli tiszteik alatt, most is csak úgy hajlandók a fegyvert felvenni, ha régi privilégiumaik megadatnak, tisztjeik saját nemzetükből lesznek s a hazából ki nem vitetnek. Ez volt a nép kívánsága mindenütt.[3])

Schröder ezeket hallván, előbb igéretekkel, majd fenyegetőzéssel próbálta a nép ellenállását megtörni, kijelentvén, hogy akarva, nem-akarva katonákká kell lenniök. Azután mérték alá kényszerítette őket, azzal a hitegetéssel ámítván a zúgolódó népet, hogy a megmérés nem egyéb okból történik, minthogy ő felségének előterjeszthessék, hogy mily szép nép lakja ezt a földet, hogy azzal ő felsége is dicsekedhessék. Igy a megméretést és a 16 évestől 45 éves korú férfiak összeíratását, sulyos büntetéssel fenyegetőzve, a nép protestálása daczára, végrehajtották. Nemcsak a szabad székelyek, de az armalisták is megmérettek, jóllehet ezeket a törvény külön katonai rendnek szabja meg.[4])

Gyergyóban a sorozást bevégezvén, a bizottság átment Csíkba, Szent-Tamásra. Előzetesen minden faluból oda-

---

1) Br. Bornemisza beszéde 1762 júl. 24. kelettel u. ott.

2) »Vortrag denen Szeklern den 24-ten Julii 1762 gemacht worden« (az Okírattárban).

3) Br. Bornemisza beszéde végén 1762. júl. 24. Továbbá jelentése gr. Bethlen Gáborhoz 1762. nov. 20. és szerepe leírásában 1763. ápr. (az Okírattárban).

4) Részletes leírását ld. az Okírattárban: Deductio genuina rerum . . . in Csik-Gyergyó-Kászon actarum.

rendeltek 3—3 embert s ezek előtt felolvasták a már Gyergyóban is használt, javításokkal, betoldásokkal összefirkált íratról az igéreteket, a mire az összehívottak ott is protestáltak. A bizottság ezzel nem törődve, minden faluba kiszállott, a népet fő- és jószágvesztés és 500 forint büntetés terhe alatt összehívatta, megmérette s összeíratta, nem szólván semmit az önkéntességről, mert olyan nem találkozott volna. Igy hajtották végre a sorozást az egész Csík-Gyergyó és Kászon székben [1]) aug. 13-áig s utána Háromszéken.

*

Udvarhelyszék sem kerülhette ki a határszéli székely székek sorsát. Br. Schröder ezredes azzal a rendelettel küldötte oda Csíkból (aug. elején) br. Jósika Imre kapitányt, hogy az összeírást a szék tisztviselői segítségével ott is ejtsék meg. Borsai Nagy István alkirálybíró és a vicetisztek a guberniumtól semmi rendelést nem vevén, nem szívesen egyeztek belé, de hogy a fejedelem szolgálatja hátramaradást ne szenvedjen, a főkirálybíró távollétében az összeírást elrendelték s tényleg »az egész széken s a városban is a szék részére tartozó gazdák mind conscribáltattak«.[2])

Udvarhely város tanácsa azonban nem hajlott a vicekirálybíró felszólítására, hogy ők is írassák össze a polgárságot. »Mi ennél kisebb dologban is — így válaszoltak — a felséges királyi gubernium kegyelmes rendelésitől és parancsolatjaitól szoktunk függeni, annak azért ordinatioja nélkűl lármát a communitasban nem akarunk indítani, mivel ha úgy fog kívántatni, mü az communitasban levő személyeket legtovább félóra alatt számba vehetjük.« [3]) Hiába volt az alkirálybíró rábeszélése, a városi tanács nem engedett, sőt folyamodást intéztek a guberniumhoz, hogy hagyják meg őket régi kiváltságos helyzetükben, mely szerint eddig sem

[1]) Br. Schröder br. Bornemiszának elismerő bizonyítványt adott 1762 aug. 13-án buzgó és sikeres segédkezéséről. (Ld. az Okírattárban.)

[2]) Szeles János: Udvarhely története (Erdélyi Múzeum 1898. évf. 578. l.).

[3]) U. ott 578. l.

katonáskodtak, hanem a helyett — országút mentében lakván — katonaelszállásolással s egyéb szolgálattal rótták le kötelezettségüket.[1])

A gubernium 1762 szept. 3-án azt felelte, hogy őket kiváltságaikban megháborítani nem akarják, de a kik a polgárok közűl a nemzeti katonaság közé állani akarnak, azokat írassák össze.[2])

A főkormányzóság a városi nemesség külön folyamodványára adott végzésében, mely szerint őket a szék hatósága alól kivonni nem akarja, még határozottabban hangsulyozta, hogy a katonáskodásra csak az önkéntesen vállalkozók írhatók össze. Az önkéntesség alapelve azonban nem gátolta, hogy a székbeli szabad székelyek már előzetesen összeírassanak.

A sorozó-bizottság csakhamar megérkezett. Miklósvárszékről jöttek át Bardóczszékre, Olasztelekre aug. 26-án, ahová akkorra a szék helyettes főkirálybírája, báró Daniel István is hazaérkezett. A bizottság tagjai voltak : br. Schröder ezredes, br. Jósika Imre és Zambler kapitányok, Cserei György hadnagy, Elekes őrmester és egy szakaszvezető.

Aug. 27-én a Bardóczszék falvaiból Olasztelekre berendelt falusi bírák előtt felolvasták a katonáskodásról szóló rendeletet és pontokat, melyeket a főkirálybíró-helyettes bőségesen megmagyarázott. A falusbírák kijelentették, hogy készek kihirdetni és végrehajtani a rendeletet, de csak úgy, ha a székelyek régi szabadalmai, jogai és törvényei megtartatnak és saját tisztviselőik és más közűlök való székbeli nemesek lesznek tisztjeik, nem pedig idegenek.

A bírák és esküdtek ezen kijelentése a nép közkívánatát tolmácsolta, mit a nép később maga is sokféle változatban ismételt mindazon falvakban, hol a bizottság sorozás végett megjelent.

A bizottság augusztus 28-án *Bibarczfalván* kezdette meg a sorozást, a hová a *telegdi-baczoniak* is berendeltettek. Ezek az összeírásnak alávetették magokat, de előbb ünne-

---

[1]) Jakab E.—Szádeczky L. : Udvarhely vármegye története 487. l.

[2]) Szeles János id. m. Erdélyi Múzeum 1898. évf. 579. l.

piesen protestáltak, hogy csak ősi kiváltságaik és szokásaik szerint hajlandók katonáskodni, bent a hazában, saját költségükön, fegyverükkel, lovukkal, de összes adóik eltörlése mellett.

Még aznap *Bardóczon* folytatták a sorozást, a hová *Olasztelek, Száldobos* és *Füle* lakosai is berendeltettek. Ezek már semmiként sem akartak mérték alá állani, mert sem apáikat, sem őseiket nem mérték meg. Annyira fel voltak ingerelve, hogy csak a főtiszt tekintélye hárította el a veszedelmet. Az ő rábeszélésére nagy nehezen állottak mérték alá, azzal a kikötéssel, hogy 1. régi kiváltságaik szerint, adómentesen, saját lovukon, fegyverükkel és költségükön fognak szolgálni a többi nemesekkel; 2. a házából ki nem vitetnek, hanem honvédelemre használtatnak; 3. fő- és vicetiszteik alatt fognak szolgálni.

Aug. 29-én *Vargyas* falu népe, melyet a megelőző éjjel a főtiszt emberei rábeszéltek, könnyek között, sóhajtozva, nagy szomorúan állott mérték alá, a mit szokatlannak és megalázónak tartottak, ők is kikötvén az adómentességet és saját tisztjeik alatt szolgálást.[1])

A bizottság Bardóczszéken befejezvén működését, még aug. 29-én átment Udvarhelyszékre s *Karácsonyfalván* összeírta az ottani népet s *Ujfalu* és *Oklánd* odarendelt lakosait, nem minden nehézség nélkűl és a fennebbi kikötések mellett.

Aug. 30-án *Homorod-Almás* következett, a hová berendeltettek *Lövéte, Abásfalva, H.-Keményfalva, Gyepes* és *Remete* lakosai is. Ezek erélyesen tiltakoztak a megméretés ellen s a lövéteiek, minden rábeszélésnek ellentállva, hazamentek. A munkálat itt megakadt s a bizottság szégyenszemre nem akarván tovább menni, Almáson maradt egész szept. 6-áig, minden lehető módot elkövetve, hogy az engedetlen népet megtörje. Még a pap által a szószékből is prédikáltatott érdekében. A lövéteiek azonban hajthatatlanok maradtak s könyörögtek, hogy hagyják őket eddigi adófizető állapotjukban,

---

[1]) Bardóczszék összeírásáról a Vargyason 1762 aug. 29-én felvett jegyzőkönyvet ld. az Okírattárban.

mert ők nem földmívelésből élnek, hanem zsindely- és deszkakészítésből tartják fenn magukat s katonáskodás esetén családjok éhen veszne.

A bizottság Buccownak tett jelentést és várta további rendeletét.

Szept. 6-án érkezett meg Buccow rendelete, mely szerint a lövéteiek ellen körrendelet volt kihirdetendő a szék területén minden faluban, hogy senki velök ne érintkezzék, szabad járáskelésük, kereskedésük eltiltatik s a passzus nélkűl kerengők elfogattassanak.[1])

Ez a proscribálás fényes bizonysága annak, hogy mily erőszakos eszközökkel élt Buccow a határőrség felállításánál és hogy mennyire eltért a királynő útasításától, a ki önkéntesség alapján kívánta a szervezést. Buccow, ha a rábeszélés nem használt, a terrorizmus és erőszak eszközeit vette igénybe.

Udvarhelyszék tisztei nem késtek e törvénytelen rendeletet a falvakban kihirdettetni.[2])

A nép azonban nem rettent meg az erőszakos eljárástól és szervezkedett az ellenállásra. A székváros körűl lévő s a szék északi részeiben a Küküllő, Fejér-Nyikó, Korond völgyében fekvő 43 falu egymás között mintegy véd- és daczszövetséget kötve, szept. 6-án reggel követeket küldött Homorod-Almásra a sorozó-bizottsághoz, írott folyamodványnyal és protestálással, hogy addig, míg kérésükkel a felség elé nem járulnak, hagyassanak meg eddigi állapotukban s az ezredes hozzájuk ne fáradjon, mert ők magokat megméretni nem engedik; vagy mutassa elő e felől ő felsége külön rendeletét; máskülönben hajlandók régi törvényeik és kiváltságaik értelmében saját elöljáróik és nemeseik alatt, saját költségükön és fegyvereikkel a honvédelemre, de nem idegen nemzetbeli tisztek alatt, a kik sem nyelvüket, sem törvényeiket és kiváltságaikat nem ismerik, vagy pedig, ha ő felségé-

---

[1]) A körrendelet több példánya megvan Udvarhely vm. levéltárában. (Ld. Udvarhelymegye története 490. l.) Olvasható az id. jegyzőkönyvben is.

[2]) A Bikafalván 1762 szept. 7-én kelt körrendelet és annak kihirdetéséről szóló záradékok megvannak Udvarhely vármegye levéltárában. (Lásd az Okírattárban.)

nek úgy fog tetszeni, készek az adófizetésre, a mint eddig is adóztak.[1])

Megtagadta az összeiratást (mire a h. főkirálybíró felszólította) *Oláhfalu* és *Zetelaka*, e két kiváltságos község is, azt felelvén, hogy kiváltságaikhoz ragaszkodnak s adófizetők kívánnak maradni továbbra is. Oláhfalu hozzátette még azt is, hogy a fejedelmek idejében sem katonáskodtak.[2])

A sorozó-bizottság ennyi ellenállás és tiltakozás daczára is megpróbálta tovább folytatni a sorozást. Homoród-Almásról szept. 7-én átment a Nagy-Homorod völgyébe, *H.-Szentpálra*, a hol össze voltak gyüjtve a közeli falvak, *H.-Szentpéter*, *H.-Szentmárton* és *Recsenyéd* lakosai is. Ezek tisztelettel ugyan, de határozottan kijelentették, hogy mérték alá nem állnak, hanem készek ő felségét a régi szokás szerint szolgálni. A bizottság tovább menvén *Városfalvára*, a hol a közeli *Jánosfalva*, *Dálya* és *Ége* lakosai írásban átnyújtott kérvényben jelentették ki, hogy miként őseik tették, ők is hajlandók híven szolgálni fejedelmüket, saját költségükön, de mértéklés nélkűl, ha az adó alól felmentetnek, mert kettős terhet viselni nem képesek.

A bizottság erre belátta, hogy e néppel nem boldogúl s a sorozást abbahagyva, Udvarhelyre ment, jelentést tett Buccownak s további rendelkezést kért.

A míg erre várakoztak, Udvarhely város polgárait szerették volna megnyerni az ügynek, úgy okoskodván, hogy ezáltal nyert ügyök lenne a szék falusi népére nézve is. A városi tanács azonban az összeírás újabb sürgetésére csak azt felelte előszóval is, a mit már H.-Almásra is megírt szept. 6-án, hogy nincs kit összeírjanak, mert önkéntes vállalkozó nem jelentkezett, ez a katonaság pedig önkéntesekből kell hogy álljon a guberniumtól nyert válasz szerint.[3])

Időközben Buccowtól az a rendelet érkezett, hogy hirdessék ki, hogy ha tovább is engedetlenek maradnak, a szék

---

[1]) Az udvarhelyszéki id. jegyzőkönyvben elő van sorolva a 43 falu. V. ö. Szeles János Udvarhely történetét id. h. 580. l.

[2]) Udvarhelymegye története 491. l.

[3]) A jegyzőkönyvben megvan a guberniumtól kapott válaszuk is. (Lásd az Okírattárban.)

elveszti elsőségi jogát, nemzeti pecsét-őrzési s minden egyéb kiváltságát. Ezt tényleg ki is hirdették mindenfelé, de minden eredmény és hatás nélkűl.

A helyzet még rosszabbodott, a mennyiben szept. 12-én küldöttek jelentek meg Bardóczszék mindazon falujából, a hol a sorozás megtörtént, a kik írásban kijelentették, hogy ők a mértéklést csupán a h. főkirálybíró iránti tekintetből engedték meg, így is többen kényszerítve voltak arra (Bardóczon pl. ő maga húzott némelyeket a mérték alá): a miért is kijelentik, hogy ők csakis régi törvényeik és szokásaik szerint hajlandók katonáskodni, vagy ha ő felségének inkább tetszik, adót fizetni. Az ezredes átvevén az íratot, az engedelmeskedőket kiváltságaik megtartásával biztatta, az engedetleneket azok elvesztésével fenyegette.

Ez a tiltakozás (a katonaságra eddig egyedűl vállalkozó Bardóczszék részéről) az egész eddigi munkálat csődjét jelentette. Hogy Bardóczszék is úgy gondolkozott, mint Udvarhelyszék többi része, kitűnik ebből a tiltakozásból; csakis a köztük lakó nagybirtokos, a népszerű báró Daniel István h. főkirálybíró tekintélye tudott ott némi látszólagos eredményt elérni. Ehhez azonban a katonák szívósan ragaszkodtak, úgy hogy a végén is a következetesen tiltakozó Udvarhelyszék megmenekűlt a határőrségtől, de Bardócz fiúszék benrekedt a határőrség keretében.

Báró Buccowot igen kellemetlenűl érintették az Udvarhelyről kapott jelentések s elhatározta, hogy személyesen próbálja meg az ottani ellentállás megtörését.

Buccow szept. 15-én este felé Udvarhelyre érkezett gróf Haller Gábor ny. tábornok, kormányszéki tanácsos és Ernst alezredes kíséretében. Buccow azt hitte, hogy szép szóval és ijesztéssel, igéretekkel és vesztegetéssel czélt érhet, de keservesen csalódott: az udvarhelyszéki nép hajthatatlan maradt.

Buccow megérkezése után, késő este elrendelte, hogy a szék tisztei még azon éjjel körözvény által intézkedjenek, hogy az Almáson protestált 43 falu néhány követet küldjön másnap reggelre Udvarhelyre.

Szept. 16-án reggel néhány közelebbi faluból megjelentek

többen-kevesebben a követek, nagy izgalommal várván a történendőket. Közülök tizenkét falu követeit a székházba vezették, a hol az ezredes szállva volt s ott az ő szobájában legelőbb br. Buccow ő excellentiája méltóztatott őket kegyelmesen megszólítani és Ernst alezredes tolmácsolása útján ő felsége kegyelmét és az ő atyai jóindúlatát megigérni. Azután felolvasttata az ő előterjesztését, pontozatait, latinból magyarra fordítva, melyeket Ernst alezredes és gr. Haller Gábor hűségesen megmagyarázott. Délelőtt még más 12 falu követeit fogadta a főparancsnok guberniumi elnök s ezek előtt is felolvastatván kívánatait, azzal bocsátotta őket el, hogy másnap választ adjanak. Ezek még ott — igazi székely óvatossággal — azt felelték a főhadparancsnoknak, hogy ők sokkal bárdolatlanabb, tudatlanabb és méltatlanabb emberek, hogysem élőszóval válaszolni mernének olyan nagy méltóság előtt, hanem, mint illik, írásban fognak válaszolni.

Buccow megérkezésének híre azalatt mint futótűz elterjedvén, szept. 17-én a szék minden részéből, a kiket nem hívtak is, sereglett a nép Udvarhely felé, azt adván okáúl megjelenésüknek, hogy ily szokatlan és nagyjelentőségű közügyet nem bízhatnak 2—3 követre, hanem mindnyájan hozzá akarnak szólni. Hiába mentek eléjök a h. főkirálybíró, az alkirálybírák és mások, kérve és intve, hogy ő excellentiája rendelete értelmében és ne többen jöjjenek; mindannyian a székház elibe gyűltek és a rendeleteket hallani kívánták. Buccow tábornok erre a 43 falu még hátralévő részéből falvanként 3—4 embert maga elé bocsáttatott és a legfelsőbb rendeletet és a pontozatokat magyarúl felolvastatta, választ kívánván ezektől is.

A nép erre a várossal határos szombatfalvi mezőn gyűlt össze, mintegy nemzetgyűlésre s ott elhatározták, hogy közös emlékiratban válaszolnak. »Onnan ebéd után gyalogok, lovagok rendiben hármával béjöttek s a székház előtt megállapodtak, hogy az emlékiratot átadják.« Buccow azonban (jól tudván, hogy az emlékirat tagadó választ tartalmaz) nem vette át az emlékiratot, hanem megparancsolta, hogy minden falu két-két küldött által jelentse határozatát élőszóval vagy írásban, melyet az író vagy a jegyző aláírni tartozik.

A míg a falusi népet így szorongatták, a városi polgárságot is megpróbálták még egyszer meghajlítani. Ernst alezredes a bírót és jegyzőt hetedmagával magához hívatta és a királyi kegyelem »reménhetetlen gratiájá«-val kecsegtetve kérte őket, hogy vegyék fel a katonaságot, »mivel ezen falusi nép csak az várostól vár« jó példát s ők is követni fogják. A jegyző felelt a többiek nevében is, hogy velük a falusiaknak semmi közösségük nincs, nem is volt e tekintetben, azok a magok fejétől és »értelmektől vezettetnek«. A városi polgárok, ha katonaságra adnák magokat, végső nyomorúságra jutnának, mert »majd mind mesteremberek lévén«, mesterségüket kell folytatni, sokadalmakra járni, nem úgy, mint a szántó-vető falusi népnek, mely munkáját jó cselédjei által távollétében is végezheti; különben, ha ő felségének parancsolatját látják, készek kárukkal is engedelmeskedni.

Ernst azt felelte, hogy ő felsége a maga királyi kegyelmét senkire nem erőlteti, ezt a katonaságot sem kívánja parancsolattal felállítani, hanem önként való jóakaratból.

E közben a katonatisztek erőszakos föllépése és tettleges bántalmakra ragadtatása miatt a piaczon nagy lárma és »csiada« (riadalom) keletkezett, melynek hallatára Ernst kiment, majd visszatérve folytatta a városi polgárok rábeszélését. »Ime látják kegyelmetek a valóságos rebelliót — ugymond — az Istenért könyörűljenek magokon s gyermekeiken, mert bizonyára iszonyú veszedelem fogja ezen helységet követni.« De a városiak megmaradtak feltett szándékuknál s csak mosolyogtak magukban, midőn az elezredes mindeniknek egy-egy arany lánczot igért nyerni ő felségétől, jól tudván, hogy »az ilyen ajándékokat nem vargáknak, hanem az nagy érdemeket tett grófi és herczegi személyeknek szokták osztogatni«. Végtére csak arra kérte őket, hogy legalább színleg vállalják a katonaság nevét, hogy a falusi népnek »példát adjanak«; de ők nem tartották tisztességes dolognak »ilyen színeskedéssel a falusi népet abba a nyomoruságba, a kitől most úgy irtóznak, belevonni.« [1]

[1] *Szeles János:* Székelyudvarhely története. (Erdélyi Múzeum 1898. 581. l.) V. ö. *Szádeczky:* Udvarhelymegye története 494., 495. l.

»Azalatt Buccow ő excellentiája — írja a közelegykorú városi történetíró — a népet a tisztekkel jártatta, azoknak elméjét csendesítette s az engedelmességre javasolta, maga is a székháznak ablakaiban olykor-olykor előfordúlván, a pénzt bővön hányta a nép közé, de — a mely csoda volt azon falusi emberek között — még egy sem találkozott, a ki a pénzhez hozzányúlt volna, sőt a kinek kalapjára, vagy bocskorjára esik is, legottan lerázza, melyen ő excellentiája igen igen kezdett kedvetlenűlni, látván a népnek ilyen elszánt megátalkodását.«[1])

A katonatisztek tapintatlansága szept. 17-én d. u. a piaczra összegyűlt nép izgatottságát majdnem véres kitörésre ragadta. Midőn ugyanis a főparancsnok az emlékiratot el nem fogadta, hanem azt rendelte, hogy falunként válaszoljanak, két katonatiszt tettlegességre vetemedett: Schröder ezredes egy falusi embert a székház lépcsőjén pofon ütött, Zambler kapitány pedig egy másikat hajánál fogva megczibált. A nép ezt megtudván, felzúdult és szörnyű nagy lármát ütött s csak a közéjök lesiető főtiszt és alkirálybírák tudták a zajongókat lecsillapítani és a véres megtorlástól visszatartani.[2]) A nép elégtételt követelt a követeken elkövetett szokatlan és

---

[1]) U. ott 582. l.

[2]) Halmágyi István így írja le az esetet: »Oberster Schröder látván a más házba menő generalisnak kedvetlenségét, egyik követet pofon verte, kapitány Sambler haját tépte a másnak. Midőn ezek referálták, hogy jártak, szörnyű lárma lett; Samblert, ha viczetisztek el nem iktatták volna, talán megölték volna; rakással bé akartak rontani a generálisra is, hogy az oberstert, ki az ő követeiket violálta, adja ki nékik; az administratort, ifj. br. Daniel Istvánt, tartóztatni akarván, úgy megtaszították, hogy hanyattán esett; Borsai István vicekirálybíró nagy nehezen csendesítette le, hogy ne rontsák el magokat etc. Melyre nézve nem vévén tréfára a generalis a dolgot, re infecta onnan eljött. Kinek semmi nehezebben nem esett, minthogy délelőtt a kihányt márjás, peták, garas, poltrás új pénzét szedték a székelyek, délután pedig, midőn a conditiokat kimondták, hogy a capitalis taxát fizetik s azonkívül, midőn minden 7-ik holnapban a szolgálat reájok kerül, fizetést vésznek, simplex negativát adtak, nemcsak, hanem elhányt pénzéhez is akkor senki nem nyúlt. (Halmágyi István Naplója és Iratai. Közli *Szádeczky Lajos:* Monumenta Hung. Hist. A M. T. Akadémia kiadása. XXXVIII. k. 14. l.)

hallatlan sérelem miatt. A h. főkirálybíró jelentést tett Buccownak, a ki rosszalását fejezte ki a katonatisztek erőszakos tette felett.

A nép erre lecsilapodott s estére hajolván az idő, a piaczról eltávozván, átment a Küküllőn a szombatfalvi rétre, hogy ott a falunként szerkesztendő választ megbeszéljék.

Buccow nem volt kiváncsi a válaszra, előre is tisztában volt azzal s szept. 18-án korán reggel kíséretével együtt elútazott Udvarhelyről Nagyszebenbe. »A szászok között pedig olyan hír volt, hogy szaladásképen szaladott volna el, félvén a néptől.« A mi ha nem is volt egészen úgy, »mivel a városi népnek gyalog része a piaczon két sorban állva kivánt jó útat ő excellentiájának, a széknek tisztjei pedig és az városnak több része lóháton tisztességesen kísérték el a széknek szélyéig«: Buccow azonban nem kivánt az udvarhelyszéki néppel még egyszer szemben állani; bosszúját nem titkolta s nem sokára éreztette a várossal is.

Hogy mennyire bosszantotta Buccowot a nép makacssága és a szept. 17-iki riadalom (»tumultus, csiada«) mutatja az, hogy szigorúan meghagyta a h. főkirálybírónak, hogy a lázongók fejeit s az izgatókat nyomoztassa ki és fogassa el és a sorozó bizottság elnökének Schröder ezredesnek névsort adott át az elfogatandók felől.

Az ezredes és h. főkirálybíró visszatérvén a főhadparancsnok elkísérése után, a falvak követei eléjök járúltak és előadták, hogy ő excellentiájától és a gubernium rendeletéből megértvén, hogy önkéntes katonaságot kívánnak, közös elhatározásukat egy emlékíratba foglalták, mert falunként külön nem írathatják meg, nem lévén minden faluban írástudó ember.

Az ezredes az emlékíratot előbb nem akarta elfogadni, de később elfogadta s szobájába visszavonúlván, két alkirálybíró által (magyarúl nem értvén) lefordíttatta.

Az emlékirat tartalma pontokba foglalva ez volt:

1. Ők már régtől fogva sulyos adóterhet viselnek.

2. Adót fizetniök s egyszersmind katonáskodniok kiváltságaik és törvényeik sérelme nélkűl nem lehetséges.

3. A tervezett katonáskodás ellentétben áll törvényeik-

kel és régi kiváltságaikkal, melyek megtartására a királyné is megesküdött koronázásakor.

4. Régi szokásaik szerint elöljáróik vezetése alatt, a szék többi nemeseivel együtt, készek a haza védelmére saját fegyvereikkel és költségükön katonáskodni.

Az ezredes aztán a küldöttséget engedelmességre intette s a h. főkirálybíró azzal az intelemmel bocsátotta el, hogy otthon is nyugton maradjanak és zenebonát ne csináljanak.

Ugyanazon napon (szept. 18.) a két *Oláhfalu* részéről is két követ érkezett (br. Buccow rendeletére), a kik előbb a h. főkirálybíróhoz azt a kérdést intézték: valjon a tervezett katonaság önkéntes lesz-e, avagy nem? mert ha önkéntes lesz (folytatták), ők önként nem csatlakoznak; ha pedig kötelező lesz, kiváltságaik ellenére úgy sem állnak be katonának. A h. főkirálybíró az ezredeshez útasította őket, mert — úgymond — nem ő lévén a bizottság elnöke, nem az ő tiszte nekik válaszolni.

Másnap aztán (szept. 19.) a két Oláhfalu királybírája elhozta a gubernium szept. 16-án kelt válasziratát, mely szerint a guberniumnak nincs szándékában a kérelmezők kiváltságait megsérteni, sőt inkább épségben megtartani, főkép mivel a katonaságra senkit sem kényszerítenek. Az ezredes ezt elolvasván, azzal a rövid, de sokat mondó válaszszal bocsátotta el a királybírót, hogy majd meglátjuk!

Szept. 19-én a szék tisztei arról értesülvén, hogy a falvakban közköltségre valami pénzt gyüjtenek, a h. főkirálybíró körrendelettel eltiltotta s azt is, hogy gyüléseket tartsanak.

A sorozó bizottság még szept. 20—21-én is Udvarhelyt maradt, további rendeletet várván a főhadparancsnok kir. biztostól, a mi megérkezvén, szept. 22-én ebéd után Oláhfalu felé Csíkba elutaztak, minden további rendelkezés nélkűl a katonai összeírás folytatása, vagy egyebek felől.

Igy végződött Udvarhelyszékben a határőrség szervezésének első kísérlete, mely közel egy hónapig tartott, a nélkűl, hogy bármi csekély eredménye lett volna.[1])

---

[1]) A szék tisztei a sorozó-bizottság működéséről 1762 szept. 22-én jövendőre való bizonyság okáért jegyzőkönyvet vettek fel; mely eredetiben megvan a vármegye levéltárában. (Lásd az Okírattárban.)

Buccow visszaérkezvén Nagyszebenbe, tanácsülésre hívta össze a guberniumot s előadta »minémű vakmerő emberek« az udvarhelyszékiek s hogy »a tisztek sem arra valók, hogy regálhassák (kormányozhassák) őket, melyért az ő felsége szolgálatja elő nem mehet«. Megtorlásúl azt indítványozta, hogy Udvarhelyszéktől vegyék el az »*első szék*« kiváltságát és Csíknak adják, a székely nemzet pecsétjét is elvévén Udvarhelyszéktől, Csíkra bízzák annak őrizetét. Bardóczszéket is, mint a mely elfogadta a katonaságot, szakítsák el Udvarhelytől és csatolják Háromszéhkez. Minderről tegyenek előterjesztést a királynénak.

A főkormányszék megütődve egyideig némán hallgatta a bosszûállás sugalta eme szavakat, de azután szívet nyerve megmondották, hogy lehetetlen dolgot kíván az elnök úr, »mert a nemesi rend, kire néz a praerogativa (kiváltság), ebben nem vétkes és a szabad rend hibájáért nem szenvedhet.... Ezzel elmúlék.«

Buccow nem erőltette tovább a dolgot, hanem más indítványt tett. Előterjesztette azoknak a névsorát, a kik szerinte »okai voltak azon tumultusnak és factiojok miatt nem forrhatott meg a dolog, kiket ezért el kell fogatni.« Katonaságot kell azért Udvarhelyszékbe küldeni »hogy azokat elfogják«. Ezt sem helyeselték a tanácsosok; »jobb volna elsőbben a (székbeli) tiszteknek parancsolni és militiát nem küldeni«. Buccow nem tágított, »hadd érezzék meg a kvártély terhét és lássák meg, mely nagy különsbég légyen a katona és a contribuens (adófizető nép) között«. Gr. Bethlen Miklós ellenvetésére, hogy »hátha attól a megkeseredett néptől valami injuriája lészen« a katonaságnak? Buccow dühösen felelte: »ha legkisebb lárma lesz, mind agyon lövöldözteti, jobb, hogy egy jobbágya se legyen a királynénak, mint oly erősnyakú, engedetlen; ha az militia nem elég, többet is küld és maga is kész oda menni commendírozni«. Senki sem pártolta az előterjesztést, de Buccow nem tágított s katonaságot rendelt Udvarhelyre, mégis azzal a mérsékelt utasítással, »hogy ha csak a puskavégit nem fogja a székely, semmi lárma és lövés ne legyen.«[1])

---

[1]) Halmágyi Naplója id. h. 16. l.

Buccowot azonban nem csak a bosszú sugalta a katonaság küldésére, hanem az a reménység, hogy hátha sikerűl ezáltal a nép engedetlenségét megtörnie. Sokkal makacsabban ragaszkodott feltett czéljához, hogy sem belenyugodott volna a szenvedett kudarczba. Elhatározta azért, hogy ezt az erőszakos kísérletet is megteszi s megszállatta Udvarhely városát lovas és gyalog katonasággal, hogy a katonatartás sulyos terhe által kényszerítse előbb a városi polgárokat, aztán a falusi népet a határőrségre.

Buccow rendeletére tehát, elmenetele után csakhamar »bészállott a városba 2 compania vasas német ... és ... egy batalion gyalog német két tábori ágyúval ... Azt vélték, hogy valami rebellis népre vitetnek, de hogy beszállottak, mindent békességben, az katonáknak előre parancsolt ételt készen találván, az főstrázsamester báró Frölich ... legelső gondjának tartotta ő excellentiájának megírni, mely nagy békességben, csendességben, hívségben tanálta az itt való népet. Bészállván a sok gyalogság, a lovasok pedig ki nem mozdulván, a félelmes nép végső veszedelmét várta magára ... a bátrabb szívűek pedig semminek egyébnek nem tulajdonították, hanem hogy megijedvén a nép, inkább a katonaságra adja magát ... A főstrázsamester arra lévén oktatva, egyszer a bírót, tizedest és az esküdteket magához hívatta s tolmács által azt mondotta nekik: látják kegyelmetek mely nagy és sulyos kvártélyos militia vagyon a városon, gondolkodjanak s az fegyvert vegyék fel, mert ha nem cselekszik, talán a mostani is megmarad s még több is fog jönni a városra, a melytől végső pusztulása következhetik a városnak. Az esküdtek ... az egész város népét egybegyüjtvén, megkérdezték, ha volna-e kedvek az ilyen mostan fenforgó katonaságra? de egy sem tanáltatott, a ki arra kívánta volna magát adni.«

Később a Haller gyalogezred egy zászlóalja váltotta fel a régit, melynek »a főtisztje igen nagy kegyetlenséggel fegyegetőzött olykor«; de hiába, a város bajthatatlan maradt s ezen megtört Buccow minden erőszakoskodása.

Buccow a gubernium nevében jelentést tévén az udvarnak a határőrség szervezése miként való előhaladásáról Csíkban, Háromszékben és Udvarhelyszéken, azt állította,

hogy ott, hol a szék tisztei támogatták a bizottságot, mint Csíkban, sikerült a szervezés ; a hol azonban az elöljárók idegenkedést tanúsítottak, a nép is ellenkezett, mint Háromszéken és Udvarhelyszéken. A királyné erre 1762. nov. 8-án kelt leíratában megdícsérte br. Bornemisza és a csíki tisztek buzgalmát; kifejezte méltatlankodását gr. Mikes Antal háromszéki főtiszt lanyhasága és kétszínűsége felett s büntetéssel fenyegette az udvarhelyieket, névszerint br. Danielt és Bándit. Az udvarhelyszéki gyűlésezések kezdeményezőinek kinyomozását rendelte el. Kijelenti, hogy senkit sem akar a katonaságra kényszeríteni, de a ki csatlakozik, kedvezményekben részesűl.[1])

Egy más (nov. 8.) leíratból arról értesűlünk, hogy Udvarhelyszékről két követ járt Bécsben a határőrség ügyében, de a nélkűl távoztak, hogy sérelmöket előterjesztették volna. Ha félelemből tették, rosszul tették, mert ő felsége nem zárkózik el a kérelmektől s a nép ne féljen, mert erővel nem akarja a határőrségre kényszeríteni. A törvénytelen gyűlések tartását azonban büntetlenűl nem hagyhatja.[2])

A gubernium a királyné leíratait kivonatban megküldötte az érdekelteknek és buzdította őket a határőrség szervezésének folytatására, tudatván, hogy a kik e körűl buzgólkodnak, a királyné kegyére számíthatnak s elsőbbségi igényt nyernek a hívatalokra vagy katonatisztségekre.[3])

[1]) A királyné nov. 8-iki leírata az Okírattárban.

[2]) A királyné nov. 8-iki leírata kivonata az Okírattárban.

[3]) A gubernium nov. 15. és 18. leírata br. Bornemiszához az Okírattárban.

II.

Buccow kudarcza Csíkban és Háromszéken. — A csíki zavarok és zendűlések.

Buccow udvarhelyi kudarcza után kettőzött erélylyel törekedett arra, hogy Csíkban és Háromszéken a határőrséget állandósítsa.

Miután kiküldöttei a népet (bár erőszakkal és hamis igérettel) összeírták és álürügyek alatt megmérték: siettette katonatisztek küldését közéjök, kik őket szakaszokra oszszák, rendezzék és katonai igazgatás alá fogják.

1762. nyarán folytonosan érkeztek a Székelyföldre katonatisztek, a kik megkezdték a szervezést, de mindjárt az összeütközéseket is a polgári hatóságokkal és a nemességgel. Az idegen tisztek magoknak erőszakkal szállásokat foglaltak, a gubernium és a helyi hatóságok minden rendelkezése nélkűl, közmegbotránkozására a közönségnek. A Gyergyó-Szent-Miklósra rendelt *Carato* Mano alezredes azzal okozott Bécsig elhallatszó közbotrányt, hogy midőn Gyergyószék hívatalos székházát magának és övéinek használatára lefoglalni kívánta, az ezt megengedni nem akaró alkirálybírót dühös szidalmakkal, gyalázó szavakkal illette, rebellisnek nevezte. Annál inkább zokon vették ezt az illetlen hatalmaskodást, mert az alkirálybíró (Túri István) nemcsak hívatalánál, származásánál, koránál és érdemeinél fogva örvendett tekintélynek, hanem a határőrség érdekében is buzgólkodott.[1])

---

[1]) Deductio genuina stb. 1762 jún.—1763 jan. (az Okírattárban). Buccow jelentése Mária Teréziának 1763 márcz. 19. és br. Siskowicz oldaljegyzetei 1763. ápr. 22. 8. pont. (Az Okírattárban.)

Általában a katonatisztek úgy léptek fel, hogy a hatóságot és nemességet mindjárt magok ellen hangolták. A népet is csakhamar felingerelték magok ellen, másrészt azonban a hatóság ellen bujtogatták. »Nem átallották némely éretlen limitrophus tisztek publice a népnek mondani, hogy *ezután a királybíró csak az oláhok és czigányok tisztje lészen.*«[1]) A katonákká összeírottakat tényleg a saját joghatóságuk alá vetették.

Ez nem lehetett közönyös a székbeli tisztekre nézve s nem nézte részvét nélkűl a nemesség sem, hogy tőlük elválasztják a népet, a mely annyi századok óta vele egy joghatóság alatt élt s együtt katonáskodott, törvények által meghatározott módon, és hogy új közigazgatási rendszert hoztak be, a nélkűl hogy az eddigi törvények és alkotmányos jogok megváltoztatva vagy eltörölve lennének. Fájdalommal látták, hogy a szabad nép, mely birtokát és örökségét különleges joggal bírta és büntetésnek nem volt alávetve csakis a törvény útján és rendén, most szokatlan terheket kénytelen viselni és ki van szolgáltatva idegen tisztek kényének és szeszélyének; sóhajtozva és könnyes szemmel látta a változást és rettegve gondolt arra, hogy az ilyen kezdet után még milyen üldözés fog következni.[2])

A katonatisztek arra törekedtek, hogy a népet a polgári hatóság és a nemesség ellen ingereljék s neki fűt-fát igérjenek az új helyzetben. A főbb igéretek azok voltak, hogy a házából ki nem vitetnek s csak saját határaikon belűl fognak katonáskodni s a határokat védeni Moldva felé; az adók és minden rendkívűli szolgálmány alól kivétetnek; a nemesség alájok rendeltetik, ezek fognak adózni és fuvarozni s a jobbágyokkal együtt szolgálni azoknak, a kik katonává lesznek; az adósságok kamatai fizetésétől felmentetnek; a polgári közigazgatás megszűnik s rájok száll át; pereiket, melyekben kedvezőtlen ítélet hozatott, megújíthatják és jobbíthatják; a bírságokat, melyeket tisztjeik szedtek, visszanye-

---

[1]) Gyergyószék panasza a guberniumhoz 1763 jún. 18. (Az Okírattárban.)

[2]) A »Deductio genuina« cz. 1762 jún.—1763 jan. emlékíratban. (Az Okírattárban.)

rik; nemesi sót kapnak stb. stb. Ellenben pedig azoktól, kik a katonaságtól vonakodnak, birtokaik és örökségeik elvétetnek s a katonákra szállnak, személyeik pedig jobbágyságra vettetnek és szolgálni fognak azoknak, a kik a szabadságot a fegyverrel összekötötték.

Ilyen eszközökkel toborzották a nyár folyamán működött sorozó bizottság tagjai és az újabban bejött katonatisztek katonaságra a székely népet Csíkban, Háromszéken, Buccow szellemében.

Buccow aztán siettette a fegyverek beküldését, hogy azokat az új határőrök között kiosztassa.

Jó ürügyűl szolgáltak erre a tatár beütésre készülődéséről szállingózó hirek. Buccow 1762. aug. 14-én s 26-án a bécsi haditanácstól intézkedést kér a határőrezredek számára fegyverek és fölszerelés beküldése felől, mert úgy értesült, hogy 40.000 tatár készűl betörni.[1]) A hadi tanács intézkedett is fegyverek küldéséről és a székely új katonák közt a nyár folyamán megkezdték a fegyver kiosztását. A nép a tatárbeütéssel való fenyegetéstől nem ijedt meg és nem nagyon kapott a fegyvereken, azt felelte, hogy ők eddig sem idegenkedtek a haza oltalmazásától saját fegyvereikkel s azokra a fegyverekre, melyeket köztük kiosztani akarnak, nincs szükségük. A tisztek azonban némelyekre ráerőszakolták az új fegyvereket. Majd szó volt az egyenruháról, mire a nép azt felelvén, hogy nem ruhával, de fegyverrel kell a tatár ellen harczolni s ősi viseletüket megváltoztatni nem hajlandók: a katonatisztek azt válaszolták, hogy saját ruhájokban is szolgálhatnak.

Buccow a fegyverek megérkezése hírére (azt hivén, hogy a nép lelkűlete már eléggé elő van készítve a katonáskodásra) elhatározta, hogy személyesen megjelenik Csíkban az új határőrség ünnepies felesketésére és zászlóik fölszentelésére. Előre küldötte br. Bornemisza főkirálybírót, hogy a népet összegyüjtse a jelzett napra. Buccow azonban okt. 23-án a Beszterczéről az időjárás és az útak rosszasága

---

[1]) Br. Buccow a haditanácsnak aug. 14., 26., okt. 10. s egy haditanácsos Buccownak 1762 nov. 31. (Az Okírattárban.)

miatt nem érkezhetett meg, csak okt. 24-én d. u. 3 órára, kisérői azonban hátra maradtak s csak egy-két óra mulva érkeztek meg Gyergyó-Szentmiklósra.

A szentmiklósi mezőn összegyült és egész napon étlen-szomjan várakozó nép türelmetlenkedni kezdett s midőn Buccow napszállatkor szállásáról elindult a vele volt katona- és széktisztekkel: szembe találkozott a már oszladozó néppel, a mely nagy lármával közeledett. Br. Bornemisza főkirálybiró látván »a dolog nagy megzendülését«, közibe ment a népnek és kérdést intézett hozzájok, hogy mit akarnak? A nép azt felelte: Uram! mi régtől fogva várakozunk, kenyerünk elfogyott, az idő is esős lévén, már annyit szabad ég alatt állani bajos, azért kénytelenek vagyunk haza menni!

A főkirálybíró »azon felgerjedett néppel szépen bánván«, sikerült neki visszatériteni a mezőre a többiekhez és ott ismét felállítani.

Buccow a nép közé érkezvén, az egész sereget körbe állíttatta és felszólította az eskü letételére.[1]) A nép engedékenységének megnyerésére kijelentette, hogy ő ezentúl a népnek atyja, anyja kíván lenni s az ígéretet, melyeket az összeiráskor tettek, teljesíttetni fognak, s ezzel szemben azt kívánja, hogy a nép a katonaságra esküdjék fel.

A nép »arra erősen megmozdúlván« sok propositiókat tett és az esküt semmiként sem akarta letenni. Azt mondották, hogy ők ő felsége szolgálatjára és hűségére megesküdtek, midőn a királyné »az birodalmat« (t. i. uralkodást) atyja halála után átvette. Midőn ők akaratjok ellenére összeírattak és megmérettek, csak úgy ígérték katonáskodni, ha föltételeik teljesíttetnek, t. i. »ő excellentiája az felséges udvartól megnyeri« régi szabadságokat, saját nemzeti tisztjeik alatt szolgálást és a házájokban maradás biztosítását. Ezek nélkűl az esküt letenni nem hajlandók.[2])

Hiába volt minden kísérlet, a nép nem engedett. Egyebek közt a nép azt kívánta, hogy mutassák fel a királyi

---

[1]) Br. Bornemisza feljegyzése 1762 okt. 28. után. — Br. Bornemisza jelentése gr. Bethlen Gábornak 1762 nov. 20. és ugyanő 1763. ápr. (Az Okírattárban a jelzett dátumok alatt.)

[2]) Br. Bornemisza id. feljegyzései s jelentéseiből. (Az Okírattárban.)

rendeletet, mely szerint a katonaságra köteleztetnek, hogy abból meglássák, miképen kívánják a katonáskodást? mi módon és hol kell fegyverrel szolgálniok? Buccow azonban nem mutathatott fel ilyen királyi rendeletet s csak azt emlegette, hogy ne kételkedjenek az igéretek teljesítése felől és sürgette az eskütételt. A nép nem kapván semmi határozott választ, felzúdúlt, hogy nincs szüksége neki olyan apára, anyára, a kitől nem származtak, hanem nyilt és határozott kijelentésre és királyi biztosításra, hogy régi szabadságukban megtartatnak s ennek hiányában ők a katonáskodást, a mi mellett adózniok is kellene, nem vállalják. Ezeket kijelentvén, haza felé indúltak.

Buccow látván, hogy a népnek felindúlása miatt az eskü letételét »szorgatni nem jó«, az idő is későre járván, a népet hazamenni parancsolta, meghagyván, hogy másnap (okt. 25-én) ismét összegyűljenek.

Buccow azonban látván, hogy az együttes megjelenéssel czélt nem ér, úgy rendelkezett, hogy a falvak lakosait különkülön és pedig előbb azokat, a melyekben már katonai elszállásolás volt, szólítsák elő az eskütételre. A népet ez még inkább felizgatta s észrevevén a czélzatot, hogy ezáltal őket egymástól elkülöníteni és engedelmességre kényszeríteni akarják, felzúdúltak s körűlvették a tiszti lakot, a hol Buccow s a bizottság szállva volt. Buccow a nép szószólóit szép szóval, majd fenyegetéssel próbálta megnyerni, de ezek vérárúlók lenni nem akartak. Ambrus Ferencz a felakasztatással való fenyegetésre azt felelte, hogy »nem vall igen nagy kárt Gyergyó, ha engem felakasztanak is«.

Buccow e hajthatatlan nyakasság megtörésére a követeket letartóztatta s a házat katonai őrséggel vétette körűl.

A nép ingerűltsége követeik elzáratása miatt tetőfokra hágott s féktelenségbe csapott át. Hallván, hogy követeiket letartóztatták, nagy lármával megrohanták a házat, a kaput betörték, a kerítést ledöntötték, az őrséget az udvarról kiszorították s kevés híjja volt, hogy Buccowot agyon nem verték.[1])

---

[1]) Lázár István csíki nemes ember, gub. cancellista beszélte Halmágyinak, hogy »midón a generalis Csíkban járt és Gyergyóba

A legválságosabb pillanatokban a főkirálybíró vetette magát közbe (a kire ugyan nagyon haragudott a nép, mert őt okozták az összeírásért) s azzal igyekezett a népet lecsendesíteni, hogy adja elő neki kívánságát s ő aztán a főhadparancsnok elé terjeszti. Bornemisza bátor fellépése hatott. Ő legalább magának tulajdonítja, hogy a nép »megcsendesedett«. »A tumultuatio — ugymond — annyira ment volt, hogy ha én magam (jóllehet a nép erősen felindúlt és haragudt reám, ki azt kiáltotta, hogy én okoztam azon conscriptiot) közibe újolag nem mentem volna, *talán nagyobb dolog is lett volna;* de engem a nép maga közt látván, megcsendesedett és maga kérésit, kévánságát általadván, referálni kérte.[1])

A nép legfőbb kívánsága az volt, hogy házájokból ki ne vitessenek (»a házájokon pedig értették csak Gyergyót«), kijelentették továbbá, hogy csak ha a királyné régi szabadalmaikat visszaállítja, ha tiszteket közűlök rendel, ha a hazán kivűli szolgálattól őket mentesíti s mindezekről sajátkezűleg aláirt biztosító levelet ad, készek saját határaik között szolgálni, másként semmikép sem.

A nép kívánságát Bornemisza s a nép követei előadták, de Buccow vonakodott az egyenes választól, a helyett a főkirálybíró által próbálta őket lecsendesíteni, de hiába. A nép nem kapván megnyugtató választ követeléseire, sem írást a királyné akaratáról, ismét zajongani kezdett s főkép azt kiabálta, hogy bizonyos állapotukat a bizonytalannal fölcserélni nem akarják és a fegyvereket méltatlankodva eldobálni kezdették. Buccow ezt látván, jónak látta nem erőltetni tovább a dolgot s a népet »elmenni parancsolta«, meghagyván, hogy a fegyvereket oda vigyék vissza, a honnan kapták. A nép nagy zugással oszlott szét s erős szidalmakkal halmozta el a főkirálybírót is, azzal a szemrehányással illetvén, hogy neki hívatalánál fogva kötelessége lett volna a nép jogait védelmezni és a veszélytől oltalmazni, ő pedig a helyett veszélybe sodorta őket és elárulta saját véreit.

Szentmiklóson reá vágták a kaput és kertet a székelyek, csak egyik biztatta volna, agyon verték volna«. (Halmágyi naplója 32. l.)

[1]) Br. Bornemisza gr. Bethlen Gábornak 1762 nov. 20. (Az Okírattárban.)

Buccow azonban mégsem hagyott fel egészen a dologgal. Némelyeket igéretekkel és fenyegetéssel arra bírt, hogy a szentmiklósiakat, nyerendő kiváltságok, más igéretek és fenyegetések által beszéljék rá titkon a fegyver felvételére. Ez a törekvés némi sikerrel járt, a mennyiben akadt a népes községben körűlbelűl 30 ember, a kik vállalkoztak és a feleskűvésre még 25-én d. u. Buccow szállásán jelentkeztek. A feleskétés megkezdődött, »de midőn az hütet felmutatott újjokkal mondották volna, csak megszólaltak és az hüt formuláját nem érteni kiáltották és úgyis még azon nap semmi sem végeződött«. Másnap azonban (okt. 26-án), midőn Buccow épen kocsira szállandó volt, hogy elútazzék, megjelentek ugyanazon szentmiklósiak és azzal a kijelentéssel, hogy magok hazájok oltalmazására készek, az esküt letették.[1])

Ez lett magva a székely határőrségnek.[2])

Buccow ezután (oct. 26-án reggel) kíséretével elútazott Gyergyóból Csík felé. Előfogatot a főkirálybíró nagy nehezen tudott csak szerezni számára a Szentmiklóson lakó »becsületes őrményektől«, »maga személye szerint való kérése által«, mivel a felzúdult néptől a szükséges lovakat semmiképen fel nem hajthatták.

Buccow kíséretével elsietett s még 26-án megérkezett *Csikszeredára*, hova a már előbb fegyvert felvett népet berendeltette. Ezek előtt másnap (október 27-én) előadatta javaslatát s maga a várban maradva várta az eredményt. A nép itt is nagy zúdúlással és káromlással fogadta az előterjesztést. A főkirálybíró ott is jelen volt és a népet a katonaság felvállalására buzdította. A nép ellenben hitszegőnek, hivatala bitorlójának és népe árúlójának szidalmazta

---

[1]) Br. Bornemisza feljegyzése (oct. 28.) s gr. Bethlennek tett jelentése nov. 20. (Az Okírattárban.)

[2]) Buccow gyergyószentmiklósi szereplését, a nép ellenkezését gr. Teleki Domokos »A székely határőrség története« cz. művében (16—18. l.) lényegében hasonló módon, a részletekben több eltéréssel írja le (forrás-idézés nélkűl). Én az Okírattárban olvasható jelentéseket követtem, melyek részint a széktől s a főkirálybírótól eredvén, leghitelesebbek. V. ö. *Balló István :* A madéfalvi veszedelem (1906.) cz. művével (15. stb. ll.)

a főkirálybírót. Úgy hogy a végén a néppel még beszélnie sem volt tanácsos, mert mind csak azt kiáltották, hogy ő az oka az összeírásnak és vigyázzon magára, mert még rosszúl jár! Buccownak pedig ugyanazt a választ adták, a mit a gyergyaiak, t. i. hogy ők azzal a föltétellel ígérkeztek a határőrségre, hogy régi kiváltságaikat visszaállítják, tiszteket honfitársaikból kapnak s a házából ki nem vitetnek.[1])

Hiába volt minden rábeszélés, »a juramentumot letenni nem akarván, mind csak azt emlegették, hogy házájokból ki nem mennek és contribuálni sincs módjuk.«[2])

A főhadparancsnok hallván a nép felzúdulását és előre látván a következményeket, ha kívánságukat nem teljesíti s az eskü letételét sürgetné, kihirdettette, hogy a fegyvereket kiki leteheti ott, a hol kapta és az ilyen háborítatlanúl haza mehet. Ezt hallván a nép, nyugodtan eloszlott, néhány megbélyegzett kivételével, kik törvénytelen cselekedeteik miatt a polgári életbe visszatérni már nem mertek. Ezek aztán másokat is igyekeztek magokhoz vonni s igy egy kis csapat[3]) öszszeállván, és pedig a lovassághoz összeirottak közűl s ezek a szomszéd faluban (Taploczán), a hol már előbb katonai szállás volt, az esküt letették; de szintén azzal a föltétellel, hogy a házában szolgáljanak. Ezeknek, hogy másokat is arra csábítsanak, ajándékokat osztogattak.

Buccow dolgát ezzel Csíkban elvégezvén, másnap (okt. 28-án) Háromszékbe indúlt, hogy a népet ott is megkísértse a katonaságra bírni. Midőn épen szekerére felszállni készűlt, szemrehányást tett br. Bornemisza főkirálybírónak, hogy reá nagyon neheztel, mert ő az oka a nagy zavarnak. Jelentették ugyanis neki, hogy ő izgatta fel a népet, szolgáit közéjök küldvén, azzal, hogy tudassák a néppel, hogy a gyergyaiak nem esküdtek fel, tehát ők se esküdjenek, nehogy az elsők legyenek. A főkirálybíró erősen tagadta a vád igazságát és ártatlanságát hangoztatta. Buccow azzal a rendelettel búcsúzott el tőle, hogy mihelyt br. Schröder Háromszékből haza

---

1) Br. Bornemisza feljegyzése okt. 28. után.
2) Ugyanő gr. Bethlen Gábornak nov. 20. (Az Okírattárban.)
3) Teleki D. id. m. szerint hét ember.

ér, tüstént hívják össze a népet és bírják rá a feleskiivésre. Br. Bornemisza br. Schröder visszaérkezése után tényleg megkísérlette még egyszer a felesketést, körűljárván vele a falvakat, de hiába való volt minden. Bornemisza ekkor is sok szidalmat és szemrehányást szenvedvén a nép részéről, hogy egyedűl ő az oka az egész zavarnak, elkeseredett s féltvén életét is, jobbnak látta a székből eltávozni s Abafájára, birtokára vonúlni vissza a nép haragja elől.[1]

Buccow mielőtt Csíkszeredáról eltávozott volna, előre küldötte Háromszékre Schröder ezredest, hogy gr. Mikes Antal háromszéki főkirálybíróval a falvakat bejárja és a népet a katonaságra buzdítsa. Az ezredes és főkirálybíró körútjának azonban nem volt eredménye, mert a nép itt is makacsúl vonakodott a katonaságtól. Buccow mindazonáltal elment Háromszékre, a hol okt. 28-ára Kézdivásárhelyre rendelte a népet. A legnagyobb rész itt is megtagadta a feleskiivést, a kikkel aztán a fegyvert letétette. A vonakodóknak megengedte, hogy később is felesküdhetnek kapitányaik előtt, a lelkészek jelenlétében.[2]

Buccow körútja tehát Gyergyóban, Csíkban és Háromszéken is kudarczczal végződött, miként Udvarhelyszéken; de ő sokkal makacsabban ragaszkodott tervéhez, mintsem azzal felhagyni akart volna s a mit el nem érhetett egyenes úton, szép szerivel: megkísérlette alattomosan, álutakon, mondhatni a legerkölcstelenebb eszközökkel. A katonatiszteket ugyanis útasította, hogy eltávozása után kövessenek el minden módot arra, hogy a népet szép szerivel, vagy erőszakkal a katonaság fölvételére bírják. Ezek azután ígéretekkel, fenyegetéssel, az eszközökben nem válogatva, toborzották a népet; a katonaságra vállalkozókat mindenféle kedvezésben részesítették, a vonakodókat üldözték; az új határőröket rászabadították a felesküdni vonakodókra s olyan terrorizmust és anarchiát idéztek elő, a mi a nép nagy részét akarata ellen is rákényszerítette a fegyverfelvételre. A katonatisztek,

[1]) Okt. 28. utáni jelentését onnan írja. (Az Okírattárban.)
[2]) Mihálcz Elek kapitány 1762 decz. 3. feljegyzése szerint. (Lásd az Okírattárban.)

hogy czéljukat elérjék, nem törődtek az állami törvényekkel, a székely kiváltságokkal, ellentétbe helyezkedtek a polgári hatósággal s nem átallották a népet egymás ellen, sőt a nemesség és elöljáróik ellen is felizgatni.

Schröder ezredes, midőn Buccow útját előkészíteni Csíkból Háromszékre előre ment, meghagyta Carato alezredesnek, hogy a népet, főként a kik feleskűdtek, de azokat is, a kik azt megtagadták, családjuk tagjaival együtt a polgári hatóság alól kivéve katonai igazgatás alá vonja.[1]) Nem Buccow tudta nélkűl, sőt az ő egyenes rendeletére történhetett ez, mert maga a főkirálybíró is felpanaszolta gr. Bethlen Gábor főkanczellárhoz intézett jelentésében, hogy Buccow Csíkból elindúlása előtt megparancsolta, hogy mind a feleskűdt, mind a fel nem esküdt népet személyes ügyeikben a katonatisztek igazgassák. Bornemisza megjósolta, hogy ebből nagy zavar fog következni.[2])

Ebből keletkezett az a zűrzavar, fejetlenség, minden társadalmi és törvényes rendnek felbomlása, mely a belső Székelyföldet fenekestől felforgatta s 1762. végén és 1763. elején véres összeütközésekre, majd nyilt lázadásra vezetett, előbb a polgári hatóság ellen (1763 elején), később (1764 elején) a határőrséget ujonnan szervező kir. bizottság ellen.

Mindennek alapoka Buccow szerencsétlen tervében és erőszakos eljárásában rejlett, a mely nem törődött a nép jogával, a székelység sok százados kiváltságaival, a magyar alkotmány követelményeivel s mindezeken keresztűlgázolva erőszakkal akart egy merőben új intézményt létesíteni s a székelység történelmi létalapját felforgatva, más életmódra és hívatásra akarta kényszeríteni az ősrégi jogokhoz ragaszkodó népet.

Csíkszék elöljárói kötelességüknek tartották ezekről a zavarokról és mindarról, a mi a határőrség szervezése kezdetétől egész a Buccow bemeneteléig történt, az erdélyi udvari kanczelláriát tudósítani, kérvén, hogy a maga részéről is kövessen el mindent a nemesi szabadság és a nép romlásának

---

[1]) A »Deductio genuina« cz. emlékíratban.

[2]) 1762 nov. 20 az Okírattárban.

eltávolítására s ha egyebet nem tehetne, legalább annak kieszközlésére, hogy a székely nemzet követeket küldhessen fel Bécsbe,.a kik a királyné előtt siralmukat és elviselhetetlen sérelmeiket előadhassák.[1])

A főkormányszék előtt is felpanaszolták 1762. nov. 8-án ama sérelmüket, hogy a katonatisztek a polgári hatóság alól a magok joghatósága alá vonták a népet — és orvoslatot kértek.

A főpormányszéket azonban Buccow dirigálta s ez ugyancsak 1762 nov. 8-án keményen megleczkéztette Csíkszék (és Háromszék ?) tiszteit, a miért eltűrték, sőt előmozdították a szépen indult katonai szervezés fennakadását, midőn a kormányszék elnöke a felesketés végett személyesen közéjök ment és a felbujtókat perbefogással és büntetéssel megfenyegetve inti a tisztviselőket, hogy a népet lecsendesítvén, a már egyszer önként felvállalt katonaság ismét felvételére buzdítsa, hogy a királyné rendeletének elég tétessék.[2])

Csíkszék tisztviselői 1762. nov. 12-én újabban és részletesen előterjesztik a főkormányszéknek a sérelmeket, melyeket a katonatisztektől a nép szenved. Elmondják, hogy míg egyrészt rettegtetéssel és sanyargatással kényszerítik a népet a katonaságra, másrészt a katonaságra állóknak jogtalan kedvezményeket adnak, a bűnösöknek védelmet nyujtanak s a nem-katonák kínzását, zsarolását megengedik. A nemkatonákat a törvénytelenűl elfoglalt kvártélyokon szolgálatra kényszerítik, előfogatokat követelnek, a vonakodókra katonai executiót küldenek, s ennek nemcsak élelmet, de napi zsoldot is követelnek és a moldvai és oláhországi határon őrszolgálatra kényszerítik őket. Ezeken kivűl is mindenféle zaklatással, ingyen szolgáltatással és sanyargatással kényszerítik a népet a katonaság fölvételére. Mindezek miatt a nép annyira el van keseredve, hogy türelme már fogyatékán van s a hatóság nem vállalhat felelősséget azért, ha a kétségbeesés valami meggondolatlanságra ragadja őket.[3])

---

1) A Deductio genuinaban.

2) A gubernium rendelete 1762 nov. 8-áról az Okírattárban.

3) A »Deductio genuina« cz. emlékíratban és Halmágyi naplójában 22. l.

A gubernium nov. 18-án válaszolt Csíkszék tiszteinek nov. 8. és 12-iki, a katonák kihágásairól szóló panaszaira, melyek felett sajnálkozásukat fejezik ki és megorvoslását s az okozott károk megtérítését ígérik. A katonák és polgárok közti béke és egyetértés biztosítására pedig szabályrendeletet küldenek a polgári és katonai hatóság jogkörének körülírásával, mely szerint a közigazgatás egy része a polgári, más része a katonai tisztek hatáskörébe osztatott.[1]) Hozzátette a gubernium (illetőleg maga Buccow), hogy mivel a nép önként alávetette magát a katonaságnak, annak hatósága alól ki nem vonható.[2])

Az ígért jogorvoslatból sem lett semmi, hanem a helyett a katonák még inkább űzték zabolátlanságukat és testvért testvér ellen, fiút az atya ellen, szomszédokat, falvakat egymás ellen ingereltek s hallatlan üldözést vittek véghez. A katonaságtól vonakodókat keresett ürügyek alatt elfogták s Csíkszereda várába hurczolták, a hol Carato alezredes székelt, s ott megvasalva bebörtönözték, megbotozták és kínzás által kényszergették a fegyver önkéntes fölvételére. Sokan elmenekültek az elfogatás elől és vagy kivándoroltak, vagy az erdőkben bujdokolva kerestek menedéket. A havasalji falvak, látván a szomszéd falvak sorsát, el voltak szánva inkább a szomszéd Moldvába kivándorolni, mint ilyen sorsa jutni.

Ehhez járult még az is, hogy három német, rendes katonákból álló századot küldöttek a nyakokra a fegyvert felvenni vonakodóknak, a mi által annyira elkeserítették őket, hogy ellentállni készültek és az erőszakot erőszakkal akarták visszatorolni, csakis Boros Ferencz alkirálybíró könyörgésére állottak el attól. A nép azonban a katonák elől a hegyekbe menekült s ott sokat szenvedett a téli idő zordonsága miatt.

Hiába panaszolta fel a szenvedett sérelmeket a szék elöljárósága Carato alezredesnek is, a kinek részint elnézésével, részint titkos rendeleteire történtek a kihágások; ha

---

[1]) A megosztás módját lásd Halmágyi naplójában a 21. lapon és gr. Teleki D. id. m. 29. l. és Balló István : A madéfalvi veszedelem 19. l.

[2]) A főkormányszék Csíknak 1762 nov. 18-án az Okírattárban és a »Deductio genuina« elbeszélése ugyanott.

igért is orvoslást, de semmit sem tett a katonák megzabolázására. Ép oly hiábavalónak bizonyúltak a gubernium biztatásai is, a melynek elnöke tudvalevőleg a határőrség szervezője volt, a ki mindent elkövetett, hogy czélját elérje. Egyebek közt azzal fenyegetőztek, hogy a kik nem veszik fel a fegyvert, azoknak a birtokát büntetésűl elveszik és helyökbe idegeneket telepítenek.

Annyira eláradt a zabolátlanság, hogy a polgári hatóságnak semmi tekintélye nem volt immár, a nemesség is szorongatott helyzetbe jutott, úgy hogy élete és vagyona is veszélyben forgott. A felfegyverzettek ivásnak adták magukat, a verekedés napirenden volt, az istenkáromlás eláradt, úton útfélen s a falvakban lövöldözés folyt; a tisztviselőket, kiktől valaha kihágásaikért büntetést szenvedtek, bosszúval fenyegették s mindezt büntetlenűl, mert nem volt, a ki a rakonczátlankodókat megbüntesse.[1])

A szék tisztviselői Delnén decz. 2-án tartott gyűlésükön a közigazgatás ketté választása ellen tiltakoztak, kifejezvén, hogy ők jogtalanságnak tartják a rendek által hozott, királyok és fejedelmek által szentesített, a nemesi jogokat biztosító törvényeknek ilyen róluk nélkűlök rendelkező intézkedések által mellőzését és ragaszkodnak joghatóságukhoz.[2]) Egyúttal újabb előterjesztést tettek a hallatlan és tűrhetetlen állapotokról és üldöztetésről, melyet a fegyvertelen nép a fegyveresektől elszenvedni kénytelen és segítséget kértek, nehogy a kétségbeesettek otthonukat elhagyják.

Azon közben a közéjök rendelt Laudon-ezred három századának parancsnoka, Frőlich őrnagy, csíkszentkirályi Bors Tamással a nem-katona falvakba kiszállni rendeltetett, megvizsgálni, hogy miként lehetne azokat is felfegyverezni és felesketni. A nép azonban kijelentette, hogy nincs kedve

---

[1]) A »Deductio genuina« szavai szerint a csíki tisztek nov. 12-iki jelentésében is írják a guberniumnak, hogy a katonatisztek »a népet disciplina alatt tartják, az honnan mindent, a mi tetszik, szabadnak állítván, a mindenható Istent káromolják, korcsmákon, utczákon lövöldöznek, régi injuriájokat vindicálják«. Halmágyi naplója 22. l.

[2]) A »Deductio genuina« szerint s a decz. 2. felíratban. (Az Okírattárban.)

a katonáskodáshoz és protestáltak minden erőltetés ellen, mert vérökkel is megoltalmazzák szabadságukat, s inkább Moldvába költöznek. Olyanok is, a kik már felvették a fegyvert, megjelentek a biztosok előtt, protestálni, hogy ők nem önként vállalkoztak, hanem veréssel, börtönnel, marhájok elvételével, éjjeli rájok támadással s más efféle erőszakos eszközökkel kényszeríttettek a fegyverfelvételre, a miről ezek a biztosok jelentésükben tudósították br. Buccow főhadparancsnokot.

A csíki nép maga is folyamodott segítségért a guberniumhoz a katonák üldözése ellen. Elmondják ebben, hogy miként kényszeríttettek elsőbben mérték alá állani főkirálybírájuk és »holmi militaris idegen tisztek« által; majd Buccow generalisnak a csíkszeredai várba érkezésekor hasonló büntetés alatt kényszeríttettek a vár előtt megjelenni, a hol kijelentették, hogy »semmi módon fegyvert nem vesznek és katonák nem lesznek, míglen felséges asszonyuk parancsolatját nem látják, hogy mi módon parancsolja a szolgálatot«. A mikor Buccow generális kijelentette, »hogy nem kívánná ő felsége senkinek erőszakkal való felállását, hanem a kiknek önként kívánsága és szándéka lenne«. Mindennek daczára az »idegen tisztek« rajtok »illetlen és törvénytelen executiókat visznek végbe«, a falvakat megszállották és zsarolják, ingyen munkát, fát követelnek, fenyegetőznek, hogy ha fel nem veszik a fegyvert, örökségüktől megfosztatnak s idegen nemzetet telepítenek birtokaikra. Vasra veretéssel is fenyegetőznek, hogy erőszakkal is felvétetik a fegyvert. Szabó Bertalan dánfalvi primipilust rendes katonákkal elfogatták s vasra verve a csíkszeredai várba hurczolták, a hol börtönbe vettetett. Kérik a gubernium orvoslatát, nehogy kénytelenek legyenek magokat az erőszak ellen önhatalmúlag megvédelmezni, vagy kivándorolni.[1])

A gubernium azt válaszolta, hogy ő felsége nem erőszakosan, hanem önkéntesen akarja a határőrséget szervezni. Az erőszakosságokat a főkormányszék helyteleníti és a jogtalanságokat megorvosolja. A fenyegetéseket számba se ve-

---

[1]) Halmágyi István naplójában 29. l.

gyék; azokat eltiltják. Az ellenségeskedést kerüljék el, maradjanak otthon békében s éljenek egyetértésben a katonákkal.[1])

A csíkszeredai polgárok is panaszt adtak be küldötteik által a guberniumhoz, hogy Cajetanus István kapitány 12 katonát kívánt közülök a havasra kiküldetni s midőn ezt nem teljesítették, mert ők a katonaságra nem vállalkoztak, 48 executort küldött rájok, a kik megsarczolták őket s midőn ez ellen tiltakoztak, bírájokat elfogatta és kezét lábát vasra veretve letartóztatta.

Azt a választ kapták nov. 22-én, hogy a királyné önkéntes katonaságot óhajt, s arra senki sem kényszeríthető, de a ki feliratkozott és mérték alá állott, azt a katonai igazgatás alól elvonni nem lehet. A határok őrzése ezelőtt is kötelességük volt, a mi alól a folyamodók sem menthetők fel. A büntetéspénzzel való zsarolást azonban *én az elnök* (úgymond a válasz) helytelenítem és el fogom rendelni, hogy ilyenek jövőben ne fordúljanak elő s az eddigiek az utólsó fillérig visszatéríttessenek és hogy az elfogott bíró szabadon bocsáttassék.

»Ezekből megtetszik (jegyzi meg Halmágyi), hogy minemű terhes panaszokkal jöttenek és mely könnyű válaszszal mentenek« vissza. »De nem csuda (folytatja), mert az instantia a guberniumban fel nem olvastatott«, sem a csíki tisztviselők jelentései és panaszai, csakis az azokra adott válaszok.[2])

Látszik ebből, hogy Buccow mily alattomosan és részrehajlóan járt el, még a gubernium előtt is lehetőleg eltitkolta az ő katonái ellen érkezett panaszokat és hívatalos beadványokat. Az is jellemző, hogy még a királynénak a gubernium nevében írt jelentéseit sem mutatta be a guberniumnak. Igy székelyföldi útjáról írt jelentését — melyről azt írta a királynénak, hogy a guberniumnak előterjesztette s az küldi a királynénak — soha sem látta a gubernium.[3])

A lelkiismeretlen kalandor tehát egyaránt ámította a

---

[1]) Halmágyi naplójában a 30. l.

[2]) Ugyanott a 31. és 32. lapon.

[3]) Halmágyi írja naplójában 17. l. »Irata velem relatiót ő felségéhez azon (székelyföldi) útjáról is, melyben azt írta nomine gubernii, hogy exhibeálván magas relatióját a guberniumnak, ő fel-

királynét, a guberniumot és a székelységet, csakhogy czélját elérje.

A követek sűrűn jöttek mentek Csíkból Nagyszebenbe és vissza. Mindenik rossz hírrel érkezett. Nov. 15-én három követ érkezvén, azt a hírt hozták, hogy Csíkban minden faluba 10—15 executorok mentek ki az új katonákból, hogy a nemkatonákat a katonaságra kényszerítsék, vévén mindenik egy-egy peták patkópénzt, a miért Taploczán agyon akarták őket verni, azt mondván, hogy látják, el kell veszniök és házájokat elhagyniok, legalább bosszúlatlanúl ne menjenek el. Sándor László és a vicekirálybíró Isten nevére kérve csendesítette le őket. Beszélték, hogy azzal fenyegetik a székelyeket, hogy a ki katona nem lesz, házát, földjét elveszik és németeknek adják. (Ugyan szép önkéntesség! jegyezte meg erre Halmágyi.) Minden rend és jogszolgáltatás össze van zavarodva, falusbírót sem lehet kapni a katonák kihágásai miatt. A nemes emberek is menekűlni készűlnek a fékevesztett nép zabolátlansága elől.[1])

A nov. 19-én érkezett követek azt beszélték, hogy rossz vége lesz a dolognak, »mert azok vették fel a fegyvert, kik a (polgári) tiszteknek borsot törtek az orruk alá s félnek a processustól, vagy pedig garázda részeges emberek, a kik a többibe garázdálkodván, félnek, agyon ne verjék egymást.« Ezektől a gazárda népektől nemcsak a polgári, de a katona tisztek is féltek. Cserei Elek gub. titkár felesége tőlök való féltében menekűlt Nagyszebenbe. »Nincs is már nemesembernek mit keresni (Csíkban), mivel fenyegetik, sőt az jobbágya is megizeni: véle nincs semmi dolga, mert már katonavilág van.« [2])

Nem sokára Lázár István csíki nemes ember s főkormányszéki fogalmazó egyik jobbágya azt a rémhírt hozta, hogy »szörnyű nagy confusio van Csíkba, Gyergyóba; üldözik nemcsak a katonák, hanem a német tisztek is a nemesembert; öt aranyat, mit ígérnek a tisztek, hogy a nemesembereket

ségének küldi a gubernium. Noha egyik relatióját se tudja és nem látta a gubernium.«

[1]) Halmágyi naplója 19. l.

[2]) Halmágyi naplója 24. l

fogják el.« Sokan már is »kerülik a házokat s készülnek Oláhországba«.

A nemesség üldözésére állítólag maga Buccow mutatott gonosz példát akkor, mikor a Székelyföldön járt, mert »akárki igazán vagy hamisan vádaskodott a nemesemberre, mindennek három-három aranyat ajándékozott.« [1])

Buccow Szebenben is ugyancsak kapott az olyan vádakon, melyek székelyföldi nemes ellen szólottak. Igy a nov. 23-iki főkormányszéki ülésen egy hadnagy levelét mutatta fel, melyben az Túri gyergyai alkirálybíró ellen vádaskodik, hogy ez azt mondotta volna, »hogy ő felsége a contribuenseket nem akarja katonákká lenni és ha a generális Buccow katonákat akar állítani, állítsa a maga embereiből« stb. Buccow proponálta és el is határoztatta a guberniumban, hogy a vicekirálybíró megidéztessék.[2]) Nem sokára ezután a gubernium elé idéztetett Boros Ferencz felcsíki vicekirálybíró is; majd Carato alezredes vádaskodására Baló István csíkszéki jegyző, a kit azzal vádoltak, hogy az ő nevében gyűlésbe hívták össze a falusiakat, a kik »a tisztek hírével conventiculumokat tartanak és egyben esküdtek, hogy katonák ne legyenek.« Buccow ezért előbb katonákkal akarta Balót Szebenbe kísérteni, de aztán jobbnak látta s a gubernium sem ellenezte, hogy »egy főtiszt kísérje be útitársaságúl«.[3])

Deczember 15-én a guberniumba két jelentése érkezett a csíkszéki tisztviselőknek. Az egyikben a Laudon-ezred katonáit más falvakba helyezni kérik, mert a hol eddig voltak, ott gabona nem teremvén, nem élelmezhetők s annyira el volt keseredve a nép miattok, hogy »kevésbé mult, hogy agyon nem verték őket«.

A másik jelentésben (a decz. 2-ikiben) azt írták, hogy a küldött szabályzatot a katonák és nem-katonák igazgatásáról »mint törvényekkel és szabadságokkal ellenkezőket« főkirálybíró elnöklete alatt tartandó székülés nélkűl »magoktól be nem

---

[1]) Halmágyi naplója 33. l.
[2]) Halmágyi naplója 33. l.
[3]) Halmágyi naplója 38. l.

vehetik, addig félreteszik és tartják magokat régi törvényekhez«. Jelentik továbbá, hogy az eltiltás daczára a katonai kihágások, executiók, szolgáltatások nem szűntek meg, azért azoknak orvoslását kérik. A kik felírattak és megmérettek, nem önként tévén, hanem kényszerítve, katonák lenni nem akarnak és az ő hatóságuk alatt akarnak maradni. A katonák ellenben még azokat is magoknak követelik, a kik az összeírásnál jelen nem voltak. Mindezekért orvoslást kérnek, és ha nem lehetne, engedelmet arra, hogy ő felségéhez folyamodhassanak.

A gubernium (decz. 23-án) azt válaszolta, hogy a hatósági szabályrendeletet nem a székgyűlés elé terjesztés végett küldötték, hanem azért, hogy a szerint ítéljenek a katonák és nem-katonák ügyes-bajos dolgaiban; hajtsák végre, mert a következményekért számadásra fognak vonatni. A kihágásokat »kedvetlenűl érti« mind a generális (t. i. Buccow), mind a gubernium, de mivel csak általánosságban panaszolnak, a főhadparancsnok is csak általánosságban rendelhette el Caratonak, hogy a jogtalanságoktól tartózkodjanak és a kártételt téríttesse meg, »azért nála jelentsék magokat«. A felírtakat és megméretteket a gubernium nem veheti ki a katonai igazgatás alól. A többiek nem erőltetnek, de ne is idegeníttessenek. Az ő felségéhez való folyamodástól nem záratnak el.[1])

A gubernium Csíkszék vicetiszteinek daczos válaszát az új hatósági szabályzatok ellen megküldötte az Abafáján időző br. Bornemisza főkirálybírónak is, meghagyván neki, hogy haladék nélkűl siessen a székbe és az új szabályzatokat léptesse életbe.[2])

A csíkszeredaiak is küldtek ujabb »keserves instantiát« a kapott végzésre, hogy a zsarolás, jogtalanság nem szűnt meg rajtok, nem kárpótoltattak »és jobb lett volna nem születni, mint azokat szenvedni«. Kérnek orvoslást, hogy ne kényszerűljenek elbujdosni.

»Megpírongatták jól őket, hogy oly sápító instantiát

---

[1]) A gubernium Csíkszéknek 1762 decz. 23-án. (Az Okírattárban.)
[2]) 1762 decz. 23. (Az Okírattárban.)

küldtek s megígérték, hogy Carato megfizet és a zsarolást megszűnteti.[1])

Az újabb panaszok arról is szóltak, hogy a katonák már a jobbágyokat is felbujtogatták uraik ellen és ezeket is a katonaságra csalogatták. A mely földesúr jobbágyát visszakövetelte, attól okleveles bizonyság felmutatását kívánták, hogy mi jogon bírja jobbágyát? Ebből az következett, hogy sok földesúr elvesztette olyan jobbágyát, melyet ő és ősei emberemlékezet óta békességesen bírtak. A börtönből is kiszabadították katonák a jobbágyokat és katonákká eskették. Természetes, hogy ilyen bujtogatás megtermette a maga átkos gyümölcsét s a jobbágyok megtagadták földesuraiknak a szolgálatot, mikor a katonatisztek azt hirdették, »hogy János király idejétől fogva valaki jobbágygyá lett, ezen katonaság által mind menekedik«.[2]) A mely jobbágy pedig nem akart feleskűdni, azokat a tisztek magánszolgálatra, őrségre, fuvarozásra kényszerítették, fizetés nélkűl, veréssel is; úgy hogy sokan Moldvába szöktek, nagy kárára a földesuraknak és az »élő kincstár«-nak is.

Annyira eláradt minden gonoszság, hogy a végén megtámadták a nemesi kuriákat, fogságba hurczolták a nemeseket, elrabolták javaikat, s főkép azok ellen a tisztviselők ellen agyarkodtak, a kiktől valaha büntetést szenvedtek.

Ilyen okból támadták meg Alcsík vicekirálybírája Szabó Ferencz kuriáját, s őt magát is a koros és beteg embert megkínozták és lövéssel megsebesítették, házát felgyújtották, lovait és marháit elhajtották. Horváth József utódai atyjok bírói ítéletei miatt üldöztettek. Boros Ferencz Felcsík alkirálybírája a miatt vétetett üldözőbe, mert a főkirálybíró parancsára el kellett kísérnie Schröder ezredest, midőn ez a népet összeírta. E miatt egy éjjel, midőn hírűl adták neki, hogy 150 fegyveres jő rá megtámadni, hazulról hirtelen, úttalan útakon menekűlt el, parasztszekéren, gyermekeivel.

Midón a nemesség és a tisztviselők így üldöztettek, egyre csak jő a tudósítás a guberniumtól, hogy Boros Ferencz és

---

1) Halmágyi naplója 36—38. l.

2) Halmágyi naplója 38. l.

Szabó Ferencz alkirálybírák ő felségénél följelenttettek, hogy nem támogatták kellőleg a katonatiszteket a toborzásnál s e miatt tisztöktől felfüggesztettek és mások által helyettesíttettek. Ez mindenkit megdöbbentett, hogy ugyanazok büntettessenek felülről kötelességök elmulasztása miatt, a kiket a nép üldözőbe vett épen annak az ellenkezője miatt.

A királyné magatartását a határőrség kérdésében Buccow jelentései irányították. Épen ezért nem láthatta tisztán a helyzetet s teljesen félre volt vezetve. Azt hitte, hogy Buccow mindent a kormányszék tudtával és beleegyezésével tett s hogy a székelyek önként s jószántukból vették fel a fegyvert és csakis rosszakaratú bujtogatások gátolták a határőrség szervezésének kívánt sikerét.

A királyné 1762. nov. 8-án kelt rendeletében kijelentette, hogy a fenyegető tatár beütés miatt szükséges a határőrség minélelőbb felállítása és még a tél folyamán begyakorlása. Ugy látja, hogy a hol a tisztviselők jó példával mentek elől, ott a nép engedett a felhívásnak, a hol a tisztviselők idegenkedtek, ott a nép is megtagadta az engedelmességet. Elrendeli, hogy a határőrség előmozdításán mindenki készséggel igyekezzék. Meghagyja a főkormányszéknek, hogy br. Bornemisza csíki főkirálybírót és a tisztviselőket dícsérje meg, gr. Mikes Antal háromszéki főtisztet intse meg. Jutalmat ígér azoknak, a kik az ügyet előmozdítják, az ellenkezőknek pedig büntetést; azokat, kik katonákká lettek, különös kegyelméről biztosítja. Daniel István udvarhelyi fő- és Bándi alkirálybírónak megdorgálását akkorra tartja fenn, mikor Buccow az iránti jelentése fel fog érkezni. A nemességet és a fegyvert fogni vonakodó szabad székelyeket meginti, hogy hibájukat tegyék jóvá. S mindezek után (csodálatos következetlenséggel!) kijelenti, hogy határőrségre kényszeríteni senkit sem akar, de mindenki szabadon jelentse ki, hogy akar-é katona lenni, vagy nem? Az udvarhelyszéki gyűlésezést, a mely rebellis jellegű, keményen megrója.

»Szép spontaneitas!« (önkéntesség) — mondhatjuk mi is Halmágyival.

E leírat nov. 15-én érkezett magán levélben (németül) Buccowhoz s 1—2 nap mulva (latinúl) a főkormányszékhez,

a mely a dícséretet, illetőleg megrovást a maga nevében megírta az illetőknek (Bornemisza és Mikes főkirálybíróknak.[1])

Br. Buccow ujabb (nov. elején kelt) felterjesztése, mely saját keserű tapasztalataira, továbbá Schröder ezredes és Carato alezredes tudósításaira hívatkozik, és az egyidejűleg Bécsbe küldött Ernst alezredes szóbeli nyilatkozatai úgy tüntették fel az ügy állását, hogy a székelyek hajlandók voltak a katonáskodás elvállalására, de a különböző bujtogatások a hangúlatot és jó szándékot megváltoztatták. Ajánlja a főparancsnok kormányzósági elnök, hogy a királyné a kormányszéknek, továbbá most már gr. Mikesnek és Antos háromszéki alkirálybirónak buzgalmát (az utóbbit meg is jutalmazván) dícsérje meg; ellenben br. Bornemiszát, Henter (háromszéki) s a kászoni (Blási) és udvarhelyi (Borsai) alkirálybírákat feddje meg s Túri (gyergyai), Boros (felcsíki) és Szabó (alcsíki) alkirálybírákat hívatalaiktól függessze fel. Végre mindazokat, kik a határőrséget előmozdítják, jutalommal és hívatali előléptetéssel biztassa.

A királyné ilyen értelmű (1762. decz. 1-én kelt) leiratával érkezett vissza Szebenbe 1762 végén Ernst alezredes.[2]) A királyné a gubernium buzgalmát megdícsérte s kihirdetni parancsolta, hogy a kik a határőrséget előmozdítják, a hívatalok betöltésénél előnyben részesűlnek.[3]) Gr. Mikes Antalnak (a ki nemrég megrovatott) újabban »jó magaviseletéért ő felsége magas complacentiáját jelenti«; Antos Istvánnak fizetését 200 frttal felemeli; ellenben br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró (a ki minap megdícsértetett) pírongattatik, s hívatalától felfüggesztéssel fenyegettetik, ha a csíkiakat a feleskiivésre nem bírja; Túri László, Boros és Szabó vicekirálybírák pedig hívataluktól felfüggesztetnek. Az udvar következetlensége és kapkodása mindenkinek feltünt és rossz vért szűlt országszerte.

»Megesett szegény Borosnak (jegyzi meg méltán Halmágyi, a közvéleményt tolmácsolva), mert őtet a katonák fel-

1) Halmágyi naplója 18., 23. l. Gr. Teleki id. m. 27. l.

2) A kir. leírat az Okírattárban.

3) A főkormányszék 1762 decz. 30-án közli a székekkel a királyné leíratának kivonatát. (Lásd az Okírattárban.)

prédálván, egy borjánál több nem maradott, már hívatala nélkűl is el kell lennie.« [1])

Br. Bornemiszával 1762. decz. 30-án közli a gubernium a királyné (decz. 1.) leíratát és megrovását. Felszólítja, hogy menjen tüstént székébe és a népet lecsilapítván, bírja rá az eskü letételére, máskülönben hívatalát és a királyné kegyét veszti.[2])

Br. Bornemisza nagy szívfájdalommal veszi ezt tudomásúl s ártatlanságát és buzgó törekvését bizonyítgatja, Istent és magát Buccowot hívja fel tanúságúl, hogy ő mindent megtett, a mit tehetett, élete koczkáztatásával is.[3])

Buccow és katonatiszteinek erőszakossága, a főkormányszék gyámoltalan (mondhatnók gyáva) magatartása, s az udvar kétszínű viselkedése (a mely az önkéntességet emlegeti, de az ellenkezőket terrorizálja) megtermette a maga átkos gyümölcsét: az anarchiát. A kényszer-katonák bűnbakot kerestek, a kin keserves sorsuk boszúját kitöltsék. Ki lehetett volna erre alkalmasabb czéltábla, mint a köztük lakó nemesség és a szék tisztviselői, a kiktől többé függeni nem akartak, a kik alól a főkormányszék is felszabadította őket új közigazgatási szervezetében, a kik ellen a katonatisztek is bujtogatták őket, s a kiket újabban az udvar is üldözőbe vett s megrovásaival s felfüggesztéseivel tekintélyök végső foszlányait is széttépte. Ezeket okozta a nép, hogy miattok kellett katonákká lenniök s ezeken töltötte ki bosszúját.

A nép elkeseredése és rakonczátlan vakmerősége 1763 jan. 11-én nyilt lázadásban tört ki. Ezen a napon ugyanis Csíkszék vicetisztei (t. i. tisztviselői) és nemesei a főkormányszék némely rendeleteinek végrehajtására közönséges gyűlésre jöttek össze Várdotfalván (a mai Csíksomlyón). Előbb Carato alezredes küldött hozzájok egy hadnagyot megtudni, hogy mi a gyűlés tárgya s mifé e rendelet érkezett a főkormány-

---

[1]) Halmágyi naplója 42. l.

[2]) 1762 decz. 30. az Okírattárban.

[3]) Br. Bornemisza a guberniumnak 1763. jan. 17. Abafájáról. (Az Okírattárban.) A gubernium további rendelete Bornemiszának 1763 jan. 28., febr. 16. (Az Okírattárban.)

széktől. Alig hogy a hadnagy eltávozott, fegyveres nép (az új határőrök) vették körűl a kántorházat, a hol a gyűlést tartották, kapuját őrséggel rakták meg és elzárták a közlekedést. A tisztviselők kérdést intézvén hozzájuk, hogy mit jelentsen ez a szokatlan dolog s mit akarnak? azt felelték, hogy azért jöttek, hogy megtudják a gyűlés okát és követelték kiadni a felsőbbség rendeleteit. A tisztviselők azt felelték, hogy a mi őket illeti, azt annak idején meg fogják kapni. De ezzel nem voltak megelégedve és zúgolódni kezdettek, hogy a tisztviselők csalárdsága miatt jutottak mostani keserves sorsukra is, mert eltitkolták előttük a rendeleteket s az összeírásra és mértéklésre fő- és jószágvesztés és 500 frt büntetés terhe alatt idéztettek meg, ők a nép árúlói stb. Ezeket mondván káromkodva eltávoztak.

Kevés idő mulva ismét megjelentek egy zavarosan szerkesztett írattal, melyben azt követelték, hogy a mi adót fizettek 1740-től 1763-ig, továbbá a kvártélyházak építésére tett költség tüstént fizettessék vissza, a szeredai várba szállított fa s a gímesi szoros javítására fordított munka téríttessék meg. Fenyegetőzve követelték ezeket, kijelentvén, hogy addig nem engedik őket szabadon, míg követeléseiket nem teljesítik.

A tisztviselők azt válaszolták, hogy ezek a különböző és régi természetű követelések nem olyanok, hogy azokat hirtelen elintézni lehetne, a mostani tisztviselők működése újabb időre esik s nincs köztük egy sem, a ki 1740-ben és a közelebbi években tisztviselő lett volna; azt tanácsolják azért, hogy kivánságaikkal felsőbb és illetékes helyre fordúljanak s oldják fel ezt a megszégyenítő zárlatot. A tisztviselők látván, hogy a nép követeléseihez makacsúl ragaszkodik, a gyülést feloszlatták s nagyobb biztosság okáért a kántorházból, a hol eddig üléseztek, a szomszédos parochiára mentek át. A fegyveres nép ide is követte őket és minden ajtót, kaput fegyveres őrökkel állott el.[1])

A tisztviselők most már komolyan megrettentek s »látván

[1]) A »Deductio genuina« elbeszélése szerint. (Lásd az Okírattárban.)

végső veszedelmeket, valami gyermeknek raktak czédulát a fenekére, úgy küldték egy kancsó borért és küldötték a somlyai gvárdiánhoz, hogy szabadítsa ki őket.« A gvárdiánt tulajdonképen közbenjárónak kérték fel a tőlük mindössze egy ágyulövésnyire lévő Carato alezredesnél, kinek »könyörgő levelet« küldöttek, hogy sietne oltalmukra a fellázadt nép lecsendesítésére. A gvárdián »nyargalva lóháton ment az oberstlieutenanthoz és referálta«. Az alezredes tüstént el is ment két kapitánynyal és egy hadnagygyal, de nagyon gyanúsan viselkedett. Megigérte ugyan, hogy kiszabadítja őket, de nem tette. Mit cselekedett, mit nem — írják a szorongatottak harmadnap — de csak az következett belőle, hogy helyzetük még sulyosbodott és éjszaka is egy szobába beszorítva kellett maradniok, halálos félelemben, rettenetes fenyegetésekkel illetve, úgy hogy már-már életökről is lemondottak.[1]) »Anynyira fenyegették őket, hogy némelyik gyónni készűlt.«[2])

Ilyen halálos szorongattatás közepette a közel állomásozó Althan-ezredbeli katonák hadnagyát keresték meg nagytitokban könyörgő levéllel, hogy jönne katonáival kiszabadításukra, mielőtt elvesznének. Ez ezt előbb Caratóval közlendőnek tartotta, de minthogy ez nem válaszolt, nem mozdúlt otthonról.

Az éjszaka folyamán két értelmes és jószívű ember jött hozzájuk titokban a ház udvarára és kihíván két tisztviselőt titkos beszélgetésre, előadták, hogy a fegyveres nép annyira fel van ingerelve, hogy megölésüket tervezik s nem hallgatnak senkinek csilapító szavára, »nincs ki azon felzúdúlt népet zabolázhassa és szándékok az, hogy közönségesen kivonván a házból, rendre megölögessék őket«. Az Istenre kérték azért őket, hogy a mi jót tehetnek, tegyék meg kiszabadításukra. Tudatták azt is, hogy hírnököket küldöttek a csíki falvakba a fegyveresekhez, hogy siessenek ők is az ostromlókhoz csatlakozni.

Ilyen életveszedelemben utolsó reménységüket az emlí-

---

[1]) A csíki tisztek 1763 jan. 13. kelt körlevele szerint. (Lásd az Okírattárban.)

[2]) Halmágyi naplója 45. és 53. l.

tett hadnagyba helyezték, de a szoros őrizet miatt ezt sem sürgethették. Sikerűlt mégis valamely furfanggal megsürgetni és minden szentekre kérni, hogy siessen életüket megmenteni. Caratót is tudósították szomorú helyzetükről.

Virradatkor a hadnagy megérkezett katonáival és tudatta, hogy Carato alezredes is jőni fog nyomban. Két ferenczrendi atya is érkezett, a főnök által küldve, a nép vadságának megszelidítésére, a kik összetett kézzel, könnyes szemekkel, az Isten szent szerelmére és minden szentekre könyörögtek, hogy emlékezzenek meg keresztyén voltukról és kegyelmezzenek meg a foglyoknak. A hadnagy is körűllovagolva a nép között, intette őket, hogy tervüktől álljanak el, az erőszaktól tartózkodjanak s fegyverüket jobb ügyre tartogassák.

Csakhamar megérkezett az a tizedes, a kit a hadnagy Caratóhoz küldött s a hadnagynak jelentést tévén, ez hirtelen megszűntette a nép csilapítását és hír nélkűl eltávozott.

Carato eme, több mint gyanús viselkedése még inkább megrettentette a foglyokat, annál is inkább, mert látták, hogy a szomszéd falvak népe is érkezik fegyveresen, és csatlakozik az ostromzárlathoz.

A ferenczrendi atyák azonban nem hagytak fel a nép csendesítésével és sikerűlt őket annyira bírni, hogy hajlandóknak nyilatkoztak bosszúálló tervöktől elállani és a zárlatot feloldani, ha a tisztviselők írásban kötelezik magokat már előbb előadott követeléseik (a régi adók és szolgálmányok visszatérítése) teljesítésére és arról kezeseket állítanak, írásbeli kötelezvény mellett; továbbá hogy azokat a jobbágyokat, a kik felfegyvereztettek, nem követelik vissza.

A tisztviselők kénytelen-kelletlen mindenbe beleegyeztek szabadúlásukért és aláírták a kívánt kötelezvényt és kezeseket állítottak, szentdomokosi Sándor László, szentmihályi Sándor Gáspár és szentgyörgyi Csedő Dávid személyében, azzal, hogy nem-teljesítés esetén ezeknek a birtokából vehessenek kárpótlást. Hogy azonban némi reménységük maradjon a terhes kötelezettségtől szabadúlásra, a tisztviselők óvatosan belevették a kötelezvénybe azt a fentartást, hogy ha a gubernium helybenhagyja, remélvén, hogy ez nem fog megtörténni.

A fegyveres nép a kötelezvényt magához vévén, tüstént újabb követeléssel lépett elő (Stupjár kapitány jelenlétében), t. i. hogy az őrizet fáradalmaiért fizetést és pedig 120 emberre egy-egy garast s más czímen még két máriást követeltek; a mit meg is kellett fizetniök. Csak ezek után eresztették őket szabadon január 12-én délben. A fellázadt nép pedig erőszakkal szekereket követelt a falubeli nem-katona lakosoktól és azokon vitette magát haza.

A nép féktelensége ugyanakkor nemcsak a tisztviselők ellen dühöngött, hanem ugyanazon az éjszakán, midőn a tisztviselőket szorongatták, a szomszéd Pálfalvát, a mely nem csatlakozott hozzájuk, megtámadták és ki akarták rabolni, de a védelemre összefutott lakosság által visszaűzettek. Csomortány falut, mely nem vette fel a fegyvert, szintén megtámadták éjjel s az ott lakó nemes ember házára támadván, a szerencsétlen félig meztelenűl alig tudott elmenekűlni s a kemény téli időben a mezőkön bolyongva lába lefagyott. Ez a nemes ember azelőtt kényszerítve volt Stupjár kapitány szállásán őrségi szolgálatot teljesíteni (az egész nemesi rend sérelmére), sőt lovakat őrizni és istállót takarítani.[1])

A tisztviselők a rajtok elkövetett hatalmaskodásról kiszabadúlások után csakhamar magok közűl két követet küldöttek Szebenbe, hogy a guberniumot értesítsék a rajtok esett sérelemről és jogorvoslatot kérjenek, a kik aztán emlékíratot nyujtottak át br. Buccownak. Ugyanakkor (jan. 13.) körlevéllel értesítették a testvér székely székeket is, arra kérvén őket, hogy egyenesen a királynéhoz folyamodjanak, külön követeket is küldvén Bécsbe az őket ért s rájok is elkövetkezhető veszedelem eltávoztatása végett, mert attól tartanak, hogy tavasz kezdetin a Dózsa-lázadás rémes jelenetei fognak megújúlni »és mindenek végső veszedelembe borúlnak«.

Elbeszélik ebben a köriratban a népnek erőszakkal a katonaságra kényszeríttetését; majd a fellázadt fegyveresek által megtámadtatásukat és halálos szorongattatásukat, melytől csakis »erős contractus alatt, helytelen kivánságoknak

1) A »Deductio genuina« elbeszélése szerint.

(ha a méltóságos kir. guberniumtól megítéltetnék) bételjesítésével és maguk szabadságának és némely jussaiknak lekötésével szabadulhattak meg«. Leírják az anarchiát, mely Csíkban dühöng, hogy az erőszakkal felfegyverzett nép »utolsó desperatiójára jutván« már a maga katonatisztjeinek sem engedelmeskedik, megtámadja a nemesemberek kuriáját, feltörik a tömlöczöket, a jobbágyokat erőszakosan felfegyverzik, 30—40 éves bírói ítéleteket, szerződéseket tetszés szerint felforgatnak, a fegyvert fel nem vevőket és nemeseket üldözik, őket okozván és árúlójoknak nevezgetvén. A nemesség már is nagyrészt elmenekűlt elölök. Félnek, hogy tavaszszal általános néplázadás, »vérontások, prédálások, pusztítások, minden rendnek felforgatása« fog bekövetkezni.[1])

Hogy ez nem puszta rémlátás volt, mutatja az, hogy a tisztviselők megtámadását követő napokon egymást érték a támadások a nemesek ellen. Bors Tamás kuriáját (Csík-Szent-Királyon?) megtámadván, teljesen kifosztották, »ajtait, ablakit, almáriumit is mind egyberontották, melyért onnan kiköltözni kényszerítteték.« [2]) Igy járt csakhamar más hét nemesember is, köztük Abaffi Sándor, Ferenczi Ferencz, Czikó Gábor és Rafáel, Lestyán József stb. Úgy hogy a nemesség javait és életét veszélyeztetve látván, legnagyobbrészt elmenekűlt otthonról.[3])

Az az emlékírat, melyet Csíkszék lakóinak a katonaságra erőltetéséről, majd az ennek következtében beállott zavarokrók írtak (s a királynénak később 1763. febr. fölterjesztettek), azzal az aggodalommal végződik (mint a székely székekhez intézett körlevél), hogy a tavasz, midőn az erdő kizöldűl s a lombos fák, bokrok könnyű menedékkel kínálkoznak, még nagyobb zavarokra fogja a népet csábítani. Annál is inkább aggasztónak látják a helyzetet, mert a mult őszszel a katonaságra kényszerített nép nem szánthatott, vethetett, tehát az aratás reménye sem fogja visszatartani. Sőt, minthogy a mult évben is rossz termés volt s az ősz és tél folyamán

[1]) Csíkszék körlevele 1763 jan. 13. (Lásd az Okírattárban.)
[2]) Halmágyi naplója 51. l.
[3]) A »Deductio genuina«-ban.

egyébbel lévén elfoglalva s a munkaidő zavargással telt el, nem gondoskodhattak szükségleteikről, tehát az inség is kivándorlásra fogja őket csábítani. Moldvában pedig sok a magyar s ez a kivándorlókkal szaporodván, megtörténhetik, hogy vérrokonaik sorsának megbosszúlására ezek is meg fognak mozdúlni. De nemcsak a székelyek forronganak, hanem a többi nép, az oláhok is fegyverkeznek s mert a parasztokat csak a félelem tartja féken, ha egyszer feltámadnak, veszélybe döntik a hazát.[1])

Ilyen rémhírektől visszhangzott az ország. Szebenben január közepén már közszájon forgott a csíki lázadás híre, megtoldva azzal, hogy az új katonák »nem dolgoznak semmit, marhájokat eladták, az árát elkorhelykedték, mivel élni nincsen, kinek még maradott, rendre megeszik s isszák; sőt már portyáznak Háromszékre, néhány nemes embert felprédáltak, Dombira s Biálisra is izentek, készűlnek rajtok menni.« [2])

A tisztviselőkre való támadás még olyanoknak is felnyitotta a szemét, a minő Brukenthal kanczellár volt, a ki azt javallotta Buccownak, hogy maga a hadparancsnokság részéről ne rendelkezzék semmiben, hanem csak a gubernium részéről, mindenek felett pedig menne be személyesen katonai őrséggel, a legtekintélyesebb tanácsosok (gr. Lázár János, gr. Haller Gábor, gr. Teleki László és Halmágyi gub. titkár) kiséretében »s akasztatná, büntetné, dícsérné, praemiálná (jutalmazná) őket.« [3])

Ez a tanács még korai volt, de később csakugyan ilyen formában történt a megoldás.

A gubernium egyelőre még ott tartott, hogy szelidebb eszközökkel kísérletezett. Br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró arra a lefelsőbb fenyegetésre, hogy állását veszti, ha a csíkiakat a katonai eskü letételére nem szorítja és a főkormányszék egyenes rendelete következtében [4]) január 20-án

---

[1]) A »Deductio genuina« végén. (Lásd az Okírattárban.)
[2]) Halmágyi naplója 44. l.
[3]) Halmágyi naplója 45. l.
[4]) 1762 decz. 30. (Az Okírattárban.)

»bement Gyergyóba, papokat, nemeseket, katonatiszteket vévén maga mellé és Alfaluba convocálván a népet, kívánta persvadeálni a juramentum letételére. De (a gyergyaiak) felette durván bántak véle, azt mondván: menjen el onnan, és a ki az ő véreket elárulta, affélére ne kényszerítse, mert onnan még békével elmehet, de ha Csíkba megyen, rosszúl jár. Melyre nézve visszatért Abafájára«. Onnan tett jelentést és kérte (jan. 25.) a guberniumot, hogy mentsék föl a Csíkba meneteltől, a hol ő nemcsak gyalázást, de halált szenvedett volna és engedjék meg, hogy míg a nép dühe ellene lecsilapodik, birtokán maradhasson.[1])

A gubernium, illetőleg br. Buccow, maga is megdöbbent a csíki zendűlés hírére. Épen akkor érkezett a királyné leírata (Bécsből jan. 6-áról keltezve) Csíkszék folyamodványára, melyben felpanaszolják a határőrség szervezésekor támadt sérelmeiket és engedélyt kérnek követek küldésére, a kik által sérelmeiket a királynénak előadnák. A királyné helyteleníti, hogy nem a guberniumtól kértek előbb orvoslást, hanem hozzá folyamodtak s a főkormányszéknek meghagyja, hogy közöljék a székkel, hogy ő változatlanúl ragaszkodik már egyszer kiadott elhatározásához, hogy csak azokat kívánja a határőrségbe fölvenni, a kik önként vállalkoznak; a kik azonban eddigi helyzetükben megmaradni akarnak, azok abban maradhassanak. A katonaságra vállalkozókat azonban abban sulyos büntetés alatt ne akadályozzák, hanem a nekik biztosított kedvezményeket élvezni engedjék. Tudassa a főkormányszék azt is a folyamodókkal, hogy a királyné azokat, kik közűlök kötelességök és az engedelmesség ellen vétenének, szigorúan meg fogja büntetni.[2])

A főkormányszék, vagyis inkább a kormányzóhelyettes (Buccow) a csíki rémhírek vételére január végén egy bizottságot küldött ki *gr. Kálnoky Antal* lovassági tábornok elnöklete alatt, *gr. Nemes János* (»szeles, ambitiosus és szegény ember«),

---

[1]) Halmágyi naplója 52. l. és a »Deductio genuina« 1763 jan. s maga br. Bornemisza a guberniumnak 1763. jan. 25. (Az Okírattárban.)

[2]) A királyné leirata 1763 jan. 6-ról az Okirattárban. V. ö. Halmágyi naplója 51. l.

Ernst alezredes személyében, melléjök adva *Frank* hadbírót is és az illető főkirálybírákat, hogy elmenvén Háromszékre és Csíkba katonai őrséggel, vizsgálatot tartsanak, »csendesítsék a népet, büntessék, a ki megérdemli.« [1]) Utasította a gubernium a bizottságot, hogy a csíki zavarok és zendülés vezetőit nyomozza ki, mindenkinek panaszát meghallgassák és orvosolják, az elvett javakat adassák vissza, mindenkinek elégtételt szolgáltassanak és a csendet és rendet állítsák helyre. A tisztviselőktől kicsikart kötelezvényt pedig a főkormányszék érvénytelenítvén, meghagyta, hogy az ezredparancsnokok vegyék el a határőröktől s a tisztviselőknek adják vissza.[2])

A gubernium meghagyta br. Bornemiszának is, hogy ha Gyergyó felől nem tudott bemenni Csíkba, menjen be Háromszéken át Kászonba, hol a gróf Kálnoky-bizottsághoz csatlakozva, attól oltalmat és biztosságot nyer. Igyekezzék a népet csendesíteni és lecsilapítani, nem sokat törődvén most azzal, hogy feleskűsznek-é a katonaságra, vagy nem? »mivel azután könnyű lesz abban módot találni«.[3])

Bornemisza el is indult Abafájáról 1763. febr. 16-án, értesítvén bemeneteléről a Kálnoky-bizottságot. De Udvarhelyt febr. 18-án megállapodott, mert útközben (Szováta és Parajd között) levelet kapott Csík-Szentsimonról a bizottságtól, hogy ne menjen be addig, míg ők alkalmasnak nem látják.[4]) Erről a bizottság a guberniumot is tudósítván: ez Bornemiszát Szebenbe hívatta,[5]) hol ő aztán megvárta br. Siskowicz bejövetelét.[6])

A Kálnoky-bizottság Háromszéken megkezdvén működését, ott rendbe hozta a dolgokat; de Csíkban rossz fogadtatásban részesültek. Csík-Szentsimonon »ököllel fenyegették

---

[1]) Halmágyi naplója 52. l.

[2]) Halmágyi naplója 54. l.

[3]) A gubernium Bornemiszának 1763 jan. 28. (az Okírattárban) és Halmágyi naplója 52. l.

[4]) A Kálnoky-bizottság Bornemiszának 1763 február 10. és 19. (Az Okírattárban.)

[5]) A gubernium Bernemiszának 1763 febr. 16. (Ugyanott.)

[6]) Bornemisza emlékírata (1763 ápr.) az Okírattárban.

magát a generális (elnököt) Kálnokyt« is, úgy hogy jónak látta az ott lévő egy zászlóalj gyalog és két század lovas katonaság mellé még újabb századokat berendelni. Erre aztán némileg megcsendesedtek a csíkiak »és a fegyvert, a kik letették is, kezdették felvenni«.[1])

A gubernium a kedélyek lecsilapitása végett jónak látta 1763. febr. 22-én egy kinyomatott nyilt rendeletet (patenst) intézni Csíkszék forrongó lakosaihoz. Kihirdetik ebben a királyné 1762. decz. 1-én és 1763. jan. 6-án kelt s a székely »székekben felállítandó hazabéli katonaság felől« a guberniumhoz intézett rendeleteit (magyar fordításban), hogy »szentséges akaratja és tulajdon királyi rendelése a maga valóságában és nyilván tudva legyen« a »székely vitéz népek« előtt is.

Az elsőben a királyné megdícséri a gubernium buzgólkodását a határőrség szervezése körűl, további serénységre inti, és meghagyja, hogy azokat, kik a szervezést gátolják, vagy a népet az ellen bujtogatják, nyomozzák ki és büntessék meg, a királyi szolgálat hátráltatásában vétkes tisztviselőket hívataluktól foszszák meg.

A második rendelet Csíkszéknek a kanczelláriához intézett folyamodványa következtében íratott s míg egyrészt helyteleníti az új katonaságra kényszerítést, rosszalja, hogy nem a guberniumhoz folyamodtak orvoslásért, de egyszersmind kijelenti a királyné, hogy »senki az új katonák közé, hanem ha önként való jókedvéből adná arra magát, bé nem vétettetik.« »De a kik katonákká lettek, »attól kemény büntetés alatt el ne vonassanak«.

Hívatkoznak az 1762. november 8. kir. leíratra, mely szerint »mindazok, valakik a katonaságot felvészik, a királyné különös kegyelmességéről és protectiójáról tétetnek bizonyossá.«

A gubernium nagy kedvetlenséggel látta ezek után a nagy zűrzavart, melyet »némely vakmerő, nyughatatlan« ember okozott »minden igaz ok nélkűl lett egybetódúlások, versengések és igaz ügyeket is elrontó vétkes cselekedetek«

---

[1]) Halmágyi naplója 55. l.

által és legújabban »a királyi commissio előtt mutatott illetlen magok viselésekkel«. Inti azért őket, hogy csendesedjenek le, a már letett hitet megtartván, mind hadi, mind székbeli előljáróikhoz s az odarendelt kir. bizottsághoz engedelmesek legyenek. Az engedelmesek hűséges szolgálatjoknak méltó jutalmát várhatják, az engedetlenek érdemlett büntetéseket el nem kerűlik.[1])

Az izgatottság azonban oly nagy volt Csíkban, hogy a Kálnoky-bizottság »a kiküldött patenst nem merte publikálni, tartván, hogy ha kiragasztatik . . . . másfelé magyarázzák.«

A gubernim belényugodott s úgy határozott, hogy »olvassák el a nép előtt s ne ragasszák ki«.[2])

A bizottság erélyes működése nem volt egészen hiábavaló; de a bajokat gyökeresen nem orvosolhatta. Működése közben is érkeztek a főkormányszékhez »feles székelyek panaszra, hogy őket erőltetik a katonáságra, veréssel, fogsággal, executióval stb. Kérik parancsoljanak iránta, hogy ne erőltessék.[3]) A szokott választ adta a gubernium, hogy »senkit erővel nem visznek, de a ki egyszer katonává lett, többet nem recedálhat attól«. Máskülönben a bizottsághoz útasították őket, mint a melynek teljes hatalma van. A bizottság viszont a főkormányszékhez útasítgatta a panaszosokat, úgy hogy a jogkereső népen valóban beteljesűlt a két szék közt a pad alatt maradás példabeszéde.[4])

A nép aztán itthon nem nyervén igazságot és jogvédelmet, az elnyomatás és a katonai terhek elől százával menekűlt Moldvába.[5])

Buccow és Brukenthal ezt sem bánták, sőt ez utóbbi még kívánatosnak tartotta a kivándorlást. »Semmi kár benne — úgymond — sőt az a czél«, mert az állandó had-

---

1) Egész szövegében az Okírattárban.

2) Halmágyi naplója 59. l.

3) Halmágyi naplója 59. l.

4) Halmágyi naplója (62. l.) szerint: »Szüntelen jönnek panaszra, az commissio ide, a gubernium a commissiora igazítja, soholt adaequate nem felelnek; a guberniumban senki hozzá nem szól.«

5) Ugyanott 58., 60. l.

sereg személyzetét akarnák letelepíteni »nagyobb haszonnal helyekbe, sok personálé lévén az armadán, melynek hely kívántatnék.«

Brukenthal ezt a megdöbbentő kijelentést magyar hazafi, Halmágyi gub. titkár előtt tette »Elhűlék a dolgon — jegyzi meg — de nem tudék hozzá szóllani. Megválnék, ha úgy találna történni, ha az általment emberek engednék-é békével bírni elhagyott jószágokat idegen nemzetnek.« [1])

Ilyen titkos rúgók és czélzatok is működtek közre a háttérben, melyek még inkább összebonyolították a zavaros ügyet. Méltán gyanakodtak az erdélyi kormányzóság tagjai is, »hogy ő felsége czélját csak Buccow és Brukenthal cancellárius tudják ... nem akarják kitálalni és így ... akadozni kell a dolognak. Mi legyen a vég? Könnyű abból általlátni, hogy ily titkosan foly. Adja Isten jó végét!« [2])

---

1) Ugyanott 57. l.
2) Ugyanott 63. l.

III.

Br. Siskovicz küldetése és működése Erdélyben. — Buccow visszahívatása.

A Székelyföld forrongásának, főként Csíkszék fenekestől felfordúlt állapotának híre nem maradhatott titokban az udvar előtt sem, bármennyire igyekezett volna is Buccow azt leplezgetni és szépíteni.

A gubernium sem tárta fel híven a helyzetet. Még 1763. február elején kelt jelentésükben is azt írják, hogy Csíkban eredetileg »mérték alá is önként adták magukat, melyre nézve jó kezdetnek jó végéről nem dubitált a gubernium s *még most sem tette le reménségét*«. »Történtek a katonák és nem katonák közt azelőtt is gyakor ellenkezések«, melyeknek elintézésére a gubernium bizottságot küldött, melynek működésétől a legjobb sikert reméli.[1])

Másként hangzottak a magán tudósítások.

Gróf Haller Pál, előbb Csíkszék főkirálybírája, ekkor Fejérmegye főispánja, leplezetlenűl feltárja a helyzetet 1763. jan. 28-án kelt s gr. Bethlen Gábor erdélyi főkanczellárhoz küldött emlékiratában. A székelyeket — úgymond — részint ígéretek által bírták rá, részint erőszakkal kényszerítették a fegyverfelvételre. A kényszerkatonák aztán üldözőbe vették a nem-katonákat s megtámadták a nemesembereket is, őket okolván helyzetükért. Csíkban a tisztviselőket is megtámadták és megöléssel fenyegetvén, kötelezvényt csikartak ki tőlük a régi adók visszafizetésére. Azzal fenyegetőznek, hogy

---

[1]) Halmágyi naplója 54. l.

más világ lesz ezután s hogy tavaszszal az urakkal és városi polgárokkal megkóstoltatják a puska magvát. Az udvarhelyiek gyűléseznek és önvédelemre szövetkeztek s az urak ellen fenekednek. Az oláhok is nyugtalankodnak és készülődnek a tavaszra tervezett felkelésre és rablásra. Buccow túlbuzgó volt a határőrség szervezésében s nem ismerte a viszonyokat. Ha elnyomatnak: kivándorolnak Moldvába, hol 4000 családnak ajánlottak fel földet. Csíkban nagy a szükség, mindenüket elprédálták, az inség a végsőre viheti őket.

Ez az emlékirat megfordúlt a királyné, majd a hadi tanács kezén s kiadatott az Erdélybe küldendő br. Siskovicz altábornagynak.[1])

Hírt vett a gubernium s az udvar arról is, hogy Csíkszék tisztsége felszólította a többi székely székeket a segédkezésre, hogy a sérelmek orvoslására követeket küldjenek Bécsbe. Udvarhelyszék 1763. febr. 1-én tartott gyűlésén válaszolt erre, hogy fájdalommal értették romlásukat és készek a királyné előtt »azon gonosznak eltávoztatását összekötött könyörgésükkel munkálkodni.« [2]) Marosszék a körle e-let tovább küldte Aranyosszéknek s onnan a főtiszt bevitte Szebenbe. »Melyen csudálkozott a generális« (Buccow) és elküldötte az udvarnak.[3])

Míg a székely tisztviselők és nemesek magok védelmére ilyeténkép szövetkeznek; addig a közszékelyek más székekben is forronganak. Gr. Mikes Antal háromszéki főkirálybíró katonai segítséget kér a gr. Kálnoky-bizottságtól Brassóból kiküldetni, mert »Háromszéken is, a csíki példáról hímet varrván, tumultuálódni kezd a nép.[4])

Udvarhelyszék szabad székelysége szemrehányó és fenyegető hangon ír folyamodványt a szék elöljáróihoz, oltalmat és segítséget kérvén tőlük az elnyomatás ellen, mert régi szabadságukért életüket is készek feláldozni. Emlékeztetik őket a csíki tisztek sorsára és követelik, hogy jogaikban őket megoltalmazni magokat tovább ne vonogassák, mert hall-

---

[1]) Lásd az Okírattárban.

[2]) Lásd az Okírattárban. 1763 jan. 13.

[3]) Halmágyi naplója 56. l.

[4]) Halmágyi naplója 58. l.

gatásuk lesz az oka »mind ő felsége kárának, mind az ő szörnyű utolsó veszedelmüknek magokéval együtt.« [1])

Ezeknek a nagymérvű zavaroknak és ellentétes jelentéseknek hírére Bécsben elhatározták, hogy br. Siskovicz altábornagyot Erdélybe küldik hiteles értesítés szerzése végett. [2])

Erről a főhadi tanács már 1763. febr. 10-én értesítette Buccowot. [3]) De Siskovicz lejövetele késedelmet szenvedett.

Időközben Csíkszék tisztikara és nemessége 1763 elején (január végén) folyamodást írt a királynénak, s részletes emlékíratot dolgozott ki (melyben előadták a határőrség gondatlan és erőszakos szervezését s 1762 június havától 1763 januárius végéig a Csíkszékben történteket) és ezt a szék jegyzője, Lázár Imre által felküldték Bécsbe.

A folyamodványban előadják, hogy a végső szükség kényszeríti őket a királynéhoz fordúlni, minthogy itthon (t. i. a guberniumtól) hiába kértek orvoslást. A székely nemzet, mely a hunoktól származik, fegyverrel szerezte földjét, melyet nemek és ágak szerint felosztva és örökölve, mindig szabadon bírt, azután is, hogy Erdély a Habsburg-ház védelme alá került. Ebből a szabadságból és régi jogaikból teljesen kiforgatta őket a határőrség erőszakos szervezése, mely országgyűlés határozata nélkűl megváltoztatta eddigi törvényes intézményeiket s új, szokatlan állapotot teremtett, melynek szervezői nem törődtek a törvényekkel, a Leopold-diplomával, s a királyné és elődjei rendeleteivel. A királyné lelkére akarnak hatni azáltal, is, hogy a kath. vallás érdekeire hívatkoznak és bőségesen elősorolják, hogy mit tett Csík a kath. vallás érdekében. Csíkszék veszedelme — így folytatják — nemcsak egyeseknek végromlásával jár, hanem a katholika egyház nagy kárával, a melyhez Csík mindig hű maradt nehéz idők viharai között is, más vallásúakat meg sem tűrt határain belűl s az onnan kiszármazottak tartották fenn és erősítették a kath. hitet országszerte. S mind ennek vége!

---

1) Lásd 1763 febr. 8. alatt az Okírattárban.

2) Megbízatásáról lásd az Okírattárban 1763 febr. 10. alatt.

3) Lásd az Okírattárban.

A hithűség, a vallásosság, kegyesség megszűnt és a bűnök szabadsága, a féktelenség lépett helyébe. Az egyetértést a nemesség és nép közt a gyűlölség, a példás engedelmességet a tisztviselők iránt lázongás váltotta fel. A kik a fegyvert még fel nem vették, a folytonos zaklatás és jogtalanságok miatt részint már kivándoroltak, részint készűlnek a széket elhagyni. Mily nagy kára lesz ebből a kath. egyháznak is! A királyné szent vallásuknak is fővédője lévén, kérik, hogy ne engedje őket, törvényeiket és ivadékaikat végromlásra jutni, hanem a végveszélyből mentse meg.«[1])

Kérvényükhöz mellékelik emlékiratukat arról, hogy mi történt Csíkban a határőrség szervezése kezdetétől fogva (1762 junius havától), Buccow személyes bejövetelén keresztűl, egészen 1763 elejéig, midőn a nép nyilt lázadásban tört ki a tisztviselők ellen. Azóta is minden rend fenekestől fel van fordúlva, a nép vándorol Moldvába s kétségbeesése és zabolátlansága miatt tavaszra véres zendűlésektől lehet tartani.[2])

Lázár Imre »csíki notarius felmenvén Bécsbe a székelyek dolgában, legelsőbben is azt proponálta (az erdélyi főkanczellárián), hogy ő fiaknak anyjokhoz, jobbágyoknak asszonyokhoz való panaszokat vitte; ha nem tetszik meghallgatni, egyet sem szólva visszatér; ha pedig tetszik, csak adjanak securitast, feladja. Megigérték. Be is adta írásban.«[3])

Lázár felmenetele a gubernium előzetes tudta nélkűl történt. A hír, mely márczius elején érkezett Szebenbe, hogy Bécsben »jó forma székely fenn van, bátran beszél és még vár kettőt maga után« [4]) — nagy meglepetést keltett. Buccow, Brukenthal fenekedtek is ellene, s az utóbbi azt jósolta, hogy Lázár »rosszúl jár, a generalis (Buccow) róla felírván«.[5])

Lázárnak ott semmi bántódása nem lett. Az erdélyi kanczellária febr. 20-án tett róla és küldetéséről legfelsőbb helyre

---

[1]) A kérvényt 1763 jan. végéről lásd az Okírattárban.

[2]) Ez a »Deductio genuina« cz. emlékírat, melyet fennebb többször idéztem s melyet bánkfalvi Kováts Tamás, a szék aljegyzője írt. (Lásd az Okírattárban.)

[3]) Halmágyi naplója 64. l.

[4]) Ugyanott 59. l.

[5]) Ugyanott 64. l.

felterjesztést.[1]) Mire ő felsége febr. 27-én azt felelte, hogy Lázár a maga személyében jövén, csak magánosan kell kihallgatni. Lázár azonban gr. Bethlen Gábor kanczellár által kihallgattatván, igazolta, hogy őt a szék küldötte a sérelmek ügyében, mit okíratokkal igazolt. A folyamodás és emlékírat erre a királynénak fölterjesztetvén, ez márcz. 23-án úgy rendelkezett, hogy azok a főhaditanácscsal és a kormányszékkel közöltessenek, az utóbbinak meghagyván, hogy a sérelmeket legott orvosolja. A királyné leírata az erdélyi főkormányszékhez márcz. 31-én kelt ebben az ügyben, szigorúan elrendelvén a sérelmek megszűntetését és az eredményről jelentéstételt.[2])

A haditanács viszont br. Siskovicznak küldötte le márcz. 26-án a Lázár Imre által benyújtott emlékíratot, a miről Siskovicznak az volt az ítélete, hogy híven írta le a Csíkban történteket.[3]) A gubernium is foglalkozott vele, mint alább előadjuk.

Br. Siskovicz altábornagynak Erdélybe menetelét éppen a csíki zavargások hírei siettették. Gr. Haller Pál jan. 28-iki tudósítását erről azzal az útasítással küldötte le febr. 23-án a királyné gr. Daunnak, a haditanács elnökének, hogy közölje Siskoviczczal és siettesse Erdélybe indúlását.

Br. Siskovicz, ki Magyarországon született és magyarúl jól tudott,[4]) azzal az útasítással küldetett Erdélybe, hogy a székely határőrség ügyéről világos tájékoztatást nyujtson. Küldetése Buccow és Brukenthal számára kínos meglepetést okozott. »Huszárokat rendelének elibe és szállást a Buccow lakásán.«[5]) Márcz. 21-én érkezett Szebenbe és »szálla (Buccow) generalis commendánshoz azon szobában, melyben a gubernium tartotta karácsontól fogva maga sessioit«. [6]) Jött véle

---

[1]) Gr. Teleki D. id. m. 40. l.

[2]) Lásd a folyamodvány másolatán a választ (1763 jan. a.) az Okírattárban.

[3]) Br. Siskovicz a haditanácsnak 1763 szept. 20. (Lásd az Okírattárban.)

[4]) Maga irja 1763 ápr. 19. gr. Daunnak. (Lásd az Okírattárban.)

[5]) Halmágyi naplója 60. l.

[6]) Ugyanott 65. l.

adjutánsúl Magdeburg kapitány, a ki régebben több évig lakott Erdélyben, előbb gr. Teleki József tanítója, majd egy évig gr. Kemény László gubernátor titkára volt, később a katonasághoz menvén, a vezérkarhoz jutott. Az ő nyilatkozataiból sejthető volt, hogy Siskovicznak titkos útasítása is volt. Siskovicz »mind biztatta a magyarokat«, Magdeburg »mind ijesztette s a székelyek iránt azt mondá, hogy akármint legyen, katonákká kell lenniek.« [1])

Siskovicz megérkezése után sorba látogatta »a nagyobb urakat«, a kik jó reménységet merítettek a vele való érintkezésből arra nézve, hogy »haszontalan lejövetele nem lesz«. Utasítása volt, hogy »némelyeket meghallgasson«.[2])

Siskovicz csakhamar tájékoztatta magát a székely határőrség kérdésében és nem titkolta, hogy »sokkal másként találta a dolgokat, mintsem az udvar tudta lejövetelekor.« [3])

De másként találta annál is, a hogy azt Buccow az udvar előtt feltüntette s ezt sem hallgatta el küldői előtt.

Buccow Siskovicz Szebenbe érkezése előtt két nappal (1763 márcz. 19-én) részletes jelentést írt a királynénak, mintegy maga igazolására, melyben a bajokat szépítve, a tényállást elferdítve, magára nézve kedvezően kiszínezve adta elő. Úgy tüntette fel a dolgot, mintha a székelyek önként vették volna fel a fegyvert s »a legcsekélyebb kényszerítés nélkűl, a legteljesebb szabad akarattal« vállalkoztak a katonaságra. A szék tisztviselői s a köztük lakó kisnemesség bujtogatták fel később őket önérdekből, s ez akasztotta és zavarta meg a szépen indúlt ügy befejezését. Ő mindent elkövetett az ellenkező káros befolyás és bujtogatás ellensulyozására. Neki nem róvhatók fel a csíki zavargások, melyek lecsendesítésére egy pártatlan bizottságot küldött ki gr. Kálnoky Antal lovas generális vezetése alatt, a mely Háromszéket lecsendesítette s Csíkban is (hol bár rosszúl fogadták, úgy hogy katonaságot kellett segítségükre küldeni) szép eredménynyel működik. Hiszi és rajta lesz, hogy a kitűzött czélt elérje, a mit a különféle kiváltságok és a nemesség ellenzése nehezít meg.

1) Halmágyi naplója 65. l.
2) Ugyanott 65. l.
3) Ugyanott 66. l.

A főhaditanács Buccow eme jelentését leküldötte br. Siskoviczнak »titkos tudomásvétel« végett. Siskovicz szükségesnek látta azt oldaljegyzetekkel látni el, melyek nagyrészt megczáfolják Buccow állításait s úgy küldötte vissza Bécsbe ápr. 22-én. A Buccow által fennen emlegetett *önkéntességre* nézve megjegyzi, hogy a székelyek kényszerítve, jószágvesztés terhe alatt írattak össze s azzal az álürügygyel állíttattak mérték alá, hogy *ő felségének meg akarják mutatni, milyen szép emberek ők !* Eleget zúgolódtak így is, s csak főkirálybíráik tekintélyének s azon föltétel alatt engedtek, hogy adófizetés nélkül, törvényeik szerint, saját nemzeti tiszteik alatt fognak szolgálni. Kevesen vannak, a kik önként s ezek a tisztviselők vagy a nemesek ellen bosszút forralva vették fel a fegyvert s ki is töltötték rajtok bosszújokat. A nagy rész azonban erőszakkal kényszeríttetett a katonaságra s e miatt később fel is lázadt a tisztviselők ellen, kiket vérárúlóknak szidalmaznak. Kétségtelen, hogy a nemesek és némely tisztviselők (látva, hogy a gubernium nincs beavatva a dologba s az intézők titkolják, hogy a királyné csak önkéntesekből akarja a határőrséget szervezni) titokban lebeszélték a különben is vonakodó népet, a melynek az új rendszer szerint még több adót kellene fizetnie. A katonatisztek is tapintatlanúl viselkedtek, így Carato alezredes erőszakkal foglalta el a gyergyai székházat és az alkirálybírót rebellisnek szidalmazta, a ki pedig buzgón segédkezett a sorozásnál. A Kálnoky-bizottság pártatlanságához sok szó fér, mert 3 tagja katona, az egyetlen nemkatona Nemes János pedig tapasztalatlan fiatalember. A nyugalom nem állt helyre (mint a hogy Buccow írja) még Háromszéken sem, a hol mindenki le akarja tenni a fegyvert. Csíkból a főkirálybíró elmenekült, a vicetisztek letétettek s olyanok által helyettesíttettek, kiknek semmi tekintélye sincs. A rendes katonaság egészen kiélte a nem-katona székelyeket. A mágnások azért idegenedtek el, mert az ő belevonásuk nélkűl, cselfogással és erőszakkal kényszerítették a népet a határőrségre.[1])

[1]) Br. Siskovicz oldaljegyzetei br. Buccow jelentéséhez 1763 ápr. 22. (Lásd az Okírattárban.)

Igy látja és festi br. Siskovicz a székely állapotokat, egészen másként mint Buccow.

Br. Siskovicz már előbb (1763 ápr. 19-én) kijelentette a bécsi haditanács elnökének írt jelentésében, hogy sem Buccow intézkedései, sem a gr. Kálnoky-bizottság működése nem csilapították le a székelyeket, sőt újabb nyugtalanság keletkezett, midőn tudtokra adatott, hogy adót kell fizetniök.

Ez magát Buccowot is meggyőzte arról, hogy az eddigi módon nem lehet a határőrséget állandósítani, hanem más útra kell térni. Ápr. 19-én futárt indított Bécsbe a királynéhoz intézett amaz előterjesztéssel, hogy a székelyek azért nem akarnak katonáskodni, mert a szolgálat mellett fejadót is kivánnak tőlük s mert saját nemzetükből kívánnák tiszteiket. Azzal lehetne őket megnyerni, hogy engednék el a fejadót, tisztekűl a rendes hadsereg székely tisztei tétetnének át s közűlök is alkalmaznának. Végűl azt a javaslatot tette Buccow, hogy a határőrség szervezését bízná a királyné br. Siskoviczra, »a ki az ő nemzetükből való és nyelvüket tudja« és a kit a katonatisztek is respektálnak. Ehez természetesen szükséges volna a gubernium támogatása is, hogy ezzel a kemény néppel czélt érjenek.[1])

A székely nép Siskoviczot, Erdélybe érkezésének hírére, türelmetlenűl várta s minthogy nem ment közéjök, tömegesen keresték fel Szebenben szóbeli és írásbeli panaszokkal, a melyek részint községek, részint egyesek nevében szólottak. A községek panasza rendesen abból állott, hogy miféle kihágások történtek náluk és kiváltságaik miként pusztúltak el.[2]) Mindezekből és egyéb informáczióiból arról győződött meg, hogy nemcsak a régi panaszok (miket Lázár Imre Bécsben előterjesztett) igazak, hanem azóta is több okot adtak a panaszra, s az erőszakos végrehajtás és üldözés épúgy folyik most is a rendes és új katonák részéről a nem-katonák ellen, mint eddig. Ezek miatt felterjesztések intéztetvén a főkormányszékhez, Buccow megparancsolta a Kálnoky-bizott-

---

1) Br. Siskovicz 1763 ápr. 19. jelentése. (Lásd az Okírattárban.)

2) Lásd 1763 ápr. 30. jelentésében.

ságnak és a katonatiszteknek, hogy a kihágásoknak vessenek véget.[1])

Csíkszék Bécsbe felterjesztett panaszai a kanczellária által a főkormányszéknek is leküldetvén (márcz. 31-iki leírattal, érkezett ápr. 12-én): ez tárgyalás alá vette s azt határozta, hogy két tanácsost küld ki a maga kebeléből (Huttert és Josinczit) az írásbeli panaszok megvizsgálására s a főkormányszéknek jelentéstételre arról, hogy a Kálnoky-bizottság miként teljesítette a gubernium rendeleteit és kárpótoltatta-e a károsúltakat? Közölte a panaszokat a Kálnoky-bizottsággal is, részletes jelentést kívánván attól is a tett intézkedésekről.[2])

Hutter és Josinczi megvizsgálták a csíki emlékíratban foglalt panaszokat és felhozott sérelmeket, összehasonlították a jelentésekkel, a gubernium rendeleteivel és Buccow befolyása következtében úgy ítéltek, hogy a panaszok részben túlzottak, részben már orvosolva vannak. Meglátszott a munkán (melyet május 19-én adtak be), hogy nem az igazság kiderítésére, de »Buccow operatioinak secundálására, vagy inkább excusatiójára« készítette a szász Hutter. Josinczival csak aláíratta. Br. Siskovicz maga is azt mondta a munkára, hogy részrehajló. Az országban is híre terjedvén, »sok helyt vetették szemére Josinczinak«, a ki a végén a sok munka és szemrehányás következtében megbetegedett s »a gyógyi feredőn a guta megütötte«. Ő eleget mentegette magát, azt mondván, hogy »azon dologban Hutter csalta meg.«[3])

De hiába volt Buccow és társainak minden mesterkedése és erőlködése. Az a tanúlság már is nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy Buccow kísérlete csődöt mondott. Ez indította br. Siskoviczot arra, hogy ápr. 23-án (a haditanács elnökének írva) megjelölte a módokat, melyek szerint a székely határőrséget szervezendőnek véli. Vagy országgyűlésen kellene elhatározni, vagy a gubernium által végrehajtatni, vagy a megkezdett, de hiányos szervezést kellene kiegészíteni és

---

1) Lásd 1763. ápr. 20. jelentésében.

2) Br. Siskovicz jelentése gr. Daunnak. Szeben, 1763 ápr. 22. (Az Okírattárban.)

3) Halmágyi naplója 92. l. A bizottság munkálata 1763 május 19. kelettel az Okírattárban.

állandósítani. Az első módot nem ajánlja, mert ez úton inkább politikai, mint katonai szervezetet nyerne. A másodikat azért sem, mert az eddiginek teljes megsemmisítése Buccow megszégyenítésével járna. A harmadik mód a legajánlatosabb: jóvátenni és állandósítani az eddigi hiányos szervezést. Ehez azonban kivánatos mindenek felett Buccow mellőzése, ki az új intézmény behozatala és szigorú eljárása által magát teljesen meggyűlöltette, s az ő személye akadályúl szolgálna. Czélszerű volna ezért Buccowot valami ürügy alatt visszahívni, mert míg ő az országban lesz, addig sem a határőrség szervezése, sem az új adórendszer behozatala nem fog sikerülni. Jó volna továbbá a székek főkirálybirái közűl némelyeket, p. o. br. Bornemisza Pált és br. Daniel Istvánt, ha vállalkoznának, katonatisztségre, alezredessé s egy-egy székely ezred parancsnokává kinevezni. Főparancsnokúl ajánlja gr. Kálnoky Antal lovas generálist, vagy Gyulay Ferencz altábornagyot, vagy más magyarúl tudó generálist. Az erdélyi főhadparancsnok pedig ideiglenesen Montoja altábornagy s a gubernium elnöke br. Bajtay püspök lehetne. Magának pedig megbízatást óhajt, hogy a székely székekbe mehessen, a hol várva várják, hogy ott ő felsége parancsát kihirdesse.[1])

Br. Siskovicz ápr. 30-iki jelentésében megismétli ajánlatát s kivánatosnok mondja, hogy a királyné a megjelölt három módozat valamelyikére elszánná magát, mert annyi bizonyos, hogy Buccow, ki teljesen hitelvesztetté vált, semmit sem tud többé kivinni.[2])

Mária Terézia lényegében elfogadta Siskovicz javaslatát s május 6-án tudatja a haditanács elnökével, hogy úgy látván Siskovicz jelentéséből, hogy a székely határőrség szervezése az előbbi terv szerint nem hajtható végre, elhatározta, hogy a gubernium közreműködését veszi igénybe és pedig úgy, hogy *Siskovicz* két gub. tanácsossal, *gr. Lázár János* és *gr. Bethlen Miklóssal* dolgozzanak ki részletes tervet a székely határőrség szervezésére nézve. Erről a haditanács értesítse Siskoviczot. Ebben is hangsulyozza a királyné azt a kívánsá-

---

[1]) Br. Siskovicz 1763 ápr. 23. előterjesztése. (Az Okírattárban.)
[2]) Siskovicz ápr. 30. jelentése az Okírattárban.

gát, hogy minden kényszerítés nélkűl járjanak el és a mennyire a nélkűl történhetik, gondoskodjanak a kellő számú önkéntesről.[1])

A haditanács május 8-án tudatja Siskoviczczal a királyné fennebbi elhatározását, tudatván azt is, hogy Buccow fel fog rendeltetni, de kíméletesen bánjanak vele.[2])

A két kiszemelt gub. tanácsossal (gr. Lázárral és gr. Bethlen Miklóssal) május 8-án maga a királyné közli elhatározását, megjegyezvén leíratában is, hogy minden kényszer nélkűl, csak a meddig úgy lehetséges, kívánja, a határőrség felállítását.[3]) A megbízatást leíratban közölte a guberniummal is.[4])

A gubernium május 19-én tartott ülésében olvasták fel a királyné leíratát, hogy Buccow és Brukenthal az adózás ügyében »engedelmet kérvén a (Bécsbe) felmenetelre, ő felsége megengedte«. Brukenthal kanczellárius nyiltan kijelentette, hogy ő bizony nem kért, hanem talán a generális (Buccow) írt iránta. »Felelé a generális, hogy igenis.«

Nyilvánvaló, hogy egyik sem kért, hanem Siskovicz javaslatára a királyné megkérdezésök nélkűl rendelte fel őket. Brukenthal már előbb sem titkolta, hogy a felrendelés kellemetlen meglepetés volt rá nézve s méltatlankodott, hogy »talám büntetné ő felsége a jó embereket a rosszakért s azért hogy ő felsége intentióját teljes igyekezettel secundálták«. Buccow igyekezett elrejteni megaláztatását, de »igen erőszakos és változott ábrázata« elárúlta benső nyugtalanságát. Mindenki azt hitte, hogy bukott emberek; Bécsből, Pozsonyból is írogatták, »hogy Buccow többször le nem jő, Brukenthal cassáltatik«.[5])

Ugyanazon az ülésen olvasták fel a leíratot gr. Lázár, gr. Bethlen M. és br. Siskovicz megbízatásáról, a székely határőrség újra szervezésére.

Ámde a székely zavarokról jövő hírek addig is sürgős intézkedést követeltek, mert most már Háromszék is forron-

---

1) Mária Terézia gr. Daunnak 1763 május 6. (Az Okírattárban.)
2) Az 1763 május 8. leírat az Okírattárban.
3) Az 1763 május 8. leírat az Okírattárban.
4) Halmágyi naplója 67. l.
5) Ugyanott 67. l.

gásban volt, ott is »nagyobb részint a fegyvert letették és talám 1800-an rakásra gyűltek volt«. [1]) Ernst alezredes Sepsi-Szentgyörgyről máj. 15-n azt írja, hogy a lázongó népből m. e. 600 a szomszéd falvak mellett tanyáz s a szentgyörgyi dragonyos őrségre készülnek a zászlókat és ágyúkat elfoglalni.[2])

A gubernium máj. 17-én gr. Bethlen Miklóst küldötte ki a székelyek lecsendesítésére Háromszékbe. Bethlen Miklósnak sikerült is tapintatos fellépésével pillanatnyi nyugalmat létrehozni s a fegyverviselőket rábírni, hogy várjanak a királyné elhatározásáig. Sikeres működéséről a gubernium máj. 27. ülésén tett jelentést.[3])

Ekkor már br. Bajtay püspök vezette a guberniumot, kit Buccow helyébe a királyné az elnökséggel megbízott.

Buccow átadván a főparancsnokságot a helyettesítéssel megbízott gr. Montoja altábornagynak — máj. 23-án indult el Bécsbe Brukenthallal, nagy megkönnyebbűlésére az erdélyi hazafiaknak, »mindnyájan örvendvén kimenetelén«.[4])

A királyné nem sokára a gr. Kálnoky-bizottság működését is megszűntette.[5]) Ennek sem volt több szerencséje és sikere, mint Buccownak. Gr. Kálnoky máj. 19-én gr. Daunnak, a haditanács elnökének küldött jelentésében őszintén bevallotta, hogy a sérelmek tárgyalásával nem igen haladhatnak, mert a nép látván, hogy a katonaságra még mindíg erőltetik őket, annyira bizalmatlan és kétségbeesett, hogy sokan az erdőre menekűltek s nagymérvű kivándorlástól lehet tartani, ha a határőrséget még tovább is erőltetik. Csak úgy lehetne czélt érni, ha kevesebb számra redukálnák a kívánalmat, hogy a közterhek viselésére több ember maradna a polgári tisztviselők alatt s ha közűlök is neveznének tiszteket s ha adójuk leszállíttatnék.[6])

---

[1]) Halmágyi naplója 67. l.

[2]) Lásd az Okírattárban.

[3]) Halmágyi naplója 69. l. A királyné rendelete erről 1763 jún. 17. és júl. 7. (Az Okírattárban.)

[4]) Halmágyi naplója 68. l.

[5]) 1763 május 23. az új biztosokhoz írt rendeletében. (Az Okírattárban.)

[6]) Lásd az Okírattárban.

A gubernium máj. 17-én a Csíkban működő Kálnoky-bizottságnak is megküldötte a gr. Bethlen Miklós által Háromszékbe kihirdetés végett küldött nyilt rendeletet, a lázongó nép lecsendesítésére, meghagyván, hogy ott is hirdessék ki. De a Kálnoky-bizottság napjai is meg voltak számlálva: május 31-én a főkormányszék tudatja velök, hogy a királyné visszahívásukat rendelte el s intézkedjenek, hogy a kik a fegyvert megtartották, maradjanak a katonatisztek parancsnoksága alatt, a kik letették, engedelmeskedjenek a szék tiszteinek s főkép a határok őrzéséről gondoskodjanak.[1])

Buccow működése tehát az egész vonalon, ép úgy Háromszéken, mint Csíkban, s méginkább Udvarhelyszéken teljesen kudarczot vallott, összeomlott és a határőrség kisérletének erőszakolása felforgatott minden rendet a belső Székelyföldön.

A gubernium gondoskodása ez időtájban főkép a határok kellő őrzésére irányúlt, mert a fegyvert letett lakosság azt megtagadta. Más részről a nép kivándorlása és az erdőkbe menekűlése aggasztotta a főkormányszéket.

A gubernium május 10-én rendeletet küldött, hogy a fegyvert letett és otthonról elköltözött lakosok visszahívásáról és a határok őrzéséről gondoskodjanak.

A szék Várdotfalván május 20-án tartott gyűlésén tárgyalta ezt az ügyet és azt válaszolta a guberniumnak, hogy az erdőkbe menekűltekhez küldöttek ugyan követeket, visszatérésre hívni fel őket, de ezek immár bizalmatlanok, mert az előbb visszahívottak közűl Carato többeket elfogatott és börtönbe vettetett. A határok őrzésének elengedhetetlen szükséges voltát is feltárták a nép előtt, de ezek egyhangúlag kijelentették, szóval és írásban is, hogy arra nem vállalkoznak s készebbek inkább Moldvába kivándorolni, mint ezáltal katonai igazgatás alá kerűlni.[2])

Felcsik havasalji falvai írásba is beadták ez ellen óvásukat, megokolván azzal, hogy a királyné 1763. jan. 6. leíratában kijelentette, hogy a kik fegyvert nem vállalnak, eddigi álla-

---

[1]) A gubernium rendelete az Okírattárban.

[2]) Csíkszék a guberniumnak 1763 május 20. (Az Okírattárban.)

potjukban maradjanak. Eddig is csak nagy veszedelmek idején (tatár-beütés, pestis, marhavész alkalmával) őrködtek a havasokon; de most nincs olyan idő s van katona elég. Szükség esetén eddig is a plájások (zsoldos határőrök) szolgáltak. Katonai igazgatás alá sem akarnak kerülni. Nem is bírják az eddigiek mellett ez újabb teherviselést. Tiltakoznak a *limitrophus* czím ellen is.[1])

A gubernium újabban is (máj. 27.) megsürgeti a határok őriztetését, meghagyván Csíkszéknek, hogy ha nincs elég határőr katona, egészítsék ki zsolddal fizetett polgári őrséggel (plájásokkal).[2]) Végre is csak így segíthettek a hiányon.

Csíkból június elején is kedvezőtlen hírek érkeztek a guberniumhoz. Mind a Kálnoky-bizottság, mind a szék tisztei azt jelentették (jun. 4.), hogy »a fegyvert letett nép ugyan csendesen van, de abban az egyben ugyan nem bírnak velek, hogy a plájok (határszélek) őrzésekre menjenek, azt mondván: elég katona vagyon és ők tartanak, hogy ha ők is mennek, ismét a militaris jurisdictio alá vonattatnak. A fegyvert megtartott néppel pedig se magok tisztei, se mások nem bírnak, persequálják a nem-katonákat, fogdossák, kínozzák, húzzák, vonják. Némely helyt magoknak külön bírákat, külön hadi tiszteket tettek«. Azzal fenyegetőznek, hogy ha meg nem térítik nekik régi követeléseiket (mikről az elfogott tisztviselőktől kötelezvényt vettek, de melyet a gubernium megsemmisített), Sándor László perceptoron (a ki egyik kezes volt), vesznek magoknak elégtételt. »A katona több valamivel, mint a nem-katona, amazok fegyveresek és nem lehet bírni velek. Szöktek eddig által Moldvába Csíkból valami 270 gazdák, most is vadnak még az erdőkön etc.« [3])

Ezekre a jelentésekre a guberniumból »küldetének újabb patensek, kemény fenyegetéssel elegyesek«. [4]) A gubernium ugyanis a szék tiszteihez jun. 9-én írt rendeletében meghagyja, hogy a mellékelve küldött újabb nyílt rendeletet minden faluban hirdessék ki, a népet engedelmességre és békességre

---

[1]) Felcsík havasalji falvai protestatiója 1763 május 20. (Ugyanott.)
[2]) A gubernium Csíkszéknek 1763 május 27. (Ugyanott.)
[3]) Halmágyi naplója 75. l.
[4]) Ugyanott.

intsék s a határokat és ösvényeket szorgalmasan őriztessék. A katonai főparancsnokság is rendeletet küldött minden katonai parancsnokhoz, hogy a békére és csendességre ügyeljenek. Szemrehányást tesz a gubernium a miatt is, hogy a 270 család Moldvába menekűléséről csak most tettek először jelentést és meghagyják, hogy írassák össze: kik, honnan, mikor, miért vándoroltak ki? Jövőre nézve pedig a kivándorlást minden áron akadályozzák meg, a szökevények pedig, főkép pedig a csábítók, elfogassanak. Arról is értesűlvén a gubernium, hogy némelyek a tisztek és nemesek közűl a népet a fegyverfelvételtől elidegenítették, sőt a már felesküdt katonákat a fegyver letételére bíztatták: az ilyen cselekedet kemény büntetéssel fog a maga idején sujtatni s hirdessék ki, hogy attól mindenki tartózkodjék. Általában pedig tartsák szem előtt a kiadott rendeleteket, mely szerint a tényleges katonák, vagyis a kik a fegyvert le nem tették, katonai parancsnokság alatt hagyattak s ezek ő felsége újabb rendeletéig adófizetésre s közterhek viselésére nem köteleztetnek; a többiek azonban, a kik felírattak s megmérettek, de a fegyvert letették, vagy fel sem vették, polgári hatóság alatt állanak, adófizetésre és a közterhek viselésére kötelesek s ezektől a királyi adószedők az adókat késedelem nélkűl hajtsák be. Meghagyják azt is, hogy a katonaság kivitt része helyett négy század rendeltetvén Csíkba, a népet (nehogy megrettenjen és menekűlésre gondoljon) világosítsák fel, hogy elszállásolás czéljából és a nem-fegyveres nép védelmezése végett küldetik oda. Br. Siskovicz is írt útasítást a katonatiszteknek, a mit mellékelnek.[1])

A gubernium a mellékelt és a néphez intézett, magyarúl írt nyilt rendeletben rosszalását fejezi ki a felett, hogy »majd mindnyájan továbbra is a közönséges csendességet tilalmas cselekedetekkel háborítani meg nem szűnnek«, és meghagyja szigorúan, hogy a királyné újabb rendeletéig mindenki abban az állapotban maradván, a melyben az előbbi patens találta, »minden vérengzéstől, visszavonástól, bosszú- és kártételtől, úgy egyéb mindenféle ártalmas cselekedetektől és tanácsoktól magokat megtartóztassák«, a határokat gondosan őrizzék;

---

[1]) A gubernium 1763 jún. 9. rendelete az Okírattárban.

az ellenkezően cselekvőket a legszigorúbb büntetéssel fenyegetvén.[1])

Br. Siskovicz ugyanakkor útasítást írt a Csíkba küldött Schwartz alezredesnek, hogy a Csíkba rendelt 4 századból kettőt Csíkszeredán, kettőt pedig Csíksomlyón és a közeli 4—5 faluban szállásoljon el, s maga Csíksomlyón lakjék. Mind a 4 század kenyeret Csíkszeredáról kapjon, hogy a katonatartás terhét régóta hordozó népnek szállásadáson kívűl egyéb terhe ne legyen. A felfegyverzett határőrök ne terheltessenek szállásadással és buzdítsák őket az állandóságra. Kötelességévé teszi, hogy az ottani állapotokról hiteles értesítést szerezzen és adjon. Ha a nyugalom helyreáll, Csíksomlyótól távolabb is áthelyezheti az ott lévő két századot, ha a szék tisztei kenyérről gondoskodnak. Ha pedig veszedelmes mozgalom keletkeznék, tüstént jelentést tegyen. Vizsgálja meg, hogy jól őrzik-é a határokat. Szükség esetén a szék tiszteinek, vagy Carato alezredesnek megkeresésére katonai segítséget adjon, de intse is mind a székbeli, mind a katonatiszteket, hogy a békét és egyetértést ápolják.[2])

Br. Siskovicz megírta Carato alezredesnek azt is, hogy nem számít »többen, vagy kevesebben legyenek katonák, hanem csak a csendességre vigyázzon« s a kik rakonczátlanok, azoktól a fegyvert vegye el.[3])

A gubernium jun. 9-én br. Bornemiszának is megküldötte Csíkszék vicetiszteinek jun. 4. jelentését.a zavarteljes állapotokról és meghagyta neki, hogy a közrend és béke helyreállítása végett siessen a székbe és gondoskodjék a határok őriztetéséről, annál is inkább, mert a Kálnoky-bizottság visszahívatott.[4])

Bornemisza ezt a rendeletet nagyon későn (csak jul. 4-én) kapta; de időközben hallván maga is a Kálnoky-bizottság visszatérését s a csíki vicetisztek, a nemesség, sőt már maga a nép is sürgetvén bemenetelét: engedélyt és utasítást kért

---

[1]) A pátens 1763 jún. 9-éről az Okírattárban.

[2]) Siskovicz utasítása Schwartz alezredesnek 1763 jún. 9. az Okírattárban. V. ö. Halmágyi naplója 78. l.

[3]) Halmágyi naplója 75. l.

[4]) A gubernium Bornemiszának 1763 jun. 9. (Az Okírattárban.)

(jul. 3.) a guberniumtól Csíkba menetelére s egyúttal kérte Felcsík alkirálybíróságába Boros Ferencz visszahelyezését.[1])

Bornemisza megkapván a gubernium rendeletét, julius 11-én elindúlt Abafájáról és Udvarhely felé jul. 13-ára bement Csík-Madéfalvára s onnan derékszéket (t. i. közgyűlést) hirdetett julius 18—19-ére Szépvízre.[2])

A míg ezek Csíkszéken történtek, Háromszékből is a nép nyugtalanságáról érkeztek hírek. A fegyvert letett székelyek 1763. jun. 14-én Léczfalván gyűlést tartottak, melyen papolczi br. Henter Zsigmond elnökölt s kisbirtokos nemesek voltak a szónokok. A gyűlést a nép követelésére Antos helyettes főkirálybíró hívta össze. A nép (katonatisztek jelentése szerint) br. Hentert úgy fogadta mint egy félistent. A főkirálybíró nem jelent meg. Mit határoztak? a kémkedő katonatisztek nem tudhatták meg, mert titokban tartották s olyan embert, ki a fegyvert le nem tette, nem eresztettek a gyűlésre, de az izgatott hangúlatból s a katonák szidalmazásából következtették, hogy rosszban törik a fejöket.[3])

A háromszéki nemesség viszont bevádolta Ernst alezredest, hogy nyilvánosan szidalmazta a nemességet, az erdélyi urakat, a főkanczellárt (Bethlen Gábort), gub. tanácsosokat, hogy »mind rebelliora inclinálnak és mindnyájan perduellisek«. Káromkodó szavai közt azt is mondotta, hogy »ha szinte az Isten nem akarja is, mégis a székelyeknek katonákká kelletik lenni, mert az elvégeztetett Bécsben, adatott néki rajtok jus vitae et necis. Addig nem nyugszik, míg néhány nemesembert fel nem akasztat, mert addig csendesség nem lesz.« [4]) Ernst a székelyek főkapitányának írogatta magát, jogtalanúl, a mi ellen a háromszékiek protestáltak.[5])

A gubernium is foglalkozott Ernst otromba kifakadásaival és rágalmaival, mert három nemesember mint fültanú

---

[1]) Bornemisza a guberniumnak 1763 jún. 14., júl. 3. és 5. Csíkszék vicetiszteinek 1763 jún. 23. (Ugyanott.)

[2]) A gubernium Bornemiszának 1763 júl. 4. és Bornemisza a guberniumnak 1763 júl. 14. (Ugyanott.)

[3]) Ernst kapitány jelentése 1763 jún. 14-éről az Okírattárban.

[4]) Halmágyi naplója 75. l.

[5]) Ugyanott 76. l.

írásban jelentette az erdélyi urak és nemesek ellen tett kifakadásait. A guberniumban is némelyek elégtételt követeltek, hogy »olyan sehonnai ember, kinek eredete is bizonytalan, nemessége sem constál« az egész országot rebellisnek becsmérelje. A királyné előtt akarták bepanaszolni, de a püspökelnök csillapító szavaira a végén azt határozták, hogy az udvari kanczelláriának tesznek jelentést, hogy »a mit jobbnak lát, vigye végbe«. [1]) Br. Siskovicz háromszor is írt neki, hogy afféléket ne beszéljen, mert rosszúl jár; de Ernst még ezután sem szűnt meg tovább dühöngeni.[2]) Végre a gubernium jul. 19-én a királynénak felírt Ernst »mocskos szavai iránt« és elégtételt kért. Nov. 24-én kelt a válasz, hogy a haditanács vizsgálatra utasíttatott. Ez Buccow által a vizsgálatot el is rendelte, s egy ezredes alatt katonai bizottságot küldött Háromszékre. »Irának is sententiát«, melyben ő condemnáltatott cassirozásra a hazugságért, mivel semmit sem probálhatott (bizonyíthatott meg); de az (t. i. az ítélet) elveszett, soha se látta Bécset.« [3]) »Ezt Buccow elnyomta.« Csak gr. Hadik (a főparancsnokságban Buccow utóda) zabolázta meg ezt a gonosz lelkű embert 1765 elején, kinél rosszabb indúlatú egyik sem volt a katonatisztek közűl s »ki ellen panaszszal mindenek teli voltak«. [4]) Hadik »keményen ráírt, fenyegette«. Ernst vele is szembeszállt, hogy »ő az udvarnál fog panaszolni ellene«, a miért őt üldözi. De ezután eltűnt Erdélyből, hihetőleg visszahívták s a székelyek megszabadúltak e gonosz ellenségüktől.

Gyergyóban még nagyobbak voltak a zavarok és az új határőrök rakonczátlansága nem ismert határt.

Jún. 18-án Gyergyószék vicetisztei és nemessége Alfaluban tartott gyűlésükből előterjesztést és folyamodást intéznek a főkormányszékhez, elősorolván a katonatisztek és a fegyveres határőrök részéről szenvedett sérelmeket és kihágásokat, a gyergyószentmiklósiak hatalmaskodásait és orvoslatot kérnek ellenök, főképen arra nézve, »hogy a fellázadott és minden

[1]) Halmágyi naplója 82. l.
[2]) Ugyanott 87. l.
[3]) Ugyanott 106. l.
[4]) Ugyanott 111. l.

subordinatiot exuált nép mi módon hozattathatnék jó rendbe«. Elmondják, hogy a törvénykezés már egy év óta megakadt, panaszos van bőven, de az alperesek nem hederítenek a megidézésre. A tisztviselők tekintélyét lejáratták, főkép az éretlen határőrtisztek, nem átalván a nép előtt úgy nyilatkozni, hogy *ezután a királybíró csak az oláhok és czigányok tiszte lészen.* Az engedetlenségben a gyergyószentmiklósiak járnak elől, a kik »mindennemű subordinatiot elrugtak«, a székházát tiszti laknak elfoglalták s bár a gubernium visszarendelte, fenyegetőznek, hogy oda ne menjenek, mert rútabbúl járnak, mint a csíki tisztek, midőn zárlat alá fogattak.[1]) A tisztviselők és nemesség terrorizálva van, mindenki fél »a fellázadt nép dühösségétől, ki mindenütt tele torokkal kiáltja: szedd el, vedd el az ilyen teremtette nemesemberinek a mije vagyon, eleget húzott vont eddig, már nem parancsol senki.«

A gy.-szentmiklósiak nem ismerték többé el a polgári hatóságot, városi közigazgatást vindikálnak és külön hatóságot választottak és eskettek fel magoknak, pedig semmi kiváltságuk nincs. A vásárok alkalmával hatalmaskodnak és zsarolnak, igaztalan ürügyek alatt elfognak s bebörtönöznek szabad székelyeket. Midőn a gubernium nyílt rendeletét kihirdették, a ditraiak azt kiabálták, hogy ne higyjetek az ilyen teremtettéknek, mert csak a nemesemberek hamis költése és nem a gubernium parancsolatja. Kilyénfalvára egy ízben kiszállott a szentmiklósi határőrök strázsamestere 30 fegyveres legénynyel és kényszergette a falut, hogy a fegyvert felvegyék, ételt, italt, készpénzfizetést zsaroltak, a majorságot lövöldözték, a bezárt házak ajtait betörték. A nép erdőről, mezőről futott haza, s ha ott kapja őket, nem jó vége lesz vala. Ezek a rakonczátlan fegyveresek a katonatiszteknek is csak annyiban engedelmeskednek, a mennyiben a parancsolatot az ő ínyek szerint valók.

---

[1]) Túri István vicekirálybíró 1763 jún. 4-én kérdőre vonta a gyergyószentmiklósi határőröket, hogy elismerik-e a széktisztek hatóságát s átengedik-e a székházat, avagy nem? Azt felelték jún. 13-án, hogy a tiszteket elismerik, de nem akarják, hogy nekik a királybíró parancsoljon; de a székházat használni nem engedik, »míg válaszok nem jő«. (Az Okírattárban.)

A fegyvert nem azért tartják, hogy hadi szolgálatot teljesítsenek, hanem hogy azzal hatalmaskodhassanak.

Elviselhetetlen teher háramlik a jobbágyokra a rendkivűli szolgálmányokból, főkép a piricskei szorosban teendő élelem- és takarmány-szállítások miatt, úgy hogy a földesuraknak szolgálni nem bírnak s tönkre mennek. A szabad-rend most ilyen szolgálatokról hallani sem akar, hiába is parancsolnák nekik.

Mindezekre orvoslatot kérnek, mert különben »bujdosásra kell vetni fejeket«.[1])

A guberniumot főként a nagymérvű kivándorlás aggasztotta és június 25-én ismételten erélyesen megsürgette a már előbb is kívánt jelentést arról, hogy a kivándorolt 270 gazda minő okból és névszerint kik vándoroltak ki, az adót megfizették-é, vagy nem? hogy a királynét is tudósíthassa, a ki a felől már másodszor sürgetett jelentéstételt.[2])

A sokfélekép szorongatott nép Csík, Gyergyó és Kászonszékből a maga részéről is újra folyamodik július elején a főkormányszékhez, felpanaszolván a rajtok elkövetett iszonyú kegyetlenségeket, s kérve-kérték, hogy ne engednék végpusztulásukat s országuk elhagyását. Három dolgot kértek: 1. a határőrtisztek által rajtok zsarolt értékek megtérítését; 2. elrendelését, hogy »ne rongálják, ne verjék, ne üldözzék őket«; 3. a szék tisztei által biztosok kiküldését, a kik összeírják a szenvedett sérelmeket és zsarolásokat.[3])

A főkormányszék ezt a kérvényt júl. 14-én leküldi a szék tiszteinek és meghagyja, hogy hiteles személyek által vizsgáltassák meg és írassák össze a szenvedett károkat, név és összeg szerint, és a mi megbizonyosodik, arról tudósítsák a katonatiszteket, kik a magok hatósága útján már rendeletet kaptak, hogy a károsúltak kárpótlása felől gondoskodjanak.[4])

Csík, Gyergyó és Kászonszék szabad székelyeinek nem-

---

[1]) Gyergyószék tisztviselői és nemesei panaszai 1763 jún. 18-ról az Okírattárban.

[2]) Az Okírattárban. V. ö. Halmágyi naplója 80. l.

[3]) 1763 júl. elején kelt parancsuk az Okírattárban.

[4]) A kormányszék 1763 júl. 14. rendelete az Okírattárban.

sokára alkalma nyílt kiönteni szívök keserűségét közvetetlen elöljáróik előtt is, midőn egy esztendei szünet után, 1763 július 18—19-én derékszéket (generalis congregatiot) tartottak, a közéjük visszatért főkirálybíró, br. Bornemisza Pál elnöklete alatt. Kimondhatatlan nagy vígasztalásukra és örömükre szolgált a derékszék összehívása, mert — úgymond emlékíratuk — egy év óta mint elhagyott árvák sírtak, szomorkodtak, nem volt kinek sérelmeiket, fájdalmukat elpanaszolni, tanácsért hová folyamodni. Most feltárják sérelmeiket, fájdalmaikat, elnyomatásukat. Ők a gubernium rendeletének, hogy a határőrökkel békességben éljenek, szíves készséggel tesznek eleget, de megvallják, hogy a határőrök és tiszteik részéről arra reménységök nincsen, mert naponként növekednek kihágásaik, a mivel ő felsége rendelete ellen katonákká akarják őket kényszeríteni, a miért is vagy idegen országba kell kibujdosniok, vagy a végső eszközhöz nyúlniok, mert őket is fegyverrel támadják. Még a templomban sem kímélik őket, elfogják, vasra verik, bebörtönzik, verik, kínozzák, öléssel, lövéssel s marczangolással fenyegetik. Példákat hoznak fel, köztük Kozmásról Botos Péter, Bánkfalváról Bene István (alább említendő) esetét és egy gyergyó-alfalusi ártatlan leány szomorú sorsát, kinek emlőjét vágta le karddal egy határőr. Jószágokat foglalnak, 30—40 esztendős törvényes ítéleteket kényükre felforgatnak, a tisztek házaikból kiverik őket s a magvaszakadtak jószágait magoknak foglalják. A falu határait dúlják, foglalják, bírákat megvernek, marhájokat behajtják. Azzal kérkednek, hogy őket Buccov generális felhatalmazta, hogy a ki ellenök szól, annak orrát vágják le, vagy másként vegyenek elégtételt.

Minthogy ezen kihágásoknak szerzői és okozói a határőrtisztek, »a kik nem törvényes úton jöttek közikbe s szállottak jószágaikba«, minél előbb »kitakarodásukat« kívánják.

A hadi állapotra nézve kijelentik, hogy ők erőszakkal írattak össze és 500 frt büntetés s fő- és jószágvesztés terhe alatt hajtattak mérték alá. Ha a királyné katonákká akarja őket tenni, engedjen nemzetgyűlést tartani a többi nemességgel együtt, melylyel egy testnek tagjai, hogy azon törvényeiket, kiváltságaikat összeírván, az egész nemes székely

nemzet nevében a királyné által összehívandó országgyűlés elé terjeszszék megerősítés végett.

Kiváltságaikat a királyné is megerősítette az 1744. 6. t.-czikkben és újabb leirataiban is megígérte, hogy senkit azokban háborítani nem szándéka. A Lipót-féle 1691. diploma 4. pontja, az 1693. máj. 14. Alvinczi-féle resolutio 5. pontja is biztosítja előjogaikat, a melyek daczára hogy egyszerre fegyvert is viseljenek, földjüket is míveljék és egyúttal adót fizessenek: az ellen ünnepiesen protestálnak és ellentmondanak.

Tiltakoznak arra nézve is, hogy ha netalán kiváltságaik szerint felállíttatnék is ez a nemzeti katonaság: se haditörvény alá, se idegen, nyelvüket nem értő, köztük nem birtokos tisztek alá magokat nem adják, hanem a honi törvények és nemzeti tisztek alatt kívánnak szolgálni. Óvással élnek az ellen is, nehogy valamely bizottság tegyen javaslatot a hadi lábra állítás felől, mert egyedül a nemzetgyűlés és országgyűlés lehet arra illetékes, a mire a székelyek is küldjenek követeket.

Ha pedig továbbra is adót kell fizetniök a hadváltság fejében, arra kénytelenek az 1754. sistema szerint, de tiltakoznak a sulyos 4 frtos dupla fejadó ellen s a nemrég hozzátoldott leányok s ifjak adója ellen; azon tavalyi újítás ellen is, hogy az adót a földre s nem a termésre vetették ki.

Nagy teher az is, hogy bár kvártélyházakat építtettek a rendes katonaság tisztei számára, de most azokat a határőrtisztek elfoglalták s így a közéjök küldött rendes katonák tisztei magánosok házára voltak kénytelenek szállani a tulajdonosok kiszorításával. Sőt némely helyeken, mint Gyergyóban, magát a hivatalos székházát foglalták el a határőrök s így nincs hol törvénykezni, a szék tisztei oda se mernek menni a határőrök »véghetetlen dühösködései mián«. Az is sérelmes, hogy Gy.-Szentmiklóson vásárpénzt és vámokat szednek jogtalanúl. Növeli a közterheket, hogy a határőrtisztek *számfeletti* czímen 60 s még több éves öreg embereket is katonai igazgatás alá vontak, s őket szolgáltatják, a kiknek közmunkája így rájok hárúl. Igazságtalan az is, hogy a tisztek a határőröket tanúságtételre nem-katona ügyében nem enge-

dik, ezeket azonban amazok ügyében erővel kényszerítik. Carato alezredes és tisztei hatalmaskodását külön is felpanaszolják, mint a kik »sok ártatlan atyjokfiát arestálták, verték, macerálták«.

Mindezek miatt kérik a derékszéket, hogy a gubernium által a királynétól elégtételt kérjenek; Carato és tiszttársai, mint közcsendháborítók és békebontók eltávolíttassanak; az erőszakkal katonaságra vont nép előbbi állapotába visszahelyeztessék. Kérik továbbá, hogy a gubernium őket illető rendeleteit deák helyett magyar nyelven adja ki. Végűl hogy az alkirálybírói hívatalától elmozdított csíkszenttamási *Boros Ferencz* hívatalába visszahelyeztessék.[1])

A folyamodványban említett *bánkfalvi Bene István* esete abból állott, hogy őt azzal vádolták, hogy a katonákat fegyverletételre biztatta s e miatt Albrecht csíkszentgyörgyi kapitány, Péter-Pál napján a templomból kijövet elfogatta és magához vitetvén, fejét és arczát véresre verte, aztán fájós lábbal Csíkszeredára menni kényszerítette, a hol vasra veretett és felségsértési perbe fogatott. A szék alkirálybírája elégtételt kért Carato alezredestől, Bene Istvánnak, mint a szék lovashajdujának (a ki a polgári hatóság alá tartozik) törvénytelen elfogatása miatt, a mivel Albrecht kapitány megsértette a szék hatóságát és megzavarta a közbékét. Carato jun. 30-án tényleg kiadta a katonai börtönből Bene Istvánt, elismervén, hogy nem az ő ítélete alá tartozik, de kívánja »méltó megbüntetését«. [2]) Ártatlansága azonban bebizonyosodott.

Csík, Gyergyó és Kászonszék eme közgyűléséből hosszas előterjesztést intézett a guberniumhoz, melyben jelentik, hogy a fegyvertelen nép lecsendesedett, csak a fegyveresek ne háborgassák. Carato ezredparancsnokról azt a jellemző tudósítást írják, hogy a közgyűlésből egy levelet küldtek neki a vicekirálybíró által személyesen, melyben a gubernium patensét közölték vele és arra kérték, hogy a katonaság részéről is tartassa meg a csendességet. »Felszakasztván Csíkszereda várának udvarán a levelet, meg sem olvasta, hanem

---

1) Az 1763 júl. 18. folyamodvány az Okírattárban.

2) Bene István pere jún. 29. és 30-áról az Okírattárban.

a sárba vetette, melyet felszedvén a vicekirálybíró, válasz nélkűl visszament.« Méltán kérdezhették ezután: »hogy lehessen hát azzal harmoniában élni, ki a generalis congregatiot is ennyire becsüli?« A katonatisztek durva lelkűletére és elbizakodott gőgös viselkedésére a szék tiszteivel szemben jellemző az a guberniumnak beküldött levél is, melyet Morgengras nevű hadnagy írt egy Silvester nevű embernek Kászon-Ujfaluba, hogy »semmiképen ne higyjen az gaz, semmirevaló és ő felsége ellen rebellis királybírónak és notariusnak, mert senki az országból soha nem viszi ki« (t. i. a határőröket) stb.

Előadják, hogy a köznép mennyi panaszszal járúlt a derék szék elé a határőrtisztek ellen, a kik »míg benn lesznek, addig harmoniát várni nem is lehet.« Felvilágosítják a guberniumot, hogy nem igaz, mintha a károsúltakat kárpótolták volna. A határok őrzésére vállalkoznak, csak a határőrök ne zavarják a felváltáskor. Melléklik a kivándoroltak névsorát, mely szerint a mult év végétől 292 család ment ki m. e. 900 lélekszámmal. Kérik a panaszok orvoslását.[1])

Egyebet egyelőre nem nyertek, mint hogy a gubernium Siskoviczczal közölte.[2])

Gyergyószék vicetisztei néhány nappal a derékszék gyűlése után külön is felsorolják a guberniumhoz írt folyamodványukban a gyergyószentmiklósi új határőrök s főkép féktelen, durva strázsamesterök Márton János tűrhetetlen kihágásait, hatalmaskodását.

Ezek elhatározták, hogy nem tűrnek magok között (Szentmiklóson) nem-katonát s azt az öt-hat székelyt, ki közöttük a fegyvert fel nem vette, úton útfélen üldözték, verték. Olyan gyűlölséggel voltak ellenök, hogy még a vér szerint való atyafiak is üldözték egymást. Azzal fenyegetőztek, hogy ha valamelyik széktiszt falujokba (Gy.-Szentmiklósra) bemegyen, »megforgatják kardjokat benne; főtisztnek, szék tisztjeinek fekete lelkeket, apjokat, anyjokat szidták, káromlották; azoknak,

---

[1]) Kivonatban közli Halmágyi naplója 95. l. Egész szövegében az Okírattárban. A derékszék végzései 1763 júl. 18. és 19-éről ugyanott és Bornemisza jelentése ugyanott.

[2]) Halmágyi naplója 95. l.

kik nem katonák, orrokat, fülöket levágják; nem parancsol nékiek senki, se német, se gubernium«. A határőr tisztek sem szűnnek meg őket bíztatni. Ezeket kellene legelőbb eltávolítani, úgy sincs már szükség rájok, miután a határokat már a plájások őrzik. Azért már nem is panaszolnak, hogy a székházát elfoglalták és onnan gyalázatosan kirekesztettek, minthogy már falujokba menni sem tanácsos és nem is lehetne életveszedelem nélkűl. Adót sem fizet senki a nagy bizonytalanság miatt.

Mindezek miatt a gubernium védelmét, »atyai protectioját és vindicatioját« kérik.[1])

De a gubernium maga is tehetetlen volt; nem állt hatalmában a katonákat megfékezni. Főgondja ez időtájt csak arra irányúlt, hogy a határőrzésről, mit az új határőrök elhanyagoltak, gondoskodjék. A királyné ugyanis jun. 20-án kelt rendeletében meghagyta, hogy a havasi ösvények kellő számú őrökkel láttassanak el. A gubernium ennek következtében az egészségügyi bizottsággal együttesen abban állapodott meg, hogy visszaállítja a régebbi *plájások* (határőrzők) intézményét és megfelelő számú gyalog és lovas plájást (864-et) és 20 felügyelőt alkalmaz a határőrzésre Moldva és Oláhország felől. Erről 1763. júl. 1-én és júl. 21-én értesíti Csíkszéket, meghagyván, hogy a mellékelt útasítás értelmében szervezzék a plájásokat, hogy azok aug. 15-én megkezdhessék működésüket.[2]) Az egészségügyi bizottság táblázatát is mellékelik, a mely feltűnteti, hogy mely állomásokon hány lovas. gyalog plájás, káplár legyen és hová szükséges felügyelő.[3])

Az utasítás körűlírja, hogy mi a kötelességük a havasi ösvények polgári őreinek, az u. n. plájásoknak és azok felügyelőinek. A gyalogok őrzik az ösvényeket, a lovasok a csempészek és nagyobb számú szökevények ellen segítségről gondoskodnak a szomszéd falvakból és a tisztektől. A felügyelők két hetenként megvizsgálják az állomáshelyeket s jelentést tesznek a guberniumnak és az egészségügyi bizottságnak.

---

[1]) 1763 júl. 23-áról az Okírattárban.

[2]) A gubernium rendelete az Okírattárban.

[3]) A táblázat júl. 21-éről az Okírattárban.

Tiltott ösvényeken senkit bejönni, vagy kimenni ne engedjenek. A ki fertőzött területről erőszakkal be akar jönni s figyelmeztetésre sem tér vissza, azt le kell lőni s testét meg kell égetni. A rendes ösvényeken átjövők a legközelebbi vesztegzárhoz kísérendők. A vándor juhászok visszatérésükkor Moldvából és Oláhországból nyájaikkal szintén vesztegzár alatt tartandók három hétig.[1])

A gubernium ezen rendeletének Csík, Gyergyó és Kászon szék sietett eleget tenni s júl. 18—19-én tartott derékszékének (közgyűlésének) ez volt egyik főtárgya. Megválasztották a felügyelőket, kiállították a plájásokat s megkezdették a határok őriztetését már júl. végén.[2])

Nem ment ez minden akadály nélkül, mert az új határőrkatonák több helyen megzavarták a plájások működését s elűzték őket a határállomásokról. Főkép a gyergyószentmiklósi határőrkatonák voltak nagyon féltékenyek és erőszakosak ebben is. Márton János, a gyergyószentmiklósiak rakonczátlan strázsamestere, kiadta katonáinak a rendeletet, hogy a plájásokat a szentmiklósi, tekerőpataki és kilyénfalvi határállomásokról űzzék el s ha nem engednének, fegyvereiket szedjék el és megkötözve kísérjék az ő házához. A plájások útasításuk értelmében az erőszaknak engedtek s jul. 25-én három állomásról eltávoztak s aug. 1-én a negyedikről is elhajtattak. A szárhegyi és ditrói határban lévő állomásokon u. m. Borszéken és Bélborban jul. 25-étől mind a plájások, mind a határőrkatonák együtt őrködtek, nem háborgattatván a katonáktól, de a (Borszék melletti) bükkhavasi állomásról itt is elűzettek. A szentmiklósiak fegyegetőztek, hogy az ő határokat más által őriztetni nem engedik, mert ők, ha a határőrkatonaság megszünnék is, városi jogot nyernek s a plájok őrzésére megtartatnak.

Gyergyószék vicetisztei, midőn ezeket aug. 3-án a guberniumnak fölpanaszolják, főkép Márton János strázsamester bujtogatásai ellen panaszolnak, a ki a népet engedetlenségre

---

[1]) Az útasítás 23. p. úgy a marhavész meggátlására teendő óvintézkedés az Okírattárban.

[2]) Csíkszék 1763 aug. 11. jelentése az Okírattárban.

izgattá, úgy hogy az sem a katonai, sem a széki tiszteknek nem engedelmeskedett; a katonatisztek magok úgy nyilatkoztak, hogy ők csak afféle »szalmabáb tisztek«, a kiknek sem módjuk, sem hatalmuk nincs a kihágásokat meggátolni, a bűnösöket lakoltatni s a zavargókat megzabolázni.

Mindezek miatt a guberniumtól kérnek és várnak intézkedést és útasítást, hogy mit kelljen tovább tenniök a határok őrizését illetőleg ott, a honnan kizavartattak.[1])

A gubernium azonban várakozó álláspontra helyezkedett, mert az a bizottság, melyet a királyné a határőrség újabb és végleges szervezésére kinevezett, már megkezdette tanácskozásait, kidolgozta javaslatait, azok felküldettek Bécsbe s onnan várták most már a királyné döntését, határozatait és rendeleteit.

Hogy azonban Bécsben milyen a hangúlat a székely szabadság iránt, azt elárúlta egy az egész Székelyföldön és széles e hazában nagy feltűnést, sőt kínos megdöbbenést okozott esemény, a politikai üldözésnek egy szomorú ténye: az udvarhelyszéki alkirálybíró és társai katonai erőszakkal történt elfogása, Szebenbe hurczolása és börtönbe vetése.

A közvélemény Buccow szellemének feltámadását látta ebben és nem ok nélkűl.[2])

---

[1]) Gyergyószék vicetisztei felterjesztése 1763 aug. 3-áról az Okírattárban.

[2]) Halmágyi naplója 94. l. Buccow . . . ad facti rationem citáltatott Bécsben, mégis ide ér a keze, midőn a nemesember elfogattatását Ő felsége előtt véghez vitte.

IV.

Az udvarhelyszéki tisztek elfogatása.

A székely nép forrongása, mely Csíkot és Háromszéket elborította, nem hagyta érintetlenül Udvarhelyszéket sem, a hol pedig a határőrséget Buccow 1762-iki kudarcza után 1763 folyamán nem erőltették. Udvarhelyszék magáévá tette a határszéli szorongatott székely testvérek ügyét s (mint fennebb láttuk) 1763 febr. 1-én tartott viceszékülésükön a csíki körlevélre olyan határozatot hoztak, hogy ők is igyekezni fognak »azon gonosznak (t. i. a határőrség miatt keletkezett zavaroknak) eltávoztatását... munkálkodni«.

Nem ebből keletkezett az összeütközés a hatalommal, hanem egyéb okból: az újonnan életbeléptetni kívánt törvénykezési rendszer, az állandó törvényszék (continua tabula) miatt.

Midőn Udvarhelyszéken 1763 február havában a vicetisztek gyűlést tartottak, a székbeli szabad székelyek bejelentették a székgyűlésnek, hogy ők eskü alatt szövetkeztek egymással arra, hogy az új törvénykezési rendszer behozatalát meg nem engedik, az ellen protestálnak, és azt követelték a vicetisztektől, hogy erre a szövetkezésre ők is feleskϋdjenek. Keresztúr-fiúszék vicekirálybírája, veresegyházi *Borsai Nagy István*, nem kifogásolta szövetségüket s arra állítólag maga is hajlandó lett volna feleskϋdni és a többi tiszteket is buzdította. *Váradi Ferencz* udvarhelyi ügyvéd szintén az eskütétel mellett szólalt fel, hasonlóképen *Simon István* atyhai birtokos, a ki a nép protestatióját benyujtotta.[1]) *Sebestyén* udvarhelyi királyi

[1]) Br. Siskovicz gr. Daunnak 1763 ápr. 30. (Az Okírattárban.) És Halmágyi naplója 92. l.

számvevő (regius perceptor) azonban ellentmondott, és figyelmeztette őket annak veszélyes következményeire, s »úgy akadott meg« a dolog. A szék a helyett felíratot intézett a guberniumhoz, melyben sérelmeik orvoslását kérik.

Azt is szárnyára kapta a hír, hogy Udvarhelyen 4—5 székely nemes a felett tanácskozott, hogy mivel a moldvai vajda sok ezer ember számára földet ajánlott fel telepítésre, ők az elégedetlen székelyeket Moldvába vezetik s ott telepednek le.[1])

A nép tiltakozásáról s összeesküvéséről s némely tisztek összejátszásáról feljelentés tétetett.[2]) Mindezekről br. Siskovicz és br. Buccow jelentést tévén a királynénak: Mária Terézia Borsai alkirálybíró és társai »vakmerő vállalkozását« szigorú büntetésre méltónak ítélte és elhatározta, hogy Borsait a többi ismert vezetőkkel el kell fogatni s mindenki ellen, a ki a népet lázítja, tekintet nélkűl arra, hogy nemes-é vagy nem, bűnfenyítőleg kell eljárni. Az elfogatások pedig katonai erővel történjenek, de csak akor, ha majd az Erdélybe küldendő csapatok oda megérkeztek. Addig azonban titokban tartandó a dolog. A per megindítását a kanczellária útján a guberniumnál el fogja rendelni. A haditanács tudassa ezt szigorú titoktartás mellett Siskoviczczal, útasítván őt, hogy a csapatok megérkezése után az illető vidékre katonaság szállásoltassék, hogy szükség esetén kéznél legyen.[3])

Borsaiék elfogatására csak julius végén kerűlt a sor, addig ez elhatározást titokban tartották.

Udvarhelyszéken a nép elégedetlensége addig erős hullámokat vetett; a szabad székelyek gyűléseket tartottak és nemesi kiváltságaik és egyenjogúságok megoltalmazására módokról tanácskoztak és lépéseket tettek.

Az 1763. május 31-én tartott viceszékgyűlésen a köznemesek, vagyis, mint magok mondják, »kiváltképen való

---

[1]) Siskovicz 1763 ápr. 30. jelentésében, az Okírattárban.

[2]) »Az accusatorok voltak regius perceptor Sebestyén, úgy hallom, hitehagyott, másik Török, 3-ik Árvai, incerto patre genitus gazember, hogy a fiscalis procuratorságból kivettetett.« Halmágyi naplója 92. l.

[3]) Mária Terézia gr. Daunnak, a haditanács elnökének, 1763 május 17. (Az Okírattárban.)

nemesek... úgy mint armalista, donatarius, primipilus és darabont, egyenlő nemességű székelek« a Tripartitumra és Lipót-féle diplomára való hívatkozással protestatiot nyujtanak be és vétetnek jegyzőkönyvbe az ellen, hogy a »libertinus, ignobilis és más efféle, nemes székelyekhez illetlen titulusokat, melyekkel illetlenűl ruháztatnak és a mérges mirigygyel járó halálnál keservesebb neveket nem szenvedhetvén... életük fogytáig is ellene tusakodni kívánnak.« Sőt falvaikban is megegyeztek és megtiltották, hogy azokat senki se czímezze másként, mint »becsületes nemes falunak«.[1])

A június 28-án tartott viceszékgyűlésen azután »Udvarhelyszéknek két filialisaival (t. i. Bardócz- és Keresztúrszékkel) együtt kiváltképpen való nemes lakosai, örökösei, igaz székelek« a szék tiszteihez az iránt folyamodnak, hogy »méltóztassék az egész archivumot első levelétől fogva utolsó leveléig felhányattatni« s a székelyek kiváltságaira vonatkozót és »maguk védelmire való hasznos és szükséges« okíratokat hiteles másolatban nekik kiadni. Az ellen pedig protestálnak, hogy (értesűlvén olyan kívánságról) azokat másnak az ő előleges megvizsgálásuk és beleegyezésük nélkűl kiadják, mert azok az egész székely nemzetnek tulajdonai lévén, az egész nemzet híre és akaratja nélkűl ki nem adhatók.[2])

A viceszékgyűlésen, midőn ezt a szokatlan kívánságot jegyzőkönyvre vették, az érdemleges határozathozatalt a szék közgyűlésére halasztották.

Mindezekre a nép bizalmatlansága a tisztviselők és az ú. n. »főnemesek« (primorok) iránt hangolta a kedélyeket, a minek egyenesen (székelyesen szólva: köntörfalazás nélkűl) is kifejezést adnak az 1763. jun. 28-iki viceszékgyűléshez intézett ama kérésükben, hogy őket »alább való, de nemességben egyenlő gradusban levőket, tudatlanokat, ily terhes s majd elviselhetetlen inségük idején« magukra ne hagyják, és a magok szabadságának megőrzését az övékkel foglalják össze, »nem úgy mint eddig, hogy magokat tőlük elvonják«.[3])

---

[1]) A protestatio az Okírattárban.

[2]) Beadványuk az Okírattárban.

[3]) Lásd 1763 jún. 28. kelettel az Okírattárban.

Ezt is beiktatták a jegyzőkönyvbe.

Ugyanakkor a főkormányszékhez intézett folyamodványt is nyujtanak be a viceszékhez az »inségtől felettébb megszomoríttatott nemes Udvarhelyszéknek két filiálisaival való igaz, kiváltképen való nemes lakosok, tiszta székelyek«, kérvén annak felterjesztését.

Visszhang ez arra az örvendetes hírre, hogy a királyné új alapon kívánja szervezni a határőrszolgálatot s ezt egy bizottságra bízta. Folyamodványukban mindenekelőtt kifejezik, hogy hosszas szenvedésük után mily nagy vigasztalásukkal értették »felséges asszonyuk anyai kegyelmét«, hogy a fegyverrel való szolgálatot »nem oly erőszakos és igen kedvetlen móddal, mint az előbbi esztendőben szorongattattak,« hanem törvényes alapon kívánja. Örömmel értesültek, hogy »mind hazánk nagy méltóságaiból, mind hadi méltóságból álló királyi commissio rendeltetett«, mely a guberniummal egyetértve fogja szervezni a határőrséget. Arra kérik azért »leborúlva alázatosan« a guberniumot, úgy intézze »mint édesatya« a dolgot, hogy »szent törvényeiktől« el ne vonassanak, hanem hívassék össze szokott ősi mód szerint nemzetgyűlés (»natio gyűlése«), a királyné szent szándékát hirdessék ki előre minden székben, hogy tudják, mi felett fog határozni a nemzetgyűlés ; ennek határozatát aztán terjeszszék az ország-gyűlés elibe. »Igy a felséges fejedelem szentséges akaratja szegény nemzetünk törvényén épűlvén, örömmel megyen végbe.« [1])

Az udvarhelyszéki egyszerű nép ki merte mondani azt, a mit a gyámoltalan (mondhatnók gyáva), Buccow által megfélemlített főkormányszék még alázatos előterjesztés alakjában sem merte a királynénak ajánlani, hogy ezt az egyedűl törvényes útat kövesse, t. i. az országgyűlés által határoztassa el a határőrség szervezését. Még a bécsi irányadó körök is csudálkoztak azon, hogy az erdélyiek Buccowtól úgy megijedtek, »mert ha bátran beszéltek volna, oly zürzavart nem okozott volna«. Igaz, hogy »menykövekkel jött«, a gubernátort (gr. Kemény Lászlót) nyugdíjaztatta s másokat

---

[1]) Kérvényük 1763 jún. 28-áról az Okírattárban.

is azzal fenyegetett s ezzel ijesztette meg a tanácsurakat,[1]) de mégis csak kötelességmulasztás volt a gubernium meghunyászkodása.

A székely székek élén álló tisztviselők sem voltak különb legények, mint a guberniumi tanácsosok, ők is könnyen beadták a derekukat Buccow hatalmaskodása előtt s nem volt alaptalan a székely népnek az a vádja, hogy az ő tiszteik és a székely főnemesek külön választották a magok érdekét a népétől s nem védelmezték őket úgy, a mint kötelességük lett volna. Ezt a csíkiak szidalmakkal vetették szemére főkirálybírájuknak, a kit a nép árúlójának neveztek és nyílt lázadással s ostrommal éreztették a vicetisztekkel és elüldözték a köztük lakó népszerűtlen nemeseket. Még legkülönbűl viselkedtek az udvarhelyszéki tisztek, a kik között legalább néhány bátorszívű hazafi pártját fogta a nép jogainak, a miért aztán a bécsi kormány bosszúját vonták magokra.

Udvarhely anyaszék »tiszta székelyei« ha nem ragadtatták is el magokat nyilt lázongásra, mint az erősebben nyomorgatott csíki és háromszéki atyafiak, nem mulasztották el erélyesen követelni jogaik védelmét és figyelmeztetni újra meg újra elöljáróikat törvényes kötelességükre, a nép érdekeinek védelmezésére.

A legérdekesebb documentuma ennek az az emlékírat, melyet Udvarhelyszék közönsége a szék 1763. jul. 12-én tartott közgyűlése elé terjesztett, melyben közös szabadságuk, kiváltságaik együttes védelmére szólítják fel és kérik a tiszteket és nemességet. Önérzetesen hívatkoznak ebben egy nemzetből való közös eredetükre, egyenlő nemesi jogaikra, védelmezésükre letett hitökre, melyek alapján kérik, hogy »ne kivánják magokat tőlük megválasztani (t. i. elkülönözni), kiket a természeti származás és a törvény elválhatatlanúl egybekapcsoltak«. Hivatkoznak a Tripartitumra, mely egyenlő jogokat biztosít nekik. Tiltakoznak az ellen, hogy törvényben biztosított jogaik ellen, meghallgatásuk nélkűl, önkényesen rendelkezzenek felettük és megváltoztassák sok százados nemzeti alkotmányukat és intézményeiket.

---

[1]) Halmágyi naplója 95. l.

Minthogy — úgy írják — a katonaságra felvételük iránt új tervezet készűl, mely törvényesen a székely nemzet híre és akaratja nélkűl nem történhetik: kívánják, hogy a székely nemzetet gyűlésre hívják össze s addig az új tervezetet ellenmondással, óvással akadályozzák meg. Erre való munkálkodásukban vegyék alapúl az erdélyi törvényeket, a Lipót-féle diplomának a székelyekről intézkedő és jogaikat biztosító szakaszát, melyet 1744-ben a királyné, a székelyek »felséges gróf asszonya« is megerősített, királyi szavával biztosított és melyeknek megtartására uralkodótársa is hittel kötelezte magát. Ezek értelmében készek a haza oltalmára és hasznára felséges gróf asszonyukhoz való hűségüket utolsó csepp vérükig megbizonyítani és magok költségén, magok által nemzetükből szabadon választott tisztek alatt fegyvert viselni, de különben (másként) dícséretes eleik nyomdokaitól el nem távoznak. Kijelentik azt is, hogy *»kiváltképen való nemesek«* lévén, az 1762-ben a birtoktalanokra, vagyis parasztokra kirótt adót nem fizetik, birtokaik után nem adóznak, mert azok nemesi birtokok. Igaz, hogy a vármegyéket eddig némi összeggel segítették, de nem adó számban, a mi ellen protestáltak is. Ezt most már rendes adóként követelik, mintha tartoznának azzal s »oly felettébb sulyosbították, hogy némelyiknek feje, mindene fel nem éri« az összeget. Tehát ezt is nemesi előjogaik ellen tovább nem fizetik; postálkodást (t. i. előfogatok adását) sem végeznek ezután, mert azzal törvény szerint nem tartoznak Szóval ezután semminemű, nemesi szabadságukkal meg nem egyező terhet nem hajlandók viselni. Ily értelemben való közös jogaik védelmére kérik a szék előljáróit, »mert a meghasonlott országnak el kell pusztulnia, mint a szomszéd székek siralmas bizonyságok«.[1])

Hasonló szellemű és tartalmú kérvény érkezett Udvarhelyszék júl. 12-iki derékszékére (közgyűlésére) a háromszéki egytelkes (ú. n. egy-házi), lófő és puskás nemes székelyektől, melyben a fegyverfelvételre erőltetésüket keserves szavakkal s igen élénk színezéssel panaszolják és kérik a testvérszéket, hogy küldjenek követeket és folyamodványt a guber-

---

[1]) Az emlékirat 1763 júl. 12-éról az Okírattárban.

niumhoz, s ha kell, onnan egyenesen a királynéhoz, régi szabadságaik együttes megvédelmezésére. Ők is a közös eredetre, egyenlő jogaikra és az ősök érdemeire a honvédelem körűl hivatkoznak, s kiváltságaikat illetőleg a Tripartitumra, a királyoktól nyertekre, s mindenekfelett a Lipót-féle diplomára, melyet a királyné is megerősített 1742 és 1744-ben. Ezek ellenére és a királyné »szent intentiója és minden parancsolati ellen, részszerint erőszakkal, részszerint pedig ígéretekkel akarják őket szép székely nemesi szabadságuktól megfosztani,« midőn fejvesztés terhe alatt mérték alá vonattak, és »sok kínzás, vasazás, fogság, szenvedtetés... sokképen való üldöztetések által... és iszonyú kínzásokkal« felfegyvereztettek, oly ürügy alatt, »hogy a kurucz-világ után atyáinktól elvett fegyver helyett adnák« s mint a bánáti parasztnépet ezredekre, századokra osztották őket. De tudomásukra jutván a királyné rendelete, hogy ő nem kényszer-, hanem önkéntes katonákat akar, a fegyvert visszaadták s kérvényt nyújtottak be a guberniumnak és Siskovicz generálisnak ő felségéhez küldés végett, előbbeni szabadságukba való visszahelyezésük iránt. Ennek másolatát megküldvén, annak támogatására hívják fel Udvarhelyszéket, mert velök egy test lévén, ha ők — a testnek egyik tagja — megromlanak, a természet törvénye szerint amazok is belepusztúlnak.

A háromszéki szabad székelyek emez átírata Udvarhelyszék közgyűlésén felolvastatván, azt határozták, hogy »keserves szenvedéseket fájlalják és kérésüket a gubernium előtt külön folyamodványukkal előmozdítani kötelességüknek tartják.[1])

A míg Udvarhelyszék közönsége saját és székely testvérei sorsa javításán ilyeténképen tanácskozott és törvényes úton fáradozott: addig Bécsben a kormányhatóságok a szék egyik alkirálybírája, Borsai István és társai elfogatása felett tanakodtak. A királyné elhatározásáról, hogy Borsait elfogatja (mit a haditanács elnökével már máj. 17-én közölt), 1763 jún. 23-án értesíté a Bécsben székelő erdélyi kanczelláriát, kikérvén arra nézve véleményét.

---

[1]) 1763. júl. 12. k. a. az Okírattárban.

Gr. Bethlen Gábor férfias és törvényes magatartást tanúsított véleményadásában és óvatosságot ajánlott. Ha a feljelentés igaz, tagadhatatlan, hogy pártütésről (crimen seditionis) van szó és bűnfenyítő vizsgálat indítandó. De azt javasolja, hogy Szebenbe idézzék őket s ott fogassák el, ha a vád igaznak bizonyúl. Mert ha lakóhelyükön fogatnak el, ahoz biztosság okáért 40—50 katona kell s ez nagy feltűnést kelt; annál inkább, hogy otthonuk Szebentől 3—4 napi járásnyira van, ily nagy területen fogolyként végighurczolásuk a kedélyeket felizgatja. Rámutat a kanczellár a tervezett elfogatás törvényellenes voltára is, mert az 1742-iki biztosítás szerint ilyen nem történhetik. Ez most, midőn a nép kétségbeesése miatt többféle kihágásra ragadtatott, nagyon megfontolandó. Az Udvarhelylyel határos Csík- és Háromszék különben is teljes felfordúlásban lévén, az elfogatás híre még növelni fogja a kivándorlást. Különösnek tartja a kanczellária azt is, hogy az összeesküvés állítólag még februárban, nyilvános ülésen történt, mégis csak júniusban jelentetett fel. A késedelemért mind a feljelentő, mind pedig a gubernium, azért, hogy tüstént nem intézkedett, felelősséggel tartozik.

Gr. Bethlen Gábor kanczellárnak ez utóbbi megjegyzéséből látszik, hogy az erdélyi kanczelláriával nem közölték, hogy az udvarhelyi ú. n. összeesküvésről Buccow és Siskovicz még áprilisban tett jelentést s azt sem, hogy a királyné már május 17-én tudatta elhatározását gr. Daunnal s általa Siskoviczczal, hogy Borsaiékat elfogatja, és pedig katonai karhatalommal.[1])

Az erdélyi kanczellária véleményes javaslata, hogy Borsai és társai Szebenbe idéztessenek és ott fogassanak el, nem ingatta meg a királynét elhatározásában s ő 1763 júl. 5-én kelt, gr. Daunhoz, a haditanács elnökéhez intézett rendeletében megmásíthatatlan akaratának jelentette ki Borsai és társai elfogatását és ellenök a bűnvizsgálat megindítását. Erről a gubernium, Siskovicz és Montoja (az erdélyi kanczellária és a főhaditanács útján) azzal a leírattal értesíttettek,

---

[1]) 1763 júl. 5. k. a. az Okírattárban.

hogy a királyné rendeletét egyetértőleg a legalkalmasabb módon hajtsák végre.[1])

Bajtay püspök, gub. h. elnök, vévén a királyné rendeletét, br. Siskovicz és Montoja tábornokokkal abban állapodott meg, hogy júl. 26-án saját lakóhelyükön katonaság által fogatják el és tüstént Szebenbe viszik fogságra és szigorú vizsgálatra a három udvarhelyszéki nemesembert: veresegyházi Borsai Nagy István alkirálybírót, Váradi Ferencz széküllő ügyvédet és Simon István atyhai birtokost. A kényes feladattal Turati József ezredest bízták meg.[2])

Bajtay július 25-én mutatta be a királyné rendeletét a gubernium ülésén, melyet egyedűl e végből hívott össze. A h. elnök minden esetleges zavar kikerűlése végett sajátkezűleg aláírt gub. rendeletet küldött Borsainak, melyben a királyné egyenes parancsára hívatkozva felszólítja, hogy vonakodás nélkűl adja meg magát a rendeletet előmutató katonatisztnek. Azért látta ezt szükségesnek, mert (úgymond) Borsai úgyszólván lelke az egész széknek és különösen a helyettes főkirálybírónak, a ki a valóságban zavarosfejű ember.[3])

Az elfogatás zavartalan végrehajtása céljából már előbb megrakták Udvarhelyszéket katonasággal.

Borsai István Bögöz faluban lakott, saját birtokán, a Nagy-Küküllő mentében (jelenleg a második vasúti állomás Sz.-Udvarhelyen innen). Turati ezredes július 24-én egy őrmestert küldött hozzá, az ő székében (t. i. Keresztúron) kvártélyozó kapitány nevében megkérdezni, hogy otthon lesz-e másnap (július 25-én), mert hívatalos ügyben fel akarná keresni. Borsai azt izente vissza, hogy másnap Mikeszászára megy birtokára, s csak három hét múlva jő vissza. Erre az ezredes két tisztet és két közlegényt arra az útra állított, melyen Borsainak mennie kellett volna, hogy menetközben

[1]) Mária Terézia gr. Daunnak 1763 júl. 5. az Okírattárban.

[2]) Bajtay püspök br. Nénynek, a királyné kabinettitkárának 1763 júl. 20-án írja. (Eredetije az orsz. levéltárban. Kivonatban Halmágyi naplója 93. l. jegyzetben.)

[3]) Bajtay br. Nenynek 1763 júl. 27-én. (Lásd Halmágyi naplója 93. l. jegyzetben.)

fogják el s vigyék Segesvárra, hová egy tisztet rendelt 20 lovassal, azzal a megbízatással, hogy onnan egyenesen Szebenbe kisérjék. A kiállított katonák azonban egész nap és éjjel 12 óráig hiába vártak Borsaira, ő nem mutatkozott. Az ezredes, ezt hallván, július 26-án reggel a Bögöztől csak félórányira fekvő Bikafalvára ment, hol egy félszázad huszár volt összegyűjtve szemle ürügye alatt. Ott arról értesűlvén, hogy Borsai otthon van, tüstént átküldötte hozzá Siegenthal kapitányt egy őrmesterrel és 3 közlegénynyel. Borsai olvasván a Bajtay átadott rendeletét, egy kevéssé megdöbbent, de csakhamar megnyugodván, csak annyit mondott, hogy szíves készséggel engedelmeskedik ő felsége rendeletének, s kár volt érte katonaságot küldeni, a gubernium egyszerű idézésére is megjelent volna Szebenben, mert ártatlannak érzi magát s biztos abban, hogy ő felségét nem sértette meg.[1]) Kérte, hogy saját kocsiján útazhasson egy szolgájával, a mit megengedtek neki. Kacza (Katzendorf) felé (a kővári kerűletben) küldötték katonai kísérettel Szebenbe.

Megtörténvén Borsai elfogatása, július 27-én megtétettek az előkészűletek a másik két nemesember elfogatására is. Turati ezredes július 27-én korán reggel Bikafalváról egy főhadnagyot egy őrmesterrel és négy közlegénynyel Udvarhelyre küldött, hogy Váradit fogják el. Feltűnés kikerülése végett csak a főhadnagyot és az őrmestert küldötte be gyalog a városba, a többieket félórányira künn hagyta. A szék tisztei épen szokott rendes heti ülésüket tartották, s ott volt Váradi is. A főhadnagy erről értesűlvén, lovas legényt küldött az ezredeshez megkérdezni, hogy Váradit a székházánál elfogassa-é? Azt a választ kapta, hogy várjon, míg hazamegy, de a vérontás kikerülése végett közölje a parancsot a másik alkirálybíróval, Törökkel, hogy intézkedjék, nehogy valami zavargás keletkezzék az elfogatás következtében. Az alkirálybíró tényleg intézkedett is, hogy időközben a székházába senkit be ne bocsássanak és a városban is őrjáratot tartatott a hajdúkkal.

1) Bajtay br. Nenynek 1763 júl. 30-án. (Halmágyi naplója 93. l.) és Turati jelentése júl. 30. az Okírattárban.

Déli 12 órakor Váradi hazamenvén, a főhadnagy az őrmesterrel és a magához vont 4 közlegénynyel utána ment és a parancsot tudtára adta. Váradi vonakodás nélkül megadta magát, mire felültették a készentartott lóra, elvitték Bikafalvára s Turati ezredes egy tiszttel, egy káplárral s 14 huszárral Segesvárra küldötte s átadatta az ottani készenlétben várakozó őrségnek, Szebenbe szállítás végett.

Simon István Udvarhelytől 3 mérföldnyire, a Korond mellett fekvő Atyhán lakván, az ezredes a szomszédos Etéd községbe rendelt egy hadnagyot 30 közlegénynyel. 26-án este elküldötte a hadnagynak a parancsot, hogy másnap hajtsa végre. A hadnagy ismerős lévén Simonnal, s tudván, hogy nagyon népszerű nemcsak saját falujában, de a szomszéd falvakban is, tanácsosabbnak látta nem otthon fogni el, hanem vadászatra csalni: Simon a meghívásra azt felelte, hogy előbb szénagyüjtő munkásait nézi meg. A hadnagy erre egy káplárt és 4 közlegényt a rét melletti erdőbe rejtett el, s maga is elmenvén a rétre Simonnal, őt az erdőbe csalta, s ott fogatta el s tüstént lóra ültetvén, Segesvárra vitte. Simon nem tűrte oly nyugodtan az elfogatást, mint társai; midőn Szenterzsébeten vitték keresztűl, az összecsoportosúlt népnek azt kiáltotta, hogy a hazáért fogatott el, mert sohasem adta meg magát.

A három nemesember elfogatása a szomszédos falvakban kínos megdöbbenést keltett, de nem történt miattok felkelés, inkább félelmet idézett elő, úgy hogy Szenterzsébeten és Nagysolymoson a nép éjszakára nem maradt otthon, s még július 29-én sem merték házaikban tölteni az éjszakát, félvén valami meglepetéstől.[1])

Az elfogott nemesekkel július 30-án érkeztek Szebenbe, hol Bajtay, a gubernium h. elnöke, három különböző, egymástól jó távol eső házban helyezte el őket, elkülönítve, s szoros őrizet alatt, hogy senkivel se érintkezzenek.

A főkormányszék az elfogottak kihallgatására bizottságot küldött ki, melynek tagjai voltak: *gr. Haller Gábor,*

---

[1]) Turati ezredes jelentése 1763. évi július 30-ról az Okírattárban.

V.

A székely határőrséget szervező bizottság előkészítő munkálatai.

Mária Terézia meggyőződvén br. Siskowicz jelentéseiből, hogy a székely határőrség Buccow tervei szerint nem létesíthető, 1763 május 6-án elhatározta, hogy az erdélyi főkormányszék közreműködését veszi igénybe és május 8-án megbízta gr. Lázár János és gr. Bethlen Miklós gub. tanácsosokat, és br. Siskowiczot, hogy ők hárman dolgozzanak ki új tervet, mely szerint a határőrség minden kényszer nélkűl felállítható legyen.[1])

A királyné május 21-én kelt rendeletében (mely Nagyszebenbe külön futárral küldve május 29-én érkezett [2]) a »Kálnoky-féle csíki commissio operatioira, melyeket a gubernium felküldött, resolválja s parancsolja, hogy mivel a nép lármázódik, az erdőkre kiszállott, a commissio (t. i. az új, Lázár-féle), azt vévén actuariusának (jegyzőjének), kit az ő felsége czéljának elérésére alkalmatosabbnak ítél, mindjárt Csíkba menjen és ott a népet csendesíteni igyekezze. A csíki commissio (a Kálnokyé) redukáltassék; a rabok iránt cselekedje a commissio, a mint jobbnak látja, a plájokról provideáljanak.« [3])

A gubernuim máj. 31-én tárgyalta a legfelsőbb rende-

---

1) A rendeletek kivonatai az Okírattárban.

2) Ezt Buccow »a generalis felmenő útjában szembe találván, felbontotta és újra lepecsételtetvén, a püspökhöz dirigálta« (Halmágyi Naplója 72. l.).

3) Halmágyi naplójában így adja rövid tartalmát a rendeletnek (72. l.), mely máj. 21. k., az Okírattárban.

letet s azt határozta, hogy »mivel megcsendesedtek a székelyek« az új bizottság még ne menjen a Székelyföldre, a Kálnoky-félét azonban hívják haza Csíkból; a plájokat, a hol katonák (új határőrök) nincsenek, őrizzék a régi plájások az előbbi módon. A bizottság jegyzőjéűl kijelölik Halmágyi István gub. titkárt. S minderről jelentést tesznek jun. 1-én a királynénak.[1])

Az új bizottság a királyné máj. 21-én kelt rendeletét véve, tüstént munkához látott és máj. 31-én előkészítő gyűlést határozott junius 1-ére, a midőn is megkezdették a rendes üléseket és tanácskozásokat.

Előbb rendszeresen nem dolgozhattak, mert gr. Lázár máj. 21-én érkezett meg birtokáról s Bethlen Miklóst a gubernium május 20-án tartott üléséből Háromszék lecsendesítésére küldötte ki s egy hétig távol volt.[2])

Időközben mégis br. Siskovicz és gr. Lázár két tervben állapodott meg. Az egyik szerint Csík és Háromszéken egy gyalog, és Udvarhelyszéken egy lovas ezred lenne felállítandó az önként vállalkozókból. A másik terv szerint Csík és Háromszék egészen katonai szervezetet nyerne, kiváltságaik megtartásával.[3])

A bizottság első rendes ülését junius 1-én tartotta Nagyszebenben. Legelőbb is felolvasták a királyné május 21-iki rendeletét s elhatározták, hogy

1. Mivel a nép Csíkban és Háromszéken lecsendesedett, bemenetelöket elhalasztják addig, míg a szükség nem kívánja.

2. A Kálnoky-bizottságot Csíkból a guberniummal egyetértve visszahívják.

3. Br. Siskovicz ezt a katonatiszteknek Csíkban tudtokra adja.

4. Halmágyi gub. titkárt jegyzőűl alkalmazzák.

5. Ő felségének ezekről jelentést küldenek.

6. A határőrség szervezésének tervét üléseken tárgyalják,

---

[1]) Halmágyi naplója 72. l.

[2]) Május 25-én még nem volt Szebenben, 27-én referált a guberniumban. (Halmágyi naplója 69. l. és Siskovicz jelentése máj. 25-ről az Okírattárban).

[3]) Siskovicz máj. 25. jelentése gr. Daunnak az Okírattárban.

melyeket naponként d. e. 10 órakor tartanak gr. Lázár szállásán.

7. Mivel Bethlen Miklós jelentéséből Háromszék felől úgy értesűltek, hogy az ott állomásozó rendes katonaság igen nagy teherként nehezedik a népre: megkeresik a főhadparancsnokságot, hogy a katonaságot arányosan szállásoltassa el Háromszéken, Csíkban és Udvarhelyszéken, és pedig úgy, hogy a ki határőrkatona, az az elszállásolástól megkíméltessék.

A székely határőrség új tervezete kidolgozásában a következő munkarendet állapították meg:

1. Állíttassék össze a székelyek alkotmánya, régi és újabb törvényeik, úgyszintén az a gyakorlat, mely szerint régebben és újabban katonáskodtak.

2. Fejtessenek ki azok a kétségek és kifogások, melyek ez ellen úgy a fejedelem, mint a nép részéről felhozhatók.

3. Vizsgáltassék meg, hogy miként lehetne azokat elhárítani, úgy a fejedelem érdekében, mint a nép javára.

Ezek megállapítása után br. Siskovicz tábornok benyujtott egy munkálatot, melyet a székelyek alkotmányáról, illetőleg katonáskodási és adózási kötelezettségükről Simon János hírneves jogtudós ügyvéd (a ki már Buccownak is jogtanácsosa volt) készített.[1]) Ennek kivonatát, illetőleg végső összegezését (13 pontban) felolvasták s az egészet aztán köröztették a bizottság tagjai közt, hogy kiki megtehesse rá esetleges észrevételeit. A jegyzőkönyvbe is beiktatták teljes egészében.[2])

Simon munkálatának összegezése ezeket állapítja meg a a székelyek régi jogairól és kötelezettségeiről:

1. A székelyek Erdély különválása előtt egyéb adóval nem tartoztak, csak az u. n. ökörsütéssel. Izabella óta (1542.) a három nemzet uniója által egyenlő teherviselés alá vetették magokat, úgy a katonáskodást, mint az adózást illetőleg.

2. Az adózás terhe azonban 1559-ig csak a harmadik rendet illette, t. i. a népet, a mely gyalog katona lévén, pixi-

---

1) Ld. jellemrajzát gr. Teleki D. id. m. 57. l.

2) Ld. a jun. 1. jegyzőkönyvben az Okírattárban.

dariusnak neveztetett, a főrendek (primores) és lófők a vármegyei nemességgel egyenlő jogokat élveztek.

3. A székelyek nagyobb katonaterhet viseltek, midőn adót fizettek is. 1555 és 1598 között népük egyötöd részét, míg a vármegyék jobbágyaiknak néha 8-ad, néha 11-ed részét, a százszok pedig csak ezer gyalogot tartoztak hadra készen tartani, kivéve az általános hadfelkelést.

4. A székelyeket sulyos teherviselésük alól (a nép jobbágyság alá kerülvén) az 1599. és 1602. törvényhozás előbbi szabadságukba, melylyel Erdély különválása előtt éltek, helyezte vissza.

5. A régi szabadság visszanyerése óta hadszervezetük jobb rendbe állíttatott, úgy hogy a főrendűek és birtokos nemesek a vármegyei nemességhez hasonlóan felkelni és zsoldosokat tartani volt köteles, a lófők, egytelkes nemesek és szabad székelyek pedig a lustrumok szerint fejenként készenlétben állottak a hadra s oly számmal vagy hányadrészszel keltek fel, a mennyit a fejedelem elrendelt és pedig fővesztés terhe alatt. Azonfelűl az 1606-iki tcz. szerint állandó őrségűl 2000 lovast és gyalogot tartottak, a kiket az 1688. t.-cz. szerint két évenként váltottak fel.

6. Hogy ez a nemzeti katonaság meg ne fogyjon, a birtokeladás szigorúan eltiltatott és a kivándorlás a Székelyföldről minden lajstromba írt székelynek tilos volt.

7. A székely katonák ép úgy alá voltak rendelve a katonai, mint a polgári hatóságnak s a kapitányok és királybírák előtt pereskedtek.

8. Adót 1602-től 1658-ig sohasem fizettek, csak öt ízben (1603—1626-ig) a követségek költségére és Bethlen Gáborné fejedelemasszony ajándékára fizettek kb. 10.000 forintot.

9. 1658-tól 1705-ig minden évben fizettek több kevesebb adót, 1791 óta (a Lipót-diploma keltétől) gyakran óvás mellett, nehogy adómentességükről lemondani látszassanak.

10. 1711-ben a Rákóczival tartó erdélyi katonaságot s köztük a székelyeket lefegyverezték és földmívelésre fogták, de sem a katonakötelezettség alól örökre föl nem mentették, sem a székelyek adómentessége felől nem határoztak.

11. A székelyek a földmívelésre önként visszatértek, de egyenlő adóterhet nem mindjárt vállaltak, csak fokozatosan, 1714 után.

12. Ezekből világos, hogy a székelyek a fejedelem rendeletére ma is kötelezhetők a hadszervezetre, de mikor hadakoznak, egyenlő adófizetésre nem kényszeríthetők. Minthogy azonban 1685-től 1705-ig, e háborús időkben, a közszükség úgy kívánván, a másik két nemzetet az adófizetésben önként segítették és arra törvényhozással is sulyos büntetés alatt kényszeríttettek, gyakran pedig oly nagy összeggel, a mi rendes adójuk harmadrészét kitette : nem látszik kiváltságaikkal és törvényeikkel ellenkezőnek, hogy a székely lófők és puskás darabantok, sőt még az egytelkes nemesek is katonai kötelezettség alá vonassanak és azok, a kik és a midőn tényleges szolgálatot nem teljesítenek, egyszersmind évi adót is fizessenek.

13. Gondoskodjék azért a bizottság az 1635-iki Rákóczi-féle s az 1684—87 közti Teleki-féle lajstromokat a székely levéltárakból megszerezni, a melyekből kitünik, hogy kik és miként tartoztak katonáskodni, hányszor évenként és mily felszereléssel voltak kötelesek a szemléken megjelenni. Végűl az idézett törvények alapján könnyen lehet oly tervet kidolgozni, mely időszerű lesz és megfelel a székelyek kiváltságainak.[1])

Simon János ügyvédnek ez a munkálata (mely nem ment a tévedésektől, sőt a királyi jog iránt kedvező czélzatosságtól sem) szolgált alapúl a bizottság első tanácskozásaihoz. Nem fogadták el felülvizsgálatlanúl, hanem tanulmány tárgyává tették, megvitatták, kipótolták, helyesbítették s aztán újra átdolgozván, az így megállapított, újonnan szerkesztett pontokat terjesztették fel a királynénak. Főkép gr. Lázár János buzgólkodott azon, hogy Simon munkálatát megbírálja és kijavítsa s e miatt éles összeütközésbe is keveredett a Buccow munkatársáúl vállalkozott hírhedt ügyvéddel.

Több ülésen foglalkoztak ezzel a munkával s két hét mulva készűltek el a végleges összegezéssel.

---

[1]) A bizottság 1763 jun. 1. jegyzőkönyvében az Okírattárban.

A jún. 1-i ülésen elhatározták, hogy köröztetik s érdemileg csak azután foglalkoznak vele. Ezen az ülésen még megállapították a királynéhoz intézett előleges jelentés szövegét, melyet (mind a négyen aláírva) még ugyanazon napon külön futárral elindították Bécs felé.

A jelentésben kifejtették, hogy miért nem tartják czélszerűnek most még Csíkba kiszállani. Azért mert Bethlen Miklós Háromszéket lecsendesítette és nyugalomra hangolta azzal a kijelentéssel, hogy a királyné végleges elhatározását tudatni fogja velök. A gubernium csilapító rendeletét Csíkba is elküldötte kihirdetés végett s remélhető, hogy ott is lecsendesednek. Ha most a bizottság oda menne: követelnék a királyné előre jelzett végleges határozatát s ezzel nem rendelkezvén, tartani lehet a várakozásában csalódott nép újabb zavargásától. A határőrzést a végleges rendezésig a plájások által fogja végeztetni ott, a hol határőrkatonaság nincs.[1])

A bizottság második ülését jan. 6-án tartotta. Ezen mindenekelőtt a székelyek jogszolgáltatásának (jurisdictionalia) a törvényekből összeállított kivonatát olvasták fel s elhatározták, hogy a többi aktákkal együtt fölterjesztik az udvarhoz tájékoztatás végett.[2]) Azután gróf Lázár János terjesztette elő megjegyzéseit Simon János munkálatára a székelyek jogállapotáról a katonáskodást és adófizetést illetőleg. Minthogy azonban ezt nem végezhették be, folytatását a következő ülésre halasztották s elhatározták, hogy addig egészítsék ki a régi és főkép az 1669-ben szerkesztett Compillatae Constitutiones óta hozott törvényeknek ide vonatkozó részeivel, hogy ezeket is megvitathassák és belevonják a tárgyalásba.[3])

A bizottság jun. 9-én tartotta harmadik ülését. Összegezték a megelőző ülésen tárgyalt megjegyzéseket a székelyek jogállapotáról s azt összevetvén a törvényekből készített kivonatokkal, egyhangú megállapodással megszerkesztették munkálatukat.

Elmondják benne, hogy a székelyek alkotmánya az idők

---

[1]) A jun. 1. jegyzőkönyvben az Okírattárban.

[2]) Megvan Halmágyi protocollumában a 44—48. lapon. Jurisdictionalia Siculorum e legibus excerpta cz. a. B. jelzéssel.

[3]) A jun. 6. jegyzőkönyv az Okírattárban.

folyamán különböző változásokon ment át. Attila fiainak bukásán kezdik, hogy Csaba visszatért Scithiába, a másik testvér Aladár seregéből 3000-en Erdélyben telepedtek le és a földet s hívatalokat törzsek és nemzetségek szerint felosztották, a mint a Tripartitum mondja (3. rész 4. cz.) A régi hun szabadsággal élve, fegyverrel védték az elfoglalt földet, egyéb terhet nem viselvén, s demokratikus kormányformát tartottak fenn. Szent István magyar királylyá választatván, minden hatalom reá szállott s általa Gyula vezér legyőzetvén, Erdély is a magyar korona alá kerűlt s a székelyek is a király joghatósága alá jutottak. A későbbi királyok, főkép Jeruzsálemi András óta a nemesség előtérbe lépvén, a székelyek között is, kik eredetileg egyenlők voltak, a mai napig három rend képződött: ú. m. nemesség, szabadok és jobbágyság.

A királyok alatt szolgálmányok terhe is háramlott rájok s miként a magyar nemesek a királyoknak szolgálni tartoztak, úgy a székely nemesek és szabadok is köteleztettek előbb ú. n. ökörsütésre, később Erdélynek Magyarországtól különválása óta különböző kötelezettségre s hadiszolgálatra. Ez az adózás és katonáskodás is változott: 1555 és 1597 között adóztak és katonai szolgálattal is túlterheltettek, mígnem 1599-ben és 1602-ben régi szabadságuk helyreállíttatott.

Ettől fogva 1658-ig adót nem fizetett a székely, ha katonáskodott; csak néha teljesítettek némi rendkivűli segélyadást, követségek költségére vagy ajándékokra. 1658 óta (a török adó rendkivűl megnövekedvén) a székelyek is adó alá vonattak, mígnem Lipót császár-király 1691-ben diplomájában minden adózás alól fölmentette őket, köteleztetvén saját költségükön a honvédelemre.

De a székelyek, e kiváltság mellett is, a többi nemzetek terhének könnyítésére önkéntes adót vállaltak, a mely az idők folyamán, azzal az érveléssel, hogy katonai szolgálatuk nem vétetett igénybe, kötelezettséggé vált.

A törvényekből, Lipót diplomájából és az ú. n. Alvinczi-féle határozmányokból az állapítható meg, hogy a székelyek a legrégibb időtől mostanáig szabadrendűek voltak.

Ezek megállapítása után elősorolják az Approbatákból azokat a törvényeket, melyek a székelyek jogszolgáltatását

meghatározzák. (Ezeknek részletezését az alábbi összegezés fölöslegessé teszi).

Végül felvetik a *nehézségeket* (a törvényes akadályokat, difficultates), melyek az állandó katonáskodás ellen felhozhatók és gondoskodnak a *megoldás* (solutiones) felől, a mivel a nehézségeket elhárítani vélik.

Az első nehézséget abban látják, hogy a székelyek bár mindig tartoztak katonáskodni, de hadfelkelés (insurrectio) módjára, a többi nemzetekkel; tehát miként foghatók mégis állandó katonaságra?

A felelet (megoldás) az, hogy igaz, hogy többnyire a többi nemzetekkel együtt keltek hadra, vagy fejenként az általános, vagy kevesebben a részleges felkelés alkalmával; de állandó katonaságot is kellett tartaniok, néha ötödrészét, vagy 1597-ben pl. huszadrészét népüknek. 1606-ban 2000 lovast és 2000 gyalogot ajánlanak a fejedelem kívánságára készenlétben tartani. 1688-ban törvény kél arról, hogy 2 évenként felváltják a fejedelem udvarában állandóan szolgáló őrséget. *Nem ellenkezik tehát sem a régi gyakorlattal, sem a törvényekkel, ha most is állandó katonaságot szolgáltatnak a fejedelem rendeletére.*

A második kérdés és nehézség abban mutatkozik, hogy vagy az egész nemzet állítandó katona-lábra, vagy az egész meghagyandó az adófizetők sorában?!

Feleletük reá az, hogy miként régebben is volt általános és részleges felkelés: most sem lehet törvényellenes, ha az egész nemzet kebeléből 2 vagy 3 szék, vagy a többiből is némelyek kiválasztatnak és m. e. részleges felkelés módjára zászlók alá soroztatnak. Nincs törvény, a mely tiltaná, hogy a születésöknél és az alkotmánynál fogva szabadok katonaságra foghatók ne legyenek.

A harmadik kérdés az, hogy mi haszna lehet az állandó székely katonaságnak, ha az, a miként követelik, nem vihető ki Erdélyből?

Felelet rá, hogy nincs olyan tételes törvény, a mely kimondaná, hogy a székelyek a haza határain kivűl nem tartoznak harczolni. A Lipót-féle diploma csak azt mondja, hogy *a honvédelemre saját költségükön köteleztetnek.* Ebben nem az van, hogy a hazán kivűl menni nem kötelesek,

hanem hogy a hazán kivűl *saját költségükön* harczolni nem kötelesek. Azonban nemcsak a hon határain belűl kell védeni a hazát, hanem kivűl is, az ellenség feltartóztatásával, vagy üldözésével. Nem hiányoznak erre történelmi példák. Szapolyai János a mohácsi vészkor sietett az erdélyi hadakkal Lajos király tábora felé. II. Rákóczi György székelyekkel is harczolt Lengyelországban. Apafi Mihály seregét Bécs ostromára szintén kivezette. Harczoltak tehát eddig is a hazán kivűl s harczolni tartoznak ezentúl is, csakhogy zsoldfizetés mellett. Benne van az Alvinczi által hozott határozatokban is 1693-ból, hogy ő felsége beleegyezik, hogy a székelyek nem vitetnek ki Erdélyből, hacsak a honvédelem szüksége nem kívánja. Annál könnyebben menne azonban a dolog, ha ő felsége megígérné, hogy a kivitelt csak török háború esetén s Magyarország határán belűl kívánja. A kölcsönösség is azt kívánja, hogy ha szükség esetén Erdélyt a császári hadak is védik az ellenség ellen, viszont ő felségének a többi országai védelmére az erdélyieknek s köztük a székelyeknek is ki kell vonúlniok.

Negyedik nehézségnek az látszik, hogy miként lehetséges az, hogy a hadi szolgálatra kötelezett katonák adót is fizessenek, ha csak mérsékelten is?

Ez a nehézség — úgy látszik — megoldhatatlan, mert bár 1555 és 1597 közt is adóztak és katonáskodtak, de 1599 és 1602-ben régi szabadságukba visszahelyeztettek és a legújabb Lipót-féle kiváltságlevélben (melyhez mint mentőhorgonyhoz kapaszkodnak) minden adótól felmentettek a honvédelem fejében. Az adót tehát béke idején legalább fele részben, hadi szolgálat alkalmával teljesen elengedni javasolják (miként az alábbi tervezetben előterjesztik).

A bizottság az így megállapított megjegyzésekre nézve a jún. 10. ülés végén azt határozta, hogy mivel ebből a hosszú levezetésből nehéz volna az udvarnak a székelyek kötelezettsége felől magát tájékoztatni: hogy könnyebben áttekinthető legyen, rövid kivonatban pontokba foglalják s ezt a bizottsági tagok közt körözve, átnézik s úgy fogják felterjeszteni.[1])

[1]) A jun. 10. jegyzőkönyv az Okírattárban.

A bizottság munkálatát azonban időközben valószínűleg Siskowicz kiadta Simon ügyvédnek is megjegyzések tétele végett s ő 6 pontra nézve czáfolatot írt. Ezek a következők:

1. Hogy a nemesség és jobbágyság eredete ugyanaz lett volna a székelyek, mint a magyarok között: az nem áll.

Mert a jobbágyság eredete a székelyek között nem vezethető vissza szt. István és II. András korára, sem pedig nemesítés (jószág- vagy czímeradományozás útján) II. Jánosig nem történhetett, mert a Tripartitum 3. r. 4. cz. szerint és az 1562-ben jún. 20. hozott törvény szerint a székelyek addig még felségsértés esetében sem veszíthették el birtokukat s *királyi jog* még magvaszakadás esetén sem volt érvényben a székelyek között addig, az 1597. ápr. 17. törvényczikk szerint. II. János előtt tehát nem történhetett nemesítés királyi adomány útján.

Halmágyi ehez még megjegyezte oldalt, hogy az 1571-iki tcz. óvást emel az ellen, hogy az ősi jogon bírt székely birtokokban királyi jogot formáljanak és elhatározta, hogy azokban a birtokokban, melyeket a székelyek legalább év óta bírnak, a királyi jog ellen megtartassanak; azokban pedig, melyekhez királyi jog füződik, az adományozás joga a fejedelmet illesse.

II. János király pedig — így folytatja — 1541-ben, tehát épen 30 évvel e tcz. kelte előtt csecsemő korban került a trónra, a midőn birtokadományozást nem lehet tőle föltételezni: így tehát a királyi jog és a jobbágyság keletkezését nem lehet II. János korára korlátozni.

1562-ben pedig a székelyekről hozott törvényczikkekben a lófők a nemesekkel (helyesebben: a főnépekkel) egyenlősíttetnek és nekik is, mint a nemeseknek, megengedik a jobbágyok (helyesebben: földönlakók) tartását, t. i. »kiket jó igaz sággal bírnak«.

Simon ügyvéd így folytatja megjegyzéseit:

Armalista (czímeres nemes) sem volt addig az ideig. 1571-ig a törvényekben nincs említés a székelyek közt nemességről, mint megkülönböztetett statusról, hanem mindig három rend említtetik köztök: főrendek (primores), lófők (primipili) és szabad székelyek (plebei liberi), a mint kitűnik 1555-iki

alkotmányukból s az 1559-iki és 1562-iki törvényekből. Czímeres levél sincs, melyet a királyok valamelyike adott volna székelynek. Verbőczi sem különböztet meg egyeseket, hanem együttesen nevezi a székelyeket kiváltságos nemeseknek (nobiles privilegiatos). Arról sincs szó, hogy előbb a székelyeknek jobbágyaik lettek volna, hanem zsellérei, vagy földönlakói (inquilini, seu terrigenae) voltak, az 1562. és 1564. tcz. szerint. Székely jobbágy először az 1571-iki tcz.-ben fordúl elő, a mely évben t. i. az egész nép megnótáztatott és II. János által kevéssel halála előtt nagyrészt a lófőknek adományoztatott jobbágyúl.[1])

Innen van, hogy 1599-ben és 1602-ben, midőn a székely nép szabadsága visszaállíttatott, csak azok a jobbágyok hagyattak meg a nemesség kezénél, a kiket vagy a megyék *Lakság* nevű helyeiről hoztak be, vagy a kik az első felkelés előtt önként lekötötték magokat és nincs említés olyanokról, kik ősjobbágyok lettek volna.

Igy tehát a székely nem nyerte a nemességet a királyoktól a magyarokkal egyformán, sem pedig nem vettetett parasztságra hadban meg nem jelenés vagy más ok miatt, hanem a hol *jobbágy* van, ez vagy Szapolyai János óta önkéntes lekötésből, vagy a nemesség által elnyomatásból keletkezett. Jobbágyokat 1614 óta sem lekötni, sem elnyomni nem lévén szabad, az 1635., 1684. és 1687-iki lajstromok (regesta) szerint a székelyek meglustráltattak és a kik jogtalanúl bírattak, a katona-rendbe visszahelyeztettek földjeikkel együtt.

Simon 2-ik megjegyzése az volt a bizottság munkálatára, hogy az erdélyiek katonáskodása nemcsak az általános és részleges felkelésekből állott, hanem állandó őrség is volt a fejedelem udvarában, a szorosokban és erősségekben.[2]) Emez őrségek költségére 1594-től 1610-ig külön adó vettetett ki, azután 1661-ig a fejedelmi udvaréval együtt, 1661-től megint külön. A székelyek is tartottak őrséget az erősségekben és

---

[1]) Ez ellenkezni látszik a fennebb említett 1562-iki tcz.-kel. Ez a helyes, mert az 1562-iki tcz.-ben tényleg nem nemesek és jobbágyok, hanem *főnépek* és *földönlakók* említtetnek.

[2]) Hivatkozik az 1555 decz. 29., 1594. febr. 2., 1597. ápr. 16., 1598. márcz. 23., 1606. máj. 17. és 1608. márcz. 3. tcz.-re.

őröket a határokon. Az Approbata 5. r. 64. p. mentesíti őket a gyulafejérvári várban való őrségtartástól, de ez nem soká tartott, mert az 1688. máj. 10. 13. tcz. világosan rendeli, hogy a székely gyalogok, kik az udvarban szolgálnak, kétévenként felváltassanak s azalatt semminemű adóval ne terheltessenek.

A 3-ik kifogás és megjegyzés az, hogy nem látszik elégségesnek a székelyek hadi és adózási kötelezettségét csupán az Approbata és Compilata törvénykönyvből és Lipót-diplomából levezetni, s az összes törvényeket kellene vizsgálat alá vetni, és azokból megállapítani a jelenlegi kötelezettség állapotát.

Halmágyi megjegyezte erre oldalt, hogy ez erőltetett kifogás, mert a törvényczikkekből ugyanaz az eredmény jő ki, mint az Approbata és Compilata Constitutiókból és a Lipót-diplomából.

Ámde Simon hosszasan okoskodik. Egyebek közt azt mondja, hogy az 1545-iki unio alkalmával a három nemzet Erdélyben úgy egyezett meg, hogy a haza védelmére egyenlő adó- és katonai terhet fognak viselni. Erre hivatkozik a két nemzet a székelylyel szemben 1692-ben is, midőn a diplomát elfogadták.

1608-ban, midőn a székely nép Udvarhelyt nemzetgyűlést tartott, a fejedelem által megkerestetett, nehogy az unio ellenére magokat a közterhek alól kivonni akarják.

1669-ben a székelyek protestálnak az ellen, hogy annyi adót fizessenek, mint 1667-ben, t. i. 5000 tallért, a mely pedig csak harmadrésze volt az arányos résznek.

Az 1693 decz. 19-iki országgyűlésen, midőn a 400,000 forint adót elosztják, a székelyekről azt jegyzik meg, hogy »jóllehet a ns. székely natio a rendszerént tartozó contributiok eránt magát immunitáltatottnak praetendálja«. Ebben ki van fejezve az is, hogy a más két nemzet ezt a mentesítést el nem ismeri.

Tényleg fizettek is adót a székelyek, rendszerint egy harmadát a különben aránylagosan rájok eső résznek, úgy hogy a diplomatikus adómentességet a gyakorlat és törvényczikkek oda módosították, hogy midőn a szükség kívánta,

a katonakötelezettségen kívül adóztak is, harmad-negyed résznyire a különben őket illető hányadból.

Simon 4-ik megjegyzése, hogy a székelyeknek volt néha generalisuk, de leggyakrabban csak kapitányaik voltak és a pereket a székekből sohasem felebbezték a generalis, hanem a kir. tábla elibe és a bíróságban nem kellett másnak a katonatisztek közűl jelen lenni, mint a kapitánynak.[1]) Ebből tehát nehézség nem származik, ha az egész nép katonává lesz is, mert a széktisztek a politikai és vagyoni peres ügyeket, a katonatisztek a személyes és katonai szolgálati ügyeket tárgyalják.

Simon 5-ik megjegyzése az, hogy a Lipót-diplomából nemcsak hogy nem lehet bizonyítani azt, hogy a székelyek külföldre harczolni ki nem vihetők, hanem ellenkezőleg, világos az 1693-iki Alvinczi-féle határozmányok 15. §-ából, hogy a székelyek, midőn a honvédelem szükségessé teszi, a haza határain kívűl is harczolni tartoznak.

Simon szerint a haza (patria) kifejezés alatt a Pragmatica Sanctio óta nemcsak Erdély értendő, hanem a királyné összes országai, melyek együtt egy közös hazát alkotnak. (? !)

6-szor: A lófők nem mindig lovon harczoltak; kitűnik az 1670 decz. 1. 24. tcz.-ből, a hol ki van mondva, hogy az elszegényedett nemesek a gyalogos lófők között harczolnak. Hogy kik és mely helyeken voltak ilyen gyalog lófők, az kitűnik abból a lajstromból, melyet 1684-től kezdve Teleki Mihály, Mikes Kelemen és Székely László készítettek.

Ezeket tekintetbe véve — úgymond Simon — azok a nehézségek, melyeket a bizottság a megjegyzésekhez fűzött, magoktól elesnek.[2])

Simon ügyvéd eme fejtegetései között nem egy van (pl. a haza fogalma magyarázata), a mely a hazafiasabban gondolkozó bizottsági tagokat megbotránkoztatta. E miatt történhetett az, hogy gróf Lázár János (a ki a bizottság munkálatát szerkesztette) Simont élesen megtámadta és a haza és tör-

---

[1]) Hívatkozik az 1607. jun. 10., 1609. ápr. 26., 1610. szept. 19., 1634. máj. 12. tcz.-re és az Approbata 3. r. 76 : 13. 4. r. 14 : 3., 4., 5. és 5. r. 52. és 65. pontjaira.

[2]) Simon munkálata : »Ad reflexiones notantur sequentia« (oldalt : »Simoné«) cz. a. Halmágyi jegyzőkönyvében (a 29—33. lev.).

vények árúlójának nevezte. A királyné maga is tudomást nyert erről (valószínűleg Buccow útján, kinek Simon írhatta meg) és meginttette gr. Lázárt, hogy Simon dícséretes szolgálatkészségét ilyen szemrehányással el ne riassza.[1])

Báró Siskovicz Simon fennebbi megjegyzései alapján egy *»pro memoria«*-t szerkesztett magyar nyelven, melyet tekintetbe veendőnek ajánlott a végleges (kivonatos) megszerkesztésnél.

Megjegyzései ezek voltak: hogy 1. a székely nemesség és jobbágyság nem a királyoktól származik s hogy Szapolyai idejéig nincs nyoma adománynak, czímernek, vagy jobbágyságnak közöttök. 2. A székelyek állandó őrségtartásáról szóló törvényeket (miket Simon idézett) s főkép az 1688-ikit meg kellene említeni. 3. A törvényekre hívatkozásra nézve ajánl módosítást. 4. Jónak látná, ha a Lipót-diploma és Compilata közt hozott törvényekre is hívatkoznának. 5. A katonai pereknek a generalis elé történt felebbezésére hívatkozás után meg kellene említeni, hogy a többi (polgári) perek hová felebbeztettek. 6. Az első nehézség megoldása után helyénvalónak látná az 1688-iki tcz. idézését az őrségadás kötelezettségéről. 7. A 3-ik nehézség megoldásához idézni kell az Alvinczi-féle határozmányok 15. §-át s a pragmatica sanctiot. Siskovicz is magáévá teszi Simon elméletét, hogy »a Pragmatica Sanctio stylusa szerént sub nomine *patriae* ő felségének minden örökös országai értetnek«.[2])

Ilyen előmunkálatok után a bizottság jún. 13-án tartott 4-ik ülésén megállapította rövid összefoglalásban azt a 14 pontot, melylyel a székelyek katonáskodási és adózási kötelezettségét a multban megvilágítani kívánja. Gr. Lázár János munkája volt ez is, (de meglátszik rajta Simon pótlásainak és javításainak hatása), melyet a bizottság magáévá tett és az udvarhoz felterjeszteni határozott. Ezek a következők:

1. A székelyek a fejedelem parancsára mindig tartoztak katonáskodni, mi czélból lajstromba is írattak.[3])

---

[1]) Mária Terézia gr. Daunnak 1763 jul. 4. az Okírattárban.

[2]) Siskovicz eredeti, sajátkezűleg aláírt »pro memoria«-ja Halmágyi protocollumában (a 35—36. lev.).

[3]) Hívatkozással az Appr. Const. 3. r. 76. f. 8., 12. és 20. tcz.

2. Ennek daczára adót is fizettek, midőn a szükség kívánta, néha többet, néha kevesebbet, mint az 1658 óta hozott törvényekből kitetszik.

3. Egyetlen törvény van (az 1562. jun. 20-iki), melyben ki van mondva, hogy a haza határain belűl egy hónapig tartoznak saját költségükön hadakozni, de mivel az Approbata (5. r. 63.) zsoldot rendel nekik a haza határain kivűl és a Lipót-diploma 1691-ben adómentességet a honvédelem kötelezettsége mellett adott nekik: következik, hogy ők magokat akkor, midőn a házában szolgálnak, tartoznak ellátni (élelmezni) és hogy akkor, midőn tényleges szolgálatban vannak, adót fizetni nem tartoznak. Szolgálni tartoztak békében is várak és határok őrzésével (az Appr. 3. r. 76. f. 21. cz. szerint). Tisztjeikről is ez áll s ezért voltak adómentesek jobbágyaik.

4. A haza határain túl is tartoztak hadakozni, szükség esetén, a fejedelem parancsára. Példák erre Szapolyai János, Bocskai, Bethlen, a két Rákóczi György és Apafi táborozásai a hazán kívűl. Lipót oklevele szavai, hogy »quod pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permaneant«, nem azt jelenti, hogy a hazán kivűl nem vihetők, hanem azt, hogy ott már nem tartoznak saját költségükön harczolni. Az 1693-iki Alvinczi-resolutio is (a 15. p.) azt mondja, hogy »ő felsége beleegyezik, hogy a székelyek Erdély határán kivűl ne vitessenek, hacsak a hazának védelme nem követeli«. A határőrség szervezése azonban annál könnyebben sikerűlne, ha kivitelök csak török háború esetére s Magyarország határaira szorítkoznék. Különben a kölcsönös védelem viszonossága a többi országokkal követeli, hogy a székelyek is tartoznak szükség esetén a birodalom többi országait védelmezni.

5. A fejedelem ítéletétől függ, hogy ha az egész nemzetet nem akarná felfegyverezni, csak két vagy három széket állítson hadi lábra, mint ahogy néha ötödrészét, 1597-ben huszadrészét állították ki a katonakötelezetteknek, 1606-ban 2000 lovast és gyalogot. Nincs törvény, a mely valakit születésénél vagy kiváltságánál fogva mentesítene.

6. Jó hadi készűlettel (saját fegyvereikkel) kellett hadra

kelniök (Appr. 3. r. 76 f. 8. cz.), de a saját fegyver most már nem felel meg.

7. Minden székben külön lovasság és gyalogság volt, székenként külön ezredek és zászlóaljak, külön kapitányok alatt s öltözetben is különbözők. Az 1656. tcz. veres gyalogokról emlékezik, a mely név máig is megvan még. Kívánatos, hogy megkülönböztetett ruhájok legyen, de kevésbe kerülő s az a népies öltözethez minél inkább alkalmazkodjék.

8. A seregszemlére (lustrum) a hányszor, a mikor és hová a fejedelem parancsolta, megjelenni tartoztak. (Appr. Const. 3. r. 20 f. 1. tcz.)

9. Háború idején mindnyájan, békében azok, kiket a fejedelem rendelt, katonáskodni tartoztak. A várak őrségeit két évenként felváltották másokkal (az 1688. máj. 10. tcz. szerint), úgy a hazán kivűl küldötteket is.

10. A tisztek, mint generalisok,[1]) főkapitányok és főkirálybírák [2]) közűlök tétettek. Az 1666. 3. tcz. szerint kapitányokat a fejedelem a többi nemzetek közűl is kinevezhetett. A főkapitányok ezredparancsnokok voltak. Az alsóbb tisztségekre, mint az alezredesek, őrnagyok (főstrázsamesterek), századosok, nem vonatkoztatható a törvény. (Pedig magától értetődik, hogy ezek sem lehettek idegenek!) Ezeket az első szervezés alkalmával székelyekből kiállítani úgy sem lehet, mert a hadászatban járatos tisztek kívántatnak.

11. A zsoldosok esküvel voltak zászlaikhoz kötelezve.[3]) Ezt kívánja a hűség a fejedelem iránt, ezt a gyakorlat s a népjog.

12. A székely katonák személyes és fegyelmi ügyekben csupán katonai szabályok alá tartozhatnak, úgy kívánja a jó rendtartás s a katonai intézmény szelleme.[4]) Anyagi pereikben azonban a szék tisztei ítéltek.[5])

---

[1]) Hívatkozással az Appr. Const. 2. r. a fejedelmi conditókra.

[2]) Appr. 3. r. 76. f. 1. tcz.

[3]) Bethlen Gábor 1616 katonai rendtartása és az 1623. évi törvények szerint.

[4]) Hivatkozással az Appr. 3. r. 19. f. 13. cz.-re, mely szerint sérelmi és hatalmaskodási pereket katonai bíróság elé is felebbezhettek.

[5]) Az Appr. 3. r. 76. f. 13. cz. és 16. cz. 4. pontja szerint.

13. Volt nemzeti főgeneralisok is, bár nem mindig s nem is igen szükséges, ha csak azért nem, hogy az legyen a főhadbíró, kihez a személyes ügyek felebbeztessenek. Dologi (vagyoni) ügyekben (gyakran személyiekben is) a szék viczetiszteitől a főtisztekhez, u. m. a kapitányokhoz vagy főkirálybírákhoz történt a felebbezés és innen a királyi táblához.

14. A lófőkre nem lehet sérelmes, ha ők (kik régi jogon lovasok voltak) gyalog szolgálnak, mert régebben is megtörtént, ha elszegényedtek.[1]) Rendes hadseregben lovasság és gyalogság egyenlő rangú s a lófők kiváltsága otthon a gyalog szolgálat által nem vész el.[2])

A bizottság eme pontok megállapítása után a jun. 13-iki ülésen elhatározta, hogy két különböző tervet dolgoz ki a határőrség felállítására. Az egyik szerint tekintettel a székely törvényekre és kiváltságokra és a királynétól engedélyezendő előnyökre, a régi *kötelezettség* alapján volna szervezendő a határőrség. A másik tervezet szerint *önkéntes* és szabad akaratú összeírás alapján lehetne szervezni. Mindkettőt felterjeszteni határozzák, hogy ő felsége válaszszon, melyiket akarja.

A jun. 14-én tartott bizottsági ülésen felolvasták és megállapították azokat a módokat és föltételeket, melyek mellett az első tervezet szerint (t. i. a kötelezettség alapján) a határőrséget szervezni ajánlják.

E tervezet a következő:

Előrebocsátják, hogy bár a kimutatott, törvényeken alapúló katonáskodás minden szabad székelyre kötelező, de mert ez főkép a szegényebbekre nagyon terhes lenne, jónak látná a bizottság (azért is, hogy állandósága inkább biztosíttatnék), ha ő felsége a következő kedvezményeket nyujtaná nekik:

1. Bár a székely katonaság a törvények szerint a fejedelemség határán belől [3]) saját költségén tartozik szolgálni, ezt

---

[1]) Hívatkozással az 1670. decz. 1. 24. tcz.-re.

[2]) Summaria deductio obligationis Siculorum, juxta quam ab olim militare tenebantur, contribuantque. (Halmágyi protocolluma 49—52. lev.) D. jelzéssel.

[3]) Itt tehát a *patria* szót már csak a fejedelemségre értik, még nem is Magyarországra, annál kevésbé az osztrák tartományokra is, mint fennebb okoskodtak, hamisan, Simon ügyvéd nyomán.

a kötelezettséget csak a szék területére korlátozzák, a mit átlépve, zsoldot kapjanak, mint a rendes katonák, béke idején is.

2. Bár fegyverrel is tartoznának magokat ellátni: ő felsége adjon nekik fegyvert és lőszert, meg szíjszerszámot, javíttassa a szolgálatban elromlottakat, miket jókarban tartani kötelesek.

3. Minden falusi és széki közmunkáktól (kivéve a katonai fuvarozást) mentesek legyenek.

4. A míg egy családban, a mely osztatlanúl egy katonai telken lakik, legalább egy katona van, addig az minden katonai kiváltságot élvezzen.

5. Székely katona a rendes adó harmadánál többet ne fizessen.

6. Az altisztek (dobosok, trombitások és őrvezetők is beleértve) vagy minden adó alól mentesíttessenek, vagy állandóan zsoldot húzzanak.

7. Hogy az egyenruha minél olcsóbb legyen, tartsák meg a viselni szokott fehér harisnyát (t. i. nadrágot), a zekét, fehér mellényt (seu leibli), csákót, a zeke szegélye meghatározott színű legyen.

8. Jóllehet a fejedelemtől függ, mert törvény nem határozza meg, hogy háború esetén az egész haderő vagy csak egy része tartozik-e a fejedelemségen kivűl hadakozni, mégis ő felsége intézkedjék úgy, hogy csak annyi vitessék ki külföldre, a mennyi 2 év múlva fölváltható.

9. Háború esetén ne csak a hadban lévő katona, de otthon maradt háza népe is adómentes legyen.

10. A háborúban elesett özvegye élethossziglan adómentességet élvezzen.

11. Bár eleinte az elkerülhetlen szükség úgy kívánja, hony a szervezéskor hadban jártas idegen tisztek alkalmaztassanak: jövőre nézve főtekintettel legyen ő felsége arra, hogy székely honfiak legyenek a tisztek.

12. Ha táborba kell szállniok, békében vagy háborúban, sátorokról és táborszerekről a kincstár gondoskodjék.

13. A katonai szolgálaton kivűl a fő- és altisztek minden zsarolásaitól mentesek legyenek.

14. Az elhalt katona ingó és ingatlan javai soha el ne koboztassanak, hanem a törvényes örökösöké legyen.[1])

A bizottság junius 16-iki ülésén azokat az érveket és eljárási módot állapítja meg, melyek szerint a székelyeket a katonaság felvállalására rábeszélni, vagy szükség esetén kényszeríteni gondolja és javasolja. Ennek a tervezetét szintén az elnök gróf Lázár János dolgozta ki s az ő munkálata szolgált alapúl a bizottság tárgyalásához és megállapításához. Ebben a bizottság mindenekelőtt arra nézve kéri a királyné határozatát, hogy az egész Székelyföldön lévő egytelkes (egyházhelyes) nemesek, lófők és darabontok soroztassanak-é be katonának, vagy csak a csík-gyergyó-kászoniak és háromszékiek? E végből mellékelik az 1762-iki táblázatos kimutatásokat az öt székely székben lévő családfőkről és özvegyekről s azok adóiról.[2])

A bizottság csak a két határszéli széket, Csíkot és Háromszéket ajánlotta felfegyverezésre; azért mert a többi szék nem határszéli s így határőri szolgálatot csak székük határán kivűl teljesíthetnének, a miért zsolddal volnának ellátandók s mert az adóelengedés az egész Székelyföldre nézve érzékeny veszteség volna a kincstárra. Hogy azonban ez a három szék ne panaszkodhasson, hogy ők kizárattak a katonai kiváltságokból: a bizottság véleménye szerint ő felségének el kellene rendelnie, hogy ezek is készen álljanak a katonaságra, mihelyt ő felsége elrendeli.

Két ezredet lehetne a két székből szervezni, 8—8 gyalog és 2—2 lovas századba osztva. Mind a két székből 3—300-at ki kellene választani lovasnak s a többi maradna gyalognak. Erről tervet készítettek és mellékeltek. Nagy sulyt fektetnek az adómentességre, a mit a székelyek fennen követelnek, a minek legalább (s ezt elegendőnek tartják) kétharmada békeidőben is elengedendő (háborúban az egész.) Erről is tervet készítettek, hogy mennyi adóelengedés történnék.

---

[1]) Ezek a pontok megvannak »Planum prius« cz. a. Halmágyi jegyzőkönyvében az 53—54. lev. E. jelzéssel.

[2]) E kimutatásokból 20505 család jő ki. (Ld. Teleki Domokos: A székely határőrség története 63. l.). A táblázatok Halmágyi jegyzőkönyvében a 61—63. lev. ·///. jelzéssel.

Kérdi továbbá a bizottság, hogy mivel csak két út és mód van a szervezésre, t. i. az önkéntesség, vagy a kényszerítés módja, ha az első nem sikerül, miként és kik által alkalmazzák a másodikat?

Tervük és ajánlatuk az eljárásra nézve az, hogy megkapván a királyné elhatározásáról szóló rendeletet, kiszállanak a székekbe s összehíván a falusi bírákat, esküdteket és elöljárókat (öregeket), előadják, hogy ő felsége kegyelmesen elhatározta, hogy a régi hírneves székely vitézséget (melyet a magyar királyok és erdélyi fejedelmek elismertek) régi virágzására juttatni kívánja. Előszámlálják aztán az előnyöket, melyek a katonaság elvállalásából reájok háramlanak s felszólítják őket a katonáskodásra. Ha megtagadják az engedelmességet és kiváltságaikra hívatkoznának, akkor sem ajánlják az erőszakot, hanem azt, hogy a királyi jogügyek igazgatója (director regio fiscalis) idézze őket törvény elé (az e végből összehívandó országgyűlésen) s ott ítéltessenek el szabadságuk elvesztésére s szolgaságra vettetvén és kincstári jobbágyokká tétetvén, a fejedelem föltétlen hatalma alá kerülve, bármit lehet aztán felőlük határozni.

Végűl a bizottság felette szükségesnek tartja, hogy a királyné saját aláírásával és pecsétjével ellátva nyilt rendeletet küldene a biztosok kezéhez mintegy megbízó levél gyanánt, hogy minden ígéretüknek és biztosításuknak teljes hitelt adjanak. Erre azért van szükség (mondják a biztosok), mert máig is csak azt hajtogatják a székelyek, hogy ők a királynénak semmiféle rendeletét nem látták a katonáskodás felől és mindazt, a mi történt, a mások művének tekintik.[1]

A bizottság junius 20-iki ülésén állapította meg azt a második tervet, mely szerint *önkéntes* összeírás alapján javasolta a székely határőrséget.

Kötelezettségük ez volna:

1. Minden katona hűségesküt tenne a katonai törvények megtartására.

[1] »Modalitas motivaque persvadendi ac cogendi Siculos ad statum militarem, juxta prius planum amplectendum« hátírattal, »Opus exc. c. Lazár« oldaljegyzéssel, F. jelzéssel. (Halmágyi jegyzőkönyvében 55—60. lev.)

2. Béke idején a tartományban, háborúban a hazában vagy azon kivűl tartoznának katonai szolgálatot tenni és gyakorlatokat tartani.

3. Ruhájuk az előbbi terv szerint egyenruhává alakíttatnék át.

4. Székükben élelmezésükről magok gondoskodnának.

Kedvezményűl ezeket nyernék a felségtől:

1. Békében adójuk fele elengedtetnék, a közmunkáktól (kivéve a saját katonai szükségleteiket) mentesek lennének.

2. Fegyvert, hadiszert kapnának s első ízben más felszerelést (szíjjat, táskát) is.

3. Sátrakat békében és háborúban a kincstár adna.

4. Tisztek és altisztek állandóan zsoldot húznának.

5. Tényleges szolgálatban a határőr kapna (a szék területén is) napjára a gyalog 4, a lovas 8 krajczárt, kivéve az ezred szolgálatot, minő a zászlóőrség, a rabok őrzése s más efféle.

6. A széken kivűl békében katonai szolgálatot teljesítve kenyeret és zsoldot kapnak, mint a rendes katonák.

7. Háború idején bárhol szolgálnak, a rendes katonai zsoldot kapják.

8. Háborúban a külföldön szolgálók két év múlva fölváltatnak.

9. Háború idején mind az otthon, mind a hazán kivűl szolgálók adómentesek.

10. A háborúban elesettek özvegyei adómentesek lesznek.

11. A katonák házanépe katonai kiváltságokat élvez.

12. Az első évben minden katona adómentes.

13. Dologi pereikben a szék bírósága alá tartoznak.

14. Egyebekben katonai bíróság alá.

15. Katonai szolgálaton kivűl, tiszteik minden ingyen szolgáltatása alól védve lesznek.

16. Hátrahagyott javaik örököseikre szállnak.

17. Igazságot a katonai bíróságok ingyen szolgáltatnak s pénzbüntetésre nem ítélhetnek.

18. A közös birtokon természetbeli munkára vagy más szolgálmányra nem kötelezhetők.

19. Ha az adózási rendszer változnék is, féladónál többel nem terhelhetők.

20. A községek javadalmaiból, mint eddig, ezután is részesűlnek.

21. Ha ő felsége szolgálatukat az önként vállalkozóknak most vagy később nem venné igénybe, más ezredekbe osztatnak be.

22. A lovas katonáknak szolgálati lova nem számíttatik be az adóalapba.

23. Földbirtok a tisztekenek magán vagy községi birtokból nem hasíttatik ki, de lovaik a közlegelőt használhatják.

24. A templomokat használhatják, de mindenki tartozik papjának a szokásos stólát, kepét és egyéb járandóságot megadni s lelkiekben egyházi törvényszék alá tartoznak.

Végűl megjegyzik, hogy ha ő felsége az adó kétharmadát engedné el az önkéntesen vállalkozó katonáknak, sokkal könnyebben menne a dolog.[1])

A bizottság jun. 20-iki ülésén azt is elhatározta, hogy a kidolgozott két terv (t. i. a kötelező és önkéntes szervezés) közűl az utóbbit ajánlja első sorban a felségnek, a következő okokból, mert:

1. A katonatisztek jelentéséből az tűnik ki, hogy a fegyvert megtartott székelyek kijelentették volna (?), hogy szívesebben maradnak katonasorban, mintsem visszatérjenek a polgári hatóság alá.

2. A nem kényszer által besorozott katonáktól több készséget és buzgalmat lehet várni a szolgálatban.

3. Egy évi adó elengedésével könnyebben hajlanának önkéntesen a katonaságra.

4. Ez utóbbi terv szerint elesnének a székely kiváltságok tekintetében felsorolt kétségek és nehézségek s azok helyébe a felség által megerősítendő pontok jönnének.[2])

Elhatározták végűl, hogy a következő ülésre kidolgoz-

---

[1]) Planum posterius de spontanea militia Siculica cz. hátírattal, G. betű alatt. Halmágyi jegyzőkönyvében 67—69. lev.

[2]) A bizottság jun. 20-iki jegyzőkönyvében az Okírattárban.

zák a megvitatott módozatokat, melyek szerint e tervet végrehajtanák.

A bizottság jun. 21-iki ülésén állapították meg az eljárási módokat. Szükségesnek tartották, hogy

1. A királyné necsak megbízó levelet adjon nekik, hanem az utóbbi tervezetben foglalt pontokat (a mennyiben azokat helyeselné, esetleg módosítva) aláírásával és királyi pecsétjével ellátva küldené vissza, hogy azáltal minden kétség eloszoljon a székelyek lelkéből.

2. Küldjön ő felsége rendeletet a főkormányszéknek, hogy a bizottságot munkájában támogassa, a szék tiszteinek és a népnek hagyja meg, hogy a bizottságnak teljes hitelt adjon s munkálatában, mint a melylyel a királyné akaratát hajtja végre, segítse és hogy a szék tisztei a bizottság oldala mellett működjenek.

Igy felszerelve és támogatva a bizottság kiszállana a székekbe s a nép előtt előadná, hogy ő felsége törvény szerint föltétlenűl is követelhetné, de inkább óhajtja önkéntesen és bizonyos föltételek mellett katonai szolgálatukat. Előadván aztán a föltételeket (melyek az utóbbi tervezetben foglaltatnak) és a katonai szabályokat: azokat, a kik vállalkoznának a katonaságra, tüstént felesketné. Ha pedig az óhajtott sikert rosszindulatú lebeszélés, vagy alattomos izgatás akadályozná: az ilyen merényleteket, mint a legmagasabb akaratra, a királyi szolgálatra és a közjóra ártalmas tényeket, a törvényes büntetésekkel, vagy a felség által kiadandó és kihirdetendő rendelet értelmében szigorúan megtorolná.

Hogyha a bizottság várakozása ellenére czélt nem érhetne az önkéntességre alapított tervezet által: akkor az első tervezetre való áttérést ajánlja, a mely szerint aztán, ha kell, kényszer által is eleget tehet a legmagasabb akaratnak.[1])

Mindezeket megállapítván, a bizottság (jun. 21-én) elhatározta, hogy az eddigi jegyzőkönyveket s a mellékletűl szolgáló munkálatokat még egyszer körözteti a bizottság tagjai között, hogy esetleges észrevételeiket megtegyék. A végső

---

[1]) De modalitate juxta planum posterius voluntariam e Siculis militiam erigendi cz. a. H. jelzéssel. Halmágyi jkvében a 71—72. lev.

simítást a jun. 23-iki ülésen elvégezvén, a királynéhoz felterjesztését határozták el, hogy addig is, míg a bizottság az oláhokra vonatkozó tervét elkészíti, az udvar a székelyekre nézve határozhasson. Még u. e. gyűlésen megállapították a királynéhoz intézendő felterjesztés szövegét is.[1])

A terjedelmes munkálatok letisztázása azonban annyi időt vett igénybe, hogy a felterjesztés csak junius 29-én kelhetett.

Ebben a bizottság előadja, hogy eddigi munkálatai jegyzőkönyvét és annak mellékleteit felterjesztve, két tervezetet mutat be a királynénak, mely szerint a határőrséget a székelyek közt felállítani gondolja. Az utóbbi tervet (az önkéntes toborzást) ajánlja inkább. Kérnek felhatalmazást, hogy a székelyek esetleges kérelmeit, melyek sem a szervezet rendszerét, sem az adózás alapját nem érintik, teljesíthessék.

Minthogy az oláhok helyzete teljesen különböző, addig is, míg arról tervezetet dolgoznának ki, felterjesztik a székely határőrség terveit, hogy arra nézve határozatot kaphassanak.[2])

A bizottság ezzel bevégezte munkálkodása elvi részét s addig, míg az udvar a határőrség miként való szervezéséről nem határozott, további teendője egyelőre nem volt a székelyek dolgában s áttérhetett az oláhok tanúlmányozására és azokról való javaslat készítéséhez.

Az előadottakból kitűnik, hogy a bizottság székely határőrségi tervezete mily nagy munkával, körűltekintő óvatos gondossággal készűlt. Abban nincs jogunk kételkedni, hogy jóhiszeműség és az igazság kutatása vezette a bizottság tagjai munkálkodását; de az nyilván kitűnik a tárgyalás és munkálat menetéből, hogy az alkotmányos jogokra és formákra a biztosok sem nagy sulyt fektettek, a törvényes akadályokon könnyen túltették magokat s azokat megkerűlni javasolták s így inkább udvari, dynasticus érdekek szolgálata, mint a székely nép érdekeinek és szabadságának védelme lebegett szemök előtt.

---

[1]) A jun. 21., 23. jkv. a. Okírattárban.

[2]) A bizottság fölterjesztése a királynénak 1763 jún. 29. az Okírattárban.

VI.

A királyné rendeletei a székely határőrségről s azok kihirdetése Csíkszéken.

Mária Terézia a bizottság tervezeteit véleményadás végett közölvén Buccowval, a főhaditanácscsal és az erdélyi kanczelláriával, ezeknek véleménye meghallgatása után határozott a bizottság javaslatai és pedig első tervezete (a kötelező katonáskodás) értelmében, de nagyrészt a második tervezetben javasolt kedvezmények megadásával.

A királyné rendeletei erről 1763 okt. 8-án keltek és pedig öt királyi leírat: egy a bizottsághoz, kettő a kormányszékhez, egy nyílt rendelet a három érdekelt székely székhez, s ezeken kivűl egy (németűl írt) részletes útasítás a biztosokhoz, a mely eljárásukat megszabja.

A bizottsághoz intézett leírat tudatja velök, hogy a királyné jelentésükre elhatározta, hogy a br. Buccow második terve szerint szervezett határőrkatonaságból, mely a fegyvert megtartotta, kiegészítve másokkal, 2 lovas és 4 gyalog ezred alakíttassék. És pedig egy dragonyos ezred az oláhok s egy huszárezred a székelyek közűl állítandó, melyek mindenike 8—8 századból és 1500—1500 emberből álljon. A 4 gyalog ezredből kettő a székelyek, kettő az oláhok közűl alkottassék s mindenikben 3—3 zászlóalj és összesen 3000—3000 ember legyen. Igy az összes gyalogság 12.000, a lovasság 3000 emberből állván, az egész erdélyi határőrség 15.000 főnyi legyen.

Meghagyja a királyné, hogy a szervezésnél a mellékelt útasítás szerint járjanak el. Ha valami nehézség lenne, tüstént jelentsék, hegy elhárítható legyen. Bizalmát fejezi ki az iránt,

hogy mivel az ő tervök szerint kívánja végrehajtatni, szívökön fogják hordani s nem engedik magokat kicsinyes kérdések, gáncsoskodás, vagy keresett ürügyek által megzavartatni s így nem fogják az időt vesztegetni az udvarhoz intézendő fölösleges felterjesztésekkel, hanem minden igyekezettel azon lesznek, hogy a rájok bízott ügy minélelőbb végrehajtassék. A leírat végén megdícséri a királyné a bizottság eddigi buzgalmát és arra buzdítja őket továbbra is.[1])

A királynénak az erdélyi főkormányszékhez ugyanakkor (t. i. 1763. okt. 8-án) intézett leírata előadja, hogy mi végből határozta el »a nationalis, vagyis szélybéli militia« felállítását, t. i. a határszéli szorosok, havasi ösvények, álútak őrzésére, a pestis behurczolásának meggátlására, a közbéke oltalmára, a csempészet megakadályozása végett és háború esetén minden országa és birodalma oltalmára. Erre Erdélyben legalkalmasabbnak találta a székely nemzetet, a mely »a régi időkben viselt hadakozásokból nem kicsiny dicsőséget nyert magának«, s a mely a hazai törvények alapján »különös rendtartására nézve legalkalmatosabbnak találtatott« arra. Biztosokat nevezett ki azért, hogy Csík-, Háromszék- és Bardóczszéken a katonaságot szervezzék. Úgy értesült, hogy többen katonaságra állottak ott, a hitet is letették, de aztán a fegyvert letették. Az ilyenek példás büntetést érdemelnének, de veleszületett kegyelmességénél fogva megkegyelmez nekik, ha a királyi rendelet kihirdetésétől számítva egy hó lefolyása, vagy a biztosok által meghosszabbítható határidő alatt kötelességök mellé visszatérnek, s a megigért kedvezmények fejében kötelességüket pontosan teljesíteni fogják, máskülönben kemény büntetés alá esnek. Azoknak, kik a fegyvert megtartották, jutalmúl a jelen évi adót teljesen elengedi. Meghagyja, hogy ennek végrehajtásában magok is segédkezzenek és mindenkit megintsenek az engedelmességre.[2])

Mária Terézia ugyanakkor egy külön leíratban azt hagyta meg a főkormányszéknek, hogy midőn a bizottság kiszáll a

---

[1]) A leírat kivonata 1763 okt. 8. az Okírattárban, a bizottság nov. 1. jkvében s Halmágyi jkve 153. lev.

[2]) A királyi leírat az Okírattárban.

székekbe, a tisztviselőket rendeljék melléjök segédkezésre és rendeleteik végrehajtására. Tudatja azt is, hogy felhatalmazást adott a biztosoknak, hogy az izgatókat a törvény formaságai mellőzésével tüstént perbe fogják és szigorúan megbüntessék.[1])

A királyné negyedik rendelete az a patens volt, melyet a székekben való kihirdetés végett küldött meg a főkormányszéknek, hogy a biztosoknak kézbesítsék és hiteles másolatokban az illető székeknek kiadják.

Ebben is mindenekelőtt a czélt jelzi, a mi végből a határőrség felállítása történik. Azután hangsulyozza, »hogy a székelyek eleitől fogva hadi szolgálatra voltak kötelezve« s ebben gyakran kitűntették magukat. Ezt akarja feleleveníteni s korszerű hadi szervezetbe illeszteni a köztük felállítandó két gyalog és egy lovas ezredet. Egyelőre a határszéli Csík, Háromszék és Bardócz lakosait kívánja besorozni, fentartván magának szükség esetén a többi székely székek szolgálatának igénybe vételét is. Előadja aztán a nyerendő kedvezményeket, melyek némi változtatással a bizottság fennebb ismertetett pontjait tartalmazzák.

A székely katonának béke idején is zsoldot rendel a határőri szolgálatban: a gyalognak napi 4, a lovasnak 8 krajczárt, a miből magokat és lovukat élelmezni tartoznak. Háború esetén annyi hópénzt, kenyér- és lóportiót fognak kapni, mint a rendes hadsereg katonái.

Kardot, puskát és lőszert s első felszereléskor szíjszerszámokat is kapnak.

A szolgálatban elpusztult ló árát a kincstár kárpótolja.

Béke idején az adónak harmadrészét, háború idején az egészet elengedi, házanépüknek is. A háborúban elesettek özvegyei is adómentesek maradnak.

Egyelőre kénytelen idegen gyakorlott tiszteket alkalmazni, később közűlök nevezi ki az érdemeseket.

A szervezés megkezdésekor megállapított egyenruhát költségesnek találván, saját szokott öltözetüket (fehér harisnya, zeke) s a csákót rendeli uniformisúl, fehér mellénynyel és a zeke

---

[1]) A királyné második leirata a főkormányszékhez az Okírattárban.

újján az ezred színét jelző szegélylyel. A kiknek már van régebbi egyenruhájok, megengedi, hogy viseljék el előbb azt, míg ilyet készíttetnének.

Külön földeket a tisztek nem kapnak, de a közlegelőkön szabad legeltetést lovaiknak és tűzifát a közerdőkből.

A lovasoknak szolgálati lova adó alól mentes lesz. Vallás tekintetében kiki saját egyházi hatósága alatt marad. A magvaszakadt székely katona vagyonát törvényes örökösei kapják stb. stb. Befejezésűl reményét fejezi ki a királyné, hogy ennyi kedvezmény mellett örömmel fogják a katonaságot fölvenni és búzgón, hűségesen fognak szolgálni.[1])

A királyné eme rendeletei kiadása után Buccow generalist is visszaküldötte Erdélybe, megbízván őt a főhadparancsnokságon kivűl a gubernium elnökségének további vezetésével is.

Váratlanúl és kellemetlenűl hatott ez a hír Erdélyben, mert kevéssel azelőtt »nagy híre futamodék, hogy többé le nem jönne«. Úgy hallották, hogy az államtanácsban már elhatározták, hogy Buccow helyett gr. Hadik Andrást (a hétéves háborúban nagy hírnévre jutott népszerű altábornagyot) küldik le Erdélybe.[2])

A királyné azonban szigorú utasítással kötötte meg Buccow kezét, hogy a bizottságot háborítatlanúl hagyja működni és minden hatalmaskodástól (túlkapástól) magát kötelességszerűleg megtartóztassa. Ha más véleményen lenne, mint a bizottság, írja meg a haditanácsnak s az majd a királyné elé terjeszti. Minden egyéb dolgot pedig a gubernium útján igazgasson; ha véleménye eltér a főkormányszékétől, mellékelje a gubernium jelentéséhez.[3])

Ilyen megnyesett szárnyakkal kerűlt vissza Buccow Erdélybe.

---

[1]) Egykorú fordításban az Okírattárban.

[2]) Halmágyi naplójában azt írja (101. l.), hogy »már determináltatott in consilio status és helyében Hadik resolváltatott is, de felérkezvén gr. Nemes Ádám (kir. táblai elnök) ennek testimoniuma annyira ponderált az egész ország fontos repraesentatioi ellen, hogy az elébbeni determinatio megváltozván, viszont ide küldetett«.

[3]) A királyné rendelete Buccowhoz 1763 okt. 14. az Okírattárban.

Bajtay püspök, a gubernium ideiglenes elnöke, a ki még szept. 30-án a Buccow bukásán örvendez és nem tartja őt sem elég okosnak, sem elég tapintatosnak a kormányzásra: [1]) okt. 24-én olyan tiszteletadással fogadja, a mit eddig püspök még nem tett meg (írja ő maga és ez a tette, ellentétben előbbi szavaival, nagyon jellemző reá is!), hogy személyesen eléje ment s úgy kísérte be a városba. [2])

Buccow újra átvette tehát a gubernium vezetését, de meglátszott magaviseletén, hogy nem a régi hatalmasság többé: szerényen és simán bánt a kormányzással, úgy hogy elődjének a püspöknek véleménye szerint (ha ugyan lehet adni valamit az ilyen hirtelen fordúló, napraforgó jellemek ítéletére) nem volt lehetetlen, hogy még népszerűvé és tiszteltté ne váljék az országban.

Gr. Lázár János a bizottság elnöke nem így gondolkozott: »őt (ki Buccowval elentétbe kerűlt, bár most karöltve kellett haladniok) többé persvadeálni nem lehetett, hogy guberniumba menjen«. Megtehette, mert a királyné a bizottságnak szabad kezet adott s eljárásukban függetlenné tette őket mind Buccowtól s mind a guberniumtól. [3])

A bizottság nov. 1-én kezdette meg működésének második szakaszát, a midőn is felolvasták a királyné október 8-án kelt s a guberniumtól áttett (fennebb ismertetett) átíratait és nyílt rendeletét. Azt határozták, hogy megkeresik a guberniumot, hogy mivel a királyné leíratában némely előzetes rendeletek és kihirdetések felől intézkedett, a gubernium azokról szóló kiadványait tudomás és miheztartás végett másolatban küldje meg a bizottságnak. Továbbá, mivel a királyné azt rendelte, hogy a bizottság a felmerűlő nehézségeket

---

[1]) Br. Neny a királyné kabinettitkárjának írja 1763 szept. 30-án, hogy nem csodálkozik, hogy Buccow actiái oly nagyot estek, még jobban esnének, ha ő felsége látná azt a zűrzavart, melyben Erdélyt hagyta . . . »il na pas assez de prudence, ni assez de moderation pour être à la tête des affaires« (Ld. Halmágyi naplója 100. l. a jegyzetben).

[2]) Bajtay maga írja br. Nenynek 26 nappal az előbbi becsmérlő szavak után. (Halmágyi naplója 103. l.)

[3]) Halmágyi naplója 101. l.

késedelem nélkűl jelentse és mivel az útasításban a hadi biztosság közbenjárásával kiadandó katonai szabályokról van szó: ennek tűzetesebb megbeszélésére meghívják a másnapi ülésre Zauner főhadbiztost.[1]) A bizottság nov. 2-án tartott ülésén folytatták és bevégezték a kir. biztosoknak adott útasítás felolvasását.

Az utasítás (mely ugyancsak 1763 okt. 8-án kelt) 41 pontban foglalva adja elő, hogy miként járjon el a bizottság a szervezés végrehajtásában.

Megbízatásuk e szerint nemcsak a katonai szervezésre terjed ki, hanem arra is, hogy megvizsgálják az eddigi nyugtalanság okait és e végből fölhatalmazást nyertek (a gubernium által kihirdetendő külön kir. rendelet alapján) a bűnösöket a legszigorúbban megbüntetni, a törvények formaságainak mellőzésével.

Minthogy a székelyek az előbbi kísérletnél a felség akaratának nyilvánítását írásban kívánták látni: tehát az erdélyi kanczellária leíratot intézett a guberniumhoz a királyné aláírásával s azon kivűl a királyné nyilt rendeletet (patentales) intéz a székekhez kötelezettségükről és nyerendő előnyeikről. Ezeket a guberniumnak ki kell hirdetnie a székekben, a hová a bizottság, méltóságának megfelelően, katonai kísérettel, tüstént szálljon ki.

A bizottság első feladata lesz a kir. rendeletet átadni és inteni a székelyeket kötelezettségük teljesítésére és figyelmeztetni a vétek nagyságára, melyet eddigi vonakodásukkal elkövettek s hogy a kik ezután is nyakaskodnának, szigorúan büntettetnek.

Aztán jelentsék ki, hogy bár minden székely katonaköteles, most csak Csíkot, Háromszéket és Bardóczot szervezteti ő felsége, a többieket fentartja későbbre s addig is az ottani újonczokat két nemzeti huszár ezred, a Kálnoky- és Bethlen-regimentek pótlására kívánja alkalmazni.

Legelőbb is a fegyvert megtartott s a fegyvert letett népet kell besorozni s kiegészíteni, úgy, hogy a huszár ezredben 8 század s 1500 fő s a két gyalog ezredben 3—3 zászlóalj

---

[1]) A bizottság nov. ülése jkve az Okírattárban.

s 3000—3000 ember legyen. A mely 7500 főből azonban béke idején legfennebb hetedrésze lészen szolgálatban.

A fegyvert megtartott népnek a felség megelégedése jeléűl ez évi adója elengedtetik.

A kik egy hó, vagy ha a biztosok jónak látják, hosszabb határidő alatt a katonaságra állnak s felesküsznek, adójuk egyharmada elengedtetik.

Mielőtt ezredekbe és századokba osztanák őket, összeírás készítendő s abba ne vegyenek be olyakat, kik koruknál vagy testi hibánál fogva szolgálatra képtelenek.

Bár törvény szerint a hazán belűl ingyen kötelesek szolgálni: zsoldot kapnak, békében a gyalog 4, a lovas 8 krajczárt s ha székükön kivűl táborba (im Lustlager) vonatnak össze, gondoskodás fog történni, hogy a kenyeret $1^1/_3$ kr., a lóadagot 4 kr. fejében kapják. Háború esetén, mihelyt az ellenség előtt állanak, a megejtett szemlétől a hazaindúlásig a rendes élelmezésben fognak részesűlni.

Az altisztek, káplárok és dobosok, trombitások szintén napidíjat kapnak, a mire abból kell alapot gyüjteni az ezredeken belűl, hogy a hetedrészt egészen nem szükséges szolgáltatni s így a parancsnokló tábornok számítása szerint 500 fő zsoldja takarítható meg, a mi az altisztek ellátására fordítandó.

A 10. pont szerint a tisztek külön birtokot nem kapnak, hanem rendes fizetésükből éljenek, de megszabott számú lovuk a közlegelőket használhatják s méltányosan meghatározott tűzifát kapjanak, mire nézve tervet kell kidolgozni.

A 11. pont a fegyverekről intézkedik, a már jelzett értelemben.

Felmentetnek az általános közmunkák, elszállásolás, fuvar, robotok alól, de a katonai szolgálattal járó előfogatadás, továbbá útak, hidak fentartása és a közbirtokok bekerítése az ő kötelességök is marad.

A 13. pont a katona családok általános kiváltságolását, a 14. pont a már ismertetett egyenruhát állapítja meg.

Háború esetén a hazán kivűl is szolgálniok kell, de gondja lesz a felségnek, hogy közűlök annyian otthon ma-

radjanak, a mennyien saját biztosságuk oltalmára elegendők.

A 18—21. pontok a katonacsaládok hadjáratkor adómentességét, az özvegyen maradtak adóváltságát, a tábori szerek ingyen nyerését s az elhaltak javai törvényes örököseikre szállását biztosítják.

A székely határőrök védelmet nyernek a széktisztek esetleges hatalmaskodása, elnyomása ellen; de kötelesek ők is minden jogtalanságtól és sérelemtől óvakodni; saját tisztjeik esetleges túlkapása ellen panaszszal élhetnek.

A mi a törvénykezést és közigazgatást illeti: ez részletesebben később fog szabályoztatni, de a katonai rendszabály szigorúan megtartandó.

A székgyűlések költségeire és hasonló czélokra a határőrök sem természetben, sem pénzben nem adóznak.

A községek közjavaiban a határőrök is részesednek, mint eddig, de viszont a többi lakosok is, legyenek azok főrendűek, nemesek, vagy közrendűek.

Újonczokat más ezredekhez nem adnak.

Szolgálati lovuk az adóalapba nem számíttatik. Szolgálatban elpusztúlt lovuk árát a kincstár megfizeti.

Vallásügyök a régi állapotban marad.

Évenként egyszer, és pedig tavaszszal vagy őszszel, a mint a mezei munka engedi s az orsz. főhadparancsnok jónak látja, szemlét tartanak felettök. Hadgyakorlatokat az 1750-iki hadszabály értelmében tartanak, de külön szabályzatot is fognak számukra kidolgozni, az ország törvényeihez alkalmazva. Erre nézve a bizottság megbízatik tervkészítéssel, a hadi és tartományi biztosság bevonásával.

Bár a székely székekben már több helyen építettek tiszti lakásokat, de minthogy nem elegendő: a bizottság tegyen javaslatot, hogy lehetne a tiszteket kellő szállásokkal ellátni.

A 32—40. pontok az oláh határőrség szervezésére vonatkoznak.

Az utolsó, 41-ik pont azt tartalmazza, hogy ehez a Siskovicz altábornagyéhoz hasonló útasítás ment a két gub. tanácsoshoz és a kanczellária meghagyta a guberniumnak, hogy

a szék tisztei minden faluba kísérjék el a bizottságot és így remélhető, hogy ez az ügy ő felsége kívánsága szerint sikeresen fog végrehajtatni.[1])

A bizottságnak az útasítás pontjaira nézve a következő megjegyzéseik voltak:

Intézkedni kell, hogy miként történjék jövőben a határőrkatonák adóösszeírása és kivetése. Azt ajánlják, hogy a katonatisztek egy polgári biztossal (confrontatore provinciali) együtt végezzék és az összeírást két példányban állítsák ki, egyet a katonák, egyet az adókivető bizottság számára. Az adót a katonatisztek szedjék be s küldjék be a tartományi pénztárba.

A mi az utasítás 10-ik pontjában foglalt legeltetést és tűzifát illeti, szükségensek látszik meghatározni, hogy hány ló legeltetése és mennyi fa illeti meg a tiszteket s mi legyen az ára a fa beszállításának. Abban az esetben pedig, ha ott (a mi ezekben a székely székekben nem igen fordúl elő), hol az erdők letarolva lennének, a lakosság pénzen veszi a fát, meghatározandó, hogy a tisztek is pénzen vegyék s a lakosok a meghatározott áron beszállítani tartoznának.

Azt is meghatározandónak tartják, hogy béke idején a szolgálatban elpusztúlt ló mennyivel kárpótoltatik; 25 frtban gondolják megállapítani a kárpótlást.

A nov. 3-án tartott bizottsági ülésen megállapították a szabad legeltetést igénylő tiszti lovak számát és a tüzelőfa mennyiségét és a még szükséges szállások számát. Ez utóbbiak száma a zászlótartókon kivűl 44, ezekkel együtt 56 volt. Ezeknek építésére ajánlják, hogy az anyag összehordásában a határőrök is segédkezzenek a polgári lakosoknak; ára, ha pénzzel szereztetik és a mesteremberek bére a tartományi

[1]) Instruction für die zu völliger Zustandbringung der Siebenbürg. Granitzmiliz, qua k. k. Commissariis, mit dem wircklichen Hoff-Kriegs-Rath, und Feld-Marschall-Lieutenant Baron von Siskovits in die Secklerische Stühle, wie auch die Wallachische Districten abzugehen habende beede Gubernial-Räthe Graff Lázár und Niclas Bethlen. (Gabriel gr. v. Bethlen, Alexander Horváth aláírással s oldalt: placet m. p. megjegyzéssel; hátán: »Lectum in commissione regia Cibinii 2-da Nov. 1763« jelzéssel, Halmágyi jkvében a 155—176. lev.).

pénztárból fizettessék s a szállások fentartása költsége is abból kerűljön ki. Az építő anyag fuvarozásáért is méltányos némi fizetést adni a közpénztárból.

Elhatározták továbbá, hogy nov. 22-én mennek be Csíkba, hogy addig a királyi rendelet és útasítás ott kihirdethető legyen.[1])

Végűl mivel az új adókulcs szerint a fejadó és marhaadó felemeltetett s az a harmadrész elengedésével is felűlmúlja az előbbi egész adót; továbbá mivel a zsoldfizetés, mely előbb a mozgósítás napjától ígértetett, most a szolgálat megkezdésétől határoztatott, tartani lehet attól, hogy ezek miatt a várakozásukban csalódottak nehezebben fognak a katonaságra hajlani: kívánatosnak tartja a bizottság az adót felére szállítani le, vagy ha ez nem lehetséges, a zsoldot a mozgósítás napjától fizetni, vagy legalább is jövendőre mindkettőt kilátásba helyezni.

A bizottság utolsó ülését Szebenben nov. 5-én tartotta s ezen a királynéhoz intézett jelentés szövegét állapították meg és az úti készűletre nézve intézkedtek.[2]) A királynéhoz intézett előterjesztés azokat sorolja elő, a miket a bizottság nov. 2. és 3-iki ülésein elhatároztak és ezekre nézve kérték a királyné intézkedését.[3])

A főkormányszék nov. 4-én küldötte meg a királyné okt. 8-iki nyílt rendeletét Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek kihirdetés végett, hogy mielőtt a bizottság oda érkeznék, arról mindenki tudomást nyerjen.[4])

Útasítást is mellékeltek a kihirdetés módozatairól. E szerint össze kellett hívni az egész falu népét, a szabad rendet és az egytelkes nemeseket s meg kellett magyarázni a rendelet tartalmát s jelentést kívántak, hogy mit felelt a nép a felhívásra.[5])

---

[1]) A gubernium 1763 nov. 4-én értesíti erről br. Bornemiszát, meghagyván, hogy nov. 20-ika körül Csík-Somlyón legyen (Az Okírattárban.)

[2]) A bizottság jegyzőkönyvei az Okírattárban.

[3]) A biztosok jelentése 1763 nov. 5-éről az Okírattárban.

[4]) Rendelete 1763 nov. 4. az Okírattárban.

[5]) Az útasítás szövege (nov. 4.) az Okírattárban.

A királyi nyílt rendelet kihirdetése 1763 nov. 18—30-án és decz. 1-én ment végbe Csíkszék falvaiban. Igen érdekesek a falusi népnek feleletei, a melyekből egyhangúlag az tűnik ki, hogy a fegyvert 1762 nyarán kényszerítve vették fel, most sincs kedve és hajlandósága a népnek arra, hanem meg akarnak maradni eddigi állapotukban s adót akarnak inkább fizetni, mintsem katonáskodni.

Fel-Csík felső kerületében a kiküldött székülők nov. 29-én *Csík-Szentmihályon* kezdték meg a kihirdetést. A nép azt felelte, hogy adót fizetni hajlandók ezután is, de a katonaságot jóakaratból nem vállalják, mert erőszakkal vétették fel velök a fegyvert.

Vacsárcsin nov. 30-án a kihirdetést folytatván, a község lakosai azt válaszolták, hogy inkább adót fizetnek, mintsem katonaságot viseljenek s egyszersmind adózzanak is. Hívatkoznak Buccow m. é. kijelentésére, a ki »szabadságot adott a csíkszeredai vár előtt, hogy a kik a fegyvert elvették s nem akarják tartani jóakaratjokból, tegyék vissza oda, az honnan elvették«... »Mi pedig — folytatják — sem eczer sem másszor a fegyverhez nem nyúlván, ahoz és az ő felsége parancsolatjához tartjuk magunkat.« (Értvén alatta bizonyára azt a régebbi parancsolatot, melyben a királyné önkéntes katonaságot akart.)

Göröcsfalva közönsége ugyanazon napon azt felelte, hogy »valamint ennek előtte, úgy ezután is ő felségit adónkkal szolgáljuk«. Ők is hívatkoznak Buccow szavaira, melylyel a fegyver letevését megengedte. A kik a fegyvert felvették, külön is kijelentették, hogy erőszakosan vétették fel velük a fegyvert s azt ígérték, hogy »nemes sót« adnak (t. i. ingyen sót, mint a nemesség szokott volt kapni), soha nem adóznak és az országból ki nem vitetnek.

Csik-Rákos fegyvertelen közönsége azt válaszolta, hogy teljes lehetetlen egyszerre katonáskodni és adózni is; a székely nemzet többi részétől elszakadni nem akarnak. A kik a fegyvert felvették, kijelentették, hogy pandurokkal ijesztették és azzal fenyegették őket, hogy jószágaikat elveszik, s azzal kecsegtették, hogy a nemes emberektől nem fognak függeni, királybírájok nem lesz, nemes sót kapnak, Csíkból

ki nem vitetnek. Midőn ezeket nem teljesítették, a fegyvert letették s panaszaikat ő felsége elébe terjesztették. Ezután is ahoz kívánják tartani magokat.

Csík-Madaras közönsége is meg akart maradni a »magistratualis jurisdictio« alatt.

Karczfalván a polgári hatóság alatt megmaradt öt személy kijelentette, hogy adóznak, mint eddig, de katonák nem lesznek.

Csík-Szent-Domokos közönsége közűl azok, »a kik a fegyvert sem eczer, sem máczor fel nem vötték«, azt felelték, hogy inkább adóznak, mint katonáskodjanak. A kik pedig a fegyvert felvették, de visszaadták, csak annyit feleltek (jelen lévén a német strázsamester s »más feles limitrophusok«) »halljuk az ő felsége parancsolatját.«

Fel-Csík alsó kerűletének falvaiban nov. 29-én, 30-án és decz. 1-én hirdették ki a királyné rendeletét, mire a következő feleleteket nyerték:

Nov. 29-én *Delnén* kijelentették, hogy semmiképen nem akarnak katonák lenni, hanem, mint eddig, adófizetéssel kívánják ő felségét szolgálni.

Csík-Pálfalván ugyanúgy válaszoltak s hívatkoztak Buccow szavaira, hogy senki nem kényszeríttetik katonaságra s a fegyvert letehetik, a kik akarják.

Csomortány azt felelte, a mit a delneiek.

Csobotfalva gondolkozási időt kívánt addig, míg a bizottság megjelenik.

Nov. 30-án *Szentmiklós*, *Szépvíz*, *Borsova* lakosai kijelentették, hogy a katonaságra kedvök nincsen s a többi székelységtől elszakadni nem akarnak.

Decz. 1-én kerűlt a sor *Várdotfalvára*, a hol az otthon lévők azzal mentegetőztek, hogy katonaságra elégtelenek, főkép a külföldre, mert helységük terméketlen és erős munkát kíván, sok az adósságuk és családjukat nagy gonddal tartják.

Taploczán hirtelen nem válaszolhattak, hanem írásban küldték válaszukat Mádéfalvára. E szerint a múlt évben 500 frt büntetés, fő- és jószágvesztés alatt hívattak az összeírásra s ezért engedelmeskedtek, ígérvén, hogy a hazából ki nem vitetnek s nem adatván tudtokra, hogy ő felsége csak azokat

kívánja, a kiknek jóakaratjok volna a katonaságra. Most pedig külföldre is kivinni szándékozván őket, nem vállalhatják a katonáskodást, más helységről keresvén különben is kenyerüket.

Csicsó, *Mádéfalva* is úgy kívánt szolgálni és adózni, mint eddig.

Al-Csík Olt melléki falvaiban nov. 18-ától 30-áig hirdette ki Péterfi Mihály esküdt a királyné rendeletét.

Zsögöd, *Csík-Szent-Imre* és *Csík-Szentkirály* lakosai hallgatással fogadták. Az utóbbi faluból decz. 1-én hárman azt felelték, hogy a múlt nyáron 500 frt büntetés és jószágvesztéssel fenyegetés miatt kénytelenségből állottak mérték alá, és sok kényszergetés és kínzás miatt esküdtek fel, de azután hallván, hogy a királyné senkit nem kíván erőszakkal, a fegyvert letették és jóakaratukból többször fel sem akarják venni. Székgyűlés tartását kívánják és akkor a mit határoznak, ők is a tévők lesznek.

A *szentsimoni* bíró is azt felelte később, hogy székgyűlés határozatát kívánják. Majd írásban jelentették ki, hogy 500 frt büntetéssel tiltották meg a hazúlról távozást s fő és jószágvesztés alatt kényszeríttettek a mérték alá s a feleskűvésre hallatlan kegyetlenséggel, zsarolással, bebörtönözéssel, éjjelnappali kemény szenvedések által kényszeríttettek.

Tusnád falu nem-katona lakosai nov. 30-án azt felelték, hogy »légyen egész szék gyűlése, ott hozzá szólunk, de addig mü semmire sem kötelezzük magunkat«.

Csatószeg lakosai azt válaszolták, hogy bírájuk 1762 jul. 22-én a főkirálybíró parancsolatjából megtiltotta, hogy senki házától el ne távozzék s fejük és jószáguk vesztése terhe alatt mérték alá kellett állaniok és azután a sok kínzást és executorozást nem állhatván, kénytelenségből kellett a fegyvert felvenniök és beesküdniök; de midőn a csíkszeredai vár elé hívattak (t. i. Buccow benjártakor), a tisztek kijelentették, hogy ha inkább adózással akarják ő felségét szolgálni, mint katonasággal, a fegyvert vigyék oda, a honnan felvették és tegyék le. Ernest alezredes azt is mondta, hogy nem szorúlt ő felsége az ő katonaságukra. Ezért tették le a fegyvert. De azután sem szűnvén meg a kínzás, birságolás, vasraveretés

s fegyverre kényszergetés, folyamodtak a guberniumhoz s azt a választ nyerték, hogy a királyné kénytelenségből senkit sem kíván katonává tenni. Ezt a Kálnoky-bizottság előtt is kijelentvén, ez is helyben hagyta. Minthogy pedig a királyné mostani rendeletében is az áll, hogy a kik ezelőtt *önként* felvették a fegyvert s be is esküdtek, azok egy hónap alatt ismét vegyék fel és esküdjenek be újra: őket ez nem illeti, mert ők ezelőtt sem önként való jóakaratukból vették fel a fegyvert és önként most sem akarják felvenni. Mindazáltal ők is székgyűlést kívánnak, hogy ott egyezzenek meg a teendők felett.

Al-Csík havasalji falvaiban nov. 26-ától decz. 2-áig hirdették ki az arra rendelt nemes emberek a királyi rendeletet, a mire több-kevesebb változattal mindenütt tagadó választ adott a határőrségre eddig nem vállalkozott lakosság.

Csík-Szentlélek most semmi határozott választ nem adott, hanem a bizottság előtt kívánt nyilatkozni.

Mindszentfalva hatodnapra a kihirdetéstől írásban jelentette ki, hogy híven adóznak ezután is, »de hogy katonák legyenek — sohasem«.

Ménaság is egyhangúlag oda nyilatkozott, hogy nem akarnak katonák lenni.

Csík-Szentgyörgy székgyűlésen akart végső választ adni.

Bánkfalva 3 pontban válaszolva jelentette ki, hogy míg országgyűlés el nem határozza, nekik nincs kedvük a katonasághoz; Buccow megengedte a fegyverletételt; a kik felvették, törvénytelen erőszaknak engedtek.

Csík-Kozmás előadja, hogy mivel erőltették őket a katonaságra: executorokkal hajtották elé, idegen székekbe való strázsálással, várba való fának, gyertyának ingyen való adásával s veréssel kényszerítették a fegyverhez nyúlni.

Csekefalva hívatkozik a »császárok« és fejedelmek által hittel erősített kiváltságokra régi eleik katonáskodásáról és annak zsoldjairól, a mi mellől el nem állnak, »azok mellett készek lévén katonaságra«.

Csík-Szentmárton szintén azt adja elő, hogy fejük s jószáguk vesztése alatt kényszeríttettek a mérték alá s adómentességgel kecsegtették őket.

Ezekből a válaszokból nyilvánvaló, hogy mennyire nem kívánták a székelyek a határőrkatonaság felvállalását s hogy milyen csalódás érte volna a bizottságot, ha a királyné az ő ajánlatukat fogadta volna el, hogy az önkéntesség alapján szervezzék a határőrséget. Szerencséjökre a királyné már kiábrándult az önkéntesség reményéből s a kötelezettség alapján kívánta, a mi önkéntesen most sem sikerült volna.

Előre lehetett látni, hogy a bizottságnak nem lesz könnyű dolga s a székelyek lehetőleg igyekezni fognak a határőrkatonaság gyűlölt intézményétől megmenekedni. De a koczka immár el volt vetve, a kir. biztosok már bent voltak Csíkban, midőn ezek a válaszok keltek s többé nem volt visszatérés, hanem törni kellett a jeget, hogy a királyné »szentséges akaratja« teljesedjék.

VII.

A határőrség szervezése Gyergyószékben.

A bizottság hosszas előkészület után végre elindúlt a Székelyföldre és hozzálátott a terv és királyi rendelet végrehajtásához.

Nov. 20-án Székely-Udvarhelyt tartottak ülést, a melyen felolvasták a gubernium nov 4-én kelt, de a bizottság szétoszlása után 8-án kiadott rendeletét, melylyel a királyné parancsát a székely székekben kihirdettették, meghagyván a főtiszteknek, hogy nov. 20-ika táján otthon, székükben legyenek s a bizottságnak mindenben segédkezzenek.

Számbavették az íratokat s felolvasták és kijavították a királyné nyílt rendeletének magyar fordítását, melyet a népnek felolvasni és aláírásukkal s pecsétjükkel ellátva kiadni készültek.[1])

Br. Bornemissza Pál csíki főkirálybíró a vett rendeletre nov. 19-én indúlt Abafájáról, 21-én jelentkezett Udvarhelyen a bizottság előtt s a bizottság előtt ment be Csíkba (nov. 23.). A bizottság nov. 23-án ment át a Hargitán s estére megérkezvén Csík-Somlyóra, ott megkezdték és 24-én és 25-én is folytatták a Szebenben németűl megszerkesztett *katonai szabályzat* (regulamentum) magyarra fordítását, hogy a népnek honi nyelven kiadható legyen. Közben megkérdezték a bizottság előtt megjelent csíki főkirálybírótól és jegyzőtől, hogy kihirdették-e a királyné rendeletét? Azt a választ nyerték, hogy a szék gyűlésén, melyen a falusi bírák és esküdtek is nagyrészt jelen voltak, kihirdették, a jegyző által készített

---

[1]) A bizottság nov. 20-iki jkvében (az Okírattárban).

magyar fordításban és a távollevő bírák falvaiban két esküdt által hirdettették ki. A bizottság ezzel nem volt megelégedve s mivel a rendelet mindenkinek tudtára volt adandó, a legszélesebb körű, falvanként való kihirdetést rendelték el, úgy Csíkban, mint Gyergyóban, a hol a munkát kezdeni kívánták.[1])

Nov. 26-án a bizottság elindúlt Csík-Somlyóról Gyergyó felé és *Dánfalván* megállapodván, ott is tartott egy ülést és folytatta a rendszabály magyarra fordítását.

Gyergyó-Szentmiklósra érvén a bizottság, nov. 27-én megállapította azt a rendtartást, melyet a királyné rendelete kihirdetése alkalmával követni kívánt s ezt kihirdetés végett kiadta Carato alezredesnek a katonák, és br. Bornemiszának a nem-katonák számára.

Ki kellett hirdetni e szerint a népnek, hogy a királyné egy bizottságot küldött ki a határőrség szervezésére. Előszámlálni a bizottság tagjait név és rang szerint, kezdve gróf Lázár Jánoson és végezve a bizottság kültagján Rehm hadbiztoson. Ennek a bizottságnak a királyné rendeletéből mindenki föltétlen engedelmességgel tartozik. A bizottság ki fogja hirdetni a királyné »szentséges kezével« aláírt patenseket, melyet mindenki »nagy, mély alázatossággal és csendességgel« hallgasson meg. Kemény büntetés alatt tiltatott meg, hogy bárki a kihirdetés alkalmával »akárminémű szót is ejtsen«. Az összeíráskor jelenthetik majd az illetők panaszaikat és testi fogyatkozásaikat. A királyi rendeletek felolvasása és a királyné aláírása felmutatása után két jámbor ember (kit erre előre kiválaszszanak) egy katonatiszt által a bizottság elé vezettessék, hogy a királyi rendelet hiteles magyar fordítását kikérjék, hogy azt magok számára megőrizzék s minden falu leírathassa. A latin eredetinek a gubernium által készített egy-egy hiteles másolata minden székben levéltárra adatik, hogy minden helység leírathassa magának.

Ezek az általános intézkedések, melyek nemcsak itt Gyergyóban, hanem másutt is előre kihirdettettek.[2])

---

[1]) A bizottság nov. 23—25. jkvei az Okírattárban.

[2]) »Parancsolatok« stb. cz. a. az Okírattárban magyarúl. V. ö. a bizottság nov. 27. jkvében lévő általános pontokkal.

A gyergyai kihirdetésre még külön megállapított intézkedések ebből állottak:

A kihirdetés nov. 29-ére tűzetett ki, a mely napon minden szentmiklósi szabad székelynek, fegyveresnek és nem-katonának egyaránt, 10 órára jelen kellett lennie a törzstiszti szállás előtt. A tiszteknek meg kellett vizsgálni előzetesen őket, hogy józanok-e s a részegeket eltávolítani. A katonák csak kardot viselhetnek (puskát nem); a lovasok ló nélkűl jelennek meg. A határőr pattantyusok tiszteikkel élükön már reggel 8 órakor átveszik ott az őrséget és az Okelli-ezred 2 százada baloldalán foglalnak helyet. Mivel a helység lakosai legnagyobbrészt fegyveresek, ezek reggel 9 órakor kijelölt helyen gyülekezzenek s onnan tiszteik által katonás rendben vezettessenek a törzstiszti lak udvarára, a hol sorba állíttatnak s tiszteik a sorok előtt foglalnak helyett. A helyszínén két katona és pedig egy lovas és egy gyalog választandó ki a higgadtabbak és okosabbak közűl, a kik a rendelet kihirdetése után egy tiszt által a bizottsághoz vezettetvén, a királyi rendeletről másolalot fognak kérni. Ezt jól őrizzék meg, mert ez a másolat egész Gyergyót illeti. Ezt megkapván, mindnyájan rendben elvezettettnek.

A nem-katonákra nézve úgy intézkednek, hogy az elmaradás vagy késlekedés elkerűlése okából a főkirálybíró a szokott büntetés terhe alatt hívja meg őket. A vicetisztek személyesen vezessék a kijelölt helyre a nem-fegyvereseket s ott rendbe állítván, maguk is köztük legyenek a kihirdetés alatt.

Tudassák a néppel, hogy a királyné által a bizottság mellé rendelt rendes katonaőrség jelen lesz ugyan a kihirdetésnél, de e miatt nincs félni oka másnak, mint az engedetleneknek.

Hogy a kihirdetés után mi fog történni, az a népnek tudtára fog adatni. A kihirdetésnél jelen lehet bárki a másrendűek közűl is, de a szabad székelyek során kivűl oldalt.

A bizottság nov. 28-án tartott ülésén megjelent Sikó József helybeli plébános és gyergyai esperes, a kinek nagy érdemei voltak a nép fegyverfogása és megtartása körűl, a miért őt a bizottság megdicsérvén, jövőre is buzdította és

arra ösztönözte, hogy az alája rendelt papságot is hasonló buzgalomra sarkalja.

Felolvasták előtte a királyné eredeti nyílt rendeletét, hogy az által is sarkalják a további szolgálatkészségre. Megigérte, meg is tartotta, a miért később érdemrendet kapott.

Eltávozása után folytatták és befejezték a hadi rendszabály magyarra fordítását.

Nov. 29-én a meghatározott rendben történt a királyi rendelet ünnepies kihirdetése.

A gyergyószentmiklósi népet rendbe állították a katonai parancsnoki lakás udvarán; jobbra tőlük a rendes hadsereg Okelli-ezredének századai, balra a határőrség pattantyusai állván a szárnyakon. A bizottság megjelenvén előttük, katonatisztekkel, a főkirálybíróval és a plébánossal, s két ágyú és a fennebb említett katonaság két szárnya között megállván, gr. Lázár János ilyen beszédet tartott a néphez:

Ő felsége anyai gondoskodását és figyelmét eme kedvelt örökös fejedelemségére Erdélyre irányítván, a sokféle bajnak elhárítására nemzeti katonaság szervezését határozta el. E czélból az itt lévő bizottságot nevezte ki és megbízta, hogy szentséges keze aláírásával és pecsétével megerősített levelében úgy a határőrkatonaság közelezettségeit, mint a nagy előnyöket és kitüntetéseket, melyeket engedélyezni kegyesen méltóztatott, mindenkinek szeme elé tárja és a szabad székelyeket egyenként és összesen régi katonai dicsőségük követésére buzdítsa. Mindezeket a királyi legfelsőbb rendelet magyar fordításából meg fogják hallani. Ennek felolvasását a tegnap kihirdetett rendelet szerint köteles alattvalói hódolattal és nagy figyelemmel, csendben hallgassák meg és oly tisztelettel fogadják, mint azt a világ legelső fejedelmének méltósága megkívánja.

Ezután felolvasták a királyi rendelet magyar fordítását s annak egyes pontjait a nép eszejárása szerint megmagyarázták s végűl az eredetit ő felsége aláírásával fölmutatták.

Ez megtörténvén, előlépett a sorból Köllő András nemes és Pongrácz József és Ferencz lófő káplár s a magok és mindnyájok nevében tisztelettel kérték a királyi rendelet ere-

detijének és magyar fordításának másolatát. Mindkettőt átadták.

Ennek megtörténte után beszédet intéztek a néphez, kijelentvén, hogy többé nem tőlük függ, hogy akarnak-e katonák lenni, avagy nem, a mire eddig is kötelezte őket az ősi szokás, a törvények; a mit tőlük sulyos büntetés alatt is megkövételtek s a mit a nemzeti fejedelmek alatt is teljesítettek. Engedelmeskedni tartoznak tehát szigorú büntetés alatt ő felsége törvényeken alapúló parancsának. Azok a kiváló jótéteményék és kedvezések, melyekkel a királyné a szabad székelyek eddigi állapotját sokkal jobbá tette, mindenkit buzdíthat a készséges engedelmességre. Hiszik, hogy meg tudják különböztetni a jót a rossztól s készséggel és serényen alávetik magokat ennek a kötelezettségnek. De ha mégis találkoznának némelyek, a kik vagy a népet gonosz tanácscsal félrevezetni, vagy a királyné magas rendeletének ellenállni merészelnének: a bizottság az ilyenek fondorlatai által magát munkájában megzavartatni nem tűrné, hanem azokat, a törvény formaságait mellőzve, hamarosan és szigorúan megbüntetné. Mert ha a hazai törvények halálbüntetést szabtak a lustrumokról ok nélkűl elmaradókra: mennyivel nagyobb büntetést érdemelnek azok, a kik a katonaságtól, melyre születtek, és a mire jogosan köteleztetnek, vonakodnának. Intik tehát őket, hogy a kihirdetendő összeírásra mindnyájan megjelenjenek, hogy aztán századokba osztatván, az altisztek a zsold élvezetébe jussanak.

Erre mindenki rendben szétoszlott.[1])

Nov. 30-án a szomszéd *Tekerőpatak* faluba ment át a bizottság, a hol a közeli *Killyénfalva* lakosait is összegyűjtvén a laktanya elé, a meghatározott rendben, úgy mint Gyergyó-Szentmiklóson, végrehajtották a kihirdetést. Megjelentek ott a bizottság előtt a gyergyai összes plébánusok, esperesük, a szentmiklósi plébánus vezetése alatt, a kik előtt a királyné rendeletét felolvasták, aláírását, pecsétjét megmutatták s őket annak végrehajtásában segédkezésre buzdították, a mit ők meg is ígértek.

---

[1]) A nov. 29. jkvben az Okírattárban.

Deczember 1-én *Csomafalván* Baló István jegyző házában megjelenvén a bizottság, úgy ennek a községnek, mint a szomszéd *Ujfalu* és *Alfalu* lakosai előtt hirdették ki a királyné rendeletét, az Okelli-ezred két századának védszárnyai alatt.

Deczember 2-án *Szárhegyen* két huszárszázad fedezete alatt történt a kihirdetés, *Ditró* odagyűjtött lakosai előtt is, a laktanyán.

Deczember 3-án a még hátra lévő néhány falu lakosát s »különös parancsolattal« *Remete* lakosait idézték be Szentmiklósra. Mivel ez utóbbiak a legnyakasabbúl vonakodtak a fegyverfelvételtől, a főtiszt és vicetisztek által előre értesíttettek a királyné rendeletéről s azután vezették őket a bizottság elé a törzstiszti lak elé, a hol a szokásos kihirdetés, a megfelelő intelmekkel, nagy csendben ment végbe.

Ezzel az egész Gyergyóban véget ért a kihirdetés, minden zavar nélkűl.

Decz. 4-ére megidézték és katonai fedezettel vezettették elő a szárhegyi jegyzőt, Ambrus Ferencz lófőt, mert feljelentetett, hogy a népet a fegyverfelvételtől lebeszélni igyekezett. Tettét megbánva, már maga is katonának állott s így megbocsátottak neki.

A bizottság a kihirdetést elvégezvén, elhatározta, hogy az összeírást másnap megkezdik s erre nézve a következőket állapították meg:

1. Hogy minden Szentmiklóson és Tekerőpatakon lakó még nem fegyveres egytelkes nemes jelenjék meg másnap a bizottság előtt (d. e. 10., illetőleg d. u. 3 órakor).

2. Mindenki tartozik híven megmondani saját és fiainak életkorát; a mennyiben nem tudná, az anyakönyvekből kell kikerestetni.

3. Minthogy már előlegesen kihirdettetett, hogy a bizottság előtt az összeírás alkalmával mindenki előadhatja panaszát: a bizottság a panaszokat meghallgatja, de a fontosabbakat írásban adják be.

Az összeírást decz. 5-én kezdték meg Gyergyó-Szentmiklóson, Rehm hadbiztos, a főkirálybíró és Carato határőr-alezredes jelenlétében. Az első nap simán ment minden, mindössze hatan, kik közhivatalt viseltek, kérték fölmentetésüket.

Hívataluk letelte utánra soroztattak be. Decz. 7-től 9-ig bevégezték a szentmiklósiak összeírását.

Decz. 10-én *Remetére* került a sor, melynek lakosai a fegyvert letették volt. Most bocsánatot kértek és nyertek; mult évi adójuk elengedését kívánták, a mit a bizottság, hatalmában nem állván, a királynéhoz fölterjeszteni határozták. Ezután összeírattak és fölfegyvereztettek.

Decz. 11-én úgy intézkedett a bizottság, hogy Rehm hadbiztos és Magdeburg kapitány külön-külön folytassa az összeírást, hogy gyorsabban haladjanak. Igy aztán 11. és 12-én *Szárhegy* és *Ditró*, (13-án a szentmiklósi vásár miatt szünetet tartván) 14-én *Alfalu* és *Killyénfalva*, 15-én *Ujfalu* és *Csomafalva* lakosait írták össze és fegyverezték fel. Mindmegannyit Gyergyó-Szentmiklóson. Az egészet 4 századba osztották.

Miután így Gyergyó összeírását és felfegyverezését akadály nélkűl bevégezték, a zászlószentelést decz. 18-ára tűzték ki. Hogy ez ünnepiesen és illő rendben történjék, a következő intézkedéseket tették:

Remete, Szárhegy és Ditró lakosai a megelőző napon Szentmiklósra jönnek, a csomafalviak Ufjaluba s ott töltik az éjszakát. Másnap reggel 9 órára minden századnak a szentmiklósi örmény templom melletti tágas térségen kell megjelennie, tiszteikkel az élükön. A hideg ellen alúl mindenki jól felöltözhet, de a zekén felűl más ruhát viselni nem szabad. Mind a 4 századnál ki kell hirdetni, hogy zászlószentelés, a katonai rendszabályok kihirdetése és az eskü letétele végett vezényeltettek ki, a miért is börtön és vasraveretés büntetés terhe alatt meghagyassék, hogy senki se merjen részegen megjelenni s a kihirdetés és feleskűvés alatt és a feleskűvés előtt vagy után egyetlen hangot se szóljon, mert fejével lakol érte. A felfegyverzettek az ünnepélynél szükséges fegyverfogásokrra, tisztelgésre, az eskütétel mozdúlataira gyakoroltassanak be.

Az ünnepély napján a pattantyúsokat reggel 8 órakor egy tiszt a törzstiszti lakhoz vezeti, a honnan még 60 fegyveres kíséretében az új zászlót az örmények templomába viszik s a pattantyúsok a templom ajtajában állanak őrséget,

a többi zászlóőrség a templom körül. Midőn a misében a Gloria, Evangelium és Te Deum éneklése történik, puskájokat kilövik.

E szerint ment végbe decz. 18-án a zászlószentelés, a katonai rendszabályok kihirdetése és a feleskütés.

Az örmények templomát azért választották az ünnepség színhelyéül, mert tágas térség volt körülötte, míg a parochiális templom környéke szűk volt annyi népnek. A tágas téren rendbe állították az új határőröknek 4 gyalog és egy lovas századát, melyeket két szárnyon az Okelli-gyalogezred egy zászlóalja és a Kálnoky-huszárok ketté osztott csapata zárt be. A székely gyalogság előtt két oldalt egy-egy ágyú volt felállítva. Előhozták a törzstiszti lakban őrzött két gyalogsági zászlót, melyeket két székely altiszt vitt, követte két káplár és a pattantyúsok, a kik a templom ajtajánál állottak fel. Megérkeztek a biztosok, nagy közönség kíséretében s bemenvén a templomba, a zászlót a két altiszt bevitte s a nagy oltár előtt elkészített asztalra helyezte. Az oltár két szárnyánál a határőrtisztek állottak fel illő rendben, a két zászlóvivő a zászlók mellett. Sikó József esperes tartotta a misét, a mi után a pattantyúsok sortüzet adtak és a két ágyút kilőtték.

Az esperes azután a szokott szertartással megszentelte a zászlókat, melyeket a zászlótartók aztán kivittek, követve a biztosok és nép által a térségre, a katonák elé, a hol egy asztalra tévén, szögeket vertek bele, legelőbb a felszentelő esperes a szentháromság nevében, majd a királyi biztosok és más előkelők, a szék és katonaság tisztei különböző jelszavakkal.[1]) Azután a zászlókat a sorok közé vitték, s mint ő felsége bennök vetett hitének és az ő hűségöknek látható jelvényét vitézségökre bízva átadták a biztosok.

---

[1]) Hogy kik s mily jelszavakkal végezték a szögbeverés, közli Benkő Transilvania II. k. 546. l. és utána Balló István: A madéfalvi veszedelem cz. művében (53. l.). Érdekes, hogy jelen volt br. Siskoviczné sz. Harruker Borbála s az esperes után ő, majd egy huszárhadnagy neje következett a szögbeverés sorrendjében s azután gr. Lázár J., gr. Bethlen M., br. Siskovicz, br. Bornemisza, Halmágyi, Rehm, Carato, Thuri I. alkirálybíró, Baló a szék jegyzője; végűl katonatisztek és minden századból egy közlegény.

Azután összébb vonván a sorokat, az esperes szép beszédet tartott, melyben dicsőítette a királyné kegyelmességét a székely nemzet iránt, megmagyarázta a zászló jelentőségét és annak védelmére esküvel is megerősítendő kötelességüket, s mindenkit az ő felsége iránt tartozó hűségre intett.

Azután br. Siskovicz olvasta fel a nép előtt a katonai rendszabélyokat, majd az esküformát, melyet az új határőrök fenhangon utána mondottak.

Végűl a bizottság elnöke gróf Lázár János tartott ékes beszédet, kijelentvén, hogy a letett eskü nemcsak a jelenlévőket, hanem a távollévőket is kötelezi, magasztalván a királynénak a székely nemzet iránt tanúsított anyai kegyességét és mindeneket állandó hűségre és őseik régi vitézségére buzdítván.

Ezután a bizottság a közönséggel visszatért a templomba, a hol Te Deumot tartottak, a szokott ágyú- és puskalövések által kísérve. Majd a szentséget hordozták körűl a katonaság előtt, kísérve az egész Gyergyószék papsága, a kir. biztosok és a közönség által, mi közben az új katonaság is megáldatott. Az ünnepség végeztével a zászlókat az előbbi kísérettel visszavitték s a katonaság századonként szétoszlott.[1])

Ezzel Gyergyószéken a határőrség szervezése befejeztetett. Az ott alkotott öt századba összesen 1061 embert soroztak be és fegyvereztek fel; nem számítva azokat, a kiknek még akkor fegyver nem jutott s számfeletti állományba helyeztettek.[2])

Meg kellett állapítani azokat a rendszabályokat is, melyek a határőrség jövendőre leendő fentartását, kiegészítését biztosítják.

A bizottság már decz. 17-én foglalkozott ezzel a kérdéssel és úgy határozott, hogy mivel a székely telkek a szaporodás következtében úgy eldaraboltattak, hogy némelyik 4, 6, 8 sőt 10 felé is oszlott és még inkább oszlani fog: a földbirtokot nem lehet a katonai szolgálat alapjává tenni, tehát a személyes katonakötelezettségre kell alapítani a szolgálatot. Ebből

---

1) A decz. 18-iki jkvben az Okírattárban.

2) Ezeknek száma 1870 volt.

az elvből indúlva ki, nyílt rendeletet szerkesztettek és azt a katonatisztek által kihirdettették a faluban. E szerint minden egytelkes nemes és szabad székely, a ki összeíratott, akár kaptak fegyvert, akár nem, ő felsége rendelete és a hazai törvények értelmében katonákká lettek és katonai szolgálatot kötelesek teljesíteni a rájuk kerülő sorrendben. A miért is a századok főtisztei felhatalmazást nyertek, hogy a gyalog századok számára 250—250, a lovas századokba 186—186 embert válogassanak ki a legalkalmasabbak közűl, egy családból többet is, ha arra alkalmas tagjai vannak. A többiek pedig, kiknek fegyver nem jut, számfeletti állományban hagyassanak, a kik közűl a támadó hézagok később kitöltessenek. Arra azonban tekintettel legyenek, hogy ha egy háztól kettenhárman lennének felírva, azokból a gazdaság folytatására otthon hagyjanak s helyettök a számfeletti állományból vegyenek mást. A felserdűlt fiúkat is osszák be a századok keretébe.

E szerint négy osztályba sorozták az egytelkes nemeseket és szabad székelyeket. Az első osztályba soroztatnak minden századnál (250 a gyalogságnál, 186 a lovasságnál) azok, kik fegyvert kaptak s ezek lesznek az ú. n. *fegyveresek*. A második osztályban lesznek azok, a kik alkalmasak ugyan, és annak idején szolgálatot teljesíteni kötelesek, de most még fegyvert nem kaptak s ezek a *számfelettiek*. A harmadik osztályba tartoznak azok, a kik még nem érték el azt a kort, hogy szolgálhatnának s ezek a *növendékek* (»nevedékenyek«). A negyedik osztályba sorozandók, a kik öregség, vagy testi fogyatkozás miatt nem szolgálhatnak, t. i. az *alkalmatlanok*.

A kik az összeírásra nem jelenhettek meg, azokat a tisztek utólagosan sorozzák be az illető osztályokba, koruk és erejök szerint. Azokat pedig, a kik a zászlószentelésen nem jelenhettek meg, utólagosan eskessék fel a zászlóra és a katonai törvényekre.

Ha valamely kétségtelen vagy kétséges jobbágy (olyan t. i., a kinek szabad székely leány felesége és székely birtoka van) a katonaságot fölvenni akarná, addig ne vegyék be, míg szabad voltát be nem bizonyítja.

Végűl minthogy a lovasok között akadhat idővel olyan, a ki elszegényedvén, lovat és felszerelést nehezen szerezhetne, az ilyeneket az ezredparancsnokok beleegyezésével a gyalogsághoz kell áttenni; viszont pedig, ha a lovasságot a növendékekből kiegészíteni nem lehetne, egészítsék ki az arra alkalmas gyalogos utódokból.

Mindezeket nyilt rendelettel kihirdették a falvakon is.[1]

A hirdetmény pótlólag még fő- és jószágvesztés büntetéssel fenyegeti a katonaság ellen izgatókat, ellenállókat, vagy szövekényeket.[2]

Igy vélték biztosítani és állandósítani jövőre is a székely katonaság intézményét.

A bizottság még ezzel sem végezte be feladatát Gyergyóban. Minthogy kihirdették, hogy a panaszok később előadhatók lesznek: tömegesen érkeztek a kérvények, panaszok, megkeresések minden irányban a bizottsághoz, melyeket tárgyalnia s úgy a hogy lehetett, elintéznie kellett.

Decz. 19-én a határőrök tömegesen jelentkeztek panaszos kérvényeikkel, melyek közűl némelyeket a bizottság maga elintézett, a katonák között felmerűlt személyes ügyeket a katonatisztekhez, a vagyonügyi peres ügyeket pedig a székbeli állandó törvényszékhez utasította és tette át. Decz. 20-án, 22., 24-én is ezekkel foglalkoztak.

Decz. 21-én azokat eskették fel, a kik decz. 18-án valami ok miatt távol voltak. Az összes falvakból összegyüjtötték őket (mintegy 360 embert) s ünnepies formában, a törzstiszti

---

1) A hirdetmény magyarúl (1763. decz. 17.) megvan az Okírattárban.

2) A decz. 17. jkvben az Okírattárban. A büntetést kiszabó záradék egy tenyérnyi lapon mellékelve ezzel a szöveggel állott: »A melylyek e'szerint lévén rendeltetve, tudtokra legyen végezetre mindeneknek, hogy akárki legyen is az, a ki a katonák illy módon lett felállitása és rendeltetésének akár titkos tanácskozásokkal és sugallásokkal, akár nyilvánságos maga ellenébe tételével és vonakodásával magát ellenkezőnek mutatná, avagy azok mellől elállana: az olyan rajta érettetvén és erről nyilvánságosan meggyőzettetvén, feje, avagy ha maga akármi módon elébb állana is, jószágának elvesztésén marad, minden kifogás és engedelem nélkűl.« (Halmágyi Protocolluma 145/b mellett.)

lak udvarán, az Okelli-gyalogezred két százada, a Kálnoky-huszárok csapata s két ágyú közé állítván fel, a két zászló alatt feleskették őket, felolvasván a katonai törvényeket s hűségre és vitézségre intvén, majd a templomba vezetvén, az esperes által megáldattak.[1])

De a bizottság nem elégedhetett meg azzal, hogy csak a határőrséget szervezze és a katonák kérvényeit elintézze: gondoskodnia kellett arról is, hogy rendezze azt a viszonyt és jogrendet, melyben az új határőröknek a polgári rendben megmaradt lakosokkal állaniok és élniök kellett. Annál inkább szükség volt erre, mert az 1762-iki tökéletlen katonai szervezés, mint láttuk, minden jogrendet felforgatott Csíkszéken s a katonákat s nem-katonákat mint ellenfeleket állította egymással szembe.

Gyergyószék tisztviselői és nemessége 1763 decz. 16-án kérvényt intéztek a bizottsághoz, hogy a székely nemzet állapotának újjászervezése következtében az ő jövendőbeli nyugalmukról és békességes megmaradásukról is gondoskodjanak.

Arra nézve kérnek első sorban intézkedést, hogy a székbeli tisztviselők, kik 20—30 éve szolgálnak a fejedelemnek a közigazgatás terén, az új katonák jogtalanságaitól és zaklatásaitól megoltalmaztassanak. Adják meg nekik a kellő tiszteletet s úton-útfélen ne sértegessék, bántalmazzák őket, mint eddig tették. Birtokaikra, udvarházaikra ne támadjanak, marháikat és jobbágyaikét ne kergessék s ne zárják el.

Köteleztessenek a katonatisztek, hogy ha ilyenek miatt paraszszal fordúlnak hozzájok, elégtételt adjanak; továbbá, hogy a királyi szolgálatban őket, jó egyetértést tartva, segítsék, főkép pedig a katonákat fegyelem alatt tartsák és minden jogtalanságtól és zaklatástól megfékezzék.

Ha valakinek közűlök ellenök vagy jobbágyaik ellen követelése lesz, ne úgy mint eddig, önhatalmúlag erőszakoskodjanak, hanem törvényes úton keressenek igazságot.

A község, melyben birtokuk van, ne rekeszsze ki őket

---

1) A decz. 21. jkvben és Siskovicz jelentésében decz. 25-ről az Okírattárban.

és jobbágyaikat (mint a két utóbbi esztendőben a katonák erőszakkal megtették) a falu közös birtokaiból, erdejéből, legelőiből, a melyeket ősi szokás szerint évenként felosztani szoktak, hanem adják ki a megfelelő arányos részt, vagy a bérösszeg hányadát. Adósaikat pedig közűlök, ha tartozásaikat megfizetni nem akarnák, a katonatisztek megkeresésre kötelezettségeik teljesítésére szorítsák.

Végezetűl oltalmat és védelmet kértek a szegény jobbágyok érdekében, a kik túl vannak terhelve közmunkákkal s minden rendkivűli teherrel, melyet eddig együtt viseltek a szabad székelyekkel, most pedig már egyedűl tartoznak viselni. Melyek közt a legterhesebb és elviselhetetlen, hogy a Piricske szoros őrizetére rendelt 10—12 katonának s az élükön álló káplárnak a rossz úton élelmet kell szállitaniok s 50—60 pár ökörrel minden héten Csíkszeredáról más őrségeknek is kenyeret kell hordaniok.

A szék nemesei mindezekre nézve orvoslást, védelmet és intézkedést kérnek a biztosoktól.[1])

A bizottság a nemesség folyamodványában foglaltakra nézve szigorú parancsot intézett a gyergyai zászlóaljhoz, melyben minden jogtalanságot, féktelenkedést, tiszteletlenséget, erőszakosságot szigorú büntetés terhe alatt eltiltott. Meghagyta a tiszteknek, hogy ha a széktisztek vagy nemesek jogos panaszt tesznek, elégtételt és igazságot szolgáltassanak, a szék tiszteit hivatalos dolgaikban támogassák. Ha katonának panasza van nemes vagy jobbágy ellen: »kemény testi büntetés alatt tilalmaztatik« az önbíráskodástól, hanem törvényesen pereljen. A községek közös birtokaiból és haszonélvezetéből ezután is adják ki a nemeseket és jobbágyaikat illető részt. Az adósokat tartozásaik megfizetésére kötelezzék. Általában a katona-rend mellett minden más osztály javainak békés birtokában hagyassék. A tisztek a katonákkal szelíden, vagy ha szükséges kemény büntetéssel is értessék meg, hogy a katonai állapot nekik semmiképen sem ad szabadságot törvénytelenségekre, kihágásokra, sőt ellenkezőleg, a csendességet és békét kell őrizniök.

---

[1]) 1763 decz. 16. k. az Okírattárban.

Ezek vonatkoznak a nemesség panaszaira. A rendelet többi része magokat az új katonákat illeti.

Tudtokra kellett adni, hogy a királyné új és pedig »szüntelen folyó« törvényszékeket állított fel a peres dolgok igazítására, a mely elé az ő, ingatlanok felett folytatott pereik is tartozván, az idézésre az előtt megjelenni kötelesek. Az ő pereiket minden másoké előtt fogják elintézni.

A tél folyamán kezdjék meg a fegyvergyakorlatokat, a fegyvertelen számfelettiekkel is.

A »templom parádát« is meg kell kezdeniök és tenniök minden vasárnap.

Hogy pedig a katonák tudhassák, mennyi adót kell fizetniök 1764-re a $^2/_3$ rész arányban: a főtisztek intézkedjenek az adózó személyeknek és javaiknak összeírásáról, ennek az ezredparancsnokokhoz beküldéséről, hogy ez az adókivető bizottsághoz általtéve az adót kivettesse, hogy idején behajtható legyen.[1])

A szék tisztsége és a nemesség a közigazgatást és magánjogi viszonyaikat érintő ügyekben is kérdéssel fordult a biztosokhoz. Melyre a bizottság nem késett pontonként válaszolni.

Az első kérdés az volt: 1. Fogadhatnak-é zászló alá esküdt székely legényt szolgának, kitöltheti-é az ilyen esztendejét, s kell-é jelenteni a tisztnek?

A felelet, hogy nem gátolják, de a tisztek tudtával történjék.

2. Kinek a pecsétjével történjék a törvény elé idézés?

Vagyoni perekben, minthogy ezek az állandó törvényszékhez tartoznak, a szék tisztei pecsétje alatt.

3. A faluk határát vegyesen bírván katonák és nem-katonák: a vetésekre, gyepűkre, kertelésekre ki ügyeljen fel?

Mindkét rendbeli tisztek s a katona kártevőért a katonatisztektől, a nem-katonák után a széktől kéressék kárpótlás.

4. A falu dolgait, pl. adószedést, mit eddig a falusbírák végeztek, ki intézze ezután?

Mindkét részről legyen bíró s egyik a katonák, másik a polgári lakosság ügyeit intézze.

---

1) Parancsolatok a gyergyai batallionhoz (1763 decz. 16 után) az Okírattárban.

5. Ki tegye a bírákat s ezek kitől függjenek?

Az egyiket a katonatisztek, a másikat a szék tisztei s kiki a maga felebbvalójától függjön.

6. Útak, hídak készítése, javítása kinek lesz a kötelessége?

Mindkét rendbeli lakosoké kölcsönösen.

7. A falu jövedelméről, miben eddig földesúr és jobbágy is részesűlt, ki vezessen számadást?

A közösen választott számvevő, a ki mindenkinek adja ki a maga részét.

8. Hová felebbezzék a falusi pereket, mivel jobbágyok is vannak a falvakban?

A felperes tartozik követni az alperes forumát.

9. A piacz és vásár kinek felügyelete alatt álljon? Továbbá

10. Ha polgáriak lesznek a felügyelők, csak a tanácstól függenek-é?

Minthogy a vásárjog a szentmiklósi lakosokat illeti: a felügyelet az ottani lakosoktól rendelendő vásárbírákat illeti.

11. Kik legyenek a szék igazgatása alatt?

Mindenki, a ki nincs a katonai összeírásban.

12. Ha jobbágy felíratta magát, ura híre nélkűl: hogy vétessék ki?

A földesúr felszólalására kiadatik, jobbágy ki van zárva a katonaságtól.

13. Gazdátlan jószág kit illet? Behajtott marhával mi történjék?

Ha katona fog el gazdátlan marhát: köteles 24 óra alatt tisztének átadni s ez kihirdeti a katonák közt és átír a szék tiszteihez kihirdetés végett. A nem-katona a szék tisztéhez viszi s ez hirdeti ki s ír át a katonatisztekhez. Elvenni egyiknek a másiktól nem szabad.

Ugyanígy járjanak el a behajtott marhával három nap múltán.

14. A katonatiszteknek kik tartoznak előfogatadással? micsoda utalványra és fizetéssel? Ha csak a jobbágyság; féló, hogy elmenekűlnek innen, oly kíméletlenűl járnak az előfogatokon.

A jobbágyok a biztosok utalványa nélkűl nem tartoznak fuvarozással.

Megjegyzik végűl, hogy ezek a rendelkezések addig érvényesek, míg ő felsége másként nem intézkedik.[1])

Gyergyó-Szentmiklós, mely a határőrség szervezésében legtöbb szolgálatkészséget tanúsított, szintén felhasználta a kedvező alkalmat arra, hogy a már előbb megígért városi kiváltságot megsürgesse.

Kérvényt nyujtottak azért be a gyergyószentmiklósi katonák a bizottságnak, melyben pontonként elősorolják kívánalmaikat. Ezek a következők:

1. Bár az 1756-iki adóösszeírás óta helységük városnak neveztetik és úgy adózott, még sem nyertek eddig városi szabadalmat; a miért is kérik ő felségét, hogy helységüket igazi városi rangra emelni méltóztassék.

2. E szerint városi tanácsot állíthassanak, a mely a szék tiszteitől függetlenűl intézze ügyeiket.

3. Pallosjogot nyerjenek, melylyel a város a határában elfogott gonosztevőket, a nem-katonákat, büntesse.

4. Iparűző czéheket alakíthasson.

5. A fejedelemektől kapott 3 vásár mellé 4-iket nyerjen szeptemberre.

6. Piaczi árúk után a nem-városiaktól egy krajczár vásárpénzt szedhessen.

7. Bormérési joga szent György naptól szent Mártonig csak a városnak legyen.

8. A szeszfőzés joga kizárólagosan a várost illesse.

9. Ezenkivűl is minden városi jogot és kiváltságot megnyerjen, a mivel a többi erdélyi városok bírnak.[2])

A bizottság decz. 22-iki ülésében tárgyalván e kérvényt, közölni határozta a szék tiszteivel és ez által a gy.-szentmiklósi nemes birtokosokkal, hogy tegyék meg rá esetleges észrevételeiket.

---

[1]) Gyergyószék kérdő pontjai és a bizottság válasza 1763 decz. 20—25-ről az Okírattárban. Még más hasonló kérdőpontok is vannak (16) Halmágyi protocollumában a rájok adott válaszokkal, melyek egy része ismétlés és ezekkel összevágó, más része lényegtelen (211. lev.).

[2]) Az 1763 decz. 22. kérvény az Okírattárban.

A szék tisztei és a szentmiklósi nemes birtokosok decz. 23-án jóakaratúlag válaszoltak és némi jogfentartással ajánlották a kérés teljesítését. Megjegyzéseik a következők:

1. Nem ellenzik Gyergyó-Szentmiklós várossá emeltetését, de úgy, hogy az ő nemesi kiváltságaik és jogaik megmaradjanak ottani nemesi házaik és telkeik után.

2. Nem ellenzik a városi közigazgatást sem, de a székház és börtön, melyet a szék költségén építettek, a szék tulajdona maradjon s a szék használatára tartassék fenn.

3. A pallosjogba is beleegyeznek, de azzal a fentartással, hogy sulyos és főkép főbenjáró perben való ítélethozatalnál a szék tisztei is bevonassanak, nehogy a nemesi kiváltság rovására a városi jog messzebb kiterjesztessék.

4. A czéhek alkotásánál fentartják, hogy azokba a nemesek szolgái és jobbágyai közűl is felvétessenek inasok, kitanúlás végett.

5. A 4-ik vásár ellen sincs kifogásuk, de úgy hogy

6. sem a nemesek, sem alattvalóik árúik után vásárpénzt ne fizessenek, hanem szabadon adhassanak, vehessenek, mint a városiak és alattvalóik.

A 7. és 8. pontra megjegyzik, hogy mivel a nemesi szabadsággal vele jár, hogy a nemesi kuriák bormérési, mészárszéktartási, szeszfőzési és hasonló jogokat élveznek, ehez a régi joghoz ragaszkodnak.

9. Más kiváltságot sem elleneznek, a mi a nemesi kiváltságokat nem érinti.[1])

A bizottság ilyen értelemben ajánlotta Gyergyó-Szentmiklós várossá emeltetését, a mit a királyné aztán teljesített is.

A bizottság elvégezvén Gyergyóban feladatát, 1763. decz. 24-én jelentést írt a királynénak [2]) s azzal együtt felterjesztette a felvett jegyzőkönyvek második sorozatát.[3])

Br. Siskovicz altábornagy külön a maga nevében is tett jelentést decz. 25-én gróf Daunnak, a hadi tanács elnö-

---

1) 1763 decz. 23. kelettel az Okírattárban.

2) Jelentésük kivonata 1763 decz. 24-éről az Okírattárban.

3) Nov. 20-ától decz. 24-ig. Az Okírattárban.

kének, jelentvén, hogy megkezdette a zsoldkiosztást az altiszteknek deczember havára. Kéri, hogy a lerakásban megsérült fegyvereket cseréltesse ki a Gyulafehérvárt őrzött 2000 jó fegyverből, hogy azok ott javíttassanak ki, mert az ezred-kovácsok nem tudnák hamar megcsinálni s a székelyek attól tartanak, nehogy a javítás az ő költségükre történjék.[1]

Ezzel a bizottság teendőjét Gyergyóban elvégezvén, elhatározta, hogy decz. 26-án átmegy Csíkba s ott Szenttamáson megkezdi Fel-Csíkszék katonai szervezését.

Gyergyóban teljes sikerrel működtek és jó reménységgel néztek további útjok elé. Felcsíkban azonban csakhamar váratlan akadályba ütköztek, a mit szép szerivel el nem háríthatván, ágyúval és karddal törtek útat a munkájokban tovább haladásra.

A gyergyószentmiklósi zászlószentelés után három héttel Madéfalvánál vérkeresztséggel avatták fel a székely határőrséget.

---

1) Jelentése decz. 25-ről az Okírattárban.

VIII.

A madéfalvi veszedelem.

(SICVLICIDIVM.)

A székely határőrséget szervező királyi bizottság decz. 26-án jó kedvvel ereszkedett alá a gyergyai vadregényes fensíkról a felcsíki völgybe, abban a hitben ringatózva, hogy Csíkban is oly simán fog menni a sorozás és felesketés, mint Gyergyóban történt.

Ebből az illusióból csakhamar ki kellett ábrándúlniok.

Gyergyóból előre küldvén a főkirálybírót, ez a szomszédos Szentdomokos és Jenőfalvából Szenttamásra rendelte a népet, hova a bizottság decz. 26-án d. u. 1 órakor megérkezvén, az Okelli-gyalogok, Kálnoky-huszárok és az ágyúk által körűlvett nép előtt felolvasták a királyné nyílt rendeletét s kihirdették, hogy többé nem tőlük függ, akarnak-e katonák lenni, avagy nem, mert erre a királyné parancsa a hazai törvények értelmében sulyos büntetés alatt immár mindnyájokat kötelezi.

Másnap (decz. 27-én) megkezdették Szenttamás és Szentdomokos falu népe összeírását és a fegyverek kiosztását.

E közben hallják a hírt, hogy a közeli Madéfalva férfi lakosai, feleségeik és gyermekeik otthon hagyásával, a határszéli erdőre menekűltek.

A bizottság tüstént Madéfalvára küldte Zöld Jánost (commissariust) a következő izenettel:

1. Kérdezze meg, miért mentek el a faluból?

2. Ha félelemből a faluba elszállásolás végett rendelt katonaságtól: úgy biztosítsa őket a bizottság nevében, hogy attól nincs miért félniök.

3. Ha azonban a határőrség elkerűlése végett hagyták el a falut: hívja fel őket, hogy 24 óra alatt visszatérjenek, mert a katonaság alól semmiként ki nem vonhatják magokat.

4. Ha ez a figyelmeztetés nem használ, tudják meg, hogy nejeiket s leányaikat a faluból kiűzik, a fiúkat s javaikat visszatartják.

5. Ha újabb 24 óra multán sem térnek vissza, házaikat lerombolják, örökségeiket a visszamaradtaknak vagy visszatérőknek adják s őket, ha elfogatnak, szigorúan megbüntetik.

A bizottság decz. 28-án folytatta az összeírást Jenőfalva népével.

E közben új hírek érkeztek, melyek szerint nemcsak Madéfalva, hanem Madaras, Rákos, Taplocza, Szentmihály, Szépvíz és más falvak lakosai közűl is mintegy 1200-an a havasba menekűltek.

A bizottság erre kihirdette a székben, hogy senki se merjen bujdosót házába fogadni, vagy élelmezni, mert fő- és jószágvesztéssel bűnhödik. A ki elfutott gazdaembert kézbe ad, egy aranyat kap jutalmúl. A falusi bírák a lappangókat vagy szökni készűlőket fogassák el s a bizottsághoz vagy a legközelebbi katonatiszthez vigyék; szökevények marháját és javait pedig foglalják le és adják tiszt-kézre.[1])

Zöld János decz. 28-án visszatérvén Madéfalváról, jelentette, hogy négy fegyveres határőrön kivűl egy családfőt sem talált a faluban, úgy hogy csak az asszonyok és gyermekek előtt hirdethette ki a bizottság rendeleteit.

Erre a bizottság azt határozta, hogy Balázsi Ádám alkirálybírót az erdőbe menekűltekhez küldi a fennebbi rendelettel, nehogy, ha valami történik velök, azzal menthessék magokat, hogy nem tudtak a rendeletről.

A bizottság decz. 29-én átment Dánfalvára. Itt arról értesűlvén, hogy a madéfalviak közűl senki sem tért vissza a faluba, az Okelli-ezred egy századát Madéfalvára küldötte, hogy a szökevények fiait visszatartván, az asszonyokat és leányokat a faluból űzzék ki és tereljék a férfiak után, meg-

---

[1]) A nyilt rendelet 1763 decz. 28-áról az Okírattárban és a bizottság jkvében.

izenvén, hogy ha másnapra sem térnek vissza, házaikat lerombolják, földjeik pedig másoknak adatnak, vagy fiaik számára fentartatnak, ők pedig, bárhol elfogatván, mint a királyi rendelet megszegői, törvényes büntetés alá esnek.

A katonák ezt a kegyetlen rendeletet irgalmatlanúl végre is hajtották s az asszonyokat és leányokat a csikorgó téli időben kiűzték a faluból, nagy sírás és jajgatás között.

Ugyanekkor jelentést kapott a bizottság arról is, hogy a következő éjjel Csíkszereda város lakossága is az erdőre készűl menekűlni. Erre a bizottság oda küldötte br. Bornemisza főkirálybírót és Sándor László számvevőt, hogy a szeredaiakat szándékuktól visszatartsák, a felbujtókat kifürkészszék s onnan tovább menvén, a havasba menekűlteket keressék fel és saját nevökben szólítsák fel a visszatérésre, a megtérőknek bántatlanságot, a vonakodóknak szigorú büntetést hirdetvén. A bizottság nevében pedig határozott választ kívánjanak, hogy akarnak-e a királyi parancsolatnak engedelmeskedni és visszatérni, mert ha nem térnek vissza, a bizottság tagadó válasznak veszi és úgy fog elbánni velök, mint engedetlenekkel.[1])

Bornemisza főkirálybíró és Sándor László decz. 29-én este Csíkszeredára érkezvén, összegyűjtötte a népet és közölte velök a bizottság rendeletét. A nép nevében Rancz városi jegyző azt válaszolta, hogy nekik eszökágában sem volt az erdőre menekűlni, protestálnak a vád ellen és a vádló megnevezését kívánják. A főkirálybíró nyugalomra intette őket, mert a királyné rendeletét a futással úgy sem kerűlhetik ki. Az otthon maradást megígérték.[2]) Bornemisza az éjszakát ott töltvén, másnap (decz. 30-án) reggel Delnére ment, hogy az erdőre menekűltekkel érintkezzék.

Azalatt Balázsi Ádám vicekirálybíró elvégezvén megbízatását, visszatért a bizottsághoz Dánfalvára és jelentette decz. 30-án, hogy az elfutott népet megtalálta a szépvízi erdőkben. Ezek nagy tömegben eléje jövén, kihirdette előttök a bizottság rendeletét és intette őket a visszatérésre. A nép

---

1) A bizottság 1763 decz. 29. jkvében.

2) Br. Bornemisza jelentése 1764 jan. 6. után az Okírattárban.

azonban azt felelte, hogy ők katonák sohasem lesznek és míg a felmentésről biztosítást nem nyernek, vissza sem térnek; azt sem tételezik fel, hogy nejeik elűzessenek és házaik leromboltassanak, sőt inkább védelmet remélnek a bizottságtól. Kérdezvén a királybírót, hogy ki beszélt a nép nevében? azt felelte, hogy mindannyian beszéltek s midőn azt kívánta, hogy egyik vagy másik mondja el kívánságukat, hogy jobban megértse: kijelentették, hogy mindnyájan beszélni akarnak, nehogy szószólójuk, mint bűnszerző vagy főkolompos feladassék, mert mind együtt éreznek és egyszerre kívánnak szólani. Át akartak neki adni egy emlékíratot is a bizottsághoz, melyet ő nem vévén el, a vele lévő hajdú által küldötték el. Ebben az emlékíratban kijelentik, hogy ő felsége nem akarta és most sem akarja a székelyeket akaratuk ellenére, erőszakkal katonákká tenni, esküvel megerősített törvényeik és kiváltságaik ellenére. A gyergyaiakat is erőszakkal kényszerítették a katonaságra a királyné akarata ellenére, fővesztés terhe alatt hívatván a bizottság elé, mely a vonakodóknak azt mondotta, hogy ha nem akartad volna a fegyvert felvenni, nem vetted volna el. Ők azért véglegesen kijelentik a bizottságnak, hogy a szokott fenyegetésre, rettegtetésre sem jelennek meg a bizottság előtt, még az akasztófától sem ijedvén meg. Ne erőszakolja azért a bizottság a fegyver felvételét, hagyják meg őket mostani állapotukban. Mert ha kényszerítenék is őket a fegyverfelvételre és feleskiivésre, nem éreznék magokat kötelezve arra. Prostestálnak minden erőszak, sérelem, kár, törvénytelen letartóztatás ellen, melyet a királyné akarata ellen szenvedni kényszeríttetnének. Ő felsége 1763. máj. 31. azt rendelte, hogy sérelmeiket orvosolják: azért jövőben minden sérelem miatt előtte fognak panaszolni. A katonai összeírás úgy történt, hogy senki sem tudta mi a czélja, a megméretés pedig fő- és jószágvesztés és 500 frt büntetés terhe alatt hajtatott végre. A mi tehát, minthogy erőszakkal történt, nem érvényes. Ő felsége akarata ellen is történt, a mi kitűnik 1763. okt. 8-iki rendeletéből, a melyben semmi nyoma nincs a történteknek. Most is mesterséggel akarják az új sorozást végrehajtani, a mi ellen ők protestálnak, nem akarván a katonarendbe keveredni, mint a kik a fegyvert soha fel nem vették

és nem is fogják felvenni, hanem ő felsége hű adófizetői kívánnak maradni. A kik a fegyverfelvételre sokféle kínzással, béklyózással, börtönnel, veréssel és másnemű megfélemlítéssel kényszeríttettek is: azoknak a határőrtisztek hit alatt ígértek mindenféle kedvezményt, t. i. adómentességet, ingyen sót, lakóhelyükről ki nem vezényeltetést és más előnyöket, a mik máig sem teljesűltek és nem igazak. A miért is a fegyvert letették és többé fel nem veszik s mint azelőtt, ő felségének hű adófizetői akarnak maradni. Mindezeknél fogva kérik a bizottságot, hogy ne kényszerítsék őket a végső szükségre, s hozzájok e végből ne menjenek. Várják a bizottság válaszát, máskülönben kénytelenek lennének oda folyamodni, a hol sérelmeikre orvoslást nyerhetnek.[1])

A bizottság az emlékírat tartalmából a nép nem várt vakmerőségét és pártütését olvasván ki, a féktelen íratra — úgymond —. nem tartották méltónak bármit is felelni, a helyett szükségesnek látták a velök lévő haderőt szaporítani, a nép vakmerősége megfékezésére. E végből elrendelték, hogy a közeli Udvarhelyszéken telelő Trautmansdorf-lovasezred másfél százada és a Háromszéken telelő Okelli-gyalogezred hat százada Csíkba menjen,[2]) hogy ezek a havasalji falvakat megszállják s az erdőbe menekűlt népet az élelmezéstől elzárják s ezáltal a hazatérésre és engedelmességre kényszerítsék. Az Udvarhelyről és Háromszékről elvont hadak helyébe pedig br. Siskovicz más csapatokat kivánt küldetni Buccow által, hogy közel legyenek minden eshetőségre.

A katonaság megérkezése után a többi falvakkal is úgy akart bánni Siskovicz, mint Madéfalvával tettek, honnan az asszonyokat kiűzték, hogy lássák a férfiak, hogy számba sem veszik a Moldvába kivándorlással való fenyegetőzést. Ha végleg elszöknek — úgymond — van itt sok szegény család, kik közt fel lehet osztani a földet, a mi úgy is nagyon kevés a sűrű népességhez képest.[3])

---

[1]) A bizottság decz. 30. jkvében.

[2]) A bizottság decz. 30. jkvében. Gr. Bethlen Miklós rendelete Udvarhelyszéknek az élelemszállitásról 1763 decz. 30. az Okírattárban.

[3]) Br. Siskovicz gr. Daunnak Dánfalváról 1763 decz. 31. (az Okírattárban).

Időközben a bizottság tovább folytatta munkálatát s decz. 30-án összeírta Karczfalva és Madaras lakosait. A kik a sorozás alól kivonták magokat, azoknak nyolcz napi határidőt adtak a jelentkezésre, máskülönben elfogatván, Csíkszereda várába fogságra vitetnek, a katonai törvények szerint való megbüntetés végett. A madéfalvi házak lerombolását, mivel az asszonyok még nem érkezhettek el férjeikhez és a főkirálybíró még nem érkezett tőlük vissza, későbbre halasztották.

Ugyanakkor (decz. 30.) vette a bizottság a főkirálybíró jelentését csíkszeredai kiküldetésének eredményéről s arról, hogy Delnéről megbizottat küldött az erdőre menekültek felkeresésére s mihelyt ettől jelentést kap, maga is hozzájuk megy s a bizottságot értesíteni fogja.

Br. Bornemisza főkirálybíró Dánfalvára másnap, decz. 31-én érkezett vissza, Sándor László számvevő és Boros Lázár alcsíki alkirálybíró kíséretében és jelentést tettek az erdőre futott néppel való tárgyalásuk eredményéről.

E szerint Br. Bornemisza Delnéről decz. 30-án a menekültek felkeresésére küldötte (maga, úgy látszik, nem mervén az elkeseredett s őt erősen gyűlölő nép közé menni) Bors Lázár alcsíki helyettes alkirálybírót és Bene József delnei lófő székelyt. Ezek »nem kevés rebegéssel« elmenvén, a népet a szépvízi határban, fenyves erdő között, egy patak szorosában s »annak térecskéjén fekünni« találta. 10—12 fegyveres ment eléjök s vezette őket a nép közé. Bors Lázár hírül adván, hogy a főkirálybíró hozzájok kíván menni a bizottság megbízásából: azt felelték, hogy arra semmi szükség nincs, mert ők szándékukat már megírták a bizottságnak s arra várják a választ; ha azért mennének, hogy őket eddigi állapotukba támogassák, úgy jó szívvel várják, de ha a katonaságra akarják őket rábeszélni, arra úgyis hiába hívnák őket vissza. Sokan rút káromlással illették a főtisztet és az egész nemességet, hogy ők okozták ezt a nyomorúságot; immár ők és jobbágyaik, oláh, czigány, odahaza jól nyugosznak, ők pedig sanyarogva házaikat kerűlni kénytelenek.

Bors Lázár visszamenvén Delnére, jelentést tett a főkirálybírónak. Br. Bornemisza hallván »agyarkodását a nép-

nek«, nem nagy kedvet érzett közéjök menni, félvén az ingerült nép bosszújától. Az éjszaka is elérkezvén, nyugalomra tértek. Alig hogy elaludtak, szokatlan zajra ébredtek fel s hallják, hogy ablakaik előtt járkálnak és suttognak. Kérdik: kik legyenek? Mondják, hogy az erdőn lévő nép küldöttei. Felöltözvén, bebocsátják a 7—8 embert, a kik előadják, hogy azért küldötték őket, hogy közbenjárásukat kérjék arra, hogy holnap reggel 8 órára a bizottság küldjön választ kérvényükre, mert megunták az erdőn való sanyarúságot s tovább ott nem szenvedhetnek.

A főkirálybíró azt felelte, hogy igen rövid terminust kívánnak, hisz addig ők vissza sem mehetnek Dánfaluba, a hol a bizottság van, »különben is azok nagy urak, király emberei, (kiket) nem lehet órára szorítani, bár estvére lehetne válaszukat venni«.

A nép küldöttei belenyugodtak a haladékba, csak arra kérték a tiszteket, hogy a választ szorgalmazzák, mert újév napjánál (1764.) tovább nem várakozhatnak, »valamerre el kell vetniek (szánniok) fejeket.«

A tisztek megpróbálták őket »fárattig« rábeszélni, hogy jőjjenek haza s ne veszélyeztessék engedetlenségükkel magokat, családjaikat, javaikat; úgyis »haszontalan mellőzik a katonaságot, mert ennek meg kell lennie ő felsége parancsolatjából«.

De hiába volt minden, hajthatatlanok maradtak. A végén kereken megkérdezték a bizottság nevében, hogy akarnak-e ő felsége parancsolatjának engedelmeskedni, vagy nem? Ha akarnak: menjenek haza; ha nem mennek: annak a jele, hogy nem akarnak engedelmeskedni. Azt felelték, hogy a katonaságra vissza nem mennek, ő felsége sem parancsolja, hogy »kedvük ellen is katonáknak tétessenek«. Tanácsadójuk az egy élő Isten. Megírták minden bajokat, kívánságokat a bizottságnak s arra elvárják a választ.

Ezzel a küldöttek eltávozván, visszatértek társaikhoz, kik közűl sokan elkísérték őket a faluig s ott várakoztak reájok.

Bornemiszáék Delnéről másnap (deczember 31-én) tehát visszatértek Dánfalvára a bizottsághoz és élőszóval,

majd írásban is jelentést tettek küldetésök sikertelenségéről.[1])

Az újév napja 1764-ben ilyen keserves kínszenvedéssel és végzetes bonyodalommal virradt fel a csíki székelységre. Az erdőbe menekűltek hiába várták a bizottság válaszát s az ó-év utolsó napján (decz. 31.) újabb nyilatkozatot (protestatiot) küldöttek egy borsovai közszékely által a bizottságnak.

A bizottság jan. 1-én vette és olvasta ezt a Felcsík és Alcsík-szék lakosai nevében írt protestatiót, melyben a menekűltek kijelentették, hogy a bizottság jól tudja, hogy ő felsége nem akart erőszakot alkalmazni ellenök; a bizottság Gyergyóban elkövetett erőszakos eljárásából azonban kitűnik, hogy ők ő felsége szándékát megváltoztatták, midőn székely vérrel szerzett kiváltságaikat és ősi nemesi szabadságaikat erővel elvenni és megsemmisíteni akarják. Hűséges adófizetésük jutalma az, hogy vérrel szerzett és adózással fentartott örökségeiket a félelem miatt elhagyni kényszerűltek. Azonkívűl a bizottság családjukat örökségeikből jogtalanúl kiűzette, s házaikat lerombolni és javaikat elkobozni készűl. A Krisztus keserves kínszenvedésére kényszerítik a bizottságot, hogy méltóztassék az ily törvénytelenségek végrehajtóinak másként parancsolni, azokat megfékezni. Ezek a törvénytelenségek elegendő okúl szolgálhatnának arra, hogy az erőszaknak hasonló erőszakkal álljanak ellent; de eddig azt nem tették, Mária Terézia királyné és fejedelemné anyai nagy kegyelmére való tekintetből, habár látják, hogy a bizottság sem kérvényükre nem felelt, sem az erőszaktól nem akar elállani, sem pedig ő felsége anyai jószándékához magát alkalmazni nem akarja. Protestálnak azért ünnepiesen, hogy ők semminek kezdői nem voltak s jövőben sem akarnak lenni; de ha az erőszak akaratuk ellenére valami nagy dologra kényszeríti őket, Isten és emberek előtt okai semminek sem lesznek; mert ők a fegyvert soha fel nem vették, önként katonák lenni nem akarnak, kiváltságaiktól soha el nem állnak és azok mellett ő felségének hű adófizetői akarnak maradni. A kik

---

[1]) Br. Bornemiszáék jelentése 1763 decz. 31-éről és a bizottság jkve ugyanarról a napról az Okírattárban.

a fegyvert önként felvették, azokkal lássa a bizottság, hogy mit tesz, azokat ők nem bántják; máskülönben újra és újra protestálnak. Kelt az erdőben 1763 decz. utolsó napján.

Ide vezetett a kétszínű játék, a könnyelmű határozatlanság, az önkéntesség emlegetése a régebbi királyi rendeletekben, kijelentésekben, pátensekben — s az újabb (1763 okt. 8.) rendelet, mely már kötelezővé teszi a határőrségbe sorozást. A nép köztudatába átment s egész jóhiszeműleg emlegetik, hogy a királyné nem akarja őket kényszeríteni s a bizottságot azzal vádolják, hogy megmásítja a királyné anyai jószándékát. Viszont mi már tudjuk, hogy a bizottság nem tett egyebet, mint a mi megbízatása volt: erőltette a kényszerkatonaság szervezését. E két ellentétes, elszánt törekvés nem maradhatott összeütközés nélkűl.

A székely nép bizalmatlanságát nagyon jellemzi a mód is, melylyel ezt a protestatiót a bizottsághoz juttatták. A követ, a ki által küldötték és viselkedése jellemző a székely furfangra.

A bizottság elibe hívatván a székely, a ki az írást hozta, a hozzá intézett kérdésekre észrevehető ravaszsággal azt felelte, hogy ő Barabás István, borsovai, ki fáért járván az erdőben, nagy embertömeg közé jutott, a kik őt veréssel kényszerítették (?), hogy ezt az írást a bizottságnak kézbesítse és a választ a jövő éjjel megvigye. A néptömeg a szépvízi területen a Palos [1]) nevű részben tanyázik. Egyebet kivenni alig lehetett belőle, ittasnak látszott (valószínűleg színlelte), úgy hogy a bizottság őrizet alá tétette s másnap (jan. 2-án) vallatta tovább.

Barabás István a bizottság által újra vallatás alá fogatván, azt mondta, hogy a felcsíkiak a mondott helyen, az alcsíkiak más közeli helyen tanyáznak és ezek naponként küldenek követeket tanácskozásra amazokhoz; akkor is voltak ott, midőn neki átadták az írást. A ki neki az írást adta, azt ő nem ismeri, sokan állottak körűlötte, de egyiket sem ismeri. Azt parancsolták, hogy ha nem akar bajba keveredni, vigye el a bizottsághoz a protestatiot és hozzon választ. Ő tehát jóhiszeműleg, hogy azzal semmi rosszat nem cselek-

[1]) Pallós? vagy Pálos?

szik és nincs benne semmi sértő, elhozta. Szerzőjéről vagy írójáról, úgy a nép az erdőbe menekülése kezdeményezőjéről nem tud semmit, neki nincs része az ő dolgukban, de azt hiszi, hogy a vagyonosabbak bírták rá a szegénységet, nemeseket azonban nem látott köztük.

A bizottság azzal az üzenettel küldötte vissza a követet, hogy a ki a királyi rendelet meghallgatására önként visszatér házához, minden bajtól és erőszaktól biztos lehet, ellenben pedig mindenki magának tulajdonítsa, a mi vele történni fog. Végűl jutalmat igértek neki, ha a zavargás indítóit és tanácsadóit megtudja és kivallja, a mit ez megigérvén, elbocsátották.

A bizottság azt hitte, hogy a népnek értelmesebb vezetői és tanácsadói voltak. Erre vallott az óvás fogalmazványa.

Jan. 2-án a bizottság elibe jött egy madéfalvi határőr, Lőrincz József, egy Váncsa György nevű borsovai emberrel. A madéfalvi azt jelentette, hogy a mult éjjel néhány rokona és barátja jött hozzá és kérte, hogy nevökben kegyelmet kérjenek nekik a bizottságtól. Ezek az erdőben szenvedett nyomorgástól megtörve és nejeik s gyermekeik felett szánakozva, ha biztosíttatnak a bántatlanságról, nemcsak visszatérnek, hanem a gonosz tanácsadókat is kijelentik, sőt, ha felhatalmaztatnak, házukból is kihúzzák és megölik.

Kérdeztetvén, hogy kiket neveztek meg ilyen gonosz tanácsadókúl: azt felelte, hogy Boros Ferenczet (a felcsíki alkirálybírót) és Beke István delnei plebánost, a kik a népnek azt tanácsolták, hogy meneküljenek az erdőre s várják meg ott a bizottság eltávozását s akkor előbbi állapotukban maradhatnak.

A bizottság kérésükre biztosító írást adott azoknak, kik az erdőről visszatérnek és a legmagasabb rendeletnek engedelmeskednek, sőt azoknak, kik a zavargás okozóit és gonosz tanácsadóit kijelentik, ő felsége különös kegyelmét igérték.[1])

A bizottság ezután jónak látta székhelyét áttenni a középponti fekvésű Csík-Taploczára (Csíkszereda szomszédsá-

---

[1]) A bizottság jkveiből (az Okírattárban.)

gába, hol a határőrség legelső csapata alakúlt Csíkban), hogy közelebb legyen a határhegyekhez, a honnan jobban megfigyelheti a nép mozgalmát és könnyebben állhat ellent, ha valamit kezdenének. Innen közelebb lévén Alcsíkhoz, bátorságot kívánt ébreszteni egyúttal az ottani határőrökben; s onnan, a két Csíkszék középpontjáról, könnyebben intézhette rendeleteit az egész székhez.

Az Udvarhelyről és Háromszékről átrendelt rendes hadseregbeli csapatok is megérkezvén, ezekkel a szomszéd (főkép a havasalji) falvakat megszállották, hogy az erdőbe futottakat a falvaktól és élelemszerzéstől elzárják.. Br. Bornemisza főkirálybíró Taploczáról jan. 3-án felhívást intézett a fel- és alcsíki néphez, hogy tudtára esvén, hogy sokan a lázongó néptől való félelem miatt hagyván el házokat: most már »az ijesztő embereknek fenyegetőzésektől nem félhetnek, mivel elegendő bátorság az militiának bejövetele által mindnyájoknak adatik«; felhívja azért őket, hogy térjenek haza, mert többé nem mentegetőzhetnek azzal, hogy másoktól való félelemtől mentek el. A faluból kimenni csak az ottani (katona) főtiszt hírével lehet, bemenni azonban mindenkinek szabad.[1]

A főkirálybíró az erdőbe menekűltekhez is intézett még egyszer felhívást, hogy térjenek haza és engedelmeskedjenek a királyné rendeletének. »Kedves jóakaróim« megszólítással s szép szavakkal igyekszik lelkökre beszélni, »intvén és oktatván« őket az engedelmességre. Elmondja, hogy ő »tulajdon szemeivel« látta a királyné sajátkezű aláírású és szokott pecsétű rendeletét, melylyel »a szabad székelyeket régi híres vitéz atyáinak dicsőséges kötelességekhez visszatéríteni és fegyverben öltöztetni kívánja« és az ott lévő bizottság által véghezvinni parancsolja. Minthogy ők elvonúlások által úgy tünnek fel, mintha ennek hitelt adni és a rendeletnek engedelmeskedni nem akarnának: ő felsége büntetésére teszik magokat érdemessé. Ám ő a bizottságtól büntetlenséget eszközöl ki, ha haza térnek és a királyné rendeletének engedelmeskednek. »Mert mi haszna: kegyelmetek azon parancsolat elkerűléseért magokat örökös veszedelemre, feleségeit, gyermekeit

---

[1]) Br. Bornemisza felhívása 1764 jan. 3. az Okírattárban.

színűleg szentmihályi), a kit kapitánya a nép szándékának kifürkészésére küldött az erdőbe. Onnan visszatérvén, jelentette, hogy a népnek az a szándéka, hogy mindannyian leszállnak a hegyek közűl a mezőbe és együttesen a bizottság elé járulnak kérvényükkel. Arra a kérdésre, hogy nem tudja-é ki a nép vezére? azt felelte, hogy azt nem tudja, de annyit mégis tud, hogy minden nevezetesebb irományuk szerzője Szőcs Péter Szépvízről, a ki már azelőtt is erősen buzgólkodott abban, hogy a fegyvert letegyék.

A Kálnoky-huszárok kémszemlére járván, azt jelentették a bizottságnak, hogy a csíkiak, a háromszékiek csatlakozása által felbátorítva, jan. 4-én éjszakára s jan. 5-én déltájban leszállottak Szépvízre s ott a Trautmansdorf-ezred vasas németjeivel együtt vendégeskednek s készűlnek egy tömegben a bizottság elé járúlni.

A nép mozdúlatairól és hangúlatáról a bizottság pontosan értesűlt, »szűntelen járván az hírt hozó magyar német katonaság«, minthogy a bizottság rendelést tett, hogy szemmel tartsák a népet: mi szándékkal legyenek,[1])

A bizottság nem várta be a nép eléje jövetelét, hanem még jan. 4-én megparancsolta a Szépvízen táborozó vasas németek kapitányának, Persinának, hogy intse meg a népet, nehogy tömegesen a bizottság elé jőjjenek, hanem ha valamit akarnak, két követ által jelentsék.[2])

Jan. 5-én Nagy nevű Kálnoky-huszár hadnagy, a ki kémszemlére küldetett ki, azt jelentette a bizottságnak, hogy Szépvízen több bujdosóval találkozván, íntette őket, hogy óvakodjanak tömegesen az ágyúkig (t. i. Taploczára) menni, ha nem akarják, hogy ágyúlövések által űzessenek vissza. Erre ezek gorombán, »per tu«, azt felelték vissza, hogy »te sem vagy jobb másoknál!« és fogadkoztak, hogy »nemcsak az ágyúkig, de azokon keresztűl is fognak menni«! [3])

A bizottság ezekre a jelentésekre a nép támadásától tartott és intézkedéseket tett a védelemre és az esetleges támadás

[1]) Br. Bornemisza emlékírata 1764 febr. 6. után az Okírattárban.

[2]) A bizottság jan. 4. jkvében (az Okírattárban.)

[3]) A bizottság jan. 5. jkvében és a királynénak küldött jan. 12. jelentésben. (Ü. ott).

visszaverésére. Igy a taploczai kápolna mellé a somlyai út irányában 4 ágyút szegeztetett ki, hogy ha a nép Szépvízről oda menne, közéjök lövessen.[1])

A bizottság gyanúját és bizalmatlanságát a nép támadó szándéka felől megerősítette a háromszéki főkirálybíró gr. Mikes Antal jan. 3-án Uzonból írt jelentése is, mely szerint (a mit különben a bizottság már jól tudott) a háromszéki nép jan. 2-án felkerekedett és elindúlt Csík felé, az ottaniak ama felhívására, hogy már ég a szomszéd háza, siessenek oltani segíteni. Azt írták még, hogy mindenki legalább 8 garast hozzon magával. A nép tömeges kérelmezés czéljából ment ugyan, de félni lehet rossz következményektől. A mit a főkirálybíró maga részéről megtehetettt a nép lecsendesítésére, megtette, és kihirdette a szükséges intézkedéseket.[2])

Ezek egyike az volt, hogy a főkirálybíró (jan. 8-án) körlevelet intézett a háromszéki mindenik valláson lévő esperesekhez, melyben felkéri őket, hogy a lelkészek által világosítsák fel és intsék a népet a királyné parancsának engedelmeskedésre és főkép arra, hogy »a mostani lármázó csíkiak seregéből híjják vissza az ottani rossz és veszedelmes társaságban elegyedett népeket«, mert nemcsak magoknak okozhatnak »nagy veszedelmet és siralmas példát, de egész nemzeteknek s még maradékjoknak is«. [3]) Ez intelmek későn érkeztek. Időközben beteljesedett, a mit gr. Mikes jósolt: a »nagy veszedelem« és a »siralmas példa«.

A mindenfelől komoly veszedelmet jósló jelentések a bizottságot tettre sarkalták. Br. Siskovicz, a bizottság katona tagja, el volt szánva rá, hogy ha nem sikerül a csíkiakat 2—3 nap alatt a katonai kordon által engedelmességre szorítani, akkor szétvereti őket.[4]) A nép pedig, értesűlvén arról, hogy a bizottság nem engedi meg, hogy együttesen eléje járuljanak, különben ágyúlövéssel fogadtatnak, másként határozott. Jan. 5-én ugyanis felkerekedett Szépvízről és a határhegység aljából a csíki völgylapály ellenkező (nyugati) oldalán, az

---

1) Benkő József: Transilvania II. k. 549. l.

2) A bizottság jan. 5. jkvében az Okírattárban.

3) Gr. Mikes Antal levele az esperesekhez. u. ott.

4) Br. Siskovicz, gr. Daunnak 1764 jan. 9. u. ott.

Olt folyó mellett fekvő Madéfalvára vonult át éjszakára. A katonák szemmel kísérték a nép mozdúlatát, a mely (Persina kapitány a bizottságnak tett jelentése szerint) m. e. 2000 főnyi tömegben, részint lovon, részint gyalog, felerészében tüzelő fegyverrel ellátva, rendes menetben (marche), csapatokban és osztagokban vonult át a szék derekán.[1]) A háromszékiek Alcsík (Ménaság) felől menve, a bizottság szemeláttára, Taplocza felé vonultak fel Madéfalvára, a dragonyosok által is megfigyelve.[2])

Ezzel a drámai bonyodalom elérte tetőfokát s a megoldásnak kellett következnie.

A bizottság aggodalommal látván, hogy a nép az ő székhelyök és Udvarhelyszék közé ékelte magát s úgy magyarázván ezt a mozdúlatot, hogy az az Udvarhely és Gyergyó felől várt segítség csatlakozása végett történt: jan. 6-án beható tanácskozás tárgyává tette a helyzetet és megtette a szükségesnek ítélt intézkedéseket. Ezek pedig oda irányultak, hogy még egyszer felszólíttatják a népet, hogy akar-é engedelmeskedni a királyi rendeletnek, vagy nem? s ha ennek sem lesz foganatja, akkor katonai erőt alkalmaz a nép megzabolázására.

A bizottság jan. 6-án nyílt rendeletet küldött a Madéfalván összegyűlt csíki és háromszéki néphez, melyben felszólítják őket, hogy

1. Irásban, vagy két követ által haladék nélkűl jelentsék ki: akarnak-e a királyi rendelet meghallgatására megjelenni, avagy nem? és ha igen: mikor?

2. Senki idegent házánál tovább ez óránál meg ne tűrjön.

3. Ha székely határőrkatona volna náluk, azok tüstént távozzanak.

4. A ki ezen zenebona okozóit, főtanácsolóit s elöljáróit, ha titokban is, feljelenti, 20 arany, ha kézhez adja, 100 arany jutalmat kap.

5. A ki háromszéki, tüstént haza menjen, ha személyét itt, vagyonát otthon az elkövetkező veszedelemtől megmenteni akarja.[3])

---

[1]) Br. Siskovicz gr. Daunnak 1764 jan. 9. az Okírattárban.

[2]) A bizottság jan. 6. jkvében.

[3]) A rendelet szövege 1764 jan. 6. az Okírattárban.

Ezt a rendeletet (mely a bizottság nevében adatott ki »a madéfalvi szabad lakosoknak«, de melyet egyedül Halmágyi mint a bizottság jegyzője írt alá.) Vízkereszt ünnepén (jan. 6) Balázsi Ádám vicekirálybíró és Zöld János commissarius vitte kihirdetni Madéfalvára s egy Kálnoky-huszárral öt példányt küldöttek írásban, a faluban szétosztani. Miután a rendelet elküldetett, megjelent a bizottság előtt két küldött (László József csík-madéfalvi és Nagy József kökösi, háromszéki), a kik a háromszékiek és kászoniak nevében levelet nyujtottak át, jelenvén, hogy a mai ünnep miatt kérvényüket csak másnap terjeszthetik elő, s kérik a bizottságot, hogy ezt a csekély késedelmet ne vegye zokon, mert ők semmi rosszat nem forralnak, hanem kérésükkel a bizottság lábaihoz akarnak borúlni.

A bizottság válaszúl azt íratta a levél hátára, hogy nem tudván a nép közelebbi szándékát, rendeletet küldött Madéfalvára, hogy jelentsék ki: akarnak-e és mikor a kir. parancs meghallgatására megjelenni s hogy a háromszékiek tüstént siessenek haza, ha a veszélyt elkerűlni akarják; most is csak arra inti őket komolyan a bizottság.

A Madéfalván összegyült nép meghallgatván a bizottság rendeletének kihirdetését, semmit sem válaszolt, csak azt írta a rendelet egyik visszaküldött példányának hátára, hogy ne vegye a bizottság zokon a holnapig való késedelmet.

A bizottság azonban a kitérő válaszszal nem elégedett meg s a halasztáskérést arra magyarázván, hogy a nép segítséget vár Udvarhely és Parajd felől, a hová még akkor mentek küldöttek, midőn a bizottság Dánfalván időzött: a gordiusi csomót karddal kettévágni határozta.

Carato alezredes, a csíki határőrség parancsnoka, sürgette leginkább az erőszakos megrendszabályozást. Br. Siskovicz altábornagy indítványozta a bizottságban. A szelidlelkű gr. Bethlen Miklós nem egyezett belé az ily kegyetlen büntetésbe, hanem szelídebb eszközökkel akart czélt érni. Gr. Lázár János Siskoviczhoz csatlakozván, szavazattöbbséggel határozattá vált, azzal a hozzáadással, hogy a háromszékiek, mivel a csíkiak dolgába avatkoztak és többszörös meg-

intésre haza nem mentek, szigorúbban büntettessenek, mint a csíkiak.[1])

A bizottság a nagy felelősség tudatában jegyzőkönyvre vette az okokat, melyek őket erre indították. Ezek pedig, hogy:

1. A fegyvert eddig megtartottak is a pártosok példájára ingadozni kezdtek.

2. Számuk naponként növekedvén, vakmerőségük azzal arányban nőtt.

3. Attól lehetett tartani, hogy e sovány vidéken az élelem fogytával az inség rablásra kényszeríti őket.

4. A többieket is pártütésre csábítják, vagy legalább is javaikat (a mivel fenyegetőztek) feldúlják.

5. Háromszéken új mozgalmat indítanak és újabb segítséget küldeni sürgetik.

6. A többi szék lakói is, hová a bizottság még menni akar, ezek példáját követve, a bizottság munkálatát hasonló csődülettel megakadályozzák, ha nem vágnak közéjök.

7. Ha ezek a lázongók most szelídebb eszközökkel lecsendesíttetnének és összeíratván, köztük a fegyverek kiosztatnának is, később még nagyobb mozgalom, lázongás és összeesküvés kitörésétől lehetne tartani, mert a bizottságnak átadott emlékíratban határozottan jelezték, hogy a fegyvert, ha felakasztják is őket, még sem veszik fel, sőt ha arra ez alkalommal kényszeríttetnének is, semmikép sem éreznék magokat kötelezve annak megtartására és minden következmények ellen óvást emelnek. Mindezeket megvitatva, a bizottság szükségesnek ítélte, hogy a lázongást, mielőtt még tovább terjedne, katonai erővel elnyomják.[2])

Br. Siskovicz, midőn a madéfalvi támadás okait (jan. 9.) elősorolja, a haditanács elnökének (gr. Daunnak), a fennebbieken kivűl azt is említi, hogy Háromszéken új csoportosúlások történtek és az ottani felkelők már puskaport is kezd-

---

[1]) Heidendorf: Selbstbiographie, a ki megjegyzi, hogy Halmágyitól, a ki a bizottság jegyzője volt, hallotta ezeket, később Brassóban. (Archiv der Vereines für Siebenbg. Landes-kunde. Neue Folge XV. k. 132. l.)

[2]) A bizottság 1764 jan. 6. jkvében az Okírattárban.

tek gyártani. Ez azonban az okok között már azért sem szerepelhetett, mert ezt a bizottság maga is csak jan. 8-án hallotta.[1])

A madéfalvi vészről a királynénak küldött jelentésben az indító okok között még azt is olvassuk, hogy a közrendet többre becsülték, mint néhány embernek az elveszését, a mi által elnyomni akarták a szokásos, a mult századokban is megújúló lázadásokat; szemük előtt lebegvén mindenek felett a királynénak 1763. okt. 8. rendelete, mely megparancsolja, hogy zavargások esetén semmi körűlmények közt ne engedjék magokat a munkálatokban megakadályoztatni, hanem mindent elkövessenek annak előmozdítására.

A bizottság tehát okoskodása végeredményében a királyi rendelet palástjával takarózott a felelősség viselésében. A szokásos és múlt századi székely lázadásokra hívatkozásban Siskovicz eszejárására ismerünk, a ki később is (1764. márcz. Kőhalomban a vizsgáló bizottság előtt) úgy nyilatkozott, hogy a székely nemzeten minden évszázadban eret kell vágni, ha boldogúlni akarnak vele.

A madéfalvi vésznek értelmi szerzője kétségkívül br. Siskovicz volt, a ki Buccow rendszerét más formában feltámasztotta és törik-szakad keresztűlerőszakolta. A mellette lévő magyar tanácsosok gyöngéknek bizonyúltak a honfitársak védelmére s a nyers katona készséges eszközeivé alacsonyodtak le.

Tény az, hogy a bizottság jan. 6-án elhatározta a Madéfalván összegyülekezett m. e. 2500 főnyi nép megtámadását és szétverését. E végből br. Siskovicz altábornagy a falu környékének terepviszonyait saját adjutánsa Magdeburg kapitány által megvizsgáltatta (recognosciroztatta) s ennek jelentése után kiadta a rendeletet nagy titokban Carato alezredesnek (még a jelen lévő főkirálybíróval sem közölve), hogy másnap, azaz jan. 7-én hajnalban a falut az Okkeli-ezred négy századával (m. e. 1000 ember), a Trauttmansdorf-ezred vérteseinek másfél századával, 30 Kálnoky-huszárral és két ágyú-

---

[1]) A bizottság jan. 8. jkvében és a Siskowicz jan. 9. jelentésében az Okírattárban.

val vegye körűl és az ott lévőket verje szét. A kiadott rendelet útasítása úgy szólt, hogy: 1. azokat a kik tüzelő fegyverrel ellenállnak, főkép pedig a háromszékieket, a kiknek jelenléte nagyobb büntetésre méltó, irgalom nélkűl öljék meg. 2. Azokat, a kik parasztfegyverekkel ellenállnak, a huszárok és vértesek sebesítsék meg és űzzék haza. 3. A fegyverteleneket megijesztvén és kergetvén, riaszszák szét. 4. Ha pedig elszánt ellenállást fejtenének ki, nehogy a »királyi katonák« haszontalan veszélynek tétessenek ki, gyujtsák fel a falut és házakból úgy kergessék ki a népet.[1])

Carato alezredes, a csíki székelyeknek eddig is gyűlölt, kegyetlen zsarnoka, a szigorú rendeletet az útasítástól eltérő kíméletlen kegyetlenséggel hajtotta végre.

Az éjszaka leple alatt reggel 3 órakor Taploczáról megindítván hadait, Madéfalvát minden oldalról körűlvétette.

A német gyalogság egy része az Olton túl az Udvarhely felé vezető úton a dombon állott fel, a falu főutczája felé irányított egyik ágyúval. A gyalogság más része a másik ágyúval a Taplocza felé vezető útat állotta el. A német vérteslovasság a Szépvíz, illetőleg a Gímesi szoros, a magyar Kálnoky-huszárok a Rákos, illetőleg Gyergyó felé vezető úton állottak.

Madéfalván a nép mély álomba volt merűlve. A megelőző este megszerkesztették kérvényüket, melyet másnap a bizottságnak átadandók voltak. Az erdőben kiállott sanyarúság, az előző napon való hazavándorlás s talán az ünnepi lakomázás is (ha ugyan volt miből lakmározni a gyönge aratás után) hozzájárúlt ahhoz, hogy síri csend honolt a faluban és senki sem vette előzetesen észre a katonaság fölvonúlását.

A lelketlen Carato azzal kezdte a támadást, a mire csak végső esetben hatalmazta fel az útasítás, hogy hajnali 4 órakor, még virradat előtt, beléágyúztatott az csöndes faluba. Az első ágyúgolyó egy szobába hatolt s ott a kemenczét s egy bölcsőt szétzúzván, a mellékszobában, az alá az ágy alá fúródott, melyen a háromszékiek vezetője Csorja ügyvéd aludt. Fel-

---

[1]) A bizottság 1764 jan. 6. jkvében és Siskovicz jan. 9. jelentésében az Okírattárban.

riadva ugrott ki az ágyból s egyik ágyúlövést a másik után hallván, megrémülve kiáltotta, hogy »az Istenért, mi ez?«[1]) A népnek is rettenetes volt az ébredése. Egy percz alatt talpon volt mindenki, de senki sem tudta, mi tévő legyen, hogy a végveszedelmet kikerülje. Annyi bizonyos, hogy ellentállásra senki sem gondolt, inkább a menekülésre késztetett mindenkit az önfentartás kétségbeesése.

Alig hihető az a regényes mendemonda, hogy a vezetők hamar kegyelemkérő levelet írattak volna Boros Istvánnal s a levelet egy fehér kendővel együtt hosszú póznára tűzve vitték a szépvízi országút felé, hol a parancsnokot vélték; de a remélt kegyelem helyett puskalövéssel fogadtattak s Boros és társai ott vesztek el.[2]) Az ágyúlövések a falut felgyujtották s az elharapózó tűz, mely a falunak több mint harmadát felégette, kiszorította a népet a házakból.

A nép felocsúdván az első kétségbeesésből, menekülni próbált, de minden oldalról katonákra bukkanván, megtorlódtak, mint a hal a varsában. A kik az Udvarhely felé vezető úton akartak menekülni, azok a német gyalogság gyilkos golyói elé kerültek. A kik az Olton át próbáltak átsurranni, a vékony jégréteg leszakadván, a folyóba vesztek. A Taplocza felé menekülőket a német gyalogság puskatüze fogadta. A háromszékiek és felcsíkiak legnagyobb része Szépvíz felé kísérelvén meg a menekülést, a német vértesekre bukkantak s ezek kardcsapásai alatt vérzettek el. A háromszékiekkel kegyetlen halálos tréfát űztek. Ezek tőrbe csalására a vérteseknek azt kellett kiáltani, hogy »ki háromszéki?« A kétségbeesettek azt hívén, hogy ez azért történik, hogy nekik megkegyelmeznek: örömmel kiáltották, hogy ők háromszékiek. A vértesek erre »három, három, három!« kiáltással három vágást mértek a szerencsétlenek fejére.[3])

A menekülőket részint lelőve s lekaszabolva, részint megsebezve széllyelvervén, a katonaság minden oldalról behatolt az égő faluba, hol a nép csoportokba verődött, de

---

[1]) Heidendorf: Selbstbiographie id. h. 133. l.

[2]) Balló István: A madéfalvi veszedelem 60. l.

[3]) Heilendorf id. m. 133. l.

ellentállást nem fejtett ki. A katonák ennek daczára közzélőttek a népnek, s kit megöltek, kit megsebesítettek, néhány százat pedig elfogtak. Szemtanúk beszélték, hogy midőn a katonaság behatolt a faluba, »a nép az utczán lévén, útat nyitott és kétfelé állott, minden zenebonakezdés nélkűl.« A katonaság azonban hirtelen »tüzet ád, de senki nem hull egy darabig, melyről a nép azt gyanította, hogy nem ártalomra czélozó lövöldözés; hanem kevés idő mulva az népet hullani látják és így mindenfelé, minden magok oltalmazása nélkűl elszaladnak«.[1])

Más szemtanú vallomása is azt igazolja, hogy a nép nem állott ellent és nem adott okot a vérengzésre. Madéfalvi Tankó Antal jelentette a főkirálybírónak, hogy m. e. 400 ember egy helyt állván egy »czifra csákós süveges« Kálnoky-huszár »lovas katona hozzájok rugaszkodván, kiáltá: tedd le magyar az fegyvert! És így bottal, lándzsával, vasvillával, puskával is kik voltak, mindent levetettek. Levetvén, úgy lövöldözött hozzájok azon katona, melyre a nép is megrugaszkodott, ki mentségére, ki veszedelmére«, mert futás közben is ugyancsak kaszabolták őket. A vérengzésnek és az azt követő rablásnak (mert a falut a vitézek mindenéből kifosztották) 10—11 óra tájban lett vége.[2])

Másként szólnak a bizottságnak és Siskovicznak hivatalos tudósításai, melyek a katonatisztek (a főbűnös Carato és a magyargyűlölő Magdeburg) elbeszélésein alapúltak. Ezeknek érdekében állott az útasítást túllépő kegyetlen vérengzés mentegetésére úgy tüntetni fel a dolgot, mintha a nép makacs ellentállást fejtett volna ki s ők e miatt ágyúztattak, lövettek, gyujtatták fel a falut és vágattak halomba néhány száz embert.

Carato alezredes azt jelentette, hogy a vett rendelet értelmében hajnalban megtámadta a Madéfalván tanyázó lázadókat s mivel ezek nemcsak védték magokat, hanem ők kezdték a tüzelést és egymást kölcsönösen lelkesítve és lövöldözve ellentállottak és azt kiabálták, hogy senki magát meg ne

---

[1]) Br. Bornemisza főkirálybíró jelentésében 1764 febr. 6. után (az Okírattárban.)

[2]) A főkirálybíró id. jelentésében.

adja, sőt még a házak ablakaiból is puskáztak kifelé: kénytelen volt erőszakot és fegyvert alkalmazni ellenök és tüzet vetvén a házak fedelire, a falu harmadrészét felégetni.[1])

Br. Siskowicz a főhaditanácsnak küldött jelentésében (ugyanazon forrásból merített adatok alapján) azt írta, hogy »mivel a nép a faluból kifelé lövöldözni kezdett«, Carato kénytelen volt a falut felgyujtani és csaknem felét elhamvasztani, a mi és néhány ágyúlövés által a nép a házakból kiűzetett. A népet azután a dragonyosok és huszárok szétugrasztották, úgy hogy főkép a háromszékiek véres fővel menekűltek hazafelé Alcsíkon keresztűl. Az al- és felcsíkiak is hazafutottak s kegyelemért esedeznek.[2])

Hogy mennyire megbízhatatlanok és valószínűtlenek ez adatok a nép ellentállásáról: az kitűnik ugyanazon jelentéseknek a veszteségekről szóló részéből. Ugyanis a katonák közűl a támadásnál mindössze egy dragonyos káplár szenvedett könnyű sebet (ütést) s egy Nagy nevű Kálnoky-huszár hadnagy sebesűlt meg könnyen a kezén s egy dragonyos ló lövetett agyon.[3]) Hol van itt nyoma a makacs ellentállásnak, a sűrű lövöldözésnek?! Bizony hogy nem harcz és küzdelem, de a fegyveres katonáknak kegyetlen vérengzése volt az a védtelen, fegyvertelen néppel szemben: mutatja az eredmény. Mert a nép közűl sokan estek el az ágyú és puskatűzben s a kardcsapások alatt.

A megölteket nem lehetett megszámlálni — mondják a hivatalos jelentések. Valjon miért? kérdhetjük jogosan, hisz a vérmező s a holttestek a vérengzők hatalmában maradtak s ők temették el később az áldozatokat. Az elesettekről majd kimutatást késztítetnek az egyes falvakból s felküldik Bécsbe a haditanácsnak, jelenti Siskovicz jan. 9-én, mikor már a temetés is megtörtént.

A bizottság nem restelte a királynénak is azt írni (jan. 12-én, tehát öt nappal a vérengzés után), hogy a megölteket eddigelé nem lehetett összeszámlálni, mert a holttestek a tágas

[1]) A biztosok jan. 7. jelentésében (az Okírattárban.)

[2]) Br. Siskovicz gr. Daunnak 1764 jan. 9. az Okírattárban.

[3]) A biztosok jan. 7. jkvében és Siskowicz jan. 9. s a biztosok jan. 12. jelentésében az Okírattárban.

mezőn szanaszét hevertek és némelyeket a rokonok tisztességes eltemetés végett elvittek; de majd felküldik, ha elkészűl, a kimutatást. Nehezen készűlt el. Nyilván mert restelték magok is, hogy két gyöngén sebesűlttel szemben mintegy kétszáz (ha nem négyszáz?!) áldozatot kellett volna bevallaniok. Inkább megengedték a rokonoknak, hogy a holttesteket vigyék el és temessék el s meghagyták Römer kapitánynak, hogy a kiknek rokonai nem voltak közelben s főkép a háromszékieket, az országút mellett Madéfalva közelében közös sírba temettesse el. Még ezeknek a számát is gondosan titkolták egyelőre, nehogy Bécsben is megsokalják.[1])

A vérengzés jan. 7-én reggel 4 órától 9-ig tartott. Azután egy-két óráig a rablás és prédálás folyt, úgy hogy a dicső német vitézek »az ottan lakó szegénységnek mindenit elhordották«.[2]) Foglyúl ejtettek 400 embert, kiket aztán Csíkszeredára a várba vittek; de a kik közűl a sebesűltek nagy részét, hogy otthon gyógyíthassák magokat és elrettentő példáúl szolgáljanak, a bizottság tüstént elbocsátotta, a többi csíkszékieket is nagyrészt néhány nap múlva hazabocsátották; csupán 2—3-at tartottak vissza minden faluból és a háromszékieket mind, hogy a megejtendő vallatásnál tanúságot tegyenek.[3])

A kik a vérfürdőből szerencsésen megmenekűltek, siettek haza falvaikba, vagy elbujdostak az erdőbe. Sokan pusztúltak el sebeikben később is. 29 sebesűlt a csíksomlyai kolostorban keresett menedéket, a hol a szerzetesek kötözték be sebeiket. A csíki völgy a halál völgyévé változott. Naponként többen haltak meg a sebesűltek közűl s még márczius-

---

1) Az 1764. jan. 22. felküldött biz. jegyzőkönyv mellékleteként van egy kimutatás (Specification), mely falvanként felsorolja az elesettek (88), sebesűltek (59), elmenekűltek (6) és eltűntek (24) számát; összesen 177 főnyi veszteséget, kik közűl 40-et Madéfalvánál Römer kapitány temetett el, a kik valószínűleg háromszékiek voltak s 12-őt a molnár talált a vízben Madéfalván. (Ld. az Okírattárban ad 1764 jan. 22.) — Losteiner Lénárd a sz. Ferenczrend erdélyi tartományi történetében (182. l.) 183-ra, Benkő J. Transilvániája (II. k. 549. l.) 186-ra, Heidendorf önéletirásában (id. h. 133. l.) 400-ra teszi.

2) Br. Bornemisza főkirálybíró id. jelentése szerint.

3) A bizottság jan. 7. jkve, 12-iki jelentése és br. Siskovicz jan. 9. jelentésében.

ban is egyre szóltak a harangok a madéfalvi vész áldozatait temetvén.[1])

Az Olt vize is sok szerencsétlenűl járt menekűlőt nyelt el; a tűz is követelt áldozatot. Feljegyezték, hogy a Cserei-féle udvarházban épen lakodalomra készűltek a vérnász napján s az ágyúszóra megrémült czigányok a nagy kemenczébe bújva, ott fuladtak meg az égő ház füstjében.[2])

Ilyen gyászos vérkeresztséggel avatták fel a székely határőrséget Madéfalván az Urnak 1764-ik évében a Vízkereszt ünnepét követő nap hajnalán.

A kir. bizottság a szomszédos Taploczán megelégedetten hallgatta az ágyúdörgést és puskaropogást és nézte a fellobbanó lángokat s a szívtelen gr. Lázár nem restelt még szellemeskedni, a mellette álló br. Siskovicznak azt mondván, hogy midőn egy-egy házat lángra lobbanni lát, úgy tűnik fel neki, mintha mindmegannyi füstölgő oltárt látna, melyeken a lázongó nép bűne engeszteltetik ki.[3])

Lelketlen cynizmusának és szolgalelkűségének tanúbizonysága az a sírfelírat [4]) és chronosticon is, melylyel püspökbarátjának kedveskedik. Szerinte a madéfalvi mészárlás nem volt egyéb, mint

CastIgata seDItIo sICVLorVM

azaz: székelyek lázadásának megbüntetése.

A történeti igazságot jobban kifejezi s évjelző chronosticonnak is jobb az az ismeretlen szerzőtől származó s a köztudatba átment röpke szó:

SICVLICIDIVM
(székelyek legyilkolása.)
(1764.)

---

1) Heidendorf id. m. 138. l.
2) Heidendorf id. m. 133. l.
3) Br. Bajtay püspöknek írta ő maga febr. 1-én. (Benkő J. Transilvania II. k. 552. l.)
4) Közli gr. Teleki D. id. m. 107. l.

A történelem ítélete és a nép maig is elé kegyelete (mely csak nem régen kőoszloppal örökítette meg a székely vértanúk emlékét,[1]) a jogaikat védő székelyeknek szolgáltatott igazságot. A kormány eszközeinek egyetlen, s bizony gyönge erkölcsi alapon álló mentsége az volt, hogy »nem lehetett másként czélt érni.«

---

[1]) Az 1899-ben Madéfalva mellett, közadakozásból gyüjtött költségen felállitott emlék egy kőpiramis, melynek tetején egy kiterjesztett szárnyú turul madár áll (b. e. Köllő Miklós, csíki származású szobrászunk mintázta). Márvány emléktábla hirdeti rajta, hogy

SICVLICIDIVM.

A HATÁRŐRSÉG SZERVEZÉSEKOR MADÉFALVA HATÁRÁBAN
1764 JAN. 7-ÉN HAJNALBAN
A CSÁSZ. KATONASÁG ÁLTAL VÉDTELENŰL LEKASZABOLT
CSÍK- ÉS HÁROMSZÉKI
200 SZÉKELY VÉRTANU EMLÉKÉRE
KIK AZ ŐSI SZABADSÁG VÉDELMEÉRT VÉRZETTEK EL
EMELTE AZ UTÓKOR HÁLÁS KEGYELETE
1899.

E felíraton kivűl (melyet e sorok írója szövegezett) még 8 sor vers hirdeti, hogy

Székely nép! Itt hullott őseidnek vére,
Kiket zsarnok önkény bosszús karja ére.
Midőn alkotmányos szabadságod védték,
Szörnyűkép olták ki sok ártatlan éltét.
De bár elvesztek ők ádáz fegyver alatt,
Emlékök nem vész el, örökre fennmarad,
Mert hű kegyeletben megtartod őseid
Igy él majd emlékök időtlen ideig.

(A vers írója egykori tanítványom *Balló István*, csíkm. tanfelügyelő, ki az 1905. okt. 8-án tartott szoborleleplezésre megírta »A madéfalvi veszedelem« és az emlék történetét. Csíkszeredán 1906. 85 l.)

IX.

A határőrség szervezése Csíkban és Háromszéken.

A madéfalvi vérengzés megtette hatását. Az elrettentés sikerült. A bizottság is elmondhatta volna, hogy most már »körötte csend, a merre ment, és néma tartomány«.

Még a vérontás napján felhívást intéztek Csík- és Háromszék lakosaihoz, hogy »a véghez ment szomorú példából minden ember keservesen szemlélhetvén, mi légyen a felséges király és örökös fejedelem ellen való rugódozásnak és az engedetlenségnek jutalma«: tüstént haza menjenek, a kiadandó fegyvereket felvegyék és ő felségét híven szolgálják; háromszékieket vagy másunnan jötteket be ne fogadjanak, sőt megkötözve kézbe adják; az ezután is engedetlenek szörnyű halállal bűnhődnek.[1])

Rendeletet küldöttek ugyanakkor gr. Mikes Antal háromszéki főkirálybírónak is, tudatván »a lázadók veszedelmét,« a háromszékiek kitiltásáról kiadott rendeletet s meghagyván neki, hogy személyesen bejárván a háromszéki falvakat, a népet a további lázongástól vonja el, ellenkező esetben kegyetlen halálbüntetést szenvednek.

Másnap (jan. 8-án) a háromszékiek előbbi nyugtalankodásának hírére szükségesnek látta a bizottság nyílt rendeletet küldeni oda is, melyben a népet nyugalomra inti, a gyülésezéseket és a határőrök üldözését eltiltja s az ellenkezőket halálbüntetéssel fenyegeti.[2])

---

1) A bizottság nyilt rendelete az Okírattárban.

2) A bizottság jan. 8. jkvében az Okírattárban.

A madéfalviak panaszt tévén a bizottság előtt, hogy a katonák marháikat és egyéb javaikat a vérengzés után elrabolták és elkótyavetyélték: a bizottság (jan. 8.) elrendelte, hogy a jogtalanúl elvett jószágokat kiki jogos tulajdonosának adja vissza.[1])

A bizottság jan. 9-én gr. Mikes Antal háromszéki főkirálybíró jan. 6-án kelt jelentésével foglalkozott, melyben jelenti, hogy maga betegsége miatt nem szállhatván ki a falvakba a nép lecsendesítésére (mint azt a bizottság jan. 3. rendelte), vicetiszteit küldötte ki és általuk tétette meg a szükséges intézkedéseket, bár nem titkolja, hogy a nép zabolátlansága és a katonaság csekély száma miatt nem minden veszély nélkűl tehette. A nép vakmerősége annyira ment, hogy több mint százan fölfegyverkezve megrohanták udvarházát és nagy zajjal betolakodván hozzá, az újonnan felállítandó állandó törvényszék ellen az egész szék nevében protestatiót akartak átadni és ennek jegyzőkönyvbe iktatását követelték, sőt hívatala és személye ellen is méltatlan kifakadásokat tettek. A főkirálybíró félóráig vesződött velök, hogy jobb meggyőződésre bírja őket, de hiába, addig nem távoztak, míg megbízást nem adott a jegyző számára, hogy az óvást fogadja el és iktassa be. A főkirálybíró kész életét is koczkáztatni a királyné rendeletei végrehajtására, de hogy az sikerűlhet-e ilyen zavarok között, ám ítélje meg a bizottság.

A főkirálybíró elküldötte Baló László miklósvárszéki alkirálybíró levelét is, mely arról szól, hogy eddig ott csend volt, de újabban a határőrök üldözőbe vették a nem-katonákat; továbbá, hogy Háromszékről bujtogató körlevelek érkeztek oda, melyek elfogadását és terjesztését ő megtiltotta.

A bizottság, nyílt rendeletét (jan. 8-ról) mellékelvén, azt válaszolta gr. Mikesnek: reméli, hogy a háromszékiek atyjokfiai veszedelméről azóta értesűlvén s a tisztviselők is elkövetvén mindent, levetkezik vadságukat és a köteles engedelmességre térnek.[2])

---

[1]) A rendelet szövege megvan a főkirálybíró jelentésében (1764. febr. 6.)

[2]) A bizottság jan. 9. jkvében.

Csíkban tényleg visszatért a halálos csend és a látszólagos nyugalom, úgy hogy a bizottság két nap múlva a madéfalvi vész után jónak látta a sorozás és fegyverosztás két héttel azelőtt megszakadt fonalát fölvenni.

Jan. 10-én e végből Taploczáról Csík-Rákosra tette át székhelyét, a hol Rákos, Madaras és Madéfalva oda rendelt lakosai előtt a szokott ünnepiességgel kihirdette a kir. rendeletet, s a legközelebbi siralmas példára is hívatkozva, hűségre és engedelmességre intvén őket, Madaras lakosait összeírták és felfegyverezték.

Jan. 11-én Szentmihály és Rákos, 12-én Madéfalva, Vacsarcsi és Göröcsfalva, 13-án Szépvíz, Delne, Szentmiklós, Borsova és Pálfalva, 14-én Csobotfalva, Várdotfalva (Somlyó), Taplocza, Csicsó, 15-én Csíkszereda és Zsögöd lakosai összeíratván és felfegyvereztetvén, Felcsíkon a határőrség szervezése gyorsan be is fejeztetett.

Az ünnepies felavatás és zászlószentelés jan. 17-én Csík-Rákoson ment végbe, hasonlóképen mint Gyergyószentmiklóson. A hatalmas nagy templom melletti térségen állították fel a Felcsíkon szervezett négy gyalog- és egy lovasszázadot, körűlvéve a rendes katonaság csapataitól. Négy zászlót szentelt fel a templomban Sikó József gyergyai esperes, kit e czélra odahívtak. A zászlók átadása után felolvasták a katonai törvényeket és letették az esküt. A bizottság beszéddel nyitotta meg és zárta be az ünnepélyes actust, mely után hálaének, processio, ágyúlövések s az új katonaság megáldása fejezte be a felavatási ünnepélyt.[1])

A bizottság jan. 18-án elrendelte, hogy a falvak azokat a felcsíki lakosokat, kik nem jelenhettek meg az összeírásra, és feleskctésre, névszerint jelentsék be a kapitányoknak s azok Csíkszeredán tegyék le az esküt. A kik pedig szándékosan kivonták magokat és távol vannak otthonuktól, 15 nap alatt jelentkezzenek a kapitányoknál, ellenkező esetben bárhol találtatnak, fogassanak el és Csíkszereda várába küldessenek. A kik sem vissza nem térnek, sem el nem fogathatók: birtokaik felől a közelebbről megérkezendő rendelet fog intézkedni.

---

[1]) A bizottság jkveiben az Okírattárban.

A bizottság ezzel dolgát Felcsíkon elvégezvén, jan. 19-én lement Alcsíkba s Szentimrén megállapodván, jan. 21-ére odarendelte Alcsík lakosait a királyné rendelete meghallgatására.

Jan. 20-án ott azt a jelentést vették a háromszéki főkirálybírótól, hogy a háromszéki nép a bizottság kihirdetett rendeletére lecsendesedett és kész az engedelmességre, a fegyverfelvételre. A bizottság úgy rendelkezett, hogy megérkezéseig senkit se vegyenek fel újabban a határőrök közé.

Jan. 21-én a bizottság kihirdetvén a királyné rendeleteit, három részre oszolva megkezdette az alcsíki falvak összeírását s öt nap alatt befejezvén, 26-án megtartották az ünnepies feleskelést a Rákoson felszentelt két zászló alatt, mise, ágyúlövések és a már előbb leírt ünnepiességek mellett.

Még 2 napig maradt a bizottság Csíkban, mi alatt a királyné rendeletére kidolgozta a határőr székelyek adózására vonatkozó eljárási módozatokat.[1])

Jan. 30-án már Kászon-Feltíz községében hirdették ki az oda összehívott kászoniak előtt a királyné rendeletét s kezdték meg az összeírást s jan. 31-én a feleskelést is elvégezték.

A lajstrom szerint Csík, Gyergyó és Kászon székben összesen 4982 családfőt írtak össze, a kikből az I-ső székely gyalogezred alakúlt: 3000 felfegyverzett, 1212 fegyvertelen, összesen 4212 gyalogos határőrrel. A növendékek száma volt 5166; az alkalmatlanoké 1320. Az I. székely gyalogezred 12 századának állomáshelyei voltak: 1. Kászon-Feltíz, 2. Kozmás, 3. Szent-Imre, 4. Szent-György, 5. Taplocza, 6. Szent-Mihály, 7. Rákos, 8. Szent-Tamás, 9. Tekerőpatak, 10. Gy.-Ujfalu, 11. Gy.-Alfalu, 12. Ditró.[2]) Carato Manó lett az ezredesük, kapitányaik is németek voltak: u. m. Winter, Krumpein, Bleyer, Salins, Römer, Albrecht, Kovacsovics, Fahnenberg, Mahlern, Blay.[3]) A huszárok a többi székekkel együtt alkottak egy huszár ezredet. Csíkból alakult 3 compania, 562 fegyveres, 208 fegyvertelen, összesen 770 huszárral. Ezek-

---

[1]) A királyné rendelete 1764. jan. 13-ról az Okírattárban; a »methodus« u. ott s a bizottság jkvében.

[2]) Benkő: Transilvania II. 107. l.

[3]) A kimutatás az Okírattárban.

nek is németek (gr. Königsacker és Gaidler) voltak kapitányaik. Növendék (t. i. fiu) volt 16 éves korig, 791; alkalmatlan 229.

Kászonszék közönsége a bizottság jelenlétét felhasználta arra is, hogy mint előbb már Taploczán, úgy itt is kérvényt intézett hozzá, melyben régi különleges kiváltságaikban való meghagyásukat kérik s mellékelték ezekről Mátyás és Ulászló magyar királyok, a két Szapolyai, három Báthory (István, Kristóf, Gábor) és Bethlen Gábor erdélyi fejedelmek, Mihály oláh vajda kiváltságleveleit és Lipót császár-király megerősítését. Ennek alapján kérték, hogy mint eddig, külön törvényszékük legyen, a honnan pereik egyenesen a királyi táblára felebbeztessenek, s bíráikat magok választhassák. Ha pedig mégis ez állandó törvényszékre kellene fáradniok, székük részéről magok válaszszák bírájokat. Kérik azt is, hogy mihelyt a hadi gyakorlatokat megtanúlják, az idegenek helyett magok közűl választassanak a katonatisztek s addig is neveztessenek ki főbb tisztségre közűlök. Kérik továbbá, hogy csak saját havasaikon őrködhessenek, békében és háborúban egyaránt s más székbe ki ne vitessenek. Kívánják azt is, hogy a csíki ezredhez csatoltassanak. Adóelengedést is kérnek, mert szegények s végűl azt, hogy az eddigi hivatalnokok altisztségre fölvétessenek. Ha nem teljesíthetik kéréseiket, terjeszszék a királyné elé.[1])

A bizottság a kiváltságleveleket megvizsgálván, a Bethlen Gábor és Leopold megerősítő leveleiben vakarást és értelmi változtatásokat vett észre, a miért is azokat visszatartotta és a királynénak felküldötte.[2]) Válaszúl a külön törvényszékre nézve azt adta, hogy mivel állandó törvényszékek szerveztettek, kérésükkel járuljanak a guberniumhoz. A katonatisztségekre a királyné rendelete értelmében kilátása lehet annak, a ki a katonai szolgálatban és a gyakorlatokban magát kitűnteti. Az a kérésük, hogy a csíki ezredhez tartozzanak, már is teljesült. Az adó egyharmadát a katonáknak elengedte a királyi rendelet.[3])

---

[1]) A kászoniak folyamodása 1764. jan. 30. az Okírattárban.

[2]) A bizottság jelentése a királynénak 1764 febr. 2. az Okírattárban.

[3]) A bizottság jan. 30. jkvében az Okírattárban.

A bizottság jan. 31-én kihirdette a királyné ama rendeletét, hogy az 1763-ban kiosztott fegyverek közűl azokat, melyek a gondatlan kezelés és lerakás következtében megromlottak (bár megkívánhatta volna, hogy magok költségén javíttassák ki), kegyelemből most az egyszer ép fegyverekkel cseréltetí ki, »jövendő állhatatos hívségek és vitézi kívánt szolgálatjok jó reménsége alatt«; de megkívánja, hogy ezután kiki jól gondját viselje fegyverének, mert a gondatlanságból okozott hibákat maga fogja kijavíttatni.

Azt is elrendelte a királyné (1764. jan. 13-án) s most kihirdették, hogy minden székely ezred mellett egy »katholikus német páter« fog alkalmaztatni »a német tisztek és más kath. vallásbeliek kedvekért« (15 frt havi fizetéssel); de ezeknek nem lesz joguk esketni és temetni, csak a betegeket vigasztalni és »a tulajdon ifjúságot a hitnek ágazataira tanítani«, s a rendelet, »nehogy a nemzetben talán balvélekedés okoztassék«, azt is kifejezi, hogy »ezen papok egyedűl csak a német katholikusoknak rendeltetnek az isteni szolgálatra« s a székely papok jogai »az őket illető lelkekre való vigyázásban ... továbbra is megoltalmaztatnak.«[1])

Február 1-én Carato Emanuel alezredes kérvényével foglalkozott a bizottság, a ki számos tagból álló családjára és csekély fizetésére hívatkozással fizetés emelést kért, mert havi zsoldja a levonások után csak 69 forintra megy, a miből alig tud megélni. Pártolólag terjesztették fel a királynénak.

Ugyanakkor báró Bornemisza Pál csíki főkirálybíró is adott be kérvényt a bizottsághoz, melyben előrebocsátván, hogy mily buzgón fáradozott a királyi szolgálat előmozdításában, kéri, hogy a nép ellenkezését a határőrség szervezésekor ne neki, hanem a nép hitetlenségének tulajdonítsák és az ő buzgó törekvéseiről a felséget értesítsék. Minthogy azonban a nép az első összeírást és mértéklést, mely királyi rendelet nélkűl történt, egyedűl neki tulajdonítja és e miatt bosszútól fél: kéri állásától kegyelemben való fölmentetését és adandó alkalommal más tisztségre való kineveztetését. Végűl a míg

---

[1]) Az 1764. jan. 13. királyi és jan. 31. bizottsági rendelet az Okírattárban.

erről ő felsége elhatározása leérkeznék, kéri, hogy a gubernium addig is mentse fel őt az állandó törvényszék elnökségétől, a mely gyakrabban való megjelenést kívánna a székben, a hol neki birtoka nincs s távol jószágától kár nélkül nem élhetne s »alkalmas számú« gyermekei neveltetéséről nem gondoskodhatnék.[1])

A bizottság azt határozta, hogy a főkirálybíró kérését a gubernium útján fölterjeszti.[2])

Ezzel a bizottság Kászonban dolgait elvégezvén, megírta jelentéseit s február 3-án átment Háromszékre.

Háromszék összeírása és feleskelése a szék alkotó részei szerint négy szakaszban történt: Kézdi, Orbai, Sepsi és Miklósvár székben egymásután.

Kézdi-szék lakosainak összeírása február 6-ától 12-éig ment végbe. Február 13-án a kantai minorita templomban Simon Endre cz. kanonok, polyáni főesperes-plébános felszentelte a zászlókat s a feleskelés az előbbi ünnepies formák között megtörtént. Külön írták össze a kézdi-vásárhelyieket jan. 14-én és eskették fel 15-én s az onnan kikerült 250 gyalogot az ezredparancsnok századaként — kérésükre — a második gyalog ezred első századába osztották. Ez valamivel kevesebb létszámból állott ugyan mint a többi század, de a városiak kérését, hogy ők az első külön századot alkossák, a bizottság (tekintettel az ő különleges kiváltságaikra) teljesítette és külön határőrző helyeket (playen-posten) jelöltek ki számukra. Jobbnak látták őket, mint iparosokat, a falvaktól különválasztani.[3])

A bizottság febr. 16-án tovább ment Zabolára s néhány nap alatt összeírván Orbai-szék szabad székelyeit, febr. 26-án ezeket is feleskette. A bizottság innen a szervezés körül tanúsított buzgalmáért kitűntetésre ajánlotta az Orbai ref. egyházmegye esperesét, Imre Sámuel kovásznai lelkészt, a ki aztán érdemrendet kapott.

Febr. 29-én már Sepsi-székben Uzonban működött a bizott-

---

[1]) Br. Bornemisza emlékírata 1764. febr. 1-éről az Okírattárban.

[2]) Febr. 2-áról u. ott.

[3]) Br. Siskovicz gr. Daunnak 1764 márcz. jelentésében az Okírattárban.

ság s ott márcz. 1-én a Sepsi-székből összehívott 33 falu lakosai előtt (rendbe állíttatván, és az Okelli-ezred 3 százada s az Anger-ezred egy százada által körűlvétetvén) felolvasták és megmagyarázták a királyné rendeletét. Az összeírás sorrendje megállapíttatván, a nép nagy része haza bocsáttatott. 11 falut visszatartván, a sorozás nyomban megkezdetett s Málnás, Zalán, Bodok, Zoltán, Étfalva, Fótos, Kálnok, Köröspatak, Árkos, Gidófalva és Oltszem lakói még ugyanaz nap összeírattak.

Márcz. 2-án Nagy- és Kis-Borosnyó, Feldoboly, Szacsva, Eperpatak, Magyarós, Bikfalva, Lisznyó íratott össze s a kiknek nem volt fegyverük, azok közt kiosztatott.

Márcz. 3-án ugyancsak Uzonban folytatták az összeírást: Martonos, Angyalos, Besnyő, Eresztevény, Réty, Szemerja, Szentkirály, Aldoboly, Kilyén, Szotyor, Kökös, Laborfalva, Szentiván, Uzon és Komolo lakosaival a fegyvereket is kiosztván.

Ugyanazon napon tárgyalta a bizottság Szepsi-Szentgyörgy és Illyefalva taksás városok folyamodványát, melyben kiváltságlevelökre hívatkozván, mely szerint ők a széktől mindig külön igazgatás alatt állottak s a hadakozástól fel voltak mentve, kérik, hogy most is mentessenek fel az összeírástól és fegyverkiosztástól s tartsák meg őket kiváltságaikban. Illyefalva kijelentette azt is, hogy ellenkező esetben ő felségéhez fognak folyamodni. A bizottság azt határozta, hogy mivel az idézett kiváltságlevél kivonatából nem tűnik ki, hogy ők a katonai szolgálattól fel lettek volna mentve, csak az, hogy a hadba menőktől ne terheltessenek, a fegyverviseléstől nem menthetők fel, de kiváltságaikban és külön igazgatásukban továbbra is meg fognak tartatni. Azonban nem záratnak el a felséghez való folyamodástól.

Sepsi-Szentgyörgy és Illyefalva lakosai márcz. 4-én tényleg összeírattak és a fegyverek közöttük kiosztattak.

Az ünnepies zászlószentelés márcz. 6-án ment végbe Uzonban, minden templomi czeremónia nélkűl (ref. vallásúak lévén). A felesketést ágyúlövések követték.

Márcz. 7-én útra készűlt a bizottság s intézkedéseket tett a Miklósvárszékre Nagyajtára menetelre s a katonaságnak

Sepsiből részint oda, részint téli szállásaikra, elhelyezéséről. Miklósvárszéken Nagyajtán márcz. 10-én kezdették az összeírást. A szék 9 falujából az egy telkes nemesek és szabad székelyek összegyűlvén, az Okelli-gyalogok és Kálnoky-huszárok kivezényelt csapatai között rendbe állított nép előtt felolvasták a kir. rendeletet s Bodos, Baróth és Baczon falvak lakosait összeírták és fölfegyverezték.

Márcz. 11-én Miklósvár, Köpecz, Szárazajta, Bölön lakóira került a sor.

Márcz. 12-én Közép- és Nagyajta következett.

Márcz. 13-án Nagyajtán összegyűjtötték a besorozottakat s az Okelli-gyalogok és Kálnoky-huszárok sorfala között körbe állatván, felolvasták a hadi törvényeket és feleskették az új határőröket a felemelt zászlókra. Ágyúdörgéssel végezték az ünnepélyt.

Udvarhelyszékről némely lófők és szabad székelyek, a kik a múlt év deczemberében magokat határőrökül felíratták, de azóta semmiféle rendeletet nem kaptak, az iránt folyamodtak a bizottsághoz, hogy ők is kapjanak fegyvert és adjon ki a bizottság rendeletet, hogy lakostársaik őket az önkéntes összeíratás miatt ne üldözzék. Buccow főparancsnok a bizottsághoz utasította őket. A bizottság azonban azt határozta, hogy mivel ő felsége ez idő szerint csak Csík, Háromszék és Bardócz lakosait kívánja a határőrségbe felvétetni, őket most nem sorozhatják be, de védelmet ígérnek minden háborgatás ellen az önkéntes ajánlkozás miatt.[1])

Még csak Bardócz-szék besorozása volt hátra, a mi csakhamar végbemenvén, márcz. 18-án Olasztelkén Bardócz határőrsége is feleskettetett.

Háromszék és Bardócz összes lakossága 12 gyalog századba osztatván, a második székely gyalog ezredet alkotta s ezen kívül öt század huszár került ki belőlük, mely a csíki három huszár századdal együtt alkotta a székely huszár ezredet.[2])

---

1) A bizottság jkve 1764 febr. 29-étől márcz. 13-áig. melyet márczius 18-án Olasztelekről küldenek fel a királynénak (a bécsi hadi ltrban 1764 ápr. csomó 370/6. s az orsz. ltr. erd. kancz. o. 133. sz. a.)

2) Br. Siskovicz gr. Daunnak Kőhalom (Reps) 1764 márcz. 21-én (a bécsi hadi ltrban ápr. cs. 370./6 sz. a.)

A Háromszéken és Bardóczszékben összeírt gyalog székely határőrök száma volt: a fegyvereseké 3000, a fegyvertelen számfelettieké 651, összesen 3651; a növendékek száma 4382, alkalmatlan volt 1745. A huszárok száma volt 926 fegyveres, 123 fegyvertelen számfeletti (összesen 1049), növendék 1044, alkalmatlan 443.

Az összes felfegyverzett székely határőrök száma tehát 7500-ra rúgott, melyből 3000—3000 volt a két gyalog ezredben s 1500 a huszár ezredben.

A II-ik gyalogezred parancsnoka lett a Kézdivásárhelyen állomásozó báró Zinnicque Simon alezredes. A századok állomáshelyei voltak 1. Kézdivásárhely, 2. Barátos, 3. Polyán, 4. Illyefalva. 5. Bereczk, 6. Nagyborosnyó. 7. Altorja. 8. Zabola, 9. Dálnok, 10. Bölön. 11. Baróth. 12. Telegdi-Baczon. Kapitányaik többnyire németek voltak, u. m. Lantz, Seidel, Ende, Neumüller, Samler (székelyföldi születésű), Kotzy, Guisany, Coconary, s két magyar: *Málnássy* és *Miháltz.*

A huszárszázadok állomáshelyei voltak: Gyergyó-Szentmiklós, 2. Dánfalva, 3. Cs. Szent-Mihály, 4. K.-Szentlélek, 5. Léczfalva, 6. Alsó-Csernáton, 7. Gidófalva, 8. Nagyajta.[1]) Ezredparancsnokuk lett Reich Filep alezredes, Sepsi-Szentgyörgy székhelylyel. Kapitányaik voltak: gróf Königsacker, Gaidler, Haisler, Frankenbusch, Kálnoky, br. Jósika.[2])

A három székely ezred parancsnokló tábornokságára br. Siskovicz gr. Daunnak, a főhadi tanács elnökének s általa a királynénak gr. Gyulay Sámuelt, a Gyulay-ezred parancsnokát ajánlotta, mint a ki a katonai szolgálatban járatos (a hétéves háborúban kitűnt), magyarúl jól tud, a székelyeket jól ismeri s nincs ellenére a határőri szolgálat. A nép szeretetét csakhamar meg fogja tudni nyerni s kellő időben szigort is fog tudni alkalmazni. »Generalmajor« (vezérőrnagy) ranggal ajánlja kinevezni, hogy több tekintélye legyen.[3])

A kinevezés megtörtént s gr. Gyulay Sámuel lett a székely ezredek első parancsnokló tábornoka.

---

[1]) Benkő J. Transylvania gen. II. 111. l.

[2]) Ld. a kimutatást az Okírattárban.

[3]) Br. Siskovicz gr. Daunnak, Olasztelek 1764 márcz. 18. (Bécsi hadi ltr. apr. 103/5. sz. a. és Halmágyi naplója 112 l.)

Hátra volt még a határőrségi igazságszolgáltatás t. i. a székely katonaság törvénykezésének végleges megállapítása a katonai rendtartás (regulamentum) és a hadi törvények kiadása.

A mi az elsőt (a törvénykezést) illeti, a határőrséget szervező bizottság 1764. febr. 7-én Kézdi-Vásárhelyről terjeszti fel kidolgozott véleményét, mely a kormányszék által 1762. nov. 18-án kiadott ideiglenes szabályzatot vette alapúl. A határőrök egymás közt és a polgári lakosokkal felmerülő perei személyi, vagyoni és elegyes perekre osztattak, a szerint, a mint személyt, vagyont, vagy mindkettőt együtt illettek. A személyiek a katonai, a vagyoniak a polgári, az elegyesek a vegyes törvényszékek elé utaltattak. Ajánlja a bizottság, hogy a szegény határőrök számára egy rendes fizetéssel ellátott ügyvédő állás szerveztetnék, a ki vagyoni pereiket vinné a polgári törvényszékeken és segédkeznék a vegyes törvényszéken is a katonai bírák mellett, kik a hazai törvényekben kevésbé járatosak.[1])

A vegyes törvényszékek (fora mixta) tényleg 1765-ben felállíttattak, de csakhamar czélszerűtlennek bizonyúlván, a vegyes perek már 1769-ben a székely székek állandó törvényszékei elé utaltattak.

A hadi törvények és a katonai szabályok (regulamentum) 1764 márcz. 24-én adattak ki német és magyar nyelven. Az előbbi 60, az utóbbi 66 czikkelyből áll. Mindkettőnek alapjáúl a rendes hadsereg hadi törvényei és katonai szabályai szolgáltak, annyi változtatással, a mennyit a székelység százados jogviszonyai okvetetlenűl megkívántak. A székelység régi jogairól és kiváltságairól ugyan szó sincs benne, de annál több olyan rendelkezés van, mely e jogok és kiváltságok megsértésével a rendes katonaság szabályaihoz idomítja a határőröket.

A hadi törvény mindenekelőtt hűséget és engedelmességet kíván, a pártütő és engedetlen életével lakol, a káromkodó is bűnhődik. A párbaj (titkos bajvívás) büntetése szintén halál s a secundánsoknak erős büntetés. A gyilkos halállal,

---

1) A bizottság véleménye 1764 febr. 7-éről az Okírattárban.

a tolvaj megvesszőzéssel, a hamisan esküvő két újja levágásával, a gyujtogató, varázsló és ördöngős tűzhalállal büntettetik. Halállal bűnhödik, a ki a strása vagy patrol ellen fegyvert fog, a strásán elalszik vagy eltávozik, a ki az ellenséggel czimborál, vagy ellene hadakozni nem akar, vagy átszökik. A várat vagy tábori sánczot nagy kénytelenség nélkűl feladó parancsnok életével lakol, a legénység megtizedeltetik; szintúgy az ütközetben nem harczoló tisztek és a legénység. Az ütközet alatt prédáló katonát tisztje tüstént megölheti.[1])

A hadi szabályok mindenekelőtt részletesen körűlírják a »szélybéli katona« kötelességeit, minők nevezetesen a határőrzés, a tolvajok kergetése, a csempészet megakadályozása, a vesztegzárlatra való felügyelés és minden, mit a főhadparancsnok az ő főtisztjei által rendel. Szívökre köti a vallásosságot, a jó egyetértést, az engedelmességet, kötelességük pontos teljesítését, a mit az egyes szakaszok részletesen körűlírnak. A századparancsnok csak háromszor 24 órára terjedő büntetést szabhat ki, nagyobb vétség felett az ezredparancsnok ítél s megerősítésre a főhadparancsnokhoz kell felterjeszteni. Pálczaütéssel csak elkerűlhetetlen szükség esetén büntethető a határőr. Pénzbüntetésre sem ítélhetők s a törvényes díjtételek (sportulák) alól is fölmentetnek személyes pereikben. Tiszteiknek »privative semmit is adni nem tartoznak«. A székek tiszteit megbántani büntetés terhe alatt tilos. A közterhek (szállás, előfogatadás, közmunka) alól fölmentetnek, kivéve a vár- és sánczerődítési munkákat, útak és hídak javítását. Békében az adó egyharmada, háborúban az egész elengedtetik. Szék- és egyéb gyűlések költségeihez nem járúlnak. A falvak közönséges hasznaiban ezután is részök lesz. A hadseregbe közűlök katonákat nem toborzanak. Szolgálatban megszabott napi zsoldot kapnak, a tisztek és altisztek, dobosok és síposok havonként. A törzs- és főtisztek számára lakóházakat építenek. Ezeknek lovai a közlegelőket használhatják s a közerdőkből megfelelő tűzifát kapnak. A fizetésekről, lólegeltetésről s tűzifailletékről táblázotos kimutatás készűlt. A szolgáltatásban sorrendet és igazságos beosztást

1) A haditörvények az Okírattárban.

kell tartani. Vasárnaponként az isteni szolgálat után hadi gyakorlatok tartassanak, s »a mustrálások előtt három nappal« századonként összegyűljenek és gyakoroltassanak. A tanúlásban szorgalmatosak a megüresülő al- és főtiszti állásokra lépetnek elő.

Egyenruhájok lesz a saját viseletük szerint készült fekete zeke, fehér nadrág, fekete csákó (»vagyis posoni süveg«) és ehez fehér posztó mellény; a zeke gallérján és újján az ezred színét feltüntető hajtókával. Fegyvert (puskát, kardot) és első ízben szíjszerszámot is a kincstártól kapnak, de jól viseljék gondját, mert a gondatlanságból elromlottakat magok költségén kell javítani és pótolni. Ezek a szemléken szorgosan megvizsgáltatnak. Szemlét (mustrát) a százados havonként, az ezredes negyedévenként köteles tartani s ezeken megvizsgálják a fegyvereket, a lőszert, a ruhát, a gyakorlatokat, a fegyelemtartást s azt is, hogy »megmunkálodták-é a földet«? Évenként egyszer, a tavaszi munka után, egy hadbiztos, egy tábornok s az ezredparancsnok jelenlétében, vizsgálja meg az ezredeket. Ezen az évi főszemlén a fentebbieken kívűl arra is kiterjed a vizsgálat, hogy »miként viselte magát a tiszt a közkatonához«. A közkatona ezen a főszemlén »szemérem nélkűl« előadhatja esetleges panaszait a tisztek ellen, melyek (ha az ezredparancsnok által el nem igazíttatnak), a főhadparancsnok elé terjesztendők. Nagyobb fontosságú dolgokat a főhadparancsnok a főhaditanácsnak, a hadbiztos pedig a maga elöljáróinak jelent fel s ezek a királynénak.

Ezzel a védelemmel szemben a királyné elvárja a határőrség lelkiismeretes és buzgó szolgálatját.[1])

---

[1]) A regulamentum az Okírattárban.

X.

Bűnfenyítő vizsgálat. Buccow halála. Hadik kormányzása. A kivándorlás.

Buccow generális a székelyek ellenállásának hírére és megtorlására, azt a propositiót tette Bécsben a főhaditanácsnak és az által a királynénak, hogy a székelyeket foszszák meg az összes eddigi kiváltságaiktól s területüket foglalják le a határőrség számára.[1])

A királyné ezt kiadatta véleményadás végett br. Siskowicznak és a határőrséget szervező bizottságnak, eltitkoltatván, hogy a javaslat Buccowtól származik.

A kiráyné nem akart elhamarkodva intézkedni, de a csíki zendülésről értesülvén, 1764. jan. 25-én elhatározta, hogy a bújtogatók kipuhatolására és megbüntetésére bűnfenyítő bizottságot küld ki a Székelyföldre, hogy a bűnösök méltán lakoljanak, jószágvesztéssel, esetleg halálbüntetéssel is. A siker elérésére a kinzást is alkalmazhatónak ítélte, s a feladónak 100 forint jutalmat tűzött ki fejenként. A bizottság katonatisztekből és polgári egyénekből álljon vegyesen. A bizottság útasítással ellátásáról a főhaditanács és az erdélyi kanczellária közösen intézkedjék. Felteszi a kérdést a királyné, hogy nem kellene-é néhány magyarúl tudó ügyes hadbírót is oda küldeni s a híres trieszti büntető bírót, Della Portat, hisz ott úgy is latinúl megy az ügykezelés.[2])

A királyné emez elhatározása következtében a bécsi haditanács és az erdélyi kanczellária elnökei és tanácsosai

---

[1]) Az Okírattárban 1763. végéről.

[2]) A királyné rendelete 1764 jan. 25-éről az Okírattárban.

(gr. Bethlen Gábor kanczellár elnöklete alatt, Lacy, Brukenthal, 4. udvari tanácsos, 2 titkár) tanácskozásra gyűltek össze és 1764. jan. 29-én azt határozták, hogy a székelyföldi zavarok okozóinak kikutatására vegyes bizottság küldessék ki, melynek elnöke (a haditanács kívánságára) katona legyen.[1]) A polgári tagok kijelölése a gubernium, a katona-tagoké a haditanács feladata volt.

A határőrséget szervező királyi bizottságot nagyon meglepte ez a nem várt intézkedés. Ők, a mint láttuk, a madéfalvi vész után az elfogottak vallatására és a bűnösök kinyomozására egy katonai bizottságot neveztek ki, a mely azóta működésben volt s a feladatra elégségesnek tartották.

Erre nézve azt jelenti a bizottság a főkormányszéknek Kézdivásárhelyről febr. 14-én, hogy a katonai vizsgáló-bizottság a kihallgatásokból megállapította, hogy a háromszékiek felbújtogatója Olasz, Óvári és Csorja ügyvéd voltak s ezeknek elfogatását elrendelte. Olasz elfogatott, Óvári elmenekült, talán Csorja is, vagy pedig elesett Madéfalván. A csíkiak közűl is felfedeztettek a felbújtók és a vizsgálat befejezése után egy és ugyanazon napon akarják elfogatni mindnyájukat. Addig nem tartják czélszerűnek a feladóknak kitűzött 100 forint jutalom kihirdetését sem. A királyi bizottság fölöslegesnek tartja külön vizsgáló-bizottság kiküldését, mert úgy véli, hogy a tett és teendő intézkedésekkel ez a katonai bizottság is napfényre hozza a bűnösöket s ezek elvehetik büntetésöket. De ha a királyné elhatározta, hogy külön bűnvizsgáló-bizottságot küld ki, akkor sem vesz kárba ennek a munkálata, mert az új bizottság kész anyagot talál, melyet fölhasználhat. A bizottság elégnek tartaná a bűnösök megbüntetése után a további nyugalom biztosítására ő felségének egy olyan leiratát, melyet a gubernium kihirdettetne, hogy bárki csak egy gyanús szót is ejtene a végből, hogy a népet izgassa: az olyan, mint bújtogató, fő- és jószágvesztéssel büntettetik, és hasonló büntetés éri azt is, a ki ilyet hallva, vagy tudva, a megfelelő helyen föl nem jelenti.

A mi pedig Csík, Háromszék és Udvarhelyszék kivált-

---

[1]) Az udv. bizottság jkve 1764. jan. 29-éről az Okírattárban.

ságainak elvételét és azoknak katonai igazgatás alá vetését illeti: a királyi bizottság véleménye az, hogy nem vezetne jóra a szabad székely katonát kiváltságától megfosztani, már csak abból az okból sem, mert legfőbb kiváltságuk éppen abban áll, hogy katonák, fegyverviselők és ennek a kiváltságnak alapján fegyvereztettek fel. Jószágaik elkobzását sem tartja üdvösnek a bizottság, mert mennél inkább megerősíttetik birtokában a székely katona, annál állhatatosabb lesz mint katona s mint földmívelő. A méltányossággal sem egyeztethető össze, hogy sok ártatlan néhány bűnös miatt bűnhődjön. Az már nyilvánvaló, hogy egyetlenegy birtokos, adómentes nemes sem vett részt a madéfalvi zendűlésben; sőt az is, hogy a csoportosúló és pártütő madéfalvi tömeg (tumultuosa et seditiosa turba), ha a sulyos büntetésre méltóvá is tette magát azért, hogy a fegyverfelvételt illetlen és kárhozatos módon akarta elkerűlni, de ebből még igazi lázadást következtetni nem lehet. Végűl nem látja be a bizottság, hogy az udvarhelyieket miként lehetne ezekkel egy sorba helyezni, midőn tudva van, hogy egyetlenegy udvarhelyi sem volt közöttük s az is bizonyos, hogy nem is akartak hozzájuk csatlakozni.[1])

A bizottságnak ez a nyilatkozata a madéfalvi lázongás természetéről, míg egyrészt férfias védelmezése, a székelyeknek a további üldözéstől, másrészt szinte bevallása annak, hogy ők is túllőttek a czélon, midőn a madéfalvi vérengzésre a bosszúálló, embertelen Caratonak megbízatást adtak. Hogy Caratoval nemcsak a székelyek, de maga a bizottság katonatagja, br. Siskowicz sem volt megelégedve, mutatja az, hogy a haditanácsnak azt ajánlotta, hogy tegyék át az oláh ezredbe. Buccow akadályozta meg ezt és vitte keresztűl, hogy tovább is a székelyek közt hagyassék.[2]) Brukenthal sem helyeselte az erdélyi kancz. bizottság ülésén (febr. 15.), hogy éppen az új székely ezred parancsnokára bízták a székelyek megfékezését.[3])

---

1) A bizottság a guberniumnak 1764 febr. 14-én az Okírattárban.
2) A haditanács Siskovicznak 1764 márcz. 4.
3) Megjegyzései az orsz. ltrban, erd. kancz. o. 1764 126. sz. a.

A bizottság mentegető véleményadása a királyné ama kérdésére, hogy »érdemlik-é Udvarhely, Csík- és Háromszék, hogy privilégiumokat elveszessék?« szörnyű haragra lobbantotta Buccowot, a ki midőn ez a főkormányszék tanácsában felolvastatott, kifakadt a bizottság ellen, »hogy miért ír másképpen, mint elsőbben; hazugságban hagyta a guberniumot a királyné előtt«. Pedig a bizottság »affélét soha nem írt«, a mit a magyarfaló Buccow talán a katonatisztek (Ernst alezredes) hamis jelentése alapján a guberniumnak s ez a királynénak jelentett. Buccow ugyanis »azt proponálta a guberniumban, midőn a madéfalvi actusról jött a relatio: hogy 3000 lovas háromszéki székely útban volt és 4000 gyalog udvarhelyszéki Oláhfalunál; úgy írták meg is ő felségének a guberniumból.« [1]) Erre a hamis jelentésre és a Buccow titokban tett javaslatára intéztetett kérdést a királyné a székelyeknek kiváltságaiktól megfosztása felől, a mitől a bizottság férfias nyilatkozata aztán megmentette őket s megbuktatta Buccow alattomos czélzatát.

A királyné a bizottság véleményét a kiváltságok épségben hagyására nézve elfogadta, de a bűnvizsgáló-bizottság kinevezéséhez tovább is ragaszkodott; nyilván azért, mert Buccow hamis jelentései alapján azt hitte, hogy a székely népet a nemesség bujtogatta fel.

Az új bizottság (criminalis commissio) tehát kineveztetett és pedig azzal a czélzatos összeállítással, hogy a katonák s ezek közt is a németek legyenek többségben. Hét szavazattal bíró tagja volt, ú. m. 4 katona (3 német, 1 magyar tiszt) és 3 polgári, azonkívűl egy jegyző (szász) és 2 hadbíró (auditor, német).

Elnöke lett a bizottságnak *br. Roth* vezérőrnagy (generalmajor), sziléziai eredetű, luteránusból áttért katholikus, kevés tudományú, de jóindúlatú, magyarúl egy szót sem tudó, szenvedélyes kártyás. Első polgári tag volt *gr. Teleki Károly*, cs. és k. kamarás, Belső-Szolnokmegye főispánja (később erdélyi kincstartó), egyike Erdély legtudósabb és legügyesebb és a nemzeti jogokért lelkesűlő fiainak, a kit mintegy a Gondviselés küldött a székelyek védelmezőjéűl. A második polgári

[1]) Halmágyi naplója 111. l.

tag volt *br. Josintzi Mihály*, német egyetemeken tanúlt, külföldi udvarokban forgott, előkelő, művelt, jószívű, ref. úriember. A harmadik *Ribiczei Ádám*, zarándmegyei birtokos, nemes, tanúlt, okos, szelid ember, régebben főhadnagy, nagy szerénysége mellett is úgyszólván a bizottság lelke.

A bizottság katonatagjai voltak az elnökön kívül: *Schwartz*, Okelli-ezredbeli alezredes, ruszti ev. német, a ki eredetileg ügyvédségre készült, de később katona lett s Brassóból nősült. Egyenes, őszinte jellem, de rideg ember, a ki eleinte ellenkezett a polgári bizottsági tagokkal, de később velük tartott. *Szilvási János*, Gyulay-ezredbeli kapitány, erdélyi, ref. nemes származású, ifjúságától katona, de a kiben a magyar embert nem nyomta el a katona s néha a polgári tagokkal szavazott. A negyedik katona volt *Sinterschperger*,[1]) Okelli-ezredbeli kapitány, tudatlan, írni sem tudó, tunya ember, a ki nem érdeklődött az ügyek iránt, az üléseket is elhanyagolta, inkább kívül pipázgatott, de azért a legkegyetlenebbűl szavazott, mert »opinióját mindenkor az auditor készítette, ki felette kemény volt.«[2])

Ezekhez polgári részről jegyzőűl rendelték *Heidendorf Mihály Konrád* meggyesszéki jegyzőt, ki előbb a szász gazdasági bizottság fogalmazója volt. Ez, midőn utasításkérés végett eljárta a guberniumi tanácsosokat, Buccow azt kérdezte tőle, hogy tud-e a magyarokra öklöt emelni? s bíztatta, hogy keményen tartsa magát.[3]) (Jellemző erre a durvalelkű zsoldos kalandorra! Heidendorfra is, hogy vállalta az ökölemelést, ha támogatást nyer, a miről Buccow biztosította). Heidendorf tanúlt és írni szerető ember volt, a ki önéletírásában leírta a bizottság működését s ebben, ha lelkes szász hazafinak s nem nagy

---

1) Zinczesperger, Sintesperger, Sentersberger néven is írják; ő magát *Sinterschperger*-nek írja.

2) Halmágyi naplója 194. l.

3) Der Buccow fragte mich, die Hand mit geballter Faust drohend aufhebend: ob ich den Ungarn so machen könne? Ich antwortete ihm dreist: Ew. Excellenz wenn ich gerechte Sache habe und unterstützt werde, ja! Er sagte mir: an dem soll es nicht fehlen, führen Sie sich brav auf. (M. C. v. Heidendorf: Selbstbiographie. Archiv des V. f. S. L. N. F. XV. 136.)

magyarbarátnak, de elfogúlatlannak igyekszik magát feltüntetni. Nem ilyennek ismerte meg őt gr. Teleki Károly, a ki a legmagyargyűlölőbb hadbíróhoz »hasonlónak mondta az actuariust Heidendorfot, és megtestesűlt ördögnek nevezte«.[1]) A katonák részéről jegyzőűl alkalmazott két hadbírók egyike *Baumann* kapitány, az egész hadseregben a legszigorúbb és már kinézésére nézve is félelmetes alak volt, kit e végből Morvából rendeltek ide; a másik *Sagmühler* hadnagy. Ezek vezették, illetőleg írták a jegyzőkönyveket s vallomásokat, de szavazati joguk nem volt.

A bűnvizsgáló bizottság tagjai márcz. 20-ika táján Kőhalomban gyűltek össze, a hová a föléjük rendelt határőrség-szervező bizottság is átjött a közeli Olasztelekről. Itt néhány napig mindkét bizottság együttesen tanácskozott s a főbizottság átadta a vizsgálathoz szükséges íratokat, szóbeli és írott útasítást s kiadta a szükséges rendeleteket a székek és a határőrség tiszteihez.

A két bizottság tagjai együtt is érkeztek s a fehér asztalnál a különböző elemek gyakran évődtek egymással. Br. Siskowicz egy ilyen alkalommal tette azt az ő gondolkodására jellemző kijelentést, hogy *a székely nemzeten, hogy egészséges maradjon, minden évszázadban eret kell egyszer vágni; ebben a században Siskowicz vágatott eret rajta Madéfalván.*[2])

A főbizottság márcz. 25-én adta ki a szükséges rendeleteket és útasításokat. Csíkszékkel tudatván a bűnvizsgáló-bizottság kiküldetését, meghagyja, hogy annak mindenben segédkezzenek.[3]) Nyílt rendeletet is adott ki a székely néphez, melyben megnyugtatni igyekszik a teendő elfogatások miatt, mert a királyné által adott kegyelem azzal a föltétellel adatott, hogy »kiki fegyverben öltözvén, a népnek rossz tanácslóit és ingerlőit kiadni tartozzék«. Az »elmúlt lázadásoknak netaláni még világosságra nem jött tanácslóit és vezéreit« ki kell nyomozni; »minden személytől« 100 forint jutalmat hirdetnek.[4])

A bűnvizsgáló bizottság részletes útasítást kapott a

---

[1]) Halmágyi naplója 144. l.

[2]) Heidendorf önéletírása id. h. 138. l.

[3]) Rendelete az Okírattárban.

[4]) A rendelet az Okírattárban.

főbizottságtól, melyben ez a Bécsből kapott útasítás szellemében 37 pontban részletesen megszabja az alája rendelt bizottság feladatát és eljárási módozatait.

Főczélúl azt tűzték ki, hogy necsak a fővezetők, az ú. n. coripheusok, nyomoztassanak ki, hanem a többi bújtogatók és tanácsadók is, ha kell, még kínzást is alkalmazva s 100 frt jutalmat tűzve ki a följelentőkre és a bűnösök megfelelő büntetéssel, esetleg halállal és jószágvesztéssel büntettessenek. Mindenekfelett gyűjtsék egybe a minapi csíki zavargás eredetének bizonyítékait. E végből átadják a katonai vizsgálóbizottság íratait, úgy a lázongók emlékíratait, óvását s a bizottság arra adott rendeleteit, válaszait. A bizottság ismét állítsa elő és hallgassa ki a madéfalvi vész alkalmával elfogottakat. 100 frt jutalmat kell kitűzni fejenként a följelentőknek. Mindent el kell követni (egész a torturáig) az igazság kiderítésére. De kínzást csak a főbizottság előleges engedélyével alkalmazhatnak. A főbizottság közli az eddig felfedezett bűnösök névsorát. Átadja az eddig nekik tett feljelentések iratait is, melyekhez a Buccowhoz érkezetteket, mint a Kálnoky-bizottság íratait s a Borsai-per aktáit már másunnan megkapták.

A vizsgáló-bizottság munkálatairól időközönként tegyen jelentést a főbizottságnak. Az ítéletek kihirdetés és végrehajtás előtt, megokolva, a főbizottság elé terjesztendők.

Az elfogottak közűl a vagyonosak saját költségükön élnek, a szegények a katonai vagy polgári közpénztárból élelmeztetnek, kenyeret a csíkszeredai várból és naponként 1½ krt kapván. A perköltségeket az elítélt bűnösök fogják megtériteni. A bizottság tagjainak napidíjai a katonai és polgári közpénztárakból fedeztetnek.

A vizsgálat két irányban intézendő: egyfelől a minapi csíki zendűlésre, másfelől az előbbeni zavarokra vonatkozólag. A közelebbi csíkira nézve ki kell kutatni, hogy melyik faluban találták ki az erdőbe menekűlés gondolatát? Ki volt az első tanácsadó, kezdeményező, s a többi falvak elcsábítója? Ki kell fürkészni, hogy saját eszüktől, vagy mások tanácsából indították-e a pártütést? és ha másokéból: ki volt az s mi czélja volt azzal? A kérdések úgy teendők fel, hogy ne

csak a főczinkosok, de az összes bujtogatók és tanácsadók kideríttessenek. Ki kell kutatni, hogy ki írta azokat az illetlen íratokat, melyeket a bizottsághoz intéztek?

A másik irányban nyomozva, ki kell kutatni az előbbi mozgalmak, köztük a fegyverlerakás eredetét, okait, tanácsadóit, minden, személyre való tekintet nélkűl.

Átadatik a bizottságnak a madéfalvi vész alkalmával elfogottak névsora, azzal a megjegyzéssel, hogy az egyes falvakból csak azok tartattak vissza a fogságban, a kikre a katonatisztek az előzmények után gyanakodtak, a többiek elbocsáttattak, vagy mindjárt, vagy a kihallgatás után, úgy hogy jelenleg a háromszékiek közűl csupán Olasz Sámuel és Balog László s néhányan a csíkiak közűl vannak fogva.

Hogy a bizottság munkálatát azonnal megkezdhesse, rendelet ment a csíki ezred parancsnokához, hogy az előző vizsgálatban bűnösökűl feljelentetteket április 3-án egyszerre fogassa el és vitesse Csíkszereda várába. Úgy intézzék azért útjokat, hogy ápr. 3-án a bizottság is Taploczán legyen. Az egyházi és nemesi rendből feljelentettek nem fogatnak ugyan el, de a bizottságnak felhatalmazás adatik arra, hogy nemeseket is megidézhetnek a szék tisztviselői által, sőt nagy szükség esetén a nyilvánvaló bűnösöket tisztes fogságba is vethetik, a papok kivételével. Erre nézve rendeletet intéztek a szék tiszteihez is.[1]) Meghagyták a háromszéki ezredek parancsnokainak is, hogy a följelentett határőröket ápr. 3-án szintén fogják el. A többieket nyílt rendelettel nyugtatják meg.

Azokat, a kik a vizsgálat folyamán vezetőknek és bujtogatóknak bizonyúlnak, lehetőleg egyszerre kell elfogatni, vigyázva, nehogy megszökjenek.

Az ezredparancsnokok katonai készülettel a bizottság rendelkezésére bocsáttattak. Nem remélik ugyan, hogy rendes katonára is szükségük lesz, de mégis minden eshetőségre számítva, az Okelli-ezred 2 százada 2 ágyúval Udvarhelyt, a 3-ik Hídvégen s Árapatakon, a 4-ik, 5-ik és 6-ik a Barczaság különböző falvaiban készenlétben áll s az ezredparancsnok Csíkszereda várában lesz. Az udvarhelyi 2 századból pedig

---

1) Közölve van az Okírattárban.

egy hadnagy 30 közlegénynyel melléjök küldetik ápr. 3-ára Taploczára. Ugyancsak ott lesz 6 Kálnoky-huszárral egy káplár, hogy a bizottságot kövessék.

Elvégezvén Csíkban feladatukat, hogy azután hol folytassák, a főbizottság majd tudatja.

Az útasítás azzal végződik, a mivel kezdődött, hogy fődolog kikutatni nemcsak a vezéreket és főczinkosokat az utóbbi és előbbi mozgalmakban, hanem az ellenállás igazi okait és alapját kifürkészvén, a bujtogatókat és gonosz tanácsadókat kell kinyomozni, tekintet nélkűl a személyekre.[1])

Az elburkolt gondolat, mely a szavak mögött lappangott, az volt, hogy Buccow sugalmazása alapján a királyné a nemességre gyanakodott, mint felbujtókra s ezt kellett volna kisütni a bűnvizsgáló-bizottságnak.

A bizottság Kőhalomból a még hóval borított Hargitán át ápr. 3-ára Csíkba ment s Taploczán megkezdette a kihallgatásokat. Reggel 7-től d. u. 2 óráig, vagy 8-tól 3-ig üléseztek.[2])

Legelőbb is szemlét tartottak a több mint 100 elfogott székely felett, kiket a szeredai várban tartottak. Ezeket a többnyire megsebesített foglyokat Taploczán, a Roth tábornok szállása előtt elterűlő mezőn sorrendbe állították. A bizottság a határőrtisztekkel néhányszor ellépkedett a véres alakok előtt. Ez a látvány annál ijesztőbb volt, mert az elnök háza, meg a tanácskozás épűlete mind a négy sarkán ágyú volt felállítva s a német gyalogság, melyet a bizottság őrizetére odarendeltek, a másik oldalon fel volt állítva s minden bizottsági tag lakása előtt fegyveres őr állott.

A megsebesített foglyokat aztán, miután már 3 hónapig szenvedtek a fogságban, jónak látták szabadon bocsátani, azok kivételével, a kiket a tisztek mint bujtogatókat jelentettek fel.[3]) Ezáltal megnyugtatni kívánták a csíki népet, a mely úgy megrettent a bizottságtól, hogy tömeges kivándorlástól lehetett tartani.

---

[1]) Az útasítás 1764 márcz. 25. Kőhalomban kelt (az Okírattárban).

[2]) Heidendorf levelében feleségének 1764 ápr. 14. s a bizottság a főbizottságnak ápr. 21. (Az Archiv XXV. k. 75., 77. l.) Önéletírásában (az Archiv XV. k. 142. l.).

[3]) Heidendorf önéletírásában id. h. a 138. l.

Megkezdődtek a kihallgatások, a miről két jegyzőkönyvet vezettek. Az egyiket Heidendorf írta magyarúl, a másikat az ő tolmácsolása mellett az egyik hadbíró írta németűl. Előbb a kevésbbé terhelt vádlottakat hallgatták ki a szabad székelyek közűl, abban a reménységben, hogy vallomásaikból kiderítik a zavarok okozóit, talán a nemesség és még magasabb állásúak közűl. Vagy 100 szabad székelyt hallgattak így ki előzetesen, némelyeket veréssel kényszerítvén vallomásra. Igy egy taploczai közszékely (a későbbi udv. tanácsos Somlyai unokatestvére), Getző, 40 botütést kapott.

Azután elővették a nagyobbakat, a nemes embereket is. Köztük némelyeket (mint Bors Tamást) vasra vertek és a szeredai várba fogságra vetettek. Gr. Teleki tiltakozván a nemesek bebörtönözése, mint törvénytelen dolog ellen, Roth tábornok azt mondotta, hogy a római császár választófejedelmeket fogathat el ilyen esetben, és Mária Terézia ne tehesse azt egy hitvány (lausig!) nemes emberrel; vagy egy választófejedelem kevesebb mint egy magyar nemes? Gr. Teleki azt felelte rá, hogy a mi törvényeink szerint emennek minden esetre több szabadsága van.[1])

A közszékelyek vallomásából (ápr. 21-éig) az derűlt ki, hogy a nép felbujtogatói leginkább a plebanusok voltak, nevezetesen pedig Beke István delnei, Zöld Péter szentléleki, Némethi József szentmihályi és Szász esperes somlyai lelkészek.[2])

A lelkészek kihallgatására külön bizottságot rendeltek, a melynek Bajtay püspök által kinevezett egyházi tagja Sikó József, gyergyai esperes, katona tagja Geitler, székely huszárezredbeli kapitány, polgári tagja Endes, kir. táblai fogalmazó volt. Ez a fiók-bizottság (Particulaire Commission) jun. 13-án alakúlt meg Taploczán.

A vizsgáló bizottság addig elkészűlt a nép közűl elfogottak vallatásával s Csíkból mindössze 9-et tartott vissza a fogságban közűlök, ú. m. Ferencz Antal szentmiklósi, Mihály Jakab ménasági, Lestyán Miklós szentkirályi, Bíró István vatsártsi, Miklós György szépvízi, Getző István és Tamás

---

1) Heidendorf önéletírása id. h. 138. l.

2) A vizsgáló bizottság a sorozó bizottságnak 1764 ápr. 21. jelentésében (Archiv XXV. k. 78. l.).

taploczai, Péter János és Kovács József csatószegi lakosokat, a többieket hazabocsátotta.[1]) Háromszékből fogságban visszatartattak heten, ú. m.: Lőrincz Antal torjai, Nagy György polyáni, Barabás Elek és Bartos István albisi, Mátyás Ferencz feldobolyi, Thoma László papolczi és Pallok László gidófalvi lakosok.[2])

A míg a belső Székelyföldön a székelyeket így üldözőbe fogták: a zavarok legfőbb előidézőjét a legfőbb itélőbíró hirtelen maga elé szólította. Gr. Buccow Adolf 1764. máj. 18-án Nagyszebenben meghalt. Halála váratlanúl, rövid betegség után, a fején támadt orbáncz miatt történt.

Halmágyi (ki akkor Nagyszebenben időzött) Buccow halálát így beszéli el:

Május 7-én a főkormányszék ülésén »jó kedvvel elnökölt s másnap (máj. 8.) lévén br. Brukenthalné születése napja, a nagyját az uraknak invitálta volt Freckre«. Ez (Felek) Szeben és Fogaras megye határszélén, az Olt mellett, a vadregényes határhavasok aljában, virágzó szász község, a hol Brukenthal telkén Buccow szép kastélyt építtetett. Itt akarták megünnepelni az ott időző Brukenthalné születése napját, a kivel Buccow bizalmas baráti viszonyban volt.

A főgenerális »maga még aznap (máj. 7-én) ki akarván menni előre, nem késik a guberniumban«, hanem befogat és elindúl. »Midőn hintón sebesen menne ki az országházának kapuján, egy kőbe első kereke megütközik és ott mindjárt a kapu előtt 5—6 lépésnyire darabokra romlik. Hintaja feldűl, homlokát megüti, annyira, hogy egy petáknyi sebet holtig visele belé. Kihúzák a hintó ablakán, mivel megszédűlt, vagy talán meg is ijedt volt.«

Buccow számba sem vette csekély fejsebét, hanem más kocsiba fogatván, mégis csak kiment Felekre. »Az útba szekerének tengelye ismét kettőbe törék, mindazonáltal ugyancsak Freckre elérkezék.«

Másnap (máj. 8.) reggel újabb bosszúság érte. Ruhája

---

[1]) A bizottság jelentése a főbizottságnak 1764 jun. 4-éről (Archiv XXV. k. 82. l.) s a főbizottság jún. 20. jkvében.

[2]) A főbizottság jun. 20. jkvében. (orsz. ltr. erd. kancz. o. 412. sz. a.)

zsebéből 4 máriás elveszett. Kérdőre vonta inasait, kik ruháját tisztították, de azok nem tudtak róla semmit. Buccow a felett való bosszúságában, hogy már ismételten »sok kárai estek s azért napfényre kell jönni a tolvajnak... veretni kezdi kegyetlenül őket«, de tagadtak. »Elől meg elől kezdette a veretést, de haszontalan.« Feltűnt, hogy míg az inasokat verték, egyik kengyelfutója »nagy melancholiával és sóhajtással járt a kammerdinerek mellett«. Elővették tehát ezt is s ez »az első pálczázásra tagadja, a második rendbélire megvallja, hogy ő lopta el«. A lopott tárgyak hollétét azonban csak újabb és újabb kegyetlen veretésre vallotta be, úgy hogy a végén »torkig dagadt a laufer a sok verés miatt és kétséges lett az élete«. »No már a sok confusiojához, mérgéhez ez is accedálván, azalatt pedig a vendégek is érkezvén és felette excessive tévén az italt a generalis, a már felforrott vér annál jobban megháborodott és orbánczba magát az orra mellett kiütötte.«

Buccow »nem gondolván semmit az orbánczával« május 10-én bement Szebenbe s 11-én elnökölt a gubernium ülésén.

Május 15-én, Zsófia napja következvén, Brukenthalné nevenapjára ismét sok vendéget hívott meg Felekre, hová maga előre kiment. Ott már annyira rosszúl érezte magát, hogy ebédre sem ment ki, hanem szobájában maradt. Május 17-én bement Szebenbe, »hintójának üvegét sem vonván fel«. Május 18-án még felkelt és felöltözött, s »úgy kisérte ki Montoját,« a tábornokot, ki látogatására ment, »de érezvén lába, feje gyengeségét, lefeküdt«. Délelőtt »már a szava is elállott«, s hamar elterjedt a hír, »hogy reménység nincs hozzá«. »Brukenthalné asszony ott volt délutánig mellette«; akkor is, »midőn a pater superior elkészítette« a halálra és az utolsó kenetet feladta. A főpap Brukenthalnét hiába »kérte, menjen el onnan, mert ott már nincs mit keresni, s nehezebben halhat meg; némelyek azt is mondták: karját fogta volna és úgy vezette volna ki« a gyóntató lelkész a bárónőt.

»Elég az, három fertály estvéli 8 órára meghala. Kevesen szánták és ha cselédjét, 4—5 szászt, és 3 magyart kiveszünk, talán senki sem«, de »a képzelt öröm helyett« a meglepetés

»foglalta el az embereket, itt is némelyek elébb értvén halálát, mint betegségét.«

Buccow váratlan és hirtelen halálában sokan a nemezis sujtoló kezét látták, a székelyek üldözése s a magyarság gyűlölése miatt. A kik közelebbről ismerték, »serény, fáradhatatlan és éleselméjű ember«-nek tartották, a ki »főczélúl tekintette a királyi szolgálatot és azt tűzön vizen segítette: törvényt, privilegiumokat, nemesi szabadságot nem sokban állítván«. A magyarság iránt elfogúlt volt. Még mielőtt Erdélybe jött volna, Brukenthal Sámuel »még előre a magyarokat mind fekete színnel festette le előtte és azért nemcsak nem hitt ezeknek«, hanem üldözte, az udvar előtt is vádaskodott ellenök s magát a szászok által befolyásoltatta, azoknak kedvezett mindenben, »de a többi sokat szenvedett« alatta.

Halála után fontosabb levelezései eltűntek, »a titkosabbakra s ő felsége correspondentiáira senki sem talált. Gyanú volt, hogy azokat kanczellarius Brukenthalné vette kezéhez«.

A gubernium Buccow halálát rövid ridegséggel jelentette, hogy »megholt, méltóztassék ő felsége a praesidiumról gondoskodni«. Az udvar az első tanácsost bízta meg az ideiglenes elnökséggel.[1])

A királyné a Buccow halálával megüresedett erdélyi főhadparancsnokságra és guberniumi elnökségre 1764. jún. 17-én kinevezte gr. Hadik Andrást, a Mária Terézia rend lovagját, belső titkos tanácsost, huszárezredtulajdonos tábornokot, királyi biztosként.[2])

Gr. Hadik aug. 7-én szép *magyar* beszéddel foglalta el elnökségét a főkormányszéknél, a mi »igen nagy örömmel töltötte bé a felgyűlt magyarokat és gr. Mikes Antalt örömében való sírásra indította«.[3])

Ebből azt remélték, hogy más szellem lesz uralkodó az erdélyi kormányzás élén. Hadikban a magyarok nem is csalatkoztak; a szászok sajnálattal vették ugyan döntő befolyá-

---

[1]) Halmágyi naplója 116. s köv. ll.

[2]) Az Okirattárban.

[3]) Halmágyi naplója 124. l.

suk megcsökkenését, de az új kormányzó velük szemben is méltányos és igazságos kívánt lenni.

A székelyek ügyében Buccow halála és Hadik kormányzása egyelőre lényeges változást nem idézett elő. A bűnvizsgáló bizottság működése megszakítás nélkűl zavartalanúl folyt tovább. Buccow szelleme még feljárt kísérteni. Azonban a lidércznyomás lassanként szűnni kezdett s az igazság sugarai mindinkább áttünedezni kezdettek a hamisság mesterségesen szőtt szövedékein.

Buccow utolsó ténye a székelyek ügyében az esztelneki ferenczrendi gvárdián és papság ellen irányúlt.

Egy német eredetű barát, frater Mosmiller Bruno Brassóból 1764. ápr. 23-án feljelentést írt Buccownak, azzal vádolván az esztelneki gvárdiánt, Ábrahám Dénes házfőnököt, hogy az 1764. jan. 15-én a kolostorban titokban puskaporgyárat állított fel és egy czigánykovácsot megbízott, hogy ólom hiányában vasból golyót készítsen. Továbbá, hogy a madéfalvai lázadásra a nemeseknek 3 véka port és 6—800 vasgolyót és tüzelő fegyvereket küldött kocsin s azzal biztatta a népet, hogy ha az erdő kizöldűl és ők menekűlnének, ellátja őket porral és golyóval.[1])

A kitől a feljelentő ezeket hallotta, t. i. egy esztelneki német barát, Leyboldt Didák, szintén ajánlatot tett br. Buccownak, hogy fontos és veszélyes titkot árúl el, ha biztosítja őt 1-ször arról, hogy védelmébe veszi és egy német kolostorba jutni segíti ; 2-szor, hogy a feljelentendőket halállal nem bünteti s 3-szor, hogy az itteni rendtartományban lévő németeknek e miatt bajok nem esik.

Br. Buccow 1764. máj. 8-án a térítvényt minderről kiállította [2]) s Leyboldt fratert a brassai parancsnok, br. Albersdorff tábornok által kihallgattatta.[3])

---

[1]) Frater Bruno Mosmiller német feljelentése Buccowhoz a főbizottság 1764 jun. 1. Szebenben kelt jkvében, az orsz. ltr. erd. kancz. o. 412. sz. a.

[2]) Copia des Revers, Buccow aláírásával Szebenben 1764 máj. 8. (Az orsz. ltrban id. h.)

[3]) Buccow levele Szebenből 1764 máj. 8-áról br. Albersdorffnak, melyben Leyboldt frater kihallgatását elrendeli és biztosíttatja, hogy

Leyboldt írni nem tudván, tollba mondotta a következő vallomását:

A denuncians az esztelneki kolostorban élvén, a madéfalvi vész alkalmával a magyar rendtársaknak erős kifakadásait és szidalmazását hallotta azok ellen a főparancsnokok ellen, a kik abban részesek voltak. Jan. 16-án Sylvester nevű clericus társától azt hallotta, hogy az Esztelnektől $^3/_4$ órányira fekvő Almás faluból egy paraszt kereste a gvardiánt, de ez nem lévén otthon, neki beszélte el, hogy a házfőnök őt puskapor készítésére szólította fel, de otthon ő veszély nélkűl nem készíthet. Másnap, jan. 17-én reggel 8 órakor 2 almási paraszt elhozta kocsin a kolostorba a puskapor készítő szerszámot, egy famozsárt és egy kalapácsot, melyet a felső emeleten helyezték el, majd levitték az alsó emeletre, az asztalosműhelybe. Jan. 18-án elkezdették a munkát s a törés messze elhallatszott. Két hétig folytatták megszakítás nélkűl. A denuncians jan. 24-én d. u. belopózott a gyárhelyiségbe s a mozsárból kivett egy marok port s a konyhában meggyújtotta, a mely meggyúlt ugyan, de még nedves lévén, csak szétfröcscsent. A szobában 2 pakk salétromot és egy korsó pálinkát is talált. A puskaport pater Bernhard szobájában deszkákon és papíroson kiteregetve szárították. A kolostorban lévő seminaristák, 7 erős legény, dolgozott a puskapor készítésén, kiknek keze rendesen fekete volt a portól. Négynek mellékneve: Domonkos, Daffan, Köpete és Medve, háromnak a nevét elfelejtette. Két hét múlva egy este a puskaport valahová titokban elszállították.

Febr. 16-án a denuncians fratert a szokásos élelmiszergyűjtésre küldötték ki a környékre, a miből 8 nap múlva visszatérvén, azalatt a kolostor lovas futárt küldött Brassóba, a ki neki is meghozta az engedélyt Brassóba menni. Febr. 27-én ezzel Brassóba ment s ott, midőn esztelneki élményeiről egyetmást rendtársainak elbeszélt, azt hallotta Mosmiller fratertől (a ki neki édes testvére), hogy az esztelneki

---

nemcsak meg fog jutalmaztatni, hanem »weilen durch einen Deutschen die Sache entdecket worden, sonderheitlich die Deutschen in dieser Provinz emporkommen werden«. (Az orsz. ltrban az. id. jkvben.)

futár Brassóban salétromot vásárolt. Azt hiszi a denuncians, hogy ebből is Esztelneken és a környékbeli falvakon lévő cs. k. salétromfőzőkben puskaport fognak készíteni.

A feljelentő ezt a vallomását hajlandó nemcsak esküvel megerősíteni, hanem szükség esetén a megejtendő vizsgálatnál személyesen is helyt állani az egyházi és világi hatóság előtt, ha a biztosított magas védelem mellette lesz.[1])

Br. Albersdofff 1764. máj. 12-én megküldvén Buccownak ezt a vallomást, hozzá teszi, hogy ő a helyi viszonyokat jól ismerő adjutánsát megfelelő huszár-kísérettel Esztelnekre és Almásra rendelné és elfogatná a két almási embert és a seminaristákat, de mivel az esztelneki barátokat és a gvardiánt oly közelről érdekli a dolog, ezek a bűnrészes rendtársaknak eltávolítására időt nyernének, úgy hogy nehéz lenne ismét előkeríteni őket. Azért határozott utasítást kér Buccowtól, hogy mit tegyen.

Jelenti azt is, hogy a feljelentőtől arról is értesült, hogy a madéfalvi veszedelemből a székelyek egyik vezére, Fekete 'Siga nevű, az esztelneki kolostorba menekült és sokáig ott időzött s hallotta, hogy a barátok az ő megmentése érdekében elhatározták, hogy a rendbe fölveszik és beöltöztetik. A gvardiánnak tehát tudnia kell, hogy most hol van ez a Fekete Zsigmond.[2])

Ugyanerről az esztelneki puskaporgyártásról 1764. máj. 24-én Esztelnekről azt jelentette Gyurtsányi Ferencz, a II. székely ezred hadnagya, hogy ő vizsgálatot tartván ezredparancsnoka, br. Zinnicque rendeletére: Balog Mihály a kolostor molnárja azt vallotta, hogy az esztelneki »konvent«-nek tényleg van egy, puskaporkészítésre való eszköze (instrumentum), melyet ő maga (a molnár) készített egy rokonával, a ki a kolostorban gazda (provisor) tisztséget visel. Ezzel ők maguk is készítettek puskaport egy ott tanúló diákkal együtt,

---

[1]) »Denunciatio fratris Didacii Leyboldt Franziskaner Leyen Bruder, Kronstadt den 12. Maji 1764., a főbizottság jun. 1. jkvében az id. h.

[2]) Albersdorff jelentése Buccownak »Cronstadt 12. Maji 1764.« kelettel az orsz. ltrban, a főbizottság jún. 1. jkvében. (Orsz. ltr. id. h.)

a ki azt állítja, hogy a ferenczrendieknek jelenleg is van puskaporuk »a conventben«, mivel nem sokára majálisuk lesz a tanúlóknak a franciskanusokkal.

Arra a második kérdésre, hogy valjon a franciskanusok adtak-é a székelyeknek lőszert az ő puskaporukból? a molnár egyebet nem felelt, mint hogy a »conventnek« volt egy kovácsa, (most Kantán lakik), a ki által puskagolyókat készíttettek a székely zavargás idején, a fegyverlerakás idején.[1])

A gr. Lázár-féle bizottság, midőn ezeket az eléje terjesztett jelentéseket jún. 1-én tárgyalta, azt határozta, hogy közlik a püspökkel, hogy egyöntetűen és egyszerre lépjenek fel úgy az egyházi, mint a világi vádlottak ellen. Egyszersmind a delnei plébános őrzésére, nehogy ő is elszökjék, mint a szentléleki, katonai őröket ajánlanak fel. Végűl felkérik a püspököt, hogy az egyháziak ellen folyamatban levő vizsgálat eredményét, miután az általa kirendelt biztosok előterjesztették, közölje a bizottsággal.

A püspök jún. 12-én azt válaszolta, hogy a delnei plébános őrzésére elfogadja a katonai őröket. Az esztelneki ügyben arról kell mindenekelőtt gondoskodni, hogy a feljelentő biztonságba helyeztessék s ez úgy történhetik legkönnyebben, hogy br. Albersdorff tábornok más ürügy alatt magához hívatván, az ügy befejezéséig tartsa magánál. Az esztelneki feljelentetteket pedig az egyházi biztosok a bűnügyi vizsgáló bizottság más tagjaival együtt katonai kísérettel lepjék meg, a bűnjeleket foglalják le s az egyháziakat az egyházi, a polgáriakat a világi biztosok tartóztassák le. Ennek pedig mennél előbb meg kellene történnie, mert az évenkénti áthelyezéseket a rend szabályai szerint a Mikházán, jún. 13-án tartandó gyűlésen határozzák el, nehogy tehát az érdekeltek időközben más kolostorba tétessenek át.

A főbizottság a maga részéről is tanácsosnak ítélte (jún. 19-én Szebenben tartott ülésén) Leyboldt Brassóban titokban letartóztatását. Az esztelneki barátokra nézve pedig azt tartották volna kivánatosnak, hogy a püspök addig minden-

---

[1]) Gyurtsányi latin jelentése a főbizottság jún. 1. jkvében. (Az orsz. ltr. id. sz. a.)

áthelyezést függesszen fel, míg a bűnvizsgáló bizottság Csíkban munkálatát elvégzi.[1])

A Csíkban működő bűnvizsgáló bizottság (Criminalis Commissio) június elején bevégezte a köznép kihallgatását (mint a főbizottsághoz jún. 9. intézett jelentésében írja), a kevésbé terhelteket elbocsátván, 16-ot fogságban tartott. Ezután hozzáfogott a katonatisztek s mások által bevádolt nemesek kihallgatásához.

Carato alezredes és tiszttársai már 1763. szept. 23-án panaszt tettek a csíki nemesek és lófők 1763. júl. 18-án Szépvízen a szék gyűlésén beadott vádjaik ellen, melyben ők a közbéke megzavaróinak (turbatores domesticae pacis) neveztetnek s azért, hogy br. Bornemisza Pál ezt magáévá tette azáltal, hogy az íratot elfogadta és a guberniumnak felküldötte. Ő tehát vagy adja fel, hogy ki írta ezt, vagy feleljen maga érte. Ezt kívánta Carato jún. 5-én.

A következő vádlott csíkszentkirályi *Bors Fülöp* volt, a kit azzal vádoltak, hogy egy czédulát adott át Szentkirályon 1763-ban Lestyán Miklósnak, melyen az állott, hogy ha egyes széklyeket kérdeznek: akarnak-é katonákká lenni? ne feleljenek semmit, hanem hívatkozzanak a falu gyűlésére, a falu a székgyűlésre, a derékszék a nemzetgyűlésre, ez az országgyűlésre, a mely törvényt hozzon, ő felsége szentesítse, s csak úgy állíttassék fel a határőrség.

Bors azt felelte a vizsgáló-bizottság előtt, hogy ő azt az íratot a nyári munka végeztével Csiszér Istvántól (a ki Madéfalván kapott sebében meghalt) Ménaságújfaluban kapta, hogy adja át Lestyánnak, a mit ő megtett. Mi volt tartalma? arra már nem emlékezik.

Ezt a vizsgáló bizottság tárgyalván, a katona biz. tagok úgy vélekedtek, hogy Bors Fülöp ez írat közrebocsátásával nagyot vétkezett és a zavargást előmozdította, a miért megérdemli, hogy elfogattassék és nemesi kiváltsága ellenére (non obstante nobilitari praerogativa) fogságra vettessék. A polgári biztosok úgy ítéltek, hogy ebben a czédulában nincs

[1]) A főbizottság jún. 19. jkvében az orsz. ltrban, erd. kancz. oszt. 412. sz. a.

semmi, a mi ő felsége addig kijelentett szándéka ellen lenne, mert a királyné csak azután (1763. okt. 8.) adta ki rendeletét a határőrség felállításáról, tehát Bors nem tekinthető törvényszegőnek s így el sem fogatható. Az elnök (br. Roth) a bizottság egyenlően megoszlott szavazata mellett dönthetett volna, s elfogathatta volna Borsot, kit ő is bűnösnek tartott, s a miben a polgári ülnökök őt nem kívánták megakadályozni; mégis jónak tartotta az ügyet a főbizottság elé terjeszteni eldöntés végett, mert ő (úgymond) mint katona, nem ért a polgári törvényekhez. Annál inkább kéri a döntést, mert előre látható, hogy a szavazatoknak ilyen megoszlása még többször elő fog fordúlni, mint a hogy az elmenekűlt Lázár István ügyében is megtörtént; minthogy most már többnyire a nemesekkel lesz dolguk.

Ernst alezredes jún. 6-án azt jelentette Háromszékről a vizsgáló bizottságnak, hogy a sulyosan terhelt bellefalvi Fekete Zsigmond, kit ápr. 3-án el kellett volna fogni, otthonról a csíksomlyai ferenczrendi zárdába menekűlt és ott tartózkodik. A bizottság oda küldötte br. Potztatzky János Okelli-ezredbeli főhadnagyot, hogy törvényesen kikérje. A főhadnagy el is ment jún. 6-án d. u. a kolostorba egy káplárral s 6 közlegénynyel és a gvardián távollétében a vicariustól kívánta (br. Roth tábornok, biz. elnök levele átadásával) a keresettet. A vicarius rövid tanácskozás után a paterekkel, kijelentette, hogy ők nem tudták, hogy az illető náluk asylumban van, hanem kulcsárúl vétetett fel.

A vicarius Andrási Ferencz a bizottságnak a főhadnagy kívánságára adott válaszában kijelentette, hogy a házfőnök távollétében határozott választ a keresett ifjú ügyében nem adhatnak, de nem ellenzik, hogy ő (ki eddig náluk mint szolga tartózkodott) előálljon.[1]

A főhadnagy kívánságára aztán kerestették a kolostor bírája által, de ez azzal jött vissza, hogy nem találják. A vicarius összehívta a refectoriumban az egész kolostori személyzetet, és jelentvén az elfogatási parancsot, felszólította a

---

[1]) A vicarius válasza jún. 6. a főbizottság jún. 19. jkve mellett az id. h.

jelenlevőket, hogy papi kötelességök szerint mondják meg, hogy hol van a keresett, vagy hova rejtőzött; de senki sem akart tudni róla.[1])

A főbizottság jún. 19-én tárgyalván a vizsgáló bizottság jún. 9. jelentésében foglaltakat: a katonatisztek általános panaszait a szék tisztei és nemesei ellen nem tartja a bizottság ügykörébe és további vizsgálatra valóknak. Bors Fülöp cselekedetét helytelenítik, de, mert az elszökéstől nem kell tartani, szabadlábon hagyható, ha nagyobb vádak nem merűlnek fel ellene. A vizsgáló bizottságnak azonban jogában áll útasítása értelmében ítéletet hozni. Ha a vizsgáló bizottsági tagok nem tudnak megegyezni az elfogatások ügyében: a szavazattöbbség döntsön. Az elmenekűlt Lázár István ügyében is hozzanak ítéletet. Fekete Zsigmond ügyét jelenteni fogják a püspöknek s ha másként nem lehetne, az asylum jogáról térítvényt adva, fogassák el.[2]) Ezt a térítvényt (de non laedendo in casu juris asyli) az elnök felajánlotta a vicariusnak, de Feketét még sem adták elő.[3]) A püspök is elrendelte a gvardiánnak, hogy életéről és testi épségéről való térítvény mellett adják ki; de azt felelték, hogy Fekete az asylumból eltávozott, még aznap, midőn a bizottság először kerestette.[4])

Megidézték csíktaploczai Lázár Imre csíkszéki főjegyzőt is, a kit a szék nemessége kérvénynyel és emlékírattal 1763 elején Bécsbe küldött volt, hogy a határőrség első szervezése alkalmával okozott sérelmek orvoslását kieszközölje. Lázárt másfél évig tartották vissza Bécsben s akkor is azért küldték vissza, hogy a bűnvizsgáló bizottság elibe állítsák. Nem tudtak ugyan rábizonyítani semmi törvényellenes dolgot, de a közszolgálatra mégis akalmatlannak ítéltetett s hívatalától (mely 200 frt évi fizetéssel járt) felfüggesztetett. Gróf Haller János főkormányző özvegye gazdagon kárpótolta: jószágigazgatójává tévén 500 frt évi fizetéssel.[5])

---

1) Potztatzky főhadnagy német jelentése a főbizottság jún. 19. jkvében az orsz. ltr. erd. kancz. o. 412. sz. a.

2) A főbizottság jún. 19. jkvében u. ott.

3) A főbizottság jún. 1. jkvében u. ott 485. sz. a.

4) A főbizottság júl. 7. jkvében u. ott.

5) Heidendorff önéletírásában az id. h. 139. l.

Ifjabb Lázár István, az előbbi öcscse, guberniumi fogalmazó, azzal vádoltatott, hogy 1763-ban a fegyverletételre izgatott s hogy 1763. május havában a nyomtatott nyílt rendeletből, mely a határőrség önkénytes felállításáról szólt, három példányt megszerezvén, egyet egy barátjának küldött Csíkba, kettőt pedig ő maga Csíkszék Szépvizen tartott gyűlésére (júl. 18.) magával vívén, másokkal is közölte. Lázár István ezeket első kihallgatása alkalmával nem is tagadta, de azzal mentette magát, hogy a nyílt parancsot a kormányszék a végből nyomatta ki, hogy köztudomásra hazassék s azt gr. Nemes János, a gr. Kálnoky-bizottság tagja, 1763 febr. havában a csíki nép előtt nyilvánosan fel is olvasta. Időközben ugyan a főkormányszék ennek a kihirdetését felfüggesztette, de Lázár állítólag arról nem tudott. Lázár István mindamellett nem bízott a vizsgáló bizottság elfogúlatlan igazságérzetében és azon az éjjel, melyre virradólag a bizottság előtt másodszor kellett volna kihallgatásra állania, »egy rosz lovon« Moldvába menekűlt s ott mint a bibujdosottak egyik vezére szerepelt, a moldvai fejedelemnél mint az oda menekűlt székelyek követe járt, Becze János és Lázár András társaságában, letelepedésük és adójuk ügyében.[1])

A bűnvizsgáló bizottság 1764. jún. 27. elrendelte a csíki állandó törvényszéknek, hogy a Moldvába szökött Lázár Istvánt 15-öd napra idézze a bizottság elé, mert különben makacsságban elítélik.[2]) Lázár nem jelenvén meg, a vizsgálóbizottság Taploczán 1764. aug. 9-én jószágvesztésre ítélte. A főbizottság ehhez Bilakon 1764. aug. 20. hozzájárúlt [3]) s ezek alapján az új kormányzósági elnök, gr. Hadik alatt működő felűlvizsgáló forum 1765. febr. 27-én arra ítélte, hogy mivel bebizonyúlt, hogy ő a népet azután is a fegyverletételre buzdította, miután már a királyné 1763. febr. 1. rendeletében azt szigorúan eltiltotta s a bűnvizsgáló bizottság elől Moldvába szökött s az idézésre meg nem jelent, birtokait veszítse el és pedig a királyi joggal adományozott atyai és anyai örök-

---

[1]) A főbizottság aug. 20. jkvében az orsz. ltrban, erd. kancz. o. 1764 481. sz. a. — Halmágyi naplója 114., 144. — Teleki D. id. m. 134. l.

[2]) Az Okírattárban.

[3]) A főbizottság aug. 20. jkve mellett az orsz. ltrban az id. h.

séget véglegesen, székely örökségeit a rokonok által visszaválthatólag.[1])

Később (1765 tavaszán) megidézték és kihallgatták br. Bornemisza Pál volt főkirálybírót is, a ki annyira meg volt ijedve, hogy a kihallgatás alatt egy kis Mária-képet, melyet kalapjában tartott, gyakran elővett és csókolgatta.[2])

Annál önérzetesebben viselte magát a szintén megidézett és kihallgatott udvarhelyszéki főkirálybíró, br. Daniel István, a ki az utolsó kérdésre, hogy mit hozhat fel mentségére? fényes beszédet tartott a bizottság előtt hazája és önmaga védelmére. Azzal kezdte, hogy: ira principis est mors subditorum. Aztán elősámlálta ősei és saját érdemeit, többek közt, hogy a hétéves háború alkalmával 100 katonalovat adományozott s fia a hadseregben szolgál stb.[3])

Leginkább compromittálva volt néhány csíki plebanus, köztük főképen Zöld Péter, csíkszentléleki lelkész, a ki azzal vádoltatott, hogy a fegyverletételre izgatott és annyit ő maga is elismert, hogy a csíki falvakban a fegyvert nem fogott népet a fegyveres határőrök kihágásainak megfékezésére feleskette. Továbbá Beke István delnei plebanus, kit az erdőbe futás értelmi szerzőjéül vádoltak.

Ezeket a plebanusokat Bajtay püspök még a bűnvizsgáló bizottság működése előtt Fejérvárra idézte és vizsgálati fogságra vetette. Fogságuk alatt a felfegyverzett nép házukat kifosztotta. Erre a hírre Zöld és Beke Gyulafehérvárról hazaszökött. A püspök elfogatási parancsot adott ki ellenök és elrendelte visszavitelöket. Beke nem várta meg az elfogatást, önként visszatért. Zöld faluról falura bujdosott, de egyik rejtekhelyén felfedeztetvén, 1764 húsvét napján (ápr. 22.) 7 szentléleki határőr katona által elfogatott. Ekkor is megmenekült ugyan, de nagy kárvallással, mert bundáját üldözői keze közt hagyta s ennek bélésében 74 arany volt bevarrva. Nem sokára (ápr. 27.) ismét elfogatott, az erdőben alvás közben, katonatisztek által, a kik Csíksomlyóra vitték, Szász

[1]) Az Okírattárban.
[2]) Heidendorff önéletírása id. h. 140. l.
[3]) Ugyanott.

József espereshez. Zöld Péter ügyességének sikerült éjjel innen is megszöknie s Moldvába kibujdosnia. De otthagyta (Csíksomlyón) misemondó ruháit, könyveit, melyeknek értékét 150 forintra számította.[1])

Zöld Péter nem sokára visszatért Csíkba, álútakon, elkerülve a határőröket és pedig unokafivérével, a határőrségtől megszökött Zöld Mátyással együtt. Carato tudomást nyert Madéfalvára, a lelkész atyja, id. Zöld János házához érkezésükről s intézkedést tett elfogatásukra nézve. Egy hadnagy két őrmesterrel s 8 közkatonával 1764. jún. 14-én éjfél utáni ½1 órakor a házat körülfogta s abba behatolván, az előbb menekülni próbált, de üldözés közben a házba visszatért s az ágy alá, fa közé rejtőzött Zöld Pétert és a kemenczébe bújt Zöld Mátyást elfogták s Csíkszeredába vitték.[2]) Velök együtt elfogták és Csíkszeredára vitték fivérét, ifj. Zöld János széki biztost (commissarius) is, mert vele egy szobában volt, mégis tagadta ottlételét s két töltött pisztolyt találtak az asztalán. Csakhamar utána elfogták az öreg Zöld Jánost is, mert fia rejtegetésében neki is része volt és tisztes őrizet alá tették.

Zöld Péter (a kit a főbizottság rendeletére biztos őrizet alatt Gyulafehérvárra, a püspökhöz kellett küldeni) a bűnvizsgáló bizottság elé nem állíttatott, de írásban és élőszóval a csíkszeredai fogságban mégis kimerítő és nagy feltűnést keltő vallomást tett, melyben gyanúba kevert igen előkelő állású főurakat, köztük magát a határőrséget szervező bizottság két grófi tagját: Lázárt és Bethlen Miklóst. Irott vallomását azzal kezdette, hogy midőn Csíkszék tisztviselői Somlyón (1763. szept. 11.) a parochián be voltak rekesztve, éjjel levelet kapott tőlük, segítségkéréssel, mert úgy mondanak: Buccow szándéka (a királyné szándékával ellenkezőleg) az, hogy a nemességet az egész Székelyföldről kigyomlálja. Majd csíktaploczai Lázár Istvántól kapott levelet Szebenből, melyben ez őt a székely nemesség védelmére buzdította. Azt írja egyebek közt, Seebergre és gr. Bethlen Miklósra hívatkozva, hogy a

---

[1]) A főbizottság 1764. jun. 22. jkvében az id. h.

[2]) A katonai jelentés erről az Okírattárban. A vizsgáló biztosok jelentése jún. 14-éről a főbizottságnak, ennek jún. 22. jkvében az orsz. ltr. id. h. 412. sz. a.

királyné a határőrséget önkéntesekből kivánja s csak Buccow erőszakolja. Gr. Bethlen Miklós azt mondotta, hogy levelet kapott testvérétől, a kanczellártól, hogy Buccow szándékát akadályozza, mert a királynénak nem czélja a székely nemzetet katonaságra kényszeríteni.

Zöld Péter Lázár eme levelét többeknek megmutatta. Látván aztán a katonaság erőltetését s a felfegyverzettek kihágásait s mások javai megtámadását, Mindszent, Szentlélek és más falvakban a szentlélekiek felkérésre őket feleskette, hogy egymást jogtalan támadások ellen egyesült erővel védelmezik, de ő protestált előttök az ellen, mintha arra esketné őket, hogy a katonaságot fel ne vállalják. A mit hallván Mindszent falu lakosai, Bíró Jánost és másokat hozzá küldöttek, hogy az ő esküjöket is felvegye, mit ő meg is tett. Ezt meghallván mások is, csíkszentkirályi Bors Tamástól (Bíró János által) levelet kapott, hogy ő Frölich alezredestől értesülvén a királyné szándékáról (t. i. az önkéntességről), legczélszerűbbnek tartaná, ha a fegyvert föl nem vettek egyesült erővel fékeznék meg a falvak megtámadóit és jónak látná, hogy Felcsík lakói is feleskettetnének a közös védelemre: menjen tehát az illető falvakba, a nemesség örökre hálára lesz kötelezve. Erre ő kiszállott és a lakosok esküjét bevette, mindenütt a fennebbi protestálás mellett. Másnap azonban, részben saját elhatározásából, részben Szász János csíksomlyai esperes-plébános javallásából, visszavonó íratot (retractatorias) küldött Szász Jánosnak, kijelentvén, hogy a bevett eskü nem kötelező, mert nem szolgál a közügy javára. E miatt az eset miatt a püspök által Szebenbe idéztetett és atyailag megbüntettetett.

Ugyanott ő felségének egy rendeletét kapta meg Lázár Istvántól magyar nyelven, nyomtatásban, azzal az útasítással, hogy azt a Szebenben lakó összes székely urak tanácsából minden faluban ki kell hirdetni; a mit visszatérvén Csíkba, meg is tett. Azonfelűl Szebenben azt hallotta gr. Tholdalgai László, Cserei Elek, Dombi János és más uraktól, hogy ő felsége önkéntesekből akarja a határőrséget. Ezt ő a kérdezősködőknek megmondotta s a gr. Kálnoky-bizottság elé hívatván Somlyóra, maga gr. Kálnoky is azt mondotta, hogy úgy van,

neki sincs rendelete ő felségétől bárkit a fenyverfelvételre kényszeríteni. Miután azonban a püspök értésére adta, hogy ő felsége mindenképen akarja a katonaságot: azután senkit sem beszélt le a fegyverfelvételről, sőt mogmondotta híveinek, hogy annak meg kell lenni. Épen ezért az erdőbe menekülteket is visszahívni törekedett, bár akkor is hozzájövén csíkszentkirályi Bors Lázár, azt mondotta, hogy Korodi Domokos fogalmazó a végből küldetett hozzá Szebenből a mágnások által, hogy senki a fegyvert fel ne vegye, a mit ő azonban senkinek nem mondott. Moldvába futásáról a püspöknek fog mindent őszintén elmondani.[1])

Zöld Péter emez írásos vallomását élőszóval egészítette ki s jún. 18-án este a csíkszeredai fogságban, az őrködő tiszt előtt, a fogház igazgatója és az őrök jelenlétében, tollba is mondotta a következőket:

1. Gr. Lázár János 1763. márcz. havában, midőn nála járt tisztelegni (Szebenben) csíktaploczai Lázár István erd. kancz. gyakornokkal s mások jelenlétében azt kérdezte, hogy a székelyeknek fel kell-é venni a fegyvert, vagy nem? azt felelte, hogy ő felségének az az akarata, hogy nem kivánja a székelyeket arra kényszeríteni, hanem kinek-kinek szabad akaratjában áll felvenni, avagy nem.

2. Midőn azonban 1764. jan. 8-án, a madéfalvi vész után, Taploczán Beke István delnei plebanussal gr. Lázárhoz mentek s kérdezték: azt felelte, hogy a mit akkor mondtam, mondás maradjon, mindenkinek föl kell venni a fegyvert, mert ez a királyné akarata.

3. Midőn 1763-ban a székelyek folyamodványa gr. Lázárnak átadatott, azt felelte, hogy ő felsége akarata az, hogy ne kényszer-, hanem önkéntes katonaság legyen.

4. Midőn Csík-Taploczán fölkeresték (1764. jan.), kérve hogy a püspök által a megidézés terminusát 2—3 nappal halasztassa el, azt felelte, hogy nem lehetséges, de levelet ad a guberniumhoz és a püspökhöz, mely minden eddigi vádtól mentesít, mert eddig (a madéfalvi vész után volt) minden ő felsége ellen elkövetett vétek alól feloldatnak.

---

[1]) Zöld Péter vallomása a főbizottság júl. 7. jkvében id. h.

A reformatus papok a mult évben még nagyobb vétkeket követtek el — tette hozzá gr. Lázár.

5. Midőn gr. Lázárt Csíksomlyón 1763-ban a lelkészek fölkeresték és kérdezték, hogy föl kell-e venni a fegyvert, vagy nem: azt felelte, hogy minden jó magyarnak kérni kellene, hogy fegyvereztessenek fel és az egész magyar nemzetet fegyverben óhajtaná látni, mert akkor, akár jobbra, akár balra fordulva, saját javukra harczolhatnának.

6. 1763. márcz. havában Szebenben meglátogatván gr. Bethlen Miklósnét, sz. Csáki Katalin grófnét, Lázár Istvánnal és más csíki székelyekkel s kérdezték, hogy mit tegyenek a székelyek a fegyverfelvétellel? a grófné azt felelte, hogy a mennyire ő tudja, a királyné senkit sem kényszerít arra. Gr. Bethlen Miklós belépvén, hozzátette: hogyha nem akartok katonák lenni, menjetek haza, senki sem kényszerít arra, ime most kaptam levelet az udv. kanczellártól, hogy ő felsége senkit sem kényszerít erővel a katonaságra, azért az én nevemben mondjátok meg a székelyeknek, hogy a ki a fegyvert fel akarja venni, annak fiai is katonák lesznek, a ki azonban nem veszi fel, fiait sem fogják kényszeríteni a katonaságra.

7. Midőn Taploczán a madéfalvi vész után gr. Bethlent felkereste és tőle pártfogást kért: ez azt felelte, hogy ír a püspöknek érdekében és nem lesz semmi bántódása mult évi vétkeiért.

8. Midőn 1763-ban Szebenben felkereste gr. Bethlent, ez bemutatkozására azt mondotta, hogy jól ismeri nevéről, haladjon csak a jól kezdett úton és éljen híven a házának. Ez arra való czélzás volt, hogy tudta, hogy a falvak védelemre felesketése miatt a püspök megidézte és atyailag megbüntette.

9. Csíkdelnei Boros Ferencz neje Cserei Farkas Bécsben írt levelét mutatta Zsögödön Mikó János előtt, a melyben az állott, hogy ő felsége katonaságot akar szervezni Székelyföldön, de senkit sem akar arra kényszeríteni.

10. Cserei Elek Szebenben megidéztetésekor ő felsége magyarúl írt s kinyomatott rendeletét mutatta, arról, hogy a székelyeket nem kényszeríti a fegyverfelvételre, de tetszés szerint fölvehetik, vagy nem.

11. Gróf (? báró) Bornemisza Ignácz is azt mondotta kérdésére francziskánus papja jelenlétében.

12. Br. Bornemisza Pál, kit Szebenbe idézése alkalmából Udvarhelyen a ferenczrendi kolostorban fölkeresett, s arra intette, hogy ne menjen be Csíkba, mert megölése hírlik, egész éjjel szobájában tanácskozván vele, a gvardián jelenlétében ezeket mondotta:

a) Ha mindazt tudtam volna, a mit most tudok, egyetlenegy katona sem lett volna Csíkból; most már látom, hogy megcsaltak.

b) A sorozásnál annyira rászedett Schröder ezredes, hogy szeretném, ha sohasem lettem volna csíki főkirálybíró, a késő ivadékok előtt is hazaárúló nevem lesz s mert már én nem tehetem, minden jó hazafit arra kérek, tanácsolja, nehogy a fegyvert felvegyék.

c) A kik helyettem ezt a tanácsot adják, teljes erőmből azon leszek, hogy mint jó hazafiak tiszteltessenek.

d) Midőn a megméréshez fogtunk, oly hamisan jártak el, hogy a napvilágot látni sem érdemlik. 1763. novemberében midőn Csíkba ment, nyilvánosan kérte a nemeseket és papokat, hogy teljes erejökből azon legyenek, hogy a nép a fegyvert fel ne vegye.

e) 1764-ben a madéfalvi vészt követő vasárnap azt mondotta, hogy úgy kell nekik, mert ha az ő tanácsát, hogy ne vegyék fel a fegyvert, megfogadták volna, senki sem veszett volna el.

13. Szombathelyi László is mondotta neki, hogy a székelyek tetszés szerint vehetik fel a fegyvert, a királyné nem erőlteti.

14. Gr. Tholdalagi is azt mondotta a székelyeknek.

15. Nepomuk János pater is azt hallotta Montoya tábornoktól, hogy nem kényszerítik arra a székelyeket.

16. Bors Tamás is mondotta, hogy látta Frölich kapitánynál a kir. rendeletet, hogy kedvök szerint vehetik fel a fegyvert; neki is mondta Szebenben 1763. mércziusban, és Szépvízen lebeszélte arról a székelyeket, mert a királyné rendelete szerint nem kötelesek fegyvert fogni.

Zöld Péter eme vallomásait a hírhedt Carato alezredes kezébe kapván, sietett azokat (a vizsgáló bizottság kikerülé-

sével) egyenesen br. Siskovicz altábornagynak küldeni. Br. Siskovicz azonban nem méltányolta úgy, a mint ő várta, ezt a gyanús szolgálatkészséget, hanem visszaküldötte neki, azzal a parancscsal, hogy azt a bűnvizsgáló bizottsághoz nyujtsa be.

Carato a váratlan leczke után szinte restelkedve, minden magyarázat és írás nélkűl, Koschenbohr határőr főhadnagy által küldötte jún. 28-án a vizsg. bizottság elnöke br. Roth kezéhez Zöld Péter kettős vallomásának eredeti, sajátkezűleg aláírt példányát.

Br. Roth különösnek találta ezt a szokatlan eljárást s írásban kérdezte, hogy mi czélból küldötte, és pedig minden kisérőírat nélkűl, ezeket az íratokat és miért nem küldötte mindjárt, mihelyt kézhez kapta az illető pátertől? Arra aztán írásban felelte az így másodszor is megleczkéztetett alezredes úr, hogy ő ezeket az eredeti íratokat mihelyt megkapta, tüstént felküldte br. Siskovicz altábornagynak, de ez visszaküldte, hogy a vizsgáló bizottsághoz adja be.[1])

Kitűnik ebből az is, hogy a tábornokok ugyancsak érezték a Zöld Péter vallomásai igen kényes voltát és hogy Siskovicz a legkevésbé sem kapott rajta. Az, hogy Siskovicz nem mindjárt az udvarhoz, hanem épen visszaküldte Csíkba, őt is abba a gyanúba keverte Bécsben, hogy ő is részes volt a székely zavarokban és hogy a székelyek pártütését részint ő okozta.[2])

A vizsgáló bizottság legelőbb is szükségesnek tartotta megtudni és a főbizottsággal közölni, hogy miként keletkezett Zöld Péter vallomása és ki csinálta benne a javításokat? Kihallgatták azért azt a Okelli-ezredbeli közlegényt, Müller Venczelt, a kinek Zöld Péter a második vallomást tollba mondotta s ezt aztán beküldték (júl. 2.) a főbizottságnak.

Müller vallomásából kitűnt, hogy őt jún. 18-án este 10 és 11 óra közt a csíkszeredai várban az őrség hadnagya hívta be, hogy írja le, a mit a szentléleki pap diktálni fog. Jelen volt ott a hadnagyon kivűl a börtönőr és egy orvos (feldscherer),

1) A vizsg. bizottság júl. 2. jelentése a főbizottság júl. 7. jkvében Árokalján. (Orsz.. ltr. erd. kancz. o. 1764. 485. sz. a.)

2) Halmágyi naplója 129. l.

mindhárom az I. székely ezredből. A nevezett lelkész azért diktálta azt, hogy az neki maholnap segítségére legyen, mert ő csak másodrangú szereplő (mitursacher) volt ebben a dologban. Nem kevesebbet, sőt még többet diktált, mint a mit leírt, mert azt is mondta, hogy hallotta gr. Bethlentől, hogy ha az emberek megtanulják a hadgyakorlatokat, új királyt is választhatnak magoknak s jobbra vagy balra fordúlhatnak és bárkivel hadakozhatnak.[1]) Midőn ezeket ő leírni akarta, azt mondta a pater : ne írja azt, mert ők erősebbek és legyűrik és ha bár mondotta is, nem akarja leíratni ; nem tudja már, hogy fejezte ki magát gr. Bethlen.

Megkérdeztetvén, hogy ki csinálta a javításokat az eredeti íraton ? azt felelte, hogy miután felolvasta : ő, a pater parancsára tett javításokat és törléseket s azután írta alá a lelkész.

Ez a kihallgatás jún. 30-án történt Taploczán a vizsgáló bizottság teljes ülésén s Sagmeister főhadnagy hadbíró (audi tor) vette fel róla a jegyzőkönyvet.[2])

Zöld Péter vallomásai nagy feltűnést keltettek országszerte. A vizsgáló bizottság egyik hadbirája (Pachmann kapitány az Anger-ezredből, a ki gr. Teleki Károly biz. tag szerint az ökör alatt is borjút keresett) nyilván mondotta, »hogy már ezen provincialis commissio (t. i. a Lázár-féle u. n. főbizottság) bíró azokban nem lehet, melyek iránt maga is accusáltatik és nagyobb emberekre kell bízni, kik ezen urakat is ad examen kénszeríthessék, arra kicsiny levén a criminalis commissio«.[3])

A főbizottság megkapván a Zöld Péter vallomásairól szóló jelentéseket és másolatokat : júl. 7-én Árokalján tartott ülésén azt határozta, hogy mivel Zöld Péter vallatását az udvar rendeletéből Bajtay püspök fogja végezni, a vizsgáló bizottság az ő ügyére vonatkozó íratokat eredetiben küldje be a főbizottsághoz, hogy az a püspök rendelkezésére bocsássa. Nem

---

1) »Wann die Leuth werden exercieren können, so können sie sich einen neuen König erwählen, et si in armis exercitati fueritis, sive ad dextram, sive ad sinistram vos vertere et cum quocum bellare poteritis«.

2) A főbizottság júl. 7. jkve mellett az id. h.

3) Halmágyi naplója 144. l.

eltitkolás czéljából történt ez az intézkedés, mert másolatban a vallomásokat beiktatták jegyzőkönyvükbe is, melyet júl. 29-én Radnáról az udvarnak felküldtek, minden megjegyzés nélkül a Zöld Péter vallomására.[1])

Halmágyi azt ajánlotta a főbizottságban ülő két grófnak, hagy tegyenek megjegyzést (reflexiojokat) és mentegetőzést (exculpatiojokat) a Zöld Péter vallomásai mellé, »ne menjen mezítelen az udvar eleibe. Tetszék is Bethlennek, de Lázár kidisputálá belőle«.[2])

Hogy a főbizottság nem akarta elnyomni a részletes további vizsgálatot: mutatja az is, hogy júl. 7-én hozott határozata szerint a vizsg. bizottság által beidézni és kihallgatni rendelte mindazokat a csíki lakosokat, kikre Zöld Péter vallomásában hívatkozott.[3])

Az öreg Zöld Jánost már júl. 3-án kihallgatta a vizsgáló bizottság, melynek tagjai aztán júl. 5-én írásban különkülön adták be megokolt itéleti véleményüket (a polgáriak latinúl, a katonák németűl). A polgári biztosok a véleményeket nyilvánosan felolvasni kivánták, a katonaelnök titokban kivánta tartani a végső ítélethozatalig. A főbizottság is helyeselte az elnök intézkedését.

Az egymástól nagyon eltérő vélemények a főbizottságnak júl. 9. beküldetvén, ez júl. 25-én hozott ítéletet id. és ifj. Zöld János és Bors Fülöp ügyében.

Az ítélet úgy hangzott, hogy a két Zöld háromszoros bűnt követett el, t. i. szökött katonát rejtegetett Zöld Mátyás személyében, Moldvából tilos útakon bejövőket fogadott be és a köztörvények ellen Moldvába szökötteket lappangtatott. Enyhíti bűnét ifj. Zöld Jánosnak az, hogy nem annyira gonoszságból, mint testvéri szeretetből cselekedett. Igy testi halállal büntetni nem lehet, de polgári halállal, t. i. hívatala és minden továbbira való alkalmazás elvesztésével és mások elrettentő példájára ingó és ingatlan birtoka felerészének elkobzásával, illetőleg értéke letételével.

---

1) A rövid kísérő levél az orsz. ltrban id. h. 485. sz. a.

2) Halmágyi naplója 122. l.

3) A főbizottság júl. 7. jkvében.

Az öreg Zöld Jánost, mivel a befogadás előzetes tudtán kivűl történt, tekintettel öreg korára és gyengeségére is, fölmentették.

Bors Fülöp ügyében a vizsgáló bizottság szótöbbséggel hozott ítéletét a főbizottság magáévá tette. E szerint bebizonyúlván, hogy csíkszentkirályi Bors Fülöp (30 éves) 1763-ban a csíki törvényszék írnoka, aratás idején Csíkszentgyörgyön, a székely zavarokban erősen részes, a madéfalvi vészkor elesett ménasági Csíszér Istvántól egy ismeretlentől származó, ő felsége akarata ellen izgató íratot fogadott el (mely a fegyverfelvétel kijátszására nyujtott útasítást) s adott át terjesztés végett csíkszentkirályi Lestyán Miklósnak, a ki viszont 1763. végén a népnek az erdőbe futása alkalmával ama büntetésre méltó protestatio készítésében volt bűnrészes; bár abban az időben a székelyek a fegyvert már nagyrészt letették s Lestyán Miklós a cédulát elégette s nem terjesztette: mégis Bors Fülöp nagyot vétkezett ez izgató írat továbbadásával, mert neki mint nemesembernek ő felsége szándékát támogatni, nem pedig akadályozni lett volna kötelessége. Mindezért Bors Fülöp a hozzá hasonlók példájára és megérdemelt büntetéseűl 200 r. frt pénzbirságra és 6 hónapi, valamely cs. k. várban eltöltendő fogságra ítéltetett.[1])

Ezeket az ítéleteket júl. 25-én indítja a főbizottság Radnáról a királynénak, a gubernium útján, a honnan gr. Hadik csak aug. 17-én terjeszti fel a júl. jegyzőkönyvekkel együtt.[2]) Bécsben még felűlvizsgálta az erdélyi kanczellária és a főhaditanács, melynek br. Siskovicz küldötte fel az ő külön jelentéseit és a jegyzőkönyvek másod példányait.

Bizony hosszadalmas eljárás volt, melyen később segítettek is annyiban, hogy 1764. okt. havában a királyné a vizsgáló bizottságot »szép móddal« kivette a Lázár-féle főbizottság directiója alól és gr. Hadik főgeneralisra és a guberniumra bízta, úgy hogy az ítéleteket ezután a gubernium revideálja s a nem halálos ítéleteket hajtassa is végre és úgy referálja a

---

[1]) Az ítélet német másolata (Csíktaplocza 1764. júl. 9. kelettel) br. Roth és Heydendorff aláírásával az orsz. ltr. erd. kancz. o. 485.

[2]) A felterjesztések eredeti példányai u. ott 485. sz. a.

királynénak, a kik esetleg halálra ítéltetnének, azokról előlegesen tegyen jelentést. Ezt a változtatást az ügymenetben és az ítélkező forumokban a királyné azzal okolta meg, hogy a gyorsítás kedveért történik, mert a határőrséget szervező bizottság »helyben nem maradhat, hanem alá s fel járni kénteleníttetik«. A beavatottak azonban ezt — nem alap nélkűl — a Zöld Péter vallomásának tulajdonították, a ki erősen gyanúba keverte a főbizottság két főúri tagját: gr. Lázárt és gr. Bethlen Miklóst.[1])

Br. Brukenthal, a ki a magyar urakat Bécsben befeketíteni törekedett, kapva kapott ezeken a vádakon s »mindjárt ment ő felségéhez és javallotta, hogy mivel már ő felsége kitanúlta azt, a mit meg akart tudni és a coriphaeusok napfényre jöttek, ő felsége kegyelmességéhez illik már mindeneknek amnestiát adni és a criminalis commissiót tollálni«.[2])

Az erdélyi urak nem osztották ezt a véleményt, ők világosságot akartak inkább s »mivel ő felségének impressiója vagyon, hogy minden erdélyi mágnások és nemesek azon székely militia dolgában contracarirozták ő felsége akaratját és annak a tumultusnak okai: sokkal jobb, hogy azon commissio folyjon és tessék ki nyilván, ki a bűnös, ki az ártatlan, ne maradjon az egész uraság és nemesség azon bűzben«.[3])

A vizsgálat csakugyan folyt tovább, lassan és kevés eredménynyel.

Júl. 17-én azt jelenti a vizsg. bizottság, hogy azért nem haladhatnak előre, mert a lélkészeket vizsgáló bizottság még nincs készen és p. Beke és p. Zöld nincs kihallgatva; csak annyi tűnt ki az eddigi kihallgatásokból, hogy Zöldet vádolják a fegyver fel nem vétele s Bekét az erdőbe kivonúlás miatt: addig pedig, míg ezek tisztázva nincsenek, a többi, világi foglyok felett lelkiismeretesen ítélni nem lehet, mert nem dönthető el, hogy mások által vezettettek-é félre, vagy saját elhatározásukból cselekedtek.

A bizottság azért júl. 27-én fel akar kerekedni Csíkból,

---

1) Halmágyi naplója 143. l.
2) Ugyanott 144. l.
3) Ugyanott 145. l.

hogy Sepsiszentgyörgyön folytassa a háromszéki foglyok kihallgatását.

A főbizottság megsürgeti az egyházi személyek vizsgálatát (júl. 24.),[1] de visszatartja a vizsgáló bizottságot (júl. 23. rendelettel) Csíkban,[2] a mely még aug., sőt szept. folyamán is ott működött.

Júl. 24-én a vizsg. bizottság a Taploczán fogva tartott szentkirályi Lestyán István, vacsárcsii Bíró István és szépvízi Miklós György ama kérését terjeszti fel a főbizottságnak, hogy ezer forint biztosíték mellett bocsássa őket haza, mert családjuk az aratási idő alatt nagy kárt szenved távollétük miatt.

A főbizottság aug. 20-án Bilakon hozott határozata szerint kérésüket nem teljesíté.

Aug. 4-én Cserei Elek gub. titkár ama kérését tárgyalja a vizsg. bizottság, hogy a madéfalvi vésznél szenvedett kárai téríttessenek meg. Csereiről kitűnt, hogy 1763. böjtjében 4 csíki székely az ő szállásán Szebenben írta azt az emlékíratot, melyben a katonaságtól megszabadítást kérik a guberniumtól. A katona biztosok ezt nemesi és titkári kettős kötelességével megegyeztethetőnek nem tartották. A polgári biztosok nem láttak benne vétket, mert akkor még az önkéntesség fennállott.

Bekéről azt a vallomást jelentették, hogy midőn 1762-ben Buccow Csíkban járt, Beke a felcsíki székelyeket a delnei templom előtt a fegyverletételre tüzelte. Ugyanakkor szépvízi Demeter János (a ki Madéfalvánál elesett) kivont kardjára megesküdött, hogy a cs. k. fegyvert fel nem veszi. Ezután Csíkszeredára menvén a nép, nagy lármával megtagadta Buccownak az eskü letételét, mire ő Sammler kapitány által őket elbocsáttatta. Kitűnt a vallatásokból, hogy ekkor Beke pater és Demeter János voltak a legbevesebb buzdítói a népnek.

Jelenti a vizsg. bizottság, hogy Vacsárcsin és Szépvízen

---

[1]) A vizsg. bizottság jelentése a főbizottságnak júl. 17-éről s a főbizottság jkve júl. 24. az orsz. ltrban id. h. és sz. a.

[2]) A főbizottság aug. 20. jkvében orsz. ltr. erd. kancz. o. 481. sz. a.

1763. januáriusában nemesemberek, köztük a felcsíki vicekirálybíró Balás Ádám esküt tettek arra, hogy a fegyvertelen néppel fognak tartani; de erre őket p. Zöld és a lázongó nép kényszerítette.

A vizsg. bizottság lényegtelenebb vallatásai mellett egyéb érdemleges dolgot alig végzett, mint azt, hogy aug. 9-én ítéletet hozott Lázár István gub. fogalmazó ügyében. E szerint Lázár István vétkezett a kinyomatott, de nem publikált kir. patens nyilvánosságra hozásában (1763. máj—júl.) s abban is, hogy a csíki és háromszéki népnek 1763-ban a fegyverletételt tanácsolta, a mit még tetézett Moldvába szökésével és az idézésre meg nem jelenésével. A miért is a bizottság szavazattöbbséggel arra itélte, hogy számüzetése kihirdettessék, nemességét és minden már bírt, vagy szülei halálával örökölhető birtokait elveszítse.

Ezt az ítéletet a főbizottság azzal a záradékkal erősítette meg (Bilakon 1764. aug. 20-án), hogy annál inkább megérdemli ezt a büntetést, mert egy szökevény, de kegyelemre Moldvából visszatért Kálnoky-huszár, Lebbik György aug. 7. vallomásából kitűnt, hogy Lázár nemcsak nem adott jelt a megbánásról, sőt gonoszságában tovább ment, mivel a Moldvába szökötteknek segélylyel és tanácscsal szolgál.[1])

A vizsg. bizottság az aratás miatt is lassan dolgozhatott, mert a tanúkat nem volt könnyű kihallgatásra előkeríteni. A vizsg. biztosok is kifáradtak és türelmetlenkedtek. Gr. Teleki Károly aug. 11-én betegsége [2]) miatt szabadságot és végleges felmentést kért. Br. Josintzi és Ribiczei Ádám gr. Teleki távozása miatt s mert a nemesemberek kihallgatása a lelkészek vallomástételéig úgyis felfüggesztetett s kimerülésükre is hivatkozva a hat hónap óta tartó lélekölő vizsgálat alatt, továbbá mert Ribiczei felesége beteg és hazamenetelét kivánja, más biztosok kinevezését kérik magok helyébe.

A főbizottság aug. 20-án gr. Telekinek meggyógyúlásáig szabadságot adott, de minél előbb lehetséges visszatérését

---

[1]) A főbizottság jkve és eredeti ítélete Bilak 1764. aug. 20., az orsz. ltr. erd. kancz. o. 481. sz. a.

[2]) Haemorhoidal Krankheit.

kivánta; a másik két polgári biztost nem mentette fel, mert ő felsége minélelőbb be akarja végeztetni a vizsgálatot.[1])

Aug. 27-én arról tett jelentést a vizsg. bizottság, hogy legutóbb azzal foglalkozott, hogy kik voltak okozói a Buccow ellen 1762. őszén Gyergyóban kitört lázongásnak. Ez alkalommal szükségesnek találták 3 gyergyait kihallgatásuk után fogságba tenni. Ezek Barthalis Mátyás Szárhegyről, közhatárőr, a kiről kitűnt (maga sem tagadta), hogy midőn a szentmiklósi mezőn a népet felesketni akarták s a föltételeket felolvasták, felkiáltott, hogy ilyen föltételek alatt a nép a határőrséget nem vállalja, a mire a nép is helyeslőleg kiabált.

A második Bányász István, szentmiklósi közhuszár, a ki nemcsak jelen volt, midőn másnap a gyergyai nép Szentmiklóson Buccow ellen fellázadt, hanem másokkal együtt egész a generalis szobája ajtajáig hatolt, félrenyomva az őröket, sőt igen illetlen szavakkal fakadt ki a generális ellen.

A harmadik Orbán Márton, csomafalvi közhatárőr, a ki még Buccow érkezése előtt feleskette a csomafalviakat, hogy addig nem veszik fel a fegyvert, míg a királyné végső rendeletét nem látják, hogy kell-e katonává lenniök, avagy nem.

Minthogy a Kálnoky-bizottság jegyzőkönyvéből látszik, hogy Kászonszék lakói is lázongtak 1762. őszén és azután: erre is kiterjesztették figyelmüket. A vizsgálat után Salamon Márton közhatárőrt K. Impérfalváról visszatartották, mert 1762. őszén és deczemberben kétszer járt küldetésben Csíkban hírért, hogy miként tartják magukat a csíki renitensek, hogy azokkal ők is egyetértsenek. Demeter Jánostól (ki Madéfalvánál elesett) egy pasquillust is kapott, melyet Kászon népe előtt felolvasott és a népet megeskette, hogy egymást el nem árulják. Azt mondja, hogy küldetéséről a felcsiki alkirálybiró, Boros Ferencz és a kászoni, Blási is tudott.

Kihallgatták Bors Tamást is a pater Zöldnek 1763. máj. havában Szebenből írt levél ügyében és ez alkalommal bevallotta, hogy ő egy királyi rendeletet (1762. nov. 8-áról), mely Udvarhelyszékhez volt intézve, 1763. jan. havában Szeben-

---

[1]) A főbizottság aug. 20. id. jkvében.

ben a gubernium kanczelláriáján leírt, a hol többek közt jelen volt Borsai József gub. fogalmazó, mely rendeletet azután ő Csíkba jövetelekor a népnek megmutatott. Szükséges lesz Borsait kihallgatni, küldjék ide.[1])

Szept. 19-én küldi fel a vizsg. bizottság a tusnádi plebanus, Bodor István ellen szóló feljelentését egy ottani német főhadnagynak (1763. nov. 28-áról), melyben az tanúkra hivatkozva jelenti, hogy a plebanus a püspök rendelete ellenére épen a fegyverfelvétel ellen predikált, szidalmazván a cs. fegyvereket és izgatván a fegyverfelvétel ellen. Midőn a főhadnagy br. Siskovicz egy magyar rendeletét mutatta neki a fegyverfelvételről, melyet a népnek Tusnádon ki kellett hirdetni, azt mondta, hogy: »jam plures tales stultitias habuimus«, míg ő felsége aláírását nem látják, addig semmit sem hisznek s hogy a németek beeresztése által a szegény vicetiszteket megrontották, a szegény nép nem tudott magán segíteni, nem állhattak ellent, nem volt ki rajtok segítsen, a tiszteket elrettentették, »et quid cauda sine capite«, a hol nincs fej, a köznép nem tud segíteni magán. De a határőrséget még sem fogja sem Buccow, sem Siskovicz létrehozni, ő felsége nem sértheti meg a mi törvényeinket és hazai jogainkat, ha lelkiismeretére tekintettel akar lenni. Az egész dologból nem lesz semmi. »Sua Maiestas non erit stulta, ut pro duobus aureis unum accipiat. Was er durch dieses vermeinte, ist mir zu rundt« jegyzi meg a feljelentő hadnagy (Koschenbohr von Scorka), Tusnádon 1763. nov. 28.

A feljelentést felküldötték a püspöknek.

Szept. 17-én megérkezett Taploczára a megidézett Borsai József gub. fogalmazó és 18-án kihallgattatván s Borssal szembesíttetvén, kisült, hogy ő ártatlan abban, hogy Bors a királyné egy rendeletét a gubernium irodájában leírta.[2])

A vizsg. bizottság azt kérdezte erre, hogy mily eszközök-

---

[1]) A vizsg. bizottság jelentése a főbizottságnak Taploczáról, 1764. aug. 27. (Archiv d. V. f. s. L. N. F. XXV. k. 96. l.)

[2]) A főbizottság szept. 24. Szebenben írt jkvében (Orsz. ltr. erd. kancz. o. 1764. 595. sz. a.)

kel kényszerítse Borsot az igazság bevallására, hogy elégtétessék a királyné parancsának, kifürkészni, hogy ki tette nyilvánvalóvá a királyné rendeletét, mely csak a guberniumnak szólt?

A főbizottság azt határozta (szept. 24-én Szebenben), hogy nem szükséges, hogy erősebb eszközökkel kényszerítsék Borsot vallomásra, mert Borsai maga megvallotta, hogy lehetséges, hogy Bors maga írta le a kir. rendeletet s így a hiba a registratorokra és kiadókra háramlik inkább, hogy az irodába beeresztették és a rendelethez hozzá jutott.

A vizsg. bizottság szept. 22-én tartotta Taploczán utolsó ülését s ezen szavazattöbbséggel elhatározta, hogy Bors Tamást Csíkszeredán a várban fogságra (in honestam custodiam) veti, ifj. Zöld János mellé 1-ször azért, mert a kir. rendeletet leírta és Szentkirályon 1763. febr. az ottani határőröknek káros hatással megmutatta. 2. Mert ő írta Szebenből 1763. máj. p. Zöldnek azt a levelet, melynek féktelensége a legfelsőbb helyen is kifogásoltatott. 3. Mert sok adóssága van s nem biztos, hogy előállítható-e később. 4. Mert remélhető, hogy így még többet is vallani fog.

Ez ellen *Ribitzei* Ádám, a ki a polgári biztosok közűl egyedűl volt akkor az ülésen jelen, különvéleményt jelentett be, mert a vádlók, mint Bors felprédálói, nem hiteles tanúk; s mert nem lehet tartani menekűlésétől.[1])

A főbizottság 1764. okt. 13-án Szebenben tárgyalta ifj. br. Daniel Istvánnak a guberniumhoz benyujtott s hozzájuk áttett kérvényét arról, hogy őt mint mágnást, kamarást és főtisztet ne állítsák (mint rendeltetett) a vizsgáló bizottság elé, hanem maga a gubernium hallgassa ki, vagy engedjék meg, hogy ezért a királynéhoz folyamodjék. A főbizottság, hivatkozással a királyné 1764. febr. 6. rendeletére (mely személyre és állásra való tekintet nélkűl rendeli a vizsgáló bizottság működését), nem tartja teljesíthetőnek a kérést, annál kevésbé, mert a br. Daniel vizsgáló-bizottság elé állásáról a királyné maga rendelkezett. De másik kérésére nézve útasítják a vizsgáló bizottságot, a gubernium ajánlatára

---

[1]) A főbizottság szept. 24. jkvében az id. h.

is, hogy a báróval származására és hívatalára való tekintettel illendően bánjon a kihallgatásnál.

A főbizottság utolsó ténykedése az volt e téren, hogy Imre Sámuel kovásznai ref. lelkésznek maga adta át és tűzte fel kabátjára az ő felsége által kitűntetésül küldött aranyérmet (numisma aureum) Szebenben 1764. okt. 15-én, a határőrség szervezése előmozdításáért.

Br. Siskovicz 1764. okt. 28-án Balázsfalván tartott ülésükön mutatta be a főhaditanács okt. 12. leíratát, mely szerint ő felsége úgy rendelkezett, hogy a vizsg. bizottság elnöke ezután jelentéseit egyenesen gr. Hadik erdélyi főhadparancsnok és gub. elnök kezéhez küldje és innen küldessék fel Bécsbe. Innen kezdve a gubernium vizsgálta felűl a vizsg. bizottság jelentéseit. A királyné 1765. elején azt a változtatást tette, hogy a kormányzó főparancsnok mellett ne az egész gubernium, hanem csak két gub. tanácsos végezze a felűlvizsgálatot. Gr. Hadik erre gr. Hallert és Hutter tanácsosokat vette maga mellé s referensűl Franck hadbírót és jegyzőűl Halmágyit s 1765. jan. végén ez az új bizottság vette át a vizsgálat vezetését.

Gr. Hadik ekkor már maga is belátta, hogy »aligha jő ki az, a mit az udvarnak feladtak; azon lészen mindazáltal, hogy az igazság kijöjjön és az ártatlanok kiszabadúlhassanak s ha a dolog maga és igazság úgy hozza, a praejudiciuma ő felségének az országbeliek ellen eradicáltassék«.[1])

Az új felűlvizsgáló bizottság 1765. jan. 30-án gr. Hadik elnöklete alatt megkezdvén működését, felolvasták a királyné rendeletét 1764. decz. 20-ról arról, hogy a vizsg. bizottság minden ítélete a gubernium által vizsgáltassék felűl és minden nem halálos ítélet a felűlvizsgálat után végre is hajtassék s azután terjeszszék fel ő felségének. A halálos ítéletek előzetesen felterjesztendők és ő felsége határozata után hajtandók végre. Olvastatott a királyné 1765. jan. 10. újabb rendelete is, mely az ügymenet gyorsítása végett úgy intézkedett, hogy az elnök a felűlvizsgálást ne az egész gubernium által, hanem egy bizottság által végeztesse és az ítéletek

---

[1]) Halmágyi naplója 155. l.

katonákkal szemben az ő, mint főparancsnok, a polgáriakkal szemben a gubernium nevében keljenek.[1])

A febr. 6. ülésen megsürgetik a püspöknél a lelkészek kihallgatását és vallomásaik beküldését s azt kérik a vizsg. bizottság nevében, hogy 2 vizsg. biztos előtt hallgassák ki p. Zöldet a csíkszeredai várban tett vallomásairól. A püspök ezt megtagadta, a kánonjogra hívatkozva.[2])

Febr. 13-án tudatják a vizsg. bizottsággal, hogy mivel a püspök nem hajlandó a papokat az ő kivánságuk szerint kihallgatni, végezze a vizsgálatot a papokra való tekintet nélkűl és siettesse az ítélethozatalt a bűnösök ellen. Beleegyeznek abba, hogy a vizsg. bizottság Miklós Györgyöt óvadék mellett a csíkszeredai várból haza ereszsze.

Zöld Jánosnak is megengedik kérésére, hogy biztos kiséret mellett haza bocsássák, hogy számadására vonatkozó íratait magához vehesse, s azután újra a várba visszavitetvén, számadásait ott elvégezhesse.

Bors Tamás ügyét, mivel a papok vallomását ismételt sürgetésre sem kaphatták meg, az ismeretes körűlményekből ítéljék meg és hozzanak ítéletet, úgy ő vele, mint a többi coriphaeusokkal és vezetőkkel szemben.

Bartalis Mátyás ellen is hozzák meg az ítéletet és közöljék velök.

A felűlvizsgáló bizottság febr. 15-én elővette a két Zöld János ügyét s azt febr. 15-én ítélet alakjában megszerkesztette. Ifj. Zöld Jánost hármas bűneért (szökött katona rejtegetése, Moldvából titkon visszaszökött és felségsértő bűnös befogadása miatt) hívatal- és másra való alkalmaztatása elvesztésére és elfogatásától számítandó egy évi börtönre ítéltetett. (Az előbbi ítéletből elhagyták a birtok fele megváltását). Az öreg Zöld Jánost ők is fölmentették. Az ítéletek jogérvényesekké váltak, kihirdették és végrehajtás végett megküldték a csíki állandó törvényszéknek.[3])

---

[1]) Az új bizottság jkvei Halmágyi Libellusában az Erd. Muzeum kézírattárában.

[2]) Bajtay levele gr. Hadiknak 1764 jan. 12. az Archiv id. XXV. k. 104. l.

[3]) Az ítélet szövege Halmágyi Libellusában az id. h.

Bors Fülöp ügyében febr. 23-án hoztak ítéletet, melylyel megerősítették az előbbit: t. i. 200 m. frt birságra ítélték.[1]) Lázár István perében febr. 27-én hoztak végleges ítéletet, melylyel száműzetett s kir. joggal adományozott apai és anyai örökségei véglegesen confiskáltattak, székely örökségei úgy, hogy rokonai visszaválthatták.[2])

A vizsgáló bizottság még május végéig működött s bár katona tagjai mindent elkövettek, »hogy a Buccow hibás relatióját stabiliálják s a nemeseket diffidentiában tartsák a királyné előtt«: a nemességre nagyobb vétket rábizonyítani nem sikerült. Főképen a volt csíki főkirálybírót »br. Bornemiszát és a csíkszépvízi (1763. jul. 18.) generalis congregatiot akarták prizbe hozni (t. i. bűnbe keverni), azért, hogy az adózó rend kemény repraesentatioját a guberniumnak beküldötte«; de azt a czéljokat sem érték el.[3])

Hiába idéztették meg és hallgatták ki ifj. br. Daniel István és br. Bornemiszát is,[4]) nem sikerült rájok bizonyítani semmi törvénytelenséget.

A vizsgáló bizottságban végűl a katonák csak azon igyekeztek, hogy legalább a vizsgálatra fordított költséget megtéríttessék s e végből br. Bornemiszára néhány ezer, a szék többi tisztviselőire is nagyobb összeget kivántak birságúl kiróvni; de a polgári biztosok felmentésükre szavaztak s hozzájok csatlakozván Szilvási kapitány is — szavazattöbbséggel fölmentettek.[5])

Május végén befejezték a vizsgálatot s jún. 5-én a bűnvizsgáló bizottság tagjai engedélyt kaptak Uzonból távozni.

»Csoda dolog,« írja Halmágyi, »hogy noha pluralitate votorum igen nagy indiscretus zelussal procedáltanak, mégis annyi munkára és annyi sok ezer költségre csak egy csepp vért sem öntének ki«.[6])

---

[1]) Ugyanott egész terjedelmében. (Ld. az Okírattárbɔn.)

[2]) Ugyanott.

[3]) Halmágyi naplója 165. l.

[4]) A gubernium 1765. márcz. 7. rendeli a v. bizottság elé (az Okírattárban).

[5]) Halmágyi naplója 195. l.

[6]) Halmágyi ugyanott.

A felülvizsgálás még néhány hónapig tartott.

Az esztelneki puskaporgyártást sem sikerült beigazolni. A feladó Leyboldt Didacus, miután hiába kérte, hogy más tartományba tétessék át, végre megszökött a brassai letartóztatásból.[1]) Örültek neki, mert már unták a sok tartási költséget.

Lestyán Miklós, Bíró István, Ferencz Antal és Mihály Jakab két évi fogságra ítéltettek el.

Br. Bornemisza Pál pere 1765. szept. 7-én felülvizsgáltatván, egyhangúlag fölmentetett, Csíkszék többi vicetiszteivel és ülnökeivel együtt.

Bors Tamás ugyanakkor fölmentetett, azzal az indokolással, hogy 1764. szept. 22. óta fogva tartatván, közel egy évi fogsága által megbűnhödte a terhére rótt cselekvényt.[2])

Ilyen véget ért a nagy buzgalommal vezetett székely bűnügyi vizgsálat, a mi azt igazolta, hogy a főbűnös Buccow volt, a ki a székelyeket jogtalanúl kényszerítette a határőrségre. A nemesség, a melyet ő bűnbe keverni akart, kitisztázva menekült a nagy inquisitioból.

A Gyulafehérvárt fogságban tartott Zöld Péter és Beke István felett 1765. márcz. 8-án mondott ítéletet az ott működő papi törvényszék. A felségsértésben nem találta őket bűnösnek s felmentette; de azért, mert alattvalói hűségükről megfeledkezve, nemzetöket tanácscsal és írással lázongásra buzdították; Zöld ezenkivűl azért is, mert veszedelmes összeesküvést szervezett: papi javadalmaiktól négy évre megfosztattak s egy évi sulyosabb (kenyéren és vizen kivűl kevés élelemre szorított) s három évi könnyebb fogságra ítéltettek. Kimondották azt is, hogy kiszabadúlásuk után a Székelyföldön többé nem lehetnek lelkészek, másutt is csak úgy, ha különös érdemeket szereznek arra. E szigorú ítélet ellen a kalocsai érsekhez felebbeztek, de sikertelenűl.

Beke a rámért büntetést kiállotta s utána lelkészséget nyert, majd 1774-ben a kolozsvári lyceumon az egyházjog

---

1) Br. Albersdorff jelentette 1765. aug. 11. Brassóból.

2) Halmágyi Libellusa végén az id. h.

tanára lett; 1776-ban Csicsókeresztúrra ment plebanusnak, de itt rövid ideig szolgált, mert 1777-ben elhunyt.

Zöld Péter nem nyugodott belé elítéltetésébe s az ő kifogyhatatlan találékonyságának sikerült módot ejteni, hogy börtönéből megszökjön (1765. jún. 24.). Moldvába menekült, hol kibujdosott honfitársainak lelkésze lett.[1])

A székelyek üldözésének legszomorúbb és a nemzetre legkárosabb s a »vivum aerarium« megfogyatkozása miatt az államkincstárra is érzékeny veszteséget jelentő következménye lett a nagymérvű székely kivándorlás, mely már 1763-ban megkezdődött s a madéfalvi vész után s még inkább a bűnügyi vizsgálat alkalmával ijesztő mérveket öltött.

1763. tavaszán már 278 család hagyta el Csíkszéket. A királyné ekkor már szívére köti a guberniumnak és a határőrség szervezésére kiküldött bizottságnak, hogy a kivándorlás meggátlására minden módot elkövessenek

A királyné 1764. márcz. 3-án nyílt rendeletet ad ki a kivándorlás meggátlására.[2]) A határőrséget szervező bizottság és a vizsg. bizottság is rendelkezik (1764. máj. 28.), hogy a falusbírák jobban vigyázzanak s a szökevényeket fogassák el.[3]) Kevés eredménynyel. 1764. tavaszán még inkább fokozódott a kivándorlás Moldvába.

A kivándorlás okául tanúkihallgatások alapján azt mondja a vizsg. bizottság (aug. 7.), hogy a kihallgatásokból s főkép a Zöld Mátyás vallomásából az derült ki, hogy a Csíkból és Gyergyóból kibujdosottak közül némelyek a bűntudat, mások a szegénység miatt vándoroltak ki, nem bírván egyszerre a katonai szolgálatot és az adófizetést s élelmüket megkeresni, a legtöbben pedig a katonáskodás iránti ellenszenvből, nem tűrhetvén a fegyvergyakorlatot és az új, szokatlan egyenruhaviselést.[4])

A vizsgáló bizottság 1764. jún. 15-én a kivándorlásnak megakadályozása s a szorosok és álútak őrzése végett az Okelli-ezred egy századát rendelteti át Udvarhelyről és helyez-

---

1) Losteiner: Chronologia 644. stb. ll.

2) Az Okírattárban.

3) Ugyanott.

4) A főbizottság aug. 20. jkvében.

teti el a Gimesi szoros bejáratánál, a határszélen fekvő Delne és Csicsó falvakban. Meghagyja egyúttal a csíki állandó törvényszéknek, hogy a falusi bíráknak rendeletet adjon, hogy a szökevényekre éjjel-nappal vigyázzanak s a szökni szándékozót, vagy ingóságaiért Moldvából visszajövőt elfogván, a katonarendűt tisztjének jelentsék.[1])

A gubernium 1764. jun. 19-én szintén rendeletet ad ki a nép kivándorlásának meggátolásáról s jún. 26. és júl. 17-én a szökevényekről jelentést és kimutatást kíván Csíkszéktől.[2])

A vizsgáló bizottság is sűrűn ismétli e végből rendeleteit a csíki törvényszékhez. Igy jún. 27-én eltiltja a szökevények rejtegetését s ezt júl. 10. megismételi, főkép abból az okból, mert a szökevények szabadon jártak-keltek a határon át s »az emberekkel ottan társalkodtanak«. A vizsg. bizottság magyarnyelvű nyílt rendeletben tiltja el a szökevények befogadását, megfenyegetvén az ez ellen vétőket a »praevaricatorok és szökött katonák« ellen kiszabott büntetésekkel.[3])

A főbizottság rendes kimutatást kivánt a kivándorlókról és jegyzőkönyvébe névszerint bevezette a bejelentetteket. Júl. 27-én újabb rendeletben intézkedik a Moldvába szökés megakadályozásáról. A gubernium 1764. aug. 18. a szökevények megbüntetését rendeli el.[4]) Mind hiába.

A nép hullámzása 1765. folyamán is tovább tart. Ugy hogy a gubernium 1765. aug. 8-án szükségesnek ítéli rendeletet adni ki arról, hogy a Moldvából álutakon visszatérőket senki befogadni ne merje, mert Moldvában pestis dühöng, hanem adják át a legközelebbi vesztegzár intézetnek.[5]) A nyár folyamán a szökevényekről táblázatos kimutatást kívánt s [6]) még decz. 16. is rendelkezett a Moldvába való szökés megakadályozásáról.

A Moldvába kivándorlottak életmódjára 1764-ben egy

---

[1]) Az Okírattárban.

[2]) Kivonatok az Okírattárban.

[3]) Az Okírattárban.

[4]) Kivonatok 1764. jan—nov. az Okírattárban.

[5]) Az Okírattárban.

[6]) U. ott az 1765. kivonatok közt.

szökevény Kálnoky-huszárnak vallomása vet némi világosságot.

Ez a katona, Lebbik (másutt Sebbik) György túróczszentmártoni származású közhuszár, a gimesi szorosi sánczból Moldvába szökött, Siposs István szökött huszár ama csábítására, hogy orosz szolgálatba lépnek. 3—4 hétig volt Moldvában és Nagy-Taszlón a kivándorolt székelyeknél tartózkodott, a kik ott mintegy százan telepedtek le és házakat építettek. Nem tetszvén neki ott a dolog, pünkösd vasárnapján visszatért a határszélre s főhadnagya közbenjárására kegyelmet kapván s 6 hetet a vesztegzár intézetben kitöltvén, ismét szolgálatba lépett. Azt vallotta a vizsgáló bizottság előtt, hogy a vámsorompónál lévő vendéglőben (a moldvai részen) visszajövet több ott iddogáló székelylyel találkozott, a kik kijelentették, hogy szívesen átjönnének ők is, de mert hallják, hogy a csíkszeredai várban lévő foglyok nem kapnak kegyelmet, úgy ők még kevésbbé kapnának.

Arra a kérdésre, hogy hol laknak Moldvában a székelyek? azt felelte, hogy némelyek a Taszló folyó mellett, mások egész a Besztercze folyóig mentek alá.

Kiket ismert Taszlón s kik ott a székelyek elöljárói?

Becze János, Lázár István nemes és Lázár András a főbbek, a kik a moldvai fejedelemhez jártak, hogy a letelepedés és adófizetés föltételeit megállapitsák.

Mit hallott a kivándorlás okáúl?

Többen az elfogatástól való félelem miatt mentek át; a legtöbb a katonáskodásra kényszerítés miatt; a jobbágyok azért, mert megijesztették őket a többiek, hogy idővel nekik is föl kell venniök a fegyvert.

Tudta-é ő, midőn pünkösdkor a határsorompónál járt, hogy pater Zöld néhány fegyveressel átjött a Székelyföldre?

Nem tudta, hogy át akar jönni, de látta őt pünkösd hétfőjén a sorompón túli (moldvai) vendéglőben. Midőn ő visszament, akkor hallotta, hogy p. Zöld át akar jönni, hogy ruháit elhozza.

Kicsoda és mivel csábítgatta oda a székelyeket?

Erről nem tud semmit, de azt tudja, hogy az ottani összes székelyek (Taszló mellett) a »bojér«-nak erre az évre

50 tallért fizetnek s ez nekik közösen egy darab földet (ein stuck Erdreich) adott bérbe, külön azonban senkinek sem. Adót eddig még nem fizettek. Midőn a 3 követ a fejedelemtől visszatért, ő már a vesztegzár intézetben volt.[1])

A kormány ismételten szigorú rendeleteket adott a kivándorlás megakadályozására. Igy 1765. jan. 15-én minden faluban őröket rendelt alkalmazni, kik a szökni akarókat feltartóztassák s a tömeges szökést a szék tiszteinek s a közel lévő katonaságnak kellett jelenteni, hogy karhatalommal is feltartóztassák őket. Minthogy pedig a népet leginkább a már Moldvába álútakon beszökött egyének csábítják az átköltözésre: az ilyenek, ha kézre kerülnek, halállal büntetendők. A bűnösök lappangtatói s a kötelességüket nem teljesítő tisztviselők hívatalvesztéssel és 200 forinttal büntettessenek. Útlevél nélkűl senkit sem szabad a hazából kibocsátani.[2])

A szökevények ellen a következő években is sűrűn megismétlik a rendeleteket.[3])

A szigorú rendeletnek kevés hatása lévén, a kormány megpróbálta szelidebb eszközökkel is megakadályozni a nagymérvű kivándorlást.

A királyné 1764. nov. 16-án bűnbocsánatot hirdetett mindazon megszökött székelyeknek, kik a székely zavarokban mint főczinkosok nem szerepeltek.

Erre hívatkozva folyamodnak 1765. nyarán a csíkszeredai várban fogságban ülő, 2 évre elítélt székelyek, u. m. Lestyán Miklós, Bíró István, Ferencz Antal és Mihály Jakab megkegyelmeztetésükért. Annál inkább kérik ezt — úgy mondanak — mert a csíki szökevények, habár a hűségtől elpártoltak, a királynétól kegyelmet nyertek. Ők is menekűlhettek volna, ha nem tartja őket vissza az alattvalói hűség, most ők is kegyelmet nyertek volna, a helyett régóta tömlöczben kínoztatnak, úgy annyira, hogy közelebb vannak a halálhoz,

---

1) Actum in plena sessione incl. regiae Commissionis Criminalis investigatoriae Csík-Taplocza die 7. Aug. 1764. a főbizottság 1764. aug. 20. jkvében. (Orsz. ltr. erd. kancz. o. 481. sz. a.)

2) Gr. Teleki D. id. m. 135. l.

3) Kivonatok az Okírattárban az 1760-as, 70-es és 80-as évekből.

mint az élethez. A Krisztus érdemeiért kegyelemért könyörögnek.[1])

A királyné, miután meggyőződött a vizsgáló bizottság működése eredményéből, hogy a székelység nagyobb bűnökkel nem vádolható; tekintetbe véve, hogy a határőrség felállítása megvalósúlt s a némely helyeken mutatkozott ellenszegűlés megszűnt, hogy necsak külső csendesség, de a lelkek belső megnyugvása is helyreálljon: 1765. decz. 14-én általános kegyelmet hirdetett mindazoknak, kik vizsgálat alá fogattak. Ezt az általános kegyelmet kiterjesztette a királyné a számüzetésre és birtokvesztésre ítélt Lázár Istvánra és mindazokra, kik vele Moldvából visszatérni szándékoznak.[2])

Lázár Istvánt már előbb a vizsgáló bizottság is ajánlotta kegyelemre.[3]) Lázár István 1765. őszén maga ajánlkozott egy határszéli kapitány útján, »hogy ha neki gratiát ád ő felsége, mind visszahozza a székelyeket«, sőt magát is pater Zöldet, a ki »harmadikszor is elszökött« a gyulafehérvári fogságból és akkor már a moldovai székely menekűltek papja volt.

Gr. Hadik melegen felkarolta a szökevények visszatelepítésének ügyét. Még 1765. őszén »felíra a generalis az udvarnak, lejöve a gratiája is s tudakoztatá tőle (t. i. Lázártól), minémű contumatiákra (vesztegzárra) jönnének«, hogy marhájok és maguk felől rendelés tétessék. »De azalatt a nagy hó ellepvén a havasokat, abba marada«.

Gr. Hadik Lázár Istvánnal, bátyja Lázár Imre által érintkezett, a ki a gratiáról értesítette öcscsét, de ez most már nem nagyon kapott rajta, mert a nép nem igen óhajtotta a visszatérést s ő maga is kapitányságot (vátáfságot) vállalt a határszélen a moldvai kormánytól. Bátyja kérdésére, hogy »miért vett kapitányságot magára a tulsó részről«, a mivel

---

[1]) A gr. Hadik elnöklete alatt működő felülvizsgáló bizottság jkvében Szeben 1765. aug. 31-én (Halmágyi Libellusa végső sztl. ll.)

[2]) Benkő Transilvania II. k. 558. l. Halmágyi naplója 258. l.

[3]) »Der in die Moldau flüchtige Gouvern. Cantzellist Lázár István könte zum Behuff der Justiz viel beytragen, falls durch einen Pardon zur Rückkehr bewegt wurde«. A vizsg. biz. 1764. aug. 1. s a főbizottság aug. 20. jkvében. (Orsz. ltr. id. h. 481. sz.)

gyanúba keverte itthon magát? azt felelte, hogy »a boéroktól ki nem állhatott és a vajda maga is kivánta, de másként is Erdélynek akart véle használni, mert másként eddig többet csaltak volna által, de ő felette kemény tilalomban, nagy büntetés alatt tartja, hogy senki a szélekre ne jőjjön, melyről azon bennlévő székelyek magok is panaszoltak«.[1])

A moldovai székelyeknek jól ment a dolguk. »Felette sok oda bé a magyar (mondotta Lázár a bátyjának), a mennyi kocsis, fogadós, korcsmáros odabé, a' mind magyar és kevés német; jól élnek.« A vajda igen jóindúlatú iránntuk, »nem kergeti őket az adóért és örömest maradnak«. Annyira jól érezték ott magokat, hogy Lázár »a gratiát még csak említeni sem javalta, mert azok az emberek igen meggazdagodtak és jól élnek, nem is tartanák gratiának a kijövetelt«. »Ő — úgymond — nem is igérte, hogy mind kihozza őket, hanem hogy igyekezni kell benne; más módot kell azért benne keresni; reménli, hogy ha pater Zöldet és még vagy hetet lehetne inducálni, a többi nem fogna megmaradni.«[2])

A visszavándorláshoz most már ők tűztek föltételeket és pedig: 1. hogy p. Zöldet helyezzék vissza ecclesiájába; 2. a kivándoroltak közűl a kiket gyalogoknak írtak, lovasokká tegyék; 3. mindenüket harminczad nélkűl engedjék általhozni. Ezen föltételek teljesítésével 1767. tavaszára helyezték kilátásba visszatérésüket, előbb nem lehet, »mert pénzzé kell mindeneket elsőbe tenni és marhát szerezni«.[3])

Gr. Hadik megigérte, hogy megírja a királynénak. Ezen az alapon folytak tovább a tárgyalások. Zöld Péter visszaédesgetése érdekében öcscse, az elítélt Zöld János is buzgólkodott. A nagybefolyású és népszerű papnak 100 aranyat igért a kormány, ha a székelyeket visszahozza. Nem hiába.

Zöld Péter 1768. szeptemberében tényleg visszatért híveivel egyetemben s a száz arany jutalmat megnyervén,[4]) delnei plebanus lett. Delnéről 1788-ban a virágzó csíkrákosi

---

[1]) Halmágyi naplója 257. és 276., 277. ll.

[2]) Halmágyi naplója 276. l.

[3]) Halmágyi naplója 276. l.

[4]) Zöld János kérvényében a királynéhoz, hogy a gímesi harminczadnál hivatalnokúl alkalmaztassék. 1776. (az Okírattárban).

ecclesiába ment át s itt végezte be zaklatott, de népe védelmezésében érdemdús életét.[1])

A kivándorolt székelyek nagyobbrésze azonban bent maradt Moldvában s újabb menekülőkkel is szaporodván, részint ott telepedtek meg véglegesen, részint pedig Bukovina birtokbavétele után, általköltöztek ez új tartományba, hol jelenleg is öt virágzó magyar községben élnek a határőrség elől kibujdosott székelyek ivadékai.

A székely határőrség intézménye is bevált s idővel vitézül kiállotta a csaták tűzpróbáját. Gr. Hadik 1766. szeptember havában »kimenvén a székely katonák visitatiojára« teljes megelégedését fejezte ki és »dicsérte a székely militiát, kivált a huszárt, hogy akármely régi regimenttel is mind exercirozásba, mind csínosságba, mind pedig szolgálatba, úgy szépségben is«, kiállja a versenyt.[2])

A székely határőrség a tűzpróbát a bajor örökösödési háborúban állotta ki 1778. és 1779-ben, midőn az I. és II. gyalogezred egy-egy zászlóalja Csehországban dicséretes vitézséget tanusított.

II. József császár török háborújában 1788—90-ben a székely határőrök az erdélyi és moldvai hadtestekbe voltak beosztva s úgy a szorosok védelménél, mint nyílt csatákban dícséretes bátorság által tűntették ki magukat.

A Napoleon ellen vívott franczia háborúkban osztrák, olasz, német orosz és franczia földön harczoltak a székely katonák s 1714. tavaszán az I. székely gyalog határőrezrednek két zászlóalja (1127 ember) és 6 század székely huszár (462 emberrel) bevonult Párisba is.[3])

A honvédelem dicső feladatára az 1848/49-iki szabadságharcz adott alkalmat a székely katonáknak, a midőn a székelyek páratlan vitézségéről a vitéz Bem tábornok s a magyar Tyrteus állította ki a legszebb bizonyítványt; megénekelvén, hogy

Csak nem fajúlt el még a székely vér
Minden kis cseppje drága gyöngyöt ér!

---

1) Balló István: A madéfalvi veszedelem 74. l.
2) Halmágyi naplója 278. l.
3) Gr. Teleki Domokos id. m. 192 l.

ZÁRÓSZÓ.

Másfélszáz esztendő telt el azóta, mióta a székelyek a határőrség erőszakos szervezése miatt tömegesen vándoroltak ki a Székelyföldről.

Az új hazát kereső bujdosók végre Bukovinában egy kis magyar szigetet alkottak s ott, számban tulnyomó idegen nemzetiségű népek között 4—5 nemzedék óta fentartották magyarságukat és a székelységhez tartozásuk büszke öntudatát. Szívósságuk szilárdan kiállotta az idők tűzpróbáját: nemhogy ők vesztették volna el nemzetiségüket, hanem még ők olvasztják be a közéjök került idegen elemeket. Népdaluk ís van erről, azt énekelvén, hogy

Hej Módua [1]) olyan ország:
Magyarból is oláht csinál;
Bukovina olyan ország:
Oláhból is magyart csinál!

Ezeknek az elszakadt véreinknek ivadékaiban az újabb időben felébredt a visszavándorlás vágya s negyedszázaddal ezelőtt mintegy 4000-et hoztunk vissza közülök. A beszivárgás azóta is tart és nemzeti érdekünk, hogy ez a szívós népfaj visszatérhessen »a régi édes hazába«.

A honvágy és a »hazádnak rendületlenül« gondolatát egyszerű, keresetlen szavakkal, de szívből fakadó érzelemmel fejezi ki az a népdaluk, mely ezzel a versszakkal végződik:

Édes hazám Magyarország,
Olyan vagy te, mint mennyország,
Én istenem, vígy el bele:
Soh'sem vágyom ki belőle!

---

[1]) T. i. Moldva, hová ők nyaranta mezei munkára járnak a hol a Szeret-völgyében a csángók s elszórtan a Székelyföldről állandóan beszivárgó székelyek laknak.

OKÍRATTÁR.

1.

Emlékirat arról, hogy miképen kell a főtisztnek (főkirálybírónak) a székelyekkel bánni, hogy velök boldogúlni és köztük tekintélyt tartani tudjon. (K. n. valószínűleg 1761-ből, midőn br. Bornemisza Pál főtisztté lett.[1])

Pro memoria.

1-mo. Az székelység között mindenhez sincerus, de nem nagyon familiárisnak kell lenni, mert könnyen társaknak tartván az embert, azután regáltatni magokat nem engedik.

2-do. Senkitől immediate tanácsot nem kell kérni, hanem okosan per modum quaestionis et discursus lehet tőllök minden dolgot kitanulni, s azt sem kell mindjárt úgy követni, hogy észrevegyék, hanem üdő vártatva azon jót követni kell, úgymint ha csak magától cselekedné az ember, mert hamar magokat előljárójoknál okosabbaknak tartván, dirigálni és nem dirigáltatni igyekeznek, mely is sok rosszat szülhet.

3-tio. Mindennek illendő becsületit meg kell adni, de a szükséges dolgokon kivűl hosszas discursust, avagy tréfát gyakran vélek nem kell űzni, hanem ha tréfa esik is, csakhamar seriumra kell fordítani, mert könnyen az ló némelyeket elragadja.

4-to. Senki többet náloknál egyik a másikra, sőt az officiolatusra is nem panaszolhat, sőt gyakran történik, hogy azok ellen factiót indítanak. Soha az olyannak, akármily igazsága láttatik is lenni, nem kell mindaddig válaszolni decisive, valameddig a bévádlott részszel valóságosan vádgya nem communicáltatik és azután secundum aequitatem maga activitása szerint a dolgot kell igazítani, mert különben maga

---

[1]) Br. B. P. Csíkszék főkirálybírájává kineveztetett 1761 jul. 29-én s beiktattatott tisztjébe 1761 okt. 28-án gr. Haller Pál Fehérmegye főispánja és br. Szentkereszti Sámuel kir. táblai elnök által.

magát az ember megintricálhatja, hogy magán segíteni alig tudhat, vagy néha szégyenli is maga dolgait visszavonni. Minekelőtte pedig az bévádlott[at] meghallgatná az ember, mivelhogy ítiletet s idegenséget ne vehessen magára, universaliter mindennek feleletet kell adni: szükség azért a vádlónak is azt írni, vagy ha jelen van, mondani, hogy mindazokat communicálja az bévádlott féllel s azután az igazság szerint eligazítja.

5-to. Megtörténhetik gyakran, hogy némelyek factiojokat inkább manuteneálhassák, discretiókat is ajánlanak és adni kívánnak, de praeter esculenta és poculenta semmit el nem kell venni, mert különben bizonyosan gyalázat követi. Szükséges pedig arra is vigyázni, hogy a főtiszt körűl lévő valamely necessariusát, ha vagyon, midőn maga az discretiót el nem akarná venni, annak alattomba ne adgyák, mert üdővel a főtiszt adgya meg annak az árát.

6-to. Felette sok instantiákat szoktak adni, és ha lehet, minden várakoztatás nélkűl mindennek az egyenes igazság szerint választ kell adni, s ezzel édesíteni főképpen magához a népet; s ha választ nem nyer pedig a székely, zúgolódni szokott. Azért

7-mo. Ha valaki nagyobb instantiákhoz folyamodik, minekelőtte a főtisztet megkeresné, azt mindgyárt animadvertálni, sőt büntetéssel is fenyegetni kelletik, quoquomodo arról elfogni őket szükséges, mert különben nagyobb instantiáknak és magának is a főtisztnek elég alkolmatlanságot (!) csinálnak.

8-vo. Midőn a főtiszt praesideál, ha valaki az oda illendő dolgokon kivűl egyéb discursust, annál is inkább tréfát indítana, a főtiszt magaviseléséről mutasson ahhoz kedvetlenséget; sőt ha másképpen nem remediálhatja, egész flegmával arról meg is intse, hogy ottan a szükséges dolgokat és nem egyebet kell tractálni, mert különben felette való bátorságot úgyannyira vehet, hogy ebben elmerűlvén, nehezen lehet annak utánna rendbeszedni.

9-no. Az assessorok most is igen nagy számmal vannak; azokat szaporítani, a mennyiben lehet, el kell kerűlni. De főbbképpen a primipilusok nagyon fogják solicitálni, mert azáltal a portio alól megszabadulnak, de mivel Ő Felsége vivum aerariuma szenved azzal, ha valaki a felséges udvarnak feladgya (mely könnyen megtörténhetik), bizonyosan kisebbséget fog szűlni; reá kell azért vigyázni, hogy valakit discrétióval úgy környűl ne vegyenek az primipilusok, a ki a főtisztnek addig békét nem hagyna, míg előtte az assessorságot nem efficiálná, mely is megtörtént.

Hátán: Promemoria, miképpen kell magát főtisztet alkalmaztatni a székelyekhez és alattvaló v. tisztjeihez.

(Egykorú írat a br. Huszár-család abafájai levéltárában, a br. Bornemisza Pál csíki főtiszt íratai között.)

2.

Mária Terézia leírata a guberniumnak. Bécs, 1762 ápr. 11.

(Kivonat.)

Az Erdélyben felállítandó nemzeti katonaság szervezése *br. Buccowra* bizatik és meghagyatik a guberniumnak és minden alárendelt közegeinek, hogy ebben neki hűséges segítséggel legyen.

A gubernium határozata máj. 14-én:

Mindazt, a mi a gubernium hatalmában áll, hű buzgalommal el nem mulasztja.

(Latin extractus Halmágyi Ferencz Libellusában.)

3.

Mária Terézia az erdélyi guberniumnak. Bécs, 1762 máj. 7.

(Kivonat.)

A kormányzó nyugalomba bocsáttatván, az állás jelenleg betöltetlen, de a királyi szolgálat és a közjó kívánja, hogy addig is, míg a szokásos jelölés alapján a betöltés megtörténhetnék, az elnökségről gondoskodás történjék. Kegyelmesen rendeljük azért, hogy mint atyánk uralkodása alatt gr. *Wallis Ferencz* hasznosan működött, ennek a példájára most kedvelt hívünk nagys. *br. Buccow Adolf Miklós*, a M. T. rend nagykeresztje lovagja, belső titkos tanácsos, lovassági tábornok, az erdélyi hadak főparancsnoka, a ti indigenátok legyen az elnök és gyakorolja mindazon jogokat, melyek a gubernatorokat megilletik. Minden engedelmességgel és segítséggel támogassátok. A kik őt a gub. elnökségben híven támogatják, azokra kegyelmes tekintettel leszünk; a kik azonban titkon vagy nyilván üdvös szándékainkkal bármiként ellenkeznének, azok ellen szigorúan eljárunk.

Maria Theresia

Gabriel C. de Bethlen.

Ad mandatum S. C. R. M. pr. Jo. Jos. a Pelser.

(Egykorú másolata a br. Huszár ltrban, a csíki jkvben.)

4.

A gubernium Csíkszéknek (és a többieknek). Nagyszeben, 1762 máj. 17.

Ő fge *gr. Kemény Lászlót* saját kérésére egészségi okokból a gubernatorságtól felmentette és 4000 frt évi nyugdíjjal ellátta s helyébe máj. 7-én *br. Buccow Adolf Miklós* lovassági tábornokot bizta meg a gub. elnökségével, a ki a mai napon hívatalába beiktattatott. Azzal tudatják, hogy neki mindenben engedelmeskedjenek stb., mellékelvén a királyi kinevezés nyomatott másolatát.

Aláírások:

B. Jos. Ant. Bajtai, *S. l. br. de Brukenthal* consiliarius. *B. Jos. Josinczi.*

(Egykorú másolata a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

5.

A gubernium Csíkszéknek (és a többi törvényhatóságnak). Nagyszeben, 1762 máj. 18.

(Kivonat.)

Hogy ő fge miként intézkedett a gub. elnökségéről, a szétküldött körlevelekből értesűltek. A legfelsőbb szolgálat és a közügyek gyorsítása megkívánja, hogy ez elnökváltozás miatt minden a guberniumhoz intézett előterjesztés, vagy beadvány kivétel nélkűl magyar nyelvről latinra fordítva adassanak be. Elrendelik továbbá, hogy minden kérvény és törvényes kereset, melyekkel a kérvényezők eddig a guberniumot elhalmozták, ezután saját elsőfokú elöljáróságukhoz adassanak be, és ne egyéb okból folyamodjanak a guberniumhoz, mint a késedelmes, elhanyagolt, vagy elnyomott igazságszolgáltatás eseteiben. A hatóságok is pontosan teljesítsék a gubernium rendeleteit és ne késlekedjenek a kivánt előterjesztésekkel, de minden ügyről külön és ne összekeverve referáljanak.

Aláírások:

Adolfus de Buccow *S. l. b. de Brukenthal* *Stephanus Halmágyi*

(Egykorú másolata a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

6.

Br. Buccow levele br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíróhoz, melyben jun. 1-ére Szebenbe hívja. Nagyszeben, 1762 máj. 26.

Ill^{me} domine liber baro, supreme judex regie, mihi colende.

Quemadmodum circa negotium magis urgens cum Illustritate Vestra denecesse conferre habeam, eandem per praesentes officiose interpellatam volui, quatenus his quamprimum acceptis iter suum accelerando, imo si possibile foret, ad imminentia adhuc festa Pentecostalia Cibinium comparere velit. Gratissimam ejusdem praesentiam avidus praestolando observanter persisto.

Illustritatis Vestrae

Cibinii 26-ta Maji 1762.

obligatissimus servus
Ad. b. de Buccow.

Felette: Die 28-va Maji adveniunt litterae excell^{mi} dni commendantis generalis.

(Egykorú másolata a br. Huszár-család abafájai levéltárában »Csík, Gyergyó és Kászon székek protocollumá«-ban, a 19. l.)

7.

Br. Bornemisza Pál följegyzése br. Buccownál való megjelenéséről és az ő rendeletéről. 1762 jun. 1—13.

Perceptis his [1]) immediate die 31-ma ejusdem mensis Maji domo me movi, apulique die 1-ma Junii Cibinium, ubi gratia privatus excell^{mum} dominum Generalem Commendantem salutare, coactus sum suam excellentiam exspectare, cujusque adventus fuit die 6-ta Junii. Auditis suae excellentiae mandatis, factis propositionibus expeditus sum a sua excell. in servitio suae Majestatis. Die 11-ma Junii domum Dei clementia postquam perductus fuissem, die 13-tia reperio sequentia.

(Következnek gub. rendeletek 1762. máj. haváról, köztük a Buccow kinevezéséről.)

(Bornemisza saját bejegyzése a csíki jkvbe, a br. Huszár-ltrban.)

---

[1]) T. i. 1762 máj. 26. fennebb közölt levelét.

8.

Báró Bornemisza Pál csíki főkirálybíró följegyzése a székely határőrség szervezésének megindításáról. (K. n. 1762 jun.—aug.)

Perceptis, ut patet 19-no folio [1]), litteris excell^{mi} domini Commendantis Generalis die 28-va Maji expeditae (!) Cibinio 26-ta Maji super eo, Cibinium comparere ne intermittam; his igitur acceptis, die 1-ma Junii eo me stiti, et acceptis ab excell^{mo} domino Commendante Generale mandatis, ut incl. sedes Csík, Gyergyo et Kászon disponantur ad amplectendam intentionem sacratissimae suae Maiestatis, ratione, ut ad defendendam patriam se illico offerant. Quocirca die 22-da Julii cum ill^{mo} dno barone *Schröder* colonello ad illasdem sedes me movi. Pervenimus illuc die 24-ta eiusdem, et quidem primo ad Alfalu, ubi de sequenti 25-ta Julii opus agressi sumus, et ibi initium bonum habentes, per consequens continuatio subsecuto optimo fine finem laboris imposuit, die 13-tia Augusti.

Propositio autem et intentio sacr. suae Maiestatis explicatus populo lingva materna Hungarica huc in modum.

(Lásd alább a 9. sz. alatt.)

(Egykorú feljegyzés az id. jkvben.)

9.

Br. Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybíró beszéde, melylyel a csíki székelyeket a határőr-katonaság felvállalására buzdította s a népnek arra adott felelete. 1762 jul. 24.

Édes barátaim, kedves nemzetem!

Itten előttünk álló mélt. báró és colonellus úr, velem együtt, felséges Asszonyunk kegyelmes rendeléséből, mélt. commandérozó generalis úr és mélt. regium gubernium praesesse ő exciája által, kigyelmetek közé megjelenni parancsolatot vévén, ez okból, hogy kigyelmeteknek megjelentsük és meghirdessük, mely előre látó nagy kegyelmessége járult légyen hozzánk és véghelyen lévő hazánkhaz felséges Asszanyunknak, hogy minekutánna, jóllehet ezen hosszasan tartó hadakozás ő Felségének sok fáradságat és nyughatatlanságat okozatt volna, de mint kegyelmes és nagybölcsességű fejedelem, annyi sok dolgai között is birodalmiról bölcs rendeléseket tenni méltóztatatt, hogy annál inkább ő Felsége szárnyai

[1]) Hívatkozás a jkvre s a fennebbi levélre.

alatt nyugadalmasan és bátorságosan életeket folytathassák. Lévén penig ő Felségének ezen kis hazánk is nagy bölcseségű emlékezetiben, legfőkép ebben, hogy mely erős szomszédakkal légyen körűlvéve ; látván ő Felsége aztat is, hogy maga rendben szedett népivel azon szent szándékát most el nem érheti, oka lévén azoknak sokfelé való szakasztása : méltóztatatt ő Felsége kegyelmesen parancsolni, hogy régi historiáink is azt bizonyítván, hogy mely erős fenyverhordozó nép volt ezen székely nemzetünk, most is aztat arra visszatérítsük, holmi privilegiumaknak elnyerésével.

Annakokáért kigyelmeteknek jelentem és javaslam, hogy azon nagy kegyelmet nagy engedelmességgel és főhajtással vévén, nagy gyorsasággal kövessék és vegyék, mert az nagy dicsőség, midőn az fejedelem több nemzeti között egyet meghívén, országára való vigyázását bízza. Azért, a mint mondám, azon nagy meghütséget nagy dicsőségnek kell tartani és engedelemmel kell követni, mivel tulajdan magunk java van benne, mert semmi kártól nem félhetünk, ellenség bérohanásától nem tarthatunk és e mellett mindjárt ő Felségitől kis szolgálatunkért megjutalmaztatunk, holmi privilegiumaknak elnyerésével és továbbra is magunk igaz és valóságos hívségit bizonyítván, nagyobbakat is remélhetünk. Azért én, mint főtisztje, javaslam és tanácslam kegyelmeteknek, hogy azon szent kívánságat teljes örömmel fogadván, minden hivségeket bizonyítsák, melyben legkisebb kétségem is nem lévén, magam arra igírem, hogy miben kigyelmeteknek segítségire lehetek, megcselekedni, nagy örömmel el nem mulasztom.

His auditis sequentia reposuerunt :

Mi az ő Felsége kegyelmes szent szándékát hazánk oltalmára hüvségesen teljesíteni tartjuk kötelességünknek, csak reménkedünk, ő Felségének méltóztassék régi szabadságinkat megadni, tiszteket nemzetünkből választani, az hazánkból el nem vinni.

(Egykorú másolat a br. Huszár-levéltárban lévő csíki jegyzőkönyvben.)

10.

A székelyeknek tett előterjesztés, midőn a határőrség felállítását kezdették. 1762 jul. 24.

Vortrag

denen Széklern auf teütsch und ungarisch den 24-ten Julii 1762 gemacht worden.

A felséges császár és Magyarország királyné (!), országunknak legkegyelmesebb fejedelem asszonyának legnagyobb

szíve szorgalmatossága azon lévén, hogy az igaz hív lakosait napról-napra jobb állapotba helyeztesse s abba meg is tartsa: e végre fennemlített felséges Asszonyunk legkegyelmesebben parancsolt országunkban véghelyeket őrző militiát állítani, mely militiához a többiek felett a hív székelyeit, kik minden alkalmatosságban hívségeket és buzgóságokat a felséges ausztriai házhoz megmutatták, mind ugyancsak azon székelyeknek grófné asszonya, ki választotta.

S mivel tudva vagyon, hogy a nemes székely nemzet, kire a régi elejeknek győzedelmes ereje és vitézlő bátorsága még az anyok tejében is eleredett,[1]) méltán született katonának mondathatik; annál küssebb (!) kétség lehet azokról, hogy ezen véghelyet őrző militiára teljes örömmel s minden ügyekezettel magokat ne alkalmaztassák; kivált hogy ezen militiának legfőbb okból való indulatja csak ez: hogy Erdélyországnak véghatárjait minden bérohanástól, úgy az molduaiaktól, mint tatároktól oltalmazzák és minden praevaricatoroknak ellentálljanak.

A székelyek mindjárt eleinte a fejedelmeknek és császároknak katonái voltak és így a nobiles és primipilli lovakkal, a libertinusok pedig gyalog szolgáltatanak, melyben ha állandóúl megmaradtak volna, szomszédjoktól annyi alkalmatlanságot nem szenvedtek volna, annyi sok hasznos havasokat el se vesztettek volna, hanem az egész birodalmok magok tulajdonja megmaradott és meg nem szaggatódott volna, s ami legsérelmesebb, annyin jobbágyságra se jutottak volna, mert ennekelőtte a székelyek nem egyéb, hanem nemes és szabad emberek voltak.

Most azért felséges császár és királyné asszonyunk teljes akaratját megkötvén ezen: hogy az meghitt székelyei militaris statusra, mint véghatárok őrzői alkalmaztassanak, s még pedig a nemesek lovakkal és a libertinusok gyalog, és mind a két féle úgy regimentek számába felosztattassanak, hogy ennekutána a szerént állandóúl meg is tartattathassanak. Mindezek felett pedig legfelségesebb kegyelme és kegyessége által azokat mindjárt eleinte is holmi privilegiumokkal és szabadságokkal a többiektől megkülönböztetni kévánta; ugymint:

1-mo. A Gyergyó-, Csík- és háromszéki székelyek mindenféle néven nevezendő őszi és tavaszi vetések adójától szabadok s nem egyébről, hanem csak a fejekről és valamit a marhájokról adóznak; azért

[1]) A németben: ... tapferen Muth ihrer Voreltern von der Mutter millich ererbet.

2-do. Csak a nemes, primipillus és libertinusok vétettetnek bé ezen határszélyeire való militiához, a jobbágyok pedig, kiket ezen privilegiumok nem illethetnek, semmiképpen nem. Valamint

3-tio. Ezen privilegiumok, úgymint: többé forspontra nem jármi, militaris quartélyozást ezentúl nem tartani, s több effélék is, úgy a megöregedetteknek, mint a megsérült iffiaknak (!), ha szolgálatjokat soha végbe nem vihetik is, felírattatásokkor úgy megadattatnak, valamint a legerősebb iffiaknak és legjobb szolgálatra valóknak, hogy az által is mind közönységesen ezen ő Felségétől nyert kegyelmességeket a magok nagyobb hasznokra lenni annyival is inkább megismérjék; mivel

4-to. Még a tanóló (!) iffiaknak is a tanólás semmi útonmódon nem tilalmaztatik, jóllehet felírattatnak, sőt dicséretesebbnek tartatik, minél többet tanólnak és magokat jobban perfectionálják, magoknak az által is becsületet szerezvén, hogy üdőre azok is tisztségre juthassanak, vagy tetszések szerént szerzetes állapatba is léphessenek. Melyhez képest

5-to. A magok helységeiből ennekutánna regruták is se nem adattatnak, sem nem fizettetnek, mivel magok is mindnyájan fegyverviselők; ha pedig történendőképpen egyik vagy másik oly helyen járna, a hol másféle tábori katonákat verbuálnának és magát ittason valahogy közikbe adná, tehát az ilyen csak egy szóval jelentse meg, hogy ő az véghatárt őriző militiából való székely, úgy senki nem erőltetheti regrutának megmaradni. Nemkülönben

6-to. Arra is senki nem erőltetődik, hogy mint ennekelőtte a primipillus éppen lovas legyen, hanem gyalognak s viszont a libertinus lovasnak is irhatja magát, a ki miként magát tapasztalja hívsége mutatására alkalmasabbnak lenni; mert a miképpen a felséges udvar megismérte sokaknak romlásokat, úgy a szabadságot mindennek egyenlőképpen osztotta, s a szolgálatot is egyenlővé hatta. Mely szerént

7-mo. Kiki 21 holnapok alatt 18 holnapot regulariter maga házánál való gazdasága folytatásába, valamint tetszik, tölthet, azalatt szolgálatjának ideje reá fordulván, 3 holnapig szolgál, és azon üdő alatt naponként a gyalog 4 krral a lovas 8 krral fog fizetődni.

Mindezen privilegiumok, valamint a szolgálat is kezdettetnek 1-mo Nov. úgy mint Mindenszentek napján, a hol annak utána minden maga előjáró urát megbecsülő és becsületét szerető vitéz székely a maga jó viselése és szolgálatba való buzgósága által, valamint a maga jutalmára, úgy a közönséges haszonra is mindétig nagyobb nagyobb szabadságo-

kat várhat, hacsak kiki szorgalmatos lészen mindenfelől való kötelességének eleget tenni.

Mi légyen pedig az felállandó határszéllyei militiának a kötelessége a következendőből kitetszik:

1-mo. Hogy ezen székelyeknek ezentúl több viszonkodási (!) vagy igazságtalansági ne legyenek, mintsem eddig lehettek; tehát minden helyiségekben, a hol elegendő quártélyok nem volnának, quártély-házok építődjenek, a melyekben az odarendelt stabalis és főbb tiszt urak lakhassanak; ezen az egy quártélyon kivűl semmit legküsebbet is nékik nem tartoznak adni, mivel azoknak ő Felségétől lészen fizetések. Hanem

2-do. Mindegyig azon véghelyet őrzők szorgalmatoskodjanak magokat megruházni azon formára, a mint azt a felséges császár és királyné Asszonyunk legkegyelmesebben kiadta. Ezen egyenlő ruházatot ellenben csak a szolgálatban fogják viselni, azonkivűl a magok szokott ruhájokban járhatnak, a mint kinek-kinek tetszik. Könnyebbségekre pedig

3-tio. Bécsből a fegyver útban is lévén, a gyalognak puska és kard, a lovasnak pedig pár pisztoly is hozzá, pantallier lordinggal s ahhoz való töltésekkel ingyen adatnak ő Felségétől, hogy annak is jobban

4-to. A három holnap alatt az ország határszélyein, vagy a hol azokat az országban itt commandérozó generalis br. *Buccow* urunk exciája rendelni és alkalmaztatni fogja, a magok szolgálatjokat híven végbevigyék, úgy a szolgálatjok után ismét a rendszerént való 18 holnapig gazdálkodhassanak a magok házánál. Vagy

5-to. Ha a házánál valaki maga szükségére valót nem gyüjthetne, és szokottképpen valamely szomszéd székbe, vármegyébe, vagy az országon kivűl is, keze munkája vagy kereskedése által eleséget keresni a maga helységiből ki akarna menni, az olyan a falujába rendelt tisztjénél magát jelentse, a ki őtet a maga stabalis tisztjéhez illendő módon eligazítani fogja, a hol ő a maga bizonyságára minden fizetés nélkűl passust fog nyerni. Valamint

6-to. Ha ezen székelyeknek valami nehézségek volna, vagy legküsebb igazságtalanságot szenvedtek volna, vagy lenne, úgy mindenféle akadályokban is, mindenkor az ilyenek a falujokbeli tisztjeknél magokat jelentsék és minden segedelmet attól remélhetnek. Mely végre

7-mo. A mostan országunkba gubernáló és commendérozó generális urunk ő exciája, kire a felséges császár és királyné nagykegyelmű Asszonyunk ezen militiának gondviselését legkegyesebben réá bizta, ugyanezen nemesektől, mint hív vitézlő székelyektől minden tökéletes szófogadást és illendő

paritiót vár és kéván, hogy jövendőben ő exciája is, mint egyedül való főparancsolója és bírája a székelyeknek, ő szorgalmatos ügyekezetöket tapasztalván, minden kévánandó szükségeiben nagy bizodalmokat megerősíthesse, és az eddig, mint ennekutánna való törvénykezéseit leghamarább való utjára igazíthassa.

(P. h.) *Hostrhrr(!) v. Schröder*
obrist.

Hátirat : Mikor a székelyek felállíttattak katonáknak, ő felségének akkori propositioja a néphez, mely ő Felsége parancsolatjából nékiek felolvastatott.

(Egykorú másolata a br. Huszár-levéltárban Abafáján, br. Bornemisza Pál íratai között.)

11.

Carato ezredes levele a felcsíki vicekirálybíróhoz, melyben egy a fegyverletevésre izgatót bepanaszol. 1762 aug. 11.

Spectabilis ac generose domine, domine v. judex regie!
Audio, quod aliquis *Kosa Joseph* ex pago Jönefalva [1]) omnes vires adhibeat ad milites persuadendum, ut arma deponant. Cum hoc directe contra intentioni (!) suae sacrae regiae Majestatis est, adeoque hoc spectabili Dominationi Vestrae notifico, ut homo ille imposterum impediatur talia facere et ab inclita sede illi froenum imponatur, ne ego cogar illum, ut perturbatorem publicae tranquilitatis, qua in his circumstantiis summopere indigemus, altioribus instantiis patefacere, sum
Spectabili (!) Dominationi (!) Vestrae
Zereda, 11. Augusti 1762.

obsequentissimus servus
de Carato v. colonellus mp.

Külczím : Spect. ac gen. dno Adamo Palasch,[2]) Sacr. C. Reg. et Apost. Mattis vicejudici regio Czik superioris etc. Wacsartsi.

(Sajátkezű eredetije Csík vm. levéltárában.)

---

[1]) T. i. Jenőfalva.
[2]) *Balázs* helyett.

12.

Br. Schröder ezredes (német) bizonyítványa br. Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybírónak. Kászon-Altíz. 1762 aug. 18.

Arról, hogy br. *Bornemisza* a Csík, Gyergyó, Kászonszékben jul. 24-étől aug. 12-éig tartott határőrségszervezési munkálatokban »sich also rühmlich verhalten, dassgleichwie hochderselbte als ein sonderlich getreuer Vasal unserer allermildester kais. königl. Mayestät billigst verdienet vor allen vorgestellet zu werden, anerwogen auf dessen Zureden und Veranstaltung sammentliche Edlleuthe, wie auch alle seine unterhabende subalterne Beamte von obbennanten Stühlen auf eben dessen Verordnung sich also lobwürdig ... all-erforderlichen massen eyfrig erwiesen, und beflissen haben ... dass alles durch hochdessen unermühdeten fleiss, und eyfer also vollzohen worden.« A miről adja saját aláírásával és nemesi pecsétjével bizonyítványát.

(Eredetije a Bornemisza-iratok között a br. Huszár-család abafájai levéltárában. Egykorú bejegyzés u. ott Csíkszék jkvében.)

13.

Hírek a tatárok beütéséről.

(Kivonatok.)

Br. Buccow a haditanácsnak. Nagyszeben, 1762. aug. 14.

Jelenti, hogy Magyarországba és Erdélybe 40,000 tatár készűl betörni. *Dwiedoszicky (így !* Dzieduszicki ?) lengyel generális közölte vele a hírt, a miről Máramarosból is értesítették. Főkép egy a vesztegzáron megjelent zsidó tudatta ezt. Tekintettel erre, kívánatos, hogy a felállítandó határőrezredek számára a meghatározott tüzelő és oldalfegyver s minden egyéb felszerelés elküldessék. Jelenti, hogy az ezredek felállítása jól halad előre.

(A bécsi cs. és k. hadi ltár registraturájában 1762—1572. 3. l.)

Ugyanaz, ugyanannak 1762. aug. 26.

Sürgeti a fegyverek küldetését a tatárok beütéséről szállingó hírek miatt.

(U. ott 1653. l.)

Ugyanaz, ugyanannak 1762. okt. 10.

Sürgeti az erdélyi határerődítéseket és a határok megszállását, hogy talán a rossz idő miatt elhalasztott *tatár betörés* megakadályoztassék.

(U. ott 1920. l.)

Harsch general hofcammerer br. Buccownak 1762 nov. 31.

A tatár beütésről szóló hírekről tudósít. Nagybányára egy mérnököt kell küldeni a szükséges fegyverekért. *Buccow* puhatolja ki (solle nachforschen), hogy ki az a porosz szolgálatban álló erdélyi és hogy nincsenek-é ennek összeköttetései az országban, mert a Horodenkán (Galiczia) át a tatár táborba indított pénzküldeményt egy szabad csapat (parthey) által el lehetne fogni.

(U. ott 2138. l.)

Br. Buccow a haditanácsnak 1762 decz. 27.

Jelenti, hogy a Horodenkán át a tatár táborba indított pénzküldemények feltartóztatása többé nem lehetséges.

(U. ott 2336. l.)

14.

A lövéteiek ellen a fegyver fel nem vevése miatt, br. Buccow által az udvarhelyszéki falvakban kihirdetni rendelt gyalázó és fenyegető pontok s azok kihirdetéséről való jelentések. 1762 szept. 7.

Spectabiles ac generosi domini, domini nobis colendissimi!

Ezen órában vettük mlgos fő coadministrator urunk ő nga mlgos parancsolatját, hogy mlgos commendérozó generalis és gubernii praeses báró *Buccov* ur ő extiája parancsolatjából, oberster báró *Streder* [1]) úr ezen következendő punctumokat communicálta, hogy székünkben publicáltassanak:

1-mo. Publicáltassék, hogy a lövétiek nem méltók, hogy a limitrophea militia közé felvétetnének.

2-do. Az becsületét szerető haza határát őrző székelek a lövétiekkel ne társalkodjanak, oly aláváló néppel, és vélek együtt ne tartsanak.

3-tio. Valakik az lövéteiek közűl magokat felíratták, azok-

[1]) Schröder helyett.

nak az vicetisztektől az magok mindennemű kereskedésekre szabados járásra passus adassék. Ellenben,

4-to. Valakik magokat az lövétiek közűl fel nem íratták és nem engedelmeskedtenek, azoknak a széknek vicetisztei, tisztségeknek elvesztése alatt, passust adni ne merészeljenek, kik is e szerént passus nélkűl járván, mint kerengők felfogattatnak.

5-to. Ezek, kik a lövétiek közűl engedetlenek, fogják a királyi kedvetlenséget tapasztalni és maradéki. Mely is a végre publicáltatik, hogy senki vélek ne társalkodjék, se vélek együtt ne tartson, hogy büntetésekben ne részesűljön.

Minthogy pedig a conscriptoroknak magok falujokra szükségesképen vigyázni kelletik: azért ezen írásunkat vévén, kglmetek legottan töstént indúljon maga classisában lévő falukra és falu közönséges gyűlésében a fenn megírt punktumokat publicálja és arról formale s fide dignum testimoniumot írjon, hogy a mostan folyó conscriptio alkalmatosságával mlgos főcoadministrator urunknak ő ngának sine defectu praesentáltathassék, igen serio committáltatik. In reliquo stb.

Bikfalva 7-ma Sept. 1762.

Praetitulatarum Dom. Dom. Vestrarum

paratissimi servi

Viceofficiales s. s. Udvarhely.

Külső czím: Generosis dominis *Danieli Lukáts* in Magyaros et *Michali Vágási* de eadem, dominis nobis colendissimis, observandissimis. Citissime.

Kívül: Bikafalvi és bögözi bírák délután két órakorra ma megvigyék sub poena flor. 12. Az vicetisztek.

(Eredetije 6 különböző czímzéssel és kihirdetési záradékkal Udvarhely vm. levéltárában act. politica 40. sz.)

2. *Egy másik példányon a czímzetteknek a kihirdetésről szóló záradéka a következő:*

Anno praonotato 1762 die 8-va Sept. in pagis Városfalva, Jánosfalva, Ujfalu, Okländ et Karáncsonfalva, die vero 9-no Retsinéd, Szent Pál et Szent-Péter puncta praenissa sunt publicata, super qua publicatione fide nostra mediante attestamur.

Michael D. Kando de Dálya mp.
nobilis
Sigismundus senior *Kénosi* de Városfalva
juratus sedis Siculicalis Udvarhely assessor mp.

3. *Egy harmadiknak záradéka ez:*

Praenotata puncta excellentissimi dni dni gener. commendantis baronis a *Bucó* et praesidii gubernii sunt publicata,

fide nostra mediante in processu Farczád. Nomina pagorum: Lengyenfalva, Szombatfalva, Kadicfalva, Bethlenfalva, Fenyéd, Marefalva, Küküllö-Keményfalva. Super quibus exhibemus literas testimoneales in futuram rei certitudinem, sigillo usuali, manumque propriarum subscriptione corraboravimus, anno 1762, die 1-o Septembris.

Nicolaus Orban nobilis de Lengyelfalva mp. et
Gregorius Rancz nobilis de Alfalu.
Sedis Siculicalis Udvarhely jurati assesores.
(p. h.) (p. h.)

4. *Egy negyedik záradéka ez:*

Praenotata puncta excellentissimi dni dni gener. comm. baronis a *Buccov* et praesidis gubernii sunt publicata, fide mediante in processu sz: Martoniensi 7-ma, 8-va Septembris. Nomina pagorum: H. Sz.-Márton, Gyepes, Remete, Kénos, Patakfalva, Árvádfalva, Felső - Boldogasszonyfalva. Super quibus exhibeo literas testimoniales in futuram rei certitudinem, sigillo usuali, manuque propria subscriptione corroboroim.

Signatum Patakfalva 8 Septembris 1762.

Paulus Ferenczi nobilis de Patakfalva
(p. h.) inc. sedis S. Udvarhely jurassor mp.

5. *Az ötödik záradéka ez:*

Anno praenotato 1762. die 7-ma Septembris in pagis Miklósfalva, Ege et Dállya, die vero 8-va Bágy et Sándorfalva puncta praemissa sunt publicata, super qua publicatione fide nostra mediante attestamur.

Sámuel Bedő de Hogya
incl. s. S. Udvarhely jurassor mp.

et *Sigismundus Lukáts* de Bikafalva nobilis mp.

6. *A hatodik záradéka ez:*

Cujus quidem publicationis series quod taliter peracta et per nos expedita, praesentibus attestamur, fide nostra mediante, sub manuum propriarum subscriptione et usuali sigillo munimine.

Udvarhely, 9-na Sept. 1762.

Franciscus Tibád de Kaditsfalva nobilis mp. (p. h.)

Joannes Barabas de Szombatfalva
juratus s. S. Udvarhely assessor mp.

15.

Udvarhelyszék tisztviselőinek jegyzőkönyve, a székely határőrség számára az összeíratást intéző katonai és polgári vegyes bizottság működéséről Udvarhelyszék területén, 1762. aug. 27-étől szept. 22-éig és br. Buccow Adolf tábornok főhadparancsnok sz.-udvarhelyi szerepléséről 1762. szept. 15-étől 18-ikáig. Székelyudvarhelyt, 1762. szept. 22-én.

Modus, qualiter conscriptio nationalis militaris anno 1762. mense Augusto in sede siculicali Udvarhely inchoata sit, ex sequentibus patet.

Exacta conscriptione militari in sede utraque *Csík, Gyergyó, Kászon*, dein inclita isthaec commissio militaris conscriptoria in sede *Háromszék* operationibus incumberet, alto omnia silentio sepulta, neque cum sedis *Udvarhely* supremis et viceofficialibus super his, ac de intentione militiae erigendae, ab ullo communicatum quidquam esset; imo quod numerus militiae nationalis ex sedibus *Csík, Háromszék* adimplebitur et sic cessabit conscriptio militaris, nec se ad sedem *Udvarhely* extendet, pro certo relatum est: ubi interea die octavo mensis Augusti illustrissimus capitaneus *Emericus Jósika* sedem *Udvarhely*, ibique vicejudicem regium dominum *Stephanum Nagy* de Borsa accessit, et verbis declaravit, quod ex inclitae commissionis conscriptoriae praesidis, domini baronis et colonelli a *Schröder* mandato, normam quandam ex *Csík*, pagi videlicet *Karczfalu* secum attulit, quam etiam vicejudici regis praedicto praesentavit, ad quam normam ut omnes pagi sedis *Udvarhely* conscribantur, absque mora voluit et praetendit. Quo audito praefatus vicejudex regius, collato cum viceofficialibus judicio, ut rem insuetam, nec canali ordinario per regium gubernium solito emanatam, supremo officiolatui, pro eo tum extra sedem commoranti retulit, qui pariter nullo superiorum mandato instructi, pro tamen circumstantiarum et temporum exigentia, ne servitium principis paciatur, ut conscriptio, modalitate per dominum baronem a *Schröder* transmissa, in effectum educatur, viceofficiolatui inposuerunt.

Dein vero accedunt litterae domini colonelli baroni *Schröder*, de dato 16. Augusti, domino supremo coadministratori scriptae, ubi praescriptus dominus colonellus praementionatum dominum supremum coadministratorem certum reddidit, quatenus brevi eo venturus, nihil dubitat servitium altissimi principis circa conscriptionem isthanc militiae nationalis omni conatu promoturus erit. Interim brevi de die etiam,

quo venturus, operationeque agressurus sit, dominum supremum administratorem certum reddet.

Quibus 21-ma Augusti acceptis in *Mező-Örményes*, videlicet comitatu de *Kolos* adiacenti, dominus coadministrator supremus, per literas de dato 22 exaratas, excellentissimo domino comiti generali baroni de *Buccow* insinuat se, litteras a domino colonello barone a *Schröder* accepisse, et licet sua excellentia nullos ordines nec verbis, nec scripto de his ei dedisset, cum tamen nota sit suae excellentiae semper in principis patriaeque bonum directa intentio, quae ut promoveatur, omni cum zelo in id intendet, et sic seposita omni mora, dominus supremus administrator pro die 26. mensis Augusti in sedem Udvarhely se confert, de postmodum actis protocollum concinatur.

Interim prae temporis angustia nec praevisus, nec provisus, licet vix conscriptiones domesticas peragi tempus sat competebat, attamen conscriptiones in tempore peractae et praesentatae fuerant.

Finis.

O. A. D. M. D. G. B. V. M. H.[1])

Prothocollum

Actorum tempore videlicet conscriptionis militiae limitrophae in inclita sede Siculicali Udvarhely, sub praesidio illustrissimi tit. domini baronis a Schröder colonelli ac interventu capitaneorum tit. domini baronis Jósika et Zambler et unius locumtenentis, domini Georgii Cserei, nec non vigiliarum magistri Elekes et unius fulleri (!), in praesentia illustrissimi baronis Stephani de Daniel, coadministratoris supremi sedis Siculicalis Udvarhely, ut et reliquorum, vicejudicis regii ac aliorum jurassorum et nobilium inclitae sedis Bardócz assumptae et continuatae.

Primum quidem ex inclita sede *Miklósvára* penetravit inclita commissio ad sedem *Bardócz*, possessionemque *Olosztelek*, ubi die 27. ma mensis Augusti coram judicibus et juratis pagorum sedis *Bardocz* publicata et proposita sunt privilegia et puncta ac per supremum coadministratorem sedis fusius et ad captum ipsorum explicata et declarata. Eodem occasione publicationis praementionatorum punctorum seu privilegiorum, iidem judices et jurati pagorum sedis *Bardocz* ad publicationem seu communicationem illorum punctorum et privi-

[1]) T. i. Omnes ad majorem Dei gloriam, beatae virginis Mariae honorem.

legiorum in suis pagis fiendam sese offerentes, praevie tamen dixerunt et declararunt sese et alios promptos et paratos esse, mandata regia sacratissimae suae Majestatis exequi et adimplere, secundum antiqua privilegia, jura, leges et consuetudines Siculorum, ita ut officiales ac reliqui nobiles sedis ipsis praeficiantur, minime autem peregrini, et modalitate extra legem fundata.

Die 28-va Augusti 1-ma statione in *Bibarczfalva*, auditis punctis incolae *Bibarczfalva* et *Telegdi Baczon* (quos supremus caadministrator per suos exmissarios noctu et die in id laborantes sistere felicitatus est), qui omnes congregati decenter, licet sine clamore antiquae conscriptioni semet ipsos ob reverentiam supremi coadministratoris subiecissent, praemissa solemni protestatione sequentes conditiones per expressum declararunt: prout antiqui praedecessores secundum jam diu recepta privilegia nationalia Siculica, summa in severissimum principem fidelitate, propriis suis sumptibus et vestibus, armis et equis, iuxta suas conditiones, cum caeteris nobilibus pro defendenda Transylvania in patria servire prompti et parati fuerunt, hi etiam praemissis condicionibus semet ipsos paratos esse humillime declararunt, gratiose relaxatis omnibus tributis et censibus.

Eadem die in *Kis-Baczon* pariter actum est, comparentes incolae *Hermanyienses* cum incolis *Kis-Baczoniensibus*. Eadem vero adhuc die in statione *Bardócz* incolae *Bardócz, Olasztelek, Száldobos, Füle* sese declarantes deprecati sunt: neutiquam mensuram subire, cum nec avi, proavique coram mensurati fuissent. Ubi post multas pro et contra factas disceptationes ultro incalescentes, nisi ad respectum supremi coadministratoris sese conpescere passi fuissent et per eundem reconciliati, procul dubio malus fuisset eventus, quod et ex re ipsa et ex illorum declarationibus omnibus patuit, et sic sese summa cum dificultate et post multas factas protestationes mensurae submiserunt, his sub conditionibus: 1-mo, ut secundum antiqua privilegia nationalia Siculica gratiose relaxatis omnibus tributis et censibus, propriis suis sumptibus armis et equis, una cum caeteris nobilibus, summa in sacratissimam principem fidelitate arma sine mora summent. 2-do. Extra patriam quocunque sub titulo, colore, et praetextu educentur, sed intra limites ad defensam patriae conserventur. 3-tio. Per suos legi consonos supremos et viceofficiales ad mentem legum patriarum ducantur. Hi multum immorantes vesperi ad pagum *Vargyas* ventum est, ubi

Die 29-na Augusti coadministratoris supremi exmissarii strenue in dispositione populi tota nocte laborantes effecerunt,

ut incolae *Vargyas* inter lacrimas, maerores, suspiria mensuram et suscriptionem, non alia ex causa, quam ex obedientia et respectu in supremum coadministratorem subierunt; cum nec parentes illorum mensurati fuissent, fideles tamen principum, ut et sacratissimae caesareo regiae et apostolicae Maiestatis piae memoriae praedecessorum strenui semper erant milites; ad quorum normam et leges ac privilegia nationalia, cum omni fidelitate in suam Maiestatem aeterna, ad ultimae sanguinis guttae efusionem, in patria servire semper prompti et parati erunt; ita tamen, ut relaxatis omnibus gratiose tributis et censibus (prout tempore praedecessorum et maiorum suorum fuerat), propriis armis et vestitu ac armis instructi, cum suis ductoribus, modernis supremo et viceofficialibus, ad defensionem patriae carissimae gratiosissimo animo ibunt. Dabantur porro aliqui singulis in pagis praementionatis, vel in servitio aliquorum extra patriam, vel alia de causa hincinde distracti, et sic minime praesentes, coniecturaliter tamen metiti, deinde etiam annotati et rubricae illati.

Quae quidem conscriptio militaris, quae hac methodo sit incepta, continuata, prius semper elocutione svasoria, adhortatoria longo sermone per supremum coadministratorem praemissa, postmodum privilegii punctis plebi perlectis, per coadministratorem supremum fusius ad captum usque plebis, illustrissimo praefato domino colonello *linguam hungaricam minime gnaro*, ex hungarico idiomate ad germanicum supremus coadministrator transtulit, coram nobis genuine explicavit, quodve incolae praecitatorum pagorum hac declaratione usi fuerint, fide mediante, subscriptionibusque propriis testamur. Datum in Vargyas die 29-ma Augusti 1762.

Valentinus Marko vicejudex regius sedis Bardocz m. p. (p. h.)
Matheus Keresztes inclitae sedis Bardocz jurassor mp. (p. h.)
Samuel Boda sedis Bardócz iur. notarius mp. (p. h.)
Samuel Máthé sedis Bardócz iur. assessor mp. (p. h.)
Paulus Fekete incl. s. Udvarhely filialis Bardocz iur. mp. (p. h.)

*

Et praemisso modo peracta et finita conscriptione in sede *Bardócz*, exinde per sylvam *Rika* transeundo ventum est in sedem *Udvarhely*, consequenterque

Die 29-na continuatur conscriptio militaris sub praesidio illustrissimi domini colonelli baronis a *Schröder*, coram reliquis officialibus et subofficialibus militaribus supranotatis, in praesentia baronis iunioris *Stephani de Daniel* sedis coadministratoris supremi, ut et viceiudicum regiorum et aliorum iuratorum

assessorum et nobilium inclitae sedis in statione *Karácsonfalva*, ubi incolae pagorum *Ujfalu*, *Oklánd* et *Karácsonfalva* erant convocati, qui praemissis iis, quae etiam in aliis locis movebantur, difficultatibus, postquam puncta seu privilegia perlecta fuissent, licet viceofficiales jam per multum tempus antea in eorum dispositionibus abundissime desudaverint, dum tamen ad mensuram ventum fuisset, incolae *Oklánd* totaliter recesserunt, opera tamen supremi coadministratoris reducti, sub jam toties repetitis conditionibus conscriptioni ac mensurae se inviti subiecerunt, adeo quidem, ut aliquos supremus coadministrator vi ad mensuram atraxerit.

Die 30-ma mensis Augusti in statione *H. Almás*, ex mandato supremi coadministratoris convocatis eo pagorum incolis *Almás* et *Lövéte*, ibidem publicata et methodo solita declarata sunt privilegia et puncta praememorata, ubi pagorum praescriptorum incolae uno ore sese declararunt: suae Maiestati sacratissimae omni fidelitate parare velle, servitium militare secundum leges et privilegia nationalia cum omni alacritate assummere, vero ad normam majorum et praedecessorum suorum, qui nunquam erant mensurati, nec arma, nec quidquam aliud a principibus praeter tributi quartiriorum hybernorum et aestivorum immunitatem habebant, ipsi quoque ed modalitate et sub suis inclitae sedis supremo et viceofficialibus in patria et non extra patriam, cum ad ejus defensionem seu ad custodiendos limites erigantur, pari fidelitate erga sacratissimam principem ad ultimum usque sanguinem servient, sed mensuram neutiquam subibunt. Tandem post multas supremi coadministratoris, viceofficialiumque et reliquorum assistentium tribulationes, ea res deducta est, ut aliqua pars incolarum *Almás* et *Lövéte* securitatem sibi in scriptis ab illustrissimo domino colonello de conditionibus praerecensitis petierunt, forsan ex errore calami in aliqua parte solum obtinuerunt, quod juxta placitum illustrissimi domini colonelli supremus coadministrator etiam subscripsit, et sic mensuri quidem se passi sunt, verum adeo inviti, ut aliquos eorum ipse supremus coadministrator vi, non secus, nisi sub conditionibus recensitis, et toties declaratis ad mensuram atraxerit, reliqui vero discedentes ex utroque pago *Almás* et *Lövéte* conditionibus praedictis obedire quidem sese declarant, verum mensurari neutiquam passuros. Aderant ibidem incolae et ex pagis minoribus utpote: *Abastfalva*, *H. Keményfalva*, *Gyepes*, et *Remete*, qui etsi non ex mandato supremi coadministratoris vocati et horum maior numerus incolis *Almás* et *Lövete* in omnibus conformis erat, attamen sub conditionibus supradictis cum caeteris se mensurari passi sunt.

Lövéteienses quoque reliqui ad hanc stationem *Almás*, ubi per aliquot dies substitimus, posteaquam per supremum coadministratorem et per assistentes viceofficiales praecipue per plebanum loci bene disponere se permiserunt et per eum deducti, qui ut mensurarentur et conscriberentur strenue volebat et sollicitabat supremus coadministrator, verum tamen ex beneplacito illustrissimi domini colonelli, cum non erant omnes praesentes, ut sequenti mane omnes venirent, remissi, qui licet promisissent comparitionem, sed minime praestiterunt, nam convenerunt eorum plurimi ad finem pagi *Almás*, quem intrare neutiquam voluerunt, imo multas post expectationes ac post illos exmissariorum excursitationes tempus valde labebatur, ex placito illustrissimi domini colonelli ipse coadministrator supremus illos ad finem praedicti pagi adiit, sed non amplius inveniens, hinc inde eos ex montibus, sylvis convocari fecit, et coram officialibus militaribus, domino capitaneo *Zambler* et locumtenentis *Cserei* ibidem praesentibus, eos allocutus est, ac rogavit, bonis malisque minatus est; qui responderunt, se nunquam mensuram permittere velle, cum statum militarem totaliter abhorreant, et licet comparitionem promisissent, sed ad hoc per plebanum suum decepti fuerunt, amplius non comparebunt, etsi secundum leges patrias et privilegia antiqua deberent armis servire; tamen suam Maiestatem sacratissimam instarent de genu, ut in statu contributionis ipsos permittat, cum non ex oeconomia rurali, ut reliqui sedisincolae, verum ex scandularum ac asterum manufactura, quam vehere ac distrahere per patriam et sic se alere, suaeque Maiestatis tributa solvere debeant; qui si militiae nomen darent, sub servitii tempore domestici sui fame perire deberent; si tamen visum Maiestatis sacr. foret, ut armis serviant: ad mentem legum et privilegiorum antiquorum et diplomatum sacrorum Leopoldinorum, in defensionem patriae in patria, sub suis supremo et viceofficialibus, omni cum fidelitate ad ultimum sanguinem servient, sed mensurari non se permittent, cum nec avos, proavos ipsorum mensurassent: ac ideo supremum coadministratorem rogant, ut ne amplius se fatigarent, nunquam enim se mensurari patientur. Quibus auditis, et illustrissimo domino colonello relatis, et placito ejusdem illustrissimi domini colonelli, constanter in *Almás* perstitimus, donec ad relationem excell. d. d. commendanti generali *Buccow*, de dato 30-mo Augusti, et 3-tia Septembris expeditas, responsum et ordines suae excellentiae gratiosos habuerimus. In hac statione admonitionem quoque adhortatoriam ac svasoriam, circulariter per duos commissarios in *Lövéte* et pagis *Abosfalva*, *Keményfalva* et *Almás*, supremus coadministrator

demandavit cum consensu domini tit. colonelli, ac etiam plebano ex *Lövéte*, ut de obedientia auditoribus suis contionem faceret svasoriam, literas expedivit serias. Porro advenerunt 6-ta Septembris ordines suae excellentiae Cibinio, quibus acceptis, et ex gratioso mandato suae excellentiae et dispositione illustrissimi domini colonelli, circulares de poena incolarum inobedientium pagi *Lövéte*, dein vero per totam sedem promulgatae sunt, quae poenalitas per circulares publicata, medio duorum vicejudicum regiorum in pago *Lövéte*, ipsis inobedientibus convocatis, primum perlecta fuerat, continebatque sequentia :

1-mo Quod ad hanc militiam amplectendam indigni sint contumaces, videlicet qui mensuram subire nequiverunt, nec cum ipsis loqui aut conversari reliquis licebit.

2-do Neque officiales sedis ipsis inobedientibus passuales pro quaestu proprio exeuntibus, sub amissione officii, dare praesummant, qui sine passualibus tanquam vagabundi conprehendantur.

3-itio Indignationem regiam ipsi et posteri eorundem experientur.

Interea sera vespera relatum est supremo coadministratori, quod aliqui pagi instantiam per suos delegatos commisioni conscriptoriae militari porrigere vellent, ideo, ut conscriptionem militarem antevertant. Quo intellecto, duos assessores seu adiunctos, ut de intentione hac desisterent, mentes suas sedarent, domunque repeterent, obviam illis supremus coadministrator misit, qui ab intentione sua minime devii responderunt : licitum fore instantes ubique sese praesentare et sic

Die 6-ta mensis Septembris mane, exorto jam sole, supervenerunt expressi et legali illi scilicet 43 pagorum, utpote : *Malomfalva*, *Lengyelfalva*, *Sükő*, *Szent-Lélek*, *Etéd*, *Farkasloka*, *Parajd*, *Atyha*, *Sófalva*, *Korond*, *Bogárfalva*, *Oroszhegy*, *Szent-Király*, *Keményfalva*, *Fenyéd*, *Kadicsfalva*, *Ülke*, *Fancsal*, *Farczád*, *Vágás*, *Dobó*, *Béta*, *Szombatfalva*, *Bethlenfalva*, *Máréfalva*, *Szent-Tamás*, *Demeterfalva*, *Kobadfalva*, *Siménfalva*, *Kadács*, *Rugonfalva*, *Nagy Galambfalva*, *Benczéd*, *Kecset*, *Pálfalva*, *Siklod*, *Szolokma*, *Várallya*, *Enlaka*, *Bágy*, *Lokod*, *Telekfalva*, *Kénos*, qui penes suam humillimam instantiam, scriptotenus porrectam, cum protestatione praemissa, taliter sese declararunt, quod eousque, donec recursum ad sacratissimae suae thronum fecerint, in statu quo reliquantur, ne dominus colonellus ad ipsos tendendo se fatiget, qui ipsi mensuram nullatenus subibunt, aut super hac mensuratione fienda speciale mandatum sacratissimae suae Maiestatis, seu ut dixe-

runt diploma exhibeat; caeterum se, suosque accolas declararunt, juxta antiquas leges, consuetudines et privilegia Siculorum, nimirum cum suis superioribus et nobilibus suae nationis, nullatenus autem cum alienae nationis officialibus, quorum hi nec mores, nec linguam, nec illi leges et privilegia ipsorum sciunt, militiam libentissime et cum omni fidelitate amplectentur, et propriis sumptibus et armis in patriae defensionem parati erunt, aut tributa, si clementissimae suae Maiestati visum fuerit, praestabunt, prouti hactenus praestiternut.

Iisdem diebus juxta placitum illustrissimi domini colonelli ad privilegiales communitates, pagorum utpote uterque *Oláhfalu* et *Zetelaka* per supremum coadministratorem directae et expeditae sunt litterae missiles, intimantes praevias intra se praemittendas conscriptiones domesticas, quibus acceptis ambae communitates *Oláfalu*, quidem per suos expressos citius, et *Zetelaka* serius, per tit. dominum judicem regium, in litteris ejusdem missilibus uniformiter responderunt: in omnibus occassionibus, uti etiam quoad modernam conscriptionem, sese ad sua privilegia reservare, quarum vigore quotannis tributa hactenus ad provinciam et praeterea solitam certam taxam cameralem in rationem fisci regii praestiterunt, nec ab iisdem privilegiis indultis recidere volunt. *Oláfalva* et hoc addidit, quod nec principum Transilvaniae temporibus armis principes serviverint; pro cuius rei declaratione judex regius ipsorum jam Cibinium discessit ad excelsum regium gubernium, ideo donec inde resolutionem habuerint, eousque inclita commissio conscriptoria militaris ipsos ne adeat.

Observandum et hoc erit, quod inter caeteras difficultates ex parte Almasiensium motas, etiam paria punctorum seu privilegiorum praelectorum petebantur et praetendebantur, prout etiam in aliis locis peragratis, in *Karácsonyfalva* et sede *Bardócz,* sed nullibi concessi fuerunt. Quibus factis ex *Almás* discessum est.

Die 7-ma Septembris ad *H. Szent Pál* accedendo, ibidem incolae pagorum ejusdem *Sz. Pál, Sz. Péter, Sz. Márton* et *Recsenyéd* placido modo et cum omni reverentia ac submissione responderunt: sese declarantes, quod ipsi hic expresso mandato regio mensurae se non submittent, nihilominus tamen si sacr. suae Maiestati ita visum fuerit, cum suis officialibus et nobilibus inclitae sedis, iuxta leges et privilegia nationis Siculicae, prompti et parati erunt armis servire, qui velut antiquitus sciebant nobiles *Siculos* parentes et avos nostros dirigere pretiosas libertates et privilegia aquirere, eaque conservare, atque nunc similes officiales ad defensionem patriae seu

ad ejus custodiendos limites nos disponere aeque sciunt, neque ideo, ut ad regimina selecti, ordinati ex patria educantur, se mensurari patientur, et praeterea simul contributionem solvant.

Die eadem in *Városfalva*, incolae ejusdem pagi, ut et ex *Jánosfalva*, demum in *Dállya*, ipsimet incolae ex *Dállya* porrecta sua instantia et ex *Ege* convocati, ad modum et formam praesscriptorum pagorum, responderunt et sese declararunt: quod nunquam parentes et avi eorum mensurati fideles semper principibus et sacratissimae suae Majestatis praedecessoribus praestiterunt servitium, ipsi quoque sine mensura praestare, propriis armis et sumptibus servire, ut de lege obstricti sunt, ad defensionem patriae, seu custodiendos limites praesto erunt, ubi dignabitur clementissime sacr. sua Majestas ab omni onere contributionis ejus liberare, nam et armis servire, et tributa dare, insuperabile ipsis onus foret, nec sub eo subsistere possent.

Die 8-vo Septembris placuit illustrissimo domino colonello conscriptionem ulterius non continuare et ad oppidum *Udvarhely* ire ac inde suam informationem super hactenus actis cum supremo coadministratore ad excellentissimum dominum dominum generalem commendatem baronem a *Buccow* Cibinum hac die dirigere, ab sua excellentia ulteriores ordines de die in diem exspectaturi. Ubi nobiles et cives Udvarhelyenses tam ab illustrissimo domino colonello, quam a supremo coadministratore saepius, ut et viceofficialibus, ab omnibus autem serio urgebantur, ut conscriptionem suam apportent, iuxta quam conscriptio isthaec militaris continuari queat. Qui, prout de dato 6-ta Septembris simul in isdem litteris adhuc in Almas receptis, responderant, respondent et nunc : se peragere velle conscriptionem illarum, qui militiae nomen daturi essent, sed cum nemo inveniatur talis, juxta resolutionem excelsi regii gubernii nollentes vi conscribere non possunt ; cum facta praevia penes humillimam suam instantiam coram excelso gubernio quaestione, hoc gratiosum responsum obtinuerint et quidem nobiles in his verbis :

Supplicantes a iurisdictione sedis, cui hactenus subfuerunt, avelli nequeunt, militia vero cum sit spontanea, impediri supplicantes a sequenda illa non possunt. Privilegiati vero : *Non esse animum gubernii supplicantium juribus, privilegiisque, in quorum usu legitime perstiterunt, quidpiam derogandi, modernam, quae fervet, nationalis militiae conscriptionem, seu classificationem, nihil juribus, consuetudinibusque oppidi receptis nocituram, aut praejudicaturam decernit, jubetque civium ejusdem oppidi nationalis militiae nomina dantium clasificatio, medio denos-*

minandorum per magistratum e gremio ejatis communitatis subiectorum peragatur.

Quas quidem resolutiones in suam partem coram illustrissimo domino colonello interpretati sunt et dixerint, quod militia haec sit spontanea ac ii solum conscriptionem militarem ingredi debeant, qui militiae nomen dare vellent, quod quidem ipsi tam per nobilium et civium domatim factam circulationem ac etiam populum totum convocando serio inquisiverunt, nec tamen aliquis, qui spontanee militiae nomen daret, inventus est. Ad quos ipsos omnimode et per suos sacerdotes in contionibus hoc fine directis monere, et ipsis persuadere, ita et minis eosdem inducere conati fuimus, imo ex mandato supremi coadministratoris viceofficiales eosdem ad se vocari fuerunt, ad praemissa inducere volentes, nec tamen a proposito, resolutioneque regii gubernii ipsi avelli poterant.

Interea excellentissimi domini domini commendantis generalis responsoriae gratiosae ad litteras *ex Almás* proxime exaratas venerunt, ubi inpositum est, quod iis omnibus, qui mensuram, conscriptionemque militarem subire nollent, explicandum sit : quod si adhuc inobedientes manserint, praecedentiam sedis, conservationemque sigilli nationalis reliquasque praerogotivas absque mora perdent, quod ipsis sacerdotibus, viceofficialibus et assistentibus et per eos plerisque dictum est et promulgatum. Et dum haec agerentur

Die 12-da Septembris accedunt deputati omnium pagorum sedis *Bardócz*, ut et reliquorum pagorum sedis *Udvarhely*, ubi conscriptio militaris jam peracta fuerat, qui scriptotenus hanc suorum declarationem exhibuerunt ; quod posteaquam commissio ab eis discessisset, reflexerunt se, factasque desuper reflexiones illustrissimo domino colonello sincere detegere decreverunt: se mensurae quidem solo ex respectu coadministratoris supremi omnes et singulos subiecisse, et ex coactione mandato et ex timore accessisse, cum supremus coadministrator praemissis suis exmissariis ipsos ita disponere fecit, ut in stationibus ubique se ipsos silentes et obedientes praestent, imo ipsemet coadministrator supremus in quibusdam stationibus, velut in *Bardócz* plebem tumultuantem sedavit, plerosque ad mensuram vi et manibus atraxerit, nec aliter eorum quisquam accessisset, de quo ipsemet illustrissimus dominus colonellus, cum suis adiunctis, testificari potest, quam quidem mensuram non alia ex conditione subivisse, uno ore constanter se declararunt, quam ut ad dictamen legum et privilegiorum nationalium, qualiter praedecessores eorum, loca decr. Trip. p. 3-tio tit. 4-ti, item diplomatum divi Leopoldi anno 1691. tit. 140. Appr. Const. articuli puncto 1-mo, loca decretalia et ex

Comp. Const. de statu et privilegiis Siculorum sonantia citando, armis serviverunt; eorum tenore, cum suis praepositis officialibus sedis suae, totaque sede *Udvarhely* ac nobilibus, ad defensionem patriae in ipsa patria fidele in principem, ad ultimum sanguinem usque servitium praestabunt, arma et vestitus, cum praesertim suae Maiestatis gravissimis his belli temporibus tot tantisque lacessitur expensis, neutiquam praetendunt, nec assument, quidem super qua re pedes clementissimae regiae Maiestatis inter gemitus osculabuntur, si autem suae Maiestati visum fuerit, ut sicut ab aliquot jam retroactis annis tributum suum solvent, sin autem clementissime visum fuerint, ut militiae nomen dent, secundum dictamen legum, privilegiumque nationalium, fidele semper servitium praestabunt, et sic cum ad utrumque sint parati, nemo illos inobedientes, minus infideles censere potest. Quam quidem repraesentationem ipsi ad manus illustrissimi domini colonelli dederunt, qui ipsis hactenus dicta recapitulavit atque ideo, quod se mensuram et conscribi passi sunt, secundum puncta ab excellentissimo domino commendante extradata ipsis explicuit et per viceofficiales explicari fecit: quod obedientes et mensurati deinceps praecedentiam sedis prae reliquis et conservationem sygilli nationalis sibi concreditam habebunt, reliqui his deteriores erunt, privilegiisque et praerogativis spoliabuntur. Hi tamen inhaerendo superioribus, et sese ad praemissa referendo discedunt.

Die 14-ta Septembris illustrissimus dominus colonellus jam ab aliquot diebus expectans Cibinio ordines suae excellentiae generali commendantis, tandem resolvit Cibinum ire, et oretenus cum sua excellentia conferre, quocum supremus coadministrator una Cibinium ire ad excellentissimum dominum generalem decreverat. Hoc fine

Die 15-ta Septembris movere volentes, mane illustrissimus dominus colonellus accepit ordines suae excellentiae, et paulo post advenerunt duo milites *husarones*, adventus suae excellentiae praenuncii, ac circa vesperum sua excellentia generalis commendans et una excelsi regii Transylvaniae gubernii praeses baro a *Buccow*, cum illustrissimo domino comite *Gabriele Haller*, generali vigiliarium praefecto et gubernialis consiliario, nec non tit. domino v. colonello ab *Erenszt*[1])advenerunt, et postquam sua excellentia coenam sumpsisset, sero jam vespera demandavit per officiolatum sedis adhuc de nocte circulariter committi, ut ex illis 43 pagis, qui suam

---

[1]) T. i. *Ernst* alezredes, a ki Háromszéken állomásozott és zsarnokoskodott később, s a II. székely gy.-ezred parancsnoka lett.

protestationem seu repraesentationem, ut praescriptum habetur, in *Almás* per suos legatos instituerat, per classim et ordinem singillatim sex personae, ex summum ex 12 pagis simul, sequenti mane comparerent, quod eadem nocte per commissarios sedule officiolatus in effectum deducere studuit. Et sequenti

Die 16-ta ex proximioribus aliquot pagis, juxta mandatum excellentiae suae comparuerunt, non quidem juxta circulares, sed praeter mandata ex uno plures, ex alio pago pauciores erant praesentes, qui totaliter malis imaginationibus, timoreque perculsi adeo perturbati erant ac inconsulti, ut ne supremi viceofficialiumque consiliis capacitari, sedarique quiverant, et sic ex diversis multis pagis multi numerabantur; e quibus utpote primum 12 pagorum ablegati in domum praetorialem sedis inclitae interiorem, videlicet ubi illustrissimus dominus colonellus manet, introducti, in praesentia excellentissimi domini domini commendantis generalis, ubi eadem sua excellentia gratiose prius dignabatur ipsos alloqui, et per interpretem tit. dominum vicecolonellum, sacratissimae suae Maiestatis gratiam, et suum paternum affectum appromittere, expost perlegi suas propositiones et puncta, ex latino in Hungaricum translata, mandavit. Quibus satis, superque tam per tit. dominum vicecolonellum *Ereszt (!)*, quam per illustrissimum dominum comitem *Gabrielem Haller* explicatis et declaratis, recapitulando hactenus audita uberius intelligere et percipere poterant. Totidemque 12 pagorum expressi horis promeridianis admissi fuerant, qui auditis punctis et gratiosis propositionibus suae excellentiae intellectis, ita dimissi sunt, ut sequenti die communicatis illis, quae audiverant, communem suam et ultimam voluntatem detegant et sese aperte declarent. Qui dum adhuc in conspectu suae excellentiae essent, humillime reposuerunt: se valde rudes, ignaros, indignos esse, ut verbis se explicarent, vel ex reverentia suae excellentiae et timore auderent, nec se exprimere scirent, verum, ut decet, plebem rudem coram tanta excellentia humillimam suam mentem detegent et in scriptis per instantiam humillimam de genu porrigent.

Die 17-ma Septembris fama jam pervulgata adventus suae excellentiae, ultra dispositionem et commissionem officialatus, ex magna parte sedis etiam non vocati comparuerunt, non aliam rationem suae comparitionis seu numorositatis assignantes, quam in re tam insolita et negotio communi, ne ut ore duorum aut trium expressorum suorum argumenta et rationes proponerentur, sed in praesentia omnium res, et negetium ipsorum tractaretur, ac quivis de re hac capacitaretur, suaque propria

vota spontanee praeferre valeret. Qui multum per supremum coadministratorem, v. judicesque regios et alios assistentes, eo fine ipsis obviam euntes moniti et compositi, desuperque serio hortati, ut secundum altam dispositionem suae excellentiae et non plures venirent, quod licet promiserint, verum et confusione, et timore jam praeconcepto sese regulare, ut ut consultiores conabantur, non tamen poterant, sed omnes comparentes, cum omni silentio reverentia et obsequendi studio prae foribus domus praetorialis mandata audire desiderarunt; et sic jussu suae excellentiae ex 43 pagis, qui adhuc remanserant, et in conspectu suae excellentiae non fuerunt, in domum, ut supra dictum est, praetorialem vocati, terni aut quaterni ex singulis pagis in gratioso ejusdem suae excellentiae conspectu, benignas propositiones et puncta hungarico idiomate perlecta audiverunt, et sicut alii priores, ut vota sua extradent et verbis declarent, dimissi sunt.

Qui omnes simul eo coadunati et congregati negotium concertantes deliberarunt: ut in negotio communi et re simultanea uno eodemque ore, in uno memoriali, penes humillimam suam instantiam responsum darent, voluntatemque detegerent, quodque sumpto prandio tentarunt et suum memoriale praesentare voluerunt. Sed excellentissimus dominus dominus commandans generalis aliter ipsis mandavit et referri jussit: nimirum specifice singillatim, unusquisque pagus per duos suos expressos, resolutionem suam referat, aut scriptotenus exhibeat, ubi concipista seu notarius pagi se suscribere debeat.

Accepto hoc mandato dum per forum seu plateam passim cum silentio recederet populus, repente tumultus quidam exoriebatur et facto clamore vicejudices regii, caeterique adjuncti statim et ipsemet supremus coadministrator, causam tumultus exquirere volentes descenderunt, hocque facto tumultum et clamorem sopiverunt. Tumultus autem huius causam et rationem solam dixerunt non ab ipsis, sed a duobus militaribus officialibus primum tumultum causasse, qui ipsorum legatos *Franciscum Dérsi* ex Also-Boldogasszonyfalva colaphis excipere, et alium *Franciscum László* ex Benczéd per gradus e domo praetoriali descendentes truserunt, et per crines traxerunt; cum nulla lege ac nullibi legati laedi ac injuriari soleant, ideo per supremum coadministratorem excellentiae suae laesionem suam humillime deplorarent; sic tamen, ut superius scriptum est, per supremum coadministratorem et viceofficiales sunt sedati, factaque super hoc relatione, suae excellentiae factum officialium militarium valde displicuit. Inter haec quidem jam sole inclinante, populus silentio iterum per plateam recedere coepit et recessit, transque fluvium Küküllő et pontem

in prato Szombatfalviensi substitit, mandatum suae excellentiae praestolaturus, ubi demum jussit, ut quiuis pagus singillatim ac seorsim, modalitate superius jam declarata, responsum suum adferat; et sic dimissi sunt.

Die 18-ma Septembris summo mane, postquam excellentia sua commendans generalis cum suis concomitantibus, et nostra sedis comitiva ex oppido discessisset, illustrissimusque dominus colonellus cum supremo coadministratore revertisset, iterum legati pagorum, sed multo pauciores venerunt et primi, seu consultiores ipsorum aliquot, jam praevie ex ore excellentiae suae proprio, nullam coactionem et aliunde ex resolutionibus excelsi regii gubernii spontaneam hanc esse militiam intelligentes, communiter suam factam resolutionem, seu voluntatem omnium in uno memoriali tit. domino illustrissimo colonello in scriptis exhibuerunt et praesentarunt, per suos legatos verbis plurimum excusantes, quod ipsimet, veluti rudes, nec coram sua excellentia timore pleni, neque coram illustrissimo domino colonello verbis explicare sua vota, et omnium voluntatem exprimere capaces sint, neque seorsim et singillatim quivis pagus suum responsum in scriptis dare, sub notarii seu concipistae manu et subscriptione potest, cum non omnes habeant scriptores. Quibus dictis memoriale suum illustrissimus dominus colonellus difficulter, prius quidem nollens, acceptavit tamen, et coram duobus vicejudicibus regiis in suo cubiculo perlegi et quia ungarico idiomate scriptum erat, sibi interpraetari curabat, ubi punctuatim responsi rationes dederunt:

1-mo. Quod ipsi a longo jam tempore grave onus contributionis supportent et hinc

2-do. Illud onus contributionis simul supportare et militiam sequi, sine laesione et praejudicio privilegiorum, et legum antiquarum nationalium nullatenus poterunt.

3-tio. Si illa modalitate, quae praescribitur, opporteret illos militiam sequi, illa methodus contrariaretur legibus et antiquis privilegiis Siculorum, ad quae observanda ac manutenenda omnes principes et praedecessores sacratissimae suae regiae Maiestatis, prout ad reliquarum communitatum et privatorum hominum privilegia et donationes observandas jurarunt, etiam augustissima modo regnans Maiestas tempore coronationis se obligavit, sub illo juramenti sacramento. Hinc

4-to. Si sacratissimae suae Majestati visum fuerit, juxta illas leges et consuetudines antiquas, privilegiaque nationalia, cum suis officialibus et caeteris nobilibus inclitae sedis, prompti semper et parati erunt in patria et defensione ejusdem armis et propriis sumptibus servire ac sese ad ultimum sangvinem conservare.

Quos iterum ad obedientiam monitos illustrisssimus dominus colonellus ad suos redire et domum pergere jussit, ubi ipsos redeuntes etiam supremus coadministrator adhortare fecit, et ut in pace et quiete sese domi contineant, nec quidquam tumultuationis praesumant, mandavit.

Et hac die post discessum suae excellentiae duo expressi pagi utriusque *Oláhfalu*, per suos ordines excellentiae suae priori die huc vocati, qui primo supremo coadministratori se insinuantes, hanc quaestionem proposuerunt: utrum illa militia erit spontanea, nec ne? qui non exspectato responso, sibimet responderunt: nam si erit spontanea, nos illam non sequemur spontanee; sin autem coactive, nec sic contra privilegia nostra sequemur. Quos supremus coadministrator ad praesidem commissionis tit. ill. dominum colonellum relegando, dixit: ego cum non sim praesee commissionis, Dominationibus Vestris respondere non est mei, et hoc dicto, directi sunt ad ill. dominum colonellum.

Die 19-ma Sept. posteaquam relatum fuisset officialotui, quod praescripti pagi certam aliquam summam pecuniariam quasi collectassent, supremus coadministrator circulares per totam sedem statim expediri et nomine officiolatus strictissime demandari fecit, aut ab illo collectione pecuniae penitus desistunt, aut collectatas statim et defucto restituant, neque conventicula celebrare praessummant, sub gravi animadversione certo secutura.

Eadem die judex regius privilegiatae communitatis utriusque *Oláhfalu* attulit et praesentavit resolutionem excell. regii gubernii, de dato Cibinii 16. mensis Septembris anni 1762 emanatam, tenore sequenti: *Non est mens gubernii aut intentio, ut suplicantium privilegio derogatur, quin imo vult, ut sartum, tectumque sit, praesertim cum ad militiam amplectendam nemo cogatur.* Qua visa et perlecta resolutione, eundem judicem regium tit. ill. dominus colonellus dimisit, nullo dato alio responso aut mandato, quam quod dixerit: *jam in futurum videbitur.*

Occasione autem discessu suae excellentiae commendantis generalis, in domo tit. domini *Josephi Ugron* de Abrahamfalva, coram ill. domino comite *Gabriele Haller*, et tit. domino v. colonello *Erenszt*, sua excellentia supremo coadministratori mandavit serio, ut coripheos et incitatores tumultus praedesscripti, primum per v. officiales investigari, sicque compertos intercipi et comprehendi curet; verum in comitiva ejusdem suae excellentiae, dum ill. dom. colonellus cum supremo coadministratore in uno, eodemque curru sedisset, et de interceptione intercipiendorum ambo discurrissent, dixit ill. domi-

nus colonellus, sibi interceptionem illam, et nomina intercipiendorum ab excellentia sua concredita fore.

Diebus 20-ma 21-ma Septembris, ulteriores adhuc ordines expectaturus, ill. dominus colonellus moram hic traxit, et die 21-ma circa vesperum ordines ab excellentissimo domino generali commendante accipiens, sequenti die, utpote 22-da, sumpto prandio, versus *Oláhfalu*, ad incl. sedem *Csik* itineri se, cum suis adjunctis cinxit, nihil quidquam circa conscriptionem militarem, aut alia de re dispositionis, officialatui, supremo, aut v. officialibus reliquendo.

Super quibus quidem praedescriptis actis, propositionibusque et responsis concinnatum prothocollum, fide nostra mediante, sub sigillis nostris usualibus, manuumque propriarum subscriptionibus, futuro pro testimonio extradandum duximus, in oppido *Széklyeudvarhely* die vigesima secunda Septembris anni millesimi septingentisimi sexagesimi secundi.

Stephanus *Nagy* de Borsa m. p. et
Paulus *Török* de Kadicsfalva mp.
ambo v. judices regii incl. sedis S. Udvarhely.
(p. h.) (p. h.)

Joannes *Nagy* de Bethlenfalva mp.
incl. sedis jurassor. (p. h.)

(Eredetije Udvarhely vm. levéltárában.)

16.

Br. Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybíró feljegyzése br. Buccow csíkszéki expeditiójáról, a székely határőrség szervezése végett. (K. n. Abafáján, 1762. okt. 28. után.)

Die 10-ma Oct. Cibinium ea intentione cum intrassem, ut inde ad vindemias ad comitatum Hunyad descendam, sed ocasionaliter id notificavi ecxellmo dno commendanti generali, qui ad illud reponit: impossibile esse, cum sua excellentia ad incl. sedes Csík, Gyergyó et Kászon iter movere intendat, ad conscripti populi revisionem et intentionata 23-tia eandem revisionem in incl. sede Gyergyo inchoare.

Percepta illa comissione, coactus sum iter illud intentione mutata mutare et versus Gyergyo me itineri accingere, et in mandato cum habuissem, ad adventum suae exciae dispositiones praevias facere, ad Gyergyo perveni 22-da oct. et ibi termino praefixo suam exciam advenire expectavi. Sed propter temporis et itineris mutationem sua excia 23-tia Oct. advenire non potuit,

sed 24-ta appulit, et comitatus sum cum dominis viceofficialibus suam exciam ad Sz. Miklós, ibique populum ejusdem i. sedis, circa horam tertiam pomeridianam congregatum invenit. Et secundum intentionem sua excia statim revisionem intentionatam in effectum ducere non potuit, cum membra ad eandem revisionem necessaria, propter itineris malitiam statim suam exciam sequi non potuerunt. Ideoque revisio protrahi ad ulterius tempusculum debuit. Nihilominus tamen post unam aliamve horam illa commembra necessaria cum advenisset, circa crepusculum sua excia ad illam revisionem exire intendit. Sed cum ex hospitio unum aliumve gressum movisset, suae exciae obviat una multitudo tumultuantium, quam vi officii mei hisce sisto verbis propria lingua vernacula : *mit akar ketek ?* Qui respun derunt iterum lingva propria : *uram régen várakozunk, kinyerünk elfogyatt, kételenyítetünk haza menni.*

Quam multitudinem pulchris verbis cum allocutus fuissem iterum ad locum, unde venerunt, redire, et in ordine stare disposui. Ubi sua excia totum populum in circulum stare disponens, juramenti depositionem proponit. Quam propositionem cum populus intellexisset, positis suis propositionibus, nimis multis verbis, tumultuare incipit et nimis cum illa verbotinatio durasset, facta iam nocte, sua excia populum ad propria redire imperat et alia die summo mane iterum comparere mandat.

Ad illud mandatum omnino populus cum comparuisset, tantum talis tumultus fuit, quem tumultum cum vidissem esse nimis indecentem, et personae suae exciae nimis derogantem, brevibus populum verbis aggressus sum, dicens : quid volunt, mihi insinuent et suae exciae referam. Ad hoc modicum se cum populus composuisset, suae exciae petita tum ego, tum populi legati retulerunt.

Responso modico prolongato, tumultus renovatur. Quem cum vidisset sua excia, iterum populum redire imponit, qui etiam redit, et paulo post e Sz. Miklosiensibus, sumpto prandio, utcunque magno numero ad hospitium suae exciae rediunt. Sed cum juramentum elevatis tribus more solito digitis dixissent, et juramentum non intelligere se dicunt, ideoque illam confusionem sua excia cernens, iterum illos redire mandat.

Sed subsecuta tertia die, plane cum sua excia currum conscendere vellet, iterum Sz. Miklosiensium aliquis numerus comparet, et juramentum deponit, exposcens, ut inter reliqua petita e patria ne educatur.

Et sic sua excia se movit ad Csik 26-ta Oct. ,ubi subsequente die populum confluere ad Csikszereda jussit, qui non minorem tumultum excitavit, cum juramenti depositionem intellexisset, dicens, se ita promisisse militiam limitropham

amplecti, si privilegia antiqua recuperavit, officiales e propriis patriotis acquisiverit, et in patria manere assecuratus fuerit.

Quem tumultum sua excia cum vidisset, illos etiam domum redire jussit. Sed conscripti ad equitatum manent, et se ad quartirium dni capitanei ad Csik-Toplocza (!) ire petunt, ut ibi melius intenitonem suam explicare possint. Qui ibi etiam factis suis propositionibus juramentum deposuerunt. Sed propositiones pro certo scire non possum, cum suam exciam solum in Szereda relinquere non potui, sed in simul omnes scio in patria militare fermentissime asseverarunt.

Et sic sua excia se movit die 28-va ad Háromszék. Qua occasione dignatur sua excia mihi notificare, quod suae exciae relatum sit, a me tumultum illum excitatum fuisse, a meque famulos meos inter populum missos ac instructos fuisse, quatenus Gyergyovienses non jurasse asseverarent, ideoque nec illi jurarent, neque essent primi etc. etc. Quam incusationem per omnia negans, me innocentem allegavi. Sicque sua excia de novo injungit, ut post reditum ex Háromszék dni colonelli de Schröder, populum iterato convocatum de deponendo juramento persvadeam.

Adveniente itaque tit. dni Schröder, eaque comitante et ubique praesente, populum ad id praestandum persvadere conatus sum, sed inaniter fuere omnia. Imo post plurimas verborum mihi illatas injurias, me totius rei unicum esse causam audivi, domum redire coactus.

(Csíkszék főkirálybírói jkvében, a br. Huszár-család abafájai ltárában.)

17.

Mária Terézia a guberniumnak. Bécs, 1762. nov. 8.

(Kivonat.)

A beérkezett jelentésekből úgy látja, hogy a nép szokott hűségével engedelmeskedett a rendeleteknek ott, hol, mint Beszterczén, a magistratus és Csíkban br. *Bornemisza* és a többi tiszt jó példával mentek elől; ellenben Háromszéken és Udvarhelyszéken, a hol a tisztek több-kevesebb idegenkedést tanusítottak, a nép is többé-kevésbbé ellenkezett. Minthogy tatár beütés fenyeget és szükséges még a tél folyamán a fegyverfogásban begyakorolni a népet, hogy a haza megvédhető legyen: ez a fenyegető veszedelem nem tűri, hogy bármi késedelem történjék a határőrség szervezése bevégzésében. Midőn ezen sürgősséget tudatja, megbízza a guberniumot, hogy Bornemiszának és tiszttársainak a katonai szervezésben tanú

sított munkájokért megelégedését kifejezze és őket, valamint a katonai szolgálatra vállalkozókat kegyelméről és védelméről biztosítsa.[1])

(Másolata Csíkszék jkvében, a br. Huszár-levéltárban.)

(*Ugyanabban a kir. leíratban még ezek is foglaltatnak, melyek a Csíknak szóló másolatból hiányzanak*).

A gubernium sept. 28-iki jelentéséből és egyéb az Udvarhelyszéken szervezendő katonaság ügyéről szólókból úgy véli (supponere), hogy *Buccow* mindent a guberniummal egyetértően cselekedett.

Gr. *Mikesnek* a királyné méltatlankodása, a megjavúlás reményével, tudattassék, mivel felfedezte leveléből az ő színlelését, s kívánja, hogy nagyobb buzgalommal buzdítsa övéit a katonaságra. Br. *Daniel* és *Bándi* megrovását és megbüntetését fentartja magának. Az Udvarhelyszéken tartott gyűlések bujtogatóit nyomozzák és törvényesen büntessék. Gr. *Haller* küldessék ki Udvarhelyre a királyné méltatlankodása kihirdetése végett. Nem akar ő fge bárkit is katonaságra kényszeríteni, vagy jogaiban zavarni, de akarja mégis, hogy mindenki külön jelentse ki, hogy akar-e ez új katonasághoz állani és az ilyenek kedvezésben részesűlnek. Hogy Schröder ezredes és más tisztek mérsékeljék magokat és ne zaklassák a népet: főhadiparancsnokságnak meghagyatott.

(Kivonata Halmágyi Libellusában, azzal a megjegyzéssel, hogy olvastatott a guberniumban nov. 18-án s nov. 22. közöltetett gr. Mikessel és br. Bornemiszával.)

18.

Királyi leírat a guberniumhoz. 1762. nov. 8.

(*Kivonat.*)

Értesít, hogy az a két követ, a ki Udvarhelyszék kebeléből a határőrség szervezése ügyében Bécsbe küldetett, eltávozott a nélkűl, hogy a kérelmet előterjesztették volna. A népnek tudtára kell adni, hogy semmi jogtalanságot nem terveznek ellenök, mert ő fgének az a szándéka, hogy csupán önkéntesek vétessenek fel a határőrségbe, tehát ne féljenek, hogy arra kényszeríttetni fognak. Továbbá nem szokása ő fgének azt, a ki ügyeiben a rendes úton hozzá folyamodik, megbüntetni, vagy azt rosz néven venni, de azt az illetlenséget

---

[1]) V. ö. Halmágyi Naplója 18. és 23. l.

(inconvenientiam), hogy a hazai törvények ellenére gyűléseket hirdettek, büntetlenűl nem hagyhatja.

A gubernium végzése nov. 18-án : Közöltetik gr. *Haller Gábor* ő exciájával és Udvarhelyszék tiszteivel.

(Extractus Halmágyi Libellusában.)

19.

A főkormányszék rendelete Háromszék és Csíkszék tisztjeihez, a fegyvert letett nép lecsillapítása és a fegyver újra felvétetése érdekében. Nagyszeben, 1762. nov. 8.

8-va Novembris 1762.

Supremo et v. officialibus sedium Háromszék et Csík.

Non sine satisfactione et singulari voluptate intellexerat nuper gubernium, utriusque ordinis in illa sede Siculos, avitae virtutis militaris memores, dum erectio nationalis in hoc principatu militia augustae principis jussu initium sumpsisset, datis ultro nominibus in hanc sese inscribi passos fuisse, consuetaeque militari mensurae sua sponte obtulisse et per hoc bene de summa principe et patriae securitate merendi occasionem ambabus manibus amplexos esse ; ast proxime, dum praeses noster ad congregandos sub signa militaria inscriptos, atque ad praecipiendum debitum haereditariae principi fidelitatis juramentum sepositis, interim reliquis gravioribus curis, eo se conferendo, sua illos praesentia honorasset, male animatorum quorundam instigationibus, et fideli populo prorsus execrandis susurationibus, eo se permoveri passos esse, ut inutilibus difficultatibus, et ad rem non facientibus conditionibus formatis, propositum finem principi utilem, patriae securitati necessarium, sibi vero bellicosae quondam nationis posteritati honorificum et gloriosum, ideoque expetendum potius, quam fugiendum confundere, prioremque spontaneam voluntatem retrahere, indecenti prorsus exemplo veriti non sint, non minori dedignatione informatur gubernium. Illud vero, quod in revocanda laudabili eorum voluntate nonnulli sedis officiales, qui tam ex debito principi, patriaeque zelo, quam vero juratae fidei obligatione salutarem augustissimae principis intentionem omni conamine promovere debebant, tenebanturque, auctores et seductores, quod gubernio notum est, se praebuerint, non modo severe exprobrandum duxit gubernium, sed ut tales instituendo per directorem ad praescriptum patriarum legum processu, tamquam regiarum ordinationum contemptores prosequantur, promeritasque illiciti et indigni facti sui poenas ,subeant, ordinare non deerit. Interea

vero dum exemplo vicejudicis regii *Stephani Antos*, qui praeter laudabilem officii sui in reliquis sibi commissis administrationem, in reducendo quoque abalienato a nationali hac militia Siculorum animo, non sine optato effectu de summae principis servitio bene mereri pergit, perspectum habeat gubernium, in salutari hocce scopo promovendo, extirpandis praejudiciis, flectendisque in meliorem partem populi animis, sinceram officialium industriam, operamque summa, qua obstricti sunt, fide impendandam, plurimum valituram esse; hisce Dominationibus Vestris strictissime committatur, ut turbatum populi animum sedare, inutiles, quae illis instilatae sunt, conditiones, et praejudicia, propositis in contrarium argumentis evellere atque, ut illam, quam prius spontanea voluntate amplexi fuerant, nationalem militiam sequi, avitaeque virtutis gloriam consequi gestiant, persvadere et perhoc prioris facti indignitatem delere, haud intermittant; certos, securosque illos reddendo, militiam hanc benignissimo regia jussu erectam iri, suamque Majestatem sacratissimam hanc eorum promptitudinem non modo materna teneritudine et pietate suscepturam, verum peculiaribus etiam privilegiis et ornamentis secundante gubernio illustraturam esse.

Hátán Halmágyi kezeírásával: Commissio gubernialis ad sedem Csík de sedandis plebis tumultibus.

(Másolata Halmágyi javításaival az ő Protocolluma 382. lapján.)

20.

A gubernium br. Bornemiszának. Nagyszeben, 1762. nov. 15.

(Kivonat.)

Ő felsége legújabb leíratában helyeselte, dícsérte a határőrség szervezésében kifejtett buzgalmát, és megelégedését tudatni parancsolta úgy vele, mint alárendelt tisztjeivel. Tőlük várja kívánatos végét a dolognak minélelőbb. A mire bár kötelesek, de hogy még inkább sarkaltassanak, tudatja, hogy a kik abban buzgólkodnak, azok különös jóakaratát fogják élvezni úgy a hívatalok elnyerésében, mint a katonaságnál, ha önként a zászlók alá állnak, a rosszakarók ellenben méltatlankodását és büntetését vonják magukra.[1])

Ad. b. de *Buccow*. S. l. b. de *Bruckenthal*.
Stephanus Halmágyi.

(Másolata Csíkszék jkvében, a br. Huszár-levéltárban.)

[1]) V. ö. Halmágyi Naplója 18. l.

21.

A gubernium br. Bornemiszának. Nagyszeben, 1762. nov. 18.

(Kivonat.)

Megküldi a királyné nov. 8-iki leíratának kivonatát (az elismerésről) pótlólag nov. 15. tudósításához. A minek értelmében esküdt és alattvalói kötelessége lesz a határőrkatonaság szervezésében hűséges törekvéssel őszintén fáradozni s a hatósága alatt való népet önként csatlakozásra bírni, azokkal az érvekkel és okokkal, melyek közöltettek, az akadályokat elhárítani s ezáltal a királyné tetszését mindinkább megérdemelni.

(Másolata a br. Huszár-család ltárában, a csíki jkvben.)

22.

A gubernium rendelete Csík-, Gyergyó- és Kászonszékhez, melyben a fegyverfelvétel által támadt zavarok lecsendesítésére buzdítja és a határőrség szervezésének előmozdítására serkenti. K. n. (1762. nov. 18.)

V. officialibus sedium Csík, Gyergyó et Kászon.

E duplicis Dominationun Vestrarum sub 8-va et 12-ma praesentis data informatione displicenter admodum informatur gubernium regium de differentiis, vexis et injuriis, quas Dominationes Vestrae militibus, limitropham nationalem militiam amplexis, reliquis incolis non militibus illatas esse, conqueritur. Quae quemadmodum praeter mentem et intentionem gubernii regii contigerunt, ita tam de justa horum jurisdictionisque provincialis manutentione, quam vero militum debita subordinatione, et simul praerogativarum militiae illius conservatione, adeoque turbatae utriusque ordinis harmoniae reductione, in sequentibus providendum esse censuit gubernium; et quidem

1-mo. Quamvis et praeteritis temporibus ad confinia utriusque Valachiae contermina observanda, ductamque ibi lineam praeclusoriam tuendam, praeter constitutos Plajasones, vigilesque sanitatis, alii etiam ex advicinantibus circulis incolae, in suo quisque territorio ordinari consveverat, hujusque vigiliae continuationem modernae in primis epidemicae luis, in vicina Valachia grassantis circumstantiae, ad publicae securitatis rationes efflagitent; improbat nihilominus regium gubernium ejusmodi suppletorios vigiles per officiales militares e conscriptis, quamvis nondum juratis militibus ordinandi et via exe-

cutionis cogendi modum; qui ideo pro futuro non modo prorsus tollitur, verum ego praeses, qua supremus armorum regiorum praefectus, severam hujus facti rationem a militaribus officialibus exigere, in auctorem pro merito animadvertere, atque ut illud quidquid ab exectoribus titulo septem diurnorum sic dictorum penalium cruciferorum a plebe tributaria exactum est, incunctanter restituatur ac ab injuriis, illicitisque exactionibus militares abstineant, officialesque militares dum ejusmodi suppletorii vigiles disponendi erunt, suo modo requisitis officialibus sedis per eosdem ordinari curent, nec se in eorum jurisdictionem immittant, serio ordinare non deero.

2-do. Cum nationalis isthaec militia sine officialibus subsistere, et in ordine contineri; officiales autem militares, commoda habitatione destitui non possint; militaria vero in eadem sede aedificia absque eo vacua in militarium officialium rationem extructa habeantur, ex iisdem excludi prorsus non possunt; quae illis assignanda esse, iam antea supremo sedis illius officiali intimatum fuerat; erroremque inde evenisse, quod idem subordinatis suis desuper ordinare praetermiserit.

3-tio. Quemadmodum hanc nationalem militiam non coactam, verum spontaneam sacratissima sua Majestas esse velit, regium gubernium non admittet, et cumprimis ego praeses non patiar, ut via executionis, terriculamentis, aut denique aperta vi nolentes ad statum militarem amplectendum compellantur. Ast cum horum animi, quemadmodum jam antea Dominationibus Vestris intimatum erat, a nutibus et voluntate sedis officialium plurimum dependeant, et prout quisque Dominationum Vestrarum sinceram industriam, debitamque homagialis fidei integritatem et operam ad flectendos ad tam salutarem summae principis scopum, variis instigationibus et sussuris abalienatos et ad frugem reducendos eorum animo impendet, ita huius etiam militaris conscriptionis progressum promoveri, vel retardari sua Majestas sacratissima persvasa sit: injungitur Dominationibus Vestris, ut eadem etiam contraria terriculamenta, mentibus Siculorum pravo consilio instillata, senioribus modis evellere, populumque ad obsequium omnimode flectere haud intermittant, de regia hoc facto benignitate securae, casu vero in contrario severam animadversionem haud evitaturae.

4-to. Ad tollendam porro jurisdictionum inter militares et provinciales confusionem, pacemque et quietem restituendam, quae interim ab utrinque strictissime observanda, tam a parte supremae armorum praefecturae, per me praesidem,

quam vero provincialibus, per regium gubernium praescripta sunt, ex emanatis sub hodierno circularibus Dominationes Vestrae perspecturae erunt uberius, ad officium itaque earundem pertinebit, non modo ea, quae ibidem injuncta sunt, sua ex parta observare et per sibi subordinatos observari curare; verum ut unice in summi servitii promotionem, vivique aerarii conservationem intenti, sinceram suam militaribus officialibus harmoniam colant, rixarumque et injuriarum fomites in suis exstinguant, prioremque animorum unionem reducere studeant, hisce committitur.

(Halmágyi által javított fogalmazvány, az ő Protocolluma 389. lapján.)

23.

Br. Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybíró levele gr. Bethlen Gábor udv. kanczellárhoz, melyben jelentést tesz a székely határőrség szervezésének első sikertelen kísérletéről és br. Buccow csíkszéki kudarczáról. Kelt Székely-Udvarhelyt, 1762. nov. 20.

Még ennekelőtte edgynéhány (!) holnapokkal bátorkottam volt tiszti alázatos kötelességemnek állapotja szerént Excellentiádnak, úgymint legfő instantiámnak, két levéllel megjelenni.

Az elsőben jelentettem alázatosan Excellentiádnak mélt. comendirozó generalis úr ő excellentiájának parancsolatját, hogy én praefecturámba bémenvén, a népnek proponáljam, hogy felséges Asszonyunknak szent és kegyelmes szándéka volna az, hogy a székelység maga véghatárait oltalmazza; azért arra a szolgálatra suo modo őket disponálván, consribáltossam; mely parancsolatját ő excellentiájának megértvén, instáltam ő excellentiájának, hogy magam jövendőbeli legitimatiójára in scriptis intructiot adni méltóztassék. De midőn házomhaz (!) visszamenni, ő excellentiájától bucsut vévén, igyekeztem volna, csak ily szóbeli parancsolattal értesített ő excellentiája, hogy őket régi elejeknek vitézségekre emlékeztessem, melyben ha ők is megmaradtak volna, annyira jobbágyságra nem estek volna és jószágokat is nem vesztették volna.

Másodikban jelentettem Excellentiádnak, hogy azon fellyebb megírt, szóbúl álló instructio szerént elindultam, és a népet articularis büntetés alatt megjelenni parancsoltam, mellyre engedelmeskedvén, hol csak az távollétel nem akadállyjasztotta (!), mind megjelent és nékie az nevezett mélt. commendirozó generalis úr ő excellentiája parancsolatját colonellus báró *Schröder* úrral megjelentettem, melyet nagy

engedelmességgel meg is hallgatott. És mivel a parancsolatam úgy volt, hogy pro defendenda propria patria szolgálatja és hűvsége praetendáltatik, tehát a nép is magát úgy resolválni köteleszte (!), ha az régi privilegiuma megadatik, tisztje nemzetiből adatik és rendeltetik, a hazából se edgyszer, se másszar (!) ki nem vitetik. E volt a nép kévánsága mindenütt.

De azon alázatos két relatiom kezeiben jutott-é Excellentiádnak vagy nem, nem tudom; azért alázatosan ujólag merészlek ezen alázatos relatiommal eszerént alkalmatlankodni, hogy a conscriptio és az említett colonellus úr által követő méretés, melynek consequentiáját a nép nem tudta és értette, véghezmenvén, mélt. commendirozó generalis úr ő excellentiája az elmult 24-dik oktobernek napjára Gyergyóba bémenvén és magát várnom parancsolta, hogy ő excellentiája a népet revideálhassa. Az holott is ő excellentiáját bévártam, és ő excellentiája azon napon három óra tájban béérkezvén, Szt. Miklósra jött és ottan a népet összvegyülve falunként szemlélte. De szándéka szerint mindgyárt azon népet nem revideálhotta (!), mivel ő excellentiájának azon revizióhaz való mélt. kísírői az útnak mostohasága miatt el nem érkezhettenek volt, hanem estvefelé nap haladat (!) után, vagy tályban (!) indult ő excellentiája edgy mezőre, az holott az nép öszvegyült volt; de mikor az kvártélyháztól edgy néhány lépést haladott volna, tanálkozik ő excellentiája már felfegyverkezett nagy sereg néppel, mely fegyvert is vett volt fel az nép az militaris tiszt uraktól, az tatár irruptioja ellen határok széllyje (!) őrizéseire. Minthogy a tatár irruptiojának nagy hire volt, azon nép vagy tumultuatióval lévén, magam is ő excellentiáját kísértem és midőn láttam az dolog nagy megzendűlésit, közibe mentem azon népnek és mondottam: fiaim, mi baja keteknek? Mondották: uram! mi régtőlfogva várakozunk, kenyerünk elfogyott; az idő is esős lévén, állították, hogy már annyit a szabad ég alatt állani bajos, azért ők haza mennek. De én azon felgerjedett néppel szépen bánván, esmég azon mezőre visszatérítettem, a hol a többi volt, és ottan esmét helyjére állván, mélt. commendirozó generalis ur ő excellentiája közibe menvén, az egész népet és sereget kerékbe menni és gyüjteni parancsolta és aztat véghezvivén, parancsolta ő excellentiája az juramentumot letenni. De az nép arra erősen megmozdulván, sok propositiokat tett és semmikép az juramentumot le nem tette, és mondotta, hogy mi az ő Felsége szolgálatjára és hűvségire megesküdtünk, midőn ő Felsége az birodalmat általvette szegény Istenben nyugodt nagy emlékezetű attya Károly császár halála után. E mellett midőn ők magokat a szolgálatra előbb-

szeri kösztök tett propositiom után conscribáltották, úgy igérték házájokat oltalmazni, ha régi szabadságokat és a többit, mint fejűl irám, ő excellentiája az felséges udvartól megnyeri (mely kéréseknek magam is bizonyítója vagyok), mivel pro testimonio velem lévő colonellus úrnak még in exordio operis mindenütt megtolmácsoltam, vagyis magyaráztam minden feleleteket és kéréseket. Mit referált pedig mélt. commendérozó generális úr ő excellentiájának, nem tudhatom, mivel minden relatiokat azon colonellus úr tett.

Azért azon nap látta ő excellentiája, hogy az népnek megindulása miatt juramentum letételét szorgatni nem jó, méltóztatott ő excellentiája parancsolni másnapra ismét öszvegyülni, mely volt 25-to ejusdem Oct. És ugyanazon parancsolatra azon nap megint megjelenvén, az tumultuatio szintén csak úgy volt és az nép kérése ugyan, amint annakelőtte való nap; sőt még a tumultuatio annyira ment volt, hogy ha én magam (jóllehet a nép erősen felindult és haragutt reám, ki azt kiáltotta, hogy én okoztam azon conscriptiot) közibe újolag nem mentem volna, talám nagyobb dolog is lett volna, de engem az nép maga közt látván, meg csendesedett, és maga kérésit, kévánságát általadván, referálni mélt. commendirozó generális úr ő excellentiájának kért és így aztat megjelenteni magam igírvén, kevessé csendesedett. A kérés és kévánsága a volt, hogy házájokat per absolutum nem hadgyák és abból ki nem mennek (s a házájokon pedig értik és értették csak Gyergyót).

Látván ő excellentiája, hogy az nép milyen kivánságba légyen, elmenni parancsolta, csak az ő Felsége fegyvereit adgya vissza. Mely parancsolat után mindjárt el is oszlott az nép és maga házához vissza is tért. De kevés üdő mulva ugyanaz nap persvadeáltatván Szt. Miklóson feles számból álló némely személyek, esmég ő excellentiája szállására tértek és a hütet felvenni, vagyis letenni ígírték. De midőn az hütet felmutatott újjokkal mondották volna, csak megszólaltak és az hüt formuláját nem érteni kiáltották, és úgy ismég azon nap semmi sem végeződett, hanem 26-ta harmadnap a szentmiklósiak közűl, éppen mikor ő excellentiája Csíkba indúlni igyekezett volna, érkeztek és a juramentumot letették, de csak magok házáját oltalmazni, mivel az oda való esperest úr is a cathedrából publice praedicálta ilyen szókkal: az ördög testét, lelkét vigye el, ha az hazából elviszik őket. Ezeket a szókat mélt. commendérozó generális úr ő excellentiájának is referálta ugyan edgy szentmiklósi lakos, ki is inkább volt azon népnek kormányzója és még oda Sz.-Miklósra rendeltetett főstrázsamester úr, nékem kezemet megfogván, jelenté,

hogy a népnek aztat mondotta, hogy őtet lőjék legelől agyan(!), ha az hazából elviszik.

Ezek megesvén, ő excellentiája minden mulatás nélkűl még aznap indult Csíkba, csak addig késett, még nagy kéréssemmel ottan Szt.-Miklóson lakó becsületes örményektől ő excellentiájának praejuncturát kaphattam, és magam személyem szerént való kérésem által szerzettem, mert az felzúdult néptől semmiképen az ő excellentiája számára kévántató praejuncturát fel nem hajthatták.

És ugyan még az nap ő excellentiája Csík-Szeredába érkezvén, méltósztatott másnapra, úgymint ad 27-ma Oct. ugyanoda helybe az csíki népet öszvegyülni parancsolni. De ottan is confusio csak olyan volt, mind (!) nemes Gyergyószékbe. A juramentumot letenni nem akarván, mind csak azt emlegetvén, hogy az hazájokból ki nem mennek és contribuálni sincs módjok. Annakokáért látván ő excellentiája azan (!) nagy megzúdulást, parancsolt ő exciája, hogy az fegyvert letévén, magok házához térjenek meg, és így nagyobb része mind viszsza is tért a népnek, hanem a lovasok közé feliratott nép addig disponáltatott, hogy a kapitány kvártélyjára, mindjárt közél(!) az szeredai várhoz ment és ottan mi módon nem tudom (mivel oda nem mehettem, mélt. commenderozó generalis úr ő excellentiáját edgyedűl hadni a várba nem lehetett) megesküdt; de tudom aztat, hogy mind csak az hazából való maradást erősítette, és az contributiótól való szabadúlást, melyre az militaris tiszt urak magakat ígérték, és úgy naponkint azon igíretekre többen és többen esküdtek.

Azért tisztem szerént ezeket Excellentiádnak megjelenteni úgy tartozom, mint valósággal a dolog volt, nehogy jövendőben valami taciturnitással okosztassam.

Lévén pedig mélts. commenderozó generális úr ő excellentiájának Háromszékre útja, 28-va megindúl és éppen mikor szekerében szándékozik menni, jelenteni méltóztatik ő excellentiája, hogy reám nagy nehezsége van, mivel én vagyok az jelenvaló confusionak oka. De én aztat semmikép magamra nem vehetem, mivel az néppel még beszélni sem volt bátorságos, mert nagy szóval kiáltották, hogy én vagyok ezen consciptiójoknak oka, azért vigyázzok magomra (!). Én ezeknél többre nem mehettem, valamiket mélt. commendérozó generalis úr ő excellentiája parancsolt, véghezvittem, és talám ebben az edgybe (!) ha véthettem, hogy a miket mélt. commendérozó generális úr ő excellentiája igért, azakat (!) az ő excellentiája nevével adtam fel, nem lévén hatalmam, se parancsolatom arra, hogy az ő Felsége nevével a népnek ígíretet tegyek, és privilegiumokat ígírjek, kissebb lévén annál, hogy azt mer-

jem cselekedni, midőn se Excellentiádtól, se az mélt. reg. guberniumtól parancsolatom az iránt nem volt. Hogy pediglen ne okosztassam, ezeket Excellentiádnak alázatosan jelenteni kévántam.

Híre itten nagy vagyon, hogy a népet el akarnák vinni; felséges Asszonyunktól való hűvségtől viseltetvén, kételeníteteém jelenteni Excellentiádnak, hogy az nehezen esnék meg újobb lárma nélkűl, mert fülem hallatára tartalék nélkűl felkiálltottak, hogy inkább készek meghalni, mint házájokból elmenni. Bizonyosan el is hiheti Excellentiád az népnek egész a vakmerőségben megátalkodását, hogy az házából el nem mégyen és contributio mellett nem katonáskodhatik.

Mindezeket hagyam Excellentiád bölcs itiletire, mit kellessék cselekedni, és csak genuina informatiot bátorkodam tenni.

Ezt is alázatosan jelentem Excellentiádnak, hogy midőn Csíkból mélt. commendérozó generális úr ő excellentiája elindult volna, parancsolta, hogy mint az juratus, mint az nem juratus népet in personalibus dirigálják és kormányozzák az militaris tiszt urak, mely szerént az jurisdictiok hova czélozzanak és nem jöhetnek-é confusioban az ő Felsége szolgálatjának rövidsége nélkűl, azt Excellentiad bölcsebben nálamnál általláthatja.

Eddig gondolom oberslaidenand Ehrnszt (!) uram is felérkezett Bécsbe, de valóságosabb informatiot nem vihetett, mivel az nép az militaris tiszt uraktól is persvadeáltatott és affidáltatott csalhatatlanúl az házából való el nem vitetés iránt. Aztat jól tudom, hogy azon oberslaidenand úr mirólunk tisztekűl nagy recommendatiot nem tészen, mivel tumultussal ment az dolog, de mi többet nem cselekedhettünk, mivel semmi királyi parancsolat kezünknél nem volt.

Ezek így lévén, könyörgök Excellentiádnak, méltóztassék az nép megmaradásáról atyai hathatósága által proscipiálni rólam és praefecturámban lévő nemességről kegyesen reflectálni, mivel már most is sok lésioink (!) vannak és tartunk többektől is.

His me Excellentiae Vestrae gratiis et favoribus humillime recommendans persevero.

Sz. Udvarhelly die 20-ma Nov. 1762.

Excellentiádat alázatoson követem, más keze által hogy tészem ezen kötelességemet; az informatio hosszú lévén, bátorkodam azt cselekedni, azonkívűl is írásom hogy nehezecske. Excellentiádnak parancsolatját ha vehetem, méltóztassék az kolozsvári postára igazíttatni.

Hátirat : Relatio ad pie defunctum comitem Gabrielem Bethlen, aulicum cancellarium, tempore primae conscriptionis sedium Csík utriusque, Gyergyo, Kászon, per postam Margitaiensem transposita.

(Egykorú másolat aláírás nélkül a br. Huszár-család abafájai ltárában.)

24.

Mária Terézia rendelete a guberniumhoz, a székely határőrség szervezése ügyében, dícsérve és jutalmazva a buzgólkodó szék tiszteket, korholva és felfüggesztéssel büntetve a mulasztássa vádoltakat. Bécs, 1762. decz. 1.

Maria Theresia stb. Illustres reverende etc. etc.

E submissa per consilii vestri praesidem, medio protribun *Ernst*, de progressu erectionis militiae limitrophae informatione vestra, in servitii nostri promotionem impensum zelum et promptitudinem complacenter admodum intelleximus rebus itaque, prout in praedeclarata informatione exponitur se habentibus, quemadmodum vobis benigne mandamus, u ulterius quoque taliter procedendo, quidquid ad operis isthuju valde proficui incrementa facturum existimabitis, adhibeatis ita volumus etiam, ut nullis parcendo fatigiis, eos, qui altissima huic intentioni nostrae refragarentur, aut alios sponte sua seme eidem accomodantes, jamque conscriptos, factis consiliis, e verbis seditiosis a scopo deflecterent, studiose exquiratis, e in comperiendos absque eo, quin similium intuitu ulterior mandata nostra exspectaretis, ad iuris vigorem procedatis pr demerito juxta leges poenas ab eisdem sumpturi. Omne sedium officiales in hujusmodi circumstantiis reos inveniend sive supremi sive vice judices regii sint, illico ab officiis su suspendetis.

Supremo judici regio sedis Siculicalis Háromszék, n absimiliter vicejudici regio *Antos* regiam nostram complacer tiam super testata in negotii isthujus promotione fide industria suo significabitis. Priorem nihilominus serio move dum habebitis, ut incolas sedium Orbai et Miklósvár his s interpositione mediante ad obsequium reducere, et ad jur menti depositionem disponere satagat; posterioris autem sal rium annuum cum ducentorum r. florenorum accesione cassa provinciali augemus, habituro inposterum quoque da oportuna occasione benignam ipsius reflexionem. Vicejudice regium *Török* excitabitis efficaciter, ut porro etiam officia bus militaribus in persvadendis ad juramenti depositione conscriptis confiniariis omni zelo assistat, assecurantes eunde

fideles hujusmodi ipsius conatus pro temporum et occasionum emergentiis mercede sua haud frustratos iri.

Vicejudici regio *Henter* resentietis, quod in colendo bono proposito incolarum sedis Miklósvár, utpote qui in operis inchoatione promptissimi fuere, tam tepidum semet exhibuerit, et eosdem ab inconvenienti Udvarhelyiensium consiliis non averterit. Vicejudicem regium sedis Orbai *Thuri* ab officio suo suspendetis, et interimaliter in ipsius locum aptum aliquem substituetis.

Supremo judici regio sedium Siculicalium Csík, Gyergyó et Kászon baroni *Bornemisza*, intentioni nostrae minus convenienter in revisione confiniariorum illius sedis factum sui accomodationem, nomine nostro serio exprobrabitis et una intimabitis, nisi rei medelam attulerit, eandemque ad priorem suam consistentiam reduxerit, et conscriptos confiniarios ad dicendum juramentum permoverit, praeter cassationem a suo officio, indignationis quoque nostrae regiae ipsum expertem non mansurum.

Vicejudices regios *Boros* et *Szabó* ab officiis suis suspendentis, de conveniente eorundem administratione ad secuturam usque candidationem et nominationem aliorum prospecturi.

Vicejudices sedium Kászon et Gyergyó severe reprehendendi erunt, ipsisque significandum, si ab hinc contra institutum et erectionem confiniariorum verbis aut factis in contrarium minimum quid egisse comperientur, temeritatis suae poenam non effugient.

Caeterum jubemus perquam benignissime, ut ad universorum notitiam in illo principatu nostro Transsilvaniae publicetur, quod nos eorundem, qui in militia ista confiniaria serviendo sibi merita compareverint, caeteris paribus in restaurandis, tam civilibus, quam cameralibus et aliis officiis distinctam habiturae simus reflexionem. Quibus in reliquo gratia nostra etc. etc.

Datum in civitate nostra Vienna Austriae die 1-ma Dec. 1762.

Maria Theresia

G. C. de *Bethlen*
Alexander Horváth.

(Egykorú másolata a br. Huszár-ltárban a csíki jkvben. Kivonata Halmágyi Libellusában azzal, hogy olvastatott a guberniumban decz. 30-án.)

25.

Csíkszék vicetisztei a guberniumnak. Delnén tartott gyűlésük ből. 1762. decz. 2.

(Kivonat.)

Nov. 8. és 12. előterjesztésükre vették a guberniun végzését a katonák és nem-katonák közötti ellentétek megszün tetésére és a közigazgatás kettéválasztására vonatkozó szabály zatokat, melyeket átolvasván mai ülésükön, minthogy azok nak, mint törvényeikkel és régi székely szokásaikkal ellenkezők nek, elfogadása vagy visszaútasítása hatáskörükön kivűl áll a főkirálybíró elnöklete alatt tartandó közgyűlésre halasz tották, addig pedig a régi törvényes közigazgatás mellet kivánnak maradni. A zsarolás és jogtalanság ellen kiadot atyai és kegyes rendeleteknek addig nem lesz foganatja, míg katonáktól nagyobb engedelmességet nem kíván ő exciája A zsarolás nem szűnt meg, sőt újabbak járultak hozzá: a ingyen fuvarozás, tűzifa-adás, az őrségekre kényszerítés mellett szidalmakkal és veréssel illettetnek az adófizetők, a kik a kato nákat nem bántják, de ép azért megérdemlik a védelmet katonák ellen. A mi igazgatásunk alatt kivánnak megmaradn mindazok, kik annyi zaklatás után és kárvallás daczára fegyve felvételre nem bírattak és mivel a gubernium ismételt kijelen tése szerint az a nemzeti katonaság önkéntes kell, hogy legye annak felvételére kényszeríteni őket legkevésbbé sem illi Az összeírtak ugyan, a kik mérték alá állottak, katonákna tarthatók, de ezek is tagadják az önkéntességet, mert a főtis rendeletére fő- és jószágvesztés terhe alatt kényszeríttettek összeírásra és mértéklésre s vannak többen, kiket távollétü ben írtak össze. Mi is biztattuk őket a fegyverfelvételre, mindhiába s inkább Moldvába akarnak kivándorolni. A mié is nem kellene tovább kényszergetni őket a fegyverfelvétel A gubernium tiltsa el a katonatiszteket a további zaklatáso tól és a nem-katonákat tartsa meg a mi igazgatásunk alat Ha pedig e kérésünket a királyné elé terjeszteni látná szüks gesnek, ajánlólag terjeszsze a trón elé, vagy adjon engedély hogy azt magunk tehessük.[1])

(Másolata Csíkszék jkvében, a br. Huszár-ltárban.)

---

[1]) V. ö. Halmágyi Naplója 36. l.

26.

I. Mihálcz Elek följegyzése az altorjai templom tornya építéséről és a székely határőrség felállításáról és szervezéséről. Kelt Alsó-Torján, 1762. decz. 3.
II. Mihálcz Elek székely határőr-kapitány folytatólagos följegyzése a székelyek 1763-iki támadásáról, az altorjai torony ledőléséről és a mádéfalvi veszedelemről. Kelt Alsó-Torján, 1764. jul. 4.

In nomine sanctissimae et individuae trinitatis, et beatissimae virginis Mariae, nec non sancti Nicolai episcopi ecclesiae nostrae patroni incepimus turrim hanc anno 1760 diebus Junii exaltari curare, sub plebano adm. rdo dno *Joanne Zsók* et supremo curatore spectabili domino *Alexio Mihalcz* de Gelencze inc. s. S. Kézdi jurato assessore, et ordinario notario, continuantes laborem usque ad praesentem diem, utpote tertium Decembris anni nunc currentis 1762 ; quo nimirum die nodus hic (cui haec consignatio clausa est) suo loco appositus est. Sciendum autem, quod turris haec antea fuerit in muro octo orgiarum Germanicalium, et nunc denuo exaltata sit totidem orgiis, occasione cujus exaltationis variae fuere possessorum et incolarum inter se dissensiones, quidam enim voluerunt, et alii noluerunt operi manum admovere, plebanus nihilominus et suprafatus supremus curator diu noctuque in hoc se impendebant, ut nolentes flectere possent, tandem plurimis etiam ex possessoribus nolentibus opus inchoarunt, expost alii etiam prius refragantes consensum addiderunt, signanter autem ob officii sui incumbentiam *Alexius Mihálcz* vario excurrere cum fuerit necessitatus, a. currenti 1762. constitutus est pro supremo curatore spectabilis dnus *Joannes Benkő*, qui solertem pariter suam adhibuit industriam in perficiendo labore, tandem spect. dnus *Josephus Kis* de All-Torja anno currenti in tenera adhuc aetate mortuus, alias fiscalis procurator nodum hunc et crucem in vertice hujus nodi propriis suis expensis fieri curavit.

Nota bene posteritas : Anno currenti 1762 diebus mensis Augusti totius sedis Háromszék incolae utpote unius sessionis nobiles, primipili, prixidarii, et libertini a 16-to usque ad 45 aetatis suae annos unclusive ex mandato suae sacratissimae caesareo regiae regnantis Majestatis dominae dominae *Mariae Theresiae* fuerunt pro limitanea militia conscripti, consequenter facta lustratione in Kézdi Vásárhely 28-a Octobris plurimis renitentibus, una pars juramentum deposuit, renitentibus concessum est, ut coram suis capitaneis in praesentia suum

parochorum deinceps etiam sit licitum homagium suum deponere. Praeinsertus *Alexius Mihálcz* in modo descripta militia a sua sacratissima Majestate munere actualis capitenei ornatus obtinuit compagniam in Kézdi Sz. Lélek nr. 32. All-Torja 103, Felső-Torja 15, Futásfalva 32, Ikafalva 24, Felső-Csernáton 70, ex quibus usque ad praesentem diem juramentum deposuerunt 212. Haec militia habet intentionem limites a praevaricationibus defendere, et regnum ab omni irruptione tueri, quae instar regulatae militiae ordinata est; septima pars erit omni tempore in servitio alternatim, alii suis oeconomiis vacabunt, vestes ipsimet procurare tenentur, arma sua Majestas ipsis suppeditat; qui hanc militiam amplectuntur dietim, dum in servicio sunt, equites 8, pedites 4 cruciferos habent pro solutione. Ad publica servitia non compelluntur, a capite et pecoribus contributionem statutis temporibus suis officialibus praestant, a praeductionibus autem nihil pendunt. Finis erigendae hujus militiae est certe optimus, et multum salutaris, sed eam amplectere nolentes non credunt, sed sibi varia futura imaginantur, quod ad armadam efferantur etc. Deus scit, qui futura praevidet, quid imposterum eveniat, hoc unum hic notare voluimus ideo, ut posteritas aliquando videat principium quale, et qua ratione institutum fuerit.

Reliquum quod est, huc notari merentur moderni domini possessores possessionis All-Torja, qui turris erectionem singulariter promovere conati sunt, notantur autem eo ordine, quo suum characterem hodie habent, qui tamen cruce insignentur, illi se distinxerunt in reali patronatu.

Illustrissimi:
Baro Josephus Apor.
Baro Joannes Apor †.
Baro Ladislaus Apor.
Spectabiles:
Alexius Milhálcz.
Blasius Mihálcz.
Michael Mihálcz.
Petri Mihálcz vidua.
Joannes Benkő †.
Josephi Kis vidua †.
Gregorii Bodo vidua.
Novus Armalista:
Joannes Balás †.

Sunt praeter his actuales possessores in All-Torja: sples Cosmas Horváth protocolista gubernii, Lazárus Bors in linea materna Aporiana et Antonius Czerjék reformatus, seu calvinista; hic nihil, illi parum juvarunt.

Sequuntur nomina incolarum possessionis Alsó-Torja et quidem primo nobilium unius sessionis, et postea primipilorum, cum in Alsó-Torja juxta urbarium lustrationis de a. 1635

nulli pixidarii fuerint, sed omnes primipili, praeter nobiles notentur. Adeoque adverte posteritas hunc cathalogum incolarum factum esse juxta tabellam contributionis modernam; vicejudices autem ecclesiae, et aeditui, ut et artifices, sua serie notabuntur.

Nobiles unius sessionis hodie contribuentes.[1])

(Előszámlálva 18 férfinév és »eorum viduae« : 2. Primipili : 100 név, eorum viduae : 14. Jobbagiones : 94 név, eorum viduae : 2. Cantor ecclesiae : Franciscus Wolont. Campanator : Antonius Kováts. Murarius : Georgius Fogarasi. Faberlignarius : Joannes Molnár. Adjunctus : Franciscus Bede.)

Signatum Alsó Torja 3-tia Decembris 1762. Et haec omnia ad majorem Dei gloriam, sancti Nicolai episcopi ecclesiae nostrae patroni honorem connotavit Alexius Mihálcz filius Michaelis, filii Nicolai, filii Michaelis, filii Stephani, filii dudum Pauli de Gelencze mp.

Az első lap oldalán más kézzel ez a megjegyzés áll : Quod omnia introscripta hic sic se cum veritate habeant, testor, fidemque facio et ipsae parochus actualis loci *Joannes Zsok* mppria.

Adverte Posteritas.

Posteaquam 3-tia Decembris 1762, uti in priori folio notatum est, turris hujus tectum impositum fuisset, imminente hyemis asperitate ad perfectum opus dedici non poterat, adeoque cuspidis coopertio ad proximum ver protractum est, quia vero proximo primo vere populus Siculicus ratione status militaris (uti in priori folio notatum est) dissensionem et turbulentiam inceperit, arma deponendo, abjiciendo, suis officialibus militaribus nullatenus parendo, sed iis ac mandato etiam regio in omnibus contraveniendo, occasione cujus discordiae, siquidem plurima conventicula, hinc inde cursitationes liberi hi Siculi, qui vi suorum privilegiorum armis indui jubebantur, fecissent, taceo ut pro publico aliquid laborassent, imo privatam etiam suam oeconomiam ut plurimum neglexerunt, consequenter turris etiam haec licet de priori dato tectum elevatum fuisset, copertum nihilominus toto anno sic neglectum, adeoque 1-ma Januarii 1764 dum ventus, hic loci Csókás vocatus, maxima vi et quasi non amplius observato impetu flavisset, corruit, non sine providentia Dei, siquidem

---

[1]) Megjegyzendő, hogy a névsor megvan, de mi csak az összegezést állítottuk egybe, a mint következik.

licet 13 orgiarum altum fuerit et versus ecclesiam intro ceciderit, praeter aliquot imbricum fractionem ecclesiae nociut nihil.

Casus hic turris hujus per omnes quasi pro aliquo malo omine servabantur, vel maxime ideo, quod 1-mo die novi anni contigisset et certe nec immerito; liberi enim Siculi, qui ad militiam adigebantur, toto priori anno renitentes facti, per solennem quandam commissionem sub praesidio generalis *Siskovicz* feldmarschal-lieutenant [arma] capienda per suam sacrmam Mattem .... induci ad institutum militiae, ex quibus dum potior pars contrarium vellet et hinc excelsae commissioni parere nollet, excelsa commissione in Csik-Taplocza morante, militiaque regulari sufficienti, prout et tormentis, ac munitione bene provisa, incipiunt liberi Siculi Csikienses et Haromszekienses tumultuari, hinc inde convenire, consilia iniere (így!), ac tandem eo perveniunt, ut ipsissima 1-a novi anni 1764 die ex tota sede Haromszék turmatim ad Vásárhely homines congregentur, inde in una cohorte ultra mille, aut etiam bis mille per Kászon-Uj-Falu per sylvas ad congregatos jam in Szépviziensi sylva Csikienses transerunt, ibi consilia inerunt, et inde ad pagum Madéfalva omnes simul proficiscuntur. Praedicta excelsa regia commissio curat ipsos admoneri, ut domum redeant et quivis regiae commissionis mandatum domi in quiete expectet. Illi tanquam grex sine capite et caput sine cerebro in suis responsis excedunt, quin imo volunt commissionem exire ex Csík, secus minantur malis consequentiis et similia. Commissio autem facta in scriptis solenni admonitione, ut quivis immediate domum revertatur, et futuro die ut nemo ibidem inveniatur, nisi periculum vitae experiri velit; tandem 7-ma Januarii in aurora curat circumdari pagum Madéfalva militia regulari, tormentorum ignitis globis vulgo ....s....[1]) circumcirca incendi, hominesque turbulentes........in fugam agi; itaque hic circiter 200......tis his occubuerunt, reliqui vero plurimi vulnerati et mutilati domum redierunt, ac ab illa hora omnes Siculi regiae commissioni ad ammussim paruerunt, et institutum militiae per suam sacratissimam Mattem usque in hanc horam ad optimum statum fuit perductum, ita quidem, quod actu in Csík, Gyergyo, Háromszék et Bardocz sunt tria regimina, duo pedestria et unum Husaronum, 17000 armates in se complectentia. In Alsó-Torja fuit ductor coripheorum *Antonius Lőrincz* et *Michael Solyom*. *Solyom* actu in Madéfalva occubuit, *Lőrincz* cum aliis coripheis

[1]) Kiszakadva két szó helye; az első szóból egy s betű látszik (kartács ?).

cthuc hodie est in aresto, et quid cum illo et aliis ejusmodi aoripheis criminalis commissio faciet, eventus docebit.

Signatum Alsó-Torja 4-a Julii 1764.

Per *Alexium Mihálcz* de Gelencze,

possessionum Alsó-, Felső-Torja, Futás-, Ikafalva, Alsó-, Felső-Csernáton, Matisfalva et Albis capitaneum mp.

(Eredetije Bodor Tivadar ügyvéd úrnál Sepsi-Szentgyörgyön.)

27.

A gubernium Csíkszék v. tiszteinek. Nagyszeben, 1762. decz. 23.

(Kivonat.)

Vették Delnén f. hó 2-án tarott ülésükből írt előterjesztésüket s helytelenítik. A gubernium tekintélye engedelmességet kíván tőlük rendeleteiknek, melyekben ő felsége képét kell tisztelniök, a kinek hatalmából járnak el. Midőn a kerűletek tiszteinek jelentéseiből látták, hogy a katonák és nem-katonák közt czivódások és összeütközések támadtak, a gubernium a közigazgatásra nézve ideiglenesen, míg végleg rendeztetnék, a királyné szándéka szellemében némi szabályokat határozott, melyeket az udvarnak revisióra felterjesztett, de addig is mindenki s így Csíkszék tisztei által is megtartani rendelt. A szék v. tisztei a köteles alárendeltség ellen vétenek az engedetlenséggel, a miről számadással tartoznak. A gubernium a katonák kihágásait eltávolítani óhajtja: a »nec illas ego praeses admittam«, hogy gyűléseket tartsanak, kihágásokat kövessenek el. Az okozott károkat Carato alezredes készpénzzel megfizeti, ha igazoltatnak. Az összeírt és megméretett szabad lakosok a katonai igazgatás alól nem vehetők ki. A távollétükben összeírtak nem kényszeríthetők katonaságra, de ha önként vállalkoznak, nem akadályozhatók abban. A rend és béke fentartása főkép a tisztviselőktől függ, a kik ha hívatalos kötelességük szerint az üdvös rendeleteknek engedelmeskednek, s a legmagasabb szándékot a néppel megértetik, nemcsak a népet tartják meg békésen otthon, hanem a panaszokat orvosolván, a régi egyetértést és a határőrökkel békésen együttélést is biztosíthatják. A fels. udvarhoz folyamodni minden hű alattvalónak szabadságában áll; ha tenni akarják, kérvényüket küldjék a guberniumhoz felterjesztés végett.[1])

(Másolata Csík jkvében a br. Huszár-ltárban.)

---

[1]) V. ö. Halmágyi Naplója 37. l.

28.

A gubernium br. Bornemiszának. Nagyszeben, 1762. decz. 23.

(Kivonat.)

Csíkszék vicetiszteinek ellenkezését (renitentiam) a gubernium rendeletével szemben a mellékelt előterjesztésből és a gubernium arra adott válaszából megértheti. Haladék nélkül siessen a székbe és ott nem várva székgyűlést, gondoskodjék arról, hogy a hozott gub. rendelete (constitutiones) végrehajtassanak.[1])

(Másolata a br. Huszár-ltárban a csíki jkvben.)

29.

A gubernium br. Bornemiszának. Nagyszeben, 1762. decz. 30.

(Kivonat.)

Küldi a királyné leíratát decz. 1-jéről a határőrség szervezése ügyében, »et huic plane adversum Dnis vrae factum, quo occasione revisionis confiniariorum sui circuli minus convenienter egisset, quove regiam suae Maiestatis indignationem incurisset«. A mit a gubernium nem hallgathat el és komolyan inti hívatalos kötelessége buzgóbb teljesítésére, rendelvén, hogy minden késedelem nélkül menjen kerületébe (adeat suum circulum) és az ottani lakosok közt izzó bajt orvosolja és a jól kezdett dolgot előbbi tartósságára vezesse vissza s bírja rá az összeírt határőröket az eskületételére minden módon, »praeter cassationem a suo officio, gravissimam secus indignationem regiam expertura«. A hívataluktól felfüggesztett *Boros* és *Szabó* alkirálybírák helyébe ideiglenesen *Sándor László* kir. számvevő Fel-, *Bors Tamás* pedig Alcsíkban alkalmaztatott.[2])

(Másolata Csík jkvében a br. Huszár-ltárban.)

---

[1]) Hogy itt tulajdonkép miről van szó, közelebbről meghatározza ez a latin kivonat a levél alatt: Inculpantur... viceofficiales, quod secundum commissionem nolint tradere jurisdictionem militaribus officialibus.

[2]) V. ö. Halmágyi Naplója 42. l.

30.

A gubernium Csíkszéknek. Szeben, 1762. decz. 30.

(Kivonat.)

Közli ő fge decz. 1-ei leíratának kivonatát, mely szerint a kik az újonnan felállított határőrségben szolgálva magoknak érdemeket szereznek, a polgári, kamarai és más hívatalokban előnyben részesűlnek.

Ad. B. de *Buccow* mp.

Sam. l. b. de *Brukenthal* mp.

Mellékelve a következő:

Extractus caeo r. rescripti d. d. Viennae 1mo m. Dec. ao. 1762 emanati.

Caeterum jubemus perquam benigne, ut ad universarum notitiam in illo principatu nostro Transilvaniae publicetur, quod nos eorundem, qui in militia ista confiniaria serviendo sibi merita comparaverint, caeteris paribus in restaurandis civilibus, quam cameralibus et aliis officiis distinctam habiturae simus reflexionem. Quibus in reliquo etc.

(Eredetije Csík vm. ltárában.)

31.

Mária Terézia válasza a guberniumnak Csík, Gyergyó és Kászonszék panaszaira a határőrség ügyében. Bécs, 1763. jan. 6.

Maria Theresia etc. etc.

Illustres, reverende etc. Sedes Siculicales Csík, Gyergyo et Kászon facto ad cancellariam nostram regiam Transylvanicam aulicam recursu, qualiter incolae illarum partium, *partim metu, partim spetiosis pollicitationibus ad militiam confiniariam conscribi, disponique et trahi coepissent, qualibusque ea occasione confusionibus, praejudiciis, malorumque sequelis aperta fuisset via,* repraesentarunt, seque una pro impetranda, certos *e gremio nationis* deputatos ad nos mittendi, gravaminaque sua per illos exponendi facultate insinuarunt. Quae ubi e demissa praelibatae cancellariae nostrae relatione percepimus, invenimus illos *contra ordinem, quod non apud vos primum medelam rebus suis quaesivissent,* recursum huc sumpsisse. Cujusmodi proinde factum ipsis exprobrabitis, et simul, quod nos *jam semel super eo editae*

revolutioni nostrae, ne ad novum militarem statum ullus, nisi qui se eidem sponte addicerent, assummantur, immutabiliter inhaereamus, nec eo ullatenus intendamus, ut in hac huic statui praescripta ordinatione quampiam fieri alterationem permittamus, quin sic aliquam querulandi ansam recurrentes haberent, quodve idcirco alteri eorum petito deferre non possimus, significabitis.

Qui proinde in suo hactenus observato statu immobiliter relinquentur, illos tamen, qui se ad militarem statum applicant, ab eodem sub gravi poena et animadversione non impedire, sed tales specialibus ipsis indultis libertatibus, sine impedimento frui permittere, seque intuitu militiae confiniariae, jam editis, et deinceps edendis dispositionibus, conformare debebunt.

Caeterum notum supplicantibus reddetis id etiam, quod nos circa animadversionem talium, qui ex ipsis contra obligationem suam et obedientiam egissent, congruas jam curasse fieri dispositiones et si praeter meliorem expectationem ad perfectae obedientiae convenientiam non rediverint, indignationis nostrae gravitatem sentire illos faciemus.[1]) Quibus in reliquo gratia nostra caesareo regia ac principali benigne propensae manemus.

Datum in civitate nostra Vienna Austriae die 6-ta mensis Januarii anno Domini 1763.

Maria Theresia m. p.

Gabriel Com. de *Bethlen* m. p.
Ad mandatum
Jo. Josephus a *Pelser*, m. p.

Hátán Halmágyi kezeírásával: »Rescriptum ad querelas sedium Csík, Gyergyo et Kászon in negotio militiae 6. Januarii 1763.«

(Egykorú másolata Halmágyi Protocollumának 396. lapján.)

32.

Királyi leírat a guberniumhoz. 1763. jan. 6.

(Kivonat.)

A kászonszéki v. királybíró ellen beadott feljelentés meggondolatlan nyilatkozata (szavai) miatt, leküldetik, azzal, hogy őt a különböző törvényhatóságok versengése miatt Morgengrass hadnagygyal és az esperessel (archidiacono) együtt

---

[1]) A ritkítva szedett részeket Halmágyi naplójába felvette. (L. 51. l.)

Szebenbe idézzék, és ha a vád tanúkkal beigazolható, méltó büntetésre perbe fogassék.

Megjegyzés. Ezzel a kelettel más leírat is érkezett, mely eredetiben a gr. Kálnoki-bizottságnak elküldetett. (Ld. 30. sz. a.)

(Extractus Halmágyi Ferencz Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban jan. 24-én.)

33.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék vicetisztjeinek körlevele a többi székely székekhez, melyben a fegyvert fölvett székely köznépnek lázongását, ellenök feltámadását és tavaszra várható néplázadását felpanaszolja és segítségüket kéri a királynénál közbenjárni a veszély eltávoztatására szolgáló intézkedések iránt. Kelt Csíkvárdotfalván, 1763. jan. 18.

és

Udvarhelynek határozata a megkeresés támogatásáról. Székely-Udvarhely 1763 február 1.

Illustrissimi domini supremi et viceofficiales, domini gratiosissimi observandissimi.

Keserves és fájdalommal teljes bajainkat, mind felséges koronázott fejünknek, mind egész hazánknak, úgy különösen sok saeculumok alatt maga rendében folyt székely nemzetségünknek, atyánkfiainak s azok között lévő nobilitaris praerogativáinknak sérelmes eltávoztatásaira nézett, kénteleníttettünk Nagyságtokat és Kegyelmeteket alázatosan és különös hívséges indúlattal majd majd végső idejinkben megtalálni ily (hírűl legalább is) tudvalévő dolog eránt. Tudva vagyon mindenek előtt, hogy in anno proxime evoluto 1762 diebus mensis Junii, véghelyen lévő székeinkben conscriptiok és katonaságra czélozó mértéklések (az melyről felséges asszonyunknak kegyelmes parancsolatjait, vagy legalább a méltóságos királyi guberniumnak commissioját nem tapasztalhatta senki is) végben menvén, 500 forint büntetés, jószágok és fejek vesztése alatt: azonnal a külső országokról militaris tisztek és consequenter feles fegyverek is hozattattak bé és tandem circa finem Octobris méltóságos mostani commendérozó generalis *Bucoff* úr ő excellentiája nemes székünkbe maga béjövén, a megméretett népnek rendben való vételére, mely véletlen és szintén példátlan dolgok történtenek légyen akkoron ez dolog miatt, tudva vagyon mindenek előtt. De keservesebbek az annakutánna következettek, az midőn tudniillik fegyverek letételére szabadságok adatván, aztat letették, avagy tenni akarták volna, különb-különbféle ki-

gondolt executiokkal, vasra való tételekkel, kemény veretésekkel s egyéb szorongattatásokkal, sokféle extraordinariumok praestatiojival az katonaságra hütöket letenni a község kénszeríttetett; melyeket leírnunk hosszas volna, és ezekből mik következtek, elhallgatjuk.

De végtére mely fájdalmas és szíveket kesergető consequentiak származtak, csak még mostan is kitetszik abból, hogy in anno praesenti die 11-a Januarii nemes székeinknek vicetisztei és nemesei, a méltóságos királyi guberniumnak némely parancsolatjai végbevitelére öszvegyűlvén Csík-Várdotfalva nevezetű faluban, véletlenűl a fegyvert a fennírt mód szerént felvett községtől fegyverrel környűl véttettünk, nagy fenyekedéssel, halálunkra igyekező szándékkal nem bocsátván onnan ki senkit is közűllünk; nem lehetett akárkinek is ez dolgon ottan meg nem rettenni, s látván végső veszedelmünket, azonnal az ott lévő militaris vicecolonellusnak, méltóságos *Caratto* úrnak könyörgő levelünket küldöttük, hogy sietne oltalmunkra, és az ellenünk fellázadott népnek lecsendesítésére jőni. El is jött ugyan két kapitányokkal és egy hadnagygyal; mit cselekedett, mit nem azon községgel, mi azt nem tudhatjuk, de csak ez következett belőle, hogy reméntelen esetünk terhesedett és azon éjszaka is bészoríttatva egy házban kénteleníttettünk maradni, s még pedig soha továbbra nem maradandó életünk félelme alatt, a midőn ki nem írható fenyegetéseket kellett töllök hallanunk. De sőt a kik közűllök értelmesebbek voltak, alattomban az Istenre kértek, hogy magunkkal a mi jót tehetünk, tegyünk, mert nincs ki azon felzudult népet zaboláhassa és szándékok az, hogy közönségesen kivonván a házból, rendre megölögessenek, s annyira is volt siralmas állapotunk, hogy senki is életéhez nem bízott légyen legkissebben is. Látván ezeket, éppen végső óráinkra midőn elkészültünk volna, ugyancsak különös és a községnek tudtára nem lévő útakon, mind közűllök az értelmeseit, mind pediglen másokat a lelki pásztorok által annyira bírtunk, hogy erős contractus alatt, helytelen kívánságoknak (ha a méltóságos királyi guberniumtól megítéltetnék) bételjesítésével és magunk szabadságunknak és némely jussainknak lekötésével szabadúlhattunk meg, melyről kéntelen kezeseket is kelletett állítanunk s akkor is bizonyos summa pénzt az ott való strázsálásoknak redemptiojáért kelletett nékiek fizetni.

Rettentő és mindeneket orvoslásra indító s saeculumok alatt is nem hallatott, történt dolognak ítélheti akárki is eztet de le sem írhatjuk voltaképpen ennek hosszas rettegésse folyt állapatját és ehez valók ezek is, hogy valaki a fentír

mód szerént fegyvert vett, utolsó desperatiojára jutván, maga militaris tisztinek legkissebbet nem obtemperál, máris a közönséges magistratualis tömlöczöt, nemes embereknek curiáit aggrediálták, nemes embereket megvertek, jobbágyokat kivonták erőszakosan, fegyvert nékik magok adtak, harmincz, negyven esztendős s azután következett minden judicialis determinatiokat, egymás között lett compositiokat, magok tetszések szerént felforgatták, a kinek mint tetszett és tetszik, executioval, maga mellé vévén magához hasonló társait, desumálta és desumálja fegyveresen, nincs ki refrenálja és ellenek álljon; annyira mentek már dolgaink, hogy a még fegyvert fel nem vévő község közül már több két hónapoktól fogva házokat, vagyonokat kerülik, a nemességet is üldözik, azt kiáltván közönségesen, hogy fegyvernek felvétele oka és árúlójok a nemesség lett volna; nem is arról gondolkodnak már, hogy valaha katonáskodnának magok rendiben, hanem hogy magok ductusok szerént minden vérengzésre és pusztúlásra czélozó dolgokat cselekedjenek; nincs senkinek securitása, fenyekednek most egyre, most másra, s majd már is minden nemesség házát oda hadni kénteleníttetik, s némelyek el is hadták. Ha azért még most, a még egy kevés üdő vagyon, a tavaszi kinyilatkozás is következnék, orvoslást nem találhatni, bizonnyára következik (melyet a felséges Uristen távoztasson és adja is ő Felsége, hogy igaz jövendölők ne légyünk), hogy minden vérontások, praedálásak, pusztítások, minden rendnek felforgatása, felséges koronázott fejünknek s mindnyájunknak elfelejthetetlen káraival következhessék. Azért

Mindezeknek eltávoztatására való nézett mind védelmező tagjainkat alázatosan és teljes bizodalommal azon kérjük Nagyságtokat, Kegyelmeteket, látván bennünk magokra következhető sérelmet is, méltóztassanak, a midőn még idejek vagyon, felséges asszonyunknak egyenesen, s még pedig különös deputatusok által, kegyes anyai könyörűletességéhez úgy folyamodni, hogy ezek és ezek által a következhető szomorú példák is megorvosoltathassanak és eltávoztathassanak; már is nemes székeink tagjait vagyonaiból kipusztították. Ezeket pedig különösen Nagyságtoknak, Kegyelmeteknek kivántuk azért jelenteni, hogy csak magukban megfontolván a következhető veszedelmeket, ő Felségéhez viseltető hűségekből, a közönséges veszedelmeknek eltávoztatását munkálódni, és ezen alázatos levelünket egyik a másiknak által adni méltóztassanak, sőt pedig sietve, mert úgy tapasztaljuk, hogy csak tavasznak kezdetin is ifjú Lajos királynak idejében az kegyetlen keresztes had által (tett) példák

szegény hazánkban megújulnak és mindenek végső veszedelembe borulnak.

Quibus nos gratiosissimis favoribus et fraterno amori commendantes perseveramus.

Illustritatum praetitulatarumque Dominationum Vestrarum

humillimi obligatissimique servi et fratres
Viceofficiales sedium Csík utriusque Gyergyo et Kászon.
Csík-Várdothfalva 13-a Januarii 1763.

Ezen levél die 1-ma Februarii anni 1763 nemes Udvarhelyszék törvényes viceszékinek gyűlésében felolvastatván, fájlalva értjük székely nemes atyánkfiainak s szomszédinknak romlásokat, azért nemes nationknak consevatioját, felséges asszonyunknak hívséges szolgálatira, az hol illik, secundálni és azon gonosznak eltávoztatását öszvekötött könyörgésünkkel munkálkodni igyekezzük.

Datum anno die locoque supra notatis.

E vice sedria s. S. Udvarhely,
extraditur per *Joannem Lukácsffi*
jur. ac publicum s. S. Udvarhely notarium m. p.

Hátán Halmágyi kezeírásával: Literae viceofficialium sedis Csík, Gyergyó, Kászon, opem reliquarum implorantis. 763.

(Másolata Halmágyi Protocolluma 378. lapján.)

34.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. Abafája, 1763. jan. 17

(Kivonat.)

Nagy szívfájdalommal és lelki zavarral vette a gub. leíratát a királyné rendeletének másolatával, melyben azzal vádolják, hogy a határőrök felűlvizsgálata alkalmával nem járt el illendően s hogy e feltevés miatt nemcsak hívatalától felfüggesztéssel, hanem ha a jól kezdett művet előbbi állandóságára és az összeírt népet az eskü letételére minden módon rá nem bírja, a királyné neheztelésével fenyegetik. Istent hívja bizonyságúl, hogy a felűlvizsgálatnál is az előbbi, ha nem nagyobb buzgalommal járt el és tanúúl hívja fel magát a gubernium elnökét (Buccowot), hogy ő élete veszélyeztetésével működött s a nép követeléseinek a fejedelem praejudiciumára semmiben sem engedett s ő is tapasztalta ismételten a nép ellene való felzúdúlását. A miért is ő exciájának és a guberniumnak alázatosan könyörög, hogy mind a nép között támadt zavargás előidézésében való részesség gyanújától mentse fel őt, mind

királyné neheztelését távoztassa el, és hűséges szolgálata által, nem törődve a nép fenyegetéseiből származható veszedelmével, a királyné legmagasabb kegyét kiérdemelni törekedni fog.

(Másolata a csíki jkvben a br. Huszár-levéltárban.)

35.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. Abafája, 1763. jan. 25.

(Kivonat.)

A gubernium rendeletére (melylyel ő fge leíratát tudatták) elmentem jan. 20-ára Gyergyó-Alfaluba, a hova 21-ére összehivattam minden faluból a fel nem esküdteket és 3 katonatiszt, a falusi plebánus és néhány nemes és néhány felesküdt előtt minden igyekezettel buzdítottam őket ő fge leírata teljesítésére, de bár a plebánus által szóról szóra lefordíttattam és előadattam a kir. leírat és a gub. rendeletét, minden törekvés hiába való volt. Mert ez a nép teljesen kiirtván iránta táplált szeretetét, és félelmetes zavargást támasztván magok közt, szavait semmibe sem vették, nemcsak vonakodott engedelmeskedni, hanem indúlatosan kiabált és gyalázkodott, hogy bár csak soha se tettem volna oda be a lábam, bár soha se láttak volna ott, ha nem lettem volna árúlójok, soha sem írattak volna össze stb. Mások azt suttogták, hogy köszönjem meg, hogy Gyergyóba bejuthattam, de ha Csíkba megyek, ott majd elér a bosszú. Ha már Alfaluban ez történt velem, jobbnak láttam haza fordúlni, mint útamat Csíkba folytatni. Mert Csíkban (a hol némely felesküdtek a vicetiszteket nemcsak a gyűlésen gyalázatosan üldözték, hanem a h. alkirálybírót, *Bors Tamást* két ízben puskával lelőni akarták, a mi szerencsére nem sikerült) mind a felesküdtek, mind a fel nem esküdtek egymás közt különböző emberöléseket követtek el és én ott nemcsak nagy méltatlanságot, hanem valószínűleg halált szenvedtem volna, mert mindnyájan engem okoznak és gyűlölnek mind az összeírás, mind a fegyverfelvétel miatt.

Ezek után kéri a guberniumot, hogy útjából visszatérését ne vegye rossz néven, hanem engedje meg, hogy a míg ez az ellene támadt gyűlölet tart, távol lehessen és visszavonúlva élhessen.

(Másolata a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

36.

A gubernium rendelete br. Bornemiszának. Nagyszeben, 1763. jan. 28.

(Kivonat.)

Parancsolják, hogy Háromszéken át Kászonba menjen és ott csatlakozván a Csíkba küldött (gr. Kálnoki-féle) bizottsághoz, a katonaság fel vagy fel nem vétele felett velök tanácskozzék és a nép lecsilapítása és békességben tartása érdekében működjön.

Jegyzet: Ennek a rendeletnek csak a végső sorai vannak meg a csíki jkvben, eleje hiányzik (2 levél ki van szakadva) és a végén *br. Bornemisza* latin kivonata, mely a fennebbieket tartalmazza. Utána így folytatja:

Hunc in finem me 16. Febr. 1763. Udvarhely versus movi iter meum, ac 18. Febr. Udvarhely penetravi; interim inter Parayd et Szoáta sequentis tenoris percepi a commissione Csikiensi epistolam. (Ld. 1763. febr. 10. és Halmágyi Naplója 52. l.)

(Másolat a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

37.

Gr. Haller Pál, előbb Csíkszék főkirálybírája, ekkor Fejérvár megye főispánja emlékirata (pro memoria) gr. Bethlen Gábor erdélyi udv. kanczellárhoz Bécsbe a székely zavarokról 1763. jan. 28.

(Kivonat.)

Haljak meg — úgymond — ha mást írok, mint a mi az osztrákház iránti devotiom sugalmaz. Nehéz, súlyos következményekkel fenyegető ügyekről kell értesítenem Exciádat a kire Erdély felett a felügyelet (Obsicht) bízva van.[1])

Nagy a zavar az új adórendszer miatt; ellenkezőleg történt, mint a hogy ő Felsége anyai gondoskodásáról jelentette tett az »aequam contribuendi normam« illetőleg. Az országgyűlésen meghatározott teherfelosztást nem tartják meg, a szegény nép annyira tönkre tétetik, hogy kezd kétségbeesni.

A mellett oly nagy a confusio az országban, hogy végső pusztúlással fenyeget.

---

[1]) Ebből következtethető, hogy gr. Bethlennek szólt; aláb Bécset is emlegetvén.

Ismeretes Bécsben is, hogy a székelyek közűl sokan, miután összeírattak és mérték alá állíttattak (a mit *Assentirung*-nak neveztek), sokféle ígéretek által bírattak rá a Bécsből lejött tisztek által a fegyverfelvételre: t. i. hogy nem kell adózniok s a hazából nem vitetnek ki. Mások erőszakosan, még kínzás által is (ja auch mit mortificationen) kényszeríttettek arra. A sorozás által nagy zavar keletkezett: a kik a fegyvert felvették, azoknak mindenféle erőszakosságot megengedtek; a kik a fegyvert felvenni vonakodtak, azokat szörnyű kihágások (excessen), kínzások (extorsionen) által kényszerítették. Sok vér folyt, a katonák másokat üldözőbe vettek és agyonütöttek, a nemes embereket is megtámadták, őket okolván helyzetük megváltoztatása miatt, úgy hogy sokan elhagyták birtokaikat és máshová költöztek. Midőn a vicetisztek gyűlést tartottak,[1]) ezek nagy tömeggel körűlvették, megöléssel fenyegették, s mindaddig körűlzárva tartották, míg kívánalmaikra írásban nem kötelezték magokat. Sok nemes embert, a kik tisztviselők voltak, kiraboltak s azzal fegyegetőznek, hogy eddig csak por és hamu voltak, de ezután másként lesz, továbbá, hogy tavaszra a városi embereket hajoknál fogva fogják a falak közűl kihúzni, s hogy az újonnan kapott puskák magvát meg akarják kóstoltatni azokkal, a kik megérdemlik.

Az udvarhelyiek szünet nélkűl gyűléseznek és tanácskoznak. Megesküdtek, hogy egymást holtig el nem hagyják s mihelyt jelt adnak, felkelnek régi fegyvereikkel. Kérkednek, hogy a többi székelyek is egyetértenek velök, sőt az oláhokkal is egyezkedtek és leveleztek. Udvarhelyt egy primipilust vezérükké választottak s mert látják, hogy a nagy uraktól nemcsak elhagyattak, hanem fel is jelenttettek, azokat is kiirtják. Lengyelországba is követeket küldöttek, némelyek. szerint ugyan ő Felségéhez, de mások szerint egy idegenhez. Ha valamely székely Bécsben Exciádhoz menne, úgy ezek lesznek.

Az oláhok is kezdenek nyugtalankodni s emlegetik, hogy tavaszszal, ha az erdő kizöldűl, bő zsákmányuk lesz s ha eleget raboltak, Oláhországba mennek ki gazdagon. Beszterczéről jelentik, hogy a tisztek megpróbálták a fegyvereket visszavenni, de nem adják és fenyegetik a szászokat.

Ezeket a zavargásokat némely gonoszok az urak ellen irányítják, hogy személyüket és vagyonukat veszélyeztessék. Némely ember [2]) nagyon is túlbuzgó volt a dolog megindítá-

---

[1]) Csíkszékben 1763. jan. 11.
[2]) Valószínűleg *Buccowra* czéloz.

sában, nem ismerte az országot és a népet és az ő alkotmányukat (constitutio). Tavaszra baj lesz ebből. Ha katonaság által fékeztetnek meg, úgy a Székelyföldet el fogják hagyni s a gazdagabb földű szomszédságba költöznek át, hol — a mint mondják — 4000 családnak ajánlottak fel már előre különálló területet. A székelyek, főkép a csíkiak, kik pedig terményeikből (kivéve a nagyon jó esztendőt) megélni eddig sem tudtak s másféle munkát is vállaltak, gazdaságukat elhanyagolták, sőt házaikat is eladták, árát elitták; nincs már veszteni valójuk s az éhség a végsőre viheti őket.

Ő Felsége vizsgáltassa meg a dolgok állását és anyai gondoskodásával hozassa rendbe.

Jegyzet : Mária Terézia ez emlékíratot, mely febr. 20-án érkezett az udvarhoz, német fordításban azzal az eredeti aláírású útasítással adta ki *gr. Daunnak,* a haditanács elnökének, 1763. febr. 23-án (olvastatott a haditanácsban febr. 28-án), hogy közlendő *Siskowiczcsal,* a kinek Erdélybe menetelét siettetni kell, az oda rendelt lovasságával együtt.

(A királyné levele eredetiben, az emlékírat német fordításban, a bécsi hadi ltrban 1763. febr. 812. sz. a.)

38.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék folyamodványa Mária Teréziához, melyben felpanaszolják a határőrség szervezésekor és azután szenvedett sérelmeiket s azáltal a kath. vallást ért kárt, felküldik a szék jegyzője által részletes előterjesztésüket az 1762. jun. havától 1763. jan. történtekről és orvoslatot kérnek (K. n. 1763. jan. végén. A királyné határozata erre márcz. 31.)

Sacratissime Caesareo Regia et Apostolica etc. Maiestas.

Cogimur adesse ex ultimis finibus imperii Maiestatis Vestrae, jubent, properant fata, impellunt angustiae, quae tantum jam in dolores nostros accreverunt, ut nec ipsae sedes nostrae, quas pacifice hactenus possidebanus, angustiae terminis ultra contineri possint, nec nos ibi diutius perseverare permittunt, e miseriis, persecutionibus, exilio, captivitate loquimur, clamamus.

Debebamus fors quod communi nomine deplorandam susceperimus calamitatum veniam prius ad hoc orare, et impetrare, at enim cum tota recurrendi causa in lacrimis consistat, parcere Vestra Majestas dignetur, si aberravimus a via, quibus jam nec securitas ibi, nec praesidium, ubi et ordinem servabamus ipsi, et alios in officio continebamus ad promotionem servitii regii boni publici incrementum.

Quaesivimus medelam domi, dum adhuc initia fierent doloribus, subinde quoque, ubi malum incresceret, eorum efflagitare non cessavimus opem, quibus medendi vim tam a Maiestate Vestra sacratissima, quam a legibus attributam sciebamus; at infelici nostra sorte accidit, ut morbus dum curaretur, inveterasceret, et vel a remediis nasci pericula viderentur. Ne itaque pereamus in doloribus, dum adhuc vivere possemus, ad Maiestatis Vestrae pietatem confugere necesse habuimus, eo rebus nostris jam deductis, ut nisi remedia solutis in ipso fonte queramus, vel non applicamentis remotis, vel in modo applicandi laedant, plane quibus fovendis destinata fuissent.

Gens nostra ex Hunnorum populo propagata, terras, quas incolimus, armis quaesivit, bona et haereditates hoc jure in nos devolutas per Tribus et Generationes atque lineas Generationum partiri consvevimus, leges, quibus viximus, eo et nobis, quo Hungaris cognatis nostris obvenerunt modo, manseruntque tum etiam salvae, quando Transylvania rejecta Turcarum societate, sibi et juribus suis in augustae Maiestatis Vestrae domus protectione quaesivit securitatem. Harum vinculo juncti, tam regi et patriae nosmet ipsos, quam reipublicae obsequi cupientem decebat.

Dum haec commemoramus, casus et discrimina, quae nos, juraque et tranquillitatem nostram affecerunt, ac pene everterunt, M^tis^ V^rae^ conspectis et pientissimis oculis subjicimus, in advoluta rerum a mense Junio anni superioris 1762 apud nos in novae e popularibus nostris erigendae militiae negotio gestorum deductione,[1]) quam mediis in hoc suis legibus vivente populo non usitatis suscepta res, continuataque, ad quantas sive directa, sive praecipitata confusiones, quibus affecti, contristationibus animi, quae denique rerum omnium subsecuta perturbatio, patiatur, sacr. V^ra^ M^tas^ e fletu et lacrimis nostris cognitum sibi reddi.

Populares nostri in nexu, quo tam pace, quam bello per tot secula colligati viximus, absque ullis comitiorum decretis separantur, statumque armis olim paratum ac defensum, legibus vero et regum indultis firmatum, in novam mutare formam coguntur eo modo, cui nunquam insvevissent, nec ut subjicientur, pietas M^tis^ V^rae^ admissura fuisset unquam, si qualis eorum gens? quae leges? quae conditio? pro hoc etiam casu genuine sibi declaratum habuisset.

Modum statui et privilegiis convenientem non refugis-

---

[1]) A »*Deductio genuina*« czímű emlékirat. (Ld. az Okírattárban 1763. jan. 10.)

sent illi, nec nos in miserias, quas deploramus, incidissemus. Sane incubuerunt nobis et genti nostrae tot afflictiones ab iis, qui ita rem tractandam suscepisse visi sunt, ut leges nostras, et quibus hae toties confirmatae fuissent, sanctum diploma Leopoldinum, subsecutasque antecessorum et ipsiusmet etiam sacrmae V[rae] M[tis] regiae resolutiones ac dispositiones vel ignorarent, vel cognitus non curarent, aut plane spernerent, plusque sibi in ...., plane, si quid ipsi adinvenissent, exequerentur, quam si praevenissent malum eorum pace et observantia, generationum suorum sudoribus parta, conservataque in haec tempora possent.

Si privatorum dumtaxat excidium in calamitate nostra subsisteret, posset forsan adhuc vel sibi malum, vel tempori medela relinqui, nunc quia cum miseriis nostris et Dei et M[tis] V[rae] causa conjuncta est, tam nos petimus, quam publica ratio requirit, quodita nostra curet vulnera, ut mala etiam, quae sequuntur, avertat.

Quanta constantia religionem catholicam a prima inde gentis nostrae conversione majores nostri retinuerint, tuitique sint, tanquam sanctorum aedium parietes, quibus prone conservationis gloria inter duriores etiam temporis procellas, tanquam Sion purissima mansit, testis ipsa terra nostra, quae non modo errorum semina non recepit unquam, sed nec habitandam quidem se illis praebuit, qui doctrinam a fide catholica alienam secuti fuissent, concordiaque inter nobilitatem compositam inviolabiliter persistebat, observantia, quae officialibus exhibebatur, exemplum, quod priores gentes reliquae multitudine praelucebant, zelum, ardoremque istum et conservarunt et propagarunt tanta facunditate, ut hodienum catholici, qui extra sedes nostras sive in comitatibus, sive in civitatibus et oppidis inveniuntur, deguntque, maximam partem e populi nostri salutari derivatione consistant, potueritque hactenus gens nostra pro matre haberi, quae religioni catholicae novos in Transilvania foetus indentidem germinaret, transplantaretque ad incrementum.

At enim vel medio septem mensium tempore, quo deventum! Inter illos, qui ad arma pertracti sunt, rejectis legibus, exlavato magistratu, in odium vocata nobilitate, denique mutato statu, ardor ille fidei, et prisca majorum pietas, obnoxia mutationi cogit, ad verba Evangelii increpuit omnis fervor, jejunia non curantur, missarum sacrificia negliguntur, consvetudini praecationum successit, libertas convitiorum et novis rebus novus animus et morum et religionis laudem in illicitis quaerendi.

Illi, qui arma non adhuc sumpsissent, continuis et execu-

tionibus et injuriis exacerbati, partim jam emigrarunt, partim stant in procinctu sedem deserendi. Qualis hinc verum jactura catholicae religionis, dum coram plura et desinit fervor et numerus decrescit, qui non tantum murum se pro illa opponebant, verum propagabant etiam cum insigni ecclesiae Transilvanicae aedificatione.

Necessitamur hic exponere, quod non vano sospitemur tantam populi nostri exagitationem, non fieri absque arcano religionum tacite inpugnandi, vulnerandique consilio, inducimur in hanc opinionem ab exemplo etiam, quae docent rem catholicam in Transilvania a flore, in quam sacrmae augustae M^tis^ V^rae^ domus pietate succreverat, nimium quanta deflecti cepisse, seu praevalente, seu vigilante, quae in promotionem excubare debebat, eludente animo nocendi. Haec Dei causa est, sed ad V^ram^ quoque M^tem^ pertinet, in cujus regali et apostolico munere primum fontem sancta fides habet et cura eorum, quibus haec et integra defendi et turbata vindicari possit.

Cum tot itaque clementia, tum aliae laesiones, quibus tam quoad bona, personasque et jura nostra, quam quoad populares affecti sumus, afficimurque, medelam a sacratissima V^ra^ M^te^ efflagitent, vestrae ver matris divinissimae amorem, quae gentis nostrae tutelare numen est, per sacrae Coronae dignitatem, cujus membra sumus, ne patiatur materna teneritudo hac via nos, leges, posterosque nostros pessum ire, ne permittat regia bonitas nausi fluctibus, quorum saluti et gloriosissimi antecessores et ipsa V^ra^ M^tas^ contra quorumvis injurias consultum esse voluerunt, ut ita cum aliorum regnorum populi eludatis bellorum turbinibus ad colligenda restitutae pacis commoda laetantes navigantur, nos quoque e tempestate, qua extreme jactamur, ad portam salutis eluctari recipique in communionem salutis valeamus.

Deus pacis pacatum imperium et longam foelicitatem M^ti^ V^rae^ largitur precamur.

V^rae^ M^tis^ Caes. Regiae

humillimi perpetuique fideles subditi
Univeritas nobilium et officialum
sedis Csík utriusque, Gyergyo et Kászon
per E. L.[1]) earundem sedium in publicis
notarium mpr.

---

[1] Emericum Lázár, a másolatban azonban hibásan *P. L.* áll.

Penes hunc supplicem libellum exhibita erant gravamina per specifica annotata.[1])

Die 31. Martii 1763 ad has resolvit Augusta ad gubernium his formalibus :

Illustres, reverendi etc. Qualia ex sedibus Siculicis Csík, Gyergyo et Kászon occasione erectionis ibi confiniariae militiae emerserint, et successive continuata cumulataque sint gravamina, et nobis relata, ea hic cum suis allegatis advoluta remonstratione perspeximus. Cum itaque praeter mentem et intentionem nostram patrata illa, injuriatisque et legis illata fuissentque gravamina, serio vobis et positive injungimus, ut non modo benignum hocce rescriptum nostrum statim in consilio vestro publicetis, verum viatenus exequendum his copiatis ac iisdem in hac remonstratione contentis gravaminibus illico et effective remedium ponatis, de effectu nobis genuine relaturi.

Quibus in reliquis etc.

Maria Theresia

Gabriel C. de *Bethlen* mp.
Ad mandatum etc.
Joannes Josephus Perser m. p.

(Egykorú másolata az orsz. ltrban.)

39.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék emlékirata Mária Terézia királynéhoz arról, hogy miként kényszeríttettek a székelyek a határőrségi katonaságra s miféle zavarok támadtak az erőszakos és törvénytelen határőrségszervezésből, 1702. juniustól 1763. januáriusig. K. n. (1763. január végén.)

Deductio

Genuina rerum occasione erectionis militiae nationalis, in sedibus Siculicis Csik-Gyergyo-Kászon, a mense Junio a. 1762 actarum.

Dum in summa pace constituta natio Siculica, quae per leges et privilegia sua erant, pacifice possideret, et rem quoque principis per ordinarios suos magistratus fideliter curaret, accidit, ut in mense Junio a. 1762 colonellus quidam baro à *Schröder* cum capitaneo *Zambler* et uno hospitiorum

[1]) Bizonyára a szövegben is említett »*Deductio genuina*« (Ld. az Okírattárban a következő actát 1763. jan. végéről.)

designatore, una vero superius quoque sedium Superioris et Inferioris Csík, Gyergyó et Kászon judex regius, baro *Paulus Bornemissza*, absque ulla praevia dispositione, ac notitia universitatis in sedem Gyergyo adventarent.

Nec morati populum additis poenarum comminationibus convocare, nec ulla facta mentione spontaneitatis convocatos, nil tale cogitantes, nec de statu, qui inpendebat, antea informatos, ad amplectendam militiam sollicitare ceperunt, nonnullis etiam adjectis pollicitationibus, quae ut fidem habere viderentur, in chartam quidem, ut raptim, perque varias correctionum ambages conjectae erant et sic praelegebantur; at sicut omni authentia caruerunt, ita populum simulationem aversari, et veris credere asvetum diversis suspicionibus involverunt, omniumque animos in metum et sollicitudinem conjecerunt, inde praesertim quod praeter ordinem, usumque immemorialem, nec rescriptum regium aut hujus copia, nec ulla gubernii regii intimatio in hanc rem exhibita fuisset, neque in tam gravi momento, quod communitatem, legesque hujus et antiquas consvetudines tangebat, congregatio sedium praecessisset.

Dum haec per dictos officiales agerentur, respondit populus: se liberam gentem semper fuisse, militare etiam non arbitrio aliquo, verum per leges, et antiquissima privilegia diu stabilito modo obstrictos; in horum conformitate paratos se nunc quoque arma sub directione officialium, qui e popularibus suis secundum leges et privilegia dari sibi, et praefici consvevescent, suscipere, ac modo, quem leges praescripsissent, militare.

Ad hanc declarationem praefatus colonellus *Schröder* populum variis promissis aggressus est, ubi vidit realitatem illos, non verba requirere, metu et terrore permovendos suscepit, proposuitque, locum excusationibus non esse, vellent-nollent militia haec suscipienda ipsis incumberet; at illi prioribus inhaerentes, ad custodiendos suos limites paratos se semper fuisse, esseque etiam nunc, sub praemissis conditionibus reposuerunt.

Nihil hujusmodi eorum responsis, et declarationibus attentis, cepit dictus Colonellus mensurae illos subjicere; facto hoc aucta suspicio, quaesitumque, quid ea sibi mensuratio vellet? Multis eam in multas partes interpretantibus, responsum tandem: mensuram adhiberi non ad alium finem, quam ut suae M^tti repraesentati posset, quam pulchros habeat homines iste locus, possitque sua M^tas gloriari in tali suo populo. Dum videret populus constringi se undique, eorum, qui antea ipsi arma suscepturos promittebantur, copiam

scribi, sibique tradi postulari, obtinuit nihil; denique mensura inter gravissimarum poenarum comminationes peracta, populo protestante et conditionibus suis inhaerente; tracti vero sunt ad mensuram non liberi tantum, sed etiam armalistae, non obstante, quod his distinctum militiae ordinem leges ipsae dudum assignassent.

Rebus in Gyergyo taliter peractis, processum est ad superioris sedis Csík pagum — *Sz. Tamás*. Huc colonellus *Schröder* primum e singulis reliquis pagis ternos homines convocari jussit, confluentibus illis, eas, quas jam in Gyergyo praelegeret, recitavit in chartam raptus correctionibus intercalatas, ac macularum inter vestigia prostare visas pollicitationes; at ibi quoque convocati illi easdem, quae in Gyergyo factae erant, ut sub eadem protestatione fecerunt pro responso declarationes. Excurrit inde ad omnes deinde tam hujus, quam inferioris Csík et Kászon sedium pagos, incolae sub poena capitis bonorum quingentorum florenorum in ejus conspectum accidere jussi sunt, accedentes conscribi fecit, easdem populi declarationes et protestationes deprehendit, et sicut ipse de eo, quod militia ista spontanea esset, nullam fecit mentionem, ita invenire etiam difficile fuit, qui illius hoc modo amplectendae voluntatem prae se ferre visus fuisset quia tamen modus agendi ad incutiendum metum, animosque terrore occupandos dirigi non cessaret, his mediis et illi mensuram subire coacti sunt, pothabitis quas identidem acclamabant protestationibus, taliter ergo incolae sedium Csík utriusque, Gyergyo et Kászon in auspicando inter illos militiae negotio tractati sunt.

Hac novitate primores et tota nobilium universitas attonita, omnique pleni consilio destituta haesi, videbat populares suas eadem se cum lege et consvetudine, eademque sub jurisdictione a tot saeculis viantem separari, de modo et ordine militandi in codice legum extantes, neque ulla adhuc contraria constitutione vel modificatos, vel cassatos articulos praeteriri, formam denique novae directionis introduci; cum populum liberum, bonaque et haereditates suos peculiari jure possidentem, nec poenis, nisi via et ordine juris subjeci consvetum, ad insvetas, et apud ipsos quidem praeter casum legis et privatorum dumtaxat, nutu, haud applicalibes poenas, nisi facto a legibus recessu facerent, quod juberentur designari, ac ejusmodi quidem territatio, interposito ubique principis nomine et authoritate, quam sanctissimam semper habiussent, fieri, circumferrique vidissent; territi et ipsi inter singultus oculisque lacrimarum velo obductis, et initium hoc, et quae mox graviori cogitatione se

in medium effudit, ceptorum prosecutionem coacta est intueri, loqui nec pro salute quidem propria, quam cum populorum illorum conservatione communis ortus, ipsaeque etiam leges jam dudum conjunxissent, ideo non ausa, quod vel aloqui quempiam ex illis, tanto magis in eorum se medium conferre, nobili prohibitum fuisset.

Ubi modo praemisso census populus mensuratusque, ac ad ulteriorem progressum nobilitate et magistratu locali pro se tacere, militarium vero officialium voluntati obsecundare, et cooperari justis, per denuntiationes poenarum et territiones via strata fuisset: ceperunt extranei officiales militares in praelibatas sedes infundi, sibique pro habitatione domos quartiriales propria authoritate, irrequisito magistratu, nec ullis ad ipsum vel gubernii ordinationibus, vel commissariatus provincialis assignationibus allatis occupare, tantis animis, tantoque magistratualium contemptu, ut quidem ex illis v. colonellum se praeferens, *Carato* nomine, dum et ipsam plane domum pratoriam sedis Gyergyo, suis suorumque usibus occupare vellet, v. judicem regium tam genere et meritis, quam aetate et fidelitate fatis melioribus paratum, quod cedere noluisset, rebellem, inter fervidas noti illius, infamantisque vocabuli germanici excutationes, summa cum injuria, proclamare non dubitavit, nulla alia subsecuta satisfactione, quam quod injuriam, et meliorem habitationem, et ampliorem inde irritandorum, vexandorumque nobilium et officialium occasionem consecutus sit.

Positis taliter, et fixis habitationibus, ad populum se qua minis, qua promissis armandum converterunt, et quasi non illius jura et privilegia identidem clamantis, talem agendi modum, et improvisam rerum, statusque sui mutationem abhorrens animus, sed tota nobilitatis, magistratualiumque praerogativa, et authoritas, quo minus ipsi agere agenda possent, obstaret, nomen et actiones horum apud populum sigillare primum, mox in odium vocare, quam ipsis damnosi hi, perniciosique semper fuissent; quanta e contrario, si neglectis illis ad militarium officialium nutum se composuerint, suam mansura sit conditionem felicitas, inculcare agressi, et haec quidem tanta cura a studio facere visi sunt, ut non tam ad populum pro publica utilitate et permansione armandum, quam ad evertendam jurisdictionem provincialem, et excindendam nobilitatem venisse viderentur. Ut magis apud populum jam quasi in nudiis fluctibus constitutum, et qua facilius, citiusque mergi posset, circumspicientem, se gratos, et veluti certos contra nobilitatem et magistratum missos eorum vindices sive testari, sive persvadere, vel potius odium jam instil-

lari ceptum confirmare possent, manifesta ipsum, etiam juris publici statum, imo jura quoque majestatis ultra private complacentiae statum speciose tangentia edenda, publicandaque susceperunt; inter alia indubiam quoque privilegiorum, quibus olim Siculi gavisi fuissent, recuperandorum spem illis facere, et per varia verborum artificia inprimere volentes; satis utique inconsiderate cum advertere vel noluissent, vel nescivissent, quod tam antiquis, quam modernis Siculorum privilegiis et militandi praescriptus modus, et id etiam, ut officia ipsi per tribus, et generationes, atque linea generationum partirentur, nec alia sive domi, sive bello, nisi e popularibus constitutis subessent officialibus, cautum fuisset, consequenter talia promulgantibus accessum ad officia apud Siculos privilegia praeclusissent.

Praeter illa, quae manifestis illis continebantur, aliae identidem fieri inter populum, et observari pollicitationes non cessabant; praecipua capita erant: quod nunquam patriae finibus educentur, verum in suis tantum confiniis militabunt, atque ita territorium suorum factas a Moldavis hactenus invasiones, et occupationes vindicandi, ac sua contra illos tutandi perpetuum habebunt modum; a contributione et omnibus extraordinariis praestationibus eximentur; nobiles ipsis subjicientur, hi contributionum et vecturarum portabunt onera, ac una cum jobbagionibus servient illis, qui ad statum militarem se applicuissent; a capitalium, quae aliis deberent, solvendis interusuriis liberabuntur; vigens hactenus magistratualis jurisdictio et officiales tollentur, ipsique his inmuniis succedent; causas omnes quantumvis judicaliter terminatas resuscitandi ac meliorandi facultate gaudebunt; mulctas, quas officiales desumpsissent, rehabebunt; satis nobilitaris beneficio fruentur et plura alia.

Contra: illorum bona, et haereditates, qui militiam sequi recusarent, adimerentur; in eos, qui armari se sinerent, eorumque officiales derivandae, personae talium ad jobbagionalem conditionem redigerentur, ac servitutem servirent illis, qui libertati arma junxissent.

Supererat jam, ut postquam et contemni magistratus et authoritas illius impugnari, ac variis exponi injuriis cepisset, ipsa jurisdictio non tam divideretur, quod per leges hactenus indivisibilis perstitisset, quam tota subito a provincialibus in militares officiales pertraheretur. Quod et factum, nam inprimis sedis *Kászon,* quae cum circulo Csikiensi unum semper corpus fuit, ac sub uno, eodemque praefecto convixerunt, non audita universitate, quoad illos qui militiam in illa amplecterentur avulsa, ac ad corpus incolarum sedis Kézdi, a qua nullam

ullo tempore habuit dependentiam, contra tenorem privilegiorum applicata injunctumque populo tam ibi, quam in praefatis aliis sedibus, ut posthac pro competente sua instantia ipsosmet officiales militares agnoscerent, et in omnibus negotiis ab iisdem etiam dependerent. Introductus subinde militaris auditoratus, ad hunc causae querulantium attrahi, diversique et extranei juris forma dejudicari coeptae eo nobilis etiam in vincula deductus, qui utut conscriptionem et mensuram subire fors debuisset, arma tamen nunquam recepit, nec militiae se juramento obstruxit, ut ea hoc saltem capite, militari jure in ejus ibi agi personam potuisset; per cognatus laesi, interpellatus magistratus, ut cum nobilem non citatum, non convictum rapi in vincula leges prohibuissent, conveniendumque non nisi in foro, et coram judice competente statuissent, interponere officium et praerogativam tantopere laedi non pateretur; praestitit magistratus quod potuit, requisivit v. colonellum *Carato,* sed nullo effectu.

Cum hac ratione libertas laxanda, et priorum temporum onera molestiaeque in melioris quietioris vitae solatia transmutandae proponentur, novis abusibus et vixis patuit via: continuo enim ipsimet officiales militares gratuitas sibi vecturas, et praejuncturas desummere populum ad privata sua servicia ad lignorum focalium, aliorumque salgamalium prestationes cogere et compellere ceperunt, mox accepto hoc arbitrio et facultate usuri, ut a novis et regulamento etiam severe prohibitis ejusmodo exactionibus ii solum exempti redderentur, qui armis se et vestitu militari indui passi fuissent.

Et prior, et hic agendi modus non potuit non augere conceptas populi suspiciones, hinc primum tacitis inter se susurrationibus, mox apertis etiam expostulationibus, quo rem acciperet animo declarare, verbisque indignationem undique spirantibus obstrepere cepit, et dicere querulose, non alio militarium actus, consiliaque spectare, quam quod eo ipsi facile jam praevidere possent futurum, ut ipsis, liberisque ipsorum perpetua militandi necessitas imponeretur, servire non in propriis tantum, verum per Transylvaniam passim, aliis quoque in confiniis et arcibus, imo extra Transylvaniam, in exteris etiam provinciis cogantur, juri militari, et contra antiquas personarum praerogativas, fustigationibus et virgorum suppliciis addicantur; dum haec et similia sibi incumbere clamitarent, in nobilitatem jam antea, ut praemissum, satis irritati novo odio exarserunt, omnemque injuriam et quo affligerentur, impendentiam malorum metam cum illa expostulare, diris illam devovere, pessima quaeque, et mortem quoque comminari, objicereque, inter fervidiores exacerbati animi motus,

paruit, et supremo sedium judice regio praesente, ibi populo in pagum Sz. Miklós convocato proposuit: eorum se deinceps patrem, matremque futurum, promissiones, quae tempore conscriptionis de privilegiis factae ipsis fuissent, effectu haud carituras, quod eorum ex parte desideraretur, esse, ut militiae, quam ipsis proponi fuisset, jurejurando se obstringerent, atque ita sacramentum dicere maturarent.

Populus ad haec mandatum regium, cujus vigore militiam amplecti juberentur, sibi tandem exhiberi petiit, ut qualiter militandum? quali modo, et ubi armis serviendum? indicaretur, perspicere possent. Barone de *Buccow* nullum ejusmodi rescriptum exhibente, verum ne de promissorum effectu quidquam dubitarentur subjiciente, ac ut juramentum praestetur iterante, populus quod nullum sibi positivum dari responsum vidisset, commotus, errumpente ad inauditas clamores: *non se patre, aut matre, a quibus geniti non essent, sed aperta rei declaratione, antiqua libertate, et regia in hujus conservationem assecuratione opus habere*; militiam, cui contribuendi quoque necessitas annexa esset, nolle se unquam amplecti, reposuit, pluraque similia prolocuti, domum repetere ceperunt.

Observavit baro de *Buccow* intentionem suam effectu, quem sperabat, hac via minus secundari, aliam itaque agressus, jussit pagorum seorsim et primo quidem illius, in quo condescensionem posuerat, incolas acciri, disponique ad praestandum juramentum; at hic quoque nova mox populi commotio intercepit conatum. Ubi enim reliquorum pagorum accolis jam in reditu ad sua constitutis id innotuisset, eo agendi modum spectare, ut dividerentur, et scissi in partes facilius deinde ad facienda jussa compellerentur, suspicati, eo unde dilapsi erant citatis passibus revolarunt; cum socios in aream domus, ubi baro de *Buccow* erat, receptos, ingressum vero vigiliis septum deprehendissent, sublata fremitu, et effractis portis, ac custodibus cedere coactis irruperunt, et mox coram barone de *Buccow* declararunt, se si sua Mttas regina, antiquas ipsorum libertates restituerit, officiales e suis ipsorum popularibus constituerit, a praestandis extra patriam servitiis liberos esse jusserit, et super his suam sua propria subscriptam ipsis assecurationem dederit, armis intra suos fines servire paratos, secus minime.

Cum nihil ad hoc directe responderetur, nova animorum secuta commotio, quae ut sedari posset, baro de *Buccow* supremum judicem regium suas interponere partes jussit, hic quo et magis conspici populo, et exaudiri valeret, suggestum confundit, monendoque, et hortando ardorem clamantium restinguere laboravit, sed inito conatu parumque abfuit, quin consilium omne fatali eorum terminaretur; tandem ubi di

multumque, quod nec directe ad postulata responderetur, nec scriptum ullum de voluntate regia produceretur, quodque in rebus tam dubiis, status, qui certus esset, cum incerto commutari nec posset, nec deberet, inclamatum fuisset, arma cum magno indignatione abjicere denuo ceperunt. Cum id baro de *Buccow* vidisset, mandavit levari arma et reduci, unde accepta fuissent; denique populus, ubi supremo quoque judici regio, quod eorum jura tueri, et pericula avertere vi muneris obstrictus fuisset; et tamen in discrimen conjecisset, sanguinemque suum prodidisset, inter varia convitia et inprecationes objecisset, et eprobrasset, ad sua recessit.

Dum haec fierent, nox quoque secuta, novi consilii suscipiendi occasionem advexisse visa est; nonnulli ex incolis, de quorum ore populus quasi pendere referabatur, variis svavibus, et quae his sociari consvevissent, adminiculis demeriti, per hos Sz. Miklósienses, spe privilegiorum pagensi ipsorum communitati specialiter largiendorum, qua aliis promissis, ac minis quoque interjectis circumveniri, ac ad summenda arma jurandamque militiae obligationem clam disponi ceperunt. Non caruit effectu sollicitudo, inventi e multis 30 circiter capita, qui per dicta media se horis adhuc antelucanis sequentis diei in hospicium baronis de *Buccow* deduci, armarique et militari juramento obstringi passi sunt.

Nec longior ibi facta mora, suis, quibuscum venerat, assumptis, et aliquot etiam ex illis, arma praeattacta ratione sumentibus incolis comitatui interesse jussis, discessit, pervenitque 26-a Octobris Csikienses, quos jam antea jusserat, cum armis, quae ut praemissum illis distributa erant, ad conspectum arcis Szereda convenire, suamque ibi praestolari adventum.

Congregatum ibi populum invenit, quam Gyergyaiensibus in adventu fecerat, his pariter subsequenti die, quae fuit 27 fati mensis, recitari jussit propositionem; ipse interea in arce se continuit ad eventum, qui sequeretur, intentus. Magna verborum vehementia agitati affectus, ea, quae agerentur, execrationibus vellicata; supremus judex regius, qui hic quoque adesse, et populo ad amplectendam militiam svasorem se praebere debuerat, maledictis coram lacessitus, fidei et muneri praevaricator, proditor populi sibi commissi identidem compellatus. Responsum idem, quod Gyergyaienses dabant, recepit baro de *Buccow;* cumque circumsonare populi clamorem audiret, qualemve, si petito eorum non deferre, et tamen depositionem juramenti urgere vellet, res habitura esset exitum facile praevideret; arma eo, unde accepta erant, deponi, deposituros libera ad sua redire posse nuntiavit. Id ubi popu-

lus accepit, soluto conventu recessit, paucis, qui ab illegalibus factis notos se jam antea reddiderant, et tam subordinationis, quam parationis vitae taedio laborabant, exceptis. Hi alios etiam in suas trahere partes trahere conati sunt, et mox e talibus conflatus aliquot hominum manipulus, apud militarem qui in vicino pago quartirium antea jam sibi occupaverat, officialem juramentum praestitit, ad alios etiam persvadendos et alliciendos dispositi tam verbis conceptis, quam muneribus ablatis.

Rebus apud Csikienses taliter gestis baro de *Buccow* continuo itinere in sedem Háromszék descendit, ad militiam et ibi sua praesentia populum dispositurus. Antequam tamen ex Szereda moveret, dedit in mandatis colonello a *Schröder*, ut cum supremo sedium judice regio circulum omnem pagatim perambularet, animaretque populum ad militiam amplectendam. Non illi defuerunt jussis, effectu tamen haud meliore, quam qui praesentiam jubentis excepisset, populo militiam constanter recusante. Nihilominus idem colonellus a *Schröder*, e sede Csik discessurus, subordinato suo vicecolonello a *Carato* injunxit, ut incolas utriusque sortis, et eos nimirum, qui ad militiam adjurati fuissent, et qui hanc recusarent, unacum uxoribus, liberis, servis, ancillis, parentibusque, imo inquilinis quoque eorum, excluso locali magistratu, militari subjiciat jurisdictioni.

Dum multa se in dies insinuarent, quae priusquam ad majores confusiones, desolationemque patriae tristioribus exemplis afficerentur, medelam poscerent, nec hujus alibi obtinendae post iteratas etiam representationes spes adhuc affulsisset, reccurrerunt officiales ad cancellariam regiam Transylvanicam aulicam, et qualiter erigendae hujus militiae negotium inde ab initia ad illum usque eventum, quo exceptum ad arcem Szereda fuisset, tractatum sit, quantum vel hucusque ex eo populum armandi modo labefactata patria tranquillitas, quam non inde servitii regii promotio sperari, sed ingratae potius sequelae nutui possent, qualiter ipsi occupante omnia metu, ante impendentem sibi et nobilitari praerogativae ruinam obvelare oculos cogeruntur, perscripserunt, obtestantes, suas ut illa partes malis dum adhuc possent avertendis, pro charitate, quam patriae debet ipsaque incumbentia muneris impendere ne gravaretur, vel si aliter rebus subveniri nequiret, id saltem opera, et interpositione sua efficere, ut liceret e natione Siculica certos mittere deputatos, qui lacrimas, et intolerabiles ipsorum laesiones, coram sacra regia Majestate explicare valerunt.

Cum jam et antea jurisdictis magistratui per militares officiales, ut praemissum, subtrahi cepisset, praeadducta ver-

colonelli ordinatione pene concussa videretur, supremus et viceofficiales sedium, de ea sibi, et legibus illata injuria, coram regio gubernio 8. Novembris conquesti sunt, malisque et praejudiciis, quae rerum tractandarum ordinem, ipsumque tranquilitatis internae statum periculosis sequelis exposuissent, maturo, salutarique subsidio occurendum petierunt, non alio tamen effectu, quam quod 18. Novembri comissionalibus nomine gubernii expeditis, quaedam jurisdictionem ipsam, qua parte magistratui relinqueretur, qua vero in militares officiales transferretur, indicantes accluderentur constitutiones, intimareturque, secundum illas deinceps et juridica tractanda, et populum gubernandum esse.

Sedium officiales, ac nobilitas, quanta sibi, et posteris fieret injuria, si communi regni statuum decreto pridem lato, sacris tot regum et principum oraculis et affidationibus confirmatas leges, utpote quarum pleraeque jurium praerogativarumque nobilitarium fundamenta continerent, ejusmodi de ipsis, sine ipsis extra leges condendarun legum terminos concinnatis constitutionibus supprimerentur expendentes, se penes legalem per reges ac principes toties confirmatam, ac inviolabiliter observatam jurisdictionem suam manere velle responderunt.

Interim dum officiales et nobilitas suum de praemisso affectae jurisdictionis casu faceret recursum, et malisque accrescere in dies videbantur, ad quietis domesticae paratiora studia inflectendis operam impenderet, negotium militiae novo fervore, sed novis etiam mediis officiales militares promovendum, populum antea metu et terrore satis agitatum, vexis jam, et incredibili adhibita vi expugnandum susceperunt; eos qui militiam amplecti fuissent, amplissimis promissis impleverunt, multaque illis, et quae hactenus legibus interdicta erant licere, et quae poenis coërceri solebant, impune facere permiserunt. Hinc factum, ut tot incitamentis animosiores effecti in illos etiam, qui militiam sequi adhuc nolebant, vexis, exactionibus, cruciatibus pertrahendos se per eosdem officiales inmitti peterentur.

Huic agendi modo insistendum rati iidem officiales militares ad quartiria, quae ut praemissum, praeter omnem resolutionibus regiis et ipso regulamento praescriptum modum et occuparunt, et ad praesens manutenuerunt ab iis, qui arma non accepissent, vigilias exigere, salgamum pro suo sibi arbitratu extorquere, vecturas et gratuitas et frequentissimas desummere non dubitarunt, in eos qui regiis ordinationibus et regulamento confisi praestare talia noluissent, numerosos armatos inmiserunt, quibus non liberam solum victitationem, sed diurnos

quoque cruciferos, quos poenales non numerarunt, septenos videlicet pro qualibet portione gregaria dari, numerarique ordinarunt, tanta exequendi facta licentia, ut ubi praestari haec non potuissent, ne a domestica quidem miserorum suppellectili, aut instrumentis oeconomicis in securitatem solutionis rapiendis temperatum sit. Continuae hujus modi vexationes et pressurae plures ad assumenda arma, et saevitiam vel invita status mutatione redimendam compulerunt.

Cum in alpibus sedis Siculorum a Moldavia et Valachia dirimentibus certae, antea per plajasones, post modum vero per sanitatis vigiles, ad eum finem ordinatos obsideri, et custodiri consvetae haberentur excubiarum stationes, pro opportuna militiam propagandi occasione adinventum, ut haec quoque iis in locis excubandi necessitas in eos, qui arma assumere nollent, sedium incolas rejiceretur. Hinc militares ipsi officiales hominum, qui ibi excubias agerent, certum numerum per pagos repartiri, ac ad loca extra fines etiam suos ista compellere coeperunt. Cum hi tale servitii genus non sibi hactenus incubuisse prosequi et debere per sanitatis vigiles, non obstante, quod in militiam assumpti fuissent, aut etiam illos, qui arma jam sumpsissent, et commodius, et longe securius erga stipendium, quod haberent obiri dicerent, et ea ratione a se deprecarentur, variis molestiis sub specioso contempti regii servitii titulo excepti sunt pro numero repartitorum, duplicarunt executionem officiales ita, ut fuerit pagus, qui uno eodemque tempore centum nonaginta septem executorum sibi inmissorum vexas, et extorsiones sustinere cogeretur; ut hujusmodi molestiis suam eripere sortem possent, paratos se nonnulli pagi ad stationes illas propriis armis, et sumptibus custodiendas obtule runt, dum modo executiones cessare juberentur, at ne sic quidem, quod petebant, impetrare valuerunt militaribus officialibus non prius illos, quam militiae armisque susceptis ab executionibus liberari posse reponentibus.

Haec rerum facies necessitatem denuo imposuit magistratui ea, quae taliter agebantur gubernio regio repraesentandi, in sua itaque 12. Novembris data informatione, quam tot vexationibus exacerbata populi patientia quamque prope jam abessent a desperatis consiliis notificarunt, protestatique sunt se eo fine id facere, ne si res absque opportuno et legibus conveniente remedio sibi relicta tristiori, quopiam consectario notaretur, nocivae taciturnitatis culpa juste ipsis umqua m objici possit. At gubernium quoque visum est non tam suorum assequi lacrymas, quam excusare dolorem; quanta licentia armati grassari sinerentur, quibus quantique vexis armari nolentes ad militiam praecipitandi susciperentur, quam gratui-

tis salgamalium aliorumque extorsionibus enervarentur, exponebat magistratus; licentiam initiorum fervoribus tribuendam, vexas non a fine ad quem dirigebantur, sed ob erroris potius vetustate ad oblivionem repetendas indicavit responsum, violentas exactiones aegre se ferre, cessationemque similium pro futuro, et de praeterito restitutionem ordinasse, ac una observandorum observantiam injunxisse respondit. Subjunxit praeses baro de *Buccow*, sed nullo quae promittebatur, vel a promittentis authoritate sperabatur secuto effectu.

Denique ut appararet, injurias, quae inferri populo exponebantur, non satis competenter per magistratum commemorari adjectum, responso id etiam incolas, quia sponte se mensurae submisissent, sub militari jurisdictione censeri, nec ab ea sejungi per gubernium posse, cum tamen violentis mediis (ut praemissum est) et conscriptioni et mensurae subjectos fuisse abunde constaret.

Hunc magistratus recursum non medela, sed continuatio priorum novorum vero excessuum ingens copia subsecuta est, incubuitque illis, qui ab amplectanda militia alienos se praebuissent, sanguis in sanguinem, frater in fratrem, filius in patrem, pater in filium, vicinus in vicinum, pagi in pagos incitati horrendis, et in populo isto, ad praesentia usque tempora nunquam auditis violentiis, persecutionibus, vexis, exactionibus quietem domesticam et omnem securitatem everterunt, sub variis praetextibus ii, qui militiam amplecti noluissent, violenta manu intercepti, ad militares officiales, sed cumprimis ad arcem Szereda, ubi vicecolonellus *Carato* mansionem habebat, raptati, compedibusque vincti, mancipiorum instar habiti, fustibus contusi, injecto humeris armorum pondere, ad intollerabilem usque vim gravati, denique indignis tot passionum molestiis, tamdiu exagitati, quamdiu sponderent se arma suscepturos, dicerentque suscipi illa a non invitis; alii, qui vel domi deprehendendi, vel in prosequendo comprehendi non potuerunt, partim emigrando, partim sylvarum latibula querendo, ejusmodi afflictionibus se subducere coacti sunt. Integri aliquot pagi subalpestres haec cum iis vicinorum accolis, qui arma recusassent, agi videntes, eo plane impendentis mali metu permoti sunt, ut malle se in vicinam Moldaviam transmigrare, quam eo modo tractandos permittere declararent.

Dum ita modus agendi ad vim abire non cessaret, quo major militiam amplecti nolentes occuparet metus, afficeretque armis acceptandis non ultra reluctari, placuit eorum in medium tres regulatorum militum germanorum centurias mitti; et eorum, quae hactenus perpessi sunt, tristis

memoria et haec adventantium fama, in novas populum conjecit sollicitudines. Quare per eundem sibi undique existimantes, et diuturna patientia in desperationem verti et de vi, si quae ipsis inferenda tentaretur, repellenda cogitare coeperunt, et sane occurissent quoque adventantibus, nisi vicejudex regius *Franciscus Boross* precibus, lacrymis et quas tanta rerum confusio suggerere poterat, obtestationibus intercepisset. Provido hoc interventu sodali animi, miles in pagis, qui ad militiam se adhuc non applicuissent, illocatus, ita tamen, ut incolae ad sylvas recederent, diuque ibi cum aëris, et temporis hyberni molestiis misere conflictarentur.

In aliis interim pagis, ubi mixtim adhuc non armati inter armatos incolas, et si ob continuas injurias difficulter, inde tamen quod numero superarent, utcumque durabant, media, et his ad arma trahendi adhiberi non cessabant, quae cum duriora essent, quam ut homini christiano sive sensum compatiendi, sive cogitationem medendi non imprimerent: suarum et hic partium esse censuit magistratus vicecolonellum *Carato,* quo sive dissimulante, sive jubente tot patrari excessus non desinebant, requirere, et verbis tam honestatis, quam larcymarum plenis medelam tandem ut applicarit petere, et obtestari : curam ille promisit, aegro corpori, sed nunquam adhibuit ; sic itaque tam in ipso circulo, quam apud gubernium, cujus praeses erigendae istius militiae negotium curabat, spes quidem remedii dabatur, ac arcana aliqua fatorum vi accidit, ut vel nunquam applicaretur, vel quando applicari vellet etiam, a male affectis ad eas, quae minus dolebant, partes semper deviaret.

Postquam eo res crescente licentia devenisset, ut jam ipsis quoque nobilibus manus injicerentur, nec ulli turbata pace domestica securo esse liceret, ipse etiam magistratus cum nobilitate plus sibi, quam unquam antea metuere coepit, quid potissimum ad conservationem vivi aerarii, et communem permansionem facere jam expediret, non suppetebat. Urgebatur interim, qui ab armis adhuc abstinebant, fiebantque et spargebantur passim interminationes, futurum, ut qui in hanc accedere militiam cunctarentur, in poenam ammittere deberent haereditates, exterrorum deducendis coloniis transponendas. Cum nullus jam extenuata authoritate magistratuali de legibus esset metus, multi exarmatis antea quoque compotationibus, et jurgiis ciendis asveti, deum omnipotentem juxta ac proximum convitiis lacessebant, in viis forisque publicis armorum explosionibus obstrepebant, officiales, a quibus aliquando ob praevaricatas leges mulctati fuissent,

ad vindictam designabant, occurebant soli, qui peccarent, nemo qui puniret.

Ne si quis adhuc subveniendi locus relictus esset, intentatum relinquerent, sedium officiales novo recursu gubernium interpellarunt, quam vexae et grassationes non cessarent, quam adhuc non armati affligerentur, quam in medelam dolentium animorum deesset consolatio, denique quam omnia promissa effectu caruissent, exposuerunt, et ne solum mutare cogantur provideri desperabundis petierunt, in sua secunda Decembris exarata informatione.

Inter haec legionis Laudonianae supremus vigiliarum praefectus de *Frölich*, qui praelibatis tribus militum Germanorum centuriis praeerat, jussus est cum *Thoma Bors* de Cs. Sz. Király ad pagos, qui extra militiam persistebant, accedere, in causas, quae quominus arma capesserant, obsisterent, inquirere, disponereque illos ad deponendum juramentum. Rem sibi commissam agressi sunt illi, at nullo effectu; incolae enim petita primum loquendi venia, qualiter in ipsa statim conscriptione et mensuratione circumventi, deceptique fuissent, declarantes ad militiam istam amplectendam animum sibi non esse responderunt, protestatique sunt, ne vi cogerentur, se alias sanguine quoue tuituri, ac in Moldaviam transmigraturi, sed et alii, qui jam arma suscepissent, coram iis comissariis comparuerunt, protestatique sunt, et ipsi se non sponte, sed verberibus, arestationibus pecorum abactionibus, nocturnis devastationibus, aliisque extorsionibus arma acceptare debuisse, prout haec in eorumdem comissariorum ad praesidem baronem de *Buccow*, facta relatione uberius continentur.

Dum sedium officiales ad praemissam suam informationem id pro responso praestolarentur, quo et tot ipsorum curae ac sollicitudines ad antevertendum principis damnum directae recognoscerentur, et malo tandem praesens, a propinquis aliquod remedium applicaretur, intelligere coacti sunt; cum resensu in gubernio acceptum, quod se non constitutionibus, quae ut pro lege observarentur, transmissae ipsis erant, verum quae inviolate adhuc persistebant, legibus inhaerere cupere scripsissent: responsum praeterea ejusdem gubernii nomine, et tranquillitatem incolarum, et boni ordinis conservationem ab officialibus dependere, futurumque, ut omnia debite procedant, si ordinationibus ipsi paruerint, explicaverintque intentionem regiam ad captum populi sincere. Qualiter consuli tranquillitate debuisset, non ignorabant officiales, at ubi ipsis vel non auditis, vel ne quidquam subsidium exorantibus, et jurisdictio, quae studia tranquillitatis hactenus propagabat,

et incolae, quorum concordia tam sibi se, quam jurisdictioni consecrabat, in confusionem praecipitati fuissent, major fuit vis acceptae ruinae, quam ut nulla, aut debilitata authoritate reparari ad conservationem posset; intentionem regiam ad captum populi sincere officiales explicare nunquam intermisissent, si et illa ipsis sincere patefacta fuisset, nam vel id, quod militia spontanea esse deberet, non prius ipsis notificatum, quam ubi alii vi ad illam rapti, alii quod suscipere noluissent, infinitis vexis et afflictionibus exagitati, et plurimi domos quoque ac familiam deserere coacti fuissent.

Supererat, quod adhuc exputabant officiales ac nobilitas ad relationem comissariorum *Frölich* et *Bors* baroni de *Buccow* submissam, dandum responsum, at res ista plane subticita est, cum tamen considerationem meruissent ultra silentium, eaque continebat, de conscriptione et mensura, sub gravissimarum poenarum interminationibus peracta, de pollicitationibus, quae per milita res officiales ad persvadendam militiam interpositae fuissent, de vexis, et multifariis injuriis, quas arma capessere nolentes pertulissent, animo denique et inclinatione, quae ad militiam in populo desiderarentur.

Ut-ut autem initio primipili tantum, et pedites, ac ut praeattactum armalistae quoque nobiles iique aetatis intra 18 et 45 annos consistentes ad conscriptionem, et mensuram vocati, et ad militiam quoque hi solum designati primum fuissent, mox tamen ubi distribui arma coepta sunt, alii quoque nullo aetatis, vel habitudinis discrimine, vel armari, vel schedis protectionalibus provideri coeperunt, quod tamen non alio, quam ad sufferendam jurisdictionem magistratualem pertinebat, comprobante id eorum etiam, qui pagis per magistratum ad legum, et antiquae consvetudines exigentiam judices dati per militares vero officiales, in vilipendium magistratualis activitatis functionibus exturbati fuerunt.

Dum res liberorum incolarum in varias implicari confusiones coepissent, ad rusticos etiam et jobbagiones conversi militares officiales, abusive nuncupari tales illos, habereque modum adigendi dominos terrestres ad demonstrandum, quo jure effecti essent? Scripto etiam in vulgus edito disseminarunt vindicandae contra dominos terrestres libertatis, detrectandorumque servitiorum ardorem in illis excitarunt, — ad statum militarem passim assumpserunt, dominos, ubi reddi sibi tales postulassent, ad originales litteras de jure, quod in illos haberent, coram ipsis producendas relegarunt, secutumque inde, multos dominio suorum, quod ipsis majoribusque suis ab inmemoriali tempore pacificum fuisset, hac ratione summa cum injuria excussos. Imo contigit domum nobilitarem in

qua jobbagio ob dectrectatum servitium vinctus tenebatur, violenta triginta armorum manu ipsemet militari eorum officiali a loco, ubi hoc fiebat, haud procul diversante, invasam, carceres publicos, in quibus ejusdem sortis homo ob factam contra dominum terrestrem oppositionem clausus habebatur, eadem vi effractos, ac rusticis in praemium renitentiae, libertatem utrobique esse procuratam tanto ardore, ut ipsi quoque in carceribus detenti domino terrestri capitaneus Stuppán, triginta armorum executionem, ipsosque adeo carceres, qui subditum claudebant, interminatus sit, nisi curaret liberum illum dimitti, cum a substituto vicejudice regio ne id faceret, verum sineret hujusmodi causas altiarum instantiarum determinationi relinqui, humaniter ab officio requisitus fuisset, epistolam viso subscribentis nomine dilaceravit, consecuta brevi magistratualum carcerum scandalosa violatione.

Jobbagiones illi, quibus militiam sequendi animus non fuisset, continuis vexationibus distracti, ad privata militarium officialum servitia, vigiliorum, lotionum, vecturarum, sine ulla mercede subeundas molestias vi etiam, et verberibus adhibitis compulsi ; multi cum perferre tot incommoda non possent, et metuerent majora, cum maximo dominorum terrestrium damno, et vivi quoque aerarii detrimento in Moldaviam transmigrarunt.

Dum jam eo licentia processisset, ut omnis disciplina in peccandi libertate consistere videretur, patrari festinarunt, quae nec ipsis placere poterant, qui patrarunt : invasiae curiae, absque ulla citatione et legitimo praecedente judicio verberibus affecti, in captivitatem et vincula raptati nobiles ; expilata eorum bona ; in ipsos plane officiales servitum ab iis, in quo hi aliquando ob legum, et mandatorum praevaricationes pro ratione disciplinae, et boni ordinis legitime animadvertere ab officio debuissent.

Ex hoc capite in curiam vicejudicis regii inferioris Csík *Francisci Szabó* impressio facta, ipse aetate juxta ac morbo satis affectus indigne ad summam usque afflictionem tractatus, sclopis exoneratus, fumo simul, et terrore completa domus, equi et alia, quae habebat jumenta, vi adempta. Hoc factum *Josephi* quondam *Horváth* haeredes ob ejusmodi parentis factum subire et ipsi debuerunt. Ad superioris quoque Csík vicejudicem regium *Franciscum Boros*, ideo praesertim, quod ipse comitatui colonelli *Schröder*, dum hic populum conscriberet, ex commissione supremi judicis regii se adjungere debuisset, invadendum centum quinquaginta armati jam venturi nunciabantur, at ille imminentis periculi accepta fama nocte intempesta, et quem urgens necessitas concedere peterat,

rusticano currui impositis prolibus domo excessit, et aviis itineribus profectus ad tutiora se recepit.

Dum sic nobilitas et officiales laborarent, supervenit gubernii intimatio, qua nunciatum vicejudices regios *Franciscum Boros*, et alterum *Franciscum Szabó* apud suam Majestatem, quod in promovendo istius militiae negotio operationes militum debite non secundassent, delatos, et ab officio suspensos, per ipsum verum gubernium, alios eorum in locum substitutos esse. Attonitos haec mutatio fecit omnium animos, hinc summa regii placiti reverentia componebat ad obsequium, inde conscientia eorum, quae dicti officiales pro principis et publici servitio et fecissent, et passi fuissent, ad sortem deplorandam impellebat, praesertim cum expenderent alterum illorum *Franciscum Szabó* ab illis ipsis, quibus armandis defuisse dictus esset, armis invasum, expilatumque, alterum vero *Franciscum Boross*, parte ab una ideo quasi rem non secundasset delatum, suspensumque, parte vero ab altera, quod illam praesens in conscriptione cum militaribus secundasse diceretur, ad vindictam esse designatum.

Hanc officialium suspensionem tristiores excipere casus coeperunt, ipsum statim substitutae functionis initium novo exemplo funestatum pro undecima die mensis Januarii. A. 1763 ad pagum superioris Csík-Várdotfalva communis magistratualium indicta congregatio, confluxerunt ad hanc sedium officiales et cum guberniales quaedam ad praeattactam eorundem officialium 2-da Dec. exaratam informationem datae resolutiones, deque memorata v. officialium suspensione recens allatae ordinationes legerentur, quidam a vicecolonello *Carato* missus locumtenens supervenit, quid congregationis objectum, et quales allatae resolutiones exploraturus, et ei a quo missus erat, renunciaturus sciscitanti ab officialibus humaniter responsum, et manifestata, quae petebantur.

Fato locumtenente e conspectu eorundem officialium recedente, armati versus domum cantoris, in qua congregati officiales erant, undique confluere, et portam copiosis vigiliis obsidere, ac praecludere coeperunt. Dum rem insolitam, qui intus erant, mirarentur, potius quam quo spectaret, et expenderent, nonnulli ad ipsos e medio reliquorum delecti accesserunt, referentes, ideo se missos, ut causam congressus intelligerent, et si quas ipsi officiales ab altioribus accepissent resolutiones, sibi tradendas postularent.

Talia proponentibus repositum : ipsos et a quibus missi essent, pro sedium officialibus, uti nossent, non haberi, et inde resolutionem quoque iisdem consignandarum necessitatem haud subversari, quantumque pro istius congregatio-

nis objecto advenissent, ipsos concernerent, harum communicationem suo tempore utique non denegandam. Hoc illi responso minime contenti murmurare, et objicere : se ad quaevis adversa, et propius quidem ad modernam quoque sortem dolo officialium praecipitatos, quod hujusmodi sequelas, dum adhuc domus quartiriales extruerentur, cognitas illi habuissent, et tamen non sibi revelassent, neque ad frequentissimas etiam requisitiones et obtestationes, consilium ipsis suppeditare, et quam in hoc rerum statu sequerentur viam, indicare voluissent, qui imo ad conscriptionem ac mensuram poena capitis et bonorum, ac quingentorum florenorum mulcta interminatis induci, subticitis ordinationibus passi fuissent, taliterque popularium suorum proditores egissent ; haec ubi coram exprobrassent, aestu pleni recesserunt.

Modico intervallo, cum quibusdam in chartam quidem, at confuso ordine conjectis praetensionibus comparuerunt rursum, ac ut ab anno 1740 usque ad praesentem 1763 salgamalis crucigeri juvenum contributis, desumptae in extructiones domorum quartirialium impensae, praestantibus restituantur, qui domus quartirialis Várdotfalvensis coëmendo fundo expositi 40 floreni fuissent, unacum aedificatorum valore refundantur, ligna ad arcem Szereda spatio illorum annorum administrata, ac labores in reparationem passus Gyimes in magna quantitate impensi, mox et de facto bonificantur, impertinius urserunt, inter minando asseverantes, non prius se officialibus abeundi potestatem facturos, quam praetensionibus istis satisfactum fuisset.

Audito hoc rerum postulato, responderunt officiales, et varia et antiqua esse, quae peterentur, nec taliter comparata, ut expediri tam repente possent ; functionem modernorum officialium ad recentiora tempora incidisse, neque esse e praesentibus ullum, qui a. 1740, et huic proximis officio praefuissent, svaderi itaque, ut pro adjustandis ejusmodi praetensionibus, apud altiores potius, et competentes instantias agerent, solverentque propudiosum hocce arestum, quod congregationi superinduxissent, paratos esse officiales de sua administrationis integritate locis in debitis respondere.

Ubi postulatis illi pertinaciter insisterent, officiales solverunt sessionem, seque majoris securitatis gratia ad contiguam parochi domum receperunt ; cum et ibi dispositis ubique vigiliis circumdati fuissent, qualiter eliberari, et in tutum evadere possent, circumspicere media ceperunt : praesentius visum, ut res v. colonello *Carato*, cui hospitium in vicinia vix ultra tormenti jactum aderat, per litteras, si qua id ratione fieri posset, significaretur, petenturque, ut sua ille praesentia

tollendo aresto et asserendi periclitantibus ne deesset. Litterae vigiliis non sine difficultate superatis, pervenerunt, quo directae erant; inclinate jam in vesperum die, adfuit etiam *Carato*, et pauca cum arestatis locutus, obsidentes illos compositurum se, et cuique ad sua revertendi copiam facturum promisit, et discessit.

Liberum jam sibi patere exitum putantes arestati, parabant et ipsi discessum at portas validioribus excubiis obsessas deprehenderunt, in novas itaque periclitandis vitae angustias, se revocatos cernentes, locumtenentem legionis Althaniaenae cum sibi subjectorum Desultoriorum certa manu, non procul in quartirio subsistentem, missa clam epistola enixe rogarunt, veniret cum suis in auxilium, et vindicaret obsessorum innocentiam, antequam perirent. Rem ille v. colonello *Carato* notificandam primum duxit, et cum nullum reciperet responsum, movere distulit.

Interim nocte jam appetente duo paratioris ingenii homines, e numero obsidentium, se clam subducentes ad aream domus, in qua arestati cum praesenti suo fato conflictabantur, pervaserunt, et evocatis ad secretum colloquium duobus officialibus, ita favorem armati populi exarsisse, ut ad tollendos e medio arestatos conspirare videantur, nec ullis intelligentiorum rationibus cedere jam vellent, condolescendo significarunt, monueruntque simul, ut qua possent ratione sibi providerent: retulerunt praeterea omnibus, qui in superiore, et inferiore Csik armati haberentur, missis nunciis intimatum esse, ut et ipsi convolarent, sine mora obsidentibus se conjuncturi.

Hoc vitae discrimine percepto, quid consilii inermes contra armatos? quid pauci contra ferocem tantae multitudinis impetum arriperent? non inveniebant, haerebant attoniti; unica supererat spes, quae adhuc in rogata fati Desultoriorum locumtenentis assistentia collocari posse videbatur; sed et his, ob curiosam excubantium attentionem, vix amplius de maturanda ope moneri poterat, ita undique arctatis obsessorum rebus, ut nemo vel accedere ad illos, vel egredi, imo ne alimenta quidem toto die incibatis ministrari permitterentur; bono tamen dolo, justae causae opportunum patriocinium suppeditante, elusae denuo vigiliae, locumtenens interpellatus, rogatusque per quid-quid sacrum esse potest, ut seposita omni mora iter cum suis acceleraret, et nunciata officialium fata praeveniret, eodem tempore v. colonello quoque *Carato,* quo res devenisset, notificatum.

Molesta hac et formidolosa nocte, in ipsis malorum faucibus peracta, mox, ut illuxit, memoratus locumtenens cum Desultoriis, quos ad manum habebat, paesto fuit, ac e vestigio

adventum vicecolonello notificavit. Duo etiam patres Franciscani ad emolliendos ferocientis populi animos, a superiore, ad duorum illorum armatorum, qui pridie sub tenebris officiales de periculo commonuerant, christianam insinuationem missi in eorum se medium cum ingenti charitatis fervore ingesserunt, manibus in morem suplicantium compositis, oculis in lacrymas identidem erumpentibus, ut ferociam exuerent; charitatis, quae christianorum esse deberet, reminiscerentur, hortari, obtestari comprecationes ad deum, et missorum sacrificia ad finem, ubi magis indiguerint pro ipsis offerenda spondere, praefatus quoque locumtenens interequitando alloqui, ut consilium mutarent, a vi abstinerent, se et arma ad meliores usus servarent, hortari.

Interim decurio, quem locumtenens adventus sui notificandi causa ad vicecolonellum *Carato* expediverat, redux, incertum, quid nuncii aut litterarum attullit, statimque locumtenens idem, non modo zelum, quem sedando populo impendebat, interrupit, verum insalutatis, nec de eo, quod facturus erat, monitis officialibus, una cum suis discessit; id quod et metum arestatorum et solicitudinem vehementer auxit, praesertim ubi vidissent, plures praeattactis currentalibus excitos vicinorum pagorum incolas armatos supervenire, seque obsidentibus in ejusdem causae subsidium consociare.

Cum tamen patres Franciscani operari non desinerent, post multos tandem hortatus, et intercessiones, non tam mutare propositum, qua differre visi sunt, ad solvendum arestum, et dimittendos officiales, aegre denique, et ita inducti, ut si ad satisfaciendum de exhibitis praetensionibus obligatos se praestarent, obligationem constituto vadimonio firmarent, de utroque ad securitatem ipsorum publico scripto caverent: insuper jobbagiones, quibus arma distributa essent, ne praetenderentur, qui vero libertatem praetendere vellent, a militia ne impedirentur.

Ut ut perspectum haberent officiales postulata in aequitate non fundari, cum tamen omnem tuendae salutis rationem in eo consistere viderent, si necessitatis conditionem sequerentur, subscripserunt, stiterantque vadimonium in personis *Ladislai Sándor* de Szt. Damokos, *Gaspari Sándor* de Sz. Mihály, et *David Csedő* de Sz. György, ita ex voto armatorum ad satisdandum devinctos, ut in casu non praestitae obligationis, e bonis horum, exclusis quibusvis remediis juridicis, plenariam desummere satisfactionem possent. Ut vero sibi etiam aliqua futuri provisio reservaretur, caute litteris obligatoriis inseruerunt officiales, praestituros se spopondissent, si rem probaturum gubernium esset, idque ideo, quod sperassent neminem

omnino futurum, qui hoc tantae licentiae exemplum non modo non detestaretur, sed condignis etiam poenis, tam in eos, qui designassent, quam qui designari permisissent, statuendis castigandum non vehementer contenderet ac peroptaret.

Subjecerunt demum armati, quod antea indignabundi jactabant, gravissimarum poenarum terroribus ad subeundam conscriptionem et mensuram se compulsos fuisse, ex his taliter positis initiis arma deinde capessere coactos, in praesentem quoque statum, quem semper recusassent, incidere debuisse; superesse multos adhuc, qui ut ut conscripti et ipsi mensuratique fuissent, ad arma tamen nondum pertrahi potuissent, horum societate ad rerum communium necessariam adjustationem opus se habere, postularique ab officialibus, ut quemadmodum illos, conscriptioni et mensurae subjiciendos, poenarum denuntiationibus procuravissent, ita ad capessenda quoque arma, sub iisdem capitis, bonorumque poenis, ac mulcta quingentorum florenorum susciperent, statim compellendos, in hujus proinde etiam postulati effectum, ad eos, qui militiae juramentum praestare hucusque recussassent, mandata officiales in litteris suis currentalibus transmiserunt.

His taliter peractis, armati litteras obligatorias ad se receperunt, simul tamen praesente capitaneo *Stupan,* novam formarunt praetensionem, vigiliarumque molestias sibi compensari postulerunt, quo quidem titulo centum viginti personis totidem grossos, opinione etiam fati capitanei solvere, duos insuper sclopos longiores per armatos rhedis officialium detractos duobus redimere Marianis necessum officiales habuerunt. Sic tandem cum diei duodecimae Januarii, medium fere esset, ex indignissimo aresto ad sua dimissi sunt. Armati vero, et quidem nonnulli eorum in vicinia residentes, medio vecturarum, ab iis, qui eo in loco militiam adhuc non sequebantur, vi extractarum, ad suas et ipsi mansiones redierunt.

Ubi publica officialium securitas, ipsaeque adeo leges, hoc modo saucitatae fuissent, insolensque, et temeraria audacia, quod in ipsorum sive nomine, sive authoritate obstare adhuc poterat, perrupissent, valuit exempli proevitas ad eorum, quae destinata jam in animis erant, non ultra differendum complementum. Primo: durante adhuc officialium occlusione, in vicinum pagum Pálfalva, ab armatorum parte, noctis silentio, praedatoria excursio facta, quae deinde incolis ad defensionem concurrentibus, vi rejici debuit. Ut priusquam in officiales agressio susciperetur, sive virium, sive animorum periculum fieret, pagus Csomortány, cujus accolae nondum arma receperant, nocte pariter concubia, armato impetu tentatus; nobilis ibi residentis invasa domus, ipse seminudus vix fugiendo violen-

tas manu evasit; cum diu in campo dura hyeme oberraret, pedum, vi frigoris ambustorum tristum jacturam fecit. Hic idem, antea in hospitio capitanei *Stupan,* vigilias, cum summa ordinis injuria, obire coactus, equis quoque ministrare, ac egerendis plane eorum excrementis manus adhibere necesse habuit.

Ab officialium occlusione, in nobilitatem versa tempestas, diversi quaesiti praetextus, variae de temporibus etiam dudum praeteritis formatae praetensionibus, quibus in eorum fortunas involaretur, de legibusque judicem cognoscendis modum, et brachium exequendi deputassent, ne cogitatum quidem, eadem et judicium fecit, et executionem peregit armorum licentia, ipso jam etiam magistratu turbinibus pene succumbente.

Sic ubi quaerelas ad militares officiales deferre contigisset, invicem debitae inquisitionis, tamdiu ambagibus, et cavillis agitata res, donec magna etiam delicta vel imminuerentur in excusationem facti, vel plane ad speciem virtutis revocarentur, in exclusionem poenae, invaluitque hic male acta palliandi modus tantopere, ut nihil jam a parte magistratus et nobilitatis tam clarum, quod non pro obscuro et incerto, nihil tam verum, quod non pro errore, aut falso imputaretur.

Cum nobilitas in extremo se versari discrimine conspiceret, sedes Siculicas, quae adhuc extra hujusmodi tempestatis ictus persistebant, ut fraternae, christianaeque charitatis sensu flecterentur, in commiserationem, et cum publicis quoque regni legibus, id facere obstricti essent, apud regiam Majestatem, quam istas voluisse, aut jussisse miserias, credi nulla ratione posset, remedium tantae calamitati, junctis praecibus quaererent, atque exorarent, amice requisivit; una tamen, duos e media suorum delegit, qui et praeattacti aresti casum, ac injurias, et periculum, quibus tam extremi laborarunt, coram regio gubernio exponerent, ac deplorarent, suplicarentque pro remedio adhibendo, antequam funditus everterentur, Cibinium illi profecti, libellum hoc continentem praesidi gubernii baroni de Buccow exhibuerunt.

Dum plures ibi dies opem expectantibus abirent, tardaretque et quocumque fine responsum, domi interim a parte armatorum contra nobilitatem novis injuriis, agressionibus, ac direptionibus fulminatum, in curia *Thomae Bors* tanta vastitas, et rerum, quas habuit, facta direptio, ut ne a januis quidem cubiculorum in frusta dissecandis obstentum sit; in *Alexandri Abaffi, Francisci Ferenczi, Gabrielis et Raphaelis Cziko, Josephi Léstyán,* aliorumque plurium fortunas, vi grassatum; denique alii expilati, alii ne persequentibus opprobrium et praeda fierent, relicta domo et avitis sedibus, ad

partes exteriores delati, ac dispersi spectaculum facti sunt commiserationis.

Hic fuit tandem tot impulsionum contra magistratum ac nobilitatem inconsulte factarum fatalis exitus, in hunc eventum, velut scopulum impartae tot lacrymae, ac repraesentationes officialium dum vel sine medela relinquerentur, vel ita remitterentur ad spem salutis, ut quae promitterentur etiam, effectum non nisi cum novis injuriis sortiri posse viderentur, in hos deventum turbines ab initiis, quae sicut scopum repente attingere voluerunt, ita nisi pluribus post se relictis contristationem exemplis festinare non potuerunt.

Quid cum gente ista in arma vocanda fieri, qualiter erigi militia inter illos vellet, nunquam per eos, qui rem curandam susceperant, candide populo declaratum, secutum inde, ut ubi jam omnia in eorum animis suspecta semel evasissent, nec veris credere, nec svasores audire velle amplius videantur imo vel memoriam detestentur eorum, quorum sive opera sive consilio ad hanc se militandi formam vocatos aut indictos putarent, evenit hoc novissime etiam, in ipsis plane arest officialibus, ut praemissum, illati octavis supremo judici regi baroni *Bornemissza*. Venerat hic denuo missus per altiores ad sedem Gyergyo, pro disponendis ad arma suscipienda illarum partium incolis ; ubi coram parocho, et militaribus officialibu causam adventus proposuisset, ac ut animos eo etiam fact magis ad credulitatem permovere posset, in explicando sib commissorum sensu interprete ipsomet parocho usus fuisset : i summam populus exarsit indignationem, eundemque baronem gentis suae proditorem vociferantes, ac ne unquam vel d fama cognoscendum se illis praebuisset imprecantes, a malos inde genios continuo abire jusserunt. Cum in taliter ag secum conspiceret, tam praesenti strepitu, quam arest Csikiensis exemplo territus, eo, unde venerat, rebus infecti reverti festinavit.

Tristia sunt, quae consecuta sunt, metui possunt acerbiora multos vel hucusque hic militiam erigendi modus in vicina Moldaviae et Transalpinae provincias transmisit, non h remanentium popularium vel recordatio, vel cura relinque nec remanentes proprii sanguinis desiderium facile destituet meretur res utrinque considerari, praesertim cum certum esse plura dari in terris Moldavicis loca, quorum incolae ex Hung rorum coloniis constarent, possitque fieri, ut aucto huju modi emigrationibus eorum numero, injuriarum, quae cogna tos deserere sedes coëgissent, vindicandarum occasiones, querendas urgerent ipsi, et oblatas secundarent, cum majo utique periculo publicae securitatis.

Apperit jam vernum tempus, quibus vel saeva hyems latibula in silvis praebere potuit, multo magis pars anni floridior, et mitiores umbrae, arborumque frondibus, in securitatem compositi recessus invitabunt, et non personis tantum, sed etiam factis, quae facile inde ad majores etiam perturbationes patrari poterunt, occultandis opportuna praesidia suppeditabunt. Dum anni praeterlapsi autumnus seminibus, ad futurae aestatis messem operari debebat, incolis hoc militiae negotio distractis, plures agros incultos, vacuosque reliquit, spes itaque fructuum percipiendorum non illos retibenit, imo quod idem annus superior frugum inopia memorabilis apud ipsos fuisset, totumque illud tempus, quo alias domesticae necessitati ex aliis provinciae partibus, qua parato aere, qua mercenariis operis subvenire antea solebant, inter continuas praeadductarum rerum difficultates transactum, non spatium et modum aquirendi egentibus suppeditare potuisset, cogentur vel inviti in emigrationibus vivendi conquirere media, nisi restituta domestica quiete videant et credant, patientiam non fore diuturnam, et inventuros se domi quoque brevi, quod foris quaerendum putassent.

Agitantur novarum rerum spectaculis non Siculi tantum, sed reliqua etiam Transylvania, ipsi quoque armantur rustici, quibus sicut fidelitatem sola laborum merces et praesens utilitas definire solet, ita nec privatae honestatis ratio, nec publici boni amor, ne ubi poterunt insolescant, facile fraenos injiciet, cum legem obsequi a metu acciperent, et cujus charitate ac desiderio retineri possent, velut servis deesset patria, ruent sane, quo sive temporum inclinatio, sive popularis aura vocabit, et armis adhuc, quod hodiedum satis deplorari nescit superiorum temporum exempla praesagiunt, in perniciem reipublicae abutentur; uniti cum scismaticis comittuntur, crescit his ex hoc etiam agendi modo odium religionis. Denique tot annis fundata tranquilitas, cum ingenti bonorum dolore in fluctus impingit ubique, orat subsidium, clamat medelam.

Hátírat: De modalitate, qua Siculi ad militiam limitaneam dictam dispositi sunt 1762 et 3 sub imperio Mariae Theresiae.

(Egykorú másolat, két kéz írása, Csikvm. levéltárában. Más példánya az Erdélyi Múzeum levéltárában: Halmágyi Libellus-ában.)

40.

Az udvarhelyszéki közszékelyek folyamodványa a székhez, hogy katonáskodási s adózási sérelmeiket igyekezzenek orvosoltatni s régi kiváltságaikat megoltalmazni. K. n. (Olvastatott a szék gyűlésén 1763. febr. 8.)

Tekintetes nemes szék, nékünk kegyes patronusaink s hittel kötelezett törvény szerint való igazgatóink!

Soha ily szükségesen a tektes urakhoz nem folyamodtunk, mint mostanában, a midőn már elszegényegett régi nemes székely nemzetünknek utolsó pusztúlásra való elhanyatlását és egész gyökeréből való felfordúlását már megepedett szívvel szemléljük, úgy felséges apostoli királyné, *nékünk pedig gróffné asszonyunknak* következendő kárait szomorúan tapasztaljuk, bátor némely valaki úgy adta is fel kegyelmes Asszonyunknak, hogy nagy hasznára fordúlna. Mindezeket nálunknál tudatlanabbaknál a tektes urak elébb általlátták, tapasztalták és még is magoknak, nékünk nagy veszedelmekre és veszedelmünkre (a mint már a csíki példa bizonyságot tehet), úgy fges Asszonyunknak nagy kárára behunyt szemmel, néma nyelvvel, mozdúlatlan kézzel, tőlünk való magok megvonásával, megengedni tűrték, szenvedték, valamiképen az igát vonó barom, a terhet viselő szamár az igának terhének sulyát ámbár veszedelmesnek érezze lenni, mindazonáltal nem szólhatván, veszedelmét el nem távoztathatja, terhit maga magától le nem vethetvén, meg nem könnyebbíthetvén, úgy az előljáróját elvesztő tábor előljáró nélkűl vakoskodván, akármely nagy erővel bírjon, mindazáltal egy halomba dűl. Mindezeknél külömb a mi pusztúlásunkra jutandó állapatjunk és szomorúabb, mivel magunk nemzetünknek tudós és bölcs férfiait gradusokra felemelvén, a mi törvényes királyasszonyunkra bíztuk, hittel köteleztük; ekkor talán látván felső graduson magokat lenni, elfeledkeztek a krónikákról, traditiókról és törvényekről, régi elejekről, melyeket minden nap olvasnak és kiknek régi cselekedetek szemek előtt vagyon (melyeknek megtanúlására való jobb alkalmatosságért a mi véres verítékünkkel szerzett keresményünkből tisztességes intertentiókra illendőképen szolgáltattunk) talám már magoknál alábbvaló vagy különös nemzetből állóknak ítélnek lenni és nemcsak a gradusra nézve elébbvalóknak ítélik magokat lenni, a miképen krónikák, traditiok, privilegiumok, diplomák, törvényeink eztet így magyarázzák és az székely nátioban egyiket nem jobb nemessé, mint a másikot, nyilván teszi

hanem csak gradust jelentenek, a mint hogy mindazok egyaránt szólnak in essentia omnium negotiorum a gradusban és gradus nélkűl való székelyekről, a mint hogy csak ha elég kissebb czikkeit törvényünknek, úgy mint a Decretum 3. rész negyedik tit. hogy többel ne fárassza, a ki megolvassa, magát, mind ezeket így lenni tapasztalja, tanálja.

De mindjárt nem csak gradussal különböztetnének a tektes urak mitőlünk, de hittel (melynél nagyobb assecuratio nem lehet, mint lelki zálognál) kötelesek, úgy is tartoznának még előre, minekelőtte az tereh nyakunkra szállana, aztól elfordítani, nékünk megjelenteni, nem várván a mi kénszeríttetésünktől; ez volna az kötelesség; sőt ha a nemzetségbéli, hitbéli kötelesség nem volna is, felséges Asszonyunkhoz tartozó hűség aztot kívánja, hogy bátor ő Felségének, ha úgy adatott is fel, mint nagy hasznos dolog, mivel hogy a tektes urak nem hasznosnak, hanem károsnak tapasztalják, a mint a csíkszéki példa tanúbizonyság lehet, szükségesképen tartja azon hűség, hogy egész tiszta magyarázattal és nagy kárnak megmutatásával feladnák, kijelentenék ő Felségének, melyet, hogy cselekedjenek a tektes urak, mi is kérjük a mi természet s hiteles kötelezett hűségünkből.

Mindezekre reá emlékeztetvén a tektes urakot, mivel mi ostoba együgyű tudatlanok vagyunk és magunk terhit elviselhetetlennek érezzük lenni, úgy legdrágább és életünknél is becsüsebb kincsünket, privilegiumonkat, diplománkat, törvényeinket s egész nemesi szabadságunkat füstbe menni már is látjuk, első punctumától fogva, felvenni méltóztassanak: tudni illik midőn a Leopoldianum diploma szerint, melyet kegyelmes Asszonyunk is méltóztatott koronázása alkalmatosságával confirmálni, semmivel nem tartoztunk, hanem csak fegyverünkkel költségünken hazánkot oltalmazni; mikor pedig fegyvert nem viseltünk, az egész székely natio hópénz helyett adójának tízezer forintnak székünkre esett részét fizettük; de azután hűségünk aztat cselekedte, hogy látván kegyelmes Asszonyunknak szükségeit, többet csak szegény székünk tíz, húsz, harmincz, negyven ezer forintokkal esztendőnként segíteni szegény székünk cselekedte jóakaratunkból. Már azután micsoda terhesen vettetett erővel reánk, úgy hogy több vagyon, kinek feje s mindene is fel nem éri az adóját s még sem lévén elég, a gyermekükre és szolgánkra, szolgálónkra hogyan vettetett adó, minden consensusunk nélkűl; de a mi nagyobb, azon ifjúságnak feljegyző adónak tábláját is *Impossessionatusok táblájának* nevezik; de azon comissioban is, melyben pronuntiáltatott azon adózás, gyermekeinket *impossessionatusoknak* nevezik, mely nevezet a Decr. 1. rész 29-dik tit.-ban *parasz-*

tot tészen. De világosabban is vagyon azon terminus azon comissióban, a midőn íratik, hogy az *ignobiles distingvantur a veris nobilibus* és így mi nemtelenekké tétettünk volna és volnánk. Azután mi formán katonaságra ismeretlen commissarusok által vonatni kívántunk és miket szenvedtünk és ma is mit szenvedünk, békességünkben hogyan zavaradtunk fel, a sok hurczoltatás mián mennyi károkat szenvedtünk, a melyeket mennyi ideig meg nem lábalhatnánk, micsoda illetlen neveket viseltünk, quartélytartásból a Regulament ellen mivel terheltettünk és mennyi kárunk esett, hazánkban némely officiumokba mi módon más nemzetek felvétetnek, holott nemzetünkből jobb subjectumok is tanáltatnának, ő Felségének a többin kívűl micsoda hűségünket mutattuk, midőn háromszor is katonát állíttattunk, nem tartozván vele, árváink hogyan sírnak rínak, égig ható panaszokkal hogyan panaszkodnak, törvényes generalis székünk törvényünk ellen a natio consensusa kivűl hogy parancsoltatik, hogy tolláltassék vagy tollálni már kívánták: szomorú panaszunkot feladni kívánván, Szebenbűl expressusunk hogyan szaladott és útunk hogyan rekesztetett el ő fge színe elől, bajosan feladván panaszunkot a tektes uraknak, méltóságos regium guberniumnak, ő Felségének, hogy még eddigelé semmi consolatiót nem nyertünk; consensusunk nélkűl régi confirmált és praescribált törvényünk, processusaink, a mint nyilvábban értjük hogyan akar megváltoztatni, jószágtalan tisztek (a mint Csíkszék bizonyság), kikkel alig sem tudunk beszéleni, hogyan akarnak tétettetni, nemzetünkből álló tisztek helyett, törvényünk ellen: mindezeket s ezen kívűl valókat, melyek személyünk és törvényünk, privilegiumaink és diplomáink ellen vadnak, utolsó punctumig, maga valóságában kidolgozni, törvényünket kikeresvén, azokhoz, mint próbakövekhez vetvén, megmutatni szörnyű inségünket és fájdalminkat a mlgos regium gubernium és ő Felsége előtt méltóztassanak és mely drága kincsünktől fosztatnánk meg, a melyért nem egy halált, hanem számtalanokat és nagy vérpatakokat fizettünk, úgy annyira, hogy soha ez életben nem kívánjuk szemünk előtt füstbe menését és keservesebb annak elenyészése az halálunknál. Készek vagyunk ugyan ő Felségének vérünkkel és halálunkkal is szolgálni, de ezen kincsünket nem engedhetjük, mert ennek ára több, mint nékünk mindnyájunknak halála; törvényünk szerint ezeket ne csak protocolálni, sőt a tektes urak előre, mint törvényes előljárónk, méltóztassanak rendes úton módon, mert mi nem tudunk hozzá, kidolgozni és mi egyebet nem kérünk, Istent hívjuk bizonyságúl, csak igazságunkban megtartani, a törvényünk ellen való terünktől oltalmazni ne vonogassák magokat tovább, mert a csíki tisztek

is azt cselekedték volt és hasznát milyent nyertek, szemek előtt vagyon a tektes uraknak.

Eldűlvén a fundamentum, a gradus bomlik és szörnyebben leomlik s még is ha nem cselekedik, az Istent igaz bírót hívjuk segítségűl, az előtt protestálunk, arra bízzuk ügyüket, bajunkat, az lészen ezután különös vezérünk, a ki igazán megítéli jövendőben, hanem a tektes urak hallgatása lészen, mind ő felsége kárának, mind a mi szörnyű utolsó veszedelmünknek, magokéval együtt a tektes uraknak oka.

Ezzel magunkat a tektes uraknak hittel kötelezett kormányozásokra bízván, ajánljuk magunkot kegyes gratiájokba és vagyunk,

A tektes nemes széknek

alázatos szolgái
Az udvarhelyszéki régi nemes székelyek.

Anno 1763, die 8-vo Febr. lecta in congregatione vicesedriae in oppido Sz. Udvarhely celebrata.

(*Eredetije* : Udvarhelyvm. lvtban, acta politica)

41.

A gr. Kálnoki-bizottság br. Bornemiszának. Csík-Szent-Simon, 1763. febr. 10.

(*Kivonat.*)

Levelét vettük. A körülmények azt javalják, hogy maradjon addig Udvarhelyt, míg alkalmasnak látjuk az időt arra, hogy idejőjön. *Buccownak* már jelentettük és tőle minden nap várjuk a választ.

Aláírások : *Comes Antonius Kálnoki*
J. D. Ernst Brigadier
Joannes Comes Nemes *F. h. v. Frank*
u. f. generalis auditor.

(Másolat a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

42.

A haditanács Buccow generálisnak. Bécs, 1763. febr. 10.

(*Kivonat.*)

Tudatja br. *Siskowicz* altábornagy leküldetését Erdélybe, kielégítő tudósítás (notiz) szerzése végett az ország belső állapota felől és neki adott egyéb megbízatások ügyében.

(A bécsi hadiltr. registraturájában 1763. 204.)

ságos cselekedettel, akár tanácslással, vagy hitegető beszéddel az hadiszolgálatnak felvételére volt czéljoktól elvonnának és idegenítenének, szorgalmatos tudakozódással kinyomozzátok, és ha olyanok találtatnak, nem várván az iránt továbbra való parancsolatunkat, magok érdemek és a törvény szoros értelme szerint megbüntettessétek. Minden székeknek pedig elől járóit, akár fő- akár vicekirálybírák legyenek, kik ezen királyi szolgálatunknak meghátráltatásában vétkeseknek tapasztaltatnak, hivatallyok mellől ki is tegyétek.

A második kir. parancsolatnak, mely is a közelebb elfolyt Boldogasszonyhavának 6-ik napján bocsáttatott ki, tartása e szerint vagyon :

Csík, Gyergyó és Kászon székely székek, a mi erdélyi udvari kancellariánkhoz folyamodván, jelentették : minémű zűrzavarra, ártalamra (!) és rosszaknak következésére kinyíló út és alkalmatosság adattatott volna azáltal, hogy a nevezett székek lakosai rész szerint szép igéretekkel, rész szerint félelmet szerző ijesztésekkel unszoltatni és vonattatni kezdettenek az hazabéli új katonák közzé való magok beíratására és az hadi szolgálatnak felvállalására ; esedeztenek egyszersmind arról való szabadság iránt is, hogy magok nemzetekből bizonyos követjeiket küldhessék felséges tekintetünk eleibe, magok megterheltetéseiknek előadása és megjelentése végett. Minekokáért mi ezeket említett kancellariánk alázatos jelentéséből megértvén, tapasztaltuk, hogy azon székeknek lakosai, magok dolgainak orvoslását nem a szokott rendes úton keresték, midőn minekelőtte Hozzánk folyamodtak, kellett volna panaszaikat, ha mik lehettenek, elsőben ti kir. guberniumunk előtt feladni és ottan orvoslását keresni. Ezen nem magok rendén folytatott cselekedeteknek módjáért őket azért megdorgálván, adjátok nékiek értésekre, hogy mi a már egyszer kiadott rendeléseinket, hogy t. i. senki is az új katonák közzé, hanemha önként való jó kedvéből adná arra magát, bé nem vétettetik, változhatatlanúl megtartani akarjuk, és semmiképpen nem is igyekeztünk, hogy ezen katonaság állapotjáról szabott rendelésünkben valami változást megengedjünk, sőt ha mi panaszra való okok lehetne az Hozzánk folyamodóknak és hogy arra nézve a második kérések nem teljesíthető, jelentsétek meg. Kik is ez okon eddig való állapotjokban mozdúlhatatlanúl meghagyattatnak ; azok mindazáltal, kik az hadi szolgálatot már felvették és felvészik, attól kemény büntetés alatt el ne vonattassanak, vagy akármi módon meg ne akadályoztassanak, hanem ők a nékiek meghagyatott szabadsággal minden meggátolás nélkűl egész bátorságban élni megengedtessenek ; azonban az új katonaság iránt eddig tett és ezután téendő

rendelésekhez magokat mindnyájon alkalmaztatni tartozzanak. Ellenben azt is értésére adjátok az említett panaszló lakosoknak, hogy a szükséges parancsolatokat már kiadtuk azoknak büntetésekről is, kik szoros kötelességek és tartozó engedelmességek ellen cselekedtenek, ha t. i. tökéletes engedelemre reménség ellen nem térnének, azokkal méltó haragunknak sulyát meg fogjuk éreztetni.

Ezen feljebb írt kir. kegyelmes parancsolatoknak született nyelvetek szerint világosan eléadott magyarázatjából már eléggé megérthetitek ti kegyelmetek, a mi örökös, és igen kegyelmes fejedelmünk az hazabéli új katonaságnak felállítása iránt minden legkisebb kétség kivűl állhatatos tulajdon czélját és szent tetszésének valóságát; megérthetitek nyilván az ő Felsége azoknak önként igért anyai kegyelmességét és jóvoltát, kik a katonaságra magokat ajánlják és annak gyarapodását akármi úttal s móddal segíteni kívánják; megérthetitek ellenben azok ellen méltán lehető kedvetlenségét és az azt követő büntetést, kik ezen királyi főszolgálatot cselekedettel, bal-tanácscsal, vagy hitegető beszéddel nyilván vagy titkon gátolni s akadályoztatni merészlik. Megértvén már eszerint nyilván és bizonyosan, hogy felséges Asszonyunk szentséges és állhatatos akaratja légyen az, hogy az hazabéli új katonaság, nevezetesen a székelység, mely más hazafiai között eleitől fogva, mint választott nép, királyait és fejedelmeit fegyverével szolgálta, most megújíttassék és elébbeni dicsőségére hozattatván, már állandó lábra állíttassék.

Ezen ő Felsége szentséges akaratjának tökéletességre való vitelit kívánta a királyi gubernium szoros kötelessége szerint annál nagyobb örömmel segíteni, hogy látta ő Felségének nevezetesen a nemes székely nemzethez most anyaiképpen hajló szívét, midőn útat és módot maga kegyelmesen mutatni méltóztatott, mely szerint ezen nemes vitéz nemzet eleinek dicsőséges hírét-nevét vitézi szolgálattal most megújíthatja és ugyan fegyverrel keresett szabadságát a kir. kegyelmességnek megnyerésével feleleveníthetí és megerősítheti, bizonyos is a jutalom, felséges Asszonyunk a mult Szent András havának 8-ik napján költ kir. levelében külön való kegyelmességét igirvén ezen szókkal: *mindazok, valakik a katonaságot felvészik, különös kegyelmességünkről és protectiónkról tétessenek bizonyosokká.* Mennyivel inkább teljes boldogságot reménlhetnek, a kik az ő Felsége anyai kegyelmét engedelemmel és hív szolgálattal igyekezik megnyerni.

Ily nagy bizodalommal lévén a gubernium, annál nagyobban megkedvetlenedett, hogy látta reménségében lett megcsalatkozását, melyet okozott némely vakmerő nyughatatlan,

és a király kegyelmét nem várható értetlen székely férfiaknak minden igaz ok nélkűl lett egybetódúlások, versengések és igaz ügyeket is elrontó, felforgató vétkes cselekedetek, melyet nyilvábban megbizonyítottanak a kir. commissio előtt mutatott illetlen magok viselésekkel. Ily nyilvánvaló vétkes cselekedet jóllehet nagy büntetésre méltó volna, és abban a kir. gubernium igen könnyen módat (!) is találhatna, mindazonáltal atyai szemekkel tekintvén ezen tudatlanságból és erőtelenségből inkább, mintsem tudva, és merő vakmerőségből végbevitt cselekedetre: most ezúttal megenged, oly bizonyos hijedelemmel, hogy ti kegyelmetek mindnyájon, kik első indulatból s meg nem gondolva hibáztatak (!) és vétettetek, magatokban szállván és okosan megfontolván egyfelől a királynak hozzátok, mint engedelmesekhez hajló kegyelmét, másfelől mint engedetleneket méltó haragból sujtoló vesszejét, a vétkes cselekedet megbánva, illendő és tartozó engedelmességre megtértek, és magatok saját javát tekintvén, lecsendesedtek. A mint hogy a kir. gubernium (kinek kormánya alá vagyon bizattatva ez haza dolgának minden igazgatása) deák nyelven is hozzátok küldött patens parancsolatja szerint ti kegyelmeteket mind közönségesen, mind fejenként a lecsendesedésre s egyszer már önként felvállalt katonaságba való állhatatos megmaradásra, boldogságtokra czélozó atyai indúlattal inteni kívánt ez írása által is, értéstekre adván, hogy a már letett hitet és szoros kötelességet elmétekben és szívetekben szüntelen újítván, mind hadi, mind székbeli előljáróitokhoz, úgy a mostan oda rendelt királyi commissiohoz is engedelmesek legyetek; a katonaságnak színe alatt mindazáltal senkin erőszakos bosszút ne végyetek, saját dolgaitokban magatok bírák ne legyetek, hanem várjatok törvénytől, mely szerint kinek-kinek igazsága kiszolgáltatik; ugyanis arról megemlékezzetek, hogy született tősgyökeres hazafiai vagytok, haza törvénye alatt élők, melyhez való természeti kötelességteket, azzal hogy az hadi regulát is megtartjátok, le nem vetkeztétek, mert az igazságnak kiszolgáltatásában edgyik a másikkal nem ellenkezik. Eképpen megcsendesedvén, a rendeletlen cselekedettől megszűnvén, egyfelől házi munkáitok folytatására, másfelől katonaságbeli kötelességtek csendes és mind a kettőnek nyugodalommal lehető teljesítésére térjetek meg. A mely fegyvert viseltek, édes hazánk oltalmára és a külső gonosztól való megőrizésére, nem pedig a belső csendességnek felháborítására adatott kezeitekbe; illetlenség és nagy gyalázat is lenne, hogyha vitéz eleitek jeles dolgaival keresett nemes székely nemzet régi szép híre-neve, a ti, már így elváltozott rendeletlen magatok viselésével nem hogy új nap-

fényre hozattatnék, sőt nagyon elhomályosíttatnék és megundokíttatnék.

Minekutána azért mind az ő Felsége kegyelmes tetszéseit, mind a királyi gubernium atyai intéseit és tanácsait a feljebb elészámlált világos jelentésekből bővségesen megérthették ti kegyelmetek, már nem kételkedhetik a kir. gubernium, hogy a kikben józan okosság, a jót a rossztól megkülömböztetni tudó értelem, és csendes jó lelkiisméret lakozik, ezeket megfontolva, az engedelmességet és azzal edgyütt járó csendességet ne kövesse inkább, mint a vakmerőséget és abból származó romlását és veszedelmét. A mint hogy azok, kik előtt foganatja lészen ezen intéseknek, a királyi kegyelemnek naponként lehető öregbedését, mint engedelmességeknek s hűséges szolgálatjoknak méltó jutalmát bizonyosan várhatják; ellenben az engedetlenek is bizonyosok lehetnek abban, hogy a több engedelmes hívektől megkülönböztetvén, mint azok seregéhez nem méltó tagok ellen az atyai intések kedvetlen fenyítékre változnak és mint még eddig meghagyatott szabadságokat magok engedetlenségével bontogató és megsértő vakmerő férfiak a magok saját törvényeik szerint is érdemlett büntetéseket el nem kerülik, kéntelen lévén a kir. gubernium is azok iránt, kik megátalkadságokban (!) maradnak, hathatósabb eszközökhöz nyulni, illendő engedelemre való hozatásokban. Különben se cselekedjetek.

Költ az erdélyi kir. gubernium tanácsából, kir. szabad Nagy-Szeben városában, Bőjtelő havának huszonkettődik napján, ezer hétszáz hatvanharmadik esztendőben.

(Nyomtatvány, egy kiterjesztett ív belső két lapján, a br. Huszár-levéltárban.)

47.

Br. Buccow Adolf Mária Teréziának. Nagyszeben, 1763. márcz. 19.

(Kivonat a német eredetiből.)

Az itteni határőrség felállításáról olyan különféle informatiókat hallott Felséged, hogy azt gondolhatta, mintha én az ügyben könnyelműen jártam volna el (leichtsinnig fürgegangen), vagy nem oly módokat használtam, melyek sikerre vezetnének. Ezzel szemben elő kell adnom eljárásomat.

Midón tervemet a mult 1762. évben előadtam, biztosítva voltam a felől, hogy a beszterczei tanács átadja a radnai kerűletet minden a beszterczei kerűletben lévő oláhsággal

együtt.[1]) Az oláh ezredekbe elég ember lenne, csak hely legyen, a hova őket elhelyezzék.

A székelyek felől biztosítást nyujtottak az ő régi törvényeik, kiváltságaik, jogaik, melyek őket feltétlenűl katonai szolgálatra rendelték; biztosítottak arról az itteni mágnások és maga gr. *Lázár* is, a ki megigérte, hogy közben fog járni (engagiren) a dologban az általam előadott föltételek mellett, azon hozzáadással, hogy belföldi tisztek alkalmaztassanak.[4])

A következés megmutatta, hogy a székely nép is minden legkisebb kényszerítés nélkűl és a legteljesebb szabadakarattal (*ohne den mindesten Zwang und mit der vollkommensten Willen* [5]) vállalkozott a katonaságra, a főkirálybíró, alkirálybírák, *br. Schröder* ezredes, egyetlen kapitány és fourier jelenlétében. Nemcsak összeíratta magát, hanem mérték alá is állott, a mi már sorozás (assentirung) s jele az önkéntességnek, mert áll az axioma, hogy nemo possit cogi ad faciendum.

Ez az önkénytesség, a mely nemcsak Csíkban, hanem Háromszéken és Udvarhelyszék egy részében is magától ment, kétségtelen bizonyítéka annak, hogy nem könnyelműen bíztam a dologban. Megerősítik az önkéntességet *br. Schröder* jelentései s a passusok önkéntes őrzése is a tatárok beütései ellen eléggé mutatták a kedvet a szolgálatra.[6]) Mígnem a szék tisztjei önzésből visszavonást szítottak közöttök és a köztük lakó kis nemesség őket önérdekből felbujtogatták. (Bis die einseithige Absichten Ihrer Stuhlsofficianten unter sich Factiones machten, die zwischen ihnen vermischte kleine Edelleuthe, welche die Gelegenheit verhinderet sahen dieses Volck zu drucken und nach ihrer Willkühr zugenissen, solche aufredeten, und mir alle nur mögliche Hindernüsse gemacht wurden).[7]) Az oly szerencsésen elkezdett és meglehetősen előhaladt dolgot ezért nem lehetett teljesen befejezni és véglegessé tenni. Mindent megkísérlettem, hogy ezeknek a felbujtóknak káros befolyását ellensulyozzam s az elégedetlenség okait eltávoztassam. Ezért tettem át *Carato* alezredest, a ki a gy.-sz.-miklósi vicekirálybíróval egy kvártély miatt összetűzött, Csíkszeredába. Más tiszteket is, ha vétkeztek, megbüntettem. (Einige officiers, so sich in wörther oder sonsten vergangen, seÿnd gleich in scharfen Arrest und auch zum Profosen gesetzt worden).[8]) Az ezredparancsnokoknak szigorú parancsokat adtam miheztartás végett, ideiglenes »regulament« is adatott ki nekik, a mely a guberniumban köröztetett és csak *gr. Lázár*-

---

[1]) A számmal való megjelölések Siskowicztól származnak, ki azok alatt megjegyzéseket írt Buccow jelentéséhez, mint alább olvasható.

nak volt kifogása ellene 3 pontban, hogy t. i. 1. a szökés (desertio) büntetése igen erős; [9]) 2. hogy a tisztek nem lehetnek birtokosok (compossessorok) a székely törvények szerint (a mi módosíttatott); 3. a papi törvényszék, a stola taxa dolgában. Ezt a regulamentet Felségednek is felküldöttem volna, de *Siskowicz* beküldetvén ezen katonai és adózási ügy részleteibe beletekinteni, vártam az ő bejöveteléig.

Intelmeim a jó egyetértésre az új katonák, a nemesség és nép között, a gub. rendeletek a »real és personal jurisdictio« felől, *a püspök intelmei a clerushoz* [10]) és ezek egy részének nagyon jó magatartása, világos jelei annak, hogy semmit sem mulasztottam el, a mivel az ellenkező tiszteket és nemeseket ellensulyozni gondoltuk. Nekem nem róható fel, hogy Felcsíkban az új katonák kihágásokat követtek el. Én még most is nagyjelentőségű dolognak tartom, hogy ez a határőrség szerveztessék s hogyha lehetséges, akár előnybiztosításokkal is rábírni ezeket az embereket, hogy kötelességüket valamiképp egyeztessék össze önérdekükkel és nyakasságukkal.[11]) Erre nézve két dolog a fő: a nyugalom helyreállítása s a károsúltaknak kárpótlása,[12]) a 3-ik, biztosítás a jövőre nézve.[13])

A tisztek magok találtak módot, a mivel az első zendűlést (auflauf), melyet néhány száz ember csinált, lecsilapítsák[14],) sokan az elvett dolgokat és marhákat visszaadatták. A panaszok felett különben egy pártatlan commissio ítélkezett,[15]) a mely nem eshetett az elfogúltság gyanúja alá. Elnöke *gr. Kálnoki*, lovassági tábornok, székely földbirtokos, köztük lakik, *Ernst* alezredes, *gr. Nemes* és minthogy legnagyobbrészt katonák felett kell ítélnie, jegyzőűl (auctuarius) generalis auditor lieut. *Frank* neveztetett ki. Ez a bizottság a fő- és vicekirálybírák bevonásával Háromszéken oly szépen és simán elvégezte feladatát, hogy néhány nap alatt az ingadozó, de meg nem zavart nyugalom helyreállott,[16]) úgy hogy remélni lehet, hogy *gr. Mikes* bölcsesége és buzgalma fentartja a nyugalmat továbbra is. Kászonszékben is néhány nap alatt lecsilapodott a mozgalom; ezen kerűletet önként feleskették s azóta csend van. De Alsó-Csíkba [17]) átmenetele alkalmával olyan impertinentiának volt kitéve a nép részéről a commissio, hogy szükségesnek látszott az Udvarhelyszékben állomásozó Laudon-dragonyosezred két századát Csíkba küldeni [18]) és ott elhelyezni. Azóta ott működnek s igyekeznek rendet teremteni s a fegyvert letévőket ismét engedelmességre bírni. A commissio támogatására és tekintélye növelésére a Haller-ezredből 300 embert és a Szász-Gotha-ezred egy companiáját Udvarhelyre küldöttem, hogy ha szüksége volna rá a bizottságnak, 24 óra alatt magához vonhassa. Az Okelly-ezred itt állomásozó companiája a Barczaságban,

Háromszék határán, van elhelyezve, honnan kétszer 24 óra alatt Csíkban lehet s Háromszéket is sakkban tartja. Brassóba az I. oláh ezredből 150 ember rukkolt be a garnizonba. Ezen intézkedések által a commissio háborítlanúl dolgozhat.

Rajta leszek, hogy Felséged szolgálatára elérjem a czélt, a mit a különféle törvények, jogok és kiváltságok mellett tisztán a nemesség és a mágnások ellenkezése nehezít meg *(pure durch abneigung des adels und magnaten erschweret werden).*[19])

Sokféle hírek járnak, a miknek ne adjon hitelt Fgd és tartson meg engem kegyelmében.

(Eredetije a bécsi hadi levéltárban 1763. máj. 28913. sz. a.)

48.

A haditanács az erdélyi kanczelláriának. Bécs, 1763. márcz. 27.

(Regesta.)

»Reinsinuatum, dass es wegen des auf allerhöchste Entschlüssung des nacher Siebenbürgen zu ein und anderer Sachen Untersuchung abgeschickt wordenen gen. *Siskowicz* das erforderliche an allseitige behörde erlassen betreffend.«

(Bécsi hadiltr. reg. 1763., 500.)

49.

Br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró szerepe és részvétele a székely határőrség szervezésének előmunkálataiban. K. n. 1763. ápr. 10. körül.[1])

Modus procedendi supremi judicis regii sedium Siculicalium Csík utriusque, Gyergyo et Kászon circa Militiam Limitropham ad mandatum excellentissimi domini commendantis generalis ac excelsi regii gubernii praesidis l. b. de Buccow in illis erigendam.

Postquam citatoriis excellentissimi domini generalis commendantis ac excelsi regii gubernii praesidis l. b. de *Buccow* de dato 26-ta Maii 1762 litteris dictarum sedium Siculicalium supremus iudex regius morem gesturus se 31. eiusdem Cibinium versus contulisset ac iussa auditurus eundem excellentissimum dominum generalem commendantem accessisset, intellexerat ex sua excellentia : ne Siculi varias utique variorum hostium irruptiones frequentius experti, in futurum plura terragia

[1]) Br. Siskowicz bejövetelekor íratott s úgy látszik az utolsó mondatból, hogy neki nyujtotta át br. Bornemisza.

vicinis casu quo obruentibus cogantur relinquere in praedam suae serenissimae regiae Maiestatis clementissimam esse intentionem, ut in hocce principatu Transsilvanico militia erigatur confiniaria, pro cuius erectione supremus iudex regius quoque in sua praefectura omnem adhiberet diligentiam.

Ad quam propositionem respondit se ad omnia exequenda mandata omnino paratum esse; dignaretur autem sua excellentia dominus generalis commendans litteralem largiri de super instructionem, qua suffultus se et coram altissimo trono et sibi concredita plebe valeret legitimare. Cui excellentissimus dominus generalis commendans litteralem dare instructionem quidem promisit, sed certae cuiusdam personae adventus expectari deberet, ac quae illa fuerit persona per aliquod tempus expectata? an? aut quando venerit? in hodiedum adhuc ignoranti hanc tradidit verbotenus supremo judici regio instructionem, ut nempe concreditam praefecturae plebem ad amplectendam illam militiam confiniariam exhortaretur hisce ex motivis: quod si Siculi in statu mansissent militari, multi eorum ad tam miserum et quidem subditalem nunquam devenissent statum, nec tot terras et silvas cedere debuissent vicinis suis. Tandemque inclitae legionis Laudonianae d. colonellum l. b. de *Schröder* (a cuius instructione totum dependeret negotium) habita nihilominus cointelligentia in adlaboratorem denominando, domum pergere permisit dictum supremum iudicem regium 11-ma Junii, qui dein cum veniente ad se praetit. domino colonello 22-a Julii iter agressus est, ac 23-tia eiusdem ad Gyergyo Al-Falu perveniens, nullamque specialem habens instructionem interrogavit ex illo: quidnam agendum? quamque habeat a sua excellentia d. generali commendante singularem instructionem? exponeret, ut sic opus commissum inchoari possit. Is autem cum respondisset se praeter superius verbotenus mentionatam: *quod si Siculi in statu mansissent militari* etc. etc. aliam sibi factam non habere instructionem, idem supremus judex regius, convocatis ad se coram praetit. domino colonello omnibus singulorum pagorum iudicibus, proposuit suae sacrae regiae et apostolicae Maiestatis clementissimam intentionem diligentissima, qua potuit, exhortatione [1] illisque, sine pagensium consensu ad haec replicare aliquid minime posse respondentibus, mandatum dedit, ut sub poena acticulari 500 fl. et etiam graviori incurrenda singuli suos pagenses libertinos contribuentes ad comparendum, et ubi, vel quandocunque ipsis injunctum fuerit, se sistendum obligatos esse denuntient.

---

[1]) Lásd a néphez intézett beszédét 1762. jul. 24. kelettel fennebb.

Quibus itaque taliter inchoatis perventum est de pago ad pagum, factaque in singulis pagis convocatione contribuentium libertinorum, primipillorum scilicet et pixidariorum, proposita fuere praedicta motiva, quibus d. colonellus l. b. de *Schröder* adjungi ac promulgari curavit aliquod cum appositis privilegialis planum.[1]) Sed ad haec in omnibus citatorum pagis unanimi voce ac debita submissione repositum fuit: nos utique promptissimos fore ad omnia suae sacratissimae Maiestatis clementissima mandata subeunda, libenterque defensuros esse nostram propriam patriam, dummodo pristina nobis privilegia, ac proprios nostrae nationis officiales altefata sua sacr. regia Maiestas concesserit, et in propria manere permiserit patria. Sicque et in sede Gyergyo, utroque Csik, et Kászon actum, et a libertinis responsum fuit. Qualem interim saepe mentionatus dominus colonellus, qui omnem sibi de super faciendam reservavit relationem, excellentissimo domino generali commendanti dederit informationem, plane ignoratur. Sed

His quoque peractis excellentissimus dominus generalis commendans volens oculariter et in persona revidere conscriptos, mandavit supremo judici regio, ut eundem comitetur in Gyergyo. Cumque idem excellentissimus dominus generalis commendans 24-ta Octobris ad Gyergyószentmiklós pervenisset, invenit secundum suum mandatum omnem populum inibi compulsum, qui ad factas propositiones ratione assummendorum armorum et deponendi consequenter juramenti respondit, quod quidem ad conscriptionem et mensurationem subeundam per svavia simul et duriora inductus sit invitus, minime tamen velit arma suscipere, iuramentumque deponere, nisi superius iam attacta puncta occasione conscriptionis efflagitata, nempe pristina privilegia, proprios suae nationis officiales, ac in propria sua patria mansionem obtinuerit.

Quae cum promissa non fuissent a sua excellentia domino commendante generali, haud levis excitatus est tumultus, ita, ut idem excellentissimus dominus melius fore judicaverit eos die illa dimittere, sequenti comparituros. Sed quia altera die convenientes tumultum priorem iterato resuscitaverunt, et non nisi aliqui, quorundam ex affidatione et assecuratione, quod in propria patria manerent, nec tributum penderent, inducti deposuerunt juramentum, reliquit eos, et descendit ad Csikszereda, ibique talem expertus tumultum ac paucis pariter iuramentum deponentibus, transiit dicta sua excellentia 27. eiusdem mensis ad inclitam sedem Háromszék. Reliquerat interim, dum carpentum conscenderet, tale indignanter man-

[1]) Lásd az itt említett előterjesztést 1762. jul. 24. kelettel fennebb.

datum, ut supremus judex regius cum saepe dicto domino colonello l. b. de *Schröder* suam circumeat praefecturam et nondum iuratos ad deponendum persvadeat iuramentum.

Quod mandatum idem supremus iudex regius quidem executioni mandare pro posse conatus fuerat, ast illi (eo quod omni tam regio iussu, quam guberniali destitutus commissione, eorum postulatis annuere quidquam non valuerit) summum odium, plurimasque confusiones reportavit, plebe nempe et de conscriptione et armorum susceptione eum unice causante; regio vero gubernio penes regii benigni prima Octobris emanati copiam graviter inculpante, simulque ad noviter faciendam in sua praefectura circulationem per emanatam 30 eiusdem commissionem serio inculcante.

Cuius voluntati ultroneè obtemperans saepedictus supremus iudex regius ad Gyergyo-Alfalu denuo intravit populum ad dicendum iuramentum efficaciter inducturus; sed prout certissima confirmant testimonia, non nisi in novas et novas incidit congregati populi offensiones, adeo quidem, ut svadentibus variis hominibus et consulentibus ob evidens periculum ad sedem Csik non ausus transire, domum petere conatus sit. Qua de re, dum excelso regio gubernio debitam submisisset relationem, nova ab eodem regio gubernio expedita est commissio, in qua stricte praecipiebatur, ut supremus iudex regius absque mora transiret ad Háromszék, ibique sese commissioni delegatae coniungens cum eadem ad praefecturam suam intraret, pacis, tranquilitatisque reconciliandae causa.

Ast in itinere iam constituto de dato 17-ma Februarii 1763 submiserat ei praeattacta in Csik jam existente commissione delegata litteralem praemonitionem, ne ob certas circumstantias ingrediatur ad Csik, sed usque ad ulteriorem excellentissimi domini generalis commendantis dispositionem se in Udvarhely retineret. Quo tandem in loco regii excelsi gubernii appulit 20. Febr. commissio, in qua jubebatur, ut supremus iudex regius mutata sui itineris continuatione se quantocius Cibinium conferret, quod et praestit.

Quia vero inibi id tertiam iam septimanam commoranti illustrissimus dominus generalis l. baro de *Siskovits* referebatur venturus, eiusdem illustritatis quoque expectavit adventum. Cui proin se una cum concredita sibi plebe enixe commendat.

(Egykorú 2 másolata a br. Huszár-levéltárban.)

50.

Br. Siskowicz a hadi tanács elnökének, gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763. ápr. 19.

(Kivonat.)

Excellenz! Méltóságos birodalmi gróf! Nagyságos uram! A székely határőr ezredek szervezésénél keletkezett nyugtalanságot sem a *gr. Kálnoki* elnöklete alatt működő bizottság, sem a *br. Buccow* lovassági generális által alkalmazott eszközök nem csilapították le, a zavar egészen mostanig tartott és most újabb nyugtalanság keletkezett, midőn a székelyeknek tudtokra adatott, hogy adót fizetni tartoznak. Ez nemcsak meggyőzte *Buccowot* arról, hogy ezt a munkát az eddig követett úton végrehajtani nem lehet, hanem meggyőződött arról is, hogy más módon kell megpróbálni a székely határőrség állandósítását. E végből ma futárt (estaffett) küldött ő fgéhez azzal az előterjesztéssel, hogy a székelyek a katonaságot minden fáradozás daczára föl nem vették, a következő okokból:

1. mert nem hajlandók fejadót (taxam capitis) fizetni s egyszersmind katonáskodni;

2. mert saját nemzetükből kívánják tiszteiket.

Tehát a következő módon lehetne őket megnyerni:

1. hogy a fejadót engednék el nekik és csak terményeikre vetnének adót;

2. hogy a rendes ezredekben szolgáló székely tisztek közűl némelyek a határőr ezredekhez tétetnének át, az itt szolgáló külföldiek felcseréltetnének és néhány fiatal székely nemes mint zászlótartó (als fänrichs) alkalmaztatnék az ezredeknél.

3. Br. Buccow azt a javaslatot tette ő fgének, hogy a határőrség szervezését reám bízná, mert kívánatos, hogy olyanra bízassék a dolog, *a ki az ő nemzetükből való és nyelvüket tudja* és a kit a katonatisztek is respectálnak.

Különben *Buccow* lovas generalis a gubernium részéről is mindenkép segítségűl lenne, a mi nélkűl semmi reménység nem lehet ezen kemény néppel (mit diesen rauhen Volcke) kívánatos véget érni.

Én is azt hiszem, hogy így czélt érhetnénk. Ő fge halaszsza elhatározását addig, míg én is javaslatot teszek. Bár az itteni országos viszonyok (landbeschaffenheit) minden tekintetben zűrzavarban (verwirrung) vannak, remélni lehet az adófizetés és határőrség tekintetében a jó kibontakozást.

Azt is jelenthetem, hogy a mostani gub. kanczellár, *br. Brukenthal* a határőrség szervezésével többé nem törődik,

sőt kereken kimondotta, hogy ő szívesebben látná, ha egészen abban maradna, ő neki csak az *új adórendszer* fekszik a szívén.

Jegyzet: E jelentés 1763. máj. 8-án érkezett Bécsbe.

(Eredetije a bécsi hadiltr. 1763. máj. 289/3. sz. a.)

51.

»Baron Siskowicz« a »hofkriegsrath«-nak, Nagyszeben. 1763. ápr. 20.

(Kivonatos fordítás.)

Márcz. 26. leíratát, melyhez mellékelve volt *Lázár Imre* székely nemes amaz emlékírata, mely Csík, Gyergyó és Kászon szék nemessége és tisztikara nevében az udvarhoz beadott panaszokat tartalmazta, csak ápr. 17-én kaptam meg, mert ez Fogaras felé megkezdett útam alkalmával Csíkba küldetett utánam s onnan jött aztán vissza.

Bár én annyira jól vagyok informálva az ottani viszonyokról, mintha személyesen szereztem volna azokat a székekben, mégis ottlétemkor magam fogok utána járni a dolgoknak. Annyit mondhatok, hogy az összeírás lefolyását, az arra következett kihágásokat és elnyomatásokat az igazsághoz híven írta le *Lázár Imre.* Épen ezek miatt érezte magát indíttatva *Buccow* és a gubernium február elején bizottságot küldeni *gr. Kálnoki* elnöklete alatt Háromszékbe és Csíkba.

Ez a bizottság sok elrablott holmit visszaadatott és most rablásokról nem hallunk, de szigorú executio, üldözés (chicanen) folyik ép úgy a rendes katonaság, mint a határőrség részéről azok ellen, kik a fegyvert nem akarják fölvenni. Ezek miatt nyomatékos előterjesztések tétetvén *Buccownak,* megparancsolta a bizottságnak, hogy ezeknek a kihágásoknak (excessen) vessen véget és a katonatisztekhez szigorú parancsot küldött az ilyen eljárás ellen. *Buccow* is megkapta az udv. kanczelláriától a *Lázár Imre* jelentését ápr. 12-én, közölte a guberniummal és köröztette a jelenlévő tanácsosok közt.

Midőn erről a legfelsőbb rendelet a guberniumban felolvastatott, vita keletkezett, hogy kiadják-é azt a Kálnoki-bizottságnak, avagy ne, mert abban egyedűl *gr. Nemes* nem katona. A vita közben a gub. elnöke *(Buccow)* és *br. Seeberg* gub. tanácsos között heves összetűzés keletkezett, a minek oka az elnök ismeretes hevessége (bekannte Hitze) és az, hogy *br. Seeberg* nem akarta eltűrni, hogy az elnök kétszer elhallgattatta.

(Eredetije a bécsi hadiltr. 1763. máj. 289/3. sz. a.)

52.

Br. Siskowicz gr. Daunnak, a haditanács elnökének. Nagyszeben, 1763. ápr. 22.

(Kivonat.)

Exciád 11-iki rendeletét 19-én vettem, melyben jelentést kíván az itteni dolgokról és véleményt a teendőkről.

A mi *br. Buccow* beküldött jelentését illeti (t. i. a márcz. 19-it), azt nemcsak titkos tudomásúl vettem, de szükségesnek láttam oldaljegyzetekkel is ellátni.

A gubernium a *Lázár Imre* által beadott panaszokra azt határozta, hogy két tanácsost küld ki a maga kebeléből és pedig *Huttert* és *br. Josinczyt*, a kik 1. minden panaszt megvizsgáljanak, 2. a guberniumnak a Kálnoki-bizottsághoz intézett rendeleteit vegyék elő és vizsgálják meg, 3. hogy miként követték a rendeleteket s hogy a károsúltak kaptak-e kárpótlást, avagy nem? a katonaságtól-e vagy polgári tisztektől? Mindezekről tegyenek jelentést a guberniumnak. Egyúttal a *Lázár Imre* panaszai közöltetnek a Csíkban működő bizottsággal s meghagyatik annak, hogy 1. állítsa össze a bizottságtól a guberniumnak benyujtott panaszok sorozatát s azokra a gubernium határozatait, hozzátévén, hogy megtörtént-e a kárpótlás vagy nem? 2. A tett kárpótlások részletesen soroltassanak elő. 3. A további kárpótlásokat is végre kell hajtani.

Elhatároztatott továbbá, hogy a gubernium mellém, midőn a Székelyföldre megyek, egy képviselőt (deputirter) fog rendelni, hogy a helyszínén mindenütt láthassam, hogy ezek a panaszok mennyiben orvosoltattak.

(Eredetije a bécsi hadiltr. 1763. máj. 289/3. sz. a.)

53.

Br. Siskowicz oldaljegyzetei br. Buccow márcz. 19-iki jelentéséhez. 1763. ápr. 22-én.

(Kivonat.)

Gr. Daun a haditanács elnöke *br. Buccow* márcz. 19. jelentését »titkos tudomásvétel« végett leküldötte br. Siskoviczنak, (ápr. 11-én, vette ápr. 19-én), a mire *Siskowicz* szükségesnek látta oldaljegyzeteket tenni (a mint ápr. 22-én *gr. Daunnak* írja: »überall meine remarquen ad margines zu machen«), melyek nagyrészt megczáfolják Buccow állításait.

A jegyzetek ezek:

1. A beszterczeiek semmit sem tudtak arról, hogy a Radna völgyét átadják, csak az oláhok összeírása után. És tudni kell, hogy a szászok a köztük levő előkelők sulyos despotismusa alatt állanak, a kik róluk nélkülök határoznak. Most *Brukenthal* ilyen 3—4-ed magával, a kik a nemzettel disponálnak. Bizonyára Brukenthal igérte meg, nem a beszterczeiek, a kik eléggé nyögnek most utána a nagy szegénység miatt.

4. A székelyek, igaz, kötelesek törvényeik szerint katonáskodni, de hogyha nem másként, hanem törvényeik értelmében katonáskodnának most is, abból ugyan kevés haszna lenne ő Felségének. A mágnások igaz, hogy pártolták eleinte a tervet, de mert elhamarkodva fogtak hozzá s őket tovább nem kérdezték, mentire hagyták a dolgot, abban a hiszemben, hogy a bekövetkezendő zavar annál szükségesebbé teszi majd őket, a kik aztán az ügytől elidegenedtek (abgeneigt geworden).

5. A székelyek jószágvesztés terhe alatt hívattak az összeírásra s azon ürügy alatt mérettek meg, hogy ő felsége a királyné lássa, hogy milyen szép emberek (und sind unter den vorwand gemessen worden, dass Ihro Mayestät sehen soll, was sie vor schöne leuth sind). Ők eleget zugolódtak miatta s csakis főkirálybírójuk tekintélyénél fogva és azon föltételek alatt engedték magokat megméretni, hogy adófizetés nélkűl, törvényeik szerint, nemzeti tisztjeik alatt akarnak katonáskodni, másként nem. Vannak egyesek, a kik a nemes emberek, vagy tisztjeik ellen bosszút forralva, egészen önkéntesen állottak a határőrségbe, de a többiek kétségkivűl kényszeríttettek arra, úgy hogy később sem akarván engedelmeskedni, mindenféle kemény szidalmakkal és fenyegetésekkel kényszeríttettek arra, a mi még most is nyugtalanságot okoz. »Die etliche freiwillige haben sodann ihre rache ausgeübet gegen die Edelleuthe; die anderen, welche mit chicanen sich dazu bequemet, haben sich gegen ihre officianten aufgeworfen, indeme sie solche die verräther ihres bluts ausgeruffen«.

6. Ezek az emberek szabad állapotukban is szokták a szorosokat őrizni s vagyonukat a tatárok ellen oltalmazni.

7. Kétségtelen, hogy a nemes emberek és az alantasabb tisztviselők közűl némelyek, miután látták, hogy az egész dolgot a főparancsnok generális intézi s a gubernium nincs beleavatva s midőn észrevették, hogy meg van tiltva a székelyeknek kihirdetni, hogy ő felsége csak önkénteseket akar ehhez a katonasághoz fölvétetni, gondolkozóba estek és titokban lebeszélték azokat, a kik úgy sem akartak katonáskodni, hogy ő Felsége nem fogja őket arra kényszeríteni. Érdekből is tették ezt némelyek, mert ha a nép mind katonának állt volna, fize-

tésüket elvesztették volna. Sokan mondják ma is, hogy ha ő Felségének legmagasabb parancsát látnák, akkor fejet hajtanának előtte és teljesítenék. Kiszámították az adót és kisütötték, hogy a mostani systema mellett több adót kell fizetniök, mint eddig s mégis katonaságra akarják őket kényszeríteni. Kétségtelen, hogy sokaknál több az adó a mostani rendszer szerint, mint az előbbinél volt.

8. A katonatisztek, a kiknek érdekükben állott, hogy sok emberük legyen és kevés belátásuk volt a dologba, azokkal szemben, a kik katonák nem akartak lenni s főkép a nemes emberekkel szemben igen rosszúl viselkedtek (sehr übel verhalten), a nemes embereket üldözték, a mi a kedélyeket rendkivűl elkeserítette. »*Carato* ein Comitatshaus mit gewalt bezohen und dessentwegen den Vicekönigsrichter Rebelle und andere sehr schimpfliche worthe tractiret.« Ez a királybíró (a gyergyai) pedig igen buzgólkodott ebben a dologban, úgy hogy sokak jelenlétében könnyes szemekkel panaszkodott főkirálybírájának az őt ért méltatlanság miatt; az embereket, a kik ezt látták, igen meghatotta a dolog.

9. A szökevények büntetése az volna, hogy birtokuk elkoboztatnék, pedig a székely kiváltság e tekintetben oly messzire terjed, hogy *ha egy család kihal is, birtoka a szomszédra száll*, ezt említette fel *gr. Lázár*.

10. A püspök az összeírás után, ép úgy mint a többiek is mind, mellőztetett, úgy hogy a nép oly kevéssé törődött a katonasággal és az adózással, mint a többiek.

11. Kétségtelen, hogy a székelység közűl a legjobb honvédség (landmiliz) várható, nincs nehézség a birtok dolgában sem, mert a magukén laknak. Én is azt gondolom, hogy az adóból engedni kell, hogy a katonáskodásért jutalmaztassanak.

12. Hogy mi legyen a kárpótlás, a legmagasabb rendeletre a gubernium elhatározza.

13. Ez a biztosíték csak úgy érhető el, hogyha ezekkel az emberekkel tiszta, világos szerződésre lépnek, akkor aztán önkéntes katonák lesznek és ha valamelyik engedetlen lesz, katonai szigorral bánhatnak el vele.

14. Ez a lázongás (auflauf) ma is csaknem mindennap ismétlődik, majd egyik, majd másik helyen tör ki é minden lecsilapítás csak napokra szól, panaszaikra ő fge határozatával biztatván őket.

15. A Kálnoki-bizottság pártatlansága nehezen bizonyítható, mert három személy benne katona s a 4-ik a helyett, hogy egy gub. tanácsos volna, vagy a székelyek valamely főtisztje, a fiatal *gr. Nemes*, a kinek semmi valódi charge-ja nincs és tapasztalatlan ember. A nemes emberek épen a miatt

panaszkodnak, hagy olyan bizottság előtt kell megjelenniök, a melyben senki sincs elöljáróik közűl.

16. A nyugalom nem állt helyre, mert Háromszéken majdnem mindnyájan le akarták tenni a fegyvert, sokan tényleg le is tették a nekem beadott jelentések szerint; a többiek eddig azzal tartattak meg, hogy addig semmiféle adót nem fizetnek, míg ő fgétől resolutio nem érkezik.

17. Csíkból a főkirálybíró elköltözött (exuliret), a vicetisztek már kétszer letétettek és helyettesített emberek, a kikhez a csíkiaknak semmi bizodalmok sincs, tehát Csíkban nincs elöljáró, a kinek tekintélye volna.

18. Épen ezek a kirendelt katonák alkalmaztattak a fegyvert fel nem vettek üldözésére (chicanirung), s ezeket úgy tekintik a székelyek, hogy ezek által a csapatok által akarják őket katonaságra kényszeríteni. Ezek miatt hagyták el egyszer már házaikat és erdőkbe menekűltek, a mikor azonban *Fröhlich* major a Laudon-ezredből okos magatartással lecsendesítette őket. Ezek a csapatok egészen kiélték (aufgefressen) a szegény székelyeket, a kik nem voltak katonák.

19. A mágnások csak azért idegenkedtek el (abgeneigt), mert az ő belevonásuk nélkűl csak cselfogással, ravaszsággal és erőszakkal kényszerítették a határőrségre a népet (nur mit list und gewalt erzwingen wollte). Különben engem a legtöbben biztosítottak, hogy Felséged nagyobb nehézség nélkűl fog végczéljához jutni, mihelyt rendszeresen előkészíttetik az ügy.

(Eredetije Siskowicz kézírásával, Buccow márcz. 19. jelentése mellett, ápr. 22-éről, a bécsi hadiltr. 1763. máj. csomójában 289/3. sz. a.)

54.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763. ápr. 23.

(Kivonat.)

Ápr. 19-iki levelem kapcsán a módokról akarok írni, hogy miként lehetne a székely határőrséget (landmilitz) felállítani.

1. Vagy országgyűlésen kellene a felállítást tárgyalni és elhatározni.

2. Minden, a mi eddig történt, félbehagyassék és az egészet a gubernium vegye újonnan munkába s hajtsa végre.

3. Vagy az eddigi hiányos szervezést kell teljes és állandó szervezéssé kiegészíteni.

Az első módot nem ajánlom, mert a rendek kiváltságaikról nem mondanának le és az ügy inkább politikai, mint katonai szervezetet nyerne, a miből kevés haszna volna ő fgének.

A másodikat azért nem ajánlhatom, mert az eddigiek teljes megsemmisítése *Buccow* megszégyenítése (prostituálása) lenne, továbbá felségjogokat érint a dolog s végre zavart okozna, mert a kik önként vették fel a fegyvert, nem szívesen tennék le ismét, kihágások történnének; végűl a gubernium olyan föltételeket szabhatna, hogy a katonaság a politikai hatóságtól nem lenne független.

Marad tehát a 3-ik mód, jóvátenni és állandósítani az eddigi hiányos szervezést.

Erre nézve azonban kívánatos először is *Buccow mellőzése*, ki az új intézmény behozatala s főkép szigorú végrehajtása által magát teljesen meggyűlöltette, úgy hogy az az ő személye miatt továbbra is titkos és nyílt akadályokba ütközném. A nép ő felsége iránt a legteljesebb odaadást és szeretetet ápolja. Kívánatos volna azért, hogy *Buccow valamely tetszés szerinti ürügy alatt az udvarhoz visszahívatnék, mert míg ő itt lesz az országban, addig sem a határőrség szervezése, sem az új adórendszer behozatala nem fog sikerülni.*

A székely székek főkirálybírái és alsóbb tisztjei azért akadályozzák a katonáskodást, mert ezáltal a nép kivonatik hatáskörük alól s nem jó szívvel látják, hogy idegen tisztek alá kerűljenek kiváltságaik ellenére. Azért jó volna, hogyha egyik-másik főkirálybírót, pl. *br. Bornemiszát* és *br. Danielt*, ha a dolog előmozdítására és katonai tisztségre vállalkoznának, alezredessé (obristlieutenant) s egy-egy székely ezred parancsnokává tennék, hogy azáltal a főnemesség ki legyen elégítve s a kisnemesség visszatartatnék s a határőrség előmozdítására hangoltatnék.

A mi az ide rendelendő generálist illeti, vagy gróf *Kálnoki* lovas generálist vagy *Gyulay Ferencz* »general feldtwachtmeistert«, vagy más a magyar nyelvben járatos generálist kellene ide küldeni (t. i. élükre állítani). Minthogy pedig a székely székekben elterjedt a hír, hogy engem ő fge oda kiküldött volna, hogy az ottani viszonyokról informatiót szerezzek s az ő fge parancsát nekik tisztán és világosan előadjam, s ez a reménység az én oda menetelemről sokakat megnyugtatott és türelmetlenűl várják: ha ő fge ilyen megbízatást adna nekem, az siettetendő volna.

Az ideiglenes parancsnokság *gróf Montoja* altábornagyra (feldmarschal-lieutenant) volna bízható, a gubernium elnökségét pedig *br. Bajtay* püspökre kellene bízni az ország nagyobb megnyugtatására.

(Eredetije a bécsi hadiltrban 1763. máj. csomó 289/3. sz. a.)

55.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763. ápr. 30.

(Kivonat.)

Miután a székelyek meghallották, hogy a Székelyföldre menő útamban Fogarason betegségem feltartóztatott és onnan kénytelen voltam visszatérni Szebenbe, azóta naponként küldöttek érkeznek a székekből szóbeli és írásbeli panaszszal és napok óta, főkép ma, annyira elhalmoztak ilyen beadványokkal, hogy nem készűlhettem el a mai postára az adótervre vonatkozó jelentésemmel.

Némely panasz a községek, némelyik egyesek nevében adatik be. Egy ilyet mellékelek.[1]) A községek panasza többnyire annak elbeszéléséből áll, hogy mi történt náluk a katonaság fölállítása óta, hogy kiváltságaik és jogaik hogyan pusztúltak el. A hámroszékiek kijelentették, hogy mihelyt a határőrséget az országgyűlés elfogadja, ők szívesen katonáskodnak, de kiváltságaik megtartásával.

Kérdeztem, hogy miért nem a guberniumhoz adják be panaszaikat; azt mondották, hogy azért, mert eleinte ott panaszkodtak, de mert semmi orvoslást nem nyertek, nincs többé bizalmuk a guberniumhoz.

Százával várt rám a nép a székely falvakban panaszaival; észrevehető, hogy a *Lázár Imre* által Bécsben előadott sérelmek óta többféle okot adtak újabban is a panaszra. Ezek nemhogy szűnnének, hanem nevekednek s a székek ő felségéhez hasonló fölterjesztéseket intéznek s a guberniumhoz küldözgetni kezdik, melyek a mérséklet határát túllépni látszanak.

Igy történt Udvarhelyszéken is, hol februárban a vicetisztek által tartott gyűlésen az ott lakó szabad székelyek szintén összegyűltek s a gyűlésnek (congregatio) bejelentették, hogy eskü alatt szövetkeztek egymással, hogy a tervbe vett »correctionem juris« és a »judiciorum collegiatorum« (az u. n. állandó törvényszék: continua tabula) behozatalát semmi esetre sem engedik meg és követelték a tisztektől is, hogy a szövetkezésre ők is feleseküdjenek. A vicekirálybíró *Borsai* vállalatukat helyeselte és nyilvánosan megesküdött ő is arra és a többi széküllőket is arra buzdította. Miután azonban az udvarhelyi perceptor *Sebestény* eljárásuk következményeit eléjük tárta, az egész dologgal elhallgattak, hanem beadványt intéztek a guberniumhoz, melyben panaszaikat sorolják fel és orvoslását kérik.

---

[1]) Lásd alább a kovásznai adótisztét.

Hallom azt is, hogy egy odavaló falusi pap azt a hírt írta volna a főparancsnoknak (Buccownak), hogy 4 vagy 5 székely nemes a felett tanácskozott volna, hogy mivel a moldvai vajda sok ezer ember számára letelepítést ígért, ők a székelyek élére állanak és őket Moldvába vezetik. Ez az írás azonban a főparancsnok tábornok által velem nem közöltetvén, igazsága felől jót nem állhatok.

Kívánatos volna, hogy ő felsége az ajánlott három módozat közül valamelyikre elszánná magát, mert az bizonyos, hogy *Buccow*, kinek vállalata ellen nagyok és kicsinyek ellene vannak, semmit sem tud többé kivinni.

(Sajátkezű német eredetije a bécsi hadiltr. 1763. májusi csomó 749/6. sz. a.)

56.

Vén Mihály kovásznai adótiszt br. Siskowicznak (K. n. ápr.)

(Kivonat.)

Én kovásznai adópénztári procurator és rationista nem akartam fölvenni a katonaságot egyéb okok mellett azért sem, mert azáltal ő fge cassája kárt szenvedett volna s én is károsodtam volna; de 1763-ban a kovásznai káplár *Fazekas Mihály* 3 gyalogos katonát reám küldött és fegyver között Barátos faluba kísértetett az ott időző kapitányhoz, a ki megveretett (verberatus sum), és pedig azért, mert a fegyvert felvenni vonakodtam, azután a kapitány a fegyvert rám kényszerítette. A fegyver elvételén kívül elégtételt kívánok Exciádtól a kapitány és káplár részéről.

(Latin eredetije Siskovicz 1763. ápr. 30-iki jelentéséhez mellékelve, a bécsi hadiltr. 1749/6. sz. a.)

57.

Mária Terézia gr. Daunnak, a haditanács elnökének. Bécs, 1763. máj. 6.

(Kivonat.)

• Siskovicz jelentéséből úgy látom, hogy az erdélyi határőrség szervezése az előbbi terv szerint nem hajtható végre. Elhatároztam azért, hogy a gubernium közreműködését vegyem igénybe és pedig két tanácsos, *gr. Lázárét* és *gr. Bethlen* Miklósét és a *Siskowiczét.* »Meine gesinnung dahin gehet, dass wie Ich Meine ausdrückliche Willens Meinung gleich anfänglich erkläret, *ohne allem Zwang hierunter fürgeschritten.* »Azért a mennyire e

nélkűl történhetik, a nélkűl kell a határőrséget és a megkívántató számot összehozni. A haditanács adja tudtára *Siskowicznak* kívánságomat (gesinnung), hogy egészben véve egyetértek az ő tervével, de úgy, hogy a jelzett két gub. tanácsossal együtt járjon el (concernanter) s dolgozzon ki részletes tervet és adja be.

Maria Theresia.

Kivűl: Praes. d. 7. Maji 1763.

(Eredetije a bécsi hadiltrban 289. sz. a.)

58.

A »hofkriegsrath« elnöke gr. Daun br. Siskowicznak. Bécs, 1763. máj. 8.

(Kivonat.)

Az ápr. 19., 20., 22., 23-án kelt s hozzám mint a haditanács elnökéhez intézett kimerítő jelentéseket nem kaptuk meg oly gyorsan, mint az szükséges lett volna.

A jelentések a mellékletben foglalt elhatározásra bírták ő fgét, mely szerint helyesli a javaslatot (vorschlag), mely szerint az annyi nehézséggel járó határőrség-szervezés keresztűlvihető volna.

Ő fge kívánsága az, hogy a magas rendeletében (handbilet) említett két gub. tanácsossal *gr. Lázár Jánossal* és *gr. Bethlen Miklóssal* a dolog végrehajtásában egyetértőleg (concernanter) járjon el, ezekkel együtt tegye meg az előintézkedéseket a határőrség szervezésére és »sofort hierüber einen ausführlichen Plan ausarbeiten und einsenden solle«. *Időközben Buccow fel fog rendeltetni,* de úgy csinálják, hogy rá nézve ne legyen compromittáló az ügy (»keinen begründeten austellung unterworfen bleiben mögen«.)

(Fogalmazvány a bécsi hadiltr. 289/3. sz. a.)

59.

Mária Terézia gr. Bethlen Miklósnak külön és hasonlóképen gr. Lázár Jánosnak. Bécs, 1763. máj. 8.

(Kivonat.)

Kívánom tudatni veletek elhatározásomat, hogy az ottani fejedelemségben megkezdett határőrség szervezését minden nehézségek daczára folytattatni kívánom, mindazáltal úgy, a mint mindjárt kezdetben nyilvánítottam akaratomat, hogy »ohne allen Zwang hierunter fürgeschritten«, tehát a meddig a nélkűl történhet, úgy kívánom ezt a katonaságot létesíteni és a kellő számot összehozni.

Senki sem tudhatná ezt az én intentiómat jobban mint ti, és pedig az ország előtt is elfogadható módon, megvalósítani, hogyha ti, az én ottani tanácsosommal és guberniumi ülnökkel, *gr. Lázárral* és az Erdélyben lévő *br. Siskowicz* altábornagygyal együtt az országban élvezett tekintélyeteknél fogva (a mennyiben én hazafiúi buzgalmatokban s épen úgy házam iránt többször tanúsított szolgálatkészségetekben is bizalmamat helyezem) e megbízást végrehajtjátok.

Bízom benne, hogy a megnevezettekkel a kellő eszközöket fogjátok igénybe venni a dolognaknak az én kívánságom szerint megvalósítására.

(Másolata németűl a bécsi hadiltr. 1763. máj. csomó 289/2. sz. a.)

60.

Gr. Kálnoki Antal gr. Daunnak, a haditanács elnökének. Csík-Somlyó, 1763. máj 10.

(Kivonat.)

Kötelességszerűleg tudatom, hogy én most mint egy bizottság elnöke működöm Csíkban s a szomszédos Kászonban és Háromszékben. A vizsgálattal és a tisztviselők által előterjesztett sérelmek tárgyalásával nem igen lehet haladni, mert a nép, látván, hogy a katonaságra még mindig erőltetik őket s kiváltságaik és szabadalmaik elvesznek, az önkénteseket alaptalan ígéretekkel csábítják, a vonakodókat fenyegetéssel és büntetéssel s erőszakkal a fegyverfelvételre és feleskűvésre kényszerítik, e miatt annyira bizalmatlan és részben kétségbeesett, hogy sokan a fegyvert letették s az előnyomúló csapatok elől menekűlve, falvaikat elhagyták s az erdőbe húzódtak, annyira, hogy nagymérvű kivándorlástól lehet tartani, hogyha a határőrség szervezését az elkezdett módon és szigorral tovább folytatják.

Remény lehetne a végrehajtáshoz, ha kevesebb számra szorítkoznának a határőrségre nézve s ezáltal a provincialis tisztek hatósága (jurisdictio) nem volna annyira kevesbítve és a közterhek viselésére több ember maradna polgári állásban; továbbá ha a katonaságra kedvet érzők számára az ő szellemükben és kiváltságaikkal rendeztetnék végleg az ügy, s ha több tisztet neveznének ki honfitársaikból s hogyha a szolgálat és magok által előállítandó ruházatuk fejében adóleszállításban részesűlnének.

Kelt nem messze Brassótól, Somlyón »in der Csik«.

»*Anton graff Kalnoki*
general der Cavallerie«.

(Eredetije a bécsi hadiltrban jun. cs. 326/4. sz. a.)

61.

»J. D. Ernst obristlieutenant« br. Buccownak. Sepsi-Szent-György, 1763. máj. 15.

(Kivonat.)

A lázongó nép (das tumultantische volk) m. e. 600 ember Egerpatak, Ritgye (t. i. Réty), Modjoros (Mogyorós) és Bitta mellett tanyáz és hallottam, hogy tegnap a királybíró *Antos* nekik, mint itt országgyűlésen szokás, »ein bottschaft um das gantze land zu schwören, bemüssiget zu geben wäre«. Hallom *Neumüller* kapitány jelentéséből, hogy az ő századából már senki sem akar őrködni menni a határra (am play̆en). *Antos* királybíró jelenti, hogy azok sem mennek, a kiket a község részéről oda rendel.

Azt is jelentik, hogy a felkelők ide akarnak jőni a zászlókat és ágyúkat (estandars und paucken) erőszakkal elvenni és ha a mellettem lévő dragonyosok védekeznének, életüket az enyimmel és a többi tisztekével együtt kioltani. Hiszem, hogy csak fenyegetőzés, de el kell ismernem, hogy ez a nép már mindenre kész.

Excziád gondoskodjék orvoslatról.

Nem szívesen öntenék olajat az égő tűzre, de ezzel a kevés katonával nincs is mit kezdeni. Küldök ma a felkeltekhez, megpróbálom őket lecsendesíteni.

(Eredetije Siskowicz által a hadi tanácsnak felküldetvén, a bécsi hadi-ltrban, 1763. jun. csomó, 326/3. sz. a.)

62.

Mária Terézia gr. Daunnak. Bécs, 1763. máj. 17.

(Kivonat.)

Borsai István alkirálybíró és összeesküvő társainak vakmerő eljárását (vermessene unternehmen des vicekönigsrichters *Borsa)*, a mit előbb br. *Siskowicz* majd br. *Buccow* is jelentett, nem lehet erős büntetés nélkül hagyni. Elhatároztam azért, hogy az említett vicekirálybíró a többi, részben már ismeretes vezérekkel együtt elfogattassanak s minden vétkes ellen, tekintet nélkül személyökre, arra, hogy nemeseké, vagy nem nemesek, bűnfenyítőleg (criminaliter) kell eljárni s kemény büntetést alkalmazni. Minthogy azonban az elfogatásoknak katonai erővel kell történniök, a dolog titokban tartandó s addig

nem kell foganatosítani, míg az Erdélybe áthelyezendő csapatok oda nem érkeztek. Annak idején a kanczelláriát meg fogom bízni, hogy a per megindítása és vezetése végett a guberniumhoz leírjon.

A haditanács szándékomat *Siskowicz*nak a legnagyobb titoktartás mellett adja tudtára és utasítsa, hogy a csapatok megérkezése után az illető vidékekre katonaság szállásoltassék el, hogy szükség esetén kéznél legyen.. Továbbá *Siskowicz* utasítandó, hogy nem határőröket illető panaszleveleket ne fogadjon el, hanem útasítsa a guberniumhoz a panaszosokat. A kanczellária útján meghagytam a guberniumnak, hogy a panaszokat ide jelentés kiséretében terjeszsze fel és közölje *Siskowicz*csal is.

Tudassák vele az én elhatározásomat is a határőrség ügyében, hozzá tévén, hogy útját a székely székekbe a biztosokkal lehetőleg siettesse, és vizsgálja meg, hogy igaz-é az aggasztó hír (sehr bedenklicher umstand) hogy néhány székely nemes a néppel Moldvába akar átköltözni és azt akadályozza meg. *Montojának* meg kell írni, hogy *Buccow* elutazása után *Siskowicznak* kivánságára minden katonai segélyt rendelkezésére bocsásson.

Maria Theresia.

(Eredetije a bécsi hadi ltr. 1763. máj. cs. 749/6. sz. a.)

63.

A gubernium Kálnoki Antal gr. lovas generális és ezredtulajdonosnak, a Csík-, Gyergyó- és Kászonszékben működő vizsgálóbizottság elnökének. Nagyszeben, 1763. máj. 17.

(Kivonat.)

Tudatja, hogy a kormányszék gr. *Bethlen Miklóst* Háromszékbe küldötte a nép lecsendesítésére megfelelő instructióval és felolvasandó nyílt rendelettel, melyben megvannak mindazon érvek, melyekkel a lázongó nép lecsendesíthető. Épen ezért megküldi nekik is, hogy ő exciája Csíkban is felhasználja a bizottsággal.

Adolf B. de *Buccow* mp.

B. Sam. Brukental mp.
Steph. de *Hannenhaim* secr. mp.

(Eredetije Csíkvárm. ltr.)

64.

A gubernium által kiküldött bizottság (br. Josinczy és br. Hutter) jelentése Csíkszék panaszaira és sérelmeire, melyeket az udvar felülvizsgálat végett a főkormányszéknek leküldött. (Nagyszeben, beadatott 1763. máj. 19.[1])

Relatio de gravaminibus sedium Siculicalium Csik, Gyergyó et Kászon penes benignum rescriptum de 31-a Martii, 1763 anni, ad regium gubernium remissis, ex actis elaborata et 19-a Maii regio gubernio praesentata.

Ut iis, quae sub erectione confiniariae in sedibus Csik, Gyergyo et Kászon militiae contigisse exponuntur et quae a sacratissima sua Maiestate fine ocioris medelae remissa sunt quaerellarum momentis, ad altissimi regii rescripti 31-ma Martii anni currentis emanati sensum illico mederi, et exequenda exequi possint, commissum erat nobis, ut deductionem ipsam per totam eius seriem legamus et relegamus, quaerellarum capita punctatim excerpamus, dein anteactorum coram gubernio seriem cum enarratis in deductione casibus et concomitantibus circumstantiis conferendo distincte adponeremus, quibus iis quaerellis remedium a gubernio poni iussum et in quibus non, et cui medela adhibita fuit, cui non, cuius denique ratione hoc constet et hoc modo concinnatam nostram relationem exhiberemus.

Admovimus manus operi, lectisque et relectis primum iis, quae in *Deductione*[2]) de illatis tum nobilitati, tum populo dictarum sedium Siculico in hac materia ad stuporem exponuntur iniuriis, et praejudiciis, ad commissi operis complementum sedulo eniti conabamur. Postquam autem ex instructione nobis praescripta, reique pro eruendis quaerellarum fundamentis exigentia anteactorum etiam coram gubernio, eiusque praeside qua regio in hoc negotio plenipotentiario commissario seriem curiose evolvere, et cum *Deductione* gravaminum confrontare suscepissemus, non levis se operi ingessit difficultas, dum primo statim obtutu, et in exordio confrontationis inter quaerellarum augustae aulae porrectarum momenta, ac relationes tum provinciarum, tum vel maxime militarium officialium et subsequenter a commissione ibidem ordinata ad gubernium, eiusque praesidem in hac materia datas, tam apertam

---

[1]) Ld. Halmágyi naplója 92. l.

[2]) Értetik alatta az a Deductio genuina cz. emlékírat, melyet Csíkszék a határőrség szervezése következtében keletkezett zavarokról az udvarhoz felterjesztett (Lásd fennebb 1763. jan. kelettel).

intercedere advertissemus difformitatem, ut si casus maleferiatos facta referentes excipiantur, alter-utrius expositiones subsistere non possint, factas autem a gubernio pro medendis casibus a sedis officialibus relatis ordinationes in Deductione gravaminum vel penitus esse subticitas, vel in sequiorem et a gubernii intentione alienum sensum esse detortas, quae ut lucidius constent, per specialiorem casuum confrontationem in sequentibus exsplicare nostrarum duximus esse partium.

Advertimus autem illa, quae a concinnatore gravaminum operose elaborata et exposita sunt, iniuriarum et praejudiciorum momenta tribus facile conplecti, absolvique posse capitibus.

Primum est, quod historice deducitur, colonellum *Schröder* cum capitaneo *Zambler*, ac uno hospitiorum designatore, una cum supremo iudice regio in mense Junio 1762 absque ulla praevia dispositione, aut universitatis notitia in sedem Csik adventos, se ibique populum nihil tale cogitantem additis poenarum comminationibus ad 500, et poenam capitis elevatis, nulla facta spontaneitatis mentione ad amplectendam militiam solicitasse, populum sese excusare contendentem, metu et terrore permovere suscepisse, declarando nollent-vellent militiam suscipiendam esse, nullisque populi responsis attentis mensurae eundem inter gravissimarum poenarum comminationes, populique protestationes subjecisse, auctam autem ex mensuratione populi suspicionem eo responso delevisse: mensuram non in alium finem adhiberi, quam ut suae Maiestati repraesentari possit, quam pulchros habeat ille locus homines. Hoc agendi modo territum populum mensuram subire coactum, primores autem et totam nobilium universitatem rei novitate attonitum, omnique pene consilio ideo destitutum fuisse, quod vel alloqui quempiam ex illis, tanto magis in eorum medium se conferre nobilibus prohibitum fuisset.

His in exordio Deductionis a primo usque ad nonum punctum enumeratis paragrafo 10 et sequentibus addit, perpetuam a contributione, et omnibus extraordinariis praestationibus exemptionem nobilium, vecturarum, contributionumque oneri subiectionem et servitutem instar jobbagionum a nobilibus ipsis militiam amplectentibus praestandam pollicitam esse. Quibus praemissis ad maiora insectione 32 injuriarum genera devenit, exponendo, quod ii, qui militiam amplecti noluissent, violenta manu sub variis praetextibus intercepti, ad arcem Szereda rapti, compedibus vincti et mancipiorum instar habiti essent. Quibus postremo addit, tres e regimine Laudoniano regularis militiae centurias ea ex ratione illocatas fuisse, ut exinde maior militiam amplecti nollentes occuparet

metus, efficerentque vi, ut armis acceptandis non ultra reluctarentur.

Sed haec in complurimis non conveniunt cum officialium illarum sedium ad gubernium datis relationibus; ab iis vero, quae a supremo iudice b. *Bornemisza,* colonello *Schröder* et officialibus militaribus de tempore in tempus datae sunt, informationibus toto coelo differunt.

Prima est, quam sedis officiales proposuerunt, sub 9-na Septembri gubernio, quaerellam de illis, quae inter v. judicem *Turi* et v. colonellum *Carato* ex occupatione domus praetorianae intercesserant jurgiis, quae autem per congruas a gubernio eiusque praeside factas ordinationes dudum praesopitis, compositisque habentur.

Altera est, quam sub 8-a Novembris submiserant informationem, qua conquerebantur b. a *Schröder* dedisse ordines, quod tam illis, qui deposito juramento militiae nomen dederint, quam illis, qui milites esse recusarent, cum familia excluso magistratu civili, militari subsint jurisdictione.

Tertia est, quae ab officialibus invenitur relatio 12-da Novembris exarata, referens officiales militares quartiria sibi ad nutum et absque commissariatica assignatione delegare vigiles, salgamum et gratuitas vecturas, a plebe militiam non amplexa exigere, modo nobilem, modo plebejum ad simplicem delationem persequi in arcem Szereda, prout cum Bartholomeo *Szabo* contigisset, includere, ea territione, quod coloniae Valachicae in haereditates arma recusantium introducendae essent, corda populi lacerare, militiae allectos insolito ausu contra Deum blasphaemare, scopetorum explosionibus in publicis plateis obstrepere, et praeteritas iniurias vindicare.

De iis autem, qui in Deductione referuntur, populi ad amplectendam militiam terriculamentis de injectis illis, qui militiam sequi noluerunt, compedibus et mancipiorum instar tractatione, de prohibitione, ne quis nobilium in medium populi se conferre audeat, — et quorum in Deductione a potiori allegatur, de coacta in exordio conscriptionis populi voluntate, et suscepta sub externis territionibus mensuratione officialium informationes a potiori silent, vel non tantopere rem exagerant, quin imo ipsa de 12-a Novembris ab officialibus submissa antelata relatio infert, populum ab excellentissimo gubernii praeside intellexisse spontaneitatem arma summendi vel excutiendi cuivis relictam esse; altera de die 2-da Dec. ab officialibus submissa relatio expressis continet verbis: regium gubernium iterato declarasse nationalem militiam istam spontaneam, et non coactam esse debere. Ita etiam erat: commissiones enim gubernialies in hac materia tam ad subjudicem sub 18-a

Novembris, quam ad v. officiales sub 22-da et 29-a Novembris expedìtae diserto explicant stilo militiam limitropham spontaneam et non coactam esse debere. Omnes istae gubernii resolutiones in manibus officialium provincialium, ad quod scribebantur, erant, poterant, et debebant populo fors aliis propositionibus praeoccupato, aut minitationibus territo, ad aquiescentiam explicari, metusque ex eorum animis evelli, quod si unquam fuit, si vero publicatae non sunt, in ipsos officiales recidet culpa.

Relationes porro officialium militarium in hac materia ad gubernii praesidem datae, nobisque communicatae, nullum coactionis, et terriculorum certorum documentum, aut saltem inditium inferunt, quim imo de populi spontaneo primiciis ad arma capessenda animo evidentia perhibent testimonia. V. colonellus *Caratto* in suis de 7-a, 11-a, et 17-a Augusti ad gubernii praesidem datis litteris vix sufficientia pro describenda bona ad amplectendam militiam populi voluntate invenire posse videntur verba illa. Quae successive in mense Octobri et Novembri ab eo scriptae sunt informationes, numerum et tabellas juratorum cum omnimoda spontaneitatis declaratione referunt. Litterae vero supremi judicis regii baronis *Bornemisza* in exordio huius operis scriptae ejusdem sunt tenoris; illae vero, quas concitato jam populo sub 28-a Januarii dedit litteras, distinctis continet verbis: regii rescripti et ordinationum gubernalium sensum lingua vernacula populo per parvum propositum exsplicatum esse. Relatio b. *Schröder* de hoc exarata, prout de spontanea populi ad capessenda arma voluntate, evidens perhibet testimonium. Ita utraeque distinctissime referunt, quod priusquam opus conscriptionis in Csik agressum fuisset, v. officiales sedium convocatos praesentibus intentio fuse declarata et plenarie instructos, primum ad judices pagenses, dein ad populum cum declaratione imminentis militiae conscriptionis negotio missos fuisse. Alienum itaque esse videtur, quod in Deductione allegatur, conscriptionem absque ullius in sede notitia susceptam, et absque ulla rescripti regii, aut gubernii commissionis communicatione tandem continuatam fuisse; alienum etiam a sincerae expositionis exigentia est nullam spontaneitatis mentionem factam fuisse, cum et resolutiones guberniales et ipse officialium relationes contraria inferant testimonia.

Postremo non potest non in considerationem venire illae, quae concitato jam hinc inde populo, a commissione in ejus seditionem ordinata missae sunt in hac materia relationes, sub 4-ta Februarii, et 8-a Martii ad gubernium datae, circumstantialiter referentes populum deposito metu, et absque ulla coac-

tione sponte et paucis exceptis, se coram commissione stitisse, juramentum deposuisse; quo igitur ex fundamento metus tantusque, uti exponit Deductio, terror in populum dimanaverit, ex impartiali praemissarum collatione videri non potest. Eominus etiam subsistere posse videntur ea quae de illocatione regularis militiae in terrorem populi allegantur expositiones, cum non constet, imo nec ipsa Deductio probet vel unicum hominem per regularem militiam ad acceptanda arma conpulsum, aut saltem inductum fuisse; constet autem exadverso militiam regularem serius et non nisi concitato jam populo pro restituenda, quae turbari coeperat, securitate illocatam fuisse.

Illa, quae a supremo vigiliarum praefecto *Frölich* et Thoma *Bors* sub 14-ma Dec. submissa est, et qua in Deductione pro testimonio allegatur relatio, alienum non tantum ab armis suscipiendis populi animum indicat, verum etiam de perpessis vexis, pecorum ablationibus, coactaque ad militiam populi voluntate, non levia videntur inferre indicia; pernitiosi autem temporis, quo exarata est, fatentiumque consideratione pro inpartiali documento assummi non potest.

Conscriptionis exordium, ut ex praemissis patet, susceptum erat cum initio mensis Junii, ab hoc termino usque ad mensem Septembris processerat, uti inductum est, absque ulla, vel ab officialibus, vel a quopiam alio notificata difficultate. Prima, quae hoc tempore se operi ingesserat, erat differentia inter v. judicem *Turi* et v. colonellum de occupata domo praetoriana exorta. Abhinc subiectus igni fomes, abhinc mutari acceperat populi animus, abhinc etiam officialium de illatis injuriationibus successive relationes. Investigatio v. praefecto *Fröllich* et Thomae *Bors* concredita incidit in mensem Decembris; fatentes fuerunt populus cujuscunque consilio aut facto iam concitatus, proinde ejusdem fassiones ex temporis, et mutatorum animorum circumstantiis non sine fundamento pro susceptis habendae.

Quibus omnibus consideratis verisimile videtur esse populum, vel rei novitate, quod vulgare, propriumque eidem semper est, vel conditionis suae hactenus supportatae pertaesum, initio sponte et sine ullis territionibus ad conscriptionem et arma venisse, postmodum autem ad regulam militarem successive tractum a licentia et excessibus cohibitum, ab eo, quod antea placuerat, resilire et iis, quibus nunc detinentur, difficultatibus semet involvisse.

Alterum est, quod de illatis tam jurisdictioni magistratui, quam juribus dominorum terrestrium laesionibus et de occupatis sine praevia commissariatus aut gubernii dispositione

ab officialibus militaribus hospitiis deducitur quaerellarum caput, sed nec in hac parte combinari possunt illae, quae in Deductione exponuntur quaerellae, cum iis, quae a gubernio acta sunt, quae in prothocolo inveniuntur, dispositionibus.

De praejudiciis jurisdictioni magistratui illatis conquesti erant sedis officiales sub 8-a Novembris 1762, horum quaerellas exceperunt non tantum resolutiones gubernialеs sub 22-da Novembris pro antevertendis, si observatae essent, praejudiciis salutares satis, sed communicatae etiam sunt cum officialibus constitutiones pro illo, de quo in subjecto agitur militiae, temporisque circumstantiis ad sensum legum patriarum compositae, non-milites civili iurisdictioni restituendo, milites vero in personalibus militari, in realibus vero eidem civili jurisdictioni assignando, quibus pro faciliori praejudiciorum, confusionumque evitatione in causis, utramque jurisdictionem tangentibus, utriusque etiam judicis praesentia et votum admissum statuebatur, statui, ordinarique potuerunt haec non tantum ex modernorum temporum et rei militaris, quae tractabatur, exigentia, sed ex desumpto patriae legis in similibus casibus praescripto Appr. Constit. p. 3. t. 19. art. 13.

Ast officiales non attento citatae legis sensu, nec rei, quae agebatur promotione, in sua de 2-da Dec. ad gubernium data remonstratione acceptationem ordinationum respuebant. Non cessavit tamen gubernium tam novis sub 23-a Dec. ad officiales datis monitionibus praeconceptae de laesione jurisdictionis praesumptione accurrere et constitutionum observationem injungere, quam litteris sub 30-a Dec. ad comitem *Nemes* de coërcendis ab utriusque jurisdictionis officialibus, si qui essent, excessibus, modum, medelamque adhibere.

Indirecte itaque appingitur in Deductione gravaminum sectione 30. 31. et sequentibus gubernio excusatio excessuum dolorum eidem notificatorum suppressio, et facto recursu non medela, sed novorum excessuum ingens copia, cum et constitutiones publicatae et reliquae quot quot fuerint resolutiones gubernialеs, prae primis illae, quae sub 18-a et 22-da Novembris et 2-da Dec. ad officiales datae sunt, contrarium evidenter demonstrant, tum pro evitandis jurisdictionum collisionibus, tum pro conprimendis excessibus, si observatae fuissent, sufficientes dispositiones.

Ea autem, qua gubernium pro conservatione jurisdictionis provincialis laborat sollicitudine, pari in manutenendis juribus dominalibus incumbebat cura, concinnator gravaminum iobbagionum contra dominos suos terrestres, concitationes eorumque sub facta spe libertatis, cum praejudicio

legum ad arma capessenda inductiones sectione 40. et 41. inter praejudicia recitat et pro documento publicatas a capitaneo *Römer* patentales et mandata regiminis, adnectit; quam levi autem haec superaedificata sint, fundamento facile inveniri potest. Patentales a capitaneo *Römer* publicatae pro lege suam sphaeram excedente, neminemque obligante, merito haberi possunt. Quidquid autem virium, et efficatiae iisdem tribueretur, praeter spem efficiendorum, et in futurum elaborandorum consolabilium nihil continent, quae si fors incautum etiam aliquem movere potuissent, per gubernii ordinationes praeclusae, penitusque praecisae sunt. Relatis enim nonnullis de conscriptis a subofficialibus militaribus iobbagionibus resolverat gubernium sub 4-ta Februarii 1763, ut illi iobbagiones, quorum conditio constaret, si ad militiam adlecti etiam essent, dimittantur, dubiae autem talium causae, de stylo antea quoque in gubernio usitato, a judicibus ordinariis provincialibus revideantur. Et haec resolutio per dimissionem conplurium iobbagionum ab inconsultis officialibus conscriptorum re apte etiam sortita est, effectum testimonii loco esse potest, quae ad instantiam *Nicolai, Adami* et *Andreae Török,* ad familiam in Csik *Bencze* dictam, et militiae adscriptam iobbagionatum praetendebat, et quia relato ad gubernium casu herili jurisdictioni restituta est, sincerae itaque expositionis ratio exigebatur cum relatione quaerellarum casus a gubernio correctos etiam exponere.

Porro nec ea, quae de occupatis sine praevia commissariatus aut gubernii dispositione militarium hospitiis allegantur, conveniunt cum actis gubernialibus, adventantes initio statim officiales ad officia festinantes irregulariter hospitia occupantes admitti quidem potest, testatur autem ea, quae sub 2-da Dec. ad commissariatum de dislocandis istis officialibus data est a gubernio commissio, illocationem cum praescitu commisariatus et gubernii dispositam fuisse.

Tertio demum capite deducuntur excitati ab officialibus militaribus populi contra nobilitatem et magistratum odii pro faciliori ad arma pertractione argumenta, quae tantum valuisse exponit, ut primo inventi sint, qui contemnerent, quos observare debebant, postmodum autem in apertos excessus domorum nimirum nobilium invasiones rerum eorundem depraedationes officialium, in rebus officii congregatorum, obsidiones, et illegatium ab iisdem obligationum sub extremis comminationibus extorsionis prorumperent. Illae, quae de attentis male feriatorum excessibus, ad invasiones et depraedationes domorum nobilium prorumpentibus, de extortis ab officialibus illegalibus obligatoriis referuntur, injuriae in

facto quidem sunt notoriae, pertinebat autem ad sincere expositionis rationes, ut de illa, quae tempore expositionis adhibita jam erat medela, mentio fieret. Constat enim ex adjacentibus 16 attestatis, ab ipsis damnificatis exhibitis bona illegali via ablata maiori in parte restituta esse ; constat etiam ex ea, quae sub 3-a Februarii expedita est commissione gubernalii obligatorias ab officialibus extortas, rescissas, resensu annullatas, laesisque satisfactionem adjudicatam esse, de quibus in Deductione nulla facta esse mentio observatur.

In documentum excitati contra nobilitatem inter populum odii militarium officialium consilia et indesinentia conquisitis undique persvasionum argumenta in eum, qui exponitur, induitionis inciderunt errorem. Ast quemadmodum haec ex superiorum dispositionibus processisse probatur, nusquam quin exadverso et gubernii, et eius praesidis in hac materia ordinationes non nisi mutuam, amicamque cointelligentiae harmoniam injunxerunt; ita facta in tempore notificatione inprudentiam, si quae fuerunt, incitationes facile reprimi potuissent. Et mirandum sane, qua ratione tam altos, uti exponitur, ejusmodi inductio agere potuerit odii radices, cum nobilitatem pro parte potius populi arma detractantis stetisse, per militares relatum fuerit.

Expositis itaque iis, quae ex collatione Deductionis, et actorum gubernii revisione in oculos inciderunt, differentiis, superest, ut pro instructionis nostrae conquaerellarum momenta, quibus ex gubernii ejusque praesidis dispositione medelam iam positam esse deprehendimus.

Invenimus autem conplanata, conpositaque esse:

Primo, casum differentiarum inter v. judicem *Turi* et v. colonellum *Caratto* ex domus praetorianae occupatione exortum.

Secundo, casus de conscriptis indubitatis iobbagionibus ad gubernium relati, correcti sunt omnes.

Tertio, illegales, quae sub quibuscunque praetensionibus contigerant, exactiones pecora, aliaeque res mobiles ab excedentibus ablatae, iuxta antelatas attestationes, ut plurimum sunt restitutae.

Quarto, extortae ab officialibus sub acclusione obligatoriae vigore commissionis gubernialis cum gravi resensu sunt rescissae et annullatae.

Superesset itaque adhuc serio investigandum, utrum unicuique totum, quod ablatum, et in quo damnificatus fuit, restituatum sit, nec ne? Quae in casu non restitutionis illico restituenda, non complanata complananda et patratores severe puniendi essent.

Hátán: Relatio de gravaminibus sedium Siculicalium Csik, Gyergyó et Kászon, penes benignum rescriptum de 31-a Martii 1763 anni ad regium gubernium remissis, ex actis elaborata et 19-a Maii regio gubernio praesentata.

(Egykorú másolat a br. Huszár-levéltárban.)

65.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék viczetisztjei a guberniumnak. Csíkvárdotfalván tartott gyűlésükből. 1763. máj. 20.

(Kivonat.)

Május 10-iki rendeletét a fegyvert letett és házukból elköltözött lakosok visszahívásáról, a határok őrzéséről, 16-án vették *gr. Kálnoki* tábornok, bizottsági elnök útján. Minthogy mind a 4 széket érdekelte a dolog, csak mára gyűlhettek össze.

Mellékelik a lakosság válaszát a havasok őrzése felől. (Ld. alább egész terjedelmében).

A nép visszahívására az erdőkből elküldöttük két ülnökünket a gub. rendelet magyar fordításával, hogy minden módon beszéljék rá őket a visszatérésre. De a bizottság körözvénye s a katonatisztek s jelesűl Carato alezredes biztosító levele mellett előbb visszahívottak közűl többen üldöztettek, elfogattak és börtönben kínoztattak, a mi miatt a nép immár bizalmatlan, főkép midőn látja, hogy még nemes emberek is elfogattak újabban.

Megjelentek e gyűlésre a fegyvert nem vállalt falvak bírái és követei is mindkét Csíkszékből s ezek előtt mind a vicetisztek mind à Thaal őrnagy (vigiliarum supr. magister) bőven kifejtették a havasi őrködés elengedhetetlen szükséges voltát, az ellenkezőket súlyos végrehajtással fenyegetvén; mégis tisztán és egyhangúlag kijelentették előbb szóval, majd írásban is (mit mellékelnek), hogy a felhozott okok miatt az őrködésre nem vállalkoznak, sem fuvart az őröknek (a mi a szolgálmányok között megváltatott) készpénzfizetés nélkűl, vagy utóbb fizetendő utalvány nélkűl nem adnak, végrehajtást e miatt nem tűrnek, készebbek inkább elhagyni ősi székeiket és csapatostúl átmenni Moldvába, mint itt ilyen viszonyok között magokat az őrködésre kötelezzék és így katonai igazgatásnak (a mit semmiféle érvvel nem lehetett a fejökből kiverni) bármiként alávettessenek.

Átnyujtottak továbbá egy emlékiratot (memoriale), kérvén, sőt hív. kötelességünknél fogva követelvén, hogy abban foglalt sérelmeiket orvosoljuk. Eredetiben küldjük a guberniumnak, hogy intézkedjék a teendőkről.

(Másolata a br. Huszár-ltrban, a csíki jkvben.)

66.

Felcsík havasalji falvai nemkatona lakosainak a székgyűlés elé terjesztett óvása a havasi ösvényeken és határszéleken való őrködés ellen. Csíkvárdotfalván, 1763. máj. 20.

A következendő okokból nem akarnak a havasokon és ösvényeken őrt állani, ménosági, mindszenti, szentléleki, szentmiklósi, szépvizi és a több szomszédi faluk lakosai, kik még fegyvert fel nem vettek.

1-mo. Mert felséges királyné Asszonyunk maga kegyelmes rescriptumában de 6-a Jan. anni 1673 azokat, a kik kész jóakaratjok szerént a fegyvert felválolni (!) nem akarták, az ők ennekelőtte való szokott állapotjokban mozdíthatlanúl parancsol megmaradni, békességben meghagyatni; a mi eddig való állapotunk pedig volt, a többi között a havasokon és egyébütt is ne strásálni, őrt ne állani.

2-o. A havasokon ennekelőtte is csak akkor állunk vala őrt, midőn nagy veszedelmektől és közönséges hazát illető kártól félelmes hírek voltak, úgymint tatárok vagy más ellenségek irruptiója, pestis vagy marhák döge hírei kivánták, oly hírekben is pedig csak akkor, midőn militia elegendő nem volt, azt is a nemes szék tisztei parancsolatjából; de mostani üdőben, Istennek hála, afféle hírek nem hallatnak, de ha következnének is, jelen vadnak, a kik reguláris és másféle katonák.

3-o. Az incl. deputata commissio a maga parancsolatjában, melyet 18-a Aprilis ao. 1763 hozzánk, kik fegyvert nem vettünk, küldött, ezen szókból írja: az mélt. kir. gubernium parancsolatja az, hogy az még renitensek, vagyis még nem katonák, akkor a mikor szükség kivánja, hogy székheljek, vagyis határok őrzésére menjenek, mind szintén ennekelőtte való üdőkben. De mü ennekelőtte való esztendőkben, a melyikben is csak egyedűl ilyen szükség, a mely is most tapasztaltatik, vala, nem kénszeríttettünk a szék határokon és havasokon őrt állani és vigyázni, mert a plájások, a kiknek hívataljokba volt, elégségesek voltak; nem is lehet a mélt. kir. guberniumnak a maga tulajdon parancsolatjaiban ellenkezni, és ha akarna is magával ellenkezni, abban nem, a melyet bölcsön megitílhet, a mi kárunkra, vagyis privilegiumunknak felbontására, megromlására szolgálna.

4-to. Mert felséges Asszanyunk és királyunk szentűl megesküdtek arra, hogy minket azokban változhatatlanúl meg akarnak tartani, őrizni, és erőnköt feljűlhaladó terheket vállainkra nem tenni, azokat főképpen, melyik a vivum aerariumunk nem kevés romlására lenne; hogy miképpen pediglen

mü is terhes 4 r. for. főpénzt és más jószágainknál is nem kevés adót fizetni leszünk elégségesek, mert másképpen a mü sovány kezünkön oeconomiánkat egy fillérért a más talám fizetnek is (így!) a nagy havasokon való szolgálat miatt elhagynia kénszeríttetnénk, ily nagy inségre, nyomoruságra ez okon szegény fejünket vetvén.

5-o. A mint a dolog vagyon, kénszeríttetünk megvallani, militaris jurisdictio alá esni nem akarunk, melybe efféle havasokon, más helyeken parancsolt őrállásokkal kívánnának venni, valóságoson is látjuk, tapasztaljuk.

6-o. Sok oly terhünk viselése is akadályok efféle strázsálástól, úgy mint 3—4 katonák vadnak házanként rajtunk, és azok körül való szüntelen szolgálat, mészárszékeket szüntelen kárunkkal tartunk, vecturát, forspontot naponként, adóért való executiót s több sok szokatlanakat is.

7-o. Praejudicál ez okon is, hogy csak mü, nem az egész székely natio supportálja ezen strázsálást, ha oly szükség hozná is.

8-o. Ugyanezen okokban az eddig való királyi ordinatiók ellen is stázsára, őrre menő limitrophus katonáknak kalauzt adni és kenyereket vinni nem akarjuk, mert különben eddig is sok inségek között volt állhatatlanságunkban kifogyván, kénszeríttettünk szomszéd országokra bujdosni.

9-o. Az is sérelmet okozó dolog, hogy a contributionis tabellákban és libellusokban a nevünk után írattak a titulus *limitrophus*; az ellen kiváltképpen protestálunk, ellene mondunk, nem akarjuk, mert soha ilyen móddal, ilyen úton katonák nem lészünk. Azért ezen protestátiónkat a nemes szék protocolumában beíratni akarjuk és alázatoson kérjük, és a mennyiben szükséges leszen, felsőbb helyre, a nemes szék által promoveáltatni kivánjuk.

(Egykorú másolata a br. Huszár-levéltárban, a csíki jegyzőkönyvben.)

67.

Mária Terézia rendelete a székely határőrség szervezésére kiküldött bizottságnak, hogy minélelőbb munkához lássanak. Kelt Bécsben, 1763. máj. 21.

Maria Theresia etc.

Spectabiles ac magnifici, fideles nobis sincere dilecti! Quo res erectionis militiae in sedibus Siculicalis Csik, Gyergyo et Kaszon devenisset, ex ea, quam regium in Transylvania gubernium nostrum penes demissam 10-ma currentis datam informationem suam nobis submisit, comissionis, ad dictas

sedes ordinata repraesentatione et huius allegatis, hic advolutis perspeximus, cumque publicam ibi quietem et tranquillitatem in periculo versari, haec etiam indicarent, quam tamen tutum semper salvamque cupivimus, resolvimus clementer, ut vos tamquam in eo militiae negotio, a nobis iam benigne nominati commissarii, assumpto actuario illo, quem vos ad assequendum finem idoneum et capacem inveneritis, in sedes illas primo quoque tempore concedatis ac populum, qui extrema plane emigrationis agitare consilia et partim iam ad silvas quoque recessisse perhibetur, ad statum perfectae quietis ante omnia reponere connitamini. Pro facilitanda hac expeditione vestra ordinavimus una, praelibatoque gubernio nostro sub hodierno iniunximus, ut commissio, quae hactenus in illis sedibus operata est, illico revocetur. Vestrum proinde erit ea in hinc scopum adhibere media, perque tam quies in populo, quam publica tranquillitas ad suum statum reduci queant, consequenter de incaptivatis quoque eatenus disponatis, quatenus e re servitii nostri fore existimaveritis; de custodia limitum, quoad emigrationem impediendam, cum interimali nostro armorum praefecto, ut et gubernio regio concertanter providendo ac de casu in casum frequenter ac genuine informando. Quibus reliquo etc.

Vienna Austriae 21. Maji 1763.

Maria Theresia m. p.

Gabriel com. de Bethlen m. p.
Ad mandatum Alexander Horváth.

Czímzés : Spectabilibus et magnificis N. N. in negotio erectionis militiae confiniariae Transylvanicae denominatis commissariis regiis, fidelibus nostris, sincere nobis dilectis.

Hátán Halmágyi írásával : Rescriptum 23 (!) Maji 1763 de institutione commissionis.

(Egykorú másolata Halmágyi Protocolluma 1. l. Kivonata Halmágyi Ferencz Libellusában azzal, hogy olvastatott a guberniumban máj. 31-én.)

68.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763. máj. 25.

(Kivonat.)

Br. Buccow parancsnokló tábornok tegnapelőtt máj. 23-án *br. Brukenthal*lal elindult innen Bécs felé, miután az időközben parancsnokló *gr. Montoja* altábornagynak a parancsnokságot átadta, azzal az útasítással, hogy a határőrség ügyében velem egyetértőleg járjon el. A főkormányszék elnökségét *br. Bajtay* püspök vette át.

Gr. Lázár titkos és gub. tanácsos 21-én birtokáról ide jövén, érintkezésbe léptem vele a határőrség tervezete felől. Két tervben állapodtunk meg. Az egyik szerint Csík- és Háromszékben az önként vállalkozókból, de csak a szabad székelyekből, egy gyalog ezred lenne felállítandó és Udvarhelyszékből egy huszár ezred. A másik terv szerint a Moldvával határos Csík- és Háromszék a jobbágyok kivételével egészen katona-lábra állíttatnék, kiváltságaik megtartásával és olyan alkotmánynyal, hogy előjogaik élvezete mellett szolgálják ő felségét.

Háromszék még nem csendesedett le, a mint *Ernst* alezredesnek Buccowhoz írt, de elindúlása után érkezett jelentéséből látható, melyet mellékelek.[1]) Minden nap várjuk a Háromszékbe küldött *gr. Bethlen Miklós* visszatérését, hogy az ő jelentéséből lássuk az ottani állapotokat és hogy mit lehessen továbbra várni tőlük.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban jun. cs. 326/3. sz. a.)

69.

A gubernium Csíkszéknek. Nagyszeben, 1763. máj. 27.

(Kivonat.)

A királyi szolgálat, a kincstár érdeke, a közbiztonság, az egészségügy, a szökések s a csempészet meggátlása megkívánja a határok gondos őrizését. Tudni kell: miként, hány őr és minők őrzik jelenleg havonként a határokat? Tudósítsanak felőle 15-öd naponként. Ha pedig a szék határai nincsenek eléggé megőrizve a határőr katonák által, egészítsék ki polgári lakosságból, vagy az előbbeni egészségügyi őrségből (a plájásokkal) a szokott zsoldfizetéssel.

(Másolata a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

70.

Udvarhelyszék köznemesei ünnepélyesen protestálnak a szabados és nemtelen, nemes székelyekhez illetlen czímzések ellen. (Jegyzőkönyvbe iktattatott a viceszéken 1763. máj. 31.)

Protestatio.

Mi nemes Udvarhelyszéki kiváltképen való nemesek, dictamine Decr. Trip. par. 3-tiae tit. 4-ti et de ao 1691 emanati diplomatis Leopoldiani, úgy mint *armalista, donatarius, primi-*

---

[1]) Ld. fennebb május 15-éről.

pilus és *darabont*, egyenlő nemességű székelek solemnis protestationkkal jelentjük a tektes ns. széknek, hogy jóllehet instantiáinkban, melyeket mind felséges apostoli koronás királyné Asszonyunknak, mlgos regius commissáriusnak, fő és vicetiszteinknek béadtuk, jelentettük volt, még is mivel abban kívánt consolátionk nem érkezett, hogy a *libertinus*, *ignobilis* és más eféle, nemes székelekhez illetlen titulusokot, melyekkel illetlenűl ruháztatunk és a mérges mirígygyel járó halálnál keservesebb neveket nem szenvedhetvén, protestálunk azok ellen, hogy mi ily nagy illetlen terminusokat pacifice nem hogy szenvedni kivánnók, sőt életünk fogytáig is ellene tusakodni debitis viis kivánunk, nostra juramentali formula observata. Sőt faluinkban is azon egyeztünk és megtiltottuk, hogy senki ne mondja egyébképen, hanem becsületes nemes falunak. Mely nevezetekről, hogy iterum atque iterum protestálunk és protocoláltatni, in paribus kiadatni kivánjuk, felolvastatván et protocoláltatván.

Más írással: Anno 1763, die 31 Maji in oppido Székely-Udvarhely coram vice sedria praesens protestatio est improthocolata et perlecta.

(*Eredetije:* Udvh. vm. lvtrban, acta politica 48. sz.)

71.

A főkormányszék Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek. Nagyszeben, 1763. máj. 31.

Kivonat.)

Ő fge legujabb leíratával visszahívatta a székbe a gub. által rendelt vizsgáló bizottságot. Azzal tudatja ezt, hogy míg ó fge rendelete a székelyek állapota felől (circa statum Siculorum) megérkezném, a közbékére viseljenek gondot. A kik a multkor küldött patens kihirdetése előtt a fegyvert megtartották, hagyják meg a katonatisztek parancsnoksága alatt; azokat, kik a fegyvert letették, tartsák a köteles engedelmességben; a határok őrzésére kiváló gondot fordítsanak.

B. Jos. Anton. de Bajtay praes.

Steph. Halmágyi secr.

(Eredetije Csíkvrm. ltr.)

72.

Túri István gyergyai vicekirálybíró kérdőre vonja a szentmiklósiakat, hogy elismerik-e a szék tisztsége hatóságát s átengedik-e székházat, avagy nem? s a szentmiklósi határőrök arra adott felelete. Gyergyó-Szent-Miklós, 1763. jun. 4., 13.

Mi alább subscribált személyek adjuk tudtára mindeneknek, quod in hoc ao praesenti 1763-dik esztendőben juniusnak 4-ik napján tek. nemz. gyergyai vicekirálybíró uram, tamásfalvi *Túri István* uram, ratione officii dicti vicejudicatus regii parancsolván nékünk, hogy mennénk el nemes Gyergyószékben Szent-Miklósra, és az alább írt insrtuctio szerint a szentmiklósi falus bírót *Török Ferenczet*, másodmagával, úgymint *Benedek Mihállyal*, megkérdeznők. Mely instructio így következik:

Recognoscálják-e az eddig való nemes szék magistratusát? és vagyon-e valami ügyekezetek a nemes szék törvényes háza aránt a nemes szék tiszteit háborgatni? mert igen sok haszontalan szók hallatnak a szentmiklósiaktól, melyek közönséges edgyezisből (!) vadnak-e? nem-e? nem tudatik; azért nyilván és világosan adják ki magokot azok iránt, hadd tudja a nemes szék is mihez tartani magát, ne legyen csak titkon s alattomba a dolog.

Mely instructióval kötelességünk szerint mü is elmentünk nemes Gyergyószékben Szt. Miklósra és fenn nevezett mostani falus bírót és falu emberit, primipilusokat megtalálván, tekintetes nemzetes tamásfalvi *Túri István* uram Szt. Miklóson lévő házánál, melyben most lakik strennuus *Ábrahám Sándor* örmény companiabéli személy, ő kegyelmek előtt anno et die praenotatis a fennebb írt instructiót szóról-szóra elolvasván, adának nékünk ilyen feleletet, úgy mondván: *Mü most semmit nem felelhetünk, hanem öszvegyűlünk, a mit fogunk végezni közönségesen, azon egyezést egyikünknek, úgymint gyergyószentmiklósi Galló Ferencz nobilisnek általadjuk.*

Mely dolog mi elöttünk és általunk így menvén végben, írtuk meg mü is futura pro cautela fide nostra mediante tulajdon subscriptiónkkal és pecsetünkkel corroborálván.

Datum anno, die locoque ut supra.

Gyergyószentmiklósi Galló Ferencz nob.
nemes Gyergyószéknek jurassora (p. h.)
és Gyergyóallfalvi Ferencz Mihály primipilus
nemes Gyergyószéknek jurassora.

Minekutánna pedig anno 1763 die 13-tia Junii fenn nevezett gyergyószentmiklósi falus bíró és falu embere a fenn írt feleletek

szerént öszvegyüjtötték volna közönséges Szt. Miklós falviakot, nékem alább scribált személynek, a magam tulajdon lakóházamnál, gyergyószentmiklósi *Márton János*, *Török Ferencz* primipili és *Kölló András* nobilis tőnek ilyen feleletet:

A miképpen tktes királybíró uram *Túri István* uram reá kérdette *Török Ferencz* uramot, mint Gyergyó Szt. Miklós falvának bíráját, hogy tudniillik: agnoscálja-e Szt. Miklós falva magistatusának az eddig való nemes széket, és a nemes szék házából van-e szándékok azon nemes széket turbálni? arra *Márton János* által felelének eképpen: megegyeztünk azon, hogy szintén úgy agnoscáljuk a nemes széket, és tiszteljük, mint eddig, de úgy, hogy azt nem akarjuk, hogy nékünk királybíró uram parancsoljon, megfelelünk ugyan királybíró uram előtt a törvényben is, ha katona nem katonával perel. A mi pedig a nemes szék házát illeti, azt mondá Márton János ő kegyelme; oda ne gyüljenek nemes székbéli tiszt uraimék, mert meg nem engedik addig, míg válasszok nem jő, mivel már elküldöttek s magok sem mennek addig a szék házához, hogy váljék el egyfelé a székháza dolga.

Melyről én is adom ezen testimonialisomat fide mea mediante tulajdon subscriptiommal s pecsétemmel is megerősítettem.

Datum anno die locoque ut supra.

(p. h.) Gyergyószentmiklósi Galló Ferencz nob.
nemes Gyergyószéknek jurassora mp.

(Egykorú másolat a br. Huszár-levéltárban.)

73.

A gubernium br. Bornemiszának. Nagyszeben, 1763. jun. 9.

(Kivonat.)

Csíkszék v. tiszteinek mellékelt jelentéséből láthatja, hogy a közbéke mennyire meg van zavarva a székben. A gubernium patense megmutatja, mivel gondolták lecsilapítani a kedélyeket.

Minthogy a csíki commissio ő fge rendeletéből visszahívatott, szükséges, hogy a zavar helyreállítására és a rend fentartására visszatérjen a székbe.

A királyné új bizottságot jelölt ki a főnemesi rendből az ő szándéka végrehajtására királyi biztosokúl és elrendelte, hogy míg ezek bemennek, addig minden maradjon a régi álla-

potban. A gubernium kiadta rendeletét és a főhadparancsnokság is, hogy kiki a maga alárendeltjeit tartsa köteles engedelmességben és rendben.

Meghagyatik, hogy tüstént menjen be a székbe és a népet teljes csendességre hajtsa és a gubernium előbbi rendelete értelmében a határőrzésről gondoskodjék, a nép kivándorlását csilapítsa le, a szökevényeket és főkép a csábítókat fogassa el és mindenekről informálja a guberniumot.

A vizsgáló bizottság jelentette, hogy a felcsíki helyettes alkirálybíró hivatalát a nehéz viszonyok között páratlanúl betöltötte. Ha netán nevezetes és törvényes okok akadályoznák a székbe menetelét, jelentse a guberniumnak s a székhez intézett rendeleteket tüstént küldje a vicetiszteknek megfelelő intézkedésekkel.

B. *Jos. Anton. de Bajtay* praeses. *Alexius Cserei.*

(Másolat a br. Huszár-család ltrában, a csíki jkvben.)

74.

A főkormányszék rendelete Csík-, Gyergyó- és Kászonszékhez, melylyel a közrend és nyugalom helyreállítása czéljából nyílt rendeletet küld kihirdetés végett; jelentést kíván a Moldovába menekültekről s megküldi br. Siskowicznak a katonák számára adott útasítását. Nagyszeben, 1763. jun. 9.

Sacrae caesareo regiae et apostolicae Majestatis, archiducis Austriae, principis Trannsylvaniae et Siculorum comitis, dominae dominae nostrae clementissimae nomine.

Egregii et nobiles agiles nobis benevoli! Salutem et gratiae caesareo regiae incrementum.

E submissa de 4-a currentis mensis D. Vestrarum repraesentatione displicenter admodum informatur r. gubernium, populum in iisdem sedibus curae D. Vestrarum commissis, nec post publicationem priorum gubernii patentalium, ad pacis, tranquillitatisque studia permotum esse, quin usque in hodiernum nociva agitare consilia, vim, damna, iniurias proximo inferre, vindictam exercere, nonnullos in silvis latitare, pacem denique publicam et privatam in periculo versari.

Pro illa itaque, qua in summi servitii regii promotionem, communemque patriae salutem iugiter fertur sollicitudine, non potuit gubernium non obviam ire his malis, expeditisque patentalibus serpenti in herba malo occurrere.

Expressa sunt in praememoratis patentalibus motiva et argumenta, quae plebem utriusque status, militaris nempe et provincialis, ad frugem, animorumque unionem et tranquilli-

tatem a turbis et confusione rerum retrahere possunt, quae si a vestris, iunctis cum militaribus officialibus consiliis, ad captum plebis explicata et declarata suo modo fuerint, semina malorum ex animis eorum evelli non dubitatur.

His proinde D. Vestris committitur, ut praemissas patentales in omnibus possessionibus suo modo publicare, populum in earum conformitate ad obsequium et pacem persuadere, confinia et semitas diligenter custodiri; si ob renitentiam populi tam armati, quam non armati ex onerum huic vel maxime incumbentium ratione aliter fieri non posset, vel sufficiens securitas in horum vigiliis non speraretur, plajassones, dum et ubi necessarium fuerit, iuxta priores gubernii ordines, in militarium subsidium, vel absque eo etiam ad tuendos principatus fines, modo priori, erga stipendium ordinare haud intermittant, secures omnes et singulos reddendo, nullam ex hac alpium, semitarumque custodia status militaris obligationem nasci, aut unquam formari; ad quam videlicet et leges principatus et benignae resolutiones caesareae regiae, propriaeque ac publicae securitatis ratio illos adstringunt. Quemadmodum vero a suprema armorum praefectura emanati iam sunt ordines ad singulos militiae praefectos, ut paci ac tranquillitati publicae studeant, ita etiam ex parte gubernii serio D. Vestris committitur, ut populum sibi commissum ad obedientiam, pacatioraque consilia revocare, viribus omnibus satagant, cum iisdem officialibus mutuam cointelligentiam habeant, harmoniam colant et omnem dissidii, collisionisque occasionem antevertant.

Non sine reprehensione observat porro gubernium ex eadem D. Vestrarum relatione 270 patres familias in Moldaviam profugos nunc primum memorari, nec quidpiam hactenus in re tam gravi et publico damnosa ad gubernium a D. Vestris relatum esse. His itaque D. Vestris serio iniungitur, ut qui nominanter? unde? quando? quasve ob rationes emigraverint? sine mora investigare et r. gubernio continuo referre, suarum ducant esse partium. In futurum vero initis cum militaribus officialibus et contumaciae directoribus consiliis, eo omnes et singuli adnitantur, ut vigiliae et ad commoda loca et sufficienti ad impediendum profugium numero et bene instructae collocentur, ut praevaricationes, plebisque emigrationes sistantur, transfugae et cumprimis eorum seductores intercipiantur. Secus enim nec milites, qui in hunc praecipue finem conscripti, beneficio adhuc dum fruuntur, nec plajassones in excubiis constituti promeritas negligentiae poenas effugiunt. Insuper autem frequentes et prout rei gravitas exigere videbitur, sine mora, ac de casu in casum informationes suas regio gubernio submittere haud intermittant.

Demum ex hactenus actis innotuit gubernio, repertos fuisse nonnullos tam ex officialibus, quam nobilibus, plebeisque, qui populum tam ab armorum assumptione alienassent, quam armatos et iam iuratos ad armorum depositionem variis suggestionibus concitassent; quod factum, velut turbarum incitamentum, non potest non resentire gubernium, suo tempore saevere quoque in authores tanti mali animadversurum. Serio itaque D. Vestris praecipitur, quatenus denuo currentalibus publicari faciant, ut omnes et singuli ab eiusmodi nocivis ausibus supersedeant, studium omne ad tranquillitatem restaurandam convertant, contrarium audentes illico gubernio referant, secus de contigibili casu sinistro D. Vestras responsuras.

Caeterum observent D. Vestrae ordinationes editas, quarum virtute actuales milites, seu qui nondum arma rejecissent, sub militari iurisdictione relicti sunt, nec hi ad pendendum tributum, aliaque subeunda onera, usque ulteriorem suae Majestatis benignam ordinationem regiam adsringantur, verum in statu quo maneant et conserventur; alii vero, licet conscripti, mensuraeque subiecti fuerint, seu arma recusantes, seu recepta deponentes, magistratuali iurisdictioni subiaceant, et tam ad contribuendum, quam reliqua onera supportanda compellantur, ab hisque perceptores regii indiscriminatim contributionem indilate exigant.

Intellecturae porro erunt D. Vestrae e dispositione commissariatica, equestris, pedestrisque militiae, hactenus in his sedibus illocatae, potiori parte educta, quatuor centurias denuo illocari. Ne itaque populus terrore aliquo perculsus fugam meditetur, D. Vestrarum partium erit, populum debite praevie instruere et efficaciter informare, non alio, quam quartierii titulo eandem eo dispositam, et reprimendos ausus sinistros, si qui se exercerent, onus eorum alleviatum esse per eductionem equitum, quorum intertentio difficilior longe fuisset, ad securitatem denique non armatorum, ut ab armatis violentias fors inferre volentibus protegantur. De cujus militiae dislocatione habita rerum et circumstantiarum ratione cum eiusdem praefecto cointelligendo, eas faciant dispositiones, ut nec militiae quidquam desit, nec contribuentes supra vires graventur. Eum in finem accluditur isthic instructio, militaribusque ab illustrissimo domino barone *Siskovits* data, pro notitia et directione. Secus non facturis alte fata sua Majestas sacratissima benigne propensa manet.

E regio principatus Transsilvaniae gubernio.

Cibinii, die 9-na Junii 1763.

B. *Jos. Anton.* de *Bajtay* m. p. *Alexius Cserei* mp.

Külczím: Egregiis, nobilibus item et agilibus v. iudicibus regiis, iuratis assessoribus ac notario incl. sedium Siculicalium Csik, Gyergyő (!) et Kászon, nobis benevolis.

(Eredetije Csíkvm. ltárában. Mellékelve egy nyílt rendelet és a katonáknak — Schwartz alezredesnek — adott útasítás mása. — Másolata a br. Huszár ltrban, a csíki jkvben.)

75.

A főkormányszék nyilt rendelete (patense) Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek, melyben a törvénytelenségek megszűntetésére, csendes, békességes magaviseletre inti a lakosokat. Nagyszeben, 1768. jun. 9.

A császári és királyi s apostoli szentséges felségnek erdélyi örökös fejedelemségében lévő és belső tanácsból álló királyi guberniuma!

Ezen patens parancsolatunk által nemes Csík, Gyergyó és Kászonszékbeli lakosoknak közönségesen értésekre adni kivántuk:

Azt reménlette vala ezen királyi gubernium, hogy minek utánna az közelebb kiküldött patenséből meg fogja ti kegyelmetek érteni azon atyai fő gondviselését az királyi guberniumnak, mely szerint a ti kgtek sok rendbéli kérésekre és a népnek vigasztalására nemcsak kglms fejedelmünk ő Felsége királyi tekintete elejiben dolgokot alázatos törekedése mellett terjeszteni, hanem egyszersmind ő Felsége ez iránt való kglms parancsolattyának érkezésiig is, mind az katonákat, a kik addig a fegyvert megtartották volt, mind pedig azokat, kik a fegyvert vagy letették, vagy fel sem vették volt, azon állapotban, melyben említett patensünk találta, megmaradni engedte, nemcsak illendő háládatossággal fogadni, hanem egyszersmind az ő Felsége kegyelmes rendelésit minden csendességben elvárni és született nemes indulattyokot, s keresztényi kötelességeket, egymás fogyatkozásának megengedésében és a közönséges békességnek helyre való állitásában helyeztetni fogják. Kedvetlenül tapasztaljuk mindazonáltal, hogy a királyi guberniumnak ezen jóvoltával visszaélvén, nemcsak a fegyvert letett és fel nem vett népnek némely része, hanem a fegyvert megtartott katonák s majd mindnyájon továbbra is a közönséges csendességet tilalmas cselekedetekkel háborítani, magok hadi, vagy székbéli tiszteiknek tartozó engedelmességeket félretenni, mintha sem főbb igazgatói s előljárói, sem magistratussa nem volna magok között és tetszések szerint való rendelésekre vetemedni meg

nem szűnnek, a gyülölséget, bosszúállást és egyéb kedvetlen dolgokot tévén fel magoknak czélul, épen olyan időben, midőn az egész népnek kivánt vigasztalására nemcsak az eddig ott maga hivatalját folytatott commissiot ő Felsége félbenszakasztatni kegyelmesen megengedte, hanem, hogy nagyobb könnyebbsége légyen a népnek, az ott való regulata militia nagyobb részének máshuvá való rendelését a gubernium végbe vitte vala, de hír érkezvén némelyeknek zenebonára czélzó szándékiról, helyben kelletett maradni, menvén mindazonálltal a tiszteknek parancsolattya, hogy az eddig quartélyost tartó népről szállítassék azokra a hatalmok alatt lévő személyekre, kiknél eddig quartélyosok nem voltak. Méltóztatott felséges király Asszonyunk önként való anyai kegyelméből nagyméltóságú úri személyeket arra rendelni, kik a székely nemzet állapotját jól megvizsgálván, a mostan felállítandó új katonaságnak módját úgy kidolgozzák, hogy az nemes székely nemzet törvényeinek, régi szokásoknak és szabadságoknak sérelme nélkűl az ő Felsége szentséges akarattya teljesítessék. Hogy azért felséges Asszonyunknak és a királyi guberniumnak anidmadversióját elkerűlhessék és törvénytelen, tilalmas cselekedetekkel érdemlett büntetést magok fejekre ne vonnyanak, valamint ezelőtt, úgy most is, az felséges királytól adatott hatalmunk szerint és nevével parancsoljuk ti kgteknek, hogy felséges Asszonyunk kegyelmes válaszának és anyai rendelésének leérkezésiig legyenek minden rendek illendő csendességben, megmaradván kiki azon állapotban, melyben elébbeni patensünk találta; minden vérengezéstől, visszavonástól, szánszándékos bosszú és kártételektől, úgy egyéb mindenféle ártalmas cselekedetektől és tanácsoktól magokot megtartóztassák, a fegyvert le nem tett személyek magok hadi tisztyeitől, a többi pedig a szék tisztyeitől tartozó és teljes függéssel legyenek, ezeknek közjóra czélozó rendeléseket, és paroncsolattyokot teljes tehetségek szerint véghez vigyék; a plájokot mind a katonák, mind az hol szükséges lészen a nem-katonák a tisztek parancsolattya szerint szorgalmatosan őrizzék, és mind ez iránt, mind egyebek iránt első pátensünkben kiadott rendeléseinket teljesíteni el ne mulassák, bizonyosok lévén abban a nem-katonák, hogy ezen véghelyeknek őrizeti által semmi hadi kötelesség reájok nem ragad, épen csak az királyi kegyelmes rendeléseknek, törvénynek és magok hazafiúi kötelességeknek tesznek ez által eleget. Másként valakik ti kgtek közűl továbbra is vakmerőségre adnák magokat, és a parancsolatoknak nem engedelmeskednének: azok ellen, mint az közönséges csendesség és békesség felháboritóji ellen, mind az hadi, mind pedig hazabéli törvé-

nyek igen sulyos büntetést statuálván, törvénytelen cselekedeteknek méltó jutalmát; azok ellenben, kik a csendességnek és közbékességnek helyrehozására igyekeznek, a felséges király kegyelme és királyi gubernium atyai védelmezésit magokra várhatják. Mely végre meg vagyon parancsolva mind hadi, mind pedig székbéli tiszteknek, hogy kinek-kinek cselekedetire vigyázzanak és mind a békességnek követőit, mind pedig felháboritóit nevezet szerint feljegyezzék és a királyi guberniumnak beadják. Nem reméli azért a királyi gubernium, hogy ti kgtek közűl találtassék valaki olyan, a ki közöttök zűr-zavarban jött dolgoknak orvoslását máris tapasztalván, Istenéhez, királyához, hazájához és felebarátjához való kötelességéről, szeretetéről elfelejtkezvén, aféle tilalmas és közönséges csendességet megháborító dolgokban elegíttse (*így!*) magát és az által régi dicsíretes emlékezetű elejének s egész nemzetének hajdani virágját elhervasztván, ő felsége méltó nehézségének sulyát magára vonni kívánja.

Költ az erdélyi királyi gubernium tanácsából, királyi szabad Nagy-Szeben városában, szent-Iván havának kilenczedik napján, ezerhétszázhatvanharmadik esztendőben.

B. *Bajtay Josef Antal* gub. praeses. mp.
B. *Bornemissza Ignácz* m. p.
G. *Lázár János* m. p.
G. *Bethlen Miklós* m. p. — B. *Josinczi Jósef* m. p.
G. *Haller Gábor* m. p. — *Rosenfeldi Mihály* m. p.
G. *Teleki László* m. p. — *Hutteri Mihály* m. p.
B. *Seebergi Márton* m. p. — *Cserei Elek* gub. secr. m. p.

(Eredetije patens alakjában Csíkvm. levéltárában. Másolata a br. Huszár-ltrban, a csíki jkvben.)

76.

Báró Siskowicz altábornok utasítása az Okelli-ezred alezredese Schwartz számára, a ki Csík-, Gyergyó- és Kászonszékbe küldetett két századdal az ottani lakosok lecsendesítésére. (K. n. 1768. jun. 9.

Instructio

pro domino v. colonello i. regiminis Okelliani a Schwartz, in sedes Siculicales Csík, Gyergyo, Kászon ablegato, per promaresallum baronem a Siskovicz impertita.

Praescindendo ab iis, quae exortis provincialem inter atque militarem in illis partibus statum dissidiis, intestinisque odiis causam suppeditassent, postquam sacratissima sua

Majestas de adhibitis in erigenda confiniaria militia nonnullis coacticis mediis informata, ea non solum improbare, verum etiam aliam pro elaboranda modalitate, qualiter nimirum nationalis isthaec militia stabiliri posset, commissionem ordinare clementer dignata esset, interea vero pristinam pacem et tranquillitatem ante omnia restabiliri benignissime iussisset.

Tam ex parte regii gubernii per patentales litteras ad universos sedis Csik incolas directas serio iisdem iniunctum est, ut quolibet eorum in moderno suo statu armato nimirum sub militari, non armato vero sub provinciali iurisdictione relicto, ab omnibus benignae suae Majestatis resolutionis eventus patienter expectetur.

Quam ex parte supremae etiam armorum praefecturae v. colonello a *Caratto* dati sunt ordines, ut quoniam incaptivationes illorum, qui arma deposuerunt, ad disturbia et profugia reliquorum ansam suppeditassent, militares imposterum a similibus incaptivationibus abstinere, omnemque ulterioribus querelis occasionem praeripere debeant.

His ab utrinque factis dispositionibus, unice ad reducendam dissidentium animorum unionem collimantibus, convenienter non attentis, dum mutuae provincialium erga militares, et militarium erga provinciales gliscentes accusationes hucdum non cessarent, quin potius ulteriores confusiones atque disordines in tali rerum statu verendi essent: constituta antea in illis partibus mixta comissio consultum fore existimavit, pro conservanda illic tranquillitate plures adhuc e regulari militia copias in sedem Csik esse illocandas. Quare generalis armorum praefectura praeter praesidiantes in Csik-Szereda centurias alias adhuc duas Okellianas eo ordinare, dominum vicecollonellum autem sequenti cum instructione illac allegare constituit:

Duas centurias in Csik-Szereda, alias etiam totidem illocari solitas, collocabit.

Aliarum duarum centuriarum quartieria in Csik-Somlyó et circumjacentes quatuor vel quinque pagos ordinabit; ipse autem in Csik-Somlyó mansionem suam habebit, dislocationem istam officialibus sedis communicaturus. Tota quatuor centuriarum turba ne vel minimo ejati populo aliunde iam a longo numerosam militiam sustinenti aggravio sit, panem ex Csik-Szereda percipiat, nec aliud quidquam praeter tecti focique usum in modernis circumstantiis praetendendum habebit.

Nullus armatorum confiniatorum militari hoc quarterio gravabitur, multo minus a regulari militia contemptui habe-

bitur, quin potius tam ab officialibus, quam gregariis, ad constantiam et in armis perseverantiam ad secuturam usque resolutionem regiam animabuntur. Siquidem a sacr. sua Majestate restituenda stabiliendaque in illis partibus tranquillitas serio demandata esset, domini v. colonelli officium erit, tam per se, quam per deputandos suosmet equis officiales, in propinquiora autem loca per exmittendos etiam probatos subalternos genuinam eiatum circumstantiarum notitiam exploratam sibi reddere, neque tamen eatenus seu per provincialium, seu per militarium officialium partiales potissimum relationes se praeoccupari sinat, verum ex ipsismet eorum actis, factisque veram rerum omnium circumstantiarum cognitionem et turbulentiarum causam eruere satagat. Casu quo utraque tam armatorum, quam non-armatorum pars pacifice se contineret, nihil obstat, quo minus duae centuriae ex Csik-Somlyó in remotiora loca translocari possint, dummodo officiales sedis de pane prospexerint.

Quod si autem ab alter-utra partium periculosi sese exererent motus, domino v. colonello incumbet instantaneam superinde per expressum officialem huc submittere relationem.

Solliciter inquirendum, an confinia et alpestres semitae sufficienter et per quos, qualesque excubitores custoditae et provisae habeantur. Circumstantiis ita exigentibus ad petitum tum officialium sedis, tum v. colonelli a *Caratto* desideranda assistentia non est deneganda, sedulo autem serioque in id attendendum, quo de exerendis sese motibus continuae submittantur informationes, commonendo interea tam provinciales, quam militares officiales, ut fovendae tranquillitati, colendaeque invicem harmoniae diligenter studeant, secus gravem ab utrinque incursuri animadversionem.

(Egykorú másolat, mellékletként az 1763. jun. 9-iki gub. rendelet mellett, Csíkvm. lvltban. Más példánya a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

77.

A gubernium Gyergyószéknek, Nagyszeben, 1763. jun. 10.

(Kivonat.)

A veszteglőknél elfogott csempészek és tiltott ösvényeken átmenő olyan szökevények büntetéséből, a kik a polg. törvényszéknek vannak alávetve, a pénzbüntetés egyharmada a prov. tiszteké, 2/3-ada az egészségügyi bizottság cassájába beszolgáltatandó.

Bajtay. (Eredeti. Csíkvm. ltr.)

78.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. Abafája, 1768. jun. 14.

(Kivonat.)

Tudva van a gubernium előtt, mennyi zavart és megvetést kellett elszenvednie a határőrség szervezése óta hívatalában. Mivel hallja, hogy a Csíkba rendelt gr. *Kálnoki Antal* elnöklete alatt működött bizottság visszatért, fél attól, hogy még nagyobb és sulyosabb késedelmet fog szenvedni a közszolgálat, ha a gubernium nem fegyelmezi a népet. Azért kéri, hogy a közjó és királyi szolgálat előmozdítására a gubernium rendelje el az ő kormányzása alatt álló székeknek a tartozó függést és a szükséges alárendeltséget, és *Boros Ferenczet* bízza meg újra az alkirálybírósággal Felcsíkban.

(Másolata a br. Huszár-levéltár Bornemisza-aktái közt és a csíki jkvben, áthúzva, azzal a megjegyzéssel, hogy nem küldötte el.)

79.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. K. n. (1768. jun. 14.)[1]

(Kivonat.)

Mennyi gyűlöletet, s a zavargó népnek mennyi fenyegetését szenvedtem, egyedűl a Felség kivánságának buzgó teljesítése miatt, s a legújabb kir. bizottság működése közben is mennyi támadás ért a nép részéről: a jelentésekből tudhatja a gubernium.

Azt a minap Gyergyóból küldött bizonyságokból is láthatja a gubernium, hogy semmit sem mulasztottam el, kezdettől fogva a jelenig, a mit a határőrség szervezése előmozdítására tehettem s innen, nem egyéb miatt, keletkezett ellenem a nép gyűlölete.

Nehogy azért ártatlanúl áldozata legyek e nagy gyűlöletnek (a milyen a nép természete) és ez legyen szomorú jutalma hívatalos buzgalmamnak, vagy pedig számkivetve és ő Felségétől őseim érdemeiért és saját hű törekvéseimért nyert hívatalomtól fölmentve kerűljem ki a nép bosszúját: alázatosan kérem, hogy találjanak ki módot és útat, a mi által úgy csekély egyéniségem, hűségem, nevem és becsületem (az élet legfőbb javai) épsége megmaradjon és a felséges trón kegyelméből védelmet és vigasztalást nyerjen.

(Másolata a br. Huszár-ltárban.)

---

[1]) Az előbbi el nem küldött folyamodványhoz hasonló papíron és írással.

80.

Ernst J. G. kapitány jelentése a háromszéki népgyűlésről. Sepsi-Szent-György, 1763. jun. 14.

(Kivonat.)

Ernst alezredes és brigadéros rendeletéből az 1763 jun. 14-én a Léczfalván tartott congregatio kikémlelésére küldettem ki, melyet a fegyvert letett székelyek tartottak.

1. Elnöke volt a gyűlésnek *br. Henter Zsigmond* Papolczról. A többi szónokok voltak nemes *Bartta András* Nagy-Borosnyóról, *Lajos János* Gidófalváról, *Székely Lajos* Kilényből, testvérével *Székety András*-sal, *Szabó József* a miklósvárszéki jegyző, *Létzfalvy* Közép-Ajtáról, *Tompa János* Kis-Borosnyóról, mind Háromszéken lakó kisebb nemesek.

2. Br. *Henter Zsigmond* megjelenése után a Léczfalván lévő katonatisztek, *Benczeliny* főhadnagy és *Fragstein* hadnagy tiszteletüket tették a bárónál egy parasztházban, a hol szállva volt. Minthogy a báró azt kérdezte, hogy gr. *Nemes János* nem fog-e eljőni? azt felelték rá, hogy a gróf ilyet soha sem tenne s azon is csodálkoznak, hogy ő miért jött el ide. A báró azt felelte, hogy a körözvényt a helyettes főkirálybíró írta alá, a miért is neki kötelessége volt eljőni. A főhadnagy azt felelte erre, hogy a főkirálybírónak nem volna joga a gubernium felhatalmazásának melléklése nélkűl congregatiot összehívni és egy az ország szolgálatában álló cavalier-nak (t. i. Henternek) a ki közvetlenűl a guberniumtól függ, semmit nem rendelhet s hogy ez a báró úrnak hátrányára válik. Erre azt felelte, hogy ő azt hiszi, hogy ez a gyűléshirdetés a határszéli erdőkben lappangó *Tury* nevű rabló miatt történt. A báró úrnak tudnia kell, hogy miért voltak nála a felkelők 10-en tanácsot kérni a gyűlés felől.

3. Midőn két nemes ember a gyűlésre meghívta, azt mondta, hogy még nem, és intett nekik, a mi annyit jelentett, hogy ha a katonatisztek elmennek, jöjjenek el ismét és ez meg is történt.

4. Az összegyült nép mint egy félistent (abgott) úgy fogadta a bárót, a ki megkérdezte, hogy a királybíró jelen van-e? Tagadó válaszra, elküldött vagy 60 embert Rétyre *Antos* királybíró után, a kit azonban nem találtak otthon. Erre a gyűlés rövid tanácskozás (deliberatio) és határozathozatal után szétoszlott.

5. Sem katonatisztet, sem olyan közembert, a ki a fegyvert le nem tette, nem engedtek a gyűlésre.

6. Visszatérő útamban találkoztam 4 makacs emberrel, Martonos és Gidófalva községből, a kik nevüket nem akarták

megmondani s midőn azt kérdeztem tőlük, hogy a királybíró nem jött-e el? káromkodva válaszoltak, hogy »*nim!*« *a disznók megelégedtek azzal, hogy minket nektek németeknek hunczfutúl eladjanak és ti minket jobbágyaitokká akartok tenni.*

7. Azt is mondták, hogy tudják, hogy rendelet jött, hogy »vorspannt« az urak szolgálatában a katonáktól ingyen vehetnek és így őket a katonai szabadságból rabszolgákká akarjuk tenni, mivel a mi tetszésünk szerint kell nekik robotolni.

Ezekből következtetem, hogy ilyen beszédeket hallottak a nemes emberektől a gyűlésben.

Signatum Sz. György 14. Junii 1763.

J. G. *Ernst* hauptmann.

Jegyzet: »Den 8 Julii« iktattatott be a haditanácsnál s a királyné elé terjesztetett.

(Eredetije németűl a bécsi hadi-ltárban, jul. csomó 199/4. sz. a.)

81.

Mária Terézia a guberniumnak. Laxenburg, 1763. jun. 17.

(Kivonat.)

Előterjesztették máj. 27-ről a Háromszék székelyei állapotáról írt felterjesztést. A *gr. Bethlen Miklósnak* adott útasítás pontjait helyeseljük. A népnek erélyesen hagyjátok meg, hogy magát nyugodtan viselje és további elhatározásunkat nyugodtan várja be.

(Másolata a br. Huszár-ltárban a csíki jegyzőkönyvben.)

82.

Gyergyószék viczetisztjeinek és nemességének folyamodása a főkormányszékhez a székely határőrök és tisztjeik, főkép a gyergyószentmiklósiak kihágásai és féktelenkedései ellen. 1763. jun. 18.

Szükséges lett volna még eddigelé is a méltóságos királyi gubernium előtt nyomorúságos állapotainkról, melyeket, mind különös személyünkben, mind pedig hívatalunknak rendivel való nem telyesíthetésiben mindennémű törvényes jó ususaink és constitutioink nagy megbomlásival szenvedünk, alázatos repraesentatioink mellett méltó panaszainkot feladnunk és referálnunk, de ha igazat kell vallanunk méltóságos királyi

gubernium, valójába féltünk az animadversiotól, netalán tán panaszainknak Excellentiátokhoz való feladásával láttatnánk a mostani institutiok szerént a népnek militáris státusra való általvételibe inkább evvel akadályt okozni, hogysem azt facilitálni; azért mindeddig elé panaszainkot Excellentiátok kegyes színe eleibe terjeszteni nem bátorkodtunk: most pedig terhesebb dolgait is Excellentiátoknak ezek közűl némelyeknek leírásával szaporítani kényszeríttetünk, főképpen, hogy a fellázadott és minden subordinatiot exuált nép mi módon jó rendbe hozattathatnék.

Elsőbben is a törvények folytatásába nagy akadály vagyon és már esztendőtől kezdve nem is folytak, a sérelmes felek ugyan compareálnak és az igazságnak kiszolgáltatását kívánják; de a delinquensek, tapasztalván és látván, hogy a magistratualis authoritas omni ex parte imminuáltatott, midőn nem átallották némely helységünkbéli éretlen limitrophus tisztek publice a népnek mondani, hogy *ezután a királybíró csak az oláhok és czigányok tisztje lészen* (ilyen scommák becsületit szerető embernek szívét igen meghatják); mindennémű vétkes cselekedetekre út nyittatott, semminemű rosznak correctiója, annyival is inkább a vétkeknek büntetése nincsen, ha van is, a vétkeknek mivoltához képest igen gyenge, pro audiendis judiciis elé nem állanak; ha elé állanak is cum opprobrio et despectu sedis judiciariae a felperesnek actiójára allegatioira in sui defensam semmit nem szólanak, hanem vakmerőképpen ajtót nyíttanak, az itílet előtt elmennek fenyegetőzve: meglátják ők, ki menjen rájok executiora. Mint a minap cselekűdtek a kélyenfalvi lakosok, kiknek falusbírája tertio se, mint falu persequáltatott, azért, hogy potentiose ugyan némely kélyénfalvi lakosoknak negyvenhét esztendők elfolyása alatt békességesen elbírt lisztelő malmokot e mostani tavaszon invádálták és elhánták. Ezeket a maliversatusok látván, nem hogy intra limites et cancellos bonarum institutionum magokot contineálnák, sőt nagyobb roszakra bátorságot vesznek.

Más szegény felperes is urgeálta és kérte legitime emanált sententiájának executioba való vételit, procedáltak az exmissus executorok cum judice et juratis pagi; mit reportáltak és annak rendi szerént miről attestáljanak ő kegyelmek, mind a sententiát, mind arra írott relatiojoknak mássát, a dolognak megbizonyítására bátorkodunk a méltóságos guberniumnak alázatos reverentiával accludálni.

Sokat efféle specificumokot írhatnánk kegyelmes uraink, de efélékkel terhelni Excellentiátokot illetlenségnek tartjuk. Ezekből bölcsen méltóztatik Excellentiátok megítilni, mi okból akadályoztassék mi köztünk a juris cursus, nem lévén

erőnk és hatalmunk rája, hogy a refractariusokot in ordinem redigálhassuk. Kivált, hogy ugyan az ide való szt. miklósiak közönségesen mindennémű közönséges sumptussal etiam ex cassa sedis pro celebrandis judiciis et amdinistrandis negotiis publicis Szt. Miklóson épített nemes szék házát már egyszer a militaris tiszt urak által occupáltatták vala is, akkor a méltóságos királyi gubernium parancsolatjából restituáltatott, de mind azután ezért dühösködnek és hogy oda ne confluáljanak, fenyegetőzve, hogy ha bémegyünk és odagyűlünk, rútabbúl járunk, mint midőn Csíkba a magistratus gyalázatoson arrestaltatott volt, arceálnak. Ilyen szándékokról bizonyost akarván tudni, rá is kérdettettük, hogyha vagyoné szándékok a nemes szék házába bennünköt háborítani? Mit feleltek: aztot is in copiis Excellentiátoknak alázatoson annectáljuk. Hogy azért mindennémű publica administrationak nálunk rendi confundálódott, nagy oka ez, hogy a hol arról magistratusnak és nobilitásnak confluálni kellene, kivált törvényes processusok folytatására leginkább odamenni, félvén a fellázadott népnek dühösségétől, ki mindenütt tele torokkal kiáltja: szedd el, vedd el az ilyen teremtette nemes embernek mije vagyon, eleget húzott, vont eddig, már nem parancsol senki; netalán tán nemcsak becstelenség ne történjék rajtunk, de hogy életünk is ne periclitáljon.

Ugyan a szentmiklósiak a mostani ordinatiok szerént is még a magistratusnak meghagyatott jurisdictioját nem agnoscálják, sőt magoknak városi jurisdictiot vindicálnak, magistratust, bírót, senatorokat és notariust, cum solemnitate esküttöttek, képzelésével a nékik megigért városi privilegiumoknak, és olyan reménység alatt, hogy már falujok kővel kerített kolcsos városnak építtetik; holott eddig több nemes székünkbéli falukkal omni mode egy karba volt, nincsen is semminémű különös praerogativája, királyi vagy fejedelmi indultumokból semmi privilegiuma, melyek szerént több helységünkbéli faluktól magakot distingválhatnák, hanem hogy az örménység falujokban telepedett és már feles számmal ottlakásokat figálták, mint kereskedő emberek, adással-vevéssel élnek, ezen helységbéli nép régi ususból szombati napokon falujokba a szentmiklósiaknak az örmény kereskedőkre nézve szokott vásárra gyülni, ott eddig szabados mészárszéket tartott, és akárminémű szabados vásárt instituált; mostan már a szt. miklósiak városi módon piaczot formáltak, aztot minden vásárnapon fegyveres emberekkel őriztetik, az árusokot, kereskedőket mortificálják; erre sem hatalmok, sem privilegiumok, sem semmi legkissebb fundamentumok sem lévén, a székbeli néptől vásárpénzt desumálnak, az eladó specieseknek árát

limitálják s a szegény árúló embernek nolle velle ahoz kell magát conformálni, akármely distinctioba és jurisdictio alatt lévő embert is magok temeritásából, mikor tetszik, arestumba hajtanak és ha a militaris tisztek cselekedeteket reprobálják és az arestatus ártatlanságát megismérik is, a detentust csak akkor bocsáthatják el, mikor a szt. miklósi strázsamesterek a szt. miklósi tanácscsal együtt az olyan detentusnak kibocsátásában annuálnak. Ha ki talám nem külömben, hanem csak szóval is, tempore incaptivationis ellene szóllana, kegyetlenűl rongálják, fegyverrel döfölik, mint sok efféle dühös cselekedeteiből a szt. miklósiaknak ellenek való expositioinknak megbizonyítására valóságos casusoknak utánírásával, hogy az efféle rosz consequentiákot szülhető temerarius ususok ad resipiscentiam etiam aliorum in tempore Excellentiátok méltóságos authoritásából reprimáltathassanak, Excellentiátokat terhelni bátorkodunk.

Circa finem Maji az méltóságos királyi gubernium patentálisának de dato 17. Maji anni praesentis publicatioja után vádolván ugyan a szt. miklósiak a statu primipilari egy becsületes assessort, *Biró Tamás* ő kegyelmit, 23-a Máji a szt. miklósiak magoktól költ és származott haszontalan vádokra gyalázatoson arestálják, és a magok fassiojára, melyet recipiált és más nyelven interpretált tricesimalis gyergyó-szt. miklósi contraler *Prigel Ferencz*, ki egynehány ízben patrált lopási és másokkal való lopatási mián törvényünk szerént fide dignitást nem érdemelhetne, usque 27. Maji latrok módjára arestumba tartatják.

Ugyan 13-a Junii két ecclesiastica jurisdictio alatt való személyeket vásári alkalmatossággal, névszerént egyiket ditrai fungens cántort, *Portik Sámuel* ő kegyelmit, ki maga rendin józan életű és distinctioval viszi véghez maga functioját hosszas időktől fogva, hogy magával onoka gyermek szt. miklósi limitrophus katona atyafiához tréfáson szólott, a piaczon publice fegyver közi veszik a szt. miklósiak és gyalázatosan a fogházhoz a militaris quartélynál arestumba késérik. Ilyen móddal bánnak ugyan némünémüképpen ecclesiastica jurisdictio alatt lévő remetei scholae instructorral, *Borbély István* ő kegyelmivel is.

Hasonlóképpen minden ok nélkűl aggrediálják az nap az remetei falusbírót, *György Jánost* és arestumba hajtják és tudván ártatlanságát s mint vásáros ember, ha talám bővebben is áldomásozhatott volt is, de ugyan csak senkinek is ártalmára sem szóval, sem annyival is inkább cselekedettel nem volt, oppanálta nékiek magát, sok hurczolódások között szörnyű módon megrongálták és döfölték, a fogházba vivén, a

lánczнak egyik végit lábára lakatolván, más végit a ház gerendájához kötvén, egy északán ott hálatták, másnap a lovasok strásamestere, szt. miklósi *Márton János* exament instituálván, finito examine sok illetlen szók között declarálta magát, hogy ha dolgai és vására mián az bíró, *György János* arestatióján ott lehetett volna, bizonyosan vagy maga fejit vette volna, vagy főbe lőtette volna. E mián a casus mián annyira felháborodtak az egész remetei lakosok, mennyibe mi informáltattunk, hogy csak az alkolmatosságot várják, de bizonyosan vindicálni igyekezik. Isten ne adja, de megtörténhetik a szerencsétlenség, ha az efféle üldöztetések megszüntetésire a méltóságos királyi gubernium módot találni nem méltoztatik.

Többet efféléket is tentáltak a szentmiklósiak méltóságos kir. gubernium. Minthogy itt is a nép nagy zúdúlásba és nyughatatlanságba vagyon, az Excellentiátok kegyelmes patentálisát midőn ex parte magistratus publicaltuk, a ditrai lakosok közűl némelyek igen illetlenűl szóllottak: ne hidd, úgy mond, az ilyen teremtettéknek, mert csak a nemes emberek hamis költése és nem a gubernium parancsolatja. Ugyanezért sem provincialis tiszteknek, sem militarisoknak nem hisznek, a fegyvert azon kegyelmes patens, Excellentiátok parancsolatjának publicatiojának mind előtte mind utána hol leteszik némelyek, hol ismég felvíszik. Letévén pedig egyrésze a kélyénfalvi lakosoknak a fegyvert és magok falujokban lévő militáris tisztekhez bérakták, midőn eféléről nem is álmodtak volna, kiki maga oeconomiája folytatására, erdőre, mezőre elszélyedtek volna, érkezik Szt. Miklósról a gyalog limitrophusok strásamestere, *Benedek Lőrincz*, kétségkivűl magok commendansoknak ordere nélkűl, harmincz fegyveres legénynyel, és azért, hogy a fegyvert ismég felvegyék, hoszszason impertinenskedtek, a faluba ételt, italt, készpénzfizetést desummáltak, majorságokot lövödözték, mely házak ajtait zárva találták, bérontották: kevésbe mult el kegyelmes uraink, hogy erdőn mezőn elszélyedett kélyénfalvi lakosok észrevévén falujokra ment executorokat, egybegyülekezvén ők is felesen, ott nem lepték, különben, mennyibe ezért ma is a kélyénfalviaknak zúgolodása és bosszúállásra igyekező szándéka hallatik, itt is megtörténhetett volna egymás között a szerencsétlenség.

Bővebben ugyan és nagyobb mértékben közönségesen a szt. miklósi lakosok erigálták itt magokot és a helységbéli magistratustól semminémű dependentiával lenni nem akarnak, jóllehet a magistratus tétetett kérdésire ad speciem civiliter láttatnak felelni, de valójába, a mit nyilván kitanóltunk, egyebet forralnak szívekbe és sem nékik, sem a több köznépnek félsze nem lévén, a magistratualis authoritas contemptusba

ment, a militarisoknak is csak annyiba engedelmeskednek, a mennyibe a parancsolatok az ők ínyek szerént valók.

Azért instálunk Excellentiátoknak alázatos submissioval, míg a tűz füstiből fellobbanna, az ilyen színű temerarius sensusokot, törvénytelenségeket, magistratus vilipendiumát vindicálni és refrenáltatni, ő Fölsége fölséges thronusa előtt is, ha úgy kívántatik, hathatós és bölcs munkálódásival Excellentiátok méltóztassék, mert ha ezeknek in tempore orvoslása nem lészen, félő, kegyelmes uraink, s nem ok nélkűl tartunk, ismérvén mi ezen népet természetiből, a ki nagyrészibe ugyan itt, helységünkbe a fegyvert tartja, de korántsem azért, hogy azzal a királynak hívséges hadi szolgálatot tégyen, hanem, hogy annak ereje mellett akárminémű violentiákot elkövethessen, de régi elejeknek is példájit revolválván, elkezdik a támadást (mint régen is a nemességen), continuálhatják a militaris tiszteken, a helységbe való rendeket felzavarják, melyet nem különben, hanem ugyan a régi példák szerént magok fejek veszedelmével, mindnyájunk romlásával és királyunk nagy kárával fejeznek bé.

Csaknem minden napon újabb-újabb efféle történt specificumoknak megírásával Excellentiátoknak nagyobb dolgokba való foglalatosságit szaporítani nem akarjuk s nem is lehet, hanem ezekután arról alázatos instantiánkot submittálni kételenek vagyunk: Miolta, hogy már itt ezen nemes székbe sok jó reménségeknek igíretire nézve vagy erővel is a király fegyverét felvenni a nép kénszerítetett, mindazután úri és szegény nemesi rendnek igen kevés számból álló jobbágyai viszik véghez és tészik az extraordinaria praestatiokot, quartélytartásnak terhit, angaria vecturákat, melyek most ezen helységben bővebben circulálnak; mint eddig, minden fizetés nélkűl; mindenek felett a piricskei passusra tett és téendő szolgálatot praestálták és praestálják, a hová minden holnapban tíz katonának competens ágya, hat lovasnak equilis portiojok administratiója és minden holnapban kétszer hat-hat ökrön egy portio széna kiszállítása mián kegyelmes uraink a szegény jobbágyaink már éppen elkételenedtek, inpatientiára fakadtak s dominalis szolgálatra menni az olyanok, kiknek vonó marhájok vagyon, menni nem akarnak, okúl adván, hogy minden holnapban a Piricskére tizenkét portio szénát és annyi köböl zabot kiszállítani kénszeríttetnek, ágyat a parte subministrálni, minden héten egy szekérnek két ló vagy ökörrel csíkszeredai várból kenyeret kell hozni, nem lévén contentusok kegyelmes uraink a katonák vélle a mostani ordinatiok szerént, hogy itt in natura in defalcationem quanti contributionalis búzát administráltatván, abból, úgy mint eddig nékik kenyér

süttessék; igaz, hogy ez az administratusoknak is káros volna, mert most ezen helységbéli nép pénzen vett kenyérrel és külső földről hordott törökbuzával él, a mi kevés pénzen adó naturale idebé találtatik is, a buzának vékája tizenhárom-tizennégy garason megyen, a rozs kilencz-tíz garason és így portióba sokkal kevesebb áron acceptáltatván a naturálék, a szegény administránsoknak nagy kárával volna. De kivált annyival is inkább kegyelmes uraink, már a nyári holnapok elkövetkeztek, a militia füvet étet, praeterquam, hogy minden napon hat portiora a passusra fris füvet kell kiszállítani, hitván jobbágyainknak pedig, hacsak a dominus terrestris magáéból ki nem szakaszt, vagy másoktól nem veszen, semmi kaszálója nincsen, honnan ezt a szükséget suppleálhassa, bujdosásra kell vetni fejeket, ha nem orvosoltatik, a királynak is, de kivált földes uroknak inséget és nyomoruságot okozó károkra; mert kegyelmes uraink, ha szintén elegendő füvök volna is, mit hordhassanak, de olyan és annyi számmal ezen kicsin helységbe már marhás jobbágy nem találtatik, a mennyi azon úton passusra téendő szolgálatot és administratiokot elgyőzhesse. Eddig magunkéból is ezen szükségre jobbágyainkot szénával, zabbal segéltettük, csakhogy őket conserválhassuk, már pedig tovább ezen terhet supportálniok végső romlások nélkűl nem lehet, marhájokból kifogynak, azután, ha megmaradnak is, mind a királynak, mind uroknak haszontalanok lesznek; a szabad rend most efféliktől hallani sem kíván, elhitettetvén véllek, hogy ők ezután senkinek semmit sem adnak, adót nem adnak, ugyanezért ha talám disponálnánk is rájok efféle piricskei szolgálatot, tudjuk, semmi foganatja nem lenne, azért még eddig hitván jobbágyainknak nyomoruságit csak békével kellett türnünk.

Most azért az Excellentiátok magokkal született természeti szerént való kegyelmességihez és aequanimitásához térdet hajtva folyamodunk, könyörögvén alázatos bizodalomnal sublevatiójára szegény jobbágyainknak is valami módot kegyesen feltalálni méltóztassék és ha az olyan szabad rendet, ki vagy a militaris jurisdictio alá még eddig bé nem esküdt volt, vagy ha quoquo modo béesküdt is, de már annak ellene mondott, az efféle praestatioknak véghez vitelére disponálnunk szabad lészen-é vagy nem.

Qui in reliquo gratiosissimo patrocinio et benignitati excelsi regii gubernii nosmet commendantes, humillima veneratione perennamus.

Excelsi regii gubernii

Alfalu 18-va Junii 1763. humillimi servi v. officiales
et nobilitas incliti sedis Sic. Gyergyo.

Fent : Excelso regio gubernio die 18-va Junii Alfalu 1763. Expeditae 22. Junii 1763.

(Egykorú fogalmazvány Csík vm. ltárában.)

83.

Br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró Csíkszék viczetiszteinek. Abafája, 1763. jun. 23.

Spectabiles ac generosi domini v. officiales et j. assessores, domini mihi colendissimi.

Quarta Junii Várdatfalváról nékem küldött levelét tiszt uraiméknak egész köszönettel vészem, úgy mint 21-a hujus, és értem kivánságát mind tiszt uraiméknak, mind a szegény népnek bemenetelem iránt, de az circumstantiak igen nehezek lévén, az méltóságos r. guberniumnak elébb parancsolatját mindennap várom, miben és mikép ereszkedhessem, nehogy jövendőben magamat és az nemes széket valamiben exponáljam. Tudtam volna eddig is kötelességemet és hibázás nélkűl az nemes székekbe való menetelemet observálni, de felyűl a mint írám, az circumstantiákra való nézt kelletik nékem a dolgot jól megfontolni; mindazonáltal egész ügyekezetem az, hogy minden magam privatumát félben hagyván, az nemes székeknek ügyes dolgait, megsértődéseit, az szegénységnek nyomorúságát igazításban és megkönnyebbítésre vigyem és hozzam, csak erőm adassék, melyben felséges Asszonyunk szolgálatját elémozdíthassam, az nemes székeknek igazságát promoveálhassam; csak kérem azon tiszt uraimékat, hogy az népet bonis modis et svavibus csendességben tartani ügyekezzenek, még az újra rendeltetett méltóságos commissio valami operatiohoz fog. Quibus me spectabilibus ac generosis Dominationibus Vestris recomendans maneo.

Spectabilium Dominationum Vestrarum

obligatissimus servus
Paulus Bornemisza
l. b. de Kászon mpp.

Abafája 23-a Junii 1763.

Kívül : Inclytarum sedium Csik utriusque Gyergyo et Kászon viceofficiolatui. dominis mihi colendissimis. Szent Király.

(Eredetije Csík vm. ltárában.)

84.

A főkormányszék rendelete Csík, Gyergyó és Kászon tiszteinek: jelentést kíván a kibujdosottakról. Nagyszeben, 1763. jun. 25.

Sacrae caes. regiaeque Maiestatis nomine.
Egregii, nobiles stb.

Ezen holnapnak második napján költ tudósításában jelentette volt kigyelmetek, hogy közel 270 gazdák kegyelmetek helységéből elbujdostanak volna; parancsolta vala is a gubernium, hogy per individua specificálja kegyelmetek azon. elbujdosott személyeket és elmeneteleknek okait is; de mindeddig elé semmi bizonyos tudósítását nem vévén kigyelmeteknek erről: a gubernium kedvetlenűl tapasztalja hívatalyában való nagy fogyatkozását. Annak okáért újonnabb is parancsoltatik kigyelmeteknek authoritate guberniali, hogy legottan adja okát kegyelmetek, miért mulatta el ezen profugiumról a guberniumot voltaképpen tudósítani, holott a profugium még az elmult esztendőnek vége felé kezdődött volna; azelőtt is penig az elmenteknek számát jól megvizsgáltatván, per individua specificálván, oly accuratioval penig, hogyha per denominandum commissionem investigáltatnék is jövendőben, authentice lehessen megbizonyitani. Minden tuábbra való halagatás nélkűl tudósítani a guberniumot kigyelmetek el ne mulassa, hozzátevén azt is, mi ok vitte a népet az elmenetelre és adójokot megadták-e, vagy nem; hogy minden circumstantiáiról bizonyos lévén a gubernium, mind ő felségét voltaképpen tudósíthassa, mind pedig jövendőre maga hívatalját telyesíthesse. Sic facturi stb.

E regio principatus Transilvaniae gubernio.
Cibinii die 25-ta Junii 1763.
B. Jos. Ant. Bajtay pr. mp.

Alexius Cserei mp.

Latin külczím: Csik, Gyergyó és Kászonszéknek.

(Eredetije Csík vm. ltárában.)

85.

Udvarhelyszék köznemeseinek kérése Udvarhelyszék tiszteihez, hogy a levéltárból a székelyek összes kiváltságleveleit kerestessék elő s másolatban adják kezükhöz s másoknak ki ne adják, a mi ellen protestálnak. (Jegyzőkönyvbe iratott 1763 jun. 28.)

Nemes Udvarhelyszéknek tekintetes officiolatusa, néküuk kegyes patronus uraink!

Alázatosan instáljuk a tekintetes officiolatust, hogy sulyos bajai nem csak székünk, sőt egész székel nemzetünk-

nek keserves inségünkkel naponként áradnak, melyeknek megenyhítésire nékünk megmásolhatatlan szükségeink vadnak minden nátionknak törvényeire, diplomáira, privilegiumaira, constitutiójaira, indultumaira, szokásira etc. Minthogy penig mind azok, valamik voltak és lehettek, nemes székünknek, mint első és anyaszékünknek protoculomában tanáltathatnak: méltóztassék a tekintetes officiolatus az egész archiumot (így!) első levelétől fogva utolsó leveléig felhányattatni, valamik tanáltatnak kikerestetni, mint magunk védelmire való hasznos és szükséges instrumentuminkat s azokat kiírattatván, in paribus nékünk kezünkhöz adni. Azonban az mint bizonyosabban értjük, azon literale instrumentumok kérettetnek ki a nemes szék archiomából, kérjük mindazonáltal alázatoson a nemes officiolátust, azoknak kiadattatásával ne siessen, míg mi is meg nem látjuk, s nemes székely nationknak conservatiójára azokat meg nem vizsgáljuk. Holott egész székely natiónknak, nem más nemzeteknek tulajdoni, hathatós és védelmező instrumentumi, egész nemzetünk híre és akaratja nélkűl ki nem adattathatnak, sőt soleniter contradicálunk és protestálunk, hogy mindazok akaratunk és hírünk ellen senkinek ki ne adattassanak, de még per formam etiam communicationis senkivel ne közöltessenek; különben azt fogjuk cselekedni tulajdon magunk s csak nemes székely nemzetünknek szolgálható instrumentomainak az archiumunkban való, másokkal nem közölhető oltalmazására s megtartására, az mit a törvényünk megenged és mire útat mutat és régtől fogva tanított.

Mely instantiánkkal való protestationkot hogy a tekintetes officiolatus protocoláltassa a nemes szék protoculomában és nékünk in paribus kiadattassa, kivánságainkot bételjesítvén, ebéli instantiánkban az mit feljegyzettük, alázatoson kivánjuk. Instálván és protestálván kik vagyunk

A tekintetes nemes officiolatusnak

alázatos szolgái

Ns. Udvarhelyszéknek két filialisaival együtt,

kiváltképpen való nemes lakosai, örökösei, igaz székelek.

Más írással: Praesent. memoriales anno 1763 die 28. Junii.

Utóirat: In oppido Sz. Udvarhely coram vicesedria s. S. Udvarhely sunt exhibitae, perlectae et improthocolatae ac ad proximius affuturam generalem sedis congregationem relegatae, et e prothocolo sedis Siculicalis Udvarhely die 30[a] Junii 1763 Extraditae per *Joannem Lukátsffi*

juratum sedis Siculicalis Udvarhely notarium mp.

(Eredetije Udvarhely vm. ltárában, acta politica 77. sz.)

86.

Udvarhelyszék köznemesei folyamodványa a királybírákhoz és a székhez, hogy őket alábbvalókat, de nemességben egyenlőket veszedelmükben védelmezzék s magukat el ne vonják. K. n. (Benyujtatott 1763. jun. 28.)

Tekintetes királybíró urak és tekintetes nemes szék, nékünk jó uraink!

Ennekelőtte béadott s az nemes szék protocolumában beíratott instantiánkkal törvényesen kivántuk megmutatni a tektes uraknak hozzánk való tartozó kötelességeket s kértük is csalhatatlan okokból, hogy az mint természeti, hitbéli és törvénybeli kötelességek arra kötelezi, hogy minket alább való de nemességben egyenlő gradusban levőket, tudatlanokat ily terhes s majd elviselhetetlen inségünk idején magunkra hagyni ne cselekedjék, mert az mi veszedelmünkből természet szerint kell következni a felsőbb gráduson lévőknek is veszedelmének, minthogy nemesi szabadságunk egy fundamentomon épűlt s egy törvényből tartatik; azért azon memorialisunkra most is emlékeztetjük is urgeáljuk, hogy annak continentiája szerint kérésünkre hajóljanak is magok szabadságoknak megőrzésit az mijénkel foglalják együvé; nem úgy mint eddig, hogy magokat tőlünk elvonják, sőt mint vélünk egy törvényes szabadsággal élőktől, megkívánjuk válaszokat is. Az kik penig velünk egy törvénynyel élni nem kívánnak, törvényünk s tisztességektől priváltassanak. Ez mellett az mlgos királyi guberniumnak nyujtandó alázatos instantiánkat rendes és illő úton módon promovealni méltóztassanak, de elsőben mind ezt, mind azt protocholaltassák s nékünk párban kiadni méltóztassanak.

Ezekkel a tek. nemes széknek törvény, hit és vér természete szerint való kötelességekre magunkat bízván ajánljuk magunk sérelmit és inséges bajaink orvoslását.

A tekintetes nemes széknek

alázatos szolgái
nemes Udvarhelyszéknek két filiálisaival való igaz, kiváltképen való tiszta székelyek.

Alól más írással: Anno 1763 die 28 Junii in oppido Székely-udvarhely coram | vicesedria praesentes memoriales sunt exhibitae, perlectae et improtocolatae.

(Eredetije Udvarhely vm. ltárában, acta politica 76. sz.)

87.

Az udvarhelyszéki nemes székelyek folyamodványa a főkormányszékhez, hogy a királyné akarata szerint állandó katonáskodásra ne kényszerítessenek s hogy fegyverrel a régi szokás szerint szolgáljanak. (Protocoláltatott a székgyűlésen 1763. jun. 28.)

Méltóságos l. báró praeses úr. Méltóságos királyi Gubernium. Nékünk kegyelmes uraink!

Hosszas szenvedésünk után nagy vígasztalásunkkal értettük, hogy felséges Asszonyunk anyai kegyelmét közlötte mi velünk is az mi régi fegyverrel való szolgálatunk felállítását nem oly erőszakos és igen kedvetlen móddal, mint az előbbi esztendőben szorongattattunk, hanem kegyelmesen elvégezte, hogy az mi mindenekben szentséges hittel megerősített törvényeink szerint folytatnák mindenekben, melyre nézve mind hazánk nagy méltóságaiból, mind hadi méltóságból álló méltóságos királyi commissio rendeltetett, mely is úgy tudjuk, hogy Excellentiátokkal, méltóságos királyi guberniummal mindenekben egyességben légyen és függjön, ő Felségétől kegyelmesen parancsoltatott. Mü az kik ennyire megháboríttattunk és mindenfelől félelemmel teljesek vagyunk, kérjük leborulva alázatosan az mlgos királyi guberniumot, kormányozza mint édes atya ez szerint dolgainkat, hogy mi teljességgel semmiben szent törvényeinktől és régisége által törvénnyé vált jó szokásainktól el ne vétessünk; observáltassék tehát azért kezdetiben is ezen munkának az mi szokott ősi módunk szerint *natio gyűlése*, ott, az hol atyáink is úgy az mint szoktak vala az fegyverrel való szolgálatnak megújításakor mindenkor gyülekezni. Előre peniglen az királyi szent szándékot hogy megtudhassuk, azaz szokott jó móddal külön külön circularis által minden székünkben egész natiónkban publicáltassék, hogy kiki az natio gyülésében előre világosan tudván az ő felsége szent akaratját, készen érthesse s az mit ottan törvényesen az egész natio végez, az méltóságos statusok eleiben országgyülésében reportáltassék; így aztán lészen az, hogy a felséges fejedelem szentséges akaratja anyai nagy szorgalmatossága szegény nemzetünk törvényén épűlvén, törvényes útján folyjon, örömmel mégyen végben. Melyet egyenlő szükségünkből felséges fejedelmünkhöz és édes hazánkhoz kívánunk Excellentiátoknak leborulva jelenteni, minthogy síró szemmel nézzük mind felséges fejedelmünk nagy kárát,

mind szegény édes hazánk romlásit s gyötrelmit, szenvedésit, melyen tavaly általmentünk; nehogy ily móddal a szentséges czél el ne érettessék, sőt az utolsó tévelygés az elsőnél nagyobb romlást ne okozzon nyomorult hazánkon. Melynek eltávoztatására Isten Excellentiátokat édes atyáinknak rendelte s azért is fiúi bizodalommal és mély alázatossággal Excellentiátoknak könyörgünk, imádván az Istent Excellentiátok hosszas életiért.

Maradunk Excellentiátoknak

alázatos szegény szolgái,
inségtől felettébb megszomoríttatott
nemes Udvarhelyszéknek két filialisaival való
igaz, kiváltképen való nemes lakosok,
tiszta székelyek.

Más írással: Anno 1763 die 28 Junii in oppido Székely-Udvarhely coram vicesedria sedis Siculicalis Udvarhely praesentes literae memoriales sunt exhibitae, perlectae et improthocolatae.

(Eredetije Udvarhely vm. ltárában, acta politica 75. sz.)

88.

A bizottság jelentése a királynénak, melylyel a székely határőrség szervezésére vonatkozó két tervezetüket előterjesztik. Nagyszeben, 1763. jun. 29.

Sacratissima caesareo regia et apostolica Maiestas!
Domina domina clementissima!

Considentibus nobis ad planum operationis, a Maiestate Vestra fidei nostrae concreditae, elaborandum, atque sub celebratis sessionibus nostris, et extra etiam illas, quae ad implendam benignam Maiestatis Vestrae intentionem facere videbantur, fideli zelo indagantibus et examinantibus: quae in ipso laborum cursu se obtulerunt operationum nostrarum momenta, ex humillime advoluto protocollo, citatisque in eodem annexis, sacratissima Maiestas Vestra uberius perspicere dignabitur.

Duo sunt proiecta, seu plana, iuxta quae nos militiam Siculicam erigi et ad statum perduci posse arbitrati sumus. Prius quidem habita ad leges, privilegiaque Siculorum reflexione, sub litera E.; posterius vero ad legendi illos per ordinariam et etiam regulatis legionibus communem conscriptionem, sub litera G. E. quibus quamvis posterius planum priori prae-

ferendum esse, ex rationibus in eodem fusius recensitis, demissa opinione nostra existimaverimus: stabit tamen in supremo Maiestatis Vestrae arbitrio, utrum horum prius tentandum et in effectum deducendum benigne ordinaverit?

Diffiteri non possumus, clementissima Domina! nos in utroque plano formando in terminis beneficiorum, quae leges Siculis tribuere videntur, non substitisse, verum ad maiora emolumentorum genera, quae aevo Maiestatis Vestrae liberalitateque digna et ad consequendum scopum utilia fore putavimus, processisse. Quae licet magna satis et cum perenni ab illis gratitudine acceptanda esse confiteamur, quod si tamen nec his rationibus, beneficiisque ad amplectendum militarem statum in moderna perturbatione persvaderi eorum animi possent, dependebit a clementia Maiestatis Vestrae reservata aliqua authoritate commissionem ad illos processuram praemunire, quantum illis, si Maiestati Vestrae ita videretur, prius planum sponte acceptaturis ultra quoque duas illas tertias contributionis partes indulgere, vel totam etiam condonare possit. Quod si fierit, speramus perspecta tanta utilitate et antiquae libertatis vel hac in parte postliminio quasi reversione ultro illos militiam amplexuros.

In casu autem, quo Maiestas Vestra sacratissima iuxta commissionis opinionem posterius planum priori praeferre et etiam tentandum iubere dignaretur, etiamsi nos in punctis emolumentorum oviis (!) quibusdam difficultatibus occurrere studuerimus, quia nihilominus omnia, quae forte in ipso tentaminis actu a liberis Siculis commissioni obmoveri contingerent, praevideri dubia non possunt, non inutile fore arbitraremur, si Maiestas Vestra sacratissima potestatem commissioni tribuere dignaretur, in iis eorum precibus deferendi, quae nec stabiliendo erigendae militiae systhemati contraria, nec fundo contributionali quidpiam detrahentia videbuntur.

Cum demum nihil nos aliud, quam e legibus, articulisque principatus diaetalibus diligenter evolutis, depromi potuerunt, praecitatis operationibus nostris intulerimus; quamvis sacratissima Maiestas Vestra sibi illa a nobis directe submitti benigne iusserit: e re tamen esse putaverimus, prothocollum nostrum cum annexis regio etiam Maiestatis Vestrae gubernio exhibere, ut seu calculo eius approbata, seu vero forte illustrata, maiorem apud populum fidem et benignam Maiestatis Vestrae approbationem inveniant.

Si quidem vero conditio Valachorum a statu Siculorum prorsus diversa sit, interea etiam donec manum operi de illis admovebimus, haec de Siculis, sub spe tantocyus obtinendae benignae resolutionis in antecessum sacratissimae Maiestati

Vestrae demisse submittere partium nostrarum esse duximus, perenni fidelitate emorituri

Sacratissimae Maiestatis Vestrae

humillimi perpetuoque fideles subditi ac servi

Joannes comes Lázár,

G. Nicolaus de Bethlen

Baro Siskowicz

Stephanus Halmágyi actuarius.

Cibinii 29. Junii 1763.

Kivül: 29. Junii 1763. Relatio ad suam Maiestatem.

(Egykorú másolat Halmágyi kézírásával, az ő Protocolluma 73. és 74. lapján.)

89.

Bánkfalvi Bene István pere, a kit a katonák a határőrség ellen lázítás miatt elfogtak s a polg. tisztviselők kiszabadították. 1763. jun. 29., 30.

(Kivonat.)

1. A vád-panasz (species facti) az ellene, hogy jun. 28-án reggel a bánkfalvi katonákat összehívta és biztatta, hogy most volna jó ideje a fegyverletevésének, a mit ha nem tesznek, unokáik unokái is mind viselik ezt a terhet. *Márton Antal* bánkfalvi káplár azt is jelenté róla, hogy u. ő egy hó előtt Szt.-Mártonban volt és a katonákat ott is izgatta a fegyverletételre, úgy hogy ott 13-án le is tették. Ezek miatt fogatta el *Albrecht* kapitány, a ki a Szt.-Györgyön jun. 29-én kiadott vádlevelet aláirta »F. W. de Eichholtz locumtenens 2darius«-sal együtt, hívatkozva 3 tanúra.

Kelt Szt.-Györgyön, 29. jun. 1763.

2. A vádra való válasz azt mondja: *Bene István* nem kötelezte magát határőri katonaságra, csak »ad servitia extramilitaria« igérkezett »et solam frameam in signum tutalae seu protectionis militaris acceptaverat«.

Bene István 1763 jun. 28-án a vele szomszédos katonákat nem hívta magához, önként keresték fel házában és őket (mindössze 4 volt) nem biztatta a fegyverletételére. Tanú e 4 és 3 polgár ember; a kik azt is tanúsítják, hogy az a 3 tanú, a kikre a katonatisztek hívatkoznak, nem volt jelen. Sz. Mártonon sem izgatott a katonaság ellen.

Ezt a *Bene Istvánt*, a ki a prov. magistratusnak obequitatora (t. i. lovas hajdúja) Péter és Pál napján templomból

kijövet elfogatta Albrecht szt.-györgyi kapitány és magához vitetvén, fejét és arczát véresre verte, azután fájós lábbal Szeredára menni kényszerítette és vasra verette és felség-sértési perbe fogatta.

Elégtételt kérünk *Carato* v. collonellus úrtól *Albrecht* kapitány ellen a provincialis magistratus részéről *Bene István* számára, a ki őt a börtönben ütlegekkel és béklyóval kínoztatta, és ártatlanúl felségsértési perbe fogatta, s templomból kijövet (a mit még háború esetén az ellenség is tisztel) fogatta el, és mert mint a szék lovashajdúját a maga akaratából a szék tisztei ellenére fogatta el s ezáltal megsértette a szék jogszolgáltatását, a mi által nemcsak a honi törvények ellen vétett, hanem a közbékét és nyugalmat is megzavarta.

Hátán : Notandum : 30-a Junii ad requisitionem d. v. judicis r. e carcere et ferro dimissus est et 3-a Julii tandem species facti ad eundem d. v. judicem r. missa est.

3. *Carato levele a v. királybíróhoz.*

Csík-Szereda 1763. jun. 29.

Küldöm a mellékelt species factit németből latinra fordítva, a miből kitűnik, hogy *Bene Istvánt* ide hozták fogságba. Úgy vagyok meggyőződve, hogy nem az én ítélőszékem elé tartozik, de senki se lesz megbotránkozva, hogy ez ideiglenesen biztos börtönbe vettetett, hogy elvegye büntetését oly sulyos bűnében, a szék ítéletéből. Küldjön őröket, hogy a szék börtönébe kísértessék és elvegye méltó büntetését, hogy elégtétessék úgy ő fge intentioinak, mint a katonai és köztörvényeknek.

Hátán : »Hae litterae 3-a Julii sunt datae.« (Tehát miután már szabadon bocsáttatott ? !)

(Az 1. 3. eredeti, a 2. másolat; Csík vm. ltban.)

90.

Br. Bornemisza a guberniumnak. Abafája, 1763. jul. 3.

(Kivonat.)

Bár az ismert körűlmények eddig nem tanácsolták a felügyeletem alá rendelt székek meglátogatását, mégis minden lehetőt elkövettem a királyné szolgálatának előmozdítására. Most azonban a szék vicetisztei és nemesei s a mint értesítenek a nép is bemenetelemet és jelenlétemet kívánják: a mit tudatni akarván, kérem, hogy ha a gubernium bemenetelemet szükségesnek látná, értesítsen, hogy a rendes közigazgatáson

kivűl kiterjeszkedjem-e egyébre is és mire, a nemesség és nép előtt? Kérem, hogy a köteles tisztelet és szükséges engedelmesség elrendeltessék és az alkirálybíróság Fel-Csíkban ismét *Boros Ferenczre* bízassék.

(Másolat a br. Huszár-ltárban, a csíki jkvben.)

91.

Mária Terézia gr. Daunnak. Bécs, 1763. jul. 4.

(Kivonat.)

Jelentették nekem, hogy a székely határőrség ügyében kiküldött egyik biztosom *Lázár* egy ottani ügyvéd (procurator) *Simon* ellen igen illetlenűl és vakmerő kifejezéseket használt, és pedig azért, mert ez a székely nemzet kötelezettségeit kiemelte, (verbindlichkeiten erhoben) [1]) és tiszta világításba helyezte, a miért őt (gr. *Lázár)* a haza és a törvények árúlójának nevezni nem átallotta.

A dolog egészen hihetetlennek látszik, s mert a nevezett ügyvéd szolgálatkészsége dícsértetett, *Lázárnak* meg kell mondani, hogy ilyen szemrehányásokkal őt a további szolgálatoktól ne idegenítse el.

Siskowicz tegyen jelentést és ne engedje meg a további gyűlések tartását.[2])

(Eredetije a bécsi hadi-ltárban júl. 199/4. sz. a.)

92.

A gubernium br. Bornemiszának. Nagyszeben, 1763. jul. 4.

(Kivonat.)

Küldik a királyné jun. 17-iki leíratát a gr. *Bethlen Miklósnak* adott útasítás megerősítéséről, a mit Csíkszékben is hirdessen ki, és igyekezzék a népet ott is nyugalomra inteni és a gubernium előbbi rendeleteit végrehajtani.

(Másolata a br. Huszár-ltárban, a csíki jkvben.)

Br. Bornemisza megjegyzése alatta, hogy ez a júl. 4-én kelt és 9-én vett gub. rendelet, a jún. 9-iki rendelettel együtt s a királyné (jún. 17.) leíratával a kellő szorgalommal a nép előtt kihirdettetett, hogy maradjon mindenki (fegyveres és nem-fegyveres) nyugodtan a királyné újabb intézkedéséig.

---

[1]) Bizonyára abban a megjegyzésében, melyet a bizottság összeállítására tett. Ld. Halmágyi protocollumában (29—33. l.): Ad reflexiones notantur sequentia. Simoné.

[2]) Erről a haditanács júl. 8-án értesíti Siskowiczot.

93.

Mária Terézia gr. Daunnak. Bécs, 1763. jul. 5.

(Kivonat.)

A mellékletből kitűnik, hogy az (erdélyi) udvari kanczellária mit javasol az Udvarhelyen febr. havában *Borsai* vicekirálybíró vezetése alatt történt gyűlés és azon történt összeesküvés ügyében, t. i. hogy *Borsait* Szebenbe idézzék és ott ellene a további vizsgálatot megindítsák.

A kanczellária tudassa a guberniummal az én megmásíthatatlan akaratomat, melyet jun. 23-án kifejeztem, hogy *Borsai* s a többi ismeretes vezetők (Rädlführer) elfogassanak és fogságba tétessenek (beym kopf genommen, und in verhaft gebracht) és tüstént megindíttassék ellenök lázadás (crimen seditionis) czímén a bünügyi vizsgálat, akár nemesek, akár nem-nemesek és a legszigorúbban megbüntessék őket. A gubernium az eljárási módra nézve azt kövesse, a mit az én akaratom teljesítése czéljából *Siskowiczcsal* és *Montojával* egyetértőleg legalkalmasabbnak tart.

A hadi tanács azzal tudassa ezt *Siskowiczcsal*, hogy *Montojával* és a guberniummal egyetértve járjon el ebben az én akaratom teljesítésére.

Jegyzet: Bent az a feljegyzés, hogy júl. 7-én expediáltatott, kint pedig az, hogy júl. 8. expediáltatott.

(Eredetije a bécsi hadi-ltárban júl. 199/4. sz. a.)

94.

Az erdélyi udvari kanczellária a királynénak. Bécs. K. n. (ad 1763. jul. 5.)

(Kivonat.)

Felséged jun. 23-án kapott rendelete értelmében előterjesztjük véleményünket *Borsai* udvarhelyszéki vicekirálybíró, *Váradi* ügyvéd (procurator) és követőik ügyében.

Kétségtelen, hogy ha a feljelentés igaz, lázadás (crimen seditionis) bűntényéről van szó és bűnfenyítő vizsgálat (processus inquisitorius) indítandó. De a feljelentetteket, mielőtt nekik a feljelentés tudtúl adatnék, Szebenbe kellene hívni, a hol a gubernium elnöke csak azután értesítené őket a feljelentésről s ott fogatnának el és indítanák meg a vizsgálatot.

Mert ha otthon, lakóhelyükön, fogják őket el, bár nem valószínű, hogy ellentálljanak, de a biztosság okáért mégis 40—50 főnyi katona nélkűl nem lehet megkoczkáztatni.

Továbbá, mert lakóhelyük Szebentől 3—4 napi járásnyira lévén, ha onnan, az ország egyik szögletitől a másikig mint foglyok vitetnének, az egész országban a legnagyobb megdöbbenést idézné elő, annál is inkább, mert több legmagasabb biztosítás, többek közt az 1742-ben miniszteri conferentiából kiadott határozat szerint ilyen elfogatás nem fog történni s így ez, főkép a mostani nyugtalanság mellett, midőn a nép kétségbeesése miatt mindenféle kihágásra ragadtatott, nagyon megfontolandó. Attól lehet tartani, hogy az elfogatás híre az egész országban elterjedvén, az Udvarhelylyel határos Csík- és Háromszékben, melyek a legnagyobb felfordúlásban (verwirrung) vannak s hol a nép már részint az erdőkbe menekűlt, a kivándorlást nevelni fogja, az élőkincstár legnagyobb kárára.

A kanczellária véleménye tehát az, hogy a gubernium maga elé idézze a vádlottakat és ha legkevésbbé is bűnösöknek látszanak, ott fogassa el ; ez kevesebb lármával járna és nagyobb biztossággal történhetnék. De a miként Fged parancsolja, a kanczellária úgy fog intézkedni.

Az is meggondolandó, hogy ez az összeesküvés (conjuration) a szék nyilvános gyűlésén már februárban történt és csak juniusban jelentetett fel, holott az ilyen gyűlésen százak vévén részt, eddig titokban nem maradhatott. Tehát a feljelentő a késedelmes feladás miatt, valamint a gubernium azért, hogy ilyen összeesküvéssel szemben mindjárt nem intézkedett, felelőssé tette magát ; annál is inkább, mert az ilyen kihágás télen inkább corrigálható annál a határszéli népnél, mint tavaszszal és nyáron.

Végűl ajánlom, hogy az összes rendetlenségek orvosoltassanak és ne késlekedjenek azzal, »ne fors dum Romae consulitur, Saguntum pereat«. *Graf Bethlen.*

(Hiteles másolat a királyné számára, k. n., fent »den 8. Julii« jelzéssel, a mi a haditanács intézkedésének expediálását jelentheti csak, mert a királyné már júl. 5-én áttette a haditanácshoz. A bécsi hadi-ltárban, júl. cs. 199/4. sz. a.)

95.

Br. Bornemisza Pál a guberniumnak. Abafája, 1763. jul. 5.

(Kivonat.)

Jun. 9. rendeletét csak jul. 4-én vette egy gyalogos paraszt utján. A késedelmes kézbesítésnek nem ő az oka. Valamint időközben is a királyné szolgálata előmozdítására, mint a haza közjavára törekedett, úgy e legújabb rendeletnek és megbízatásnak is igyekezni fog megfelelni.

(Másolat a br. Huszár-ltárban, a csíki jkvben.)

96.

Királyi leirat a guberniumnak. 1763. jul. 7.

(Kivonat.)

Tegyenek jelentést, hogy valjon azóta, mióta *gr. Bethlen Miklós* Háromszékben járt, a fegyvert felvettek közűl letette-é valaki a fegyvert és intsék az olyanokat, hogy vegyék fel újra, ha nem akarják a királyné haragját és szigorú büntetését magokra vonni és intsék komolyan őket, hogy békében és nyugodtan várják meg a királyné végleges rendelkezését.

(Latin kivonat Halmágyi Ferencz Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban júl. 18-án.)

97.

Mária Terézia a guberniumnak. Bécs, 1763. jul. 7.

(Kivonat.)

Leküldi a népnek a katonaságtól elidegenítésére tett vakmerő nyilatkozatokat, azzal, hogy az aláírókat a gubernium elé idézzék, vallassák és azután úgy ezek, mint mások, kik szerzőknek és bujtogatóknak bizonyúlnak, vettessenek fogságra. A kézdi plébános előállításáról az illetékes hatósággal érintkezzenek. Végűl tegyenek véleményes jelentést arról, hogy miként büntessék meg példásan ezeket a bűnösöket.

(Latin kivonat Halmágyi Ferencz Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban júl. 18-án.)

98.

A gubernium Csíkszéknek. Nagyszeben, 1763. jul. 11.

(Kivonat.)

»Author cujusdam pasquilli acclusi 24 aureorum promissione exquiritur.«

(Eredeti kivonat a csíki jkvben, a Huszár-ltárban.)

99.

A háromszéki lófő és gyalog székelyek átírata Udvarhelyszék közönségéhez, melyben a határőrségbe való erőltetés ellen segítségüket és támogatásukát kérik. (Tárgyaltatott és jegyzőkönyvre vétetett Udvarhelyt 1763. jul. 12.)

Tek. nemes Udvarhelyszékben lakó jó uraink és respective vér atyánkfiai.

Mi háromszéki adózó unius sessionis primipilaris és pixidarius nemes székelyek, egyik része vagy tagja lévén az egész

nemes székely nationak, úgy hogy miólta az eleink Scithiából együtt a kegyelmetek eleivel és a több székekben lakó minden igaz székely mágnások, felsőbb és alsóbb renden lévő nemesek eleinkkel kijöttek és ezen földet (melyet mindeddig Isten jóvoltából bírunk) magok erejekkel és vérekkel szerzették, úgy azután is fegyverekkel s directiojokkal együtt is oltalmazták, minden királyokot s fejedelmeket mindeddig minden hasonlás nélkül igaz hűséggel együtt szolgáltak; innen volt és vagyon, hogy mely sok és nevezetes meritumokot tettenek, minden magyar királyok, erdélyi fejedelmek és nagy dicsőségű felséges Austriai ház alatt, teljes azzal a Magyar Krónika; de bizonyság arra az is, hogy scithiai nemes praerogativánkot, melyről szól a törvény Trip. Decr. partis 3. tit. 4-to, mind azon szent királyok és fejedelmek, mind a fels. Austriai ház szép privilegiumokkal, szabadságokkal, diplomákkal megerősítették. Egyebeket elhallgatván nézettessenek a fels. Leopoldus császár Magyarország királya és erdélyi szentséges fejedelmek (!) diplomái de 4-ta Dec. 1691 és 14. Maji 1693, melyeket a néhai erdélyi Károly császár kegyelmesen confirmált; de confirmálta a mi mostani dicsőségesen és szentségesen uralkodó fels. királyné fejedelem és székely ispány Aszszonyunk, midőn országostól a libera electióról önként lemondottak és a hereditarium just ő fgéhez való igaz hűségből ő fgének és fels. heresseinek örökös jussal transferáltunk; signanter pedig comfirmálta ő fge maga szentséges és kegyelmes rescriptumában die 20-ma Julii 1742, hasonlóképen art. 6-to de ao 1744.

Ezen előszámlált articulus és diplomákban, melyekhez accedálnak a székelység privilegiumairól írott Approbatabéli articulusokban complectált sok szép beneficiumok, melyekkel az egész Székelységben való minden székely mágnások, felső és alsóbb renden levő nemesek, valamint hogy mi velünk egy azon scithiai nemes vérből valók és a megirt mód szerint együtt szerzettük és nyertük: úgy hasonlóképpen mi velünk azon törvények beneficiumaival együtt éltek és élnek ma is; mert valamint hogy ő ngok és ő kglmek jószágaiban jus regium nem volt és nincsen: úgy nem volt és nincsen a mi eleinkben is, és valamint mi a citált Trip. Decr. 3. rész 4. tit. expressált törvényes beneficiumokkal éltünk: úgy élnek és éltek ő ngok s ő kglmek is, egyebeket elhallgatván, közönségesen az egész székely natioban minden székekben eleitől fogván s azután a citált törvények és diplomák beneficiuma mellett se militaris, se provincialis tisztek idegen advenákból valók nem voltanak, nem is lehetnek ma is, hanem a magunk nemzetünkből a Ngtok, Kglmetek és a mi eleink promiscue voltanak nemes és primipilaris nemes ordókból valók és mixtum forumunk sem

volt, hanem nemes atyánkfiaiból valók; pálcza alatt is valamint a főrendek: úgy mi is nem voltunk, hanem törvény alatt és azon szent regnans minden fejedelmektől és fels. Asszonyunktól is confirmált törvényünk szerint éltünk; a mint mindezek Ngtok, Kgtek előtt nyilván vadnak.

A mi szents. fels. Asszonyunk azon confirmált törvények szerint manuteneált is minket mindeddig kegyelmesen; de az ő fge kgls és szent intentioja és minden parancsolati ellen rész szerint erőszakkal, rész szerint pedig igéretekkel akarnak minket szép székely nemesi szabadságunktól megfosztani az idegenek, midőn oly titulus mellett, hogy a fels. királyné Asszonyunk positive parancsolta volna (melyet eleinkkel soha sem cselekedtek), *életünk feje vesztése* (így!) *alatt költött parancsolat mellett mérték alá húzának, conscribálának, hasonló parancsolat alatt reánk erőszakoson sok kínzás, vasazás, fogság, szenvedtetés, iszonyú kemény megverettetés, hideg télnek idején mindenfelé való szolgáltatás, a havasi őrzés és rendi felett sok számmal való hajtás s ott hosszas időkig való kínzás, kútak, jégvermek ásatása, fagyos földben való karóztatás, kerteltetés, fagyos honcsokoknak egyenessen való doroszoltatása és megszűnés nélkül való építés és számtalan sokképpen való üldözések által, egyszersmind hitekkel tett persvadeálás mellett, hogy csak engedelmeskedjünk, soha sem adózunk: egyszóval csalárd igéretekkel és iszonyú kínzásokkal fegyvert adtak vala oly titulus mellett, hogy a kurucz-világ után atyáinktól elvett fegyver helyett adnák; regimentekre, compániákra, mint a paraszt bánátusbéli gyülevész népet felosztottanak vala, pálcza alá fogtanak vala, meg akarván fosztani szentséges jó felséges Asszonyunk parancsolatja ellen Scithiából hozott, ősünkről reánk szállott székely nemesi szabadságunktól.*

Fáj ezekért szívünk, lelkünk; méltó pedig, hogy Kgtek, sőt egész székely nemzetünk mint véreket, nemzeteket hogy fájlaljon; méltó fájlalni kiváltképpen a közönséges székely nemesi szabadság romlását, minthogy egy törvényünk és egy szabadságunk vagyon Ngtokkal, Kgtekkel.

Innotescálván pedig nékünk fels. Asszonyunknak két rendbéli ezen materiában tett decretumai, t. i. hogy ő fge szándékozott ugyan confiniaria militiát állítani, de nem kivánta ő fge coactivus katonákot, hanem spontaneusokot és hogy a rajtunk véghezvitt erőszakokot az idegenek az ő fge szent intentioja ellen cselekedték: azok szerint bízván ő fgihez és törvényünkhöz mi a fegyvert azon idegen szabadságunk rontására igyekező advénáknak visszaadtuk és a mélts. guberniumnak úgy a mélts. generalis Siskovits uram ő exciájának mindezekről és előbbeni szabadságunkban való restituáltatásunk aránt instan-

tiát adtunk oly móddal, hogy fels. Asszonyunk eleiben submittálnák ő exciájok, a mint hogy úgy értettük, submittálták is. Mely instantiánk promotioja után a mélts. királyi gubernium mélts. gr. Bethlen Miklós consiliarius urat ő exciáját méltóztatván a mi székünkben beküldeni, azon idegenek jurisdictioja alól kegyelmesen kivétettünk.

Azon instantiánknak valóságos copiáját Ngtoknak Kgteknek is exhibeáljuk és egyszer mind iteráljuk azt, hogy mind ex praemissis, mind azonkivűl is nyilván vagyon Ngtok Kgtek előtt az, hogy mi egy tagja lévén a nemes székely nationak, együtt közönségesen is vagyon egy törvényünk s egy szabadságunk és következésképen ha az erőszakos idegenektől a közönséges törvény mellett, melyet, ut in praemissis, eleink vérekkel szerzettek és együtt oltalmaztak, megrontatik, annakutána erőtelen lészen Ngtokra és Kgtekre nézve is, hogy ha továbbra is sine contradictione Ngtok, Kgtek behunt szemmel nézi, tacendo consentiál, úgy elromlik végre a Ngtok, Kgtek statussa is ex eo saltem, hogy a közönséges törvénynek az idegenek által való megrontása ellen nem contradicál; de azonkivűl is igaz lévén az tam politice, quam oeconomice, tam proprie, quam inprorie, hogy egy azon corpusban ha midőn az egyik tag megvész, a nem orvosoltatás miá meggyógyúlhatatlanúl válik nyavalyája: consequenter el kell veszni az egész corpusnak. Igy mi egyik tagja lévén Ngtoknak, Kgteknek, midőn az idegenektől megsebhetett szabadságunkot magunktól meg nem gyógyíthatjuk (ha Ngtok Kgtek és az egész natiok nem kivánnak segíteni): bizonyoson igaz lészen az is, hogy Kgtek sőt az egész corpus natio szabadságának is el kell veszni, mert a tagban esett seb maga magát addig szokta rontani, míg az egész corpust el nem rontja etc.

Kérjük azért Ngtokat Kgteket mint a székely nationak főbb tagjait, méltóztassék Ngtok Kgtek a mi nyomorúságos bajainkban és nemesi diplomának, szabadságunknak megtartásában segítséggel lenni, meggondolván azt, hogy ha minket egészen megronthatnak, mindjárt diplomáinkot, privilegiumunkot felfordíthatják, annakutánna Ngtoknak Kgteknek is meg kell romlani következés szerint. Nem kivánjuk azért törvénytelen úton és módon, mert mi is igaz hívei vagyunk fels. királynénknak, hanem suis modis ő fge előtt törvényes intercessioval, vagy instantiával, úgy hogy méltóztassék Kgtek denominálni követeket, azoknak instantiát, instructiot késziteni s elküldeni 1-mo a mélts. regium guberniumban, 2-do, ha úgy kivántatik, directe onnan ő fgéhez, velünk egyetértvén, mert ha most mellénk nem áll Ngtok Kgtek segítségünkre: félő, hogy az egész natio megromlik. Maradván

A tek. mélts. nemes Udvarhelyszékben lakó jó urainknak és respective atyánkfiainak

alázatos szolgái
Az Háromszéki unius sessionis, principilaris és pixidarius minden nemesi incolák etc.

Felzet: A mélts. tek. nemes Udvarhelyszéki urakhoz és unius sessionis principilaris és pixidarius minden renden lévő patronusainkhoz, jó urainkhoz bocsátott alázatos instantiája
A Háromszéki minden renden lévő nemesi incoláknak.

Alatta Udvarhelyszék végzése: Resolutio. Az instans az háromszéki egy-házi nemes, primipillus és pixidarius rendből álló ns communitasnak instantiáját látván, értjük abból panaszokot és minthogy az ns székely natio nevezetes tagjainak ismérjük, keserves szenvedéseket fájlaljuk és a ns hazánk törvénye a mennyiben utat módot mutat, Appr. Const. p. 3-o tit. 1-mo juxta conditiones unionis, a mélts. k. gubernium előtt magunk különös instantiánk mellett promoveálni kötelességünknek tartjuk. Udvarhely die 12. Julii 1763.
E generali congregatione sedis siculicalis Udvarhely.

Extradatum per *Joannem Lukácsffi*
juratum sedis Siculicalis Udvarhely notarium.

(Eredetije Udvarhely vm. ltára székely nemzeti ládájában.)

100.

Udvarhelyszék közönsége emlékirata, melyben a szék tisztelt és főnemeseit arra kérik, hogy egy nemzetből származván, egyenlő nemesi jogokkal bírván, együtt védjék régi kiváltságaikat, melyek alapján ők az új katonarendszerbe nem állanak, az új adókat nemesi földjeik után nem fizetik s nem-nemes terhet nem viselnek. Kelt Udvarhelyt, 1763. júl. 12.

Méltóságos liber báró főkirálybíró úr!
Tekintetes nemes generalis congregatio!
Tekintetes és méltóságos gradusban levő urak!

Nem itiljük szükségesnek lenni, hogy számláljuk Nagyságtok előtt már talám a körül való országokra is kihíresedett, mérték nélkült való sokféle inséges nyavallyáinkot, a kik naponként tulajdon szemekkel nézték, s ma is szemlélik; hanem csak egyedűl legelsőbben is arra emlékeztetjük Nagyságtokat:

1-mo. Hogy a mint ao 1514 törvénybe íratott, tudni illik egybe vetvén a Decretum Tripartitum 3-dik részének 4-dik

titulusát, első részének 3-dik titulusával: *egy nemzetből, Hunortól és Magortól egyaránt származtunk* Nagyságtokkal, és azután Schithiából kijövén, egy áron vásárlók meg sovány földünköt, mellyet ez ideig a mint feljedzi azon Tripart. Decretum 1-ső részének 18-dik titulussa: minthogy méllyen az ellenség torkába helyheztetett, nem kevesebb áron egyaránt tartottunk; és ismét mint hogy egy nemzetből való származásunk kitetszik, egyaránt bizonyittatik szabadságunknak is egyenlősége; mert senki alább való nem lett azon törvény szerént, hanem a ki a communitas poroncsolatját nem teljesitette, az ollyanok pedig ugyan csak azon Decretum titulussa bizonságtétele szerént avagy megölettettek, avagy örökös jobbágyságra, szolgálat alá vettettek; mi pedig meg nem ölettettünk, mert még élünk, de jobbágyságra sem vettettünk, mert senkit nem szolgálunk, tehát edgyenlőségünkben maradtunk; és így azon Decretum 1-ső részének 2-dik titulussa szerént a gradusban lévő méltóságokkal *ratione libertatis, exemptionis et immunitatis praerogativa edgyenlőknek kell állittatnunk.* Mellyet ma is bizonyit nemes Magyarország, midön az igaz székelt mint verus és indubitatus nemes embert úgy tartja, táplálja.

2-do. Hogy Nagyságtoknak is nemesi szabadságok a mi originalis nemessi szabadságunkkal egy törvényen fundáltatott s egy fundamentumon épűlvén tartatik, melly ha megbomlik, minden rajta való épűleteknek szükségesképpen omlani kell, tehát a gradusban levők épűleteknek is lehetetlen lesz maradása.

3-tio. Az gradusban levők közűllünk emeltettek fel tudományokért, s más lelki ajándékokért, mellyek ha csak maradékokban is megfogyhatnak, s akkor mostani hallgatása Ngtoknak mi öröm lehetne.

4-to. Méltoztassanak effelett emlékezni nékünk tett, Istennek fogadott hitekre, midön fogatták, hogy *még csak egy privatus oppressioját is el nem hallgatják, hanem annak boldogságát megszerzik,* mentől inkább egy communitásnak, communitásával edgyüt magokat, és magok maradékok boldogságát tartani előre természet szerént tartoznak. Azért:

Méltoztassanak Ngtok minden egyebeket félre tévén, szomorú nemzetünknek elhanyatlott boldogsága visszatérítése iránt úgy tanácskozni és munkálódni, hogy a mi szorongattatásunk megenyhítésével magok boldogságát megtarthassák, ne kivánják magokat töllünk megválasztani, kiket a természeti származás, és a törvény elválhatatlanúl egybe kapcsoltak. Ugy is ha az elszakadásra a törvény útat mutatna, különősön mint igen kevés nép, hogyan subsistálhatna? Illendő

azért, hogy a mlgs communitas minket magával, magát velünk megerősitvén :

1-mo. Minthogy a katonaságra felvételünk iránt új systema vagy planum munkáltatik, mely meg nem lehetne egész nemes nationk consensussa, híre és akaratja nélkűlt, hogy nemes nationknak gyülése eruderáltassék ott, a hol illik, addig pedig azon munkát contradictioval, protestatioval, instantiákkal megakadályoztassuk.

2-do. Instantiájokban, és minden munkájokban pro fundamento méltóztassék a mlgos universitas tenni de anno 1691 emanált Leopoldinum diplomát, melynek summája nationk iránt igy vagyon : *Siculi genus hominum bellicosissimum ab omni tributo, ab omni hybernorum, aut aestivorum molestia, a decimis et praestationibus sint penitus exempti, e contra pro defendenda Transylvania propriis stipendiis militare obstricti.* Nem különben a fenn meg írt decretalis titulusokat s más Approbata és Compilatabeli ehez hasonló articulusokat, nehogy ezelőtt beadott instantiáinkkal ezután beadandók ellenkezzenek.

3-tio. Azon Leopoldinum nékünk szentséges, nagy *Leopoldnak* pedig örök dicsíretes diploma szerént, és az Approbatában, Compilatában, Decretumban írott törvényeink, s törvénynyé vált szokásaink szerént készek vagyunk hazánk oltalmára és hasznára, tulajdon magunk költségén, székel nemzetünkből a mi votisationk szerént való tisztekkel fegyvert viselni, de különben dicsíretes eleink nyomdokitól el nem távozunk.

4-to. De anno 1744 költ diaetalis articulusok szerént, a mellyekből kitetszik, signanter articulo 6-to ezen Leopoldinum diploma nekünk confirmáltatott felséges Gróff Asszonyunktól in verbis per expressum : *Qua videlicet ab avo, patruo, et genitore Mattis suae desiratissimis etc. etc.* cunctaque et singula effectui mancipaturam sub verbo regio affidaverit etc. etc., et articulo 5-to felséges corregens urunk ezen diplomának, s más indultumainknak megtartására, és tartatásra hittel magát kötelezte. Felséges édes Anyánk a mint kívánta, kötelességünket utolsó csepp vérünkig meg bizonyítani készek vagyunk és magunkot ezekhez tartván szabadságunk ellen sem ő felsége itten le nem rajzolt kivánságai kivűl nem cselekedhetünk, semmi úton módon cselekedni nem akarunk.

5-to. Az ifjúság adóját, mely in anno 1762 az *Inpossessionatusokra*, dictamine Decr. Tripart. partis 1-ae tit. 29. *parasztokra*, commissionaliter vettetett, melyet bővebben is jedzett azon commissio, midön írja : *ut ignobiles distingvantur a veris nobilibus;* rajtunk, kik a citált törvények és indultumok, diploma szerént *kiváltképpen való nemesek* vagyunk (a commissiot velünk nem communicálván, nem érthettük), nobis ignorantibus et

auditione etiam mediante felvettek, holott mint nemesek ha adozni tartoznánk is, de ezzel mint *parasztok adójával* nem tartoztunk volna : azért nem hogy többé megadnók, hanem a mit efélét felvettek, restituáltatni kivánjuk azok által, a kik felvették és solemniter urgeáljuk ; minthogy édes Anyánk megmásolhatatlan királyi szava szerént minket kiván megtartani törvényeinkben, mellyek minket valóságos nemeseknek, vagyis inkább *kiváltképpen való nemeseknek* csalhatatlanúl mondanak, tartanak.

6-to. A tabellákból mostan értjük, hogy az onus fundusainkhoz ragasztatott volna, holott a megírt diplomán, és törvényeken kivűl az Approbata Constit. 3-dik részében 76-dik titulusának 3-dik articulusában nemcsak nemes fundusoknak fundusainkot, söt még annak bírását is mint más gradusban lévő nemességnek birodalmát állítja szabadosan. Azért most elóre contradicálván, fundusainkról onust nem supportálunk, confrontáltatni is fundusainkot törvényünk romlására meg nem engedhetjük, annyival inkább az onust rólla meg nem fizethetjük.

7-mo. Ennekelötte a vármegyéket bizonyos summával segítettük per formam subsidii, a mint hogy protestáltunk volt is, hogy nem mint contributiot, mellyet a Leopoldinum diploma és hazánk törvénye szerént nem tartozunk, adgyuk ; a mint a székel nationak tett protestatiojára felelvén nagyemlékezetű nagy *Leopold* császár így ír : *ad usque foeliciora et quidem brevissimum tempus ;* de már mintha tartoznánk, oly felettébb sullyosították, hogy némellyiknek feje, mindene fel nem éri a quantumot s némellyik még keze hátra kötésével mint gonosztevő rab és fogoly kudulja maga ratum quantumát ; tehát eszt is tovább nemesi praerogativáink ellen nem cselekedhetjük, s a vármegyéket és más székeket magunk romlásával nem segíthetjük : azért ezekkel is tovább ne háboríttassunk, mert sem a citált Leopoldinum diploma, sem törvényünk, sem felséges édes Anyánk ezen diplomát s indultuminkat in verbo regio affidáló csalhatatlan szavai erre útat nem mutatnak.

8-vo. Postálkodással az Appr. Const. 5-dik részének 59-dik edictuma ellen terheltetünk ; ezután aszt is observállyuk, törvényünköt magunk el nem rontyuk mellőle való el állásunkkal.

9-no. A salgamumot, mint megírt confirmált szentséget diplománk ellen nem fizethetjük.

Utollyára törvényünk és az megírt Leopoldinum diploma szerént, és a mint oda fel megírtuk, a mint felséges édes Anyánk is tempore affidationis in verbo regio kivánta hazánk oltalmára

és hasznára felséges Gróff Asszonyunkhoz való hűségünket utolsó csep vérünkig megbizonyítjuk és mindenekben azokhoz magunkat comportáljuk, de azok ellen nemesi szabadságunkkal meg nem edgyező terheket vállainkon tovább nem hordozhatunk, el sem hitethetjük magunkkal, hogy ő Felsége eddig is ezen terhes szolgálatot tőlünk kívánta volna. Azért

Méltóztassanak Ngtok e szerént minket manuteneálni s valamire törvényeink, indultumink útat mutatnak, a szerént kormányozni, mert a meghasonlott országnak el kell pusztúlni, a mint szomszéd székeink siralmas bizonságaink. Egy szóval a mire a citált és approbált diaetális aritculusok mutatnak, hogy kételeníttetünk, azokat cselekedgyük; de valamit nem poroncsolnak azok, törvényeink, diplomáink, indultumaink, mellyek kegyelmesen confirmálva vannak, azoktól atyaiképpen mind bennünket, mind magokat, míg üdönk vagyon, oltalmazzák. Mellyek szerént Nagyságtoknak atyai pártfogásokba és védelmekben fiúi alázatossággal és csalhatatlan bizodalommal magunkot ajálván, atyai gondviselésekre és bölcsességekre bízzuk, maradván

Nagyságtoknak

alázatos szolgái, fiai
Nemes Udvarhelyszéknek
és két filialissinak örökös
lakossai, székelek, kiváltképpen
való nemesek.

Anno 1763 die 12 Julii in oppido Sz. Udvarhelly in generali congregatione inclytae sedis Udvarhely praesentes memoriales sunt exhibitae, praelectae et inprotocollatae.

Hátírat: Méltóságos l. báró főkirálybíró úrhoz és mlgos l. báró coadministrator úrhoz és az mlgos, tekintetes, nemes universitásához nemes Udvarhelyszéknek, ő nagyságokhoz, ő kegyelmekhez, mint jó uraihoz s patronusihoz alázatos instantiája nemes Udvarhelyszéki nemes communitásnak.

(Eredetije Sz.-Udvarhelyen, a Székely Nemzeti Láda II. íratcsomag 4. sz. a.)

101.

A főkormányszék rendelete Csíkszékhez, hogy a szék lakosai panaszainak meghallgatására vizsgálókat küldjön ki. Nagyszeben, 1763. jul. 14.

Sacrae c. r. Mattis stb. nomine.

Spectabiles ac magnifici, egregii, nobiles, item et agiles, fratres nobis observandi et benevoli!

Communicatur isthic cum Dominationibus Vestris supplex libellus universae plebis tributariae sedium Csík, Gyergyó et Kászon sub nomine gubernio porrectum, et cum supplicantes in eo se diversa extorsionum genera a militaribus passos esse querulentur: D. Vris committitur, ut genuine investigando, per quos nominanter? a quibus? et quantum illegitime extorsum esset? id gubernio regio referant; de reliquis autem vexis supplicantibus illatis specificam casuum remonstrationem sibi exhiberi curent, et si supplicantes, prout in memoriali suo exposuerunt, pro peragenda investigatione regios postularent, tales idoneos ipsis assignent, idque, quod mediante inquisitione constiterit, militaribus officialibus, qui congruos jam sua via acceperunt ordines, pro inpendenda laesis satisfactione proponant, et de effectu gubernium regium indilate informent. Sic facturi etc.

E regio principatus Transilvaniae gubernio.
Cibinii die 14. Julii, a. 1763.

B. Jos. Ant. Bajtay pr. mp.

Stephanus Halmágyi secr. mpria.

Latin külczím: Csik, Gyergyó és Kászonszéknek.

(Eredetije Csík vm. ltárában.)

102.

Br. Bornemisza Pál feljegyzése jegyzőkönyvében, Csíkba menetéléről. (1763. jul. 14.)

Observandum, quae scripta hic inveniuntur a die 4-ta Julii, scripta sunt et perceptae sub actuali itinere, quod secundum cominissionem gubernialem d. d. 9. Junii et 4-ta Julii perceptam taliter institutum est: nempe 11-ma Julii movi me domo et veni usque ad Sófalva, 12. ad Udvarhely, ex Udvarhely 13-tia ad Csík-Madéfalva, ubi indicatio pro generali confluxu diebus 18-va et 19-na ejusdem mensis, transivi 14-ta ad destinatum pagum Szépviz, ibique ceu loco congregationis sequentia ad praescriptum excelsi regii gubernii acta et tractata sunt.

(Következik a jul. 18-iki gyűlés jkve, ld. alább.)

(Eredeti följegyzés a csíki jkvben a br. Huszár-ltárban.)

103.

Csík, Gyergyó és Kászonszék szabad székelyeinek folyamodványa a székgyűléshez, melyben a határőrségben állott székelyek és idegen tisztjeik kihágásai s törvénytelenségei ellen orvoslást kérnek. Szépvíz 1763. jul. 18.

Méltóságos liber báró és főkirálybíró uram!

Méltóságos generalis congregatio!
Méltóságos és jó patronus uraink!

Véghetetlen és talám végső pusztulásunkra czélozó inségünk és nyomorgatásink között is mely nagy vigasztalásunkra és örömünkre légyen Ngod és az mgos generalis congregatio egybegyűlése, ki nem mondhatjuk, mert már egész esztendőnek elfolyása alatt, mindennémű törvényeink és törvényes ususaink ellen, fejünköt, tiszteinket nem láttuk, mind elhagyatott árvák sirtunk, szomorkodtunk, kinek sérelmeinket, fájdalmainkot panaszolhattuk volna nem tanáltatott, idvességes tanácsért, hová folyamodhattunk volna, helye nem adatott; most pedig ezen tek. nemes székek nemes tagjait, Ngod mgos és előttünk igen kellemetes praesidiuma alatt, midön pro consultatione conservanda, imo reductione perturbatae publicae tranquilitatis et pacis együtt ülni örömmel szemléljük: sérelmeinket, fájdalmainkat, törvényeinknek, törvényesen fundált jó ususainknak felháborításait, egybe zavarásait Ngod és a mgos congregatio eleibe tum nomine communi, tum per privatorum supplicationes alázatosan terjeszteni bátorkodunk, hogy azokot megorvoslás végett a mgos királyi guberniumnak annyival is inkább, hogy ezeket ezen mgos generalis congregationknak nemes tagjai is velünk együtt majd egymértékben szenvedték, hadhatós recommendatioja mellett, pro ferenda in tempore paterna medela, repraesentálni méltóztassék.

Minthogy a mgos királyi gubernium, mind maga, hazánk békességére és belső csendességére czélozó kglms patens parancsolattya, mind mgos főtiszt urunk ő ngához dirigált mgos commissiója által méltóztatik nékünk nem-katonáknak parancsolni, hogy az limitrophus katonákkal szép csendességben, békességbe éljünk: mü keresztényi kötelességünk szerént valamint eddig törvényeink mellett abban kívántunk csendességben élni, úgy ezután is minden úton módon igyekezünk annak megtartására czélozni; de meg kell azt vallanunk, hogy a limitrophus tisztek és katonák miatt ahoz, hogy az ő Felsége

szolgálattyába békességbe, belső csendességbe megmaradjunk, reménységünk nincsen; minthogy sok megsértődéseink aránt mind a mgos itt való commissio, mind a királyi gubernium előtt sok ízben instáltunk, de orvoslását, nevezetesen a limitrophusok rajtunk való illetlen grassátioinak, igen kevésbé tapasztaltuk, sőt naponként az excessusoknak szaporodását tapasztaljuk, melyekkel, úgy látjuk, hogy ő Felsége sz. szándéka ellen alattomban való machinatiokkal, vexákkal, erővel is militaris jurisdictio és hadi regula alá, contra nostra privilegia akarnak vetni; ezért vagy idegen országokra kell emigrálnunk, vagy in nostri defensam ad extrema kelletik fejünköt vetni; mivel non observata jurisdictione magistratuali bennünköt a limitrophus tisztek katonájokkal, törvényeinknek, privilegiumainknak kiváltképen lesiojával fegyveresen aggrediálnak. Aggrediáltattunk gyakorta, midőn isteni szolgálatunkra vagy onnan visszamenő útunkot követnők (mely még a pogányoknál is nem observáltatik), megfognak, fogatnak, hurczolnak, mind ez mái napig; arestumoznak, vasaznak, vadásznak s vernek és sulyos executorozással, mint most is történt Kozmáson *Botos Péter*rel és Bánkfalvában *Bene Istvánnal* s másokkal, sokakkal; enerválnak és kénszergetnek, öléssel, lövéssel s marczonglással szüntelen fenyegetnek.

Mind ezen sok specificumaink között egyet megbizonyítására panaszainknak elé hozunk. Történt Gyergyó-Alfaluban egy miserabilis ártatlan leányzóval, kinek emlőét egy limitrophus minden ok nélkűlt karddal leszelte. Régi birodalmainkba lévő jószágainkot, jóvainkot erőszakoson foglalják, törvényre való régi és mostan formált, sőt harmincz 40 esztendőkkel ezelőtt, törvényesen, de nem inyek szerént sopiált praetensiojokot violenter, sine omni justitiae cursu, erőszakos és fegyveres executioval a limitrophus tisztek instigatióiból desummálni kivánták s respective desummálták. Egy szóval minden törvénytelenséget rajtunk elkövetnek, mocskos szókkal illetnek, rebelliseknek mind tisztek s mind katonái. Házainkból erőszakoson a tisztek kivernek, jóllehet házánkban kovártélyban nem küldettek. A mint történt Csatószegben hadnagy Morgengráz által. Ha valaki sine semine virilis sexus deficiál, annak jószágai conscribáltatnak a limitrophus tisztek által; ijesztgetvén azzal, hogy afélék aféle tiszteknek maradnak, a mi lehetetlen contra omnem aequitatem.

A közönséges faluk határai miattok pusztúlnak, általok dúlatnak, kárból béhajtott marhájokot, fegyverrel feltámadván, az hajtóktól hatalmason elvészik; bírákot, hütösököt, kiknek incumbál az falu tilalmas határait őrizni, megverik, rongálják, árestumban hajtják; ha mely marhájokot, a nem

katonáknak béhajtják, azokot, törvényünk és szokásunk felett való büntetéssel vexálják, terhelik.

Vetéskerteket, ország és falu útjait, pallókot, töltéseket, hídakot tartani nem akarnak, törvényünk és szokásunk szerént. Falu közönséges helyeit, magok teczések szerént osztják, bírják: a lovasnak két részt, a gyalognak egyet, és talám némelyikünknek nekünk semmit sem; holott az extraordinaria praestatiok rajtunk fordúlnak meg. Melyek mind azon két főből származnak, hogy sem törvényről nem hallgatnak, sem pedig tisztektől nem coérceáltatnak, sőt bátoríttatnak, a mint nékünk gyergyóaiakúl gyergyó-szent-miklósi *Márton János* limitrophusok strásamestere declarálta magát, hogy őköt facultálta mgos generalis *Buccow* ő excellentiája, hogy a ki ellenek szól, annak orrát vágják le, vagy egyébképpen megmarczangolván, magoknak satisfactiót vehessenek; ugyan némely éretlen limitrophus tisztek ezt asserálják, hogy nékiek ez az orderek.

Innen, minthogy ezen belső csendességünk felháborításának okai a limitrophus tisztek, a kik nem törvényes úton jöttek közinkbe, szállottak jószágainkba, kiknek itt való megmaradhatásokot törvényünk nem engedi, azonkivűl is jobbára katona nélkűl vadnak: hogy az ő felsége vivum erariuma megmaradhasson az ő felsége tovább való szolgálatjára, innen helységünkből rövid üdő alatt való kitakarodásokot megkivánjuk s nem is parcealjuk, mert ugyanis sok kénszergetései között nemzetünk már épen megepedvén, ha valamely atyánkfia justo impulsus dolore valamely limitrophus tisztet sérteni tanálna, mint a mult napokban egy hadnagygyal kevésbe mult el, hogy meg nem történt, az olyan actus imputáltatnék egész communitásnak, s mindnyájunknak kellene azért szenvednünk. Azért iterato is azon instálunk: innen limitrophus tiszt uraimék, mint minden egyenetlenségeknek szerzői és okozói, helységünkből kivitessenek.

A mi pedig illeti hadi állapotokra való magunk resolutióját, ebben magunkot constanter igy declaráljuk: minthogy a mult esztendőben ezen katonaság alá hírünk s akaratunk ellen (tiszt uraink és nemeseinktől, kiknek védelmezése és directiójuk alatt voltunk, elszakasztatván) conscribáltattunk és sub poena 500 fl. ammissione item capitis et confiscatione bonorum mérték alá hajtattunk s innen következett fejünkre minden baj; innen most kérjük és instáljuk alázatosan Ngodat és a mgos generális congregatiót, méltóztassék bennünköt, hitek s kötelességek szerént, ily keserves megsértödött állapotunkba, hathatós közbejárása által oltalmazni ennek utánna, és védelmezni.

Hogyha ugyancsak ő fge positive méltóztatik nékünk fegyverrel való szolgálatunkot parancsolni, minthogy a több nemességeknek mind törvénynyel és természet szerént való connexióval egy totum corpusnak tagjai vagyunk egy törvénynyel s privilegiummal éltünk: méltóztassék ő fge nemes nationk gyűlésit engedni, hogy ottan törvényeink és privilegiumaink szerént való punctumaink egybe szedettetvén, egész nemes nationk nevével az ő fge által kegyelmesen determinálandó diaetánál pro confirmatione repraesentáltassanak és azután nékünk authentice az iránt emanálandó instrumentum kiadattassék és in archivum nationis Siculicae reponáltassék.

Mert mü privilegiumaink és diplomáink ellen, melyeket mind ő fge boldog emlékezetű praedecessorai kegyelmesen confirmáltak, mind pedig ő fge art. 6. diaetalium 1744. sz. hütivel megpecsétlett és recens rescriptumaiban is kegyelmesen megigyírni méltóztatott, hogy senkit is maga privilegiumában, praerogátiváiban háborítani nem szándéka: hogy conjunctim fegyvert is viseljünk, ruralis oeconomiánkot folytassuk, ecczersmind contributiot praestáljunk, törvényeink s diplomáink szerént, specifice quidem juxta Diploma Leopoldinum de dato Viennae 4-ta Decembris 1691. §-a 4-to, item ejusdem gloriosissimi imperatoris diploma resolutiones Alvinczianiae vocatae 14. Maji 1693 emanatum puncto 5-to, az ellen solenniter protestálunk és contradicálunk; úgy az ellen is, hogy ha valamely része nemzetünknek ezen két onust pro hic et nunc léválná, azzal az egész nationak praejudicium ne inferáltassék, ne is tartassék nationalis militiának, hanem stipendiarius népnek, hadnak; úgy hasonlóképen arról is, hogy az egyházi nemes, primipilaris és pixidarius statusból álló személyeknek conditiójok azon úton s módon, melyen a mgos rei tributariae commissio által parancsoltatott, ne investigáltassék s ne distingváltassék né talám quoquo modo militaris statusra, vagy akármi más törvényünk ellen való dologra út, mód, ok kerestessék.

Továbbra, ha privilegiumaink szerént felállíttatnék is ezen nationalis militia: se hadi törvény alá, se idegeny, extraneus, törvényünköt, nyelvünköt nem értő, tudó, hazánkban, kivált helységünkben, melyet törvényünk expresse megkíván, impossessionatus tisztek s kapitányok alá magunkot nem submittáljuk; hanem haza törvénye és magunk nationalis generálisunk és főkapitányok alatt, a ki az országtól függjön.

Innen, ha ezen nationalis militia felállításában a hadi állapotokra valamely mgos commissio de nobis, sine nobis projectálna, vagy akármely repraesentatiót tenne: ellene mondunk; egyedül, a mint feljebb declaráltuk, magunkot reserváljuk

nemes nationk gyűlésére és nemes hazánknak három nemzetből álló mgos statusi eleibe.

A hová, hogy mü is nem régiben félben szakasztott ususunk szerént pro deputatis ex parte privilegiatorum nobilium Siculorum, de quibus agitur, admittáltassunk és pro ferendo libero suffragio acceptáltassunk, alázatoson instáljuk, s megkivánjuk, mert ugyanis de nobis sine nobis, non auditis nobis, deliberálni in propria nostra causa hogy lehessen, itilje meg az igazság.

Ha pedig ő felsége régi privilegiumainknak restitutióját továbbra méltóztatik halasztani és in redemptionem belligerationis adót kell fizetnünk, igen is kételenek vagyunk juxta sistema per incl. status et ordines hujus principatus concertatum, concinnatum per suam sacr. Mattem, per illaque suo rescripto de a. 1754 confirmatum; de oly hallatlan, azon sistemához képest improportionált s végső pusztulásunkot néző sulyos 4 r. frtból álló duplex capitalis taxát alázatoson depraecáljuk, azután s ezután is akármely szín és praetextus alatt, mgos statusok interventusa nélkűlt hozzá ragasztott s ragasztandó toldalékokot. Nem különben impossessionatus titulus alatt most csak nem régen az elébbeni sistema ellen, leányok s ifjak különös toldalék adójokot is, melyet jól lehet eddig erővel megvettek, de ezentúl mind ez iránt való conscriptiót, annyival inkább ezen titulus alatt forgó tributumot alázatosan depraecáljuk; mert ugyanis midőn szolgája vagy szolgálója, medio tempore valakinek elszökik s aztot feltanálni nem lehet, annak lege etiam immunis gazdája contra omne jus kételeníttetnék annak impositióját megfizetni.

Keservesen tapasztaltuk tavalyi esztendőben oly innovatiot és az adónak auctioját contra citatum sistema (melylyel az agrorum capacitásra, mint cultára, mint incultára, taxa imponáltatott), holott juxta citatum sistema csak az procreatiókról desummáltatott addig usque annum; mely innovatio szerént való auctio ad agrorum capacitates ha reá ragasztatik: a jönne ki belőle, hogy onus inhaereat fundo, quod essent contra jura Siculorum et benignissimum instituti contribuendi novi sistematis clementer elargitam affidationem suae sacr. Maiestatis. Ennek is orvoslására Ngodat és mgos generalis congregatiot alázatoson instáljuk.

Nagy terhünkre vagyon az is, mgos generalis szék, hogy magunk örökségeinkre, költséges quartély-házakot, sok munkával, fáradtsággal épitvén az regulata inquartirizans incl. militia számára azért, hogy ne kelletnék quotannis a militaris uraknak in redemptionem in competentiam quartiriorum nagy summákat fizetnünk és nékünk mind azokon

tött munkánkért, subministrált mindennémű materiálék s egyéb költséges készűletek, azokért egy fillér sem fizetődött, jóllehet sok rendben sollicitáltuk; még is most mindazon quartélyházakot limitrophus tiszt uraimék, kik ide quartélyba nem disponáltattak, elfoglalták, mely miatt a mostan közink dislocata incl. militia tiszt urai privatus személynek házára kételeníttettek szállani, a proprietariusoknak kiszorításával és nagy romlásával. Sőt némely helyeken, nevezetesen Gyergyóban Miklóson a provincialis magistratus törvénykezésre az igazságnak kiszolgáltatására építtetett és véttetett nemes székházát, a hol communi sumptu tömlecz is építtetett, elfoglalták; mely miatt sem ott, sem másutt törvényes igazságot nem szolgáltathatnak tiszteink, sok régi s új periclitáltatik. De Gyergyó Sz. Miklósra nem is mernek menni az ő kgk véghetetlen dühösködése mián, minden ártatlan embert ok nélkűlt aggrediálnak, hurczolnak, vásárlani is nem engedik senkinek, míg magok mindeneket praeripiálnak; de a mi legsértőbb, contra nostras praerogativas infundate rajtunk vásárpénzt, teloniumokot desummálnak, privilegium nélkűl. Ha tovább is így foly: serio protestálunk, mü is ő kgmeket, a hol tanáljuk, falunkban, határunkban megtaxáljuk.

Az is nagy terhünkre vagyon, hogy limitrophus tisztek titulo supernumerariorum oly feles, katonaságra nem elégséges, 60 s több esztendős embereket, kiket mérték alá sem acceptáltak, huztak vontak magok jurisdictioja alá és azokot magok szolgálattyokra, strásálásokra fordítják s e mián in extraordinariis servitiis a ter (!) reánk redundál.

Igasság ellen vagyon az is, hogy a limitrophus tisztek nem engedik meg katonájokot nem-katona mellett ordinarius tiszt pecsétére elmenni s bizonyságot tenni, nem-katonát pedig katona mellett kénszerítve erővel adigálnak, és így a nemkatonának igassága el nyomattatik, melylyel az egyenetlenség *(így!)* általok út nyittatik. Ezek miatt legitima sententiákkal is procedáltatnunk nem lehet, sőt némely atyánkfia legitime emánált és megpecsételt sententionalis levelét némely limitrophus tiszt elszagatta, tűzre hánta.

Továbbra minthogy v. colonellus *Caratto* úr, magát a quartélyoknak dislocatiojában elegyítette és az incl. regulata militiát, melynek egész nemes székünkben fel kellene osztatni, talám executorképen csak egy-két falura contrahálta; csak azokot emészti; ezenkivűl mint maga tit. *Caratto* úr és commendoja alatt limitrophus tisztek sok ártatlan atyánkfiait arestáltatták, verték, maceráltatták.

Instálunk Ngodnak és a mgos generalis congregationak alázatoson, méltoztassék mellettünk és velünk együtt a mgos

királyi guberniumnak instálni, hogy hiteles remonstratioink szerint mi nékünk ő Felségétől elsőbben plenaria satisfactiot kérni méltóztassék. Azért nékünk megnyervén, a feljebb praemittált ponderans ratioinkra való nézve, helységünkből hogy mind a tit. *Caratto* úr, úgy commendoja alatt levő limitrophus tiszt uraimék is, vel ut domesticae pacis, quietis, et internae tranquilitatis turbatores, juxta innumerarum et revera nobis illatorum injuriarum et aflictionum repraesentationes, helységünkből hogy amoveáltassanak, ő Felségétől genu flexo instáljuk.

A felett, hogy a tőlünk kiszakadott atyafiai is, valamint felséges asszonyunknak már kinyilatkozott sz. szándéka s parancsolattya ellen külömb-külömbféle ijesztésekkel s igéretekkel vonattattanak a katonaságra s következendőképen velünk való egyenetlenségre, szivodásra (!); hogy a tökéletes egyesség helyre állítassék s továbbra való ő Felsége kglms parancsolattyai egyes értelem állandóképen elfogadtathassanak s teljesítethessenek, elébbi statusra visszatétessenek, a mint igen szükségesnek látjuk, úgy alázatoson inploráljuk.

Minthogy mindnyájon deák nyelvet nem értjük, alázatoson instáljuk Ngtok által a mgos királyi guberniumot, méltóztassék helységeinkre dirigálandó mgos commissioit magyar nyelven expediáltatni, melyek minket is illetnek; úgy az iránt is, hogy v. tiszti functiojától amoveált csík-sz.-tamási tek. nemzetes *Boros Ferencz* uram, kinek helységünkben hosszas és hasznos szolgálatait tapasztaltuk és valljuk, hogy officiumában ő felsége kgms annuentiajából reponáltassék további directiokra is: azért is Ngod és mgos generalis congregatio által a mgos királyi guberniumnak alázatoson instálunk.

Mindezeknek s egyéb gravaminainknak is ut supra valóságos repraesentatioja és hathatos orvoslása iránt alázatoson instálván Ngtoknak és a mgos generalis congregationak vagyunk és leszünk állhatatosan

Mgos l. b. főkirálybíró uram Ngodnak
és a mgos generalis congregationak.

alázatos, engedelmes szolgái
Nemes két Csik, Gyergyó és Kászonszékekben
magistratualis jurisdictio alatt lévő
egyházi nemesek és más székely
szabadsággal élő személyek közönségesen.

Szépviz 18. Julii 1763.

(Eredetije Csík vm. ltárában.)

104.

Al-Csíkszék sérelmei, melyet a határőrség szervezése után az idegen tisztektől és a határőröktől szenvedtek. K. n. (1763. júl. 18.)

Specificatio aggraviorum in Csík Inferiori adhuc continuatorum.

A militaris tisztek máig sem gondolnak a provincialis jurisdictioval és a szék embereit v. tisztek híre akaratja ellen tractálják, a bíráknak parancsolnak s azok által másnak.

A limitrophus katonák máig is, a hol keménységekkel véghezvihetik, havasi strására menet kenyereket vitetik a nemkatonákkal.

Ezen katonák, de a tisztek is és commissio is, nevezetesen *Bors Lázár* uram, szüntelen való emlékezetet és hírt tartanak, írogatnak az provincialisták ellen, egy most ezt, most amazt elfogatják (a v. tisztek felől is), melylyel nyugodalmas csendességben a nép házában nem nyughatik, nem lakhatik, tapasztalván a példákból, nincs is semmi securitas a törvényben, nemesi szabadságban, elrontotta azt a méltóságos királyi gubernium commissioja s a mellett történt sok rosz példa.

Ezen katonák fegyverbe készűlve, másoktól a jószágokot foglalnák, fenyegetik fegyverrel a régi possessorokot és minden kiformált praetensiojokot mostani katonásodások alkalmatosságával igyekezik megvenni, a mint veszik is.

A plájakon nem jól strásálnak; úgy nemcsak a profugium, de a communicatio is szüntelen; olyak is mennek gyakrabban strására, kik az útat sem tudják, az nagy havasokon való statiokról meg sem mernek mozdulni, elvétik az utakat etc.; de tovább sine discrimine jár minden rosz ember a havasokra strására is, afélék megtanolván a havasok alkolmatosságait, tágasságait: jövendőben a profugiumokra jobb alkalmatosságot keresnek, melyet a jó strásálással se lehessen gátlani.

Eleitől fogva a nemesség ellen való motivumokkal persvadeáltattak a fegyver felvételére; semmi excessusokot effective nem complanálnak, minthogy nem is akarnak, kilátszik abból, hogy a kik excedáltak, azokhoz nagyobb bizodalmokot jelentik a limitrophus tisztek, hogy őköt azok nem hagyják el és azoktól nem félnek, hogy a fegyvert letegyék.

Ezek szerént is eleitől fogva minden mozdúlása ezen erectionak egész törvényünk praejudiciumára van, ut signanter ennyi sok idegen nemzetbéli tiszteknek ide oly reménység alatt való jövetek, hogy itten a mü örökségünkön jószágosodjanak, s ezek a népneknemességellen tött és leendő cselekedetekre való ingerlése.

Jobbágyinkot, zsellérinket, adósinkot a katonaság miá nem szolgáltathatjuk, ut in exemplo.

Törvényes széket nem celebrálhatunk a katonák exorbitantiája miá, excedálnak etc., mindenfelé fegyveresen járnak.

Panaszt sem bátorságos tenni a katonák ellen.

A vicetisztekkel conferáltatván dislocáltatott a székben a quartélyos katona falukra; mostan minden tisztek cointelligentiája nélkűl, szemlátomást nyilvánvaló romlására, legkisebb proportiot sem nézvén benne, teszik a dislocatiot etc., és minémű terhek és romlások vannak innen? csak a mészárszék tartás etc.

Mi okon van ágyukkal békességes időben és hív s engedelmes népen? Hallatlan példa és innen is sokféle csendességgel ellenkező elméket okoz.

Ha felséges Asszonyunk parancsolatja szerént a spontaneusokot kivánják: attól ne féljen senki, mert a kinek kedve a katonaságra, annak kedve van a regula megtartására is és következendőképen nincs oka, mit vigyázzon. Annál is inkább a ki katona nem akar lenni, attól ne féljen, hogy feltámadjon, magát sem tudja oltalmazni, hanemha (a mely nem ok nélkűl való gyanúban van) felséges Asszonyunk parancsolatja ellen katonaságra való kedvetlenségét efféle sértésekkel és nagy romlásokkal szándékoznak elrontani és akaratjuk ellen is fegyverrel hajtani.

A provincialis jurisdictio alatt levő székelyeknek és nemeseknek törvény nélkűl való katonák által történt s máig is continuált fogdosása nemcsak törvényünknek, szabadságunknak praejudicál; de a közönséges csendességet és békességet is háborítja és sok zűrzavaros egyenetlenségekre való út, mely ez okból is terheli szomorodásunkot etc. hogy a méltóságos k. guberniumnak, felséges Asszonyunk és statusok híre nélkűl való commisiojából származott törvényünk kötele feloldásának is tulajdonitjuk.

Ez is törvényes szabadságunk ellen való, hogy felekezetünkbéli, ámbár fegyveres néptől lévén megsértődésünk, helységünkben eleitől fogva eddig megtartott törvényünk szerént nem orvosolhatjuk, kik is, jóllehet fegyverben legyenek, de minden regula nélkűl vannak, mégis idegen nemzetbéli militáris tisztek előtt kell haszon nélkűl satisfactiot kérnünk.

A contributio ideájának változása 4. r. f. capitalis, nyomásra és más műveletlen fructus nélkűl való földre vetett taxa.

A quartély valójában executio a fegyvertelen községen oly jó rend felett contraháltatik és szüntelen s nem változik és a mostan ujra bészállott Okelianusok is, ámbár orderek, ketteje companiára a praesidiumba volna s a más kettejének pedig új

helyekre, mindazonáltal csakugyan azon helyekre szorittattak, a hol eddig is a quartély szüntelen volt.

A limitrophusok terhesen szállnak, quartélyoznak a provincialistákon.

A feljebb írt dolgok miá oly idegenségre egymástól, sőt gyülölségre jutott mind a két rész, meg kell vallani, hogy a limitrophus se atyafiával, se szomszédjával, se más oly jóakarójával, kinek segitségével eddig élt, nem gondol; mind szóval, mind cselekedettel illetlenül tractálja és mivel efféle excessusok a lim. tisztek commonitiojából és intimatiojából is történne, semmi satisfactiot azoktól nem nyerhetvén, azok is hasonló idegenek.

A limitrophusok adója iránt veszedelmes függőben tartani elméjeket, illendőbb kérni adójokot és felvenni, kevesebb kár ha ő felségének szándéka ellen való persvasiokkal a fegyvert felvett katonák a fegyvert letészik jó idején, mintsem ha ennek utánna az adójok az üdőnek végére gyűlvén, akkor is, de nagyobb tumultusokkal, a fegyvert vagy lehányják, vagy más rosz cselekedetre kételeníttessenek jutni és az adó miá is megszoríttatván, nagyobb romlásokkal adják meg. Ezen útat szánszándékkal király intentioja ellen úgy adják elé, melyen szükségesképpen és kételen hibázni kell és romlani etc.

Referáltatik, hogy az felséges udvarhoz oly repraesentatiok adattak volna fel némelyek által, hogy itten minden gravaminák tolláltattak volna, és az foglalások, praedák, extorsiok etc. restituáltattak volna, de balúl, mert semmi sincs benne, nevezetesen *Bors Ferencz* in statu spoliato van, ez okon *Vitos István, György Mátyás*, kiknek semmiek nincs, cautio alá való tételek azalatt is szükséges.

A spontaneitást oda fel igyekezik némelyek megmutatni és arra Erdélyből bizonyságot hívatnak, olyat pedig a ki ....[1]) Minden potentiariusnak és istentelen excessivusoknak mind Isten s mind világi törvények ellen élő személyeknek asyluma a limitropha militia.

Egy nehány terhes asszony a limitrophusok insolentiája miá abortust szenvedtek.

Sok az nyavalyatörés, melyet okoztak.

(Eredeti fogalmazvány Csík vm. ltárában.)

---

[1]) Csonka mondat, egy sor üresen van hagyva.

105.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék közgyűlésének végzései. Csík-Szépvízen, 1763 jul. 18—19.

Anno 1763. Die 18-a Julii in Csik-Szépviz sub praesidio illustrissimi domini dni Pauli Bornemisza de Kászon sacr. caes. reg. et apost. Majestatis judice regio celebrata generalis congregatio incl. sedium Sic. Csik utriusque, Gyergyó et Kászon.

Publicáltatnak a mélt. királyi gubernium commissiói; egyik a mélt. főtiszt úrnak különösön, a másik a v. tiszteknek dirigálva, de 9-a Junii anni currentis, a mellett levő mélt. kir. gubernium patens parancsolatjával együtt, melyik szerint a nép a limitrophusokkal való egyességnek, békességnek, csendes és nyugodalmas életnek teljesítésére, törvényeknek, subordinatióknak megtartására intetik és adhortáltatik, melyre igiri a nép engedelmességben és törvényes subordinatióban való maradását; azt is, hogy valamint eddig, úgy ezután is a limitrophusoknak ártalmára, és háborítására okot is nem ád; de ellenben nagy zúgolódással tészi panaszát, nemcsak a limitrophus katonáktól, de azoknak tisztjeitől való nagy szenvedéséről; allegálják törvényeket, királyok confirmatióit, diplomáit és nevezetesen felséges Asszonyunk affidatioit is, hogy mindazok ellen, kedvek, akaratjok, igiretek ellen privilegiumokkal ellenkező militaris statusra erőltessenek máig is; mihent ezen militaris statusra jött idegen nemzetbéli tisztek ezen Székelyföldre jöttek, házokra szállottak, rajtok alkalmatlankodnak, a népet szolgáltatják, verik, rongálják, sebhetik, tulajdon házokban kinyomják, ezen Székelyföldön örökségen földet, jószágot praetendálnak, magtalan megholt limitrophusoknak és más profugusoknak jószágit számba veszik, conscribálják; miként a magistratualis jurisdictiot confundálták, és minden tetszések szerént való parancsolatjokat vájtak, executiókba vészik, sok helytelen praestatiókat vélek tétetnek; e felett is őket zaklatják, fogdossák, verik, vasazzák, számos üdőkig árestomba tartják és szüntelen való lármázó híreket, ijesztéseket terjesztenek, mely mián csendességben házoknál nem maradhatnak; de mindezekről bővebb declaratiójokat limitrophusok ellen való protestátiójokat írásban béadják, melyet a mélt. kir. guberniumnak is kivánnak submittáltatni.[1])

Más commissiója olvastatik a mélt. kir. guberniumnak de 1-ma Julii a havasokon való őrizeteknek provincialis jurisdictio

[1]) Lásd 1763 júl. 18. kelettel előbb.

alatt való folytatásáról, és azoknak ad 15-um Julii kiállításáról; de mivel ezen gubernialis commissio 14-a praesentis Julii érkezett, ad 15-um ki nem állíthatott ugyan, de ad 1-um Augusti okvetetlen kiállítatni rendeltettek. Constituáltattak ezek inspectorainak nemes Gyergyószékben *Túri László* ő kegyelme, Felcsikszékben szt.-thamási *Boros Elek* ő kegyelme, Alcsikon mindszenti *Czikó Gábor* ő kegyelme, Kászonba *Balás György*; kiknek lésznek kezek alatt plájások: Gyergyóban 100, Felcsikon 80, Alcsikon 60, Kászonban 27, a mélt kir. gubernium parancsolatinak teljesítésére; még ante etiam 1-um Aug. a hol kivált alkalmatosobban lehet, kiálljanak, de 8-a in 8-am az inspectorok visitatiójokról és a szolgálatnak teljesitéséről a székek tiszteinek genuina remonstrátiót tegyenek.

Nemes Kászonszékben a limitrophusoknak in statu militari a nemes háromszékiekhez való kiszakasztása praejudicálván a provincialis statusnak is, valamint a 4 szék egy jurisdictióban való létének: repraesentáltassék a mélt. kir. guberniumnak pro exoperanda reincorporatione.

Az adónak szorgalmatas administratiója aránt mind provincialisták, mind limitrophusok részéről de 13-a Junii parancsol a mélt. kir. gubernium, a limitrophusok részéről így, hogy ezeknek tisztjei requiráltatván, azok által exequáltassék, mely parancsolat de 5-a Julii jött commissióban; revocaltatik annyiban, hogy a limitrophusok csak a tavalyi esztendőbéli restantiákat adják most, az ideit pedig felséges Asszonyunk tovább való rendeléséig ne exequálják rajtok. Ezen limitrophusok restantiájoknak administratiója iránt azért requiráltatik v. colonellus *Caratto* úr, hogy efectumba vétesse; a provincialistákon való adónak executiója pedig midőn kívántatik, az Okellianusok v. colonellusa, hogy executorokat adjon, kérettessék.

De 20-a Junii commitálja a mélt. kir. gubernium fels. Asszonyunk parancsolatjára, hogy az útak megvizsgálására commissariusok küldetessenek ki, kik is jovát-rosszát meglátván és vizsgálván, referálják, és ez iránt a mélt. kir. guberniumba repraesentatio tétessék, és specificatio az útak csinálásáról való kötelességről s opinio, miként hamarább a romlott útak reparáltathassanak, submittáltassék; de mivel itten közönségesen tudva van mostan az útaknak az iránt való állapotja, nem szükség annak megvizsgálására commissariusokat kiküldeni. Mindenfelől fogyatkozással vadnak az útak ugyan, de hic et nunc csak 1000 r. forintokat kell kérni, azzal próbálván, annak költése alkalmatosságával lehet tovább projectálni, azalatt is pedig az utaknak reparatiója nem negligáltatik, csak a mélt. kir. gubernium oly rendelésekről parancsoljon, mely

szerént a militaris statusba való személyek is, mint eddig, részek szerént concurráljanak, referáltassék.

Parancsolja a mélt. kir. gubernium de 9. Junii azt is, hogy a 270 számban jelzett profugusok, névszerént és elegendő specificátióval és mi okon mentek el? submittáltassanak, és ha adójokat megadták-é vagy nem? Mely commissió érkezett 14. Julii. Ugyanezen napon, de 25. Junii a profugusoknak eszerént való specificatiója aránt újonnan parancsolván, exprobráltatik az is, miért az előbbi parancsolatra negligáltatott ezen profugusok specificatiójának kiküldése. Submittáltatik a mélt. kir. guberniumba a parancsolat szerént.

A limitrophus tisztek panaszaira parancsol a mélt. kir. gubernium: hogy konyhára s egyéb affélére való szükséges naturálék, a mik tanáltatnak, illendő áron tétessenek vásárra; a limitrophus katonáknak szolgálatban erga regulamentalem solutionem equilis portio administráltassék; a provincialis és limitrophus két részről való incolák egymás ellen való panaszszokat magok instantiáján promoveálják és obtineálják.

A mi naturálék tanáltatnak vásárra valók, mennyibe az üdő mostohasága és szükség engedi, aztat közönségesen folyó árán lehet tanálni; de a limitrophus tisztek, a mi eladó nem volna is, tetszések szerént szabván árát, gyakran az incoláknak kárával, és akaratjok ellen elvétetik, equilis portiot fizetés nélkűl sokat percipiáltak, excessusakat is committáltak, pénzért pedig meg nem fogyatkoznak; a distingvált jurisdictiókbéliek-nek egymás ellen való differentiáját a mi illeti? a provinciális részről valók szenvednek mindenekben és nem obtineálhatnak satisfactiot.

Hogy ennekutána capitulátióval militaris statusba senki sem acceptáltatik, hanem a ki arra adja magát, örökösön katonának marad és csak a bellicum consiliumon való jelentésére oly okokban, ha tudniillik jószágok possessiójára volna szükséges kiszabadúlása, és akkor is maga helyett mást alkalmatost állítván, lészen a katonaságból való felszabadúlása: felséges Asszonyunknak de 13-a Maji költ rescriptumára a mélt. kir. gubernium de 13-a Junii parancsolja publicáltatni.

Parancsolja a mélt. kir. gubernium de 15-a Junii, hogy a mostani terhes circumstantiákban számos regulata militiának ezen circulusokba quartélyba való béjövetelére nézve stationalis commissáriusok 20 r. forint sallariummal constituáltassanak; de mivel itten az eddig való stationalis commisariusok oly reménység és biztatás mellett ezen terhes quartély körűl való szolgálatot administrálták szorgalmatoson, hogy fizetések augeálódik, ezen engedett 20—20 forintok nekik rendeltetnek;

és mind a mélt kir. guberniumba, mint a provincialis főcommissariatusra representáltatnak az török birodalombéli lakosoknak itten lévő törvényei és praetensioi, a mennyiben a törvények engedik, hogy igen röviden és summarie assumáltassanak, revideáltassanak, és executióban is vétessenek: felséges Asszonyunk de 7-a Junii anni cur. költ rescriptumára a mélt. kir. gubernium de die 20-a Junii parancsolja.

Adják bé a gy. szentmiklósi possesorok protestatiójokot azon szentmiklósi limitrophusok ellen ez okon, hogy azon katonák a provincialis jurisdictiótól egészen elszakadván, magoknak városi magistratust erigáltak, a possesorok jobbágyait magok eleibe idézik, azokot in praejudicium juris dominalis helytelen praetensiókért is veszetegetik, mulatozzák, jószágokon fegyveres kézzel erőszakos executiókat tésznek; a havasok és határok birodalmát excludálván, a possesorokat csak magok hasznokra vészik és fordítják; nemcsak szabad sokadalmakon, de usu invalescált hétivásárokon is a possesorok embereit vásárvámmal taxálják, akármi kevés vásári portékáért, de efelett is a vásárra körűllévő szomszéd falusiaknak bizonyos órákig nem engedik, de mikor tandem engedik is, limitálják vásárra vitt portékájokat, húsokot; ha kiket pedig ez ellen cselekedni tapasztalnák, illetlenűl contrabondázzák (!), magok pedig mindenkor is árújokot kedvek szerént szabatt árán adják, és minezekben egyébekben is a possesoratus jussa ellen törvénytelenűl exorbitálnak; mely cselekedetek ellen protestálnak, contradicálnak.

Nemes udvarhelyszéki bethlenfalvi *Simon Ferencz* és felesége *Mártonfi Judit*, gyermekei András, Mihály, János, Ferencz, Sára, Rebeka és Borbára 26 Januarii 1761 conferált armalisok publicaltatik nemine contradicente.

Csik-csatószegi *Endes György* sollicitálja egynémely régi armális publicatióját; de csak genealogiájáról sem producálván, visszaadatott.

Vatsártsi *Lázár István* ő kegyelme instantiájára a mélt. kir. gubernium de 8-a praesentis Julii a felcsíki v. tiszt atyánkfiainak, hogy Rákoson lakó *Baráczi Istvánnal* és feleségével *Balás Annával* restituáltassák azon két tehenét, melyeket via facti *Lázár István* ő kegyelmétől elvettek. Commitáltatik ez okon felcsíki tiszt atyánkfiainak, hogy admoneáltatván a potentiariust super restitutione, ha nem cselekszi, etiam cum brachio et gente exequálja, és a querulánsnak restituálja.

Csikszentmártoni *Szabó Antal* ő kegyelme adja bé protestátióját azon szentmártoni *Szabó Ferencz* ő kegyelme ellen, magtalan öreg testvérbátyja ellen, mellyel jószágának in praejudicium juris successoris elidegenitésétől kivánja tilalmazni.

Dánfalvi *Kováts Joseph* ő kegyelmének limitrophusok által esett elfogatásáról, arestomáról, vasazásárol és sok illetlen tractatiojáról; nem különben *Horányi Gáborné, Gáborfi Anna* asszony a gyergyószentmiklósi limitrophusok által Kémenyes havasának lábjai és Gyergyó-Szent-Miklóson lévő kortsomaházának—, a tekerőpataki limitrophusok által pedig ugyan Tekerőpatakon Bito nevezetű jószágának elfoglalásáról, emberei belőle való kihányattatásáról; gyergyóallfalvi *László János* ő kegyelmének pedig, hogy *Vargyas Lőrincz* nevű obsitos katona jobbágyát a limitrophusok közé bévették, requisitiójára is Gyergyó-Szt.-Miklóson lévő Venter nevű kapitány ki nem adta.

Csikszeredába v. colonellus *Carato* úrnak ezen congregatióról írás által referáltatott, miként molestáltatik a provincialis status a limitrophusoktól és némely specificus casusok is jelentettek a mélt. kir. gubernium egyik patens parancsolatja is a limitrophusokkal való csendes és harmonia végett béküldetett, kérettetvén, hogy a subjectusait tartóztassa az excessusoktól és hogy a limitrophusokon lévő tavalyi esztendőkbéli restantia adót administráltassa, melyet alcsiki v. tiszt *Bors Lázár* atyánkfiától elküldvén, midőn meglátta a titulusát, copertáját sárba hányván, a levelet olvasotlan visszaküldötte; mely ezen dolga a mélt. reg. guberniumba referáltatik.

Udvarhelyszéki Sükei *Kis Mihályné, Ferenczi Klára*, keesdi *Kisfaludi Mojsesné, Ferenczi Sára* constituálják procuratoroknak csikszentkirályi *Léstyán Joseph* ő kegyelmét.

Málnási *Imbre Joseph* constituálja procuratorának bánkfalvi *Keresztes Jánost* és csikszentimbrei *Tankó István* ő kegyelmeket.

(Egykorú másolat a br. Huszár-ltárban a csíki jegyzőkönyvben.)

106.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék előterjesztése a kir. guberniumhoz, a szék lakosainak állapotáról, a határőrtisztek, főkép Carato alezredes hatalmaskodásairól, a kivándorlásról stb. Csík-Szépvízen tartott közgyűlésükből. 1763. júl. 18—19.

Excellentissime domine l. b. episcope et praeses.
Excelsum item gubernium regium.
Domini domini gratiosissimi.

De 9-na superioris Junii költ parancsolatját a mélt. kir. guberniumnak nékem főtisztnek különösen nem elébb, hanem 4-ta Julii, a székekben pedig közönységesen szóllók 14-ta ejusdem Julii, és így igen későn jutván kezünkhöz, ha mi késedelem azoknak teljesítésében esett, ennek tulajdoníttat-

hatik; most pedig mind a két rendbéli in publico consensu nostro felolvastatván, azoknak continentiája szerént a népnek csendességre való hozásra és békességnek megtartására fordítván legelsóbben is munkálkodásunkot, az annectált patenst per extensum megolvastattuk, magyaráztattuk és a végre praecipue harmadmagokkal előhozattatott falusi bíráknak és nagy sokasággal öszvegyült népnek; melyet hallván minden, engedelmességre, békességre, csendességre magát a magistrualis jurisdictiotól függő nép ajánlotta és declarálta, hogy csak a militarisok insultusaitól békességben maradhatna, valamint hogy eddig is senkinek azok közűl ártására lenni nem kívántak, vagy ennekutána is nem lészen, egyébaránt fogja maga részéről is, üdő engedtetvén arra, az állandó békességnek helyreállítására szükséges médiumokot öszveszedni és sokféle gravaminairól, egy munkába foglalván, a generalis congregationak praesentálni. Továbbá, hogy ezen salutaris ordinatioja a mélt. kir. guberniumnak a militaris jurisdictio alatt levő népnek is értésére essék, itiletünk szerént illendő respectussal expediált és alcsiki királybíró *Bors Lázár* atyánkfiától v. colonellus Carato úrnak általküldött insinuatumunk mellett (melyet in ipso originali itten pro majori fide alázatosan accludálunk) midőn kívántuk volna végbevinni: kezébe adott levelünknek copertáját felszakasztván, a szeredai vár udvarán állva, csufosan sárba vetette, az expeditiot pedig, még csak bele sem tekintvén, ugyan *Bors Lázár* atyánkfiától visszaküldötte s e szerént a mélt. kir. gubernium ordinatioi a militarisoknak nem publicáltathattak, hacsak különösen Carato úrnak is ez aránt parancsolat nem adatott.

Miképpen lehessen tehát felséges Asszonyunk s ennek nevében bocsátani szokott parancsolatjait a kir. guberniumnak egyértelemmel teljesítenünk, s harmoniában ilyen emberrel élnünk, a kitől nemhogy személyesen valami exsistimatiot s szeretetet remélhetnénk, de sőt közönységesen is ily illetlenűl tractáltatunk, ha talám (!) titulusában nem tanált az írt v. colonellus úr magának convenientiát, hogy spectabilis magnificus titulussok compellaltaték (noha equestris statusbéli akármely v. colonellus gróf v. báró praesidiuma alatt levő mágnások s nemesek communitástól többet nem várhat, a minthogy ugyanezen alkalmatossággal n. Okellianum regiment v. colonellusa Svarcz úrnak is ilyen cartesiával expediáltattunk és vissza nem küldötte, sőt kedvességgel fogadta.) Lehetett volna mindazonáltal v. colonellus *Carato* úrnak is felsőbb titulust, ha ugyancsak arra volt kedve, annak szebb úton-módon való kijelentésével nyerni, s egyszersmind a mélt.

kir. gubernium ordinatióját is insinuatumunkból megírteni s velünk együtt a közönséges csendességnek megszerzése s tartásában munkálkodni; de meg kell vallanunk, hogy valamint eleitől fogva mindjárt közinkbe való bélépésivel az írt v. colonellus úr vetette első fundamentumát a két status között való egyenetlenségnek, és ennek büntetlen hagyott hibás példáján építvén subordinátus tisztjei is, nem az felséges Asszonyunk szolgálatja előmozdítására szükséges jó harmonia és velünk való barátságos egyességnek keresésében ügyekeztek, hanem sokféle haszontalan beszédekkel kinyilatkoztatott irígy szándékokkal s ártalmas cselekedetekkel bennünköt üldözni, magoktól mocskos írogatásokkal (melyek közzűl egynek copiáját itten alázatoson annectáljuk) idegeníteni, az allattunk lévő nép előtt gyülölségbe, megvettetésbe hozni s így az mi lenyomattatásunkkal magoknak rajtunk s örökségünkön való uralkodásra útat nyitni igyekeztek, sőt mai napig is igyekeznek; úgy nem is lehet reménységünk, hogy soha az írt v. colonellus úrral és tisztjeivel egyességben és békességben lehessünk. Sőt

A népnek is tökéletes csendessége a katonák által gyakorolni szokott erőszakoskodásoknak pedig és törvénytelen illetlenségeknek vége mindaddig nem lészen, valameddig a két officiolatus között való collisio fennmarad, mely a mint feljebb emlékezénk, annyira meggyökerezett közöttünk, hogy nem másként, hanem vagy az ős örökös nemzetes magistrátusnak, vagy az új és törvényünk ellen becsúszott officiolatusnak amotiójával irtathatik ki közűllünk.

Megismérte eztet a négy székbeli egyházi nemesség és köznép is, s ugyanazokból a generalis congregatióhoz bényujtott s itten a kir. guberniumnak kívánt orvoslások végett alázatosan annectált gravaminái között sect. 5-ta a szép csendességnek, közönséges békességnek, egyességnek felbontását, öszvezavarását limitrophus tiszt úrnak tulajdonítja és amotiójokot alázatosan kéri.

Ugyanis megismérvén már felséges Asszonyunk, hogy ezen véghelyeknek katonaságra való mozdítása szentséges szándéka és parancsolatja ellen első indúlásától fogva hibáson esett: arravaló nézve méltóztatott ő Felsége, a mint a mélt. kir. gubernium patense is tartja, ezen új katonaságnak felállítása módjáról úgy parancsolni, hogy a n. székely nemzet törvényeinek régi szokások és szabadságoknak sérelme nélkűlt az ő Felsége szentséges akaratja teljesíttessék, mely rendelésével ő Felségének éppen a Decret. Tripart. Approbata és Compilatabeli székely törvényekhez és legközelebb boldog emlékezetű felséges *Leopold* császár által 1691-ben

engedett szentséges diploma tartásához képest meg nem egyezhet az idegen tiszteknek nemzetünk között megmaradása. Azalatt is míg a fennemlített mód szerént a katonaság felállítása próbáltatnék, mivel juxta praemissa közöttünk maradása sok inconvenientiákot okoz, és éppen nem szükséges, sőt a mint a nép repraesentatiója citált sectiójában írja, nem éppen bátorságos részünkről is, azért kivitettessék: allaboratióját a mélt. kir. gubernium előtt alázatosan imploráljuk.

A mely része még népünknek külömbféle igiretekből formált vakmerő bizakodások mellett a fegyvert csak oly véggel, hogy akármikor reménységében megcsökken, legottan elhányja, míg katona jurisdictio alatt maradott, s a szerént se új törvényt, annál is inkább militaris disciplinát nem ismér, se az ős törvény határiban nem tartathatik, az okból ottanottan egy s más excessusokra vetemedék, azon részét is a csendes békesség megmaradására szükségesnek látnók a többivel egyenlővé tenni, mellyel mindjárt egész helységünk azon szép csendes állapotjára, melyből ezelőtt esztendővel felséges Asszonyunk nem kicsin kárával, nékünk hasonlóképpen igen nagy romlásunkkal kimozdíttatott visszatéttetik, úgy azután megnyugutt (!) és egyesűlt elmével, a midőn a nép minden visszavonás és egymás ellen való tusakodás nélkűlt lészen, jobb okból és módból könnyebben persvadeáltathatik közönységesen a fegyverhez való alkalmatos acsessusra s egyéb minden jóra. Nem is lenne abban soha a kir. szolgálatnak előmenetele, hanem rendetlenség és örökös visszavonás, ha a mostani lábon a fegyvert megtartott rész katona maradna.

Ezen kevés üdő alatt is mire vitte székeink nemzetét a meghasonlás, a mélt. kir. gubernium maga méltóztatik megitilni. Majd mindegy volt a nemesi rendnek, sőt a régi statusában perseverált köznépnek is ellenség földin bujdosni, vagy minden istentelenségre felgyulaztott ellenkező atyafiai között élni; hányat nem praedáltak el igazságtalanúl, hányat nem hurcoltak törvénytelenűl, hányat nem rongáltak sebhettek ok nélkűl? Mit nem húztak, vontak, executoroskodtak? Mindezt mélt. kir. guberniumunknak bényujtott sok sérelmesek instantiái, mind bővebben az itten fungált mélt. commissióra promoveált, ezáltal a mélt. kir. guberniumnak általadott panaszaink bizonyítják, melyből úgy vettük ugyan észre, hogy volna informálva a mélt. kir. gubernium, mintha a spoliatusok restituáltattak s egyebekről jobbrészint satisfactio impendáltatott volna, a kikben majd semmi nincsen. Csíkszentkirályi *Bors Tamás* és szentmártoni *Szabó Ferencz* atyánkfiai a többi felett spoliatusok, kikről a felséges udvarhoz no-

mine v. officiolatus et universitatis magistratuum et nobilium feladott és minden részeiben igazságosan fundáltatott, s ugyanazért proponendo remedio a mélt. kir. guberniumnak leküldetett alázatos repraesentátiónkban is emlékeztünk. Az elsőnek nemcsak minden marhája s egyéb ingó jovai (!) praedában mentek, hanem még lakóházát is elpusztították s máig is annyiban vagyon; a másodiknak ugyan néhány marháját elromolva, éheztetve visszaadták, de nagyobbrésze odavagyon. Dánfalvi *Kováts Josef* nemes assessor atyánkfia közönységes nemesi praerogativánknak példás megsértődésével esett tulajdon házában éczakái csendességéből való elfogattatása, csíkszeredai praesidiumban 4-ed napi arestuma, onnan vasban, gyalog ló mellett csúfos hurczoltatása és v. colonellus Ernst uram quartélyára, Háromszékre való vitele s ottan ötöd napokig való szenvedése, hasonlóképpen minden satisfactio nélkűlt maradott. *Horányi Gáborné* asszonyom potentiose elfoglalt havassa, korcsma-háza, belső jószágai oda vannak. Mások kárait, arestomait individualiter recenseálni sok üdőt s írást kivánna, s bé vannak jórészint az említett commisiora is adva; a mik elmaradtak volt s most béadattak, ezen advolvált fasciculusban alázatoson praesentáljuk. Nem hogy az ilyeneknek efélékért lett volna satisfactiójok, de közönységes székeink gyűlése hallatlan vakmerőséggel és a mint a circumstantiák mutatják, elől járójok conniventiája, ha nem tanácsából attentált arestáltatása is többekkel együtt a felséges udvar előtt (a mint feljebb) megfordúlt s onnan proponendo remedio leküldött panaszainkkal együtt mindekkoráig hallgatásban vagyon; holott valamiket feladtunk, úgy reméljük, ő Felsége előtt hitelt tanáltak documentuminkk mellett; ugyan azért parancsolt is orvoslások végett kegyelmesen; ha pedig valaholott ebéli expositiónk valósága kétségben hozattatott, valamint sub 20-ma nuperi Maji v. tiszteink által tett alázatos repraesentatióinkban megvalósítására készségünköt, úgy most is ajánljuk.

Továbbra való parancsolatja a mélt. kir. guberniumnak ezen commissióban vagyon a plájok őrzése aránt, melyről successive sub 1-ma cur. Jul. tett, de hozzánk 14-ta érkezett bővebb rendelések szerént már az inspectorokat mind a négy székben denominálták és hogy usque ad 1-mum Aug. a régi plajások számát, úgymint Gyergyószékben százat, Felcsíkban nyolczvanat, Alcsíkban hatvanat, Kászonban pedig huszonhetet felállítsanak, v. tiszt atyánkfiaival egyértelemből elrendeltük. Reméljük, hogy méltóztatott a kir. gubernium oly dispositiót tenni a limitrophus tiszt urakhoz, hogy a szolgálat felváltása alkalmatosságával valami illetlenség nem

következik. Ezen plájásoknak fizetése aránt nem lehetünk in claris: ha az utólszor szolgált sanitatis vigilek 30 r. forintos fizetésit, vagy ugyancsak azelőtti plájások tizenkét r. forintból és fele contribuciójok relaxatiójából álló beneficiumot, úgy az inspectoroknak is régi annuum sallarimokot, avagy sanitatis vigilek tisztei rangját és stipendiumát méltóztatik-é érteni a mélt. kir. gubernium, mely aránt (!) továbbra parancsolatit alázatosan elvárjuk. Hogy pedig a plájások statusáról való octavalis reportok folyhassanak: méltóztassék a mélt. kir. gubernium csíkszeredai commendans úrnál az ordinantián, Brassóban pedig postán való promótiója aránt (!) szükséges rendelést tenni, másként mód nincsen ennyi distantiára a gyakor expeditioban.

Repraehendálni méltóztatik továbbra a mélt. kir. gubernium, miért hogy a profugusokról nem elébb, hanem 4-ta Jun. tett relatiónkban; melyre alázatosan magunkat így declaráljuk:

1-mo. A profugusokat circa finem cujusvis anni militaris szoktuk volt azelőtt is intuitu relaxandae non exolutae eorum contributionis specificálni, nehogy a koránt teendő specificatióval a subsequens profugusok kirekesztessenek. Agnoscáljuk ugyan, hogy az ilyen frequens profugusoknak egyéb consideratiókból is szükséges lett volna repraesentáltatniok, de

2-do. Confundáltatván limitrophus tiszt uraimék által publica administratióknak rendi és a felett a mely tiszteknek az effélékre superintedentiája lehetett volna, ab officio suspendáltatván, a substitutusoknak elegendő peritiája az ilyeneknek feltanálására és végben vitelére nem volt.

3-o. Congregatioink, ahol vagy egyiknek vagy másiknak az efféle indúlhatott volna, igen ritkán és félelemmel kivált az arestum után celebráltattak, de ha celebráltattak volna is

4-to. Valamint hogy minden sincera representatióink az katonaság felállításának akadályoztatására magyaráztattak: úgy méltán tarthattunk volna, hogy a profugusok azelőtt observált szokás ellen való matura repraesentatióval is ilyen imputatum háromolhatik fejünkre, kivált hogy

5-to. A mélt. commissio helységünkben volt, a kinek a profugiumok tudtára voltak és kötelessége lett volna mindannak s mind a mellett jelenlevő substitutus főtiszt uraknak, a ki mind gyüléseinket, mind a mélt. kir. guberniumba való relatiónkot tilolmozta, ily momentum dolgokról a mélt. kir. guberniumot informálni; valamint hogy minden hozzánk azalatt dirigált gub. commissiókat maga vett kezére s fel-

oldván, csak a kiket tetszett, azokot adta nékünk által, némelyeket pedig, mint signanter aztat, melyben a mü (!) repraesentátiónkra sub 6-ta Jan. anni praesentis de spontaneitate költ ő Felsége kegyelmes rescriptuma copiája pro nostri nostrorumque directione communicáltatott vala, (a mint bizonyosan kitanúltuk) a mái napig sem vettük.

Hogy pedig ezen parancsolatjára is a mélt. kir. guberniumnak nem submittaltuk specifice azon profugusokat, 25-ta Jun. költ commissio által resentiáltatik, melynek az az oka, a mint feljebb is emlékezénk, hogy a parancsolat csak 14-ta Jul. jutott kezünkhöz, egy nappal még azután, hogy a resensusról valót elvettük.

Most azért ezen profugusok specificátióját alázatosan accudáljuk. Okait profugiumoknak közönységesen a kik a gyimesi passusra gyakorta sokosággal fel szoktak jőni, azt mondják, hogy féltek, netalán akaratjok ellen, mint mások is, katonává tétessenek, némelyek pedig a sok erőszakos exactiokat nem állhatták; mások a rendkivűl való quártélytartásnak igájától félemlettek meg. Kardrahányást, örökségekből való kikergetést, idegenek impopulatióját s több efféle háborgatásokat hallván, a limitrophus tisztektől békességes maradást házájokban magoknak nem remélhettek. A jobbágyok látván földesuroknak, a kiknek védelmezésében bízhattak volna, despectusokat, bujdosásra vetemedtek inkább, hogy sem mindenekből kimellyeztessenek. A havason lakó oláság megunta a rajtok élődő limitrophus excubitorok alkalmatlanságát, idestova való zaklatását s midőn mindezek, s mind az falukon lakók látták, hogy mindent impune cselekedhetnek ez limitrophusok, semmi panaszlónak satisfactio nem impendaltatik, desperatióban jövén megmaradhatások aránt, Moldovába általállottak. Nagy rettentésére esett az oláhságnak ez is, hogy az elmult ősszel az papjai által conscribáltatott, melynek hasonló kimenetelét, mint a székelység consciptiójának, augurálta. Limitrophus tiszt uraimék magok szabadoson beszéllették, hogy csak menjen, a kinek kedve vagyon, mert ő Felsége emberből nem szűkölködik, mindjárt más száll az elmentnek örökségiben. Talám az efféle jószágokból reménylették a székelységen afidátiójok szerint megjószágosodásokat, a minthogy némely ilyen joszágokra kezdették volt kezeket tenni.

A mi illeti a fegyver letételére tilalmas tanácslásokat: nem reméljük, hogy senki a nemesi renden ebben magát kivánja elegyíteni, másként ha erre kívántunk volna cooperálni, igen kevés számból állana helységünkben a militia; a parancsolatot különben ez iránt is publicáltuk.

Végre méltóztatik a mélt. kir. gubernium mind a lovas, mint pedig gyalog, eddigelé itten quártélyozott militiának in sublevetionem nostri kivitelét és azok helyében négy gyalog companiáknak béküldését jelenteni, nem más véggel, hanem quártélyban és a rossz indúlatú fegyveres embereknek tartalékjára, és hogy ezen militiának dislocatióját cointelligenter commendánsával úgy rendeljük, hogy a militiának se legyen rövidsége, a quártélytartó gazda is ereje felett ne terheltessék. Accludálva van a commendáns úrnak praescribált instructio is ez iránt in copia, melynek 5-ik és 6-ik punctumaiban az lévén, hogy két compagniát Szeredába bészállítson, a más két companiát pedig Somlyó tájatt négy-öt faluba rendelje: emlékeztettük és kértük méltó respectussal ennek effectuatióját; a ki is aztat válaszolta volt ugyan izenet által, hegy ezen instructióról semmit sem tud, nem látta; de ugyancsak nékem főtisztnek azután jelentette, hogy kezénél volna az instructio, hanem míg v. colonellus *Carato* uram ki nem költözik a várból, addig a compagniákot bé nem szállíthatja; és így az egész négy compania az egy Fel-Csíkon a ki a mértékletlen quártély terhe miatt már elkényszeredett, fekszik; azonkivűl egy Sacsen-Gothiána dragonyos compania.

Méltóztassék a mélt. kir. gubernium az ilyen erő felett való terhnek (!) fel osztathatássa aránt kegyesen prospiciálni nemkülönben mind most, mind pedig azelőtt successive fel-' adott panaszaink orvoslására s a népnek mostan is benyujtott kérésére kegyesen reflectálni, és mindnyájunk megmaradására hathatóson munkálódni. Melyre hogy a kegyelmes Isten szt. malasztját nyujtsa s a mélt kir. guberniumot éltesse, boldogítsa, gyakor óhajtásunkkal kérvén, humillima in subjectione manemus

Excellentiae Vestrae
et excelsi reg. gubernii

E generali congregatione in Csik-Szépviz ad 18. Jul. 1763. indicta et celebrata.

humillimi servi
Universitas officialium, magnatum et nobilium sedium Sic. Csík utriusque, Gyergyo et Kászon.

Hátán: Relatio incl. sedium Csík, Gyergyó et Kászon, occasione generalis confluxus 18-a—19-a Julii 1763 celebrati ad excelsum r. gubernium.

(Egykorú másolata a br. Huszár-ltárban, a br. Bornemisza-íratok közt külön és a csíki jkvben.)

107.

Br. Bornemisza a guberniumnak. K. n. (1763. jul. 19.)

(Kivonat.)

Jun. 9. rendeletét csak jul. 4-én vehette arról, hogy minél előbb menjen székébe és a rendeleteket hajtsa végre. Megérkezett jul. 13-án. Időközben a székhez is érkezvén rendelet a közbéke helyreállításáról, ennek és más gub. rendeleteknek s a panaszoknak ellátására közgyűlést kellett hirdetni, annál is inkább, mert egy év óta már nem tarthattak. Jul. 18-án a viczetisztekkel, a nagy számmal összegyűlt népet a lelki egyezségre és a közbéke megőrzésére intettem és a közügyekben mit végeztünk, az a közgyűlésnek a guberniumhoz a mai napról kelt jelentéséből látható.

A mi a tisztújítást illeti, Felső-Csíkban a helyettes alkirálybíró *Balás Ádám* már háromszor kérte önként fölmentetését, s *Boross Ferencz* előbbi alkirálybíró visszahelyezését a nép is sürgeti s a közigazgatás érdeke is kívánja, de mert ő (valószínűleg rosszakaratú informatióra) kir. leírattal függesztetett fel, a gubernium engedélye nélkűl nem véltem visszahelyezhetőnek, bár szívesen tenném, s minthogy más alkalmas személy nem állott rendelkezésre, *Balás Ádámot* hagytam meg állásában, a gubernium további rendeletéig, a mit rövid idő alatt ő maga is vár.

(Másolata a csíki jkvben a br. Huszár-ltárban.)

108.

A főkormányszék rendelete Csík- és Gyergyószéknek a határőrző plájások szervezéséről. Nagyszeben, 1763. jul. 21.

S. c. r. et apost. Mattis stb nomine. Spectabilis stb.

Benigne jubente sua sacr. Matte rescripto caesareo regio 20-ma Junii emanato, quatenus semitae alpestres sufficientibus custodiis munirentur, ac ad praevertenda mala omni possibili modo secure redderentur, concertatum de super cum incl. sanitatis comissione, mutuaque habita cointelligentia ad eam deventum est determinationem, ut 864 custodes apti e provincialibus et 20-ti inspectores, qui illis praefecturi sunt, utrique instructioni huic acclusa muniendi constituerentur, quorum intuitu gubernium dislocationis tabellam ab incl. sanitatis comissione acceptam D. Vris eo fine extractive duxit advolvendam, ut ex ea tam ipsas stationes custodiendas, quam etiam inspectorum a D. Vris nominandorum, necnon statuendorum custodium numerum cognoscere possit. Committitur proinde D. Vris, ut siquidem 15-tus affuturi mensis Augusti praefixus jam esset, in quo termino omnes et sin-

guli circuli ad repartitos sibi custodes ad stationes assignatos statuere obligantur D. Vrae.

1-mo. Acceptis praesentibus citra omnem moram operi manum admovendo idoneos inspectores, juxta tabellarem extractum sibi obvenientes nominent, custodes pariter in desiderato numero staturae ita satagant, ut custodiam memorato in termino inevitabiliter auspicare valeant.

2-do. De stipendio tam inspectorum, quam custodum qualiter provisum sit, instructionis punctum 23-um innuit, de cujus menstruali exsolutione congrua jam ad supremum comissariatum provincialis officium facta est dispositio. Quo autem vigiliae istae tanto solertius et ex animo praestentur, visum est gubernio determinare:

3-io. Ut custodes isti, si et v. officialibus, ipsisque custodibus commodius visum fuerit, singulis septimanis permutentur, quo reduces sua quoque procurare valeant. Cum praeterea

4-to. Repetitos custodes seu plajasones munitione necessaria provisos esse oporteat, D. Vestrarum erit consimilem indulgentiam gubernio repraesentare, supremam armorum praefecturam requisituro, ut eatenus quoque subveniatur. Et si quando

5-to. Subaudiretur emigrare volentes in tanta copia appulsuros esse, ut statuti custodes illis reprimendis minus suffecturi dignoscerentur, recurrendum illico erit juxta instructionis punctum 1-mum ad proxime locatum pagum, cujus incolae assistentiam praebebunt, et quo

6-to. Tam emigratio e provincia, quam ingressus e Valachia et Moldavia, tanto magis arceatur, praevaricationibus item contingere solitis obexponatur: constituant D. Vrae e circulo suo inspectores aptos, qui sedulo praevaricatoribus invigilent, competentem, facta denunciatione ipsi denunciantes accepturi remunerationem sunt.

7-mo. Moneant D. Vrae inspectores in conformitate instructionis puncti 3-ii, ut de peracta semitarum visitationes, omnibusque occurentiis genuinam de 5-dena in 5-denam regio gubernio et incl. sanitatis comissioni submittant relationem.

Dominationum denique Vestrarum erit de nominatis inspectoribus et custodum statutione gubernio quantocius suam repraesentare informationem. — Sic facturis stb.

E regio principatus *Tranniae* gubernio. Cibinii die 21-a Julii a. 1763.

B. Jos. Anth. Bajthay m. p. *Michael* de *Sonnenberg* m. p.

Latin külczím : Csík és Kászonszéknek.

Eredetije Csík vm. levéltárában, másolata a csíki jkvben a br. Huszár-ltárban.)

109.

A főkormányszék táblázatos kimutatása a havasi ösvényeket őrző plájások elhelyezéséről és felügyelők rendeléséről.

K. n. (1763 júl. 21.)

Dislocatio

custodum provincialium constitendorum ad semitas alpestres, necnon inspectorum ordinandorum.

	Nomina stationum	Inspectores	Custodes equestres	Pedestres corporales	Pedestres gregarii	Summa capitum
		Nro	Nro	Nro	Nro	Nro
Sedes Kászon	Báske	—	—	—	4	4
	Kászon et Uz	—	2	1	6	9
	Summa obvenientiae	—	2	1	10	13
	Notandum, custodes praeinsenti suberunt inspectori in sede Csík constituto.					
Sedes Csík	Say et Sővéte	—	—	1	4	5
	Csobányos	—	—	—	4	4
	Borda	1	—	1	4	5
	Pojana lui Sztán	—	—	—	4	4
	Apás havas	—	2	1	4	7
	Arsitze popoi	—	—	—	4	4
	Praecitatas stationes custodunt	1	2	3	24	29
Sedes Csík	Ghymes-pass	—	2	1	5	8
	Bálintsorka et Csudamir	—	—	—	4	4
	Epkötti	—	—	1	4	5
	Meleghavas	1	—	—	4	4
	Toroglias	—	2	1	4	7
	Etzesomlyó	—	—	—	4	4
	Iványos	—	—	1	5	6
	Praeincertas stationes custodunt	1	4	4	30	38
Sedes Gyergyó	Békás	—	2	1	4	7
	Teleksorok	—	—	—	4	4
	Paltinis	—	—	—	4	4
	Biriczke-pass* et Kecskevész	—	—	1	4	5
	Laposbükk	1	—	—	4	4
	Borszék	—	—	—	4	4
	Mezővész et Bükkhavas	—	2	1	4	7
	Berbor ** (4 stationes)	—	4	2	8	14
	Praeinsertas stationes custodunt	1	8	5	36	49

* T. i. Piricske. — ** T. i. Bélbor.

(Egykorú összeírás Csík vm. ltárában. Mellékletül küldve a guberniumtól a plájások felállításáról szóló júl. 21-iki rendelettel.)

110.

Utasítás a havasi ösvények polgári őreinek vagyis a plájásoknak és azok felügyelőinek. K. n. (1763 jul. 21.)

(Kivonat.)

1. A vármegyei, széki és kerületi tisztek gondot viselnek bár a plájások elhelyezésére és felesketésére, mindazáltal az inspectoroknak is gondja legyen a nekik alárendelt plájásoknak statiokat kijelölni és őket utasítani, hogy a »patroull«-ok mit csináljanak. A lovas plájásokat azért adják hozzájok, hogy az Oláhország és Moldvából betörő praevaricatorok és a hazából kiszökni akarók ellen a szomszédos falvakból segítséget hozzanak és a tisztviselőktől is.

2. A felügyelők minden 2 hétben megvizsgálják a plájásstatiokat és pedig váratlanúl, hogy a sanitatis vigilek mindig tarthassanak a meglepetéstől.

3. Minden 15 napban jelentést tegyenek az ösvények megvizsgálásáról a guberniumnak és az egészségügyi bizottságnak.

4. Táblázatos kimutatást kiván a visitatiókról.

5. A plájások állomásaikat el ne hagyják.

7. A felügyelőknek tilos a plájásokat saját szolgálatukra, vadászásra, halászásra stb. használni.

8. A plájásnak a szomszéd-földi lakosokkal legalább 20 lépésnyiről szabad beszélgetni. Úgy a felügyelők, mint a plájások részére tilos az érintkezés azokkal. Az ez ellen vétő a szomszédos contumacia állomásnak feljelentendő, hogy ott vesztegeljen és megbüntettessék és állomásán mással cserélendő ki.

9. Tiltott és elkülönített ösvényeken sem ki, sem bejönni senkit se engedjenek; hogyha pedig valaki a hegyeken át fertőzött helyről erőszakkal bejönni merészelne és előleges intésre sem akarna visszatérni, az olyat nem őrizet alá fogni, hanem tüstént le kell lőni és a lelőtt testet minden óvatossággal, egy felügyelő jelenlétében, megfelelő távolságról nyujtott fával meg kell égetni. Ha valamely szökevény az országba be talál jönni: a legközelebbi polg. tisztviselők értesítendők, az illető személyleírásával.

10. Az ilyen átszökő kikutattatván: minden magával levő dolgaival a legközelebbi vesztegzár-állomásnak adandó át; a ház, melyben időzött, elzárandó; felesége, gyermekei s a kikkel érintkezett, a szokott vesztegzár alá vetendők, s ezt kitöltvén, elitélendő.

11. A tisztek és nemesek a vesztegzártól feloldatván, illetékes törvényszéküknek adatnak át.

12. A plájások puskával és karddal és munitioval ellátandók (más fegyverrel nem); kutyákat tartani az állomásokon nem szabad.

13. A kik más tartományból ingóságaikkal átköltöznek, sokszor szintén nem a rendes, de rejtett ösvényeken át jönnek: ezek is a legközelebbi vesztegzárintézethez viendők; ha csapatosan vannak is.

14. Az Erdélyből Oláhországba és Moldvába szökni akarók megfogatván, a polg. tisztviselőknek adandók át; a katonaszökevények és külföldi kémek a főhadparancsnoksághoz küldendők.

15. A tiltott ösvényeken confiscált árúk egyharmada az őröké, miután a vesztegzár időt kitöltötte és a harminczados megvizsgálta.

16. Az itteni lakosoknak meg van engedve királyi rendelettel őszszel barmaikat telelésre Oláhországba vagy Moldovába hajtatni az ösvényeken át, a harminczadosoktól legeltető-czédulát vevén, a melyen rajta van a tulajdonos és lakóhelye neve, a marhák száma. Midőn ezek visszahajtatnak e czédulák mellett, a marhák a pásztorokkal a legközelebbi vesztegló intézethez igazíttatnak s az Oláhországban és Moldvában néha grassáló marhavész miatt egyszerűen be nem bocsáttatván, a határon belűl az őrök szeme előtt tartandó 3 hétig. Erről külön instructio szól.

17. A juhászok nyáron át a sajtot, turót és tejet az ösvényekig szokták vinni és a tulajdonosoknak kézbesíteni: ez a ragály idejét kivéve, nem is elleneztetik; de egyéb dolgok, mint a gyapju, bőrök stb. a közeli veszteglőházhoz útasítandók.

18. Az említett dolgok átadása alkalmával, a juhász találkozásakor gazdájával, a plájások minden beszélgetést akadályozzanak meg és legfölebb a fenebb említett (20 lépés) távolságra engedjék.

19. Kötelessége a plájásoknak, a kik a veszteglőhöz vezető rendes ösvényekre rendeltettek, hogy minden Oláhországból árúval vagy a nélkűl érkezőt megfelelő távolságban a veszteglőhöz kisérjen és felügyeljen arra, hogy útközben senkivel se érintkezzék.

20. A veszteglőkhöz helyezett plájásokak ügyelniök kell, hogy a veszteglőben lévők gyanús emberekkel ne érintkezzenek, főkép, nehogy éjjel valamelyik kiszökjék az árúk lerakóhelyéhez vagy a fertőtlenítőházhoz (ad aedificium sic dictum purgatorium), szóval a vesztegint. tiszteknek segédkezzenek.

21. A felügyelők vizsgálják meg, hogy a faoszlopok fel vannak-é állítva a rászögezett táblákkal, eme felírással: *A ki gyanús vagy ragályos helyről tiltott ösvényeken át beszökik, éle-*

tétől megfosztatik, felakasztással büntettetik. Ha el van rongálva: kijavításáról, vagy a ledöntött pótlásáról gondoskodni kell.

22. Ha új ösvények fedeztetnek fel, a felügyelők plájásokat rendeljenek oda és tegyenek jelentést azokról.

23. A felügyelő fizetése havonként 15 fl. A lovas plájásé 4 fl. A gyalog kápláré havonként 3 fl. 20. A közgyalogé havonként 2 fl. 30, a melyek kifizetéséről a gubernium gondoskodik.

A vicetisztek fognak gondoskodni a plájásoknak elegendő munitióról kész fizetésért.

(Aláírás nélkűl az 1763. csomagban, Csík vm. lt. Más példánya a br. Huszár-ltárbań a csíki jkvben.)

111.

Óvintézkedési rendszabályok Moldvából a marhák bebocsátására nézve. K. n. (ad 1763 jul. 21.)

Praecautiones

Sub quibus in casu serpentis in Valachia vel Moldavia pecorum luis, jumenta, aliaque pecora incolarum Tranniae per semitas Alpestres induci possunt.

1$^{mo.}$ E scedula pascuationis per tricesimaturam edita patet numerus allatorum pecorum, num ille conveniat cum summa in schedula denotata, pecora deinde medio trium intelligentium lanionum visitanda venient, num sana reperiantur, nec ne?

22$^{do.}$ Si sana fuerint pecora, terrenum aliquod versus stationem excubiarum Transilvanicarum tendens, per officialem assignandum est eo fine, ut pecora trium septimanarum spatio pascuatione separata utantur, et sic contumaciae obeundae per id tempus sint obnoxia.

3$^{tio.}$ Sub hoc temporis intervallo proxime locatus subofficialis pecora frequenter lustrabit certitudinis capiendae causa, an pecora quaedam infecta vel prorsus extincta sint, quo in casu grex universa repetitis vicibus visitari debebit, et si morbus dignosceretur suspectus; pecora illico remittenda erunt. Quod si vero

4$^{to.}$ Laniones morbum minus suspectum agnoscerent: eo etiam in casu et ex superflua cautione universa pecora ad trium septimanarum contumatiam servandam reducentur, exspirato hoc termino immitti poterunt.

5$^{to.}$ Proprietarii pecorum non modo laniones, verum sufficientes etiam pastores propriis sumptibus procurari tenen-

tur ex eo, quod pastores gregum transalpini si provinciam ingredi voluerint ad proxime locatam stationem contumacialem dirigendi sint.

6to. Omnes et singuli semitarum custodes de eo sint solliciti, an lues pocorum hic vel ibi grassetur, officiali relationem daturi.

(Eredeti melléklet a gubernium 1763 julius 21-iki rendeletéhez Csík vm. ltárában. Más példánya a br. Huszár-ltárban, a csíki jkvben.)

112.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék közönsége folyamodványa a főkormányszékhez, a határőrség kihágásai iránt orvoslatot kérve. K. n. (1763 jul. 23. ?)

Méltóságos királyi gubernium, kegyelmes és méltóságos uraink!

Kénteleníttettünk sok rendben Excellenciátok lábaihoz síránkozva járúlnunk iszonyú sok rajtunk elkövetett kegyetlenségekért, extorsiokért s más egyéb mortificatiokért; most újra is kénszeríttetünk s kérjük is alázatoson Excellentiátokat, hogy ne engedvén végső posztúlásunkra való jutásunkat s országunknak való elhagyását, a mint már ezen okok miatt sokan is elhagyták, ezen alázatos instantiánkban tett három kérésünköt, melyért is az Isten megáldja, mennél hamarább megorvosolni.

1mo. Kérik az adott királyi parancsolat szerént, de sokat extorqueáltak regulament ellen a limitrophus tiszt urak, melynek refusio iránt sok rendben instáltunk, most is instálunk, hogy vagy acceptáltassék adónkba, vagy reffundáltassék.

2do. Keményen megparancsolni, hogy limitrophus tiszt urak s katonái szegény atyánkfiait ne rongálják, ne verjék, ne üldözzék, mivel most is így rongálnak.

3tio. A szék tiszt urainak is megparancsolni, hogy regius urakat denominálni vagy a szék assessorai közűl, kikkel rongáltatásunk, és extorsioink iránt feleltethessünk. Melyre is midőn nagy alázatossággal kegyes válaszát várnunk maradunk

Excellentiátoknak

alázatos szolgái
két Csík, Gyergyó és
Kászonszékek népe közönségesen.

(Egykorú másolat Csík vm. ltárában.)

113.

Gyergyószék nemessége és tisztviselői panaszai a guberniumhoz a gyergyószentmiklósi új határőrök s főkép strázsamesterök Márton János kihágásai ellen. K. n. (1763 jul. 23.) [1])

Méltóságos l. b. püspök és regius praeses úr.
Mélt. kir. gubernium.
Kegyelmes uraink!

Valamint ezelőtt de dato 18-o Jun. anni hujus írt alázatos repraesentationkba alázatos submissioval megírtuk vala, több fájdalmaink és sebeink között, az idevaló gyergyószentmiklósi lakosok miképen erigálták és kitették magokot, mindennémű subordinatiot exualván és azáltal belső csendességünköt is felkavarták: most azoknál is kedvetlenebb dolgoknak megírásával kételeníttetünk a mélt. kir. guberniumot molestálni és terhelni.

Kértük vala akkor a mélt. kir. guberniumot nagy engedelmességgel, méltóztatnék mélt. és fő authoritása szerént azon szentmiklósiaknak megzabolázásáról kegyelmesen parancsolni; de alázatos kérésünknek még eddig foganatját nem éreztük, jóllehett mindennémű securitásnak és csendességünknek visszahozatására mind mélt. főtiszt urnak ő nagysága által, mind hozzánk s a néphez dirigált kegyelmes parancsolatjai Excellentiátoknak, kivált mostani nemes székeink generalis congregatiojában nekünk felolvastattak és communicáltattak; de mindezek után is nemhogy belső csendességünkhöz reménységünk lehetne, sőt inkább contrariumot tapasztalunk, midőn ugyan a szentmiklósiak, *Márton János* közöttök lévő limitrophusoknak strázsamestere ingerlésiből kimondhatatlan bátorságot vettek magoknak mindennémű insolentiákra, violentiákra és minémű dühösködést, absque data vel minima causa, követett el maga *Márton János* egy jámbor székely emberen tegnapi napon, az itten accludált facti speciesből méltóztatik Exciátok bővebben meglátni; és hogy annyival is inkább alázatos relationknak Exciátok előtt hitele légyen, az injuriatusok és persecutusok közzül kettőt, szentmiklósi *Bíró Tamás*, nemes székünk e statu primipilari egyik hütös assessorát, mást, *Kémenes Istvánt*, kik, ha méltóztatik Exciátok ő kegyelmeket meghallgatni, sok külömb-külömbféle mortificatiojokot, arestumozásokot, szóval bővebben alázatoson referálják. Kértek ő kegyelmek ben-

---

[1]) 1763 aug. 3. kelt felterjesztésökben hívatkoznak a jul. 23-ikira, s innen határozható meg ennek hiányzó keltezése.

nünket, hogy ő kegyelmeket s másokat, kik ő kegyelmekkel együtt a szentmiklósiaktól hasonlóképpen persequáltatnak, védelmeznők és oltalmaznók; de erre most ezen nemes székbe se militaris tiszt urainknak, se annyival is inkább nékünk erőnk nincsen, hacsak Exciátok nem méltóztatik rajtunk s rajtok könyörűlni, és ő Felségétől adatott főhatalmok szerént insolentiájok megcsendesítésére a szentmiklósiaknak módot találni.

Tegnapi napon kegyelmes uraink reggeli időben a *Márton János* házánál csendes conventiculumjok volt, ott azon conspiráltak, hogy kik még ötön-haton közűllök a fegyvert fel nem vették, azokot minden kedvezés nélkűl, hol csak találhatják, üldözzék, rongálják, s mindaddig mortificálják, míg falujokból kiirtják, mert azok mián semmi végezéseket tökéletességre nem vihetik, azok kinyilatkoztatják; s ugyanilyen machinatiojokhoz képest aggrediálta *Márton János* karddal *Réti Mátét* éppen akkor, mikor isteni szolgálatra bé kellett volna templomba menniek. Az Exciátok előtt kétséges ne légyen, *ha Réti Máténak* jó erős pálcza kezinél nem lett volna, s praeterea maga is jó kemény férfi, bizonyoson hogy attól a felfuvalkodott *Márton Jánostól* kioltatott volna. Véres seb rajta kevés esett, de hátáról, karjairól, két oldaláról új czondrája általvagdaltatott. Ezen marcialis actus után nagy kiáltással kiadta parancsolatba a népnek, hogy minden ember kifennye a kardját, kard nélkűl ne járjon, úgy cselekedjék minden ember, mint ő.

A mi, kegyelmes uraink, álmélkodásra méltó, természet felett való dolog, melyet még oktalan állatok között is tapasztalni nem lehet, olyan gyűlölséggel vagyon már a nép egymáshoz, hogy nemcsak az idegen ellen dühösködik, de még vér szerént való atyafiak is ezen materiába egymást üldözik. Két jó erős, izmos limitrophus testvér attyafia *Réti Máténak* (kik az ellenek való conspiratoban is jelen voltak) ezen marczonglását (!) szemekkel nézték, látták s mégis nemhogy védelmezték volna, vagy érette intercedáltak volna, de a mint a persecutus referálja, inkább veszedelmezésiben gyönyörködtek.

Halljuk kegyelmes uraink sok megszomorodott keresztényektől, s kivált most mindezen persecutus megmarczanglott (!) *Réti Mátétól*, úgy véle együtt egy hajóban ülő szentmiklósi nem katonáktól irtózással, kik papjokot, templomjokot, meghűlvén már bennek a véghetetlen persecutiok mián minden istenes dolgokra való keresztényi buzgóság, káromolják, átkozzák, átok alatt esküsznek, hogy ők oda, a hol buzgó könyörgésekkel az Isten haragját engesztelni kellene, afféle gyilkos igyekezetek által életek elvesztésére nem mennek.

Ezen tumultuatioja után *Márton János*nak újra fellázadtak ugyanott a templom előtt a szentmiklósiak s nevezetesen

Márton János és *Benedek Lőrincz* fenyegetőzöttek (!), hogy ha valamelyik tiszt falujokba menyen, megforgatják kardjokat benne, főtisztnek, szék tisztjeinek fekete lelkeket, apjokot, annyokot nagy orditással szidták, káromlották; azoknak, kik nem katonák, orrokot, fülököt levágják, nem parancsol nékiek senki, se német, se gubernium.

Ezek respective mélt. kir. gubernium kicsin dolgoknak látszanak, s hogy a mélt. kir. guberniumot efféllékkel terheljük, mi is illetlennek tartjuk; de minekelőtte hallgatásunk mián vérengzések, homicidiumok s egyéb inconvenientiák interveniáljanak: szükségesnek itíltük Exciátoknak megírni; különben ha ezeknek a mélt. kir. gubernium atyai providentiája által correctiojok nem lészen, csak el kell magunkkal hitetnünk, mit közöttünk limitrophus tiszt uraimék hintegetnek, hogy ha fele vagy harmada nemes nationknak elvész, elbujdosik is, avval fölséges királyunk nem gondol, mégis meg kell lenni nolle velle, hogy fejet hajtson és militaris jurisdictio alá esküdjék. Igy a dolognak nem törvényes fundamentumon való kezdetit látjuk, úgy pedig kedvetlenebb kimenetelit, ki azt megérheti, történhetik, Isten ne adja, talám experiálhatja.

Annak se légyen a mélt kir. gubernium előtt hitele, hogy a szentmiklósi lakosoknak is mindnyájon oly nagy kedve volna a fegyvermegtartásra, mert ott is találtatnak sokan, kik deceptusoknak tartják magokot, vagy külömb-külömbféle ijesztésekkel, hogy t. i. a kik a fegyvert fel nem veszik, jószágokból kiűzettetnek, és az ők jószágok idegeneknek adatik és hogy pandurok hozattatnak rájok s azok által kardra hányattatnak, mások pedig elhitettetvén, hogy soha adót nem adnak, hogy soha is egyébre kötelesek nem lésznek, csak itt Gyergyóban (!) a plájokat szolgálnák; több efféle partim félelmekkel, partim igíretekkel meggyőzettetvén, már most többire ők is reclamálnak annak, hogy fegyvert is viseljenek s adót is adjanak. Vadnak némelyek, kik resolválták magokot arra, hogy az adót is megadják s katonaszolgálatot is supportálnak, eztet teljesithetik-é ők is, vagy nem, akkor válik meg, mikor in actuali servitio lésznek. Ezek is csak olyanok, mint *Márton János*, kinek testvérbátyja is sok zenebonát szerző nyughatatlanságiért a mélt. kir. gubernium determinatiojából s itíletiből hosszason tömleczet szenvedett s így refraenáltatott; de testvéröcscse *Márton János* is, ki azonkivül is praetensio alatt való jobbágy, s ma is in medio processu vagyon causája, nem egyebet érdemel, a ki most is pro suo lubitu akkor vitet arestumba akárkit, mikor akar, a mint cselekedte most nem régen csomafalvi *Orbán Márton*nal és *Domokos Márton*nal is; de edictumban is kiadta, hogy ha valakit észrevesznek, hogy a fegyvert le akarja

tenni, megfogják s hozzája vigyék és nyakától fogva talpig halálra vereti. Limitrophus tiszt uramék is ma sem cessálnak őket biztatni, animálni és lábbaltatni (!), tegnapi napon is commissiot olvastatván nékiek, hogy már ő Felsége parancsolatja megérkezett, hogy minden embernek meg kell lenni, hogy katona légyen; pro secundo, hogy adót ne adjanak, míg ő Felsége parancsolatja nem érkezik; ami ellenkezik a mélt. kir. gubernium de dato............[1]) költ. mélt. commissiójával.

Ez okból instálunk a mélt. kir. guberniumnak alázatoson: minthogy a csendességhez nékünk addig, mig limitrophus tiszt uraimék közöttünk maradnak, reménségünk nincsen, mint közelebb celebrált nemes székeink generalis congregatioja is e végett alázatosan instált, ő kegyelmek közűlünk amoveáltassanak; ugyanis midőn már a plájok őrizete is provincialis directio alá parancsoltatott a mélt kir. gubernium által, nincsen tovább ő kegyelmeknek itt dolga.

Pro secundo instálunk azon közönségesen a mélt. kir. guberniumnak és velünk együtt Exciátok eleiben kifáradott, s más ideháza maradott persecutus és injuriatusok is: ne méltoztassék a mélt. kir. gubernium minden resensus nélkűl a *Márton János* temerarius ausussát elszenvedni, hanem mélt. főtiszt urunk ő nagysága s mindnyájunk dehonestatiojáért, hogy mások is afféle publicum scandalumtól abstineáljanok, illendő satisfactiot impendáltatni, és hogy ne verificálódjék, hogy nékik sem a német, sem a gubernium nem parancsol (mint sok ártatlanokkal ez üdő forgásában cselekedtek limitrophus uraimék), a csikszeredai várba detentioban betétetni a mélt. kir. gubernium méltóztassék; mert ha méltó panaszainknak orvoslását Excellentiátoktól meg nem nyerhetjük, annyival is inkább a fellázadott nép bátorságot vészen magának és nem különben, hanem a mint de dato 18-va Jun. írt alázatos relationkba is megírtuk, végtire fejivel fog érette fizetni.

Nemes székünk házát hogy elfoglalták és onnan gyalázatoson kirekesztettek, azért már nem is panaszlunk, minthogy nemcsak azon házhoz, de még falujokban is mennünk nem tanácsos s veszedelemnek magunkot bocsátani nem is akarunk.

Szükségesnek tartottuk Exciátoknak megírni az adózás állapotját is. Mult esztendőbéli adó nagy résziben restantiában vagyon; az currens quantumból pedig respective semmit sem fizettek bé és azon okból, hogy a limitrophusoktól adót nem kérnek, több része is a népnek oly reménséggel lévén, hogy a contributio, ha hatonáknak kell lenniek, fog ő Felségétől condonaltatni, s azért contributiojokot nem igyekezik megszerezni

---

[1]) A keltezésnek helye kitöltetlen.

s béfizetni ; jövő esztendőre való conscriptio vagyis confrontatio ideje közelit, és igy felette való romlásán kivűl respective három esztendőre való contributioját a nép hogy fizethesse meg, Exciátok méltóztassék atyai szívére venni.

Ilyen consternatioinkban és gyaláztatásunkban Exciátok atyai protectioját és vindicatioját alázatoson implorálván, alázatos subjectioval maradunk

Exciátoknak

alázatos szolgái
Nemes Gyergyószéki nobilitas
és v. officiolatus.

Kívűl : Repraesentatio incl. sedis Gyergyó ad excelsum regii gubernium de dato propter insupportabiles excessus Gyergyószentmiklosiensium arma tenentium.

(Egykorú másolat a br. Huszár-család abafájai ltárában.)

114.

Turati József őrnagy jelentése három udvarhelyszéki nemes elfogatásáról. Nagyszeben, 1763 jul. 30.

(Kivonat.)

Gr. *Montoja* altábornagy parancsára és br. *Siskowicz* útasítása szerint a következő módon fogatta el Udvarhelyszék fiúszékének Keresztúrnak vicekirálybíráját veresegyházi *Nagy Borsai Istvánt*, Bögöz udvarhelyszéki falusi otthonában, és *Váradi Ferencz* esküdt székülőt és ügyvédet (juratus assessor és procurator) lakóhelyén Udvarhely városában, és *Simon Istvánt*, a ki Udvarhelyszéken Atyha faluban lakik, jul. 26—27-én.

A mint Bezetfaluba [1]) érkeztem, tüstént Bögözre küldtem *Borsaihoz* egy őrmestert, az ő székében kvártélyozó kapitánya nevében, azon ürügy alatt, hogy kérdezze meg : otthon lesz-e holnap, azaz jul. 25-én,[2]) mert hívatalos ügyben fel akarná keresni. Azt izente vissza, hogy másnap Mikeszászán levő birtokára megy s csak 3 hét mulva jő vissza. Én erre két tisztet és két közlegényt az útra állítottam, a merre neki mennie kellett, hogy útközben fogják el és vigyék Segesvárra, a hová egy tisztet rendeltem 20 lóval készenlétbe, hogy onnan Szebenbe vigyék.

---

[1]) *Betfalva* lehet, mert *Bözöd* messze van oda s más irányban.
[2]) Az eredetiben jul. 26. áll, de ez tévedés, mint az alábbiakból önként következik.

A két tiszt egész nap és éjjel 12 óráig hiába várakozott, a miért is nem gondolhattam egyebet, hogy *Borsai* üzenete hamis kifogás volt, a miért is julius 26-án reggel Bikafalvára mentem, a hol egy félszázad (esquadron) volt összegyüjtve megvizsgálás (visitirung) ürügye alatt, a mely csak félórányira van Bögöztől. Ott azt hallottam, hogy *Borsai* otthon van. Elküldöttem azért hozzá Siegenthal kapitányt egy őrmesterrel és három közlegénynyel, a kik Borsainak a legmagasabb parancsot tudtára adták. Legkevésbé sem vonakodott engedelmeskedni, csak annyit mondott: *én ártatlan vagyok s lelkiismeretem nyugodt, szükségtelen volt engem katonaság által elfogatni, mert a gubernium elő parancsára megjelentem volna.* Kérte, hogy saját kocsijában útazhasson egy szolgájával, a mit megengedtünk. Ketzendorfba (Kaczára) küldöttem a kővári kerületbe megfelelő őrizet alatt, hogy onnan tovább vigyék Szebenbe.

Jul. 27-ére a többiek elfogatásáról is intézkedtem. Korán elküldöttem egy főhadnagyot, egy őrmestert és 4 közlegényt Udvarhelyre, hogy *Váradit* fogják el; de hogy lármát (alarm) ne csináljunk, a főhadnagyot csak az őrmesterrel gyalog küldöttem be a városba. Oda érkezvén, minden székbeli tiszt együtt volt a székházánál, mert épen szokott heti ülésüket tartották; a miért is a főhadnagy a félórányira őrt álló többi emberei által megkérdeztette tőlem, hogy *Váradit* a székházánál fogja-e el. Azt izentem, hogy várja meg, míg haza megy, de a vérontás kikerűlése végett közölje a parancsot a másik vicekirálybíróval *Töreckkel,*[1]) hogy intézkedjék, hogy semmiféle zavar ne legyen az elszállítás (expeditio) alatt a városon. A királybíró intézkedett is, senkit nem bocsátván időközben a székházába és a városban is patroliroztatott a hajdúkkal.

Pont 12 órakor *Váradi* haza menvén, a főhadnagy az őrmesterrel és a 4 közemberrel utána ment és a parancsot neki előadta, minek *Váradi* tüstént engedelmeskedett, s felültették a magokkal vitt szolgálati lóra s hozzám hozták, én pedig egy tiszttel, egy káplárral s 14 közlegénynyel Segesvárra küldöttem és az ott készenlétben álló commandónak átadtam Szebenbe szállítás végett.

Simon elfogatása végett (Atyhán,[2]) Udvarhelytől három mérföldnyire lakván) egy hadnagyot és 30 közlegényt Etédre,[3]) egy kis órányira Atyhától, rendeltem, s jul. 26-án este elkül-

[1]) T. i. Török Ferenczczel.
[2]) Atyká-nak írja, mint fennebb is írta.
[3]) Ettődnek írja.

döttem neki a parancsot, hogy végrehajtsa. De mert *Simon* igen népszerű a parasztok között nemcsak Atyhán, hanem a szomszéd falvakban is: az alhadnagy, a ki vele jó ismerős volt, jobbnak látta nem saját házában fogni el, hanem vadászatra hívta. Azt felelte, hogy elébb munkásaihoz kell kimennie, a kik szénát gyüjtenek. A hadnagy ezt megtudván, egy káplárt és 4 közlegényt a réttől nem messzire fekvő erdőbe rejtett el s ő maga kiment vele a szénagyüjtőkhöz s onnan az erdőbe csalta, a hol aztán elfogatta s tüstént egy készen tartott lóra ültette, Segesvárra vitette, a hol aztán átadatott a commandónak Szebenbe kísértetés végett. Midőn Szenterzsébeten vitték keresztűl, az együtt lévő parasztokhoz odakiáltott, hogy *engem hazámért fogtak el, mert sohasem adtam meg magamat!*

A három nemesember elfogatása a szomszédos falvakban nagy feltűnést keltett, de nem történt miattok lázadás. Szenterzsébeten és Nagysolymoson azonban a parasztok éjszakára nem maradtak otthon, hanem az erdőkbe és hegyekbe menekűltek és még 29-én sem merték házaikban tölteni az éjszakát.

»Signatum« Nagyszeben, 1763 jul. 30.

Joseph von *Turati* obrist.«

(Eredetije a bécsi hadiltr. 1763. aug. csomó 755/1. sz.)

Jegyzet: Siskowicz küldi fel a jelentést gr. Daunnak, a haditanács elnökének, azzal, hogy a vizsgálatot a gubernium egy bizottságra bízta, melynek tagjai *gr. Haller* titkos és gub. tanácsos, *gr. Teleki* és *Hutter* gub. tanácsosok, mint ülnökök s *Halmágyi* korm. széki titkár, mint jegyző, a kik e napokban ki fogják őket hallgatni s ha nem vallják be vétköket, átadják őket a főügyésznek (causarum director). *Gr. Montoja,* a h. főparancsnok is aug.3-án tesz jelentést a főhaditanácshoz az elfogatásokról. (U. ott.)

115.

Gyergyószék vicetisztei a főkormányszéknek, a plájok őrzésében a határőr székelység részéről szenvedett sérelmeik tárgyában. 1763 aug. 3.

Excelso regio gubernio, 3-tia Aug. 1763.

Sub 1ma effluxi mensis Julii hujus költ kegyelmes commissioját Excellentiátoknak alázatos submissioval a plájok őrzésére kiállitandó excubitorok aránt elvévén, azonnal igyekeztünk, hogy az Excellentiátok kegyelmes parancsolatjának eleget tehessünk, a mint hogy méltóságos főtiszt urunk ő nagysága diebus 18va et 19a Julii generalis congregatiot celeb-

rálván nemes székeinkbe, azon alkalmatossággal ezen nemes szék részirõl õ méltósága méltóságos consensusából plájások vagy plájok excubitori inspectorának denomináltuk Gyergyó-Alfaluba resideáló tamásfalvi ifjabb *Turi László* õ kegyelmit, ki ezelőtt is azon hívatalba fungált. Azon congregatióból megérkezvén, excubitorokat is conscribáltunk és az Excellentiátok méltóságos, fennebb specificált commissioját in copiis communicálván akkori limitrophusok commendansával *Stupiczki Pál* õ kegyelmivel: mit válaszolt requisitionkra, levelit nevezett *Stupiczki* uramnak sub literis *A*. Excellentiátoknak alázatosan accludáljuk.

Mi ugyancsak abban nem hagyván a dolgot, juxta pristinum usum ad stationes alpestres, hactenus etiam observari solitas, az excubitorokat kiküldöttük, minthogy elébb nem lehetett 24-a Julii, et quidem ad territorium parochianorum Szent-Miklós, Tekerőpatak, et Kilyénfalva, specifice ad stationes Almásmező, Sadány, Telekessorka et Putnalaka; de a limitrophus vigilek a három statioba, Almásmezőbe, Sadányba és Telekessorkán a strását fel nem adták. Felmenvén a limitrophusok strásamestere *Márton János* egy néhányadmagával, ki az eddig alázatosan submittált, kivált de dato 18-va Junii et 23-a Julii anni hujus relatioink szerént immár Excellentiátok előtt és isméretes ember lehet, újabb, újabb eszvesztések és zenebonák okozására és az odaküldött excubitorinkot ónozással fenyegetvén s annak utána a limitrophus vigileknek megparancsolván, hogy ha a mi általunk felküldött excubitorok nem recedálnak, fegyvereket szedjék el és megkötözve késérjék az õ házához. E szerént, minthogy meg is parancsolták volt a felküldött excubitoroknak, hogy ha a limitrophusoktól aggrediáltatnának (a mint ilyen igyekezetek már azelőtt nékünk innotescált volt) magokot ne opponálják, hanem minden violentiától abstineálván, recedáljanak; a mint die subsequente 25-a Julii, midőn a limitrophusok a *Márton János* kiadott parancsolatját teljesíteni akarták volna, a specificált három statiokból visszajöttek, a negyedik statioba a Putnalokán usque diem 1-mum Aug. megmaradtak az excubitorok, kiket mi küldöttünk volt, de akkor azok is elhajtattak.

Küldöttünk másfelé, a hol eddig is observáltatni szoktak a plájok versus occidentem, in territoriis parochianorum Szárhegy et Ditró, ad stationes Bélbor, Bikkhavas et Borszék, excubitorokot. Bélborban és Borszékben a 25-a Julii usque 1-mum Aug. inclusive fennállottak mind a limitrophus vigilek, mind az mi excubitorink, nem háboríttatván a limitrophusoktól; de bikkhavasi statióból az excubitorok a limitrophusoktól elűzettek. Ujra is ezen napnyugat felé való plá-

gákra a plájok őrizetire elküldöttünk, méltóságos kir. gubernium, netalán tám a limitrophusok statiojokot deserálván, a plájok őrizet és vigyázás nélkűl maradjanak. Szent Miklós felé versus orientem nem küldöttünk s ha akarnánk is küldeni, a szt.-miklósiaktól való féltekbe a conscribált excubitorok menni nem akarnak, fenyegetőzvén most is a szentmiklósiak, hogy ők senkinek a magok határokat őrizni nem engedik, mert a nékik ki vagyon adva, hogy ha a katonaságba semmi nem telnék is, ők mindazáltal privilegiáltatnak és a plájok őrizésére különös jurisdictioval megtartatnak. De ez is a biztatás talán csak *Márton Jánostól* származott, a ki feje minden rosznak; se militaris, se provincialis jurisdictiót nem akar ismerni, a méltóságos királyi gubernium ordinatioi ellen akadékoskodik, a mint sok cselekedetei bizonyitják, talám olyan okból is, hogy mint ezelőtt is, kivált in anno 1760 mense Octobri vel Novembri, midőn a molduvaiaknak 30 kalangya szénájokot Tölgyes nevezetű havasba több complexeivel együtt elégette, úgy ezután is szabadoson praevaricálhasson; mint most is 24-a Julii egy innen Molduvába profugiált oláh által béhajtott 3 darab marháinak visszakapása végett sine ullo instantiarum scitu, obtentaque desuper facultate, az molduvaiakkal congressusa volt és ismég azon dolog végett ad 7-mum hujus mensis Aug. újabb tractára ugyan a molduvaiakkal concludált, a mint ezen cselekedetit az itteni alázatos submissióval sub C. B. signalt instrumentum világoson edoceálja; mely instrumentumból kitetszik világoson az is, micsoda gonoszúl akarta a patenst *Márton János* oly szoros és igen kemény büntetések alatt kiadott parancsolatok ellen is seducálni, álutakon titkoson Molduvába általmenni és ismég visszajőni; ezen cselekedetiért, méltóságos királyi gubernium, megérdemlené *Márton János*, ítéletünk szerént, a nyilván való praevaricatorok ellen ő felségétől decernált büntetést, a halált.

Eddigelé, kegyelmes uraink, a magistratualis jurisdictio alatt lévő emberek concursusa nélkűl elégteleneknek kivánták magokot tenni a limitrophusok Excellentiátok előtt az őrizetre; már most, a midőn a nemes székek ugyan az méltóságos kir. gubernium rendeléséből assistentiájok nélkűl készek őriztetni, ebben is akadékoskodnak; kétségkívűl csak *Márton János* maga zabolátlan vakmerőségit akarja űzni, mint afféle közemberből érdeme kivűl felkapott és a valóságnál sokkal többet magának tulajdonító felfuvalkodott ember. Volt erre nékie maga kapitányától *Hinterkirch Mihály* ő kegyelmitől szoros parancsolatja, hogy az általunk felküldött excubitorokot meg ne háborítsák, kit-kit maga statiojába békével maradni és instructiójok szerént vigyázni engedjék; de tisztinek s ki-

vált kapitányának micsoda proterve felelt az írt *Márton János*: itten sub. l. C. alázatosan annektált attestatum bizonyítja.

A mint ezelőtti alázatos relatióinkba panaszainkot orvoslás végett Excellentiátok kegyes színe eleibe terjeszteni merészlettük és ezekben sincere exponáltuk: nincsen most is kegyelmes uraink a nép köztünk militaris, se provincialis tisztekhez semmi engedelmességgel, semmi subordinatiot nem agnoscál s eztet okozzák az olyan agyafurt emberek, mint *Márton János*, több szentmiklósi complexeivel, nevezetesen *Benedek Lőrinczczel* és *Karacsi Péterrel* együtt, kik a többit is lábbaltatják. A militaris tisztek is, kiknek directiója alatt vadnak, félnek tőlök s nem szégyenlik magok magokról ő kegyelmek confiteálni: nos summus straminei officiales, nec modum, nec vires, nec authoritatem, nec activitatem habemus refractarios coercendi, delinquentes puniendi, turbulentes in ordinem redigendi. Ezeket alkalmasint bizonyítja, méltóságos kir. gubernium, az közelebb specificált *Márton János* szavaival való attestatio.

A plájok állapotjának és őrizetinek ilyetén confusióba való hozatását akartuk kegyelmes uraink Excellentiátoknak, ad avertenda communicationum hujatum cum Moldavis pericula simul et praevaricationes impediendas alázatos kötelességünk szerint notificálni és declarálni, kívánván abban Excellentiátok méltóságos parancsolatjai által informatusok lenni, circa plajarum excubitores factas ordinationes, mit kellessék nékünk már cselekedni, secundum demissas nostras repraesentationes, mely statiokba az excubitorok a limitrophusoktól nem admittáltatnak, 1-mo; 2-do, a mely statiokba az excubitorok a limitrophusokkal együtt strásálnak, mit kellessék observálnunk és minémű rendet tartatnunk, mert így kegyelmes uraink az ordinatiok nem reméljük accurate observáltathassanak; de mind limitrophusoknak, mind excubitoroknak is csak az egy szolgálatért hogy fizettessen ő Fölsége, ez ő Fölséginek káros. Ha ugyancsak továbbra az Excellentiátok méltóságos parancsolatjából az újonnan conscribált excubitorokra fog a plájok őrizete hagyatni, azon is Excellentiátoknak alázatosan instálunk, minthogy ez determinate az Excellentiátok de dato 1ma Julii költ kegyelmes commissiójába specificálva nincsen, mennyi lészen az excubitorok annuale fixum stipendiuma, méltóztassék a méltóságos kir. gubernium gratiose kiadni.

Elvettük kegyelmes uraink az méltóságos kir. gubernium de dato 28-ik Julii anni hujus költ kegyelmes commissióját is, melyben a többi között kegyesen nékünk injungálni méltóztatik, hogy usque ad finalem suae Majestatis sacratissimae

resolutionem a népet csendességbe tartanók, mennyiben eddig is kéréseink előttök foganatos voltak, in tantum kötelességünkek eleget tettünk; de a mennyiben militaris tisztek ő kegyelmek által felültettettek és a belső csendességet háborítani lábbaltattak, annyiban szenvednünk kellett s szenvedünk már is, a mint az ide alázatosan annectált sub. l. D. más instrumentum bizonyítja, miképpen kívánnak velünk harmoniába élni a limitrophus tiszt urak, talán éppen veszélyünkre conspiráltak és kivánják fellázasztani újabban is ellenünk a népet. Ezen fassióból úgy ítíljük kegyelmes urainknak, hogy az eddig való üldöztetéseinknek is a militaris tiszt urak lehettek okai.

Továbbra magunkot Excellentiátok atyai protectiójába, kegyelmes gratiájába alázatos submissioval ajánlván, alázatos submissioval maradunk.

Excellentiátoknak és az méltóságos királyi guberniumnak

alázatos szolgái
Nemes Gyergyószéki vice-officiolatus.

116.

Csíkszék tisztei a főkormányszéknek. Szépvíz, 1763 aug. 11.

(Kivonat.)

A plájásoknak aug. 15-ére helyreállításáról a gub. parancsolatját vették, de már a gub. jul. 1-éről költ parancsára kiállították a plájásokat, minthogy a limitrophusok ugyan negligálták volt a havasok őrizetét.

A most jött instructiot a plájások szolgálatjáról az inspectoroknak, u. m. Gyergyóban alfalvi *Turi Lászlónak*, Felcsíkban szt.-tamási *Boros Eleknek*, Alcsíkon szentgyörgyi *Bors Györgynek* kezében adták, hogy ahoz tartsák magokat. A 22. pont szerint az új útakat, ösvényeket jelenteni kellvén: a dislocatioból kimaradtak régiek is, ilyenek Felcsíkban Tarhavas és Áldomás, Alcsíkon Borda és Csobányos között Jóösvény-sorka. Ide is rendeljenek.

A gornikok fizetéséről a jul. 11. felterjesztésre vették a választ. Gyergyóban 4, Felcsíkon 4, Alcsíkon 4, Kászonban 2, ezelőtt szokott 10—10 frt fizetés reményében szolgál, nem nélkülözhetik főkép most; szokott fizetésökről gondoskodjanak.

(Fog. Csíkv. ltr.)

117.

A főhaditanács elnöke gr. Daun a királynénak. Bécs, 1763 aug. 13.

(Kivonat.)

Jelentést tesz *Siskowicz* jul. 30-iki, aug. 3. és 6-iki jelentéséről, melyek közűl a 2-ik a három udvarhelyszéki nemes elfogatásáról és Szebenbe viteléről szól, a mi által a rend meglehetősen helyreállt.

Mária Terézia oldaljegyzete, illetőleg határozata, a jelentésre írva. Bécs 1763. aug. 26.

Az elfogatást tudomásúl veszem és az erdélyi kanczelláriát megbízom, hogy a guberniumnak hagyja meg, hogy az elfogottakat sürgősen inquiráltassa és pedig minden részrehajlás nélkűl, a legteljesebben.

Siskowicz pedig a székely panaszok és állapotok megvizsgálását akkorra halaszsza, mikor mint commissarius a székely határőrség szervezésére a Székelyföldön meg fog jelenni.

Ha a határőrtisztek vagy katonaság részéről kihágások, vagy a nép részéről zavargások történnek, azokat tüstént a legszigorúbban büntesse és szűntesse meg.

Aláírva: Maria Theresia.

(Eredetije a bécsi hadiltr. aug. 755/1. sz. a.)

Jegyzet: Aug. 26-án iktattatott be.

118.

A gubernium Csíkszéknek. Nagyszeben, 1763 szept. 28.

(Kivonat.)

Praecipitur publicatio, quatenus ita inposterum in profugio incolae invigilent, ut in casu profugii non solum summam contributionalem, verum etiam homagium profugi deponere obligabuntur.

(Eredeti kivonat a csíki jkvben, a br. Huszár-ltrban.)

119.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Nagyszeben, 1763 okt. 1.

(Kivonat.)

Jelentem, hogy a székely nemes (tulajdonkép vicekirálybíró) *Borsai* kihallgatása befejeztetett és a gubernium által kirendelt vizsgáló bizottság még csak a kihallgatás actáiból készítendő kivonattal és az ő véleménye (opinio) kidolgozásával foglalkozik. A mint az egészről értesűltem, »*der Edelmann Borsa*«, daczára a tanúk kihallgatásának, a kikre a feljelentő hívatkozott, »*gänzlich unschuldig befunden*«. Mégis fogságban fog tartatni ő felsége legmagasabb rendeletéig.

Hasonló az eredmény a legtöbb panasznál, melyet a határőrség szervezése alkalmából a nemes emberek ellen adtak be, melyeket az újjászervező bizottság közelebbről is meg fog vizsgálni ő fge rendeletére. *Ebből is csak az tűnik ki, hogy a szervezésnek br. Buccow lovas generális által kezdeményezett alapja a főoka annak, hogy a határőrség mind ez ideig állandóságra nem jutott.* (Der von dem H. General de Cavallerie *Br. Buccow* vorgeschlagene Fuss der Errichtung an und für sich selbsten die Haubtursache sey, warum die Landmilitz bishero zu keiner Standhaftigkeit gelangen könne.)

A székely székekben különben most már rég óta nyugalom van, a szabad lakosok is minden jel szerint rá fognak bíratni, hogy ha a katonáknak az adó fele elengedtetik, a czél kényszereszközök nélkűl éressék. A beszterczei oláh ezredben is meg fognak szűnni a rendkívűli szökések (desertio), mihelyt a szervezet az eddigi bizonytalanságból állandósíttatni fog.

A királyné megjegyzése oldalt gróf Daunnak. Bécs, 1763 okt. 13.

Egyelőre csak tudomásúl szolgál, a további eljárás a per befejezésétől és a guberniumi tanácsosok külön szavazatától fog függeni.

(Eredetije a hadiltrban oct. 410/2. sz. a.)

120.

Kotzi kapitány rendelete br. Siskowicz altábornagy nevében Bardócz-szék lakosaihoz a fegyverfelvétel iránt. Barót, 1763 okt. 6.

Poroncsolat.

Poroncsolattya báró *Siscovics* generalis ő excellentiájának, publicáltattya, az melyek az fegyvert letötték, minden további gondolkodás nélkűl felvegyék, és a tiszt urak nekik

fegyvert adjanak; az fegyver felvevése után, a kik tökéletlenséget elévesznek, ma felveszi, holnap leteszi: azok hadi articulus szerint meg fognak büntettetni.

A melyek fegyvert akarnak venni, Barótra jőjenek: azért az emberek továbbra ne húzzák, mert a kik továbbra húzzák, büntetésben esnek, melyeket magoknak tulajdonítsanak ennek utánna.

Mivel ő Felségének teljes szándéka, akarattya és poroncsolatja.

Anno 1763. die 6. Octobris Baróth

(P. h.) B. de *Kotzi* m. pr. capit.

(Eredetijét a bardoczfiszéki levéltárban.)

121.

Mária Terézia a székely határőrséget szervező biztosoknak. Bécs, 1763 okt. 8.

(Kivonat.)

Előnkbe terjesztetvén a ti véleményes jelentésetek az erdélyi határőrség szervezéséről: érett megfontolás után elhatároztuk, hogy br. *Buccow* második tervezete szerint a fegyvert eddig megtartott katonaságból 2 lovas ezred alakíttassék, egy dragonyos (desultor) az oláhok közűl és egy huszár a székelyek közűl. Mindenikben 8 század (compánia) és 1500 ember legyen. Azonkívűl 4 gyalog ezred, 2 a székelyek közűl, 2 az oláhok közűl, mindenikben 3 zászlóalj (cohors); szám szerint 3000 ember egy ezredben. Úgy hogy a gyalogság száma 12000, a lovasságé 3000, összesen 15.000 főnyi legyen.

A szervezésre nézve külön útasítást mellékelek. Ha ebben valamely akadály merűlne fel, tegyetek jelentést, de az időt ne vesztegessétek.

A mi pedig a székelyek közt kitört mozgalom vizsgálatát és a büntetéseket illeti: azokat az útasítás értelmében intézzétek.

(A latin eredeti hiteles másolata, aláírva a királyné, gr. Bethlen Gábor és Horváth Sándor által, a bécsi hadi ltrban 1763. oct. 562/2. sz. a s Halmágyi Protocollumában a 153. l.)

Jegyzet: Mellékelve van a német nyelvű útasítás a biztosoknak, 41 pontban, a mely megvan Halmágyi Protocollumában is 155. l.)

122.

Mária Terézia az erdélyi guberniumhoz intézett rendelete, a székelyeknek a határőrségbe állása, illetőleg a fegyver felvétele felől. (Egykorú magyar fordításban.) Bécs, 1763 okt. 8.

Rescriptum regium de a. 1763. 8-va Oct. in translata copia.

Közönséges egymáshoz való kötelességgel öszvekapcsolt birodalmainknak boldogsága és bátorságára való nézve, melyeknek erősítésére és gondja viselésére nékünk birodalmunk kezdetitől fogva fáradhatatlan és anyai gondunk volt, arra hívattattunk, hogy azok között különös és mások felett való ügyünköt azon kedves örökös erdélyi fejedelemségünkre fordítsuk, hogy a mennyiben emberi erő által lehetséges, azon külömb-külömbféle alkalmatlanságok, melyekkel gyakorta ezelőtt tusakodott, eltávoztathassanak, és hogy mind a pestis ellen akadály bátorságára tétessék, mind belső csendessége helybe állíttassék.

Ezen czélnak egész elérésére való nézve kegyelmesen végeztük, az üdöhöz s helységeknek állásához képest, a circumstantiák is úgy kévánván, nationalis avagy szélybeli militiát felállítani, kinek kötelessége lészen nemcsak a passusokot és havasi ösvényeket s egyszersmind messzevaló álutakot a véghelyeken alkalmatoson és elegedendőképpen s nehogy azon félelmes nyavalya a hazában beütvén, magatok és gyermeketek veszedelmére kiterjedjen, szüntelen való egyes értelemmel őrzeni, hanem az közönséges csendességnek megtartására s minden praevaricatiok eltávoztatására, és az üdő s alkalmatosság úgy kívánván, minden országainknak és birodalminknak oltalmára szolgálatjokot fordítani.

Ezen szándékunkban megnyugován, azon fejedelemségünk törvényeire főképpen végezéseire különös reflexiot tévén, melyeket valamint mindenekben, úgy e dologban is, ezen resolutionk fundamentumáúl vettünk fel, előre fontoson meggondolván, azon fejedelemségünk lakosai között a székely natiot kiváltképpen, a ki tudniillik a régi üdőkben viselt hadakozásokból nem kicsin dicsőséget nyert magának, mind a haza törvényeire, mind pedig különös rendtartására való nézve a birodalmak formája változása szerént legalkalmatosabbnak tanáltatott és most is tanáljuk.

Ezen okokra való nézve regius commissariusink, tudniillik gyalakúti *gr. Lázár János* és *gr.* bethleni *Bethlen Miklós* és br. ontopai *Siskovics Józsefnek* (cum tit.) ezen szabadságot adtuk, hogy ezen főbb, végső resolutionkhoz fogjanak és a

munkát magát végire vigyék, egyszersmind Csík, Háromszék és Bardócz székely székeket ezen militiára útasítván; és mivel úgy informáltatunk, többek közűlök önként katonaságra állottak s hütök letételivel is magokat kötelezték, de azután felvállalt kötelességek mellől elállottak és a kiosztott fegyvert letették; valamint azok, kik az ilyen vakmerő következéseknek indítói lettek, magok cselekeditekkel méltó büntetésre valókká lettek; úgy azak is, a kik megigért, sőt hüttel is vállalt kötelességektől magokot elvonattatni szenvedték, úgy azoknak is érdemek szerint büntetödniek kellett volna ugyan; de mindazonáltal született kegyelmességünkből a könyörűletességet tetszett ez úttal a keménység felibe tenni, egyszersmind keményen parancsolván, hogy a fenn írt székek székely lakosainak a mü nevünkben publicáljátok, hogy mü, a mi az elmultakot illeti, mindeneknek ugyan, a kik hüttel magokot katona állapotra kötelezték volt, de attól ismég elállottak, közönségesen cselekedeteket feledékenységbe vettük, de oly conditioval, hogy egy holnapnak elfolyta alatt, avagy a fenn írt commissariusainknak úgy tetszvén, a mennyire ezen terminus halasztatni fog, ezen kegyelmes resolutionknak publicatiojától fogva általhágott kötelességek mellé visszatérjenek, letett hitöket és azzal fogadott hívségeket újolag letegyék és helyre állítsák, a mü királyi rendeléseinket, melyek által őköt kiváltképpen való beneficiumakkal és emolumentumakkal felékesíteni akarjuk, illendőképpen tiszteljék és fogadják s következendőképpen magok kötelességeket mindenekben teljesítsék, azokot, kik rosz tanácsokot nékiek adni merészlettek, kinyílatkoztassák; egyszóval azon punctumokot, melyek ezen militia helybe állítására nézve nékiek megtartásra kiadattatnak, minden igyekezettel megtartanni tehetségek szerént igyekezzenek, másként továbbra való efféle vakmerő nyakaskodásokkal igen nagy királyi kedvetlenségünköt és a tü törvényeitekben s szokástokban kapcsolt büntetésnek keménységét fogják engedelem nélkül tapasztalni; a mint hogy ezennel magunknak tartjuk mindazokot, kik eddigelé kegyelmes rendeléseinkkel akár nyilván, akár alattomban ellenkeztek, avagy másokot jószándékoktól elvonták, érdemlett büntetés alá vetni. Valamint pedig ezek az engedetleneket illetik, úgy ellenben kegyelmesen elvégeztük, hogy azok, a kik a megtartott fegyverben tartozó engedelmesség mellett maradtak, kegyességünknek jeléül ezen esztendőben minden contributionak terhétől mentek legyenek.

Akarjuk továbbra, hogy tü ezen kegyes szándékunkot hozzánk tartozó hívségtek szerént nemcsak végbe vinni igyekezzétek minden szorgalmatossággal, hanem minden urasá-

gokot, nemeseket, és más, akármely rendbéli lakosokot a mü nevünkben keményen megintsétek, hogy semmiképpen, akár titkon, akár nyilván, valami ellenkezőt kigondolni, vagy mívelni ne merészeljenek, sőt inkább kiki homagiális kötelessége szerént, minél jobb móddal lehet, igyekezzék ezen dolgot kinek-kinek s közönségesen az egész hazának javára teljes erővel elémozdítani, külömben királyi kedvetlenségünkbe és példás kemény büntetésünkbe esnek.

Datum Viennae, Austriae, 8. Octobris a. 1763.

Maria Theresia.

G. c. de Bethlen
Ad mandatum:
Alex. Horváth.

(A guberniumtól átküldött latin másolatnak magyar fordítása Csík vm. levéltárában. A latin eredeti másolata megvan a bécsi hadilevéltárban, 1763. oct. 562/2. sz. a.; továbbá megvan Halmágyi jkvében 179. l. és ugyanez a magyar fordítás u. ott a 183. lapon. — A latin eredeti másolata megvan még a br. Huszár-ltrban, a csíki jkvben és külön u. ott a br. Bornemisza íratai között. Végűl latin kivonata Halmágyi Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban, okt. 31-én és kiadatott a székek tiszteinek okt. 31-én.)

123.

A királyné második rendelete a főkormányszéknek, melyben a katonásító bizottságnak segédkezni rendeli. Bécs, 1763. okt. 8.

Maria Theresia etc.

Illustres, reverende etc. Quid respectu erectionis militiae in illo principatu limitanea resolverimus, ex alio rescripto nostro uberius vobis innotescet. Cum itaque hoc in negotio, a nobis jam nominati comissarii ad loca illa, in quibus militia haec erigitur, se conferre debeant, eorundem officialibus, ut dictae commissioni omnem praebeant assissentiam, quae per illam vocati fuerint, compareant, et jussa exequantur, injungetis, unaque publicabitis. Nos eidem commissioni facultatem dedisse, ut contra instigatores [1]) reos comperiendos, non attentis legum solennitatibus, summarissimum instituere processum, et ad

---

[1]) A gubernium kísérő rendeletében ez a pont így szól: »ut contra eos, qui fors plebe ad renitentiam instigarent et ab amplectenda hoc militia seu clam, seu sub manu avocare praesummerent, non attentis« stb.

executionem poenae promeritae absque ulteriore recursu procedere possit. Nobis in reliquo.

Maria Theresia.

Gabriel comes de Bethlen.
Ad mandatum etc. *Alexander Horváth.*

Datum Viennae, Austriae die 8-va Octobris d. 1763.

(Hiteles másolata a bécsi hadi ltrban 1763. oct. 562/2. sz. a. Egykorú guberniumi másolat az okt. 31. rendelet mellékletéül Csíkvm. levéltárában és Halmágyi jegyzőkönyvében 177. l., az Erd. Múzeum kézirattárában. — Továbbá a br. Huszár-ltrban Abafáján, a csíki jkvben. — Latin kivonata Halmágyi Libellusában, azzal, hogy olvastatott a guberniumban okt. 31-én.)

124.

Mária Therézia nyílt parancsa (patense) a székely határőrség szervezéséről. (Magyar fordításban.) Bécs, 1763. okt. 8.

Mi Mária Theresia, Isten kegyelméből római császárné, Német-, Magyar-, Cseh-, Horvát- és Tótországoknak királynéja, Austriának érczherczege; Burgundiának, Brabantiának, Mediolanumnak, Stiriának, Carinthiának, Carnioliának, Mantuának, Pármának és Piacentiának, Limburgiának, Luxenburgiának, Geldriának, Virtenbergának, Felső- és Alsó-Sziléziának herczege; Sveviának és Erdélynek fejedelme, Római szent birodalomban Burgoviának, Morvának, Felső- és Alsó-Lusatiának marchioja; Habspurgnak, Flandriának, Tyrolisnak, Ferretisnek, Kiburgnak, Goritiának, Gradiskának, Arteziának és székelyeknek grófja, Namurcumnak is grófja, Sclavonicai marchiának, Portus Naonis Salinarumnak asszonya, Lotharingiának és Barrinak herczege, nagyherczege Hetruriának stb. Uralkodásunkban való állásunknak kezdetitől fogva soha semmi gondunkon és szívünkön inkább nem forgott, mint az, hogy minden országainknak és jobbágyainknak megmaradását és boldogúlását minden módon előmozdítani kivánván, oly renrendeléseket tennénk, melyek által azoknak boldogságok naponként gyarapodván, virágozzék, és egyszersmind a közönséges csendesség és bátorság megerősíttetvén, maga állandóságával mindeneknek használjon.

Midőn azért ily anyaji szorgalmatoskodással a mi végbeli birodalmainknak s azok között főképen kedves Erdélyi fejedelemségünkről elmélkednénk, tapasztaltuk azt oly karban helyheztettetnek lenni, hogy szüntelen ottan-ottan a mirigy, vagyis döghalál veszedelmének kitétettetett legyen.

Mely szorgalmatoskodásunk arra vitte anyaji indúlatunkat, hogy mindeneket, valamelyek csak használhatnának, elkövetnénk, melyek által jövendőben ezen inség vagyis veszedelem akadályoztathatnék, és a mi erdélyi híveink annak nemcsak a fő székhelyetekben és a mi birodalmainkban lehető harapozásától hathatosan megőriztethetnének, hanem az hazának belső csendessége is megőriztethessék: ily gondokban foglalatoskodván, mindenik végnek elérésére semmit könnyebbnek és illendőbbnek nem tanáltunk, mintha ugyan ottan olyan hazafiakból álló katonaság felállítására fordítanók elménket, mely ezen mi kedves örökségünköt, mind a megemlített veszedelmektől épségben megtartaná, és mind a véghelyek őrzésére a praevaricatiok, vagyis tilalmazó rendeletek megrontási ellen és a belső csendességnek megtartására, mind pedig, a szükség úgy hozván magával, minden országainknak és birodalminknak oltalmára is hasznoson fordíttathatnék.

Tudjuk mi azt, hogy a székelyek eleitől fogva hadi állapotra voltak rendeltetve, és mintegy született vitézek, magok nemes hadi erkölcsöknek jeles cselekedetit hajdan gyakorta meg is mutatták, sőt mind mostanáig is fenn álló haza törvényei mind pedig magok tulajdon végezések, nemkülönben a haza fejedelmeitől vett egyezések szerint, tartoztanak mind békességben, mind hadakozás idein, midőn az fejedelemtől parancsoltatott, ugyan ettől rendelt helyen hadi szolgálatot tenni. Jól lehet azért ezen dicséretes szokás, és kötelesség egy darab üdőtől fogva megszüntnek lenni láttassék, végeztük mindazonáltal igen kegyelmesen, hogy ezen szabad székely nemzet maga tulajdon hasznára és csendességére különös hasznokkal élni akarván, régi kötelességének hajdani elejek szabadságával folytatására, mostantól fogva vitézi szolgálatra ismét fordíttassék.

Mivel pedig, ha a régi üdők az mostanival egyben vettetetnek, könnyen általláthatni, hogy valamint egyéb sok nagy dolgokban, úgy az hadi dologban és mesterségben nevezetes változások és jobbítások következtek: hajlunk kegyelmesen arra is, hogy a szabad székelyek a mostani megjobbíttatott hadi állapotban tétetődjenek és jó rendben szedett véghelybeli seregekre és századokra felosztassanak, hogy a jó rendtartásnak és vitézi erejeknek segedelme által annál nagyobb bizodalommal régi fényességeket megújítani, elejeknek dicsőségét újabb életre hozni és ezt az feledékenységből örökösen kivenniek lehessen.

E szerént az a mi kegyelmes szándékunk, hogy még most és azon körben (!) ideig ezekből a szabad székelyekből két gyalog, mindenik tizenkét, és egy lovas, nyolcz századokból

bátorságos megmaradására is gondviselés legyen, az e szerint táborozóknak pedig sátrakat és egyéb hadi készűleteket, más véghely belieknek hasonlatosságára, ingyen nekiek is szolgáltatunk.

Minthogy pedig a jó rendnek megtartása és teljesítése az hadi dolgoknak minden részeiben lélek helyett légyen és ez ama nélkűl mostani időben meg nem állhat: kínteleníttetünk ugyan most a mi székely katonaságunk kezdetén többnyire oly tiszteket elejikbe rendelni, kik számos esztendők folyása alatt tett hadi szolgálatjokkal kegyelmességünköt érdemlették és az hadi mesterséget annyira tudják, hogy ezek által tü is taníttassatok; el hitettük mindazonáltal magunkkal, titeket oly buzgó indúlattal és kívánsággal viseltetni, hogy a mostani hadi szolgálatnak megtanúlására való alkalmas voltotok és egyszersmind szüntelen való magatok gyakorlása által, jeles nemzetetek tagjainak az hadi tisztségekre rövid időn útat késziteni fogtok; sőt mindenkor nagy kedvünkre lészen, ha az érdemesek aránt szokott megnyugvásunkat abban mutathatjuk meg, hogy a kik az egymást űző jó magok viselések által a mi királyi kegyelmességünkre magokot érdemesékké teszik, azokat az hadi tisztségekre való előmozdításokban kiváltképen megkülönböztetjük.

Ezt értvén az alsóbb renden lévő elöljárók, vagyis altisztekről is, minthogy az a mi kegyelmes szándékunk és akaratunk, hogy jövendőben a székelyek közűl, kik mások felett alkalmatoson, híven és buzgón hadi szolgálatban serénkednek, ezen alsóbb hadi tisztségekben helyheztetjük; sőt békességnek idején is, a kik otthon laknak, bizonyos hópénzt rendeljünk és fizettessünk.

Öltözeteket ami illeti: teczett volna ugyan nekünk, ha az elkezdett köntös módja azon székelyek nagyobb ékességére megtartathatott volna, de minthogy ezt költségesnek tanáltuk, kegyelmesen hajlunk arra, hogy a mellyel most élnek, úgy mint fejér gyapjú harisnya, zeke és csákó legyen öltözetjük, hanem a zekének újja végin való hajték, seregek megkülönböztetésére nézve, más rendelendő színű legyen; a felett, hogy az időnek változásitól mentebbek legyenek, melyre-való, vagyis alsóköntös, fejér posztóból készítessék; megengedjük mindazonáltal azoknak, kik az előbbeni egyenlő köntösben öltöztettek, hogy azt addig viselhessék, míg újra szükségek lészen.

A székely katonaságnak mind javaira, mind személyére nézve miképpen szolgáltassék ki a törvény: rövid időn magunk rendelésünket kiadjuk és az haza állapotjához alkalmaztatandó hadi törvényünköt számokra el készítjük és nekiek kiadatjuk.

Azokon kivűl, melyeket az hadi szolgálatnak állapotja kíván, mind hadi, mind pedig hazabéli fő és vicetiszteknek

mindennemű húzás-vonásoktól mentek lesznek, sőt azoknak erőszakos nyomorgattatások és törvénytelen kívánságok ellen megoltalmaztatnak; de ők is ellenben szorgalmatoson őrízkedjenek, hogy azokat ne ingereljék és boszúsággal ne illessék.

Valamint pedig a székely katonák a székeknek minden közönséges tereh viselése, úgymint forspontozások és ezekhez hasonlók alól kivétetnek; azokon kivűl mindazonáltal melyek tulajdon magok szükségekre, megmaradásokra különös hasznokra szolgáltjoknak előmozditására tartoznak: úgymint hídak csinálása, árkok és gáttöltések, gyepűlések, kertelések, útak igazítása és azokhoz hasonlóknak, úgy az eddig közöttük megtartott rend szerint azoknak üdőről üdőre leendő megújítások; úgy a közönséges haszonvételekben, valamint azokkal ennekelőtte, úgy ezután is a több lakosokkal közönségesen egyenlőképen és csendességben együtt éljenek, azokot mindazáltal sem meg nem szorítván, kirekesztvén tudni illik vagy tilalmazván a nem-katonákot a közönséges haszonvételtől, sem ki nem terjesztvén, tudni illik az együtt bírók és együtt lakók felett kivánván az hasznot venni, hanem azokban mindenik fél egyenlő igazsággal részesűljön; hasonlóképpen a székek gyűléseire teendő költségektől, melyek különben is másunnan rendeltettek ki, a székely katonák kivétetődnek és ezen nevezet alatt sem naturálét, sem egyebet adni ezután nem tartoznak.

Továbbá se különös, se közönséges helyek, szántóföldek az hadi tisztek számára ki nem szakasztatnak; hanem azoknál, a kikéi meghagyatnak és maradnak; az igazsággal mindazáltal megegyezőnek tanáltuk lenni, hogy oly helyeken, a hol a székely katonaság tiszteinek lakások lészen, a ló-portiok száma szerént a közönséges legeltető helyeken lovainak szabados legeltetése engedtessék, a kiknek mindazáltal nem lészen szabad valamely részét a legeltető helynek ezen szabados legeltetésnek színe alatt magának külön venni és kiszakasztani és ezen engedtetett haszonnal ellenkezőképen élni. Ezt kell érteni a tűzifáról is, melyek hogy a lakosok közönséges erdejekből a székely katonaságnak minden tisztei a lakosokkal együtt szükségekhez képest meghatározott módon, minden ellenkezés és visszaélés nélkűl élhessenek, kegyelmesen rendeltük és mostantól fogva jövendőre meghatározottnak lenni akarjuk.

A lovasoknak lovai közűl, melyekről az véghelybeli katonaság adójának két részét fizeti, mindeniknek egy-egy lova, melyen szolgál, adó alá fel nem vétetik.

E mellett magunk védelmezésünket reájok ebben is kiterjesztjük, hogy minek utánna a véghelybeli katonák rendiben állíttatnak és századokra osztatnak: soha többé más seregekre, vagy regimentekre tirok gyanánt el nem szélyeztetenk.

Mindenik véghelybeli katona azon egyházi hatalom alatt lészen és marad ennek utánna is, a mely alatt volt ennek előtte; mert valamint szabadságit és régi szokásit a székely nemzetnek kisebbíteni nem szándékoztunk: úgy idegenek vagyunk attól, hogy az egyházi hatalomnak határi megszoríttassanak; sőt kegyelmesen parancsoljuk, hogy kiki maga religioján levő papoknak stoláját, kepéit, s egyéb ekkoráig szokott tartozásait megadja, közönségesen pedig minden lelki dolgokban magát egyházi hatalom alatt levőnek tartsa és ismerje.

Akármely magvaszakadt székely katonának ingó vagy ingatlan javait sem fiskusnak, sem seregek, sem tisztek számára el nem foglaltatunk, hanem örököseinek és igaz maradékinak, kiket törvény szerint illet, hagyjuk.

Végezetre azt is kegyelmesen megengedjük, hogy valameddig akármely familiából avagy csak egy személy is a hadi szolgálatra alkalmatos fenn lészen: mind addig azon egy osztatlan teleken lakó familia minden hadi szabadságokban megtartassék.

Valamint hogy azért nem kételkedünk, hogy a feljebb nevezett Csík, Háromszék és Bardócz székek lakosai megfontolván a fejebb előszámlált jeles szabadságokat, adójok terhének könnyebbítését és több csupán velünk született anyai indúlatunkból velek közlött jótéteményünköt s királyi kegyelmességünköt és ebből származott tulajdon magok hasznokat megismerik: úgy erősen reméljük, hogy ők ezen mi kegyelmes szándékunknak teljesítésében, törvényeiből származó kötelességekhez magokat híven és hiba nélkűl alkalmaztatják, mostan elejekben terjesztett hadi állapotot örömest felvállalják és arra visszatérvén, az hadi törvényekre és a mi zászlóinkra, melyeket mind hozzánk való hívségekben helyheztetett birodalmunknak valóságos és látható jelét vitézi erejeknek védelme alá adunk, megesküsznek és továbbra, melyek a mi hadi törvényünkben, vagyis regulamentumunkban foglaltatnak, teljes igyekezettel megtartják; végtére mind azokat cselekedendők lésznek, a melyeket a gyors, hív és engedelmes véghelybeli katonának illik teljesíteni.

Kelt a mi városunkban Austriában Bécsben Mindszent havának nyolczadik napján, ezer hétszáz hatvanharmadik, birodalmunknak huszonharmadik esztendejében

Maria Theresia m. p.
(P. h.) *Gróf Bethlen Gábor* m. p.

Az ő Felsége tulajdon parancsolatjára:

Horváth Sándor m. p.

Kívül: Patentales regiae, 27. Udvarhely.

(A latin eredetinek hiteles másolata a bécsi hadiltrban 1763. oct. 562/2. sz/ a. A magyar fordítás egykorú másolata Halmágyi Protocolluma 197—202. lapján. Mind a kettő megvan a br. Huszár-család abafájai ltrában, br. Bornemisza Pál íratai között.)

125.

Mária Terézia br. Buccownak. Bécs, 1763. okt. 14.

(Kivonat.)

Minthogy az erdélyi adórendszer és a határőrség felállítása ügyében végleges elhatározásomat megtettem: akaratom az, hogy most már menjen vissza Erdélybe és a gubernium elnökségének vitelét tovább folytassa, *Brukenthal* azonban maradjon itt a szükséges felvilágosítások megadása végett.

Az erdélyi határőrség szervezésére kiküldött bizottságot, a nekik adott útasítás szerint, egészen háborítatlanúl hagyja működni. A gubernium részére tőlünk nyerendő rendeleteket »gehörig vernehmen und *besonders von aller Eigenmächtigkeit sich pflichtmässig enthalten solle.*« Arra azonban fölhatalmazom, hogy ha a commissariusok jelentését a gubernium véleményével össze nem egyeztethetné és az én szolgálatomra nézve mást tartana jónak, különvéleményét mindig írja meg a haditanácsnak, a mely nekem arról jelentést fog tenni.

Minden egyéb ügyben sinórmértékül azt tartsa szeme előtt, hogy *mindent a gubernium útján igazgasson;* ha véleménye eltér a guberniumétól: mellékelje a gub. jelentésekhez.

(A német eredeti hiteles másolata: a legmagasabb »handbilet« copiája cz. a. a bécsi hadiltrban, oct. 403/1. sz. a.)

126.

A főkormányszék Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek: a katonásító bizottság kinevezését tudatja s a királyné rendeletét másolatban megküldi. Nagyszeben, 1763. okt. 31.

S. c. r. et apost. Mattis stb. nomine. Spectabilis stb.

Ad pertractandum, effectuique mancipandum militiae in hocce principatu limitaneae negotium, duos e collegio nostro excellentissimos, videlicet *comitem Joannem Lázár* de Gyalakuta, et *comitem Nicolaum de Bethlen*, ac illmum lib. baronem *Josephum Siskovich* de Ontopa, procampimareschallum

militaris ordinis Teresiani minoris crucis equitem, et unius legionis Hungariae pedestris ordinis tribunum, commissarios clementer denominavit.

Benignam circa isthoc negotium sacr. suae Mattis mentem et supremam voluntatem tum e patentalibus caes. regiis per praememorates commisarios publicandis, tum vero exemplo benigni rescripti regii hic accluso uberius Dnes Vrae perspecturae erunt. Quocirca Dnibus Vris authoritate guberniali praecipitur, quatenus modo fatae commissioni in gremium Dnum Vrarum proxime adventurae, pro homagiali sua in principem devotione debitam assisstentiam praebeant, quove per illam vocabuntur stb. *(úgy, a mint a királyné okt. 8. rendeletében van.)* Sic facturis stb.

E regio principatus Transylvaniae gubernio.

Cibinii die 31-ma Octobris 1763.

Ad. b. de *Buccow* m. p.

Stephanus de *Hannenheim* m. p., secret.

Latin külczim: Csik-, Gyergyó- és Kászonszéknek.

(Eredetije Csík vm. ltrában és a br. Huszár-ltrban a csíki jkvben.)

127.

A gubernium br. Bornemisza Pálnak. 1763. nov. 4.

(Kivonat.)

A legújabban jött kir. rendelettel meghagyta ő Felsége, hogy a székely határőrség szervezésére kinevezett bizottság szálljon ki a megjelölt székekbe. A miért is a bizottság elhatározta, hogy nov. 22-ike táján Csíkba érkezik. Azzal tudatjuk ezt, hogy késedelem nélkűl székébe menjen és 20-ika körűl Csík-Somlyón legyen és mindennemű segítséggel támogassa a bizottságot a legfelsőbb szolgálat teljesítésében.

Ad. b. de *Buccow.*

Steph. de *Hannenheim* secr.

Hátán Bornemisza kezével: Percepi 10. Nov. 1763 in Delne. Perceptae 18-ra Nov. 1763 in Abafája.

(Eredetije a br. Huszár-család abafájai ltárában.)

128.

A főkormányszék Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek megküldi a királyné okt. 8. rendeletét kihirdetés végett. Nagyszeben, 1763 nov. 4.

S. c. r. et apost. Mattis stb. nomine.
Spectabilis stb.
Communicatur isthic Dnibus Vris alterum quoque benignum caes. regium rescriptum, de dato 8va proxime evoluti mensis Octobris, in advoluta copia per extensum, eum in finem, ut id ipsum juxta plenum suum tenorem ante adhuc adventum incl. regiae commissionis in circulum Dnum Vrarum ad omnium et singulorum intellectum publicare suarum noverint esse partium. Sic facturis stb.
E regio principatus Transylvaniae gubernio.
Cibinii 4. Novembris 1763.
Ad. b. de *Buccow* m. p.

Stephanus de *Hannenheim* m. p. secret.

Latin külczím: Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek.

(Eredetije Cs. vm. levéltárában.)

129.

A főkormányszék útasítása, hogy a királyné 1763 okt. 8-iki rendeletének kihirdetése miként történjék. (Ad 1763 nov. 4.)

Observanda d. d. publicatoribus, super quibus relationem dare obligantur.

1mo. Convocáltatni kell az egész falut e conditione libertinali et unius sesionis nobilibus s meg is kell vizsgálni, ha a bíró, esküttei és minnyájon jelen vannak; ha némely elmaradt: mi okon; — azután ha vagy egy elmaradt, a biró kötelessége annak publicálni.

2o. Ad captum meg kell magyarázni az ő fge parancsolatját és azon parancsolatba foglalt szándékát egész sinceritással.

3tio. Azt is értésekre kell adni, hogy a mostani béjött m. commissión áll, ha egy holnapi terminusnál tovább üdő adatik-e a királyi kegyelmességre várni, tudni illik a fegyver felvételre, s letételebéli vétkek feledékenységére etc.

4to. Midőn ezen mgos commissio fogja őköt eléhívatni, a parancsolat szerint megjelenjenek és ottan bővebb parancsolatját fogják érteni ő fgének a katonaság felállításában.

5to. Rá kell vigyázni: mit felelnek, mi elméjeket, szándokokat mutatják.

6to. Hol? mikor publicálják? annotálni kell.

Mindezekről relatiót kell tenni és az alcsiki notariusnak kezére adni ad transponendum submittendum.

Tk. m. p.

(Egy szelet papíroson, Csíkvm. levéltárában és Halmágyi Protocolluma 184. lev.)

130.

A székely határőrséget szervező bizottság előterjesztése Mária Teréziának. 1763 nov. 5-én.

Ad suam Maiestatem sacratissimam relatio commissionis regiae de 5-ta Novembris 1736.

Ad successive submissas humillimas informationes die 8va proxime transacti mensis Octobris emanatum clementissimum Majestatis vestrae rescriptum, una cum adnexis homagiali veneratione percepimus.

Nihil nobis prius, nihil antiquius fuit, aut erit unquam, quam benigna Maiestatis Vestrae iussa pro viribus nostris adimplere, maternae prorsus et publicam, privatorumque securitatem directae altissimae intentioni nos conformare, summum denique servitium regium, in praegnanti etiam erectionis in hoc principatu militiae limitaneae negotio, sinceris conatibus promovere.

Quem in finem si quidem sacratissima Maiestas Vestra, eiusdem benigni rescripti tenore, clementer indulgere dignata sit, ut si fors in uno, aut alio, atque semet exererent circumstantiae, quae provideri non potuerunt, has antequam operationibus nostris manum admoveremus, adiecta demissa opinione nostra, qualiter melius citiusque superari possent, absque ulla mora, humillime remonstrare valeamus; non defuimus nos proxime celebratis consessibus nostris consilia inire, quae adhuc ad consequendum salutarem scopum altissimae Maiestatis Vestrae repraesentanda viderentur.

Lectis itaque instructione a Maiestate Vestra sacratissima benigne nobis praescripta copiis, item clementissimorum rescriptorum, ad regium Maiestatis Vestrae gubernium sub dicta die 8-va mensis Octobris emanatorum, ut et patentalium caesareo regiarum, ad sedes Siculicales Csík, Háromszék et Bardocz directarum, inciderunt nobis reflexiones nonnullae, quas ad

praescriptum Maiestatis Vestrae, ad complementum altissimae intentionis, pro secutura superinde Maiestatis Vestrae benigna resolutione, humillime repraesentare sustinemus.

Primo quidem, siquidem nihil in instructione praescriptum advertamus, quidnam in futurum circa conscriptiones facultatum militis et contributionis collectionem observari debeat? ad evitandas confusiones putaremus, post instituendam hac vice per nos ipsos conscriptionem facultatum militarium, ideo, ut pars contributionis relaxata, inde citra omnem suspicionem favoris, aut conniventiae alicuius deduci possit, per militares officiales, adiuncto illis confrontatore provinciali, in duobus exemplaribus, sub amborum subscriptione peragendum esse, quorum alterum militaris officialis apud se retineret, alterum confrontator commissioni rei contributionalis, pro inserendo in libellos tributarios, et referendo in summam contributionalem universalem, cum reliquis libellis submitteret; contributionis vero collectio officialibus militaribus committeretur, eandem recta ad cassam provincialem administraturis.

2-do. Puncto instructionis 10-mo dignata est sacratissima Maiestas Vestra benigne statuere, ut in illis locis, in quibus officiales militiae Siculicae resident, iisdem pro ratione numeri equilium portionum libera cum aliis pascuatio communis in pascuo communi, prout et lignatio communis in silvis communitatis, citra tamen abusum, aut excessum concedatur; qui ut praecaveri queant, non inutile fore censeremus, si tam equiles officialium militarium portiones, quam vero quantitas lignorum iisdem competens, et pretium vecturae iuxta humillime adnexum et regulamento militari inserendum proiectum regularentur; ea nihilominus respectu lignorum conditione, ut cum iidem officiales ius lignationis cum incolis commune habere dignoscantur, nec ideo pretium lignorum persolvere sint obligati; incolae possessionum silvis provisarum utriusque sortis, militares videlicet et non-militares, pretio in memorato proiecto expresso, observataque iusta quoad individua incolarum proportione, ligna cedere quidem gratis, advehere autem erga positum in tabella pretium teneantur. Quamvis autem casus in praememoratis sedibus Siculicis non facile emergat, si quae tamen loca in officialium quartiria erunt, silvis destituta forent: videretur commissioni, ut officiales militares pretio, quo reliqui incolae, ligna emere, incolae vero erga pretium in tabella expressum advehere obligarentur.

3-tio. Inter alia complura clementiae caesareo regiae erga hanc militiam Siculicam argumenta, non ultimum est, quod sacratissima Maiestas Vestra equum equitis Siculi, in summo

servitio regio periturum, ex aerario regio bonificandum, puncto instructionis 29-no, clementer ordinare dignata.

Ut itaque constet, quantum bonificatio illa, tempore pacis constituat: a summo Maiestatis Vestrae arbitrio benigne definiendum esse arbitramur; nostra quidem opinione singulum viginti quinque Rhenensibus florenis, tempore pacis compensandum, et desuper ad cassam bellicam a Maiestate Vestra benigne ordinandum esse demisse censeremus.

4-to. Instructionis puncto 30-mo benigne iussit Maiestas Vestra, ut cum interventu provincialis et bellici commissariatuum, regulamentum pro limitanea hac militia formare, et pro secutura altissima Maiestatis Vestrae approbatione submittere nostri muneris esse ducamus, exorsi sumus huius etiam operis telam, et simulac perfecerimus, supremae Maiestatis Vestrae revisioni submittere non deerimus.

5-to. Cum sine commoda habitatione officiales militares subsistere non possint, sustinemus sacratissimae Maiestatis Vestrae adiungere specificationem hospitiorum in dictis sedibus Siculicis Csík, Háromszék et Bardócz militarium competentiam eo destinatorum officialium, designataque hactenus quartieria, ut et differentiam utriusque exhibentem.

E qua siquidem appareat exclusive vexilliferorum 44, inclusive vero eorum 56 adhuc quarteria desiderari, haec quidem pro ratione situs locorum et numero militum designabuntur. Quia nihilominus haec aedificia praeter competentiam praemissarum sedium, anteactis annis respectu universi principatus stabilitam extruenda sint; sed praeterea incolae quoque earundem in duas classes, militum et provincialium distingvendi veniant; quaestiones oriuntur: 1-mo, qui aedificia haec extruere debeant? 2-do, e quali fundo? 3-tio, qualiter et per quos de conservatione ipsorum provideatur, et ex quo fundo?

Opinione commissionis videretur: Ad 1-mum. Incolas sedium promiscue cum militaribus in comportandis materialibus concurrere debere. Ad 2-dum. Pretia materialium si quo parato aere comparari deberent, prout et operariorum mercedes e fundo provinciali, penes exhibendas gubernio regio authenticas specificationes exolvendes esse. Ad 3-ium. Eodem quo reliqua quarteria modo et ex praedicto provinciali fundo conservari deberet.

Quia vero novum hoc onus, et militaribus et provincialibus incolis supra proportionem, ut praemissum est, obtingentiae, quarterialis totius provinciae accedit: hinc iustum videri, ut vecturae etiam moderatum aliquod pretium vecturantibus ex eodem fundo publico exsolvatur. Quod vel ideo

difficultari a provincia non potest, quod militia haec ad communem totius patriae limitum defensionem, et emolumentum summi servitii, salutisque erigenda publicae, ut e publico etiam provideatur, aequitatis esse videtur.

Quae vel ideo clementissimam altissimae Maiestatis Vestrae resolutionem praestolantur, ut tam vel ex his etiam emergentia emolumenta, et onera regulamento inserta, tempore erectionis militiae incolis proponi, et omnis per hoc conquerendi ansa, si quid novi et per illos tempore modernae erectionis inauditi oneris illis forte accederet, praecaveri possit.

Si quidem autem praemissa tam ponderosa non videantur, quae nostrum in toties memoratas sedes Siculicas ingressum, operationesque ab altissima Maiestate Vestra fidei nostrae concreditas, protrahere valerent: hoc adhuc mense et signanter circa 22-um in sedem Siculicalem Csík concedere, arduique huius laboris initium facere constituimus, ea potissimum ratione, quod ad sensum benigni Maiestatis Vestrae rescripti et instructionis nostrae publicatio clementissimae Maiestatis Vestrae intentionis per regium eius gubernium in locis illis adventum nostrum praecedere jubeatur.

Quamvis vero salutare hoc institutum, singulariaque illa beneficia et emolumenta, quibus hanc militiam Siculicam sacratissima Maiestas Vestra liberaliter ornare, ipsamque nationem ad antiquum militaris gloriae splendorem excitare benigne dignatur, nostra denique in Maiestatem Vestram sancta fides, singulare in summi servitii promotionem studium, et in exequendis altissimis jussis sinceri conatus, de felici operis progressu nos dubitare vix sinant;

Quia tamen 1-mo iuxta novissimum systema contributionis, aucta nuper capitis taxa in statu relicta, et pecorum ac aliorum contributionis obiectorum rata elevata; id etiam, quod nunc in tertia parte illis condonari videretur re ipsa, respectu proxime prioris contributionis, non plane relaxatur, dum duae partes tertiae nunc persolvendae, partes duas prioris anni tertias defacto superant; 2-do stipendium militibus illis a die loco motionis antea praemissum, nunc a die auspicati servitii resolutum est; quibus utrisque homines alias intillegentes, rerumque suarum solliciti, statum, quem conceperant, suum inferiorem, expectatione redditum esse advertentes: veremur non inmerito, ne illi ad amplectandam militiam difficiliores reddantur. Ut igitur animi illorum tanto magis excitentur, et ad amplectendam militiam currant potius sponte sua, quam trahantur: aut dimidium contributionis, ex clementia Maiestatis Vestrae illis relaxandum, aut si hoc fieri non posset, stipendium saltem a die loco motionis benigne

resolvendum ; aut vero in futurum saltem, ubi zelus illorum et in servitio summi principis promptitudo et alacritas, exercitiique, servitii, et subordinationis militaris studium et observantia perspecta et observata fuerint : spem illis certam de praemissorum alter-utro clementissime injiciendam fore, demissa opinione nostra censeremus ; eo quippe magis, quod nonnulla illa florenorum millia, quae per relaxationem medietatis contributionis cassae decederent, sine notabili agravio, additamento unius aut alterius cruciferi, quod aliunde in novissimo systemate contributionalis ad necessitates occurrentes reservatum est, compensari posset.

Quae dum sacratissimae Maiestatis Vestrae supremae determinationi humillime substernimus, perpetua fidelitate emoriamur.

(Halmágyi kezeírása, Protocolluma 205—210. lapjain.)

131.

A székely határőrséget szervező bizottság rendelete, a mely a bizottság működése előtt a székely közönségnek miheztartás végett kihirdettetett. K. n. (Gyergyó-Szentmiklóson, 1763 nov. 27.[1]) és másutt 1764 elején.)

a) *Parancsolatok,*

melyek a felséges királyi patenseknek publicatioja és azt követő conscriptionak előtte az egyben gyűlt szabad lakosoknak adattatnak.

1-mo. Tudtára adattatik az öszvegyűlt szabad lakosoknak, hogy felséges koronás apostoli királyné, nagy kegyelmes Asszonyunk egy királyi commissiot kegyelmesen rendelt s ezen székben a végre küldött, hogy a székbeli katonaságot rendben szedje s egészen felállítsa.

2-do. Ezen méltóságos királyi commissiónak tagjai :

Méltóságos gróf *Gyalakuti Lázár János* úr, ő Felségének actualis intimus és gubernialis consiliariussa és ezen nemes hazának statuum praesidense etc.

Méltóságos *Bethleni* gróf *Bethlen Miklós* úr, ő Felségének actualis, intimus és gubernialis consiliariussa és ezen nemes hazának fő provinczialis commissariusa etc.

---

[1]) A bizottság 1763. nov. 27. jkvéből kitűnik, hogy ezek a pontok Gy.-Szentmiklóson akkor állapíttattak meg. Az alábbi »mult esztendőben okt. 8«-ra hívatkozás csak azt mutatja, hogy 1764-ben is ilyen kihirdetést használtak Csíkban. (Ld. Bornemisza emlékíratában: 1764. jan. 6., az erre való hívatkozást.)

Méltóságos *Ontopai* báró *Siskovics József* úr, ő Felségének generalis feldmarschal lajdinantja, hadi tanácsa egy gyalog regimentnek proprietariusa és Maria Theresia ordojának equesse etc.

Ehez rendeltetett, mint actuarius *Szilágysomlyai Halmágyi István* gubernialis secretarius.

Nem· különben az hadi commissariatusi dolgoknak rendben szedésére *Réhm* uram, mint hadi commissarius.

3-tio. Ezen méltóságos királyi commissionak mind hadi, mind provincialis tiszt urak, következésképpen az egész székely natio parancsolatjok alá ő Felségétől assignáltattak, — azért kiki azon megnevezett méltóságos kir. commissio parancsolatjának engedelmeskedni szoros kötelességének tartsa.

4-to. Tudtára adattatik az is, hogy még tavaly ezen székekben támadott rendetlenségekre ő Felsége kegyelmetesen parancsolni méltóztatott, hogy ezen méltóságos királyi commissio a székelyeknek minden törvényeit, melyek őket az hadi állapotra kötelezik, felkeresvén, ő Felségéhez felküldje.

5-to. Arra felséges koronás apostoli királyné, nagy kegyelmes Asszonyunk, a mult esztendőben októbernek 8-ik napján kegyelmes resolutioját, patensét s parancsolatját kiadni méltóztatott. Mivel azért,

6-to. Említett méltóságos királyi commissio,[1]) ezen ő Felsége szentséges kezének subscriptioja alatt lévő patenseket publikálni fogja, arra való nézve

7-mo. Kiki ezen kegyelmes királyi patenseknek léjendő felolvasását nagy, mély alázatossággal, és tartozó kötelessége szerint nagy hallgatásban és csendességgel hallgassa.

8-vo. Senki a mellett csak egy szót is szóllani ne merészeljen.

9-no. Annyival is inkább, kemény büntetés alatt tiltatik, hogy senki azon alkalmatossággal, azaz sem maga, sem többen másoknak nevében akárminémű szót is ne ejtsen; ellenben szabad lészen kinek-kinek az conscriptionak alkalmatosságával a nétalámtán megnyomorodott teste állapotját megjelenteni.

10-mo. Két jámbor és csendes jó erkölcsű ember a végre előre kirendeltessék, hogy a midőn a királyi pátensek el lesznek olvasva, azok egy hadi főtiszt által a méltóságos királyi commissio eleiben vezettessenek és azon királyi commissiotól felséges Asszonyunk kiadott patensének copiáját kikérjék, hogy annak utánna minden helység azon copiát magának leírhassa és örökös emlékezetre megtartsa.

---

[1]) A br. Bornemisza-példányban ezután: »*holnap*« áll.

11-mo. Ő felsége ugyan az originalis pátensét a maga szentséges keze subscriptioja alatt deák nyelven leküldeni méltóztatott, a' mindazonáltal a' népnek közönséges értelmére magyarra fordíttatott; hogy mindazonáltal

12-mo. Ezen deák nyelven költ patens minden székben, mint ő Felségétől adatott örökös privilegium megmaradjon, azt is ő Felsége kegyelmesen parancsolni méltóztatott, hogy azon originalis deák patensének egy egy valóságos copiája minden szék számára magától a méltóságos királyi guberniumtól authentizáltassék; a minthogy is ezen deák pátensnek authentizált copiája ezen nemes székben is oly rendeléssel hagyattatik, hogy azon nyelven is minden helység magának leírattathassa.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 226. lapján.)

b) *Parancsolatok,*

mellyeket a mélts. kir. commissio eleiben öszvegyűtendő népnek öszvegyűléseknek napja előtt kiadatni kelletik.

(Az 1—6. pont tartalmilag megegyező az előbbivel, a 7—12. pontok eltérők s így szólnak.)

7, Azon szabad emberek, a kik vagy a felvett fegyvert letették, avagy fel sem vették volt, ugyan holnap 10 órára reggel (ide vagy oda, a mint már ki lesz rendelve) józanon eléálljanak s itt, vagy ott, elsőbben azért öszvejőjenek, hogy megvizsgáltassanak, ha minyájan józanoké, mely után a v. tisztek által a mélts. kir. commissio eleiben vezettetnek.

8, Hogy az mélts. kir. commissio kevesebb ideig se tartóztassék a népnek nem remélhető el nem jövetele által, a mélts. főtiszt szokott büntetés alatt adja fel nekiek öszvegyűléseket, megemlítvén nekiek azt is, hogy a ki maga főtisztjének parancsolatjának eleget nem tenne, sokkal nagyobb büntetést várhat a commissio authoritásából magára.

9, Vicetiszt uramék magok vezetik a népet a kirendelendő helyre és a mennyire lehet a népet a királyi parancsolatoknak meghallgatására rendben állítják, magok a nép előtt a publicatio ideje alatt megállnak.

10, A népnek előre tudtára adattassék, hogy 1-mo, mivel ezen királyi patensek ugyan ő Felsége nevével publicáltatnak, arra való nézve kiki legmélyebben való megalázodásiban és legkötelesebb engedelmességgel hallgassa; 2-do, senki azon publicatio alatt egy szót ne szóljon; 3-io, annyival inkább meg nem szenvedtetik, hogy egy, vagy többek akkor a com-

minitas nevével felszóljanak, mivel következendő individualis conscriptionak alkalmatosságával kinek-kinek szabad lesz magáért szóllani s maga állapotját és baját feladni.

11, Tudtokra adatik az is, hogy a publicatio alatt ezen mélts. kir. commissio mellé ő fgétől magától, méltóságára nézve strásáúl kirendelt hadi népnek része jelen lészen, mindazonáltal azoktól senki, hanem csak az engedetlenek tarthatnak.

12, Minemű legyen a mélts. kir. commissionak a patensek publicatioja után valo operatioja, az nékiek ugyan a publicatio után tudtokra adattatik, ; egyebek aránt pedig senkinek, akárminémű conditiojú legyen az, nem tiltatik meg a kir. patensek publicatioja alatt megjelenni, csakhogy az ollyan külön és nem a szabad nép közé álljon.

(Egykorú másolata a br. Huszár-család abafájai levéltárában, a br. Bornemisza-íratok között, hátán nr. 2. jelzéssel, a mire 1764. jan. 6. emlékíratában br. Bornemisza hívatkozik.)

132.

A csíki falvak válasza a katonáskodásra felhívó kir. patensre. 1763 nov. 18. — decz. 2.

I.

Fel-Csík szék felső kerületének falvai felelete a királyné 1763 okt. 8. rendeletére.

Tartozó hívséges alázatos kötelességgel vévén ő fge de dato Viennae Austriae 8ª Oct. anni nunc currentis 1763 költ kgls magyarra fordított parancsolatja copiájának mássát, nékünk írásban kiadott instructio mellett, hogy azon parancsolatot ns Fel-Csíkszéknek felső processusában lévő magistratualis jurisdictio alatt tanáltatandó székely szabadsággal élő contribuenseknek pagatim felolvasnók és tudtokra adnók. Mely szerént

Anno suprascripto die 29 Nov. *Csík-Szent-Mihályon* az falusbíró *Kósa László* praesentiájában az öszvegyűlt sz. mihályi szabad székelyeknek az említett ő fge parancsolatját megolvastuk s tudtokra adtuk, melyre az öszvegyűlt népség tőn ilyen feleletet: Valamint eddig ő fgit adófizetéssel hívségesen szolgáltuk, ezután is aztot készek lészünk praestálni, de katonaságra magunkot nem adjuk jó akaratból. A kik pedig a fegyvert elvették volt, de letötték, így feleltek: Erőszakos executiok által vétették volt fel mü velünk a fegyvert.

Eodem anno die 30 Nov. *Vatsártsiban* hasonlóképpen publicálván az írt parancsolatot, a *Lázár* András házánál, az egész vatsártsi communitásnak, a falusbíró *Biró* Jakab jelenlétivel, melyre a communitas így felele : Inkább contribuálunk ő fginek, mint sem katonaságot viseljünk s egyszersmind katonáskodjunk s adózzunk is, s mélts. com. gen. Buccow úr ő exciája is szabadságot adott a csíkszeredai vár előtt, hogy a kik a fegyvert elvették s nem akarják tartani jó akaratjokból, tegyék vissza oda, az honnan elvették s maradjunk békével ; mü pedig sem eczer sem mátszor a fegyverhez nem nyúlván, ahoz és az ő fge parancsolatjához tartjuk magunkot. Innen mentünk

Eodem anno et die *Göröczfalvába* a Mezei Bálint házához, az hová is nagyobb részint a falu öszve volt gyűlve, az falusbíró Kósa Jakabbal együtt ; ezeknek is elolvastuk az említett ő fge parancsolatját tőnek ilyen feleletet :

Valamint ennek előtte, úgy ezután is ő fgit adónkkal szolgáljuk, azonkivűl relegáljuk magunkot, a kik a fegyvert el nem vettük mélts. gen. Buccow ő exciája a vár előtt tött szavaira, hogy t. i. szabadság, a kinek tetszik fegyvert tartani, tartsa ; a kinek nem, tegye oda, a honnan elvette. A kik a fegyvert elvették volt, így feleltek : Erőszakoson vétették el velünk, igyíreteket töttek e mellett, hogy nemes-sót adnak, soha nem adózunk, az országból ki nem visznek.

Item eodem anno et die *Csík-Rákoson* az falusbíró Antal János jelenlétiben ugyan az ő házánál az öszvegyűlt ugyan magistratualis jurisdictio alatt lévő népségnek felolvastuk a sokszor írt ő fge parancsolatját s tudásokra adtuk ; melyre így feleltek : Az ő fge adaját megadjuk, de a katonaságot és contributiot hogy supportálhassuk egyszersmind, teljes lehetetlen ; ezenkivűl a több székelly natiotól elszakadni nem kivánunk. Efelett a kik fegyvert vettünk, ez az oka, hogy bandurokkal féllytettek, minden jószágainkból hogy kifosztattatunk ; nemes emberektől nem függünk, királybíránk a nemességből nem lészen, nemes-sót adnak, Csíkből soha ki nem vitetünk, több efféle igyíretekkel tentáltattunk. Egy szóval valamit igyírt a kapitány úr hüte letételével, semmiben elé nem mehettünk. Eztet észrevévén, így tettük le a fegyvert. Ezen panaszainkot ő fge eleiben is bocsátottuk, és arra magunkot ezután is referáljuk. A kik pedig a fegyvert fel nem vettük s a katonaságot nem amplectáltuk, mü is az ő fgéhez bocsátott relationkhoz tartjuk magunkot, a mélts. gen. Buccow úr ő exciája szavaira nézve is.

Eodem anno die *Csik-Madarason* az falusbíró Horvát Péter házánál ő általa öszve gyüjtött személyek előtt is a már sokszor említett ő fge parancsolatját megolvastuk, melyre így

feleltek: Mü, a kik mind eddig megmaradtadtunk, továbbra is tartjuk magunkot a magistratualis jurisdictio alá s ő fgét készek vagyunk adónkkal szolgálni, mint ezelőtt.

Eodem anno et die *Karczfalvában* nemzetes Lukács Mátyás uram házánál karczfalvi ugyan magistratualis jurisdictio alatt megmaradt öt személyeknek is megolvastuk az írt ő fge parancsolatját. Ezek tőnek ilyen feleletet: Mü adózunk, vecturázunk, mint eddig s katonák nem lészünk.

Eodem anno, die vero 1ma Dec. *Csík-Szt.-Tamáson* nemz. Bőjte Imre uram házánál az ott lévő egynéhány személyeknek is az írt ő fge parancsolatját szóról szóra felolvastuk, kik tőnek ilyen feleletet: Adózunk, mint eddig, de nem katonáskodunk. Tandem

Eodem anno et die *Csík-Sz.-Damokoson* a Böjte János házánál az ottan lévő limitrophus német strásamester s más feles limitrophusok jelenlétével az ő fge már sokszor említett parancsolatját szóról szóra felolvastuk s tudtokra adtuk az oda convocált magistratualis jurisdictio alatt lévő szabad székellyeknek; mely ő fge parancsolatjára azok, a kik a fegyvert sem eczer sem máczor fel nem vötték, így felelének: Mü inkább adózunk s ő fgét vecturával szolgáljuk. Azok pedig, a kik a fegyverhez nyúltak volt s visszatötték, így feleltek: Halljuk az ő fge parancsolatját.

Mely parancsolatnak publicatioja után mindeneknek tudtára adtuk, hogy az mélts. királyi commissarius urak ő exciájok teendő parancsolatjára, a midőn hívattatnak, megjelenni a praefigálandó helyre tartsák szoros kötelességeknek. Melyről mü is adjuk ezen relationkot fide mediante.

Datum anno 1763 die 1ma Dec. in Szt.-Domokos ultimo publicationis vid. loco.

Balás Sámuel mp és *Szépvizi Szűts Péter* mpia

mindketten nemes személyek s ns Fel-Csíkszéknek hütös assessori.

(Eredetije Csík vm. ltrában és másolata Halmágyi Protocolluma 184/b. l.)

II.

Fel-Csík szék alsó kerülete falvainak válasza M. T. királyné 1763 okt. 8-iki rendeletére.

Felséges asszonyunk kgs rescriptumát de dato Viennae, Austriae 8 oct. 1763 in translata copia, mgs főkirálybíró urunk ő nga parancsolatyából az ns Fel-Csik széki alsó processusban publicáltuk volt, úgymint:

Die 29 Nov. a. praedicti 1763 *Delnén*, holott is az bíró odahaza nem lévén, hanem az polgár *Bogos* Tamás az egész communitással praeter limitrophos jelen voltak s jelenlétekben azon kgs rescriptumot felolvastuk és azt felelték : hogy ők, ha kinek katonaságra kedve vagyon, nem tartoztatják s nem gátolják, de ők semmiképpen nem akarnak lenni, hanem mint eddig, ennek utánna is adófizetéssel kivánják fgs Asszonyunkat szolgálni.

Eodem die mentünk *Cs. Pálfalvába*, az hol az bíró *Salamon* Antal és az falu, 3 vagy 4 emberen kivűl, jelen voltak és azt felelték, mit az delneiek, azt is hozzá tévén : mgs commendérozó generalis b. Buccow úr ő exciája is azt tolmácsoltatá nékünk a vár előtt, hogy senki nem kényszeríttetik katonaságra, sőt a ki fegyvert vett is, s viselni nem akarja, az honnan vette, oda vigye vissza.

Eodem die mentünk *Cs. Csomortánba*, ott is az bíró *Ferencz* Fülöp az egész communitással jelen volt ; ezek is azt felelték, a mit a delneiek.

Eodem itidem die mentünk *Csobotfalvába*, ottan is az bíró *Getző* János az egész falúval jelen volt és azt felelték : Mig az mgos királyi commissio eléhivat minket, gondolkodunk, s akkor megmondgyuk szándékunkot.

Die vero 30-ma Novembris mentünk *Cs. Szt. Miklósra*, holott is isteni szolgálat után az ottani szépvízi *Becze* Antalt, szt. miklósi *Mihály* Imre, borsovai *Balog* Máté falus birákot, mind az három falu communitássival egybegyüjtvén, az nevezett kgs rescriptumát fgs asszonyunknak publicáltuk, felolvastuk és közönségesen azt felelték : hogy ők, mint eddig, úgy kivánják fgs Asszonyunkot szolgálni, de katonaságra kedvek nincsen, külömben is az több székelységektől elszakadni nem akarnak, s dismembrálódni.

Die 1-ma Decembris mentünk *Cs. Várdotfalvába*, holott az bíró oda haza nem lévén, voltak jelen : az bíróné, *Márton* Tamás, *Balás* Ferencz, *Márkos* György, *Rancz* Albert és *Márkos* János ; ezek így feleltek : Mü az ő fge eddig való szolgálattyában akarjuk maradásunkot, mert mü katonaságra elégtelenek vagyunk, főképpen külső helyekre, mivel az mü helységünk terméketlen és erős dolog kévánó, adósság sok a nyakunkon, s gyermekeinket nagy gonddal tartjuk.

Eodem die mentünk *Taploczára* s ottan az bíró *Gergely* Jakab az egész communitással jelen voltak és ezt válaszolták : Némelyek közűlünk ezen rescriptumát fgs Asszonyunknak az minapiban, az székben mikor publicáltatott, hallották, de sokan és többire eddig nem hallották s most hirtelen nem válaszolhatunk, hanem ezután vagy szóval vagy írásban választ

adunk kgteknek. Az minthogy azon napon midón Madéfalván lettünk volna írásban ilyen választ küldöttek :

Minthogy in ao 1762 hivattatunk elé mérésre 500 frt, fejünk s jószágunk elvesztése alatt főtiszt urunk ő ngától, ezen nagy büntetésnek eltávoztatásaért engedelmeskedtünk, elé is mentünk kételenségből, nem pedig önként való jó akaratunkból. Mü nem értettük az katonaságnak mi voltát, hogy ő fge csak azokot kévánja, a kiknek jó akaratjok volna az katonasághoz s magunk hazánkból ki nem vitetünk; most pedig s ennek elötte való decretumiból kitetszik, hogy ő fge országiba mindenüvé, az hová kéväntatik. Mi azért mindezekre elégtelenek vagyunk, mert mü más helységekről hordjuk kenyerünket, hanem mint ennek előtte szolgáltuk ő fgit adófizetéssel, ezután is ügyekezünk teljes tehetségünkből ő fginek szolgálni, nem pedig fegyverrel, hanem adófizetéssel. Innen

Eodem die mentünk *Csicsóba*, ottan az bíró *Damokos* János, mind azokkal együtt, a kik fegyvert nem vettek volt, jelen volt és ezt felelték : Mü fgs asszonyunkot mint eddig, ennek utánna is ugy kévánjuk szolgálni, adófizetéssel, portiozással.

Eodem die mentünk *Madéfalvára*, az hol is a bíró *Olti* János az communitással jelen volt, annyira, hogy nem sokan lehettek, az kik elé nem voltak ; ezek is azt felelték, hogy ök a mint eddig, ennek utánna is úgy kévánják fgs Asszonyunkot szolgálni, de fegyverrel elégtelenek.

Csíkpálfalvi *Biró Albert* nemes személy
és Csíkborsovai *Egri Joseff* m. pria
mindketten ns Fel-Csík széknek hütös assessorai.

(Eredetije Csik vm. levéltárában és másolata Halmágyi Protocolluma 186. l.)

III.

Péterffy Mihály alcsíki esküdt jelentése arról, hogy mit feleltek az alcsíki falvak a királyné 1763. szept 8. rendeletére.

(Kivonat.)

Csík-Szt.-Imrén nov. 18. és 23., *Csík-Szt.-Királyon* és *Zsögödön* 20. és 23. hirdette ki. Hallgatással fogadták.

Cs.-Szt.-Király 3 lakosa : *György István, Ravasz Imre* és *Szabó Dávid* decz 1-én ezt felelték : »Értettük s hallottuk az commissiót, de minthogy mü elsöbbször is kételenségből 500

frt büntetés és jószágunk elvesztése alatt parancsoltatván állottunk volt az mérték alá és az fegyvert elvenni s béeskünni is kíteleníttettünk volt, nem állhatván az sok executorozást s kínzást; de azalatt hallván, hogy ő fge nem kivánja senkit kítelenségből katonának lenni, az fegyvert letettük és jó-akaratunkból többször fel sem akarjuk venni, hanem valamint hogy ezelőtt is az ő fge szárnya alatt adózással szolgáltuk ő fgét, ezután is azzal akarunk szolgálni; de mindazonáltal légyen székgyűlése és akkor a mire az szék edgyezik, mü is a tévők leszünk.«

Csík-Szt.-Simon, *Csatószeg* és *Tusnád* falvakban nov. 19. és 28. hirdette ki. szt. simoni bíró (Holló Tamás) a nem-katonák nevében nov. 30-án így felelt: »Értettük s hallottuk az commissiót, de mü magunk fejünktől választ nem adhatunk, hanem legyen székgyűlése és ott a mire edgyezhetünk, akkor választ adunk.«

Tusnád falu nem katona lakosai nov. 30. írásban így feleltek: »Az becsületes jámbor falu megedgyezett az válaszadás felől és ez az b. falu válasza, hogy magunkra semmit nem felelünk, hanem légyen egész szék gyűlése, a hol edgyetérthessünk és ott hozzászólunk, de addig mü semmire sem kötelezzük magunkot.«

Csatószeg falu nem-katona lakosai (nov. 28.) így feleltek: »Mivel in ao. 1762 die 22 Julii főkirálybíró urunk ő nga parancsolatjából 500 frt büntetés alatt megtiltotta volt a falusbíró, hogy senki az maga házától el ne távoznék, mely ván fejünk s jószágunk vesztibe mérték alá kellett állanunk és azután az sok kínzást s executorozást nem állhatván, kítelenségből kelletett volt elvennünk az fegyvert s béeskünnünk; de müdőn (!) az csik-szeredai vár elejibe az hadi tiszt urak által hívattattunk volna, akkor tit. azon hadi tiszt urak, kivált tit. *Ernicz (!)* [1] uram szabadítának, hogy ha adózással inkább akarjük ő fgit szolgálni, mint katonasággal, tehát az fegyvert vigyük oda, az honnan felvettük volt s tégyük le; mondván *Ernicz (!)* uram, hogy nem szorult ő fge a mi katonaságunkra. És azért mü mind akkor, mind most inkább akarván az ő fge szárnya alatt adózással, mint katonasággal szolgálni, az fegyvert oda visszavittük, az honnan elhoztuk volt. De azután is nem szűnvén az rajtunk való sulyos kinzás, executorozás, lábainknak megvasaztatása, vállainknak puskával való megterhelése: kiteleníttettünk volt alázatos instántiánk által az m. r. guberniumhoz folyamodni, az honnan való válaszunkból értettük az ő fge kegyes anyai jó szándékát, hogy kítelenségből senkit sem kivánnak

[1]) Ernst alezredes.

katonának lenni; mely válaszunkot ezelőtt az szegény székünkbe deputált regia commissio elött és béadtuk volt és ő exciájok is helyben hadták. És úgy mü, valamint ezelött, úgy most is adózással kívánunk az ő fge szárnya alatt maradni és minthogy az ő fge mostan publicált rescriptumában is úgy vagyon, hogy az kik ezelőtt önként való jó akarattyokból az fegyvert felvették s be is esküdtek volt, tehát egy holnap alatt ismét vegyék fel és esküdjenek be újra; de mivel mü ezelött is nem önként való jóakaratunkból vettük volt, úgy ezután is önként való jóakaratunkból fel nem akarjuk venni; mindazonáltal légyen egész szék gyűlése és ott a mire edgyezünk, bövebb választ adunk.«..............

Michael Péterffi nobilis de Csik-Csatószeg jurassor i. s. Sic. Csik Inf. m. p.

(Eredetije, Péterffy sajátkezű írásával és gyűrűpecsétjével, Csík vm. ltrában és másolata Halmágyi Protocollumában 187. lev.)

IV.

Al-Csík havasalji »processusa« falvainak felelete 1763 decz. 2. királyné 1763 okt. 8. rendeletére.

(Kivonat.)

Csík-Szt.-Lélek faluban 1763 nov. 26. hirdette ki *Bocskor* János ottani nemes és csík-bánkfalvai nemes *Füstös* István Al-Csík h. ülnöke. A falusbíró azt felelte, hogy »most semmit nem felelünk, hanem tudjuk, hogy az m. r. commissio elő fog hívatni, és akkor kiki maga resolutióját ki fogja adni«.

Mindszentfalván 27. hirdették ki. Harmad nap alatt ígértek választ a szék notáriusának általadni, válaszuk ez lett (egy tenyérnyi papírszeleten mellékelve):

»Mindszentfalva lakosinak az a szavok és szándékok, hogy valamint eddig ő fgét adajokkal, porcziojokkal kívánták szolgálni, úgy hasonlóképpen ezután is kivánják szolgálni holtig híven; de hogy katonák legyenek, sohasem. Ao 1763 die 2-do.«

Ménaság falvában nov. 28. hirdette ki *Füstös* István és cs. sz. simoni ns. *Endes* György alcsíki h. ülnök. A falu így replikála: »Mi nem akarunk katonák lenni, hanem kívánunk ő fgének hiv adófizető szolgái maradni, mint eddig voltunk«.

Csík.-Szt.György falva nov. 29. így felelt *Füstös* és cs. szt. györgyi ns. *Tompos* István ülnököknek: »Mü mostan végső resolutiót nem adhatunk, valamíg közönséges székek gyűlése nem lészen, t. i. az primipillaris status öszve nem gyűl.«

Bánkfalva nov. 30-án azt válaszolta, hogy nem katonáskodnak:

1. Valameddig egész országunknak gyűlése és diaetata statusinknak egyesűlése erről nem lészen.

2. Nekünk soha kedvünk, akaratunk a katonaságra nem volt, ma sincs ; eddig is ő fgének adófizetői voltunk s vagyunk, ezután is adófizetői kivánunk lenni.

3. 1762 in Oct. csikszeredai vár előtt m. *Bukov* ő exciája szabadságot adván tit. kapitány *Czamler* és brigadérus *Ernitz* urak által, hogy a kiknek kedve nincs a katonaságra, nem is eröltettetnek. Némelyikünkkel azután fegyvert nem vétethettek a limitrophus tisztek ; a kikkel vétettek volt is, külön-különféle ijesztésekkel, executorozásokkal, biztatásokkal és elgyőzhetetlen extraordinarium serviczium supportálásával kételengettettünk.«

Csík-Kozmás decz. 1. »ilyen resulotiót tön : Mü mind eddig, úgy ezután is ő fgének adófizetői kivánunk lenni, mü jóakaratunkból a fegyvert fel nem vettük, se hütünköt le nem tettük, hanem kételenségből, mivel némelyekét executorokkal hajtották elé, noha idegen székekbe való strázsálásokkal, úgy várba való fának, gyertyának ingyen való adásával rá nem vehették, e felett láttuk, tapasztaltuk, hogy némelyekét keményen megverték, ezen okból kellett a fegyverhez nyúlnunk«.

Csík-Csekefalván decz. 2-án a kevés fegyvertelen ilyen választ tött : »Minthogy fgs császárinktól s országunk fejedelmitől hüttel confirmált privilegiumink extálnak régi eleink katonaságáról s annak solgyairól (!), mi a mellől nem recedálunk sponte, hanem alázatossággal instálunk, abba manuteneáltassunk, azok mellett készek lévén katonaságra; de hogy adózzunk is, katonáskodjunk is, mü tőlünk ki nem telhető ; külömben pedig mint eddig, úgy ezután is adófizetéssel készek vagyunk ő fgit szolgálni.«

Csík-Szt.-Márton decz. 2-án ilyen választ tőn : »Mü minthogy fejünk, jószágunk vesztése alatt parancsolták, hogy mérték alá menjünk, assecurálván az akkori exmissus tisztek, hogy nem adózunk, ezekre is a fegyvert fel nem vettük, hanem kételenségbűl ; azért adófizetői kévánunk lenni ő fgének, nem pedig fegyverviselői.«

Jegyzet : A három utolsó jelentést *Füstös* István ns. személy és csíkkozmási *Potyó* Mihály, lófő ns. személy, ns. Al-Csíkszéknek hütös assessorai teszik.

(Eredetije Csík vm. ltrában.)

V.

Csík-Szt.-Simon lakosai felelete, hogy miért nem álltak be a határőrségbe. K. n. (1763. decz.)

Felséges asszonyunk megolvastatott commissiojára felelünk:

1. A falunkban megtiltattunk, hogy hazól (!) el- ne mehessünk 500 frt kemény büntetés alatt.

2. Azután üdővel összvehívattattunk fejünk s jószágunk elvesztése alatt az megmérettetésre.

3. A megméretés után kényszeríttettünk, hogy kiki közűlünk fegyvert vegyen.

4. Azután hívattattunk a vár eleibe, hogy ott hitünköt letennök, de azt nem cselekedtük, holott is adatott oly szó, hogy a ki nem akar meghitelni, tessék tehát a fegyvert oda visszavinni, a honnét elvette.

5. A hitnek letételére mégis kételeníttetvén, következtek szoros executorozások, arestom szenvedések, posztokra való igen sulyos, el nem viselhető szolgálatok, egy szóval éjjeli, nappali kemény szenvedések; melyek által megszoríttatván, kételeníttettünk hitünköt letenni: továbbra azért, a mint eddig, úgy ezután is híven kivánjuk ő felségit az adó megadással szolgálni.

Szt.-Simon falvának
fegyver nélkűl való adózó rendei

(Egykorú kézírat, czím nélkűl, Csíkvm. levéltárában és másolata Halmágyi Protocolluma 188/b. lev.)

VI.

A kászonszéki falvak lakosainak feleletei a királyi rendelet kihirdetésére. Kovács Tamás, br. Bornemisza Pálnak tett kivonatos jelentéséből. Bánkfalván 1763 decz. 9-én.

(Az alcsíki falvak lakosainak feleleteiről szóló összevont jelentés után, mely lényegében megegyez a IV és V, sz. a fennebb közölt jelentésekkel, így folytatja).

30. Nov. in sede Kaszon in pago *Kászon-Feltíz, Altíz.* Pedites respondent: Lészünk, nem lészünk katonák, annak ideiben meglátjuk. Equites: Mind mérték alá, mind fegyverfelvételre és hütünk letételére nem jóakaratunkból, hanem kemény parancsolatok, ieztések (!), másokon s némelyikünkön való büntetések vettek, ezek által is csak Erdélyország határaiban való szolgálatra; mü pedig így is csak privilegiumunk

szerént. Melyek iránt a mélts. commissio előtt bővebben jelentjük magunkot. Qui arma deposuerunt : Mint eddig, úgy ezután is adózással kívánunk szolgálni. Qui nec arma assumpserant : Valamint eddig, úgy ezután is adózással szolgálunk, jóakartunkból fegyvert fel sem veszünk.

30. Nov. *Impér.* Pedites : Lészünk, nem lészünk katonák, a mélts. commissio előtt megjelentjük. Eques : Valamint a mérték alá való conscriptiokor Erdélyország véghatáraira, 21 holnapok alatt 3 holnapot, azt is dietim ab 8 kr. fizetésért, assummáltattunk, úgyis obligatiot tévén exemptio mellett, külömben nem katona (!). Qui deposuerunt arma : Jóakaratunkból se mérték alá, se fegyverfelvételre nem mentünk, hanem kételenségből : észrevévén felséges Asszonyunk parancsolatját de spontaneitate, letettük ; fel sem vesszük jóakaratunkból ; így is ha felvesszük, az egész székely natioval s régi privilegiumunk szerént.

1. Dec. *Jakabfalva.* Qui arma deposuerunt : Mind conscriptiora, mind fegyverfelvételre és hütletételre nem jóakaratunkból, hanem a kemény parancsolatok és nyilván lévő szenvedések miá mentünk ; de midőn fels. Asszonyunk parancsolatját kitanultuk super spontaneitate, már jóakaratunkból a letett fegyvert fel nem vesszük ; de ha meg ké (!) is lenni: nem különben, hanem privilegiumunk szerént. Arma tenentes pedites Nem jóakaratunkból, hanem kételenségből mentünk arra, hogy a fegyvert felvegyük ; megtartjuk, még ideje és a mélts. commissio előtt feleltünket bővebben tésszük. Itten ezek közül Orbai István : utolsó vére cseppiig katona marad. Equites : Nem jóakaratunkból, hanem kemény parancsolattal vétettünk fegyver alá, így is csak Erdélyországa véghatárain 21 holnapok alatt 3 holnapokban való szolgálatra, ő Felsége bővebb parancsolatjának értéséig a fegyvert megtartjuk, de csak privilegiumunk szerént, mely iránt a mélts. commissio előtt bővebb elménket adjuk.

2-da. Dec. *Ujfalu.* Equites et pedites : Kemény parancsolat miá mentünk a mérték alá is, a fegyvert pedig mindeddig tartattuk, a militaris tiszteink minden adózásból való exemptionak assecuratiojára és így régi eleink privilegiuma szerént. Ha minden székelyek katonák lésznek, mü is azok maradunk, különben nem. Qui arma deposuerunt : Mind mérték alá, mind fegyverfelvételre kemény parancsolattal és tudva lévő inségek szenvedésével compelláltattunk ; mások példájára, a kik felvettük volt is, a fegyvert letettük ; fel sem vesszük, míglen az egész székely natio erre nem áll, akkor is privilegiumaink szerént.

(Eredetije a br. Huszár-család abafájai levéltárában, a Bornemisza-acták között.)

133.

A főkormányszék (Buccow aláírásával) Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek leküldi a királyné útasítását, melyet okt. 11-én kiadott a szék állandó törvényszéke (continuum judicium) számára, Csíksomlyó székhelylyel. Nagyszeben, 1763 decz. 12.

(Kivonat.)

Utasítás.

1. Ő fge parancsából *folytonos (állandó) törvényszék* alakíttatik az eddigi u. n. generalis, partialis, filialis és v. sedria törvényszék helyébe, 12 ülnökből, a mely számba a vicetisztek, számvevők (perceptores) és jegyzők (a kik a levéltárt és az itéletleveleket gondozzák) is befoglaltatnak s ugyanannyi számfeletti ülnökből, 2 írnokból, két lovas hajdúból (obequitatoribus) és egy ajtónállóból, egy börtönőrből s 3 hajdúból állanak.

2. Csík-Somlyón törvényszék építtetik (az adópénztár számára is) az ő fge által kijelölt alapból, időközben a szék évi adójából bérházat tart.

3. A főkirálybíró fizetése 200 frttal emeltetik, a többiek a mellékelt tabella szerint kapják fizetésöket a tartományi pénztárból.

4. *Az új törvényszék helyei:* N.-Enyed és Martonfalva (Fehér), Gálfalva (Küküllő), Torda (Torda), Gyalu (Kolos), Szék (Doboka), Déva (Hunyad), Tasnád (Közép-Szolnok), Dés (Belső-Szolnok), Somlyó (Kraszna), Körösbánya (Zaránd), Remete (Kővár), Fogaras, Udvarhely, Sepsi.-Szt.-György, Csík-Somlyó és Maros-Vásárhely és Bágyon (Aranyos székben).

5. A perek ezen a 6 terminuson megszakítás nélkűl tárgyaltatnak, ú. m. 1. szt. Mártontól karácsonyig, 2. Vízkereszt 1. vasárnapjától Quadragesima vasárnapig, 3. Invocavit—Judica. 4. Miserere—Pentecostes. 5. D. Trinitatis—Gyümölcsoltó B.-Asszony. 6. Szent Istvántól—Szt. Mihályig.

6. A főtiszt elnököl, akadályoztatása esetén a hivatalban legidősebb.

7. Az elnök ügyel fel, hogy az ülnökök a kellő időben és helyen az üléseken megjelenjenek, a távollevőket feljegyzi és meginti, ha nem engedelmeskednek, felterjeszti a felebbvalóknak.

8. A törvényszék tagjai az elnöknek engedelmeskedjenek, egymást türelmesen kihallgassák, nem titkon, de érvekkel győzzék egymást meg és úgy ítéljenek.

9. A törvényszék ülése idején a törvényszéktől csak az elnök engedélyével maradhatnak távol, legalább 7 legyen jelen jogügyekben, 5 a politikaiakban.

10. Az írnokok a jegyzőkönyvbe írják az ügyeket, a jelenlevő bírák neveivel minden nap, a beírtakat minden héten a teljes törvényszék eleibe terjesztik revideálás végett, minden hó végén a protocollált actákat az ő, az elnök és az actuarius pecsétjével megerősítve a levéltárba viszik, regestrumot és repertoriumot készítenek róla, hogy hamar megtalálják, a mit keresnek.

11. A megidézést úgy intézik, mint eddig.

12. Minden törvényszéki ügy, vagy az úriszéktől és városoktól felebbezett, a perlekedők költségkímélésével hamar végeztessék. A felperes haladéktalanúl adhassa be ügyét, 3-ad nap alatt terminust kapjon stb.

13. Az ítélet a szokott stylusban adassék ki, azzal a különbséggel, hogy a generalis, partialis, filialis eltörölt nevek helyett Csíkszék folytonos törvényszéke teendő.

14. A folytonos tábla tagjai a szék egyetemét képviselik (a marcalis székeknek fentartott tárgyakat megtartván). Nemcsak a peres ügyekben, hanem politikai, gazdasági, ő fge és a közjó ügyeiben is a tisztekkel hűségesen együtt működjenek. A gub. rendeletét felbontják és a mily gyorsan lehet, elintézik. Havonként jelentést tesznek a főkormányszékhez. A közügyek a magánügyek elé teendők. Az elintézett ügyekről kimutatást küldenek minden hó 27-ig a guberniumnak, hogy a gub. 2-áig megkaphassa és revideálhassa.

15. *A számfeletti ülnökök* szükség esetén kisegítik és pótolják a rendes ülnököket, főkép a vizsgálatok és idézések elintézésében, az úriszékek hirdetésében és ha az állandó bírák csonka számmal vannak, törvényes okokból. A hiány pótlására sorba hívatnak be, nem az elnök tetszése szerint, 50 kr. napidíj mellett, nehogy az igazságkiszolgáltatásban akadály történjék. Az ítélethozatalban szavazatjuk van.

A kik még nincsenek felesküdve, tegyék le az esküt az első ülésben. A kik lelkiismeretesen megtartják az ő fge által megerősített utasítást és buzgón működnek, a királynő kegyét nyerik, a kik meg nem tartják, sulyos méltatlankodását vonják magokra.

Ez útasítás megváltoztatását, ő fge tetszése hozzájárúlván, a gubernium eszközölheti.

Mellékelve a *formula juramenti,* melyben minden bíró hűséget esküszik M. T. királynőnek és uralkodó társának Lotharingiai Ferencz Istvánnak és utódainak s igazságos ítéletet minden jogi, politikai és gazdasági ügyekben ; részrehajlatlanságot és titoktartást.

(Latin eredetije Csikvm. ltrában.)

Titulus salaristarum officialium sedium Sic. Csik utraque et Kászon :

Melléklet.

	R. fl.
Supremo judici regio	1000
3 v. judicibus regiis à R. f. 150	450
2 perceptoribus regiis à R. f. 300	600
Ordinario notario	150
V. notario	100
5 assessoribus octualibus à R. f. 100	500
2 scribis judicii à R. f. 50	100
Procuratori	40
Chirurgo	80
Sanitori	40
Carcerarioi	36
3 hajdonibus à R. f. 30	90
3 dullonbus, qui sint loco v. judlium à R. f. 20	60
2 obequitatoribus judicibus à R. f. 45	90
Pro intertentione captivorum	40
Carnifici	24
Summa	3400

Status personalis continui judicii Csikiensis.

Adamus Balás infer. v. jud. reg. s. super.
Lazarus Bors infer. v. jud. reg. s. infer.
Stephanus Blási v. jud. reg. sedis Kászon.
Ladislaus Sándor } perceptores regii
Dávid Csedő } perceptores regii
Emericus Lázár ord. notarius
Thomas Kovács v. notarius

Actuales assessores :
Gasparus Sándor
Alexius Boros
Sigismundus László
Joannes Mikó
Michael Kászoni.
Supernumerarii :
Michael Endes
Samuel Horváth
Gabriel Czikó
Stephanus Antal
Georgius Bors
Wolfgangus Sándor
Petrus Szöcs
Josephus Kovács
Alexius Botskor
Antonius Barabás
Michael Mátéffi
Martinus Silvester.
Scribae :
Joannes Zöld
Philipus Bors
Procurator :
Joannes Keresztes.

Status personalis judicii Gyergyaiensis.

Stephanus Turi v. jud. reg.
Stephanus Baló ord. notarius

Actuales assessores:
Joannes László
Andreas László
Ladislaus Turi
Franciscus Balló
Jacobus Puskás
Andreas Györffi
Franciscus Simon.

Supernumerarii:
Andreas Puskás
Andreas Simon
Ladislaus Mikó
Abrahamus Bernát

Franciscus Galló
Martinus Bege (Böge)
Franciscus Puskás
Alexius Györffi
Stephanus Bege
(Az egyikben : Böge.)

Titulus sallaristarum s. S. Gyergyó:

1. v. judex regius	R. f.	200
1 notarius	»	60
7 assessoribus actualibus		50
1 carcerario		36
1 obequitatori		45

(Három latin másolat Csík vm. ltrában.)

134.

Gyergyószék nemessége a székely határőrség szervezésére kiküldött bizottsághoz; a katonásított székelyek jogtalansága és zaklatása ellen orvoslást kér. Gy.-Szt.-Miklós, 1763 decz. 16.

Excelsa regia commissio.

Domini dni patroni nobis benignissimi, gratiosissimi.

Mutato per clementissimam regiam ordinationem cum erectione nationalis limitrophae militiae pristino statu nationis nostrae, mutationem quoque publicae administrationis exinde sequi praevidemus, nec nos latet, quod ex regiis per excelsum regium gubernium nobis gratiose communicatis benignis resolutionibus de 8va Octobris anni hujus humillime intelleximus, hujus clementissimi instituti in perfectum statum redactio a sua Matte sacr. Excellentiis V^{ris} tanquam authoratis regiis commissaris clementer sit commissa, et concredita; proinde futurae nostrae tranquilitati et quieti, in qua hactenus etiam per maternam suae Mattis sacr. clementiam secure vivebamus, prospicere cupientes, ad innatam Excellentiarum V^{rarum} benignitatem suplices confugimus, et preces nostros in sequentibus humillime exponere praesumimus.

Quanquam minime dubitaremus, imo firmissimam spem, et fiduciam in augustae sacr. suae Mattis celementia colloce-

mus, quod nos sua Mattas sacr. in nostris juribus et praerogativis, usibus et consvetudinibus semper clementer conservatura sit, nilominus hac vice hoc potissimum Excellentias V^ras oramus, ut qui jam meliorem partim aetatum nostrarum per viginti, triginta et amplius annos in continuo servitio summi principis in administrationibus publicis consumpsimus, illudque integra fide et homagiali in principem devotione promovere non desinebamus, in futurum quoque pari fidelitate promoturos pro exiguo nostro posse nosmet spondemus, a neo erectorum militum injuriationibus et vexis per benignam Excellentiarum V^rarum ordinationem illaesi conservemur, honor nobis ab iisdem ex condigno habeatur, in publicis plateis et foris per eosdem non proscindamur, quod hactenus saepe saepius emissis tristissimis suspiriis inaudire, et perpeti debuimus. Bona et curias nostras invadant, proque suo lubitu pecora nostra, jobbagionumque nostrorum solius mortificationis causa invagiare, occludere non pertentent.

Similibus de causis si domini militares officiales, ut primae instantiae, per nos, et homines nostros requisiti fuerint, comperta rei veritate, seposita omni dissimulatione condignam impendere satisfactionem ex gratioso Excellentiarum Vestrarum mandato sint obstricti; etsi per benignas regias determinationes ita ordinatum fuerit, ut in hoc circulo porro quoque officia provincialia sustineamus, operam nostram in promovendis regiis servitiis mutua cointelligentia, bonam et sinceram harmoniam colendo, secundare; milites praecipue, qui alioquin contra nos multa infundate criminari, et invehi observati sunt, in debito obsequio continere, a vexisque et injuriis nobis inferendis cohibere, omni mode audere dignabuntur.

Si cui aliquid contra nos, subditosque nostros praetensionis supererit, ne utiquam, quod hactenus cum multis nostrorum magna nostra injuria, contemptis legibus contigit, suo ductu violenter quispiam satisfactionem sibi desummat, sed observato juris et justitiae ordine quivis unicuique, quod suum est, reddat.

Pagos quoque, in quibus residentias, possessionesque nostras habemus, non amplius hoc acturos futuros speramus, quod superioribus solum duobus annis militari quadam violentia attentarunt; ex communibus pagorum territoriis, terrenis, pascuis, quae inter se et nos quottanis pro more antiquo subdividere solebant, nos, subditosque nostros in posterum ex eorundem participatione non excludant; sed competentem a proportione ex iisdem, vel eorum elocatorum taxis partem nobis excindant. Si quis nostrum debita activa talibus elocassent, qui sub jurisdictionem militarem in personalibus

venerunt, datas conditiones tempore contracti debiti adimplere nollent, persuas instantias ad requisitionem adigantur, vel si datas et acceptas conditiones onerosas vel injuriosas debitores milites, uti jam compertum est, conquerentur, debita a se contracta, si etiam formatis quibusvis excusationibus, et cavitis persolvere recusarent, domini eorum officiales per gratiosa Excellentiarum Vestrarum mandata cuivis creditori assistentiam pro desummendis ejusmodis liquidis debitis ordinare non graventur.

Quod reliquum est, conservationemque nostram summe respicit, jobbagionum nostrorum, quorum ut pupilarum oculi in his finitimis, sterilibus locis ne desolarentur, curam habere debemus: protectionem, et in bajulandis supra vires publicis oneribus alleviationem humillime ab Excellentiis V[ris] exoramus. Omnes extraordinarias praestationes et vecturas, quas, etsi communiter ad hucusque cum reliquis liberis incolis, aegre tamen subportabant, jam soli sustinere necessitabuntur. Interque onera valde onerosum, et solis jobbagionibus nostris, reliquo statu jam ab hujusmodi praestationibus exempto, vix subportabile videmus, commendantis ad passum Piricske decem, duodecim gregariis, cum uno subofficiali, permolesto sane itinere quovis mense administrationes, cum quinquaginta, sexaginta paribus boum, sine omni mercede, pro singulis octo diebus panis advectionem ex arce Csik-Szereda, sic et reliquis commendantis hic in circulo nostro collocatis.

His de causis Excellentiis V[ris] de genu supplicamus, pro suo in patriam et fideles patriae cives amore, de securitate, futuraque quiete, honoris, existimationisque nostrae per quosvis observatione, ut et jobbagionum nostrorum, qui etsi propter paucitatem in exiguo, partem tamen vivi erarii regii constituunt, conservatione, inque bajulandis specificatis oneribus alleviatione, gratiosa prospicere et paterne disponere dignabuntur. Qui profundissima cum veneratione benignitati et gratiis Excellentiarum Vestrarum commendati perennamus.

Excellentiarum Vestrarum

humillimi servi
Universa communitas nobilium
in sede Siculicali Gyergyo.

Szt. Miklós 16 Decembris 1763.

(Fogalmazvány és egy bővebb másolat Csík vm. levéltárában.)

135.

A gyergyai székely határőrséghez intézett rendelet a katonaság magaviselete és kötelessége felől. K. n. (1763. decz. 16.[1]) után.)

Parancsolatok

a gyergyai batallionhoz.

1. Mind a szélybeli mind fő és altiszteknek, mind a közkatonáknak igen keményen tiltatik, hogy a nemes szék tisztjeit és minden több nemességét is sem szóval ne gyalázzanak, sem cselekedettel ne bosszantsanak, sőt inkább minden illendő becsületet adjanak nekiek. Valamint az is hasonlóképpen meg nem engedtetik, hogy nyilván vagy titkon gyalázatoson szóljanak felőlök, vagy illetlen szemre való hányásokat tegyenek.

2. Senki ne merészeljen kemény büntetés alatt azoknak jószágokra, vagy nemes házokra erőszakosan rámenni.

3. Senki azoknak, vagy jobbágyaiknak marhájokat, csak szinte bosszantásból törvényes ok nélkűl bé ne hajtsa, rekessze, se zálogba ne adja.

4. Hogyha azok vagy személyekben, vagy magok emberei által, valamely méltó panaszt tésznek: akkor a hadi tisztek az igazságnak meglátása után minden halogatás és kedvezés nélkűl illendő satisfactiot, vagyis elégtételt adjanak.

5. Hadi tiszt uraimék a nemes szék tisztjeinek, minden az ő hívataljok szerént való forgolódásokban jó egyetértéssel és egyenes megegyezéssel segítsék és a katonákat minden bosszúság tételektől, melyekre a szék tisztei és nemesség ellen hajlandók voltanak, megtartóztassák.

6. Ha valamely katonának a nemesek, vagy azoknak jobbágyaik ellen még holmi panasza fenmaradott volna: kemény testbeli büntetés alatt tilalmaztatik, hogy magának erőszakos elégtételt vegyen, hanem minden a törvénynek folyását és az igazságot kövesse.

7. A mely falukban nemesek bírnak: azok, vagy jobbágyaik, az eddig együtt bíratott közönséges legelő helyekből, szántóföldekből és egyéb közönséges haszonvételekből semmiképpen ki ne rekesztessenek, hanem azokat, mint eddig, úgy ezután is birodalmoknak mennyiségéhez képest közönsége-

---

[1]) Ekkor kelt Gyergyószék nemességének az a fennebbi folyamodványa a biztosokhoz, melynek következtében ez a rendelet valamikor decz. 25-éig, míg Gyergyóban időztek, kiadatott.

sen éljék; vagy ha a közönséges földeknek és réteknek s erdőknek haszna árendába adatnék: abból is az nekiek tartozó rész hasonlóképpen kiadassék.

8. Ha a nemeseknek a katonák ellen valóságos adósság dolgában való panaszok volna: az adósok a megfizetésre törvény szerint köteleztessenek.

9. Közönségesen penig ez a királyi felségnek tetszése, hogy a katonai status vagyis rend mellett minden más lakosok, akár nemesek, akár azoknak jobbágyai legyenek is azok, megmarasztassanak, magok javaiknak békességes birodalmában megtartassanak és így egyszóval minden törvénytelenségtől megoltalmaztassanak.

Kötelességekben áll azért a hadi tiszteknek, hogy a katonákkal csendesen, és ha a szükség úgy kívánja, kemény büntetéssel is észre vétessék, hogy a katonai állapot nékiek semmiképpen nem ád arra szabadságot, hogy másokkal durván, bosszantásokkal és törvénytelenűl bánjanak, vagy csak legkisebb excessust, vagyis a jó rendből valók kihágását tegyenek; de sőt inkább az ő katonaságok oly véggel állíttatott fel, hogy ő általok a belső csendesség és bátorságos megmaradást lehessen elérni.

10. Tudtokra adassék a szélybéli katonáknak, hogy a mi felséges apostoli királynénk rendeléséből ezután collegiatum iudiciumok, vagyis szűntelen folyó törvényszékek állíttatnak fel, hogy a peres dolgok szűntelen megláttassanak, és igy az igazság, minden hátravetés nélkűl elérettessék. Minthogy azért a katonák is az ő ingatlan javaikra, vagyis jószágokra nézve hasonlóképpen ezen szűntelen folyó törvényszékre igazíttattatnak, és így valamikor oda meghívattatnak, mindenkor ott megjelenni tartoznak: ez okon, ha a hadi tisztek előtt szép szerint meg nem alkhatnának, annyival nagyobb bátorsággal ragaszkodhatnak ezen continuum iudiciumhoz, vagyis szűntelen folyó törvényszékhez, hogy a királyi commissio által intés tétetik a continuum iudiciumhoz a szélybeli katonák pereinek minden más perek előtt való felvételéről s eligazításáról.

11. Mivel penig a mostani téli idő inkább megengedi, mint a nyári, hogy a szélybeli katonák a fegyverbe gyakoroltassanak: igyekezzenek azért katonatiszt uraimék, hogy a nép még ezen a télen valamit tanúljon. A penig tudni való dolog, hogy nemcsak a fegyvereseknek, hanem a fegyvertelen supernumerariusoknak is kellessék taníttatni.

12. Ettőlfogva ezentúl a szélybeli katonáknak meg kell tenni a vasárnapi ünnepi templomba rendszerint menő parádát és mivel a dobosok még a dobverést nem tudják, értsenek

egyet a tisztek a plebanusokkal, hogy az hármas harangozás úgy rendeltessék egymásután, hogy a második harangozás alatt gyülhessen öszve a nép és az harmadik alatt a maga tisztjei által szép renddel vezettethessék a templomba.

13. Hogy pedig a székely katonák között kinek-kinek mennél előbb tudtára lehessen, mennyit tészen az ő adajának ezen 1764-ik esztendőre a két harmadrésze, következendőképpen annak kiki idejében való lefizetéséről, minden executionak bévárása nélkűl maga rendeléseit megtehesse: parancsoltatik a főtiszteknek, hogy az adóra nézve való személyek és facultások conscriptioját mennél elébb megtegyék, és a regiment commandánsoknak béküldjék, az honnan is a directiva commissiora, a két harmad részének kitételére azon conscriptiok bészolgáltatnak; a most legelső tejendő facultások conscriptiójának alkalmatosságával pedig a főtisztek vegyék magok mellé confrontatorokat, hogy ha miben akadályok találkoznék, az olyanokban ő tőllök az eddig való szokásokban tudósítást vehessenek.

Oldalt fent: Exp. per Lad. Mósa m. p.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 220—221. lapjain. Más példánya a br. Huszár-család abafái levéltárában, a br. Bornemisza Pál főkirálybíró íratai között.)

136.

Nyílt rendelet a gyergyószéki székelyek határőrségi szervezetére vonatkozólag. K. n. (Gyergyószentmiklós. 1763 decz. 17.)[1]

Adattatik mindeneknek, valakiket ezen dolog illet, tudtára, hogy mindazon nemes gyergyószéki egyházi nemes és szabad székely lakosok, valakik a most végben vitetett hadi conscriptiokban felírattak, akár jutott légyen nékiek fegyver, akár nem, felséges apostoli királynénk ő Felsége kegyelmes rendelése és ezen nemes haza törvénye szerint fegyverviselő emberekké lettek és hadi hatalom alatt vadnak, sőt mindnyájan, valakiknek arra való erejek vagyon, a reájok kerűlendő királyi szolgálatot megtenni tartoznak. Arra való nézve minden compagniabéli főtiszt uraiméknak az a hatalom adatott, hogy minden compagniához rendeltetett lakosokból 250 gya-

[1] *Jegyzet:* Latin és magyar párhuzamos szöveggel hasábosan írva, melyből a magyar részt írtuk le. V. ö. A bizottság decz. 17. jkvével, melyből kitűnik, hogy akkor kelt.

log és 186 lovas személyeknek, a kik arra legalkalmatosabbak akár különös, akár azon egy famíliából és azon egy háznépbe akár többen, akár kevesebben találtassanak, a fegyvert tetszések szerint kiosszák; a többi pedig, a kiknek fegyverek nem jutnának, mint supernumerariusok maradjanak a végre, hogy a midőn valaki a 250 és respective 186 személyek közűl, kiknek minden compagniánál fegyver adattatik, elfogyna, azontúl egyiknek a supernumerariusok közűl, ki ismét legalkalmatosabbnak találtatik, ha szinte azon egy famíliában több, vagy kevesebb fegyveres volna is, azon fegyvert általadhassák. Jól megértvén mindazonáltal, hogy a supernumerariusok is, a kik arra alkalmatosok lésznek, a reájok kerülendő királyi szolgálatokat, valamely fegyvereseknek fegyverével az hadi főtisztek dispositiója szerint, rendgyekben mindenkor megtegyék; de e mellett vigyázni fognak a tisztek arra, hogy midőn az egész 250 számból álló compagniabéli fegyvereseknek összve kellene húzattatni, olykor a mely háznál két vagy három fegyveres találtatnék, ezeknek egy része oeconomiájok folytatására otthon hagyattatván, helyekben a supernumerariusok közűl rendelhessenek.

Hasonlóképpen azon főtisztek vigyázására bízattatott, hogy a gyermekek felnővén, azok is vagy a supernumerarius statusban, vagy pedig személyek s erejek úgy hozván magával, a 250 gyalog, vagy 186 lovas fegyveresek közé tétessenek.

Mindezekből következik az, hogy minden conscribált egyházi nemes, vagy szabad székely lakosok négy részre osztatnak.

Első rendben vétettetnek fel minden compagniánál azon 250 gyalog és 186 lovas emberek, kiknek a fegyver feloszttatik s nállok találtatik, és ezek hívattatnak: *armati* vagyis *fegyveresek.*

Másik rendben lésznek azon személyek, kik alkalmatosok ugyan még a szolgálat tételre, azért is a reájok kerülendő királyi szolgálatokat magok rendgyekben véghez vinni tartoznak, mindazonáltal tulajdon magoknak fegyver nem jutott; melyért ezek hívattatnak: *supernumerarii, vagyis számon felyűl valók.*

Harmadik rendűek azok, a kik még azt az időt s erőt nem érték el, hogy vagy a supernumerariusok közé, vagy tulajdon a fegyveresek közé is számláltathatnának; ezek hívattatnak: *succedentes*, vagyis *nevedékenyek.*

Negyedik rendben azok lésznek, kiknek öreg, vegy egyéb erőtelen mivoltuk s állapotjok a királyi szolgálatot tenni nem engedik; ezek *a szolgálatra alkalmatlanoknak*, vagyis *inhabiles* neveztetnek.

Minthogy pedig némely szabad székelyek ezen hadi conscriptio alkalmatosságával meg nem jelenhettenek: az ilyenek is az hadi főtiszteknek a végre által adattattak, hogy minden szabad székelyeket valakik ezen hadi conscriptiokból kimaradtanak, ezután is conscribáljanak és kit-kit a fennírt rendekbe, idejek, erejek és állapotjok szerint helyheztessenek; azokat pedig, kik az zászlóknak felszentelése alkalmatosságával jelen nem lehetvén, a hadi articulusokra és zászlóihoz bé nem esküdtek volna, ennekutánna ugyan a hadi articulusra és a zászlókhoz béeskettessék; tovább hogyha némely akár valóságos, akár kétséges jobbágy ezen szélybeli hadakhoz kívánkoznék, az olyant a főtisztek mindaddig, míglen teljes szabadságát törvényesen megállitja, a szabad fegyverviselő székelyek közé bé ne vehessék.

Végtére, ha üdővel a lakosok között egy vagy más olyas találkoznék, a ki jószágának elidegenítése, vagy legalább annak csonkúlása nélkűl magának paripát s egyéb hozzá való készűletet nem szerezhetne, az olyatín személy a regiments commendansoknak egyezéséből ezután is a gyalogsághoz által fog tétetni. Ellenben, ha az mostani lovasok nevedékenyeibűl jövendőre a lovasoknak kirendelt száma ki nem telhetnék, akkor hasonló egyezéseibűl a regiments commendánsoknak a gyalogok nevedékenyeiből, a kik arra tehetőseknek találtatnának, azon lovasok száma fog pótoltatni.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 222—223. lapjain.)

137.

Gyergyószéknek a székely határőrséget szervező bizottsághoz intézett kérdőpontjai a közigazgatás és magánjogi viszonyok ügyében felmerülő bonyodalmak miként való intézése felől. K. n. (1763 decz. 20—25.)

Puncta.

A v. officialibus sedis et nobilitate sedis Gyergyo, regiae commissioni porrecta.

Jövendőbeli magunk igazítására a méltóságos királyi commissiohoz alázatos kérdéseink.

1-mo. Hogyha valaki szabad és zászló alá béesküdt székely legényt esztendőre szolgának megfogad, az ilyen szolga esztendeig gazdájánál megmaradhat-e? Ha megmaradhat, kell-é az illen (!) iránt a vélle való megszegődés alkalmatosságával a militaris tisztnek hírt tenni, hogy jövendőben, ha

gazdáját akármi szín alatt elhagyná, annál inkább compelláltathatnék szolgálatjának végig való kitöltésére.

2-do. Ha valaki törvényre akar valakit hívni, vagy idézni, ki pecsétivel kell azt végben vinni, vagyis meghívni? Nem különben az feleltetés alkalmatosságával is, az felelőket ki pecsétével kelletik elhíni, hogy minden forum contradictoriumon etiam penes apellationem a causansnak relatoriája megállhasson törvényeink szerint? És ha az hívatalra el nem menne, ki és hogy compelláltathatja? Hasonlóképen az eddig való törvényes szokásunk szerént, ha valakinek történnék olyan dolga, hogy jószágának békességes birodalmára való nézve, más valamely hatalmas ellen tilalommal, vagy csóvával kelletnék élni, az ilyetén tilalomnak ki pecsétével kell meglenni? vagy a csóvát ki neve alatt kell feltenni? s az illeneket hová? s ki eleiben kell meghíni?

3-tio. Minthogy a faluk határait uraság, nemesség, székely katonaság és jobbágyság promiscue bírják, vetés határokra, gyepükre, vagyis kertekre és más tilalmasokra való vigyáztatás kinek incumbáljon?

4-to. Minthogy ennekelőtte a falukban falusbírák voltak, kik a falu dolgait és bajait szokták folytatni, a felvett adópénzt is bészedni s aztat oda, az hová illett, administrálni, úgy ha valamely militaris, vagy provincialista falujokban érkezett, azoknak szállást adni, szükségekben provideálni, már most az illen kötelességeket ki vigye végben?

5-to. Hogyha az ilyeneknek végben vitelére falusbiráknak kell lenni, a falusbírák tétele kin álljon; s azok, míg az falusi bíróságot viselnek, kitől függjenek? és hallgassanak? Nem különben ezen falusi bírák mellett levő hütösök is?

6-to. Mivel ennekelőtte az is a falusbírák kötelessége volt, hogy útakat, hídakat, pallókat, sárokat magistratualis tiszt parancsolatjára reparáltassanak: ezután mindezeknek végben vitelek ki kötelessége lészen?

7-mo. A falu proventussáról való számvétel ki kötelessége leszen? Melyekből az eddig való szokás és constitutiok szerént a possessoratusnak és jobbágyságnak is részek volt.

8-vo. A falu között való törvényeknek apellatioja, vagyis revisiója hová s ki előtt légyen? minthogy a falukban jobbágyok is vagynak.

9-no. A piaczi és vásári dolog és inspectio ennekelőtte a magistratustól függött; már ennek utánna ki inspectioja alatt légyen?

10-mo. Ha a magistratus mellett szolgáló személyek lésznek azok, míglen abban a szolgálatban lennének, iure csak a magistratustól dependeáljanak-e?

11-mo. A magistratus vagyis nemes szék iurisdictioja alatt lévőknek kik és micsoda személyek értessenek?

12-mo. Ha valamely jobbágy történhetőképpen mostan ezen királyi conscriptioban magát conscribáltatta volna földes ura híre és akaratja ellen, vagy pedig valamely szabad székely jobbágy személyt vett volna magának feleségűl, a mely jobbágy személynek, ante cotractum matrimonium, már gyermeke is ex illegitimo thoro született volna, avagy pedig hasonlót viselősön, de annak rendi szerint kezesség alatt magának vett, vagy vészen, ugyan feleségűl, most már a maga igaz fiai közibe íratott volna, az ilyeneknek ezen conscriptioból való kivételek hogy lehessen ezután, vagy most?

13-tio. Az eddig való szokás constitutiok és törvény szerént az eltévejedett uratlan marhákat a magstratualis tiszt kezére tartoztak adni s tovább harmadnapnál, a ki felfogta, magánál tartani aztat szabad nem volt; ezután az ily dolog hogy s miképpen observáltassék. Mert most recenter is vagyon Kilyénfalvában egy ilyen ló, kit a most felállított limitrophus katonák elvettek azon embertől, a ki által felfogattatott volt, mely is illetné a nemes szék tiszteit. Nem különben, ha valaki valamely tilalmasból marhákat hajtana bé s azokat harmadnap alatt ki nem váltanák, az ilyeneket is tovább tarthatja-e a béhajtó ember? Ha nem tarthatja: kihez kell hajtani? és dolgok ki előtt igazodjék?

14-to. A limitrophus tiszt uraknak kik tartoznak jövendőben forspantadással, micsoda assignatióra és fizetés mellett? Ha csak a jobbágyság fog tartozni: félő, hogy ezen szolgálat leghamarább az itten levő jobbágyságot innen el nem fogja idézni, mivel oly kiméletlenűl járnak a forspanton, hogy ki kell közelebbről marhájoknak romlani.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 213—215. lapjain.)

138.

A bizottság válasza és határozatai Gyergyószék kérdéseire, a közigazgatás és magánjogi ügyek intézése dolgában. K. n. (1763 deczember.)

Resolutiones

ad puncta a viceofficialibus et nobilitate sedis Gyergyo regiae commissioni porrecta.

Ad 1-mum. Non prohibetur, quominus e militaribus famuli conducantur, ut unusquisque vitam sustentare et alere queat, ea nihilominus sub conditione, ne per hoc a mili-

tari suae Majestatis sacratissimae servitio, quod ejusmodi famulos conducendos ex ordine tangit, abstrahantur; quem in finem, opere pretium erit, ut ejusmodi conductiones, seu conventiones, cum praescitu militarium officialium, quorum jurisdictioni subsunt, celebrentur; ut constet illis, uter militarium et cujus servitiis se addicat, ut cui coram indulgeri queat ejusmodi famulitium subire, unde sequitur, nonnisi erga schedas ab officialibus indulgendas famulos e militaribus conduci posse.

Ad 2-dum. In causis realibus, seu ratione immobilium bonorum motis, quoniam hae ad forum continui iudicii pertinent, et unusquisque in eodem comparere tenetur; citationes quoque, certificationes et inquisitiones vigore sigilli ordinariorum sedis officialium fieri opportet, ad quod si quis non compareret, nec se regio, in quo tum esset servitio, aut alia legali ratione excusare valeret, poenae quoque ab eodem iudicio dictandae subesse tenebitur. Signa vero in agris et fenetis prohibitoria (vulgo csóvák), aut alias eiusmodi prohibitiones, ex mutua militarium cum sedis officialibus potestate et consensu constituantur.

Ad 3-um. Attentio ad terminos segetum, pratorumque, ut et septa quaevis prohibita utriusque sortis officialibus eo quidem modo incumbit, ut de milite transgressore a militari, de non milite vero a sedis officiali satisfactio petatur, nec sub consueta poena pecora in damno reperta, adeoque invagianda, seu non militi a milite, seu huic ab illo violenter adimere fas sit.

Ad 4-tum. Obligationes iudicibus pagorum hactenus incumbentes, quoad militares personae, ex his denominandae, a parte vero subditorum, homines a sedis officialibus nominandae impleant et succolent. Hospitia vero itinerantibus debita, cum milites ab huiusmodi quartieriorum et condescensionum onere exemti sint, a jobbagionibus praestabuntur, unde nihil oneris sublata gratuita vietitatione illis accessurum erit. Tributum denique, a militaribus milites, a jobbagionibus vero denominandi ab officialibus sedis homines exacturi et collecturi erunt.

Ad 5-tum. Juxta proxime praecedens punctum munia iudicium pagensium, quoad militares, nominandi ex iis milites obibunt, a suis officialibus dependentiam habituri; reliqui vero incolae iurisdictioni sedis officialium relinquentur, constitutis quoque, ubi plures erunt, inter eos iudicibus.

Ad 6-tum. Viarum, pontium, septorumque publicorum reparationes, vigore etiam clementissimarum patentalium, universis utriusque status incolis incumbunt, unde dum neces-

sitas tulerit, mutuo invicem militarium cum sedis consensu, pagorum incolae observata iusta mensura ad eiusmodi publicas operas cogendi erunt.

Ad 7-mum. Ad exigendas de publicis proventibus rationes a parte militum, possessorum et iobbagionum exactoribus ordinatis, hi ratas unicuique suas excindant.

Ad 8-vum. Quoad consvetas e iudicis pagorum apellationes, actor debebit sequi forum rei.

Ad 9-num.

(Itt a latin szöveg megszünik s a 9. és 10-ik pont magyarúl van írva, a mint következik:)

Ad 9. A mint a Rákóczi Sigmond fejedelem de a 1607. emanált és előttünk producált nundinalis collatiójából kitetszik, a sokadalom conferáltatott volt a gyergyó-szent-miklósi lakosoknak és így a sokadalomból bejőni szokott proventus is nem mást, hanem őket illeti, vagy a kinek ők engedik. A nemes szék tisztei, a mint a commissio informáltatik, csak *Gáborfi Gábor* vicekirálybírósága alatt kezdették egy részét magok számokra venni. És így

10. A sokadalomba praevalicálók, vagy veszekedők megbüntetése is, és az azokra való vigyázás, más sokadalmas hellyeknek példájok szerint, az odavaló lakosoktól rendelendő vásárbírákat illeti, azon helynek adatván az említett akkori fejedelemtől a salvus conductus.

Ad 11-mum. Jurisdictioni sedis in futurum quoque suberunt omnes, quicumque regestro militari illati non sunt, aut inferentur.

Ad 12-um. Conscripti hactenus jobbagiones, dominis suis terrestribus desuper se insinuantibus, restituti sunt; pro futuro vero, factis eatenus ordinationibus coactum est, dum vel dubiae conditionis jobbagiones ab hoc militari statu exclusi sunt.

Ad 13-um. Pecora, sine dominis vaga, a militaribus deprehensa, non ad tertium, verum intra 24 horarum spatium officialibus suis resignabuntur, et illa non solum inter militares publicabuntur, verum transmissa descriptione ab officialibus quoque sedis publicanda illis notificabuntur. Non militares vero, iuxta usum hactenus receptum, ad officiales sedis deferent, qui publicationis fine eiusmodi pecorum descriptionem commendanti cohortis pariter transmittent. Quae pecora, etiamsi proprietarius nullus inveniretur, officialibus militaribus vendere non licebit, verum eiusmodi miseris militibus dare obligabuntur, qui erga futurum praeviae intertentionis bonificationem, pro usu et fructu in se redundaturo, similium intertentionem in se suspecturi erunt tamdiu, donec proprieta-

rius inventus fuerit. Prohibitum vero erit, seu militi a non milite, seu huic ab illo ejusmodi pecora violenter adimere.

De invagiatis quoque e prohibitis territoriis pecoribus idem est sentiendum, quae miles ad suum militarem, provincialis vero ad sedis officiales, si interea non redimerentur, evoluto tertio die pellere obligabuntur.

Ad 14-um. Jobbagiones sine commissariatica assignatione vecturas angarias praestare non tenentur.

Quae in praemissis punctis complexae ordinationes tamdiu saltim duraturae erunt, donec sua Majestas sacratissima aliter earum intuitu clementer jubere dignabitur.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 217—219. lapjain.)

139.

Gyergyószentmiklós határőrkatona lakosainak a királynétól kért városi kiváltságainak pontjai. 1763 decz. 22.

Puncta privilegiorum pro possessione incolarum militum limitaneorum Gyergyó-Szent-Miklósiensum a sacr. sua Matte nostra clementissima obtinendorum, ut pote

1-mo. Possessio haec nostra Gyergyó-Szent-Miklósiensis, licet a conscriptione a. 1756 a sacr. Matte regia, ita et in tabellis ad contributionem concinatis venerit sub nomine oppidi, et exinde contributiones in tertia plana persolvisse dignoscatur, privilegio tamen oppidi non fruito; obinde instat suae Matti sacr. humilli e genu, ut pagum hunc nostrum, fidelium videlicet servorum suorum militum, in verum ac reale oppidum elevare, ejisdemque privilegia adinstar aliorum oppidorum in Siculia habitorum extendere dignetur clementissime.

2-do. Utre et nomine oppidi gaudentes, magistratum erigere possit, per quem res, causasque, solum modo reales, independenter ab incl. sede, et officialibus ejusdem tractare, definireque valeat.

3-io. Jus gladii obtinere, ad plectendos et puniendos malefactores non milites, in oppido vel territorio deprehensos.

4-to. Coetus pro ratione et diversitate opificum constituere.

5-to. Nundinas pro mense Septembri, quartas, nam ternae, ab antiquo a principibus concessae habentur.

6-to. Ab omnibus non oppidanis, merces suas in foro nostro vendentibus, ut cruciferus unus vulgo vásárpénz exigi possit.

7-mo. Facultas educilandi vinum, sive in popinis, sive in domibus privatis, ne dum possessoribus, sed nec oppidaneis

ipsis, a festo sancti Georgii ad festum usque sancti Martini concedi possit.

8-vo. Braxatorium erigendi jus nulli alteri, sive privato, sive possessori, nisi oppido competat.

9-no. Ut praeterea aliis omnibus juribus privilegiis, et gratiis, quibus caetera oppida utuntur, fruuntur et gaudent, et nobis uti frui, ac gaudere integrum sit.

Nihil itaque alienum, aut cuipiam praejudiciosum volumus, ac petimus, cum his omnibus privilegii punctis, omnia omnino oppida, in hocce principatu Tranniae gaudere dignoscantur. Caeterum ad maternam sacr. caesae regiaeque Mattis clementiam una simul advolvimur, humilique e genu suplicamus, ut pro fidelitate nostra erga summam principem, ab initio statim semper et alacriter contestatu, praeter jam duas tertias contributionalis quanti determinatas tit. oppidi plus non elevemur ad contribuendum. In reliquo sumus.

perpetui fideles subditi
servi humillimi incolae
milites Gyergyó-Szent-Miklósienses.

Hátirat: Communicantur introscripta puncta cum officialibus incl. sedis, et eorum medio cum possessoribus Gyergyo-Sz. Miklosiensibus, ut si quas circa ea reflexiones habuerint, commissioni praevie communicare valeant.

E regio commissione Gyergyó-Sz.-Miklós 22. Decembris 1763.

Extradata per
Stephanum Halmágyi m. p.
guber. secret. et comm. archivarium.

(Egykorú hiteles másolata Csík vm. ltban.)

140.

Gyergyó-Szent-Miklós városi privilegiumot kérő pontjaira a vicetisztek és birtokos nemesek megjegyzései. 1763 decz. 23.

Reflexiones ad puncta postulandorum privilegiorum Gyergyo-Szent-Miklosiensium per v. officiales et nobiles possessores die 23 Decembris in Gyergyó-Szent-Miklós excelsae regii commissioni porrectae. A. 1763.

Nro 1-mo. Quamvis nobiles et hujates domini possessores a potiori dissitis ab hinc locis existant, minimeque ad eorum notiam puncta postulatorum privilegiorum Gyergyo-Szent-Miklosiensium (qui in numerum civium se, bonaque

sua submittere ac incorporare nollent) pervenire possent, nihilominus ne eorum circa sua postulata instantiam retardare vel iis adversari videamur, circa puncta eorum ab e. commissione nobis gratiose communicata humillimas nostras reflexiones ponimus tales.

Ad 1-um. Nullatenus obstare volumus, quin possessio Gyergyó-Szent-Miklós in reale oppidum elevetur, modo id fiat salvis iuribus, privilegiis nobilitaribus, consequenter ad curias et domos nobilitares, eorumque appertinentias, ut et sessiones colonicales, seu populosas, sive desertas, eiusmodi elevatio ne extendatur; illaeque naturam et conditionem fundi oppidani ne induant, sed neque illae, qualescunque sessiones et fundi, qui in praesens quidem per incolas Szent-Miklosienses privilegium solicitantes tenentur et possidentur, quidem verum de iure, aut nobilem quempiam respiciunt, sive ratione eorum mota iam lis sit, sive non, aut immediatam in illis successionem haberet.

Ad 2-dum. Magistratus oppidani erectioni non contradicimus, modo fundus praetoriae et publicorum carcerum, una cum aedificiis, sumptibus totius sedis publicis in eodem erectis, velut legali iura eum in finem comparatus, deinceps quoque usui sedis magistratus et nullatenus oppidani deserviat.

Ad 3-tium. Iuris gladii impetrationi pariter assentimur, reservato tamen eo, ut ubi magis arduae et praesertim criminales causae occurrerent, sedis quoque officiales ad eas diiudicandas magistratus oppidanus adhibere teneatur, neve in praeiudicium praerogativae nobilitaris authoritas oppidana extendatur.

Ad 4-tum. Aeque assentimur, id tamen reservamus, ut ad contubernia mechanica, seu cehas nobilium quoque famuli et subditi pro tyronibus ad analogiam reliquarum oppidanarum ceharum instruendi acceptentur.

Ad 5-tum. Pariter consentimus, dummodo

Ad 6-tum. Tam nobiles in persona, quam eorum subordinati, quam denique eorum subditi, a mercibus suis, sive nundinarum sive fororum hebdomadalium occasione telonium, sive fori taxám, vulgo vásárpénz ne exigatur, sed libera emendi et vendendi facultas, ad instar oppidanorum, penes eos et eorum subditos salva maneat.

Ad 7-mum et 8-um. Cum praecipuum nobilitaris praerogativae beneficium et illud sit, ut curiae nobilitares libero educilli, macelli, braxatorii et his similium iure gaudeant, hinc praerogativae, lege, usu, et veteri consuetudine firmatae inhaeremus et insistimus.

Ad 9-num. Nullatenus contravenimus, dum modo, ut in praemissis attactum est, legibus, iuribus, libertatibus praerogativis et immunitatibus nobilitaribus in nullo puncto praeiudicent.

[(Fogalmazványa Csíkvm. lvltárában.)

141.

A határőrség szervező bizottság jelentése a királynénak. Gyergyó-Szentmiklós 1763 decz. 24.

(Kivonat.)

Jelentettük Felségednek Szebenből nov. 5-éről, hogy mit tartunk szükségesnek a határőrség felállítására nézve s a szerint Gyergyóban elkezdettük a szervezést, kihirdettük Felséged patenseit s az összes egyházas (egy sessiójú) nemeseket és szabad székelyeket nemcsak a köteles hűségre visszavezettük, hanem össze is írtuk s a katonai törvényekre és zászlóra a szokás szerint felavatván, feleskettük őket minden erőszak nélkűl (absque ulla violentia) s a gyalogokat szakaszokba (cohors) a lovasokat pedig egy századba osztottuk. Minderről küldjük a jegyzőkönyvet.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 1764. jan. 650/7. sz. a.)

Jegyzet: Ugyanazok (t. i. gr. Lázár Janos, gr. Bethlen Miklós, br. Siskowicz és Halmágyi István jegyző) felküldik a főhaditanácsnak a jegyzőkönyvet, hogy ő fge elé terjeszszék.

142.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Gyergyószentmiklós 1763 decz. 25.

(Kivonat.)

Gyergyószék azon számfeletti (supernumerarii) felfegyverzetlen katonái, kik f. hó 20-án kelt jelentésem szerint különböző okok miatt a zászlószentelésre nem jelenhettek meg, 21-én 360 főnyi tömegben megjelentek és miután a zászló előhozatott s a hadi articulusok felolvastattak, arra a katonai esküt letették; nehányan még azután is letették az esküt, a kik később jöttek.

Minden falu lakosaiból egy-egy szakaszt (compagniat) alakítottunk Gyergyóban.

Az altiszteknek a megigért zsoldot deczemberre kiosztani kezdettem ő fge rendelete értelmében.

A panaszokat a bizottság átvette és átnézte s minthony többnyire ingatlanokra vonatkozik, azt határoztuk, hogy a

törvényszéknek (judiciis continuis) adjuk át, hogy ezeket a pereket mindenek előtt vegyék tárgyalás alá és intézzék el.

A bizottság holnap Felcsíkba Szenttamásra fog menni, hogy folytassa a munkát.

Minthogy a székelyek között kiosztott lőfegyverek egyrésze részint a használat, részint a lerakás miatt főkép a závárnál megsérült s minthogy az ilyen sérült fegyvert kapottak attól félnek, hogy a reparálás az ő költségükre fog menni, s minthogy a regement-puskaművesek nem tudnák hamar megcsinálni: kérem, engedje meg Exciád és adja ki a katonai hatóságokhoz a rendeleteket, hogy a kezdetben ide beküldött 17000 fegyverből felmaradt és Károlyfehérvárt őrzött 2000 drb. jó fegyverből kicseréltessenek a sérült fegyverek, hogy azok a tüzérségi (artillerie) szertárban javíttassanak ki és a rozsdától tisztíttassanak meg.

(Eredetije a bécsi hadiltrban 1764. jan. 399/1. cs.)

Jegyzet: A haditanács e jelentést előterjesztette a királynénak 1764. jan. 7-én.

A királyné tudomásúl vette és azt határozta, hogy a fegyvereket cseréljék ki.

(Eredetiben, ugyanott.)

143.

A székely határőrséget szervező kir. bizottság nyilt rendelete Csíkszék falvaiban a mádéfalvi és más szökevények ellen. Csík-Szt.-Tamás, 1763 decz. 28.

Publicálni kell az székben:

1-mo. Hogy senki az erdőre magokat elvont madéfalvi és más falukbéli lakosok közzűl edgyet is maga házában és hajlékában béfogadni, sem nekiek eledelt adni avagy az erdőre kiküldeni ne merészeljen, különben hasonló büntetéssel bűntettetik, mint amazok, a királyi parancsolatnak nem engedelmeskedők, azaz feje- és jószágvesztésével.

2-do. A ki pedig azon elfutott emberek közzűl gazda embert elfog és az Commissio eleiben hozza, egy arany váltsága lészen.

3-o. A falusbírák is vigyázzanak kemény büntetés alatt, hogy valamely faluban azok közzül lappangót észrevesznek, azonnal elfogassák és a k. Commissiohoz, vagy a legközelebb lévő haditiszthez küldgyék kötözve.

4-o. Sőt akár holott is ilyen erdőre kikészűlő s előbbállani akaró személyt tapasztalnak, nem várván elmenetelét, előzzék meg és legottan elfogják.

5-to. Ha kik pedig elmenni találnának hír nélkűl, azoknak marhájokat mindjárt hajtassák tiszt kézhez és vigyázzanak, hogy semmit házoktól el ne vigyenek, különben magok fizetik meg az árát.

E regia commissione Sz. Tamás 28-va Dec. 1763.

Extradatum per

Stephanum Halmágyi

guber. secretarium, et commissionis actuarium.

(Egykorú másolata a br. Huszár-család levéltárában.)

144.

Gróf Bethlen Miklós Udvarhelyszéknek, hogy a zászlók szentelésire Udvarhelyszékről Csíkba menő katonaságnak élelmiszert készítsenek. Dánfalva, 1763 decz. 30.

Spectabiles, ac generosi dni mihi observandissimi! Az zászlók szentelésire kelletvén Udvarhelyszékről militiának béjönni, valamint ment már parancsolat az ottan lévő militiaris tiszteknek, hogy másfél squadron béjőjjön és négy napi ló-portiót az statiókról magoknak hozzanak, de ezen kivűl szükséges kegyelmeteknek oly rendelést tenni, hogy még 800 ló-portiót sine mora utánok hozzanak. Intimáltatik praeterea kegyelmeteknek, hogy ezen ide commandiroztatott militia helyiben mindjárt más militia ottan fog bészállani. In reliquo persisto. Signatum Dánfalva, die 30-a Decembris 1763.

Praetitulalarum D. Vestrarum

ad officia paratissimus

C. Nic. Bethlen mp.

Külső czím: Spectabilibus ac gen. stb. sedis Udvarhely.

(Eredetije: Udvarhely vm. lvtban, acta politica 2. sz.)

145.

Br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró és társai jelentése a székely határőrséget szervező bizottsághoz, a szépvízi hegyek közé menekült székelységgel való tárgyalásról. K. n. (Dánfalván, 1763 decz. 31.)

Tegnapi napon szeredai expeditiómról az mélt. k. Commissiohoz adott alázatos informatiom szerént az erdőn összecsoportozott népnek holléte és állapotjának megvizsgálására kiküldött expressusaim alcsíki substitutus vicetiszt *Borss Lázár* uram másodmagával estvefelé hozzánk visszatérvén Del-

nére, a szépvizi határban és bizonyos erdőből álló szoros patakon és annak térecskéin feküinni referálák a népet és hogy midőn közelítették volna a helyet, elejekben menvén 10 vagy 12 fegyveres legény, a sokaság közzi békisérték, a holott említett *Borss Lázár* uram jelentvén, hogy bizonyos parancsolatival a mélt. k. Commissionak hozzájok kivánunk menni, az[t] felelték, hogy nem szükséges hozzájok mennünk, mert ők magok elméjét és állapotját a mélt. k. Commissionak általírták, azon túl nem is mennek, arra várják a választ; ha azért akarunk menni, hogy őket eddig való állapotjokban manuteneáljuk, jó szívvel várjuk, de hogy a mostani mód szerént való katonaságra visszatérjünk, azért oda ne fáradjunk, mert a mint és mi okokból magokat declarálták, arra sohasem jönnek. Sokan pedig a sokaság közzűl rút káromlásokkal fenyegetőztek reám főtisztre nevezetesen, és az egész nemességre, hogy mi okoztuk ezen inséget nekiek, már most magunk, jobbágyaink, oláh, czigány, idehaza jól nyugosznak, ők pedig sanyarkodva házokat kerűlik. Ez s több eféle agyarkodásait a népnek értvén, bátorkodhatunk-e közikbe menni, vagy men? cunctálódva, magunkat éczakai nyugodalomra készítettük, s midőn már el is szenderedtünk volna feküvő ágyunkba, halljuk az ablakaink alatt valami népet járkálni és suttogni, melyre megébredvén, kérdgyük: micsoda emberek volnának? Azalatt hamarsággal felöltöztünk, jelentik, hogy az erdőn lévő néptől küldettek; kiknek ajtót nyittatván, heten, vagy nyolczan béjöttek.

Kérdésünkre, miért jöttek volna? azt felelték, azért küldötte a nép, hogy holnap nyolcz órára a mélt. Commissio küldgyön választ instantiájokra, melyet Balás Ádám uramtól küldöttek, bennünket pedig kérnek, hogy ügyekezzünk kiszerezni a választ, akár jó, akár rossz légyen, mert meguntták az erdőn való sanyarúságot, tovább ottan nem szenvedhetnek Melyre reponáltuk, hogy igen rövid terminusra szorították a válaszvételt, mert csak vissza sem mehetünk 8 órakorra Dánfaluban, a hol a mélt. k. Commissio mulat; különben is azok nagy urak, király emberei, nem lehet órára szorítani, bár estvére lehetne válaszokat venni. Rámentek erre is, csak insistáltak, hogy légyünk szorgalmatosak kiszerzésében, mert valamerre el kell vetniek fejeket. Én főtiszt arra is emlékszem, mondották, hogy vasárnapnál tovább nem várakoznak. Megigírtük ehhezképest, hogy ügyekezünk nékik választ nyerni.

Továbbra folytatván beszédünket, ügyekezünk csendességre, engedelmességre és visszajövetelre disponálni, hosszason elejekben adván, ne veszedelmeztetnék engedetlenségek-

kel feleségeket, gyermekeket, magokat, javacskáiakat (!) örökségekkel, ne hallgassanak senki ellenkező tanácsától, szálljanak haza, senkitől semmi bántódások nem lészen, haszontalan mellőzik a katonaságot, mert annak meg kell lenni ő Felsége parancsolatjából. De fárattig való ilyetén beszédünkkel is feltételektől nem deflectálhatván, utoljára és summanter megmondottuk nékiek, hogy mélt. k. Commissio csak azt kívánja tudni, ha akarnak-é ő Felsége parancsolatjának engedelmeskedni, vagy nem? Ha akarnak, az jele, hogy haza szállanak és fegyvert vesznek, ha pedig eztet nem cselekszik, haszontalan állítják, hogy ő Felsége parancsolatinak engedelmesek. Melyre azt felelték: ők oly véggel, hogy a mostani mód szerént katonák legyenek, soha vissza nem jönnek, nem parancsolja ő Felsége (a mint instantiájokban feltették), hogy kedvök ellen is katonáknak tétessenek, nekik tanácslójok csak az egy Isten, abban bíznak, megírták minden bajokat a mélt. k. Commissiónak, arra elvárják a választ. Ezzel véget vetvén beszélgetésünknek, tőlünk elbúcsúzának és több társaikhoz, kik (a mint azután értettük) feles számmal kísérték volt bé őket faluig, visszamentek.

Mely expeditiónknak valóságát és rendit valamint szóval is mái napon a mélt. k. Commissionak reportáltuk, úgy parancsolatjából írásba complectálva alázatosán submittáljuk ad ulteriora mandata permansuri

Excelsae Regiae Commissionis

humillimi servi
Paulus Bornemisza l. b. de Kászon m. p.

Fent: Relatio de expeditione Delneiana ad incl. regiam Commissionem circa populum inter montes Szépviz et Meneság haerentem.

Hátán: Lectum in commissione 30.[1]) Dec. 1763 Dánfalva.

(Egykorú másolata, aláírás nélkűl, a br. Huszár család abafájai levéltárában, a br. Bornemisza Pál íratai között és Halmágyi jkve 260. l.)

---

[1]) Helyesen 31, mert a bizottság jkve szerint decz. 31-én tettek jelentést. Br. Bornemisza is azt írja másutt. (Ld. az Okírattárban 1764. febr. 6./a.)

146.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Dánfalva 1763 decz. 31.

(Kivonat.)

A gyergyai katonai összeírásról szóló bizottsági latin jkvet küldöm Exciádnak, jelentvén, hogy decz. 26-án a bizottság átjött Fel-Csíkba és azóta naponként folytatjuk a kir. patens kihirdetését és az összeírást.

Azonközben az történt, hogy Madéfalva az egész falu, 4 fegyvert fölvetten kivűl, néhányan *Madaras*ról, továbbá sok felfegyverzetlen ember Taplocza, Szépvíz és Szentmihály és a környékbeli falvakból, a beérkezett jelentés (rapport) szerint m. e. 1200 ember összeseregletett (zusammen rottiret) és a Moldva felé eső hegyekbe menekűlt, azt a kijelentést tevén, hogy *mivel ő Felsége sem akarja őket a fegyver felvételére kényszeríteni, tehát nem is fognak abba beléegyezni.*

Úgy intézkedtem, hogy az élelmiszerek elvonása által kényszerítsem őket házaikhoz visszatérésre és a köteles engedelmességre; tehát a hegyek alatt lévő falvakat rendes katonasággal kívánom megszállatni s így őket az élelemszerzéstől elzárni. De mivel a Csíkban lévő Okkely-batalion csak 60 főnyi csapatból (rotten) áll és a bizottság rendelkezésére adott 50 Kálnoky-huszár nem elegendő, tehát az Udvarhelyre szállásolt 1½ escadront a Trautmansdorf-dragonyos ezredtől és 2 companiát a Háromszéken levő Okkely-gyalogezredtől haladéktalanúl ide rendeltem és ezek megérkezése után a falvakat meg fogom szállatni.

De mert ez által Udvarhelyen nem marad katonaság, Háromszéken pedig felére olvad le, s tartani lehet attól, hogy a fegyvertelen nép menekülése Háromszékre is ki fog terjedni: *Buccownak* előterjesztést tettem, hogy kívánatos lenne Udvarhely és Háromszék területére egy-egy escadront küldeni és 2 gyalog companiát Szebenből Brassóba áttenni, hogy minden eshetőségre használhassam.

Addig is azonban, míg a lovasság megérkeznék, az elfutott nép által otthon hagyott asszonyokat és leánygyermekeket Mádéfalváról kiűzettem (hinaus schaffen lassen), a fiúgyermekeket, a kiket leginkább féltenek, visszatartottam. A katonaság megérkezése után így szándékozom tenni a többi elhagyott falvakban is, hogy azáltal annál inkább számba ne látszassunk venni fenyegetésüket, hogy Moldvába akarnak kivándorolni.

Nem lehet ugyan jótállani azért, hogy némelyek, talán sokan is, Moldvába kiköltöznek, hogy a katonaságtól meg-

szabadúljanak; de ha meggondoljuk, hogy ez a nép ósidőktől fogva örökjogon bírja földjeit, ez a szökés kevésbé aggasztó, ha tudtukra adjuk, hogy a kik elszöknek, földjeik másoknak adatnak.

Máskülönben a bizottság a főkirálybírót br. *Bornemiszát* és a perceptort *Sándor* Lászlót a szökevényekhez küldötte, hogy őket hazatérésre bírják, ellenkező esetben végleges nyilatkozatot követeljen tőlük, hogy ő fge magas rendeletének akarnak-é engedelmeskedni, avagy nem?

Minden valószínűség szerint néhány pap is egy követ fúj velük, azért *Buccowot* megkerestem, hogy *Bajtay* püspököt szólítsa fel, hogy azt a 3 papot, kik ellen a határőr tiszteknek legtöbb gyanújok van, helyeztesse át és pótolja másokkal.

A bujtogatókat lehetetlen most kipuhatolni, mert a felfegyverzettek azt mondják, hogy nekik a fegyvertelenek sohasem árúlták el szándékukat, azok a fegyvertelenek pedig, a kik nem szöktek meg s a kik közt a fegyver kiosztatott, még mindig kételkednek a szervezés állandóságában, a miért is az ő tanácsadóikat és bujtogatóikat el nem árúlják. Azt mondják, hogy ha minden fegyvertelen a fegyverfelvételre fog kényszeríttetni, akkor szenvedett káraik miatt és az 1763-ra megfizetett adó és egyéb szenvedéseik miatt minden felbujtót magok ki fognak vallani.

Hogyha némelyek végkép elszöknek, van itt sok szegény család, a kik közt a földeket fel lehet osztani, különben is a föld nagyon kevés a lakosság sűrűségéhez képest.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 1764 jan. 650/7.)

Jegyzet: A haditanács a királynénak 1764 jan. 14-én tesz felterjesztést Siskowicz 1763 decz. 31-iki jelentéséről, a mire a királyné határozata jan. 25-én kelt. (Ld. ott.)

147.

Br. Buccow a haditanácsnak s ez által a királynénak, Nagy-Szebenből. K. n. (1763 végén.)

(Kivonat.)

Azt a javaslatot tette, hogy a székelyektől az ő kiváltságaikat (privilegiumaikat) vegyék el. A királyné azzal adatta ki véleményadás végett (1764 jan. 25.) br. *Siskowicz*nak és a határőrséget szervező bizottságnak, hogy a haditanács ne mondja meg, hogy *Buccow*tól származik a terv.

Azt a tervet is fölvetette, hogy valamelyik fiúszékben kellene kezdeni az új összeírást s hogy ha az ellenszegűlne,

rögtön föl kellene függeszteni az összes privilegiumokat és azáltal a többieket megfélemlíteni.

(A bécsi hadi ltrban.)

148.

Felhívás a csíki néphez, kik az erdőre menekültek, hogy házokhoz visszaszálljanak. K. n. (Csík-Taploczán 1764 jan. 3.)

Ezzel jelentetik nemes Fel- és Al-Csík székekben való lakosoknak, hogy minekutána tuttamra (!) esett, hogy sokan magok házokat azért hagyták el, hogy mások, kik házoktól az erdőre illetlenűl magokat elvonták, azoktól való félelemtől ők is elmentek: azért adatik tuttára minyájoknak, hogy mostan az ijesztő embereknek fenyegetőzésektől, ha házokhoz visszajönnek, nem félhetnek, mivel elegendő bátorság az militiának bejövetele által minyájoknak adatik. Ez pedig azért jelentetik, hogy kik másoktól való félelemtől elmentek, jövendőben magokat ne menthessék, hogy nem volt mihez ragaszkodni és házokhoz visszajönni. Jelentetik az is, hogy senki a lakosok közűl, faluban lévő főtiszt híre nélkűl sehová ki nem eresztetik, hanem magát kiki jelentse, hova akar menni, bé pedig a faluba menni mindennek szabadoson megengedtetik.

(Egykorú másolat a br. Huszár-család ltrában.)

149.

Br. Bornemisza Pál főkirálybíró intelmei és tanácsai a határőrségtől vonakodó és házokat elhagyó néphez, hogy térjenek haza és engedelmeskedjenek a királyné parancsolatjának. Taplocza (1764 jan. 3.).

Kedves jóakaróim.

Mint felséges Asszonyunkhoz tartozó kötelességemtől és hűvségemtől viseltetvén, mint pedig kegyelmetekhez vonszó igaz indúlatomtól ösztönöztetvén, még edgyczer kegyelmetekhez ezen írásom által megjelenek, intvén és oktatván eképpen kegyelmeteket, hogy én tulajdon szemeimmel látván nagykegyelmességű Asszonyunk hatalmas kezeivel subscribált és szokot pecséttyiivel megerősitett patensit, melyben kegyelmesen ő Felsége az törvényhez magát alkalmasztatván, a szabad székelyeket régi híres vitéz atyáinak dicsőséges kötelességekhez visszátériteni és fegyverben öltöztetni kivánja, és ezen itten lévő mélt. Commissio által aztat véghezvinni

kegyelmesen parancsolja. De látván kegyelmeteket azon kegyelmes patensnek mintegy hütelt magok illetlen elvonások által nem adni, és annak nem engedelmeskedni, tehát általlátván én azt, hogy kegyelmetek azon illetlen cselekedetekkel magokat ő Felsége büntetésére érdemessé teszik: azért azon büntetés elkerűléséért térjen meg kegyelmetek magok tulajdon házokhoz, és én fogadom, magamra is vállalom, hogy ha ezen tanácsomnak és intésemnek engedelmeskednek, az mélt. Commissio előtt kegyelmeteket legkissebb büntetéstől is menteknek tészem, csak felséges Asszonyunk parancsolatjinak teljesítésére magokat kötelezzék; mert mi haszna: kegyelmetek azon parancsolat elkerűléséért magokat örökös veszedelemre, feleségeit, gyermekeit örökös nyomorúságra vetik, mely az igaz kereszténynek maga hüte és kötelessége ellen igen erősen rugódozik és van. Hiszem miben bízik kegyelmetek; ha magok ereiben: avval nyilván kinyilatkoztatja kegyelmetek, hogy felséges Asszonyunk parancsolatjának ellentállani kivánnak, mely cselekedet is elkerűlhetetlen büntetést töstént okoz és érdemel. Ha pedig bennem, vagy máshoz, ki felséges Asszonyunknak hütét letette, abban igen megcsalatkozik kegyelmetek, mert olyant cselekedni hütünk ellen lenni nyilván hirdetjük. Azért még edgyczer, amint felljűl is megirtam, térjen meg kegyelmetek egész alázatossággal, és engedelmességgel mentűl hamarább magok házokhoz, mert különben cselekedvén, büntetéseket várhatják; engedelmeskedvén pedig, és különös példás jó viseletek által magok cselekedeteit megbánván, jutalmat nyerhetnek.

Ezt pedig csak tulajdon magam igaz indúlatomtól viseltetvén írom, nehogy jövendőben kegyelmetek okúl vessen, hogy én kegyelmetek veszedelmét tuttakra adni és távosztatni nem akartam.

Taplocza B. B. Pál.

(Egykorú másolat a br. Huszár-család abafájai levéltárában.)

150.

A háromszéki és kászoni felkelt székelyek folyamodása a székely határőrség felállításán működő kir. biztosokhoz. Ménaságújfalu (Csíkban) 1764 jan. 4.

Méltóságos királyi commissio!
Kegyelmes nagyságos uraink!

Mi háromszéki és kászonszéki fegyvert soha nem vett, és fegyvert letett, szegény adózó nép, igen keservesen hallván

sok felől, hogy innen Csíkról igen nagy militaris erővel fognának Excellencziátok ellenünk jőni, a végre, hogy, vagy a fegyvert felvétessék mindnyájunkkal, vagy pedig egészen elpusztíttassanak (igaz-é vagy nem, nem tudjuk), a melyen az egész nép annyira megzendűlt, hogy mindenestől fogva el akart ilyen hideg télnek idején hazájából szaladni, s csak elig is recorrigálhattuk magunkat, hanem ugyancsak végre magunkban azt találtuk fel, hogy az Excellencziátok lábai eleibe leborulván, esedezzünk azon említett, bennünket egészen elrémített és szintén bujdosást okozott hírnek rólunk való elfordításaért előre. Nem is egyéb az oka a mi ide való jövetelünknek, hanem csak ez, a mely megtetszik Excellencziátokhoz holnap béadandó alázatos instancziánkból. Hogy pedig mindnyájan jöttünk: az az oka, hogy még csak egy követet sem találhattunk magunk közűl, a kit elküldjünk, azért, mert juniusnak elején in anno jam evoluto 1763 Szebenben lévő követünk igaz követségében, úgy értettük, hogy némelyek kételkedtek. Felérkezvén pedig ide, igen szomorúan tapasztaljuk, hogy a mi ide való csíki atyánkfiai nagyon megrémülvén, hazájokat elhagyták a félelemnek miatta, de ugyancsak idevaló érkezésünk után bátorították magokat annyira a mi kérésünkre, hogy ők is mivelünk együtt Excellencziátok lábai eleibe alázatosan leborúljanak, és minden sérelmeiket újra is mivelünk együtt Excellencziátok eleiben terjeszszük, nem kivánván mitőlünk, de mi is tőlök, úgy az egész székely natiótól is elszakadni. Azért a nagy Istennek nevében kérjük Excellencziátokat, hogy ne gondoljon Excellencziátok valami rossz dolgot ebből, mert semmi afféle szándékunk nincsen, aminthogy meg fogja tapasztalni Excellencziátok; őrizzen is Isten afféletől minket; de azon is kérjük a nagy Istennek nevében Excellencziátokat, hogy nehogy valakitől valami bántódásunk légyen.

Ezek után Kegyelmes Uraink a szent Istennek óltalmában ajánlván Excellencziátokat, vagyunk

Excellencziátoknak
Menyeságújfalu (!)
4-ta Januarii 1764.

méltatlan szolgái
Háromszékiek és kászoniak.

(Egykorú másolat, a bécsi hadi levéltárban, 1764 jan. cs. 650/7. sz.)

151.

Az erdélyi kanczellária az erdélyi guberniumnak s más példányban a kir. bizottságnak. Bécs 1764 jan. 5.

(Kivonat.)

A királyné nevében decretumot ad arról, hogy a királyné informáltatván arról, hogy Gy.-Szentmiklóson egy nem született székely, de Krasznából való nemes felmentetett a katonai szolgálattól: a királyné elrendeli, hogy ez most maradjon annyiban, de jövőre nézve a bizottságnak meghagyatott, hogy ilyen okból senki föl ne mentessék. Ezt tudomásvétel végett irják a guberniumnak is.

(Másolata a bécsi hadi ltrban 1763. 562/2. sz. a.)

152.

A székely határőrséget szervező kir. bizottság felhívása a Mádéfalván tanyázó székely felkelőkhöz. Csík-Taploczán 1764 jan. 6.

Adattatik a mádéfalvi szabad lakosoknak tudtára:

1-mo. Hogy a királyi commissio felséges apostoli királyné, nagy kegyelmes Asszonyunktól a réá bizott dolgaiban minden akadék nélkül továbbra is előmehessen, arra nézve írásban vagy legfeljebb két józan követeik által deklarálják most mindjárt és minden haladék nélkül magokat: akarnak-e a felséges királyi patenseknek és parancsolatoknak meghallgatására megjelenni? avagy nem? és ha igen, mikor?

2-do. Tiltattatik jövendő elkerülhetetlen büntetés alatt, hogy senki idegen és maga faluján kivül való embert, akár csíki, akár más szomszéd székbeli légyen, ez órától fogva maga házánál meg ne szenvedjen, hanemha a király katonája volna, sem semmi gazdálkodással néki ne legyen.

3-tio. Ha talán valakik az ő Felsége fegyvert felvett hív székely katonái házokhoz bészállottanak volna, azok töstént azokból kimenjenek és semmi alkalmatlanságot a fegyvertelenek rajtok elkövetni ne mérészeljenek, különben jövendőben mint pártütők büntettetnek.

4-to. Ha kik ezen zenebonát okozókat és annak főtanácsolóit s elöljáróit avagy csak alattomban is bejelentenék, nemcsak eddig való vétkök feledékenységbe mégyen, hanem azonkivűl húsz arany ajándékot is vésznek. Ha kik pedig azokat személyek szerint megfogván béhoznák, száz arany

jutalmat és azonfelűl jövendőre is ő Felsége különös kegyelmességét csalhatatlanúl várhatják.

5-to. Minthogy parancsolat ment ki, hogy Háromszéken 10-ma praesentis inquisitio leszen azok ellen, a kik házoknál nem találtatnak, atyai indúlatból inti ezen királyi commissio az itt levő háromszékieket, hogy töstént kiki menjen maga házához visszá és itt maga személyét, odahaza pedig a maga javait jövendőbéli elkövetkező veszedelemtől megmenteni igyekezze.

E regia commissione. Csík-Taplocza 6-ta Januarii 1764.

Extradatum per
Stephanum Halmágyi
gubernialem secretarium et regiae
commissionis actuarium.

(Egykorú másolat, bécsi hadi levéltár, 1764 jan. cs. 650/7. sz. a.)

153.

A székely határőrséget szervező kir. biztosok felhívása Csík- és Kászon-szék lakosaihoz a mádéfalvi veszedelem utáni napon. Csík-Taploczán 1764 jan. 7.

A véghez ment szomorú példából minden ember keservesen szemlélheti, mi légyen a felséges király és örökös fejedelem ellen való rugódozásnak és ő felsége királyi kegyelmes parancsolati ellen való engedetlenségnek jutalma. Noha ugyan sokkal többen lettek volna hasonló büntetésre érdemesek, de ezen királyi commissio a többinek megtérését remélvén, ezen példát tovább terjeszteni nem kivánja; úgy mindazáltal, hogy

1-ben. Ezen Alsó- és Felső-Csík és Kászonszéknek minden szabad lakosai töstént magok házokban bészállljanak és magokat az ő Felsége kegyelmes parancsolatjához alkalmaztatván, a kiadandó fegyvereket felvegyék és ő Felségét híven szolgálják; mert az ilyeneknek legkisebb bántódása sem lészen. Azok ellenben, a kik ezen parancsolatra sem szállanának bé, mint ő Felsége ellenségi, mindenütt kergettetni és még sokkal keményebb büntetéssel büntettetni fognak.

2-szor. Senki maga falujában és házában csak egy Háromszékről vagy másunnan idejött embert is, míg fel nem szabadíttatik, béfogadni s annyival inkább néki gazdálkodni ne merészeljen, mert különben életét veszti el; sőt inkább valahol ott találja, megfogja és kötözve ezen királyi commissiónak béhozza, hasonló büntetés alatt.

Valamint azért az eszerint cselekedők és ezen parancsolatoknak híven engedelmeskedők, magok csendességekről, békeségekről, ezen királyi commissio által assecuráltatnak és minden legkisebb bántódástól is mentek lésznek; úgy azok ellenben, valakik ezen parancsolatoknak nem engedelmeskednének, és továbbra is ő Felsége királyi kegyelmes parancsolatainak ellenébe tennék magokat, minden keménységgel és szörnyű halállal megbüntettetvén, még szomorúbb példává tétettetnek.

Ahol azért a férjfiak jelen nem volnának, az asszonyok ezen parancsolatokat adják férjeiknek tudtokra, hogy a következő veszedelemtől azáltal megmenthessék.

E regia commissione. Csík-Taplocza, die 7-ma Januarii 1764.

Extradatum per
Stephanum Halmágyi,
gubernialem secretarium et regiae
commissionis actuarium.

(Egykorú másolat a bécsi hadi levéltárban, 1764. jan. cs. 650/7. sz. a. és Halmágyi jkvében 262. l. az Erd. Múzeum kézírattárában.)

154.

A haditanács br. Siskowicz altábornagynak. Bécs 1764 jan. 8.

(Kivonat.)

Közli jelentésére a legmagasabb elhatározást (resolutio) az erdélyi határőrség szervezését illetőleg s egyúttal, hogy *Lázár* és *Pethlen* (t. i. gr. Bethlen Miklós) számára »liefergelder angewiesen worden«.

A mellékelt bizottsági jkvben (t. i. a gyergyaiban) jelentik, hogy Szent-Miklóson egy nemes embert, a ki Krasznamegyéből származik, fölmentettek a határőrség kötelékéből (der verbindlichkeit zur gränzmiliz zu tretten losgezehlet worden). Ez az eset befejezett dolognak tekintessék, de jövőre nézve irányadó az legyen és a bizottsággal is közölje, hogy a kik a székben birtokosok, ha nem odavaló származásuak is, ebből az okból semmiként föl ne mentessenek.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, reg. 1764. 38. l.)

155.

Háromszék főkirálybírája levele a háromszéki esperesekhez, kérvén, intézzenek a lelkészekhez körlevelet, hogy csillapítsák le a határőrség szervezése miatt lázongó népet. Uzon 1764 jan. 8.

Tiszteletes esperes uram.
Nékem nagy jó uram!

A népnek újabb nyughatatlansága és királyi névvel kijött rendelések ellen való felmozdúlása adott nékem okot arra, hogy mindenik religion lévő tiszteletes esperes uraimékot s azok között tiszteletes uramot is levelem által megtanáljam. Tudja vagy legalább hallotta tiszteletes uram és magával el is hitethette, hogy mind a katonaság dolga, mind penig a törvény folyásának más rendbe való állíttatása, nem valamely privatus embernek javallásaból és tanácsából, hanem felséges Asszonyunknak szentséges parancsolatjából lött és már minekutána a katonaság dolgában a nép résziről felette sok alkalmatlanságok mentenek volna végbén, felséges Asszonyunk természeti kegyessége szerént mindazokat in perpetuam amnistiam paroncsolta tétetni, mely suo modo publicáltatott is, és szentséges akarattya teljesítésére bocsátott ki nemzetünkbéli nagyméltóságú személyekből álló királyi commisiot, mely maga operatióját a szomszéd Csíkszékben folytatta is; de míg ez végben ment volna is, nem szűnék meg a királyi felség ezen kitsin véghazát kegyelmesen éltetni és jobb-jobb állapotra hozni, a midőn az egész országnak már régtől fogván a törvény folyásának megrövidítése aránt felbocsáttatott esedezéseit kegyes szívére vette és az országnak esedezése szerint, oly módot parancsolni méltóztatott, hogy az által a törvénynek folyása megröviditettnék, a szegény a hatalmassal egyaránt és maga rendiben perelhetne, a hatalmaskodások rövid úton megzaboláztathatnának; egy szóval az egész haza oly csendességre hozattatnék, hogy az özvegyeknek, árváknak sírása és elnyomattása ne hallatnék földünkön. Ily és ezekhez hasonló és majd elő nem számlálható kegyelmességeinél ő felségének tellyesek vagyunk, mert ha csak ezelőtt 12 esztendei adózás dolgai a mostanival ezelőtti quártélytartás, minden forspontozás dolgait és minden administratiókot a mostanival öszevettyük: nemde nem örökös háládatossággal tartozunk-e minnyájon? Melyek az üdőnek szakaszszai szerint ekképen a népnek currentalis által tudtára adatott, bocsátottam s subalternusim által is bocsáttattam currentalist már néhány rendben a katonaság dolgában is, hogy a felséges

és velünk jól tenni szándékozó szentséges királyunk akarattyát vegyék legelsőbben is nagy háládatossággal, hogy a végben vitt alkalmatlanságra méltóztatott ő Felsége elengedni, várják el nagy engedelmességgel a királyi commissiót, az holott minden ember személy szerint meghallgattatik. Publicáltattam mostan a törvény folyásának is dolgát és megírattam, mely nagy kegyelmessége látszik ebben is ő Felségének; de hogy tiszteletes uraimék által is mind kinek-kinek religioja szerént való lelkiatyák által a nép jobban is szívében vehesse, tiszteletes uramot kérem is ő Felsége a népnek és minnyájunk javára intézett szent akarttyának promotiojára kénysseríteni, hogy tiszteletes uram maga is, és hívatalja alatt lévő tiszteletes atyafiakkal igyekezzenek a népnek szívében béoltani, hogy mindezek ő Felségének soha tőlünk elegendőképen meg nem hálálható kegyelmességei, ezek ellen nem hogy nyughatatlankodni kellenék; hanem inkább kell venni nagy engedelemmel és háládatossággal; az engedelemnek és háládatosságnak legnagyobb gyümölcse az, ha az ő Felsége szent tetszésit teljesíteni igyekezzük; de ellenben értessék meg tiszteletes uramék szép móddal és jó lélekkel, hogy ha kik ezek ellen rugódóznak, bizonyosan nem csak magoknak, hanem az egész nemzetnek és minden maradékoknak kárt és siralmat okoznak. Tiszteletes uraiméknak hitele és szeretete nagyobb a népnél és jó lélek szerint tartoznak Isten ő szent felsége és királyhoz való hívségből úgy eleibe adni a népnek, hogy a királynak indignatiója elkerűltessék és a népnek ezen lármából következő, mind elősször is az isteni felség ellen, úgy magok közönséges jovok ellen, a lelki és házi, kinek-kinek békessége s közönséges csendesség ellen ne lármázzon senki.

Vadnak az Istennek minden renden kegyelmével inkább felöltözött emberei, ki-ki hallgatóit legjobban ismeri, a józanabbakot, csendesebbeket, értelmesebbeket, mind Istenhez, mind Isten ő szent felségéhez viseltető kötelességből és juhaiknak szeretetiből ki-ki maga esperességében ne sajnállya alatta valói tiszteletes parochusoknak eztet nem csak elméjire adni, sőt mennél jobban lehet, s a mely okokat hathatósabbaknak ítilhetnek, azoknak hozzáadásával adhortálják akképen, hogy a mostani lármázó csíkiak seregéből, a hol mind seditiosusok úgy fognak jövendőben tractáltatni, híjják vissza ottan rosz és veszedelmes társaságban elegyedett népeket, mert ezáltal nemcsak önnön magoknak nagy veszedelmet, s siralmas példát okozhatnak, de egész nemzeteknek is s ártatlanoknak s még maradékjoknak is veszedelmet szűlhetnek; ez által minnyájoknak közönséges megsértődések és igazságoknak a

méltóságos commissáriusok kegyessége előtt szép csendességgel meghallgatandó igazságokat is elveszeszhetik és ebbéli nagy károkot némely torkosok, rendeletlen előljárójok miatt soha nem lészen elégséges megfordítnia. Mindezek az Isten törvényében és keresztyéni tudományban tiszteletes esperes uraimék eleget tanálnak, az Istenhez és felebaráttyokhoz való szeretete mellett kegyelmes fejedelmekhez való hívsége bővebben fog tanálni. Én jól tudom, hogy nékem legkissebb hatalmam sincsen az egyházi rendhez legkissebb rendelést is tenni, nem is kívánom sarlómot legkissebben is elegyíteni, hanem látván hogy igaz lelkiismerettel való jovallásunktól nagyon irtóznak, az ilyen lármázó nép tulajdon szükséges jovokra szavunkat nem csak el nem hiszi, sőt jó tanácsomból indúlatra tészen alkalmatosságot: azért én úgy mint jovokot minden úton módon szomjúhozó ő Felsége érdemetlen tisztje, ő Felségének ezen szükséges szolgálatjára nagy szeretettel kérem, hogy ne sajnálja kiírt adhortatiomot csak maga nevében és önnön magától megtenni, nehogy szent és hasznos igyekezeteket a hozzánk viseltető igen hibás és vétkes gyűlölség gyümölcstelenné tégye.

Ezen különös jó akarattyával mind Isten ő szent felségének dicsősége, mind sok gonoszok eltávoztatására, mind az Isten ő szent felségétől leginkább paroncsolt szeretet és belső békességre s rájuk Istentől s előljáróktól bízatott nyájoknak legnagyobb jovára sok jót tehetnek; végtére egyenként tartozván a közönséges jóra egyenlőképen czélozni, a mint külső brachiummal mi is az egyházi rendeket segíjtettük, segíjtyük ezután is, úgy az egyházi rend is a közönséges jóra engemet is különösön fog kötelezni, a ki elkötelezett indúlattal jó akarattyában különös tisztelettel ajánlva maradok

Tiszteletes Esperes uramnak

szíves kötelességű szolgája
Gr. Mikes Antal.

Datum Uzon, die 8-va Januarii anno 1764.

(Eredetije a Székely Nemzeti Múzeum levéltárában, Sepsi-Szent-Györgyön 1764-ból.)

156.

Br. Siskowicz jelentése gr. Daunnak, a mádéfalvi vész felől. Taplocza 1764 jan. 9.

(Kivonat.)

Jelentem Exciádnak, hogy m. é. decz. 31-én kelt jelentésem értelmében, mihelyt a Trautmansdorf-féle másfél escadron

és az Okkely-ezred két companiája megérkezett, a zárlatot (cordon) felállíttattam, hogy az erdőkbe futott nép élelmiszerekhez ne juthasson. Elhatároztam, hogy ha nem sikerűl ezt a fellázított csapatot ez által az első módozat által 2—3 nap alatt engedelmességre szorítani, úgy katonaság által űzetem szét.

Ez a felkelő csapat (aufrührische hauffen) a kordon megalkotása után mindjárt, miután időközben néhány száz háromszéki és alcsíki és kászoni is csatlakozott hozzájuk, a határszéli erdőkből Szépvíz faluba ereszkedett le (jan. 4.) és onnan a bizottságnak jelentette, hogy másnap (jan. 5.) az egész sereg a bizottság elé fog jőni kérvényt átnyujtani. Én erre tudattam velük, hogy ezt a vakmerő viselkedést semmiként sem engedhetem meg, és ha tömegesen jőni merészkednek, ágyúlövéssel fogom őket visszaűzni. Erre a nép *Persina* kapitány jelentése szerint m. e. 2000 főnyi tömegben, részint lovon részint gyalog, több mint fele tüzelőfegyverrel ellátva, rendes menetben (marche), csapatokban és osztagokban Szépvízről Mádéfalvára ment és ott magát elszálásolta (cantonniret).

Minthogy pedig ez az összeserglett nép néhány vakmerő (impertinente) kérvényt küldött a bizottságnak és sok lázító beszédet s fenyegetőzést engedett meg magának, s észrevehető volt, hogy csak időt akar nyerni, hogy megerősödjék, a miért is az Olton átkelt s a túlsópaton[1]) *Mádéfalva* mellé szállott, hogy Udvarhelyről minél több népet vonjon magához; továbbá mert a nép nagyrésze tüzelő fegyverrel és lőszerrel el volt látva s miután minden megkisérlett módszer s a legkeményebb fenyegetés sem használt: tanácskoztunk másik két exc. biztostársammal a további teendők és eszközök felől s miután megfontoltuk, hogy 1. az a legénység is, a mely eddig a fegyvert megtartotta, elkezdett ingadozni, 2. az összesereglett nép naponként gyarapodik, 3. hogy mihelyt élelmiszere elfogy, zsákmányláshoz fog, 4. hogy még több embert magokhoz vonnak, felkelésre vezetnek, vagy kirabolnak, 5. hogy Háromszékben is új csoportosúlások történtek és az ottani felkelők már úgy látszik, hogy *puskaport is gyártanak,* 6. hogy ha ezt a nyugtalanságot szép szerivel le is lehetne csilapítani és a fegyver a nép között kiosztható volna is, de jövőben sokkal veszedelmesebb fölkelés támadhatna, annál is inkább, mert egy vakmerő kérvényben ki is fejezték, hogy ha ez esetben a fegyverfelvételre kényszeríttetnének is, azáltal

---

[1]) Ez tévedés, mert Madéfalva az Olt balpartján van: Taploczától tehát innen és nem túl az Olton.

a jövendőre nézve nem lennének kötelezve, hanem *minden következmények ellen protestálnak:* mindezeknél fogva elhatároztuk ezt az engedetlen és lázongó (seditiosus) tömeget szétveretni.

E végből f. hó 6-án Mádéfalva terepviszonyait (terrain), hol a felkelők össze voltak gyűlve *Magdeburg* kapitány által recognoscíroztattam s ennek a jelentése után *Caratto* alezredest, 4 Okkely-féle companiával és két ágyúval (Regiments-stucken), továbbá a Trautmansdorf-féle másfél escadronnal és 30 Kálnoky-huszárral odaküldöttem, azzal, hogy 7-én reggel virradatkor a falut fogja körűl s az abban levő lázadókat fegyverrel verje szét; azokat, a kik tüzelő fegyverrel ellenállnak, főkép pedig a háromszékieket, a kiknek már idejövetelük is büntetést érdemel, vágassa le (niedergemachet); a parasztfegyverrel ellátott és ellenálló népet a dragonyosok és huszárok által megvagdalva véres fővel kergesse szét és végre mindazokat, kik fegyvertelenűl találtatnak, terelje össze és kergesse haza. Ha pedig a nép a faluban nagyobb ellenállást fejtene ki, hogy szükségtelenűl a katonák közűl ne vesszenek el, a falut gyujtassa fel s azokból a népet űzze ki.

Caratto alezredes 7-én hajnalban a falut körűlvette és minthogy a nép a faluból kifelé tüzelni kezdett,[1]) kénytelen volt a falut felgyújtani és csaknem felét leégetni, a mi által s néhány ágyúlövés által a nép a házakból kiűzetett. A népet azután a dragonyosok és huszárok szétugrasztották, úgy hogy főkép a *háromszékiek*, a kik menekűltek, véres fővel futottak még aznap haza Alcsíkon keresztűl. Az al- és felcsikiak hasonlóképen majdnem mindnyájan haza menekűltek s kegyelemért esedeznek.

Mintegy 400 ember fogságba kerűlt, de azt gondolom, hogy mivel számuk oly nagy, a legnagyobb részt haza fogjuk ereszteni, csak minden faluból egy-egy embert fogunk visszatartani, hogy a vallatás folyamán a felkelés okát kipuhatoljuk.

Az összecsapásnál (handgemenge) egy dragonyos ló (cuirassier-dinst-pferd) agyon lövetett. Nagy huszár hadnagy és egy dragonyos káplár zúzódást (contusiot) szenvedett. Hogy a felkelő nép közűl mennyi esett el, arról kimutatást készíttetünk az egyes falvakból s azokat Exciádnak beküldöm.

Minden körülmény arra vallott, hogy a nép veszedelmes szándékot táplál, a miért is ez a példaadás úgy a jelen, mint a jövő számára szükséges volt.

---

[1]) Ez minden egyéb tudósítással ellenkezik s valótlan!

Az elfogottak vallomása szerint a háromszéki főkolomposok közűl jelen volt *Balog* László, *Óvári* János és *Csorja* János, a kik közűl a két utóbbi, úgy hiszik, elesett; a legfőbb kolompos azonban *Olosz Sámuel,* a ki őket Háromszékben összetoborzotta és Csíkba vezette, útközben azonban visszatért. Ennek elfogatása végett Háromszékben minden intézkedést megtettem.

A csíkiaknál a vezetők voltak *Miklós György* Szépvízről és *Sylvester Tamás* Mádéfalváról. Hogy ezek elestek-é, vagy életben maradtak? az még nem tudható. Továbbá a csíkiak legtöbben a *delnei plébánosra*[1]) vallanak, mint legfőbb tanácsadóra ebben a bűnös vállalatban, a ki immár előbb tett intézkedésemre a *csík-szentléleki*[2]) szintén gyanús pappal együtt *Bajtay* püspök által Károlyfehérvárra idéztetett.

Remélem, hogy a bizottság munkálkodását most már semmi sem fogja akadályozni; de hogy ilyen szomorú példát többé ne kelljen statuálni: igyekezni fogok Háromszéken, a hol a kedélyek még nem csilapodtak le, a csapatokat erősíteni, főkép mivel a bizottságnak tudomására jutott az is, hogy az életbe léptetendő állandó törvényszék (judicia continua) ellen hasonlókép föllázadtak és a háromszéki főkirálybíró gr. Mikes Antal házát és személyét is megtámadták.

Most a bizottság folytatni fogja munkálatát Csíkban, mivel a nép hazatért.

Végűl jelentenem kell, hogy Mádéfalva felgyujtása alkalmával néhány nemes ember háza is elégett, a kik esetleg kárpótlást fognak kérni legmagasabb helyen. Irányadásra nem illetékes véleményem az, hogy *ezeket teljesen el kell útasítani,* hogy ezáltal jövőre nézve minden gonosz tanácsadástól elijesztessenek, mert ha látják, hogy ilyen lázongás alkalmával ők is kárt szenvednek, jövőben minden ilyen csoportosúlást ellenezni fognak. Ha azonban a bizottsághoz fordúlnának a kárvallott nemesek: azt a választ fogjuk adni nekik, hogy adják fel a mozgalom okozóit, a kiket aztán az ő kárpótlásuk érdekében letartóztattatunk.

Exciádnak

»unterthenigst, gehorsamst«

Br. Siskowicz.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 1764 jan. 650/7. sz. a.)

Jegyzet: A haditanács elnöke 1764 jan. 17-én terjeszti fel a királynénak br. *Siskowicz* eme jelentését és br. *Buccow* kiváltságfosztást

---

1) Beke István volt.

2) Zöld Péter volt, a kinek és rokonainak peraktáját ld. alább 1765 febr. 15-ről.

javasló véleményét, mire a királyné azt iratja rá, hogy más jelentésre (t. i. az 1763 decz. 31-ikire, ld. ott!) tette meg elhatározását. (Bécsi hadi ltr. u. ott. Ld. a királyné jan. 25. végzését.)

157.

A székely határőrséget szervező bizottság jelentése Mária Theréziának a mádéfalvi veszedelemről. Csík-Taploczán 1764 jan. 12.

12-da Januarii 1764.

Suae Majestati sacratissimae.

Dum nuper sub 3-tia hujus humillimam nostram relationem de motibus liberorum huius sedis Siculicalis Csik utriusque incolarum ad sacratissimam Majestatem Vestram expediremus, supervenerat ex Haromszék informatio supremi vigiliarum praefecti comitis a *Coloredo*, succursum per hujates a Haromszékiensibus et Udvarhelyiensibus postulatum, centumve equites et quadringentos circiter pedites, a potiori armis, partim vero furcis ferritis, securibusque et aliis instrumentis provisos, a Háromszékiensibus expeditos, pluresve nr. 1300 imo 1500 promissos esse referentis; id quod eo tum adhuc gubernio illustrissimae regio notum reddere nostri muneris esse duxeramus; confirmante eorum expeditionem informatione etiam c. *Antonii Mikes* sedis Haromszek supremi judicis regii 5-ta hujus allata. Assecuti sunt perlatum de adventu suo rumorem praetati Haromszekiensis, praemissaque adhuc die 3-tia per silvas montesque in hanc sedem superiorem advenientes se 4-ta cum hujatibus conjunxerunt, sese ad porrigendum suplicem libellum ea ex ratione cum multitudine venisse medio scripti sui, hic demisse advoluti significantes, quod nemo privatorum deputatum eorum agere voluerit, prout preces suas sequenti statim die exhibituri essent. Qui tamen nec memoriale submiserunt, nec justi ad sua redierunt, verum punctis cum hujatibus et viribus et consiliis eo audiacie progressi sunt, ut in pagos submontanos e silvis descendere, et simul cum militibus cataphractis in Szépvíz hospitari non dubitaverint. Qui dum commissioni intimassent se insequenti die omnes simul congregatos ad commissionem supplicatum venire velle, nunciatum est illis per capitaneum *Traudmansdorfianae* cataphractorum legionis *Persina* in Szépvíz eo tunc ducentem, ne turmatim ad commissionem venirent, verum per duos deputatos, si quod haberent, memoriale commissioni submitterent. Quod dum locumtenens quoque Kalnokianus exploratum missus, in eorumque complures incidens, suo

nomine repetiisset, simulque eos monuisset, ne cum multitudine ad tormenta prope accederent, nisi horum ictibus, armisque removeri vellent: hunc iidem non solum inurbane et cum contemtu in secunda persona per tu exceperunt, verum eorum nonnulli sese adusque, imo ultra etiam tormenta processures esse declararunt. Die ergo 5-ta non quidem ad commissionem, sedes item Udvarhely et Gyergyo medios, commissione ipsa contemplante et regulari militia motus eorum observante, ordine militari descenderunt (prout capitaneus *Persina* retulit plures, quam bis mille, quorum medietas armis ignivomis instructa fuit), Haromszekiensibus et aliis nonnullis sedium harum utriusque Csik et minoris Kaszon incolis, in vicino pago Madefalva, aliis alibi condescendentibus et noctem diemque sequentis partim exigentibus, qui tamen omnes die 6-ta in Madefalva cum universa multitudine convenerunt.

Cum ergo non solum a sedis Udvarhely incolis subsidia hos expectare aliunde etiam commissio informaretur; verum non inmerito vereretur, ne illi ex Parajd, hi vero ex his partibus in sedem Gyergyo prae oculis commissionis gressum moverent, eosdemque ad defectionem seu sollicitarent, seu compellerent: die 6-ta currentis mane mandata tam per nobilem quendam publicanda, quum vero per equitem Kalnokianum in quinque exemplaribus in Madefalva distribuenda esse existimaverit commissio, in adnexa copia humillime advoluta. Venerunt eodem die duo ad commissionem nuncii, alter Madefalvensis, Haromszekiensis alter, exhibitoque per eos sub nomine Haromszekiensium et Kaszoniensium incolarum scripto memorialis sui exhibitionem in sequentem diem dilatam esse, significarunt; cui scripto idem, quod prioribus mandatis, jusserat commissio indorsando, per eos id non solum remittit, verum verbis etiam ad obsequendum illos moneri et hortari non destitit. Qui tamen nil aliud vel tum responderunt, quam quod commissionem petierint, ne dilatam memorialis exhibitionem aegre ferat.

Cum itaque observaret commissio, quod 1-mo incolae hucusque armati exemplo seditiosorum illorum moti jam vacillare inceperint; 2-do seditiosorum horum numero in dies aucto audacia quoque eorum et mandatorum contemptus creverit; 3-tio non sine causa verita sit commissio, ne in hoc sterili solo deficiente commeatu ad spolia, et depredationes media illos compellat; 4-to reliquos etiam, quos sollicitarunt, incolas, aut ad seditionem pertrahant, aut saltim bona illorum, ut minati fuisse referuntur, diripiant; 5-to, quod novos in Haromszék motus moliantur, aliaque adhuc subsidia expediri

sollicitent; 6-to reliquarum etiam, quae nobis adeundae erunt, sedium incolae horum exeplum secuti, operationum nostrarum telam pari tumultu impedituri, si non intercisuri fore videantur; 7-mo, quod si etiam seditiosi eorum motus levioribus remediis hac vice componerentur, illisque conscriptis arma quoque regia distribuerentur, majora adhuc molimina, seditionesque et conspirationes tanto magis metueret commissio, quod in memoriali suo commissioni porrecto, nuperque Majestati Vestrae sacratissimae humillime submisso, expresse significaverint, se arma ad poenam usque patibuli non recepturos, quin etiamsi ad arma recipienda hac occasione adigerentur, nulla tamen ratione se ad illa retinenda obligatos habere velle, contra omnes consequentias protestati, imo alia etiam perversi animi et temeritatis indicia facto quoque suo et renitentia satis comprobata, in submissis scriptis ediderint: anxia diu suspensaque tenebatur commissio quid in re tam ardua, plurimorum quoque periculo, si non praeveniatur, conjuncta agendum sibi esse existimet? Placuit ultimo publicam tranquillitatem paucorum periculo praeferre, consvetasque horum superioribus quoque seculis seditiones opprimere, praelucentibus in primis benignis etiam Majestatis Vestrae sacratissimae ordinationibus die 8-va mensis Octobris anni proxime transacti ad nos datis, tenore quorum in datis quibusdam motibus in nostris nos operationibus turbari haud pati, imo quaecumque media ad eas promovendas adhibere benigne jubebamur.

Factis itaque praeviis dispositionibus aurora diei 7 hujus mensis illucescente, ducente militiam v. colonello *Caratto*, incolas Madefalvenses, receptosque ab iis Haromszekienses, ut et alios sedium harum Csik utriusque et minoris Kaszon incolas supprimendos esse disposuinus, ea quidem cum instructione, ut 1-mo, armis ignivomis se defendentes, maxime vero Haromszekienses, quorum adventus majori poena digneu sine discrimine, caedantur; 2-do, illi, qui rusticis armis resistere audebant, per hussaros et cataphractos vulnerati, ad sua habitationis loca remittantur; 3-tio, reliqui omnes non armati fugati territique repellantur; quod si vero 4-to populus hic seditiosus desperatam monstraret resistentiam, ne inutili milites regii exponantur periculo, incendio seditiosos e domibus exturbet.

Executi sunt milites sibi commissa, et cum praememorati seditiosi non modo se defenderint, verum ipsi prius ignem dederint et mutuo sese animantes, Haromszekienses cumprimis, factis globis se opporsuerint et ne quis se dedat, clamitaverunt, imo per domorum etiam fenestras scloporum ictus emiserint:

vi et armis contra illos militia agere, injectoque domibus igne tertiam circiter partem pagi concremare coacta est.

Caesi numerari eo, quod cadavera in patenti campo dispersa et nonnulla a consangvineis quoque pro honore sepulturae subducta sint, hactenus non potuerunt, quorum tamen specificationem, simulac confecta fuerit, Majestati Vestrae sacratissimae humillime submittere haud deerimus. Captivi ultra quadringentos adducti sunt, ex quibus sauciatos statim, ut et sua melius curare vulnera possint et coincolis suis documento sint, liberos dimitti jussimus, reliquis pariter captivorum (exceptis Haromszekiensibus et aliis duobus, tribusve e singulis pagorum incolis retentis) abeundi veniam impertiti sumus, alii denique, qui abjectis armis veniam a militibus petierunt, ad sua fugati, remissique sunt.

E militibus cataphractis non nisi unus sauciatus est, alius equum trajectum amisit, locumtenente quoque Kalnokiano leviter in manu vulnerato.

Haec est series tristis executionis, quam nos inde a 27. nuperi mensis Decembris, per successive ad populum in silvas expeditos commissarium, mox vice ac tandem supremum judices regios, data denique complura mandata, quin etiam ejectione e pagis Madefalva et Tablacza [1]) uxorum filiarumque absentium, ac ad suos maritos facta directione, omnibus denique viis et modis evitare studuimus, et ad quam aucta dies plebis renitentia, crescentes ejus vires, Majestatis praeter regni et publicae salutis vindicandi ratio ac avertendi multo majoris mali studium nos invitos, nolentesque et dolentes compulerunt.

Territus equidem est hoc fatali exemplo populus, quem tamen éxpeditis ad singulos pagos patentalibus nostris, oblata redeuntibus venia et securitate denunciata, item absentibus et dicto non audientibus gravissimae mortis poena sedare et domum revocare studuimus; nec sine effectu, cum fere omnibus jam redeuntibus ac domi suae quiescentibus nos quoque intermissam per tantos tumultos operationum nostrarum continuationem aggredi potuerimus. Non defuimus hoc etiam ipsum comiti *Antonio Mikes* notum reddere, simulque intimare, ut ipse propria sua in persona pagos circumeundo ac patentalibus nostris eo etiam expeditis publicatis populum novis motibus intentum sedare et in officio continere studeat, nec intermittat.

Disposuimus ultimo de examine, inquisitioneque capti-

---

[1]) Taplocza helyett.

vorum, eoque adnitemur, ut medio hujus seditionis istius auctores et coriphaei detegantur et in apricum producantur.

(Halmágyi kezeírása, Protocolluma 266—269. lapjain.)

158.

A székely határőrséget szervező bizottság jelentése a guberniumnak a mádéfalvi vérengzésről. 1764 jan. 12.

Excelso gubernio regio. 12. Januarii 1764.

Cum non certiorem seditiosos populi hujatis, Háromszekiensium quoque incolarum subsidio jam audacioris redditi motus compescendi vidisset commissio, perversa eius comitia armis opprimenda esse censuit. Seriem executionis ex acclusa copia relationis nostrae desuper ad suam Majestatem sacratissimam data, excelsum regium gubernium videre dignabitur. Durium quidem erat consilium, necessarium tamen, ut paucorum caede multorum salute consulatur, populusque prioris anni impunitate elatus et insolens, ad constans obsequium summae terrae principi debitum, cum aliter fieri non potuerit, sangvinis etiam profusione reducatur.

(Halmágyi kezeírása, Protocolluma 264. lapján.)

159.

Mária Terézia rendelete és utasítása a székely határőrséget szervező bizottságnak a határőrség adózását, lótartását, fai-zását, a tisztek szállását, katholikus német pap tartását s a fogarasi kerületben oláh határőr-ezred szervezését stb. illetőleg. Bécs 1764 jan. 13.

Sacratissimae caesareae et regiae apostolicae Majestatis, dominae dominae nostrae clementissimae nomine. Dominis comitibus *Joanni Lázár de Gyalakuta,* et *Nicolao de Bethlen* ac baroni *Josepho Siskovich de Ontopa,* regiis in negotio erectionis militiae limitaneae deputatis commissariis intimandum.

Altefatam suam Majestatem perspectis iis, quae praelibata commissio de nonnullis rerum sibi commissarum punctis, sub 5-ta Novembris anni proxime elapsi retulerat, dignatam esse modalitatem ab eadem commissione, cum quoad conscriptionem facultatum, tum quoad collectionem contributionis projectatam, hoc modo benigne ratihabere, ut apud

milites limitaneos Siculos futuris temporibus equidem 1-mo, conscriptio facultatum aeque, ac incassatio contributionis, semper sub inspectione commendantis legionis et perceptoris regii, praesente uno officiali militari a confrontationis commissario peragatur, una tamen 2-do, prout super hac conscriptione, et respective administratione a commissione suadetur, duo libri conficiantur, quorum unus in quolibet loco prae manibus militaris asservandus, alter vero regio perceptori assignandus, ita et pro regio gubernio, seu commissione ad rem contributionis curandam ordinata penes praeattactos duos libros, unus adhuc, adeoque tertius formandus erit. Denique 3-tio, ut omnis, respectu administrationis quanti contributionalis, ad cassam provincialem diuturnior remora, ad haec militare inter et provinciale facile enasciturum impedimentum evitetur, contributio neutiquam iuxta opinionem ipsius commissionis immediante a militari incassanda, verum pro diversitate temporis, velut alias in Transylvania observatum, huiusmodi administratio a regiis perceptoribus concertanter cum militari ordinetur; consequenter pecunia e manibus contribuentis praesente semper officiali percipiatur, et perceptum cuique individuo, in sortem suae ratae defalcetur, librisque inseratur, ubi subinde pecunia percepta, a mencionatis regiis perceptoribus directe illico cassae provinciali transponenda erit; hac enim ratione omnibus ambagibus, metuendisque impedimentis obviam iretur, unaque scopus attingeretur, ut ex hac concertanter jacta librorum signatione clare patescat, num contributio in re, et tempore administrata sit, quidve restantem esse causaverit, ubi subinde restantiae modelitate, et ordine dictante colligi possent.

Secundo. Schema per commissionem elaboratum isthic reacclusum, cum respectu portionum equilium, tum intentu subministrationis lignorum pro officialibus parcum nimis esse, quod officiales in ligno cumprimis deficientes, graviore et diuturniori in Transylvania frigore et ligno molliore in illis partibus, ut relatum, exiguo, vel non habendo aegre subsisterent.

Regulamento equidem Transylvanico, pro militia regulata subsistente ibidem reluitione, nulla quoad ligna competentia determinata, imo pretium illius pro diversitate locorum classificatum, ubi e converso in regulamento Hungarico contentum, et isthic ocyoris inspectionis ergo acclusum schema pro officialibus tam competentiam lignorum, quam naturalium fixit; jubet itaque sua Majestas sacratissima, ut praelibata commissio ulterius suam submittat opinionem, quibus rationibus inducta fuerit officialibus adeo exiguum in lignis et

naturalibus projectare quantum? An non item pro subsistentia officialium expediat cynosuram regulamenti Hungarici observare.

Quantum ad haec vecturam ligni durioris, molliorisque erga fixam 15 et respective 10 cruciferorum taxam concernit, utut nihil huic pretio obstare videatur, nihilominus subversari considerationem, an non vel ex inde cum fundamento querimoniis ansa daretur, si lignatio pro militari gratis fieri deberet.

Quare ipsa commissio una huc referet, num, ad evitandas ingratas sequelas, pro lignatione et advectione aliquam determinare taxam oporteat? numve illa pro caedendis lignis, ab officialibus praestanda merces, ad militares potius, ut pote qui certo in respectu majora, ac reliqui contribuentes, onera bajulanda habent, vel indistinctim, ad reliquos etiam provinciales se extendere deberet.

Ubi caeterum in uno, alterove loco communis non reperiretur silva : hoc in casu sedes ita disponet, ut officiales eodem pretio, quo alii commilitones, ligna habere possint; unde nec projectum ipsius commissionis, nempe, ut in huiusmodi locis illocati officiales lignum aeque ac reliqui incolae emere tenerentur, vel eam ob rationem approbari posse, quod prioribus non nisi beneficium advectionis, erga supradictam 15 et respective 10 cruciferorem taxam suffragaretur, huiusmodi officialium autem, respectu aliorum commilitonum, multo deterior conditio foret.

Tertio. Sacratissima sua Majestas benigne annuit quidem, ut militiae limitaneae Transylvaniae equi tempore pacis in summo servitio citra militis culpam interituri juxta projectum commissionis 25 florenis Rhenensibus singillatim bonificentur; reflectendo tamen ad belli tempora illam obversari considerationem, quod experientia teste miles in exercitu constitutus equum tali pretio comparare nequeat, hinc sua Majestas sacratissima ne quid posceret, quod vires huiusmodi militis excederet, utque equis continuo instructi maneant, clementissime resolvit, equos contra hostem perituros semper in natura expensis aerarii comparandos esse.

Quo autem omni hac in parte metuendo occuratur dolo, per consequem ne aerarium equis aetate, ut natura fert, inhabilibus resarciendis oneretur, ea est suae Majestatis sacratissimae voluntas, ut omnes et singuli proxima lustratione conscribantur minus idonei, aut proxime interituri, ut ipsi alios procurent, notentur, comparati e converso bellico commissario, et impartiali super arbitrio ad dignoscendam habilitatem in assentatione producantur.

Quarto. Assentit quidem sacratissima sua Maiestas, ut juxta projectum ipsius commissionis ad aedificanda in sedibus Siculicis, quae adhuc requiruntur officialium quartieria, omnes incolae nunc dictarum sedium indiscriminatim, sive militares sint, sive provinciales, aequaliter concurrant; ita tamen, ut quemadmodum tali in passu apud comitatus quoque usu venit, non modo vecturae, et manuales operarii, verum etiam materiale, quod emere necessum non est, ut sunt lapides, arena, limus etc. gratis procurentur, adeoque non nisi opifies, et illa materialia, quae immediate aere parato comparanda sunt, solvantur, et huiusmodi expensae e cassa provinciali supportentur. Quod praeterea ad reparationem horum quartieriorum attinet, eo modo, velut apud alios limitaneos usu venit, procedendum, per consequens, expensae necessariae, quantum illa sarta et tacta conservare opportet, nisi fors culpa unius, aut alterius officialis inquartierisantis deteriorarentur, e concernentia vacantis officialium salarii pro tempore intercalari remanentis, et hoc fine deinceps in unam cassam comportandi suppeditabantur. Demum ne huiusmodi aedificiis sedibus Siculicis ad semel justo gravius onus accrescat, res hoc modo invianda erit, ut structura similium non ad semel urgeatur, sed pedetentim peragatur, officialibus in hospitiis, quae actu tenent, porro quoque gratis permansuris.

Quinto. Punctum in ingressu instructionis positum, quod videlicet militi intertentio a die sui in servitium ingressus suppeditabitur, eo intellectum vult benigne sacratissima sua Majestas, ut illis commendatis, qui ultra unius diei spatium usquequo ad stationem designatam pertingant, conficiunt, a die motus e domo durante itinere competens stipendium praebeatur, ubi e converso a vigiliis reversuris pro tempore reditus nihil amplius obveniet.

Sexto. Rescriptum iam antea fuit sub 16-ta proxime elapsi mensis per consilium aulae bellicum ipsi domino baroni *Siskovich,* quibus ex rationibus cruciger diurnus pro extraneis subofficialibus, chyrurgo videlicet, hospitiorium designatore etc. apud incolas illocatis applacidari nequeat, et quo intuitu horum extraneorum individuorum intentio specialiter directa sit, informationem super eo proxime dandam praestolari.

Septimo. Rescriptum ea occasione una erat dubium, hic videri pro cura animarum, penes quamvis legionem tempore etiam pacis patrem castrensem, vel unum aliumve missionarium ordinare, de eo proinde commissionem praelibatam deliberandum habere, an non in militia constituti catholici,

existentibus undiquaque in vicinitate religiosis, sufficienter cultui divino vacare possint.

Quandoquidem autem sacratissima sua Majestas praeprimis ex illa consideratione, ne infirmis solatium spirituale desit, clementissime resolvit, ut penes quamvis legionem etiam tempore pacis clericus catholicus Germanus, pro officialibus Germanis, et reliquis illius fidei addictis, non quidem illo, quod in submissis schematibus tempore belli excisum est, annuo 200 florenorum salario, sed imminuta tempore pacis, velut ab ipso praelibato domino barone *Siskovich* projectatur, menstrua 15 florenorum competentia ordinetur; qui clerici, ne sinistra fors impressio in natione causetur, penes staabum manebunt, et quoad in provincia degent, ab omni, parocho temporaneo competente jurisdictione abstinebunt; per consequens nec milites limitaneos, nec illorum officiales propria authotitate copulabunt, nec actus babtismales, vel funerales inter illos (nisi obtenta a parocho loci speciali venia) cum dispendio huic inviolabiliter reservatae stolae exercebunt, quin potius absque praejudicio jurium parochialium infirmis catholicis solatio spirituali assistent, atque juventutem imperitam in articulis fidei erudient.

Hinc ex parte praelibatae commissionis disponenda disponentur, cumprimis autem opportuna occasione militiae limitaneae ad captum bene explicandum erit, hos clericos, ut praeattactum, unice fine pro catholicis peragendi cultus divini ordinatos esse, per consequens juxta assecurationem in patentalibus nuper exaratis contentam, militiae limitaneae datam, clerum ejusdem in absolutu animarum cura, et jurisdictione reliquisque juribus porro protectum iri.

In his consistunt puncta provinciale concernentia, respectu quorum praelibata commissio, mutua invicem concertatione, juxta praescriptum ulterius procedendum, simulque reflectendo ad benignam sacratissimae suae Majestatis de perlustranda, inque mappam conjicienda parte, pagisque districtus Fogaras, pro inhabitatione unius regiminis Valachici necessariis 10-ma currentis mensis intimatam ordinationem projectum, an non ad lienam ducendam in compensationem locorum hanc tangentium alia loca aequivalentia cedi possent, formandum habebit. Informationesque vigore novissimae ordinationis ex parte commissionis in corpore per regium gubernium, ad cancellariam regiam Transylvanicam aulicam inviandas submittet, caeterum alia quoque puncta, quae praeter praemissa domino generali campi marschalli locumtenenti baroni a *Siskovich* via consilii caesareo regii aulae bellici sub dato hodierno intimatur in advoluto communicari.

Eadem altissima in reliquo praelibitae regiae commissioni gratia sua caesareo regia ac principali benigne propensa manet.

Datum Wiennae Austriae, die decima tertia mensis Januarii anno 1764.

Gabriel com. Bethlen m. p.
Jo. Josephus a Pelzer m. p.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 302—305. lapjain.)

160.

Br. Siskowicz altábornagy gr. Daunnak, a haditanács elnökének. Csík-Rákos 1764 jan. 14.

(Kivonat.)

Küldi a háromszéki felkelők szétverésénél megöltek, sebesültek és eltűntek lajstromát és a bizottságnak ő Felségéhez a gubernium útján felküldött jelentését (t. i. *a mádéfalvi vészről!*). Jelenti egyúttal azt is, hogy a szétugratásnak megvolt a kívánt eredménye, mert nemcsak minden csoportosúlás megszűnt, hanem az emberek mind Csíkban, mind Háromszékben serényen jelentkeznek a fegyverfelvételre. De meghagytam a székely ezredek commandánsainak, hogy a fegyverkiosztással kissé késlekedjenek, úgy hogy a mint a bizottság az összeírással előhalad, csak úgy és akkor osztassanak ki a fegyverek, és pedig kevéssel az eskütétel előtt.

Nincs többé akadály a határőrség teljes felállítása előtt és bizton remélem, hogy jövőre sem kell felkeléstől tartani. Remélem, hogy bár csak 6000 kiosztandó fegyver van a gyalogság és 1500 a lovasság számára, a székely ezredekben, nagyobb számmal lesz szolgálatra képes ember az összeírásnál, *ha Felséged a bizottságnak megengedi, hogy minden szabad székelyt katonaságra kényszerítsünk* és azokat az említett 4 osztályba sorozzuk, a miről Gyergyóból már beküldöttem a batalionról és a huszár compániáról szóló kimutatást.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, febr. 183/2.)

161.

Hivatalos kimutatás a madéfalvi veszedelem alkalmával meghalt, megsebesült és eltűnt székelyekről. K. n. (Melléklet br. Siskowicznak gr. Daunhoz, a haditanács elnökéhez írt 1764 január 14-én írt jelentéséhez.)

Specification.

Was von nachstehende Dörfern todt geblieben, blessiert worden, verloffen und unwissend verlohren gegangen, bey der den 7-ten Januarii 1764. zu Madefalva beschehenen Zerstreuung deren zusammenrottirten Secler.

Nahmen deren Dorfschaften	Anzahl deren				
	todten	blessirten	annoch verloffenen	unwissend verlohren	Summa deren
Rakos	—	—	2	—	2
Görczfalva	1	1	—	—	2
Vacsárcsi	—	1	—	—	1
Madefalva	2	13	4	16	35
Szent Mihály	3	—	—	1	4
Szepviz	4	3	—	—	7
Szent Miklos	1	1	—	1	3
Borsova	1	1	—	—	2
Delne	1	1	—	1	3
Pálfalva	2	2	—	—	4
Meneság	4	12	—	3	19
Szent György	1	—	—	—	1
Mindszent	4	5	—	—	9
Szent Lelek	5	2	—	—	7
Szent Márton	—	3	—	—	3
Taplocza	3	8	—	2	13
Sz. Király	1	1	—	—	2
Sz. Simon	2	—	—	—	2
Csatoszeg	1	5	—	—	6
	36	59	6	24	125
Hierzu die von dem Hauptmann Römer zu Madefalva begrabene, so vermuthlich Haromszéker	40	—	—	—	40
Dann hat der Müller von Madefalva in dem wasser gefunden	12	—	—	—	12
Summa	88	59	6	24	177

(Egykorú írat az orsz. levéltárban, az erd. kancz. o. 126. szám alatt.)

162.

A királyné határozata br. Siskowicz 1763 decz. 31. jelentése alapján a haditanács előterjesztésére. Bécs 1764 jan. 25.

(Kivonat.)

Minthogy fődolog a rend és nyugalom helyreállítása, a fősúly fektetendő bujtogatók kipuhatolására s bűnök szerint élet-halál büntetésükre és javaik elkobzására. E végből kínzás (tortura) is alkalmazható. A feladónak 100 forint jutalmat kell kitűzni fejenként. Ennek a vezetésére egy bűnvizsgáló (criminal) bizottság küldendő ki, a főbizottság igazgatása alatt. E bizottságban néhány erdélyi s néhány ügyes katona tiszt legyen, mire nézve az erdélyi kanczelláriának rendeletet adtam. A haditanács az erdélyi kanczelláriával egyetértve adjon útasítást ennek a bizottságnak. Valjon nem kellene-é néhány ügyes hadbírót (auditor), a ki a nyelvet érti, oda küldeni s valjon az ismeretes trieszti vizsgálóbíró (malefizrichter zu Triest) *Della Porta* nem volna-é oda küldhető, hisz ott úgy is többnyire minden latinúl megy.

A mi a *Buccow* javaslatát, az összes kiváltságok elvételéről és ennek a területnek a katonaság számára (ad militare) átengedéséről illeti: *Siskowicz* és a bizottság véleménye kikérendő, a nélkűl, hogy tudatnák velök, hogy a javaslat *Buccow*tól származik. Különben sem lehet erről a bűnügyi vizsgálat befejezése előtt határozni.

Maria Theresia.

Kívül: Jan. 25.

(Német eredetije a bécsi hadi ltrban 1764. 650/7. sz. a.)

163.

A székely határőrséget szervező bizottság rendelete arról, hogy a határőrök adója miként szedessék be. Csík-Szent-Imre 1764 jan. 27.

Methodus.

Mely szerént az adó kétharmad része iránt a confrontationak, bészedésnek és administrationak, a Csik, Háromszék és Bardócz székely székekben, a szélybeli katonákra nézve kelletik kezdettetni, igazgattatni és véghez vitetni.

1-mo. Három tabellák, vagyis adózó könyvek fognak késztttetni, melyeknek egyike a királyi guberniumnak, vagyis az adó dolga folytatására rendeltetett commissionak küldet-

tetik, a második a perceptorok és confrontatoroknak, az harmadik pedig mindenik faluban ott lakos katonák kezénél hagyattatik.

2-do. Minekutánna azon tabellák a királyi gubernium rendeléséből kiosztattatnak, és a regius perceptorok kezekhez jutnak, ezek által tudósíttatván a regement commandánsa, hogy már egész készűlet meglégyen a confrontatio elkezdéséhez, azon commendáns, a kiadott királyi parancsolat szerint, mindenik confrontator mellé tisztet adjon compániánként, a kik által a confrontatio az eddig szokott mód és rend szerint végbe vitessék, és azontúl minden szélybeli katonának czédola adattassék, melyben elsőbben az egész főre és facultására esett adónak summája kitétessék, azután pedig annak egy harmada kivétettetvén, jegyeztessék meg újra, mennyit tégyen annak a katona által megfizetendő két része. A mely tisztek mindazáltal csak a szélybeli katonákra nézve tartoznak jelen lenni a confrontation.

3-tio. Tétettessék minden faluban katonabíró, két alatta való polgárral, kik hívataljok idején az hadi szolgálat alól vétessenek ki; az egyik polgár katonából,. a másik pedig, ha hol jobbágyok találtatnak, jobbágyból tétettessék. Kikhez adattassanak bévett szokás szerint 12 esküdtek; a katonák mindkét félnek számához mérsékelve a jobbágyokkal megelegyíttetvén; kik is mindazonáltal azért az hadi szolgálatból ki nem vétetnek és együtt ezek a közönséges gazdaság és falusi törvénykezést és az alább megirt mód szerint az adózásnak dolgait is folytassák.

4-to. Ezen falusi bírák, polgárok és esküdtek augusztusban elválasztassanak és a regement commandánsa által, arra rendetetett tisztnek és vicekirálybírónak minekutánna praesentáltatnának, szeptembernek első napján, ugyan előttök béeskettessenek, azért pedig kiváltképen ezen időben, mivel a confrontatio ekkor kezdődik, és többire a következendő esztendőre való főpénz, mely különben 1-mo Novembris kezdődik a katonák fizetésére való nézve, előre szokott szedettetni, mely pénzt rendesebb új bíróval szedettetni, mint az elébbenivel, nehogy talán a két esztendőbéli adó állapotja összezavartassék, vagy valami praevaricatio is történjék. Az előbbeni bíró pedig csak tulajdon azon folyó és hamar hanyatló esztendőbéli adónak felszedésében munkálkodjék.

5-to. Falu notáriusa, vagyis íródeákja, a felséges rendelések szerént, mindenik falunak a katonák közzűl engedtessék, kinek minthogy kötelessége kinek-kinek adóbéli administratióját feljegyezni és a militaris tiszt előtt a tabellákba béírni, az alatt a tejendő hadi szolgálattal elmellőztetik.

6-to. A hadi tisztek minden héten rendeljenek egy bizonyos adóbéfizetésnek napját, melyen minden katona különösön akármi kevés summácskát is a tiszt házához vinni és ott a bíró kezéhez adni tartozzék, mely e szerint gyűjtött pénzt a notárius által ember szám szerint tabellában, és azoknak czédulájára maga jelenlétében írattasson bé, hagyván a pénzt a bíró, vagy notárius kezénél. A mely falukban pedig hadi tisztek nem laknának, oly napot rendeljenek minden héten, a melyen azon tisztek az olyan falukban mehessenek és a feljebb írt mód szerint az adót maguk előtt administráltathassák és jegyeztethessék fel is.

7-mo. Az e szerint bészedett pénzt mindenik falu maga bírája és notáriusa által az individualis administratio tabellájával mindenik hónapnak a végén, azon hónapnak végződése előtt, mindenik compagniának külön-külön kirendelendő napon, a regius perceptorhoz küldje, ki is nem másképpen, hanem a regement commendánsától, a végre rendelendő tiszt jelenlétében végye bé, és mindenik szélybéli katonának, az ő réá esendő egész summának két harmad részéből azt defalcálja, avagy húzza le, és az adózó könyvekbe írja bé, az e szerint bévett adót végtére a regius perceptorok a provincialis cassába egyenesen szolgáltassák bé.

8-vo. Következvén továbbra a számvételnek ideje, a midőn a regius perceptor a regiment commendánsának, hogy az idő eljött, jelentést fog tenni. Ez a perceptor által a bíráktól veendő számadásra hasonlóképpen hadi tisztet rendeljen és nevezzen, hogy azon időben a perceptornál jelen lehessen.

9-no. Mivelhogy a lovas regiment commendánsával, ki Csíktól messzire Háromszéken lakik, a regius perceptorokkal késedelem és az helynek messzire való voltára nézve, fáradtság nélkűl szükséges correspondentiát tartani nem lehet, ebben is a királyi szolgálatnak könnyebbítésére és serényebb előmozdítására a gyalog regimentnek commendánsa a contributio dolgában kiadandó rendeléseit a Csík-, Gyergyó- és Kászonba igen szélylyel levő három lovas compania kapitányaival idejinkoránt közölje, hogy azok a magok companiái numerussában mind magokat az olyatén rendelésekhez alkalmaztathassák és alatta való lovas katonájokat mind a confrontatio, mind pedig az adó bészedés és administratio aránt oly móddal, mint a gyalogokat, oktathassák és kormányozhassák.

Ezt világosan megértetvén, hogy a falusi katonabíráktól akár gyalogok, akár lovosok légyenek azok, minden rendbéli lakosok in oeconomicis, juridicis, pagensibus, contributionalibus, illendő függéssel tartozzanak lenni. Mely mindazonáltal

egyedűl csak Csíkra való nézve értetik, azért, hogy Háromszéken helyben levő regimentek commendánsai és perceptorai ezekről egymással tanácskozhatnak és egyenlő értelemből szükséges rendeléseket tehetnek.

E regia commissione Csík-Szent-Imre 27-a Januarii 1764.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 306—307. lapjain.)

164.

Az erdélyi, ill. székely határőrségi ügyekben tanácskozó vegyes bizottság jegyzőkönyve. Bécs 1764 jan. 29.

(Kivonat.)

Az erdélyi kanczellár gr. Bethlen Gábor elnöklete alatt, továbbá *Lacy* a haditanács részéről, *Brukenthal* erdélyi prov. kanczellárius, 4 udvari tanácsos (köztűk Horváth Sándor az erdélyi kanczellária részéről) s 2 udvari titkár (köztük az egyik Cserei), mint udvari tanácskozó vegyes bizottság azt a határozatot hozza a székely határőrség szervezése ügyében, hogy a zavarok előidézőinek kipuhatolására egy *vizsgáló-bizottság* küldendő ki, katonai és polgári tisztviselőkből vegyesen. A katonai (haditanács) részről azt kivánták, hogy az elnök katona legyen.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, febr. cs. 177/2.)

165.

Kászonszék közönsége folyamodványa a határőrség szervező bizottsághoz, régi kiváltságaikban való megtartásuk érdekében. K. n. (1764 jan. 30.) [1])

Méltóságos királyi commissio!
Érdemünk felett való kegyelmes pártfogóink!

Bátorít Excellenciátoknak nagyra kiterjedett kegyessége, és Csík-Taploczán alázatosan nyujtott kérésünkre költ vigasztaló válasza, magunkhoz pedig és maradványinkhoz természetes kötelességünk kételenít, hogy nyolcz koronás fejektől, császári és királyi felségektől, törvényes fejedelmi méltóságoktól kegyelmesen engedtetett és sok ízben megerősített privilégiumunkat, mint eleink vérével és halálával nyert örökségünket, meghajtott fővel újra előadjuk. A melyből déli napfénynél fényesebben megtetszik mind az, hogy Csíktól

---

[1]) A bizottság jan. 30-án tárgyalja ezt a kérvényt. (Ld. jkv.)

megválva különös székünk légyen, mind az, hogy magunk közzül bírót választhassunk, és a mely perek közöttünk származnak, a tőllünk választott bíró előtt, nem más helyen, hanem székünkben mindaddig folyjanak, míglen per viam apellationis másuvá nem provocáltatnak. De az is minden kétség kivűl a béadott privilégiumunkból kilátszik, hogy valamint pereink eligazitására bírát, úgy hadi tisztet is vezérűl magunk közűl választani szabadságunkban hagyattatott. Ezeken kivűl homály nélkűl, a már említett privilégiumos leveleinkben feltaláltatik, hogy magunk havasinknak Moldovára általkelő ösvényin híven vigyázzunk, nem különben az is, hogy hadakozásnak idején más helyekre havasinkról menni ne kényszeríttessünk, hanem belli gerandi immunitate fruáljunk, tagadhatatlanúl elucescal. Mert minnyájan általlátták a nagy emlékezetű bölcs koronás fejek, hogy nem kevesebb hasznot e vég és más székektől távol rekesztetett helységben szorgalmatos őrizetünkkel tenni fogunk, mint mások az hadakozás mezejire kiszállásokkal. Mind ezekre nézett nem magunkból, hanem királyi és fejedelmi hatalomnak teljességéből adatott privilégiumunkból (mely ez óráig tudtunk szerint nem cassáltatott) vévén fundamentumot, egész alázatossággal esedezünk:

Elsőbben azért, hogy ha valamit kérésünkben kedvetlenűl ejtenénk, azt Excellentiátok, mint kegyelmes szívű urak, elégtelenségünknek, hogy sem mint sérelmére gondolt találmánynak magyarázni atyaiképpen méltóztassanak.

Ily reménységtől tápláltatván, másodszor reménykedünk, hogy törvényes causaink ne más helységben erigálandó dicasteriumban, hanem magunk székünkben, mint ennekelőtte, úgy ezután is agitáltassanak mindaddiglan, míglen a perlekedő felek végső ítéletet, vagy per viam apellationis felsőbb forumra magoknak útat vésznek. A minthogy sokszor denotált privilégiumunk is ezt hozza magával, a külső székeknek pedig távolléte, és a miatt költségünknek fáradságunknak sokasodása, oeconomiánknak csonkúlásával, ha mi hallgatnánk is ezért, hathatósan perorál. Nincsen is ebbéli kérésünk teljesítésében ő Felségének legkisebb kára, mivel azon sallariummal, melyet a continuum judiciumon Kászon részéről lejendő két assessornak kelletnék fizetni, itten nálunk annyival, sőt kevesebbel a judiciaria sedes complete megtartathatik, a népnek is fennírt terhe könnyebbíttetik. Nem is lehet félni, hogy e kis helységben causák proteláltassanak, ha kiváltképpen minden héten törvénytételek lésznek. Ide járúl az is, hogy eleink fegyverrel, hívséggel nyerték a törvényes széket. Helységünkben azért örökös fájdalmunkra lészen, ha most a fegyver felvételével, királyunkhoz való engedelmességünkkel, attól el tanálnánk maradni.

Mivel pedig bíró nélkűl a törvényes ítéletek tökéletességre nem mehetnek, e végett harmadszor esedezésünket közben szállítani merészeljük, hogy régi szabadságunk, szokásunk és gyakran nevezett privilégiumunk tenora szerint e gremio nostri armalis vagy primipilaris nemes emberekből igazságos bírát szabad légyen választanunk, ki is ő Felsége kegyelmes confirmatioja után mulhatatlan a törvényes processusokban bizonyos számú és törvényhez értő assessorokkal, kinek-kinek igazságot szolgáltasson népünkben.

De negyedszer, ha praeter omnem spem ebben igaz kívánságunknak tárgyát el nem érhetnők, és míg a királyi tronusnál sebeink orvoslását keressük, csakugyan kedvünk ellen más székben a continuum judiciumra kételeníttetnénk fáradni, ottan is valakik székünk részéről assessori hívatalban fungálnak, juxta continentiam toties fati privilegii nostri elsőbbször a communitástól libere választassanak, hogy így azok ellen való exceptioja a communitásnak elmetsződjék, mivel e nélkűl olyanok lehetnek bíráink, kik vagy a communitást offendálták, vagy attól offendáltattak.

Neveljük ötödször azzal is esedező kérésünket, hogy noha mostan mind a szükség, mind a józan okosság és ő Felsége szent szándéka azt kívánja, hogy a külső tisztektől a militare exercitiumot felvegyük, mindazáltal, ha annyira tökélletesek válnak közűlünk, hogy hasonlóképpen, mint a külső nemzetből valók, megtanúljuk a hadi exercitiumnak közönséges mesterségét, akkor magunk közűl választott tisztünk engedtessék, de míg azon tökélletességre lépnének is helységünk vigasztalására, közűllünk felsőbb tisztségre mostan is, promoveáltassék, mivel privilégiumunktól nincs szándékunk recedálni.

Továbbá hatodszor illendőképpen instálni bátorkodunk, hogy más helységben lévő havasokra, városokba és várakba ne adigáltassunk szolgálatra, strázsára járni, hanem magunk havasain, nemcsak békességnek idején, hanem hadakozáskor is, a mint a kelleténél többször eléhozott privilégiumaink tartja, honnyunkban meghagyattassunk, és a kiadandó Regulamentum szerint vigyázzunk.

Nem hallgathatjuk el hetedszer, hogy azért ne intercedáljunk, hogy mint azelőtt in politicis Csíkhoz affiliálva voltunk, úgy ezután is a csíki regimenthez lovas és gyalog kászoni katonák conjungáltassanak és onnan militaris ordinatiokban, a mennyiben privilégiumunkkal nem fognak ellenkezni, dependeáljanak.

Végtére mivel erdőn inkább, mint mezőn lakunk, földünk terméketlen és minden questustól el vagyunk rekesztve,

annyira, hogy többire szegénységgel, mintsem gazdagsággal bővölködjünk, erre nézett contributionkból relaxatiot, kivált azoknak capitis taxája iránt, kik kevés, vagy éppen semmi facultással bírnak, alázatoson implorálunk. De azok iránt is, kik eddig székünkben becsületes hívatalukban voltak, hogy mostanában prae aliis altisztségekre felvétessenek, Excellentiátok gratiáját óhajtva várjuk.

Ezek valának méltóságos királyi commissio, kegyelmes uraink, melyeket teljes megalázásunkkal Excellentiátok kegyelmessége elejében kívánva kívántunk terjeszteni. Nincsen is egyéb hátra, hanem hogy nagykezű, nagyérdemű hatalmas patrociniumát megírt kérésünk teljesítésére fejünk hajtásával, alázatossággal kérjük, vagy, ha kívánságunk reménlett kimenetelt nem vehetne, sokakkal közlött istenes gratiájit azzal is nevelni méltóztassanak, hogy a királyi tronushoz Excellentiátok kegyes és hathatós recommendatioja és passusa mellett privilégiumunk megmutatására felmehessünk oly végre, hogy az honnan lett annak eredete, onnan újra nagy siralmas romlása, vagy kegyelmes megerősítése következzék.

Azalatt örvendetes választ várván, a kegyelem Istenénél mi is Excellentiátok virágzó, hosszas életekért esedezni meg nem szűnünk, és magunk igaz ügyünk ajánlásával maradunk

Méltóságos királyi commissio, Excellentiátoknak

alázatos érdemetlen szolgái
nemes Kászon széknek
közönséges lakosi.

Hátírat: Az méltóságos királyi commissiohoz, ő excellentiajokhoz a benn megirt nemes kászonszéki közönséges lakosoknak igen alázatos (!).

Más kézzel: In Taplocza vel Kászon-Fel-Tíz.

(Halmágyi kezeírása, Protocolluma 270—271. lapjain.)

166.

A székely határőrség szervező bizottság rendelete a megromlott fegyverek kicserélésérői és a királyné által a székely ezredekhez rendelt katholikus német papokról. K. n. (1764 jan. 31.)

Jóllehet ugyan méltán megkívánhatta volna dicsőségesen országló felséges apostoli királyné, nagy kegyelmes Asszonyunk, hogy a mely székely katonák a közelebb eltölt 1763-ik esztendőben kiosztott és felvett királyi fegyvereket kevesebb vagy nagyobb mértékben megromolva letették,

azoknak hibáit és romladozásit magok tulajdon költségekkel helyben állítsák: mindazonáltal maga született anyai nagy kegyelmességét méltóztatott abban is ő Felsége azon szélybéli katonáira kiterjeszteni, és ennek tudtokra való adását kegyelmesen parancsolni, hogy jövendő állhatatos hívségeknek és vitézi kivánt szolgálatjoknak jó reménsége alatt, nem nézvén azon büntetésre inkább, mintsem ily kölönös kegyelemre érdemes cselekedeteket, a megromlottakat ép fegyverekkel ez úttal felváltani kegyelmesen parancsolta. Mely királyi kegyelem valamint kiváltképpen való háládatosságot érdemel, úgy kötelességében áll mindeneknek, hogy ennekutánna a kihirdetett királyi kegyelmes patensek szerint kiki maga fegyverére jó gondot viseljen, másként maga gondatlanságából történhető hibáit azoknak tulajdonából pótolni kételeníttetik.

Ennek felette e végére jutott holnapnak 13-ik napján, ezen királyi commissiohoz küldött kegyelmes decretuma által, kegyelmesen parancsolta azt is ezen szélybéli székely katonaságnak tudtára adattatni, hogy ő Felsége az erőtleneknek lelki vígasztalására igen kegyelmesen resolválta, hogy minden székely regimen (!) mellett, békességnek idején is, a német tisztek és más catholica vallásbéliek kedvekért, ugyan catholikus német páter, hónaponként járandó 15 forint fizetéssel rendeltessék; kik is, nehogy a nemzetben talán balvélekedés okoztassék, a Staab mellett és azon hívatalban maradnak, minden azon időbeli parochusnak tartozó egyházi hatalomtól magokat elvonják s következésképpen sem a szélybeli katonákat, sem ezeknek tiszteit tulajdon magok hatalmakból egybe nem esketnek, sem pedig ő közöttök keresztelés, vagy temetésbéli papi szolgálatot (hanemha erre az helynek parochusától különös engedelmet nyernének), az ennek számára változhatatlanúl hagyatott stolának kárával nem gyakorolnak; sőt inkább a catholicus betegeknek lelki vigasztalásokra, a parochiale ius praeiudiciuma nélkűl assistálnak és a tulajdon ifjúságot az hitnek ágazatira tanítani fogják; és így ezen papok egyedűl csak a német catholicusoknak rendeltettenek az isteni szolgálatnak végben vitelére, és következésképpen a minapiban publicált és a szélybéli katonáknak kiadott patensekben lévő assecuratio szerint, az ők clerussa az teljességgel őket illető lelkekre való vigyázásban, hatalmokban és egyéb jussokban továbbra is megoltalmaztatnak.

Hátírat: Ordinationes commissionis de permutatione destructorum armorum et capellano legionis, ordinariis parochis non praejudicaturo. 31-a Jan.

(Halmágyi kezeírása Protocolluma 274. lapján.)

167.

Báró Bornemisza Pál Csík-, Gyergyo- és Kászonszék főkirálybírájának emlékírata a székely határőrséget szervező bizottsághoz, melyben hívatalától felmentését és másutt alkalmazását kéri. (Kászon-Feltíz) 1764 február 1.

Méltóságos gróf Praesidens úr,
Méltóságos gróf Főcommissarius úr,
Méltóságos l. b. Generális úr,
Nékem jó uraim s pátronusim!

Lévén én nekem mindenkor mindenek felett hűv indúlatom és gyors igyekezetem azon, hogy felséges Asszonyunk kegyelmes szándékát, szent akaratját egész szorgalmatossággal teljesítsem és véghez vigyem, a mint is ezen limitanea militiának erectiojában megvalósítani aztat szándékoztam vala; de hogy éppen oly csendességgel, a mint aztot Excellentiátok véghez vinni kegyesen igyekeztek és szándékoztak volna, meg nem esett: reménlem Excellentiátok kegyessége és igazsága az megesett és néptől patrált cselekedetet nem nékem, hanem azon népnek hitetlenségének tulajdonítani méltóztatnak, melyet én távoztatni ugyan igyekeztem, hirdetvén kinek csak lehetett, magyarán is megmondván, hogy ő Felségének egészen meghatározott akaratja lévén azon limitanea militiának felállítása, az ellen senki maga veszedelme nélkűl nem állhat; annakokáért ismérvén lelkemnek tiszta esmérete szerint magamnak ártatlanságát mindenekben, bátorkodom eképpen Excellentiátokhoz alázatosan folyamodni:

Elsőbbször, hogy az felséges udvarnál teljes igaz és hív igyekezetemről csekély személyem felől emlékezni hathatós erejek által méltóztassanak, hogy tuábbrá (!) [1]) is azon felséges udvarnak kegyelmességéből részesedni méltóvá lehessek.

Másodszor látván, tapasztalván Excellentiátok aztat bölcsen, hogy az nép még egész hütben nem volt, hogy épen ő Felsége kegyelmes szent akaratja lett volna azon militiának felállítása, hanem az első conscriptionak és mérésnek alkalmatosságával közöttök járván, minden királyi parancs nélkűl az akkori conscriptionak és mérésnek végbenvitelét csak tőlem gondolt dolognak állítván lenni, még most is némelyek fejekben tartják; azért nem az egész népnek, de némely megátolkadott [2]) embernek maga meggondolatlan cselekedetitől tarthatok: instálok Excellentiátoknak, az felséges udvarnak kegyes

[1]) Az orsz. ltrban: továbbra.
[2]) Az orsz. ltrban: átolkodott.

recommendatiojok mellett, más, annak idejében eléadandó szolgálatnak és tisztségnek elnyerése birodalma mellett kegyesen repraesentálni méltóztassanak az én szolgálatból való szabadúlásomat; mivel az coll. judiciumnak is felállani hogy kelletik, gyakrabb megjelenésem kivántatnék, de az nagy távollétele miatt kevés vagyonomnak, nagy károm nélkűl nem lehetne, melyet távoztatni igyekezném, mivel Isten ő szent felségétől már alkalmas számú gyermekekkel megáldattattam és azoknak ha most jövendőbeli jó karban való hagyásokról, nevelésekről nem ügyekezem, nem gondolkozom, ha az idő telése mián megnehezedném, akkor azon keresztény atyai kötelességem szerént való czélomtól elesném.

Harmadszor instálok Excellentiátoknak, az méltóságos regium gubernium előtt interponálni magokat méltóztassanak, hogy míg a felséges udvartól a resignatiom iránt kegyelmes válaszom nem jön, addig engem az tőllem felállítandó continuum judicium mellett ülni és lenni ne parancsoljon, az felűl megírt okokra nézve, főképpen, hogy a nemes székekben jószágom sincs, melyből magam segíthetném.

Mely alázatos kérésimben midőn Excellentiátok patrociniumát és gratiáját esedezném, magam abban egész bizodalammal [1]) alázatoson ajánlom és maradok

Excellentiátoknak

1-ma Februarii 1764.

alázatos szolgája
B. Bornemisza Pál m. p.

(Egykorú másolata az orsz. levéltárban Erd. Canc. 1764. 126. sz. a.; más példánya Halmágyi Protocolluma 315. l.)

168.

A székely határőrséget szervező bizottság jelentése Mária Terézlának, Kászonszék kívánalmairól, úgy Caratto alezredes és báró Bornemisza Pál kérelméről. — Kászon-Feltíz 1764 febr. 2.

Suae Majestati sacratissimae.

Kászon-Fel-Tíz 2-da Februarii 1764.

Absoluta militari sedium Siculicalium Csik utriusque Gyergyo et Kászon conscriptione, continuationem *Protocolli Diurnorum* nostrorum actorum sacratissimae Majestati Vestrae humillime submittere et simul statum conscriptorum in iisdem militum in accluso extractu representare sustinemus. [2])

---

[1]) Az orsz. ltrban: bizodalommal.
[2]) Ld. a kötet végén.

Produxerunt incolae sedis Kászon in communi coram nobis privilegia sua a nonnullis regibus quondam Hungariae, principibusque Transylvaniae ipsis collata et etiam a divo imperatore *Leopoldo* confirmata, memoriali suo die proxime transacti mensis Januarii Protocollo nostro in extractu inserto adnexa, quorum privilegiarum bina alterum a principe *Gabriele Bethlen*, alterum vero ab altefato imperatore *Leopoldo* impetrata obrasa, correcta et fulminata esse comperientes, eadem retinenda, a guberniοque regio Majestatis Vestrae pro secutura fulminantium via juris prosecutione seu per sacratissimam Majestatem Vestram, seu vero per praelibatum gubernium ordinanda, transmissimus, data quoque ad memoriale illorum resolutione nostra ejusdem diei protocollo illata.

Accludimus porro memoriale commendantis primi Siculorum regiminis v. colonelli a *Caratto*, nobis porrectum, praecesque ejus nostra etiam experientia justas Majestatis Vestrae clementiae et liberalitati demisse commendare non dubitamus.

Exhibuit praeterea commissioni baro etiam *Paulus Bornemisza* sedis Siculicalis Csik supremus judex regius memoriale suum, qui siquidem inter alia sub spe secuturae consolationis a moderno suo officio liberari petat, hoc autem a suprema Majestatis Vestrae voluntate dependeat, illud etiam sacratissimae Majestati Vestrae humillime repraesentandum esse existimavimus, indesinenti fidelitate perennaturi.

(Egykorú másolat, Halmágyi kezeírásával. Protocolluma 314. l.)

169.

Mária Terézia az erdélyi főkormányszéknek, a bűnvizsgáló bizottság miként szervezése és működése ügyében. Bécs, 1764 febr. 6.

(Kivonat.)

A mit a szervezendő bűnvizsgáló bizottság ügyében rendeltünk, melynek feladata lesz kikutatni mind a felcsíki múltkori váratlan eset és zavarok koripheusait, zászlóvivőit és a többi bujtogatókat s tanácsadókat, mind az izgalom és bujtogatás fundamentumát, azt jan. 28-án kelt rendeletünkben megírtuk.

Minthogy czélunk a nyugalmat minélelőbb helyreállítani, az utasításhoz pótlólag a következőket akarjuk veletek tudatni :

1. Azt akarjuk, hogy a bizottság 7 tagból álljon, katonai és polgári tagokból, egy jegyzőből (actuario), két hadbíróból

(auditor), kik a magyar nyelvet jól tudják. A jegyző vezesse a jegyzőkönyvet, a hadbírák intézzék a vallatást. Elnök a rangidősebb tag legyen.

2. *Br. Siskowicz* altábornagy *br. Buccow* gub. elnök főhadparancsnokkal egyetértve nevezze ki a katonai ülnököket és a 2 auditort, a gubernium pedig a kir. főbizottsággal egyetértve a polgáriakat, arra vigyázván, hogy senki se választassék a bizottságba, a ki Csík, Háromszék, vagy Udvarhelyszékben birtokos, vagy rokonságban lenne az ottaniakkal.

3. A bizottság főfeladata a nyugalom helyreállítása és állandósítása lévén, főkép az szükséges, hogy a kolomposok és koripheusok, a felbujtók és tanácsadók kikutattassanak. A körűlményekhez képest kínzást is lehet alkalmazni (torturae etiam cruciatum adhibendo). A bűnösök feljelentőinek 100 frtot lehet igérni és fizetni s a bűnösöket testi fenyítékkel, jószágvesztéssel, vagy halállal kell büntetni. A bizottság gyökeresen kutassa ki a mozgalom eredetét, gyüjtsön bizonyítékokat, vallassa ki a multkor elfogottakat, szembesítse a tanúkkal és mindent kövessen el, egész a tortúráig, hogy a valóság kideríttessék. Minden írást és actát megszerezhet a főbizottságtól, a katonai parancsnokságtól, Buccowtól, a mi bizonyító erővel bír. A főbizottságot mindenről tudósítsa, s esetről esetre útasítást kérjen attól.

4. A bizottság útasításában felhatalmazást nyert arra, hogy a bűnösökkel szemben rövid úton, a honi törvények formaságainak nem szoros követésével, a büntetést végrehajthassa. (In instructione commissioni principali praescripta facultas eidem concessa sit, ut contra reos inveniendos summarissime, non stricte attentis legum patriae solemnitatibus ad exequutionem poenae procedere possit). Kínzást is alkalmazhatnak, »ut in inquisitionis casu processus ad torturam inclusive deducatur«. Az ítéletek a megokolással s a kir. bizottság véleményével a guberniumhoz küldessék s onnan elénk terjesztendő, de nem felebbezésként.

5. A vagyonnal bíró foglyok magok gondoskodjanak eltartásukról, a perköltségeket az elítélendők fizetik meg. A bizottság napi díjai a katonáknak a katonai, a polgáriaknak a tartományi pénztárból előlegezendő, visszatérítés mellett.

Maria Theresia — Gabriel comes de Bethlen
Ad mandatum sacr.
Josephus a Pelser.

(Hiteles másolat a bécsi hadi ltr. 1763 oct. 562/2. sz. a.)

170.

Báró Bornemisza Pál csíkszéki főkirálybíró leírja a székely határőrség szervezésének folyamatját, az arra rendelt kir. bizottság működése során, 1763 nov. 19-étől 1764 febr. 6-áig. (K. n. 1764 febr. 6. után.)

Az mélt. gubernium parancsolatja szerént 19-na Nov. házomtól, Isten ő sz. felsége segitségével megindúlván, érkeztem nemes Csíkszékekben menendő mélt. Commissiohoz 21. eiusdem, és onnét indultam 22-da Oláhfaluba, az holott is szándékom ugyan lévén még aznap Csíkba mennem, de megakadályoztatván az rossz lovak miatt, ugyancsak Oláhfaluban az éczakát töltenem kellett, hanem 23. jó reggel megindulván, Csík-Somlyóra aznap 10 óra tájban előre béérkeztem. Az mélt. Commissio is béérkezvén, ki is állott ez mélt. személyekből: mélt. gróf gyalakuti *Lázár János*, *gróf Bethlen Miklós*, generalis *báró Siskovits* urakból, gubernialis secretarius *Halmágyi István*, bellicus commissarius a *Roem* urakból, mely mélt. Commissio usque ad 26-tum nevezett Somlyón maga operatiojához készűlvén, ugyanaznap érkezik Dánfalvára és úgy 27-a Gy. Szt. Miklósra, az honnan is az egész nemes székben parancsolatyit kiküldvén, az falukat rendelendő napokra ő excellentiájokat hozzájok menni, vagy nekik Szt. Miklósra jönni, készen várni, és így 29-a Szt. Miklóson felséges Asszonyunk kegyelmes patensit felolvasván, ő Felsége intentioját a szentmiklósiaknak különös beszéddel mélt. *gróf Lázár János* úr ő excellentiája megmagyarázta, hozzátévén aztat, hogy felséges Asszonyunknak egész meghatározott szándéka a lévén, hogy az limitanea militia felállíttassék, tehát annak meg kell lenni, hogy minden annak engedelmeskedjék.

Másnap, úgy mint 30-ma, ugyanezen parancsolat Tekerőpatakon, 31-ma Csomafalván, 2-a Dec. Szárhegyen akképen azon parancsolat publicáltatott; az több falusiak pedig csak Szt. Miklósra convocáltattanak volt, minden különöztetés nélkűl, az remeteieken kivűl, ahol is kevesebb fegyveres lévén, ment nekik különös parancsolatyok, az mint kitetszik sub nro 1-o, az többinek pedig nro 2-o.[1])

Mely publicatio minden falusiak előtt véghezmenvén, az consriptio következvén és végeztetvén, kevés szóból álló némely falusiaknak felszóllásából (!) az zászlókat elébb 18-va ejusdem felszentelvén ugyan szentmiklósi esperest p.

---

[1]) Ld. 1763 nov. 27. sz. a. »Parancsolatok« stb.

Siko Joseph uram, szent mise mondás után az néphez kivitettettnek az felszentelt zászlók és elébb maga mélt. generalis *br. Siskovits* úr az hadi punctumokat az népnek felolvasván, melyet megelőzött volt tisztelendő esperes uram exhortatioja arról, hogy kiki letéendő hütéről így gondolkozzék, hogy eczer (!) megesküvén s aztat megszegvén, mind Isten, mind világ előtt nagy büntetésbe esik; mely szerént az hütlés (!) is a néptől következett, és azután az v. sacramentummal esperest uram áldást advány, az nép hazament.

Annakutánna az mélt. Commissio 26-a Csík-Szt. Thamásra akarván menni, engem előre 25 megindúlni parancsolt. Ki is Vaslábon háltam ugyan 25-ta ejusdem, és másnap jó reggel megindulván, előre Szt.-Tamásra béérkeztem, az fegyvertelen népet összvegyűlni kirendeltem, hogy mingyárt az felséges Asszonyunk patensit az több fegyveres néppel együtt meghallgathassák, mihent azon mélt. Commissio béérkezik. És ugyan délután egy óra tájban béérkezvén, mingyárt azon módon, mint Gyergyóban, az patenst felovastatta Szt. Domokos, Szt. Thamás és Jenőfalvának és másnap azon falukat, úgymint 27-a, 28-a conscribáltatta.

Conscribáltatván, megyen által Dánfalvára 29-na. Lévén pedig előre tudtára azon mélt. Commissionak, hogy madéfalvi, taploczai lakosok magok házát elhagyván, az erdőre mentek azon mélt. Commissio operatioja előtt, tehát még aznap azon lakosok feleségeit leánygyermekeit az faluból elhajtatni parancsolja. Lévén az is hírűl a mélt. Commissio előtt, hogy Szereda városa lakosai elmenni az erdőre akarnának, tehát nékem odamenni parancsolni méltóztatott 29-na Dec., hogyha elmenni szándékok van, attól őket megtartóztassam; mindazonáltal végire menvén, ki tanácsolta az elmenésre.

Mely mélt. parancsolat szerént elmenvén, éjjeli hét-nyolcz óra tájban az városra érkeztem, az népet öszvegyüjtöttem, megmondottam, mivel jöttem közikben. De az város notariusa, képében az városnak, ugymint *Rancz* nevű, mintegy csodálkozva ekképen felelt: protestálunk, meg is kivánjuk, nékünk ki is jelentessék az eláruló, mert mi gondolói sem voltunk. Magam pedig sokat őket intvén, magokat hogy ne exponálják, veszedelemre ne vessék, mivel az király tetszését aval nem kerűlik. Igy magok házoknál való maradását igirvén, szállásokra térnek. Magam pedig fáradt lévén, nyugodalomhoz készűlek.

Más napra viradván, indúlok Delnére, parancsolatom lévén az erdőre ment néphez menni, hazajövetelre őket gerjeszteni és hozni; de nem lévén hollétek tudtunkra, *Sándor László* regius perceptor urammal lévén, becsületes atyánk-

fiait, *Bors Lázár* substitutus alcsíki v. királybíró uramat, *Bene Joseph* delnei primipilaris személyt küldettük azoknak megvizsgálásokra. Kik is jóllehet kevés rebegéssel elmentek, vivén magokkal parancsolatomat, hogy szállásokhoz közel lévő mezőcskébe jönnének elé. Kik is midőn mentek volna, jött elejekben 10—12 ember fegyverrel, kik is az sokaság közé őköt bévívén, a népet erdő közt tanálván, az parancsolatot mind szóval, mind írással általadta. Az nép arra mint felelt, nro 3-o [1]) kitetszik.

És így a mélt. Commissiohoz Csík-Dánfalvára visszamentünk. 31-o Dec., relationkat megtévén, mind szóval mind, ut supra, írásban [2]), az mélt. Commissio Dánfalván látván, hogy operatiojában nem úgy progrediál az népnek elfutása mián, változtatja statiojat Csík-Taploczára, az mely helységnek körűllevő faluiban az militiát megerősítette mind gyalogsággal, mind lovassággal. Lévén pedig az mélt. Commissio csendességben, várván az nép haza takarodását, tészi maga rendeléseit sok rendbéli cursusinak publicatiojával, ut patet nro 4-o,[3]) nro 5-to,[4]) nro 6-o et 7-mo, és midőn már azok által az nép bétakarodását várná, 4-a Jan. az népnek egy része éczakára jön Szépvízre és 5-a déltájban, az egész sereg háromszéki egynehány százból álló néppel. Kiknek is leérkezését az regulata militia mingyárt megjelentette az mélt. Commissionak, kikről is mingyárt az mélt. Commissio rendelést tett, hogy observáltassanak : mi szándékkal légyenek? Melyre is szüntelen járván az hírt hozó lovas magyar német katonaság, eczer csak azon veszik észre magokat, hogy éczakára Madéfalvára innen nagy sereggel bészállonak (!), az honnat is követjeket az mélt. Commissiohoz küldötték. Azok miben jártak, miben nem, nem tudom, mivel akkor jelen nem voltam, hanem hallottam, hogy instantiát írni szabadságot kértek ; úgy hasonlókép 6-ta, mely is volt éppen Vízkereszt-napján, cursus által esett parancsolatnak meghirdetésére küldött expressusaink, *Balás Ádám* subs. v. királybíró, *Zöld János* commissarius váloszhozása által is in scriptis, nro 7-o reiteráltatott.

Mit értett és vett légyen az mélt. Commissio észre azon népnek öszvegyűléséről, éppen semmi tuttamra nincs: teszi maga rendelését, nekem semmit sem jelent, még akkor estve

---

[1])—[2]) Ez a »nro 3.« jelzésű írat az 1763 decz. 31. kelt jelentése br. Bornemiszának és Sándor Lászlónak a »delnei expeditio« felől (az Okírattárban).

[3]) Br. Bornemisza felhívása a megfélemlített néphez, hogy haza szálljanak. (Ld. 1764 jan. 3.)

[4]) Br. Bornemisza intelmei és felhívása az erdőre futott néphez. (Ld. 1764 jan. 3.)

171.

A székely határőrséget szervező bizottság véleménye a székely katonaság törvénykezése ügyében. 1764 február 7.

Opinio

Commissionis regiae, in negotio erectionis militiae limitaneae Siculicae a sua Majestate sacratissima benigne ordinatae, circa constitutiones quoad jurisdictionalia eorundem militum Siculorom.

Constitutiones circa jurisdictionem respectu neo-erectae militiae limitaneae per regium gubernium die 18-va Novembris anno 1762. editas, statui, et circumstantiis rerum praesentium convenienter satis accommodatas agnosci, partitionesque causarum in reales, personales et mixtas, ut et judicium, per quos cognoscantur distributiones loco suo reliqui posse; ea solummodo paucula immutatione, quod e specificatis causis realibus, ea quae numero secundo posita est, *super bonis mobilibus vindicatio rei ex furto vel rapto incerto amissis, aut casu perditis, inventae,* qui *processus expeditorialis vulgo szavatyosság* (!) *audit,* inter mixtas transponenda censeatur.

Ideo etiam, quod in iisdem constitutionibus *delicta, quae criminalem actionem ad poenam, et simul civilem ad restitutionem damni ex delicto enati recipiunt, ut sunt furta, rapinae etc.* (inter quae et processus ille expeditorialis referendus est) inter mixtas enumeratur, locumque adeo inter illas sortiri debeat suum. Et quam maxime ideo, quod processus ille, re furtiva in manus per manus diversorum devoluta vix aliquando per primos judices terminetur, sed coram aliis atque aliis magistratibus tractanda, militibus, si qui involverentur, coramque ordinariis judicibus ea de causa convenirentur, sumptus, uti fieri assolet, non tollerandos, et fatigia, excursionesque in alias sedes et comitatus causaret, cum jactura temporis, servitiique militaris dispendio, et impedimento omnino damnosas.

In hujus autem causae e realibus inter mixtas transferendae locum reponi debere *causam vindicandae libertatis, aut asserendae servitutis praetensorum jobbagionum, armis jam indutorum, aut ea sibi dari petentium.* Et hoc ea ratione, quia libertas rerum omnium pretiosissima habeatur; et a parte altera, servitus jobbagionum a possessione bonorum immobilium, quam sequitor, nequeat separari. Interque adeo

causas reales haec quoque merito sit collocanda, et pari modo summario tamen processu et in unico termino dijudicanda, et definienda, sola duntaxat appellatione supermanente.

Quia denique militibus ad procurationem causarum suarum advocatis, sive querere hinc inde, sive repertos proprio aere exsolvere difficile foret, et cum proprio damno et regii etiam quandoque servitii impedimento conjunctum, hinc necessarium opinione commissionis videri, si erga sallarium condignum a sacratissima sua Majestate constituendum juris peritus aliquis, inter Siculos impossessionatus, titulo sive syndici, seu quod magis militare est, auditoris, sive directoris causarum militarium legionum Siculicarum resolveretur, qui in foro magistratuali, causisque realibus militum quorumcumque, velut director causarum fiscalium in causis miserabilium solet, perinde pro milite Siculo in causis ejusdem per constitutum advocatum illum etiam sallarisandum nomine quoque suo agere posset; in mixtis autem, ubi judices ipsi militares legum patriae municipalium non usque quaque gnari interesse debebunt, judicem etiam simul cum illis agat, et is quidem, quo major etiam respectus ipsi concilietur, et ipse quoque militarem se esse sentiat, capitanei charactere ordinandus; et hoc vel ideo, quod et ad summam plebis hujus consolationem cedere comperimus, si aliquem habeat militarem, in quo spem suam et fiduciam rei bene gerendae collocet, partesque suas tuiturum confidat et aliquem, qui sine solvenda a pauperioribus laboris mercede causas agat, dum usque huc charo sibi pretio advocatos conducere cogebantur,; quin ad ociorem etiam processum cursum et definitionem facere, quod auditor talis, aliis functionibus non distractus, foris judiciariis semper adesse, causisque militum prospicere posset seriem ipse, quod in causis fiscalibus etiam fieri consvevit, causarum militarium conficiendo, easque prout aetatis illarum, aut momenti ratio posceret, in foris assummendas exhibendo.

Dignum praeterea hoc quoque videri, ut cum ab antiquo primipilares Siculi locum quoque inter assessores sedium habuissent, clementissimis quoque resolutionibus caesareo regiis non pridem emanatis, in salvo ipsis relictum, ne nunc etiam milites jam omnes facti, tanquam hoc nomine ab indultu, et privilegio illo excludi videantur, verum ex illis quoque tanquam veris et originariis in terra Siculica possessoribus, vel saltem bini, in collegiata quoque judicia clementissima Majestatis indulgentia, cum competente sallario adhibeantur et resolvantur, tanto magis, quod et ipsa aequitatis communis natio efflagitet, dum plurimae primipilorum in foris realibus circa haereditatem ipsorum Siculicam causae tractentur,

velut nobiles alios in causis nobilium, ita ipsas quoque in causis sui similium judices esse, et posse, et debere.

Et haec sunt, quae demandatae a sua Majestate sacratissima opinionis nomine hac vice submittenda esse commissio censuit. Constitutionibus quippe a gubernio regio, officialibus sedium Siculicalium praescriptis, et a sua Majestate sacratissima remissis, ob incertum militiae Siculicae statum in praxim plene nondum deductis, plura, quae reflexiones nostras desiderassent, advertere non potuimus; usum vero et experientiam sequentis anni ea, quae forte emendanda, corrigenda, addenda, vel diminuenda in iis forent, proditura esse confidimus.

E regia commissione K.-Vásárhely 7-ma Februarii 1764.
Extradatum per

Stephanum Halmágyi m. p.
gubernialem secretarium
et regiae commissionis actuarium.

(Másolata Halmágyi sajátkezű aláírásával, Protocolluma 322. lapján.)

172.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Kézdi-Vásárhely, 1764 febr. 9.

(Kivonat.)

A sorozó kir. bizottság jegyzőkönyvét Gyergyó, Felcsík, Alcsík és Kászon székekben a határőrség szervezéséről, a gubernium és az erd. kanczellária útján felküldöttük ő Felségének; küldöm Exciádnak is.

A bizottság működését most már Háromszéken folytatja, s remélem, hogy a II. ezred számára rendelt 6 zászlót a jövő héten felszenteljük s felesketjük az I. zászlóaljat (bataliont) s a másfél huszárszakaszt (companiát). Csíkban minden csendes, a falvakban minden vasárnap templomi parádé van s azon az új határőrök az előírt módon megjelennek. Az egész székben nincs több rendes katonaság, mint Csíkszeredán, a szokásos 40 főnyi őrség; egyrészt azért, hogy lássam, miként viselkednek a határőrök a katonaság elvonúlása után, másrészt, hogy a kvártélyozás terhétől való felszabadúlást élvezzék. A legjobb reménységgel vagyok ezek iránt a székely ezredek iránt, főként miután látom, hogy tisztjeiknek engedelmeskednek.

A Madéfalván elfogottak vallatása befejeztetett. A kik nem voltak vezetők, azokat szabadon bocsáttattam; 3—4

embert tartottunk fogva Csíkból s ugyanannyit Háromszékből, a kiket a többiek vezetőkűl vallottak. Ezek másokat is feladtak, a kik már határőrök, de ezeket addig nem bántom, míg Háromszéken a sorozás nincs elvégezve.

A fővezetők az elfogott *Olasz Sámuelen* kívűl elszöktek, u. m. *Csorja* és *Ováry*.

Az eddigi vallomásokból kiderűl, hogy mint főizgatók szerepeltek a delnei és szentléleki plebánosok, a kiket a püspök közbenjárásomra Fejérvárra idéztetett.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, 1764 márcziusi csomó 376. sz. a.)

173.

A bizottság jelentése és véleménye a mádéfalvi lázadás következtében elrendelt vizsgálat és megtorló intézkedések ügyében. 1764 február 14.

Kézdi-Vásárhely 14-ta Februarii 1764.

Excelso regio gubernio.

E data sub 12-a et 22-da Januarii ad excelsum gubernium commissionis huius regiae relatione notum jam eidem est, post desumptam a populo ad Madefalvam congregato punitionem eorum, qui capti ea occassione fuerant, causa, militare constitutum fuisse per commissionem examen. Cuius equidem examinis in primordio statim ubi intellexisset certos quosdam nomine *Olasz, Ovári* et *Csorja* fuisse Haromszekiensium coriphaeos, ordinationes edidit de comprehendendis iis, prout et comprehensus est *Olasz, Ovári* autem se subduxit, *Csorja* vero aut aeque subripuit se, aut cum caeteris occubuit ad Madefalvam. Detecti postea dum alii quoque antesignani inter Csikienses, aut viso *Ovárii* profugio, continuari equidem examen iussit commissio Csikiensium in Csik, Háromszekiensium autem examine in Háromszék peracto, interea vero operationibus suis institit ea intentione, ut sedatis interea hominibus et securius in domibus suis degentibus uno tandem ad id constituendo die omnes incaptiventur. *Ovário* quippe et *Csorja* exceptis delati et accusati alii quiete apud aedes suas sunt, quin in sedibus Csik et Kézdi arma quoque cum aliis sumserunt. Expectat jam commissio ipsius *Ovárii* quoque reditum et quod interea reliqui etiam coriphaei detegantur, tunc quidem praecipue eo fine, ut illi prorsus pro demerito suo punientur in personis suis, siquidem illi etiam Madefalvenses punitionis die anxietates mortis iam subiverint et alii

complices illorum morti quoque dati sint; verum, ut in strictius peragendo illorum examine caeteri etiam auctores criminis in lucem protrahi possint, dum vero haec fierint in extractu, peracti jam examinis conficiendo laborat commissio, quo illud via ansveta augustae aulae submittere possit.

Eam pariter ob causam, ut nimirum coriphei intra tempus opportunum demissum contineri possint, ausa est commissio destinatos in praemium relationis antesignarorum et consulorum mali 100 florenos publicari nondum facere, existimans, opportunius fiendam publicationem, uti jam coriphiaei comprehensi et custodia fuerint dati.

Quae cum ita sint, videtur commissioni peracto hoc et peragendo examine militari omnia in lucem proditura fore et reos dictandam a sua Majestate sacratissima poenam recepturos, quod si autem fixum id apud suam Majestatem sacratissimam decretum sit, quod commissionem criminalem aliquam commissioni directioni subsedi, nec eo in casu commissio haec suppeditatura erit, illi suis laboris (!) jam praeparati quoad situram (!) inquisitionem modus aperietur amplus opinione, nilominus commissionis non illa inquisitio tunc potissimum accessoria fore visa esset, si metui deinceps posset, ne plebs novis se tumultibus involvere, aut si videret repertos aliquos in posterum quoque iri, qui illum ad hoc concitare audeat, spondere equidem commissio pro nemine potest, verum perspectis circumstantiis tum existimat aliquem se ejusmodi rebus inmiscere ausurum. Illi vero, qui noxiis ejusmodi consiliis se hucusque immiscerunt, ex hac quoque militari inquisitione, quam commissio ordinatura est et absque etiam particulari commissionis erectione puniri poterunt. Punitis autem illis satis forte esset, si rescriptum quoddam Majestatis suae ex regio gubernio accludendum fine publicationis emanaret, id duntaxat in se continens, ut quicumque vel verbulum saltem unicum suspicionis plenum proferret, quo plebem ad inquietudinem moveret, talis, qua inquietudinis auctor, poenam subeat capitis et bonorum confiscationis, quin pari etiam poena subjiciatur is, qui tale quid audiens, sciensque, ad loca debita non referret.

Quod vero attinet ad amissionem privilegii sedium Csik, Háromszék et Udvarhely, earumque sub jurisdictionem militarem resignationem, de hoc opinionem commissionis videri non fore bonum libero Siculo militi privilegium ejus adimere, vel ex hoc etiam, quod summum illorum privilegium in hoc consistat, ut milites sint, arma ferentes et vi ejusdem privilegii armis sunt induti. Neque confiscationem bonorum eorundem utilem esse censet commissio, quo enim magis

confirmabitur in possessione sua miles Siculus, eo stabilius futurus est et miles et oeconomus. Quod vero amissio haec privilegii et confiscatio bonorum ad nubilas solummodo referatur, non videt commissio hoc aequitati consentaneum fore, ut multi innocentes praeter nonnullorum, si qui reperirentur, culpam patiantur. Cum jam aliunde constet, ne ullum quidem nobilum possessionatum, a contributione immunem, seditioni Madefalvensi interfuisse, quin, ut et tumultuosa et seditiosa turba Madefalvensis poena omnino digna gravi fuerit, apparere nillominus illam armorum equidem receptionem modo indecenti et damnabili evitare voluisse, rebellionem tamen formalem elici inde non posse. Ad extremum non videri commissioni, qualiter Udvarhelyienses vel in numerum saltem eorum recenseri debeant, si quidem constet commissioni non modo ne ullum quidem e sede Udvarhely inter illos fuisse, verum id quoque certum sit, noluisse quoque se illis consociare.

(Halmágyi kezeírása Protocolluma 316. l. — Egykorú másolata, mind a 4 kir. biztos aláírásával, a bécsi hadi levéltárban az 1764 márcz. csomóban. 695/3. sz. a.)

174.

Carato ezredes a szék tiszteit arra kéri, hogy mivel az összes szabad székelyek igazgatását ő Felsége reá bízta, ezután bármi rendelet a széktől, vagy a törvényszéktől, vele s általa közlendő a néppel. Csíkszereda 1764 február 15.

Illustrissime baro!
Spectabiles ac generosi domini!
D. d. supreme, ceterique v. officiales, mihi colendissimi!

Cum ut nuper sp. d. *Ladislao Sándor* et sp. d. *Dávidi Csedő* regiis perceptoribus in memoriam reduxi, omnes liberi Siculi (veris nobilibus et jobbagyonibus exceptis) jurisdictioni meae a sua sacr. Majestate clementissime demandati sint, atque caeteroquin ratio, ordoque militaris status exigat, ne quis irrequisito ac inscio suo magistratu militari in alia foro procedat, tum inclitas sedes precar, ut, siquid imposterum cuidam militarium ex parte et officio sedis inclitae aut fori continui notificandum, communicandum, vel praecipiendum venerit, id mihi tantum insinuetur, quo facto expost nullomodo deero, mandata debita nomine meo subsignata expedire. Omni ex parte hoc justitiam, publicam securitatem, atque internam tranquilitatem pro partis utriusque complacentia conservabit, et magis semper magisque promovebit, cum in contrario casu

fundate verendum esset, ne citationibus illis a sede inclita foro continuo emissis nulla paritio praestetur, et sic justitia retardetur. Quo ex motivo simul schedulam huc appositam inclitae congregationi transmitto, rogans, ut si d. sedis commissarii quid injungendum habeant, mihi id in hunc finem imposterum priusquam notificent, qua omnia finem suum celerius obtinebunt, ac luculentius semper demonstrabo, ut prope cordi mihi est, harmoniam perfectam ac integram servare. His me in sinceram amititiam commendans in omni cultu sum.

Csik-Szeredae 15-ta Februarii 1764.

P. S. Cum militares nil ex naturalibus praebendum ac advehendum habeant, tum, siquid ab aliis e. g. jobbagionibus praestandum erit, d. comissarios admonendos volo, ne schedulas suas generaliter ad omnes emittant, sed ad jobbagiones distinctim dirigant.

Obligatissimus servus
Carato m. p.
v. colonellus.

(Eredetije Csík vm. ltrában.)

(Mellékletűl, tenyérnyi lapon, egy rendelet Péterffi Mihály aláírásával, melyet ő Csatószeg, Verebes, Tusnád és Lázárfalva bíráinak küldött, a csíkszeredai várba való faszállításról stb.)

175.

A kir. bizottság Csík-, Gyergyó- és Kászonszék tiszteinek, eltiltván az együttes panaszolkodást, s jelezvén a bűnvizsgáló bizottság jövetelét. Zabola 1764 február 18.

Spectabiles ac generosi domini!

Vette a commissio nemes két Tsik, Gyergyó és Kászon székek tisztjei, és nemes rendek közönségesen nevében hozzája adott levelét d. d. 6-ta Februarii. Ki is látja abból, hogy minden nemes renden lévőnek tudtára volt, hogy azelőtt feladott panaszainak eligazítása a commissiora bízattatott; mivel pedig a panaszok particularisokat illettek, s azokból igen kevesen jelentvén magokat, kiknek vagy adattatott már, vagy még adattatik resolutioja: azt kelletett a commissionak itélni, hogy a tisztek és congregatiok nevével feladott panaszok jobb részének nagyobb volt az exaggeratioja a dolognak valóságos mivoltánál. Mert ha mind úgy voltak volna, valamint egy némelyek magok sérelmeit a commissio elejiben terjesztették, még ott helyben, úgy kétségkivűl a többi is azt követhette volna; azt pedig elmulatván, kétségkivűl nem

bíztak panaszainak igazságához. De akárhogy légyen a dolog, a commissio szükségesnek itélte kgteket atyaiképpen inteni, hogy a reájok bízott törvényes dolgokat folytassák ugyan, de többé semmi congregationak nevével sohol panaszokat fel ne adjanak, hanem minden nemes ember ha a katonáktól valami alkalmatlansága esik, a regiment commendansánál keresse satisfactioját; ott pedig nem találván, keresse ugyan a maga nevével feljebb a rendes útján; mert különben, látván a commissio eddig tartott helytelen panaszainak continuatioját, kgteknek declarálja, hogy jurisdictiojuk, sőt jószágoknak is veszedelme következhetik, investigáltatván, kik az ilyen nyughatatlanság szerző panaszoknak inditóji, koholóji.

Már ezelőtt megintette gyakrabban a mgos királyi gubernium kgteket, hogy közönséges névvel ne panaszolkodjanak, hanem per specifica tegyék ki a panaszokat, mert a közönséges panaszok az különös személyekéből szoktanak nevekedni. Már most pedig újabban is adja a commissio kgteknek tudtára, hogy minden nemesember a maga dolgában maga panszoljon a maga rendes helyén; kgtek pedig folytassa a törvény dolgát, addig, míg reájok lesz bízva. De hogy ugyancsak a régi sok szókból álló panaszai végett is megvilágosodjék kgtek, tudtokra adatik, hogy történhető egy ő Felségétől rendelendő criminalis commissionak oda jövetele, ki is kit-kit érdeme szerint, mind életében, mind pedig joszágának confiscatiójával megbüntet, és a sok nyughatatlanságokat kgtek között is, az igazságnak kiszolgáltatásával utolsó csendességre hozza. Nem kétljük, jól tudja kgtek, hogy a tisztektől tavaly extorqueáltatott reversalist a mgos regium gubernium maga cassálta, s elszaggattatta, azért attól nincs miért féljen, mert a katonaságot a tisztek tudni fogják magok rendekben tartani, csak haszontalan tanácslásokkal ne érdekeltessenek ezután is, mint eddig.

Quibus manemus
Praetitulatarum Dnum Vrum
Zabola 18-va Februarii a. 1764.

ad officia paratissimi
Joannes comes Lázár m. p.
Nicolaus comes Bethlen m. p.
J. B. Siskovits m. p.
Stephanus Halmágyi m. p.

Külczím: Spectabilibus ac generosis dominis incl. sedium Siculicalium Csik utriusque, Gyergyo et Kászon officialibus.
Ex offo Csík-Somlyó.

(Eredetije Csík vm. levéltárában.)

176.

Mária Terézia nyílt rendelete, a nép Erdélyből kivándorlásának megakadályozása végett. Bécs 1764 márcz. 3.

Nos Maria Theresia, Dei gratia Romanorum imperatrix, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. regina, stb. Summa et praecipua regnorum, ac provinciarum felicitas plurimum in eo sita est, ut populum colendis agris, faciendoque operi, atque explendis, quae multae, et variae sunt, reipublicae partibus, non modo idoneum, verum etiam numero parem habeat. Quemadmodum enim ex colonorum, inhabitatorumque frequentia, angustis, sterilibusque provinciis, ingentes factas accessiones, ita ex eorum paucitate regna alias ubertate agrorum fecunda, copia, et amplitudine terrenorum abundantia eo redacta fuisse nemo non ignoret, ut publicae, privataeque opes in sola finium latitudine absolverentur. Haereditarius principatus noster Transylvaniae, inter eas equidem provincias, quae a soli ubertate, et terrae beneficiis celebrantur, non immerito censetur, ea tamen non ubique est illic colonorum frequentia, seu quod plebs cumprimis Valachica sedem suam mutare asveta, ad profugium, et emigrationem nimis quam sit proclivis, seu quod gesti per septennium gravissimi belli ratio deposcebat multos ab aratro, ad arma pro tuenda salute publica, in hanc communem causam vocari, ut tam fertilis terrae portio, uti postularet publica necessitas, reipublicae bonum, et privatorum utilitas excoli possit. Quare pro illa singulari, et continua, qua ab exordio gloriosae suscepti regiminis nostri, in regnorum, ac provinciarum Nobis divinitus concreditarum commoda, atque incrementum ferimur solicitudine, reddita jam Dei Omnipotentis beneficio alma pace, eo regii animi nostri curas lubenter convertimus, quo eousque etiam, donec aliis congruis mediis populus frequentior reddi posset, ne per emigrationem sensim diminuatur, consequenter terrae partem incultam manere contingat. Sapienter adverterunt praedecessores nostri, quam nocivum sit reipublicae istud malum, cum in eam rem de communi fidelium statuum, et ordinum trium nationum praelibati principatus nostri Transylvaniae, partiumque eidem incorporatarum consensu, publicis edictis juxta Appositas (!) Constitutiones: partis III. tituli XIV. articuli I. et tituli XXXVII. art. itidem I. annis 1554. 1556. 1572. 1587. 1591. 1592. 1593. 1618. 1633. 1635. 1643. provide caverunt. Quorum salutaribus institutis Nos quoque insistentes, in anno adhuc 1752. et succedentibus benignas patentales nostas, tam contra emigrantes, quam

conductores gentium, sine regio annutu nostro ad servitia extraneorum, in eodem principatu, et partibus eidem incorporatis publicandas remiseramus, actumque eatenus in generalibus antelatorum statuum conventibus, et ita de iis provisum, ut in publicos articulos referrentur. Quo autem interea etiam regium hoc edictum nostrum rursum in universorum notitiam deveniat, ut, qui fide, lege, et honestate non continentur, justissimarum poenarum rigore coërceantur, omnibus et singulis vigore praesentium serio, et districte publicandum esse duximus, mandamusque, et praecipimus, ut nullus eorum sine benigno consensu nostro, relictis patriae sedibus, se in quascunque imperio nostro non subjectas provincias transferre, ac legitime dominationi nostrae, cui nempe ipsa naturae, legumque patriarum institutione subjecti sunt universi, subducere ausit.

Qui proinde regio huic edicto nostro, publicisque constitutionibus contravenire praesumserint, eorum bona, quae ab ipsis remanent, aut pro futuro ipsos respicerent, salvis particularibus nationum, dominorumque terrestrium, et civitatum justis, atque in legibus patriae fundatis juribus, semper confiscentur, sive occupentur, tum vero eos, cum deprehensi fuerint, pro suo merito, et aliorum exemplo, prima quidem vice ad quinquennales, altera ad decennales carceres, et publicos perinde labores subeundos, damnari volumus; si vero nec hac correctione ad frugem redirent, verum nova animi contumatia abrepti in idem factum relaberentur, ex praememoratarum ordinationum nostrarum, praecitatarumque constitutionum rigore, capitis poena afficiendos decrevimus; illis, qui similes denunciaverint, viginti quinque florenos, in remunerationem ex aerario nostro resolventes. Quia vero ad hujus emigrationis malum emissarii, et clancularii conductores plurimum conferunt, ideo, ut contra hos quoque securitas paretur, ac a detestando publico hoc crimine deterreantur, quoad illos sequentia ordinanda esse duximus. Primo. De seductionis crimine allatis sufficientibus indiciis suspecti, vel in facto deprehensi, per quoscunque e vestigio comprehendantur, atque comitatui, sedi, districtui, aut proximo jurisdictionato magistratui in custodiam tradantur. Secundo. Magistratus vero citra moram necessariam inquisitionem brevi compendio, ac summarie, observata tamen juris forma peragat. Tertio. Si inquisitus confessus, aut sufficientibus probis convictus, vel in flagranti deprehensus fuerit, tanquam proditor, et in principatus malum illicita opera concurrens, laquei poena mulctetur. Quarto. Complices delicti, qui sive consilio, sive opera concurrerent, pari poena afficiantur. Quinto. Qui

homines ad suscipienda extra ditiones nostra servitia, praesertim militaria clam conductos scienter in domum suam recipiunt, nec magistratui loci deferunt, sicque admissi criminis complices se reddunt, primum quidem ad operas publicas, in vinculis longiori, vel breviori tempore pro ratione admissae culpae obeundas condemnentur. Sin ad idem iterum redeant, haec poena duplicetur, imo gravitate delicti id exigente, etiam praeexposita ordinaria capitis poena afficiantur. Sexto. Omnes et singuli, qui ex ditionibus nostris haereditariis emigrarunt, ac quocunque titulo, et praetextu in principatum nostrum redirent, si semet de sua in regno permanendi voluntate, et animo in finibus non insinuarent, posteaquam agnitum compertumque fuerit, eos absque facultate emigravisse, illico comprehendantur, et quamvis in exteris militaribus, aut aliis servitiis sint, nihilominus juxta patentales in eos animadvertatur; quoniam in hoc casu, non officii, verum unice profugii ratio habenda sit. Et haec sunt, quae pro haereditarii principatus nostri Transilvaniae, partiumque eidem incorporatarum commodo, atque incremento ordinanda esse duximus, quaeve hoc majori studio, ac diligentia, per quosscunque magistratus, ac jurisdictiones observanda volumus, quo certius est, id cumprimis ad publici providentiam pertinere, ut subditi in legitima principis, ac domini sui potestate, cui nempe firmissimo naturae, ac legum vinculo, ad perpetuam fidem obstricti sunt, constantes persistant. Datum Viennae Austriae, die tertia mensis Martii, anno Domini millesimo septingentesimo sexagesimo quarto, regnorum vero nostrorum vigesimo quarto.

Maria Theresia mpr.

Gabriel comes de Bethlen mpr.

Jo: Josephus a Pelser mpr.

(Eredeti ny. példánya nálam.)

177.

A haditanács Buccownak. Bécs 1764 márcz. 3.

(Kivonat.)

Tudatja, hogy az erdélyi (székely) határőrezredek ruházata (muntirung) minő legyen, darabról darabra, és hogy csak a gallér (kragen) és hajtóka színében különbözzenek egymástól. Ez már többé meg nem változtatható. A többi ruházatra nézve pedig *Siskowicz*-csal lépjen érintkezésbe. Annak idején adjon véleményt arról, hogy ezeket a *határőr ezredeket mikép lehetne tanítani németül beszélni, olvasni és írni* és a vallásra.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 39. sz. a. a registraturában 352. l.)

178.

A haditanács br. Siskowicznak. Bécs 1764 márcz. 4.

(*Kivonat.*)

Kérdi, hogy ki legyen a székelyek közt »brigadier«? A templomozás (Kirchenparaden) felől kiadott rendelet megerősíttetik, mely szerint a *kálvinista háromszékiek* saját vallású altiszteik által vezettessenek templomaikba. *Speydel* és *Lanz* kapitány, *Hayd* és *Wadel* főhadnagyok a székely ezredekből (abgenohmen) a temesi bánságba tétessenek át. Mellékeltetik *Buccow* generális előterjesztése arról, hogy *Caratto* alezredesnek miért kell még továbbra is a székelyeknél maradnia és nem tehető át az oláh ezredbe.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban 90. sz. a. a Kriegsregistraturban 1764. márcz. 354. sz. a.)

179.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Uzon 1764 márcz. 7.

Háromszéknek Sepsi fiúszéke, Szentgyörgy és Illyefalva városokkal már össze van írva s a fegyver ki van osztva köztük; 6-án és ma feleskettük őket. Én olvastam fel nekik a katonai törvényeket és fenhangon letették az esküt. Ezen 1005 gyalog székely katona és 250 székely huszár jelent meg hadi rendben; ünnepies csendben, rendben ment végbe minden.

Még csak *Miklósvár* és *Bardócz* szék van hátra; 20-án ezekkel is készen leszünk.

A vizsgáló-bizottság (Kriminal-commissio) kiküldését útasítással sürgeti.

(A bécsi hadi ltrban, ápr. 103/5. sz. a.)

180.

A székely határőrséget szervező bizottság Bardóczszéknek kiadott rendelete a katonaösszeírás és fegyverkiosztás iránt. Bardócz 1764 márcz. 16.[1]

Publicatum in Bardócz. 1764.

Jóllehet ugyan az ő Felsége kegyelmes patense deák nyelven költ, mindazonáltal kegyelmetek közönséges értelmére

[1] Ld. Teleki D. id. m. 113. l.

magyarra fordíttatott és felolvastatott, hogy pedig a deák nyelven költ patens is kegyelmetek kezéhez juthasson, parancsolta ő Felsége kegyelmesen, hogy az ő Felsége szentséges kezével subscribált originalisnak a méltóságes királyi guberniumtól authentizált egy-egy copiája minden székben hagyattassék. Egy ilyetín azért a bardoczszéki vitézek számára a vargyasi szabad lakosoknál oly parancsolattal fog hagyattatni, hogy aztat a többi bardóczszéki faluknak szabad lakosai is örökös emlékezetre mintegy valóságos privilégiumokat leírathassák. A magyar nyelven felolvastatott patens pedig ezen királyi commissiotúl a falukra kiadattatik, hogy az is egymásután leíratván, minden falunál megmaradhasson.

Hallhatta kegyelmetek, már alkalmas ideje, hogy ő Felsége azoknak, kik a más székekben a fegyvert letették volt, amnistiát adott, vagy megkegyelmezett, oly conditioval mindazonáltal, hogy mind azok, mind pedig a kik a fegyvert fel se vették volt, Csíkban, Háromszékben és Bardóczban egy hónap alatt, vagyis ezen királyi commissiotól rendelendő időre kötelességek mellé álljanak, s a fegyvert felvegyék; minden ingerlőit pedig és rossz tanácslóit anak idejében kiadni tartozzanak. Már mi illeti a fegyvernek felvételit, annak idejét a conscriptionak napjára határozta ezen királyi commissio, a mely napon is kiki a törvénynek halálas büntetése alatt fegyverbe öltezni tartozik.

Hogy pedig minden falubeli szabad lakosoknak tudtára légyen, mely nap kellessék nékiek a conscriptiohoz és a fegyverben való öltezésre itt megjelenni, adatik kegyelmeteknek tudtára, hogy még ma fognak conscribáltatni és fegyverben öltöztettni a távulyabb (!) való fuluk u. m.: Füle, Hermány, Kis-Baczon és Telekdi-Baczon. Holnap reggel pedig 8 órakor ugyan a végre álljanak elő a következendő faluk lakosai, úgy mint Bardócz, Vargyas, Szál-Dobos, Bibarczfalva és Olosz-Telek, melyek is a kirendelt holnap reggeli 8 órára itten Olosz-Teleken okvetetlen megjelenjenek, hogy netalántán különben cselekedvén, igen kedvetlen consequentiaját lássák.

Senki pedig ne gondolja aztat, hogy most akárminemű ravaszsággal ezen consrciptiobúl, vagyis hadi regestrumbul elmaradván, a miá jövendőben a hadi állapotbúl is kimaradna, mivel azok annakutánna is, sőt keményen megbüntetődve kötelességek mellé állíttatnak.

Most már a kegyelmes patense ő Felségének publicálva lévén, e mái naptúl által adattatik kegyelmetek a hadi hatalom alá, következenedőképpen ez órátúl fogvást a parancsolatokat többé nem a nemes székeknek fő vagy vicetisztjeitűl, hanem egyenesen az elejekbe rendelt s rendelendő hadi fő s

altisztektűl várja kegyelmetek, kiknek parancsolatjok alá minden hadi subordinatioval, paritioval és engedelmességgel most általadatik kegyelmetek.

Végtére a conscriptio és a fegyvernek kiosztása ma és holnap elvégeztetvén, holnapután úgymint 18-va, a vagyis e jövő vasárnap, mindnyájan a szabad, itt öszvegyült lakosok ismét ezen a helyen öszvegyüljenek, hogy kegyelmeteknek a zászlók ő Felsége kegyelmes parancsolatja szerént általadassanak és azokhoz megesküdjenek; kihez is kegyelmetek onnan hazúl úgy indúljon, hogy 9 órakor reggel ezen a helyen mindazok, a kiknek fegyver jut, fegyveresen, mind pedig a kiknek nem jut, a nélkűl is, a kik csak 15 esztendőn felyűl vadnak, megjelenhessenek, s egyikének a másikára várakozni ne kellessék.

Mivel pedig talám többen, mintsem a szükség és ő Felsége szolgálatja kívánja, találkozni fognak olyanok, kik vagy kívánságokból, vagy pedig egyházi nemes, vagy primipilaris praerogativájok képzelt praejudiciumának elkerűlésére nézve a lovas katonák közé írattatni akarnának: arra nézve az ilyeneknek előre adattatik tudtára, hogy ebből praerogativájoknak semmi sérelme nem következik, mivel más regularis regementeknek hasonlatosságára a lovasnak semmi csak legkissebb elsősége is a gyalog előtt, sem ennek amaz előtt nincsen, ellenben pedig a lovasnak készűleti hatvan s 70 forintokban könnyen felkerűl, az honnan, ha szintén most valaki lovasok közé íratnék is, de jószága elidegenedése, vagy csak oeconomiája csonkúlása nélkűl is annak szerét nem tehetné, az ilyen a gyalogok közé, holott olyas költsége nem lesz, annakutánna is által fog tétettetni. Azok mindazonáltal, a kik jószágok elidegenítése vagy csak csonkúlása nélkűl is bírnak lovok s ahoz való készűletek kiállításához, a conspiratio alkalmatosságával jelenthetik magokat.

Abban se ütközzék meg senki, ha csupán csak az alkalmatosoknak fegyver adattatván, az által egy familiába egy személynél többnek is osztattatnék a fegyver, mivel a székelyek személyektől és nem jószágoktól tévén szolgálatot, egyik is e miatt a másnál több szolgálatra nem fog erőltetni, mivel azok, a kiknek fegyver nem jut, az ő reájuk kerűlendő sorban számokra kiadandó fegyverrel hasonlóképpen szolgálni fognak.

Bardótz.

(Halmágyi Protocollumában, részben Halmágyi sajátkezű írásával és javításaival, a 356. lapon.)

181.

Br. Siskowicz gr. Daunnak. Olaszfelek, 1764 márczius 18.

(Kivonat.)

F. hó 4-én kelt írására, hogy kit tudnék ajánlani a székelyek brigadérosáúl, sokat gondolkoztam, mert nagy a nehézség, főkép a nyelvismeret miatt. Egyet mégis találtam, a kit jó lelkiismerettel ajánlhatok: a Gyulay-ezred parancsnokát, *gróf Gyulayt,* aki a katonai szolgálatban járatos, a magyar nyelvet tudja, a székelyeket ismeri s nincs ellenére a határőr katonai szolgálat. A nép szeretetét meg fogja nyerni hamar, csak egy kis keménységet (szigorúságot) kell majd kifejtenie a kellő időben. General-major ranggal kellene kinevezni, hogy több tekintélye legyen.

(Eredetije a bécsi hadi ltrban, apr. cs. 103/5. sz. a.)

182.

A székely határőrség számára kiadott hadi törvények. K. n. (Bécs 1764 márcz. 24.)

Hadi articulusok, magyar nyelven.

1. articulus.

Elsőben is kívántatik, hogy a mi hadi népünk, mint magyar és csehországi koronás királynéjának etc. etc., ausztriai erczherczegnének etc., lotharingiai, bari herczeg és toscaniai nagyherczegnének azt fogadja és esküdjék meg, hogy nékünk híven és igazán szolgálni és mü tőlünk rendelt generalisoknak, obristereknek és több hadi tisztviselőknek mind ellenség ellen, mind pedig egyéb hadi rendet illető parancsolatokban engedelmeskedni fognak.

2. articulus.

Valaki pártütést indít, vagy csak hogy alattomba avval foglalatoskodik s reá bizonyodik, minden kegyelem nélkűl az életit veszti el.

3. articulus.

A ki a tisztviselőknek az commendo állapottyába ellent áll, hasonlóképpen az életét veszti el.

4. articulus.

Minden vitézlő renden lévő az istentelen és rendkivül való morgolódástól, káromkodástól magát megtartóztassa, sőt inkább istentől ellenség ellen való győzedelmet ájtatosan kérjen és mikor az isteni szolgálathoz az dob és trombitaszóval, vagy más móddal jel adatik, ahoz járúljon és el ne mulassa. A ki pediglen isten ellen való káromlást szóval, vagy cselekedettel elkövet, az olyatén az obristet vagy hadi törvény ítéletéhez képest, testben vagy életében büntettessék meg.

5. articulus.

Az markotányosok, ha isteni szolgálat alatt bort, sert, pálinkát, vagy másféle részegítő italt árúlnak, veszendő lengyen és azonkivűl pénzbe, vagy másképpen büntettessenek meg.

6. articulus.

Kiki maga fegyverére jó gondot viseljen és azt adósságba, vagy zálogba senkinek ne adja nagy büntetés alatt, hanem tisztán tartsa.

7. articulus.

Akár tisztviselő, akár közkatona tiltott bajvívásra ne menjen, életének elvesztése alatt.

8. articulus.

Sőt azok is, a kik afféle tiltott bajvívásra secundálnák, erős büntetés alá vettessenek.

9. articulus.

Minden istentelen gyilkosság halállal büntettessék meg.

10. articulus.

Az halálra való személyek, az római imperiumnak törvénye szerént sentenciáztassanak meg.

11. articulus.

Az házasságtörő tisztátalan élet, kurvaság és minden természet ellen való bujaság, emlitett törvény szerént büntettessék meg.

12. articulus.

Senki ágyast táborba, gvarnisomban, avagy quartéjába ne tartson törvény szerént való büntetés alatt.

13. articulus.

Az lopások mind táborban, mind gvarnisomban és quartélyban tilalmaztatnak, kissebbik pediglen lopása visszaadása után, legalább erős fogsággal, vagy vesszőzéssel büntettessék meg.

14. articulus.

Hogyha valaki artigleriát, vagy másféle fegyveres házat, vagy proviánt szekereket meglop, az olyatén, a minémű bűnben találtatott, törvény szerént vagy életibe, vagy bőribe büntettessék meg.

15. articulus.

Ha valaki maga pajtását, vagy szolga az urát meglopja, érdeme szerint felakasztassék.

16. articulus.

Senki házakat, sövényeket, kerteket és gyümölcsfákat nagy büntetés alatt ne törje, ne rontsa, hanem ha az elkerülhetetlen szükség hozza magával.

17. articulus.

A ki szántszándékkal magunk, vagyis ellenség földin tűzzel égetne, avagy pusztítana, tűzzel büntettessék meg.

18. articulus.

Ha valaki szántszándékkal szántóföldököt, kerteket, szőlőhegyeket, réteket rontja, törvény és igazság szerént büntettessék meg.

19. articulus.

Az utakan való tolvajság, keréktöréssel büntettessék meg.

20. articulus.

Még a tisztviselők is, a kik efféle tolvajságba részesekké találtatnak, nemkülönben mint egy útonálló tolvaj, büntöttessenek meg.

21. articulus.

Minden nyilván elkövetett erőszaknak halál légyen büntetése.

22. articulus.

Hasonló büntetés alá vettessenek azok is, kik affélékre másokat vezetnek.

23. articulus.

Ha ki mást rútúl szidalmaz, pénzzel és megkövetéssel büntettessék meg.

24. articulus.

Annak, a ki hamisan esküszik, két újja vágattossék el.

25. articulus.

A varázslásnak és ördögségnek büntetése tűz.

26. articulus.

A hadi becsületes és rendszerint való parancsolatnak ellenzői a pártütők büntetésit szenvedjék.

27. articulus.

Senki maga gazdájának erőszakot ne tegyen, élete elvesztése alatt.

28. articulus.

A minémű quartély valakinek az quartélymestertől, avagy fouriertől rendeltetik, abban maradjon és azzal sulyos büntetéssel megelégedjék.

29. articulus.

Senkinek akár táborban, quartélyban, gvárnisomba maga companiájától éjtszakának idején kapitánya, avagy hadnodgya (!) híre nélkűl nem szabad elmaradni, élete és feje elésztése alatt.

30. articulus.

Senki táborban és sánczokba, városokban és más erősségekben közönséges úton, avagy kapun kivűl be és ki ne járjon, élete elvesztése alatt.

31. articulus.

Ha a trombitások és dobosok companiától hír nélkűl elmaradnak, becsületek elvesztése alatt regimenttől gyalázatosan űzöttessenek el.

32. articulus.

Ha valaki strázsát elmulattya, vassal, száraz kenyérrel és vízzel, vagy ha érdeme hozza magával, keményebben is büntettessék meg.

33. articulus.

Ha valaki strására részegen megyen, vassal büntettessék meg, ha pediglen gyakrabban azt elköveti, jó neve elvesztésével regimenttől vettessék ki.

34. articulus.

Senki rendelt strása után kiáltással, viaskodással, vagy lövéssel lármát ne indítson, feje és élete elvesztése alatt.

35. articulus.

A mely tisztviselő mezőn, táborban, gvárnizomban, bástyán, vagy sánczon strására rendeltetik, aztat jó vigyázás alá végye, élete elvesztése alatt.

36. articulus.

A fő, vagy közstrázsát kiki annak rendi szerént megbecsűlje és ha ki pedig ez ellen vétene, az érdeme szerént büntettessék meg.

37. articulus.

Valaki strására támad, vagy ellene fegyvert fog, életét veszti el.

38. articulus.

Nem különben életit elveszti, valaki patrol ellen fegyvert fog.

39. articulus.

A ki az ő strásáján elaluszik, táborban, várban, avagy véghelyben, vagy előbb, mintsem megváltanák, arrúl elmegyen, érdeme szerént lövöldöztessék meg.

40. articulus.

Hasonlóképpen büntettessenek meg a tisztviselők is, ha hívatalok szerént a strására való feleálláskor és vizsgáláskor jelen nincsenek.

41. articulus.

A ki ellenséggel közli dolgát, vagy ellene hadakozni nem akar, valamint árúló, életében büntettessék meg.

42. articulus.

Ha valamely ellenségtől megszállott várnak, vagy erősségnek commendánsa meghallaná, vagy észre venné, hogy valaki benne levő tisztek, vagy közönségesek közűl az várnak feladása felől szóllana, az ojjat (!) kiadni tartozik.

43. articulus.

Ha a commendans a várat, hanemha nagy kéntelenség hozza magával, feladná, életivel fizessen; ha pedig a vitézek a feladásra okot adnának, azok közűl tizedik akasztassék fel, a többi pediglen gyalázatosan űzöttessék el.

44. articulus.

Ha valaki a vitézek közűl elpártolna és szökne az ellenséghez, vagy másova, ha vissza kézbe esik, kötéllel fojtassék meg.

45. articulus.

Ha valaki ok nélkűl companiájánál nem lészen, mikor szokás szerént trombita, vagy dobszóval jel adatik, vasba verettessék.

46. articulus.

Minden pártütő és árúló és ezeknek pártfogója minden irgalmasság nélkűl akasztassék fel.

47. articulus.

Ha valamely vitéz oly szót ejtene, melyből pártütés következnék, az dolognak mivolta szerént testben, vagy életiben büntetődik meg.

48. articulus.

Midőn a seregek és compániák az ütközötre mennek és ha kötelességek szerént nem harczolnak, a kik tisztviselők közűl abban részesek volnának, becsűletek és életek vesszen el.

49. articulus.

Ha pedig a közönséges nép azon bűnösnek találtatnék, tizedik közűllök akasztassék fel és a többi legveszedelmesebb helyekre rendeltessenek.

50. articulus.

Hasonlóképpen, ha a sereg a tábori sánczokot és rendeket (hanemha már három ostromot megállván, a népnek szemlátomást való veszedelmében semmi segítség nem volna) elhagyják, azon büntetés alá vettessenek.

51. articulus.

Mikor az egész sereg elpártolna és elállana, az hat hét alatt, hogy magát menthesse, háromszor citáltassék, ha pedig vissza nem akarna jönni, a kik közűllök megkapathatik, minden kegyelem nélkűl akasztassék fel.

52. articulus.

Az ütközet vagy harcz alatt senki prédának, vagy fosztásnak ne essék, hanemha az ellenség egészen megveretett volna, másképpen, a ki ez ellen cselekeszik, azt a tisztviselője bizvást helyben megölheti.

53. articulus.

A rabok nagy büntetés alatt generálisság kezébe adassanak.

54. articulus.

Az obrister, obristlieutenant, obristwachtmeister, vagy más akárminémű nevezendő tisztek a maga vitézeknek pénzit, proviántját, vagy fizetését meg ne tartóztassa, tisztességinek, becsületinek, vagy életinek elvesztése alatt.

55. articulus.

A mely kapitány a mustrát megcsalja, becsületét és tisztét gyalázatosan vezesse el, és mint egy hitetlen árúló büntettessék meg.

56. articulus.

Ha az harczba közkatona talál elesni, annak a neve adéssék bé generálissoknak.

57. articulus.

Senkinek a kapitányok közűl nincsen hatalma, hogy generalis híre nélkűl katonát bocsásson el.

58. articulus.

Senkinek, akárki légyen, nem szabad ezek az articulusok ellen vétett, vagy másféle gonosztévőt álnokúl eltitkolni, vagy maga mellett tartani, és oltalmazni, tisztének, vagy életinek gyalázatos elvesztése alatt.

59. articulus.

Ha jövendőben szükség történnék, hogy ezekhez az articulusokhoz több tétettetnék, vagy azokba valami változtatnék, az előbb trombita és dobszóval, vagy másképpen ki hirdettessék és annak utánna, mintha ezekben az articulusokban bé volna foglalva, úgy tartassanak.

60. articulus.

Hogy pedig ezek az articulusok mindnyájoknak tudtokra légyen, a regimentek és companiák előtt auditor, vagy mások által olvastassanak, mennyiszer szükségesnek itéltetik.

Hadi rend eskütése.

Mi fogadunk és esküszünk mindenható Uristennek, hogy mi felséges győzhetetlen fejedelemnek, urunknak, *Ferencznek,* kiválasztott római császárnak, minden időben római biradalam terjesztőjinek, német és jeruzsálemi királynak, lotharingiai és bari fejedelemnek, toscaniai nagyfejedelemnek, kalabriai, geldrai, monferati, silesiai, teszényi,[1]) charlevallai fejedelemnek, pontuai és mantovai, noneri[2]) márkgrófnak, Vaudemont, Blankenberg, Csutpen, Sarverden, Salvi, Flankenstein provincziák grófjának etc. etc., úgy mint felséges Austria házhoz tartozandó királyságok és országok corregensinek, azonszerint felséges, hatalmas fejedelemasszonyunknak, *Mária Theresiának* római császárnénak, Magyor-, csehországi, Dalmáczia, horvátországi, sclavoniai királynénak, austriai nagyfejedelemasszonynak, burgundiai, brabantiai, majlandi, stajerországi, karinthiai, krajnai, mantovai, pármai, piacenciai, limburgi, luxenburgi, geldrai, vürtembergi, felső-alsó hetruriai fejedelemasszonynak, Svaáb, úgy Erdélyország fejedelemasszonyának, sz. római birodalom, ugy burgraviai, morvai márkgrófnéjának, felső- és alsó lusitaniai fejedelemasszonynak, habspurgi, flandriai, tiroli, pfurti, kiburgi, görczi, gradiskai, arthocsi, namuri és székelyek grófnéjának, párténóvi, salnisai, melnai asszonynak etc. etc. a mü kegyelmes felséges császárnénknak, királyné Asszonyunknak, úgy ő Felsége minden generálissainak, tiszteinek, az kik nekünk ezeknek személyében és nevében most, vagy jövendőben parancsolni fognak, kivált a mi obrister urunknak, obristlieutenantnak, obristwachtmeisternek és mindezek közűl nekünk előadandó kapitányoknak és más egyéb tiszteknek szófogadói, hívei és mindenekbe készek kivánunk lenni, őket becsülni, tisztelni, az ő parancsolatjokat és tiltásokat megtartani, állást és strásálást éjjel, nappal, híven véghez vinni; ellenség előtt, úgy ellenség ellen harczba, ostromokba, vijásokba és minden előadandó alkalmatosságokba, vizen, szárazon, valamint az alkalmatosság magát eléadja és valamint s valahova ő Felsége szolgálatja megkivánja és magával hozza, oly erőssen, oly emberűl, jámborúl, becsülettel, szófogadással kivánjuk magunkat megmutatni és viaskodni, a mint jámbor, becsületes, jó katonáknak kötelessége magával hozand; úgy az ő Felsége által megerősíttetett articulusoknak minden punctumiban, clausulákba, azoknak observatioiban engedelmeskedni és megtartani ma-

---

[1]) Bizonyára tescheni helyett.
[2]) Paduai, mantovai és modenai helyett.

gunkat kötelezzük; úgy arra is, hogy minden ő Felsége ellenségi ellen (senkit ki nem vévén) minden alkalmatosságban és szükségben, becsületesen, frissen, emberűl fogunk hadakozni, és azokkal teljességgel mindennémű correspondentiát, egyértelmet tőlünk eltávoztatni; soha a mi regimentünktől, companiánktól, zászlónktól el nem távozunk, és azokat el nem hagyjuk, hanem azoknál élni és meghalni kivánunk mindenkor s minden alkalmatosságba, akár mezőbe, akár quartéjba, akár gvarnisomba, a melyek ő Felsége szolgálatjába előadatnak és előadják magokat, oly igazak, hívek kivánunk lenni, valamint igaz, jámbor, becsületes katonáknak illik és az becsület magával hozza, egész halálunk órájáig és utolsó erőnkig. Isten minket úgy segéljen és a szent evangelium, Jézus Krisztus által. Amen.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 372—377. lapjain.)

183.

A székely határőrség első rendtartása.[1] **K. n. (Bécs 1764 márcz. 24.)**

F Mi *Mária Therésia*, Isten kegyelméből római császárné, Német-, Magyar-, Cseh-, Dalmáczia-, Horváth- és Tóthországoknak apostoli királynéja, Ausztriának ertzherczege, Burgundiának-, Felső és Alsó Sileziának, Styriának, Karinthiának, Karnioliának herczege, Erdélynek fejedelme; Morvának, Burgoviának (!), Felső és Alsó Lusátiának, római szent birodalombéli marchioja; Habsburgnak, Flandriának, Tirolisnak, Goritiának és székelyeknek fejedelmi grófja; Lotharingiának és Barrinak herczege; nagyherczege Hetruriának stb. stb.

Adjuk tudtára mindeneknek, mostaniaknak és jövendőbelieknek, ezen örökös fejedelemségünkben lévő commen-

---

[1]) A székely határőrség rendtartása »Cs. kir. székely szélybeli katonaság Regulamentum« czím alatt Bécs 1764 márczius 24. kelettel, Mária Theresia, Leopold gróf Daun és Theodor v. Thoren aláírással megjelent Szebenben 1841-ben ily czímű nyomtatásban: Praecipuarum ordinationum normalium collectio«, párhuzamos német és magyar szöveggel, 70 pontban, a mely azonban eltér az alább közlendőtől és másnemű dolgokról intézkedik.

Ugyanennek latin szövege megjelent egykorú nyomtatásban, folio alakban, szintén 70 pontban. Mind a kettőben bennfoglaltatik, az 56-ik pont után, az a három táblázatos kimutatás, a melyek a katonatisztek és altisztek fizetését, lótartás és failletékét és lakását szabályozza. Ez a kimutatás, melyre az alább közölt Regulamentum 46-ik és 54-ik pontjában történik hivatkozás, szintén megvan a Halmágyi gyüjteményében (latinúl, a magyar rendtartás után 426—29. lapon), megvan az orsz. ltrban is erd. korm. o. 126. sz. a. s nálam.

dirozó és több generálisainknak, akárminémű rendűek, méltóságúak, állapotúak és nemzetűek légyenek, várok commendánsainak és ebben az hazában felállított székely gyalog s lovas regimenteknél lévő brigadérosoknak, colonellusoknak, vicecolonellusoknak és commendánsoknak, főstrásamestereknek fő és vicekapitányoknak, hadnagyoknak, zászlótartóknak, strásamestereknek, adjutánsoknak, quartélymestereknek, profontmestereknek, szekérmestereknek, és több azokhoz tartozandó fő és altiszteknek, kis staab és primaplanabeli személyeknek és minden nationalis szélyhelybéli gyalog és lovas vitézeknek a mi császári és királyi kegyelmünket és minden jókat.

Azonkivűl is tudva vagyon mindenek előtt, miképpen végeztük kegyelmesen, hogy ezen erdélyi fejedelemségünkben négy nationalis szélyhelybéli gyalog, és két lovas, még pedig a székely natioból két gyalog és egy huszár, az oláh népből is két gyalog és egy dragonos regimentek, minden gyalog regiment 12 compagniara, és minden compagnia 250, nem különben minden lovas regiment 8 lovas compagniákra, és e' mindenik 187 szolgálatot tevő emberekre osztatva felállíttassanak.

Mivelhogy pedig szükségesnek itéltük lenni, hogy az egész szélyhelybéli katonaságnak mind téjendő szolgálatjáról és egyéb külömb-külömbféle kötelességeiről, mind pedig ebben a katona hívatalban lévőknek azon privilégiumairól, szabadságairól, melyekkel élhessen, úgy a több adót fizető néptől való megkülönböztetéseiről két különös Regulamentum, egyik a székely, a másik pedig az oláh regimentek számokra készíttessenek.

Parancsoljuk annakokáért ti néktek, mindnyájan feljebb megemlített, mostaniak és jövendőbeliek, megemlitett székely regimentekben lévő fő és alsóbb tiszteknek és közkatonáknak, hogy ti a ti téjendő szolgálatotokban és több egyéb kötelességtekben, az itt alább megirt Regulamentumot szünetlenűl, minden punctumaiban szorosan, illendő hívséggel, engedelmességgel, szófogadással és subordinatioval, tartozó kötelességtek szerént a különben magatokra vonható nehéz számadás és büntetés alatt, megtartsátok.

1-be. Minden szélyhelybéli katona jövendőbéli kötelességének főczélja ebben áll, hogy mind háború, mind békességes időben a véghatárok és az őrstrása helyek és plájak, avagy ösvények megőrzésére, hasonlóképpen az ország bátorságos voltának fenntartására, az ugyan a végre megkivántató, tolvajoknak kergetésére, nemkülönben a megtiltott árúk, portékák és naturálék ki és béhozásának, és minden egyéb,

akármi névvel nevezendő praevaricatioknak eltávoztatására, úgyszintén a contumaciaknak általhágására, a maga rendes helyéről nékik kiadandó dispositiok szerént vigyázzanak és gondot viseljenek. Egyékbént pedig minden azon szolgálatokat, minden kifogás nélkűl, valamelyekre a general commendotól, utánna pedig magok staabalis és főtiszteitől rendeltetni fognak, véghez vinni tartozzanak.

2-szor. Mindenek, minden különbség nélkűl keresztyéni és tisztességes magaviseléssel éljenek és minden gazda ember a maga háza népit, a maga vallásához képest, annak gyakorlásában tartsa, mivel azon vallást, és vallásbélieket más vallásbélieknek semmiképpen, nehéz büntetés alatt háborgatni, annál inkább gyalázni, szabad nem lészen.

3-szor. Mindenek, mind házaknál, mind a szolgálatban, jó egyezségben, barátságban és egyetértésben élni igyekezzenek.

4-szor. Minden szélyhelybéli katona a maga előljáróihoz tartozó szófogadással, tőlök való függéssel, engedelemmel és reájok való tekintettel, kötelessége szerint légyen, és az hadi törvények, kiadandó parancsolatok, a jó rend megtartásáról való pátensek, marschok és egyéb parancsolatok, mind pedig exercitium és a szolgálatnak maga rendin való folyására nézve, minden regimenteinknél, anno 1750 kiadattatott Regulamentumnak első és második részére igazíttatik; ellenben az előljárók is a katonákkal illendő emberséggel, mértékletességgel és becsülettel bánjanak.

5-ször. Ha egy közkatona a maga rendin kivűl strására, postirungra, vagy őrhelyre, pátrollakra s afélékre rendeltetnék, tartozik ő ugyan függő kötelessége szerint azt véghez vinni, de a véghez vitt szófogadás után szabad lészen néki felsőbb előljáróinál a szenvedett igazságtalanságról illendő móddal és mértékletességgel panaszt tenni.

6-szor. Az alsóbbaknak a felsőbbekhez tartozó hasonló függése, minden grádicsokon, a közkatonától fogva mind a commendirozó generalisig, a mi hadi articulusainkban, tulajdon a végre kitett büntetés alatt, egész keménységgel megtartattassék. Hasonlóképpen

7-szer. A general commendotól és az előljáróktól parancsolatot vivő, akárminémű charakterben légyen ez, a királyi szolgálatban tartozni szokott tiszteléssel légyen kiki hozzá.

8-szor. Minden szélyhelybeli katona ahoz a tiszthez, a ki alá rendeltetik, azon engedelmességgel viseltessék, melylyel a tulajdon maga tisztihez tartozik, valaminthogy ellenben a tisztnek is hatalom adatik őtet az ő történhető hibázásáért megbüntetni.

9-szer. Mindnyájan, a mint már említtetett, mindenekben, kivált a szolgálat dolgában, a mi erdélyi general commendónk és ezután, mind a szolgálatban, mind pedig egyéb magokat eléadó történetekben az oberst-lieutenant, több stabalis és főtisztek alá is, hadi szokás szerint, illendő respectus, szófogadás és subordinatio végett igazittatnak és rendeltetnek.

10-szer. Ha valahogy szükségesnek találtatnék, hogy valami szám a szélybéli katonaság közűl városoknak őrzésére rendeltessék, addig, a meddig azon várakban valóságos szolgálatban lészen, azon helynek commendánsától függ, de a commendans nagyobb hatalmat ezeken, azon idő alatt, mint a többi hadi népen, a hadi rend és szokás felett, ne tartson.

11-szer. Ellenben az ösvények őrzésére, vagy egyébaránt is, a rendes, vagy rendkivűl való patrulokra, az ország közönséges bátorságára nézve kirendelt szélybéli katonák, a szerint, valamint más az országban postirungokon fekvő hadak, az olyan valóságos szolgálatnak idején, egyenesen a commendirozó generalistól, vagy azon commendanstól, vagyis szélyhelybéli staabs és más tisztektől függjenek, a kik alá az elsőtől a szolgálattételre rendeltetnének.

12-ször. Az ország belső bátorságának megtartására a regimentek magok a szükséges strásákat, vagy a magát eléadó alkalmatosságok szerént piquetteket és készűletben készen álló népet tégyenek ki, valahányszor a közelebb lévő provincialis, avagy cameralis tisztektől észrevett tolvajoknak és más praevaricatoroknak kikeresése végett segítségre kérettetnek. Melyről mindazonáltal mindenkor a commendirozó generális tudósíttassék.

13-szor. Akármely szélyhelybéli katonának a maga compagniájától, avagy regimentétől való elszökése, a dolgoknak és az időnek mértéke szerént, kemény teste- és életebeli büntetés alá vettessék. Ha pedig egész familia szöknék el, akkor annak örökségét a közelebb lévő atyafiak, közbecsü szerint, magokhoz válthassák, annak mindazonáltal az ára aerarium hasznára forditattván; mikor pedig történnék, hogy az ilyem familiából egy atya egyedűl magára elmenne és maga után gyermekeit hagyná, akkor az anyát illető rész a gyermekeknek maradjon.

14-szer. Ez a mi kegyelmes és eltökéllett akaratunk, hogy a vicecolonellustól és regiment commendánsától fogva, le a közkatonáig, senki maga szabad akaratjából a maga, avagy szomszéd regimentjén és rész szerint companiája határán, még pedig a staabalis és felső tisztek nyolcz napokon, az altisztek pedig és több közemberek kétszer 24 órákon túl, bizonyosan következő animadversio és büntetés alatt, kivűl lenni

ne merészeljen, hanem kiki maga hívatalja és állapotjához képest, a kivűl lételre, a maga elóljáróitól engedelmet kérni köteles légyen; az előljárók mindazáltal a szolgálatban nem lévő katonáknak elbocsátásában minden szükségtelen akadékokat és okokat elkerűljenek, minthogy kiváltképpen a csiki és gyergyai lakosok magokat kereskedés által szokták táplálni, melytől is, ha megtartoztatnának, elromlanának.

15-ször. Az olyan magát előadó alkalmatosságban, melyben egy főtisztet commendo, vagy egyéb királyi szolgálat maga rendében illetné, az olyan nyilvánvaló szabadság nélkűl, maga házától ki ne mozdúlhasson.

16-szor. Minden pártütés, következésképpen ennek indítói, nemkülönben mint annak segítői és követői, a legelsőtől fogva a legutolsóig, minden kegyelem nélkűl, az hadi törvény szerint megítéltetik és ha csak valaki támadásra indító szót ejtene ki szájából, vagy mástól hallana és elhallgatná, a dolognak mivoltához és nehézségéhez képest példásképpen megbüntettetik; ha pedig a lenne, hogy valamely főtiszt maga annyira magát elvesztené, hogy valamely pártütést szerzene, azt előmozditaná, ahoz járulna, avagy ha erről valamit tudna és mindjárt meg nem jelentené, avagy éppen elsimítani igyekeznék, az ilyen nem csak a feljebb említett büntetést vonná magára, hanem a dolognak mivoltához és megesmeréséhez képest a büntetés rajta megnehezíttetnék.

17-szer. Egész községet, vagy compagniákat illető panaszok, nem az egész egybegyülekezendő seregnek népe által szóval, hanem csak két vagy három magok közűl arra rendelendő csendes elméjű emberektől, a maga rendes helyére beadandó memorialisok által adattassanak fel.

Ha pedig a panasz csak egy különös embert illetne, e' magával szószóllót ne vigyen, hanem azok, a kiket a dolog egyenesen illet, a compagnia commendánsai előtt megjelenhetnek, a kik is viszontag minden panaszokat, semmit ki nem vévén, mértékletességgel meghallgatni, a dolognak valóságos mivoltát, mindkét félnek és bizonyságoknak confrontatioji mellett fundamentumosan megvizsgálni és annakutánna az apróbb dolgokban itéletet tenni s a mellett, valamint a panaszokat, úgy a sententiát mindenkor, a végre minden compagniánál tartandó törvényes protocollumában, minden környűl álló dolgaival együtt béírják, hogy abból olykor, midőn a véghez ment ítélet után a maga gradusain a regiment, vagy general commendohoz lenne az appellatio (melyet akárkinek is tennie szabad), a dolog kitessék.

Ha pedig panaszok nagyok, a panaszlók mindenkor a regimentek jurisdictiojára igazíttassanak.

18-szor. Éjszakának idején és sokadalmas időkben, avagy az hol strásák vagynak, vagy pedig az hol a katonaság öszvegyüjtve fekszik, a sokféle szerencsétlenségeknek eltávoztatására nézve, szabad tetszés szerint való büntetés alatt, senki fegyverét ki ne lőjje.

19-szer. Ezzel minden egybenkerülések, titkos egybegyülések és öszevebeszélések, melyek a pénznek tilalmas egybengyüjtésére, vagy különben az elöljáróknak hirek nélkül esnének és egyben csoportozásokat és nyughatatlankodásokat és meg nem engedhető és ártalmas igyekezeteket okozhatnának, legkeményebben tiltatnak és ezen parancsolatnak általhágói, akár kik légyenek azok, hadi árticulusok szerint, vagy különben, amint az alkalmatosság hozza magával, gyengébben, avagy keményebben büntettetni fognak, és a mi kitaláltatik a tilalmason öszvegyüjtött pénzből, minden tekintet nélkül a cassában húzattatik.

20-szor. Minden, kiváltképpen pedig magyar és oláh nyelveken szollásban jött szóval lévő szidalmazások, a melyekből sok gonosz szokott eredni, valamint szintén a közembereknek egymás között és az altisztek ellen, úgy megfordítva, nem kevesebbé a főtiszteknek is a magok alattavalói ellen, keményen tilalmaztatnak és az ellene cselekedendők, vétkekhez képest, büntetődjenek.

21-szer. Egy szélybéli katana is ne merészelje a maga katonai készületeit eladni, elzállogositani, eljátszodni, elinnya, megcsonkítani, avagy elhányni, ahoz intézendő büntetés alatt, a mely büntetésnek, a katonai készületnek visszáadása mellett, alája vettetik az is, a ki az említett készületeket, az ugyan megnevezett módok szerint tette magáévá, hogyha szélybéli katona; ha pedig idegen és nem az hadi forum alá vettetett lészen, még azt is hasonló úton és módon réá szoríthatni, mint más regulázott regimenteknél megesni szokott; és az olyan nemcsak a magáévá tett fegyvert és készületet, az érte fizetett pénzzel együtt veszesse el, hanem azonkivül a maga elöljáróitól mennél keményebben meg is büntettessék.

22-szer. Az olyan tüzelő fegyverek, a melyek nem gondviseletlenség, avagy magok vigyázatlansága miatt, hanem a királyi szolgálatban romlanának és az exercitiumban szakadnának meg, a szerint, valamint más hadi népeknek a mi fegyveres házainkból, a dragonosoknak és huszároknak lovai pedig, melyekkel szolgálatot tésznek, és hasonlóképpen megbizonyíttatván, hogy a királyi szolgálatban vesztenek, vagy nyerettettenek el, a mi tárházunkból pótoltatnak ki. Ellenben a staabalis és főtisztek arra vigyázzanak, hogy a mi tárházunkból ingyen adattatott fegyverek és bajonettek mustráról

mustrára rendszerént számba vétessenek és mindenkor a szolgálatban alkalmatos voltokban, jól is megtisztitva, tartassanak. És valamennyiszer valami abból eltörik, az, időhalasztás nélkűl a regimentnél lévő lakatosok és puskaagycsinálók által, a közember maga, csak éppen a vasnak, aczélnak és szénnek ára megfordításával, csináltassa meg.

23-szor. Ha valaki strására, vagy egyéb szolgálattételre rendeltetik, és azt szántszándékkal, vagy pajzánúl elmulatja, avagyis részegen jelenik ott meg, oz olyan strásálással való büntetéssel, avagy dolog-tétellel, vagyis az alkalmatossághoz képest keményebben, a mi hadi articulusaink mutatása szerint lakoljon.

24-szer. Mivelhogy pedig, az határszélyeknek minéműségek magokkal hozzák, hogy a staabalis tiszteknek bátorságos létekre nézve strása adattassék, tehát egy vicecolonellus és regiment commendansának a gyalogságból, a szükséges profosz és rabház strásáin kivűl (abban mindazáltal a zászlók strásáját béfoglalván), egy káplár, egy dobos, egy gefreiter és hat közember, a főstrázsamesternek pedig egy gefreiter és három közember, egy obristlieutenantnak és regiment commendánsnak pedig a lovasságból egy káplár és hat közember és a főstrásamesternek három közember strásájára adattatik. A mellett minden lovas staabalis tisztnek egy lovas ordinancz is, és a gyalogságból is mindeniknek egy gyalog engedtetik. A kik is mindazáltal, valamint a staabnak strásái, nem saját hasznokra, hanem mint valóságos katonák, egyedűl a királyi szolgálatokra fordíttassanak; és tartoznak is a szélybéli katonák ezen strásákat és ordinantziákat, mint csupán magoknak a regimenteknek különös szolgálatjukat, fizetés nélkűl véghez vinni, következendőképpen magok eledeleket hazúl magokkal vinni.

25-ször. A mi királyi szolgálatunk előmozdítására megkivántató levélhordó statiokra a lovas regimentekből az ő elejekbe adandó helyekre ordinántzok tétessenek ki, és azoknak fennállhatásokról a vármegyékkel, districtusokkal és székekkel szükséges végzések tétettetnek, hogy azoknak nyárban a falukkal, a melyekben lésznek, közönséges legelőhelyek, télben pedig lovak számára való élések, regulamentaris áron légyen.

26-szor. A forspont, mely a szélybéli regimentek, avagy compagniák általán fogva való szolgálatjokra, úgymint a regement és compagnia pénzének elhozására, a fegyvernek és afiélének általvitelére szükséges találna lenni, tartozzanak magok a szélybéli katonák, a magok regementeknek környékében ingyen adni; de a mellett a főtiszteknek minden avval

való visszaélés és szükségtelen megterheltetése a népnek, igen keményen tiltatik és másképpen találtatván a dolog, meg is büntettnek. Melyre való nézve, hogyha nékiek a magok tulajdon dolgokban valamely forspont kivántatnék és azt sehonnan másunnan, a katona helységeken kivűl meg nem szerezhetnék, akkor azt tartozzanak a szélybéli katonáknak regulamentáris áron készpénzűl kezekre fizetni. A mint is ugyan a szélybéli katonák a commendirozó generalisnak, generalisoknak és hadi commissariusoknak, a mustráláskor, vagy a regementeknek egyébkori megszemlélések alkalmatosságával a megkivántató forspontot, árának az országtól léjendő megfordítása mellett, minden magok vonogatások nélkűl, adni tartozzanak.

27-szer. Még ugyan az első punctumban is nyilván elóadattatott, hogy a szélybéli katonák az országot és határszélyeket minden tolvajkodásoktól tisztán tartani kötelesek, de most is ugyan újíttatik ezáltal, hogy ők az országnak és a szélyhatároknak közönséges bátorságát viszont állandó lábra állítani és abban mindenkor megtartani igyekezzenek és arra nézve az észrevejendő tolvajokat és praevaricatorokat egész indúlattal kergetni, következésképpen minden egyenes, vagy oldalfélt való kedvezéstől, avagy restes kergetéstől, annyival is inkább a véllek általánfogva való egyetértéstől és véllek való részesűléstől magokat őrizzék; különben a vétkes katonák ellen, minden megkülönböztetés kivűl, mind a mi hadi articulusainkban, mind a közönséges törvényekben az efféleképre kiírt büntetések elővétetnek, sőt a dolgoknak mértékéhez képest meg is keményíttetnek. Ellenben pedig azok, a kik afféle tolvajokat, vagy praevaricatorokat, nemkülönben azon személyeket is, a kik a török földére által menni szándékoznának, kijelentik, avagy valósággal elfogják és béhozzák, minden főtől egy aranyat vésznek jutalmul.

28-szor. Evégre kegyelmesen és ugyan valójában parancsoljuk, hogy jövendőben a praevaricationak annál is nagyobb akadály vettettessék, mint eddig tétetett, és az egészség állapotjának dolgai a szomszéd országokra nézve a szélybéli katonákhoz hasonlóképpen hozzáragadó főkötelesség szerint annál nagyobb gondossággal mehessenek elő, hogy azok ellen, a kik ezek ellen cselekednének, vagy ezekben magokat részeseknek mutatni merészelnék, minden ezek ellen rendelt büntetésre az hadi törvénynek tartása szerint gyorsan és késedelem nélkűl lépjenek, és ha valamely főtiszt abban valamit tudott és mindjárt meg nem jelentette volna, a' minden haladék nélkűl tisztségéből kivettessék, vagy ha úgy találtatnék, keményebben is büntettessék.

29-szer. A szélybéli katonák arra is jól vigyázzanak, az őrhelyeken, hogy senki, akárki légyen az, ámbátor hiteles passussal légyen, avagy ne légyen is, oldalútakon az határokon által ne bocsáttassék, hanem midőn az olyan megkapattatik, vigyék azt legközelebbik őrhelyen, vagyis postirungon levő főtiszthez, a ki is annak passussát vizsgálja meg és hogyha hitelesnek találtatik és magát az oldalfélt vett útra nézve gyanúságban nem ejtette, a rendes főutra igazítsa. Hogyha pedig hadi kötelesség alatt lévő emberek találtatnának hasonló állapotokban, azok mint szökő katonák megfogattassanak és a regimenthez küldettettessenek.

30-szor. Bízzuk továbbra különös kegyelmességünkből mind a criminalis, mind a personalis causákban való törvény kiszolgáltatását az egész mind székely, mind oláh szélybeli regimentek eleiben tett oberst-lieutenantjai és commendansaira, úgy mindazonáltal, hogy ők ugyan akár mely magokot előadó vétkeket, akármifélék és némüek légyenek is azok, részszerint a császári és királyi hadi articulusok tartása szerint, részszerént pedig a criminalis constitutiok és közönséges törvény szerint a vétkezőknek rendes meghallgatására, és az hadi törvénynek utján mindenféle vétkeket keressenek ki és itéljenek meg, de a végzett sententia elébb ne publicáltassék és executiora ne menjen, míg az a commendirozó generalistól, a kihez az actákkal együtt elküldettessék, e végre azoknak ratihabitioja avagy megerősíttetésével vissza nem jönnek. A mely után ők ugyan a megnevezett commendirozó generalisnak rendeléséből az executiot véghez vihetik, de egy delinquensnek is gratiát nem adhatnak, minthogy nékiek a jus aggratiandi, avagy kegyelemadásnak hatalma, meg nem engedtetik. Egyébaránt pedig magokat mindenekben a szerént tartsák, a mint a mi vasas regimenteinknél bévétetett és szokásban vagyon. A mely mellett mégis kiváltképpen való gondjok légyen, hogy az ítélettételben s szolgálatban lévő katonákat, a szolgálaton kivűl valóktól megkülönböztessék, a mi hadi articulusainknak mindazonáltal általhágása nélkűl.

31-szer. Minden delinquensek azon helyen, az hol rajta kapatnak, fogattassanak meg és azon compagnia commendansaitól, a kiknek numerusában történt a dolog, egy praeliminare examen, avagy legalább facti species és a gyilkosság dolgában visum repertum mellett szükséges kísérő néppel a regement staabjához küldettessenek.

Egyébiránt pedig a magok compania commendánsainál háromszor 24 óránál tovább ne tartattassanak.

32-ször. Minden apró katonai vétkek a regiment, vagy compagnia büntetéseivel büntetődjenek, mindazáltal a

compagnia commendansainak nincsen hatalmokban valakit háromszor 24 óránál tovább a compagnia arestumában strásáltatni, minthogy, ha valamely bűnös hosszabb arestumra volna érdemes, az olyant, a csak most feljebb megirt módon, a regimentnek kell általadni.

33-szor. Mind fő, mind altiszteknek magokra kell kiváltképpen való módon vigyázni, nehogy valaha egy szélybéli katonát is pálczaütéssel büntessenek, és ebben tartassék meg a mi felséges parancsolatunkra az 1763-ik esztendőben januáriusnak 25-ik napján publicáltatott norma, és a meghatározott büntetések ezekre a szélybéli katonákra nézve, a mennyire lehet, enyhíttessenek, hogyha az elkerülhetetlenűl való büntetésre magokat érdemesekké tennék.

34-szer. NB. Ebben a punctumban, ő Felsége kijövendő resolutioja szerint, ki fog tétettetni az igazság kiszolgáltatásának módja.

35.-ször. Felszabadítjuk ezen hadi sereg közé béíratott szélyhelyek katonáit, országunkhoz viseltető anyai különös kegyelmünk és irgalmunkból, minden törvényes sportulák alól, ha midőn a törvényszéken personalis, vagy személyes causákban perlekednének. Valamint szinte, hogy

36-szor. Az olyan hadi törvény tévőknek nem is lészen szabad az erdélyi szélybéli katonákat pénzbüntetéssel terhelni. Nemkülönben

37-szer. Az hadi szolgálatjokon és az ahoz tartozó kötelességeken kivűl is, sem fő, sem viceszéktiszteinek privative semmit is adni nem tartoznak, sőt inkbáb azoknak minden szorongatásai és kivánságai ellen mindenkor megoltalmaztatnak és bizonyosokká tétetnek. Ellenben pedig az egész szélybéli katonák s mind fő, mind altiszteik őrizkedjenek, az elkerűlhetetlen és reájuk következő büntetés alatt, az említett székek tisztjeit legkissebben is bántani, szemre való hányással, igazságtalansággal, avagy becstelenséggel őket illetni.

38-szor. Hogy a szélybéli katonák minden közönséges terhek alól, úgymint quartélytartástól, kézi és marhájokkal való szolgálattól és forspontozás alól felszabadíttassanak, a melyek tudniillik az elébb való 26-dik articulusban ki nem vétettenek, mert azokat, a mint azon articulus mutatja, részszerént fizetésért, részszerint a nélkűl adni tartoznak.

39-szer. Ezen, minden közönséges terhek alól való kivételen mindazáltal semmiképpen nem értethetnek a nétalántán magok numerusában lévő várak és erősségek körűl magokat előadó szükséges sáncz és újabb igazításra való munkatételek, a melyekre ők mindenképpen ugyan, de mégis békesség idején,

a vár cassájából adandó fizetés mellett réjá szoríttatnak. Holott ellenben hadakozás idején, a melyben más katonák is a vár és sánczbeli munkára fizetés nélkűl köteleztetni szoktak, ők is hasonlóképpen ingyen véghez vinni tartoznak, a mint szintén az olyan helyekben és districtusokban is, az hol a civile forumhoz tartozó jobbágyok és adófizetők nem volnának, az útaknak és hídaknak újabb igazítására csak egyedűl ők magok, az hol pedig amazokkal elegyesen volnának, a magok részíről ingyen tartoznak gondot viselni. És, hogy továbbra is

40-szer. A mi királyi és anyai kegyelmességünket ezen szélybéli katonákkal teljes mértékben megesmértessük: az adóból is akarjuk megkönyebbíteni, és ámbár a mi tárházunknak igen nehezen essék is, mégis ő nékiek, a réájuk esendő adónak harmadrészét békességes időben elengedjük, hadakozásnak idején pedig, a székelyek közűl minden osztatlan házhelyen együtt lakó familiát, ha a közűl több, avagy csak egy is mezőben hadi szolgálatot tészen, ezen szolgálatjának ideje alatt az egész ordinaria contributio, vagyis rendszerint való adótól megmentjük; nemkülönbön

41-szer. Azok az özvegyek is, kiknek férjeik nétalán az ellenség előtt elesnének, az ordinaria contributiotól mindaddig mentek légyenek, míg újabban férjhez mennének, vagy azoknak fiai a szolgálatra való alkalmatos időt elérnék és a katonák közé bévétethetnének.

42-ször. Ennekutánna ezen szélybéli katonák a székbéli és másféle gyűlésekre megkívántatni szokott költséget sem naturálékból, sem semmi egyébből állókat az afféle gyűlésezésekre adni nem tartoznak.

43-szor. A székely katonák a magok helységekben, a közönséges haszonból az őket, úgymint lakosokat eddig is illetett részt, ezután is vehetik másokkal közönségesen, de amellett a több lakosokat, kik katonák nem volnának, az olyan közönséges haszonvételből semmiképpen ki ne rekeszszék és következés szerint az ahoz való just semmi módon csak magoknak ne tulajdonítsák.

44-szer. Eszerint az ezen szélybéli katonák közé bevétetett emberek, soha is, úgy mint recruták, a német, vagy magyar regimentek közé nem adattatnak. De sőt

45-ször. A szélybéli lovasságnak azon lovai is, melyeken szolgálatot tészen, azok közé a facultasok közé, melyeknek két rész adóját a szélybéli katonák letenni tartoznak, semmi módon fel nem írattatnak, hanem az adótól szabadosak lésznek.

46-szor. A szélybéli katonáknak, az ő szolgálat tételeknek idején, úgymint postirungokon, strásákon, commendokon és

akármi névvel neveztessenek (kivévén csak egyedűl a regiment strásáit és ordinánczait, melyeket, a mint ezen kegyelmes szélybéli Regulamentumoknak 24-ik punctuma mutatta, fizetés nélkűl tenni tartoznak) a következő verpflegung-schema, vagyis katona fizetésének módjáról írt laistrom[1]) szerint, kit-kit maga rendi szerint illető fizetését, hiba és minden legkisebb abból való elhuzás nélkűl, napról napra, attól fogva, midőn a szolgálattételbe lépnek, addig, míg abból ismét kilépnek, kifizettetjük. Hasonlóképpen

47-szer. A stabalis és főtiszteknek és az altiszteknek, s dobosok és siposoknak és gefreitereknek is, a mondott következendő katonák fizetés módjáról írt laistroma szerint, az őket magok charactere, vagyis rendek után illető fizetéseket a mi erdélyi provincialis cassánkból, úgy, a mint a mi commendirozó generalisunk fogja általadni, az esztendőnek minden holnapjain, még pedig a staabalis és főtiszteknek az holnapnak végén, az altiszteknek, gefreitereknek és dobos, síposoknak ellenbe annak kezdetén, megszünés nélkűl kegyelmesen kiadattatjuk.

48-szor. Ez is a mi kegyelmes tetszésünk, hogy a szélybéli regementek most említett staab és főtisztei számokra quartélyok, vagyis lakóházak, azokban az helységekben, melyeket a mi commendirozó generalisunk jónak ítél és oly számú házakkal, kamarákkal, konyhákkal és istállókkal készíttessenek és építtessenek, mint eddig a székbéli minden lakosok által, az arra rendelendő fundusból, a minéműekkel a mi több regimenteink staab és más főtisztei kételeníttetnek a mi több örökös országainkban megelégedni. A mint pedig hogy már minden erdélyi staab és főtiszteknek, a megnevezett planum, avagy lerajzolásban kitett quantitásán, avagy nagyságán az épűleteknek meg kell nyugodni. Ugyszinte

49-szer. Mindöszve a staab és főtiszteknek az ilyen, ő számukra, a magok regimentei numerusában, vagy azok fekvő helyeik határaiban építendő házakban személyek szerint kell lakni, hanemha valamely azon nemzetből való tisztnek, ugyanazon maga regemente, vagy companiája kerűletiben, maga tulajdon háza volna, a melybe is, ha úgy lenne, lakhatnék ugyan, de a regiment, vagy compania quartélya épségben tartására szintén úgy tartoznék gondot viselni és arról felelni, mintha abban laknék, és a szerint a maga vétsége miatt abban megeshető károkat a magájéból megcsináltatni. Ellenben pedig, a mi a tiszteknek hibájok kivűl, csak a vélle való élés

---

[1]) Kiadva nyomtatásban: »Praecipuarum ordinationum normalium collectio pars IV.« H. Cibinii 1841. 48. lap.

miatt romlik el, ismét a vármegyék, vagy székek által állíttassanak helybe.

50-szer. Hogy a staab és főtisztek annál is jobban megérhessék magok fizetésekkel, megengedtük kegyelmesen, hogy nékiek a közfűvelés az helységekben megengedtessék, annyi lovakra, a mennyi lóportio szabatott reájok a Regulamentumba, a megszorított láb, avagy mérték szerint. Ugyszintén a fa is az ő elkerűlhetetlen szükségekhez képest, melyet a székbéli lakosok, katona és nem-katona, egymással közönségesen, a téjendő repartitio szerént, a közönséges erdőkből megvágni, öszverakni és mindenik tisztnek maga lakó házához az ő néki járandó bécsi ölszámot, ölit 15 krajczárért, elvinni tartozik.

51-szer. Ellenben bízunk kegyelmesen, hogy az egész főtisztek közönségesen az őket illető postirungokat, commendokat, nagyobb és kissebb, messzebb vagy közelebb való kiküldetéseket, s strásákat és egyéb akármi névvel neveztethető szolgálatokat, egyrészről a mi tőllünk minden mi regimenteinknek 1750-ben eleibke adott Regulamentünk első és második részei tartása szerint, a tiszthez illő vigyázás és activitással viszik véghez és az abban leírt exercitium, vagy hadi gyakorlásait az alájok adatott szélybéli katonáknak, minél csendesebb, jobb és könyebb móddal igyekszik megértetni és megtanúltatni véllek.

52-ször. Ha úgy hozná a szükség magával, hogy egy vagy más a szélyhelybéli katonák közűl valóságos garnizon, vagy várőrző szolgálatra kivántatnék, akkor a commendirozó generalistól e végre rendelendő szám, minden vonogatás nélkül oda elmenjen és szolgálatot tégyen, de mint egyéb, úgy ezen szolgálatjokban is az ő characterek, avagy rendek szerint kiszabott fizetéseket elvészik.

53-szor. Valami az egészséget, vagy contumacia, avagy contrabandát, vagyis tilalmas porétkáknak elvételét és közhelyhez adását illető dolog, és a regimentek előtt megfordúl, minthogy mindez nem az ő privata jurisdictiojak, hanem minden közbevetés nélkűl a publicumra tartozók, egyenesen a commendirozó generalisoknak adassanak tudtokra. De a ki valamely contrabandra való dolgot megjelent, a contrabandok felől tett rendeléseinknek tartások szerint, abból annak része megmégyen.

54-szer. És hogy mindnyájan és kiki személyesen az egész szélybéli gyalog és lovas regimentekben megtudhassa, miből álljon a mi tőllünk kinek-kinek charactere avagy rendihez képest kimérséklett fizetése, arra nézve kinek-kinek bővebb megtudására e következendő fizetés módjáról és lólegel-

tetésről s tűzi fáról való schema[1]), avagy mutató tábla adatik ki.

55-ször. A fizetésnek kiadásakor senkitől semmi is úgy el ne vonattassék, hogy arról a szükséghez képest a commendirozó generalis előtt ne lehetne számot adni, mely szerint minden fizetéskor, ha mi elvonattatnék, azt a quartélymester rendesen feljegyezze és a protocollumba bétégye.

56-szor. Ez is kegyelmes akaratunk, hogy minden companiának a conscriptio mellett tulajdon compania commendo listája is tartassék, és így senki is, míg a rend réá nem kerűl, valahová ne commendiroztassék, vagy valami titkos practica által a szolgálatban mások felett ne terheltessék; és ha mi módon annak, a kit a rend forgása találna, betegsége miatt el kellene maradni, akkor ugyan az olyan helyibe, a commendo listában ő utánna következő, elmenni köteles, de az elmaradó, ha betegsége igen hosszas nem lenne, tartozik egészsége helybe állása után az elmulatott szolgálatot utánna tenni, a melyre is kivált a compania commendansa nehéz számadás alatt vigyázzon. Továbbra

57-szer. Kegyelmes tetszésünk, hogy minden és kiki a szélybéli katonák közűl az hadi exercitiumok, vagyis gyakorlások megtanúlásában szorgalmatoskodjék, és úgy ezen végre minden vasárnap és innepnapokon, a szolgálatba nem lévő nap, minden közelebb lévő tisztek quartélyához egybe gyűljön, és az isteni szolgálat végbevitele után, a Regulamentum szerint közönségesen bévétetett exercitiumban gyakoroltassék és a katonát illető kötelességekre taníttassék, ugyanazon estvére pedig haza bocsáttassék. Ellenbe a mustrálások előtt három nappal a companiák numerusiban hópénz adás kivűl öszve gyűljenek és gyakoroltassanak. Annyival is inkább fognak pedig a szélybéli katonák az hadi szolgálat minden részeinek megtanúlásában buzgolkodni és egyebekben is magokot úgy viselni, hogy ennekutánna az al, sőt főtiszteknek is üresűlő helyekben léjendő mások tételében a natiora is figyelmezni szándékunkban vagyon.

58-szor. Hogy pedig továbbra is a szélybéli katonáknak minden véghez vihető könnyebbség szereztethessék, megengedtük kegyelmesen, hogy ők a magok házájokba szokásba lévő rövid fekete öltözetet, avagy zekét, fejér magyar nadrágot és fekete csákót, vagyis posoni süveget továbbra is megtarthassák, éppen csak ezt adván hozzá, hogy ezen felső köntös, egyik a másikkal hasonlólag készíttessék és annak újjára és gallérára való kicsiny hajtékja a regementtől rendelendő

[1]) Lásd id. h. 53. lap.

színű legyen. A melyhez mindazonáltal megkívántató lészen, hogy ők ehez, magok egészségeknek is jobb megtartására, még egy fejér posztóból való kamizolt, avagy ingen feljül való foszlánt is csináltassanak.

59-szer. A mi igen nagy kegyelmességünkből magunk tárházából most elsőbben ingyen adatott szijszerszámra és kardokra a szélybéli katonák minden kigondolható gondviseléssel légyenek, hogy azt csintalanságból s rövid idő alatt el ne rontsák, minthogy annak jó állapatban és hosszú időre való megtartása magok tulajdon hasznokra fog szolgálni, mert azokat ennekutánna a magukéból tartoznak készíttetni és az egymással való egyenlőségben fentartani.

60-szor. És mivel az hadi kötelesség hozza magával, hogy ezekre és minden egyebekre a staab és főtisztek fáradhatatlan szorgalmatoskodással vigyázzanak: arra nézve igen kegyelmesen parancsoljuk, hogy az elsőbbek a regementet gyakran és legalább is esztendőn által négyszer, a compania commendánsa pedig a maga companiáját minden holnapba egyszer visitálja, vagyis megtekintse és meglássa, ha a munitio, vagyis töltések, fegyver és mondour, vagyis köntös jó állapotban tartatik-é? jó móddal van-é az exercitium? megmunkálódták-é a földet? jó fenyitékbe tartatik-é a nép? és közönségesen, ha a mi erdélyi commendirozó generálisunktól időről-időre kiadatott, vagy kiadandó parancsolatok véghez vitetnek? A mely mellett szép csendességgel intetnek is, hogy az olyatén visitatiok alkalmatosságával, vagy másszor is valaha, sem más staab, sem más főtisztek valamely ajándékokat, élést és egyéb anéműt el ne végyenek, hanem egészen készpénzeken éljenek és az előfordúlandó vétkeket nemkülömben, hanem a katonai rendelések szerént büntessék.

61-szer. Mivel a mi felséges parancsolatunkra az egész erdélyi katonaságnak mindenkor teljes gondossággal és kedvezés nélkűl fel kell írattatni és a szerént mindenkor fenn maradandó következéssel, azért is, hogy mi akármikor kivánjuk, minden személynek állapotja és kézi mestersége felől bizonyosak lehessünk, a mustra-listák a regementeknek kiadandó formula, vagyis mód mutató írás szerint béadattathassanak; végre parancsoljuk továbbra, hogy mindenekben az egyenlőség megtartassék és a téjendő szolgálatban egy a más felett meg ne terheltessék; akarjuk is azért valójában, hogy senki következésképpen mással meg ne cseréltessék, vagy oly szín alatt, hogy ő a papnak, főtisztnek, curatornak, vagy egyházfinak atyafia, a szolgálatból ki ne bocsáttassék; annyival is inkább a szolgálatra alkalmatosak nyereség ki-

vánás, vagy egyéb okokra nézve úgy, mint arra alkalmatlanok, ne adassanak fel. Mindazáltal a fizetésért, vagy egymással való megegyezésért téjendő szolgálatok a plájokon, várakban, commendókban, regement strásáin, avagy ordinancziákon a főtiszteknek és regementek commendánsainak tudtokból és engedelmekből, a szélybéli szegény katonaságnak jobban lehető megmaradására, békességes időben megengedtetnek.

62-ször. Hogy pedig mindez annál bizonyosabban véghez mehessen, mindezek az erdélyi regimentek minden esztendőben egyszer, mezei és szántóföldi munkájoknak végben vitele után tavaszszal, a rendelt hadi commissarius által egy generalisnak és a regement commendansának, vagy ez ott nem lehetvén, az ő utánna commendirozó staab tisztnek jelen létében, a regimentnek közepette, vagy a miképpen lehetséges lészen, az e' végre rendelt helyeken megmustráltassék. Ezen mustrában hasonlóképpen vigyázni kell minden a feljebb előszámláltakra és főképpen meg vizsgálni miként viselte magát a tiszt a közkatonához, és ezen utolsó miként viselt gondot a maga katonai készületére, hogy folytatta maga gazdaságát és egyszóval a megparancsolt rendeléseket megtartotta-é szorosan mindenekben? És valaminthogy

63-szor. A szélybéli közkatonának a maga talám főtisztjei ellen lejendő panaszát az említett hadi commissariusi mustrálásnak idején, szemérem nélkűl eléhozni nem tilalmas, úgy ellenben az hadi commissariusnak kötelességében jár az olyan panaszokat, ha azok akkor mindjárt a regiment commendánsai által el nem igazíttathatnak, a commendirozó generálisnak tudtára adni és egyenesen ott azoknak eligazításokat munkálódni. A nagyobb momentum, vagyis tekintetű dolgoknak, mindazáltal csak a most említett generalistól, a mi udvari hadi tanácsunknak, a mustráló hadi commissariustól pedig a maga instantiája, vagyis előljáróinak fel kell adattatni, hogy ezektől, mint a több seregeinkre nézve is szokott lenni, azok mi előnkbe terjesztethessenek. De mindazonáltal

64-szer. Ne mérészeljék a főtisztek, a külömben magokra vonható cassatio, vagyis tisztségekből való kivettetések büntetése alatt, egynek is a magok alatt lévők közűl, a ki akár a mustrálás alatt, akár azon kivűl, valamely igazságos panaszt tett ellenek, azért valamely bántással lenni és avagy csak fenyegető szókkal is ellené kiereszkedni.

65-ször. Minthogy azért e szerint minden a közkatonára következhető elnyomattatás és igazságtalanságok elfordíttattak, avagy legalább út mutattatott, mi módon érhesse el az igazságot: ez azért nékünk is kegyelmes és valóságos tetszésünk, hogy az erdélyi szélybéli katonák minden alkal-

matosságokban magokat csendesen és engedelemmel viseljék, a magok rendes szolgálatjokat, vagy a mire különben is commendiroztatnak, magok hittel erősitett kötelességek, szerént buzgón és morgolódás nélkűl vigyék véghez, magok a szolgálatból való felváltatásokat békességes tűréssel várják el, következésképpen a magok postirungjokról, vagyis kirendelt helyekről, sem egyenként, sem troupp, avagy csoportonként el ne menjen, a minthogy azok, a kik ez ellen cselekednének és zenebonát csinálván azon által, vagy onnat elmennének, pártütőknek tartattatnak és a mi hadi articulusainkba az ilyenekről végeztetett büntetés alá vettetnek, minden engedelem nélkűl. Ugyszintén

66-szor. A főtisztek, a kik magok restségek, vagy szemhunyorítások által arra alkalmatosságot adnának, legkeményebb büntetést, ha pedig az ő bennek vetett hiedelem ellen, magok embereiknek desertiojok, vagyis elszökésekben, akár mely úton módon belé keveredteknek találtatnának, még testek és életekbeli büntetést is szenvednének.

Rendeljük azért ezek által és parancsoljuk kegyelmesen, hogy az ezen Regulamentumban előadott erdélyi hadi szélybéli egybe foglalt rendelések mindaddig, míg másokat rendelnénk, minden pontjaiban az erdélyi szélybéli katonáktól, felső és altisztektől, köznéptől és valaki ahhoz tartozik, közönségesen és személy szerint az ő kötelességekhez képest minél szorosabban betöltessenek, megbecsültessenek és megtartassanak, és hogy az alattak valók is azont cselekedjék szüntelen és nem tettetes indúlatból arra kényszerítsék. Minden egyéb alkalmatosságokban pedig, melyek itt nyilván előre fel nem tétethettenek, a regimentek és szélybéli katonák a commendirozó generalisoktól s egymásután vejendő instructiohoz, valamint ezek is azokhoz, a melyeket tőlünk és a mi hadi udvari tanácsunktól fognak venni, tartoznak magokat alkalmaztatni.

Hátán Halmágyi kezeírásával: »Regulamentum militare Siculicum prius, in Hungaricum translatum«.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 408—424. lapjain.)

184.

Az erdélyi határőrséget szervező bizottság felterjesztése a királynéhoz, melyben a Bardotzszék összeírásáról szóló jegyzőkönyvet felküldik s Ilyefalva és Kézdivásárhely lakosainak fejadó leszállítási kérésének teljesítését ajánlják. Kőhalom, 1764 márczius 24.

Sacratissima Caesareo Regia et Apostolica Majestas, Domina Domina clementissima!

Absoluto Deo favente opere conscriptionis totius limitaneae militae Siculicae, acta quoque nostra diurna, in sede Bardotz concinnata, in demisse advoluta continuatione protocolli, sacratissimae Majestati Vestrae, humillime submittere sustinemus.

Militia porro tam pedestri, quam equestri in justum ordinem per centurias, legionesque redacta, harum etiam in Háromszék et Bardotz statum, sacratissimae Majestati Vestrae demississima veneratione repraesentamus.

Intulimus praeterea inter reliqua protocollo nostro diei 17-mae Martii preces magistratus et incolarum oppidi Ilyefalva, taxam capitis a 6. rh. florenis illis impositam ad 4 rh. florenos reduci supplicantium; quas nos clementiae Majestati Vestrae commendaturos illis reposuimus. Quorum itaque conditionem siquidem conditione reliquorum sedis Háromszék liberorum incolarum haud meliorem esse observaverimus, sed nec reliquorum in sedibus Tsik, et Háromszék oppidorum status praestantior esse videatur; Kézdivásárhelyiensibus vero, id quod manufactura et commercium prae reliquis addere videtur, per defectum minimi omnium territorii detrahatur; omnes praeterea praememoratorum oppidorum incolae jam ad parem militarem statum assumti, iisdem in hoc puncto juribus, praerogativisque et emolumentis militaribus gaudeant, non indignum Majestatis Vestrae clementia arbitraremur, si hos omnes et singulos, quoad etiam impositam capitis taxam sacratissima Majestas Vestra pares reddere, eamque ad 4 rh. florenos reducendam ordinare benigne dignaretur, quod non magno contributionalis fundi defectu fieri posset; ipsi vero hac regia Majestatis Vestrae benignitate et liberalitate statum suum meliorem, nec a reliquis commilitonibus distinctum redditum esse sentientes, tanto majori cum alacritate, arti militari addiscendae operam impenderent, servitiaque militaria hilares et jucundi subirent; quod dum respectu universorum incolarum, praememoratorum oppidorum Siculicalium,

sacratissimae Majestati Vestrae humillime commendare non dubitamus, perenni fidelitate emorimur.

Sacratissimae Majestatis Vestrae

humillimi perpetuoque fideles subditi
et servi
Joannes comes Lázár
Nicolaus c. de Bethlen
Jos. baro Siskovics.

Kőhalom 24-ta Martii. A. 1764.

Stephanus Halmágyi actuarius.

Kívül : Sacratissimae caesareo regiae et apostolicae Majestati, dominae dominae Mariae Theresiae, Dei gratia Romanorum imperatrici, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque reginae, archiduci Austriae, duci Lotharingiae et Barri, magnae duci Hetruriae, duci Burgundiae, Styriae, Carinthiae et Carnioliae, principi Transilvaniae, comiti Flandriae, Tyrolis, Goritiae, et Siculorum etc. etc. dominae dominae clementissimae... (Záró pecsét.)

(Eredetije az orsz. levéltárban az erd. kancz. o. 175. sz. a., a gróf Lázár-család czímerét feltűntető kis gyűrűpecséttel.)

185.

A kir. bizottság rendelete Csík-, Gyergyó- és Kászonszék tisztjeinek, a vizsgáló-bizottság szervezéséről és Csíkba indúlásáról. Kőhalom 1764 márczius 25.

P. P.

Dignata est sua Majestas sacratissima inclytam Commissionem Inquisitoriam Criminalem, e septem personis, actuario item et duobus auditoribus ordinandam, et in illam sedem instructione nostra munitam expediendam benigne jubere. Cujus praeses illustrissimus dominus generalis vigiliarum praefectus l. baro a *Roth,* adsessores item illustrissimi ac spectabiles domini: e militaribus quidem v. colonellus a *Schvartz,* necnon capitanei de *Szilvási* et *Zinczesperger,* e provincialibus vero *Carolus S. R. I.* comes *Teleki* camerarius et comitatus Interioris Szolnok supremus comes, baro *Michael a Josinczi* et *Adamus de Ribitzei,* cum praememoratis actuario et duobus auditoribus, ad auspicandam fidei suae concreditam operationem, brevi in eandem sedem concessuri erunt.

His itaque praetitulatis Dominationibus Vestris committendum esse duxit haec Commissio regia, ut praememoratae

inclytae Commissioni Criminali non solum illa omnia, quae ad facilitationem et admaturationem operis, a munere praetitulatarum Dominationum Vestrarum eadem Commissio Criminalis desideratura erit, prompta, et fideli alacritate agere, omnemque eidem assistentiam praebere, verum etiam de necessariis vivendi mediis justo et moderato pretio exsolvendis, praejuncturis item, dum opus erit, in promotionem eius erga quietantiam providere, debitumque honorem, reverentiam et obsequium, tanquam supremo augustae principis jussu institutae commissioni, praestare suarum ducant esse partium, nec intermittant. Quibus divinae commendantes tutelae manemus etc.

Halmágyi másolatának czíme : Copia commissionalium inclytae caesareo regiae in negotio erectionis militiae limitaneae deputatae commissionis ad supremum et v. officiales sedium Siculicalium Csik, Gyergyo et Kászon, de dato Kőhalom 25-ta Martii 1764 emanatarum.

Illustritatis et D[num] V[rarum]

obligatissimi et respective ad offieia parati

(Aláirások nélkül).

(Egykorú másolata a királynéhoz 1764 ápr. 6. Kőhalomból írott jelentés mellett, orsz. ltr. erd. kancz. o. 161½. sz. a. Más példánya, »coll.« jelzéssel ellátott hiteles másolata Halmágyi Protocolluma 368. lapján.)

186.

Utasítás a Fel-Csík székben 1764 elején történt zavargás vezetői és a nép felbujtogatói kinyomozására a királyné rendeletéből kiküldött bűnfenyítő vizsgáló-bizottság számára. Kőhalom 1764 márcz. 25.[1])

Instructio.

Pro illustrissimis et spectabilibus dominis praeside et adsessoribus inclytae Commissionis Inquisitoriae Criminalis benignissimo sacratissimae suae Majestatis jussu ad eruendos coriphaeos, antesignanos in plebe, ut et reliquos incitatores et svasores inexspectati casus in sede Superiori Csik nuper exorti, ordinatae.

1-mo. *Intendant, ut non modo antesignani et sic dicti coriphaei in plebe, verum etiam reliqui instigatores, svasores,* nullis sive expensis, sive fatigiis parcendo, pro ratione circum-

---

[1]) Akkor adja ki a főbizottság a vizsgáló-bizottságnak. (Benne van a kir. bizottság márcz. 25. jegyzőkönyvében az orsz. ltrban erdélyi kancz. o. 161½. sz. a.)

stantiarum torturae etiam cruciatum adhibendo, et illis, qui tales revelarent, remunerationem centum Rh. florenorum, jam per commissionem hanc praevie publicatam, pro singulo capite promittendo et exsolvendo eruantur *et poena huic crimini congruae, corporali nimirum et mortis, una cum bonorum confiscatione afficiantur.*

2-do. Ad veram originem nuper in Csik Superiori exortae renitentiae et motus, suo in fundamento radicitus et in primo principio exquirendam, indicia et testimonia colligant. Quo facit

3-tio. Traditum nunc ad manus commissionis examen militare praefati nuperi casus captivorum in Csikszereda et Kézdi-Vásárhely ordinante commisione institutum, ut et memorialia, cum protestationibus seditiosorum et commissionis circa illos evulgatis, jussis et extractu resolutionis ad memoriale illorum ex Madéfalva submissum indorsatae. Quorum respectu

4-to. Commissionis erit, ut testimonia examinis praecitati eo firmiora sint, illos nupera occasione incaptivatos coram se iterum sisti curare, denuo examinare et eosdem partim cum testibus, partim cum aliis in inquisitionem attractis vel adtrahendis confrontare, et

5-to. Ut plura etiam testimonia colligi possint, appromissam centum Rh. florenorum, si ex usu erit, denuo publicare et quia desideratus negotii hujus effectus, benignissimaeque intentionis augustae principis consecutia ab inclytae commissionis et praesidiis et adsessorum activitate dependet, ad hoc pro complemento locatae in illam ab augusta principe fiduciae generaliter omnia ea, quae ad eliciendam veritatem conducibilia existimaverit, usque ad gradus torturae ad finem praemissum in subsidium vocare. Verum

6-to. Torturo non nisi impetrato in antecessum de casu in casum a commissione hac principali indulta, applicari debebit.

7-ma. Congruum porro erit, ut commissio criminalis operationes suas ulterius extendat, et momenta, quae hinc et inde in sedibus Siculicis ad motus excitandos, plebemque ad ausus nefarios concitandam patrata sunt, ob oculos habendo, omnem adhibeat operam, conatumque, ut seposito omni sive personali, sive alio quovis respectu, authores, svasoresque eorundem motuum et concitationum ab auspicio in apricum deducat. Quo fine

8-vo. Ad mentem benignae ordinationis regiae, commissio principalis incentores, coriphaeos et instigatores, qui eidem hucusque noti sunt, in specificatione eatenus confecta exhibet. Uti et

9-no. Denuntiationes, attestata et repraesentationes sive officialium, sive commendantium legionum, aut aliorum partim commissioni huic, partim commembro ejus mihi baroni a *Siskovits* communicatae et signatis numeris connotatae, una cum specificatione coriphaeorum per examen militare detectorum, eidem commissioni criminali consignantur; ea vero, quae penes excellentissimum baronem a *Buccov* erant, uti et acta commissionis Kálnokianae, cum actis inquisitionem Borsianam respicientibus, jam prae manibus commissionis criminalis aliunde existunt.

10-mo. His autem incumbens commissio criminalis de successu laborum suorum, non solum quotiescumque necessarium fuerit, principalem hanc commissionem informet, verum directionem etiam ejus, pro casu efflagitet.

11-mo. Circa convincendos, instituto et absoluto unius et alterius gravioris poenae obnoxii processu, non exspectatis aliorum processibus, sententia in illum feratur, quae tamen ante publicationem et executionem, cum adjectis motivis et rationibus decidendi ad commissionem hanc principalem submittenda erit.

12-mo. Captivi, qui proprias facultates seque alendi media habebunt, sibimet ipsis subvenientt. A vero

13-tio. Illis, quibus facultates non suppeterent, si militares sint, e fundo militari, si vero provinciales, e cassa provinciali, intertentio salvo regressu interea suppeditabitur. Quoad vero

14-to. Instruendum processum, expensae ad hoc necessariae, ab omnibus illis supportandae et refundendae erunt, qui eas causarunt, aut causae particeps sunt. Uti et

15-to. Diurna commissariorum militarium quidem e fundo militari, provincialium autem e cassa provinciali, salvo pariter regressu, suppeditabuntur.

16-to. Quibus taliter constitutis, pro notitia porro commissionis criminalis serviet, scripta, quae puncto 3-tio et 9-no tradita esse notantur, duplicis esse generis, alia quippe motus novissimos Csikiensis, alia vero priores statum post erigi coeptam militiam hinc inde in sedibus Siculicis excitatos respicere, quae adeo pro ratione casuum distinguere quoque convenit et utrum qualiterve casus unus in alterum influat? sedulo curare. Circa vero

17-mo. Motus ultimos necessum erit eruere, quo in pago primum incolae secessionem ad silvas meditati sint? quis primus consultor? quis primus author et egressor e pago? quis aliorum seductor? quis vicinorum allector? quis ad eos missus et quis vicinorum pagos, aut incola pravum exemplum ex ordine secutus fuerit? Et porro

18-vo. Detecto primo examinandus idem, an pro proprio suo consilio, vel aliorum svasu et suggestione secessionem in animum induxerit? Et si alieno, quis ille fuerit, quove fine secessio haec suspecta fuerit, quidve per eam moliri in animo habuerint? Verbo: eam adhibeat commissio operam, ut per eam et per puncta interrogatoria pro sua dexteritate et rerum circumstantiis formanda *non modo antesignani, et sic dicti coriphaei in plebe, verum praesertim reliqui instigatores et svasores eruantur.* Nec minus

19-no. Necessun erit investigare, quis sive ante, sive sub secessione, indecentia illa scripta commissioni regiae missitata concinnaverit, scripserit et missionis author fuerit? ut per hoc etiam causa et status totius huius tumultus adaequate nosci possit. Et prouti

20-mo. Viam amplam satis e porrectis commissioni scriptis, quae ad tumultum hunc posteriorem spectant, apertam, lucemque eidem datam censet commissio haec principalis, juxta quas ad eruendam veritatem progredi et pervenire possit; ita ex aliis aeque traditis eadem opera et facilitate pro prudentia sua investigare et eruere poterit originem, causas, svasores et authores prioris tumultuationis, projectionisque armorum in sedibus Siculicalibus patratae, ut sic adhibita opera, conatuque et seposito omni, sive personali, sive alio quovis respectu, authores, svasoresque eorundem motuum et concitationum, ab auspicio in apricum producat.

21-mo. Consignata est inclytae commissioni inquisitoriae criminali specificatio incolarum post exactam ad Madefalva seditionis poenam incaptivatorum, ea equidem cum declaratione — quod

22-do. Certi duntaxat eorum e singulis pagis incolae retenti in captivitate fuerint, in quos dominorum militarium officialium aliqua ex anteactis suspicio cadebat, reliquis tum statim detentis, vero post confectum examen libere dimissis, adeo, ut de praesenti non nisi *Sámuel Olasz* et *Ladislaus Balog*[1]) Háromszékiensis et sede Csik vero nulli in custodia detineantur. Ut vero

23-tio. Inclyta commissio criminalis cum ipso in sedem Csik ingressu operationis suae telam ordiri statim possit, datum est in commissis domino commendanti legionis Csikiensis, ut omnes et singulos in peracto examine pro reis denunciatos 3-tia affuturi mensis Aprilis, uno eodemque die comprehendi et in arcem Csík-Szereda deduci curet. Unde

---

[1]) A bécsi hadi levéltári példányban *Balog*, Halmágyi jkvében *Szalog* van írva; tehát Balog! vagy *Szalay ?!*

24-to Congruum et utile erit inclytae commissioni ita moderari iter suum, ut eadem die 3-tia Aprilis ad Csik-Taploeza se conferre possit.

25-to. Delati ex ordine ecclesiasticorum, aut nobilium haud equidem incaptivabuntur, tributa nihilominus est facultas commissioni, nobiles sive per officiales sedium in sui praesentiam constituendi, imo illos etiam in casu summae necessitatis, manifesto criminis convictos, ne quo pacto fuga eorum indicium reddatur elusorium, honestae custodiae tradendi, sacerdotibus ad ulteriorem usque dispositionem exceptis. Quem in finem

26-to. Consignatur inclytae commissioni ordinatio ad sedis Csik officiales emanata, tenore cujus injunctum est, ut nobiles quosvis, sine personarum respectu, prout necessitas et circumstantiae desideraverint, postulante commissione in hujus praesentiam sistant.

27-mo. Injunctum praeterea est legionum quoque Háromszékiensium dominis commendantibus, ut delatos milites limitaneos eodem, quo Csikienses, die, comprehendi et custodiae tradi curent.

28-vo. Ne vero vanus aliquis terror animos incolarum invadat et ad deserendos ne fors Lares commoveat: operae pretium esse duxit haec commissio regia, reliquos incolas nullius alterius reatus accusatos, quam quod in primis motibus arma deposuerint, de quo amnestia suae Majestatis universis publicata est, securos de tranquillitate, datis ad singulas centurias ordinibus reddere, quorum pariter copia inclytae commissioni consignatur. Quo tamen non obstante

29-no. Si qui illorum sub peragendo a commissione examine pro coriphaeis est antesignanis edicerentur, si absque remora operationum id fieri poterit, non singillatim, sed numero suspectorum auctiori exspectato, simul tales, semelque certa aliqua die constituta custodiae tradi commissio ordinabit, ea solum moderatione adhibita, ne quem e talibus evadere contingat. Quo etiam fine

30-mo. Domini commendantes legionum in omnibus illis, quaecumque ad promotionem operationis commissionis spectare videntur, necessariaque judicabuntur, militari cum paritione et subordinatione inclytae commissioni criminali assignati sunt. Quamvis autem

31-mo. Non speret futurum commissio haec principalis, ut commissio criminalis regulata aliqua militia indigeat; ad omnem nihilominus eventum duas Okelianae legionis centurias, cum duobus tormentis, in oppidum Udvarhely et circumjacentes pagos, tertiam in possessiones Hidvég, Árapataka, et Erosel (!), quartam in Nuszbach et Rothbach,

188.

A székely határőrséget szervező bizottság rendelete Csík-, Gyergyó és Kászon széknek, hogy a bűnfenyítő bizottság kívánságára a megidézendő nemesek is rendelkezésre álljanak. Kőhalom, 1764 márczius 25.

P. P.

Innotuit praetitulatis Dominationibus Vestris ex praemissis regiae hujus incl. commissionis ordinibus incl. commissionem inquisitoriam criminalem, ad auspicandam et ad finem perducendam Augustae jussu fidei suae concreditam operationem, in illam sedem Siculicalem Csik concedere debuisse.

Cum autem praevideri facile possit, in continuatione operationis ejus, nobilium quoque testimoniis ad elicendam rei veritatem opus fore : ad officium praetitulatorum Dominationum Vestrarum pertinebit, hos quoque ad testimonium ferendum, imo si quos accusari contingeret, ad dicendam quoque causam coram eadem commissione, seposito omni, sive personali, sive alio quovis respectu, sistere ; et ut ipsi etiam nobiles, ad solam praedictae commissionis citationem, aut admonitionem, in termino ab ipsa praefigendo, absque ulla dilatione comparere teneantur, ipsis praevie et quidem acceptis praesentibus illico notum reddere, ne comparitionem praetermittentes, ingratis etiam mediis ad examen et judicium trahi debeant, e circulo vero sedis ne fors discessuri, graviori adhuc suspicioni se obnoxios reddant.

Quae ut praeveniri, et anteverti in tempore possint, hisce Dominationibus Vestris serio committitur, eas continuo in sibi subordinatarum sedium ambitu dispositiones facere noverint, ut omnes et singuli nobilium, sive immediate per ipsam commissionem, sive vero Dominationum Vestrarum medio vocati, aut citati, sine mora adesse, seque adusque consummationem operis in circulis sedium continere teneantur ; sibimet ipsis, si quod adversi in illos casu in contrario constitui deberet, contumaciaeque suae imputaturi.

Quibus easdem Dominationes Vestras divinae commendantes tutelae manemus.

A másolat czímeül fent : Copia commissionalium caesareo regiae incl. in negotio erectionis militiae limitaneae deputatae commissionis, ad supremum et viceofficiales sedium Siculicalium Csík, Gyergyó et Kászon, de dato Kőhalom 25-to Martii 1764 emanatarum.

(Eredetije az orsz. levéltárban erd. kancz. o. 161 ½ sz. a.)

189.

Az erdélyi kanczellária az erdélyi főkormányszéknek. Bécs, 1764 márcz. 28.

(Kivonat.)

Ő Felsége azokra, miket a gubernium a székely határőrségre nézve febr. 21. és 27-én jelentett, legkegyelmesebben elhatározta, hogy a gubernium és a kir. bizottság véleménye szerint a bűnvizsgáló bizottság elnöke katona legyen és kinevezte azzá *br. Roth* vezérőrnagyot (generalem vigiliarum praefectum), ülnökökűl pedig a katonák közűl *Schwartz* alezredest az Okelli-ezredből, *Szilvási* kapitányt az Okelli-, *Sintersbergert* a Gyulay-ezredből; a polgáriak közűl *gr. Teleki Károlyt, br. Josinczi Mihályt* és *Ribitzei Ádámot,* jegyzőűl *Heydendorff Mihály* Meggyes városi és széki jegyzőt; a vallatás vezetésére két hadbírót a Kálnoky- és Bethlen-ezredből. A bizottság működése helyéűl Brassót tűzte ki.

Útasítást a főbizottságtól kap, de ő Felsége kívánsága az, hogy szigorúan járjon el s a bűnösök esetleg fő- és jószágvesztésre ítélendők, bűnök mivoltához képest. Az is, a ki tud valamit s azt fel nem jelenti.

Gabriel c. de Bethlen Albertus Somlyai

Hátán: Expeditar 6-ta Apr. 1764.

(Hiteles másolat a bécsi hadi ltrban 1764 márczius cs. 1052. sz. a.)

190.

Háromszék állandó törvényszéke a székely határőrséget szervező bizottságnak jelentést tesz a katonatiszteknek kirendelt tűzifa dolgában ezek közt és a szék tisztjei közt keletkezett egyenetlenségről, kérve intézkedést a katonák túlkövetelése ellen. Ilyefalva, 1764 márczius 28.

Excelsa Regia Commissio.

Domini domini patroni gratiosissimi!

Ad gratiosum Excellentiarum Vestrarum de dato Olosztelek 15-ta mensis Martii circa competentiam et administrationem praecipue lignorum focalium dominis militaribus officialibus ad nos datum mandatum 20-a ejusdem humilime accepimus, quo fine convocatis juxta tenorem ejusdem mandati regis perceptoribus ac ad locum denominatum et terminum praefixum 26-tum ejusdem e gremio nostri viceofficialibus quoque eo sedulo comparentibus, sed inde brevi reversis qualis

differentia inter eosdem, et dominos militares officiales excitata fuerit, cognovimus, quod nimirum in annexa nobis specificatione appositorum lignorum orgiarum numerum domini officiales militares menstruatim administrandum praetendant, nostri e converso viceofficiales quo integris aestivalibus et hibernalibus mensibus specificatum numerum praestandum intelligerent, quibus poenitius inspectis comperimus nos quoque eandem summam lignorum non pro uno mense ordinatam intelligere, cum necessitatis exigentiam longe superet, sed annuatim, quae sic considerata praeterpropter intuitu lignorum molliorum 5256 orgiarum numerum excellit, ac tali de lignis focalibus demandata praestatione universum principatum excederemus, licet in benignissimarum regiarum patentalium, circa erectionem militiae Siculicae limitancae emenatarum contextu illud per expressum haberetur (quod incipit: Porro fundi et agri privatorum), ut lignationem domini officiales militares e silvis communibus habere possint, secus brevi tempore per solam hancce oneris inpositi supportationem perquam plurimos contribuentes in eum statum devenire praevidemus, qui hactenus etiam propriis humeris media vitae et contributionem difficulter procurarunt, ut sub accumulatis oneribus depressi profugio ansam sibi arripere cogantur, cum ad imminentem mensem Aprilem subministratio illa demandatarum orgiarum plebem a vernali sua seminatione, quae essentialis pars est oeconomiae, per totum avocaret, et praecluderet, seque contentare debet pro vectura unius Viennensis orgiae ligni duri cruciferis 15, mollioris vero cruciferis 10, et pro caesione utriusque cruciferis 7. Licet per dietalem anno 1759 factam accordam redemptio salgami in 160.000 Rh. florenis quotannis pendentis per classificationem ratione lignorum focalium in benignissimi recentioris regulamenti puncto 2-do stabilita observetur; ad cujus administrationis taliter instituendae modum cum et incolas insufficientes esse, et silvas nostras pro demandata ejusmodi competentiae administratione inaccessibiles haberi, accessibiles vero, unde haec tanta lignorum congeries praestari possit, nullatenus expertis sedis nostrae situationis in aprico est.

Humillime proinde instamus Excellentiis Vestris, quatenus considerata per hancce impositionem miserorum contribuentium supportationis insufficientia et silvarum accessibilium, quae actu quoque exiguae sunt desolatione, medium gratiose adinvenire dignentur, quo et domini officiales militares ad solam necessitatis rationem solito digno vecturarum et caesionum pretio contentari possint, et contribuentes ad plura praestanda conserventur. Quibus in reliquo excelsae regiae

commissionis favoribus et gratiis nosmet humillime recommendantes persistimus.

Excellentiarum Vestrarum

humillimi servi
Tabulae Continuae sedis
Háromszék commembra

Ilyefalva 28-va mensis Martii 1764.

Hátán Halmágyi kezeírásával: Lectum in commissione regia Cibinii 6. Aprilis 1764.

(Másolata Halmágyi Protocolluma 400. lapján.)

191.

Az erdélyi kanczellária a guberniumnak. Bécs, 1764 márcz. 30.

(Kivonat.)

A királyné helyesli, hogy a kir. bizottság Kászonszék privilegiumát (melylyel némely kiváltságaikat akarták bizonyítani) a gyanús változtatások (javítások) és törlések miatt a guberniumhoz tette át és szigorúan parancsolja, hogy az az illetékes hatóság előtt bíróilag megsemmisíttessék (judicialiter cassetur) és mihelyt lehetséges, a hamisító is kideríttessék és mások példájára szigorúan megbüntettessék.

G. c. de Bethlen Franc. Bándi.

Hátán: Exped. 30. Martii 1764.

(Fogalmazványa a bécsi hadi ltrban 1763. okt. cs. 562/2. sz. a.)

192.

Az erdélyi udv. kanczellária szabályzata, melylyel a Csík-, Háromszék és Bardócz szék számára felállított vegyes törvényszéket szervezi. 1764 május 10.

S. C. et R. Apost. Mattis, D. A. nostrae clementissimae nomine regio in principatu Tranniae gubernio intimandum.

Altefatam suam Majestatem iis, quae regiae in negotio erectionis militiae limitaneae deputata commissio *de Foro Causarum Mixtarum* in sedibus Siculicis Csik Háromszék et Bardócz constituenda putavit, et medio praelibati regii gubernii submisit, relatis, clementer resolvisse in sequentibus:

1-mo. Forum hoc constituent octo, praeses mimirum inclusive cum sex assessoribus, aequali numero e statu militari et provinciali deligendis, et unus judicii notarius absque voto.

2-do. Praesidium obtinebit militaris, assidebunt eidem tres officiales militares, a legionis commendante, tres item provinciales, a supremo judice regio, aut judicio continuo denominandi assessores et quemadmodum in judiciis majora concludunt, sic praeses quoque non cumulativum, sed decisivum duntaxat habebit votum.

3-io. Caput tabulae occupabit praeses, dextram ejusdem tabulae militares, sinistram autem provinciales assessores tenebunt, notarius judicialis latus extremum tabulae claudet.

4-to. Acta judicii, partium nempe allegata, responsiones, deliberata et sententias notarius judicii consignabit, expediet, et extradabit.

5-to. Forum mixtum non statis diebus, sed quotiescunque causarum cumulus, litigantiumque res exposcet, considebit, die per praesidem mutuo officialium provincialium consensu indicta.

6-to. Ad evitandas expensas et fatigia, provincialis causam cum militari habens, eandem suo supremo, aut viceofficiali indigitabit, nomenque militis, contra quem acturus est, eidem significabit, qui tandem rem ad praesidem fori mixti, ulterius ad legionis commendantem promovendam, referet, eo fine, ut dies partibus praefigi et citatio justo tempore peragi possit. Si autem actor militaris fuerit, tunc causam suam suo centurioni praevio modo insinuabit, cujus erit ulteriora in conformitate ordinationis curare.

7-mo. Citationes contra militares, penes sigillum capitanei, cui in jus vocandus subest, per decuriones aut subdecuriones ex commissione capitanei nomine ipsius actoris ad octavum diem cum brevi declaratione rei, quare? et quo citetur? peragendae.

8-vo. Quibus peractis de praemissa citatione actor extrahat testimoniales, de peragente citatione easque tempore levationis causae coram foro judiciario mixto producet, ad praecavendam omnem seu neglectae, seu sero peractae citationis exceptionem, nulla tamen a milite super expeditis testimonialibus desumpta taxa.

9-no. Lex municipalis unicam tantum et simplicem exmissionem concedendam esse dictat; prudentum ergo judicum erit circumstantias considerare et legalia inpedimenta ponderando prospicere, ut litigantibus sufficiens ad instruendam causam, defensionemque tempus indulgeatur.

10-o. Ne in ferendis suffragiis aemulatio quaedam, aut partium studium irrepat, aut militares et provinciales in partes contrarias abeant, is erit observandus ordo, ut si aliter inter se non coalescant, suffragia semper ab ultimo incipiant, atque invicem inter militares et provinciales alternent.

11-o. Apellationes ubi intervenerint et illae ad praescriptum benignissimi decreti admittentur, transmissionales, ut et finales aliae sententiae, quae in foro illo dijudicatae et non provocatae, aut transmissae in executionem deducendae erunt, sub extradata notarii judicialis, et capitanei subscriptionibus erunt expediendae, apposito etiam titulo praesidis.

12-o. Ad statuendos coram inquisitoribus testes, et deponendum juramentum corporale, si quis compulsorio regio, quod vocatur, utatur, mandato huic et militares, et provinciales obedire tenebuntur, ita tamen, ut si quis provincialium militares ad dicendum testimonium compellere voluerit, apud capitaneum militum testificantium se insinuet, qui tenebitur illico ordines dare, ut se milites ad locum constitutum sistant, suaque testimonia edant. Denique ut inquisitorum alter semper militaris per capitaneum, alter provincialis per supremum aut viceofficialem denominandus sit. Si autem sigillo, quod moris est, citatorio, attestatorio etc. procedere velint, ejusmodi sigilla cum subscriptione et impressione, si militaris est, capitanei, si provincialis, v. officialis fiant, quo iis testes ex utroque statu obediant, exceptis nobilibus lege immunibus, qui non nisi ad compulsorium mandatum principis jurare tenebuntur. Qui modus inquisitionis aeque tantum in causis mixtis, non vero aliis, seu personalibus, vel pure realibus observandus erit.

13-o. Sententiae exequendae sub subscriptione praesidis et notarii judicialis ad executores commissionaliter dirigantur. Tam pro executione igitur, quam pro testimonio subalterni denominandi erunt, siquidem executor debeat procedere ex autoritate mittentis, velut superioris.

14-o. Cum in causis mixtis non personae, sed concursus jurisdictionis spectetur, licet hae inter personas utrinque militares emergerent, in foro nihilominus mixto discutiendae et decidendae erunt.

15-to. Salva praeterea relinquitur in foro hoc mixto litigantibus, prout in aliis quibusvis foris obtinet, sive ante, sive post contestatam, imo decisam quoque litem, eam amicabiliter inter se componendi facultas, neque ab illa, seu per militares, seu provinciales officiales ullo modo arceantur.

16-to. De loco ipso celebrationis judicii mixto mutuo consensu assessores ex utroque statu cum praeside conveniant, possuntque mutare pro necessitate causae tractandae, causantiumque interdum et judicum commoditate, habito praesertim legionis commendantis, et supremi judicis regii respectu, si quando ipsi, quod liberum semper erit, judiciis istis interesse velint.

Nomina pagorum:	*Nomina centuriarum:*
Szent Miklós Tekerőpatak	Capitanei Winter.
Ditró Remete	Capit. Krumpein.
Alfalu Csomafalva Ujfalu Kellyénfalva	Capit. Pfleger.
Csomortány Csobotfalva Várdotfalva Taplocza Opp. Szereda Sögöt Szt. Lélek Mindszent	Vicecolonelli.
Göröczfalva Vacsarcsi Sz. Mihály Szépviz Sz. Miklós Borsava Dellne Pálfalva	Capitanei Kovacsovics.
Dánfalva Madaras Rákos Madéfalva Csicsó	Capitanei Römer.
Sz. Domokos Sz. Tamás Jenőfalva Karczfalva	Capitanei Albrecht.
Méneság Sz. György Bánfalva Kottermány Sz. Márton	Capitanei Salins.

Nomina pagorum :	*Nomina centuriarquum :*
Sz. Király Sz. Imre Csatószeg Csekefalva	Capitanei Bley.
Sz. Simon Kozmás Tusnád	Capitanei Mahlern.
Kászon-Ujfalu Jakafalva (így !) Imper Al-Tiz Fel-Tiz	Capitanei Tahnenberg.

Trium centuriarum equestrium.

Nomina pagorum :	*Nomina centuriarum :*
Szt. Miklós Remete Ditró Szárhegy Alfalu Tekerőpatak Csomafalva Ujfalu Kelyénfalva	Supremi vigiliarum praefecti.
Szépviz Szt. Tamás Jenőfalva Karczfalva Dánfalva Sz. Mihály Göröczfalva Rákos Madéfalva Csicsó Csobotfalva Várdotfalva Taplocza Szt. Lélek Mindszent Madaras	Capitanei comitis Königsacker.

Nomina pagorum :	*Nomina centuriarum :*
Sz. Király Csekefalva Sz. Simon Meneság (így !) Csatószeg Tusnád Koszmás Szent Márton Kotermány Sz. György Bánfalva Szent-Imre	Capitanei Gaidler.

(Egykorú másolat, a katonásító hármas bizottság a székely határőrök fadolga és elhelyezése felől Csíkszékhez intézett leírata mellékleteül; Csíkvm. levéltárában.)

196.

A kir. sorozó bizottság rendelete a vizsgáló bizottsághoz, hogy a falusbírák a Moldvába szökéseket akadályozzák meg. Nagy-Szeben, 1764 május 28.

(Kivonat.)

Extractus.

Intimati exc. commissionis principalis de dato Cibinii die 23-a Maji a. 1764 ad reg. commissionem criminalem exarati.

Judices pagorum nihilominus moneantur, ut cum impossibile sit sine illorum, aut saltim aliquorum praescitu similia profugia evenire, majori imposterum diligentia attendant, et eos, quos transfugere velle animadverterint, detineant, aut praepositis sibi officialibus tempestive insinuent, nisi ad reddendam profugiorum rationem trahi voluerint.

(Eredeti kivonat a bűnvizsgáló bizottság május 28-iki rendelete mellett.)

197.

A bűnvizsgáló bizottság megküldi az állandó táblának a sorozó kir. bizottságnak a Moldvába szökések megakadályozása végett kiadott rendeletét 1764 május 23-áról Szebenből; és kér kimutatást az 1763 oct. 8. kir. patens mikor, ki által, hol történt kihirdetéséről. Taplocza, 1764 máj. 28.

Inclita tabula continua!

Quid excelsae commissioni principali, intuitu inhibendi incolarum Csikiensium in Moldaviam profugii ordinare visum sit, ex advoluto ejusdem ad regiam hanc commissionem criminalem de dato 23-a Maji a. c. emanati intimati extractu uberius patebit, cui, ut incl. tabula continua conformes ad amussim dispositiones absque mora facere non intermittat, hisce serio injungendum esse duximus: quavis septimana in conformitate priorum ordinationum nostrarum, accuratam de profugio relationem, etiamsi nulli existerent profugi, in posterum semper expectantes.

Injunxeramus praeterea his diebus verbis dno v. notario *Thomae Kovács*, ut incl. tabulae continuae nomine reg. commissionis hujus criminalis dicat, quo genuinam desuper nobis relationem submittat: quando? quo mense? quo die? per quos commissarios? in quibus pagis? et quibus? sacr. suae Mattis decretum, ut omnes Siculi arma limitanea capessere adstricti sint, jubente excelsa comissione principali, publicatum sit? Relatione vero isthac nondum submissa, iteratis hisce vicibus ejusdem exhibitionem postulandam habemus. Quibus solita observantia manemus

Inclitae tabulae continuae

Cs. Taplocza d. 28 Maji 1764.

paratissimi servi
Joseph. l. b. a Roth m. p.
gen. maj.
praeses. comm. crim. inqu.
Michael Conrad de Heydendorf m. p.
actuarius.

(Eredetije Csíkvm. ltrában.)

198.

Carato alezredes jelentése br. Siskowicznak, Zöldék elfogatásáról Madéfalván. Csíkszereda, 1764 jun. 14.

(Kivonat.)

Tegnap hallván, hogy *Zöld Péter,* a ki fogságából Moldvába szökött, itt van Madéfalván, atyja házában, egy másik szökevénynyel, unokatestvérével (vetter) együtt, intézkedést tettem elfogatására nézve, a mi szerencsésen sikerült is, a *Zöld Mátyáséval* együtt, a mint az a mellékelt jelentésből kitűnik. Vitesse el Exciád Szebenbe huszár kísérettel a két *Zöldöt,* a harmadikkal majd végez az itteni bűnfenyítő bíróság. *Nb.* Addig a pap nálam marad vasban, unokatestvérével együtt, a várban.

Mellékelve:

Species facti

Zöld Péter szentléleki plebános, testvére Zöld (János) commissarius Madéfalváról és Zöld Mátyás közkatona elfogatásáról.

Carato alezredes parancsára jun. 13-án 6 órakor este elmentem Madéfalvára, hogy *Zöld Pétert* elfogjam, a kit jun. 14-én hajnalban ½1 órakor, 2 őrmesterrel és 8 közkatonával, testvére házában Madéfalván megleptem.

Zöld Péter és *Mátyás* a házból a padlásra menekültek, de egy őrmester és két közkatona által üldöztetvén, a házba visszahúzódtak s a ház ajtaját bezárták. Az őrmester nem tudván hamarosan utánok sietni, elrejtőztek. Én erre kérdést intéztem *Zöld* commissariushoz, hogy hol rejtőzött el a két szökevény? Azt mondotta, hogy nála nincsen senki s hogy nem is látta testvérét és Zöld Mátyást. Erre a két őrmesternek megparancsoltam, hogy mindent a legszorgosabban kutassanak át s én a ház előtt állottam őrt a többi katonával. Az őrmesterek a szobában két töltött pisztolyt találtak az asztalon, melynél két jobbágy ült asszonyokkal együtt s két ágy meg volt vetve, melyen előbb a szökevények feküdtek volt. Kérdeztük, hogy hol vannak a szökevények? Azt felelték, hogy ott nincs senki sem.

Végre *Zöld Pétert* megtalálták az ágy alatt, mely fával volt megrakva, hogy őt elrejtse. Tovább kutatva, azután megtalálták *Zöld Mátyást* a kemenczében (kamin) elrejtőzve. Mind a három *Zöldet* elfogván, Csíkszeredába hoztam.

Sign. Szereda 14. Jan. 1764.

Adam Schachinger
wachtmeister lieutenant.

(Német eredetije a bécsi hadi ltrban jul. cs. 3/2. sz. a.)

199.

Báró Róth a bűnvizsgáló bizottság elnöke a csíki állandó táblának a Moldvába való kivándorlás megakadályozása érdekében. Taplocza, 1764 junius 15.

Inclyta tabula continua!

Postquam satis superque constitisset incolarum *Csikiensium* in Moldaviam profugiendi pruritum, in praesentiarum usque nondum cessasse, imo quamplurimos profugorum e Moldavia, contra sacr. suae Mattis eatemus emanatas saluberrimas ordinationes, per vetitas Alpestres semitas, elusis limitrophorum militum easdem custodientium vigiliis, pro abducendis hic relictis sarciculis, imo, quod nuperis nundinis Csik-Szeredaensibus contigisse in aprico est, pro coëmendis etiam suppellectilibus in hanc patriam penetrasse: non potui non fine inhibendi hujusmodi, in manifestum Augustae detrimentum cedentis profugii libidine, unam adhuc incl. legionis pedestris Okellianae centuriam e sede *Udvarhely* huc accersere. Quod propterea hisce congrue notificandum esse duxi, ut in regulamentalem intertentionem crastina die huc appulsurae hujus incl. militiae intuitu stativarum in possessione Dellne vel Csitsó, ubi nimirum per jobbagyionum numerum, siquidem limitrophi milites a supportandis quartiriorum oneribus, juxta suae Mattis benignissimas ordinationes, immunes sint, incl. tabulae continue consultius videbitur, necessarias dispositiones ad amussim facere nullatenus intermittat. Caeterum incl. tabulae continuae id etiam intimandum esse duxi, ut omnes nervos, atque consilia eo intendere nitatur, quo insanum isthoc profugium impediatur, felicitatem enim populorum in obedientiae erga augustam principem gloria consistere certum est, haud inconsultum fore judicarem, si incl. tabula continua omnibus suae jurisdictioni concreditis incolis Csikiensibus, praesertim pagorum judicibus, severos dare ordines non intermitteret, ut in ejusmodi profugos diu noctuque vigilantissime attendant, et si quem profugiendi animum habere, vel vero jam profugum e Moldavia rediisse comperirentur, eosdem absque mora vel comprehendant, vel vero, si militares essent, officialibus suis pro incaptivatione detegant. Quibus solita observantia persisto.

Inclytae tabulae continuae
Cs. Taplocza die 15 Junii 1764.

paratissimus
L. baro a Roth m. p. gen. major.
preses com. crim. inqu.

P. S. Centuria isthaec. in unam eandemque possessionem inquartirium est illocanda.

Külczím: inclitam tabulam continuam Csikiensem.

(Eredetije Csíkvm. ltrában.)

200.

Mária Theresia gróf Hadik Andrást az erdélyi hadak főparancsnokává és főkormányszék elnökévé kinevezi. Bécs, 1764 jun. 17.

Maria Theresia etc.

Illustres reverende etc. In consideratione servitii nostri et cum hoc arctius conjuncti nostri illius principatus commodi, fidelem nobis sincere dilectum spec. ac magnificum comitem *Andream Hadik*, magnae crucis ordinis militaris Theresiani equitem, consiliarium nostrum, status act. intimum generalem, equitatus unius legionis Hungariae equestris tribunum et supremum armorum nostrorum in eodem principatu praefectum, pro regio nostro ibidem commissario taliter nominandum et constituendum esse jubemus, ut is in vestro regii nostri gubernii consilio personam nostram repraesentare debeat. Cui proinde tam in ejusdem consilii vestri sessionibus, quibus is nomine nostro praeerit, quam in aliis quibusvis occurentibus occasionibus, consilio et opera assistetis, promotionemque servitii nostri et cum hoc conjunctum patriae commodum indesinenter prae oculis habebitis. Quibus in reliquis etc.

Datum Viennae, Austriae 17-ma Junii 1764.

Maria Theresia — Gabriel de Bethlen
Ad mandatum
Johann G. Vest.

Jegyzet: A főkormányszék julius 3-iki rendeletével értesíti erről Csíkszéket, megküldvén neki hiteles másolatát.

A főkormányszék 1764 aug. 7-én értesíti Csíkvármegyét, hogy gróf Hadik u. a. napon elfoglalta elnöki méltóságát.

B. Jos. Anth. Bajthay m. p. — Antonius Balló m. p.
secr. gub.

(Egykorú másolata Csíkvm. ltrában.)

187.

A határőrséget szervező bizottság hirdetménye, melyben a bűnvizsgáló bizottság működésének megkezdéséről tudósít és a lázítók feladására személyenként 100 forint jutalmat tűz ki. Kőhalom, 1764 márcz. 25.

Tudtára vagyon mindeneknek, mind a nemes szék tisztei által elóre publicált királyi kegyelmes rescriptumból, mind pedig ezen királyi commissionak azt követett propositiojából, hogy dicsőségesen országló felséges apostoli királyné, nagy kegyelmes Asszonyunk, mind azoknak, valakik a közelebb mult esztendőben a fegyvert letették és az hadi articulusokra letett hitek mellől elállottanak, maga anyai különös kegyelmességéből amnestiát adott, vagyis megkegyelmezett, úgy mindazáltal, hogy kiki fegyverben öltöztetvén, a népnek rossz tanácslóit és ingerlőit kiadni tartozzék. — Mely szerint már afféllék kitudatván, hogy az a végre ő Felsége kegyelmetes parancsolatjából rendelt és oda érkező criminalis inquisitoria inclyta commissio dolgoknak jobban végére járhasson és az hasonlóknak mentségeket is meghallgathassa, kelletett noha azoknak ezúttal elfogattatni, és mindazáltal a több vitézeknek nemhogy valamely ártalmokra lenne és ezáltal az ő Felsége parancsolatjából publicáltatott amnestia, vagyis kegyelem valamiben megsértettetnék, de sőt az olyan tulajdon magoknak ártásokra volt coriphaeusoktól megkülönböztetvén, még nagyobb csendességekre és amazoktól rééjok is háromolható megmocskoltatástól való tisztúlásra szolgál.

Mely a végre adattatik ezen királyi commissio által a szélybéli vitézlő rendnek tudtára, hogyha mikor a fennírt criminalis commissiotól tanúbizonyság tétele végett valaki közűlök hívattatik, nehogy ez, a mi től lünk ennek elejébe adott instructio szerint téjendő munkáiban akadályt szenvedjen, megjelenni szoros kötelességének tartsa és esmérje, minthogy az ő Felségének szentséges akaratja, hogy ez által is a közönséges már helyre állíttatott csendesség örökös állandóságban tartassék, és a népnek magának többszöri veszedelme elkerűltessék. Mely végre czélozó nagy kegyelmességéből igér is és azonnal kifizettetni parancsol ő Felsége minden személytől száz r. forintokat azoknak, a kik az elmult lázadásoknak nétalám még világosságra nem jött tanácslóit, ültetőit és vezéreit az említett criminalis commissionak személyválogatás nélkűl voltaképpen kinevezik és feladják.

E regia commissione.

Kőhalom. 25-ta Martii anno 1764.

(Egykorú másolat Halmágyi kezeírásával az orsz. ltr. erd. kancz. o. 161/2. sz. a. és a Halmágyi Protocolluma 366. lapján.)

Ezek a fősérelmek.

Annyi bizonyos, hogyha a határőrök a pór állapotot, a miben előbb voltak, ismét felvehetnék, főkép a székelyek, ha azzal megkínáltatnának, két kézzel kapnának utána.

Ezeken a sérelmeken és hiányokon okvetetlenűl segíteni kell.

(Hosszasan fejtegeti az útakat és módokat, melyekkel segíteni vél a bajokon.)

A határőr ezredek összes létszáma van vagy 20.000, de állandóan szolgálatban mintegy 2000 van.

Hermanstadt, 9 Julii 1773.

(Aláírás nélküli emlékírat a bécsi áll. és udvi levéltár »Transylvanica Separata« csomójában.)

Jegyzet: Hogy ki írta ezt az érdekes emlékíratot, az az actából nem derűl ki. Aláírása nincs. Ugyanattól a kéztől van még u.-ott egy »Das Sanitätswesen« stb. cz. emlékírat, melyben hívatkozás történik »Hofrath *Kollár*«-ra, a híres udv. történetíróra, neki is küldi. Hívatkozás történik br. Brukenthalra és a főhaditanácsra, illetőleg ezek írataira. Lehetséges, hogy az akkori erdélyi főparancsnok írta.

212.

A gubernium a csíki állandó törvényszéknek. Nagyszeben, 1776 julius 30.

(Kivonat.)

Leküldi az állandó táblához *Zöld Jánosnak* Mária Teresiához küldött és onnan gr. *Kornis Mihály* aláírással a guberniumhoz áttett kérvényit, és informatiot kér, hogy a kérvényező *Zöld János* és mindazok, kik a madéfalvi lázongásban compromittálva voltak, mint viselték magokat s a kegyelemre érdemeket szereztek-e?

Nagy-Szeben, 1776 julius 30.

Gr. Nemes János.

Zöld János kérvénye a királynéhoz, melyben a székely határőrség szervezésekor elvesztett hívatala helyébe másért, vagy nyugdíjért folyamodik.

P. P.

Finita illico studiorum meorum cursu, ut ad promovenda olim Mattis Vrae sacratissimae servitia aptum, idoneumque me redderem, ad cancellariam experientiae, condiscendorumque jurium et praxis gratia me contuli, exactisque inibi compluribus

annis, ad tabulam sedis Siculicalis Csik, qua assessor, applicationem consecutus, fidelia praestabam servitia. Cum inclita militia limitaneo Siculica exordium cepit, tum novercante mihi fortuna, ob fratris mei tentata profugia, tunc dum casus ille Madéfalvensis evenit, me alibi in servitio Mattis Vrae commissarium agente, non obstante domui meae dato salvo conductu, non solum rebus domesticis armis et pecuniis propriis, hominumque meorum partim jobbagionum, partim inquilinorum, sed successive officio etiam praeattactus privato, unius anni captivitatem subeundam habui; in hoc tamen taliter ingruente mihi infortunio non modo in intemerata, qua Matti Vrae sacratissimae obstrictus sum, fidelitate perseveravi, quin imo ad jussa, domini moderni colonelli a Caratto reliquos etiam ad exoticas partes emigrantes, et inter hos fratrem meum praefatum, ad redeundum efficaciter sollicitare non cessavi, et tam ejus, quam reliquorum complurium ad homagialem obligationem facto reditu, impetrato dicto fratri 100 adpromissi aurei effective dati sunt, ego vero de mea in officium restitutione, aut alio, cumprimis vero ad tricesimam Gyemesensem fienda applicatione medio tunc fungentium regii gubernii duorum post invicem praesidum affidatus eram, nullam tamen in praesentiarum usque consolationem consequi valui. Hinc

Ad thronum Mattis Vrae sacratissimae adrepere, de genuque Mattem Vram orare sustineo, dignetur me aliqua seu ad tabulam Csik, seu vero ad tricesimam Gyemesiensem gratiose aplicandum ordinare, aut vero, ut in servitium Mattis Vrae 10 meas proles educare possim, interea dum aliqua se exeruerit vacantia, aliquali pensione consolari. Quam Mattis Vrae sacratissimae gratiam dum enixe oro, intemerata fide persevero.

Majestatis Vrae sacratissimae

humillimus perpetuoque fidelis subditus
Joannes Zöld
de Csik-Madéfalva.

(Másolat az előbbi mellett, Csíkvm. levéltárában.)

213.

A főkormányszék rendelete Csíkszékhez, melyben szigorúan megtiltja, hogy a határőr-katonákat bárki is bántalmazza, vagy a szolgálatról lebeszélje. Nagyszeben, 1766 október 14.

S. C. R. et Apost. Mattis stb. nomine.

Egregii stb.

A bellico augustissimae Aulae consilio se percepisse incl. hujas supr. armorum praefectura gubernio regio insinuat, limitaneos milites a provincialistis incompetenter omnino tractari, variisque illusionibus eorundem animos a militari servitio avocari. Cum vero similibus injuriationibus, altissimis ordinationibus regiis plane contrariis, non aliud, quam remissioris ad militiam animi causas praevidere quivis possit, gubernium hocce regium eadem suprema armorum praefectura requirit, quatenus similes injuriationes, ubicumque locorum militibus limitaneis causandas strictissime prohibere vellet. Dominationibus proinde Vris hisce strictissime injungitur, quatenus in suo circulo publicare, et ad notitiam quorumvis provincialistarum dare nullatenus intermittant, ut tranquille cum militaribus ibidem existentibus conviventes, a quibusvis injuriationibus iisdem inferendis desistant, gravem casu in contrario animadversionem incursuri, et promeritam subinde etiam poenam subituri. Qui vero pro talibus coram iisdem Dom. Vris comprobarentur, condignam iisdem poenam infligere suae noverint esse obligationis, impertiendae satisfactionis intuitu, ubi provincialistae a militaribus injuriarentur, ad horum officiales militares eosdem directurae. Sic facturis.

E regio principatus Transylvaniae gubernio, Cibinii die 14-ta Octobris a. 1766.

B. Jos. Anth. Bajtay m. p.

Michael Cserei m. p.

Latin külcím : Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek.

(Eredetije Csíkvm. ltrában.)

A SZÉKELY HATÁRŐRSÉG SZERVEZÉSE

JEGYZŐKÖNYVE

(1763 jun. 1-étől 1764 márcz. 26-áig)

ÉS

TÁBLÁZATOS KIMUTATÁS A SZÉKELY HATÁRŐR-EZREDEKRŐL 1764 ELEJÉRŐL.

A székely határőrség szervezésére kiküldött királyi bizottság jegyzőkönyve tanácskozó üléseiről, tervkészítéséről s a határőrség felállításáról. 1763 jun. 1.—1764. márcz. 26.

I.[1]

Előtanúlmányok és tervkészítés.

Protocollum

Commissionis regiae, in negotio erectionis militiae confiniariae Transylvanicae, a sua Maiestate sacratissima benigne deputatae.

Die 1-ma Junii ao 1763.

Sessio commissionis celebratur.

Praesentibus excellentissimis ac ill^{mis} comite Joanne de *Lázár*, comite Nicolao de *Bethlen*, generale barone de *Siskovics*, actuario secretario guberniali ab *Halmágyi*.

Allato benigno rescripto regio, die 21-ma recenter evoluti mensis Maji, ad commissarios regios, in negotio erectionis militiae confiniariae Transylvanicae denominatos, hic in margine signatos directo, non defuerunt commissarii praememorati sessionem interlocutoriam et praeliminarem die hesterno idest ultima mensis Maji inter se celebrare, et cum sua Maiestas sacratissima in benigno suo rescripto, superius memorato benigne iusserit, ut iidem commissarii, ad sedandum in sedibus Siculicis *Csík, Gyergyó* et *Kászon* populum, extrema plane emigrationis agitantem consilia, assumpto, quem idoneum censuerint, actuario, primo quoque tempore concedant; pro facilitanda hac expeditione commissio, quae hactenus in illis sedibus operata est, per gubernium revocetur; iisdem tandem commissariis incumbat, ea in hunc scopum adhibere

---

[1]) A jegyzőkönyv több mint háromnegyed évről szólván, több szakaszra oszlik, a szerint a mint a bizottság feladatának egy-egy részét bevégezvén, a jegyzőkönyvet lezárta és a királynénak felküldötte. Ezt a felosztást a kiadásnál is meg kellett tartani, annál is inkább, mert a folytatások új czímek alatt kezdődnek.

media, per quae tam quies in populo, quam publica tranquillitas ad suum statum reduci queant; consequenter de incaptivatis quoque eatenus disponant, quatenus e re summi servitii regii fore existimaverint; de custodia limitum, quoad emigrationem impediendam cum interimali armorum praefecto, ut et gubernio regio concertanter providendo, ac de casu in casum frequenter ac genuine suam Maiestatem informando.

Concluserunt: 1-mo. Si quidem populus ad quietem rediisse perhibeatur, dispositionesque factae sint, ut si quem eius motum fieri contingeret, desuper informatio submittatur, profectionem in easdem sedes suam tamdiu differendam esse censuerunt, donec forte necessitas quaedam ad maturandam eandem suaderet.

2-do. Praehabitis cum gubernio mutuis consiliis commissionem, quae hactenus ibi operata est, revocandam esse.

3-tio. Revocationis huius expeditio cum generale b. de *Siskovics* per gubernium communicetur, ut in eius conformitate officialibus quoque militaribus eadem ad notitiam dari possit.

4-to. Secretarius gubernialis *Halmágyi* pro actuario commissionis a r. gubernio expectatur.

5-to. De praemissis mutua cum r. gubernio concertatione praehabita relatio suae Maiestati sacratissimae submittatur.

6-to. A die inde 1-ma Junii planum erectionis militiae, ad factam generalis B. *Siskovics* propositionem, in sessionibus commissionis pertractetur, quae sessiones dietim in hospitio c. de *Lázár* hora 10-ma matutina celebrantur.

7-mo. Comite *Nicolao de Bethlen*, cum reditu ex Háromszék referente, regularem ibi militiam contractam valde in nonnullis locis, et maiori numero dislocatam esse, quod non exiguam conquerendi ausam incolis praebuisset: resolverat commissio supremam armorum praefecturam requirendam esse, ut regularis militiae dislocatio tam in Háromszék, quam vero in Csik pro numero plebis contribuentis aequa proportione instituenda ex una parte indulgeatur, ex altera parte vero, quoad etiam numerum ibidem existentis, nunc regularis militiae sedes eadem subleventur. Ex mutua itaque cum generale b. de *Siskovics*, supremae armorum praefecturae concertatione, eas iam factas esse dispositiones, ut duae centuriae legionis Okelianae in Csikszereda, una centuria equestris legionis iunioris Modena in sede Háromszék relinquantur; peditatus reliquus ex Halleriana et Laudoniana legionibus revertatur ad corpus. Tribus denique equestribus centuriis, duabus quidem ex Althaniana, tertiae vero ex Sachsen-Gotha legionibus, assignetur quartierium, dislocenturque in sedem

Siculicalem Udvarhely. Cavendum ultimo decernitur, ne ullas regularium militum in sedibus Háromszék et Csík modo praemisso relictorum ad Siculum arma gerentem dislocetur.

Legitur tandem hac sessione promemoria a regio gubernio interimali armorum praefecturae transmissum et ab inde commissioni communicatum. Tenore eius officiales sedis Siculicalis Aranyas ad suplicem libellum confiniariorum in eodem sede Valachorum militum gubernio porrectum, ipsisque transmissum insinuant: 1-mo. Praedia sedis communia, quae ipsi pro habitione sibi assignari petierunt, vi privilegiorum antiquorum regum et principum ob peractas antiquis temporibus excubias, Siculis de Kézd collata donataque fuisse, nec proinde suplicantibus cedi posse. 2-do. Silvas illas communes, in quarum usu se turbatos fuisse conquerebantur, incolis Hidasiensibus et Örményesiensibus imprimis, iuxta etiam productam in copiis regnicolarum sententiam adiudicatam fuisse, nec ullum suplicantes ius in easdem habere, qui tamen milites confiniarii proprietarios aggressi violenta manu, verberibusque eosdem a propriae silvae usu prohibuerunt.

Concluditur: Huius modi negotia ad obiectum commissionis non pertinere, adeoque supremae armorum praefecturae, pro remedio adhibendo restituenda esse.

Circa formandum denique in erectione militiae confiniariae planum projecti videtur observandus esse ordo talis, ut

1-mo. Eruatur genuinus Siculorum status, legesque illorum antiquae et recentiores, nec non consvetudo militandi perinde antiquiorum et recentiorum temporum.

2-do. Expendantur dubia et difficultates, quae de utrinque et a parte summae principis et populi offerre possunt.

3-tio. Videatur, qualiter illa tolli possint, aut debeant, ex intentione summae principis, populique salute.

Exhibet porro generalis *b. Siskovics* praeliminares circa modum contribuendi et militandi Siculorum antiquum et recentiorem observationes, earumque corollario seu extractu praelecto, opus integrum commissioni consignat, qui eo in privato perlecto, examinato, suas quisque commissariorum regiorum, si quas habuerit, reflexiones ad commissionem referre valeat, in sessione trutinandas et decidendas. Quarum quidem observationum tenor talis est:

Domini Simon
Observationes de statu Siculorum.

Siculi sunt e tribus Transylvaniae nationibus antiquissimi, quos *Verbőczi* scribit esse omnes nobiles privilegiatos, in primo

in Pannoniam insessu a Scythico populo propagatos, diversa ab omnibus lege utentes, qui hereditates ac officiales etiam Verbótzii tempore per tribus et generationes ac lineas generationum partiebantur. Decr. part. 3. tit. 4.

Erant olim omnes ante separationem principatus a regno Hungariae aequaliter immunes, nec quidem annuatim tempore regum in publicum contribuebant, sed dumtaxat occasione coronationis novo regi et tempore matrimonii sponso regi sextum quemque bovem conferre obligabantur, quae species tributi ex eo, quod bobus regum sortitiis stigma instructus est, vulgo *ökörsütés* vocabatur, ut patet ex articulis anni 1599. 2. Novembris.

Nihilominus licet nobiles essent et aequaliter immunes, erant tamen in tres ordines distincti, alii primores, alii primipili, alii plebei : *főnépek, lófejek, köznépek* dicebantur et saepe in priscis privilegiis trium generum Siculi scribuntur, nec uspiam ante annum 1591. observantur nobiles plebejis, velut ignobilibus fuisse contradistinctos, tunc primores scribuntur primum *főnemesek.*

Dum Transylvania sub *Joanne Zapollya* a regno Hungariae decederet, qualiter ab ao. 1527 ad 1545 natio Siculorum intuitu contributionis publicae se habuerit, ob defectum articulorum eius temporis non constat. Verum onera militia et insurrectionum cum caeteris duabus nationibus ab ao. 1542. ad 1555. aequaliter sustinuit, nam ao. 1542 statutum est, in generali insurrectione omnes tres nationes per singula capita insurgere teneri et unus solum e decem ad custodiam villae domi maneat ; convocatio fiat vel litteris locumtenentis, vel cruento gladio ; insurgere negligentes poena capitis puniantur, sed bona haeredibus remaneant. *Ao. 1545. 25-ta Aprilis* in dieta generali tres nationes intuitu omnium onerum aequaliter supportandorum articularem conventionem seu unionem celebrant in haec verba : *Cum una nobis omnibus patria sit, unamque ab omnibus charitatem illa desiderit, necesse est, ut pari studio et diligentia causam patriae quilibet suscipiat, nemoque ab his, quae conservationem patriae respiciunt, subducat, idque sine discrimine sive defensionem, sive pecuniam solutionem, sive aliquid ejusdem temporis conditio postulaverit. Deliberatum est, ut eiusmodi onera patriae iuxta antiquam consuetudinem regni omnes tres nationes aequaliter perferant, cum utilitas, quae ex conservatione regni esse consvevit, ad omnes ex aequo pertineat.*

N. B. In hoc articulo per ... iuxta antiquam consuetudinem intelligendum videtur tempus, quod ab ao 1527. efluxerat, quia Siculi antea nunquam pecuniarum contributionem praestiterunt.

Post haec ao. 1555. sub rege *Ferdinando* in diaeta, ad diem B. Georgii indicta, omnes tres nationes ad privilegia sua provocare incipiunt et in iis conservari flagitant, unde inponitur, ut tertio die festi Pentecostes quaevis natio litteras et privilegia coram vajvodis producat et revisione eorum submittat.

Siculi, quia et regibus et regno Hungariae antiquiores erant et terram suam iure belli occupaverant, in scriptis nulla privilegia habebant, id circa libertas suas consuetudinarias circa officia, processus causarum, gubernationem bonorum observatas in simplicem scripturam referunt et 8-va Aprilis ai 1555. vojvodis exhibent. Aliae nationes utrum, quid, ubi et quando produxerint, non constat.

Interim antequam haec Siculorum praetensio revideri et definiari potuisset, Turca duris comminationibus Transylvanos eodem anno 1555. commonet, ut a rege Ferdinando confestim recedant, regnum ad manus *Izabellae* et *Joanni secundi* assignent, qui post varias concertationes statim anno sequenti 1556. dominica Oculi a rege Ferdinando et eius vajvodis recedunt, ac *Joannem Sigismundum* principem actualem creant, cui omnes tres nationes rursus aequalem contributionem, ut antea continuant. Verum ao. 1559. 12-da Junii ad dietam generalem natio Sicolorum male contenta querelas defert et suplicat in suis iuribus ac priscis libertatibus conservari. Quia tamen nulla privilegia producere valuerunt, princeps et status regni querelis eorum parum deferunt. Sed in locum privilegii perpetui certas conditiones tam ex parte regni, quam ex parte Siculorum observandas praescribunt, et quidem inter caetera concedunt ipsis:

1-mo. *Ut primores universi una cum primipilis, illis videlicet, qui iuxta veras radices ex avis et atavis primipilis descenderunt et quorum maiores tempore divi Mathiae et aliorum regum probe militarunt, nec in posterum dicentur. Imo in antiquis libertatibus illaesi militiae et belligerationibus serventur, quos princeps certis temporibus perlustrari faceret et illorum militares apparatus pernoscet. Decimas tamen primipili principibus praestent.*

2-do. Ad portas connumerentur solum inquilini, servi et promiscua plebs.

3-tio. In belligerendo parabunt sese, ut regnicola decreverint et necessitas postulaverit vel in totum, vel in partem, quod ex literis principum cognoscent.

4-to. *Oppida quoniam contributionem excelsae Portae praestant, alio onere premi non debent, sed in ista libertate conserventur.*

5-to. *Judices regni contemptui inter eos, ut antea fiebat, non habeantur, sed eo respectu, quo principis dignitas elucere possit, in judiciis publicis intersint, vel loco sui alios substituant, ex omnibus byrsagiis (!), quae florenum superant, mediam partem capiant etc.*

6-to. *Denique additur, quod quia Siculi privilegia nulla produxerunt, principi ipsis dare, vel confirmare non potest, articuli tamen praescripti, quibus ita res temperantur, ut inter tot difficultates tum necessitatis publicae, conservationisque regni, tum libertatis eorum natio habita sit : statuuntur illaesi, inviolati, in omnibus punctis et clausulis futuris temporibus semper in solidum observari.*

Caeterum plebs Siculorum his quoque male contenta tumultum excitaverat, quem, ut duae nationes cum principe componere possint, anno 1562. 20 Junii in civitatem Segesvár dieta indicitur, quo primores et primipili omnes personaliter, plebei autem a sede quavis sedem convocantur et quia partim fiducia non amissionis bonorum per notam, partim propter oppressionem per primores et primipilos plebi illatam similes rebelliones saepius evenisse status comperuissent, hinc statuitur, ut propter notam infidelitatis bona etiam Siculi omnes in posterum amittant, insuper ordinantur circa nationem istam sequentia :

1-mo. Primores et primipili a decimis sunt semper immunes, bona omnia, hominesque suos *földönlakók* vocatos, si quos legitime possident, eo jure, ut nobiles comitatuum jobbagiones, possideant. Plebs, ut ante, decimos et contributionem praestet, una cum terrigenis primorum et primipilorum.

2-do. Primipilus quisque equo uno sit instructus, primores a proportione facultatum tribus, quatuor aut quinque equis insurgant, hi a singulis equis annuatim fl. 8 et portionem oralem mense quovis in fl. 2. a principe in stipendium accipient. Primipili mense primo sumtu suo militabunt, per sequentes stipendio unius floreni juvabuntur.

3-tio. Plebs libera solius principis dominio subiecta sit. Primores et primipili sub poena homagii ab iniuriis eius abstineant; quos si quem e plebe leserint, director in tabulam evocet etc.

Ao. 1564. dominica prima Trinitatis de Siculis in haec verba concluditur : Quia dominos Siculos Mattas sua habet in manibus regiis, ad suplicationem eorum noviter connumerari faciet, et qui sex flor. res aut facultates habuerint, dicentur, infra vero ne dicentur; qui eadem onera, quae nobiles Transylvani in utraque contributione solvant, idest Turcae portaturi den. 99, pro exercitu den. 40, terrigeni, seu inquilini, vulgo *földönlakók* modo praemisso dicentur.

Ao. 1571. Festo Elisabethae primores Siculorum, qui nuspiam antea nobiles dicti sunt, incipiunt vocari *főnemesek*, rursusque statuitur : ut si qui seditiones concitarent, per poenam notae infidelitatis etiam bona amittant, seu sint primores, nobiles et primipili, seu plebei.

Ao. 1592. 19-ma Aprilis articulariter consignatur, quod inter Siculos multi e plebe per capitaneos nulla de causa primipili fuissent creati, qui nec armatura, nec per personas essent isti ordini pares : iubentur per capitaneos, iudicesque regios ad diem decimum quintum lustrari et inhabiles reduci.

Ao. 1594. 2-da Februarii, connotatur maiorem partem Siculorum libertate antea excidisse et ad donatarios transiisse, daturque facultas, ut possessores isti, velut ceteri nobiles comitatuum jobbagionibus ius dicere possint, nec eorum homines a judicibus regiis more antiquo mulctentur.

Ao. 1595. 3-tia Oct. controversia inter donatarios et plebem, quae successive jobbagionatum nobilibus collata fuerat, sed *Sigismundus Bathori* donatione libertatem conditionate reddiderat, coram principe emergente princeps questionem, ut iudicialiter definiant, in praesentiam statuum remittit, ubi eo modo deciso, decisioque in articulum est, quod donatio nobilium velut prior et per principes legitimos facta, subsistere, plebis vero, quo posterior est, invalidari debeat, ipsique plebi et dominis terrestribus restituantur, maxime ideo, quod conditiones libertatis per novam donationem obtenta multifariam violassent, *domos, hortos, molendina, piscinas, silvas vetitas* etc. *nobilium invasissent, devastassent et occupassent.*

Ao. 1597. 1-ma Aprilis sub dieta generali intuitu certorum bonorum Siculicalium fiscus regius via publicationis certam causam suscitat, ubi dum contradictores allegarent, haereditates Siculicas nunquam per defectum seminis masculini in fiscum decidere, sed ad sexum foemineum propinquiorem transferre, hancque assertionem sententionalibus *Joannis Hunyadi* ao. 1451. emanatis comprobarent ; contrarium objicit fiscus nationem Siculicam notam infidelitatis incidisse, sub *Joanne secundo* incurrisse, iura prisca abolita esse, quin super bonis quoque litigiosis nobilem deficientem, cuius bona querebantur, donationes impetrasse, verum deliberatur nobiles et primipilos Siculorum nunquam fuisse in nota condemnatos, sed dumtaxat eorum plebeios ; hinc nec jura prisca mutata esse, nec donationem in praeiudicium haereditatis Siculicae et successor subsistere posse.

Denique articulo eius diaetae inseritur, ut Siculi in iuribus et modo successionis bonorum, quem olim habuerant, conserventur, jobbagiones, uti lege et iudicialiter ipsi, si restituti

sunt, nec primipilus, nec pedes quisquam ex iis constituti possit ac primipili collectam pro deputatis ad dietas praestent.

Interim, dum haec cum Siculis agerentur, plebs universa tam ante, quam sub jobbagionatum rediret, quam dein inter annos 1545. et 1599. aequalem semper cum duabus aliis nationibus contributionem praestat, contributio bis annuatim imponebatur, iuxta portas pro exigentia necessitates, alias plus, alias minus, portam unam prius unus pater familias cum fundo integro, dein post annum 1568. ad 1608. duo boves aut facultas tanti valoris, inter liberos et quatuor boves, inter jobbagiones constituebant autem, ut docent articuli anni festo Georgii et 1578. 27-ma Aprilis conditi.

Haud secus onera militiae Siculi omnes et quidem supra duas alias nationes ab anno 1555 ad 1597 bajulabant, nempe extra insurrectiones generales nobiles comitatuum ab anno 1545. 25. Aprilis ad 1573. 24-ta Junii a 10 colonis unicum equitem et unicum peditem, tandem ab hoc anno usque annum 1599. 21-a Martii unum equitem et unum peditem a 20 hominibus in promtu conservare obligabantur. Saxones vero iuxta art. anni 1575. 25-ta Julii conditum solum mille pedites officialibus provisos selectim conservabant. Sed Siculi quintam gentis suae partem ab anno *1555.* 23. Octobris ad 1597. 16 Aprilis semper in parato armis instructam et provisam habere debuerunt, ac tum denique dicto anno 1597. articulariter indultum est, ut adinstar comitatensium a 20 gentis parte extra generales instructiones parati sint.

Ao. 1599. plebeis Siculis priscam libertatem *Michael vajvoda* plene restituit et 20 Novembris anni eiusdem restitutio illa articulariter eo modo confirmatur, ut praeter taxam boum *ökörsütés* dictam, quae temporibus regum in usu erat, in publicum nil penitus contribuant, jobbagiones tamen avitici, qui etiam ante primam Siculorum rebellionem in illo statu erant, nec non quos domini terrestres ex Valachis, Saxonibus, aut incolis comitatuum ad terram Siculorum transposuissent, libertate non gaudeant, sed possessioribus conserventur, sic etiam curiae nobilitares et omnes antiquae eorum appertinentiae.

Ao. 1600. 25-ta Octobris post profligatum *Michaelem* vajvoda rursus Siculi ad aequalem cum omnibus nationibus contributionem adiguntur, arma ipsis adigenda decernuntur, et ne praeter Saxones ac Hungaros aliis arma portare liceat, statuitur.

Ao. 1602. 10. Decembris sub *Georgio Basta* Siculi iterum a contributione immunitantur, simulque statuitur, ut jobbagiones solum avitici, qui sese aut sponte obligarunt, aut emti sunt, per nobilitatem possideri queant. Caeterum ab hoc tempore

usque ad annum 1688 nihil unquam plebs Siculorum praeter oppidanos in rationem Turcae principis, aut praesidii contribuit, sed duntaxat aliquod vicibus contulit non nihil ad expensas regni extraordinarias, pro sumtu legatuum et quidem signanter:

Ao. 1603. ultima Februarii nobiles eorum unius fundi den. 32, pimipili den. 10, plebei den. 5; ao. 1607. 7-ma Septembris tam nobiles, quam primipili et plebei den. 6; ao. 1610. 25. Martii omnes in summa fl. 1000; eodem anno 1610. 17-ma Sept. fl. 1333; 1626. 24. Maji in donarium principissae *Bethlenianae* fl. 2000; porro

Ao. 1612. 15. Maji primipili a collecta comitiorum et aliis oneribus cum plebe et nobilitate unius fundi inter Siculos communibus, contra morem veterem, penes nova privilegia sese liberare volentes; denuo oneri subjiciuntur et privilegia cassantur.

Ao. autem 1620. 5-ta Aprilis nobiles Siculorum a bonis in medio cottuum tentis in necessitates tam principis, quam regni contributionem suscipiunt et e terra suae nationis jobbagionibusue ibidem solum habitis solum pro Turca iuxta articulum anni 1616. et hic mos contribuendi, quod bona Siculorum comitatensium semper demum servatus est, at non intuitio jobbágionum et inquilinorum terrae Siculicae, qui pari cum militibus immunitate gaudebant.

Denique ao. 1658. Turca tributum insolenter augente universi nobiles et magnates tam cottuum, quam Siculorum identidem contribuere coguntur, Siculi vero plebei dant capitatim fl. 2; ao. 1659. 24. Maji. fl. 1; ao. 1660. 5-ta Julii fl. 4, a bove et equo den. 50, a vacca den. 25.

Ao. 1660 quinta Julii art. 6. Siculi nobiles et primipili possessionati a quolibet jobbagione dant fl. 4, insuper a bove et equo den. 50, a vacca den. 25, ab una ove den. 10, ar. gr. 3. Primipili et pixidarii praestant a capite fl. 4, a pecore modo praemisso statuitur, autem ut si quis solvendo non sit, vendatur et ad satisfactionem usque serviat.

Ao. 1662. 20. Octobris art. 11. statuitur, ut Siculus, tam liber, quam jobbágio licet id contra illorum nobilitarem immunitatem fiat, teneantur tamen in extraordinariis contribuere et qui boves habet 4, aut plures, tall. 1, qui boves duos, tall. ½, seu unicum florenum, nulla autem pecora habentes, quaterni tall. 1 praestent. Verum super haec ipsis contributio tamdiu solum duret, quamdiu a militi externo patria liberabitur.

Ao. 1664. ultima Januarii articulo 27. contributio pro Turca imponitur, ubi nobile spossessionati talleros 2, unius sessionis tall. 1, inter Hungaros, at inter Siculos summae istius medietatem praestent.

Ao. 1665. 10. Maji art. 30. natio Siculica praestat tributum extraordinarium in tall. 5000.

Ao. 1666. 11. Februarii art. 16. tall. 5000 ; eodem anno 18. Septembris tall. 500.

Ao. 1667. 5. Januarii art. 39. tall. 5000 ; eodem anno 20. Aprilis art. 6. tall. 500.

Annis 1668. et 69. tall. 5000, quod ex Compill. p. 5. edict. 45. pro lege perpetua insertum est.

Ao. 1670. 15. Februarii et 1. Decembris tall. 5600.

Ao. 1671. tall. 5000.

Ao. 1672. tall. 5000.

Ao. 1673. tall. 5000.

Ao. 1674. 17-ma Novembris tall. 5000.

Ao. 1675. 25. Novembris tall. 5000.

Ao. 1678. 2-da Junii tall. 5000.

Ao 1679. 27-ma Maji art. 7. et 18. tall. 5833.

Annis 1680. 81. 82. 83. 84. et 85. seorsim tall. 5000.

Ao. 1686. 12-da Aprilis Siculi liberi 100,000 fl., ubi simul statuitur, ut qui quantum ordinarium bis impositum solvere nollet, duplum exigi debeat.

Ao. 1687. 13-tia Februarii fl. 8000 ; eodem ao. 26-ta Julii fl. 15000 ; eodem anno mense Novembris fl. 10,000, tritici cub. 102,000, avenae cub. 35,000 ; pecora numero 30,000.

Ao. 1688. 10. Martii. art. 2. tritici cub. 30,000 regno imponuntur, Siculi praestant cub 5000 ; eodem ao. 20. Maji art. 10. currus ad vecturas bellicas 500 numero inponuntur, natio Siculorum praestat currus numero 26, sex bobus, duobus mercenariis praevisos, sub poena duplici, mercenario in stipendium mense 10 fl. 8, reliquis fl. 4. et victum sufficientem.

Ao. 1689. 5-ta Januarii fl. 120, eodem anno 10. Martii art. 2. tritici cubulos Saxonicales 5000, eodem ao. 15. Julii fl. 6000, idem 24-ta Octobris in quantum futurum a. fl. 25,000 avenae cub. 15,000 ; simulque statuitur, ut si quis ad terminum non praestiterit, duplum exigatur, mobilia peremtorie distrahendo, immobilia ad annos 10 irredemptibiliter oppignorando bonis carens captivetur usque satisfactionem detinendus.

Ao. 1690. 4-ta Aprilis fl. 60,000.

Ao. 1691. 10. Januarii tritici cub. 3000, avenae cub 50,000 faenis currus 25,000 (!),[1]) carnis centenarios 2000, fl. 5000. Eodem ao 1-ma Augusti fl. 3000, eodem ao. 1. Decembris avenae cub. *25,000, faeni currus 4572.*

Ao. eodem 1691. 4. Decembris expeditur solemne diploma Leopoldinum, ubi art. 14. immunitas Siculorum restituitur

---

[1]) 2500 helyett !

in haec verba : Siculi gens hominum bellicosissimum ab omni tributorum, ab omni hybernorum, aestivorum molestia, decimis et praestationibus, ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident, velut hactenus, ita in posterum sint penitus exemti. E contra pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permaneant. Non tamen sub intellectis rusticis, vel jobbágionibus Siculis.

Ao. 1692. 15. Martii diploma Leopoldinum diaetaliter acceptatur et proxima statim diaeta ad 25. Septembris indicta tributum ad tenorem eius in fl. 400,0000 (!) [1]) imponitur, cuius summae certam partem in r. fl. 22,000 Siculi rursus in sese assummunt, naturalibus adducendam. Praestantur tritici cub. 2400, avenae cub. 8000, faeni currus 2025.

Ao. 1693. 19. Decembris Siculi inhaerent quidem diplomati, sortis tamen aliorum nationum inserti offerunt cum taxalisitis suis r. fl. 35,000.

Ao. 1694. 25. Februarii contributio avenae in cub. 30,000 inponitur, Siculi dant 3000.

Ao. 1695. 26. Februario art. 9. Siculis titulo mutui fl. 4000, citra refusionem fl. 1000 imponitur, idem 15. Decembris anni eiusdem art. 1. ad mutuandum fl. 10,000 compelluntur.

Ao. 1696. 19. Octobris art. 11. contribuunt fl. 66,000.

Ao. 1697 9. Martii art. 13. tritici cub. 7000, ibidem art. 19. fl. 10,000.

Ao. 1698. 8-va Aprilis militem Germanum inter ipsos quartiria habentem ultro Siculi naturalibus intertenent. Eodem ao. 7-ma Junii art. 2. praestant tritici cub. 14,599, art. 3-tio avenae cub. 84.000, art. 4. fl. 25.000.

Ao. 1699. 20. Januarii art. 1-mo fl. 90,000; eodem anno octava Septembris art. 5. fl. 10,000.

Ao. 1700. 9-na Januario e tributo 80,000 [2]) fl. 2500.

Ao. 1701. 15. Januario art. 3. totius quanti, quorum in fl. 80,000 [3]) imponebatur, partem decimam assummunt.

Ao. 1702. 7-ma Januarii art. 7. tributi in 750 [3]) impositi partem 8-vam, salvo tamen diplomatis puncto 14, ibidem art. 6. in contributionem extraordinariam fl. 3000.

Ao. 1703. 10. Martii art. 14-to e tributo 80,000,[4]) assummunt fl. 100,000.

Ao. 1705. 15. Decembris art. 1-mo imponuntur Siculis fl. 19,120, tritici cub. 33,104; avenae cub. 115,714, faeni cur. 2293, carnis cent. 18,833 et ½, vasa vini 2211. Idem art. 3-tio,

---

[1]) 400,000 helyett.
[2]) 800,000 helyett.
[3]) 750,000 helyett.
[4]) 800,000 helyett.

notatur, quod nationi Saxonicae urnis de solutae totuis tributi solum pars sexta, Siculis pars dimidia, cottibus duae sextalites et duntaxat pro ista vice imposita fuerint. Ibidem art. 11. rursus pro extraordinariis imponuntur Siculis fl. 1000.

B. (!) haec tributi impositio per Siculos nunquam videtur desumta fuisse, eo quod isto plane tempore ad Rakotzium transibant.

Ao. 1714. 6-ta Januarii art. 1-mo praestant r. fl. 86,000, tritici cub. 11,434, avenae cub. 8866, foeni curr. 4334 etc.; pro extraordinariis r. fl. 8378; vasa vini 20,000, carnis cent. 10,000, pecora mactabilia 10,000, tritici 493; avenae cub. 689, foeni curr. 235.

Quoad statum militarem a restituta libertate, idest ab ao. 1599. haec de Siculis in articulis habentur.

Ao. 1606. 17. Maji, Siculi bis mille equites, totidem pedites poscente principe ultro offerant, quos paratos conservabunt.

Ao. 1607. 10-ma Junii, Siculi non coram iudice militari, sed coram capitaneo et simul iudice regio iuri stare ac litigare debent.

Ao. 1608. 21. Septembris, qui se aliis sponte ad jobbagionatum damno publico obligarunt, per generalem Siculorum investigentur, a dominis reoccuparentur, priori statui reddantur et si denuo attentarent, capite plectantur.

Ao. 1619. 5-ta Maji art. 17. Siculi plebeji, ante annum 1614. se ad jobbagionatum obligantes, maneant in statu eo, expost facti jobbagiones restituantur, nec demum sub poena fl. 400 tales obligare liceat, dentis *solum, qui ob desertionem, vel non comparitionem in bellis ad iustam expositionem cuipiam collati fuissent.*

Ao. 1630. 25-ta Januarii, art. 55. Siculis extra regnum expeditis expensas princeps praestet.

Ao. 1633. 24-ta Aprilis art. 6-ta, pixidariis, quod nomen plebi liberae ob statum militarem pedestrem iam tum adhaeserat, sub poena fl. 500 perennaliter emere fundos non liceat, urgente tamen necessitate usque tertiam partem, iusti valoris pignori dare possint.

Ao. 1635. princeps *Georgius Rákóczi* ad instantiam primipilorum et pixidariorum Siculorum, qui per nobiles non solum iniuriis afficiebantur, sed variis ad jobbagionatum inductionibus numerus quoque eorum imminuebatur, personaliter investigationem instituit: jobbagiones, qui praeter ius obligati per nobiles fuerant, restitui iubet cum fundis primipilariis et pixidariis, universis dein regestrum confici curat, cui nomina

etiam puerorum, qui ad statum militarem pertinerunt, intulit, et simul officialibus, ut omnes in regestro contentas cum fundis eorum, sub amissione officii contra nobiles defendant, iniunxit, et in forma perpetui edicti resolutionem suam, ut successivis semper temporibus tota natio Siculorum, se eidem conformet, publicavit.

Ao. 1638. 23. Aprilis, articulo 8., qui ex ordine militari ab ao. 1623. e gremio nationis ad alia loca profugissent, si nomina in regestro contineantur, redire debent.

Ao. 1643. 24-ta Aprilis, articulo 10. statuitur, ut iuxta usum antiquum milites Siculi pascua equorum, *lókötő hely* dicta, pago qvuois separatim habeant.

Ao. 1648. 16-ta Martii, articulo 13. Siculi insurgere negligentes, poena mortis puniantur, sed bona non amittant, *at pro redemptione capitis, si ita princeps mitiget, fratribus aut vicinis pignori dare possint.*

Ao. 1650. 20-a Martii, articulo 29. nobiles perennaliter bona vendere possint, at non caeteri Siculi, ne ordo militaris patiatur. Impignoratio tamen etiam militibus licita sit, sed iusto tantum valore, quem officiales definiant. Secus si quis emerit, florenis 500 puniatur. Quae tamen libertas et constitutio usque solum duret, donec militi derogare non fuerit observatum.

Ao. 1653. dum codex Approbatarum colligeretur, part. 3. tit. 76. et part. 5-ta edict. 57, 63, 70. constitutio de fundis perennaliter non abalienandis, tam intuitu primipilorum, quam plebeorum item conclusumet urbarium anni 1635. Rakoczianum, necnon reductio Siculorum ad cottus et civitates emigrantium, ac poena, insurgere dum princeps aut generalis iuberet, negligentium, ut et articulus de pascuo equorum militarium confirmatur, insuper statuitur, ut capitaneos princeps ex arbitrio ipsis praefaciat, tam nobiles, quam primipili et pixidarii ita semper bellico apparatu ad insurgendum parati sint, ut quo momento iubebitur, insurgere possint, servi si fundos habeant, aut loco sui alios praestent, aut cum dominis compareant, demtis tamen iis, qui insurgente domino ad curam domus domini sui ex necessitate domi manserunt. Itidem ibidem part. 3. tit. 20. de universo ordine eorum, qui insurgere et militare obstricti sunt, statuitur, ut etiam tempore pacis semper in promptu sint, continuo dum iubetur ad armilustrium compareant, negligentes unius fundi nobiles lustro quovis fl. 8, possessionati, qui porta minus integra habent, fl. 12, qui paulo plus fl. 20, qui tres portas habuerint, fl. 40 puniantur; e comparentibus, si quis instructus pro more non fuerit, lustratione prima corripiatur, lustratione secunda nobiles communes fl.12, praecipui vero et magnates fl. 24 mulctentur.

Ao. 1660. 20. Octobris, art. 3. capitanei Siculorum etiam ex aliis receptis nationibus creari possint.

Ao. 1670. 1-ma Decembris, art. 24. Siculi extra limites suae nationis ne lustrentur, nisi iussu principis, nobiles attenuati inter pedites primipilos militent, at ubi viros resumserint, ordini suo reddentur.

Item art. 24. qui militiae sunt apti, ad servitia privatorum, extra casum necessitatis, ne admittantur. Art. 25. qui post contractum seu edictum Rákoczianum aliquem pro jobbagione impetrasset, vel obligasset, libertati restituat, sub poena in Approbatis expressa, demtis tamen illis, qui in redemtionem capitis semet pro pecuniaria obligassent, sed et hi ad sui redemtionem, si solvendo sint, per officiales compellantur.

Ao. 1671. 25. Novembris art. 25. constitutiones Approbatarum de modo possidendorum bonorum Siculicalium confirmantur.

Ao. 1678. 1-ma Octobris art. 9. Siculi ordinis militaris in Sepsi-Szent-György, qui fundum civilem tenent, vecturas postales non praestent, sed ita contributionem cum oppido publicam.

Ao. 1679. 27-ma Maji art. 16. pixidarii nimium attenuati, servitiis aliorum se applicare possint.

Ao. 1684. 8-va Martii,art. 14. commissarii *Michaël Teleki* et *Clemens Mikes* deputantur, ut difficultates in natione Siculica a tempore *Georgii* senioris *Rákóczi* ortas, eo modo, quem princeps ille sequutus est, investigent et complanent.

Ao. 1685. 24. Octobris, art. 7. Siculi huc illucque emigrantes, iuxta Approbatas de reditu admoneantur et officiales omnem dent operam, ut redire queant.

Ao. 1687. 13-a Februarii, art. 13. in locum denati *Clementis Mikes* pro commissario Siculorum, penes *Michaëlem Teleki*, *Ladislaus Székely* surrogatur, quibus intuitu executionum additur *Joannes Sárosi* protonotarius.

Ao. 1688. art. 13. 10-ma Maji, pedites in curia principis et Siculi pro praesidio constituti per biennium mutentur et alii surrogentur, qui in servitio est, ne contribuat.

Ao. 1693. 14 Maji, in resolutione Alvincziana ad preces Siculorum puncto 15. resolvitur, *quod hi patriae finibus non educentur, nisi patriae tuendae ratio et necessitas postularet.*

Post haec dum non solum maior pars militiae Transylvanicae, sed etiam eorum generalis cum natione Siculorum, occasione rebellionis Rakoczianae ab augusto domo deficerent, bello civili diutius protractato, conventio demum in oppido Szathmár cum delegatis domus augustae initur, ibidemque

Ao. 1711. 29-a Aprilis puncto conventionis primo intuitu militum Rakoczianorum haec inserta sint: omnis militia pixidaria exauctoretur et dimittatur. Puncto secundo depositio armorum non eo sensu intelligi debet, quasi non liceat alicui arma gestare, verum omnem hostilitatem cessare debere, licebit igitur magnatibus et nobilibus, eorumque servitoribus, iuxta antiquum receptum morem nobilitatis in suis praerogativis cum gestatione armorum, nullo tamen modo ad offendendum parato libere uti ac incedere; militibus demum inferioris ordinis eandem amnestialem gratiam similiter benigne elargimur, neque ulli eorum vis inferetur, ut servitia caesareo regia militaria sepositis, iam ad quietem eorum armis et animis accipere cogantur, solum ut praestito fidelitatis iuramento ad suas aedes discedant, ibique oeconomiam colant et quiete sese contineant.

Quam conventionem imperatoris *Eleonora* ao. eodem 1711. 26-ta Maji, dein ao. 1712. die 30-a Martii divus imperator *Carolus sextus* solemniter confirmant.

Corollarium.

1-mo. Praemissis evidens est, quod natio Siculorum ante separationem principatus ab omni tributo praeter signaturam boum immunis semper fuerit, at dum sub regina *Isabella* nova regimini fundamenta iacerentur, signanter annis 1542. et 1545. per spontaneam et publicam trium nationum unionem et conventionem tam intuitu militiae, quam tributorum aequali oneri cum caeteris nationibus semet subdiderit.

2-do. Onus tamen istud contributionis Siculis solum tertii ordinis, idest plebeis, qui dein ob statum militarem pedestrem pixidarii dicti sunt, usque annum 1599. inhaesit, primores et primipili ad instar nobilium comitatensium habiti sunt, demtis expensis, quas primipili praestare debuerunt.

3-tio. Constat Siculos onera militiae etiam dum aequaliter contribuissent, inter annos 1555. et 1597. supra duas alias nationes sustinuisse, eo quod Siculi quintam gentis suae partem, comitatenses alias 8-vum, alias 10-mum quemque colonum, Saxones vero mille duntaxat pedites in parato conservare debuerint, extra casus generalium insurrectionum.

4-to. Constat Siculos graviter oneratos, quin plebeos etiam sub jobbagionatum redactos, articulis annorum 1599. 25-ta Octobris et 1602. 10-ma Decembris in priscum illam libertatem, qua ante principatus separationem gaudebant, fuisse plene restitutos.

5-to. A restituta libertate status eorum militaris successive in meliorem ordinem redactus et eo modo emendatus est, ut primores Siculi et eorum nobiles possessionati ad instar nobilium comitatensium insurgere et paratos stipendiarios habere debeant, primipili, nobiles unius fundi et plebei liberi omnes iuxta regestrum capitatim parati sint tempore pacis toties, ut iubetur, in armi lustriis instructi semper praesto sint ad bella, quo numero aut quota gentis parte princeps voluerit, sub poena capitis compareant. Insuper pro continuo praesidio iuxta articulum ao. 1606. bis mille equites, totidem pedites e medio sui sistant, qui juxta articulum anni 1688. quovis biennio mutari et novi rursus surrogari debuerint.

6-to. Ne vero nationalis haec militia detrimentum pati debeat, et fundorum perennalis abalienatio severe interdicta est, et emigratio e terra suae nationis omni Siculo regestrato prohibita.

7-mo. Milites nec solum militari, nec provinciali solum, sed mixto iudicio subesse debeant, coram capitaneo simul et iudice regio litigabant.

8-vo. Contributionem ordinariam ab ao. 1602. ad 1658. nunquam miles Siculis praestitit, sed duntaxat annis quinque 1603. 1607. 10. 16. et 26. ad expensas legationum et donariorum principissae Bethlenianae exiguum circiter decem mille florenos contulerunt ; verum

9-no. Ab ao. 1658. ad 1705. singulis pene annis plus minus, saepe quidem summam grandem contribuebant, licet post emanationem diplomatis anni 1691. nonnunquam cum protestatione, ne videantur ab immunitate ibidem indulta recedere.

10-ma. Constat ao. 1711. militiam quidem Transylvanicam Rakoczio adhaerentem, adeoque et Siculos omnes fuisse exauctoratos et ad colendas terras relictis armis dimissos, sed nec militandi obligatio in perpetuum remissa est, nec de statu immunitatis Siculiciae quidpiam statutum.

11-mo. Facta dimissione Siculi ad oeconomiam ultro regressi sunt, non tamen aequale onus contributionis statim assumserunt, sed successive post annum 1714.

12-mo. Quocirca evidens est Siculos ad statum militare iussu principis complectendum omnes et hodie obligari, at dum militant, ad contributionis aequalitatem minime cogi posse. Quia tamen ab ao. 1685. ad 1705. afflictis ipsis temporibus, publica necessitate ita exigente, ad iuvandum in contribuendo duas alias nationes et ipsomet ultro saepe accedebant, et articulariter gravi sub poena adigebantur, praestabantque saepius tantam summam, quae tertiam contributionis eorum

ordinariae partem facile constituisset: *hinc non videtur* [1]) ab aequitate privilegiis et articulis alienum, si secundum regestra eatenus confecta et saepius renovata, Siculi omnes primipili, pixidarii, quin etiam nobiles unius fundi ad militiam iuxta eorum obligationes inducantur et simul non nihil pro moderni temporis circumstantiis, ubi summa pecuniae penuria laboratur, etiam titulo tributi annui, ab iis, qui et quamdiu in actuali servitio militari non fuerint, exigatur. Si quidem nec ipso anno, quo diploma Leopoldinum publicatum est, Siculi concursum in contribuendo caeteris nationibus denegaverint.

13-tio. Curabit igitur commissio eatenus ordinata, tam regestrum anni 1635. Rakoczianum, quam aliud, quod sub *Michaele Teleki* inter annos 1684. et 87. confectum est, una cum regestris lustrationum annualium, quae hic ibique in archivis Siculorum reperiuntur, coram se adduci, illinc, qui et qualiter militare, quoties anno, quovis, et quo apparatu armilustrio interesse debuerint, cognoscat. Demum collatis legibus hic citatis facile eiusmodi proiectum formabitur, quod et statui moderno congruat et libertatibus Siculicis conveniat, nec ipsis Siculis displiceat.

*

Subscribitur ultimo conceptus ad suam Maiestatem sacratissimam formatus, iam in circulare revisus et hodierno cursore submittendus tenoris infrascripti.

Sacrissima caesarea regia et apostolica Maiestas etc.

Extraordinario cursore allatum benignum Maiestatis Vestrae rescriptum die 21. recenter transacti mensis Maji nobis inscriptum, quemadmodum homagiali veneratione recepimus, ita de iis, quae ad assequendum Maiestatis Vestrae scopum, quietemque et tranquillitatem reducendam conferre videbantur, consilia inire non defuimus.

Tria quippe erant praecipua altissimae Majestatis Vestrae ordinationis momenta.

Primum quidem, ut nos in sedes Csík, Gyergyó et Kászon, assumpto quem idoneum censuerimus actuario, primo quoque tempore concessuri, populum ad statum perfectae quietis ante omnia reponere connitamur.

Secundum, ut pro facilitanda hac expeditione nostra, commissio, quae hactenus in illis sedibus operata est, per gubernium revocetur.

Tertium, de custodia limitum, quoad emigrationem impediendam cum interimali armorum Maiestatis Vestrae praefecto,

---

[1]) Későbbi aláhúzás attól, a ki oldalt megjegyezte hogy *nb.*

ut et gubernio regio concertanter provideamus ac de casu in casum Maiestatem Vestram frequenter et genuine informemus.

Quod primum benignae ordinationis punctum adtinet, fatemur clementissima Domina, dubios nos, anticipitesque redidisse, quid in re tam ardua, ubi benigni rescripti littera celerem nobis profectionem iniungit, circumstantiae vero diversum suadent, agendum sit? Quia nihilominus prout Maiestatis Vestrae proximio cursore per gubernium humillime relatum est, populum Háromszékiensem, paria cum Csikiensibus consilia agitantem, unica saltem collegae nostri comitis de *Bethlen* propositione, factaque patentalium gubernii publicatione, ad ulteriorem usque benignam Maiestatis Vestrae de statu illorum ordinationem penitus sedatum esse constet, confidamusque adeo, populum etiam sedium Csik, Gyergyó et Kászon, horum exemplo, iisdemque regii gubernii patentalibus eo expeditis motum ad eadem tranquillitatis studia animum advertasse. Confirmet vero in hac opinione nos illud etiam, quod nullas ab officialibus sedium illarum relationes novas, aut popularium querelas interea temporis acceperimus; vereamur praeterea, ne populus, cuius animi a Maiestatis Vestrae ordinatione suspensi tenentur, hanc a nobis praesentibus efflagitet, eamque nobis declarare ipsis hac vice non valentibus, in dubio persistat. Cum altissima Maiestatis Vestrae intentione rebus interea in melius mutatis, accedente etiam gubernio Maiestatis Vestrae regio magis consentaneum esse putaverimus, interim, donec nostrae fidei commissae operationis planum a Maiestate Vestra benigne stabilitum, nobisque praescriptum fuerit, iniunctum nobis iter, nisi forte publicae tranquillitatis ratio aliud svadere videretur, in aliud tempus differre. *Stephanum Halmágyi* secretarium pro actuario nostro, praelucente benigno Maiestatis Vestrae mandato, assummentes.

Ad 2-dum. Commissionem, quae hactenus in illis sedibus operata est, iunctis cum gubernio Maiestatis Vestrae regio consiliis, tollendam, militiamque confiniariam et reliquam plebem in statu, quo nunc est, relinquendum esse censuimus, et ne ulla ad usque secuturam Maiestatis Vestrae benignam ordinationem mutatio subsequatur, officialibus militaribus quidem per supremam armorum perfecturam, provincialibus vero per gubernium regium, ordinatum esse voluimus.

Ad 3-tium. De custodia limitum interim etiam, donec ad praememoratas sedes profecturi ulteriora consilia inire valuerimus, per ordinandos, ubi confiniarii milites non sufficerent, antea plaiasonum inspectores, plebeosque dispositionibus sanitatis commissionis subordinandos, ordinante gubernio providendum, emigrationique occurrendum esse censuimus.

Quae dum sacrissimae Maiestati Vestrae pro nostri muneris exigentia humillime referimus, eo deinceps quoque summo studio, conatuque adnitemur, quo benignae Maiestatis Vestrae intentioni in publicam huius principatus salutem directae, quantum in nobis situm erit, fiat satis, perpetua fidelitate emoriaturi, etc.

*

Die 6-ta Junii.[1])

Praesentibus excellentissimis ac ill[mis] dominis dominis *Joanne c. de Lázár, Nicolao c. de Bethlen,* generale *b. de Siskovics,* actuario secretario ab *Halmágyi.*

Leguntur reflexiones ad nuperas observationes a *c. de Lázár* concinnatae, necdum tamen ad finem perductae, institutaque nova concertatione, ne quidpiam emaneat, addendum, negotium ad sequentem sessionem differtur, atque ut articuli diaetales post annum 1669, quo nempe Compilatae Constitutiones edictae sint, ad praesentium usque tempora conditi, quoad praesentem materiam executiantur, praemissisque reflexionibus adjiciantur, conclusum est.

Die 10-ma Junii.[2])

Praesentibus excellentissimis ac ill[mis] *Joanne c. de Lázár, Nicolao c. de Bethlen,* generale *b. de Siskovics,* actuario secretario ab *Halmágyi.*

Reassumuntur reflexiones priori sessione intermissae, momentisque illarum, ut et articulorum extractu revisis et examinatis, concordibus tandem votis stabilitae sunt in sequentibus:

Reflexiones.

Status Siculorum varius priscis a temporibus et mutabilis fuit. Post funestam enim duorum *Atillae* filiorum cladem, reversis in Scithiam duce *Csaba,* fratrum altero Hunnis et e corpore exercitus fratrum alterius *Aladarii* ter circiter mille superstitibus in Transylvaniam consedentibus, terramque hanc, quam hodiedum incolunt, occupantibus, sedem hic sibi fixerunt, pares omnes inter se officiis duntaxat tribubus et genera-

---

[1]) A jegyzőkönyv folytatása 1763 jun. 6-áról.
[2]) A jkv. 1763 jun. 10-éről.

tionibus illorum connexis distinguebantur. Decr. Trip. part. 3. tit. 4. Sicque antiqua illa Hunnorum libertate gaudentes, armis terram, quam occupaverunt, tutati sunt, nullo alio onere pressi, formamque hoc modo regiminis democraticam inter se habebant. Mox vero electo in regem ab Hungaris *Sancto Stephano,* omnique potestate in hunc translata, et devicto per hunc *Gyula,* Transylvanorum duce, Transylvania etiam sacrae regni coronae adiecta, Siculi quoque iurisdictioni huius, regumque accessere potestati.

Ab hoc tandem et *Andrea* praesertim Hyerosolimitao dicto, subsequentibusque regibus origo nobilitatis processit et prout inter quoque Siculos omnes caetera inter se aequales, meritis et virtute alii aliis praecellebant, in illos etiam dimanavit, perque nobilitationem et sic participationem quondam membra sacrae coronae fuerunt effecti, prout Verbóczius loqui amat. Decr. Trip. part. 1. tit. 3-et 4. Aliis in statu libero, aliis ad edicta regum et communitatis, circumgestumque cruentum mucronem belligerare nolentibus ad statum servitutis delapsis. Citatum Decr. Trip. part. 1. tit. 3. Et sic. triplex in hodiernum inter Siculos: nobilium, liberorum et jobbagionum status.

Accesserunt quoque sub regibus onera; nam dum communibus iam cum Hungaria legibus tenerentur, nobiles autem ibi, quia servire regibus obstricti erant, et inde *servientes* etiam vocabantur, decreto Andreae 2-di regis Hyerosolimitani, art. 2, 3, 4, serviendum quoque Siculis nobilibus et liberis erat, quae primum temporibus regum non, nisi in sic dicta signatura boum, mox a separatione ab Hungariae regno in nonnullis praestationibus et bellicis expeditionibus constituebatur. Fluxus nihilominus et instabilis erat hic quoque, seu contributionis inter illos, seu militaris servitii modus. Alias enim licet contribuerent, onus tamen militiae supra alios ferre debebant, velut inter annos 1555. et 1597. mox praegravati, ad statum pristinae libertatis fuerunt restituti, perhibentibus articulis anni 1599. et 1602.

Neque ab hoc tempore ad annum usque 1658. contributionem Siculus, si quis militaverit, praestitit, nisi interdum expensas aliquas extraordinarias, velut legationum et donariorum modicum quoddam, quod collectarum nomine veniebat, de quo etiam in Approbatis Constitutionibus part. 5. edict. 55. habetur. Subiecti post hunc annum denuo contributioni sunt, Turca tributum insolenter augente et prout ratio status poscebat, plus iis minusve inflictum, donec anno tandem 1691. divus imperator Leopoldus solenni illo diplomate *Siculos* iterum *ab omni tributo, ab omni hybernorum aut aestivorum*

molestia, decimis et praestationibus, ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident, penitus exemit. Ita, ut pro tuenda patria propriis impensis militare permaneant obstricti.

Ea tamen Siculorum fuit in alias nationes charitas, ut obtento licet hoc privilegio, ultro illis adminiculo esse et partem contributionis in se assummere velle, sese obtulerint, quae spontanea quidem initio voluntas, tractu temporis in debitum versa est, et ab illo tempore, eo potius argumento, quod militare ab illis servitium non fuerit exactum, tributum aeque cum aliis privilegio non gaudentibus solvunt.

At nec militandi ratio una semper eademque substitit, nam alias uti a. 1542. statutum fuerat in generali insurrectione omnes tres nationes, adeoque Siculi etiam per singula capita insurgere tenebantur, uno tantum e decem ad custodiam villae domi manente. Alias velut a. 1559. articulo 3. resolutum est, imposita illis fuit necessitas parandi se, uti regnicolae decreverint et necessitas postulaverit, vel in totum (quae generalis) vel in parte (quae particularis insurrectio dici legibus nostris consvevit), quod ex principum literis cognoscent. Alias velut a. 1562. primipilus quisque uno equo instructus, primores a proportione facultatum 4, aut 5 equis insurgebant, et hi a singulis equis per annum 8, oralemque per mensem portionem in 2 florenis pro stipendio accipiebant, primipili autem primo mense sumptu suo, sequentibus unius floreni stipendio adiuti militabant. Tandem quintam gentis suae partem ad annum 1597. usque armis semper in parato instructam habere tenebantur, qui equidem numerus ipso anno ad 20-am gentis partem fuerit redactus. Anno denique 1606. Siculi bis mille equites et totidem pedites, poscente principe ultro offerebant in parato servandos.

At missis his antiquiorum temporum articulis legum, nec facta licet ad eas reflexione, apparet e legibus Approbatorum et Compilatorum Constitutionum, velut priorum illarum extractu, quaenam fuerint, sintque Siculorum obligationes, et ex iis ac subsequente sacro diplomate Leopoldino erit, resolutioneque sic dicta Alvincziana videndum, quid ex iis in praesentem necessitatem ex intentione summae principis, salva eiusdem gloria, salvisque legibus et immunitate gentis, ab omni aevo et ante regum adhuc tempora liberae statui et decerni debeat ac possit.

Enumerantur iura nationis Siculicae Approbatis Constitutionibus part. 3. tit. 76. E quibus, missis nunc iis, quae ad iuris cursum spectant, ea tantummodo commemoranda sunt, quae in rem praesentem faciunt. Scribitur ibi citato titulo

Articulo 2. *Quod illi nationis Siculicae in observatis ad*

draesens libertatibus et immunitatibus conserventur, neque illegalibus executionibus onerentur. etc.

Art. 8. Quod nobiles, primipili, et pedites, seu pixidarii, aliique ordinis militaris ad mandata conclusis regni conformia, citra defectum et moram, ut bono apparatu bellico insurgere, et si necessitas postulaverit, movere quoque se confestim possint, se semper paratos habeant et instructos.

Art. 12. In edicto principis *Georgii Rákóczi* 1-mo, qui nunc sub vexilla conscripti sunt, regestroque illati, una illos cum prolibus bonisque suis officiales nostri, sub amissione offic in iuribus suis defendant, nec ullum unicum eorum sub jobbagionatum redigi permittant, sub poena articulorum, exceptis illis, qui de praesenti sub iuris processu constituissent etc.

Art. 16. Ne a militaribus (excepto nobile) quisquam haereditatem emere, aut vendere possit, nisi sub conditionibus ibidem punctis 1, 2, 3, 5. expressis.

Art. 20. Quemadmodum alii, ita Siculi quoque militares, iuxta conclusa, ad expeditiones bellicas insurgere tenentur, et si coram principe, vel constitutis generalibus, aut supremis officialibus, condicto ad lustram tempore et loco non comparerent, officiales illos puniant, more hactenus consveto, castris autem motis, bello poscente si praesentes non essent, seque testimonialibus iuste excusare nequirent (quo in casu se excusantes puniendi non erunt), auctoritate principum morte puniantur, bona tamen non amittant, etc.

Et tandem eatundem Approb. Const. part. 5. edicto 55. ad expensas legatorum seu deputatorum ad comitia primipili et alii etiam ordines, usu hactenus observato, contribuere tenentur. De quo supra etiam mentio facta est ad annum 1658.

Edicto 57. Siculi ubi insurgendum illis est, non in comitatibus, aut terra Saxonum, verum in sua propria congregentur, excepto principum eatenus pro ratione necessitatis mandato. Alioquin observent officiales sub poena florenorum 200.

Edicto 58. Viceiudices regii inter Siculos ab expeditionibus bellicis domi suae manere possunt.

Edicto 59. Milites Siculi, tempore pacis, ad vecturas et angarias alias ne coguntur.

Edicto 63. Quemadmodum aliis, ita Siculis quoque, si quando in servitio principum et patriae, extra regnum mittuntur, sumtus tradatur, servitio et itineri accommodatus, huc non intellectis, qui ex usu ad ditiones Valachicas, aut alio rumoris percunctandi et vigilias agendi gratia mitti consveverunt.

Edicto 67-mo. E Siculis, qui principum aut aliorum servitio sese addicunt, ab onere publico domestico immunes sunto.

Edicto 70. Pascua equilia (lókötő helyek) maneant in usu antiquo, qui talis erat, quod in iis primipili militantes equos suos pascere solebant, ita tamen, ne alii quoque pauperes ab usu communis pagi territorii excluderentur.

Est praeterea recentissima omnium istarum lex sacri diplomatis Leopoldini a. 1691. 4-ta mensis Decembris, Transylvania sub protectionem augustae domus Austriacae sese submittente elargiti, cui hodie innititur omnis Siculorum libertas. Haec sunt diplomatis verba:

Siculi genus hominum bellicosissimum, ab omni tributo, ab omni hybernorum aut aestivorum molestia, a decimis, aut praestationibus, ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident, velut hactenus, ita in posterum sint penitus exempti. E contra pro tuenda patria propriis impensis militare obstricti permaneant, non tamen sub intellectis rusticis, vel iobbagionibus Siculis.

Habebant denique Siculi generales suos, supremos capitaneos et supremos iudices regios, pro officialibus primoribus, viceiudices regios, pro subalternis. Judices hi supremi et vice iuridicis, capitaneus bellicis praeerat, et sic ubi appellationes intercesserint, ad generalem provocabatur, qui velut Approbatarum Constitutionum parte secunda, passim inter conditiones principum naturalium videre est, ex ipsa natione eligebantur; generalis quidem et capitaneus supremus, ipsa principis auctoritate, iudices autem regii per ipsas sedes, at tandem in comitiis a. 1660. 20. Octobris Segesvarini habitis, ita conclusum est, articulorum tertio: quod capitanei inter fratres nostros Siculos e propria ipsorum natione sint, in perniciem nostram esse deprehendimus, quod hoc praesentim verum statu patriae huic periculosum est; de quo plenam Celsitudini Vestrae auctoritatem concedimus, ut ex patriae filiis, ex aliis quoque nationibus capitaneos Celsitudo Vestra praefuere inter illos possit.

Et haec sunt, quae de statu Siculorum antiquo et recentiori e legibus nostris, quibus firmiter insistunt, erui potuerunt.

Superest, ut exquirantur difficultates secundum conclusa nuperae sessionis, quae circa erectionem militiae nationalis Siculicae sese offerre possent et ad clementissimam summae principis intentionem cum ipsis legibus conciliantur.

Difficultates.[1])

1. Militare quidem Siculi, prout citatae leges innuunt, ab omni aevo tenebantur, sed per modum insurrectionis, aliis etiam nationibus communem; qualiter ergo ad continuam militiam adigi, compelli, vel persvaderi possint?

Solutiones.

Verum est insurrexisse illos plerumque una cum aliis nationibus, nunc capitatim singulos, velut ex art. a. 1542. apparet, quae generalis insurrectio erat, vel in parte, ad praescriptum art. a. 1559, prout in comitiis decretum fuerat et necessitas postulaverat, quae particularis nomine veniebat. At stabilem quoque militiam aluisse constat, dum alias quintam gentis suae partem, ao. autem 1597. eiusdem vigesimam, armis semper paratam, instructamque habere tenebantur. Quin a. 1606. bis mille equites et totidem pedites ad postulatum principis paratos se servare velle ultro offerebant. Imo patet ex art. 1688. 10-ma Augusti edicto, quod in locum continuo in aula principis servientium peditum, ut expleto biennio, alios mittunt officiales, ordinatum esse. Non est itaque, seu usui antiquo, seu legibus adversum, si nunc quoque milites stabiles praestent, ad nutum, iussumque principis paratos.

Difficultates.

2-do. Aut tota natio militiae addicenda esset, aut tota in statu reliquenda contributionis, quam post diplomaticam etiam immunitatem sponte subivere?

Solutiones.

2-do. Ostensum est proxime salutione 1-mo praeter modum generalis insurrectionis omnium fuisse alium quoque particularem delectorum, *prout princeps et regnicolae statuebant.* Non erit ergo nunc quoque a legibus alienum, si a corpore totius nationis, sive duae, tresve sedes, sive ex aliis etiam individua quaelibet secernantur et lege particularis quasi insurrectionis sub vexilla conscribuntur. Nec datur ulla lex, quae homines nascendi sorte et constitutionibus liberos a subeunda et amplectenda militia valeat arcere.

---

[1]) A »*Difficultates*« a lap balfelőli féloldalán vannak írva, míg a »*Solutiones*« a jobbfelőli féloldalon.

Difficultates.

3-tio. Conscripta licet et stabilita militia Siculica, cui usui erit, si, quod praetenditur, extra Transylvaniam educi nequeant?

Solutiones.

3-tio. Nulla est lex positiva, cui Siculi inniti possent, se extra fines patriae militare non teneri. Nam, ut alias taceam, ne ad firmissimum quidem illud, quod in sacro diplomate Leopoldino exstat, praesidium confugere possunt. Indultum quippe illud non est lex praecisiva eductionis, sed stipendii militum regulativa. Ex eo quippe, quod illic scribitur, quod *pro tuenda patria propriis inpensis militare obstricti permaneant*, non hoc inducendum est, quod extra patriam ire non tenebuntur, verum quod extra patriam propriis impensis militare non sint obstricti. Non enim intra solummodo fines defenditur patria, verum extra quoque, scilicet praeveniendo, eidemque occurrendo et irrumpere volentem a finibus arcendo et repellendo, eumque ultra fines fugatim propellendo et persequendo.

Nec desunt priorum temporum exempla, eductos extra patriam fuisse milites Siculos quoque cum aliis, dum ad famosum clade *Ludovici regis II-di* ad Mohacsium proelium, vajvoda eius temporis Transylvaniae postmodum rex factus *Joannes de Zapolya*, huius nominis primus, cum exercitu Transylvanico pugnae, cladique regis Ludovici supervenit; mox *Georgius quoque Rákoczi secundus* funesta illa expeditione sua, coronam Poloniae affectans, Transylvanicos et inter illos Siculos etiam Poloniae intulit; et *Michael quoque Apaffi primus*, princeps tunc Transylvaniae, ad obsidionem Viennensem exercitum suum deduxit. Militabant proinde ab antiquo extra quoque patriam, atque adeo in posterum quoque militare tenentur; id tantum discriminis est, quod non sicut in patria propria, verum principum, prout alii milites, stipendio. Et hic est sensus sacri diplomatis, haec eius interpraetatio in subsequa relatione, sic dicta Alvincziana anni 1693, ubi puncto 15. scribitur: *Consentit sua Maiestas clementissime, ut Siculi finibus Transylvaniae non educantur, nisi patriae ipsius tutandae ratio et necessitas id postularet.* Hic usus et consuetudo antiqua, haec propria etiam illorum in memoriali nuper excellentissimo comiti *Nicolao de Bethlen* ab ipsis porrecto facta declaratio. Procedet autem tanto facilius negotium, si eductio non, nisi in casum belli Turcici et intra ambitum solummodo regni Hungariae, clementia sacratissimae suae Maiestatis definiatur et promittatur. Id etiam obligatio subditalis, quae ex mutuo et

reciproco ditionum suae Maiestatis haereditariorum nexu fluit, exigere videtur, ut cum Transylvania, adeoque Siculi etiam ipsi ad defensionem patriae communis per se insufficiens sit, verum adversus hostes exteros, barbaros praesertim, omnibus extrariis quoque augustae domus Austriacae copiis tutanda veniat, si par aliis quoque suae Maiestatis ditionibus periculum immineat, ad defendendas illas Transylvania quoque et pars eius insignis Siculi, extra sedes suas eo, ubi incendium prorupit, excurrant.

Difficultates.

4-to. At qualiter fieri possit, ut milites, quemadmodum intentio erat, militari servitio adstricti, contributionem quoque solvere teneantur, utcumque moderatam?

Solutiones.

4-to. Difficultas haec videtur insolubilis esse, nam etsi inter citatas in superioribus leges inveniamus, inter annos 1555. et 1597. licet contribuerent, onus tamen militiae supra alios ferre Siculos debuisse, eosdem tamen legibus pariter indicantibus a. 1599. et 1602. pristinae libertati restitutos fuisse, in propatulo est, et novissima sacri diplomatis (quo velut ad sacram anchoram confugiunt) stipulatione ab omni tributo, sub onere tamen insurgendi, patriamque defendendi immunes.[1])

. . . .

(Halmágyi kezeírása Protocolluma 3—28. lapjain.)

Záradéka a rövidebb jegyzőkönyvben így szól:

Cum vero operosum nimis esse videretur augustae aulae obligationes Siculorum e praemissis longa deductione recensitis

---

[1]) Itt a lap alján megszakad a további szöveg. Hogy tovább is volt, látszik abból, hogy az utolsó szó (immunes) custosnak van feltéve a lap alján.

A jegyzőkönyvnek ezután egy rövidebb fogalmazványa következik, mely a jun. 1., 6. és 10-iki határozatokat dióhéjba szorítva adja s jun. 13-ától fogva lesz megint részletessé. Ebből közlöm a 10-iki ülés záradékát.

A rövidre fogott jegyzőkönyvön oldalt Halmágyi írásával ez a megjegyzés olvasható:

Ennek a protocollumnak eleje usque 13. Junii bővebben íratván, csak attól fogva valókat suppleálja.

investigare, ut illae uno quasi intuitu et in compendio contemplandae augustae aulae proponi possint, summaria earum deductio formari decernitur, in privato quoque per commissarios regios revidenda et cum praemissis conferenda.

Die 13-tia Junii.

Legitur summaria deductio obligationis Siculorum, iuxta quam ab olim militare tenebuntur, contribuebantque, iuxta proximae sessionis conclusum in compendium relata approbaturque, sub littera D.[1])

Consultatur tandem de plano proiecti erigendae nationalis militiae Siculicae, quae videlicet obligationis de lege iis incumbant qualia beneficia a legibus illis tribuantur, quae praeterea emolumenta ad illiciendos eorum animos e liberalitate caesareo regia opinione commissionis illis indulgeri posse viderentur, concluditurque planum hoc bifiariam elaborandum esse.

1-mo. Quidem habita ad leges privilegiaque et conservationem Siculorum reflexione, additisque emolumentis, e clementia suae Maiestatis sacrissimae iisdem indulgendis.

2-do. Vero qualiter haec militia Siculica per spontaneam et voluntariam conscriptionem erigi stabilirique possit, ut propositis augustae aulae utrisque proiectis quod summo servitio regio, modernisque circumstantiis magis conducens fore videbitur, sua Maiestas eligere possit. Quibus denique modis et mediis planum utrumque in effectum deduci possit, considerandum et commissioni referendum commissariis concreditur.

Die 14-ta Junii.

Legitur planum prius, de modis et conditionibus militiam Siculicam, habita ad leges privilegiaque et conservationem eorum reflexione, iuxta prioris sessionis conclusum erigendi, quod factis pro et contra consultationibus stabiliatur, tandem concordibus votis, ut annexum sub littera E. exhibet.[2])

Initur denique nova consultatio de modalitate, motivisque tam persvadendi, quam vero ad parescriptum legum cogendi iuxta hoc planum Siculos, atque ut haec uberius quoque consideranda ad futuram sessionem referantur, tabellaeque necessariae adjiciantur, conclusum est.

---

[1]) Megvan Halmágyi jkvében (49—52. lev.) »Opus ex. d. Lázár« oldaljegyzéssel.

[2]) Halmágyi jkvében megvan az 53—54. lev.

Die 16-ta Junii.

Leguntur motiva prius planum in effectum deducendi, iuxtaque illud persuadendi Siculos et cogendi ad arma suscipienda, cum inserta commissionis opinione, an tota natio Siculica, aut vero duarum saltem sedium Háromszék et Csik incolae ad militiam adsumi debeant? sub littera F.[1])

Leguntur annexa in hoc instrumento citata prius quidem Tabella numerum contributionemque universorum in quinque sedibus Siculorum, viduarumque pro anno 1762. in se continens.

2-do. Conspectus expensarum, quae ad status unius duarumque pedestrium et unius equestris centuriarum erectionem requiruntur.

3-tio. Proiectum, qua ratione duarum sedium Háromszék et Csik liberi Siculi ad duo regimina in octo pedestres et duas equestres centurias distingvi possint.

4-to. Proiectum seu calculus, quantum hoc titulo e fundo contributionali per duarum tertialitatum remissionem decederet.

Concluditur ultimo planum quoque posterius iuxta praevisas concertationes ad sequentem usque sessionem elaborandum esse.

Die 20 Junii.

Exhibetur planum posterius obligationes Siculorum in quatuor prioribus emolumenta vero iisdem indulgenda, in subsequentibus punctis exhibens, iuxta quod per voluntariam et spontaneam conscriptionem haec militia Siculica erigenda esse videretur, quod initiis mutuis consiliis stabilitur quidem, illud tamen denuo ad circulandum mitti concluditur, ut eius punctis uberius consideratis, si quae adhuc difficultates se offerre videretur diluendae et expediendae. G. [2])

Si quidem vero iuxta hoc planum voluntarii saltem milites assummendi veniant et ideo nec determinatus militum numerus erui, nec hi in centurias distribui, nec expensae necessariae calculari possint, assumto a singulis duarum sedium Háromszék

---

[1]) Oldalt: Nota hic citata quatuor instrumenta continentur sub littera F.

Megvan Halmágyi jkvében az 55—60. lev. »Opus exc. d. c. Lázár« oldaljegyzéssel.

[2]) Ez a »Planum posterius« megvan Halmágyi jkvében a 67—69. lev. G. jelzéssel.

et Csík 400 personarum numero, quantum expensarum in rationem horum requirantur, reflexe ad stipendium, quod in ipso etiam sedium gremio iuxta punctum 5-tum habituri essent, calculus exhibetur huic plano annexus sub signo ./////.[1])

Utroque in plano denuo in consultationem assumpto atque invicem collato disquritur (!); utrum horum priusve an posterius primum in effectum deducendum esset?

Concludíturque hoc posterius planum opinione commissionis priori praeferendum atque si suae Maiestati sacr. benigne videretur praepriori in effectum deducendum esse, ex rationibus:

1-mo. Quod plures arma retinentium militium se libentius in statu militari perseveraturos, quam ad provincialem iurisdictionem redituros declarasse ab officialibus militaribus referantur.

2-do. Quod non coacta voluntas maiorem in servitio praestantiam et alacriam in militando animum polliceatur.

3-tio. Quod remissa iuxta hoc planum primi, quo se conscribi patientur, anni contributione facilius flecti eorum animi supponantur, et

4-to. Quod per hoc obviae quaevis de celebratis priscis illis Siculorum privilegiis quaestionis evitarentur; punctaque sua Maiestate sacratissima benigne confirmanda horum vices subirent.

Quae itaque ad introductionem huius plani necessaria fore videbuntur, ex praehabitis consultationibus elaboranda, atque futura sessione exhibenda decernuntur.

Die 21-ma Junii.

Examinatur modalitas iuxta hoc posterius planum, voluntariam Siculis militiam erigendi sub H., approbaturque.[2])

Concluditur demum protocollum una cum annexis praemissis ad circulandum expediri debere, ut omnibu sactis denuo revisis et consideratis, si quae novae forte considerationes aut dubia emenderent, ad commissionem relatae, ulteriori censurae subjiciantur.

---

[1]) Eme táblázatos kimutatások megvannak Halmágyi jkvében a 61—63. lev.

[2]) »De modalitate juxta Planum posterius voluntariam e Siculis militiam erigendi« cz. a. megvan Halmágyi jkvében a 71—72. lev. H. jelzéssel.

Die 23-tia Junii.

Exhibentur nonnullae commissariorum regiorum reflexiones, cumprimis ad planum posterius pertinentes, et examinatae suo quaeque loco inseruntur.

Cum vero conditio Valachorum a Siculorum statu prorsus diferens sit, interea etiam donec manum operi de illis admoverit commissio, praemissa de Siculis sub spe tantocys (!) obtinendae benignae resolutionis in antecessum augustae Aulae submittatur.

In quorum conformitate formatus ad suam Maiestatem sacratissimam conceptus legitur, expedirique, posteaquam acta in purum relata fuerint, concluditur.

(Halmágyi kezeírása Protocolluma 34—41. lapjain.)

II.

Az oláh határőrség tervezése.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erectionis militiae confiniariae Transylvanicae, a sua Maiestate sacratissima benigne ordinatae.

4-ta Julii 1763.

Praesentibus semper excellentissimis et illustrissimis comite *Joanne de Lázár*, comite *Nicolao de Bethlen*, procampimareschallo *b. de Siskovics*, actuario guberniali secretario ab *Halmágyi*.

Juxta proxime sessionis conclusum, tam humillima commissionis ad suam Maiestatem relatione, quam vero operationibus de statu Siculorum, erigendaque ex illis confiniaria militia elaboratis, die 29. mensis Junii augustae aulae submissis, imo illis regio quoque huius principatus gubernio communicatis, supererat, ut Valachorum etiam statu investigatio, qualem ex his erigendam confiniariam militiam esse putaret, manum operi commissio admoveret.

Illis proinde, quae ab ultima commissionis sessione in hac materia acta, excerpta et meditata sunt, in medium allatis et concertatis concluditur omnia illa in hunc ordinem redigenda esse, ut origo primo Valachorum, iura, conditio, habitationum loca, religio denique exprimantur; absoluta deinde in illos summae principis et illimitata potestas deducatur; et cum illi inter tres nationes principatus lege receptas per universum principatum diffusi commode et cum utilitate ad servitia militaria omnes assummi non possint, dentur praeterea complures eorum, qui per leges et principum collationes ab hac obligatione exemti sunt; qua ratione et quibus in locis una legio a districtu inde Hatzegiensi usque ad passum Bodza, seu fines sedis Háromszék e fundi regii incolis, aliisque in propriis eorum et liberis fundis habitantibus Valachis unitis formari queat?

subjungatur et haec in debitum ordinem relata ad futuram sessionem referantur.

Siquidem vero tametsi a supremo suae Maiestatis arbitrio dependeat, populum hunc Valachicum vel invitum ad recipienda arma adstringere, quia nilominus clementissima princeps Valachos etiam unitos benignitate potius ad militium allicere, quam vi adhibita cogere malit, boni ordinis esse videt commissio, ut punctis obligationum ab illis debitarum praemissis, puncta deinde emolumentorum, quae, ut spontaneis et voluntariis commissio indulgenda esse censeret, subiungantur.

Et cum uniti Valachi in sedibus Saxonicis submontanis, propriis item et liberis fundis habitantes depraesenti eo non sint numero, ut ex iis haec legio integra formari erigiique valeat, seu unicam saltim hac vice phalangem (bataillon), adjectibus quoque 300 plus minus equitibus, erigendam esse commissio censeret, seu vero spontaneos milites unitos ex inquilinis comitatensibus, in pagos nationis Saxonicae majori et superflua territoriorum extensione provisos, ad modum emigrantium translocandos esse putaret, aut vero, si nec hoc modo legio ad tria vel quatuor millia compleri quiret, non etiam unitos incolas in quarto, vel quinto parte assummendos esse, ex rationibus in reflexionibus fusius deducendis arbitrarentur et hinc

Communicetur consuli provinciali opinio commissionis, quoad recipiendos in nationis Saxonicae pagos unitos inquilinos Valachos e comitatibus una cum punctis indulgendorum limitrophis his militibus emolumentorum in quantum communitates concernunt.

Opinio denique commissionis ratione possessionum Szunyogszeg et Sibot praemissae operationi inseratur.

Die 8-va Julii.

Leguntur reflexiones commissionis de Valachis, erigendaque ex his prima legione in praecedenti sessione conclusae sub littera I., una cum obligationum, emolumentorumque illis indulgendorum punctis et opinione de incolis possessionum Szunyogszeg et Sibot sub K., quae approbantur equidem, ut nilomnius uberius quoque considerari et examinari possint, inter commissarios regios circulari illas concluditur.

Formari tandem calculus et praemissis reflexionibus adiungi concluditur, quantum videlicet per relaxandam his militibus limitrophis tributi medietatem e fundo contributionali decessurum sit, annexo etiam, quod cum status legionis numerus, quantitasque centuriarum, personale denique officialium eadem, quae legionum Siculicalium opinione com-

missionis esse debeant. Tabella autem sub littera F. respectu Siculorum iam elaborata et submissa sit, hic specialem aliam adjungere superfluum foret.

Quod demum milites ex hac legione Valachica ad custodiendos continuo passus et confinia disponendi fuit, quantumve sub effluxu unius anni in quotidianum horum stipendium erogari debeat, calculus elaboretur.

Legitur porro conceptus ad consulem provincialem Cibiniensem formatus et expediri iubetur, tenore infrascripto P. P.

Cum sua Maiestas stb. (utalás a szövegre).

Die 12-da Julii 1763.

Leguntur ea, quae priori sessione conclusa et etiam circulata fuerant, stabilianturque.

Legitur porro reinsinuatum consulis in natione Saxonica provincialis Petri de Saxenfels ad nuperam commissionis requisitionem de recipiendis in fundum regium militibus Valachis hactenus in comitatibus inquilinos agentibus emanatum tenoris infrascripti.[1])

Assummitur porro negotium erigendae ex incolis districtus Valachici Bistriciensis secundae legiones Valachicae, exhibitisque tam deliberato gubernii die 15-ta Februarii a. 1760. de conditione eorum lato, quam vero reliquis instrumentis, quae de cessione vallis Radnensis a magistratu Bistriciensi, excellentissimo generali commendanti b. a *Buccow* proposita, ab eodem ad haec responsa et successive concertata fuerunt.

Concluditur illa omnia extrahenda, examinanda et quae adhuc in pendenti relicta fuere, opinionem commissionis adjiciendam esse, exprimendo simul, qualiter difficultates nondum complanatae opinione commissionis superari, tollique possint ?

Die 15-ta.

Leguntur reflexiones commissionis circa cessionem vallis Radna eamque secuta impedimenta et modum sublationis eorundem, quae in purum describi et pro uberiori disquisitione ad futuram sessionem referri iubentur.

Quibus praemissis planum, qualiter secunda legio Valachorum ex incolis vallis Radnensis, districtusque Saxionialis Bistriciensis formari possit ? annexis obligationum et emolumentorum, quo ad hos punctis probibita in consensu mutua concertatione elaborari et referri concluditur.

---

[1]) *Oldalt :* P. P. inseratur : *Gratiosa.*

Die 18-va Julii.

Releguntur reflexiones commissionis circa commissionem vallis Radna, illaeque adiectis nonnullis observationibus ratihabentur.

Consultatur porro de modalitate procedendi in erectione utriusque legionis Valachicae, et tam haec, quam vero reliqua prioris sessionis conclusa, quae hodie perlegi non potuerunt, ad sequentem sessionem referri concluduntur.

19-na Julii.

Legitur planum erigendae ex incolis vallis Radnensis, illisque in Saxoniali districtu Bisztriciensi depraesenti residentibus secundae legionis Valachicae, cum adnexis obligationum et emolumentorum punctis sub littera M.

Legitur pariter opinio de modalitate procedendi in erectione utriusque legionis Valachicae.

Legitur ultimo protocollum actorum hactenus concinnatorum, actaque omnia in purum referri et de praemissis relatio ad suam Maiestatem sacratissimam formari concluditur.

21-ma Julii.

Relecto protocollo, revisisque actis, lecto denique conceptu ad suam Maiestatem sacratissimam formato, operationes commissionis concluduntur et suae Maiestati sacratissimae proximo cursore humillime decernuntur.[1])

(Halmányi kezeírása Protocolluma 75—78. lapjain.)

---

[1]) A hívatkozott íratok megvannak Halmágyi jkvében a 78—114. lev.

III.

Előkészület és indúlás a Székelyföldre.

A bizottság jegyzőkönyvének folytatása.

(Latin cím nélkül.)

Cibinii die prima Novembris 1763.

Praesentibus semper excellentissimis et illustrissimis comite de *Lázár*, comite *Nicolao de Bethlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur insinuatum excelsi regii gubernii de dato 30-ma Novembris (!)[1], datum clementissimum rescriptum regium, eique adnexum, ad volucrum communicantis.

Legitur benignum rescriptum regium die 8-va Octobris ad submissas regiorum commissariorum informationes iisdem commissariis inscriptum, tenore cujus benigne resolvitur, ut iuxta secundarium excellentissimi domini baronis a *Buccow* planum, illa militiae limitaneae manus, quae adhuc arma retinet, duabus, una Desultoriorum e Valachis, altera Hussarorum e Siculis legendorum, octo singulatim compagnias, capita vero 1500 habituris, quatuor item aliis pedestribus, duabus nempe e Siculis, totidemque e Valachis erigendis, sigillatim cohortes tres capita 3000 habituris regiminibus, compleatur; consequenter pedestres universim 12000, equites 3000, in toto 15,000 hominum militiam eandem constituant.

Instructio deinde adducitur, quae cum illud, quod commissio submisit et primo loco posuit planum, pro basi habeat in easdem conformitate deinceps quoque cointeligenter procedere iubetur commissio.

Quamvis autem eadem instructio in executione huius operis immediate pro cynosura observanda sit, indulget tamen commissariis regiis sua Maiestas, ut si fors in uno, aut

---

[1]) Bizonyára *Octobris* helyett.

alio semet aliquae exererent circumstantiae, quae praevideri non poterunt, has, antequam operationibus suis manum admoveret commissio, adjecta opinione sua, qualiter melius citiusque superari possent, absque ulla mora remonstrare valeat, quo dein pro renata et de ulteriori alteratione et de commissione, ne ullum in operatione sua habeat impedimentum, mature huic prospici queat.

Confidit sua Maiestas benigne futurum, ut cum gravissinum hocce momentum cointeligenter cum principatu ad suum cursum dirigatur et modelitates a commissione proiectatae huius fundamentum fuit, adeoque executio quoque commissioni incumbat, contrariis, si quae fors moveantur, quaestionibus, aut infundatis motibus in suis se operationibus turbari haud patiatur commissio, consequenter neque superflua repraesentationum ad augustam aulam fienda directione tempus inutiliter perdat, verum ad assequendum quantocyus intentionis regiae scopum omnes suos conatus conferat, intensissimisque viribus ac fide et authoritate sua interposita commissum sibi negotium exequi contendat.

Quod fundos pro intertentione saepefatae militiae limitaneae destinatos concernit, cum brevitas temporis hucusque obstiterit, quo minus omnia in debitum ordinem hoc in passu redegi potuerit, id, quod super eo stabilitum fuerit, proxime intelleget commissio.

Zelus demum commissionis in summi servitii regii promotionem directus ac dexteritas laudantur et excitantur; informationes suo tempore inevitabiliter submissi iubentur.

Ultimo, quoad investigationem motuum, qui in sedibus Siculicis exorti fuerant, intelligendamque ex eo capite, tam in iisdem sedibus, quam apud Valachos poenam attinet, remittitur comissio ad id, quod in praefata instructione semper eo expressum habetur.

Legitur copia benigni rescripti regii sub eodem dato diei 8-va Octobris ad regium gubernium directi. Jubet sua Maiestas officialibus sedium Siculicalium Csík, Háromszék et Bardócz injungi, ut commissioni regiae omnem praebeant assistentiam, quove per illam vocati fuerint, compareant et iussa exequantur; una simul publicando suam Maiestatem sacratissimam eidem commissioni facultatem dedisse, ut contra instigationis reos comperiendos, non attentis legum solemnitatibus, summarissimum instituere processum et ad executionem poenae promeritae, absque ulteriori recursu, praecedere possit.

Legitur copia alterius benigni rescripti regii ad idem gubernium 8-va Octobris emanati, quo mediante quae suam

Maiestatem ad rationis erigendam militiam nationalem, seu limitaneam permoverunt, recensentur, leges et statuta principatus pro basi huius regiae resolutionis haberi significantur, regii commissarii d. comes de *Lázár*, c. Nicolaus de *Bethlen* procampi maraschallus (!), baro *Josephus de Siskovich* ad sedes Siculicas Csík, Háromszék et Bardócz inviari, incolisque praemissarum sedium nomine regio publicari iubetur, suam Maiestatem sacratissimam, quantum ad praeteritum, omnibus et singulis equidem, qui praestito iureiurando ad amplectendum statum militarem sese astrinxerunt, ab hoc autem iterum recesserunt, generalem amnestiam, haec tamen sub conditione benigne elargitam eo, ut intra spatium unius mensis, seu termini, si commissariis regiis ita visum fuerit, nonnihil ultra prorogandi, a die publicationis benignae huius resolutionis ad obligationem transgressam revertantur, depositum iuramentum et fidem illo appromissam reiterent, regias ordinationes, quibus mediantibus eximiis ipsos beneficiis et emolumentis sua Maiestas ordinandos duxit, debite venerentur et excipiant, consequenter obligationem suam omni ex parte adimpleant, illos, qui mala ipsis consilia suggerere praesumserunt, detegant, verbo, puncta quae pro militari hujusce instituti oratione ipsis observanda proponentur, observare annitantur.

Porro sibi reservat sua Maiestas sacratissima omnes illos, qui hactenus benignis ordinationibus regiis adversati sunt, aut alios a bono proposito avocarunt, poenae promeritae subjicere ; illi, qui in armis retentis debito in obsequio permanserunt, in signum clementiae hoc anno ab omni contributionis onere immunes declarantur.

Magnates porro nobiles et alii cuiuscumque status incolae adhortari iubentur, ne ulla ratione suo clam et palam sub indignatione regis et gravissima poena contrarium quid excogitare, aut moliri praesummant, quin potius annitantur salutare hoc opus totis viribus promovere.

Accluduntur patentes sacratissimae caesareae regiae statum et futuram conditionem Siculorum ad arma vocatorum uberius explicantes, tum in originali, tum in tribus exemplaribus authenticis, praenumeratis commissariis consignandae.

Legitur ultimo copia praemissarum litterarum patentium sub praefata die 8-va Octobris emanatarum.

Conclusum. Si quidem sua Maiestas sacratissima, in altefatis benignis suis decretis, ad regium gubernium directis, nonnulla ordinare dignata sit, in antecessum a regio gubernio disponenda et publicanda, requiratur regium gubernium, ut expeditiones desuper fiendas pro notitia et directione commissioni in copiis communicare haud gravetur.

Praeterea cum sua Maiestas sacratissima in clementissimo rescripto, ad commissionem dato, commissariis regiis benigne indulserit, ut si fors in una, aut alio aliquae semet exererent circumstantiae, quae praevideri non potuerunt, antequam operationibus suis manum admoveret commissio, adiecta opinione sua sine mora remonstrare valeat.

Item in instructione commissioni praescripta de formando quoque regulamento militari cum interventu superiorum belli commissarii regium mandatum continentur : ad uberiorem horum disquisitionem belli commissarius de *Zauner* crastinam sessionem invitari concluditur.

Cibinii die 2-da Novembris 1763.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis c. de *Lázár*, c. de *Bethlen*, *b. de Siskovich*, de *Zauner*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur lectio instructionis commissioni praescriptae, finitaque eadem concluditur. Quod cum sua Maiestas sacratissima clementer indulgere dignata sit, ut si fors in uno, aut alio aliquae semet exererent circumstantiae, quae praevideri non potuerunt, has, antequam eo operationi manus admoveretur, adjecta demissa opinione sua, qualiter melius citiusque superari possent, absque ulla more humillime remonstrare valeat commissio; hinc si quidem nil in instructione praescriptum videatur, quidnam in futurum circa conscriptiones facultatum militis et contributionis collectionem observari debent : ad evitandas confusiones putare commissionem, ut in posterum conscriptio facultatum militarium ideo, ut citra omnem suspicionem favoris, aut conniventiae alicujus deduci possit, per militares officiales, adjuncto illis confrontatore provinciali, in duobus exemplaribus sub amborum supscriptione peragi debent, quorum alterum militaris officialis apud se retineret, alterum confrontator commissioni rei contributionalis pro inserendo in libellos tributarios et referendo in summam contributionalem universalem cum reliquis libellis submitteret; contributionis vero collectio officialibus militaribus committeretur, eandem recta ad cassam provincialem administraturis.

Porro ad punctum instructionis 10-mum referatur humillime suae Maiestati sacratissimae, quod cum sua Maiestas benigne statuere dignata sit, ut in illis locis, in quibus officiales militiae Siculicae resident, iisdem pro ratione numeri equilium portionum libera cum aliis pascuatio communis in pascuo

communi, prout et lignatio communis in sylvis communitatis, citra tamen abusum, aut excessum concedatur, qui ut praecaveri queat, non inutile fore censeret commissio, si tam equites officialium militarium portiones, quam vero quantitas lignorum iisdem competens et praetium vecturae iuxta humillime adnectendum et regulamento militari inferendum proiectum (quorum pro secutura sessione elaborari concluditur) regularentur, ea nilominus respectu lignorum conditione, ut cum iidem officiales jus lignationis cum incolis commune habere dignoscantur, nec ideo pretium lignorum persolvere sint obligati incolae possessionum silvis provisarum, utriusque sortis, militares videlicet et non-militares, pretio in praemisso proiecto exhibendo, observataque iusta quoad individua incolarum proportione ligna cedere quidem gratis, advehere autem erga ponendum in tabella pretium teneantur.

Quamvis autem casus in praenumeratis sedibus Siculicis non facile emergat, si quae tamen loca, in quibus officialium quartieria erunt, sylvis destituta forent, videretur commissioni, ut officiales militares pretio, quo reliqui incolae, ligna emere, incolae vero erga mercedem in tabella exprimendum ligna vehere obligarentur.

Ad 29-a. Quid tempore pacis pro occumbente in summo servitio equo bonificandum sit, determinandum videri commissioni, quae hoc fine 25 Rh. florenos pro singulo equo resolvendos et ex cassa bellica exsolvendos sufficere posse putaret.

Cibinii die 3-tia Novembris 1763.

Praesentibus iisdem, quibus heri.

Legitur proiectum de numero equorum, quoad pascunationem liberum et quantitate lignorum officialibus limitaneae huius militiae competentium, approbaturque.

Siquidem vero absque commoda habitatione officiales militares subsistere non possint, specificatio hospitiorum in sedibus Siculicis Csik, Háromszék et Bardócz militarium competentiam in easdem destinatorum officialium, designataque hactenus quartieria, ut et differentiam utriusque exhibens suae Maiestati sacrissimae submitti concluditur.

E qua si quidem appareat exclusive vexiliferorum 44, inclusive vero eorum 56 adhuc quartieria desiderari, quae quidem pro ratione situs locorum et numero militum designabuntur, quia nihilominus haec aedificia praeter conpetentiam praemissarum sedium ante actis annis respectu universi principatus stabilitam extruenda sint ; sed praeterea incolae quoque

earundem in duas classes, militum et provincialium distingvendi veniant, repraesentetur suae Maiestatis sacratissimae opinioni commissionis videri, ut 1-mo in comportandis materialibus incolae sedium cum militaribus promiscue concurrere debeant; 2-do pretia materialium, si quae parato aere comparari deberent, prout et operariorum mercedes e fundo provinciali penes exhibendas gubernio regio authenticas specificationes exsolvantur, et 3-tio eodem, quo reliqua quartieria, modo et ex praedicto provinciali fundo haec etiam quartieria conserventur.

Quia vero novum hoc onus et militaribus et provincialibus incolis supra proportionem obtingentiae quartieralis totius provinciae accedit, iustum videri, ut vecturae etiam moderatum aliquod pretium vecturantibus ex eodem fundo publica exolvatur, cumprimis quod militia haec ad communem totius patriae limitum defensionem et summi servitii promotionem erigatur.

Instructionis denique puncto 30. benigne iussit sua Maiestas, ut cum interventu provincialis et bellici commissariatuum regulamentum pro limitanea hac militia a commissione formetur, ac pro secutura benigna approbatione regia suae Maiestati submittatur: proiectum itaque hoc fine communicatum legitur, sed cum in eodem nonnulla adhuc hausta, cumprimis initio operationis necessaria informatione esse mutanda videantur: concluditur referendum esse suae Maiestati sacratissimae, quod hoc etiam operationis obiectum perfectum fuerit, suae Maiestati sacratissimae humillime representare non deerit commissio. Profectum denique suum et in sedem Siculicalem Csik ingressum pro 22-da huius mensis ea potissimum ex ratione constitutum esse humillime insinuatur, quod ad sensum benigni rescripti et instructionis publicatio benignae intentionis regiae in illis locis adventum commissionis praecedere debeat.

Ultimo demum addatur, quod quamvis de felici operis successu commissio vix dubitet, quia tamen 1-mo iuxta novissimum sistema contributionis aucta nuper capitis taxa in statu relicta, et pecorum ac aliorum contributionis obiectorum rata elevata, id etiam, quod nunc in tertia parte illis condonari videretur, re ipsa proxime prioris non plane relaxaretur, dum duae partes tertiae nunc persolvendae partes duas prioris anni tertias de facto superant; 2-do stipendium militibus illis a die loco motionis antea praemissum nunc a die auspicati servitii resolutum est, quibus utrisque homines alias intelligentes, rerumque suarum solliciti, statum, quem conceperant, suum inferiorem expectatione reditum esse, advertentes, vereri comissionem, ne illi ad amplectendam militiam difficiliores reddantur; ut igitur animi illorum tanto magis excitentur et ad

sequendam militiam currant, potius sponte sua, quam trahantur, aut dimidium contributionis ex clementia regia illis relaxandum, aut si hoc fieri non posset, stipendium saltem a die commotionis benigni resolvendum, aut vero in futurum saltem, ubi zelus illorum et in servitio summae principis promptitudo, exercitiique et subordinationis militaris studium et observantia perspecta et observata fuerint, spem illis de praemissorum alterutro clementissime injiciendam fore censeret commissio; eo quippe magis, quod nonnulla illa florenorum millia, quae per relaxationem medietatis contributionis cassae decederent, sine notabili aggravio additamento unius atque alterius cruciferi, quod aliunde in novissimo sistemate contributionali ad necessitates occurrentes reservatum est, compensari posset.

Quae omnia Suae Maiestati sacratissimae humillime repraesentantur.

Cibinii 5-ta Novembris 1763.

Praesentibus iisdem, quibus heri.

Sessio commissionis celebratur.

Legitur conceptus relationis ad suam Maiestatem sacratissimam, idemque approbatus expediri iubetur.

Concluditur porro, ut per inclitum commissariatum provincialem super de necessaria commissionis membrorum, necessariique personalis promotione ordinationes praemittantur.

In oppido Székely-Udvarhely die 20 Novembris 1763.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis c. *de Lázár*, c. *de Bethlen*, B. de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Sessio commissionis celebratur.

Legitur insinuatum gubernii regii die quarta Novembris exaratum et 8-va eiusdem post dissolutionem commissionis Cibinii exhibitum, tenore cuius communicantur commissioni:

1-mo. Copia benigni rescripti regii die 8-vo nuperi mensis Octobris emanati.

2-do. Literae patentales regiae in ipsis originalibus, tribus item earundem in latino exemplaribus authenticis et aliis tribus copiis vidimatis in linguam Hungaricam translatis.

3-tio. Copia praeviarum ad supremos et viceofficiales sedium Siculicalium Csik, Háromszék et Bardocz exaratarum commissionum gubernialium ad complementum altissimarum ordinationum servitura. Nunciatur porro commissum

quoque supremis officialibus esse, ut circa 20 currentis mensis in circulis praefecturarum suarum sese praesentes sistere, omnimodamque commissioni regiae assistentiam praestare debeant, necessariam sua etiam ex parte pro re nata assistentiam gubernio pollicentur.

Leguntur denique patentalium litterarum copiae in Hungaricum translatae, quae translatio cum non in omnibus originali latino exemplari adequata esse observatur, pluribus in locis corrigitur, populo in praenumeratis sedibus Siculicis praelegenda, et sub regiorum commissariorum subscriptionibus et sigillis extradandae, reliquis omnibus altissimo iussui confirmiter emanatis.

(Halmágyi kezeírása Protocolluma 115—125. lapjain.)

IV.

A határőrség szervezése Gyergyóban.

Protocollum

Regiae in negotio erigendae nationalis in Transylvania militiae deputatae commissionis, in oppido Sz.-Udvarhelly.

Die.[*] 20. Novembris 1763.

Posteaquam de iis, quae acceptis superiori mense de modo erectionis limitaneae nationalis militiae clementissimis ordinationibus regiis commissio Cibinii operata fuerat, humillimam commissio relationem suae Maiestati sacratissimae sub dato diei ... [1]) proxime transacti mensis Novembris submittere sustinuisset: ad sua divertentes a potiori commissarii regii hodie in oppido hoc conveniunt, ut inde simul in sedem Csik movere et operis manipulationi manum admovere possint.

Csík-Somlyó 23-a *Novembris 1763.*

Reassumitur proiectum Regulamenti pro nationali hac militia in Germanica lingva formatum, nuper Cibini sepositum, quod cum per se intellegi a populo non possit, concluditur in Hungaricam linguam idem transferendum esse, nonnullaque eius puncta priora vertuntur in Hungaricum.

Csík-Somlyó 24-ta *Novembris 1763.*

Accersiti in praesentiam commissionis supremus iudex regius, ut et notarius sedis Csík, interrogantur, an benigna rescripta a gubernio communicata acceperint? et an, prout iussum fuit, eo modo publicaverint et benigna intentio regia ad omnium et singulorum notitiam pervenire potuerit?

---

[1]) A szám nincs kitöltve. A királynéhoz intézett felterjesztés nov. 5-én kelt.

Respondentibus illis ipsummet rescriptum regium, per notarium in Hungaricam linguam translatum, in congregatione sua, praesentibus attunc ibi locorum a potiori iudicibus et iuratis publicatum, in illis vero locis, quorum iudices abfuerant, per duos assessores sedis pagatim publicari iussum fuisse. Versionem clementissimi rescripti in Hungaricum moniti exhibent, quae lecta latino suo exemplari in omnibus concordari observata est.

Quia tamen benignum idem rescriptum gubernii, id est, ut ad omnium et singulorum notitiam suo modo pervenire potuisset, publicata sit; iniungitur denuo praescripta regii rescripti publicatio, tam in sede Csík, quam etiam sede cumprimis Gyergyó, ubi eo processurus supremus iudex regius curam huius publicationis habeat.

Fiunt denique dispositiones de promotione commissionis pro 26-ta ad Dánfalva et inde pro 27-a ad Gyergyó-Sz.-Miklós, ubi initium sibi commissi laboris auspicabitur commissio. Supremo iudice regio solo in commissione remanente, monstratur illi originale patentalium regiarum, legiturque, ac ut visa absoluta suae Maiestatis sacratissimae intentione, hanc omni conatu pro homagiali sua fide secundet, iniungitur. Quo recedente

Continuatur postremo translatio Regulamenti militaris proxima sessione intermissa.

Csík-Somlyó 25-ta Novembris.

Laboratur denuo circa intermissam heri proiecti de Regulamento militari translationem.

Csík-Dánfalva 26-ta Novembris.

Reassumitur residua projectati pro nationali militia Regulamenti, necdum ad finem perducta translatio, continuaturque.

Gyergyó-Sz.-Miklós 27. Novembris 1763.

Initis mutuo consiliis, quae nempe ad auspicandum, promovendumque summum in erectione huius militiae limitaneae servitium necessaria fore viderentur:

Conclusum est tam v. colonello et legionis commendanti a *Caratto*, respectu armatorum, quam vero supremo iudici regio *b. Paulo de Bornemissza,* ratione non militarium mandata sequentia expedienda in scriptis esse, ab ipsis tempestive populo publicanda et quidem quoad utriusque sortis incolas

1-mo. Omnibus et singulis liberis incolis Siculis sedis Gyergyó, tam armatis, quam non armatis indicendum et publi-

candum esse, quod sua sacratissima caesareo regia et apostolica Maiestas commissionem regiam pro ordinanda militia Siculorum limitanea clementissime constituerit, eandemque summa instructione munitam in has sedes Siculicas ablegaverit.

2-do. Commissionem hanc regiam e sequentibus constare membris, nimirum comite de *Lázár* (tit.) comite de *Bethlen* (tit.), barone de *Siskovics* (tit.). Cui commissioni pro actuario adiunctus est *Stephanus ab Halmágyi* guberniali secretario. Pro ordinandis vero negotiis commissariaticis eidem admotus bellicus commissarius a *Rehm*.

3-tio. Hinc caesareo regiae commissioni officiales, tam militares limitaneae huius militiae, quam provinciales, consequenter omnes etiam liberi Siculi a sua Maiestate sacratissima assignati sunt, unde huic commissioni in hoc erigendae militiae negotio omne obsequium praestare tenentur universi.

4-to. Certiores omnes et singuli redduntur, quod haec caesareo regio commissio, post varios in his sedibus ortos motus, secundum altissimas acceptas ordinationes, leges et articulares principatus huius constitutiones, quae nationem Siculicam ad militiam obligant, aestate proxima inquisiverit, easdem ad thronum suae Maiestatis sacratissimae submiserit.

5-to. Sua vero Maiestas sacratissima altissimam suam resolutionem, sacra sua manu subscriptam, sub 8-va Octobris anni currentis ediderit.

6-to. Et hanc clementissimam resolutionem in forma patentalium regia manu subscriptarum expeditam, hic loci in Gyergyó-Sz.-Miklós publicare, operationumque suarum initium facere constituerit.

7-mo. Omnes et singuli liberi incolae huius loci Sz.-Miklós tam armati, quam non armati die 29-na huius mensis hora 12-ma [1]) antemeridiana ad quarterium hujas stabale, decenti ordine comparere debeant, visitati prius per officiales, an omnes sobrii sint? vel minus? ebriis inde discedere iussis.

8-vo. Observandum erit, ut dum clementissimae ordinationes altissimo caesareae regiae et apostolicae Maiestatis nomine publicabuntur: 1-mo. Armati incolae nonnisi gladio cincti, equites vero sine equis se sistant. 2-do. Omnes et singuli tamquam humiles, fidelesque subditos decet, altissimis iussis regiis humillima cum veneratione et submissione aures praebere teneatur. 3-tio. Nemini tum temporis vocem edere, aut verbum proferre licebit. 4-to. Multo minus erit licitum uni vel pluribus omnium nomine aliquid coram commissione

---

[1]) Igy, de valószínűleg tévesen *9-na* helyett, mint az alábbiakból következtethető.

proferre, si quidem tempore regestrationis seu conscriptionis, si quid in proprio negotio proponere quis velit, facultas loquendi eidem concedetur. 5-to. Pirobolarii hujates limitanei una cum suo officili (!) assumment hic vigilias die 29-na hora 8-va matutina et collocabunt ad sinistram vigiliae Okelianae. 6-to. Cum maxima pars incolarum huius loci armata sit, hi incolae die 29-a hora 9-na matutina in determinato loco convocabuntur; unde in aream quartierii stabalis in ordine per officiales deducantur, iisque ibi collocatis officiales sine sclopetis, locum suum ante lineas occupabunt.

9-no. In loco, ubi prius, uti dictum est, convenerint, duo milites et quidem unus equitum, alter vero peditum e mansuetioribus et prudentioribus designandi erunt, ut postquam regiae patentales publicatae, et altissima subscriptio illis commonstra (!) fuerit, ex ordinibus procedant, et per officialem quendam usque ad commissionem deducantur, copiam vidimatam benignarum patentialium expetituri, et postquam hi illam obtinuerint, omnes inçolae, accepto desuper mandato, eodem ordine reducantur. Quibus iuiungendum erit, ut hanc copiam vidimatam bene conservent, insimulque significent, quorsum eandem deponere velint, quoniam haec copia integram sedem Gÿergyó spectabit. Praeterea

10-mo. De non-armatis addendum, quod quamvis commissio nullam diffidentiam habeat populum non armatum sua sponte coram commissione compariturum esse, ne tamen per tardiorem forte accessionem eorum operationes commissionis morari contingat, sub consueta poena supremus iudex regius eosdem adesse iubeat, maiorem longe ab auctoritate commissionis animadversionem, si dicto audientes non fuerint, experturos.

11-mo. Viceofficiales sedis ipsimet deducent non armatos ad locum iam determinatum, eosdemque ad audienda suprema iussa regia in ordinem redigent et illi sub publicationis tempore coram populo se sistent.

12-mo. Explicetur populo non armato, quod tametsi pars militiae regularis pro dignitate commissionis benigno suae Maiestatis iussu pro vigiliis commissioni huic regiae ordinatae sub tempore publicationis praesens sit futura, illius nihilominus praesentiam nemo, nisi renitentes et inobedientes formidandam habebunt.

13-tio. Quales publicationum benignarum patentialium secuturae sint commissionis operationes, populo peracta publicatione ad notitiam dabitur, nec impedientur ulli, cuiuscumque demum conditionis existant, a comparendo sub tempore publicationis benignarum ordinationum, dein modo a latere, et non inter liberos Siculos, locum capiant.

Quae mandata, in quantum militares et respective non militares in separato incolas, aut utriusque sortis populum concernunt, tam v. colonello a *Caratto*, quam vero supremo iudici regio b. *Paulo Bornemissza* in scriptis tempestive communicari iubentur.

Die 28-va Novembris 1763.

Accersitus in commissionem reverendus loci parochus et archidiaconus Gyergyaiensis *Josephus Siko*, qui ad arma tam assumenda, quam retinenda populum sibi concreditum laudabili in suam Maiestatem zelo persvasit, plurimumque in erectione huius militiae praestitisse refertur, laudatoque eius in suprema iussa caesareo regia altissimamque intentionem promovendam fideli studio, ut in futurum etiam bene coeptis insistat, clerumque sibi subordinatum ad idem faciendum stimulet, commendatur.

Legitur porro coram eodem originale altissimarum patentalium litterarum, ut de clementissima suae Maiestatis sacratissimae voluntate uberius informatus, nova inde ad retinendum in obsequio, et ad assummenda arma per movendum populum haurire queat argumenta, suo etiam clero proxime advocando communicanda.

Quo discedente continuatur denuo translatio proiecti de Regulamento militari toties memorati, finisque eidem imponitur.

Die 29-na in Gyergyó-Sz.-Miklós.

Adductis in aream quartirii stabalis decenti ordine incolis Gyergyó-Sz.-Miklósiensibus ac inter duas militum, a dextra quidem centuriae Okelianae, a sinistra vero Pyrobolaríorum limitaneae huius militiae alas constitutis : prodit commissio regia in medium, comitantibus illam pluribus officialibus militaribus, loci parocho et supremo iudice regio, atque inter duo tormenta et praescriptas militum alas coram populo consistens, sequentia ad populum verba praemittit : Qualiter videlicet sua Maiestas sacratissima maternam curam suam et attentionem praeferenter ad charum sibi et haereditarium hunc Transylvaniae principatum convertando, ad varia, quibus hucusque conflictabatur incommoda, quantum humanitas possibile obvianda, militiam nationalem, seu limitaneam erigere et in hoc fine commissarios suos regios hic praesentes nominare, hisque erectionem militiae istius non tantum committere, verum editis clementissimis regiis litteris patentalibus, sacra sua manu subscriptis et regio etiam sigillo munitis,

tam obligationes militum limitaneorum, quam vero commoda et emolumenta eidem militiae ex summa sua clementia benigne indulta, unicuique ob oculos ponere et omnes ac singulos liberos Siculos ad avitum militaris gloriae splendorem excitare dignata est. Prout haec omnia ex ipsa regiarum patentalium litterarum in Hungaricum translata copia, originaliumque productione uberius intellecturi erunt universi. Cuius tenorem, secundum pridie auditas commissionis ordinationes, ut homagiali, qua tenentur, reverentia, summoque silentio et veneratione auribus excipiant, supremae in terris principis Maiestas exigit.

Legitur tandem copia altefatorum litterarum patentalium in Hungaricum translata, earumque nonnullis punctis ad captum plebis uberius interpretatis; finita demum lectione originale eorum ipsa adeo sacrae manus regiae subscriptio universis ostenditur.

Quibus praehabitis veniunt proprio et reliquorum nomine nobilis *Andreas Kölő* corporalis, primipili item *Josephus et Franciscus Pongrácz*, ambo pariter corporales, autenticasque, tam in latino, quam vero in Hungarico altefatarum patentalium copias sibi consignari, decenti veneratione supplicant, quibus utrumque conceditur. Clauditur ultimo novo ad populum sermone huius publicationis actus, tenore cuius repetita mentione clementissimorum rescriptorum per regium gubernium publicari iussorum, modo item prolectarum altissimarum patentalium regiarum, non iam amplius in arbitrio liberorum Siculorum situm esse, utrum militiam sua sponte sequi velit, aut minus; quam enim militandi obligationem antiqua belligerandi consuetuda imo leges ipsae, tot seculorum usu roboratae, ab ipsis sub gravissima etiam poena exigunt, et quam sub electiciis nationalibus principibus sua sponte praestiterunt. Quidni ac clementissima haere ditariae principisiussa, in legibus et antiquis consuetudinibus, constitutionibusque diaetaliter conditis fundata, qui non concurrerent trahi, poenaque legali ad repetendum aliquandiu intermissum militandi statum compelli debeant.

Insignia quidem illa beneficia et emolumenta, quibus sua Maiestas sacratissima liberorum Siculorum statum priori reddidit longe meliorem, omnes et singulos ad sponte parendum iure optimo invitant, nec dubitat commissio, ea et fidelitate et ratione liberum populum Siculicum pollere, ut bonum a malo discernere possit, adeoque militarem hanc obligationem omni promptitudine et alacritate subituri et repetituri, legibusque militaribus prompte parituri ac per hoc novam regiae clementiae in suam nationem accessionem in dies provocaturi sint. Quod si nihilominus praeter omnem expectationem da-

rentur forte nonnulli, qui aut populum iniquis consiliis a recto proposito seducere, aut se altissimis ordinationibus opponere non formidaret, commissio contrariis similium quaestionibus, aut infundatis excusationibus, in suis se operationibus turbari haud patietur, verum non attentis legum solennitatibus, summarissimo processu contra tales agere ac poenam a legibus dictatam desumere haud intermittet. Quod si ergo leges patriae ad armilustria sine legali causa non comparentibus poenam mortis statuunt: quanto maiori poena digni tales forent, qui se a statu militare, ad quem nati sunt et ad quem omni iure obligantur, simpliciter resilire conarentur ab omnibus et singulis perspici potest. Ne ergo quispiam se suamque domum certissimo periculo exponat, attributamque a sua Maiestate sacratissima commissioni hinc regiae activitatem experiatur, universos et singulos moneri. Caeterum notum singulis reddetur, quando ad conscriptionem, seu potius personarum, fundorumque consuetam sub etiam nationalibus principibus registrationem se sistere debeant, dum omnes et singuli sub poena legali comparere obligabuntur; qua peracta, formatisque centuriis, subofficiales omnes determinato sibi stipendio gavisuri erunt.

His absolutis, eodem quo venerant ordine, in summo silentio recedunt.

Die 30-ma Novembris 1763.
In possessione Tekerő-Patak.

Transeunte regia commissione in praememoratum pagum *Tekerőpatak*, tam huius, quam vero vicinae possessionis *Kilyénfalva* incolae ad domum quartierialem, eodem, quo in Sz.-Miklós, modo et ordine in praesentiam commissionis deducuntur; propositio praemittitur, translata altissimarum patentalium in Hungaricum copia praelegitur, originale et sacrae manus regiae subscriptio populo monstratur, copia Hungarica simplex petentibus conceditur, iisque, quae in Sz. Miklós dicta sunt repetitis, pari silentio populus tam armatus, quam non armatus, ordine priori reducitur.

Veniunt in praesentiam commissionis regiae universi parochi, seu plebani ecclesiarum catholicarum in sede Siculicali Gyergyó existentium, deducente illos archidiacono et parocho hujate Sz.-Miklósiensi, coram quibus positiva suae Maiestatis sacratissimae, de erigenda militia limitanea voluntas declaratur, originale altissimarum patentalium praelegitur, sacrae manus regiae subscriptio et regii sigilli impressio monstratur; ultimo denique adhortantur universi et singuli, ut clementissimam intentionem regiam, promanaturumque ex hoc militari statu decorem et felicitatem nationis Siculicae, publicam-

que securitatem et felicitatem salutaribus consiliis secundare et promovere conentur. Qui se ex summo, qua in clementissima iussa ducuntur studio praestituros esse declarant.

Die 1-ma Decembris 1763. in Csomafalva.

Comparente in domo ordinarii notarii *Stephani Balo* regia commissione, adducuntur incolae tam militares ex eadem *Csomafalva*, possessionibus item *Ujfalu* et *Allfalu*, eodem quo in Sz.-Miklós ordine, illisque inter duas centuriae Okelianae alas constitutis, commissioneque in medium prodeunte, allocutio ad utriusque sortis populum praemittitur, copia Hungarica clementissimarum patentalium regiarum praelegitur, originale in latino monstratur, copia simplex ad describendum petentibus conceditur; ultimo denique adhortatis singulis depromtis e legibus et benignis ordinationibus caesareo regiis argumentis ad arma sponte assummenda, propositaque renitentibus poena, ordine consueto, nemineque vel sussuros edente recedunt.

Die 2-da Decembris in Szárhegy.

Convocatis in possessionem *Szárhegy*, eiusdem, ut et pagi *Gyitró* [1]) incolis, militaribusque aeque, iisdemque in domo quartiriali inter binas Hussaronum alas coram commissione constitutis, publicatio altissimarum patentalium praemissa allocutione modo priori peragitur, simplex copia ad describendum petentibus datur, actusque publicationis huius seria adhortatione concluditur, populusque utriusque sortis ordine priori, in summo silentio reducitur.

Die 3-tia Decembris in Sz.-Miklós.

Si quidem incolae possessionis *Remete* reliquis se duriores in acceptandis armis praebuerint, paucioresque eorum statum militarem amplexi sint, ut antequam coram commissione isthac regia se sistant, a supremo iudice regio, caeterisque sedis officialibus, de altissima intentione caesareo regia informentur, publicatioque per gubernium praemissi clementissimi rescripti denuo coram illis peragatur, in hunc locum Sz.-Miklós comparere iidem iubentur; praemissisque per praememoratos sedis officiales et publicatione clementissimi rescripti et uberiori de suprema voluntate regia informatione, deducuntur tandem in aream huiatis quartierii stabilis; prodeunteque commissione regia, praemissaque ut prius allocutione, lecta

[1]) T. i. *Ditro,* a mit a nép ma is mond *Gyitró*-nak.

tandem copia altissimarum patentalium literarum, demonstrata sacrae manus regiae subscriptione, concessa desiderantibus ad describendum simplici alte memoratarum patentalium copia, severa ultimo oratione actus publicationis huius concluditur, gratia regia dictis audientibus pollicetur, severissima vero et legalis poena renitentibus denuntiatur; dimissisque ordine consueto et sub silentio illis publicationi clementissimarum patentalium in universa hac sede finis imponitur.

Refertur denique ad commissionem incolam quendam et notarium ex ordine primipilari Szárhegyiensem, nomine *Franciscum Ambrus*, populum a suscipiendis armis retrahere intendisse, dicendo ad populum: hanc etiam commissionem, ut reliquos, discessuram, remque limitaneae nationalis huius militiae in statu quo permansuram fore.

Nunciatur proinde illi, ut cum sua Maiestas sacratissima commissioni attribuit facultatem terminum resipistentiae breviorem, vel longiorem, pro ratione necessitatis huic aut illi praescribendi, poenamque legalem non observatis legum solennitatibus summarissimo processu infligendi, huic eidem tamquam supremae ordinationis praevaricatori, diei crastinae horam 3-tiam pomeridianam indicit, ut ille in armis a capitaneo expetendis et assummendis coram commissione regia se sistere teneatur, gravissimam poenam legalem casu in contrario experturus.

Die 4-ta Decembris in Sz.-Miklós.

Comparet ad praescriptum commissionis notarius Szárhegyiensis *Franciscus Ambrus*, armis militaribus indutus, seque iam militem futurum, prioremque reatum, sincero statum militarem promovendi studio emendaturum pollicetur, cui venia datur, donatusque et admonitus ad sua remittitur.

Peracta vero, ut superius clementissimarum patentalium publicatione, ut conscriptio militaris die crastina initium sumat, concluditur, dispositionesque eatenus fieri iubentur:

1-mo. Ut omnes et singuli unius sessionis nobiles in *Gyergyó-Sz.-Miklós* et *Tekerőpatak* residentes non armati coram commissione die crastina se sistant, Sz.-Miklósienses nominanter hora 10-a matutina compareant, Tekerőpatakienses vero ita parati sint, ut hora 3-tia pomeridiana advenire queant; de quo, qua videlicet hora adesse debeant, circa meridiem mandata obtenturi.

2-do. Universi et singuli, qui coram commissione regia comparebunt, suam, filiorumque suorum aetatem, quotum nempe aetatis annum agant, sincere referre noverint, quibus

pero sua vel filiorum aetas pro certo non constaret, e libris baptismatibus, prae manibus parochorum habitis, exquiri curent, tales enim, qui false relaturi essent, desuperque convincerentur, promeritam poenam subituri erunt; quodsi vero forte libri batismales gratis illis non aperirentur, ad commissionem referant.

3-tio. Quemadmodum iam praevie illis notum redditum fuerat, uniuscuiusque querelas proprias coram commissione tempore conscriptionis exponi posse: ita illas exauditura erit commissio, dummodo processuales in scriptis, reliquos vero minutiores verbis commissioni insinuent.

Die 5-ta Decembris in Gyergyó-Sz.-Miklós.

Praesentibus excellentissimis et illustrissimis b. *Joanne de Lázár*, c. *Nicolao de Bethlen*, b. *Jos. de Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*, nec non commissario bellico de *Rem*, supremo iudice regio b. *Bornemissza*, v. colonello a *Caratto*.

Fit initium conscriptionis ab incolis *Gyergyó-Sz.-Miklósiensibus*, proceditque, quoad reliquos, absque omni difficultate, praeterquam quod octo non armati unius sessionis nobiles, partim assessoratu sedis, quem hactenus gesserunt, partim obequitator tricesimalis, servitio camerali, quod bina servitia uno eodemque tempore subire praestareque non possent, se ab hac conscriptione excusaverint.

Quibus respondente commissione, nominem adsessorum, aut obequitatorem tricesimalem, per conscriptionem hanc militarem, assumtionemque armorum a priori obligatione, quamdiu illa ex indulgentia suae Maiestatis sacratissimae functuri erunt, abstrahi, verum cum leges ipsae, cumprimis vero benignae ordinationes regiae, nulli unius sessionis nobilium Siculorum exemptionem a militia hac nationali concedunt, arma ab illis quoque recipienda gestandaque esse; in reliquo officium servitiumque suum continuaturis, et nonnisi postquam finem illi imposuerint, militare servitium subituris.

Quo responso contenti in conspectu commissionis arma recipiunt.

Gyergyó-Sz.-Miklós 6-ta Decembris.

Cum hodie festo, videlicet sancto Nicolao dicato, universi huius loci incolae devotionibus ex antiqua consuetudine dediti sint, intermissa incolarum huiatum conscriptione, Tekerőpatakienses conscribuntur, armaque non habentibus distribuntur.

Gyergyó-Sz.-Miklós diebus 7-ma, 8-va et 9-na Decembris.

C. Reassummitur, constinuatur, absolviturque conscriptio Gyergyó-Sz.-Miklósiensium, cantorum quoque altero noto Siculo arma acceptante, altero vero *Joanne Kovács* ex eo, quod ex comitatu Krasznensi originem ducat, ab hac obligatione absoluto.

Gyergyó-Sz.-Miklós 10-ma Decembris 1763.

Inchoatur hodie conscriptio incolarum *Remeteiensium*, quorum plurimi arma antea deposuerant, praemissisque in conspectum commissionis pagi iudice et notario, eorum medio veniam facti sui implorant, obtinentque et 2-do supplicant, ut restantiae contributionis anni superioris militaris illis condonetur.

Quod commissio, quoad arma deponentes, vel non acceptantes in sua potestate haud esse situm, ac ideo suae Maiestati sacratissimae se relaturam esse reposuit, eius clementissimam resolutionem super inde acceptatura.

Tandem conscribuntur omnes et singuli non armati, armaque inter illos dividuntur.

Legitur ultimo decretum regium 25-ta Novembris a. c. emanatum, quo intimatur commissariis regiis, sacratissimam suam Maiestatem, postquam sedis Siculicalis Csík notarius *Emericus Lázár*, ne propter factum ad eandem recursum molesti quidpiam ipsi inferatur, securitate provideri petiisset, gubernium regium ipsamque commissionem audiendos esse clementer invenisse, ut de eo an ? et quid considerabile contra illum ex peractis iam inquisitionibus prodiisset, demissam quantocyus submitterent informationem.

Conclusum. In sedem Csík brevi profectura commissio altefato mandato regio satisfacere non intermittet.

Gyergyó-Sz.-Miklós 11-a Decembris.

Ut conscriptio tanto celerius absolvi possit, concluditur, eandem per bellicum commissarium de *Rehm* et capitaneum de *Magdeburg* separatam continuandam esse, adeoque armati *Remeteienses* per hunc, *Szárhegyienses* vero non armati incolae per illum conscribuntur, armis quoque inter illos, qui hactenus non habuerunt, distributis.

Die 12-a Decembris ibidem.

Continuatur conscriptio armatorum *Szárhegyiensium* et incolarum *Ditroiensium*, armaque inter non habentes dividuntur.

Die 13-a Decembris Gy.-Sz.-Miklós.

Cum hac die nundin aeanniversariae in Sz.-Miklós celebrentur, ne ab illis incolae sedis huius ad quas comparare soliti sunt, avocentur, neve compotationibus eadem occasione deditis contra reverentiam quidpiam committant, conscriptionis continuatio in sequentem diem transfertur.

Die 14-ta Decembris in Sz.-Miklós.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis c. de *Lázár*, c. de *Bethlen*, b. de *Siskovics*, actuario ab *Halmágyi*, nec non belli commissario a *Rehm*, v. colonellis item a *Carato* et *Ernst* aliisque officialibus militaribus.

Incolae *Allfalvenses* et *Killyénfalvenses* priori modo conscribuntur, armaque distribuuntur.

Die 15-ta Decembris in Sz.-Miklós.

Procedit conscriptio militaris quoad incolas *Ujfalvenses* et *Csomafalvenses*, armaque inter non habentes dividuntur.

Siquidem vero conscriptionis opus ad finem iam vergat, terminus consecrandorum vexillorum pro 18-va currentis mensis praefigitur, qui actus solemnis ut decenti ordine perfici queant, sequentes hunc in finem concluduntur dispositiones:

1-mo. Die, qui hunc actum praecedit, incolae pagi *Remete* in pagum *Szárhegy*, pariter incolae pagi *Ditró* in pagum *Sz.-Miklós*, denique incolae pagi *Csomafalva* in pagum *Ujfalu* se conferunt, ibique noctem agunt, reliquis interea in suis pagis permanentibus.

2-do. Die insequenti praefixo centuriae singulae ex pagis supradictis sequenti modo procedunt et quidem ita, ut paululum ante nonam horam circa lineas penes templum Armenorum in Szt. Miklós delineatas compareant, ibique consistant, ipsimet officiales centurias suas, lineatim compositas, deducent, singulosque homines commonefacient, ut postquam lineatim constiterunt, bene observent, quinam ab utroque latere, itidem quinam ante et post illos consistant, ut eundem semper ordinem eo facilius servare possint.

3-tio. Contra iniuriam aëris tot vestibus se munire possunt ac libuerit; supra tunicas vero, zeke vocatas, nemini aliam vestem induere licebit.

4-to. Supra lineas in loco supra nominato defixas, centuria supremi vigiliarum magistri alam dextram, centuria capitanei *Winler (!)* alam sinistram constituit, centuria vero capitanei

Krunbein (!) a dextra, et centuria capitanei *Pfleger* a sinistra in medio consistent.

5-to. Singulis centuriis notificandum erit, quod liberi incolae ad consecrationem vexillorum, publicationem articulorum militarium et depositionem iuramenti ad vexilla et articulorum militarium comparebunt, quam ob causam

6-to. Nemo, sub poena carceris et catenarum cremato se inebriari, aut quocumque modo ebrius comparere audeat.

7-mo. Cum omnes sub armis constitutierunt, durante publicatione articulorum militarium porro, nec ante, nec post depositionem iuramenti, nemini unicum verbum, nec ullam vocem sub gravissima poena corporis afflictiva, proferre licet; quicumque vero vocem suspectam, suo, aut aliorum nomine ibi edere audebit, poena capitali afficietur.

8-vo. Jam illi incolae, qui armis instructi sunt, quantum fieri potest, ita tamen ne taedium concipiant, in sequenti exercitio instruendi erunt, nimirum quomodo arma ad depositionem iuramenti vibranda, itidem quomodo arma praesentanda, ad pedem deponenda, iterum praesentanda, inde ad humerum assummenda, denique qua ratione in terram deponenda, at inde iterum assummenda sint.

9-no. Singuli liberi incolae, sive hucusque armati fuerint, sive arma nunc acceperint, nec non illi, quibus arma distribui non potuerunt, in ordine praescripto supra lineas defixas comparare debebunt.

10-mo. Die ante consecrationem vexillorum secunda, singulis centuriis dies consecrationi dicatus indicetur, ut se secundum mandata componere possint.

11-mo. Die, qui consecrationem praecedit, omnes Pyrobolarii militaribus vestibus instructi ad Szt.-Miklós se conferant, ibidemque noctem agant.

Die vero consecrationi praefixo hora octava matutina unus officialis cum ante dictis Pyrobolariis in quartierio huius loci stabali convenient, quibus 60 armati centuriae Winterianae iunguntur, hi nova vexilla comitabuntur. Cum vero vexilla nova comitantes, ea in templum Armenorum deducent, Pyrabolarii vigilias necessarias ad ianuas templi constituuntur, reliqua vero armata vexillorum comitiva, circa templum consistit, ut ad decantationem Gloria, Evangelium, et Te Deum, arma explodant. Huic praesidio vexillorum separatae circa templum lineae defixae sunt.

16-ta Decembris Sz.-Miklós.

Hussaronum, seu equitum nationalium in hac sede militiae conscriptio absolvitur, finisque huic rei imponitur.

17-ma. Decembris 1763.

Cum sub praevio modo peracta militari conscriptione, ex ipsorum et incolarum relationibus informaretur, imo propriis etiam oculis intueretur commissio, incolas Siculos eum in modum indies multiplicari, ut sessiones ipsorum integrae a potiori in 4, 6, 8, 10 et nonnullibi in plures etiam partes subdividi, aut vero a totidem patribus familias inhabitari debuerint, debeantque, et hinc fundi perpetuis mutationibus obnoxii pro fundamento obeundi militaris servitii assummi non possint, personis ad servitia militaria idoneis servitia militaria imponenda esse existimavit. Observavit praeterea commissio jobbagianum filios, erutis in matrimonium liberorum Siculorum filiabus, particulisque fundorum liberorum iure matrimonii adeptis, ad arma recipienda, statumque liberum plus justo adspirare. Ne itaque per hoc dominis terrestribus iniuria praeter ius et aequum inferatur, neve iniquis quorumcumque consiliis incolarum animi ab hoc militari statu forte abalienentur, sequentem ordinationem per militares officiales in pagis publicandam esse iussit :

Datur ad notitiam omnium, quos praesens negotium tangeret, quod omnes illi inclytae sedis Gyergyó nobiles unius sessionis et liberi Siculi, quicumque in peracta nunc conscriptione militare adscripti sunt, sive obvenerunt illis arma, sive non, iuxta tamen sacratissimae et apostolicae suae Maiestatis reginae nostrae clementissimas ordinationes, patriaeque huius nobilissimae leges, homines facti sunt militares, potestatique subsunt militari. Quin omnes quicumque viribus eatenus valent servitium regium ordine ad se devolvendum praestare tenentur. Cuius intuitu ea supremis omnium centuriarum officialibus potestas data est, ut ex incolis ad quamlibet centuriam destinatis ad numerum peditibus quidem 250, equitibus autem 186 iis, qui maxime ad hoc idonei sunt, sive ex eadem, sive reparata familia, et sive plures, sive pauciores ex eadem domo reperiuntur, arma pro arbitrio suo distribuant ; reliqui autem maneant, ut supernumerarii, eo quidem fine, ut si quando aliquis e 250, et respective 186 personis apud singulas centurias armatis deficeret, tunc uni e supernumerariis, qui maxime item idoneus erit, arma illius tradantur, etiam si ex eius familia plures pauciores que forent armati ; hoc tamen probe intellecto, quod

supernumerarii etiam ad hoc idonei servitia regia ad ipsos devenientia, cum armis armati alicuius, secundum dispositiones supremorum officialium, in ordine suo praestare tenentur. Ast hic invigilabunt officiales, ut dum centuriae cum singulis 250 capitibus contrahendae venirent, tunc si inter eos, qui ad unam eamdemque domum conscripti sunt, duo vel tres armati deprehenderentur, parte illorum ad procurandam oeconomiam domi relicta in locum horum supernumerarios disponent.

Attentioni perinde supremorum officialium eorundem permissum est, ut succrescentibus pueris eosdem vel in statum supernumerarium, vel pro ratione aetatis viriumque illorum etiam inter 250, vel 186 armatos collocent. Sequitur ex his omnibus omnes nobiles unius sessionis et liberos Siculos incolas in quatuor classes dividi. In primam classem assummentur apud singulas centurias illi 250 pedites, et 186 equites, quibus arma distribuuntur, penesque illos reperientur, et hi apellantur *Armati*. In secunda classe erunt illi, qui ad praestanda equidem servitia habiles adhuc sunt, atque adeo servitia regia ad ipsos devolvenda suo in ordine praestare tenebuntur, arma nilominus illis non obtigerunt; qua propter, quia numerum excedunt, *Supernumerarii* vocantur. Tertiae classis sunt ii, qui nondum eam aetatem viresque attigerunt, ut vel inter Supernumerarios, vel Armatos etiam recenseri possent et hi vocantur *Succedentes*. In quarta classe erunt, quibus senilis illorum, aut alias invalidus status et conditio non permittit servitio regio adesse, quique eapropter *Inhabiles* dicuntur.

Et quia nonnulli liberi Siculi moderna huius conscriptionis occasione comparere non potuerunt, hi quoque supremis officialibus militaribus eo fine traditi sunt, ut omnes liberos Siculos, quicumque e moderna conscriptione militari emanserunt, in posterum quoque conscribant, et quemlibet in suam classem secundum aetatem, viresque et statum ipsorum referant; illos autem, qui occasione consecrationis vexillorum signorumque militarium eo, quod praesentes esse non potuerint, sacramentum pro iis et articulis militaribus deponere nequivissent, deinceps iuramento ad eadem vexilla signaque et articulos militares obstringant.

Denique si quis seu verorum, seu dubiorum jobbagionum militiam hanc limitaneam amplecti cuperet, talem supremi officiales tamdiu donec plenam libertatem sua fore non stabiliverit, inter liberos Siculos militares recipere non possint.

Demum si cum tempore talis inter equites adscriptus alter unusve reperiretur, qui citra abalienationem, aut saltem deteriorationem matrimonii sui equum sibi, aliosque apparatus equestres procurare nequiret, ille cum consensu commendan-

tium legionum in militiam pedestrem transponatur, ex adverso si e succedentibus modernis numerus equitum determinatus supleri cum tempore non posset, tunc pari consensione commendantium regiminum e succedentibus militiae pedestris idoneis ad hoc reperiendis numerus equestrium supleri valebit.

Quibus hoc modo constitutis id ad extremum omnibus notum esto, quod si quicumque tandem huic militum taliter factae erectioni et ordinationi sese aut per clandestina consilia et suggestiones, aut apertas oppositiones et renitentias adversum praebuerit, aut ab ea resilierit, talis deprehensus et convictus poenam capitis et si quocumque modo evaserit, amissionem bonorum, irremissibiliter incurret.[1])

Die 18-va Decembris Gy.-Sz.-Miklós.

Absoluta deo iuvante militari conscriptione incolarum huius sedis Siculicalis Gyergyó, supererat, ut vexillorum quoque consecratio, militarium articularum publicatio, iuramenti denique depositio, consueto modo peragantur.

Quae ut decenti debitoque ordine ad optatum finem perduci queant, factis praevie dispositiobibus, quatuor peditum et una equitum nationalis huius militiae Siculicae centuriae hodie mane adesse iubentur; iisque ad ecclesiam Armenorum ex eo, quod circumferentia parochialis ecclesiae arcta nimium angustaque fuerit, in patenti campo ordine decenti constitutis, utrumque eorum latus cohors Okellianae legionis aequaliter divisa cingebat, mox centuria equestris Siculicae huiatis militiae bifariam pariter distributa ab utroque latere adjungebatur, claudentibus ambos ordinem alas commendantis legionis equestris Transylvanico Kálnokianae, duobus vero tormentis ad frontem utriusque lateris pedestris militiae Siculicae dispositis.

Assummunt deinde duo pedestris ordinis vexilla, quae interim in stabali quartierio huiate asservabantur, duo sub-

---

[1]) Egy szabadon álló, ide illesztett papírlapon ez a pont magyarúl is szövegezve van, nyilván kihirdetés czéljából, a következőképen:

A'mellyek e'szerint lévén rendeltetve, tudtokra legyen végezetre mindeneknek, hogy akárki legyen is az, a ki a katonák illy módon lett felállítása és rendeltetésének, akár titkos tanácskozásokkal és sugallásokkal, akár nyilvánságos maga ellenébe tételével és vonakodásával magát ellenkezőnek mutatná, avagy azok mellől elállana, az ollyan rajta éretvén és erről nyilvánságoson meggyőzettetvén, feje, avagy ha maga akarmi módon elébb állana is, jószágának elvesztésén marad, minden kifogás és engedelem nélkűl.

officiales Siculi, comitantibus illa duobus e proximo corporalibus et post nationalis huius militiae Pyrobolariis, qui ad valvas templi consistunt. Procedunt tandem commissarii regii in conspectu ordinum militiae praevio modo dispositae, comitata illos non exigua sequentium turba, quibus in templum ingressis, vexilla quoque per eos, qui huiusque duxerant, subofficiales introducta mensae coram maiori altarum eum in finem adparatae imponuntur, officialibus tandem nationalis huius militiae ad utrumque altaris cornu ordine decenti, vexilliferis vero proxime ad vexilla constitutis, fit initium sacrorum, missaeque sacrosanctum sacrificium, sub consueta Pyrabolariorum mediocriter exercitorum, tormentorum item fragoribus absolvitur. Vexilla denique per admodum reverendum canonicum et dioecesis huius archidiaconum *Josephum Sikó* (cui potestas illa per excellentissimum et reverendissimum episcopum Transylvanensem data est) consueta solennitate consecrantur. Vexilliferis eadem assumentibus atque per (!) regiis commissariis aliisque non exigua multitudine comitata in campumque educta, mensae aliae coram ordinibus militiae instructae imponentibus. Qui his per pontificantem canonicum in nomine sacrosanctae trinitatis prius, a regiis deinde commissariis, aliosque distinctioris gradus viros, supremosque item et subalternos tam militares, quam sedis officiales, sub variis lemmatibus ad tenorem Regulamenti imprimuntur. Eademque in medium ordinum deducta, tamquam a sua Maiestate sacratissima in reale et visibile signum suae in ipsos et fidelitatem ipsorum perpetuam locatae fiduciae fortitudini ipsorum tuenda tradique iussa, cum solida fidelitatis adhortatione, militiae huic Siculicae a commissione consignantur.

Dein vero contracta in orbem bono satis ordine, universa pedestri militia nationali Siculica, equitibusque tam Siculis, quam commendantis Kalnokianis, ut et phalange legionis Okelianae orbem hunc circumfundentibus, praememoratus primum archidiaconus eleganti sermone summam sacratissimae et apostolicae Maiestatis is nationem Siculicam clementiam depredicat, naturam vexillorum eorumque defendendi, ut et iuramento firmandam obligationem explicat, universosque et singulos ad fidelitatem augustae debitam cohortatur.

Leguntur tandem articuli militares clara et elevata voce, formulaque iuramenti perlecta, consvetum militare iuramentum prompta et sonora voce universi deponunt.

Concluditur ultimo actus hic solemnis gravi et concinna commissionis oratione, naturam iuramenti non solum praesentes, verum et absentes obliganti explicante, maternae in nationem Siculicam pietatis et clementiae argumenta concele-

brante, atque omnes ad perennem fidelitatem et avitam maiorum fortitudinem stimulante.

Quibus absolutis, militum singuli priora sua loca repetunt; commissarii vero regii in ecclesiam revertuntur, in qua Hymno Ambrosiano inter consvetas sclopetorum tormentorumque, ut prius, boatu decantato, sacrosanctum tandem venerabile cantoribus, et universo sedis huius clero praecedentibus, commissariisque regiis et aliis sequentibus, in conspectum totius militiae sub umbella educitur, sacraque benedictione neo erectae huic militiae Siculicae impertita, decenti iterum ordine ac religiosa pietate in templum reducitur, vexillis priori solennitate per vexilliferos relatis et militia centuriatim recedente.

Die 19-na Decembris 1763 in Gyergyó-Sz.-Miklós.

Assummuntur instantiae, querelas, a potiori militum limitaneorum in se complectentes, frequenti numero commissioni exhibitae, quarum nonnullae complanantur, personales iniuriae inter milites et milites ad officiales eorum, processuales vero in causis realibus ad forum continui sedis iudicii remittuntur, earumque revisio officialibus sedis intimatur, aliae vero partibus adversis pro informatione communicatur.

Die 20-ma Decembris in Sz.-Miklós.

Continuatur revisio instantiarum modo priori.

Die 21-a Decembris ibidem.

Incolae huius sedis Gyergyó, qui vel lignationis, vel panem trituratione quaerendi gratia, aut alia ratione absentes die 18-va praesentis, occasione consecrationis vexillorum ad iuramentum praestandum comparare non poterant, editis eatenus praeviis ordinationibus ex variis pagis convocantur, atque iis in aream domus quarterialis congregatis, interque duas Okelianae centuriae alas, commendatisque legionis equestris Kálnokianae, ac bina tormenta coram commissione constitutis, vexilla quoque praesentantur, natura vexillorum, obligationes erga illa, ut et fidelitas augustissimae principi debita nomine commissionis proponuntur, articuli militares praeleguntur, consuetumque militari iuramentum coram illis sponte recitantibus praeleguntur. Tandem iuramenti illos omnes obligantis vinculum explicatur, ultimo demum ad perennem fidelitatem, et maiorum suorum militarem gloriam assequendam

annuati, decentique ordine in templum deducti coram sacrosancto altaris sacramento, ab archidiacono benedicuntur ac ad sua remittuntur.

Diebus 22., 23. et 24-ta Decembris in Sz.-Miklós.

Instantiae a prioribus residuae prout et submissae ad communicata memorialia informationes assumuntur, revidentur et quemadmodum antea expediuntur.

Concluditur ultimo die 26-ta in sedem Csík superiorem, pagumque *Sz. Tamás* transeundum et ibi coram congregandis utriusque status incolis altissimas patentales regias illo adhuc die modo consueto publicandas esse.

Legitur denique protocollum commissionis, prout et conceptus humillimae ad suam Maiestatem relationis, et simulac paratae erunt, medio regii gubernii suae Maiestati submitti concluduntur.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 126—151. lapjain. A 133—151. lapig Halmágyi kezeírása.)

V.

A madéfalvi veszedelem. Felcsík szervezése.

Continuatio

Protocolli commissionis regiae in negotio erigendae in Transylvania militiae, a sua Maiestate sacratissima benigne ordinatae.

Die 26-ta Decembris 1763. Csík-Szent-Tamás.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite *Joanne de Lázár*, comite *Nicolao de Bethlen*, barone *de Siskovics*, actuario *Stephano ab Halmágyi.*

Legitur insinuatum regii gubernii 19-na currentis emanatum. Accludit secundarium examen *Samuelis Jákó, Josephi Kóré* et *Francisci Isák*, incolarum sedis Háromszék, Cibinii detentorum. E cuius serie, siquidem observasset gubernium factum, cuius captivi arguebantur, ab iisdem penitus negari, quamvis tenore documentorum et testium adversos eos productorum, momenta accusationum confirmata essent, ad maiorem adhuc factorum certitudinem et veritatem eliciendam captivos eosdem commissioni transponendos eum in finem duxit, ut in facie loci, cum testibus in exhibitis documentis contra eosdem fatentibus confrontentur, examinenturque.

Conclusum.

Seponatur interim, donec commissio in sedem Háromszék transierit, praemissum examen, confrontationemque in loco peractura.

Convocati hodie incolae possessionum *Csík-Sz.-Domokos*, *Szent-Tamás* et *Jenőfalva*, atque inter duas Okelianorum militum, propiorumque Pyrabolariorum alas, praesentibus etiam a latere nonnullis Hussaronibus, de clementissima suae Maiestatis intentione et voluntate, editisque eatenus et per

officiales publicatis altissimis iussis denuo instruuntur; facta amnestiae, quoad praeteritum, publicatio iisdem verbis iteratur, utque debita veneratione et in silentio patentalium publicationem auribus excipiant iniungitur.

Leguntur postmodum clementissimae patentales, earumque lectione finita non amplius in arbitrio eorum stare, utrum militiam sequantur, aut minus, ad quam videlicet clementissima summae principis iussa, legesque patriae, sub gravissima poena universos obligarent. Terminus denique militari singulorum conscriptioni, distribuendorumque inter non habentes armorum, dies crastinus constituitur.

Die 27-ma Decembris Csík-Sz.-Tamás.

Inchoatur conscriptio incolarum praedictarum possessionum *Csík-Sz.-Tamás* et *Szt.-Domokos,* nonnullisque absentibus, ut cras conscriptioni ipsi quoque adesse non intermittant, iniungitur.

Allata relatione: incolas a potiori Siculos pagi *Csik-Madéfalva,* relictis in pago uxoribus et liberis, in silvas se recipisse; expeditur ad eos commissarius *Joannes Zöld,* per quem sequentia ipsis puncta publicari iubentur:

1-mo. Interroget, quam ob causam e pago discesserint.

2-do. Si causa discessus fuerit metus, ab illocatione in suum pagum militiae eo dispositae conceptus: nomine commissionis assecurentur iidem, quod ab illa nihil ipsis ingrati accedat.

3-tio. Quod si vero limitaneam hanc militiam Siculicam evitandi et subterfugiendi fine locum habitationis reliquisset: admoneat illos, ut intra 24 horarum spatium redeant et domos suas repetant; ab hoc enim militari statu, se nullo modo subtrahere possunt.

4-to. Hac admonitione non succedente, notum ipsis porro reddat: uxores, liberosque eorum, retentis solis filiis, expulsum et ad suos maritos directum iri, nihil secum e rebus suis abducturas.

5-to. Si nec modo praemisso intra aliarum 24 horarum spatium ad sua redirent, domus eorum desolabuntur, haereditates vero eorum aut remansis, aut redituris tradentur, ipsi vero seu separatim, seu simul deprehensi intercipientur, poenaque promerita afficientur.

Legitur benignum decretum aulicum nomine suae Maiestatis sacratissimae regiis commissariis intimatum, dieque 15-ta mensis currentis emanatum, vigore cuius clementer ordinat sua Maiestas, ut haec commissio suas in negotio huius militiae limitaneae, ad suam Maiestatem faciendas relationes, regio

gubernio Transylvanico semper exhibeat, et ab eodem adiectis, quae occurrerent, reflexionibus, in iisdem originalibus indiate submittendas.

Die 28-va Decembris Szt.-Tamás.

Conscribuntur hodie, qui se heri a conscriptione incolae possessionum *Szt.-Tamás* et *Szt.-Domokos* absentaverunt, incolae item possessionis *Jenőfalva*, necnon Hussarones, trium praemissarum possessionum inhabitatores.

Si quidem vero novi nuncii advenissent, incolas non solum ex possessione Madéfalva, verum Madaras, Rákos, aliisque compluribus, se ad silvas recipisse: sequentia puncta in universa sede publicanda esse existimavit commissio:

1-mo. Nemo ullum incolarum ex possessionibus Madéfalva, Madaras, aliisque in silvas sese recipientium in suam domum admittat, neve illis victum alimentaque praebere, aut in silvas subministrare ausint, secus poena illa, qua in silvas condentes, mandatisque regiis non obtemperantes, idest amissione capitis et bonorum afficientur.

2-do. Qui vero ex profugis illis patrem familias intercepturus erit, et ad commissionem adduxerit, unius aurei remunerationem obtinebit.

3-tio. Judices quoque pagorum sub gravissima poena attendant et si quem ex profugiis illis in pagis suis delitescere animadverterint, illico intercipere et ad commissionem regiam, aut vero proximum officialem militarem vinctum expediant.

4-to. Imo ubicunque demum huiusmodi ad silvas secessuram et in procinctu constitutam personam animadverterint, non exspectato discessu praeveniant et incaptivare nonintermittant.

5-to. Quod si vero discedere tales contingeret, eorum pecora sine mora ad manus officialium abigant, attendantque ne quidpiam e domibus suis auferent; ipsi pretium ablatarum rerum persoluturi.

Referente demum commissario *Zöld*, quod ipse praeter quatuor armatos milites limitaneos, neminem patrum familias in possessione Madéfalva invenerit, reliquis omnibus in silvas abeuntibus, et non nisi uxoribus eorum et liberis commissionis iussa publicare potuerit.

Conclusum est:

Substitutum v. iudicem regium *Adamum Balázs*, ad incolas in silvas profugos, cum priori mandato expediendum esse, ne sese amplius excusare possint, si quid adversi illis accidat.

Die 29-na Decembris in Csík-Dánfalva.

Siquidem neminem incolarum Madéfalvensium e silvis rediisse commissioni referatur: expeditur eo una centuria Okeliana, ut retenti profugorum filiis, uxores eorum filiasque ex pago ejiciant, et ad suos maritos dirigant, relaturas illis, quod si nec die crastina redierint, aedes quoque illorum diruantur, fundi vero et agri aliis, non habentibus distribuantur, aut vero pro filiis conservabuntur, illis, ubicunque deprehensi fuerint, tanquam mandatorum regiorum non obtemperantibus, legali poena mulctatis.

Refertur porro commissioni incolas quoque oppidi Szereda eiusmodi fugam meditari, proximamque noctem, pro termino discessus constitutam esse.

Expediuntur itaque ad illos, supremus iudex, perceptor item regius *Ladislaus Sándor*, ut illos a malo proposito validis argumentis retrahere studeant, seseque ad populum in silvas conferant, illos nomine quidem proprio ad recedendum disponant, oblata dicto audientibus securitate, proposita vero renitentibus gravissima poena. Nomine vero commissionis apertis verbis interrogent: num velint altissimis regiis iussis obsequi et redire? Quod si enim non redirent, pro responso habitura esset commissio, illos in renitentia perseverare velle.

Insinuato porro commissioni, quod *Josephus* [1]) quoque nota incola Jenőfalvensis, se a peracta militari conscriptione subduxerit, abiveritque.

Concluditur:

Mandata in pago publicanda esse: quod idem intra 8-vum non redierit, se conscribi ab officialibus passus non fuerint, armaque regia non receperit, ubicumque deprehensus incaptivetur, et in arcem Csík-Szereda, sub gravissima animadversione deducatur, poenam a lege militari dictandam subiturus.

Fertur ultimo relatio ad commissionem mulieres omnes, filiasque in silvas profugorum, inter gemitus lacrimasque e pago Madéfalva exactas, denunciatumque illis esse, quod nisi cras mariti illarum revertantur, aedes quoque destruantur. desolentur.

Die 30-ma Csík-Dánfalva.

Refert substitutus v. iudex regius *Ádámus Balázs:* se profugientes e domibus suis incolas in silvis Csík-Szépvisiensibus invenisse, magna multitudine ipsi obviam prodeuntes.

---

[1]) A tulajdonnév hiányzik.

Publicasse ibi commissionis iussa, monuisse illos omnibus argumentis ad redeundum; qui tamen se nunquam milites futuros, nec tamdiu, donec ab hac militia absolutionis securitatem adepti fuerint, se redituros esse, responderunt; minime vero putare se, ut uxores eorum expellantur, aedesque destruantur, cum potius protectionem, quam desolationem a commissione sibi polliceantur.

Interrogantes idem v. iudex regius, qui cum illo nomine populi collocutus fuerit? respondit: se vix illos intelligere potuisse, cum omnes ferme verba fecerint, et dum flagitasset, ut uni vel alteri voluntatem suam edicendam, ut magis intellegantur concrederent, responderunt, se omnes loqui velle, ne tandem interpres voluntatis populi pro auctore et antesignano deferatur, omnes enim simul sentirent et simul loqui vellent.

Exhibetur vero memoriale ab ipsis profugis ad commissionem directum, quod cum ipse v. iudex regius non recepisset, per obequitatorem sedis cum illo ibi praesentem transmissum est, tenore cuius exponunt: quod suae Maiestatis sacratissimae nunquam intentio, aut voluntas fuerit, neque est in hodiernum usque Siculos et inter hos superioris et inferioris sedis Csík incolas, nolentibus ipsis violenter addicere militiae, contra leges et frequentes iureiurando confirmata diplomata et privilegia; nec animum esse suae Maiestatis sacratissimae, ut leges libertatesque illorum violet, testantibus hoc ipsum citatis in memoriali successive emanatis ordinationibus regiis, citra quarum tenorem subaudientes, magnam partem Gyergyaiensium violenter ad militiam amplectandam coactam esse, (dicunt sub poena amissionis capitis, in praesentiam commissionis citati, arma recipere recusassent, hoc responso: si animum assummendorum armorum non habuisses, non accepisses, arma collis eorum imposita sunt) contra intentionem regiam. Significare proinde se commissioni et finaliter declarare, quod nullis commissionis consvetis comminationibus et terriculamentis, imo nec horum in effectum deductione attentis, usque ad patibulum, se vocatos coram commissione comparare velle, non ex ea ratione, ac si officialibus suae Maiestatis obsequi nollent, verum ne vim pati cogantur, contra voluntatem regiam. Declarando se simul finaliter: ne adnitatur commissio, ut arma illi praeter suam voluntatem recipiant; illa enim in libero eorum arbitrio relicta facultate, prout modo relinquitur, iuxta modernam normam, nunquam assumturi erunt. Quod si vero necessitas illis recipiendi arma nolentibus imponeretur, et etiam si adiuvarentur, nunquam tamen se ab hoc obligatos haberi volunt, aut obligati erunt. Protestari vero se contra

omnes violentias, executores, gravamina, damna, vexas, aresta illegitima, quae citra voluntatem regiam perpeti cogerentur; siquidem de dato 31-a Martii 1763. iussit sua Maiestas, ut gravaminibus suis effective remedium ponatur, recursuri in futurum etiam ad suam Maiestatem, et de vexis, gravaminibusque suis conquesturi, quibus nulla praevia ad amplectandam militiam obligatio esset. Conscriptio enim militaris eo modo fuit peracta, ut nemo illorum sciverit, in quem finem vergat; mensura autem sub poena capitis omnium bonorum et 500 flor. peracta est. Quae praeterea, quod violenta fuerit, nullam vim habuerunt, habentque. Contigerunt praeterea contra voluntatem suae Maiestatis, quod patet e rescripto 8-va Octobris 1763. emanato, in quo nec vola, nec vestigium horum. Insuper de novo quoque conscriptio arte institui vult, quam illi non admiserunt, nec admittent, protestati contra illam, per quam, utpote immisceri statui militari nolunt, qui nunquam arma receperunt, nec recepturi sunt, verum contribuentes suae Maiestatis fideles perseveraturi erunt; prout et illi, qui violenter, variisque cruciatibus, idest compedibus, flinctarum gestationibus, arestis, verberibus, damnis, et innumeris aliisque terriculamentis arma assummere compulsi sunt, non secus diversis et ab officialibus limitaneis sub fide praemissis, idest contributionis remissione, gratuito sale, et quod maius, nunquam ex his locis futura eductione, et innumeris aliis pollicitationibus, quae in hodiernum usque non constant, nec vera sunt; quorum intuitu arma illa deposuerunt, nec unquam amplius assumment, velintque, prout antea, obsequentes contributioni obnoxii suae Maiestatis fideles perseverare. Unde dignetur commissio illos in hac extremitate non urgere, nec ad illos eum in finem proficisci. Praestolari vero se responsum commissionis, secus coacti erunt, recurrere ad locum, ubi gravaminibus suis mederi poterunt.

E cuius tenore cum temeritatem, seditionemque incolarum expectatione maiorem animadverteret commissio, scripto tam insolenti quidpiam respondere indignum existimavit commissio, imo necessarium esse duxit, ut una et dimidia cohortes legionis Cataphractorum Trautsmandorffianae, in vicina sede Udvarhely hybernantes, ad compescendam eorum insolentiam, prout et duae centuriae legionis Okelianae, et quatuor illis, quae in Háromszék hibernant, advocentur, de quo dispositiones fieri concluduntur.

Publicatio post haec clementissimarum patentalium regiarum coram congregatis incolis Dánfalvensibus, Karczfalvensibus et militaribus, qui domui suae perseverarunt, Madarasiensibus, consueta solemnitate et seria de perseverantia in

statu militari adhortatione, peragitur. Conscriptio tandem praefata incolarum Karczfalvensium et Madarasiensium inchoatur, absolviturque.

Siquidem vero *Joannes Miklós* Karczfalvensis et *Michael Ferentz* Szent-Tamásiensis a peracta militari conscriptione se subduxerint, in praemissis pagis publicandum decernitur, quod si intra 8-vum non redierint, se ab officialibus militaribus conscribi non patientur, armaque non receperint, intercipiantur et in arcem Csík-Szereda promeritam poenam lege militari dicandam subituri deducantur.

Cum postremo nec profugorum uxores e pago Madéfalva expulsae, et ad suos maritos directae hactenus ad illos pervenire potuerint, nec supremus iudex regius redierit, destructio aedium usque ad ulterius commissionis mandatum differtur.

Superveniunt literae a supremo iudice regio *Paulo Bornemissza* ad commissionem datae, in quibus refert se, iudicibus et iuratis oppidi Csík-Szereda accersitis mandata commissionis exposuisse, illosque, ne profugorum exempla sequerentur, monuisse. Visi sunt mirari eiusmodi relationem de illis factam, nec discessum in animis illorum fuisse retulerunt, prout nec ille vel minima motionis indicia animadvertere potuit. Refert porro se cum regio perceptore pervenisse ad Delne, ut locum, quo se profugi receperunt, investigare queat; sed cum neque ibi quidpiam certi audire potuerit, ad investigandum illorum locum fides homines expedivisse, quorum relatione accepta, se ad illos collaturus, reique gestae seriem ad commissionem relaturus erit.

Conscriptio militaris incolarum huius loci peragitur, et cum *Clemens Fülep, Joannes* item et *Stephanus Gergely* se huic conscriptioni subduxerint, illi quoque modo aliorum intra octiduum citari et si non redirent, armaqua non reciperent, incaptivari et in arcem Csík-Szereda deduci, iubentur.

Assummuntur tandem instantiae a variis commissioni porrectae, ad easque, prout in Gyergyó-Szt.-Miklós, pro ratione materiarum resolvitur, inter quas ad memoriale incolarum Csík-Dánfalvensium, pro collatione nundinarum et forarum hebdomadalium, ex ea ratione suplicantium, quod a Gyergyó-Szt.-Miklós inde usque ad Szereda nullae nundinae, aut fora hebdomadalia celebrantur, magnoque suorum incommodo res venales seu deferre, seu emere necessitarentur:

Resolutum est: Dummodo indicent pro qualibus diebus, tam nundinas, quam fora hebdomadalia suplicaturi sint, auditis primum per r. gubernium, quorum interest, sua Maiestati sacratissimae humillime recommendare non deerit.

Die 31-a Decembris Csík-Dánfalva.

Redux supremus iudex regius *b. Paulus Bornemissza*, cum perceptore regio *Ladislao Sándor*, sedis item Alcsík v. iudice regio *Lázáro Bors*, ad commissionem refert: praefatum *Lázárum Bors*, a se ad multitudinem in silvas expeditum retulisse populo, quod supremus iudex regius cum mandatis commissionis illos conventurus esset; qui illi responserunt: non esse operae pretium, ut illi conveniantur, si quidem illi voluntatem, statumque suum commissioni scriptotenus transmisissent, nec ultra declarationem quidpiam acturi essent, praestolari vero se commissionis responsum. Quod si itaque ad manutentionem prioris eorum status profecturi essent, libenter admitterentur; si autem persvadere illos ad modernam militiam nitentur, abesse poterunt, quam utpote nunquam amplexuri essent. Complures vero eorum maledictis illos affecisse et comminatos tam officialibus, imprimis vero supremo iudici regio, quam nobilitati fuisse, quod aerumnarum harum causa fuerint. Cunctabundi itaque, an integrum sibi esset populum tam insolentem accedere, se iam ad quietem composuerant, dum septem vel octo nomine populi illos convenerunt, significaruntque se pro hora octava sequentis diei matutina responsum commissionis praestolari, seu favorabile, seu ingratum sit futurum, pertaesi enim essent molestiarum in silvis perpessarum, nec ultra diem solis, idest 1-mum Januarii praestolari responsum possent. Posteaquam vero omnibus argumentis ad quietem et tranquillitatem illos inducere laborassent, mandatumque commissionis, an videlicet altissimis iussis regiis obsequi domosque suas repetere vellint etc. ipsis exposuissent, responsum ab illis obtinuerunt: quod eo fine, ut hac methodo militiam amplectantur nunquam redituri sint, nec suam Maiestatem iubere, quemadmodum et memorali suo insertum esset, ut nolentes ad militiam adigantur. Consultor eorum solus Deus esset. Omnia sua negotia commissioni exposuissent, cuius responsum expectarent. Quibus peractis illi ad socios, qui in fine pagi magno numero adfuerant, se receperunt.

Die 1-ma Januarii 1764. Csík-Dánfalva.

Legitur protestatio nomine incolarum a sede Superiore et Inferiore Csik, ad evitandum statum militares, in silvas profugientium conscripta, porrectaque, tenore cuius exponunt: constare commissioni suam Maiestatem sacratissimam nunquam violentiam fieri voluisse, ex violento vero commissionis in sede Gyergyó, cum nonnullis fratribus suis agendi modo prodit,

quod vi adhibita intentionem suae Maiestatis alterare voluerit; dum sangvine partum perpetuum Siculorum privilegium et perennem libertatem nobilitarem, vi illis adimere conatur et in fumum agere, cum maiori, quam omnia ipsorum bona facultatesque valent detrimento; sed insuper videre se, quod fideliter praestitarum contributionum praemium sit, quod sangvine parta et contributione conservata, perennia ipsorum bona, ob metum violentiae procul relinquere cogantur. Praeterea familiam suam, praeter omnem iustam causam et iuris viam, ex haereditate sua, qua de causa ignorant, ejici et expelli curavit commissio, domos et aedificia eorum destruenda esse vult, facultatesque eorum depraedari curat. Per acerbas itaque Christi passiones cogere se commissionem, dignetur tam illegalibus executoribus aliter imperare, eosdem refrenare et revocare; quae omnia praeter leges facta, sufficiens causa fuissent, ut violentiae pari violentia restitissent; nihil tamen illos hactenus egisse, propter maternam et hactenus testatam grandem sacratissimae reginae et principis Mariae Theresiae clementiam; ast videre, se quod nec instantia sua responsum obtineat, nec a violentiis commissio desistere, nec maternae suae Maiestatis intentioni se conformare velit. Protestari itaque se solemniter, quod illi inceptores nullius rei fuerint, nec fieri voluerint, aut in futurum vellint; ast si violentus status praeter voluntatem suam ad magnum aliquod tentandum illos impulerit, coram Deo et hominibus, illi nullius rei causa sint; quoniam illi qui nunquam arma receperunt et sua sponte milites fieri nolunt, et nunquam fient, nunquam a privilegio sua recessuri sunt, et penes illud privilegium, contribuentes suae Maiestatis fideles perdurare velint, quibus militiam sequi animus non est; qui autem ex destinato consilio et sua sponte militiam secuturi sunt, viderit commissio, quid cum illis actura sit, contra illos non erit. Iterum atque iterum protestantes. Datum e silvis ultima Decembris 1763.

Vocatus in commissionem, interrogatusque expressus, respondit, se lignationis in silvam euntem incidisse in magnam hominum multitudinem, qui illum verberibus afficientes compulerunt, ut scriptum illud commissioni praesentaret et responsum futura adhuc nocte referret. Fuisse illam hominum multitudinem in territorio Szépvisiensi Pálos dicto, se vero esse *Stephanum Barabás* Borsovaiensem, qui cum potus esse videatur, ad vigilias deducitur.

Die 2-da Januarii 1764. in Csík-Dánfalva.

Deducitur in praesentiam commissionis praefatus *Stephanus Barabás*, protestationis lator, varieque examinatus, hoc solum refert: Fel-Csikienses incolas in praedicto loco, Al-Csikienses in alio loco vicino congregatos esse, hos quotidie deputatos consultatum ad Fel-Csikienses mittere solere; prout tum quoque adfuerunt, dum illi protestatio adferenda assignata fuisset. Qui illi protestationem in manus dederit, non cognovisse; circumstetisse vero eundem eadem occasione plurimos, sed et illos sibi ignotos fuisse. Jusserunt vero illi, ut nisi male secum agi vellet, recta ad commissionem protestationem illam adferat, responsumque referat; se itaque bona fide, quod se nullius mali conscium scivisset, nec protestatione quidpiam adversi contineri credidisset, adtulisse et praesentasse illam. De auctore vero seu scripti eius, seu secessus populi ad silvas sibi nihil constare, nec cuius manu scripta esset sibi innotuisse, cum ille nullius eorum consilii particeps esset; putare tamen se, quod ditiorum persvasionibus misera plebs se eo perduci scivisset. Nobilium vero inter eos, seu praesentem, seu consultorem observaverit neminem.

Qui itaque informatus, quod quicumque domum ad excipiendas auribus clementissimas ordinationes regias sponte redierit, et domicilia sua repetierit, ab omni iniuria, aut violentia securus esse poterit; ex adverso vero, si quidpiam mali renitentibus eveniat, sibimet ipsis imputandum habebunt. Praemium illi, si auctores et consultores horum tumultuum quomodocunque sincere edixerit, cui hoc ipsum pollicito, copia abeundi datur.

Assummuntur tandem nonnulla memorialia, eademque modo priori expediuntur.

Supervenit interea unus miles limitaneus Madéfalvensis *Josephus Lőrincz*, deducente illum alio Borsoviensi *Georgio Vantsa* nominato. Refert Madéfalvensis, venisse ad se praeterita nocte nonnullos homines ex silvis, sanguine et amicitia sibi iunctos, petiisseque eum, ut nomine illorum gratiam commissionis imploraret, qui pertaesi perpessarum in silvis molestiarum, uxorum quoque et prolium suarum miserti, dummodo securi de tranquillitate reddantur, non solum redituri, verum etiam auctores perversorum consiliorum deferturi, imo si libertas illis concedatur, e domibus eos extracturi et interemturi essent.

Quaesitus idem miles Madéfalvensis, quos pro consultoribus pessimi eius consilii nominassent? respondit: *Franciscum Boros* et plebanum Delneiensem, qui illis svaserunt, recederent

dummodo ad silvas, discessumque ibi commissionis praestolarentur, redituri tandem in priori statu manere possent.

Petentibus porro, ut de securitate illorum, qui e silvis redituri erunt, scripto aliquid commissio dare dignetur, hoc iisdem indulgetur : scripto illis de pace assecuratis, quicumque sua sponte redierint, et altissimis ordinationibus sese conformaverint ; imo illis, qui tumultuum horum auctores et maleconsultores edixerint, peculiari etiam suae Maiestatis clementia promissa.

His peractis movet commissio et se confert ad Csík-Taplocza, ut propius ad silvas constituta, motibus plebis melius attendere, et si quid tentare vellet, occurrere in tempore, limitrophorum vero in Csík Inferiori animos per approximationem confirmare possit ; ex centro praeterea utriusque Csík dispositiones suas ad universam sedem commodius expedire valeat.

Die 3-tia Januarii Csík-Taplotza.

Relegitur benignum decretum aulicum 15-ta Novembris anni superioris emanatum, informationem de *Emerico Lázár* submitti praecipiens, una cum supplici libello et adnexa deductione, per *Emericum Lázár* suae Maiestati sacratissimae praesentatis.

Conclusum.

Referatur suae Maiestati sacratissimae, quod quamvis commissio ab ipso primo in has sedes Siculicales ingressu, iis, quae ad erectionem confiniariae hujatis militiae spectare videbantur, incumbens, formalem de expositis per dictum *Lázár* coram sua Maiestate sacratissima gravaminibus inquisitionem peragere non potuerit ; in quantum nihilominus ex collaterali hucusque facta rei indagatione constare potest, expositiones eius, quoad facta equidem maiorem in partem eo tempore, quo augustae Aulae submissae sunt veras, interea vero, donec ad gubernium regium transmissae sunt, complures etiam compositas esse adverti ; quoad stylum nihilominus modo oratorio nimium quantum exaggeratas perspici. De ipsius vero persona, authorem illum, aut fomitem confusionum illarum se praebuisse, hucusque nihil commissionem reperisse.

Praeterea, ut militares et aliae quoque obligationes, statim sub ipso erectionis exordio, confiniariis militibus constare possint, Regulamentum militare in Germanico concinnatum officialibus et a commissione in Hungaricum translatum ipsis militibus limitaneis, ea tamen cum qualificatione traditum, ut se illi usque ad sequuturam benignam suae Maiestatis confirma-

tionem, se desuper fiendam ordinationem conformarent, suae Maiestati sacratissimae submitti decernitur.

Referatur pariter suae Maiestati sacratissimae, quorum in conformitate benignae ordinationis die 15-ta Decembris editae, operationis commissionis in sede Gyergyó exantlatas iam aliunde gubernio commissio transmiserit, et ita continuare non deerit, et

Ultimo motus hujatis non armati seseque ad silvas recipientis populi suae Maiestati humillime insinuentur, relata pariter necessitate augendae militiae cum commissione existentis, consilio item quod respectu illorum, de intercludendo eorum commeatu commissio sequi constituit, memoriali etiam ac protestatione ad silvas secedentis populi submissa.

Quae relatio gubernio regio promovendi fine transmittatur et simul insinuetur: hoc plane momento allatum esse supremi vigiliarum praefecti c. a *Coloredo* informationem referentis, quod sibi a commissione, in sedem Háromszék remeanti, non solum centum equites armati, pluresque pedites furcis ferreis, aliisque instrumentis provisi intra oppidum K. Vásárhely et sedem Csík, obvii facti sint; verum K. Vásárhelyini v. colonello b. a *Zinicqu* compertum sit, hujatibus quingentorum subsidium petentibus, mille circiter et trecentes, imo quingentos etiam eiusdem sedis incolas, in horum adiutorum promissos esse. Insuper ad etiam incolas sedis Udvarhely ferendi auxilii fine nuncios ab huiatibus missos esse, aliunde informari commissionem. Referantur perinde dispositiones ad supremos earum sedium Háromszék et Udvarhely officiales a commissione factae, petaturque, ut oesdem gubernium officii sui commonefacere et cum militum numerus equitatu cumprimis e ratione publicae tranquillitatis augeri debuerit, hic vero sufficiens foenum et avena non sit, factas a supremo commissario c. de *Bethlen* ad sublevandam hanc necessitatem, de administrandis equilibus portionibus, ad sedis Udvarhely et Schaesburg dispositiones, sua etiam auctoritate secundare dignetur.

Comiti denique *Antonio Mikes*, sedis Háromszék et b. *Stephano jun. Daniel*, sedis Udvarhely supremis officialibus motis eiatum incolarum significentur, et cum eiusmodi molimina correspondentiae et conspirationes contra altissimas ordinationes et quietem publicam fiunt, ut ipsi quoque in persona pagos suspicioni cumprimis magis obnoxios adire, incolasque a malo proposito, conspirationeque, cum illorum periculo coniuncta retrahere, ac populum sibi concreditum in officio, ne olim intermissi de tempore officii argui possint, continere adlaborent, intimari concluditur.

Die 4-ta Januarii Csík-Taplotza.

Una et dimidia cohorte regiminis Cataphractorum Trautsmandorfiani adveniente, ut commeatu incolae in silvis existentes magis intercludi possint, ad pagos submontanos disponuntur.

Posteaquam vero nunciatum fuisset commissioni circiter 500 Háromszékienses et Kászonienses iam advenisse, paucis horis interiectis per Hussaronem eos in pago Ménaság-Ujfalu offendentem expediunt literas ad commissionem in hunc sensum: quod illi arma nunquam recipientes, eademque deponentes incolae contribuentes, cum singulari doloris sensu e diversis relationibus subintellexerint commissionem magna vi militari contra illos processuram esse, eum in finem, ut vel arma cum illis assummi, vel vero (quod ignorant, an verum sit) omnes illos desolari curet, et ex hac relatione adeo perterrita plebe, ut hac hyemali anni tempestate, cum universis rebus suis e patria profugere voluerit, et vix se recolligere potuerit; id demum sibi incidisse, ut coram pedibus commissionis prostrati supplicarent tempestive, de ingrati et prope profugium causantis rumoris averruncatione. Quae sola sui adventus causa esset, prout e porrigenda die crastina instantia fusius pateret. Quod vero omnes venerint, inde factum, quod nullum deputatum invenire potuerint, quod nec deputatus mense Junio a. 1763. Cibinium missus fidem invenerit. Hic constitutos dolenter advertere, quod fratres sui Csíkienses perterriti, domos suas prae metu reliquerint, qui nihilominus adventu et ad petitionem illorum animos in tantillum resumserunt, quod illi quoque una cum his pedibus commissionis advoluti, dolores suos coram commissione expostituri sint, non desiderantes ab his, nec hi ab illis, ita et a tota natione Siculica separari. In nomine proinde Dei ter optimi maximi suplicare commissionem, nec hoc in malum finem interpretari dignetur, quemadmodum enim expertura est commissio, nullum eiusmodi animum habent. Deus illos a similibus custodiat. Petunt praeterea a commissione ordinari, ne quidpiam mali illis accidat.

Venit in praesentiam commissionis......[1]) *Buzás* v. vigiliarum magister incola pagi ....,[2]) qui a suo

[1]) A keresztnévnek üres hely hagyva.

[2]) A névnek üres hely hagyva, valószínüleg Szent-Mihály, a hol a templom kerítésében Búzás András sírköve áll (1803-ból), azzal a felírással, hogy a madéfalvi veszedelemben elesett Búzás János fia volt. (Lásd erről szóló közleményemet az »Erdélyi muzeum« 1904. évi évfolyamában).

capitaneo praevie dispositus et ad exploranda plebis consilia missus, indeque redux refert: quemadmodum ipsi innotuit, eiusdem esse illos animi, ut omnes et singuli in campum descedant, et una supplicatum ad commissionem veniant. Interrogatus vero, nonne antesignanos plebis qui sint, advertere potuerit? respondit: ibi quidem non, constare nihillominus aliunde sibi omnium famosorum libellorum auctorem fuisse *Petrum Szőcs* ex Szépviz, qui praeterea ipsum ad armorum depositionem frequenter flectere laboravit.

Relata porro ad commissionem plebem hujatem post coniunctionem cum Háromszékiensibus factam, audaciorem redditam, iam in pagum submontanum Szépviz descendisse et simul ibidem cum Cataphractis Trautmansdorffiani hospitari, non solum verum illis se cum universa multitudine supplicatum ad commissionem venturos esse, per obvios ipsi Hussarones commissioni nunciantibus.

Datur in commissis capitaneo legionis Cataphractorum Trautmansdorffianae a ....[1]) in Szépviz existenti, ut illos moneat, ne turmatim ad commissionem veniant, verum si quid haberent, per duos expressos se promoveant.

Die 5-ta Januarii in Csík-Taplotza.

Refert locumtenens Kálnokianus *Nagy*, exploratum ad illas partes expeditus, se in complures plebis in Szépvíz existentis incidentem, monuisse illos, caverent sibi, ne cum multitudine adusque tormenta accederent, nisi horum ictibus removeri vellent. Qui illum inhumaniter in secunda persona per *tu* dictoque: *nec te aliis meliorem esse*, excipientes, sese adusque, imo ultro tormenta profecturos esse responderunt. Superveniunt tandem comitis *Antonii Mikes*, supremi iudicis regii sedis Háromszék, ad commissionem litterae, die 3-tia huius ex Uzon datae, insinuantis, quod forte populum eiusdem sedis, exemplo e vicinorum sedium motibus accepto, secundum quandam viceiudicis regii sedis Orbai informationem, 2-da huius ante meridiem, parochi vero reformati Krasznensis, *Samuelis Incze* relationem circa vesperam acceptam, se movisse intellexerit, et his data quoque viceiudicis regii sedis Kézdi par relatio eo plane momento accesserit, quarum copias accludit. Factum illorum, in quantum cum multitudine supplicatum ad commissionem hanc concedere, in animum induxerunt suum, se rem malae consequentiae existimare. Ast prout unius sessionis nobilis Kovásznaiensis, nomine *Gotz*, retulit huius-

[1]) A névnek üres hely hagyva.

modi currentalibus sese mutuo invitasse: *Quod proximus ardeat Ucalegon, in meliorem partem mutatas esse res nostras, a quo deputatos non habemus, ideo omnis homo in congregatione compareat et minimum acto grossos secum ferat, illi, qui deputatos nostros egerant, si venire nollent, coacti etiam adducendi erunt* etc. Longe peioris rem exempli esse putare. Quod itaque suarum partium erat de plebe ad quietem reducenda necessarios fecisse dispositiones et has ubique publicari iussisse.

Die 6-ta Januarii Csík-Taplotza 1764.

Refertur ad commissionem populum Háromszékiensem, magnamque incolarum tam supremi, quam inferioris sedis Csík et Kászoniensium partem in pagum Madéfalva ad Alutam e locis submontanis circa vesperam descendisse, numero bis millenarum excedente, seseque inter commissionem sedes item Udvarhely et Gyergyó in medio collocasse, ipsa etiam commissione Háromszékiensium descensum propriis oculis intuente, et militia cataphracta eorum motus a latere observante. Cum nimiam plebis audaciam et insolentiam, amplius ferendam esse non censeat commissio, ad praedictos Madefalvenses et quos iidem receperunt Háromszékienses sequentia mandata dantur.

1-mo. Declarasset se hodie adhuc Madéfalvenses incolae absque omni cunctatione seu in scripto, seu per duos deputatos, utrum ad audiendas clementissimas patentales, altissimaque iussa regia comparare velint, aut non? et si ita, quando?

2-do. Prohibetur sub poena secutura, nemo peregrinum et alterius loci incolam quemcunque seu Csíkiensem, seu aliarum vicinarum sedium incolam hospitio excipiat, inde ab hora publicationis huius mandati, nec ullam hospitalitatem talibus exhibeat, nisi forte miles regius esset.

3-tio. Si qui forte in domos militum suae Maiestatis confiniariorum condescendissent, illi sine mora inde excedant, neve ullas inconvenientias non armati illis causare audeant, secus poenam seditiosorum incursuri.

4-tio. Si qui horum tumultuum et conspirationis auctores, primarios consultores, antesignanosque, vel sub manu detexerint, non solum ante actorum amnestiam, verum etiam 20 aureorum praemium obtinebunt. Qui vero interceptos eosdem stiterint, centum aureorum praemium et peculiarem pro futuro suae Maiestatis clementiam consecuturi erunt.

5-to. Siquidem desuper factae ordinationes iam emanaverint, ut 10-ma huius absentium ex Háromszék investigationes fiant, ex paterna propensione monentur per commissionem Háromszékienses, procul omni mora, illa qua venerunt via

recedant, seseque a secuturo hic in persona et rerum suarum domi periculo salvos reddant.

Quod mandatum a supremo iudice regio, per nobilem sedis publicandum iniungitur, quinque vero exemplaria per Hussaronem hoc fine eo expeditum in pago eodem distribui praecipiuntur.

Recte dum iam praemissa mandata expedita fuissent, superveniunt ad commissionem duo incolae, *Josefus László* Madéfalvensis et alter Kökösiensis ex Háromszék, *Josefus Nagy*, qui suplicationem nomine Háromszékiensium et Kászoniensium incolarum, in forma litterarum sub sigillo confectarum exhibent, in quo significant, se ob festum hodiernum praeces suas commissioni exhibere hodie non potuisse, crastino vero die exhibituros esse; petereque commissionem ne in malam partem accipere vellet tanti temporis moram, se enim nihil mali animo fovere, verum ad pedes commissionis supplicibus praecibus provolvi velle.

Quibus litteris indorsatur: Quod cum commissioni notum non fuerit, qui proprioribus populi habeantur, expedivisse hodie commissionem ad Madéfalvenses mandata, quibus hi quidem declarationem scripto per duos expressos facere iussi sunt, utrum ad benignas patentales regias, altissimaque iussa audienda comparere velint, aut non? et si ita, quando? Háromszékiensibus vero iuiunxisse, ut hodie adhuc gressum moveant, et illa, qua venerunt via, domum redeant, nisi hic proprias personas, domi vero facultates suas, secuturo periculo exponere velint; quod hac quoque vice serio illis iniungit commissio.

Qui tamen nihil vel fecerunt, vel responderunt, quam quod uni praemissorum mandatorum priorem suam, de non aegre ferenda crastinae diei mora indorsantes, illud commissioni remiserint.

Cum atque nec tanti temporis mora, nec nunciis, nec in scripto transmissis mandatis, seditiosus populus ad frugem reduci potuerit; vereretur que commissio, ne sollicitatum per hos ab Udvarhelyiensibus subsidium per Parajd, huias vero multitudo per Dánfalva in sedem Gyergyó, prae oculis commissionis gressum moverent, eiusque sedis incolas ad defectionem seu sollicitarent, seu compellerent. Observaret praeterea commissio: quod 1-mo. Incolae hucusque arma retinentes seditiosorum exemplo moti iam vacillare inceperint. 2-do. Illorum numero in dies aucto audacia quoque et mandatorum contemtus creverit. 3-tio. Non sine causa vereatur commissio, ne in hoc sterili solo deficiente commeatu, ad spolia et depraedationes inedia illos compellat. 4-to. Reliquos etiam quos sollicitarunt

incolas, aut ad seditionem pertrahant, aut saltim bona eorum, ut minati fuisse referuntur, diripiant. 5-to. Quod novos in Háromszék motus moliantur, aliaque adhuc subsidia expediri sollicitent. 6-to. Reliquarum etiam, quae commissioni adeundae erunt, sedium incolae, horum exemplum sequuti, operationum commissionis telam pari tumultu impedituri, si non intercisuri fore videantur. 7-mo. Quod si etiam seditiosi eorum motus levioribus hac vice mediis componerentur, illisque conscriptis arma quoque regia distribuerentur, maiora adhuc molimina, seditionesque et conspirationes, tanto magis metuenda esse videatur commissioni, quod memoriali suo commissioni porrecto expresse significaverint, se arma ad poenam usque patibuli non recepturos, quin etiam si ad arma recipienda hac occasione adigerentur, nulla tamen ratione se ad illa retinenda obligatos haberi velle, contra omnes consequentias protesti, imo alia etiam perversi animi et temeritatis indicia facto quoque suo, et renitentia satis comprobata in submissis scriptis ediderint. Post varia mutuo inita consilia, necessitatem si impositam esse vidit commissio, motus eorum seditioses, antequam plurium adhuc periculo coniungeretur, manu militari supprimendos ordinare.

Datur itaque in commissis v. colonello a *Caratto*, ut sub aurora crastinae diei, eosdem incolas Madéfalvenses, receptosque ab iis Háromszékienses, ut et alios sedium utriusque Csík et minoris Kászon incolas, quorum, prout capitaneus a *Persina* retulit, pars dimidia armis instructa fuerat, numerusque omnium bis millenarium excesserat, dispositis hunc in finem militibus, duobusque tormentis aggrediatur, ea quidem cum instructione : ut

1-mo. Armis ignivomis se defendentes, maxime vero Háromszékienses, quorum adventus maiori poena dignus erat, sine discrimine cedantur.

2-do. Illi, qui rusticanis armis resistere audebunt, per Hussaros et Cataphractos vulnerati, ad sua habitationum loca remittantur.

3-tio. Reliqui omnes non armati, territi, fugatique repellantur.

Quodsi vero 4-to desperatam monstrarent renitentiam, ne inutili milites regii exponantur periculo, incendio seditiosos e domibus pellent.

Michael Mártonfi cum socio, sedis Siculicalis Kászon deputati, exhibito privilegio, universis eiusdem incolis ab antiquis principibus indulto, eorum tenore petunt : 1-mo. Seperatam suam jurisdictionem ultro quoque conservari, iisdemque peculiare judicium continuum adinstar sedis Gyergyó constitui.

2-do. Cum eius sedis incolis vigore eorundem privilegiorum, nonnisi necessitas custodiendorum limitum, absentibus in bello sedis Csík incolis imposita esset, in futurum quoque eodem modo habere.

Resolutum: Eo profectura commissio uberius et privilegia eorum in loco considerabit et ad petitionem eorum respondebit.

Exponunt porro iidem deputati, quod huc primum accedentes cum admiratione intellexerint, nomine Háromszékiensium et Kászoniensium incolarum arma non recipientium memoriale quoddam porrectum esse; quod cum insciis et invitis eiusdem sedis incolis, nonnisi a Kászon-Ujfalvensibus quibusdam, qui se Háromszékiensibus in transitu se associarunt, conscriptum et commissioni praesentatum sit, eidem tanquam falso et suppositito scripto, solemniter contradicerent et contra illud solemniter protestarentur, prout publice contradixerunt et protestati sunt.

Die 7-ma Januarii 1764. Csík-Taplotza.

Refert v. colonellus a *Caratto,* se mandata commissionis executum esse, et prout e tormentorum boatibus, minorumque scloporum fragoribus audivit commissio, hodiernae diei aurora, omnes et singulos seditiosos in Madéfalva pernoctantes, cum illa, quam duxit, militia aggressum esse. Qui siquidem non solum se defenderint, verum priores ignem dederint et mutuo sese animantes, factis globis se opposuerint, et ne quis se dedat clamitarint, imo per domorum etiam fenestras ictus scloporum emiserint: vi et armis contra illos agere, injectoque tectis domorum igne, tertiam circiter partem pagi concremare debuisse.

Caesi numerari non potuerunt; capti vero plus quam quadringenti in itinere constituti, reliqui denique territi, domos suas repulsi sunt. Non nisi locumtenente Kálnokiano leviter in manu et uno cataphracto vulnerato, alterius item Cataphracti equo trajecto. Siquidem vero tantus captivorum numerus in arce Csík-Szereda diu detineri non possit, captivorum vulnerati omnes dimissi sunt; prout et alii sedium harum Csík utriusque incolae, exceptis Háromszékiensibus, tribusve singulorum huiatum pagorum incolis, qui magis suspecti erant, ad formandam inquisitionem retentis, quae quidem ipsi v. colonello a *Caratto* more militari inchoanda iam iniuncta est.

Ut vero incolae huius sedis in officio magis contineri, dissipati vero in suas domos revocari possint, sequentia mandata in omnes sedis huius pagos expediuntur:

1-mo. E proxime peracta tristi executione omnes et singulos perspicere posse, quae sint praemia inobedientiae et renitentiae adversus altissima iussa regia; quamvis vero plures hac poena digni fuissent, eam nihillominus ulterius extensura non erit commissio; dummodo sedium superiorum et inferiorum Csík incolae omnes, procul omni mora domos suas repetant, seque altissimis iussis regiis conformando arma regia recipiant, servitiumque fideli praestent sinceritate; illi enim, qui hoc mandato non attento, deinceps quoque domibus suis abesse auderent, tanquam suae Maiestatis hostes ubique prosecuti graviori adhuc poena afficientur.

2-do. Nemo incolarum huiatum ullum Háromszékiensium in suam domum recipere, aut victum subpeditare, sub poena mortis audeat; quin potius, ubicunque deprehensum intercipere, vinctumque ad commissionem deducere sub poena eadem teneatur.

3-tio. In casu absentiae maritorum mulieres illis hoc mandatum reddere et per hoc a secuturo periculo liberare haud intermittant.

Expediuntur quoque intimatoriae ad comitem *Antonium Mikes*, quibus tam praedeclaratum seditiosorum periculum eidem declaratur, factaeque de non admittendis Háromszékiensibus incolis ordinationes insinuantur, quam vero eidem, ut propria etiam in persona, pagum circumeundo populum ab ulteriori seditione, conspirationeque abstrahat, neve quispiam sub gravissima mortis poena, in has concedat, prohibeat.

Facultas ultimo conceditur, patribus, fratribus, uxoribus clade praemissa absumtorum suorum cadavera auferendi, eorumque funera curandi. Capitaneo *Rõmer* iniungitur, ut cadavera eorum, quorum cognati non fuissent, in specie vero Háromszékiensium, tumulo ad viam regiam prope Madéfalva exstruendo inferri curet.

Die 8-va Januarii.

Allatae hodie militarium officialium informationes referunt populum Háromszékiensem residuum, post suorum domo discessum, insolentiorem factum, nova conventicula celebrare, de mittendo alio hujatibus subsidio cogitare, pulverem pyrium parare, confiniariis denique militibus dura quaevis et excidium minari.

Qualia populi molimina licet per acceptum perpessae cladis nuncium, militiaeque eo dispositae ingressum cessatura esse confidat commissio; non inutile tamen censuit patentalibus eo etiam expeditis, et tam per militares, quam vero pro-

vinciales officiales publicandis, universos et singulos sedis eiusdem inhabitatores ad pacem et tranquillitatem adhortari, conventicula interdicere, confiniariorum denique militum vexas prohibere, acerbam mortis poenam contrarie ne fors agentibus denunciando.

Recurrentibus postremo ad commissionem plurimis, qui pecora, aliasque facultates suas a militibus in Madéfalva depraedatas, subque hasta venditas, sibi restitui petierunt.

Conclusum est:

Cum nemini res huius sedis incolarum adimendi, aut vendendi a commissioni data fuerit facultas, universis tam militaribus, quam vero provincialibus serio injungatur, ut unicuique suum, ubicunque et apud quemcumque repertum, sine cunctatione reddant, et hoc ipsum in universa sede, sparsis circularibus universis notum reddatur.

Die 9-na Januarii.

Legitur informatio c. *Antonii Mikes* ad nuperum die 3-tia currentis emanatum commissionis intimatum, die 6-ta huius data; insinuat, quod cum ipse propter morbum in persona non potuerit, subofficiales suos expedivisse et de sedandis seditiosis plebis motibus necessarias dispositiones fecisse; quamvis diffiteri non possit, quod ob insolentiam plebis, non sine metu periculi eiusmodi publicationes faciat, nec enim propter militis exiguitatem modus coërcendi illos superest. Eo quippe temeritatis iam plebs processit, ut ultra centum armatos curiam eius aggressi et maximo tumultu ingressi, praemissis in cubiculum sex armatis protestationem quandam, contra neo erigendum continuum iudicium nomine totius sedis eidem praesentare, ejusque protocollationem maxima insolentia urgere non formidaverint; imo indignas impertinentias contra ejus officium, personamque evomentes, quamvis omnibus rationibus, ultra dimidiam horam eosdem ad saniora eosdem flectere laboraverit, prius tamen non discesserint, quam commissionem ad notarium *Pogadi* [1]) ut illum reciperet, extradaretque, expedivit, praesente perceptore regio *Vajna*. Nihil quidem sibi prius, nihilque antiquius esse, quam clementissima jussa regia, cum etiam periculo vitae exequi, nec defuturum se propriam etiam personam discrimini exponere, ast

[1]) Valószínűleg Bogádi helyett.

in illa rerum perturbatione an proficere possit, commissioni judicandum relinquit.

Submittit praeterea *Ladislai Balo*, substituti v. iudicis regii sedis Miklósvár litteras, quibus mediantibus idem insinuat : ibi adhuc omnia fuisse tranquilla, praeterquam quod milites limitrophi, quorum numerus recenter quoque auctus est, non milites incolas armis quandoque aggredi et vulnerare non dubitant, ejusmodi tamen querelas, usque adventum commissionis differendas esse, querulantibus suasit. Praeterea accepisse a nonnullis incolis relatum insinuat, quod ex Háromszék currentales quaedam eo allapsae fuerint, quarum tamen tenorem hucdum experiri non potuit. Accersitis itaque praestantioribus pagorum incolis, exposuit illis periculum, quod ex ejusmodi currentalium receptione et publicatione illis totique sedi immineret, et hortatus est illos, ne quibusvis rumoribus vanis moveantur, publicamque tranquillitatem discrimini subiiciant. Qui se imparata facturos polliciti sunt.

Conclusum : Reponatur : transmissis commissionis patentalibus publicatis, nuncio de fratrum suorum periculo accepto, copiosiori jam deposito adveniente, officialium praeterea industria accedente sperare commissionem, quod populus feritatem exuat, seque in debito officio contineat, interim tamen, ut vel minimis populi motibus ipse quoque attendat, et de casu in casum commissionem informet, eidem intimatum est.

Die 10-ma Januarii 1764. Csík-Rákos.

Redeuntibus ad sua habitationum loca dispersis sedis huius incolis, ut intermissam per superiorum dierum tumultus operationem commissio resumere et continuare valeat, promovit hodie gressum ad Csík-Rákos, ubi coram congregatis possessionum *Madaras, Rákos* et *Madéfalva* incolis, benignae regiae patentales, consueta solemnitate publicantur, copia petentibus data, illisque et de clementissima voluntate instructis, et ut in fide et obsequio constanter perseverent, nupero etiam exemplo moti adhortatis ; Madarasiensium conscriptio inchoatur, absolviturque, armis inter non habentes distributis.

Concluditur ultimo, relationem de peracta in Madéfalva executionis serie, factisque commissionis dispositionibus concinnandam esse.

Die 11-ma Januarii 1764. Csík-Rákos.

Convocatis pagorum quoque *Szent-Mihály, Vatsartsi et Görötzfalva* incolis, benignae patentales literae coram iisdem

consueta solemnitate perleguntur, copia petentibus conceditur, iidemque fidelitatis et obsequii admonentur. Conscriptio deinde *Szent-Mihályiensium* et *Rákosiensium* incolarum, suo modo absolvitur, armaque distribuuntur.

Die 12-ma Januarii Csík-Rákos.

Legitur conceptus ad suam Maiestatem sacratissimam formatus et expedi concluditur.

Inchoatur denique conscriptio incolarum *Madéfalva*, *Vatsartsi* et *Görötzfalva*, eademque cum armorum distributione absolvitur.

Die 13-a Januarii in Csík-Rákos.

Quinque hodie pagorum: *Szépvíz*, *Delne*, *Szt.-Miklós*, *Borsova*, *Pálfalva* incolis in praesentium commissionis accersitis, benignarum patentalium harum publicatio consveta solemnitate peragitur, ac tandem tripartito labore, militaris quoque conscriptio peragitur, armis inter non habentes distributis.

Die 14-ta.

Eodem modo coram incolis *Csomortány*, *Csobotfalva*, *Várdotfalva*, *Taplotza*, *Csicsó* benignae patentales regiae publicantur ac militaris eorum conscriptio absolvitur.

Incolae deinde oppidi taxalis *Csík-Szereda*, exhibitis privilegiis suis a commissione petunt, ut cum illi non nisi impedimenta militiae usque ad *Darócz* promovere, lege privilegii sui debuerint, dignetur commissio illos ab hac militari conscriptione absolvere et in priori suo statu relinquere.

Exhibent vero confirmationales principis *Michaelis Apaffi*, die 11-ma Julii 1670 ex Radnoth emanatas, a cancellario quoque *Joanne Bethlen* et secretario *Francisco Lugosi* subscriptas, in simplici copia, nulla plane authentia roborata, iuxta quas

1-mo. Cassata collatione S. R. I. et Transylvaniae principis *Gabrielis*, *Francisco Miko de Hidvégh*, contra ipsorum iura facta, in priorem statum oppidanum et civilem, in quem ab *Isabella* regina, *Gabriele Bathori* principibus et *Sigismundo Rákoczi* gubernatore fuerant assumti, per utrumque *Georgium Rákoczi* reponuntur, et praemissa privilegia roborantur.

Isabellae et *Gabrielis Bathori* privilegia consistunt in eo: ut illi ab omni censuum, taxarum et contributionum subsidiorumque et lucri camerae solutione (excepto quidem tributo imperatoris Turcarum et subsidio ad Portam fiendo) in perpetuum eximuntur.

Sigismundus vero *Rákoczi* gubernator, ex eo, quod prout ipsi incolae oppidi *Csík-Szereda* retulerunt, ex antiqua ipsorum libertate et praerogativa, ab omnibus oneribus bellicis exemti, et supportati, non nisi legatis et cursoribus principum, currus et equos ad certum terminum et locum administrare debuissent: ne proinde rebus sicut praefertur stantibus, ultra consuetum locum et terminum vecturas praestare cogantur, idem gubernator iniungit.

Quae praemissa ob utroque *Georgio Rákoczi* et *Michaele Apaffi* confirmantur.

Ad quae commissio reposuit verbis: mutatio status suplicantium, illos a servitio militari non eximit, cumprimis, quod obligatio eorum vecturam pro legatis et cursoribus principis, tributumque ad Portam praestandi, per rationem statum prorsus sublata sit; salvo proinde oppidano si polluerit statu, militiam cum reliquis huius sedis incolis amplectendam habebunt, quae illos praeter militaris servitii solutionem et tertia tributi parte extraordinariis oneribus liberabit; quare ergo, ut die crastina se ad conscriptionem militarem sistere, armaque recipere non intermittant, iniungitur.

Legitur protocollum commissionis hactenus concinnatum.

Die 15-ta Csík-Rákos.

Praemissa benignorum patentalium publicatione, absolvitur hodie incolarum oppidi *Csík-Szereda*, possessionisque *Zsögöd*, ut et Hussaronum militaris conscriptio, atque operi huius in superiori sede Csik finis inponitur.

Legitur informatio b. *Stephani jun. Daniel* administratoris sedis Siculicalis Udvarhely, ad intimatum commissionis 3-a huius datum referentis: necessarias de plebe in obsequio continenda dispositiones factas esse, conspirationis vero eius sedis incolarum cum huiatibus nec volam, nec vestigium esse.

Reponatur: Constat commissioni et ex certis relationibus sedis eiusdem incolas per huiates ad ferendum subsidium sollicitatos fuisse; unde quoque numerus eiatis militiae auctus fuit; interim tamen ea spe freta commissione, quod omnes ibi tumultus per seriam attentionem officialium deinceps quoque praevertantur, brevi illa militum manus ad priores suas stationes reversura erit.

Die 16-ta Januarii.

Legitur benignum decretum aulicum die 5-ta currentis mensis datum, tenore cuius altefatam suam Maiestatem,

ubi informata fuisset, quendam in pago *Szt.-Miklós* sedis Gyergyó, ideo quod non natus Siculus, sede comitatu Krasznensi oriundus esset, a militiae obligatione dispensatum fuisse, factum suo loco reliquisse quidem, pro futuro autem huic commissioni regiae, pro directione observandum clementer praecipere, ne qui in sede possessionati sunt, si etiam non inde oriundi essent, eam ob causam a militia dispensentur.

Conclusum : Absolutus quidem eotum erat *Joannes Kovács* a militari obligatione, quod idem et e comitatu Krasznensi originem duxerit et ecclaesiae cantor et prope sexagenarius esset. Qui tamen posteaquam relatum esset commissioni, quod idem iure uxorio fundum aliquem ibidem possideret et liberos ex eadem susceptos haberet, conscribi jussus, frameaque eidem data est, a servitio solum militari, quoad suam personam dispensato.

Legitur informatio c. *Antonii Mikes* ad binas commissionis de 7-ma et 9-na datas intimationes referentis.

1-mo. Acclusas commissionis patentales ubique locorum in Háromszék publicari iussisse et de populo sedando et in officio continendo ad singulos archidiaconos monitorias expedivisse, ut per subordinatos sibi parochos, illi quoque populum a malo proposito retrahere studeant.

2-do. Reduces ex sede Csík vulneratos, quantum informatur, longe efficax publicationis instrumentum facinoris sui retulisse, et incolarum animos vel hoc unico gravi facto adeo perculsos esse, ut arma iam officialibus militaribus magno numero efflagitassent.

3-tio. *Franciscum Mátyás*, qui temerarius ductor fuit curiam suam invadentium, *Joanni Tompa* retulisse, non aliud, quam fugam meditari.

4-to. Cum e supremi vigiliarum praefecti baronis a *Persing* relatione intellexerit, motus circa quarterium suum in Zágon temerarios nunc etiam observari, requisivisse se v. colonellum a *Schwartz*, ut unam saltem ad Zágon, Fel-Doboj et N. Borosnyó centuriam disponere velit, ut praenominatus *Franciscus Mátyás* antequam fuga sibi consuleret, incaptivari possit ; clandestinaque ne fors eiusdem anguli consilia impediri queant. In reliquo nihil in se desiderari passurum scribit, quod ad secundandam altissimam intentionem et quietem populi facere videbitur.

Conclusum : Reponatur : supremum vigiliarum preefectum comitem a *Coloredo*, accepisse medio tempore mandata, ut militiam pro ratione necessitatis ad supremi iudicis regii requisitionem dislocit. Eius proinde erit populi motibus ita attendere, ne ulli tumultus, aut conventicula oriantur.

Praeterea siquidem commissio circa initium affuturi mensis Februarii in sedem Háromszék transitura sit, ut ultima huius in sedem Kászon, pagum *Tíz*, ad faciendas praevias in sede Háromszék dispositiones, commissioni obviam veniat, eidem intimetur.

Fiunt denique dispositiones de necessariis, quae ad crastinum consecrationis vexillorum actum pertinebunt.

Memorialia ultimo magno numero assummuntur, resolutionesque extradantur.

Die 17-ma Januarii in Csík-Rákos.

Juxta factas praevias dispositiones, quatuor peditum centuriis et una centuria equestri, nationalis militiae Siculicae, in hac sede superioris Csík modo praevio conscriptae, hodie mane advenientibus et etiam regulata militia adesse iussa, omnes in patenti campo e regione parochialis templi in decentem ordinem rediguntur, militia pedestri Siculica medium tenente, et huius utrumque latus cohorte legionis pedestris Okellianae aequaliter divisa cingente; quos equites Siculi in ordine sequebantur; tandem Cataphracti Trautmansdorffiani, ultimo demum Hussarones Kalnokiani, ambas ordinum alas claudebant, stante e regione centuria Pyrobolariorum legionis Angerianae et qui his iuncti erant Pyrobolarii nationalis militiae Siculicae.

Quatuor vexilla consecranda, commendati nationalis militiae eodem quo in Gyergyó-Szt.-Miklós modo comitabantur, illisque in templum parochiale deductis, eadem archidiaconus Gyergyaensis et canonicus *Josephus Sikó*, eum in finem invitatus, priori modo et consueta solemnitate consecrarunt. Post deducta in medium ordinem vexilla militiae Siculicae fideliter custodienda tuendaque consignantur. Circulus dein e pedestri militia Siculica formatur, ambientibus illum, quae aderat, regulata militia omni et equitibus Siculis. Articuli ibi militares alta et sonora voce praeleguntur, iuramentum postremo deponitur, sermone commissionis pro natura solemnitatis huius concinnato, actum hunc et incipiente et claudente.

Reduce postmodum commissione et hanc comitantium turba in ecclesiam, Hymnus Ambrosianus decantatur, sacrosanctum tandem altaris sacramentum sub baldachino, prout in Szt.-Miklós ad populum armatum deducitur, novamque hanc militiam pontificante archidiacono benedicente, pari pietate in ecclesiam reducitur, tormentorum boatibus et minorum scloporum fragoribus, suo loco et tempore intermixtis, et militibus ultimo, tam regulatis, quam confiniariis coram

commissione consuta solemnitate procedentibus et ad sua redeuntibus.

Legitur insinuatum regii gubernii die 10-ma huius datum et hodie allatum: significat innotuisse sibi populares sedis Háromszék pravis Csíkiensium, arma sumere abnuentium consiliis inductos, eam sibi assumsisse temeritatem, ut 300 e suo numero armatos in subsidium Csíkiensium mitterent et insuper 1300 in eundem finem mittendos pararent.

Quae itaque ad excessivos huiusmodi ausus tempestive opprimendos et populum in obsequio continendum, ad sedis eiusdem officiales expedivit mandata gubernium pro directione commissionis accludit, persvasamque reddit commissionem, gubernium omnibus iis, quae a commissione pro coërcendis maleferiatorum ausibus, et pro assequenda altissima intentione congrua ac proficua indicabuntur, fideli sua opera adfuturum.

Mandatum vero guberniale ad officiales sedis Háromszék datum in se continebat: series de praedicto in casu, aut alia ratione sine sufficienti causa domo sua absentibus inquisitiones peragendas, absentes specificandos legalem pro ratione reatus, per fiscalem procuratorem actionem instituendam, sententiam pro demerito ferendam, et reliqua, quae ad impediendos seditiosos populi motus, pravaque conventicula facere videbuntur, sub poena responsabilitatis ab officialibus agenda, et de iis cum gubernium, tum commissionem hanc regiam informandam esse.

Conclusum: Providi factas gubernii regii ordinationes agnoscere commissionem, mutatis vero interim rerum circumstantiis, non dubitat commissio eosdem sedis Háromszék incolas, ad saniora consilia reversuros esse.

Referent v. colonello a *Zinnieg* (!) innotuit commissioni huic regiae, quod v. iudex regius *Török*, dum eidem dictus v. colonellus quosdam sedis Háromszék incolas, praeparando pulveri pyrio operam dare retulisset, responderit: eiusmodi negotia ad cameram pertinere.

Conclusum: Cum officialibus provincialibus intersit, secundum clementissimas patentales regias, desuper iam antea emanatas, damnum quoque exinde aerario emergens, ex debita fidelitate antevertere; tanto vero magis, dum huiusmodi aerarii damnum cum secutura, si non praeveniatur, perturbatione quietis publicae coniunctum esse videtur, huiusmodi pravis populi moliminibus et pessimae intentioni omni conatu occurrere incumbit: hinc indignum praemissum responsum eidem exprobrandum, et ut in futurum idem v. iudex regius et responsa sua et omnes operationes suas modernis

circumstantiis conformare, antevertendisque pravis populi motibus operam dare noverit, severe iniungendum commissio haec regia supremo iudici regio c. *Mikes* commendat.

Die 18-va Januarii 1764. in Csík-Rákos.

Supervenit aliud regii gubernii insinuatum, die 7-ma currentis ad binas commissionis informationes, iisdem annexas ad humillimas ad suam Maiestatem sacratissimam relationes, diebus 24-ta Decembris et 3-a currentis datas emanatum. Primae 3-a huius in consilio lectae, cum humillima commendatione, sequenti statim cursore, posteriores vero de 3-a huius datae die 7-ma suae Maiestati sacratissimae pariter submissae esse indicantur. Dispositiones pariter commissionis quoad sedandos motus huiatis populi approbantur et de factis a parte etiam, tam supremae armorum praefecturae, quam vero gubernii in hunc finem ordinationibus commissio certior redditur. Actorum denique de 3-tia huius a commissione submissorum copiae pro archivo guberniali submitti flagitantur.

Conclusum: Describantur et simulac paratae fuerint, transmittantur.

Siquidem nonnullos adhuc sedis huius superioris Csík incolas e peracta militari conscriptione et solemnitate consecrationis vexillorum, iuramentique depositionis emansisse commissio informaretur, sequentia mandata in singulis pagis per capitaneos publicanda esse, commissio praecepit:

1-mo. Qui occasione praefatae militaris conscriptionis adesse et conscribi non potuissent: illos singulorum pagorum incolae, capitaneis nominetenus insinuare teneantur, ut illi etiam regestro illati ad obligationem lege debitam adstringantur.

2-do. Qui vero ad vexillorum consecrationem et iuramenti depositionem comparere nequivissent: hos pariter capitaneo referre haud intermittant, ut tam hi, quam vero illi ad vexilla in arce Csík-Szereda deposita, praemissa articulorum militarium lectione, adjurentur.

3-tio. Illis vero, qui contumacia ducti, tam conscriptionem praemissam, quam vero consecrationis vexillorum et iuramenti actum evitandi studio se subduxissent, domibusque suis abessent, notum reddant, ut intra spatium quindecim dierum domum reversi se capitaneis suis insinuent, conscribique patiantur, et legalem suam obligationem subeant. Qui autem horum sub praefixo termino nec redirent, nec se coram capitaneis insinuarent: tales poena militari subjicendos, ubicumque deprehensi fuerint, intercipere et in arcem Szereda

deducere sub gravi poena teneantur. De bonis ultimo eorum, qui sub praemisso termino nec redirent, nec intercipi possent, brevi adventura mandata publicabantur.

Memorialia post haec, in singulas propemodum horas commissioni porrecta discutiuntur. et resolutiones ad illa expediuntur.

Concluidtur ultimo, absolutis in Superiori sede Csík megotiis ad erectionem militiae pertinentibus, die crastina in sedem Csík Inferiorem, pagumque Szt.-Imre commissioni transeundum esse.

Die 20-ma Januarii in Csík-Szt.-Imre.

Legitur informatio c. *Antonii Mikes* de 16-ta huius emanata, hodie vero praesentata. Insinuat incolas sedis Háromszék, animis ante perculsos et anxios, per publicationem patentalium commissionis multum erectos, se ad omnem paritionem ordinationumque observantiam obligasse, de quibus publicantium officialium relationes, id ipsum confirmantes accludit.

2-do. Jussisse gubernium regium in sua die 9-na currentis emanata commissione, ut de incolis in sedem Csík profectis, serias in omnibus pagis inquisitiones peragi, absentesque prosequi officiales curent. Cuiusmodi ordinatio, si quidem modernarum circumstantiarum notitiam antecesserit, neque collegiatum sedis iudicium fuerit congregatum, nec ipse sine nova plebis concitatione hoc ipsum fieri posse putet, effectum huius distulisse.

3-tio. Praeter quinque centurias legionis Okeliani, diversae cohortes legionis Portugallianae, tertiam quoque cohortem huius se insinuasse. Cum vero in nonnullis pagis omnes incolae arma suscepisse sibi referantur, providere se, sine adiutorio eorum, qui temerario facto ingressum militiae causarunt, paucos in illa sede subditos prorsus desolatos iri, ad intertentionem tam numerosae militiae prorsus impares.

Conclusum: Reponatur: Ad 1-mum. Sedatos esse tumultus omnes gratanter intelligere commissionem.

Ad 2-dum. Providas eiusdem pro illo tempore gubernii dispositiones fuisse agnoscere commissionem, siquidem vero mutatis iam rerum circumstantiis, complures incolarum sedis Háromszék seditiosorum et debitas seditionis poenas persolverint, et e centum incirca eiusdem sedis incolarum in arce Csík-Szereda detentorum fassionibus, auctores seditionis prodituros confidat commissio, reliqui autem omnes ad statum militarem assummendi veniunt: incolis praeterea ad tranquillitatem et obsequium reductis inquisitiones, processusque

institui iussos differendos putare commissionem, et hoc ipsum regio gubernio insinuetur.

Ad 3-tium. Pauci quidem praeter antea armatos ad statum militarem incolae assumti sunt, ne vero plures ante adventum commissionis assummantur, ordinatum est; quamvis ergo totidem adhuc, quot de praesenti illocati sunt milites, maiori tamen in parte pedites, eo cum commissione ingressuri sint; intertentionem nihilominus eorum subditis insuperabilem haud futuram tanto magis confidere commissionem, quod militia illa, ad libertinos nondum armatos, aeque ac subditos, et promiscue in pagos propemodum omnes dispescatur, aequiles portiones regulamentati pretio acceptentur, orales vero e magazino Coronensi suppeditentur; de quibus, ut officiales militares mutuam cum sedis officialibus foveant correspondentiam, iniunctum est.

Legitur residua pars protocolli, et simulac in purum relata fuerit, suae Maiestati sacratissimae humillime submitti concluditur.

(Halmágyi kezeírása, Protocolluma 228—259 lapjain.)

VI.

A határőrség szervezése Alcsíkon.

Continuatio

Protocolli commissionis regiae in negotio erigendae confiniariae in Transylvania militiae, a sua Maiestate sacratissima clementer ordinatae.

Die 21-ma Januarii anni 1764. in Csík-Szent-Imre.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite *Joanne de Lázár*, comite *Nicolao de Bethlen*, barone *Josepho de Siskovits*, actuario *Stephano ab Halmágyi*, guberniali secretario.

Legitur benignum decretum aulicum die 10-ma huius ad commissarios regios emanatum. Clementer iniungit sua Maiestas sacratissima, ut commissio isthaec regia, districtus Fogarasiensis partem, pagosque pro habitatione unius regiminis Valachici necessarios, adhibito aliquo architectonicae perito viro, perlustret, congruamque desuper mappam conficiat, hanc una cum occurrentibus circa utilitatem reflexionibus suae Maiestati sacratissimae per regium gubernium submissura. Cuius tamen perlustrationis operi ipsum commissionis huius membrum *Nicolaum comitem de Bethlen* intervenire haud debere.

Conclusum : Allato iam antea ad generalem campi marschalli locumtenenentem baronem a *Siskovics*, via consilii aulae bellici suae Maiestatis sacratissimae mandato, requisitus est excellentissimus generalis commendans baro a *Buccow*, ut peritum rei architectonicae virum fine praescripto denominet, quo adveniente, non defutura est commissio instructionem illi ad complementum altissimae intentionis caesareo regiae praescribere, et quae iniuncta sunt, sua etiam ex parte adimplere.

Convocatis hodie universis liberis huius sedis Csík Inferioris incolis, atque in semicirculo, ob maiorem solemnitatem

huc etiam usque observatam, inter pedestrem equestremque militiam regulatam constitutis, illa, quae sua Maiestas sacratissima de amnestia praeteritorum, obligationeque eorum statum militarem amplectendi, per officiales praevie publicanda esse benigne iusserat, per commissionem repetuntur, atque ut lectionem benignarum patentalium regiarum in summo silentio et homagiali veneratione audiant, iniungitur.

Lectis tandem priori solemnitate benignis patentalibus regiis, declaratur illis, neminem contribuentium nobilium, liberorumque incolarum in hac etiam sede Siculicali perseverare posse, nisi obligationem militarem lege praescriptam subierit. Ad quam sponte et cum summa ergo sacratissimam principem gratitudine amplectendam, insignia illa beneficia et emolemunta, quae sua Maiestas sacratissima militibus confiniariis impertita est, invitarentur. Prohibetur ultimo, ne quispiam arma nunc recepturis praeteritorum memoriam objicere praesumat, quibus enim sua Maiestas sacratissima amnestiae gratiam semel benigne indulsit, eiusmodi contumelia tales afficere nemini fas est; cumprimis quod post successive instituendam militarem conscriptionem, omnes liberos Siculos in eodem et pari statu habendos esse velit sua Maiestas sacratissima.

Redeuntibus vero ad sua reliquis, incolarum Tusnád, Kozmás, et Csatószegiensium conscriptio trifariam partito labore, arma etiam non habentibus distribuendo absolvitur; praesentibus semper regiis commissariis et ad praesentata sine remissione memorialia pro ratione materiarum resolventibus.

Die 22-da Januarii 1764. in Csík-Szent-Imre.

Praesentibus excellentissimis cic illiustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur benignum decretum suae Maiestatis sacratissimae, ad submissam die 5-ta Novembris anni proxime transacti commissionis informationem, die 13-a currentis emanatum, tenore cuius

1-mo Praescribitur modus conscribendi confiniarios milites, tres libellos contributionales conficiendi, tributi collectionem a perceptoribus regiis concertanter cum militari ordinandi, illudque ab iisdem perceptoribus cassae provinciali inferendi.

2-do. Reaccluso schemate a commissione elaborato, cum respectu portionum equilium, tum respectu administrationis lignorum pro officialibus ac etiam schemate praemissorum intuitu Hungarico accluso jubetur: ut commissio ulterius submittat opinionem, quibus rationibus inducta fuerit, officialibus adeo exiguum in lignis et naturalibus proiectare quantum? an non item expediat cynosuram Regulamenti Hungarici observare? Subversari praeterea considerationem, an non vel exinde cum fundamento querimoniis ansa daretur, si fixo 15 et respective 10 xr. vecturae ligni pretio, lignatio pro milite gratis fieri deberet? Unde referre iubetur commissio, num pro lignatione et advectione aliquam determinare taxam operteat? numve illa pro caedendis lignis ab officialibus praestanda merces, ad militares potius, vel indistinctim ad reliquos etiam provinciales se extendere deberet?

Ubi caeterum in uno, alterove loco communis non reperiretur silva, hoc in casu sedes ita disponere praecipitur, ut officiales eodem pretio, quo alii commilitones ligna habere possint.

3-tio. De equis militiae limitaneae Transylvanicae, tempore pacis in summo servitio citra militis culpam interituri, 25 florenis sigillatim bonificandis, equis item contra hostem perituris ex aerario comparandis, modo item proxima lustratione conscribendi illos disponitur.

4-to. De modo aedificandi, quae adhuc requiruntur officialium quartieria, conservandi item e concernentia vacantis officialium sallarii, nec non eorum structuram pedetentim peragendi, ordinatur.

5-to. Commendatis, qui ultra unius diei spatium, usque quoad stationem designatam pertingant, conficiunt, a die motus e domo durante itinere competens stipendium praeberi mandat sua Maiestas, ubi e converso a vigiliis reversuris, pro tempore reditus, nihil amplius obveniet.

6-to. Rescriptum antea fuisse sub 16-ta baroni de *Siskovics*, quibus ex rationibus cruciger diurnus, pro extraneis subofficialibus apud incolas illocatis applacidari nequeant; et quo intuitu horum extraneorum individuorum intentio specialiter directa sit, informationem super eo proxime dandam praestolari suam Maiestatem sacratissimam.

7-mo. De clerico catholico Germanico pro officialibus Germanis et reliquis illius fidei addictis penes quamvis legionem etiam tempore pacis 15 florenorum menstruo sallario ordinando, huius denique et officio, nec non clero, limitaneae militiae in absoluta animarum cura et iurisdictione reliquisque iuribus porro protegendo disponitur.

Respectu quorum commissio mutua invicem concertatione iuxta praescriptum ulterius procedere, simulque reflectendo, ad benignam sacratissimae suae Maiestatis de perlustranda, inque mappam conjicenda parte, pagisque districtus Fagaras, pro inhabitatione unius regiminis Valachici necessariis 10-ma currentis mensis intimatam ordinationem, proiectum, an non ad lineam ducendam in compensationem locorum hanc tangentium, alia loca aequivalentia cedi possent, formare, informationesque vigore novissimae ordinationis ex parte commissionis in corpore per regium gubernium, ad cancellariam regiam Transylvanicam aulicam inviandas submittere iubetur; aliis etiam punctis, quae praeter praemissa b. a *Siskovics* via consilii aulae bellici, sub dato hodierno intimantur, in aduvoluto communicatis.

Conclusum: Usque ad finem conscriptionis militium hac in sede limitaneorum differre visum est commissioni benignas ordinationis effectum.

Conscribuntur hodie incolae possessionum: Sz.-Simon, Sz.-Márton et

Diebus 23-tia, 24-ia, 25-ta Januarii anni 1764. in Csík-Sz.-Imre.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi.*

Continuatur militaris conscriptio reliquarum possessionum sedis Csík Inferioris incolarum, quae pariter trifariam partito labore absolvitur; praesentibus semper regiis, commissariis, atque ad praesentata sine intermissione memorialia resolutiones dictantibus.

Die 26-ta Januarii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Accersitis conscriptis huius sedis Csík Inferioris incolis, ac eo modo et ordine, quo occasione consecrationis vexillorum in Csík-Rákos, unacum regulata militia constitutis; duo vexilla in dicta possessione Rákos, consecrata, in medium ordinum, comitantibus confiniariae huius militiae Siculicae commendatis deferuntur. Tandem militia pedestris Siculica omnis in circulum redigitur, equitibus Siculis, ut et regulata militia pedestri et equestri circumfusum. Vexilla tum illis fideliter tuenda et custodienda consignantur. Articuli militares prae-

leguntur, juramentum denique more consueto a singulis exigitur. Obligatio militum Siculorum erga suam Maiestatem sacratissimam et vexilla, horumque natura, ut et vinculum iuramenti gravi oratione illis interpraetatur. Mox iterum explicatis ordinibus, regii commissarii, et hos comitantium utriusque sexus frequentia ad audiendum sacrosanctum missae sacrificium in ecclesiam concedentes, illoque inter bombardarum fragores et tormentorum boatus absoluto, cum sacro venerabili, ad populum Siculicum armatum revertuntur, illudque universis sacra benedictione more consueto sub tormentorum explosionibus impertita, in ecclesiam reducitur, militibus Siculis coram commissariis regiis ordine militari procedentibus, et ad sua revertentibus.

Die 27-ma Januarii anni 1764. in Csík-Szent-Imre.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Reassummitur benignum decretum aulicum, die 13-a currentis emanatum et 22-da lectum.

Ad cuius punctum 1-mum circa conscriptionem, collectionem, ac administrationem tributi, auditis etiam legionis commendante a *Carato*, et regiis perceptoribus *Ladislao Sándor* et *Davide Csedő*, talis intuitu militum limitaneorum praescribitur

Methodus

Juxta quam confrontatio, collectio, et administratio, quoad duas partes tertias tributi in sedibus Siculis Csík, Háromszék et Bardócz, respectu confiniariorum in iisdem militum instituenda, moderanda et peragenda erit.

1-mo. Tres tabellae, seu libelli contributionales conficientur, quorum unus gubernio regio, seu commissioni ad rem contributionis curandam ordinatae submittendus, alter apud perceptores et confrontatores, tertius denique in quolibet loco, prae manibus loci militarium relinquendus erit.

2-do. Postquam tabellae praemissae ex dispositione gubernii regii distributa, et a regiis perceptoribus receptae fuerint, data per hos ad commendantem legionis notitia, omnia iam ita parata esse, ut confrontatio inchoari possit : idem commendans ad praescripti regii sensum, singulis confrontatoribus

officialem militarem per centurias adiunget, per quos confrontatio, modo et ordine hucusque consueto perficiatur; perfectaque illa, schedulae cuilibet militi limitaneo distribuantur, in quibus summa prius totius quanti, taxae nimirum capitis et facultatum ipsi obvenientis exponatur tota, mox vero subtracta totius illius tertialitate, commotetur iterum, quantum duae partes tertiae constituant, ab ipso milite individuo solvendae. Qui tamen officialis, respectu solum limitaneorum militum confrontationi adesse tenebuntur.

3-tio. Constituatur in omni pago iudex militaris cum duobus subiudicibus, vulgo polgár, sub tempore functionis, a servitio militari eximendi, altero quidem militari, et altero sicubi iobbagiones dantur, iobbagione; quibus addantur pro more consveto duodecim iurati, militares, a proportione numeri, cum iobbagionibus mixti, a servitio tamen militari non eximendi, qui oeconomica, iuridica pagensium, et secundum modum infra praescribendum, contributionalia quoque curabunt.

4-to. Judices hi pagorum, subiudices et iurati 1-ma Septembris cuiuslibet anni, post praemissam mense Augusto electionem et repraesentationem officiali, a legionis commendante ad id ordinando, ac v. iudici reigo sedis faciendam, coram iisdem, et per illos adjurentur; ideo autem hoc potissimum tempore, quod et confrontatio tunc initium sumat, et plerumque collectiones taxae capitis, pro fundo stipendiorum militarium pro futuro anno militari 1-ma mensis Novembris incipientis, anticipato fieri soleant, hasque per novum iudicem potius colligi conveniat, quam per priorem, ne confusio, et fors praevaricatio etiam aliqua inter duorum annorum fundos evenire possit. Judex vero prior collectioni nonnisi anni currentis, et finientis incumbat.

5-to. Notarius seu scriba pagi, iuxta altissimas ordinationes, cuilibet pago e militaribus indulgebitur; cuius quoniam officium est, administrationes tributi individuorum consignare, et coram officiali militari in tabellas inferre; a servitio militari. donec muneri huic vacabit, idem dispensandus erit.

6-to. Officiales militares quavis septimana constituant certum aliquem administrationis tributi diem, in quo quilibet individuorum militarium modicam quamlibet summam ad hospitium officialis, et ibi in manus iudicis deferat. Quam taliter collectam pecuniam, per notarium, secundum individua tabellis et schedis illorum in sua praesentia inferri curabunt; pecunia apud manus iudicis, vel notarii relicta. In quibus vero pagis officiales militares non residerent, talem diem in qualibet septimana, pro collenctanda praedicta contributione indicent,

qua officiales illi ad eiusmodi pagos accedere, contributionemque, ut supra, sua in praesentia administrari et connotari facere queant.

7-mo. Pecuniam taliter collectam pagus quilibet per suum iudicem, et notarium, una cum individualis administrationis tabella, cum fine mensis cuiuslibet, in praefigendo cuilibet centuriae, distincto ante mensis exitum die, ad regium perceptorem deferat; qui non aliter, nisi in praesentia officialis militaris, per legionis commendantem, ad hunc actum denominandi, eandem percipiat, et facta sortis cuiuslibet militis limitanei administratae, e summa totius eidem obvenientis quanti, duabus videlicet tertialitatibus defalcatione percipiat, inque libellos contributionales inferat; hoc modo tandem perceptam pecuniam contributionalem regii perceptores in cassam provincialem immediate transponent.

8-vo. Instante porro tempore ratiocinationis, ubi perceptor regius commendanti legionis tempus iam adesse insinuaverit, hic ad exigendas per perceptorem a iudicibus pagorum et revidendas rationes, officialem perinde militarem denominet et disponat, ut pro illo tempore penes perceptorem praesens sit.

9-no. Siquidem necessaria correspondentia cum commendante equestris legionis, remotius a sede Csík, in sede Háromszék residentiam habente a perceptoribus regiis Csíkiensibus, sine remora et fatigio, ob longinquitatem itineris foveri non possit: ad facilitandam et accelerandam huius etiam regii servitii promotionem, commendans legionis pedestris, expediendas suas in materia contributionis ordinationes, cum centurionibus trium centuriarum, id sedibus Gyergyó, Csík utroque et Kászon equestrium, per pagos nimium quantum dispersorum, tempestive communicabit; ut hi in suarum centuriarum numero, ordinationibus illis, et se ipsos conformare, et sibi subordinatos equites, tam quoad confrontationem, quam vero collectionem, et administrationem tributi, eodem quo pedites modo instruere, et tractare valeant; hoc per expressum declarato, quod a iudicibus pagorum militaribus, illi seu pedites, seu equestres fuerint, omnes et singuli cuiuscumque sortis incolae in oeconomicis, iuridicis, pagensibus et contributionalibus condecentem dependentiam habere teneantur. Quod tamen respectu solum Csík intelligendum venit, eo quod in Háromszék praesentes tam legionum commendantes, quam vero perceptores, circa praemissa conferre, et mutua cum cointelligentia de necessariis disponere valeant, ac possint.

Die 28-va Januarii, anni 1764. in Csik-Szent-Imre.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur intermissa hesterna sessione benigni decreti regii puncta, atque post mutua consilia, suae Maiestati sacratissimae referri

Concluditur: Ad 2-dum. Quoad subministrationem lignorum pro officialibus militaribus: 1-mo. Noverat commissio mensuram hic non tam stricte observatam hucusque fuisse. 2-do. Quod praetio vecturae adeo modico constituto, paucitas ligni compensari videbantur. 3-tio. Quod hic molli plerumque ligno utentibus incolis, summa ligni mollioris ubique in duplo, non sicut in Hungariae schemate assumpta fuerit. 4-to. Denique quod pro sectione, seu caesione lignorum nulla prorsus taxa apposita fuerit. Nunc vero submittatur suae Maiestati sacratissimae humillime schema, Regulamento militari inserendum, schemati regni Hungariae, quoad numerum portionum aequilium, lignique durioris adcommodatum, in eo tamen differens, quod hic ligna mollia ad praescriptum Regulamenti, quia loca haec ad tertium classem relata sunt, in duplo apposita sunt; observata tamen imposterum accurata et regulamentali orgyarum dimensione. Pro caesione etiam seu lignatione lignorum certum sed moderatum tamen pretium constituendo, 7 nimirum pro utriusque sortis, mollioris videlicet, et durioris ligni orgia Viennensi xferos.

Quoad vero sectionem huius puncti penultimam, an lignationis illud pretium ad militares solum extendi debeat? Videri commissioni, ansam hoc daturum fore vexandi jobbagiones a militaribus, et jobbagiones ipsos, dum modicum aliunde vecturae pretium constitutum sit, nisi etiam ex succisionis mercede participarent, publico illo totius principatus, quod ab orgiis lignorum capitur beneficio carituros non inmerito posse queri.

Ne porro circa repartitiones etiam competentiae orgyarum militarium difficultates ullae, militares inter et provinciales amplius supermaneant, et pagi etiam illi, in quibus quartieria officialium non haberentur, ad supportationem oneris istius aequaliter concurrant: necessarium videri commissioni, ut ex cointelligentia commendantium legionum, officialiumque provincialium, certo eoque brevi termino in calculum ducta officialium legionum Siculicarum competentia, totius huius, tam quae staabum, quam etiam centuriarum officiales distinctim

concernit competentiae, ea fiat repertitio, ut facto extractu, non militarium aeque et militarium iam conscriptorum, conscribendorumque totius sedis, e libellis contributionalibus, per regium perceptorem, iuxta familias cuiuslibet pagi exhibendo; competentia equidem staabi a proportione militum et non-militum, in utrosque separatim distribuantur, et ad succisionem milites, ipsemet officiales militares, alios autem non-militares, provinciales compellant. Pro officialibus autem centuriarum, aeque pagi illi, in quibus centuriarum numerus est, sive sint in illis quartieria officialium, sive non, observata pariter proportione illa suprafata militarium, et non-militarium fiat repartitio; eaque ipsa loca cuiuslibet centuriae officialibus, ratam ipsis obvenientem eodem, quo supra modo, per militarium et provincialium distinctim milites et non-milites, ad succisionem et devectionem compellentium ordines devehere et administrare teneantur, erga pretium et succisionis et vecturae, supra iam determinatum.

Quod vero ad ea loca attinet, in quibus forte silvae caeduae communes non darentur, eo in casu administratio et repartitio, eo quo supra ad rationem staabi constitutum est, modo fiat; quem tamen casum, in Gyergyó, Csík et Kászon prorsus non, in Háromszék etiam et Bardócz vix emersurum sperat commissio; quia enim repartitio non unum tantum, aut alterum pagum, ubi ipsi officiales exsistunt, verum hac methodo omnes illos pagos tangeret, quae circulum centuriae absolvunt: fieri vix potest, ut non uni, aut alteri ex illis silva quoque sit, caedendis lignis, compententiae illius centuriae sufficientibus apta. Et ne etiam terminus a quo administrandae competentiae in dubio maneat, videri, in Gyergyó ad 1-mum Januarii, in Csík autem utroque et Kászon, ubi iam conscriptio militum, et in ordines reductio absoluta est, ad 1-mum Februarii, in Háromszék autem, ubi labor adhuc superest, ad 1-mum affuturi mensis Aprilis constitui posse.

Punctum 3-tium, tamquam regia resolutione stabilitum, et ideo mutationi non obnoxium, militiae cum illa observatione publicabitur, ut nunc tempore pacis bonificatio, post primitus demum, tempore lustrationis instituendam equorum conscriptionem sumat.

Ad 4-tum punctum equidem hoc respectu aedificiorum militarium, ad praescriptum clementissimi decreti publicandum veniet, id nihilominus opinione commissionis, in reflexionem sumendum foret, quod dum centuriae legionum istarum numero copiosiores sint, adeoque assiduam officialium circa illas praesentiam, et occupationem, tam contributionis repartiendae et exigendae, quam vigiliarum alpestrium disponendarum,

quam etiam exercitii et disciplinae militaris gratia requirant, qui aliunde subductis iam vexilliferis pauciores futuri sunt: eveniet procul dubio, ut vel longius suspensa decedentium, aut promotorum officialium vacantia, patiatur servitium militare, vel si ocyius quod convenit suppleta, fundus ille vacantiarum, tot quartieriorum ne nunc quidem integrorum, reparationibus insufficiens sit. Sublevando proinde fundo et evitandis utrinque incommodis opportunum videri, si quartieria ea, quae pro determinato legionum toti principatui obvenientium numero, in his quoque sedibus Siculicis calculum ingrediuntur, eorum reparatio quoque e fundo communi provinciae procuretur; iis tantum, quae supra numerum hunc sunt, ex fundo carentiae officialium militarium reparandis. Hoc modo quippe, neque cassae provinciali maius quidpiam onus accessurum, et necessariam reparationem quartieriorum, utpote per detractionem illam pauciorum, fundus quoque ille carentiae, ut ut tenuior facilius supplecturus erit.

Ad 5-tum. Publicabitur ad litteram prout benigna resolutio continet, id tamen demisse referatur suae Maiestati in sedibus Gyergyó, Csík et Kászon paucos admodum futuros, qui ad stationes excubiarum, una die pervenire nequirent, contra vero in sede Háromszék, et praesertim Bardócz, ubi excubiae respectu complurium pagorum remotiores sunt.

Ad 6-tum. Siquidem crucifer diurnus pro hospitiis extraneorum subofficialium applacidatus a sua Maiestate non sit, non alium modum hoc in passu commissio adinvenire potuit, quam si milites illi, in quorum aedibus subalterni tales extranei hospitantur, quia et ipsi in continuo servitio sunt, semperque numerum militis unius servientis supplent: milites immunes alias a quartieriis, adeo quod illos in aedibus suis habeant, et patiantur, sub illo tempore, quo onus hoc, quasi quartierii ferunt, omnibus praeterea praerogativis et emolumentis militaribus guadentes, a praestatione servitii militaris eximantur. Ubi vero limitaneam hanc militiam e sedibus suis, pro ratione servitii principis exciri, et ad alia loca transferri contingeret, ad normam Regulamenti militaris Transylvanici, respectu etiam cruciferi huius, aeque ac alias legiones tractandam fore.

Ad 7-mum. Quae hoc puncto publicanda iubentur, legionibus communicentur, et in lingva etiam limitanae militiae vernacula publicentur, adque ipsorum captum explicentur.

Ad §-um ultimum. Accepto nupero sub 10-ma currentis mensis emanato benigno decreto de formanda topographica districtus terrae Fogaras delineatione, non prius progredi potuit commissio, quam requisito excellentissimo generali

commendante barone a *Buccow*, a quo ingeniarios, seu terrae mensores ad hunc actum disponi sibi petiit, qui in proxime datis litteris suis promittit, se v. colonellum de *Luchsenstein*, aliumque capitaneum, nomine *Andreides*, cum nonnullis legionum officialibus, rei huius peritis ordinaturum, ipsum autem v. colonellum propediem ad commissionem venturum, ut instructionem conficiendae mappae, operationisque suae a commissione recipiat, ut reversurus operi insistat. Faciet itaque commissio in his etiam clementissima suae Maiestatis iussa, et postquam mappa illa confecta fuerit, in perlustrandis quoque et deligendis locis, iisque ab eorum, qui erunt possessoribus, seu permutationis, seu emtionis via conquirendis, ducendaque linea, quibus benignam suae Maiestatis intentionem assequi possit, in iis operam suam, obsequiumque fidele desiderari nequaquam patietur.

Demum ea, quae in rescripto consilii aulae bellici, ad generalem campi marschallum locumtenentem b. a *Siskovits* dato comprehensa, sibi via cancellariae regiae aulicae Transylvanicae communicata sunt, ordine suo publicabuntur, et in effectum, prout iniuncta sunt, deducentur. Et haec praemissa suae Maiestati sacratissimae humillime referantur.

Die 30-ma Januarii anni 1764. in Kászon-Fel-Tíz.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Convocatis incolis sedis huius Kászon, clementissimae patentales regiae, una centuria Pyrobolariorum legionis Angerianae, et commendatis Hussaronibus legionis Kálnokianae praesentibus priori solemnitate, et solitio ordine publicantur.

Tandem conscriptio militaris inchoatur, et absolvitur.

Legitur praeterea memoriale communium sedis Kászon incolarum nominibus, medio *Josephi Alexandri Mártonfi*, et *Michaelis Mátéfi*, ex Kászon-Impérfalva, una cum exhibitis *Matthiae*, et *Uladislai* regum, Joannis item *II.*, *Stephani*, *Christofori* et *Gabrielis Báthori*, *Gabrielis item Bethlen* principum Transylvaniae, necnon *Michaelis* vajvodae Transalpinensis privilegiis, confirmatione item divi *Leopoldi* imperatoris praemissorum omnium porrectum, tenore quorum petunt:

1-mo. Condonari sibi, si quid forte illis excideret, quod minus commissioni placeret.

2-do. Maiores illorum armis privilegia praemissa meruerunt, impetraruntque, vigore quorum causae eorum omnes in ipsa

sede revisae directe ad tabulam regiam apellari consveverunt; unde durum sibi accideret, si nunc, assumtis iterum armis, hac praerogativa exuerentur.

3-tio. Liberum illis porro quoque relinqui iudicem ex armalistis aut primipilaribus eligere, a sua Maiestate sacratissima benigne confirmandum, qui uno cum eligendis adsessoribus populo iura administret; quod nullo aerarii regii aggravio futurum esset, siquidem duorum illorum adsessorum sallario, qui ad continuum sedis Csík iudicium ex parte huius sedis resoluti sunt, imo adhuc minori summa, sedes hic iudiciaria complete conservari posset.

4-to. Quodsi vero hoc consequi non possent, et interea etiam donec ad regium thronum preces suas promovere valerent, ad alterius sedis iudicium continuum fatigari necessitarentur, iudices a parte sui per communitatem eligendos indulgeri.

5-to. Cum militaris scientia, altissimaque iussa efflagitent, extraneos hac vice officiales illis praefici, et ab iis in armis illos exerceri: petere se, ut in futurum pari cum extraneis militari scientia imbutis officiales ex ipsismet incolis vi privilegiorum eligantur, et nunc quoque e sui gremio ad primarii officialis gradum aliquis promoveatur.

6-to. Innui quoque privilegii sui tenore, illos non solum pacis, verum etiam belli tempore, alpium solum propriarum custodiâ teneri: adeoque petere se, ne ad extranearum alpium, civitatum, aut arcium excubias adigantur.

7-mo. Supplicant pariter ad primam legionem Csíkiensem applicari, utpote qui cum eadem sede Csík coniuncti semper fuere.

8-vo. Intuitu paupertatis suae et sterilitatis soli, in quo degunt, relaxationem contributionis, inprimis vero eorum capitis taxae, qui exiguis, vel prorsus nullis facultatibus provisi sunt, implorant; illorum pariter, qui honesta inter illos munia cum laude gesserunt, ad subalterna officia adsumtionem. Quodsi vero praemissae preces suae desideratum eventum non sortirentur, recursuri ad thronum suae Maiestatis sacratissimae, commendatione et passualibus commissionis comitari, eum in finem petunt, ut unde privilegia sua originem sumserunt, inde quoque seu deploranda illorum destructio, seu vero clementissima confirmatio subsequatur.

Quo memoriali lecto, producta privilegia examinantur, et siquidem in confirmationalibus *Leopoldinis*, et principe *Gabriele Bethlenianis*, non solum rasurae, verum etiam correctiones, et veri sensus detorsio appareret; accersiti in commissionem supremus iudex regius *b. Paulus Bornemisza*, v. iudex *Stephanus Blási*, notarius *Michaël Kászoni*, nec non qui illa

exhibuerunt, *Josephus Alexander Mártonfi* et *Michael Mátéfi*, ambo ex Kászon-Impérfalva, interrogantur: utrum privilegiis illis omnes simul uti vellent? Respondentibus dictis *Mártonfi et Máté:* omnino universos incolas in praerogativis privilegiis illis contentis manuteneri velle. V. officialibus vero reponentibus: quod illi, quibuscum hae incolarum petitiones communicatae suo modo non fuissent, nihil vel pro, vel contra proferre posse.

Interrogantur 2-do: ubi privilegia illa conservari assolerent? Ad quod coniunctim respondent: antea inter adsessores sedis distributa procurari solita; admoto vero ad officium moderno notario, post elapsos duos aut tres annos, eidem in archivo conservanda tradita fuisse; anno vero superiori tumultuario quasi per ter centum incirca liberos incolas repetita et recepta exstitisse, abinde non restituta. Quaesitus 3-tio notarius: utrum rasuram quae, illis demonstratur, tum, dum excepta fuerant privilegia illa, observasset? Reponit: observasse omnino in *Leopoldinis* confirmationalibus unam vocem prorsus abrasam et deletam fuisse, aliam vero non advertisse. Demonstrata proinde illis, et ad convictionem declarata tam abrasione, quam vero correctione, et immutatione sensus praemissarum confirmationalium, has quidem retinendas et pro secutura suae Maiestatis sacratissimae ordinatione, per gubernium, si placuerit, submittendas. Supplicantibus vero, in hunc sensum respondendum esse duxit commissio:

Resolutio

Ad quatuor priora memorialis puncta, cum iudicia in sedibus etiam Siculicis continua, altissima ordinatione regia praelucente, per excelsum regium gubernium erecta sint, ad hoc supplicantibus recurrendum esse.

Ad 5-tum. Illis, qui se in militari servitio distinxerint, et alios in exercitiis militaribus antecellere studuerint, recenter publicatarum benignarum patentalium regiarum tenor spem emergendi pollicetur omnem.

A 7-mum. Id, quod petierunt supplicantes, iam consecuti sunt, centuria huiate ad primam legionem Siculicam, seu Csíkiensem relata, nisi circumstantiae, occasione erectionis secundae legionis Siculicae sese fors oblaturae, aliud svaderent.

A 8-vum. Jam aliunde ex publicatione praememoratarum regiarum patentalium intellexerunt, tertiam contributionis partem militaria servitia subituris per suam Maiestatem sacratissimam benigne relaxatam esse.

A 6-tum.[1]) Examinatis productis supplicantium privilegiis, primus *Gabriel Bathori* Transylvaniae princeps in privilegio suo, Cibinii 20 Julii 1613. emanato, supplicatae a bellicis expeditionibus immunitatis mentionem facere videtur, eam tamen, quandoque solum necessitatis et temporis ratione ita postulante admittendum esse scribit. Ipse vero princeps *Gabriel Bethlen* in confirmationalibus suis, Albae Juliae de 26 Augusti 1626 concessis, si genuinus confirmationalium sensus attendatur, hanc belligerandi immunitatem excipit in verbis : *Quoad omnes earum continentias clausulas etc. (belligerandi duntaxat immunitate excepta, quam ex nostro et successorum nostrorum, legitimorum Transylvaniae principum arbitrio, et ordinatione semper dependere volumus et iubemus) acceptavimus, approbavimus etc.* Quae cum divus etiam *Leopoldus* imperator sub dato Viennae Austriae 22. Aug. 1698 eodem modo confirmasse dignoscatur, etiamsi duae hae confirmationales in vigore permanere possent, nihil tamen ad probandam belligerandi immunitatem conferrent.

Cum vero praemissae divi *Leopoldi* imperatoris, et principis *Gabrielis Bethlen* privilegiales et confirmationales litterae, abrasae, vitiatae, et fulminatae producantur, dum e subductis superius verbis, in *Leopoldinis* quidem vox *duntaxat* penitus deleta, pro voce vero *excepta,* in utrisque confirmationalibus prima et ultima litteris in salvo relictis, diversa, et manu, et atramento, *concessa* scripta ; imo in Bethlenianis verbum *dependere, p.* mutato in *f.*, quod evidenter patet, *defendere* correctum sit ; et in hoc divum etiam *Leopoldum* praedecessores supplicantium deceperint ; cuius confirmationalibus ex inanimadvertentia expeditoris iam non *dependere,* verum *defendere* legitur : praemissas utrasque litteras confirmationales, tanquam abrasas, vitiatas, et fulminatas, nullam amplius vim roburque habituras, pro secutura fulminantium via iuris ordinanda prosecutione, suae Maiestati sacratissimae repraesentatura erit commissio. Interim vero, ut in omnibus punctis et clausulis, modo publicatis benignis patentalibus regiis, quoad etiam subeunda servitia militaria se supplicantes conforment, iniungitur.

---

[1]) A kéziratban is úgy van, hogy a 7. és 8. pont megelőzi a 6-ikat.

Die 31-a Januarii anni 1764. in Kászon-Fel-Tíz.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Congregati e regione templi huiatis universi huius sedis incolae tam armati, quam non-armati, atque centuria Pyrobolariorum legionis Angerianae, commendatisque legionis Hussaronum Transylvanico Kálnokianae bifariam distributis, ab utroque latere clausi, mox in circulum coëunt, praemissaque modo priori articulorum militarium praelectione, ad vexilla ex arce Csík-Szereda allata, et articulos militares solemne iuramentum recitant, illisque priora loca repetentibus, atque missae sacrificio in templo parochiali celebrato, sancto tandem venerabili ad populum educto, benedictio ultimo militiae huic limitaneae impertitur, inter mixtis, ut antea, bombardarum tormentorumque explosionibus.

Legitur benignum decretum regium via cancellariae aulicae Transylvanicae, sub 17-a deficientis huius mensis emanatum, tenore cuius notum redditur: altefatam suam Maiestatem, militiae limitaneae in sede Gyergyó erectionis negotium bene successisse, ex relatione commissionis huius complacenter intellexisse, dumque suam hanc complacentiam notam ipsi benigne reddit, sperare una futurum, ut alterius etiam pari zelo et effectu operetur. Ex quo autem perhiberetur inter illos, qui pro equitibus adscripti sunt, dari tales etiam, qui equis propriis destituerentur, posse tamen huiusmodi defectui ita occurri, si equos ab habentibus amicis mutuo acciperent: an itaque id? qualiterve absque incommodis fieri posset? commissio opinionem submittere, simulque eo rem militum supernumerariorum disponere iubetur, ut hi quidem pro nunc et usque dum ipsorum animus penitus perspectus, proindeque pacificae inclinationis fundata certitudo haberetur, armis popriis nequaquam provideantur, sed solummodo armis illorum, qui defacto armati exsistunt, ad tempus praestandorum in ordine servitiorum instruantur; equos vero non habentes ad talis modi excubias, in quibus equis opus non esset, ordinentur; suas denique operationes quantum possibile ita admaturatura, ut etiam repartitio et conscriptio regiminum Valachicorum quantocyus in statum veniat.

Conclusum: Exosculatur commissio benignam suae Maiestatis complacentiam, nihilque prius, nihil antiquius sibi ducet, quam sibi benigne commissa quantocyus ad optatum finem perducere conari.

Quoad milites supernumerarios, ad equitatum relatos, siquidem Gyergyaienses iam se equis a potiori providisse referantur, horumque exemplum Csikienses quoque et Kászonienses secuturi sint; milites praeterea pedestres ad subeundas in confiniis vigilias sufficienti numero sint; dispositum praeterea habeatur, ut illi, qui inter equites, equis sibi et apparatu comparandis impares forte essent, animumque ea ratione transeundi ad peditatum haberent, ab horum officialibus recipiantur; qui vero e contra opulentiores, e peditatu inter equites referri vellent, in locum priorum, altissimo servitio ita exigente transponantur; quos ideo supernumerarios, aliquandiu saltim in statu quo relinquendos esse putaret commissio.

Milites vero pedestres, cum iam se milites esse sentiant, animumque ad curanda arma converterint, industriae suae et ardori militari obstare putarent, si illa aliis minus curaturis concedere cogerentur; imo etiam rixae, jurgia et altercationes facile exinde enascerentur, ad quas itaque inconvenientias evitandas faceret, si sua Maiestas sacratissima 12 adhuc vel 15 ad singulas centurias pedestres arma distribui benigne iuberet, ut illis, tanquam supernumerariorum communibus inter eos distributis, et visitatis et servitia subire, et in exercitio militari instrui valerent.

Legitur aliud benignum decretum aulicum die 19-na Januarii expirantis huius mensis exaratum, vigore cuius ad remonstrationem baronis a *Siskovits* clementer resolvitur, ut pars armorum inter Siculos iterato distributorum, partim per transportationem, partim per abiectionem sub primordio subsecutam, ac consequenter culpa illorum destructa hac vice cum aliis bonis prae manibus ad huc existentibus permutentur, destructa vero illa reparentur; diserte autem Siculis ipsis significetur, quod id hac solum vice ex singulari gratia fiat, ne hoc imposterum pro debitu habeant.

Conclusum : Publicetur suo modo per patentales regiminum commendantibus consignandas, et per eos centuriatim, pagatimque circummittendas clementissima haec resolutio regia.

Legitur tertium benignum decretum aulicum die 11-ma dicti mensis Januarii exaratum. Significatur: Commissionis, quae ad sedem Csík sub praesidio generalis equitatus comitis *Antonii Kálnoki* ordinata superiori anno habebatur acta, medio gubernii regii submissa remitti, per idem gubernium, commissioni transponenda, eo fine, ut usum, qui necessarius ipsi videbitur, capere inde possit.

Conclusum : Exquirantur, quae circa relatos ad commissionem excessus acta sunt, ac tandem suae Maiestati sacratissimae humillima relatio submittatur.

Die 1-ma Februarii anni 1764. in Kászon-Fel-Tíz.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovics*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur instantia *Emmanuelis* de *Caratto*, v. colonelli, et primi regiminis Siculorum commendantis, qui ob carum victualium in sede Csík pretium, numerosam familiam, continuam officialium militarium condescensionem, exiguo suo stipendio detractis detrahendis non nisi fl. 69 menstruatim faciente, se subsistere non valentem, et vel hactenus paucitatem eius, e coniugis suae facultatibus supplentem, ne decedente illo proles eius ad extremam pauperiem redigantur, seu stipendii auctionem obtinendi, seu vero titulo expensarum mensae ad exemplum commendantum aliarum legionum aliquid benigne resolvendi fine suae Maiestati sacratissimae demisse commendari petit.

Conclusum: Cum preces eius, commissionis etiam experientia iustae esse videantur, cum humillima commissionis commendatione suae Maiestati sacratissimae submittantur.

Legitur memoriale b. *Pauli Bornemissza*, supremi sedis Siculicalis Csík iudicis regii, tenore cuius suum in summi servitii regii promotionem zelum et studium praemittit; plebis renitentiam occassione modernae erectionis militiae Siculicae non sibi, verum incredulitati populi tribui, ac de sinceris eius conatibus ad suam Maiestatem sacratissimam referri petit. 2-do. Siquidem plebs priorem conscriptionem, mensuramque eotum sine regiis patentalibus institutam, solum ab ipso excogitatam fuisse putet, et hinc nonnullorum inconsideratum factum vereatur: sub spe secuturae consolationis, et officii consecutionis, fiendam a moderno officio liberationem suae Maiestati sacratissimae repraesentari sollicitat. 3-tio. Interim vero donec augustae aulae resolutio de eius resignatione adveniat, commendari gubernio regio instat, ut a praesidio continuorum iudiciorum, ex allatis in memoriali a rationibus dispensetur.

Conclusum: Submittatur suae Maiestati sacratissimae cum reliquis actis, medio gubernii regii, ut exinde preces eius gubernio etiam constare possint.

Legitur denique actorum diurnorum protocollum, idemque in purum relatum suae Maiestati sacratissimae humillime submitti; relatioque ad suam Maiestatem sacratissimam e praemissis formari concluditur.

Die 2-da Februarii anni 1764. in Kászon-Fel-Tíz.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur conceptus relationis ad suam Maiestatem sacratissimam formatus, et expediri iubetur, datisque ad supremum iudicem regium sedis Csík et commendantem I-mae legionis Siculorum a *Caratto* dispositionibus, quae ex utraque parte agenda habeant; dies crastinus pro termino transitus in sedem Háromszék constituitur.

(Egykorú másolat Halmágyi Protocolluma 276—300. lapjain.)

VII.

Kézdi-szék besorozása.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erectionis limitaneae in Transylvania militiae, a sua Majestate sacratissima benigne deputatae. (1764 febr. 4—15.)

Die 4-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de *Lázár*, Nicolao comite de *Bethlen*, Josepho barone de *Siskovits*, actuario Stephano ab *Halmágyi*.

Legitur insinuatum regii gubernii, die 26-a Januarii emanatum. Accludit copiam benigni rescripti regii, die 14-a Januarii ad gubernium dati; tenore cujus benigne jubet sua Majestas sacratissima, ut illa puncta, quae ad jurisdictionem respectu militiae limitaneae in sedibus Siculicalibus distingvendam anno adhuc 1762 ordinaverat gubernium, et sub 22-da Novembris ejusdem anni suae Majestati submiserat, nomine suae Majestatis publicentur et in sedibus Siculicalibus interimaliter observanda, quorumvis directorio praesscribantur. Commissionem denique hanc audiendam, hacque audita, si quae per decursum evoluti anni, usu et experientia docti, in memoratis punctis emendanda, corrigenda, aut quoquo modo varianda, augenda, minuenda censeret gubernium, adjecta commissionis simul opinione intra unius mensis spatium submitti mandat.

Accludit denique gubernium pro ocyori fine, puncta in benigno rescripto citata.

Conclusum : Ex mutua hac in materia facta concertatione formetur opinio et ad commissionem referatur.

Leguntur responsoriae regii gubernii, ad litteras commissionis, die 20-a Januarii datas, tenore cujus opinioni commissionis de sistenda adversus seditiosos illos Háromszékienses

incolas in sedem superiorem Tsík profectos inquisitione, et prosecutione officialibus sedis Háromszék commissa, intuitu motivorum a commissione relatorum se quoque accessisse, et desuper supremo judici regio comiti Antonio *Mikes* jam commisisse insinuat.

Conclusum : Servit pro notitia.

Legitur instantia magistratus et communitatis oppidi Kézdi-Vássárhely ; insinuant : Quod licet iidem intra ambitum sedis Háromszék resideant, diversa nihilominus jurisdictione gaudeant, non qua Siculi, verum qua cives privilegiati et taxatis civitatis ; unde dum anno 1762. excellentissimo generali commendanti, praesidi, et gubernio quoque regio privilegium suum insinuassent, idem in vigore data tum resolutione relictum fuit. Exhibere vero protectionales quoque a principe Gabriele *Bethlen* expeditas, quarum sensu ad expeditiones bellicas cogi non possent, a quibus eximi se per etiam commissionem supplicant. Non esse se cives simpliciter oppidanos, nec mixtim cum incolis sedis habitantes, quemadmodum Tísk-Szeredaënses, et reliquorum oppidorum in sedibus Siculicis existentium incolae, verum cives civitatenses, quemadmodum Marus-Vássárhelyenses, juxta Approb. Const. part. 3. tit. 78. Nec assumsisse se arma, ut alios, nec fuisse conscriptos. Immo dum ipso excellentissimo generali commendante praesente huc congregati sedis incolae juramentum deposuissent, nec tum quidem illi tacti fuerunt. Quorum intuitu, et se in generalibus, et contubernia in particularibus privilegiis conservari supplicant. Qui ex civibus suis statum militarem amplexi fuerunt, conscriptos illos, continuo ad loca debita insinuarunt, nec quempiam ab illo vitae genere abalienarunt ; tyrones dum jussum fuit, praestiterunt, superioribus annis dum de generali insurrectione ordines emanarunt, illi currum virtute privilegii sui praestare jussi fuerunt. Praeterea in meditullio sedis Kézdi constituti, quemadmodum hactenus, ita quoque imposterum onera omnia, quibus ferendis pares erunt, se libenter succollaturos esse pollicentur. Quaestura illi, vectura et opificio vitam, ut reliqui quaestores, agunt. Leges quoque patriae Decr. Trip. p. 3. tit. 9. illos cum nobilibus aequipararunt, dum e Siculis privilegialiter eripuerunt ; moderni quoque continui judicii erectionis occasione, in statu quo relictos.

Ad quae resolutio nunc dilata e sequentibus patebit.

Die 5-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb, *Bethlen Miklós* kivételével).

Adveniente v. colonello, et primi Valachorum regiminis commendante a *Luchsenstein*, initisque circa modum delineationis ad mentem eatenus emanatarum benignarum ordinationum caesareo regiarum consiliis, sequens eidem in lingva Germanica praescribitur methodus : [1])

Superveniente excellentissimo comite de *Bethlen.*

Legitur instantia communitatis oppidi Beretzk; qui vigore privilegiorum ab imperatore quondam *Sigismundo, Joanne Scepusiense, Isabella, Sigismundo* et *Gabriele Báthoriis,* nec non *Gabriele Bethlen, Georgio Rákotzi* et *Michaële Apaffi* collatorum, ab etiam divo *Leopoldo* imperatore confirmatorum, nonnisi ad promotionem hominum in Moldaviam a principe vel patria expeditorum, excubias ad arcem Ojtoz, et vigilias proprii territorii obligati, a reliquis oneribus omnibus exemti; hac etiam vice in praemissorum privilegiorum usu manuteneri, et a moderno militari servitio dispensari petunt; cumprimis, quod exiguo suo et sterili territorio pro illorum usibus non sufficiente, alibi vitae sustentandae media quaerere necessitarentur; loco vero promotionis in servitio principis et patriae itinerantium, vecturas ad praesidium Ojtoz succollaverint, succollentque, et reliqua conjuncta onera praestent. Temporibus denique revolutionum exploratores in partes Turcicas eorundem privilegiorum vigore intertenere, expedireque debuerint, singularem insuper fidelitatem demonstraverint, dum annis abhinc circiter 46 militiam caesaream in Moldavia ad monasterium Kászoniense a barbaris occlusam eliberarunt. Quibus accedit, quod illi a natione Siculica prorsus diversi, et separatae in omnibus jurisdictionis essent, nec cum illis arma capere obligarentur; a quibus porro quoque distingvi, et a militari servitio eximi petunt.

Resolutum : Quoad ea, quae in privilegio nomine oppidi Beretzk hodie exhibito continentur, uberius sibi commissio reflectendum censet; quia vero sub brevi licet hoc tempore pervoluto illo, ne verbum quidem depraehenderit, quod de tatu militari sonaret, adeoque erectioni etiam praesenti militiae limitaneae impedimento aliquali esse posset; quare sequantur cives et magistratus datos jam ordines, seque crastina luce hic sistant ad audiendas clementissimas paten-

[1]) »Instruction für den Herren Obrist-Lieutenant von Lichtenstein.« Ezt, Fogarasra és az oláh határőrségre vonatkozván, elhagyjuk.

tales regias, subeundamque conscriptionem, et armorum, quae sequetur, receptionem ; caventes sibi antecessores illorum, ne sinistris suis consiliis plebem exagitent, sibique praesertim, et toti etiam fors communitati perniciem inducant.

Die 6-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Accersiti 27 pagorum, propius ad hoc oppidum sitorum incolae universi, in circulum rediguntur ; illisque regulata, tam pedestris, quam vero equestris ordinis militia pro majori solemnitate circumdatis, illa quae in Gyergyó, Tsík et Kászon dicta hujusmodi occasione fuerunt, repetuntur ; benignae tandem patentales regiae praeleguntur, actusve hic solemnis, consveta commissionis oratione concluditur. Mox reliquis ad sua dimissis, incolarum possessionum Esztelnek, Kurtapatak, Tsomortány, Almás, Lemhény, Martonos, et oppidi Beretzk conscriptio quadripartito labore inchoatur et absolvitur.

Die 7-ma Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Continuatur militaris conscriptio incolarum pagorum Szent-Lélek, Osdola, Nyujtod, Szászfalva, Oroszfalva, et Sárfalva, qua absoluta

Legitur opinio commissionis circa jurisdictionalia militum limitaneorum Siculorum die 4-ta hujus conclusa, tenore sequenti:

Opinio

Circa constitutiones quoad jurisdictionem militum Siculorum.

Constitutiones circa jurisdictionem respectu neo erectae militiae limitaneae, per regium gubernium die 18. Novembris anno 1762. editas, statui et circumstantiis rerum praesentium convenienter satis adcommodatas agnosci, partitionesque causarum, in Reales, Personales et Mixtas, ut et judicium per quos cognoscantur distributiones, loco suo relinqui posse, ea solummodo paucula immutatione, quod e specificatis causis Realibus, ea, quae numero 2-do posita est, super bonis mobilibus, vindicatio rei ex furto vel rapto incerto amissis, aut casu perditis inventae, qui processus expeditorialis, vulgo *szavatyosság* audit, inter Mixtas transponenda censeatur. Ideo etiam, quod in iisdem constitutionibus, delicta quae criminalem actionem ad poenam, et simul civilem ad restitu-

tionem damni ex delicto enati recipiunt, ut sunt furta, rapinae etc. (inter quae et processus ille expeditorialis referendus est) inter Mixtas enumeratur, locumque adeo inter illas sortiri debeat suum. Et quam maxime ideo, quod processus ille, re furtiva in manus per manus diversorum devoluta, vix aliquando per primos judices terminetur, sed coram aliis magitratibus tractanda, militibus si qui involverentur, coramque ordinariis judicibus ea de causa convenirentur, sumptus, uti fieri assolet, non tolerandos, et fatigia, excursionesque in alias sedes et comitatus causaret, cum jactura temporis, servitiique militaris dispendio et impedimento omnino damnosas.

In hujus autem causae e Realibus inter Mixtas transferendae locum, reponi debere, causam vindicandae libertatis, aut asserendae servitutis praetensorum jobbagionum, armis jam indutorum, aut ea sibi dari petentium. Et hoc ea ratione: quia libertas rerum omnium pretiosissima habeatur; et a parte altera, servitus jobbagionum, a possessione bonorum immobliium, quam sequitur, nequeat separari. Interque adeo causas reales haec quoque merito sit collocanda, et pari modo summario tamen processu, et in unico termino dijudicanda, et definienda, sola duntaxat apellatione supermanente.

Quia denique militibus ad procurationem causarum suarum advocatos sive quaerere hinc inde, sive repertos proprio aere exsolvere difficile foret, et cum proprio damno et regii etiam quandoque servitii impedimento conjunctum, hinc necessarium opinine commissionis videri, si erga salarium condignum a sacratissima sua Majestate constituendum, juris peritus aliquis, inter Siculos impossessionatus, titulo syndici, seu quod magis militare est, auditoris, seu directoris causarum militarium, legionum Siculicarum resolveretur; qui in foro magistratuali, causisque realibus militum quorumcunque velut director causarum fiscalium in causis miserabilium solet, perinde pro milite Siculo in causis ejusdem per constitutum advocatum, illum etiam salarizandum, nomine quoque suo agere posset, in mixtis autem ubi judices ipsi militares legum patriae municipalium non usque quaque gnari interesse debebunt, judicem etiam, simul cum illis agat; et is quidem quo major etiam respectus ipsi concilietur, et ipse quoque militarem se esse sentiat, capitanei charactere ornandus; et hoc vel ideo, quod et ad summam plebis hujus consolationem cedere comperiimus, si aliquem habeat militarem, in quo spem suam et fiduciam rei bene gerendae collocet, partesque suas tuiturum confidat, et aliquem qui sine solvenda a pauperioribus laboris mercede causas agat, dum usque huc charo sibi pretio advocatos conducere cogebantur; quin

ad ocyorem etiam processuum cursum et difinitionem facere, quod auditor talis aliis functionibus non distractus, foris judiciariis semper adesse, causisque militum prospicere posset, seriem ipse quod in causis fiscalibus etiam fieri consvevit, causarum militarium conficiendo, easque, prout aetatis illarum aut momenti ratio posceret, in foris assumendas exhibendo.

Dignum praeterea hoc quoque videri, ut cum ab antiquo primipilares Siculi locum quoque inter adsessores sedium habuissent, clementissimis quoque resolutionibus caesareo regiis non pridem emanatis in salvo ipsis relictum, ne nunc etiam milites jam omnes facti, tanquam hoc nomine ab indultu et privilegio illo excludi videantur, verum ex illis quoque tanquam veris et originariis in terra Siculica possessoribus vel saltem bini in collegiata quoque judicia, clementissima Majestatis indulgentia, cum competente sallario adhibeantur et resolvantur ; tanto magis, quod et ipsa aequitatis communis ratio efflagitet, dum plurimae primipilorum in foris realibus circa haereditatem ipsorum Siculicam causae tractentur, velut nobiles alios in causis nobilium, ita ipsos quoque in causis sui similium judices esse et posse et debere.

Et haec sunt, quae demandatae a sua Majestate sacratissima opinionis nomine hac vice submittenda esse commissio censuit ; constitutionibus quippe a gubernio regio officialibus sedium Siculicalium praescriptis, et a sua Majestate sacratissima remissis, ob incertum militiae Siculicae statum in praxim plene nondum deductis, plura, quae reflexiones commissionis desiderassent, advertere commissio non potuit, usum vero et experientiam sequentis anni, ea, quae forte emendanda, corrigenda, addenda vel diminuenda in iis forent, proditura esse confidit.

Die 8-vo Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Conscribuntur hodie incolae pagorum: Fel-Torja, All-Torja, Futásfalva, Ikafalva, Felső-Tsernáton.

Die 9-no Februarii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Incolae possessionum Belefalva, Polján, Albis, Matisfalva, Márkosfalva, Mártonfalva, Hatojka, Szent-Katolna et A.-Tsernáton conscriptioni militari inferuntur, et ubique arma conscriptis distribuuntur.

Legitur porro memoriale magistratus et communitatis oppidi Beretzk; exponentium: siquidem allatae in memoriali suo 4-ta hujus commissioni porrecto rationes, privilegiaque sua illos a statu militari non absolverunt: cogi illos ulterius ad commissionis auctoritatem confugere, petereque

1-mo. Oppido magistratuique suo concessam privilegialiter jurisdictionem, tam quoad oeconomica, quam vero politica et juridica, semper a sede distinctam porro quoque manuteneri.

2-do. Judicem et magistratuales a servitio militari, quo administrationi rerum oppidanarum vacare possint, dispensari.

3-tio. Universis incolis debitam a magistratu dependentiam in omnibus injungi, ut his curantibus et passiva nomina deleri, et oeconomia civitatis continuari, et contributio colligi possit.

Resolutum: Committitur praesentibus universis et singulis oppidi Beretzk incolis, tam armatis, quam aliis, ut honorem et obedientiam erga judicem et magistratum loci, uti hucusque, praestent etiam deinceps; et in omnibus, ad communitatis conservationem spectantibus, juridicis, oeconomicis, politicis, et contributionalibus, ab illo se dependentes esse cognoscant. Ad quae attendent domini quoque officiales militares, et praesertim commendans legionis; et illorum erit inobedientes ac renitentes si qui essent, compellere ad obsequiam.

Die 10-ma Februarii a. 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Inchoatur conscriptio duarum centuriarum equitum Siculorum in praememoratis 27 possessionibus residentium, eodemque absolvitur.

Legitur denique inter complura alia memoriale magistratus et communitatis Kézdi-Vássárhelyiensis, qui repetitis iis, quae in alio memoriali suo 5-ta hujus lecto protocollo illata fuerunt, sequentia adhuc superaddunt, quod

1-mo. Gubernium etiam regium illos in hac conscriptionis negotio manutenere voluerit, ut e producta commissione liquet.

2-do. Reliqua oppida Siculica sint mere oppida, sua vero communitas pro civitate et emporio, tenore privilegii et legis Appr. Constit. p. 3. tit. 78. haberi debeat; et in his a reliquis distincta sit.

3-tio. Eum in finem staabale quartierium, ad territorium

civitatis suae benigno suae Majestatis jussu erectum est, ut militia quoad macellum, et alia victualia facilius subsistere queat.

4-to. Per assumptionem armorum privilegia sua illaese non permanerent, redirent enim in priorem Siculorum statum, unde privilegialiter exemti sunt.

5-to. Illi numquam arma petierint, et dum Siculi eadem desiderarunt, id ipsis non insinuarunt, sed etiamsi insinuassent, sese cum illis haud miscuissent.

6-to. Praeter quatuor contuberniorum magistros et sodales, esse adhuc plures civitatis suae opifices, coriarios videlicet, laniones, sartores, fabros ferrarios et lignarios, aurifabros, nodularios, et alios; quibus assumtio ad statum militarem plurimum detrimenti adferret. Vecturam praeterea a potiori, victum alimenta et acquirendae contributionis media incolis suis praebuisse, cujus continuatio per servitia militaria quam maxime impediretur, cum enervatione plebis.

7-mo. Occasione publicationis clementissimarum patentalium, non advertisse, in iis recensitam fuisse civitatem suam; dum in minoribus etiam negotiis separatim solitum fuerit gubernium commissiones ad suam communitatem expedire.

8-vo. Per assumtionem armorum incolarum metropolitanae hujus civitatis, non perduraret emporium, nundinaeque et fora hebdomadalia cessarent, hospitia peregrinis dari et victualia parari non possent; in loco, quod hactenus sedium Tsík, Kászon, Kézdi, Orbai, et partis Sepsi emporium fuit habitum. Quorum intuitu se a statu miltiari dispensari petunt. Quodsi vero

9-no. Praemissae rationes e legibus et privilegiis depromptae locum non invenirent; pro recursu ad suam Majestatem indulgendo, et interim in statu quo permansione concedenda supplicant.

Resolutum : Ad 1-mum. In citata regii gubernii commissione, de modo solum classificationis disponitur, non de immunitate a servitio militari.

Ad 2-dum. Contrarium apparet e privilegio, in quo civitatis et oppidi nomenclatura promiscue et pro synonimis sumitur, neque se liberam et regiam civitatem adserere possunt. verum in legibus etiam citatis civitati Marus-Vássárhely aequiparantur, quae ipsa illo tempore nonnisi oppidum fuit, et non ita pridem in statum liberae regiaeque civitatis evecta; et reliqua etiam oppida in sedibus Siculicalibus, ad sensum exhibiti privilegii Sigismundi quondam imperatoris singula in singulis sedibus civitates perinde vocantur.

Ad 3-tium. Mutatio oppidi in militarem statum, nullo fori damno futura est et consequenter nec militiae, nec domus stabalis.

Ad 4-tum. Oppidum Kézdi-Vássárhely privilegialiter non e numero Siculorum erepta est, imo qua oppidum Siculum privilegio est donatum, sed e manibus duntaxat officialium sedis Háromszék, dum distincta ipsi concessa est jurisdictio a sede, et alia beneficia privilegiata, in quibus et deinceps conservabuntur.

Ad 5-tum. Siculis non ad ipsorum petitionem sunt arma concessa, verum ad pristinas obligationes suas legales sunt per suam Majestatem adstricti.

Ad 6-tum. Opifices omnes, sive contuberniales, sive alii, sequentur conditionem civitatis, seu oppidi, alias nemo a quaerendis vitae suae mediis arcebitur.

Ad 7-mum. In patentalibus regiis nec sedis Gyergyó et Kászon, neque in Háromszék sedes illum constituentes, distinctim nominatae sunt, quod tamen dictum est de Siculis, in genere, id etiam de individuis constituentibus intelligi debet.

Ad 8-vum. Emporium idem manebit, et nundinae ac fora hebdomadalia per statum militarem non tollentur; quod alibi loca jam militaria facta nunc primum pro foris et nundinis supplicare cogitent.

Ad 9-num. Etiam tamquam militaribus recursus ad thronum suae Majestatis non praecluditur.

Id demum consulto factum est, quod neminem a recipiendis armis deterruerint, eo enim facto consultoribus aeque ac consilia sequentibus prava, poena omnino severa non defuisset. Caveant proinde imposterum quoque et priores, et communitas ipsa, ullam monstrare morositatem, tanto magis renitentiam, ne ingrata sibi debeant experiri; ea enim, quae ad conservationem oppidi conducere videbuntur, commissioni curae erunt.

Legitur instantia 117 vigilum sanitatis in hac sede Háromszék antea constitutorum; exponunt: stipendium suum pro mense Novembri et 11 primis Decembris diebus anno 1762., quibus adhuc servitium continuarunt, retentum esse; de quo apud Sanitatis Commissionem mense Junio anni superioris conquesti; eadem rem hanc investigaturam esse reposuit; quare jam milites limitanei supplicant, ne praestitorum servitiorum mercede frustrentur.

Conclusum: Requiratur Sanitatis Commissio, ut cum hi justum habere videantur, et praeterea stipendium ejus temporis sine dubio exsolutum, alicubi depositum manere debeat, exquisito fundo, illos voti sui compotes reddat.

Die 11-ma Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Legitur insinuatum regii gubernii altissimae ordinationis regiae de 20. Januarii emanatae exemplum communicantis et in ejus complementum suas jam fecisse ordinationes insinuantis.

Legitur exemplum altefatae ordinationis regiae, vigore cujus jubetur: ut dispositio in negotio jurisdictionis Siculorum provisorio modo facta etiam apud illam militiam Valachicam, quae districtui Fogarasiensi, et aliis cessis aut cedendis locis obtinget, interimaliter observetur. Militia Valachica in valle Radna in realibus et personalibus a jurisdictioni militari dependere; quid demum in eadem valle Radnensi aeque ac circa reliquam militiam limitaneam Valachicam pro stabili intuitu jurisdictionis observari possit? audita etiam commissione hac, ulteriorem gubernium informationem submittere jubetur.

Conclusum : Insinuetur medio regii gubernii suae Majestati sacratissimae : videri commissioni, jurisdictionalia Valachorum, naturae fundi in quo resident, accommodanda esse ; ita quidem, ut in locis pure militaribus jurisdictio quoque quoad omnia militaris, observetur, in aliis autem, in quibus milites Valachi mixtim cum reliquis incolis resident, constitutiones intuitu Siculorum editae locum habeant.

Legitur aliud insinuatum regii gubernii, copiam intimati aulici die 28-va proxime transacti mensis Januarii emanati accludentis ; tenore cujus intimatur : ingratum fuisse casus in Tsík superiori inexpectato exorsos, ac suae Majestati sacratissimae demisse relatos intelligere ; ut itaque tranquillitas iterum restituta non modo conservetur, verum in futurum quoque confirmetur, iis, quae per commissionem disposita sunt, benigne approbatis, summopere necessarium esse, ut non modo antesignani et sic dicti coriphaei in plebe, verum etiam reliqui instigatores, et svasores eruantur, et poena huic crimini congrua, corporali nimirum et mortis, una cum bonorum confiscatione afficiantur.

Quem in finem velle suam Majestatem, ut nec labori, fatigiisque, nec expensis parcatur, verum potius, ut penes legalis processus deductionem, circumstantiis sic ferentibus, torturae etiam cruciatibus, in veritatem eliciendam adhibendis, illis qui coriphaeos, instigatores et svasores revelarent, remuneratio 100 florenorum pro singulo capite promittatur, et exsolvatur.

Ad inquisitionem peragendam, par operi Commissio Criminalis sub directione Commissionis Generalis ad locum

expedienda, instructione quoque actu sub incude existente munienda in antecessum notum gubernio redditur, et pro majori explicatione in exemplo benignae resolutionis etiam accluditur.

Clementer denique resolvisse suam Majestatem, ut commissionis eatenus depromatur opinio, num sedes Siculicales Tsík, Háromszék, et Udvarhely, ordinationibus regiis semet opponentes, ideo omnibus suis privilegiis penitus exuendae, et statui militari omnino resignandae sint? Quod ut gubernium exequatur, depromptamque commissionis opinionem, sua adjecta submittat, benigne jubetur.

Conclusum: Iis quae praemissorum intuitu ad commissionem relata, ab eoque ordinata sunt, in considerationem sumptis, opinio in quam commissio post inita mutuo consilia devenit, elaboretur, et ad commissionem referatur.

Legitur repraesentatio Andreae *László*, regii perceptoris sedis Háromszék. Exponit ad oblatos occasione futurae in Romanorum regem electionis serenissimi archiducis Josephi, centum mille florenos incassandos ordinasse regium gubernium, ut cuilibet floreno contributionis anni proximius elapsi adjiciantur 11 cruciferi. Cum vero contributionem limitaneis militibus arma retinentibus integram pro anno 1763. sua Majestas sacratissima benigne relaxaverit, consulit commissionem

1-mo. Utrum milites quoque hi 11 illis post singulum florenum cruciferis teneantur, aut minus? et 2-do. Qua ratione ab illis, quae de praesenti arma receperunt, cruciferi illi exigendi sint?

Resolutum: Siquidem sua Majestas sacratissima militibus arma retinentibus integram anni superioris contributionem benigne relaxaverit, nec quidpiam titulo contributionis pro eodem anno iidem solverint, sequitur: residuum nihil esse, cui 11. illi cruciferi sine speciali regio mandato adhaerere possint.

Incolas arma deponentes, vel nec assumentes quod attinet: hi in duas classes actu relati sunt. Pars enim una armis jam induta; altera adhuc inermis est. Ab his colligat regius perceptor impositos xferos sine mora, et antequam armis provideantur, assistentiam sicubi opus fuerit, a commissione impetraturus; secus enim, ille de mora, si quam intervenire contingeret, respondebit.

Quoad armatos, cum ab illis juxta editas commissionis ordinationes perceptori quoque hujati proxime communicandas, nulla prorsus pecunia sine praesentia officialium militarium colligi possit: exactio quoque 11 illorum xferorum, interim differenda erit, donec confrontatione concertanter

cum officialibus militaribus peracta, contributio anni 1764. collecta fuerit; qua simul et 11 illi xferi exigendi erunt.

Quam commissionis ordinationem, alteri quoque regio hujus sedis perceptori Thomae *Vajna*, excellentissimus comes de Bethlen, qua supremus commissarius provincialis, ex officio pro norma communicabit.

Die 13-tia Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Conscriptus in 27 pagis populus armatus, atque in prato ad ecclesiam rr. pp. et fratrum Minorum S. Francsici conventualium Cantensem sito contractus, pedites quidem in formam cohortis, equites vero duarum centuriarum rediguntur. Cohortem hanc limitaneae militiae Siculicae in medio constitutam, ex utroque latere cingentibus binis tormentis, et duabus cohortibus legionis pedestris Okellianae, quibus annexi erant Hussarones Siculi, his vero turma Cataphractorum legionis Portugallianae, claudentibus utrasque alas commendatis legionis Kálnokianae, se regione vero centuria Pyrobolariorum Angeriana, et commendatis limitaneis consistentibus.

Sex postea vexilla secundi regiminis Siculorum, per commendatos ejusdem regiminis comitata, in praefatum templum deducuntur, sequentibus illa commissariis regiis, magna nobilium frequentia stipatis. Peracto sacro missae sacrificio, sub tormentorum fragoribus, vexilla eadem per pontificantem dioecesis Háromszékiensis archidiaconum et ecclesiae Pollyaniensis plebanum admodum reverendum Andream *Simon*, eodem quo in Gyergyó-Szent-Miklós modo, ad praescriptum Regulamenti consecrantur; deducuntur tandem ad cohortem in praememorato prato constitutam, clavisque primum sub diversis lemmatibus impressis, fideliter custodienda et defendenda praesentantur, et praemisso pro more sermone consignantur.

Mox cohors eadem in circulum redigitur, ambientibus illum equitibus Siculis, et regulata militia omni. Articuli ibidem militares praeleguntur, juramentum ad vexilla et articulos alta voce a singulis praestatur, officii, fidelitatis, et praestiti juramenti, consveta commissionis oratione admoniti. Explicatis deinde rursus ordinibus, commissio in ecclesiam revertitur, ibique decantato Hymno Ambrosiano, sacro sanctum venerabile ad populum armatum educitur, impertita militiae huic benedictione in ecclesiam reductum, inter mixtis suo loco

tormentorum, bombardarumque explosionibus; tum militia omnis tam regulata, quam vero limitanea coram commissariis regiis ordine decenti procedunt, et ad sua remittuntur.

Die 14-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Incolae hodie oppidi Kézdi-Vássárhely congregantur; quibus inter centuriam Pyrobolariorum Angerianam, et commendatos Kálnokianos pro majori solemnitate constitutis, benignae litterae patentales regiae more consveto praeleguntur, habitoque sermone, declaratur illis, ut cum oppidum ejusqe incolae e civili suo statu in militarem transire debeat: praeponantur equidem illis militares etiam officiales, quibus in summo servitio regio militari, aliisque ad praescriptum Regulamenti subordinati omnes erunt; interim tamen, ut etiam civilia, juridica, oeconomica et politica oppidi negotia, cursum suum teneant, in iis cives oppidi seu armati, seu quibus arma non obvenerunt, consvetam a praeposito sibi magistratu dependentiam porro quoque habere tenebuntur; quem in finem judex primarius in ductorem primarium, pro-judex vero in ductorem secundarium oppidi denominantur, et pro talibus habendi ac observandi declarantur, framea quoque regia providendi.

Militaris tandem eorum conscriptio inchoatur, et absolvitur.

Leguntur postremo responsoriae commissionis ad insinuatum regii gubernii 6-ta hujus emanatum, eique adnexam intimati aulici die 28-va Januarii emanati copiam, die 11-ma hujus protocollo commissionis illatam, tenore sequenti:

E data, sub 12-a et 22-da Januarii ad excelsum gubernium, commissionis hujus regiae relatione, notum jam eidem est, post desumptam a populo ad Madefalvam congregato punitionem, eorum, qui capti ea occasione fuerant, causa, militare constitutum fuisse per commissionem examen. Cujus equidem examinis in primordio statim ubi intellexisset certos quosdam nomine *Olasz*, *Ovári*, et *Tsorja* fuisse Háromszékiensium coriphaeos, ordinationes edidit de comprehendendis iis, prout et comprehensus est Olasz, Ovári autem se subduxit, Tsorja vero aut aeque subripuit se, aut cum aliis occubuit ad Madéfalvam. Detecti post modum alii quoque antesignani, inter Tsíkienses, at viso Ovarii profugio, continuari equidem examen jussit commissio, Tsíkiensium in Tsík, Háromszékiensium autem examine in Háromszék peracto, interea vero operationibus suis institit, ea intentione, ut sedatis interea hominibus, et securius in domo sua degentibus, uno tandem ad id consti-

tuendo die omnes incaptiventur. *Ovario* quippe et *Tsorja* exceptis, delati et accusati alii, quiete omnes apud aedes suas sunt, quin in sedibus Tsík et Kézdi, arma quoque cum aliis sumpserunt. Expectat jam commissio et ipsius Ovarii reditum, et quod interim reliqui etiam coriphaei detegantur, non quidem eo praecipue fine, ut illi prorsus pro demerito suo puniantur in personis suis, siquidem illi etiam Madéfalvensis punitionis die, anxietates mortis jam subiverunt, et alii complices illorum morti quoque dati sint, verum ut in strictius peragendo illorum examine, caeteri etiam autores criminis in lucem protrahi possint. Dum vero haec fierent, in extractu peracti jam examinis conficiendo laborat commissio, quo illud via consveta augustae Aulae submittere possit.

Eam pariter ob causam, ut nimirum coriphaei intra tempus opportunum domi suae contineri possint, ausa est commissio destinatos in proemium revelationis antesignanorum et mali consultorum 100 florenos publicari nondum facere, existimans opportunius futuram publicationem, ubi jam coriphaei comprehensi, et custodiae fuerint dati.

Quae cum ita sint, videtur commissioni, peracto hoc et peragendo examine militari, omnia in lucem proditura fore, et reos, dictandam a sacratissima sua Majestate poenam recepturos. Quodsi autem fixum id apud suam Majestatem, decretumque sit, ut commissionem aliquam criminalem commissionis directioni subordinet, eo in casu, commissio haec suppeditatura erit illi, satis laboris jam praeparati, quo ad futuram inquisitionem modus aperietur amplus. Opinione nihilominus commissionis, nova illa inquisitio tunc potissimum necessaria fore visa esset, si metui deinceps posset, ne plebs novis se tumultibus involveret, aut si videret repertos aliquos imposterum quoque iri, qui illam ad hoc concitare auderent. Spondere equidem commissio pro nemine potest: verum perspectis circumstantiis, non existimat, aliquem se ejusmodi rebus immiscere ausurum. Illi vero, qui noxiis ejusmodi consiliis se hucusque immiserunt, ex hac quoque militari inquisitione, quam commissio ordinatura est, prodibunt, et absque etiam particularis commissionis erectione puniri poterunt. Punitis autem illis, satis forte esset, si rescriptum quoddam Majestatis suae excelso regio gubernio accludendum, fine publicationis emanaret, id duntaxat in se continens, ut quicunque vel verbulum saltem unicum suspicionis plenum proferret, quo plebem ad inquietudinem moveret, talis qua inquietudinis autor, poenam subeat capitis, et bonorum confiscationis, quin pari etiam poenae subjiciatur is, qui tale quid audiens sciensque ad loca debita non referret.

Quod vero attinet ad amissionem privilegii sedium Tsík, Háromszék, et Udvarhely, earumque sub jurisdictionem militarem resignationem, de hoc, opinione commissionis videri: non fore bonum libero Siculo militi privilegium ejus adimere vel ex hoc etiam, quod summum illarum privilegium in hoc consistat: ut milites sint arma ferentes, et vi ejusdem privilegii armis sunt induti; neque confiscationem bonorum eorundem utilem esse censet commissio, quo enim magis confirmabitur in possessione sua miles Siculus, eo stabilior futurus est, et miles, et oeconomus. Quod vero amissio haec privilegii, et confiscatio bonorum, ad nobiles solummodo referatur: non videt commissio hoc aequitati consentaneum fore, ut multi innocentes, propter nonnullarum, si qui reperirentur, culpam patiantur. Cum jam aliunde constet, ne ullum quidem nobilem possessionatum, a contributione immunem, seditioni Madefalvensi interfuisse. Quin ut ut tumultousa et seditiosa turba Madefalvensis, poena omnino gravi digna fuerit, apparere nihilominus, illam, armorum equidem receptionem, modo indecenti et damnabili evitare voluisse, rebellionem tamen formalem inde elici non posse. Ad extremum: non videri commissioni, qualiter Udvarhelyenses vel in numerum saltem eorum recenseri debeant, siquidem constet commissioni, non modo ne ullum quidem e sede Udvarhely inter illos fuisse, verum id quoque certum sit, noluisse quoque se illis consociare.

Die 15-ta Februarii anni 1764. in Kézdi-Vássárhely.

Praesentibus (u. a. mint fennebb).

Incolae oppidi Kézdi-Vásárhely heri conscripti, jam armati ad staabale quartierium congregantur, iisque eodem, quo heri, modo inter centuriam Angerianam et commendatos Kálnokianos constitutis bina vexilla, inter fragores tormentorum ad ipsos deducuntur, et praesentantur. Regiis tandem commissariis comparentibus articuli militares praeleguntur, consvetumque militare juramentum a singulis recitatur, et incipiente et claudente solemnem hunc actum pro more commissionis oratione.

Declaratur porro illis: incolas oppidi sui primam secundi hujus regiminis Siculici compagniam formaturos esse; quibus ideo copia etiam benignarum patentalium regiarum pro sede Háromszék, ab excelso regio gubernio authentisata, curae et custodiae illorum consignatur, universis sedis hujus pagis, si qui desideraverint, ad describendum aut legendum sine

difficultate extradanda. Ultimo demum repetitis aliquot tormentorum ictibus, ordine militari coram commissione procedentes ad sua remittuntur.

Legitur memoriale praedictae communitatis oppidi Kézdi-Vásárhely, supplicantium: ut cum oppidi sui incolae a servitio militari emanere non potuerint, dignetur commissio iisdem indulgere, ut

1-mo. Ne cum Siculis commisceantur, servitia etiam in separatis et designatis sibi ad fines sedis Kászon, ubi vicinas sylvas habent, subituri.

2-do. Vestitus quoque eorum, tanquam civitatensium, privilegiatorum nobilium, diversi coloris et qualitatis esse possit, cum et hactenus vestibus ex panno confectis, cothurnisque, non vero peronibus et sago, vulgo *zeke*, usi fuerint; non absimiliter flinctae minores iisdem concedantur.

3-tio. Qui ob sua privata negotia ad militare servitium ire non posset, alium loco sui substituere queat.

4-to. Supra vires et ultra proportionem non aggraventur, siquidem plures debiles et inhabiles inter eos invenirentur; nonnulli vero eorum in equestrem militiam admitti desiderarent.

5-to. Ne a quaestura, curulique et alia oeconomia, in quantum fieri poterit, abstrahantur, imo si fas est, sine quoque praescitu capitanei, ad sylvas, campos, aliasque operas ire queant.

6-to. Exercitiorum militarium, illis adhuc insvetorum occasione, ne verberibus excipiantur, verum placidis admoneantur; officialesque illis, quantum fieri poterit, lingvae Hungaricae gnari praeficiantur, et e suis etiam civibus saltim ad subalterna officia promoveantur, ad superiora quoque officia successive admovendis.

7-mo. Privilegia sua illaese conserventur, teloniaque tempore hebdomadalium et anniversariarum nundinarum consveta, ab extraneis militibus, deinceps etiam exigi queant, in casu vero renitentiae, de modo exigendi disponatur.

8-vo. In negotio emtionis et venditionis cives et contubernia, a praejudiciis per extraneos milites inferendis defendantur, et similia impediantur.

9-no. An militibus, eorumque officialibus in, suo oppido condescensuris, gratuito hospitio jam ipsi quoque milites teneantur, aut minus? determinetur.

10-mum. An in templum, domum praetoriam, confluxum contuberniorum, aliave loca sine armis ire possint? Contubernialibus cumprimis armatos in congregationibus suis habere non optantibus.

11-mo. Armalistae in fundis civilibus residentes, et hactenus quoque in oppido contribuentes, ad suscipienda arma adigantur.

12-mo. A studiis scholasticis, in loco, vel in collegiis continuandis adolescentes, juvenesque haud arceantur.

13-tio. Ab usu sylvarum circumjacentium pagorum, signanter vero Torjaiensium et Lemhényiensium, articulariter illis indulto, nec in futurum arceantur; siquidem Torjaienses eatenus in jus vocati causam amiserint, ipsisque in dominio existentibus causa penes Novum Gratiosum actu exsistat.

Resolutum: Ad 1-mum. Jam in distinctam centuriam redacti sunt, alamque semper legionis dextram tenebunt; Semitae etiam distinctae illis custodiendae assignabuntur pro ratione servitii suae Majestatis sacratissimae.

Ad 2-dum. Vestitus coloris alterius non, e panno tamen nobiliori conceditur uniformis, ut et calcei nigri brevicrures. Armis vero suae Majestatis jam provisi sunt.

Ad 3-tium. Cum praescitu officialium militarium Regulamentum militare Siculicum, id aliunde indulget.

Ad 4-tum. Servient a proportione numeri, et necessitatis servitii regii exigentia.

Ad 5-tum. Longiora itinera notificanda semper erunt officialibus, in genere autem, de his cautum est in praedicto Regulamento.

Ad 6-tum. Idem Regulamentum, militem Siculum ab ictu baculi eximit; qui vero et qualiter ad officia promoveantur, benignae patentales exprimunt.

Ad 7-mum. In usu privilegiorum, quoad fora et alia, a dominis officialibus militaribus manuteneantur.

Ad 8-vum. Cautum est in puncto praecedenti.

Ad 9-num. Quartieria pro legione necessaria jam designata sunt, ultra quae, vi praerogativae militaris, gratis nemini tenentur.

Ad 10-mum. In servitio principis, et ubi per officiales congregantur, semper armati; alias vero in arbitrio cujuslibet stabit, nec ab armis ferendis arceri quisquam potest.

Ad 11-mum. Qui in fundis civilibus habitant, lege alias non immunes, a servitio militari non eximuntur.

Ad 12-mum. Nullatenus, imo stimulantur ad studia.

Ad 13-tium. Si in usu sylvarum antea quoque fuerunt, domini officiales utriusque centuriae cointelligenter manuteneant illos, usque ad finalem causae exitum.

Cum porro deputati verbis retulissent nonnullos e populo obsequium magistratui debitum deprecari;

Conclusum est: Injungitur civibus et incolis omnibus, ut in omnibus politicis, oeconomicis, contributionalibus, et

juridicis oppidanis, a ductoribus et magistratu se dependentes esse agnoscant, commendansque legionis renitentes ad obsequium cogat.

Exhibet ultimo viceductor oppidi Samuel *Szóts* specificationem a servitio militari eximendorum, juxta quam

1-mo, personas magistratum constituentes,

2-do, duos e communitate juratos commissarios,

3-tio, duos molae inspectores,

4-to, duas judices fori,

5-to, duos aedituos, et unum campanatorem, qui et horologiarius est,

6-to, quatuor contuberniorum magistros cum adjunctis,

7-mo, ex opificibus extra contubernialibus ut et vectoribus ac agricolis singulos primarios,

8-vo, servos conventionatos sub servitii tempore,

9-no, invalidos et senes, a servitio militari dispensari petunt.

Resolutum : Ad 1-mum. Judex fungens et emeritus cum 10 senatoribus et notario ac perceptore, si in classem inhabilium non fuissent relati, pro talibus habendi erunt.

Ad 2-dum. Pariformiter.

Ad 3-tium. Nequaquam.

Ad 4-tum. Non impedit servitium militare, quo minus fori etiam judices esse possint, eo praesertim magis, quod cum emolumentum etiam inde accipiant, quavis septimana die illo fori hebdomadalis, si militare servitium illi praestandum foret, secundum Regulamentum militare Siculicum, alium loco sui militem conducere possint; fori itaque judices non eximuntur.

Ad 5-tum. Unus aedituus et campanator, qui simul horologiarius est, eximuntur.

Ad 6-tum. Hi a militari servitio exemti esse non possunt.

Ad 7-mum. Nullatenus eximendi.

Ad 8-vum. A famulitio quidem non arcentur, a servitio nihilominus eximi non possunt.

Ad 9-num. Aliunde haec inspectioni officialium, et futuris armilustriis quotannis, peragendis commissa sunt.

Et haec omnia ad usque secuturam benignam suae Majestatis sacratissimae ordinationem.

Extradatum

per Stephanum Halmágyi

gub. secretarium et regiae commissionis actuarium.

(Eredetije az orsz. ltr. erd. kancz. o. 1764. 111. sz. a.)

VIII.

Orbai-szék felavatása.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erigendae nationalis in Transilvania confiniariae militiae, a sua Majestate sacratissima benigne ordinatae. (1764 febr. 17—26.)

Diebus 17-ma et 18-va Februarii anni 1764. in Zabola.

Prasentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de *Lázár*, Nicolao comite de *Bethlen*, Josepho barone de *Siskovits*, actuario: Stephano ab *Halmágyi*.

Fiunt dispositiones de congregandis ad publicationem benignarum patentalium incolis circumjacentium 21 pagorum.

Leguntur quoque litterae officialium et universorum nobilium sedium Tsík, utriusque Gyergyó, et Kászon, e generali congregatione sua in Tsík-Somlyó die 6-ma praesentis celebrata emanatae, et 17-ma primum allatae. Exponunt: informari se, representationes suas, intuitu damnorum et injuriarum ab exordio erectionis novae hujus militiae perpessarum ad gubernium successive factas, fine impendendae satisfactionis regiae huic commissioni consignatas esse. Praestolatos se paternam de iis commissionis providentiam, spe vero excidentes, debuisse equidem commissionem eatenus interpellare; sed supremo et viceofficialibus ad latus commissionis occupatis, congregatio, e qua illa urgenda fuissent, fieri non potuit. Nunc itaque petere commissionem, ut vulnerum cura et damnorum refusione illos consolari dignetur, inter reliqua enim cum opprobrio et sine exemplo factae totius congregationis in Tsík-Várdotfalva arestatio aegre admodum illis accidit; quae si adhuc silentio praetereatur, vereri se, ne pares, aut etiam majores insolentias militia absque eo nobilitatem odio prosequens audeat; cumprimis quod nec

extorta eadem occasione obligatoria, vel ad iterata gubernialia jussa ipsis restituta sit; et jam audiri verba, quod violentum suum regressum ad fide jubentes habituri sint; imo nonnulli taxam impossessionatorum a perceptore Davide *Tsedő* sibi restitui praetenderunt.

Damnificatorum praeterea et vix non ad extremam paupertatem redactorum suorum fratrum damna refusa licet nondum sint; publico tamen sermone circumfertur singulos illorum contentos redditos esse.

In eo quoque magnam laesionem leges illorum sentiunt, quod jobbagiones nonnullorum a seculis pacifice possessi ad satum militarem adsumti, praeter omne legis judicium libertatem consecuti sint; licet a talibus gubernii regii jussu arma ademta fuerint, et commissio ipsa a potiori tales quaerendae libertatis fine ad juris viam relegaverit. Jobbagiones denique in suo statu constantes, variis vexis et exactionibus expositi sunt, de quibus querelas licet deposuerint, non tamen vel in hodiernum usque cessarunt. Haec damna et injuriae praeteritae remedium a commissione praestolantur, de tranquillitate vero in futurum dignetur commissio paterne prospicere; et ut omnis gradus militares odium deponendo, vitam tranquillam et bonam harmoniam restituere adnitantur, injungere; a jobbagionumque suorum vexis vecturarum, aliorumque servitiorum exactionibus prohibere

Conclusum: Reponatur: E tenore litterarum suarum patet informatos se fuisse, quod submissarum antea querelarum investigatio commissioni fuerit concredita. Siquidem autem querelae illae particularium fuerint, ex his vero pauci, qui se insinuarunt, resolutionem aut obtinuerint, aut vero obtenturi sint; aliud commissio judicare non potuit, quam quod querelarum, nomine publico promotarum exaggeratio ipso rei merito potiori in parte major fuerit; et hinc querelarum suarum veritati diffisi, illas in loco ad commissionem promovere ausi plerique non fuerint; ut ut tamen res sit: adhortari illos commissionem, ut juridica donec sibi commissa fuerint, curent nec congregationis, aut publico nomine, quod jussu gubernii interdictum haberetur, querelas privatorum promoveant, verum unus quisque nobilium de excessibus forte a militibus commissis satisfactionem, primum a commendante regiminis efflagitet; illa vero ibi non consecuta, quaerat proprio nomine apud ordinarias instantias. In casu enim contrario, auctoribus hujusmodi inordinatarum et inquietudinem parientium querelarum investigatis, facile jurisdictionis, imo etiam bonorum periculum sentire poterunt. Ut vero de antiquioribus quoque querelis multa verborum

prolixitate concinnatis lumen aliquale capiant, notum illis reddatur: facile evenire posset, ut per commissionem criminalem a sua Majestate sacratissima eo deputandam, quae unumquemque juxta demeritum, amissione vitae, et bonorum confiscatione punitura erit, plurimae inquietudines, per administrationem justiciae ad optatam tranquillitatem perducantur. Reversales demum, quarum mentionem faciunt, latere ipsos non potest, per regium gubernium cassatas et ejus jussu dilaceratas fuisse, nec ideo hujus intuitu habere illos quod metuant. Militia enim facile a suis officialibus in obsequio continebitur, dummodo vana in futurum consilia. prout hactenus illis non suppeditentur.

Legitur insinuatum regii gubernii die 7-ma Februarii emanatum, tenore cujus dolorosam Alexii *Tserei* secretarii gubernialis expositionem, de perpessione gravium damnorum 7-ma nuperi mensis Januarii in Madéfalva ipsi illatorum, eum in finem communicandam censuit, ut antequam supplicatae condignae bonificationis intuitu, demissa Augustae fieret repraesentatio, commissio de quantitate et qualitate emersorum partim ex incendio, partim vero expilationibus damnorum regium gubernium informare velit.

Conclusum: Reponatur: Pecora, aliasque res mobiles possessorum et incolarum Madéfalvensium, ut et dicti secretarii in Madéfalva dissipatas reddi, restituique a commissione jussas fuisse; quae autem ex ejus rebus seu inveniri, seu vero incendio consumtae reparari et rehaberi non potuerunt, siquidem commissioni, aliunde jam inde remote constitutae non constent; illas potius gubernii regii ordinatione mediante, quam disponente commissione investigari posse. De reliquo ea esset commissionis opinio, ut priusquam repraesentatio ad augustam Aulam eatenus fieret, damnificatus, sedatis jam nunc rebus, novam damnorum, e quibus nonnulla adhuc interea temporis redire potuerunt, specificationem, expresso etiam singulorum pretio exhiberet.

Legitur tandem protocollum diurnorum commissionis in Kézdi-Vásárhely actorum, illudque in purum relatum suae Majestati sacratissimae humillime submitti concluditur.

Caeterum tempus privatis regiorum commissariorum expeditionibus curandis indulgetur.

Die 20-ma Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario, secretario ab *Halmágyi*.

Coram incolis 21 pagorum, inter duas Okellianae legionis centurias commendatosque Kálnokianos constitutis, una item centuria Pyrobolariorum legionis Angerianae, cum duobus tormentis e regione consistente, benignae patentales caesarae regiae, accedente quoque praemissa et consequente pro more commissionis oratione, consveta solemnitate publicantur, copiae earum distribuuntur, reliquisque ad sua dimissis, incolarum, pagorum Dálnok, Papoltz, Maksa, Létzfalva, Bita et Zágon, conscriptio initium capit et finem consequitur, armis etiam inter non habentes distributis, et ad porrecta sine fine memorialia resolutionibus expeditis.

Die 21-ma Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur insinuatum regii gubernii, die 16-ta currentis emanatum, una cum acclusa benigni rescripti regii, die 6-ta hujus dati copia ; tenore cujus provocando ad rescriptum 28. Januarii expeditum clementer jubet sua Majestas sacratissima, ut

1-mo. Commissio criminalis in fundamenta incitationis et machinationis inexpectati casus Tsíkiensis inquisitura, una cum suo praeside ex septem adsessoribus constet, e statu militari partim, partim vero e politico assummendis, uno item actuario et duobus auditoribus, linguae Hungaricae bene gnaris, quorum prior calamum in commissione tractabit, posteriores duo examen instruent ; praesidium tenente, cui characteris ratio praecedentiam conciliabit.

2-do. Generalis commendans excellentissimus baro de Buccow, concernanter cum pro campi marschallo barone de Siskovits, adsessores militares et duos auditores denominent, gubernium cum commissione regia hac principali provinciales seligat, utrinque disinteressatos.

3-tio. Ut ad tranquillitatis publicae iterum revocatae conservationem non modo antesignani et sic dicti coriphaei in plebe, verum etiam reliqui instigatores et svasores, nullis expensis sive fatigiis parcendo, imo pro ratione circumstantia-

rum torturae etiam cruciatum adhibendo, et illis, qui tales revelarent, remunerationem centum rh. florenorum pro singulo capite promittendo et exsolvendo, eruantur et poena huic crimini congrua, corporali nimirum et mortis, una cum bonorum confiscatione afficiantur. Unde commissionis criminalis erit, ad veram originem nuper in Tsík exerentis renitentiae et motus, radicitus, et in primo principio exquirendam, indicia et testimonia colligere, nuper incaptivatos examinare, cum testibus et aliis in inquisitionem attractis confrontare, imo appromissam plebi remunerationem publicando, omnia ad eliciendam veritatem usque ad gradus torturae, nonnisi impetrato in antecessum, de casu in casum, a commissione principali indultu applicandos, ad finem praemissum in subsidium vocare, operationesque suas ulterius extendendo, sepositoque quovis respectu authores, svasoresque eorundem motuum et concitationum ab auspicio in apricum deducere.

Quem in finem, non solum per commissionem principalem incentores coriphaei, et instigatores, si qui eidem noti essent, criminali commissioni statim indigitentur, verum etiam omnia scripta, denunciationes et attestata, partim prae manibus b. a Buccow, partim vero commendantum legionum existentia, una cum actis inquisitionem Borsaianam et commissionem Kálnokianam respicientibus illico communicentur. Commissio denique criminalis de successu laborum suorum, non solum quotiescunque necessarium fuerit, principalem commissionem informet, verum directionem etiam ejus pro casu efflagitet et obtineat.

4-to. Termini operationum et activitatis utriusque commissionis, principalis videlicet et criminalis praescribuntur, processuque in hoc inquisitionis casu ad torturam inclusive deducto, acta simul cum sententia adjectis motivis, ut et commissionis regiae opinione, gubernio, et abinde directe suae Majestati sacratissimae, finito cujusvis individui processu, promoveri jubentur.

5-to. De subsistentia incaptivatorum, expensisque et diurnis commissionis ordinatur.

Ultimo demum commissio principalis neo erigendam commissionem investigatoriam in praemissorum conformitate non tantum necessaria instructione munitam reddere, verum etiam locum, in quo operationes suas ordiri debeat, designare, gubernium vero regium quemadmodu mad suam Majestatem progressum inquisitionis identidem referre, ita etiam de individuis, tam militaribus, quam provincialibus, ad commissionem hanc criminalem denominatis, suam Majestatem informare jubetur.

Conclusum : Referatur gubernio regio. De personali criminalis commissionis hujus, opinioni baronis a *Siskovits*, ex mutua concertatione formatae et jam antea excellentissimo praesidi communicatae, hic vero in subnexa specificatione expressae, reliquos etiam commissiarios accedere.

Praesidium commissionis ejus, personae militari deferendum esse arbitrari commissionem; 1-mo, quod testes a potiori jam militares sint; et 2-do, majori ergo militarem praesidem reverentia ac obsequio ducantur; 3-tio, denique duo etiam auditores examen instructuros, potiorem erga talem attentionem habituri sint.

Cum vero binos auditores linguae Hungaricae peritos in Transilvania inveniri diffideret commissio, adsessores quoque linguae Germanicae callentes et illos etiam pro charactere praesidis militaris delegisse commissionem, cum actuario ejusdem linguae perito ; plures denique personas repraesentando, ut ex illis eligere magis idoneos gubernium valeat.

Locum congregationis commissionis illius civitatem Coronensem, prae aliis magis idoneum arbitrari commissionem. tum, quod inde ad locum, in quo operationes ordiri debebunt. transire commode possint, tum vero, quod interim donec commissio haec regia in sedibus Sepsi, Miklósvár et Bardótz. erectioni limitaneae militiae operam dabit, eo congregari, instructionemque et acta a commissione recipere queat. Velit itaque gubernium de termino constituendae congregationis in antecessum commissionem informare, ut quae ad inchoationem et continuationem operis ejusdem facere videbuntur, tempestive agere possit commissio.

Specificatio subjectorum ad commissionem criminalem projectatorum :

Praeses : generalis baro de *Roth,* aut illo impedito, colonellus legionis Portugallianae baro a Bosfort.

Adsessores : E provincialibus, magnates e catholicis : comes Carolus *Teleki,* vel comes Volphgangus *Kemény.* E reformatis : baro Samuel *Szilágyi,* vel baro Michaël *Josintzi,* vel baro Carolus *Nalátzi.* Nobiles e catholicis : Franciscus *Boér,* e reformatis : Franciscus *Bartsai,* vel Adamus *Ribitzei.*

E militaribus : v. colonellus legionis Okellianae de *Schwartz.*

Duo capitanei e legionibus regulatis pedestris, vel equestris ordinis, linguarum Germanicae et Hungaricae gnari.

Actuarius senator Schaesburgensis *Salm,* qui in correctoria iuris commissione fuit, vel notarius sedis Mediensis ab *Heydendorff.* Nota : Siquidem duo auditores legionum linguae Hungaricae gnari in provincia vix inveniri possint, opinione commissionis inquisitio illa criminalis eo quoque magis in lingua

Germanica peragi posset, quod adsessores projectati, utramque linguam calleant.

In reliquo conscribuntur hodie incolae possessionum: Haraly, Imetzfalva, Petőfalva, Páva, Zabola, Tamásfalva, Kőrös et Szörtse; armis inter non habentes distributis.

Die 22-da Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár,* comite de *Bethlen,* barone de *Siskovits*, actuario: secretario ab *Halmágyi.*

Continuatur conscriptio militaris incolarum: Hilib, Gelentze et Páké.

Legitur porro memoriale Samuelis *Imre*, ecclesiae reformatae Kovásznaensis parochi, et dioecesis Orbaiensis notarii, seu prosenioris. Exponit: officiales militiae hujus limitaneae omni exceptione majus perhibent testimonium, eundem anno adhoc 1762., intellecta clementissima voluntate regia, omnes suos conatus et studia eo convertisse, ut summum hoc servitium militare regium, quo majori incremento promoveatur, eoque et privatim et publice monendo, hortando, persvadendo rem perduxisse, ut industria ejus, non tantum in parochia sua, verum etiam in pago Páké, numerus militum, tam peditum, quam equitum, magna coeperit incrementa; prout hoc, ex annexis etiam militarium officialium testimoniis abunde pateret.

Posteaquam vero deponi in aliis locis arma cepissent, coriphaeus renitentium, advocatus *Tsorja*, auditores suos domatim circumeundo, malis suis artibus, non modo ad depositionem armorum exemplo reliquorum a potiori permovit, verum etiam contra personam ejus eo modo incitavit, ut ingentes vexas, opprobria, persecutionesque, in majori provinciae parte notas subire debuerit; tacere equidem se de litteris ejusdem Tsorja ad ipsum datis, omnibus contumeliis et ignominiis plenis, quas tum adhoc vicecolonello ab *Ernst* transmisit; illud tamen silentio praeterire non posse, quod dum in congregatione sedis Háromszék in Márkosfalva celebrata, certorum negotiorum suorum fine comparuisset, populus ibi praesens ex suspicione, ac si officialium militarium exploratorem ageret, illum parochum et nobilem alias quoque lege immunem, maximo strepitu domo et sessione ejicere voluit; tumultu vero ad superiorum adhortationes sedato, et illo inde revertente, alta voce clamitavit populus, parochum milites conscribentem, sanguinemque eorum divendentem, adeoque

dissectione vestium dignum, et complura alia. Imo eo etiam perduxit auditores suos praefatus *Tsorja*, ut illum ab 18 annis gratum ecclesiae parochum, inter minas et maledicta, parochiali domo ejicere voluerit; quo tumultu tum sedato, ante festa denuo Natalitia ejici curasset prorsus, nisi litterae excellentissimi comitis de *Lázár* prohibitoriae advenissent.

Quare supplicat commissionem, ut praestita fidelitatis ejus specimina, et perpessas ob summi servitii regii promotionem persecutiones et contumelias, fine obtinendae clementiae regiae, suae Majestati sacratissimae demisse repraesentare, deque ejus manutentione et securitate providere dignetur.

Legitur quoque testimonium a capitaneo ab *Ende*, primariisque locumtenentibus Henrico Philippo ab *Hut*, et Georgio de *Drasenovich* suscriptum; tenore cujus recognoscunt, dictum parochum, non modo omnem illis absistentiam in negotio erectionis militiae praebuisse, verum ejus industria et auxilio brevi tempore in Kovászna 96 pedites et 42 equites nomen limitaneae militiae dedisse, juravisseque, imo in Páké quoque populum convocando, proprio suo sermone 40 homines ad amplectendam militiam eundem permovisse.

Josephus vero *Solymosi* locumtenens, scripto pariter producto recognovit, dictum parochum Imre, sibi non solum hospitium per aliquod temporis spatium in sua domo praebuisse, accommodavisseque, verum etiam officialibus genium incolarum ignorantibus, consilio adfuisse, et informatione sua plurimum adjuvisse, imo in Kovászna et Páké cum felici successu omnem inpendisse industriam, quo incolas ad arma capessenda promovere possit.

Capitaneus perinde *Kálnoki*, et locumtenens *Vajna* in dato ipsi testimonio, praeter, praemissa fidem faciunt quod idem post depositionem armorum multis calumniis affectus fuerit, eumque via facti, contra omnes leges ecclesiasticas incolae turbare volebant, adeo, ut ad reprimendam machinationem de militari etiam brachio provideri debuerit.

Conclusum: Cum ex aliorum etiam tam officialium militarium, quam vero provincialium relationibus constet commissioni, supplicantem singulare in erigenda nationali militia studium et zelum impendisse et ea ratione, non exiguas quoque persecutiones subivisse, tenore hujus protocollationis preces ejus pro clementia regia in exemplum aliorum obtinenda suae Majestati sacratissimae humillime commendare non dubitat.

Die 23-tia Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario: secretario ab *Halmágyi*.

Leguntur puncta a viceiudice regio sedis Orbai, Antonio *Imets*, fine obtinendae pro secutura officialium directione resolutionis, commissioni porrecta.

1-mo.[1] Multos jobbagionum evitandae subditalis obligationis fine, arma impetrare allaborare, quorum domini terrestes absentes curam habere non possint; judices vero curiales, simul cum ipsis libertatem quaerunt.

2-do. Plures officialium limitaneorum equis destituti sunt; pauci jobbagiones ad illorum promotiones, vecturasque, dominale item servitium et propriam oeconomiam curandam non sufficiunt; verendumque est, ne ad incitas redigantur.

3-tio. Ad reparationem domorum quartierialium jobbagiones non sufficere.

4-to. Ne vectura quoque lignorum focalium in rationem officialium jobbagiones onerentur.

5-to. Judices et jurati pagorum e libertinis quoque supersunt, an illi servitia isthaec continuaturi et ab officialibus sedis dependentiam habituri erunt, et in casu defectus quid agendum?

6-to. Ordinatum equidem in benignis patentalibus esse de viarum pontium etc. reparationibus, sed si respectu militum limitaneorum officiales eorum dispositiones eatenus non fuerint, provinciales culpa vocabunt.

Resolutum ad 1-mum: Vigilantibus subveniunt iura, et ejusmodi jobbagiones specificentur.

Ad 2-dum. Jobbagiones nonnisi erga assignationem commissariaticam vecturas praestare tenentur; non tamen possunt impediri, si qui illorum cum officialibus conventionem inire voluerint.

Ad 3-tium. Praestolentur altissimam resolutionem regiam, omnem in similibus improportionem sublaturam.

Ad 4-tum. Lignorum administrationem sicut et quartieriorum reparationem, de qua in puncto superiori est, omnes incolae promiscue a proportione praestabunt.

Ad 5-tum. Iudices quidem pagorum, militares a sedis officialibus nullam habebunt dependentiam militares tamen officiales, cointelligenter cum provincialibus, illos compellent ad sua obligamina praestanda.

Ad 6-tum. Haec ipsa quoque sunt obligamina, ad quae praestanda cointelligenter, sicut supra, oportet esse officiales.

Conscribuntur hodie incolae possessionum: Kovászna, Telek, Tzófalva et Barátos.

Die 24-ta Februarii anni 1764. in Zabola.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario: secretario ab *Halmágyi*.

Instituitur consultatio, qualiter videlicet constitutiones circa iurisdictionalia Siculorum, nuper a sua Majestate sacratissima cum interimali approbatione remissae, sine difficultatibus quibusvis in praxim deduci, impedimentaque, tam quoad praesidium, gradumque inter militares et provinciales observandum, quam vero modum citationis, inquisitionis, aliorumque in processibus requisitorum removeri possint. Quae in ordinem redigi, ac ad commissionem referi concluduntur.

Die 26-ta Februarii anni 1764. Ibidem.

Praesentibus iisdem.

Congregati incolae conscripti praemissarum possessionum, in colle ad caemeterium hujas, atque una cohorte legionis Okellianiae, commendatisque Cataphractis Portugallianae ac Hussaronibus Kálnokianae legionum bifariam divisis, modo priori cincti, ad praesentata ipsis sub tormentorum boatibus duo vexilla, praemissa pro more militarium articulorum publicatione, solemne juramentum deponunt, praesente quoque e regione centuria Pyrobolariorum Angeriana, et consvetam commissionis orationem tormentorum explosione claudente, militibusque tam limitaneis, quam regulatis, ordine militari coram commissione procedentibus.

Memorialia posthaec nonnulla absummuntur et de transitu ad Uzon dispositiones fiunt.

Extradatum

per Stephanum Halmágyi m. p.
gubern. secr. et reg. comm. actuarium.

(Eredetije az országos levéltárban, erdélyi kancz. o. 175. sz. alatt.)

IX.

Sepsi- és Miklósvár-szék szervezése.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae ad erectionem limitaneae militiae, a sua Majestate sacratissima deputatae. (1764 febr. 29. — márcz. 13.)

Die 29-ma Februarii anni 1764. in Uzon.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de *Lázár*, Nicolao comite de *Bethlen*, Josepho barone de *Siskovits*, actuario Stephano ab *Halmágyi*.

Expeditis dispositionibus, de convocando ad audiendam publicationem benignarum patentalium regiarum populo.

Leguntur tandem constitutiones illae de Foro Causarum Mixtarum, in sedibus Siculicalibus Tsík, Háromszék et Bardótz, de quibus die 24-ta hujus consultatio fuerat instituta tenoris sequentis:

Constitutiones de Foro Causarum Mixtarum in sedibus Siculicalibus Tsík, Háromszék, et Bardótz.

1. Forum hoc constituent iudices octo, praeses nimirum inclusive, cum sex adsessoribus, quorum tres militares, tres item provinciales erunt. Et duobus actuariis, altero aeque militari, et provinciali altero, cum votis.

2. E militaribus praesidebit capitaneus, adsidebunt eidem duo officiales, unus videlicet locumtenens, et alter sublocumtenens, aut vexillifer, a legionis commendante denominandi. E provincialibus vicejudex regius, sedis cujuslibet, et duo adsessores, per supremum judicem regium, aut judicium continuum denominandi. Actuarius alter erit auditor legionis, alter notarius, vel vice-notarius sedis, utrique cum voto.

3. Sessionem habebunt in loco tabulae eminentiore sive ad caput capitaneus a dextra, vicejudex regius a sinistra.

Reliqui militares quidem ad latus itidem tabulae ad dextram capitanei, provinciales autem ad latus tabulae sinistrum. Actuarii utrumque latus in extremo claudent.

4. Ubi inctus militaris erit, praeses tunc capitaneus erit, habebitque in casu paritatis votorum decisivum. Ubi autem provincialis fuerit inctus, tunc praesidium erit vicejudicis regii, uti et votum dicisivum, sessio nihilominus eodem manebit.

5. Si actor militaris fuerit, acta judicii, partium nimirum allegata, et responsiones, deliberata et sententias consignabit et expediet, extradetque actuarius militaris; si provincialis, eadem faciet actuarius provincialis.

6. Considebunt autem 20-ma die mensis cujusque, et incumbent tractandis causis, ad finem mensis illius.

7. Ut vero constet et numerus et series causarum tractandarum, publicandum erit, ut quilibet causantium, qui causam aliquam movere voluerit, prima mensis cujuslibet, libellum actionis suae, in quo meritum causae, cum brevi declaratione expositum habeatur, militaris quidem per capitaneum suum ad commendantem legionis, provincialis ad vicejudicem regium deferat, ut ex iis citationes confici possint. Quibus receptis

8. Communicent praedicti officiales commendans nimirum et vicejudex, invicem extractum horum, ut constet utrinque inde dies insinuationis causae, atque sic

9. Pro parte actorum provincialium contra militares fiant citationes jussu commendantis legionis nomine capitanei sui taliter: Tibi N. N. incolae pagi N. N. datur ad notitiam, quod hic et hic N. N. incola pagi N. N. te propter talem et talem causam in foro judiciario mixto in pago N. die 20-ma mensis hujus celebrando, jure convenire vult, quo te medio mei citari curat, sis igitur paratus intra octavum diem, a die hujus admonitionis et citationis meae, nam sive compareas, sive non, judicium contra te recepturus erit. Ut autem tempus incto ad defensionem sui suppetat, necessum est juxta leges municipales,

10. Ut citationes istiusmodi semper ante octavum judicii diem praemittantur, hoc est ante 12-mum diem mensis cujuslibet, alias sub illa periodo assumendae non erunt.

Si vero actor militaris sit, inctum ejus provincialem citabit vicejudex regius, per adsessorem aliquem, aut alium quemlibet pro more sedis, taliter: Tibi N. N. incolae pagi N. N. datur ad notitiam, quod te miles N. N. incola pagi N. N. propter talem et talem causam etc, uti supra. Quibus peractis,

11. Actor extrahat testimoniales ab illo, qui citationem peregit, de praemissa illa citatione, easque tempore levationis causae coram foro judiciario mixto producat, ad praecavendum omnem, seu neglectae fors, seu sero peractae citationis dolum.

12. Levata causa, omnes exceptiones praecludantur, tales nimirum, quae causas protelarent, et etiamsi quis contra forum, actoratum, et processum contendere vellet, audiantur quidem exceptiones, et rationes exceptionum connotentur, ut in casu apellationis forum revisorium illas dijudicet; hic tamen in foro isto mixto, causa ipsa in merito tractetur, neque penes exceptionem inde ullatenus transmittatur, ne per praeceptorium quidem mandatum, quod per *Veretur* apellari solet. Ne tamen quod ob angustias temporis contingere nonnunquam potest, imparatus, adeoque indefensus aliquis opprimatur, hinc

13. Re prorsus ita exigente, quod prudentium judicum erit distingvere, si quis legalibus rationibus impeditus comparere non posset, idque sufficienter comprobaverit, dilatio eidem indulgeri poterit ad futuram sedem. Uti et illi, qui seu propter distantiam testium, seu instrumentorum suorum litteralium prae manibus suis non existentiam et alias hujusmodi sonticas rationes intra octiduum ad defensionem sui praeparare se non posset, illi exmissio, uti in lege municipali habetur, unica tantum et simplici vice concedi potest.

14. Ne in ferendis suffragiis aemulatio quaedam, aut partium studium irrepat, aut militares et provinciales in partes contrarias abeant, is erit observandus ordo, ut si aliter inter se non coalescant, suffragia semper ab imo incipiant, atque ita alternent. Primo nempe actuarius provincialis, mox auditor militaris, tertio adsessor provincialis, quarto adsessor militaris, quinto adsessor provincialis, sexto militaris, septimo vicejudex regius, octavo capitaneus, suffragia ferant, observato tamen inter hos, ut qui ex illis votum praesidis, uti supra puncto 4-to habiturus erit, is vota concludet.

15. Apellationes ubi intervenerint, et illae ad praescriptum benignissimi decreti regii transmittentur, transmissionales istae, uti et finales aliae sententiae, quae in foro illo dijudicatae, et non provocatae, aut transmissae, in exequutionem deducendae erunt, sub extradata actuarii, in illa causa defuncti, et capitanei, ac vicejudicis regii subscriptionibus erunt expediendae, apposito etiam titulo officii praesidis, ejus nimirum, qui in illa causa praesidium egit, observato eodem, qui puncto 4-to in sessione demandatus est, etiam in subscriptione ordine, ut locus nimirum prior capitaneo relin-

quatur, vicejudice regio in opposito latere nomen suum, etiamsi praeses fuerit, subscribente.

16. Ad statuendos coram inquisitoribus regiis testes et deponendum juramentum corporale, si quis compulsorio regio, quod vocatur, utatur, mandato huic et militares et provinciales obedire tenebuntur, ita tamen, ut si quis provincialium militares ad edicendum testimonium compellere voluerit, apud capitaneum militum testificantium sese insinuet, qui tenebuntur illico ordines dare, ut se milites ad locum constitutum sistant, suaque testimonia edant, denique ut inquisitorum alter semper militaris, per capitaneum, alter provincialis per vicejudicem regium denominandus sit. Si autem sigillo quod moris est citatorio, attestatorio etc. procedere velint, ejusmodi sigilla cum subscriptionibus et impressionibus amborum sigillorum, et capitanei, et v. judicis fiant, quo iis testes omnes promiscue et militares et provinciales obediant, illi quidem sub poena corporali, hi autem sub legali consveta. Exceptis nobilibus lege immunibus, qui nonnisi ad compulsorium mandatum principis jurare tenebuntur.

17. In exequutionibus sententiae finalis fori hujus mixti si persona militaris succubuerit in causa, eritque exequendus, exequutor sit officialis centuriae ejus militaris, eique pro testimonio, quod de lege requiritur, adsit provincialis, vel ipse vicejudex regius, vel per ipsum exmittendus. Si vero provincialis erit exequendus, exequutor erit vicejudex regius, aut ejus substitutus, pro testimonio autem adjungatur illi officialis militaris, sive capitaneus ipse, sive substituendus per illum.

18. Causae tandem, quae licet juxta praevias ordinationes ad froum mixtum pertinerent, si inter personas utrinque militares emergerent, illarum decisio foro pure militari relinquenda, ibique per sessionem eatenus ordinandam decidenda erit.

19. Salva praeterea relinquitur in foro hoc mixto litigantibus, prouti in aliis quibusvis foris obtinet, sive ante, sive post contestatam imo decisam quoque litem, eam amicabiliter inter se componendi facultas, neque ab illa, seu per militares, seu provinciales officiales ullo modo arceantur.

20. De loco ipso celebrationis judicii mixti, judices ipsi mutuo consensu inter se conveniant, possuntque mutare, pro necessitate causae tractandae, causantiumque interdum et judicum commoditate, habito praesertim legionis commendantis, et supremi judicis regii respectu, si quando (quod liberum semper erit) judiciis istis praesidere velint.

Quae approbantur suae Majestati sacr. submitti et regio gubernio communicari concluduntur.

Die 1-ma Martii anni 1764. in Uzon.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Populo e 33 possessionibus sedis hujus Sepsi, ad agrum pago proximum congregato, et in ordines distributo, atque a tribus Okellianis centuriis, commendatisque Cataphractis Portugallianis, ac Hussaronibus Kálnokianis, nec non centuria Pyrobolariorum Angeriana pro majori solemnitate circumdato, ordine modoque priori, benignae patentales regiae publicantur. De clementissimis suae Majestatis jussis instruuntur, reliquisque ad sua dimissis, pagorum Málnás, Zalány, Bodok, Zóltány, Etfalva, Fótos, Kálnok, Köröspatak, Árkos et Gidófalva, cum Oltszeme conscribuntur, nonnullaeque instantiae assumuntur, et resolvuntur.

Protocollo denique actorum in Zabola lecto, illud in purum relatum suae Majestati sacratissimae submitti concluditur.

Die 2-da Martii anni 1674. in Uzon.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Conscribuntur hodie incolae possessionum: Nagy, et Kis-Borosnyó, Fel-Doboj, Szatsva, Egerpatak, Magyarós, Bikfalva, Lisznyó; armaque non habentibus distribuuntur.

Die 3-tia Martii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Continuatur conscriptio militaris pagorum: Martonos, Angyalos, Bessenyő, Eresztevény, Réty, Szemerja, Szent-Király, All-Doboj, Killyén, Szotjor, Kökös, Laborfalva, Szent-Iván, Uzon et Komoló, armaque inter non habentes distribuuntur.

Leguntur porro memorialia magistratuum et communitatum oppidorum taxalium Sepsi-Szent-György, et Illyefalva, qui insertis memoriali suo privilegiorum extractibus declarant: separatam suam in omnibus a sede jurisdictionem, perpetuam a militando vacationem; eorumque intuitu, hac etiam vice a militari conscriptione, armorumque inter eos distributione absolvi, et in usu privilegiorum porro etiam

manuteneri petunt; oppido Illyefalva recursum casu in contrario ad suam Majestatem sacratissimam sibi reservando.

Resolutum: In extractibus privilegiorum, in memoriali recensitorum, nihil prorsus reperitur, quod supplicantes a servitio militari et ab accedendo ad bellum eximat; verum ne ab accedentibus ad bellum aggraventur. Ab armis itaque sumendis emanere non possunt, in usu vero privilegiorum et jurisdictione a sede Háromszék separata, etiam imposterum permanebunt. Neque recursus Illyefalvensibus ad Augustam Aulam praecludetur.

Die 4-ta Martii anni 1764. in Uzon.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár,* comite de *Bethlen,* barone de *Siskovits,* actuario secretario ab *Halmágyi.*

Conscribuntur cives et incolae praefatorum oppidorum Sepsi-Szent-György, et Illyefalva, armaque inter eos distribuuntur. Memorialibus variorum in dies lectis, et resolutis.

Die 6-ta Martii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Convocati conscriptorum locorum incolae, atque in decentem ordinem dispositi, ad praesentata illis sub tormentorum boatibus vexilla, praemissaque militarium articulorum perlectione, consvetum militare juramentum deponunt, fidelitatis augustae principi debitae, et praestiti juramenti pro more per commissionem admoniti, tandem vero tormentorum ictibus repetitis, conclusa solemnitate coram commissione, militari ordine procedentes, ad sua revertuntur.

Expediuntur sub hodierno constitutiones de Foro Causarum Mixtarum, ut et protocollum de operationibus in sede Orbai peractis.

Die 7-ma Martii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

De promotione commissionis per stationem Hidvég ad Nagy-Ajta in sedem Miklósvár transiturae, ut et militiae regulatae e sede Sepsi, partim in sedem Miklósvár, partim vero ad sua hyberna profecturae disponitur.

Die 10-ma Martii anni 1764. in Nagy-Ajta.

Praesentibus iisdem.

Congregatis sedis hujus Miklósvár novem pagorum unius sessionis nobilibus et liberis incolis, praesentibusque pro majori solemnitate legionum pedestris Okellianae et Hussaronum Kálnokianae commendatis, benignae litterae patentales regiae, quemadmodum antea publicantur, ac tandem pagorum: Bodos, Batzon, et Baróth incolae conscribuntur, armaque inter non habentes distribuuntur.

Legitur porro insinuatum regii gubernii notificantis: resolvisse suam Majestatem sacratissimam, ut belli commissario a *Rehm,* ab eo, quo commissionis operationibus interfuit tempore, et donec porro quoque adhibebitur, diurnum characteri ejus congruum e cassa provinciali solvatur; quod gubernium eo fine commissioni notum reddit, ut illi, hoc ipso ad notitiam dato, postquam semet de numero dierum operationibus hucusque impensorum documento commissionis legitimaverit, de percipiendis e cassa provinciali diurnis dietim ad tres rh. florenos limitati, erga solitam quietantiam providere queat.

Conclusum: Notum hoc ipsi reddatur, detur vero testimonium, eundem a 13-a mensis Novembris Anni 1763 Cibinio versus sedes Siculicas se movisse, et abinde ad latus commissionis hujus esse.

Die 11-ma Martii anni 1764. in Nagy-Ajta.

Praesentibus excellentissimis, ac illustrissimis comite de *Lázár,* comite de *Bethlen,* barone de *Siskovits,* actuario secretario ab *Halmágyi.*

Conscribuntur hodie incolae pagorum: Miklósvár, Köpetz, Száraz-Ajta, Bölön et nonnulla memorialia resolvuntur.

Die 12-ma Martii anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Continuatur militaris conscriptio incolarum possessionum Közép et Nagy-Ajta, armaque distribuuntur.

Nonnulla porro memorialia expediuntur.

Die 13-tia Martii anni 1764. in Nagy-Ajta.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár,* comite de *Bethlen,* barone de *Siskovits,* actuario secretario ab *Halmágyi.*

Incolae conscripti in sede hac Siculicali Miklósvár residentes congregati, atque primum in lineas dispositi, mox in circulum redacti, et a commendatis legionis Okellianae ac Hussaronum Kálnokianorum pro decenti solemnitate circumfusi, ad praesentata ipsis in antecessum sub tormentorum boatibus vexilla, praemissa militarium articulorum praelectione solemne juramentum deponunt; natura juramenti eorumque erga vexilla et Augustam Domum fidelitatis obligatio recensetur, explicatis tandem iterum ordinibus, tormentorum ictus repetuntur; procedentesque illi coram commissariis regiis ordine militari, ad sua redeunt.

Legitur instantia ad excellentissimum d. commendantem generalem directo Andreae *Lukátsi,* Davidis *Bihari* de Thordatfalva, nec non Balthasaris, Andreae et Josephi *Szakáts* de Szent-Ersébeth, partim donatarii, partim armalistarum, partim vero primipili, ex sede Siculicali Udvarhely, exponunt: anno proximo evoluto in Decembri, occasione confrontationis, sponte propria se pro limitrophis conscribi passos, proque talibus haberi desiderantes; quia abinde nullum eatenus mandatum, hucdum habere potuerint, petere suam excellentiam: quatenus ipsis qua pro equitibus conscriptis, adinstar reliquorum Siculorum in sedibus Tsík, et Háromszék pro talibus conscriptorum, arma necessariosque apparatus administrari facere, desuperque mandata dare dignetur, ne propter spontaneam hanc eorum oblationem, casu in contrario, praesentaneae vexae coincolarum suorum reddantur participes.

Ad quod excellentissimus d. generalis commendans hanc resolutionem ipsis dedit: *Remittuntur supplicantes ad inclytam Aulicam Commissionem, erectioni militiae limitrophae praepositam, apud quam consolationem suam consequi fors poterunt.*

Resolutum: Digna quidem est singulari laude spontanea supplicantium in altissimi servitii regii promotionem voluntas. et propensus ad amplectendam militiam animus; quia nihilominus sua Majestas sacratissima nonnisi incolas sedium Tsík, Háromszék et Bardótz ad militiam hac vice assumendam benigne ordinaverit, nec supplicantes extra illas sedes habitantes, sine speciali mandato regio nunc in eandem assumi, nec commissio regia ultra terminos a sua Majestate sacratissima sibi praescriptas operationem suam extendere potest. Caveant

vero quicunque demum fuerint, supplicantes pro laudabili isthoc fidelitatis specimine ulla vel minima injuria aut molestia afficere ; quin potius in omnibus justis et licitis manutentionem et protectionem eorum debita summae principi devotio, ab omnibus et singulis fidelibus exigit.

Extradatum per

Stephanum Halmágyi
gub. secretarium
et regiae commissionis actuarium.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltár erdélyi kanczellariai o. 1764. 133. sz. a.)

X.

A szervezés Bardócz-széken.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erectionis militiae in Transylvania limitaneae, a sua Majestate sacratissima clementer ordinatae. (1764 márcz. 15—19.)

Die 15-ta Martii, in Olasztelek 1764.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de *Lázár*, Nicolaocomite de *Bethlen*, Josepho barone de *Siskovits*, actuario Stephano ab *Halmágyi*.

Fiunt dispositiones de congregandis novem possessionum sedis hujus Bardótz incolis, ad audiendam publicationem clementissimarum litterarum patentalium.

Leguntur porro memorialia, ad quae resolutiones pro qualitate petitionum expediuntur.

Expediuntur vero dispositiones ad officiales sedis Háromszék, de modo administrationis lignorum focalium pro officialibus militiae limitaneae, ad mentem submissae eatenus a commissione ad suam Majestatem sacratissimam informationis. Quae legionum etiam commendantibus communicantur in sequentibus:

1-mo. Competentiam dominorum officialium militiae limitaneae Siculicae in lignis focalibus, portionibusque equilibus secundum Regulamentum iisdem extradatum, schema annexum uberius indigitabit.

2-do. Portiones equites quoad mensuram solum communis pascui expositae sunt; competentiam vero lignorum pro legionum staabo, universi incolae in numero cujusvis legionis residentes et habitantes, tam milites, quam non-milites, aequa proportione suppeditabunt.

3-tio. Portiones vero lignorum, quae dominis officialibus et subofficialibus centuriarum competunt, ab omnibus incolis,

tam militaribus, quam vero non-militaribus, in illis pagis, quae ad quamlibet centuriam pertinent habitantibus, pariter justa proportione observata administrabuntur.

4-to. Quodsi vero in unius vel alterius forte centuriae numero sufficiens lignorum copia reperiri non posset, tum portiones illae, quae ab isto centuriae numero ob defectum sylvarum suppeditari nequirent; quanto staabali adjiciatur, ac simul ab omnibus incolis in regiminis numero residentibus militaribus pariter et non-militaribus administrentur.

5-to. Ne itaque seu milites, seu non-milites, se praeter proportionem gravari conquerantur, et pagi etiam illi, in quibus quartieria officialium non habentur, ad supportationem oneris istius aequaliter concurrant, domini regii perceptores simul ac praesentes acceperint; conficiant extractum e libellis contributionalibus juxta familias cujuslibet pagi, in quem 1-mo milites limitaneos, 2-do vero non-milites distinctim inferant, ac tandem

6-to. Consideant domini legionum commendantes, vel ab ipsis denominando officiales staabales et quartieriarum magistri, cum dominis supremo, vel pariter ab ipso denominandis viceofficialibus, regiisque perceptoribus, ac competentia staabi, centuriarumque officialium in calculum ducta, eo modo hanc inter milites et non-milites subrepartiantur, ut constet inde, quantum milites a parte, et quantum non-milites per defluxum anni paestare et administrare teneantur. Non secus

7-mo. Ejusdem mutuae concertationis occasione illud etiam elaborandum erit, in cujus staabi vel officialium equestrium, vel pedestrium rationem, cujusvis pagi non-milites incolae ratam sibi obvenientem, habita quoque inter individua incolarum proportione, administrare teneantur.

8-vo. Milites domini officiales militares, non-milites vero domini officiales provinciales ad ratam ipsis modo praemisso excisam subministrandam compellent.

9-no. Terminus pro elaborando hoc negotio praeficitur dies 26-us Martii in Uzon, et quidem praesente domino supremo judice regio in curia ejusdem, hoc vero absente in quartierio domini capitanei de *Haysler*, quo die adaequatum extractum jobbagionum, et reliquorum incolarum (qui omnes pro militibus reputantur) domini perceptores regii sedis Háromszék et Miklósvár e tabellis contributionalibus confectum, secum adferent, ut illico operi manus admoveri queat.

10-mo. Pro vectura unius Viennensis orgiae ligni duri 15 cruciferi, pro caesione vero, et conpositione orgiae 7 xferi, consequenter in summa 22 xferi; tandem pro vectura orgiae

ligni mollionis 10 xferi, pro caesione autem et comportatione 7 xferi, consequenter in summa 17 xferi a percipientibus dominis officialibus, incolis tam militaribus, quam etiam non-militaribus solvendi erunt.

11-mo. Terminus administrationis lignorum incipiet a 1-ma affuturi mensis Aprilis et de anno in annum successive continuabit.

Die 16-ta Martii anni 1764. in Olasztelek.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Congregatis liberis incolis, iisque primum in lineas constitutis, tandem vero in circulum contractis, ac a cohorte Okellianae et turma equitum Kálnokianae legionum ad majorem solemnitatem circumdatis, benignae patentales litterae more consveto praeleguntur, copiae eorum distribuuntur; incolae deinde possessionum Kis- et Telegdi-Batzon, Hermány, ac Füle conscribuntur, armis inter eas distributis.

Leguntur postmodum puncta a vice-officialibus sedis Háromszék commissioni praesentata, tenore sequenti:

1-mo. Regiae et guberniales aliaeque publicae ordinationes omnes antea per judices pagorum circumferri et publicari consveverant; jam vero in praejuncturis sistendis, judices libertinos dicto audientes non fuisse obseravtum est, nisi a militaribus officialibus compellantur.

2-do. Homicidae, fures, aliique malefactores non-milites per quos incaptivari et in carceres comitari debeant? si judices libertini non obtemperaverint.

3-tio. Damna per furta, militibus quoque limitaneis, in pagis inferenda, hactenus secundum jura patriae, et penes executionales sedis bonificata fuere.

4-to. In sylvis, pratisque prohibitis si aliqui in loco delicti deprehensi fuerint, an respectu horum processus fori tridualis consvetus observari debeat? secus enim prohibitiones nullam vim habiturae erunt.

5-to. Occasione investigationis damnorum, damnificatus cum sibi adjunctis, in singulas domus pagensium admittebatur, an deinceps a militibus quoque admittendus sit?

6-to. Loca prohibita possessores primarii cum majori incolarum parte a prohibitione absolvebant; providendum itaque videri, ne in damnum et injuriam possessorum, milites contrarii quidpiam moliantur.

7-mo. An respectu invagiationis extraneorum pecorum e pratis, segetibus et calcatura leges patriae respectu etiam militum locum deinceps habiturae sint?

8-vo. In primordio erectionis militiae hujus limitaneae observatum est, jobbagiones cum militibus simul in cauponis compotasse, jobbagionesque militum gladiis cinctos fuisse; ad evitanda itaque eventura facile homicidia, an non expediret prohibere jobbagiones, ne cum militibus compotare audeant?

9-no. Num articuli de educillis respectu militum observari debeant?

10-mo. Severa advenisse mandata de diurnis, nocturnisque vigiliis, ne plebs tributaria profugiat, ad quod profugium praevertendum jobbagiones non sufficiunt, nec tuto illis vigiliae committi possunt.

11-mo. Ubi judices e jobbagionibus constituentur, his ad exequanda continua officialium militarium mandata, sine regii, sedisque servitii detrimento tempus non suppetet.

12-mo. Complures jobbagionum armis induti sunt; a quibus eadem recipi, et eos ad forum competens relegari petunt.

13-tio. Fluvii possessorum ab antiquo prohibiti, in quibus nec antea aliis piscari liberum erat, ne a militibus, qui fluvios ubique liberos esse jam dictitant, violentur.

14-to. Praetensiones militarium ne via facti a militaribus desumantur, nec ab officialibus hoc fine milites exmittantur, verum via juris procedatur.

15-to. Hactenus omnes Siculi ad sigilla supremorum et viceofficialium ad testificandum comparere obligabantur, etiam dum prioribus temporibus militabant, tamquam domicilia et possessionem habentes.

16-to. Si e pratis, segetibusque militum invagiari pecora non militarium oporteret: invagiatio, poenaque similium fiat, eo modo, quem ipsi respectu suorum pecorum ab aliis fieri praetendunt, non per trajectionem aut vulnerationem.

Resolutum: Ad 1-mum. Judices pagorum dum milites fuerint, deinceps quoque a suis officialibus militaribus quoad omnia dependebunt.

Ad 2-dum. Requisiti in similibus officiales vel sub-officiales, pagorumque judices militares, adsistentiam dare tenebuntur, in reliquo jurati quoque non milites, hajdonesque sedis, in hunc finem applicari poterunt.

Ad 3-tium. Ex mutua cum militaribus officialibus cointelligentia, in futurum quoque ejusmodi damna, quemadmodum antea, bonificabuntur.

Ad 4-tum. Attentio ad terminos sylvarum, segetum, pratorumque, ut et septa quaevis prohibita, utriusque sortis officialibus eo quidem modo incumbit, ut de milite transgressore a militari, de non-milite vero a sedis officiali satisfactio petatur, nec sub consveta poena, pecora in damno reperta, adeoque invagianda, seu non militi a milite, seu huic ab illo, violenter adimere fas sit.

Ad 5-tum. Praevie facta insinuatione officiali, vel sub-officiali, in pago residenti, deinceps quoque adjungetur per eos sub-officialis, vel gregarius damnificato, quibuscum ejusmodi investigationes domorum quoque militarium institui poterunt.

Ad 6-tum. Etiam in futurum secundum usum consvetum, ex mutuo consensu prohibitiones ejusmodi tolli debebunt, requisitique officiales militares, subordinatos suos ab usu vetitorum locorum arcebunt.

Ad 7-mum. Judices pagorum, agrorumque custodes, curam similium habebunt, juraque jurisdictioni pagi congrua exercebunt; possessores perinde juribus suis attendent.

Ad 8-vum. Dividere per separationem animos incolarum, publico non expedit; quin potius, ut utriusque status incolae, mutuam harmoniam colant, enitendum erit; excessivis et exorbitantibus irrogata condigna poena ad obsequium reductis.

Ad 9-num. Leges de educillis latae per restitutum militarem statum sublatae non sunt.

Ad 10-mum. Milites suos commilitones observabunt, sedis vero officiales non-militaribus attendent; interim tamen in casu profugii officiales et sub-officiales, pagorumque judices militares eatenus requisiti assistentiam non denegabunt.

Ad 11-mum. Non videt commissio causam, cur judices non-milites, a suis muniis per officiales militares abstrahantur, utpote quorum dispositioni subordinati non sunt.

Ad 12-mum. Arma jobbagionibus scienter data non sunt, ab illis vero, qui se liberos professi, eadem obtinuerunt, detecto illorum statu eadem recepta sunt.

Ad 13-tium. Piscationes prohibitas inter possessores, liberosque Siculos alibi dari non putat commissio, nisi in piscinis, et proxime supra infraque aggeres molares, unius cujusvis possessoris quae deinceps quoque prohibitae manebunt.

Ad 14-tum. Comminari et injuriam cuipiam inferre nemini licet, sub poena contrarium agentibus per suos officiales irroganda.

Ad 15-tum. In constitutionibus de Foro Causarum Mixtarum proxime publicandis, cautum ne hoc habebitur.

Ad 16-tum. Resolutione ad punctum 4-tum, de hoc responsum est.

Die 17-ma Martii anni 1764. in Olasztelek.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur militaris conscriptio incolarum possessionum: Szál-Dobos, Vargyas, Olasztelek, Bardótz, et Bibartzfalva.

Legitur instantia nomine possessionatae nobilitatis sedis Miklósvár commissioni porrecta; exponunt:

1-mo. Capitaneum Georgium *Ernst* per expeditos duos regios possessionatam in Nagy-Ajta nobilitatem interrogari fuisse: 1-mo. Utrum nobilitas in sua serie custodes agrorum constituere velit, vel minus? 2-do. An damna ex furtis pecorum enata a proportione bonificaturi sint? vel minus? 3-tio. Utrum ad reparationem viarum, aggerumque e suis curiis expedituri sint homines, aut non? Quae praerogativae nobilitari admodum praejudiciosa sunt.

2-do. Vigiliarum magister *Lévai* contra conventionem a possessoribus initam, pretium librae carnis ad duos cruciferos elevavit.

3-tio. Minari nonnullas officialium militarium, quod si nobiles invitati illos non convenerint, per milites armatos in arestum deduci curabunt. Prout capitaneus *Kotzi* notarium sedis publicum, eo quod publicis impeditus ire statim non potuerit, congregatis pluribus militibus adduci ad se curasset, nisi notarius praevenisset.

4-to. Officiales militares pro suo lubitu jobbagiones nobilium ad vecturas angarias gratis cogunt, nec quidpiam illis solvunt, licet quandoque per unam integram, imo duas etiam septimanas pecora in itinere detineant.

5-to. Manuario quoque labore jobbagiones graviter onerari, cum multo horum labore tempore ingressus officialium reparatas sepes, palos, fulcra, imo etiam superiora et inferiora stabulorum tabulata concremantes, nunc denuo nonnulli eorum, sine ulla requisitione sedis officialium, propria saltim authoritate ad reparanda rursus ea, subditos executione compellunt.

6-to. Locumtenens a *Ferrero* domum nobilitarem posterorum Sigismundi *Cserei* invadendo, eandem pro suo quartierio occupavit, hominibus eorum inde ejectis, nec per septimanam admissis, cum gravi praerogativae nobilitaris laesione.

7-mo. Tam officiales militares, quam vero milites limitaneos, si quas erga non-milites praetensiones habere se putent, in illis vindicandis non suis modis procedunt, verum

per missos ad nobiles, eorumque homines nuncios, comminationesque solutionem vel compositionem urgent.

Quibus praejudiciis ut modus ponatur, satisfactioque impendatur, sollicitant.

Ultimo demum consulunt commissionem, quod si quis contra communitatem via juris procedit, eandemque convincit: qua ratione executio contra pagum procedere debeat?

Resolutum: Ad 1-mum. Quoad tria hujus puncti membra antiqua possessionatorum nobilium praerogativa: porro quoque in salvo permanebit, nec iidem ad insvetas praestationes per militiam cogentur.

Ad 2-dum. Deferatur querela primum ad commendantem compagniae et consequenter non obtenta satisfactione ad commendantem legionis, et si nec ibi remedium consequeretur, promoveatur inter excessus ad generalem computum.

Ad 3-tium. De hoc facto illicito serio reprehensus est capitaneus, quae reprehensio satisfactionis loco haberi potest.

Ad 4-tum. Omnes hujusmodi vecturae specificentur per individua, et pariter inter excessus ad computum promoveantur.

Ad 5-tum. Sepes, fulcra, et alia aedificia virtute Regulamenti per eos, a quibus destructa sunt, reparanda erunt, quae si praetermitterentur, pariter inter excessus per specifica referantur.

Ad 6-tum. Si quartierium in pago locumtenenti datum fuisset, domum declaratam sine dubio non occupasset.

Ad 7-mum. Non potest non aegre ferre commissio regia, quod requisitio de solvenda, aut complananda aliqua praetensione inter excessus referatur; cumprimis vero, quod omnia in generalibus saltim, non vero per specifica referantur, quae omnia sunt signa veterum discordiarum, et inquietudines animorum, quibus non amplius locus est; imo contingere potest, ut ejusmodi dissensionum authores per ordinatam commissionem criminalem investigentur, severamque poenam experiantur.

Praeterea cum nec locus, diesque memorialis, nominaque possessionatorum nobilium exponantur, qui illud conscripserint, et qui, quando, ubi, et cujus authoritate convenerint? de his commissionem supplicantes informandam habebunt, ut constet, qui prohibitos ejusmodi conventus, et ubi celebraverint?

In futurum vero districte injungitur, ne nomine publico ejusmodi querelae promoveantur, verum unusquisque nobilium in privato suas forte injurias, tum dum apud compagniae, aut consequenter legionis commendantes satisfactionem non obtinuerint, ad altiores instantias promoveant.

Ultimo demum, quod expositam ad calcem quaestionem attinet: de executionibus peragendis; constitutiones de Foro Causarum Mixtarum difficultatem sublaturae erunt.

Legitur instantia communitatis fratrum militum limitaneorum Kézdi-Vássárhelyiensium, qui exponunt.

1-mo. Magistratum ejatem continuis suis instantiis eo perduxisse commissionem, ut plures, quam status oppidi exegisset, inter inhabiles relati sint; cum itaque quatuor saltim personae ad decidendas eorum causas, juraque administranda sufficiant, reliquos in subsidium suum disponi desiderant.

2-do. Mutato judicis nomenclatione in ductorem oppidi petunt sibi facultatem dari, ut ductorem talem eligant, qui et conservationis oppidi, et regii servitii promotionis capax et studiosus bona conscientia sit. Cum jam electiones suae, sub aliquot annis institutae, suppressae sint; quas quovis anno renovari posse supplicant.

3-tio. Ne a tali, qui sine justa causa eos punit, per subalternos vero praeter legem pignora severe exigit, nec defensionis eorum capax est, dependere cogantur.

4-to. Percepto nunquam bonificationes vecturarum et onerum quartieriorum civibus extradedit, rationibus 8 annorum eosdem non quietavit, qui ut rationes reddere jubeatur, ipsis vero alium eligendi facultas detur, supplicant.

5-to. Ipsis, mercium devectione quaestura et opificio vitam sustentantibus, impossibile videtur, et molam oppidi, et plateas, et agros, foenetaque procurare, et reparare, ac simul servitia in confiniis, domoque staabali subire, operas denique ad ecclesiam, et custodiam territoriorum, sine omni sallario sustinere.

6-to. Jurisdictionem quidem militarem, et subordinationem erga praepositos sibi officiales agnoscere illos; quia nihilominus essent simul agricolae, opifices, et quaestores, debere illos ad incitas redigi, si ad quasvis querelas in arestum deducerentur, quandoque innocentes, ne itaque ante comprobatum reatum aresta mulctentur.

7-mo. Officiales suos nihili putasse pro exactis, a civibus culinaribus, solutionem percipere, et pro usibus suis retinere, quemadmodum praesente ibi commissione accidit.

8-vo. Extranei quoque in suo oppido residentes, et communi oppidi utilitate fruentes, aut ad statum militarem assumantur, aut vero oppido exesse jubeantur.

Resolutum: Ad 1-mum. Determinatio commissionis respectu inhabilium, pro hic et nunc alterari non potest, unde nihil oneris reliquis accrescet, cum si plures essent, plus in singulos servitii caderet.

Ad 2-dum. Judici equidem Kézdi-Vásárhelyiensi datus est titulus ductoris oppidi, vulgo *városi hadnagy*, non vero locumtenentis militaris, cujus electio quemadmodum antea, ita quoque deinceps, biennio quovis juxta altissimas ordinationes observari poterit.

Ad 3-tium. Quamdiu ordinaria electione instituta, alterius confirmatio non sequetur, cum moderno contenti esse tenebuntur.

Ad 4-tum. Habere jam magistratum ordines, de exigendis a perceptore rationibus, dum detenta vecturae merces, et quartieriorum bonificatio prodire debebunt.

Ad 5-tum. Modernum servitium militare tam grave non est, quod supplicantes a communi oppidi servitio abstrahat.

Ad 6-tum. Si quis insons arestum subire deberet, conquerendi coram altioribus instantiis facultatem habebit; quod tamen obsequio, et accurata servitii militaris, morumque observantia, facile evitari poterit.

Ad 7-mum. Specificentur culinaria illa omnia, quorum pretium exsolutum non est, exposito singulorum pretio; cum in rationem commissionis ne vel unicum quidem ovum gratis acceptatum fuerit.

Ad 8-vum. Nominentur extranei illi, qui se a militari conscriptione subduxissent.

Legitur memoriale magistratus et incolarum oppidi Ilyefalva; exponunt: se eodem vitae genere cum libertinis Siculis vitam alentes, nec majoribus facultatibus, emolumentisque ac illi provisos, solvendae capitalis taxae a 6 rh. florenis prorsus impares esse; qui jam in statum militarem assumti, ne praeter vires majori contributione graventur, petunt suam capitis taxam ad 4 rh. florenos instar libertinorum reduci; ne graviori onere pressi, ad servitia quoque militaria impares reddantur.

Resolutum: Petitum supplicantis communitatis, de minuenda capitis taxa, suae Majestati sacratissimae humillime commendare commissio non deerit.

Die 18-vo Martii anni 1764. in Olasztelek.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Posteaquam unius sessionis nobiles, liberique incolae sedis hujus Bardótz omnes militari conscriptioni modo praevio illati, et etiam armis provisi, ad collem pago proximum convenissent, illis in ordines redactis, et a cohorte pedestris legionis

Okellianae, duobusque tormentis ab utroque latere, et etiam a fronte, ut et a turma legionis Hussaronum Kálnokianae utrasque ordinum alas claudente cinctis, vexilla sub tormentorum boatibus praesentantur; post vero commissariis regiis cum mediocri magnatum et nobilium comitatu ad ordines accedentibus, milites limitanei in circulum rediguntur, universa regulata militia clausum.

Praemisso tandem pro more commissionis sermone, articuli militares praeleguntur, consvetumque militare juramentum ab universis clara voce recitatur. Oratio demum commissionis de vexillorum natura, ac juramenti vinculo subnectitur, universis incolis ad fidelitatem Augustae Domui debitam, custodiam vexillarum, observantiam articulorum militarium, et obsequium adhortatis. Circulo posthaec explicato, et militia omni priora loca occupante, repetiti tormentorum ictus, actum hunc solemnem, totiusque militiae limitanae Siculicae erectionem divina benedictione ad optatum finem, optima hoc anno tempestate favente, perductam solemniter claudunt.

Ultimo demum Siculica primum pedestris militia, cohorte legionis Okellianae et duobus tormentis comitata, post vero Hussarones Siculi, turma legionis Kálnokianae clausi, militari ordine coram commissione procedentes, ad sua remittuntur.

Assumuntur postremo memorialia, quae in singulis commissionis stationibus tanta multitudine porrecta fuerunt, ut quamvis in dies resolvere ad ea commissio non defuerit, multa tamen centena irresoluta manere debuerint.

Die 19-na Martii anni 1764. in Olasztelek.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Continuatur revisio instantiarum, et inter has legitur instantia Paulo comitis *Mikó*, conquerentis: liberos Siculos jam milites factos, consvetum alias pontis ad Alutam existentis telonium deprecari; ne proinde deficientibus conservandi illum expensis, cum insigni itinerantium, tam militum, quam aliorum incommodo pons ille desoletur, eosdem ad praestandum telonium porro quoque cogi petit.

Conclusum: Limitanei milites in summo servitio regio transituri, telonio nullo tenentur, dum vero in propriis eorum negotiis itineraturi erunt, consvetum antea quoque telonium praestare obligantur.

Exhibetur ultimo status utriusque legionis Háromszékiensis in centurias per pagos distributae.[1])

Conclusum: Submittatur suae Majestati sacratissimae una cum protocollo.

Siquidem vero Comissio Criminalis ex mutuo cum excellentissimo commendante generale et regii gubernii praeside consensu, obviam commissioni huic principali, ad oppidum Kőhalom, ut ibi instructionem et alia instrumenta recipiat, directa sit: fiunt dispositiones de transitu in idem oppidum regiae hujus Commissionis.

Extradatum per

Stephanum Halmágyi
gub. secretarium
et regiae commissionis actuarium.

(Eredetije az orsz. ltr. erd. kancz. o. 1764. 175. sz. a.)

---

[1]) L. a jegyzőkönyvek után a táblázatos kimutatást.

XI.

A székely határőrség szervezése befejezése.

Continuatio protocolli

Commissionis regiae in negotio erectionis militiae in Transsilvania limitaneae, a Sua Majestate sacratissima clementer ordinatae. (1764 márcz. 20—26.)

Die 20-ma Martii anni 1764. in oppido Kőhalom.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis Joanne comite de *Lázár*, Nicolao comite de *Bethlen*, Josepho barone de *Siskovits*, actuario Stephano ab *Halmágyi*.

Legitur insinuatum regii gubernii die 2-da currentis datum et 18-va perceptum. Accludit repraesentationem supremi et vice-officialium, universae denique nobilitatis sedium Siculicalium Tsík utriusque, Gyergyó et Kászon nominibus subscriptam, eum in finem, ut cum momenta ejus ad operationes commissionis pertinere existimet gubernium, suam eatenus opinionem regio gubernio communicare velit.

Legitur quoque acclusa repraesentatio praemissa, tenore cujus e re publici boni, conservationis vivi aerarii, celerioris denique et commodioris iustitiae iudiciariae administrationis fore putarunt, iudicio et patrocinio gubernii sequentia puncta repraesentare :

1-mo. Necessarium se censere, ut seria et efficacia ad dominos militares expediantur mandata, ut quemadmodum nobilitas militiae limitaneae adscriptos dominos officiales et inferioris sortis milites, quemque juxta suum characterem, et ordinem condecenti honore prosequitur, ita etiam militares nobilitatem et officiolatum congruo honore observent, neque verbalibus, eo minus realibus iniuriis afficiant.

2-do. Ne cujuscunque officii, et status militares, in ordine ad jobbagiones, ac alios iurisdictioni magistratuali subjectos, aliquam jurisdictionem sub quocunque colore exerceant,

neque relate ad hos dispositiones et ordinationes in politicis, vel oeconomicis faciant, nullatenus ad cujusvis generis salgamales, aut praejuncturales, vel vecturales praestationes, sine assignatione commissariatica cogant, cum hac etiam nonnisi ad dispositiones provincialis officiolatus, secus enim animo militarium ab ipsis alienato in excessus contra provincialitas infallibiliter erupturo eveniet, ut praeter alias molestias jobbagionum profugia patiantur, quod ipsum ex praesenti ratione de anno proxime praeterito adhuc moerentes dolent.

3-tio. Ne domini militares, prout actu fit, nobilium, vel jobbagionum domos pro quartieriis occupent, quoniam nobiles nullatenus, sed nec jobbagiones post redemptionem salgamalium gratis quartieria tenere obligati sunt.

4-to. Praestationes et vecturae ad arcem Csik-Szereda, passus Gyimes et Piritske jam jobbagionibus respective paucis incumbentes, illos nimium premunt; et quod onera eorum multiplicata augent, commissione moderna pro terminato relinquente, ut dominis militaribus officialibus linitrophis orgiae lignorum a 15 xfr. administrentur; jam in hanc praestationem etiam jobbagiones a militaribus conscribuntur, in quibus oneris animo eorum jam ad sustinendum desperato metuendum, ne cum notabili aerarii et irreparabili dominorum terrestrium damno, alleviationem alibi sperantes, in profugia occasionem arripiant, quorum evitandorum intuitu utile fore videretur, si arcis ejus, et passuum custodia solis limitaneis militibus concrederetur, vel onus hoc etiam ad illos extenderetur, ut sentirent sive damnum, sive utilitatem exinde provenientem.

5-to. Limitanei milites, si quam praetensionem adversus nobiles vel alios non-milites actu habent, vel inposterum habituri sunt, cum non modo hactenus practicata propria authoritate, violenta et armata manu desumant; sed coram judicio competenti liquident, et legitiment, authoritateque judiciaria legitima, eaque provinciali executione mediante exigant.

6-to. Ingenti cum injuria et maximo damno nobilium contigit, quod aliquorum jobbagionibus, a saeculo et ultra, absqu ulla judiciaria reclamatione pacifice possessis, arma data sint et per hoc e possessione ipsorum et servitio absque omni judiciaria praetendentium jobbagionum causae revisione eximantur. Sunt praeterea tales etiam jobbagiones, qui militibus annumerati quidem nondum habentur, nescitur tamen ex quibus motivis forte, affidationibusque olfacientes insuper nobiles dominos terrestres et officiolatum per hanc mutationem illis mediis, quibus illos ad debita servitia praestanda compellere possent, destitui, servitia contumaciter recusant.

Instat proinde humillime nobilitas, dignetur regium gubernium hoc in passu paterne prospicere, ut a talibus jobbagionibus, quibus arma attributa sunt, ea adimantur, inposterum vero aliis non dentur, sed omnes libertatem praetendentes jobbagiones eam via legali experiantur, interea vero debita servitia suis dominis terrestribus praestent; ne autem domini terrestres e tam longo temporis usu quaesito jure simpliciter exturbati extra dominium cogantur illud recuperare, circa alios vero servitia contumaciter detrectantes jobbagiones, quoniam aliis congruis ad id necessariis mediis officiolatus destituatur: valde conducibile esset, si seria ad dominos officiales militares darentur mandata, ut ad requisitionem dominorum terrestrium contra tales contumaces assistentiam praebere velint.

7-mo. Multis in locis dantur ejusmodi terrena communia, ex quibus annua in communi percipi solet utilitas, utpote silvae caeduae, et glandiferae, alpes, prata et agri, quae nobilitas et jobbagiones cum reliquis, nunc im militiam assumtis coincolis hactenus communiter tenuerunt, et utilitatem exinde perceperunt, et si quando eodem loca in taxam elocata sunt, ex elocationis taxa (si praetendebant) a proportione partem suam acceperunt; nunc vero prout adverterunt, in quibusdam pagis, et horum exemplo timendum, ne etiam im aliis milites limitanei haec beneficia cum exclusione nobilium et jobbagionum pro se tantum intendant vendicare: in quo quidem jure ut inposterum etiam manuteneantur, humillime petunt. Non absimiliter, ut tales nobiles, qui extra loca suae habitationis in aliis pagis possessiones habentes, ne per incolas ex eorundem pagorum e communibus beneficiis territorialibus, pascuis, lignationibus, et glandinationibus excindantur. Ulterius

8-vo. Quod administrationis, politicorum, oeconomicorum, et iuridicorum cursum concernit, necessarium judicarent, ut iudices pagorum cum suis sub-iudicibus, vulgo *polgár*, ita etiam iurati pagorum se dependenter a vice-iudice regio haberent, secus enim oeconomica praecipae commode administrari nequeunt. In his potissimum: 1-mo. Quia ne unum quidem malefactorem intercipere viceiudex regius vires et modum habebit, in similibus vero recursus ad dominos officiales militares ordinarie ob moram, periculumque profugii noxius est. 2-do. Territoria, in his vero segetes, ut et sepes territoriales, viae, aggeres, viarum pontes, et similia, aliter conservari nequeunt; neglectus vero horum ingentia saepe (prout recentia saepe testantur exempla) damna causavit. 3-tio. Veniunt subinde a regio gubernio ac aliis instantiis tales ordinationes, quarum publicatio moram non patitur. Haec

autem, et similes administrationes hactenus medio iudicum et iuratorum pagensium in effectum deducebant viceofficiales; neque inposterum alia commoditas datur, in quibus omnibus si iudices, et iurati negligentes, et inobedientes forent, ex cointelligentia officialium sedis, per militares officiales puniri debere judicarentur. Iam vero in juridicis

9-vo. Ut juxta usum ab antiquo observatum citationes, certificationes, et aliae legales convictiones, et inquisitiones, et alia juridicae expeditiones deinceps quoque virtute sigillorum iudicialium, supremi et viceofficialium, medio judicum, pro-judicum et juratorum peragantur, utile, imo necessarium censerent. Non absimiliter etiam hoc, quod efficaces super eo fierent ordinationes, quatenus limitanei milites ad sigilla judicialia, supremi et viceofficialium regiorum ad inquisitiones judiciales compareant, et super inquisita re suas fassiones deponere obligati sint. Quoniam in similibus judicialibus actibus, alia mandata et sigilla, praeter judicum ejusdem fori, in quo res agitatur, et aliorum ejusdem fori superiorum obmota legali exceptione de jure rejici solent. Huc accedit denique, quod in executionibus legitimarum sententiarum definitivarum, et interlocutoriarum judices et jurati pagi pro corregiis, et respective coadjutoribus, ab antiquo adhibeantur, quod imposterum practicari cum manifesto damno nequiret, si judices et jurati a dependentia officiolatus magistratualis in totum absolverentur.

10-mo. Dignetur super eo etiam excelsum regium gubernium gratiose prospicere, ut militares limitanei, quando pro tractandis causis coram judicio comparent, ibi modeste se gerant, personale judicii omni decenti honore observent, neque judicium tumultuosis clamoribus et comminationibus (a quibus subinde non abstinuerunt) interturbent. Imo legibus conforme esset, si arma ad fores domus judiciariae relinquerent, inermesque eam ingredirentur. Pariformiter executiones legitimarum, sententiarum, praeter vias legibus praescriptas ne turbent, aut quoquo modo impediant, ut executores absque periculi metu in omni securitate procedere valeant.

11-mo. Ut inhibitionis processus, qui in illo circulo ad compendium assequendae ocyori modo iustitiae ab antiquo usu contra violentas et illegales occupationes practicatus est, deinceps quoque locum habeat, demisse petunt.

Conclusum: Punctis praememoratae repraesentationis in considerationem sumtis, placuit commissioni, sequentia opinionis loco regio gubernio transmittere.

Ad 1-mum. Patentalium regiarum §-pho, qui incipit: *Praeter illa quae* etc. quoad milites limitaneos jam cautum

de hoc habetur, quod tamen reiterare, et etiam ad officiales eorum extendere, justum commissioni videtur.

Ad 2-dum. Cum officialibus militaribus limitaneis, in proprio suo negotio itineraturis, nulla praejunctura competat, in servitio vero legionum profecturos, ipsimet milites limitanei erga paratam solutionem promovere teneantur: non videt commissio casum, in quo sine assignatione commisariatica non milites ad vecturas praestandas obligentur, salva tamen inter volentes ineunda conventione, de quibus ordinationes dari, desuperque officiales sedis certiores reddi aequum censeret commissio. Jurisdictio pariter quóad non milites, integra perinde officialibus sedis competit, quibus si quaepiam forte, respectu hujus injuria inferretur, nec apud compagniarum aut legionis commendantes remedium invenirent, referant per specifica, cum in generalibus conqueri non sufficiat.

Ad 3-tium. Dandae essent ordinationes ad officiales militares, ut interim donec quartieria ad statum perfectum perducta fuerint, erga emolumentum a commissione projectatum, adnitantur sibi hospitia apud milites limitaneos quaerere, eosque ad recipiendos officiales illos permovere; qui tamen si sua sponte persvaderi non possent, tanquam vi particularis privilegii ab omni quartieriorum onere exemti, nolentes cogi nequirent. In hoc itaque casu officialibus sedis demandandum videri, ut in praemisso necessitatis casu jobbagiones secus etiam vigore Regulamenti, dum contingeret militiam supra competentiam illocari, ad hoc obligati quartierium dare tenentur. Respectu vero nobilium exprobrandum videri, officialibus sedis, cur ejusmodi casus per specifica non retulerint, et in generalibus exponant gravamina, quae forte nec exstant.

Ad 4-tum. Commissum quidem fuerat in sede Csík, ut competentiae dominorum officialium militarium in lignis focalibus fiat repartitio, quot videlicet orgiae lignorum in milites, quotve in jobbagiones casurae sint? quod ipsum proxime quoque commissio iterare non defuit. Unde peracta illa competentiae officialium in lignis ad milites et jobbagiones dismembratione, de rata jobbagionum informatio petenda. Non secus quantum administratio naturalium ad pessus et arcem Csík-Szereda constituat, per specifica referendum juberi, ut constet exinde, an illa, de quibus conqueruntur, onera tam insupportabilia sint?

Ad 5-tum. Vis omnis militibus etiam per articulos militares interdicta est, nec eam deinceps etiam exercere permittentur; si quae vero nunc post redactam in ordinem militiam illata fuisset, specificetur; nec enim quisquam existimet

satisfactionem se aliter obtinere posse, nisi prius excessus militares, ad suas primas et superiores instantias deferant, sic enim ibi non obtenta, ad altiores progrediendum esse, ipsis intimandum videri.

Ad 6-tum. Contrarium obtinet, nam quorumcunque indubius status jobbagionalis constitit, illis arma, vel non data, vel etiam post factam requisitionem recepta sunt; imo etiam dubiae sortis, qui se pro servitio regio in libertatem asserere voluissent, in statu suo jobbagionali relicti, ad fora judiciaria remissi sunt, ut stabilita primum libertate arma recipiant, unus non nisi aut alter eorum fuit, quos manifesto opressos, aut etiam extra possessionem praetendentium dominorum terrestrium positos fuisse observavit commissio, et ideo militibus aggregavit, quos itaque in statu militari relinquendos fore, nisi forte praetendentes via juris jus suum evincant; uti contra officialibus quoque militaribus dati jam ordines, ut jobbagiones a quibus arma recepta sunt, aut iis denegata, servitium quorumlibet dominorum terrestrium detrectantes, ad illud praestandum compellant, dominisque terrestribus ipsos requirentibus assistant.

Ad 7-mum. De his cautum est in benignis patentalibus, cautum in ordinationibus commissionis in sede Gyergyó factis, non est adeoque, quod timeant, expectent casum ubi emerserit et tum temporis per solitas instantias querantur.

Ad 8-vum. Nec convenientiae, nec necessitatis esse videri, ut judices pagorum militares a vicejudice regio dependeant, nam quoad 1-mum: in comprehendensis malefactoribus omnes officiales, sub-officiales, et milites limitanei, vigore ipsius Regulamenti Siculici tenentur assistere requisiti. Ad 2-dum. Attentio ad terminos segetum, pratorumque, ut et septa quaevis prohibita, utriusque sortis officialibus eo quidem modo incumbit, ut de milite transgressore a militari, de non milite vero a sedis officiali, satisfactio petatur, nec sub consveta poena pecora in damno reperta, adeoque invagianda, seu non-militi a milite, seu huic ab illo violenter adimere fas sit. Ad 3-num. A gubernio non venient ordinationes militibus publicandae ad officiales provinciales; quae autem publicationes communitates spectant, mutua cum militaribus cointelligentia ab utrinque publicari debere.

Ad 9-num. De modo citationum, certificationum, aliarumque legalium convocationum, ut et inquisitionum et hoc fine deservientium sigillorum, ab utrisque capiteneo videlicet et vicejudice regio extrahendorum, cautum in constitutionibus respectu Fori Causarum Mixtarum a commissione concinnatis, et via excelsi regii gubernii suae Majestati sacratissimae

recentius transmissis haberi. Executiones vero legitimarum sententiarum a tabula sedis continua latarum, per eosdem sedis legitimos executores, cum quibus judices etiam pagorum militares interesse juris est, ut hactenus peragendas, et de hoc ad officiales quoque militares ex praemissa certificatione ad executionem per eosdem judices pagenses informatos, ut dum ex usu erit, judices quoque pagorum militares executioni adesse jubeant, ordinandum videri.

Ad 10-mum. Justum est, ut judicia debito honore et reverentia ab omnibus observentur; nec incongruum videri commissioni, si quod petunt, militares conclave judiciarium ingressuri, ad fores arma deponere, et inermes judicia et sententias opperiri, ibique se coram judicio modestos et reverentes praebere jubeantur. Prout et turbationem executionis legitimarum sententiarum praeter vias legibus praescriptas prohibendam prorsus, et juris cursum omni meliori modo facilitandum, commissionem arbitrari.

Ad 11-mum. Inhibitiones repulsionem jure patrio exclusuras, porro quoque admittendas videri.

Die 21-o Martii anni 1764. in oppido Kőhalom.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Legitur opinio commissionis, ad repraesentationem officialium et nobilitatis sedis Csík, conclusa, et hesternae diei protocollo illata atque regio gubernio transmitti concluditur.

Siquidem vero penes insinuatum suum 19-na Decembris a. 1763 emanatum, acta quoque et documenta contra Samuelem *Jákó*, Josephum *Kóréh*, et Franciscum *Isák*, incolas Háromszekienses, Cibinii detentos, transmiserit gubernium commissioni huic, detentos vero ad commissionem transmissurum se scripserit; insinuetur gubernio: acta quidem commissioni criminali consignare non defuturam commissionem regiam; quia vero captivi transpositi nondum sint, confrontatio autem testium absentibus illis fieri non possit, requiratur gubernium, ut illos Coronam expediri jubeat, quo in illos quoque inquiri per dictam commissionem possit.

Praeterea cum sua Majestas sacratissima acta commissionis Kálnokianae, eum in finem, ut commissioni huic communicarentur gubernio regio remissa esse, benigne sig-

nificaverit, commissio vero necdum illa receperit: requiratur pariter gubernium, ut illa quoque commissioni criminali per commissionem hanc transponenda transmittere velit.

Legitur insinuatum inclitae sanitatis commissionis de dato 16. Martii, ad requisitionem commissionis datum; reponit: injunctum esse secundae legionis pedestris Siculicae commendanti vicecolonello baroni a *Zinnicqu*, sub quo 116 Plajasones illi existunt, ut detentum eorum a 1-ma Novembris, usque 11-mum Decembris a. 1762 stipendium, e cassa regiminis exsolvat.

Interrogatus, desuper praememoratus vicecolonellus repousit: se quidem de exsolutione stipendii illius accepisse ordines, sed pecuniam nec ad manus suas, nec cassam regiminis pervenisse, adeoque nullum exsolvendi stipendii illius fundum superesse.

Conclusum: Haec vicecolonelli declaratio referatur sanitatis commissioni, requiraturque denuo, modum adjuvenire ne gravetur, ut illi juxta sua mercede potiri possint, affidatioque commissionis eatenus facta complementum consequatur suum.

Leguntur litterae Thomae *Vajna*, regii perceptoris sedis Háromszék, interrogantis: 1-mo. Erga quale documentum acceptari debeat in computu contributio anni 1763 militum arma renitentium, eorumque adhaerentium. 2-do. An illi quoque, qui authumnalis confrontationis occasione se nondum milites professi, una cum facultatibus confrontati fuerunt, tabellis expectatis inseri denuo debeant? Aut saltim milites arma retinentes, quorum nomina solum omissis facultatibus in eadem confrontatione recensita fuerunt?

Resolutum: Ad 1-mum. Cum militibus solum superiori anno arma retinentibus anni 1763. contributio remissa sit, et consequenter 11 quoque cruciferi illis adrepartiendi non sunt; horum saltim authenticae specificationes a dominis legionum aut vero compagniarum commendantibus expetantur, rataque unius cujusvis horum adjungatur, penes quas contributio eorum pro soluto acceptabitur; illi e contra, qui seu ex adhaerentibus eorum, sive alii medio tempore ab armis discesserunt, hac exemptione frui non possunt.

Ad 2-dum. Quamvis obscura et non necessaria quaestio haec esse videatur, interim tamen ut dubium ejus tolli possit, observandum ab illo esse: illos, qui semel confrontati una cum facultatibus sunt, denuo confrontari non debere; milites vero arma retinentes, quorum nomina solum tabellis illata sunt, secundum praescriptam a commissione methodum nunc jam confrontandos esse.

Assumuntur postremo memorialia eorum, qui e sedibus Háromszék et Bardótz ad commissionem huiusque penetrarunt, ad quae resolutiones expediuntur.

Die 22-da Martii anni 1764. in oppido Kőhalom.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimus comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario secretario ab *Halmágyi*.

Leguntur conceptus ad gubernium et sanitatis commissionem hesterna sessione conclusi.

Legitur quoque protocollum in sede Bardótz concinnatum, ac suae Majestati sacratissimae humillimae submitti concluditur. Exquiruntur denique, examinantur et in ordinem rediguntur litteralia prae manibus commissionis habita, commissioni criminali consignanda.

Diebus 23-tia et 24-ta Martii 1764. in oppido Kőhalom.

Praesentibus excellentissimis iisdem.

Relegitur copia benigni rescripti caesareo regii, de operationibus commissionis criminalis emanati, per regium gubernium commissioni huic communicata. Ad cujus praescriptum instituitur consultatio, de instructione eidem criminali commissioni praescribenda, tempusque in ea concinnanda extrahitur.

Die 25-ta anni 1764. ibidem.

Praesentibus iisdem.

Accersitis in sessionem regiae commissionis, praeside quoque, adsessoribus, actuario item criminalis commissionis, nec non duobus auditoribus, praemissaque propositione de modo et fine operationum, benigno suae Majestatis sacratissimae jussu deputatae commissionis criminalis.

Leguntur tandem benigna rescripta regia die 28-va Januarii et 6-ta Februarii anni currentis ad regium gubernium data, et abinde regiae huic commissioni in tempore communicata, nec non

Rescriptum consilii Aulae bellici ad procampi marschallum baronem de Siskovits datum.

Quibus praemissis, acta omnia ad operationem criminalis commissionis pertinentia, quae prae manibus commissionis

habebantur, secundum eatenus confectas specificationes modo praevio in ordinem redacta, praememoratae commissioni criminali consignantur, transponunturque.

Post recedente commissione criminali relegitur conceptus instructionis totiesfatae commissioni criminali praescribendae, qua stabilita, eadem in purum redacta, eidem commissioni transponitur in sequentibus.

(Az instructiót lásd fentebb az okíratok között, 603. l.)

In cujus instructionis conformitate juxta puncta 23-tium et 27-mum ad legionum limitanearum Siculicalium commendantes ordinatur, ut pro reis delatos omnes, die 3-tio affuturi mensis Aprilis comprehendi et custodiae tradi curent.

Committitur porro supremis et viceofficialibus sedium Csík utriusque, Gyergyó et Kászon, ut commissioni criminali omnem assistentiam praebeant, testes jurisdictioni suae subjectos sistant, publicent, quae ut nobiles omnes, sine personarum distinctione, vocati coram eadem, compareant, neve hi durante commissionis operatione ex ambitu sedis discedant, et per hoc se suspicioni obnoxios reddant.

Ne vero animi reliquorum militum limitaneorum ex incaptivatione pro reis delatorum offendantur: ad erigendos illos patentales eodem incaptivationis die centuriatim publicandae expediuntur, quibus per hanc incaptivationem susceptorum, nec amnestiam a sua Majestate benigne impertitam laedi, nec reliquorum existimationi quidpiam detrahi, imo hanc ad distinctionem a coriphaeis et delendam maculam ex his in illos derivabilem servire illis exponatur; jubeatur praeterea, ut vocati, coram commissione criminali ad perhibendum testimonium compareant, illa enim est beni na voluntas regia, ut per hoc etiam restituta jam tranquillitas publica perennis conservetur, periculumque populi antevertatur, in quem finem directa benignitate mota sua Majestas dignata est illis, qui tumultum consultores et antesignanos, nondum forte in apricum productos, criminali commissioni sine omni personarum respectu sincere edixerint, centum, pro singulis capitibus rh. florenos polliceri, et simul exsolvi jubere.

Die 26-ta Martii anni 1764. in oppido Kőhalom.

Praesentibus excellentissimis ac illustrissimis comite de *Lázár*, comite de *Bethlen*, barone de *Siskovits*, actuario: secretario ab *Halmágyi*.

Legitur insinuatum trium, a parte provinciae ordinatorum criminalis commissionis commembrorum et actuarii; exponunt:

Diurna sua ab augusta principe resoluta, hucdum definita non esse, adeoque ut sibi quoque, prout militaribus factum est, caracteribus et statui suo congrua diurna a sua Majestate sacratissima determinentur, commendari a commissione petunt, siquidem bona et domicilia sua a sedibus Siculicis, quo ipsis penetrandum est, multum imo ad 20 et plura milliaria dissita sint, adeo ut pro sui suorumque, intertentione domo providere, aut naturalia in subsidium vocare non possint.

Conclusum: Siquidem petitum eorum justum esse videatur, commendetur humillime suae Majestati sacratissimae.

Legitur memoriale baronis de *Zinnicqu* et J. D. *Ernst*, vicecolonellorum et limitanearum legionum Siculicalium commendantum; exponunt: constare commissioni caritatem vivendi et subsistendi in illis partibus mediorum, adeo, ut hanc uberius declarare prorsus non oporteat; cum itaque exiguo illo, quod habent, stipendio substere non possint, petunt suae Majestati sacratissimae commendari, ut eodem, quo reliqui limitanearum legionum commendantes, modo habeantur, qui et stipendio meliori provisi sunt, et leviori pretio subsistunt.

Conclusum: Submittatur suae Majestati sacratissimae cum commendatione.

Extradatum per
Stephanum Halmágyi mp.
gubern. secr. et reg. commiss. actuarium.

Kivül: Continuatio protocolli commissionis regiae, negotio erectionis militiae limitaneae a sua Maiestate sacrma benigne ordinatae, a 20-ma usque ad 26-tum Martii. 1764. in oppido Kőhalom concinnati.

(Eredetije az országos levéltárban erd. kanc. oszt. 16¹/₂ 1764. sz. a.)

XII.

A székely határőrség két gyalog- és egy huszárezredéről való táblázatos kimutatás. K. n. (1764 febr. és márcz.)

I.

Eintheilung

des in dem Stuhl Csik errichteten löbl. ersten Széklerschen Infant.-Regiments und Dreÿer-Hussarn Compagnien, und zwar

Eine Bataillon in dem Filial-Stuhl Györgyó.[1])

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Undienstbare Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Undienstbare Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Undienstbare Söhne: Summa der Söhne	Undienstbare: Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen.
Obristwachtmeisters Compagnie:								
In Szarhegy (!)	121	45	166	94	49	34	177	33
Alfalu	129	49	178	116	61	68	245	57
	250	94	344	210	110	102	422	90
Hauptmanns v. Wintter Compagnie:								
Szent Miklós	184	53	237	136	104	60	300	57
Tekerőpatak	66	18	84	50	23	18	91	22
	250	71	321	186	127	78	391	79
Hauptmann v. Krumpein's Compagnie:								
Ditró	134	51	185	134	79	36	249	41
Remete	116	30	146	94	54	27	175	50
	250	81	331	228	133	63	424	91
Hauptmanns v. Pfleger:								
Alfalu	42	15	57	30	17	17	64	4
Csomafalva	82	32	114	33	22	14	69	16
Ujfalu	87	35	122	93	55	33	181	63
Kellyenfalva	39	14	53	33	25	19	77	18
	250	96	346	189	119	83	391	96
Summa der Bataillon	1000	342	1342	813	489	326	1628	356

[1]) A neveket az eredeti (németes) írásmód szerint közlöm.

Eine Compagnie Hussarn.

In dem Filial Stuhl Györgyó.

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare – Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Söhne: Summa der Söhnen	Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
In Szent Miklós	76	41	117	46	40	34	120	27
Remete	12	—	12	7	4	6	17	4
Ditró	17	9	26	17	13	10	40	11
Szárhegy	17	9	26	11	9	9	29	9
Alfalu	8	5	13	3	4	2	9	3
Tekerőpatak	14	7	21	6	6	8	20	6
Csomafalva	4	3	7	7	1	3	11	1
Ujfalu	34	19	53	32	16	8	56	18
Kellyenfalva	6	4	10	7	—	5	12	3
	188	97	285	136	93	85	314	82

Eine Bataillon in dem Filial-Stuhl Ober-Csik, nebst denen aus der Untern-Csik dahingezogenen Dörfern Sögöt, Szent-Lélek und Mindszent.

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare – Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Söhne: Summa der Söhne	Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Obristlieutenant Compagnie:								
In Csomortány	20	9	29	12	7	6	25	12
Csobotfalva, Vartotfalva	53	28	81	40	19	28	87	31
Taplocza	49	25	74	61	46	24	131	28
Oppidum Szereda	46	23	69	36	29	20	85	26
Sögöt	28	19	47	30	25	14	69	37
Szent Lélek	14	7	21	29	12	11	52	28
Mindszent	40	9	59	28	14	21	63	13
	250	130	380	236	152	124	512	175
Hauptmann Salins:								
In Göröczfalva	27	13	40	23	15	12	50	17
Vacsarcsi	32	16	48	30	26	10	66	12
Szt. Mihály	32	15	47	27	23	9	59	15
Szépviz	56	29	85	51	28	11	90	18
Szent Miklós	40	22	62	37	21	14	72	17
Latus	187	95	282	168	113	56	337	79

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
				Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Translatus	187	95	282	168	113	56	337	79
Borsáva	21	12	33	22	23	10	55	8
Dellne	17	8	25	11	9	10	30	10
Pálfalva	25	12	37	22	14	4	40	8
	250	127	377	223	159	80	462	105
Hauptmanns Römer:								
In Dánfalva	64	25	89	78	40	23	141	23
Madaras	48	20	68	38	23	11	72	16
Rákos	57	21	78	40	39	19	98	24
Mádéfalva	66	27	93	34	22	21	77	29
Csicsó	15	5	20	17	15	11	43	6
	250	98	348	207	139	85	431	98
Hauptmanns Albrecht:								
In Szt. Domokos	101	42	143	88	44	39	171	61
Szt. Tamás... ... ..., ..	63	23	86	50	28	17	95	19
Jenőfalva	48	19	67	44	27	26	97	13
Karczfalva	38	9	47	31	20	9	60	19
	250	93	343	213	119	91	423	112
Summa der Bataillon.	1000	448	1448	879	569	380	1828	490

Eine Hussarn Compagnie in dem Filial Stuhl Ober-Csik, nebst denen aus der Untern-Csik darzugezogenen Dörfern Szent-Lélek und Mindszent.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
				Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Rittmeisters Graff Königsacker Compagnie:								
In Madaras	15	5	20	6	9	1	16	6
Szt. Tamás	12	5	17	12	3	6	21	2
Jenőfalva	33	13	46	21	9	9	39	7
Karczfalva	2	.	2	2	1	1	4	.
Dánfalva	33	14	47	17	11	8	36	14
Szt. Mihály	7	2	9	3	.	2	5	7
Latus	102	39	141	61	33	27	121	36

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare: Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Undienstbare: Söhne: Summa der Söhne	Undienstbare: Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Translatus	102	39	141	61	33	27	121	36
Göröczfalva	2	.	2	1	1	1	3	1
Rákos	3	.	3	1	2	2	5	.
Mádéfalva	6	2	8	1	3	1	5	.
Csicsó	11	5	16	6	11	7	24	6
Szépviz	8	3	11	2	2	1	5	5
Csobotfalva	1	.	1	1	.	.	1	1
Vardotfalva	7	3	10	7	6	1	14	2
Taplocza	7	3	10	5	6	2	13	1
Szt. Lélek	7	2	9	2	2	.	4	3
Mindszent	33	12	45	11	7	5	23	3
Summa	187	69	256	98	73	47	218	58

Eine Bataillon in dem Filial Stuhl Unter-Csik, nebst dahin gezogenen Filial Stuhl Kászon, und zwar:

In dem Filial Stuhl Unter-Csik.

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare: Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Undienstbare: Söhne: Summa der Söhne	Undienstbare: Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
	Hauptmanns Kovacsovics:							
In Meneság	57	23	80	42	28	19	89	31
Szt. György	69	35	104	50	44	23	117	21
Bánfalva	76	44	120	67	42	25	134	41
Kotermany	2	2	4	1	1	.	2	.
Szt. Márton	46	14	60	46	19	11	76	17
	250	118	368	206	134	78	418	110
	Hauptmanns Fahnenberg:							
Szt. Király	41	15	56	31	23	8	62	28
Szt. Imre	88	32	120	61	50	25	136	30
Csatoszeg	44	19	63	43	19	13	75	19
Csekefalva	77	29	106	56	46	30	132	33
	250	95	345	191	138	76	405	110

In dem Filial Stuhl Kászon.

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare: Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Undienstbare: Summa der Söhne	Undienstbare: Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Hauptmanns Mahlern:								
Szt. Simon	62	27	89	57	43	18	118	24
Kozmás	90	41	131	57	45	40	142	45
Tusnád	98	45	143	88	61	46	195	56
	250	113	363	202	149	104	455	125
Summa in der Unter-Csik	750	326	1076	599	421	258	1278	345
Hauptmanns Blay:								
Kászon Ujfalu	54	21	75	44	24	25	93	25
Jakabfalva	48	19	67	22	22	18	62	22
Impér	47	18	65	34	18	12	64	33
Al-Tiz	47	18	65	47	29	20	96	20
Fel-Tiz	54	20	74	47	42	28	117	29
	250	96	346	194	135	103	432	129
Summa der Bataillon	1000	422	1422	793	556	361	1710	474

Eine Compagnie Hussarn in dem Filial Stuhl Unter-Csik, und dem dazu gezogenen Filial Stuhl Kászon und zwar: in der Untern-Csik.

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare: Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Undienstbare: Summa der Söhne	Undienstbare: Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Rittmeisters Gaidler Compagnie:								
Szt.-Király	32	4	36	19	17	10	46	21
Csekefalva	8	—	8	2	5	3	10	4
Szt.-Simon	7	—	7	—	1	4	5	3
Meneság	24	2	26	11	6	5	22	6
Csatoszeg	12	2	14	7	4	3	14	4
Tusnád	9	1	10	1	1	3	5	3
Kozmás	3	—	3	2	—	1	3	3
Szt.-Márton	7	4	11	4	1	—	5	6
Szt.-György	14	4	18	10	6	2	18	9
Bánfalva	21	7	28	14	14	8	36	9
Szt.-Imre	20	7	27	15	10	5	30	3
Kotermány	7	4	11	10	1	2	13	4
	164	35	199	95	66	46	207	75

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
				Söhne				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis-16. Jahre	Summa der Söhne	Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
In dem Kászoner Stuhl								
Impér	2	—	2	3	3	1	7	1
Jakabfalva	8	4	11	11	6	3	20	3
Feltifalu (így! =Feltíz)	4	—	4	6	2	2	10	1
Ujfalu	9	4	13	4	7	4	15	9
	23	7	30	24	18	10	52	14
Summa dieser Compagnie	187	42	229	119	84	56	259	89

Extract.

Ortschafen	Dienstbar		Summa	Undinstbare				
				Söhne				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Erstes Szeklerisches Infant^e Regiment:								
1-ter Bataillon	1000	342	1342	813	489	326	1628	356
2-ter »	1000	448	1448	879	569	380	1828	490
3-ter »	1000	422	1422	793	556	361	1710	474
Summa	3000	1212	4214	2485	1614	1067	5166	1320
Hussarn:								
1-te Compagnie	188	97	285	136	93	85	314	82
2-te »	187	69	256	98	73	47	218	58
3-te »	187	42	229	119	84	56	259	89
Summa	562	208	770	353	250	188	791	229
Summa totalis	3562	1420	4982	2838	1864	1255	5957	1549

(Eredeti, bécsi hadi levéltár 1764. cs. 376. sz. a. Registráltatott 1764. márcz. 16.)

II.

Eintheilung

Der in den Haupt-Stuhl Háromszék, dann dem Udvarheller Filial-Stuhl Bardocz errichteten 2-ten Szeklerischen Infant' Regiments und 5. Hussarn Compagnien, als:

2. Szeklerisches Infant' Regiment:

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Undienstbare Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Undienstbare Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Undienstbare Söhne: Summa der Söhnen	Undienstbare: Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Obristlieutenants Compagnie:								
Civitas Kézdi-Vásár-hely ...	250	—	250	147	98	80	325	138
Obristwachtmeisters Compagnie:								
Barátos ...	43	11	54	33	13	14	60	37
Páke ...	51	12	63	44	26	8	78	23
Kovászna ...	118	30	148	81	47	40	168	43
Körös ...	38	10	48	26	19	19	64	30
	250	63	313	184	105	81	370	133
Hauptmann Lantz Compagnie:								
Kökös ...	24	4	28	13	4	2	19	7
All-Doboly ...	19	3	22	16	12	10	38	22
Iljefalu ...	50	11	61	32	26	25	83	18
Szent-Király ...	21	5	26	18	9	12	39	22
Szemeria ...	20	4	24	17	17	9	43	26
Szt.-György ...	70	15	85	38	46	19	103	62
Árkos ...	46	10	56	27	18	19	64	25
	250	52	302	161	132	96	389	182
Hauptmann Seidel Compagnie:								
Papolcz ...	23	4	27	22	15	12	49	29
Zágon ...	49	12	61	20	25	7	52	29
Fel-Doboly ...	19	5	24	17	12	5	34	9
Kis-Borosnyó ...	6	—	6	4	2	2	8	1
Nagy-Borosnyó ...	27	9	36	15	14	5	34	10
Csofalva ...	9	—	9	3	—	2	5	2
Bita ...	10	2	12	6	2	2	10	1
Egerpatak ...	28	7	35	10	10	2	22	11
Szátsva ...	15	3	18	14	8	3	25	2
Magyarós ...	13	3	16	12	8	5	25	5
Bikfalva ...	43	11	54	30	19	18	67	27
Visnyó ...	8	2	10	7	2	5	14	8
	250	58	308	160	117	68	345	134
Latus ...	1000	173	1173	652	452	325	1429	587

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Translatus	1000	173	1173	652	452	325	1429	587
Hauptmann Ende Compagnie:								
Szt-Katolna	13	4	17	10	3	3	16	1
Hilip	17	5	22	13	9	12	34	17
Gelentze	40	11	51	32	12	28	72	38
Haraj	15	4	19	16	3	8	27	5
Imetsfalva	9	3	12	6	2	6	14	8
Petőfalva	3	—	3	1	—	—	1	3
Hatojka	26	7	33	14	8	4	26	15
Mártonfalva	14	4	18	13	11	3	27	8
Markosfalva	9	2	11	3	2	—	5	2
Szörtse	2	—	2	—	1	—	1	2
Támásfalva	8	—	8	—	1	2	3	2
Zábola	44	11	55	24	12	21	57	18
Pava	22	6	28	15	16	10	41	16
Telek	10	—	10	9	6	3	18	3
Letzfalva	18	4	22	11	11	5	27	10
	250	61	311	167	97	105	369	148
Hauptmann Neumüller Compagnie:								
Lemheny	52	14	66	34	24	17	75	16
Beretzk	80	21	101	46	33	13	92	41
Mártonos	7	—	7	4	3	1	8	6
Nyuitod	9	3	12	7	1	3	11	6
Szászfalva	9	2	11	5	9	4	18	5
Oroszfalva	13	4	17	12	9	2	23	7
Sárfalva	27	7	34	13	12	10	35	25
Osdola	53	14	61	33	27	18	78	47
	250	65	315	154	118	68	340	153
Hauptmann Samler Compagnie:								
Vargyas	65	16	81	55	40	21	116	44
Száldobos	18	4	22	19	24	9	52	29
Bardotz	19	5	24	8	7	5	20	13
Füle	19	5	24	23	12	5	40	38
Hermány	58	12	70	41	33	14	88	35
Kis-Baczon	28	6	34	24	17	14	55	19
Telegdi-Baczon	43	10	53	16	17	16	49	27
	250	58	308	186	150	84	420	205
Latus	1750	357	2107	1159	817	582	2558	1093

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
				Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhnen	
Translatus	1750	357	2107	1159	817	582	2558	1093
Hauptmann Kotzy Compagnie:								
Esztelnek	32	6	38	18	9	11	38	8
Csomortany	25	6	31	19	9	7	35	4
Kurtapatak	16	5	21	16	10	2	28	3
Almás	28	7	35	19	22	10	51	11
Bélafalva	31	9	40	31	15	10	56	10
Polyán	36	12	48	27	17	18	62	19
Szt. Lélek	82	29	111	74	46	28	148	43
	250	74	324	204	128	86	418	98
Hauptmanns Guisanÿ Compagnie:								
Dálnok	35	7	42	25	22	5	52	18
Maksa	25	5	30	20	9	12	41	9
Malnás	4	—	4	—	1	2	3	5
Bodok	25	5	30	17	6	6	29	19
Etfalva	10	3	13	12	5	5	22	6
Fotos	10	—	10	2	6	4	12	2
Mártonos	10	3	13	8	2	3	13	4
Gidófalva	33	6	39	19	17	8	44	14
Oltszeme	3	—	3	2	2	—	4	—
Angyalos	11	3	14	6	3	2	11	5
Besegnyő	11	3	14	3	3	3	9	5
Eresztevény	10	1	11	4	4	—	8	1
Réty	3	—	3	2	1	—	3	2
Komolo	5	—	5	4	3	—	7	1
Laborfalva	10	2	12	6	5	9	20	5
Uzon	36	12	48	26	19	15	60	28
Kelljen (=Kilyén)	5	—	5	3	3	2	8	4
Szotyor	4	—	4	2	2	3	7	2
	250	50	300	161	113	79	353	130
Hauptmann Coconary Compagnie:								
Köpecz	42	10	52	29	23	11	63	26
Szárasz-Ajta	49	13	62	45	23	16	84	31
Bodos	27	5	32	7	10	4	21	15
Sepsi-Baczon	25	4	29	10	10	7	27	11
Baroth	66	16	82	40	32	20	92	23
Bibarczfalva	21	5	26	7	13	12	32	18
Olosztelek	20	5	25	18	14	8	40	16
	250	58	308	156	125	78	359	140
Latus	2500	539	3039	1680	1183	825	3688	1461

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
				Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhnen	
Translatus	2500	539	3039	1680	1183	825	3608	1461
Hauptmanns Málnásy Compagnie:								
Köröspatak	18	4	22	8	11	6	25	10
Kálnok	28	8	36	20	7	5	32	11
Zoltány	2	—	2	1	—	—	1	2
Bölön	76	20	96	39	33	21	93	38
Nagy-Ajta	37	9	46	24	13	9	46	14
Közép-Ajta	74	16	90	40	30	25	95	34
Miklósvár	9	—	9	3	—	1	4	1
Zálán	6	—	6	6	3	—	9	3
	250	57	307	141	97	67	305	113
Hauptmanns Mihàltz Compagnie:								
Fel-Torja	15	3	18	7	6	2	15	8
Al-Torja	71	16	87	52	49	33	134	56
Futásfalva	22	5	27	21	13	14	48	26
Ikavalfa (így!)	28	6	34	18	17	12	47	15
Felső-Csernáton	47	11	58	34	18	15	67	22
Alsó-Csernáton	34	8	42	18	16	3	37	17
Albis	25	6	31	23	8	8	39	28
Matisfalva	8	—	8	1	1	—	2	4
	250	55	305	174	128	87	389	171
Summa des Infant[e] Regiments	3000	651	3651	1995	1408	979	4382	1745

Hussarn.

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
				Söhne				Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	
Leib-Compagnie:								
Fel-Torja	4	—	4	2	2	2	6	2
Al-Torja	23	3	26	9	4	1	14	5
Futásfalva	28	4	32	20	10	12	42	13
Ikafalva	13	2	15	4	4	8	16	4
Latus	68	9	77	35	20	23	78	24

Ortschaften	Dienstbar		Summa	Undienstbare				
				Söhne				
	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii		Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhne	Alter-Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Translatus	68	9	77	35	20	23	78	24
Felső-Csernáton	14	2	16	3	2	2	7	12
Alsó-Csernáton	24	4	28	7	6	6	19	13
Albis	23	4	27	15	10	6	31	12
Hatojka	4	—	4	2	1	1	4	2
Mártonfalva	9	—	9	2	2	7	11	5
Dálnok	28	5	33	11	13	7	31	23
Maksa	15	2	17	10	6	3	19	7
	185	26	211	85	60	55	200	98
Rittmeisters Haisler Compagnie:								
Bikfalva	15	3	18	6	1	3	10	8
Lysnio (= Lisznyó) ...	12	2	14	2	5	3	10	4
Malnás	4	—	4	4	—	—	4	3
Bodok	3	—	3	—	—	1	1	1
Etfalva	4	—	4	—	1	2	3	2
Fótos	4	—	4	2	—	—	2	1
Mártonos	3	—	3	4	—	—	4	—
Gidófalva	7	1	8	4	6	2	12	1
Oltzeme	—	—	—	—	—	—	—	—
Angyalos	9	1	10	—	2	3	5	5
Besegnyo (= Besenyő)	10	1	11	6	4	—	10	4
Eresztevény	1	—	1	—	—	—	—	4
Réty	4	—	4	—	2	2	4	1
Komolo	—	—	—	—	—	—	—	—
Laborfalva	3	—	3	4	1	1	6	1
Szt.-Iván	5	—	5	1	1	—	2	1
Uzon	12	1	13	7	3	4	14	3
Szotyor	5	—	5	4	3	1	8	3
Kelljen (=Kilyén)	5	—	5	2	1	3	6	3
Kökös	22	5	27	16	11	8	35	10
All-Doboly	11	1	12	6	7	2	15	1
Iljefalva	13	3	16	11	4	4	19	10
Szt.-Király	10	1	11	6	—	2	8	5
Szemeria	8	1	9	2	1	4	7	9
Szt.-György	15	3	18	4	2	4	10	5
	185	23	208	91	55	49	195	85
Rittmeisters Frankenbusch Compagnie:								
Esztelnek	5	—	5	2	3	1	6	2
Csomortány	3	—	3	1	3	1	5	—
Kurtapatak	4	—	4	7	1	—	8	2
Almás	4	—	4	3	3	1	7	—
Latus	16	—	16	13	10	3	26	4

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare: Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vam 6. bis 10. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Undienstbare: Söhne: Summa der Söhne	Undienstbare: Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Translatus	16	—	16	13	10	3	26	4
Belefalva	7	—	7	3	5	5	13	6
Polyán	21	5	26	12	11	10	33	15
Szt. Lélek	38	6	44	32	13	4	49	12
Lemhény	13	—	13	8	4	9	21	3
Beretzk	24	6	30	8	11	3	22	9
Mártonos	5	—	5	—	—	—	—	2
Nyuitod	12	2	14	7	8	8	23	4
Szászfalva	8	—	8	4	4	2	10	3
Oroszfalva	—	—	—	—	—	—	—	—
Sárfalva	6	—	6	2	3	4	9	4
Osdola	23	5	28	16	9	9	34	18
Szt. Kátolna	13	2	15	10	4	8	22	5
	186	26	212	115	82	65	262	85
Rittmeisters Kálnoky Compagnie:								
Hilip	5	1	6	4	—	—	4	4
Gelentze	10	2	12	1	1	1	3	5
Haraj	5	—	5	2	—	—	2	3
Imetsfalva	2	—	2	—	—	—	—	1
Petőfalva	—	—	—	—	—	—	—	—
Markosfalva	19	3	22	11	5	2	18	4
Szörtse	—	—	—	—	—	—	—	—
Támásfalva	—	—	—	—	—	—	—	—
Zábola	31	7	38	20	8	16	44	8
Páva	9	2	11	7	5	2	14	8
Telek	2	—	2	2	2	1	5	—
Letzfalva	12	2	14	4	—	2	6	9
Barátos	7	1	8	2	—	1	3	5
Páke	1	—	1	1	—	—	1	2
Kovászna	17	3	20	9	6	9	24	9
Körös	4	—	4	3	2	1	6	1
Papolcz	—	—	—	—	—	—	—	—
Szágon (=Zágon)	10	1	11	2	2	5	9	5
Fel-Doboly	11	2	13	2	3	2	7	7
Kis-Borosnyó	4	—	4	—	—	—	—	5
Nagy-Borosnyó	7	—	7	3	—	—	3	4
Czofalva	—	—	—	—	—	—	—	—
Dita	—	—	—	—	—	—	—	—
Egerpatak	19	3	22	6	5	3	14	5
Szátsva	—	—	—	—	—	—	—	—
Magyaros	10	2	12	9	8	5	22	1
	185	29	214	88	47	50	185	86
Latus	371	55	426	203	129	115	447	171

Ortschaften	Dienstbar: Bewaffnete	Dienstbar: Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Undienstbare: Söhne: Vom 1. bis 5. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 6. bis 10. Jahre	Undienstbare: Söhne: Vom 11. bis 16. Jahre	Undienstbare: Söhne: Summa der Söhnen	Undienstbare: Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Translatus	371	55	426	203	129	115	447	711
Rittmstrs Bar. von Josika Compagnie:								
Arkos	16	2	18	6	6	3	15	7
Köröspatak	13	1	14	10	6	3	19	3
Kálnok	12	1	13	4	2	1	7	6
Zoltány	—	—	—	—	—	—	—	—
Zalány	8	1	9	10	6	—	16	7
Bölön	18	2	20	7	5	6	18	8
Nagy-Ajta	12	1	13	6	8	6	20	4
Közép-Ajta	14	1	15	3	1	4	8	8
Miklósvár	1	—	1	3	—	—	3	1
Köpecz	19	3	22	8	12	5	25	7
Szarasz-Ajta	11	1	12	4	4	2	10	4
Bodos	15	1	16	6	3	2	11	12
Sepsi-Baczon	15	1	16	6	4	6	16	4
Báróth	8	1	9	3	2	3	8	5
Bibarczfalva	1	—	1	—	1	—	1	—
Olosztelek	—	—	—	—	—	—	—	—
Vargyas	19	3	22	6	5	6	17	9
Száldobos	—	—	—	—	—	—	—	—
Bardotz	—	—	—	—	—	—	—	—
Füle	—	—	—	—	—	—	—	—
Hermány	—	—	—	—	—	—	—	—
Kis-Baczon	—	—	—	—	—	—	—	—
Telegdi-Baczon	3	—	3	5	3	—	8	4
	185	19	204	87	68	47	202	89

Extract.

Ortschaften	Bewaffnete	Unbewaffnete oder Supernumerarii	Summa	Vom 1. bis 5. Jahre	Vom 6. bis 10. Jahre	Vom 11. bis 16. Jahre	Summa der Söhnen	Alter, Gebrechen und anderer Ursachen wegen
Obristlieut. Comp. ...	185	26	211	85	60	55	200	98
Rittmstrs Haisler	185	23	208	91	55	49	195	85
» Frankenbusch	186	26	212	115	82	65	262	85
» Kálnoky ..	185	29	214	88	47	50	185	86
» Josika	185	19	204	87	68	47	202	89
Summa der Hussarn ...	926	123	1049	466	312	266	1044	443

(Eredeti összeállítás bécsi hadi levéltár 1764. aprilis cs. 370/6. sz. a. Registráltatott 1764 április 11.)

FÜGGELÉK.

Kivonatok

Csíkvármegye levéltárából 1764—1790-ig.

A székely határőrség szervezése olyan hullámverést támasztott és annyira merőben új állapotokat teremtett a belső Székelyföldön, hogy a felzavart néptenger lecsendesedni és az új helyzetbe megnyugodni még évek, sőt évtizedek múlva sem tudott.

Ennek következése volt az a nagymérvű kivándorlási láz, mely a székelységet elfogta s melyet lecsilapítani semmiféle kormányrendeletekkel nem sikerült.

Ezt az állapotot tüntetik fel Csíkvármegye levéltárának aktái, főkép a kormányszék rendeletei, melyeket kivonatolni és a székely határőrség okíratainak függelékeűl bemutatni (jellemzéseűl a további fejleményeknek) szükségesnek és tanúlságosnak tartjuk.

Álljanak itt azért a következő kivonatok a gubernium Csíkszékhez intézett rendeleteiből és egyéb hívatalos íratokból, melyek nagy része éppen a kivándorlásra és annak lehető megakadályozására vonatkozik.

Sz. L.

Kivonatok

a főkormányszék rendeleteiből Csík-, Gyergyó- és Kászonszéknek és egyéb hivatalos iratokból.

1764-ből.

Nagy-Szeben, jan. 24.

II. Józsefnek római királlyá való választását tudatja. Koronázási költségek.

Jan. 31.

A marhavész orvoslásának megtanúlására küld 42 drb könyvet.

Febr. 15.

Carató tudatja, hogy ő Fge a szabad székelyeket hatósága alá rendelte. (Ld. 567. l.)

Febr. 23.

II. Józsefnek római császárrá való koronáztatásához szükséges költségekről.

Márcz. 3.

Mária Terézia patense a kivándorlások ellen. (Ld. 570. l.)

Márcz. 3.

Mária Terézia patense a szökevényekre vonatkozólag.

Márcz. 8.

II. Józsefnek római császárrá való koronáztatásának költségeire, Erdélyre 100.000 frtot róttak ki; behajtásának módozatai.

Márcz. 20.

Megküldi a kir. patenst a szökevényekről.

Márcz. 24.

A székely határőrök regulamentuma. (Ld. 584. l.)

Márcz. 25.

A bűnfenyítő bizottság tagjainak kinevezéséről. Gr. Lázár János, gr. Bethlen Miklós, és br. Siskowicz aláírásával. (Ld. 602. l.)

Márcz. 25.

Tudatja, hogy a bűnfenyítő bizottság Csíkba megy, a v. tisztek kit-kit tartsanak otthon, hogy a hívásra azonnal megjelenjék. (A fennebbiek aláírásával.) (Ld. 610. l.)

Márcz. 26.

A határőrzők felállítása és ellátása ügyében tett felíratra adott válasz.

(Ad. B. de Buccow. Antonius Baló.)

Május 11.

Gyergyószék felíratai bajairól s a jobbágyokról.

Május 17.

Carató levele : panaszkodik a felcsíki biztos ellen, mivel a jobbágyokat sanyargatja.

Május 17.

A tűzifáról és legeltetésről. (Gr. Lázár János, gr. Bethlen Miklós és br. Siskowicz aláírásával.)

Május 29.

A puskapor-eladókat megbüntetik, ha olyanoknak adják el, a kiknek engedélyük nincs.

(B. Bornemissza János.)

Junius 18.

Megküldi a katonai rendszabályokat.

Jun. 18.

Br. Bornemissza Pál lemondása miatt új főkirálybíró választását rendeli el.

(B. Jos. Anth. Batjhay.)

Jun. 19.

A nép kivándorlásának meggátlásáról.

Jun. 23.

Carató tudatja, hogy a katonáknak kiadta a rendeletet, a passus nélkűl járók letartóztatására.

Jun. 26.

A Moldvába szököttekről 5 nap alatt jelentést kér.

Julius 3.

Br. Daniel Lőrincz levele a csíki főkirálybíró-jelölésről.

Jul. 6.

A puskaport készítők tartoznak azt az aerariumnak beszolgáltatni. Az ellen vétők megbüntettetnek.

Jul. 17.

A szökevények lajstromát kéri.

Jul. 18.

A vegyes bíróságról. Pontjai máj. 10-ről az udv. erd. kanczelláriától.

Jul. 19.

Br. Roth tudatja, hogy a fenyítő bizottság Sepsi-Szt.-Györgyre megy; küldjék oda a jelentéseket.

Jul. 27.

A Moldvába való szökés megakadályozásáról. (Gr. Lázár J., gr. Bethlen Miklós, és br. Siskowicz aláírásával.)

Aug. 7.

Nem engedi meg, hogy a nem-katonák ügyeit a fenyítő bizottság előtt tárgyalják.

Aug. 13.

Éjjeli őrök felállítását rendeli, a közbiztonság megóvása végett.

Aug. 18.

Szökevények büntetését elrendeli.

Szept. 11.

Cserei Elek udvarbíráját Madéfalván és Madarason a közmunkák alól fölmenti.

Nov. 9.

A ronda tiszti lakások jó karba való állításáról.

Nov. 27.

Két assessort kér küldetni M.-Vásárhelyre a peres ügyek kiválasztása végett.

Nov. 29.

Értesíti, hogy II. József és Mária Josepha házassága alkalmából sem nászajándék, sem követek nem küldendők.

Kelet nélkül valók:

A török szökevények kiadásáról.

Felcsík termelésének táblázatos kimutatása.

A menekültek adóhátralékainak és vagyonának kimutatása (Felcsík, Gyergyó.)

1765-ből.

Január 1.

Vacsarcsi szökevényeinek lajstroma.

Márcz. 11.

Vizsgáló bizottság kiküldéséről.
Gálfalva.
(Paulus c. Haller m. p. praeses.
Wolfgangus Bethlen m. p.
Joannes Siménfalvi m. p.)

Ápr. 16.

A határőröknek szükséges kalibák építéséről.
(Szeben, gr. Hadik aláírásával.)

Junius 7.

Carato átírata a kászoni alkirálybíró panasza ügyében.

Jun. 7.

Minden apostata hívatalból üldözendő. (Másolat.)

Julius 4.

Az unitusok hívatalokba alkalmazhatók. A g. keleti és g. katholikusok uniója ellen írt könyvek behozatala szigorúan tiltatik.

Aug. 8.

Kéri a szökevények táblázatos kimutatását. (Mellékletben csatolva van.)

Okt. (nap nélkül).

A Göröcsfalváról Moldvába szököttek jegyzéke.

Nov. 8.

A méhészet cultivatioját figyelembe ajánlja.

Nov. 9.

Vacsarcsi, Göröcsfalva, Szt.-Mihály szökevényei.

Decz. 16.

A Moldvába való szökés megakadályozásáról.

Decz. 19.

Felszólítja a v. tiszteket, hogy a jobbágyoknak urok ellen való pereiket küldjék be; fizetésvesztés és még sulyosabb büntetés terhe alatt.

1766-ból.

Január 14. márcz. 12. nov. 21.

A vicetisztek felíratai a jobbágyokról.

Febr. 18.

A méhészet ápolása érdekében.
(Szeben, gr. Hadik aláírásával.)

Febr. 27.

Az 1765 november 7-én kelt királyi decretumot bővebben fejtegeti.

Ápr. 11.

A Madéfalvából Moldovába szököttek jegyzéke.

Május 18.

Delnei menekültek.

Junius 20.

A Gyergyó és Moldva között lévő határról. *Melléklet:* »Promemoriae sub titulo: Remonstratio ratione territorii confiniarum Transilvanarum inter et Moldaviam« cz. alatt.

Jun. 30.

A termésről való táblázatos jelentést kéri.

Julius 8.

A kath. vallást elhagyók üldözendők.

Jul. 18.

A hithagyók üldöztetéséről.
(Szeben, gr. Hadik András aláírásával.)

Jul. 23.

Értesít, hogy a jó bizonyítványt nyert ifjakra ő Felsége különös tekintettel lesz. (Mellékelve másolatban a guberniumhoz érkezett leírat, gr. Breiner Károly és báró Vondermark Joseph aláírásával.)

Aug. 12.

Tudatja, hogy az esküt II. Józsefnek is le kell tenni. (Mellékelve az eskü szövege.)

Aug. 26.

A kuruzslók és magusok pereiről.

Szept. 5.

Tudatja, hogy a commandérozó generális oda fog menni.

Októbe 8.

Gyergyószék beadványa gr. Hadik commendérozó generálishoz.

Nov. 20.

A muszka emissariusok elfogandók.

Nov. 25.

Mária Terézia kir. patense a contumaciáról.

1767-ből.

Január 8.

Az ütegek készítése ügyében.
(Andreas comes Hadik. Antonius Baló.)

Jan. 13.

Közli Mária Terézia királyné patensét, melyben fonóiskolák felállítását elrendeli.

Jan. 27.

A postaállomások rendezése dolgában.

Febr. 16.

A gyergyó-szt.-miklósi praetorialis ház dolgában.

Május 8.

Megtiltja, bármely vallásúaknak a más vallásúak templomát lefoglalni.

Máj. 11.

A katona-quártélyok gondozása ügyében.

Junius 16.

A katonák és provincialisták ügyeire nézve.
(B. Bajtay Josef. Stephanus Halmágyi m. p.)

Jun. 23.

Minden községben éjjeli és nappali strázsák felállítását rendeli.

Jun. 25.

Az ázsiai fejedelmek ügyében.

Jun. 30.

A menekültek lajstromának beküldése tárgyában.

Julius 9.

A menekülők megakadályozása ügyében.

Jul. 21.

A menekültek lajstromát beküldeni elrendeli.

Aug. 14.

A menekültek elleni módozatról.

Aug. 14.

A lengyel fegyverek behozatalára és pedig 100—100 dbra 15—15 frt harminczad adót ró ki.

Aug. 18.

A Piricske-szorosban Moldva felé vezető útak javítása ügyében.

Aug. 31.

Az emissariusok kipuhatolását és elfogatását elrendeli. (Andreas comes Hadik. Antonius Baló.)

Aug. 31.

A lakosok menekülésének megakadályozását elrendeli.

Szept. 4.

A katonák kihágásait az első bíróságnál rendeli elintézni.

Szept. 22.

A határőrök tanúként szerepléséről.

Szept. 28.

A lakosok szökésének megakadályozása ügyében.

Október 6.

Tudatja, hogy a királyné 1766 november 2-án kelt rendeletével Erdélyt nagyfejedelemségre emelte.

Nov. 10.

Az Oláhországba kereset végett járó emberek adója, és barmaik után fizetett vámra nézve vizsgálat tartandó.

Nov. 12.

A szökevényekre halálbüntetést rendel.

1768-ból.

Febr. 8.

A menekűltek összeírását és beküldését elrendeli.

(Ignácz Bornemissza l. b. de Kászon.
Stephanus de Hannenheim.)

Febr. 29.

A katonai szökevényeknek általános kegyelmet ígér, ha sept. végéig visszatérnek.

(B. Bajtay m. p.
Stephanus de Hannenheim.)

Febr. 23.

A kiszökötteknek, ha visszajönnek, amnestiát biztosít.

Márcz. 4.

A menekűltek táblázata negyedévenként január 1-től beküldendő.

Május 6.

A menekűltekről kiadott specificatiót, az ápr. 25-én kibocsátott kir. rendelet pontjai szerént módosítani elrendeli.

Május 10.

Az ösvényeken elfogott menekűlők szigorúan megbüntetendők.

(Ignácz Bornemissza l. b. de Kászon m. p.
Stephanus de Hannenheim m. p.)

Máj. 16.

Az csempészek részesűlnek az áltanálos kegyelemben, de a szorosokon kimenekűlők nem.

Jun. 7.

Mindenféle fegyverek a néptől elszedendők.

(Comes Carolus O-Donnel.
Stephanus de Hannenheim.)

Jun. 10.

A nép elköltözésének meggátlása végett éjjeli és nappali őrök állítandók fel.

Jun. 14.

Minden alattvaló 25 verébfejet, ugyanannyi verébfiókát s tojást tartozik bemutatni.

Jul. 8.

A szék tisztei jelentést tesznek a köznéptől a fegyverek elszedéséről. Elszedtek: Szárhegyen 23, Remetén 3, Ditrón 10, Tekerőpatakon 10, Szent-Miklóson 11, Kilyénfalván 2, Ujfaluban 2, Vaslábon 3, Csomafalván 2, Alfaluban 16 darabot.[1])

Jul. 18.

A lakosság kivándorlása megakadályozandó.

Jul. 23.

A balázsfalvi nyomda felvirágzása végett az oláh könyvek behozatala a külföldről eltiltatik.

Jul. 28.

Az orosz alattvalók idejöveteléről, kik itt letelepedni szándékoznak.

Aug. 22.

A török alattvalók ügyében.

Szept. 9.

A Gyulai-ezredből itten található szökevények elfogatandók és a legközelebbi katonai állomásra kísérendők.

Szept. 13.

Az Orosz- és Lengyelországból jövő földmívelőknek lakóhelyek s szántóföldek jelölendők ki.

Szept. 16.

A szűzesség-rablók ellen; gyerektartásról stb.

Szept. 27.

A menekültek kimutatásához bizonyos pontok csatolandók.

Okt. 18.

A török alattvalók befogadásáról.

[1]) *Jegyzet.* Meg van említve, hogy 1770-ben szintén elszedték.

Okt. 21.

Az Erdélyt ábrázoló térkép dolgában.

Nov. 8.

A visszatérők számára ő Felsége a kegyelmet egész évre kiterjeszti.

1769-ből.

Január 10.

Szökevények pereiről.
(*Aláírás :* B. Bajthay.
Stephanus de Hannenheim.)

Jan. 17.

Carato alezredes átírata a szűzesség-rablók és gyermektartásról. (Mellékelve a jan. 18-iki táblai ítélet : Egyezség arról, hogy miután *Koka Mihály* jobbágy impregnálta ns. *Mikó Theresia* kisasszonyt (Zsögödön) és megverte a mostoháját, a miért elfogatott : azzal a feltétellel bocsáttatik szabadon, hogy Háromszéken lakjék legalább 2 évig s ott megházasodjon s Mikó T.-val szakítson stb.

Jan. 24.

Carato alezredes átírata a gyermektartásról és erőszaktételről.

Jan. 26.

A főkormányszék elrendeli, hogy 15 nap alatt tegyenek véleményes jelentést, hogy az Orosz- és Lengyelországból menekülők közül egy-egy község hányat képes befogadni.

Jan. 26.

Az Oroszországból és Lengyelországból jövő lakosok letelepítése ügyében.

Febr. 17.

A czigányok erkölcstelen házaséletére különös figyelem fordítását hagyja meg.

Febr. 22.

A csempészet dolgában.

Márcz. 10.

A naturálék, előfogatok és kézművesek táblázatos kimutatása.

Ápr. 4.

Gr. Bethlen Miklós átírata a csík-szeredai sütőház dolgában.

Ápr. 10.

Gróf Gyulai átírata a család-apák katonáskodása tárgyában.

Ápr. 13.

A megbélyegzés büntetését eltörli.

Ápr. 21.

Moldva és Oláhországról visszaérkező szökevények dolgában.

Ápr. 21.

A menekülők és jövevények pontosan összeírandók.

Ápr. 25.

A geographiai mappa készítésére kiküldött tisztek fogadásáról.

Ápr. 25.

A tiszteknek Erdély nagyfejedelemség fali abroszának elkészítéséhez assistentia adassék.

Ápr. 27.

A csempészek ügyében.

Május 4.

Carato alezredes átírata havasi őrházak tárgyában.

Máj. 6.

Carato alezredes átírata, melyben elrendeli, hogy a kozmási, tusnádi és mindszenti katonák a kerítéseket rögtön csinálják meg.

Máj. 17.

Carato alezredes átírata tábor felállításáról.

Máj. 22.

A csempészek ellen szigorú eljárás indítandó.

Máj. 22.

A szabadságon levő Gyulai-ezredbeli katonák, minthogy szabadságok eltelt, zászlóikhoz térjenek vissza.

Máj. 26.

Carato alezredes átírata a Gyimesi és Piricskei-szorosba 3000 drb kenyér szállítása tárgyában, miután Gyimesben 900 és Piricskén 300 katona üt tábort juniusban.

Máj. 30.

A lengyel háborúk alkalmából ide menekült lengyelek összeírása tárgyában.

Máj. 30.

A jövevényekről jelentés kívántatik.

Junius 2.

A piricskei vesztegintézetnél a visszatérő menekülőknek mérsékelt áron élelmiszer adandó.

Jun. 6.

Carato alezredes átírata a Gyimesi-szorosba szállítandó marhákról.

Jun. 7.

Kenyérszállítás Csík-Taploczára.

Jun. 8.

Carato alezredes átírata a Gyimesi-szorosba szállítandó hús és naturalékról.

Jun. 10.

A jövevények ügyében. Egy új falu alapítása.

Jun. 13.

A tábort készítő katonaságnak a szükséges assistentia adassék.

Jun. 15.

A Gyimesbe való kenyérszállítás dolgában.

Jun. 16.

Gr. Bethlen Miklós átírata az ösvények kellő őrzéséről a Gyimesi-szorosban.

Jun. 18.

Carato alezredes átírata a Gyimesben felállítandó tábor dolgában.

Jun. 19.

A jövevények elhelyezéséről.

Jun. 19.

A visszatérő menekülők elhelyezéséről.

Jul. 10.

A menekültekről készített lajstromokban levő hibák kijavításáról.

Jul. 11.

A török alattvalókról, kik itt, mint jövevények, nem telepednek le.

Jul. 27.

A postaügy rendezéséről.

Jul. 28.

Informatiót kíván, hogy a bevándorlottak elhelyezkedtek-e? (Mellékletben közölve van a kimutatás, hogy hová és hány helyeztetett el.)

Aug. 29.

A visszatért menekültek elhelyezéséről időnként informatiót kér.

Szept. 6.

Szalins kapitány átírata a határigazításról.

Szept. 22.

A visszatérő szökevényekről jelentést kér.

Okt. 6.

A nem-egyesült pópákról, kik Moldvából Erdélybe visszatérnek.

1770-ből.

Nagy-Szeben, jan. 26.

A török, görög és örmény alattvalókról félévenként tabellás jelentést kér.

Febr. 23.

A lengyel- és moldvaországi határokra vonatkozó okmányok felküldését kéri, úgy a szék levéltárából, mint az egyes birtokosoktól, kiknek ott birtoka van.

Márcz. 31.

A Moldvába való szökés megakadályozása dolgában.

Ápr. 5.

Elrendeli, hogy a falusi köznéptől a fegyvereket elszedjék és erről kimutatást küldjenek.

Ápr. 6.

Az erdélyi nagyfejedelemség fali abrosza elkészítése ügyében.

Ápr. 27.

Az erdőkárokat okozó határőrök ellen.

Ápr. 30.

A Moldvai prevaricatorokról jelentést kér.

Május.

Gyergyó székben elszedett fegyverek kimutatása.
Vasláb 8 flinta. — Tekerőpatak 8 flinta, 2 kard, 1 pisztoly.
Ditró 9 flinta, 1 kard. — Várhegyalja 8 flinta.
Fulpe (?) 2 flinta. — Szárhegy 5 flinta.
Szárhegyi udvar 4 flinta. — Szent-Miklós 1 flinta.
Összesen 20 flinta, 3 kard, 1 pisztoly.

Május 30.

A visszaérkező menekültekről és a jövevényekről táblázatos kimutatást kér.

Május 31.

Az oláhországi és moldovai emmissariusokról jelentést kér.

Jun. 19.

Elrendeli, hogy a porta alattvalóit összeírják és a kijelölt időre felterjesszék.

Jun. 21.

Utasítások a lakosok kivándorlásának megakadályozásáról.

Jun. 21.

Elrendeli, hogy szigorúan ügyeljenek, nehogy az itt lakó moldvaiak a Moldvában lakókkal levelezzenek.

Jul. 6.

Elrendeli, hogy a Moldvában és Oláhországban uralkodó pestisjárvány miatt, az állomás helyeire menendő katonaság részére élelmi szereket szállítsanak.

Jul. 9.

A Moldva- és Oláhországból bevándorolt görögökről és örményekről.

Jul. 13.

A szökések megakadályozására útasítás.

Aug. 21.

Véleményt kér, vajjon a Piricskei-szorosban levő vesztegzár bezárassék-e, vagy még tovább is nyitva tartassék.

Szept. 27.

Gr. Bethlen M. véleménye a határőrkatonák ellátása dolgában.

Okt. 1.

Elrendeli, hogy a Gyimesi-szorosban levő korcsmák élelmi szerekkel jobban láttassanak el.

Okt. 2.

Elrendeli, hogy az Oláhországból jövőket a harminczadnál külön házba elzárják.

Okt. 2.

Az Oláhországban való zavargások miatt a passusok szoros vizsgálását rendeli. A contumacia ügye.

Okt. 16.

Az epidemia ügyében.

Nov. 12.

Az istenkáromlók szigorú megbüntetését rendeli el.

Nov. 15.

A pestises zárvonal felállítása ügyében.

Nov. 15.

Elrendeli, hogy az egészségügyi bizottságnak folytonosan tegyenek jelentést.

Nov. 15.

Útasítások a pestis ellen leendő óvintézkedésekről.

Nov. 26.

Tudatja, hogy az egészségügyi intézkedéseket *Carato* alezredes vezetése mellett két ülnök végzi.

Csík-Szereda, nov. 30.

Carato alezredes átír a táblához, hogy Gyergyót Felcsíktól őrvonal által elzárják.

Nagy-Szeben, nov. 30.

A pestis-biztosok napidíjáról.

Pálfalva, decz. 11.

Pálfalvi Bíró Adalbert véleménye az egészségügyi kordon felállításáról.

Nagy-Szeben, decz. 30.

Elrendeli, hogy a körűlzárolt csíkiaknak só szállíttassék.

1771-ből.

Nagy-Szeben, jan. 14.

Elrendeli, hogy a pestisben elhaltak bútorzatát elégessék.
(B. Josephus Antonius Bajthay.)

Jan. 18.

Elrendeli, hogy a határőrvidéki katonaság számára építendő lakások ügyében polgári biztosok is legyenek.

Jan. 28.

Fel-Csík és Gyergyó között határőrökre szükség nincs.

Febr. 26.

Elrendeli, hogy a megholtakról és betegekről küldjenek fel kimutatást.
(B. Bajtay.)

Kászon, május 29.

Csíkszék felterjesztése a guberniumhoz, melyben kifejti azon okokat, miért nem lehet Gyergyóban a hármas határt béhozni.
(Andreas Paar.)

Nagy-Szeben, május 31.

Rendelet a moldovai emmissáriusok és rablókról.
(József comes ab Auersperg m. p.
gubernator.)

Csík-Szereda, jun. 2.

Carato ezredes átírata a falvakhoz közel lévő erdők irtása, s szántóföldekké való átalakítása dolgában.

Nagy-Szeben, jun. 5.

Rendelet a lakosok szökésének megakadályozása ügyében.

Jun. 5.

Utasítások, hogy a szökevényeket miként lehetne szökésökben megakadályozni.

Szárhegy, junius 6.

Jelentés a gyergyaiakról, kik a hármas határt semmi módon behozni nem akarják.

Nagy-Szeben, jun. 8.

Rendelet a szökevények javairól.

Jun. 8.

Elrendeli, hogy a szökött alattvalók vagyona elárvereztessék s az adó levonása után, a megmaradt összeg a rokonoknak átadandó.

Csík-Szereda, jun. 11.

Carato ezredes átírata az erdők irtása ügyében.

Nagy-Szeben, jun. 12.

Elrendeli, hogy a szökés meggátlása végett a fegyvereket elszedjék, csak a hajdúktól, pásztoroktól és vadászoktól ne.

Jun. 12.

A nép kivándorlásának megakadályozása ügyében rendelet.

Jun. 19.

Meghagyja a birtokosoknak, hogy ha jobbágyaik szökési kísérleteit észreveszik, jelentsék be azt a polgári hatóságnál és a katonai parancsnokságnál.

Jun. 19.

Meghagyja, hogy a visszatérő szökevényeket a vesztegzárintézetnél ingyen ellátásban részesítsék.

Jun. 19.

Rendelet a szökevények ügyében.

Jun. 19.

Rendelet a szökések megakadályozása végett.

Jun. 22.

Törökországba tallérokat bevinni, elkobzás büntetése alatt megtiltja.

Jun. 26.

Az Oláhországba való járást a tilalmas útakon halál-büntetés terhe alatt eltiltja.

Jun. 26.

Rendelet a pestis ellen való óvintézkedések ügyében.

Csík-Szereda, jun. 28.

Carato ezredes átírata a jobbágyoknak katonai decuriákban való beosztása tárgyában.

Csík-Gyimes, jul. 6.

Mike Antal harminczados folyamodványa a »tabula continua«-hoz a Tatros folyó szabályozása ügyében.

Csík-Szereda, jul. 19.

Carato ezredes átírata a »tabula continua«-hoz az elszedett fegyverek és azok tulajdonosainak összeírása végett.

Nagy-Szeben, jul. 22.

Elrendeli, hogy azok, kik család nélkűl Moldovába dolgozni mennek, passust kérni tartoznak, különben át nem bocsáthatók.

Aug. 8.

Megparancsolja, hogy azok, kik Moldva-, Oláhországba akarnak menni, földesuraiktól és a tisztségtől kérjenek engedélyt. Birtokuk nekik megtartandó.

Aug. 8.

A Moldovába való szökésre bujtogatók megbüntetését elrendeli.

Aug. 8.

Elrendeli, hogy a Moldvába szökő lakosokat elfogják és vizsgálat alatt tartsák.

Aug. 18.

Rittern hadi biztos átírata a török portáról Oroszországba utazó *Obrescow* orosz miniszternek adandó fuvarok ügyében, ki 17-én Dobrára érkezett, s 19-re Szebenbe várták, s a Gyimesi-szoroson keresztűl Jassy felé megy.

Körülbelöl 34 lovas szekérre lesz szüksége s nehány hátas lóra s mindenféle élelmiszerre, 50 főnyi kísérete számára, s megfelelő szállásokról, s járásról-járásra méltó kísérő biztosról (commissarius) kell gondoskodni. Érkezése járásról-járásra jelzendő. Az előfogat, élelmezés költsége meg fog téríttetni.

A mellékelt útiterv szerint állomásai Szebenből: Ujegyház 1½ stáczió, N.-Sink 1½, Kőhalom 1½, Udvarhely 1½, Oláhfalu 1, Csík-Szereda 1½, Szépvíz 1, Gyimesi-szoros 2.

Külső czímzése: »Tabulae continuae stb. per Coronam a Szentkirály.«

Aug. 20.

A csíki »tabula continua«-nak.

Obrescow orosz követ tegnap megérkezett; 21-én reggel indúl a jelzett úton, a mellékelt kimutatás szerint; élelmi szerek és megfelelő éjjeli szállások készítendők s 140 ló (vagy részben ökör) előfogatúl, néhány nyergelt ló, s 1 szekér podgyásznak; s minthogy a podgyász szekerek erősen meg vannak terhelve, tanácsos lesz a hegyi útakra vontató előfogatokról gondoskodni. S minthogy a szék polgári lakói az út mentében a határőri katonai lakosság segítsége nélkűl alig fognak annyi előfogatot kiállíthatni, a katonai parancsnokságtól rendelet ment *Carato* ezredeshez, a határőrök segédkezése ügyében.

A mellékelt jegyzék szerint az orosz követ konyhájára készen tartandó 40 font marhahus, 40 bárány, 15 borjúhús, 4 font só, 3 font vaj, 2 urogalli (kappan), 8 tyúk, 6 csirke, 6 kacsa, 20 media (veder) bor, 4 v. pálinka, és 8 v. eczet, 70 zsemle, 15 közkenyér, 6 veder édes tej, elegendő tojás, zöldség és jófajta halak.

Aug. 27.

A szentmiklósi plébános és a lakosok panaszára rosszalja a vadászó tisztek túlkapásait.

Szept. 3.

Megparancsolja, hogy az elfogott szökevényeket a polgári hatóságnak átadják.

Szept. 3.

Utasítások a pestis ellen való óvintézkedések tárgyában. Megparancsolja, hogy a halottak lajstromát elkészítsék és felküldjék.

Okt. 22.

Megparancsolja, hogy a menekűltekről küldjenek fel informatiót.

Csík-Szereda, nov. 18.

Csík-, Gyergyó- és Kászonszék felterjesztése a personalis insurrectio megváltása ügyében.

Nagy-Szeben, nov. 22.

Rendelet a szent ferenczrendiek csíksomlyai zárdájában levő nyomda ügyében.

Nov. 29.

Mellékelve a pestis ellen való rendelethez utasítást, azon czélból, hogy azok anyanyelvre leforditandók és a néppel közlendők.

Decz. 6.

Rendelet a török alattvalók személybiztosságának megóvásáról.

Decz. 6.

Elrendeli, hogy a Moldovába szökött lakosokról tegyenek jelentést és küldjenek kimutatást.

Csík-Szereda, decz. 19.

Carato ezredes átírata a csíki »tabula continua«-nak, a Gyimesi-szorosban levő mészárszék ügyében.

Nagy-Szeben, decz. 19.

A nemeseknek megparancsolja, hogy nemességük igazolása végett okmányaikat a kir. táblánál mutassák be.

(Eredeti íratok Csíkvm. ltrában.)

1772-ből.

Nagy-Szeben, jan. 14.

A kivándorlás ellen ajánlja, hogy a népet a földesurak erősen ne zaklassák.

Csík-Szereda, jan. 14.

Carato ezredes átírata a »tabula continuá«-hoz, a hadnagyok ellen emelt panaszok ügyében.

Febr. 2.

Carato ezredes átírata a »continua tabula«-hoz, melyben nehány delnei asszony megbüntetését kéri, kik pálinkát főztek.

Nagy-Szeben, márcz. 26.

Elrendeli, hogy a geographiai mappát készítő tiszteknek a szükséges assistentiát adják meg.

Márcz. 31.

Eltiltja az oroszok által Moldvában és Oláhországban veretett rézpénz behozatalát.

Ápr. 3.

Megparancsolja, hogy semmiféle könyvet addig nem szabad kinyomatni, míg a vizsgáló bizottság annak kinyomatását meg nem engedi.

Ápr. 22.

Megrendeli, hogy a menekültekről, szökevényekről s jövevényekről küldjenek fel táblázatos kimutatást.

Csík-Várdotfalva, ápr. 22.

Csíkszéknek az oláhfalvi útak repartitiójára vonatkozó specificatiója.

Ápr. 22.

A nagy erdei útak felosztása a katonák és jobbágyok között.

Csík-Szereda, május 21.

Carato ezredes átírata a Gyimesi-szorosban eszközölt váracs javítása dolgában.

Nagy-Szeben, május 15.

Megrendeli, hogy a poroszlók és gyepmesterek gyermekei, ha atyjuk mesterségét folytatni nem akarják, bármely pályára mehetnek.

Csík-Szt-Miklós, május 19.

A gyimesi és oláhfalvi út repartitiója.

Nagy-Szeben, május 19.

Rendelet a szökevények táblázatos kimutatása ügyében.

Május 23.

Rendelet a szökevények adóhátralékának ügyében.

Sepsi-Szent-György, junius 7.

Gombos György ezredes átírata a »continua tabula«-hoz. Tudatja, hogy némely huszárok erőszakoskodásai ellen nála panaszt emeltek s kéri, hogy írják meg körülményesen a dolgot, hogy a huszárok büntetésüket elvehessék.

Nagy-Szeben, jun. 30.

Megparancsolja, hogy a szökésre csábítókat megbüntessék.

Jul. 7.

Rendelet a szökevények ügyében.

Aug. 13.

A szökevények és jövevények peres ügyeiről.

Szept. 10.

A provincialisták s a katonák közötti viszályokról. (Gr. Auersperg József.)

1773-ból.

Nagy-Szeben, febr. 4.

Tudatja, hogy *br. Bajthay* József Antal erdélyi püspökségéről önkényt leköszönvén, ő Felsége püspökké kinevezi *Don Pius Manzador* segnei, modrusi és corbaviai püspököt. (A gubernator távollétében: *Gr. Bethlen Miklós.*)

Csík-Gyimes, febr. 13.

Schwellen Domokos a gyimesi vesztegzár-intézet igazgatójának átirata a visszatérő menekültek ellátása dolgában.

Nagy-Szeben. febr. 26.

Megrendeli, hogy a titkos ösvényeken a harminczadok kikerülésével kihajtott marhákért büntetést szedjenek.

Márcz. 12.

Rendeli, hogy a székely katonák sem iskolába, sem semmi szolgálatokra nem kényszeríthetők.

Márcz. 16.

Megrendeli, hogy a szökevényekre vonatkozó rendeletet újra kihirdessék.

Csík-Szereda, márcz. 27.

Carato ezredes átirata, hogy a Kálnoky-ezred számára élelmi szereket és húst szállítsanak.

Nagy-Szeben, ápr. 1.

A szökevények pereiről.

Ápr. 6.

Megtiltja, hogy a katonáknak passust adjanak, vagy valaki őket elrejtse.

Csík-Szereda, ápr. 11.

Carato ezredes átírata, hogy a Gyimesi-szorosba a katonák számára kenyeret szállítsanak.

Ápr. 27.

Carato ezredes átírata, hogy a Kálnoky-ezred számára megrendelt élelmi szereket a Gyimesi-szorosba szállítsák.

Nagy-Szeben, május 28.

Rendelet a Gyimesi-szorosban felállítandó korcsma ügyében.

Május 29.

Megrendeli, hogy az eddig még vissza nem tért menekültekről küldjenek fel táblázatos kimutatást.

(A gubernátor távollétében: *Gr. Bethlen Miklós.*)

Julius 6.

Megparancsolja, hogy a színi előadások Szebenben és más nagyobb városokban vasárnap és ünnepnapokon este 7 óra előtt tartassanak.

(A gubernátor távollétében: *Gr. Nemes János.*)

Csík-Szereda, aug. 17.

Carato ezredes átírata a Gyimesi-szorosban levő marhahúshiány miatt.

Nagy-Szeben, aug. 26.

A szökevények táblázatos kimutatását kéri 1773-ra.

(*Gr. Teleki László* elnök.)

Csík-Szereda, aug. 27.

Carato ezredes átírata a kézdivásárhelyi mészárosok megbüntetése végett, kik Gyergyóból titokban marhákat hajtottak.

Szept. 18.

Carato ezredes átírata a marhahúsvágás ügyében. Tudatja egyszersmind, hogy a katonák gyülekezéseit eltiltotta.

Nagy-Szeben, okt. 16.

Megparancsolja, hogy mindenkit megbüntessenek, a ki a harminczadokat kikerülve, legeltetésre Moldvába marhákat hajt.

(*Gr. Bethlen Miklós* m. p.)

Okt. 21.

A határőrök fiainak kepe-dolgáról.
(*Gr. Teleki Károly*)

Csík-Szereda, okt. 24.

Carato ezredes átírata a lóportiókról a Gyimesi-szorosban.

Okt. 28.

Carato ezredes átírata a palisáta-fák repartitiójáról a Gyimesi-szorosban.

Nov. 17.

Carato ezredes átírata a palisáta-fák javításáról.

Nov. 21.

Carato ezredes átírata, melyben tudatja, hogy rendelését a Gyimesi-szorosban a Kálnoky-ezrednél 5 ló tartásáról nem vonja vissza.

Nov. 23.

Carato ezredes átírata arról, hogy a palisáta-fák a Gyimesi-szorosba egyesült erővel viendők. — Kászonban a főtaxák beszedendők. A tűzifa repartitiójáról.

Nagy-Szeben, decz. 2.

Mindazon szökevények, kik egy év leforgása alatt vissza nem jönnek, többé nem jöhetnek vissza.

Decz. 16.

A Moldovába való kivándorlás okairól jelentést kér.

Decz. 23.

A kivándorlókról és jövevényekről táblázatos kimutatást kér.

1774-ből.

Nagy-Szeben, márcz. 24.

Értesíti, hogy a guberniumnak a lakosoknak Oláhországba futását megakadályozandó pontozatai az udvarnál elfogadtattak és ahoz való alkalmazkodás végett közöltetnek.
(A gubernátor távollétében : *Gr. Bethlen Miklós* m. p.)

Márcz. 26.

A ménlovak tartásáról.

Csík-Szereda, ápr. 13.

Carato ezredes átírata a »continua tabula«-hoz, melyben kéri, hogy a czigányokat a falun kivűl helyezzék el.

Nagy-Szeben, jun. 4.

Elrendeli, hogy a török árúkat bélyegezzék meg.

Jun. 9.

Rendelet arról, hogy a tábla-tisztviselők és a földesurak a határszéli vesztegzáraknál a visszatérő szökevények és útasok számára megfelelő élelmiszerekről, főkép kenyérről, méltó áron gondoskodjanak.

Jun. 9.

Értesítés, hogy a zsiványok elfogatásáért jutalmat tűztek ki; a ki egy zsiványt élve elfog, az 50 frtot, ki halva, 25 frtot kap.

Jun. 14.

Tudatja, hogy a »*Halberzwölf*«-játékot játszani szigorúan tiltva van.

(A gubernátor távollétében: *Gr. Bethlen Miklós.*)

Jul. 15.

Megparancsolja, hogy az elszedett fegyverekért a népet kárpótolják.

(*Gr. Nemes János.*)

Jul. 19.

A Moldva-Oláhországból visszatérő vagyontalan szökevények vesztegzárintézeti költségei a földesurak vagy a szék által megtérítendők.

Jul. 19.

A Moldva-Oláhországból visszatérő menekűltek a contumacia kiállása után befogadandók és elhelyezendők.

Aug. 7.

Rendelet, hogy a lappangók lakhelyökre visszavezetendők.

1776-ból.

K. n.

Regestrum nobilium possessorum, lege immunium, jobbagiones, inquilinos, et viduas tum habentium, tum non habentium, sacerdotum, cameralium officialium, bona possidentium, ac absentium e provincia provincialium.

Köztük: Nomina	Jobbagiones nro	Eorum viduae nro	Inquilinos nro	Eorum viduae nro	Summa nro
Szt.-Mihály					
D. Sándor Michaël nob.	6	—	8	—	—
D. Sándor Petri vidua	2	—	7	—	—
Vacsarcsi					
D. Wolfgangus Sándor	—	—	—	—	—

Csík-Szereda, jan. 10.

Carato ezredes átirata. Azon módozatok, melyek mellett Moldvából a marhahajtás megengedhető.

Nagy-Szeben, jan. 25.

Azok, kik a népet félrevezetik, szökésre csábítják, vagy azok, kik titkos ösvényeken átszöknek: ő Felségének 1775 decz. 21-én kelt 1636. sz. a. rendelete szerint, ha enyhítő körülmények nincsenek, a rendes büntetéssel, vagy örökös vármunkára való vetéssel, sulyosabb esetekben halállal büntetendők.

Febr. 29.

Rendelet a pestis ellen teendő óvintézkedések végett. (Nyomtatvány.)

Csík-Szereda, márcz. 6.

Carato ezredes átirata. A havasi viskók megvizsgálására biztost kér kineveztetni.

Nagy-Szeben, márcz. 22.

A Dánfalván felállítandó vasbánya megvizsgálására polgári, katonai és kamarai bizottság küldetvén ki, felszólítják a széket, hogy a maga biztosait is nevezze ki.

Csík-Szereda, május 4.

Carato ezredes átirata az állandó táblának Szt. Királyon. Emlékezteti a táblát a gazdasági bizottság azon határozatára, hogy az Olt melletti »terrenum« kiirtassék. Tudatja, hogy kiadta a rendeletet az Olt mellett lakó katonáknak, és kéri, hogy a tábla jelölje ki, hogy ez évben mennyit irtsanak ki.

Nagy-Szeben, május 18.

A dánfalvi vasbánya megvizsgálására vegyes bizottság küldetett ki, a katonák részéről *Carato* ezredes vesz részt benne, a magok részéről is küldjenek ki biztost.

(*Br. Brukkenthal Sámuel* m. p.)

Jun. 7.

A dánfalvi vasbánya megvizsgálására kiküldött bizottságban kamarai részről *Kibling Ferencz* küldetett ki.

(*Gr. Bethlen Miklós* m. p.)

Jun. 20.

Elrendeli, hogy a szökevényekre vonatkozó rendeleteket kihirdessék.

Jun. 25.

Elrendeli, hogy a pásztorokat írják össze és az oláhoktól a fegyvereket szedjék el.

Csík-Szereda, aug. 28.

Carato ezredes átírata a dánfalvi vasbánya megvizsgálásáról.

Csík-Szent-Tamás, szept. 18.

Sándor László jelentése a dánfalvi és madarasi vasbányák megvizsgálásáról.

Nagy-Szeben nov. 22.

A felcsíki jobbágyok memorialéja közöltetik.

Decz. 17.

A szökések megakadályozásáról intézkedik.

Decz. 17.

A szökésre biztató emissariusok megbüntetését rendeli.

1778-ból.

Nagy-Szeben, márcz. 31.

A Konstantinápolyban uralkodó ragályos betegségek miatt megtiltja, hogy a kereskedők árúkat hozassanak onnan, nehogy a ragályt behurczolják.

Ápr. 7.

Tudatja, hogy Törökországban a pestis alábbhagyott.

Jul. 10.

Ő Felségének rendelete szerint, a székely legiókból 200—200 katonának kell Kolozsváron s Szilágy-Somlyón keresztűl Trencsén vidékére menni. Az úti szükségletekről is gondoskodjanak. (*Gr. Bethlen Farkas* m. p.)

Pállos, decz. 14.

Sándor Mihály írja, hogy a csíki birtokain u. m. szt.-mihályi, csomortányi, szépvizi, taploczai birtokain levő jobbágyai után egynéhány katonát adni szándékozik.

Pállos, decz. 14.

Sándor Mihály egy »L. B. Camerariusnak« írja, hogy »tehetségéhez képest kivánt egy újonczot (tyrot) és egy lovat adni«, tehát Taploczán lévő két jobbágylegénye, *Molnár Imre* és *Ferencz* közűl akármelyiket elfogathatja és Brassóban beküldheti és kér arról quietentiát adni.

Csík-Szent-Imre, decz. 18.

Az alcsíkszéki falvak nemeseinek lajstroma jobbágyaik és zselléreik számával.

(*Székely Elek* de P. Keresztur.)

1779-ből.

Taplocza, márcz. 22.

Sándor Gáspár a »continua tabula«-nak. A sürgetett egy újonczot a gyergyai jószágról megadta, »többet nem tartozunk, mivel az oblatiokor is azt feleltem: két sógorom táborba«; mégis *Gáborfi Gábor*-ral egyetértve még 7 újonczot küldenek.

Brassó, május 8.

Nyugta arról, hogy Csíkszék 800 tyrot kiállított.

(*Schobeln József.*)

1780-ból.

Darócz, junius 8.

Bocskor kapitány írja a csíki főtisztnek, hogy egy *Vas Antal* nevű jobbágyát katonának elfogták, és az Eszterházi gyalog ezredbe adták. Ez neki »keservesen« esett, mert a monarchát »igazán és híven« szolgálja. Kéri »nékem okos ítéleteket találni, és nagy káromot elővenni, és két örökös jobbágyomat elveszteni, valami consolatioval lenni kikérem«.

A levél hátlapján más kézzel:

»Irni kell a k. guberniumnak arról is, hogy ha valami módot nem talál fel a k. gubernium, mely által az itt való nép a gabona dolgában subleváltassék, kénteleníttetnek még a jó gazdák is hazájokat eladni és idegen potentator birodalmába, hol a gabonának jobb ára hallatik, általmenni.«

Szárhegy, julius 28.

A gyergyó-szárhegyi provincialisták kérvénye a »tabula continua«-hoz, a határpásztor katonák hatalmaskodásai ellen.

Hátán: Török Elek aláírásával, hogy közöltetni fog »a compagnia commendaas urammal s tovább is promoveáltatni fog«.

Ujfalu, aug. 1.

Hegyesi kapitány megküldi a csíki táblának a szárhegyi katonáknak a provincialisták panaszára adott válaszokat. Mellékelve a felelet, melyben a katonák az ellenek emelt panaszokat czáfolják.

Nagy-Szeben, nov. 16.

Megrendeli, hogy a néptől, kivált az oláhoktól a fegyvereket szedjék el.
(Br. Brukkenthal Sámuel.)

Nagy-Szeben, nov. 16.

A menekültekről kiadott rendeleteket szigorúbban megtartani parancsolja.

Nagy-Szeben, decz. 9.

A gubernium tudatja Mária Teréziának november 29-én történt halálát.

1781-ből.

Nagy-Szeben, január 18.

Értesíti, hogy ő fge (József császár) a székelyek grófja czímét felvette.

Jan. 18.

Leküldi ő Felségének 1780 decz. 9-én kelt patensét, mely szerint szerzeteseknek, klastromoknak, 1500 frtnál többet hagyni nem szabad. (Nyomtatvány.)

Ápr. 21.

Gr. Bánffy Farkas aláírással, a »continua tabulá«-nak. Mellékelve a katonák által elfogott szökevények lajstroma.

1782-ből.

Gyergyó-Szent-Miklós, aug. 16.

Normalis iskola felállításáról Gy.-Szt.-Miklóson.

Csík-Szent-Tamás, okt. 21.

Sándor László főkirálybíró átírata a gyergyai »continua tabulá«-nak a borszéki szekérút repartitiojáról. Mellékelve a gyergyai tábla felelete és a borszéki szekérút elkészítéséről való kimutatás.

(Csíkvm. ltrában.)

1783-ból.

Nagy-Szeben, május 26.

Értesíti, hogy ő Fge meg fogja látogatni Erdélyt.

Aug. 7.

A határőrző katonaság fiai visszaküldéséről. *Mellékelve:* A második székely gyalog ezredtől a kormány által elbocsátottak kimutatása.

Aug. 28.

A gubernium értesítése, hogy a moldvaiakkal való ügyben a székely tiszteknek a határszélekhez commissarius kiküldését elrendelte.

1785-ből.

Bécs, szept. 22.

II. József rendelete a jobbágyokról. (Nyomtatvány.)

Alfalu, nov. 11.

László Elek alszolgabíró jelentése az Udvarhelyi »continua tabula«-nak és a főispánnak. Jelenti, hogy a jobbágyok a császárnak a jobbágyokat illető rendeletének kihirdetése után nem akarnak a földesuraknak szolgálni, hanem egymást lázítják, hogy többet nem tartoznak szolgálni, és azt hirdetik, hogy a hol laknak, az a hely az övék lesz. Jelenti, hogy a katonák közül is többen vannak, kik a népet lázítják, sőt azt hirdetik, hogy a ki a földesurának szolgál, azt megveretik.

Mellékelve *Mikó László* jelentései is, mely az előbbivel megegyezik.

Nagy-Szeben, nov. 18. és 23.

A guberniumnak Hóra és Kloska lázadására vonatkozó 3 rendelete. (Kiadva az »Erdélyi Muzeum« 1895. 2. füzetében.)

Jegyzet. Az egyikben a többek között ez a pont olvasható:

»4-to. *Báró Vesselényi Miklós* úr excessusáért arestomra senteztiáztatván, elszökött: azért, a hol megtaláltatik, hogy elfogattassék, és az udvarhelyi táblára vitettessék, parancsoltatik.«

1788-ból.

Csík-Szent-Tamás, febr. 6.

Sándor Mihály átírata, melyben leírja *báró Schenei* (!) hadnagynak egy havasi, iváuosi oláhon tett kegyetlenkedéseit.

1790-ből.

Nagy-Szeben, junius 10.

Tudatja, hogy ő Felsége, tekintettel Csík széknek a gabonában s kivált a törökbuzában szűkölködésére, május 13. kelt rendeletével megengedte, hogy Moldvából törökbuzát szállítsanak.
(Gr. Kálnoki Lajos.)

Aug. 23.

Hallván, »hogy Csík, de kivált Gyergyó-székben egy oly ragadozó nyavalya uralkodik, hogy abban rövid üdő alatt 1200 embernél többen holtak volna meg«, rendeli *Biró Gábor* főkirálybírónak, hogy azt a »phisicus és a vármegye (!) chirurgusa által vizsgáltassa meg« és a betegségről és megholtakról 15 nap alatt tegyen jelentést.
(Gr. Kálnoki Lajos.)
Mellékletek :

1. *Biró Gábor* főkirálybíró jelenti, hogy vette a főkormányszék rendelésit, és hogy meg fogja vizsgáltatni, habár nem oly veszedelmes, a mint ott a főkormányszékhez felterjesztették.

2. A »cantons commando« rendelései 6 pontban a betegség tovább terjedésének megakadályozására.

3. Kimutatás a megholtakról. E szerint meghalt :

Gyergyó-Ujfaluban	militaris	személy............	31
	provincialis	»	5
Kilyénfalvában	militaris	»	2
Gy.-Szt.-Miklóson	militaris	»	32
	provincialis	»	12
Tekerőpatakon	militaris	»	3
Gy. Remetén	»	»	12
	provincialis	»	1
Ditróban	militaris	»	6
Alfaluban	»	»	29
	provincialis	»	13
Csomafalván	militaris	»	16
		összesen......	162

Kolozsvár, nov. 24.

A gubernium tudatja, hogy ő Felsége az országgyűlést decz. 12-ére összehívta. Rendeli, hogy a székben hirdessék ki, a küldötteket válasszák meg.
(Gr. Bánfi György.)

Decz. 16.

A gubernium tudtaja, hogy ő Felsége november 13-ikán kelt 14392. sz. rendeletével megengedte, hogy azok a jobbágyok, kik Oláhországból az ő Felsége birodalmaiban le akarnak telepedni, 4 évig minden tehertől mentek legyenek.

(Csíkvm. ltrában.)

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A, Á.

C.

D.

G, Gy.

H.

I.

J.

K.

L.

N.

O.

P.

R.

S.

Sz.

U.

Ü.

V.

W.

Z.

Zs.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

Értesités az átalányfizetésről.

A Magyar Tudományos Akadémia 1890. október hó 27-ikén hozott határozata értelmében:

A hazai iskolák, könyvtárak, egyesületek és társaskörök a M. Tud. Akadémia kiadásában évenként megjelenő kiadványok közül a következőket, u. m. az

Akadémiai Értesitőt,
Almanachot,
Archaeologiai Közleményeket,
Emlékbeszédeket,
Értekezéseket (Nyelv- és Széptudományi, Bölcsészeti, Történelmi, Irodalomtudományi),
Magyarországi Német Nyelvjárásokat,
Magyarországi Szláv nyelvjárásokat,
Mathematikai és Természettudományi Értesitőt,
Mathematikai és Természettudományi Közleményeket,
Nyelvtudományi Közleményeket, Nyelvemléktárt,
Magyar történelmi emlékeket: Okmánytárak, Irók, Országgyülési emlékek,
Könyvkiadó-Vállalatából évenként négy kötetet

évi 20 korona átalányösszegért, vagy ha a Könyvkiadó-Vállalat most említett négy kötetét angolvászon-kötésben kivánják, évi 24 koronáért rendelhetik meg.

Mindezen iskolák, könyvtárak, egyesületek stb. a M. Tud. Akadémia többi kiadványait 25% engedménynyel szerezhetik meg a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalánál.

Ha a fentebbi átalányösszeg az év első felében küldetik be a főtitkári hivatalhoz, a kiadványok portómentesen küldetnek meg; ellenkező esetben az évi 20 korona (esetleg 24 korona) átalányösszeg a Könyvkiadó-Vállalat négy kötetének megküldésekor, november havában utánvétellel kéretik be, s ekkor a czimzett a postaköltséget is viselni tartozik.

Eddigelé több mint 320 hazai iskola, könyvtár és egyesület részesül az átalányfizetés kedvezményében.

Ez iránti jelentkezések a főtitkári hivatalhoz intézendők.

A M. Tud. Akadémia
Főtitkári hivatala.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelentek és kiadóhivatalában (V. kerület, Akadémia-utcza 2. szám), valamint minden könyvkereskedésben kaphatók.

BALÁS GYÖRGY: Az 1866. évi osztrák-porosz háború. 19 szövegábrával — K 6.—

BÁRCZAY OSZKÁR: A hadügy fejlődésének története. Két kötet, fűzve K 12.—, kötve — K 15,60

BOROVSZKY SAMU: Szendrő vára. Egy látképpel — K 1.—

FRIEDJUNG HENRIK: Harcz a német hegemoniáért. 2 kötet, fűzve K 15.—, kötve — K 17.40

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK. Szerkesztette: Rónai Horváth Jenő. Tiz kötet (Az I—II. kötetekből csak egyes füzetek). Ára kötetenként 10 korona. Egyes füzet — K 2.—

HORVÁTH JENŐ (RÓNAI): Magyar hadi krónika. I. rész. A honfoglalástól a mohácsi vészig. 1 melléklettel és 11 szövegbeli hadműveleti és csatavázzal. II. rész. A mohácsi vésztől a legújabb korig. 1 melléklettel és 21 szövegbeli rajzzal és csatavázzal. A két kötet ára — K 14.—

HORVÁTH JENŐ (RÓNAI): Gróf Zrínyi Miklós a költő és a hadvezér hadtudományi munkái. Zrínyi Miklós arcképével — K 4.—

JAKAB E.: Erdély katonai védereje átalakulása a XVIII. században — K 1.20

KÖNYÖKI JÓZSEF: A középkori várak, különös tekintettel Magyarországra. 676 ábrával — K 10.—

MAGYAR KATONAI ÉVKÖNYV. I. évf. (1886-ra). Szerkeszti Rónai Horváth Jenő — K 5.60

SOUTHEY ROBERT: Nelson életrajza. Fordította: Kemény Antal, fűzve K 5.—, kötve — K 6.50

SZENTKLÁRAY JENŐ: A dunai hajóhadak története — K 5.90

SZENTKLÁRAY JENŐ: A becskereki vár — K —.40

SZILÁGYI SÁNDOR: Erdély és az északkeleti háború. Két kötet — K 20.—

TAKÁTS SÁNDOR: A magyar gyalogság megalakulása — K 8.—

THALY KÁLMÁN: Az 1683-iki táborozás történetéhez — K —.60

THALY KÁLMÁN: Gróf Esterházy Antal kurucz generális tábori könyve (1706—1709.) Függelék. Gróf Esterházy Dániel tábornok jegyzőkönyve (1708.) — K 20.—

Budapest, az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat nyomása.